

ספר
לדופקי בשאלה

והוא

ישוב תמיהות בתורה
שבכתב ובעל פה
וגילוי מקורות ובירורים
בדינים ומנהגים וענינים שונים
בכל מקצועות התורה
שהושבו לשואלים מכל קצוי תבל
על ידי מערכת "לדופקי בתשובה"

פעיה"ק ירושלים ת"ו
ה' תשפ"ז לפ"ג

בס"ד

בשורה משמחת

למחפשי ספוני צפונות התורה

<u>גמ"ח פתרונות ליושבי בית המדרש</u>

נשארתם בקושיא, חסר לכם מראה מקום,

נעלם מעיניכם פתרון הענין במקומות עלומים ונידחים במרחבי ים החכמה;

מערכת "לדופקי בתשובה" תשמח לסייע ללומדי התורה בעזרת צוות ת"ח, תוכנות מחשב וכדומה.

וכן, אם יש לכם שאלה בפשט, בהבנה, קושיא בש"ס,

בתנ"ך, בדקדוק, בקבלה, בקידוש החודש וכו'.

או, שאלה, הלכה למעשה,

או צורך במ"מ בכל מקצועות התורה.

את השאלות אפשר לשלוח:

רחוב תורה מציון 9 ירושלים,

מייל: 052769 @gmail.com .

עבור מערכת לדופקי בתשובה.

את ספרי המערכת: "לדופקי בתשובה", ו"מפענח תעלומות"

ניתן להשיג בחנויות הספרים.

כמו"כ ניתן להשיג ספרים אלו וכן את ספרנו החדש "לדופקי בשאלה" במייל הנ"ל.

ספר זה יו"ל במהדורה דיגיטלית

מכתבי ברכה למערכת המוציאים לאור
[שניתנו לחלק הראשון]

נכנסנו אל הקודש פנימה

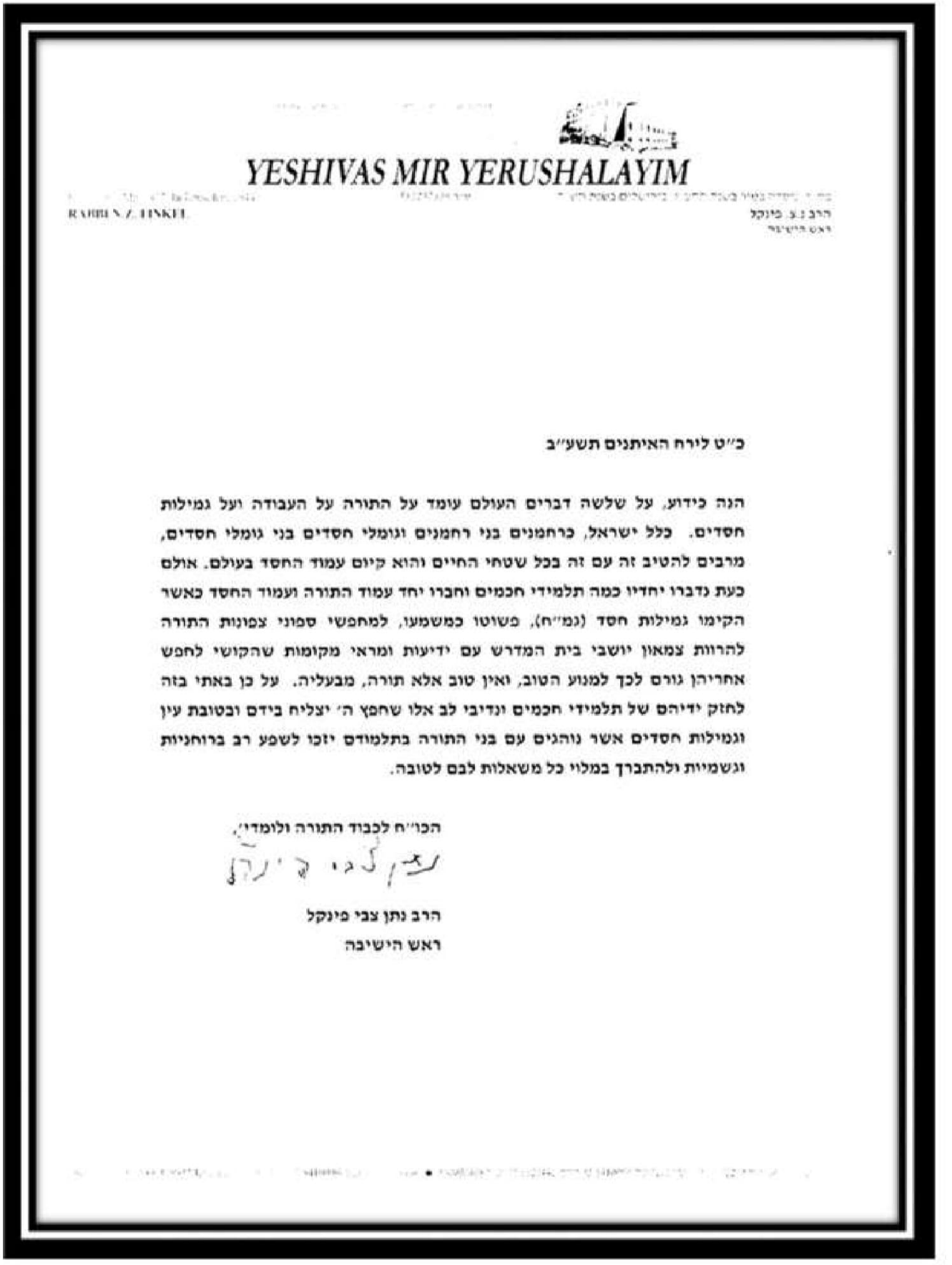
למרן הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א

והראינו והשארנו לו את ספרינו לעיון .

ואמר לבנו שיכתוב

"שזה ספר יפה מאוד"

זכינו בס"ד גדולה לקבל מכתב ברכה וחיזוק [אולי האחרון שנכתב] מראש ישיבת מיר זצ"ל כשבוע לפני הסתלקותו.

YESHIVAS MIR YERUSHALAYIM

RABBI N. Z. FINKEL

הרב נ.צ. פינקל
ראש הישיבה

כ"ט לירח האיתנים תשע"ב

הנה כידוע, על שלשה דברים העולם עומד על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים. כלל ישראל, כרחמנים בני רחמנים וגומלי חסדים בני גומלי חסדים, מרבים להטיב זה עם זה בכל שטחי החיים והוא קיום עמוד החסד בעולם. אולם כעת נדברו יחדיו כמה תלמידי חכמים וחברו יחד עמוד התורה ועמוד החסד כאשר הקימו גמילות חסד (גמ"ח), פשוטו כמשמעו, למחפשי ספוני צפונות התורה להרוות צמאון יושבי בית המדרש עם ידיעות ומראי מקומות שהקושי לחפש אחריהן גורם לכך למנוע הטוב, ואין טוב אלא תורה, מבעליה. על כן באתי בזה לחזק ידיהם של תלמידי חכמים ונדיבי לב אלו שחפץ ה' יצליח בידם ובטובת עין וגמילות חסדים אשר נוהגים עם בני התורה בתלמודם יזכו לשפע רב ברוחניות וגשמיות ולהתברך במלוי כל משאלות לבם לטובה.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדי'.

הרב נתן צבי פינקל
ראש הישיבה

מכתב ברכה מהרב הגאון הגדול ר' יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת כף החיים

בס"ד כ"א שבט תשע"ב

מכתב ברכה

נתתי שמחה בלבי בראותי אור יקרות אוצר כלי חמדה
ספר "לדופקי בתשובה" שבו נקבצו ובאו תשובות לכל שואל
במקצועות התורה, הן במילי דשמעתתא והן במילי דאגדה,
ודבר גדול ונכון עשו מערכת לדופקי בתשובה, שהקימו כתובת
לכל שואל להשיבו דבר דבור על אפניו, ועונים ומשיבים
לכל השואלים תשובות נכונות כאשר מצאה ידם בס"ד,
ולתועלת הלומדים והמעיינים מוציאים כעת הספר הנ"ל
ואיישר חילם לאורייתא.

אחתום בברכה נאמנה שחפץ ה' בידם יצליח
להגדיל תורה ולהאדירה, ישוטטו רבים ותרבה הדעת
וימצאו הדברים חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם
ויעשו פרי לטובה, אמן.

כעתירת המברך בכל לב
בברכת התורה

יעקב חיים סופר

בס"ד

אקדמות מילין

יתברך מאציל הנאצלים, ויתעלה בורא הברואים, ויוצר כל היצורים, ועושה המעשים כולם לבדו. שבראנו לכבודו. והחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. בהוצאת ספרינו השלישי.

כתב הרמב"ם במאמר תחיית המתים "קבצנו וחברנו דברים מפוזרים ומפורדים, וידענו שאנו מרוויחים על כל פנים. והוא אם היה הדבר כפי שחשבנו וכו', הרי כבר השגנו שהועלת לבני אדם והשכר הושג. ואם אין הדבר כך ולא הושג מדברינו תוספת ביאור ולא הקלה על מה שחיבר זולתנו ממי שקדם, הרי השגנו את השכר בלבד. ואין לנו אלא מחשבתנו ורחמנא ליבא בעי. והכרת עניין זה הוא אשר שיחרר את היד והלשון יתד לחבר בכל עניין שקיווינו בו מה שאמרנו מן האיסוף והביאור" עכ"ל.

והרמב"ן בהקדמתו לספר המלחמות על סדר מועד כתב "ואחרי הודות את השם ובו' אומר כי התנצלותי על החבור הזה מבואר משני פנים האחד מצד החיוב המוטל עלינו לחפש בעניני התורה והמצות ולהוציא לאור תעלומות מצפונים ושאין ברוך שבחר בנו, ואנו האומה המובחרת מכל עם ולשון, מחלקי המין האנושי, ומבחר הבריאה, הנמצאת בעליונות מעלות הקדושה והטהרה מכל הבריות שבעולם, גם בעליונים וגם בתחתונים. ורק לנו נתן את תורתו, וציונו "ושננתם לבניך ודברת בם" עכ"ל.

והנה אכשר דרא דורנו הנפלא והגדול שהצמיחו הקב"ה בנס ופלא מתוך שרופי הכבשנים והאודים העשנים. ואין ספק כי דורנו הוא דור דעה, שרבו בו תופשי התורה ולומדיה, יותר מכל זמן ועת בכמות ואיכות, ולמרות כל המקטרגים והמשטינים עוד לא קם דור כזה מימות החרבן, של אלפי אלפים וריבי רבבות בני תורה בחורי ישיבות אברכי כוללים יודעי ספר גדולי תורה ועובדי ה' בכל התחומים הגונים והשיטות. ובאם יתעלו כולם יחד לעשות ולפאר רצון יוצרם כל אחד בדרכו ויתחזקו בתורה ועבודה ע"י כך נזכה לראות כי כל ריבי רבבות ומאות אלפי המאורעות וההתרחשויות של כל ההנהגה כולה וכל הבריאה והעולם כולו מן ההתחלה עד הסוף הכל הוא אחדות פשוטה אחת ותכלית אחת וחוט אחד עובר שזור כשני בכולן כי הוא יתברך אחד יחיד ומיוחד ה' אחד ושמו אחד.

גם כלי מלחמה בידם ניתנו, לא ימנה מספרם של מאות אלפי ספרים שהתחברו במשך כל הדורות ורק בדורנו זכינו שניתן ביד כל אדם להגות בכולם.

אך עדיין, אין יד כל אדם יכולה למשמש ולבדוק בדיקה אחר בדיקה בכל צפונות תורתנו הקדושה ומכמניה. ובזה באנו לנסות ולהועיל וכמש"כ בספר "פלא יועץ" [עמ' כ"ד] "בכל דור ודור וכל תלמיד חכם אשר חננו ה' דעת וספרים הרבה ישתדל להועיל לרבים לאסוף כעמיר גורנה כיד ה' הטובה עליו".

ולכך קמה בס"ד מערכת לדופקי בתשובה, ע"מ לסייע ללומדי התורה ולהשיב לכל פונה ומבקש שנשאר בקושיא, או שחסר לו מראה מקום, או נעלם מעיניו פתרון הענין במקומות עלומים ונידחים במרחבי ים החכמה, בכל עניני מקצועות התורה ופרטיה.

ובס"ד זכינו לענות ולסייע לאלפי שואלים שפנו אלינו בשנים האחרונות מכל קצוי תבל, מהארץ ומחו"ל, [ובזה נבוא ונבקש סליחת כל מי שלא נענה על ידינו שהי' זה רק מחמת ריבוי השואלים או מניעות ועיכובים אחרים].

וזכות הרבים עמדה לנו למצוא חידושים ולדלות ממצולות ים התורה פנינים רבות ומרגליות מאירות. וכן לפענח תעלומות החכמה אשר רבות בשנים היו נעלמות כאשר תחזינה עיני הקורא. ומאחר שהרבה מן השאלות היו בהם תועלת לרבים הוצאנו לאור

בעבר את **ספר "לדופקי בתשובה", וספר "מפענח תעלומות",** ונתקבלו בס"ד ברצון ובשמחה ע"י ציבור אוהבי ולומדי התורה.

והיות ונתקבץ אצלינו בס"ד עוד שאלות ותשובות חשובות ומענינות ורבים המקשים לראותם. ראינו לנכון להוציאם לאור בספר שלישי [לע"ע רק במהדורה דיגיטאלית מחסרון אמצעים וכו'], אשר יקרא

"לדופקי בשאלה".

וכמעשהו בראשון ובשני כך מעשהו בשלישי. וכבר מילתנו אמורה דאין לסמוך כלל להלכה על הדברים המובאים בספרנו זה דלא לכך היתה כונתנו אלא רק למסור וליתן דעות ומקורות כמות שהן ביד השואל והמעיין, ובקשתנו שטוחה לפני כל לומד ומעיין בספר זה כי אמנם עמלנו בו אך שגיאות מי יבין, וכן ודאי ישנם עוד הרבה הערות והארות ומראה מקומות על ענינים אלו וביחוד על שאלות שלא מצאנו להם מענה, דלכך הדפסנום כדי שישיבונו אלו החכמים יודעי התשובה. ועל כן נבקש מכל מי שיש לו הערה או הוספה או תיקון לכתוב ולהעיר לנו ושכרו כפול מן השמים. וכמובן כל מי שיש לו שאלה - מערכת "לדופקי בתשובה" מוכנה לנסות לעזור לו בס"ד כפי יכולתה.

והיות כי כל כוונת ספרנו זה, אינה אלא להועיל ולהוסיף דעת, לבעלי הדעת ולהדליק נרות במבואות האפלים, בפירוק קושיות, בציונים ומקורות ולפקוח עינים עיוורות לספרים שנעלמו מהם, שע"י יפתרו קושיות ובעיות. ואחרי שידוע לפני מי שברא העולם, שזו היא כל מטרתנו, ולפיכך נבקש לפני כל מעיין בחיבורנו זה, אם יראה בו דברים פשוטים או שהם נוטים מצד האמת, או ימצא בו שגגה או טעות, שיתקן המעוות וידונינו לכף זכות, ולא ידון אותנו לכף חובה. כי ככל האדם אנחנו, ואיתנו תלין משוגתנו. ואם יראה בו דברים שמועילים לו, ישמח ויודה להשם ית' על מה שהשיג.

וכאן המקום להודות ולהלל לכל אלו שהשקיעו בכרך חדש זה מזמנם ומחכמתם ובעצתם כדי שיצא מן הכח אל הפועל. וכן לכל המסייעים והעוזרים למערכת בעבודת הקודש איש איש בשמו הטוב יבורך ויתברכו מפי עליון וזכות זיכוי הרבים תעמוד להם לעד ולעולמי עולמים.

ואחר שכוונתנו להועיל ולעשות טוב להשיב ולחפש לכל דורש ומבקש. ורחמנא לבא בעי נישא כפינו לשמים ונודה על העבר ונשפוך תחינה וזעקה שהוא בחסדו ימשכנו בעבותות אהבתו כי כך כונתנו להפיץ תורתו וממנו נשאל העזר והרצון להורות לרבים בדרך להדריכנו בה בתורתו הקדושה ולהמשיך במפעל התורה והחסד זה של

מערכת לדופקי בתשובה

תוכן העניינים

תורה

חומש בראשית

פרשת בראשית 32
בראשית א' ה', ביאור דברי הרשב"ם ביום ולילה במעשה בראשית 32
בראשית ב' ח', היכן הוא ג"ע וד' נהרות 32
בראשית ב' ט', אם עץ הדעת היה עץ אגוז 38
בראשית ב' ט', מקור דעץ הדעת טעם עצו ופריו שוה 39
בראשית ב' י"ז, מקור (בחז"ל) שהפרי שאדם וחוה אכלו מעץ הדעת היה "תפוח" 39
בראשית ב' י"ט, האם חוה חזרה בתשובה כאדם הראשון 39
בראשית ג' כ"ד, זמן גירוש אדה"ר מגן עדן. 40
בראשית ד' א', האם קין והבל היו תאומים 41
בראשית ה' ה', אם שני הדורות הראשונים היו שונים מהשנים שלנו 41
בראשית ה' ה', שינוי המנין בתורה דלפעמים מתחיל ביחידות ואח"כ עשרות ומאות ופעמים להיפך 41
בראשית ה' כ"ז, מי האריך ימים יותר ממתושלח 42
בראשית ה' כ"ט, ביאור דברי הרשב"ם דנח היה ראשון לנולדים אחר מות אדה"ר אף דהיה אחר קכ"ו שנה 42
בראשית ה' כ"ט, שם אמו של נח, מספר תולדות אדם 43
פרשת נח **43**
כיצד התקיימו בתיבת נח הבע"ח שאינם חיים יותר מי"ב חודש 43
בראשית ז' ט', האם היו קופים בתיבת נח והאם בדור ההפלגה נהפכו גם לפילים ודובים. 44
בראשית ז', מקור לדברי הרד"ל דלפני המבול היו אסור לבע"ח לאכול פירות 46
בראשית ז', מקור דברי רבינו אברהם בן חייא הנשיא דהמבול התחיל ביום שני 46
בראשית ז' י"ט, אם היה במבול חוק כלים שלובים 47
בראשית ח' ז', מדוע שלח נח את העורב והיונה ולא שאל את עוג 48
בראשית ח' י"ב, כיצד נשאר קיום מין היונים אחר שהיונה לא שבה אל נח 48
בראשית ט' י"ג, איזו קשת רומזת לסימן רע 48
בראשית י' ה', מתי נעשה חילוק הלשונות באומות 50
בראשית י' ז', בהא דבני כוש ובני קטורה עם שמות שוים 50
בראשית י"א, כמה אנשים היו בדור הפלגה 52
בראשית י"א א', ביאור דברי האב"ע דאברהם היה מבוני מגדל בבל 52
בראשית י"א, אם בוני מגדל בבל רצו לשלוח חללית לשמים 53
בראשית י"א כ"ו, טעם שזכה תרח שיצאו ממנו כל האבות והאמהות 53
בראשית י"א כ"ו, מקור דאברהם למד לה"ק מהמלאכים כשהיה תינוק 54
בראשית י"א כ"ט, טעם שזכה הרן שיצאו ממנו כל הד' אמהות 54
בראשית פי"א פכ"ט, גילו של אברהם אבינו כשנשא את שרה 55
פרשת לך לך **55**
בראשית י"ב ב', מדוע אין אומרים בברכת מגן אבות בשבת, מגן אברהם 55
בראשית י"ב י"ג, מדוע הטמין אברהם את שרה הרי אמר לה שתאמר אחותי את 55
בראשית י"ג ז', מדוע לא צדקו רועי לוט מדין מה שקנה עבד קנה רבו 56
בראשית י"ג ט"ז – ט"ו ה', טעם שנזכר פ"א בלשון ספירה ופעם בלשון מנין 56
בראשית י"ד, כיצד סמך אברהם על הנס במלחמת המלכים 57
בראשית י"ד י"ג, ויגד לאברם העברי שהיה מעבר אחד, וק' הא היו גם שם ונח 57
בראשית ט"ו י', כיצד ביתר אברהם את הבהמות לאורך או לרוחב 57

בראשית י"ז א', ביאור המדרש דאברהם נימול ע"י עקרב והאם חשיב מילה בכה"ג 58
פרשת וירא 59
בראשית י"ח א', למה לא שלח אברהם שליח לחכות לאורחים, האם מותר להפסיק באמצע שמו"ע להכנסת אורחים . 59
בראשית י"ח ז', מקור דברא אברהם את בן הבקר ע"י ספר היצירה 59
בראשית י"ח כ"א, למה לא המתין הקב"ה לסדום כדור המבול ונינווה 60
בראשית כ"א ב', כיצד שרט המלאך לאברהם, דהא יש חילוק בין שנת חמה ללבנה 60
בראשית כ"א ל', כיצד חשבו רועי אבימלך שיעלו המים לקראתם 61
בראשית כ"ב כ' כ"א, ביאור דברי המדרש דקמואל הוא לבן והלא היה אחי בתואל 61
פרשת חיי שרה 62
בראשית כ"ג א', מקור דברי הש"ך דשרה הפילה עצמה לאחר העקידה. 62
בראשית כ"ג ט"ז, מדוע מערת המכפלה בידי הישמעאלים אחר דאברהם אבינו קנהו מעפרון, טעם דא"א שילם דווקא ארבע מאות שקל כסף 63
בראשית כ"ד כ"ב, טעם שנרמז עשרת הדברות דווקא בצמידים 63
בראשית כ"ה א', מקור שהסינים ויפנים הם מבני קטורה 64
בראשית כ"ה ב', ביאור דברי היעב"ץ דאברהם הוליד עשר בני קטורה 64
פרשת תולדות 64
בראשית כ"ה כ"א, טעם דתפלת יצחק על רבקה לא הוי תפלת שוא 64
בראשית כ"ה כ"ג, מקור דעשיו שונא ליעקב הוא על כל הגוים 65
בראשית כ"ה כ"ה, אם אדמוני קאי על השיער או על הבשר 65
בראשית כ"ז ד', ויתן לך את ברכת אברהם וכו' אשר נתן אלקים לאברהם, כיצד קרא יצחק בשם אביו 65
בראשית כ"ז ט"ו, מקור דיעקב יעץ לעשיו להלחם עם נמרוד ללא בגדי החמודות 67
בראשית כ"ח י"ט, מקורות ומדרשים בענין העיר לוז ועצם הלוז 67
פרשת ויצא 67
בראשית כ"ח כ', על מי חשש יעקב לומר לה"ר 67
בראשית כ"ח כ"ב, מקור דהאבן ששכב עליה יעקב נמצאת באבני הכותל 67
בראשית ל' כ', אם יש מי שסובר דזבולון נולד קודם יוסף 68
בראשית ל"א י', מהו חוט הלבן שהיה בברדים וטעם שלא הזכיר רש"י מהכתוב בזכריה 68
בראשית ל"א י"ט, למה רחל החביאה התרפים ולא נתצה אותם כדין ע"ז 69
בראשית ל"ב, טעם סיום הפטרת פרשת ויצא בדבר פורענות 69
פרשת וישלח 69
בראשית ל"ב ח', למה לא נזכר שחצה יעקב את החמורים 69
בראשית ל"ג ד', אם הלכה שעשיו שונא ליעקב היא גם בשאר אומות 69
בראשית ל"ה י"ד, מקור למדרש כמה הן מי הכנרת 69
בראשית ל"ה כ"ח, בענין שיצחק חי ק"פ שנים 70
בראשית ל"ו ל"א, ביאור דברי רש"י על מי קאי ומלך אין באדום 70
פרשת וישב 70
בראשית ל"ז ג', ממה היתה עשויה הכתונת פסים 70
בראשית ל"ז ג', היחס בין בני לאה לבני רחל 71
בראשית ל"ז כ"ח, טעם דכתבה התורה דארחת ישמעאלים באה מגלעד 74
בראשית ל"ז, מקור דיוסף סבר שיעקב אבינו שותף במכירה ולכן לא הודיעו על דבר קיומו 75
בראשית ל"ח מקור דברי רבינו בחיי די' הרוגי מלכות לא נהרגו רק כמו בעקידת יצחק 76
בראשית ל"ח ב', מקור דיהודה היה נשוי לבת עשיו 76
בראשית מ"א י"ט - כ"ז, טעם שינוי הלשון בפרות לשון נקבה ובשבלים לשון זכר 76
פרשת מקץ 76
בראשית מ"ג י"ח, מדוע דאגו האחים שיקחו את חמוריהם 76
פרשת ויגש 77

בראשית מ"ו י', טעם דלא רצתה דינה לצאת משכם עד ששמעון ישאנה, וכיצד נשאה 77
בראשית מ"ו ל"ב, ביאור דברי רבינו בחיי דשמואל הנביא היה רועה צאן 77
בראשית מ"ז ג' ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך, למה לא כ' רועי בל' רבים 78
בראשית מ"ז י"א, חילוק בין רעמסס שהעין בפת"ח או בשו"א 78
פרשת ויחי 79
בראשית מ"ז ל"א, יעקב אבינו חלה פעם אחת או פעמיים 79
בראשית מ"ז ל"א, באיזה חודש השועל שולט וביאורו 79
בראשית מ"ט א', אם עוד אנשים רצו לגלות את הקץ כדוגמת יעקב אבינו 80
בראשית מ"ט ג', מדוע נענש ראובן אחר שעשה תשובה, וכיצד ידע יעקב ממכירת יוסף 80

חומש שמות

פרשת שמות 83
מתי כתוב פרעה ומתי מלך מצרים 83
שמות א' כ"ב, זמן גזירת השלכת הזכרים ליאור 83
שמות ב' ב', ביאור דברי הילקוט ראובני דמשה נברא בצלם דמות אשה 84
שמות ב' ט"ו מדוע גם דתן וגם אבירם הלשינו על משה, הלא עמד לעזרת אחד מהם 84
שמות ג' ט"ו, מהו ביאור בחינת וסוד משמעות הכתיב של שם הויה שהוא שם י'ק'ו'ק', ועוד ביאור עמוק בענינים רבים היחס וחילוק המערכות בין הק"ה לנבראים בענין בריאת הזמן והבחירה ועוד 85
שמות ו' א', האם משה רבינו לא נכנס לארץ משום שאמר למה הרעות או משום שהכה לסלע 87
פרשת וארא 88
שמות ז' ז', מרים גדול מאהרן או להיפך 88
שמות ט' כ"א, טעם שלא מתה אתונו של בלעם במכת דבר 88
שמות ט' ל"ג, האם יורד גשם במצרים 89
פרשת בא 89
שמות י"ב י"ב טעם שמתו בכורי כל הבהמות אף שלא היו אלהי המצרים 89
שמות י"ב ל"ה ל"ו, מנין היה כסף למצרים ביציאת בנ"י ממצרים, אחר דנתנו הכל ליוסף והיו עבדים לפרעה, וכן מנין היה למצרים כסף בביזת הים דכבר נתנו הכל לישראל כשיצאו 90
שמות י"ג ט"ז, ביאור דברי הרמב"ן דבקביעת מזוזה מודה ביצי"מ אף דלא כ' במזוזה ענין זה 90
פרשת בשלח 91
שמות י"ד י"ג, מקור דהאיסור לחזור למצרים משום שפדו משם כבר כל ניצוצות הקדושה 91
שמות י"ד י"ט, י' סדרים של שם ע"ב וסדר של נ"ד שמות 91
שמות י"ד י"ט, טעם דאין בשם ע"ב אות ג' 93
שמות י"ד כ"ז, תמיהה על האוה"ח דהטבע כפוף לתורה מזמן מתן תורה ולא קודם לכן, מדברי הגמ' בסוטה דאיתא ק"ו למשה מאלישע שהיה לאחר מתן תורה 94
שמות ט"ז, כיצד לא לקחו הרשעים את המן של הצדיקים 94
שמות ט"ז כ"ב, בטעם דרש"י דלחם משנה משונה בטעמו וריחו, הא היו טועמים במן כל שהיו רוצים 95
שמות י"ז י"ג, בן כמה היה עמלק במותו 95
פרשת יתרו 96
שמות י"ח א', האם לעת"ל יתגיירו כל הגוים 96
שמות י"ח ב', ביאור המכילתא דהיו למשה כמה נשים 98
שמות י"ח י"ב, כיצד שימש משה בקבלת פני יתרו הא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול 98
שמות י"ט ד', היכן נמצא דלעת"ל גם יבואו על כנפי נשרים 99
שמות י"ט י"ג, אם קטן נתחייב מיתה בהפרשת הר סיני 99
שמות י"ט י"ח, מקור דברי חז"ל ויחרד כל ההר מאד, שגם העולם רעד בשעת מתן תורה 99
שמות כ', דברי המבי"ט דאותיות שבלוחות לא היו שוים בב' הלוחות להורות החילוק בין בין אדם למקום לבין אדם לחבירו 100
שמות כ' ד' ואשר במים מתחת לארץ, איזה דמויות יש שם 100

שמות כ' ח', זכור ושמור שנאמרו בדיבור אחד כיצד היו כתובים בלוחות 101
פרשת משפטים 103
שמות כ"א י"א, ביאור דברי המכילתא 103
שמות כ"א י"ג, רוצח בשוגג בלא גואל הדם אם גולה לערי מקלט 103
שמות כ"א י"ג, ביאור דברי הילקוט ראובני דמשה נתחייב גלות בהריגת המצרי, דהא הרגו במזיד. 104
שמות כ"א כ"ד, למה אמרו יוצא בשן ועין, אחר דבפסוק הקדים עין לשן 104
שמות כ"ג א', העובר על מ"ע אם נקרא רשע 105
שמות כ"ג ב', מקור דדין אחרי רבים להטות הוא רק אם נשאו ונתנו פנים בפנים ועמדו למנין 105
שמות כ"ד י', האם נשאר זרע למתושלח 106
שמות כ"ד י', טעם שמתו נדב ואביהו בחנוכת המשכן אף שהיה יום שמחה 106
פרשת תרומה 107
שמות כ"ה, כיצד צבעו הצמר בתכלת 107
שמות כ"ה ו', טעם שלא התנדבו סלת ללחם הפנים 107
שמות כ"ז ג', מדוע נזכר בפ' תרומה המכבר אחר כלי המזבח שלא כבפ' ויקהל שהוזכר קודם כלי המזבח 107
שמות כ"ז ו', טעם שנקראו יריעות עזים אהל אף דהיו רק כיסוי 108
פרשת תצוה 109
שמות כ"ז כ', מקור לקרוא לתורה בפ' תצוה למי ששמו משה 109
שמות כ"ח ל"א, האם המעיל היו לו בתי ידים או רק הכתונת 109
שמות כ"ח ל"ו, כתב דחושן וציץ בכתב עברי או אשורי 109
שמות ל' ג', למה פירט במזבח הזהב את מקום הצפוי משא"כ במזבח הנחשת 109
פרשת כי תשא 110
שמות ל' י"ח, מי נשא את הכיור ומדוע לא היו לו בדים, וכן מי נשא את הכבש של המזבח, ואיך נשאו אותו 110
שמות ל"א י"ח, מקור דהלוחות רומזים ללב של בני ישראל 111
שמות ל"א י"ח, לוחות הברית עגולים או מרובעים 111
שמות ל"ב ז', מי עשה את העגל 111
שמות ל"ב ז', ל"ג א', טעם דתיבת העלית פעם בחיריק ופעם בצירי 112
שמות ל"ב ט"ו, כיצד החזיק משה רבינו את הלוחות 112
פרשת ויקהל 114
שמות ל"ה י"ג, מדוע לא מוזכר כלים במזבח הקטרת 114
פרשת פקודי 114
שמות ל"ט ל"ג, ביאור דלחם הפנים נעשה כמה חדשים קודם עריכתו 114
שמות ל"ט מ', מילת "חצר" זכר או נקבה 115
שמות מ', טעם שלא הוזכר אופה באפית לחם הפנים, וטעם שהוזכר שמן המשחה דוקא במזבח הקטורת 115

חומש ויקרא

פרשת ויקרא 117
ויקרא א' ג', למה קרבן עולה בקמץ בל' נקבה, ולא בל' זכר בסגול 117
ויקרא ד' ל"ב, מקור לתת כפרה על חטא בשוגג סכום של מחיר כבש 117
פרשת צו 117
ויקרא ז' ל"ד, אם בני אהרן שיולדו לאחר משיחתו לכהונה יהיו כהנים 117
ויקרא ח' כ"ג, טעם דתיבת וישחט בטעם שלשלת 118
פרשת שמיני 118
ויקרא י"א ה', אם השפן בימינו מעלה גרה 118
ויקרא י"א ו', טעם דנזכרה הארנבת בל' נקבה דלא כשאר חיות, וביאור דברע האב"ע דהיא אנדרוגינוס 118
ויקרא י"א ז', טעם קריאת חזיר דבר אחר 119
ויקרא י"א ז', האם חזיר יותר לעת"ל עוד יתברר גם ענין תפילה וקרבנות ומועדים ונידה ועוד אם יתבטלו לע"ל 119
ויקרא י"א כ', ביאור דברי רש"י דשרצים מחמש רגלים ומעלה טהור 124

ויקרא י"א מ"ז, אם יש מצוה לידע כל סימני הבע"ח 124
פרשת תזריע 126
ויקרא י"ג מ"ז, ביאור דברי הראשונים דנגעים הן מעשה נסים 126
פרשת מצורע 127
ויקרא י"ד ל"ד, אם יש טומאת נגעים בביה"כ ובית המרחץ 127
פרשת אחרי מות 127
ויקרא ט"ז כ"ג, למה נכנס כה"ג להוציא כף ומחתה ולא הוציאם בשנה הבאה 127
ויקרא י"ח כ"א, מעביר בנו ובתו למולך בבנים קטנים או גדולים או שניהם 128
פרשת קדושים 128
ויקרא י"ט י"ד, הנותן עצה שאינה הוגנת אם עובר בשני לאוין 128
ויקרא י"ט ט"ו, מקור דהקב"ה ברא שכל עקום כדי לדון לכף זכות 128
ויקרא י"ט י"ט, מקור דברי הנצי"ב דשעטנז הוא מזיק בטבעו 129
ויקרא י"ט ל"ב, אם דין כיבוד מורא ת"ח נוהג גם בנשים 129
פרשת אמור 129
ויקרא כ"א ח', וקדשתו שלא בפני הכהן 129
ויקרא כ"א י"ז, כהן איטר אם הוי בעל מום 130
ויקרא כ"ג י', אם ספרו ספירת העומר במדבר 130
ויקרא כ"ג מ', ביאור דברי הרמב"ם דפרי עץ הדר אתרוג משום שיהושע נטל ולמה לא כתב משה 130
ויקרא כ"ג מ', מדוע ט"ו ראשון לחשבון עוונות כשחל שבת בד' ימים שלפניו 131
ויקרא כ"ד י"א, סתירה מדברי הרמ"ע מפאנו למדרש בענין שלומית בת דברי 131
ויקרא כ"ד י"ב, אם המקושש והמקלל היו בזמן אחד 132
פרשת בחוקותי 132
ויקרא כ"ו ג', חילוק בין רבים ליחיד בענין שכר בהאי עלמא 132

חומש במדבר

פרשת במדבר 134
במדבר א', מקור דבני משה לא הוזכרו בתחילת פרשת במדבר כיון שמשה רבינו לא יכל לחנכם מפאת העול שהיה לו מעם ישראל 134
במדבר א' א', באיזה יום בשבוע חל ראש השנה ופסח בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים 134
במדבר א' ב', מקור מדרש על הפקודים שאינו בנמצא 134
במדבר א' מ"ב, מקור דברי האריז"ל דבכל השבטים כ' "לבני" ובנפתלי "בני" משום שנמנו באופן אחר משאר השבטים 135
במדבר א' מ"ב, ביאורים הפוכים אמאי נקט בבני נפתלי בני ולא לבני וביאור בעה"ט 135
במדבר א' נ', כיצד מותרים הלוים בנשותיהם הא בעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות 136
במדבר א' נ"ג, מקור לדברי הנצי"ב דיצאו מארון הברית נחשים ועקרבים 136
במדבר ג' ב', מקור דברי האדר"ת דמשה גדול מאהרן 136
במדבר ג' ד', אם כלי המשכן נטמאו במיתת נדב ואביהוא 136
במדבר ג' ל"ח ביאור דברי בעה"ט דמשה רבינו שמר כל לילה, וכי לא ישן כלל 137
במדבר ג' נ', בענין גורל הבכורות דהלוקח אחרון נוטל מהמיעוט 137
במדבר ד' כ', כיצד מסיימים פ' במדבר בדבר רע 138
פרשת נשא 138
במדבר ה' כ"ג, כיצד מוחקים מגילת סוטה 138
במדבר ז' א', כיצד גילחו בשמיני למילואים שהיה שבת, ... 139
במדבר ז' א', מספר פעמים שהקימו ופרקו את המשכן 140
פרשת בהעלותך 140
במדבר ט' ב', כיצד הקריבו רק אהרן ואלעזר ואיתמר לבדם כל הפסחים בפסח ראשון 140
במדבר י"א ד', ישוב הסתירה בין רש"י בבהעלותך לרש"י בתהלים מיהו האספסוף 140

פרשת שלח 141
במדבר י"ג ב', מקור דגלות עשרת השבטים משום עשרה מרגלים 141
במדבר י"ג ב', מדוע שבט לוי לא היו במרגלים 141
פרשת קורח 141
במדבר ט"ז א', כיצד היו ר"נ ראשי סנהדראות רובן מראובן 141
במדבר ט"ז ד', כמה נסיונות נתנסו עם ישראל 142
במדבר ט"ז י"א, כיצד ביקש קרח כהונה גדולה אחר שהיה לוי 142
במדבר ט"ז, לשיטה שבני קרח עלו מן האדמה האם ידוע מתי קרה ענין זה 143
במדבר ט"ז כ"ז, ק' בדברי רש"י דטף נענשו משום מחלו', דלכאו' נענשו משום עיר הנדחת 143
פרשת חוקת 144
במדבר י"ט, ב'. צבע הפרה אדומה אינו אדום שלנו 144
במדבר כ' כ"ב, האם הר ההר הנזכר בגבולות הארץ הוא אותו הר ההר שעליו מת אהרון. 144
במדבר כ"א ה', מקור דהאוכל קרבנות נבלע הבשר באיברים כמו המן שנבלע באיברים 145
במדבר כ"ב, אם בלעם היה נביא שקר 145
פרשת בלק 145
במדבר כ"ב כ', האם יתכן דמעשה בלעם היה בפסח 145
פרשת פנחס 146
במדבר כ"ו נ"ה, אם אחר הגלות חזר כל שבט לנחלתו 146
במדבר כ"ז ז', היכן מקום ירושת בנות צלפחד 146
פרשת מטות 147
במדבר ל"א ו', ביאור דברי האוה"ח אם שלוחי מצוה אינם ניזוקים הוא רק בשליח ממש או גם בהולך בעצמו 147
במדבר ל"ב כ"ט, נחלת בני גד ובני ראובן ניתן להם ע"י משה או ע"י יהושע 147
פרשת מסעי 148
במדבר ל"ג ל"ה, ביאור דברי התרגום יונתן עציון גבר - עיר תרנגול 148
במדבר ל"ג ל"ח, ביאור הלימוד דמיתת אהרן בנשיקה 149
במדבר ל"ג ל"ח, אם אהרן הכהן נפטר ביום שנולד 149

חומש דברים

פרשת דברים 150
דברים א' א', בחידוש המדרש דמשה נתרפא והלא כל ישראל נתרפאו 150
דברים ג' י"א, טעם דתיבת הלה בה' ולא בא' 150
פרשת ואתחנן 150
דברים ג' כ"ז, טעם שהזכיר בראית משה צד מזרח דלכאו' היה בעבר הירדן שהיה שם 150
דברים ד' ב', למה כתוב מצוה אתכם ולא מצווכם 151
דברים ה' י"ט, טעם דלא נזכר במתן תורה בפ' ואתחנן קול השופר 151
דברים ז' ב', לא תחנם בגוי מת 151
פרשת עקב 152
דברים ח' ט', בענין א"י שאבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת 152
דברים ח' י"ב, מקור דברי הפמ"ג דע"י אכילה מרובה שוכח התורה 152
דברים ט' י"ח ביאור דברי רש"י שפירש על חטא העגל אף דאיירי בחטא המרגלים 153
דברים י"א י"ז, טעם שנזכר שם הוי"ה על מידת הדין 153
פרשת ראה 153
דברים י"ד א', אם גרים חשובים בנים למקום 153
פרשת שופטים 154
דברים ט"ז כ', אם עץ אשוח של הנוצרים הוא אשרה 154
דברים ט"ז כ"א, כיצד נטע שלמה אשרה בבית המקדש 154
דברים י"ז ה', ביאור דברי רש"י דאל שעריך זה שער שעבד בו דלא כתרגום שהוא לשער ב"ד 155

דברים י"ז ז', דין "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו" הוא דוקא בסקילה ששם נאמר פסוק זה או ה"ה בשאר מיתות ב"ד 155
דברים י"ז י"ט, סתירה בחיוב ת"ת של המלך יותר משאר ישראל 156
דברים י"ח ט"ו, נביא גוי 156
פרשת כי תצא 162
דברים כ"א י"א, דין יפת תואר מעמלק 162
דברים כ"א י"ח, מקום קבורתו דבן סורר ומורה 163
דברים כ"ב ז' שילוח הקן עם כפפות 163
דברים כ"ג ב', ביאור טעם החינוך דפצוע דכא אסור בקהל שלא יסרסו אנשים, אף דהוא ראוי לביאה 163
דברים כ"ג ג', מקור דברי הגר"א דעד עשרה דורות יש לנולד קשר לנפטר 163
דברים כ"ד ט', טעם שאומרים בשש זכירות מעשה עמלק קודם מעשה מרים דלא כסדר הכתוב בתורה 164
פרשת כי תבוא 164
דברים כ"ו י"א, סתירת דברי רש"י בזמן ליקוט פירות האילן 164
דברים כ"ז ט"ז, מקור ברבינו יונה דאחים ששונאים זל"ז עוברים משום מקלה אביו ואמו 165
דברים כ"ח כ"ז, סתירה אם השחין היה לח מבפנים ויבש מבחוץ או איפכא 165
פרשת וילך 166
בדעת הגר"א דספר דברים כנגד האלף השישי האם נצבים וילך הוו פרשה א' או ב' 166
פרשת האזינו 166
דברים ל"ב מ"ט, מקום קבורת משה בהר נבו או בהר ההר 166

נביאים

ספר יהושע 168
האם יהושע בן נון היה רווק 168
מהו תוספות שעשה רש"י שהובא בדברי האברבנאל 169
יהושע י' ג', אם מותר לקרוא בשם דביר כיון שאחר דכך נקרא מלך עגלון 169
יהושע י"א ה', ביאור דברי המסורה שמציין לירמיה 169
יהושע, ביאור דברי המסורה ברמז לו' פעמים אחת בפתח וזקף קטון 169
יהושע, מקור דכל עיר המוזכרת ביהושע היתה מוקפת חומה 170
ספר שופטים 170
שופטים ה' כ"ח, האם אם סיסרא הפילה עצמה מהחלון לאחר ששמעה שסיסרא מת 170
שופטים ח' ל"ג, טעם שגדעון קרא שם בנו אבימלך כשם מלך פלשתים 171
שופטים י"ג כ"ד, מקור דנקרא שמשון הגבור 171
שופטים ט"ז, אם לשמשון הגיבור היו בנים או בנות 171
ספר שמואל 172
שמואל א' א' ג', מקור דהנכנס לעזרה צריך השתחויה 172
שמואל א', מקור בזוהר דשמואל הרמתי היה כהן גדול 172
שמואל א' י"ז ד', מקור דשמשון בא על ערפה וממנו נולד גלית, ומי היא התוספתא דתרגום. 173
שמואל א' כ"א י"ב, למה לא נזכרה נוב כא' מערי הכהנים 174
שמואל ב' ג' ל"ז, ביאור הכפילות כל העם וכל ישראל 175
ספר מלכים 175
מלכים א' א' י"ח, בענין תרגום המילה עתה 175
מלכים ב' ד' א', כמה תפילות התפללה אשתו של עובדיה 176
מלכים ב' ט' ח', והכרתי לאחאב משתין בקיר, כיצד נשאר יואש שהיה מזרעו 176
ספר יחזקאל 180
יחזקאל כ"ח, כיצד נבא יחזקאל על דניאל שהיה אחריו 180
יחזקאל מ"ד, כ"ב 180
ספר תרי עשר 181

ספר יואל 181
יואל א' ח', ביאור בתולה אף שאמר בעל נעוריה 181
יואל א' י"א, טעם שלא נזכר זית וטעם הזכרת תפוח 181
ספר עובדיה 181
עובדיה א' כ"א, ועלו מושיעים דביאורו על בני משה 181
ספר חגי 183
חגי ב' י"ט, טעם שלא נזכר תמר 183

כתובים

ספר תהילים 184
תהילים, טעם לחלוקת התהלים לי"ט סדרים 184
תהלים ג' ג', ביאור תיבות סלה בשמו"ע לביאור הרד"ק 184
תהלים ס"ה י', דברי שבלי הלקט דפלג אלהים מלא מים רומז על פורים ול"ג בעומר 185
תהילים ס"ח ט"ז, ביאור דברי רש"י דהר סיני סמוך לבשן 185
תהלים ס"ח כ"ז, ביאור דברי המנחת שי בענין כתיב מלא וחסר 185
תהלים ק"ג י"ג, אם רחמי האב גדולים מרחמי האם 185
תהילים קי"ח ב', אמאי שינה הפסוק מלשון יחיד "יאמר נא" ללשון רבים "יאמרו" 186
תהלים קכ"א ה', מקור דה' צילך היינו שה' צילו של האדם שמתנהג עמו כפי מעשיו 186
ספר משלי 187
משלי ל"א י', ישוב הסתירה דבתחילה אומר אשת חיל מי ימצא, ובסמוך אומר רבות בנות שעשו חיל 187
ספר איוב 187
מקור דספר איוב כ' יונתן בן גרשם 187
מגילות 188
מדוע ה' מגילות נקראים בשם זה 188
שיר השירים 188
שיר השירים א' ד', סתירה בדברי הגר"א מתי נסתלקו ענני הכבוד 188
שיר השירים ה' ז', ביאור דברי רש"י דשובו אלי הוא רק להקל הפורענות, אף דירמיה התנבא דאם ישמרו שבת לא יחרב לעולם 189
מגילת רות 189
רות, מקור דבועז מת מיד כשנשא את רות 189
רות ב, כ. האם יש חיוב מזוזה בבית של אשה 189
רות ג', איך הותר לרות לנגוע בבועז כמבואר ברש"י במגילת רות פרק ג'. 190
מגילת אסתר 190
האם יש דעה דאחשורוש היה מהול 190
תרגום שני שם הסוס של אחשורוש 191
בן כמה היה המן בזמן נס פורים, ובת כמה היתה אסתר 191
מדוע לא מוזכר בסעודה שערך אחשורוש שהיו שם כלי נגינה והרי כלי זמר הם חלק מכל סעודה חשובה 192
אסתר ב' ה', מקור דאגג בא על שפחה כנענית קודם הריגתו ויצא משם המן 192
אסתר י"ג י"א, המן אוזניו מקוטפות 193
ספר יונה 193
האם מוזכר דגם יונה הנביא עלה חי לשמים 193
ספר נחמיה 194
נחמיה א' ו', למה לא התודה על חטאי עצמו קודם לחטאי ישראל 194
נחמיה י"ב כ"ז, ביאור דברי הפתרון תורה דבט"ו חשון בנו ביהמ"ק 194
ספר דברי הימים 195
דברי הימים א' כ"ז, השמטת שבט גד ואשר בראשי המחלקות 195
דברי הימים ב' ט"ז ד', טעם שינוי שם העיר דמשק דרמשק דומשק 195

מקור דאין אותיות ג' וט' סמוכות בכל התנ"ך ואם יש עוד אותיות..... 195

תלמוד בבלי

כמה משניות יש בסה"כ בש"ס משניות..... 197
היכן חובר התלמוד חובר בבבל או בפרס..... 197
מי התנא והאמורא המוזכרים ביותר בש"ס..... 198
בענין רש"י על הרי"ף אם הוא מרש"י עצמו..... 198
ע"פ מה הגיה הב"ח בש"ס..... 198
אם הרפואות בש"ס הוי בכלל ת"ת, ומדוע הובאו הרפואות בש"ס..... 199
אם יש מקום להחמיר שיטה בתלמוד שלא נפסקה..... 199
אם לשון מצוה בחז"ל פירושו שאינו מעכב..... 199
למה אביי ורבא הלכה כרבא..... 199
מסכת ברכות..... 200
ברכות ה', על אלו דברים נאמר בחז"ל שהעושם מוחלין לו כל עוונותיו..... 200
ברכות ז: ביאור דברי התוס' בגילו של אברהם אבינו..... 200
ברכות י. בחידוש המנח"א בענין יתמו חטאים ולא חוטאים..... 201
ברכות י. טעם שלא התפללה רחל על עוד בנים, דאפי' חרב חדה וכו' אל ימנע עצמו מן הרחמים..... 201
ברכות י"א. סתירה אם העושה כב"ש שפיר עביד או לאו..... 202
ברכות י"ז. סתירה אם אם יש קנאה לעוה"ב..... 203
ברכות כ"ו: כיצד תיקן יעקב תפילת ערבית והא התפלל קודם ששקעה חמה..... 203
ברכות כ"ז: טעם דלא היה בהורדת ר"ג מנשיאותו משום מעלין בקודש ואין מורידין..... 204
ברכות ל"א. כיצד רצתה חנה להתיחד ולגרום למחות את שם ה'..... 204
ברכות ל"ג: מה הם ה"חגי נדבה" בנוסח ותודיענו..... 205
ברכות ל"ג: השמטת הטושו"ע בדין האומר על קן ציפור..... 205
ברכות ל"ג: כיצד מנקדים את המילה סטיו..... 205
ברכות ל"ו. כמה אמוראים בש"ס נקראו בשם שיננא..... 205
ברכות ל"ו: אם שמאי במקום הלל הוי משנה או אינה משנה..... 205
ברכות מ. אי מינה שליח להאכיל בהמתו אי מותר לאכול מיד..... 206
ברכות נ"ד. אם יש חילוק בין צדוקים לבייתוסים..... 206
ברכות ס"א, מקור דברי המאירי דעדיף להיות עובד ע"ז מאשר לא להאמין בכלום..... 206
ברכות ס"א: אם פפוס בן יהודה הוא פפוס דהרוגי לוד בב"ב..... 206
מסכת שביעית..... 207
אם לשיטת הרמב"ן שיש מצוה באכילת פירות שביעית זה גם בפירות שנקנו מדמי שביעית או רק בפירות שביעית עצמם..... 207
זרע מאכל אדם להאכילו לבהמה אם מותר לבהמה בשביעית..... 207
מסכת ביכורים..... 207
ביכורים פ"ג מ"א, אם יש מקור שהחוט שקושרים את הביכורים היה בצבע אדום..... 207
ביכורים פ"ג מ"א, דין ביכורים מכל פרי בכל שנה או רק הגדל פ"א על העץ..... 208
מסכת שבת..... 208
שבת י"ב: למה אין מתפללים בל' ארמי כיון דגבריאל יודע ל' ארמי..... 208
שבת כ"ב, מהיכן היה אור במשכן ובבית המקדש..... 208
שבת כ"ה: ביאור דברי רש"י "בשם"..... 209
שבת מ"ט. אם תפילין דאלישע חזרו להיות תפילין..... 210
שבת ס"ו. היכן מוזכר הלשון אבי אבות הטומאה ככינוי למת..... 210
שבת ס"ז. האם מבואר בחז"ל דפרדה אינה יולדת..... 210
שבת ע"ג. סתירה בדברי רש"י בחילוק בין זורה לבורר ומרקד, וסתירה בדברי רש"י מהו מרקד..... 211
שבת פ"ח. האם קשרו כתרים גם לשבט לוי..... 211

שבת פ"ח. אם קשרו כתרים לפחותים מגיל כ' ויותר מגיל ס'..... 212
שבת פ"ח: מקור דטענת המלאכים תנא הודך על השמים היה מדינא דבר מצרא..... 213
שבת פ"ט:, מדוע לא היה בן לצלפחד והלא כל אחד נתעברה אשתו מזכר..... 213
שבת צ"ז. סתירה ברמב"ם על מי אמרו החושד בכשרים לוקה בגופו..... 214
שבת ק"ט: מהו מאכל המוזכר בספר חסידים שנותנים לגוסס..... 215
שבת קי"ג. הטעם שהשמיט השו"ע דין הצעת המיטות משבת למו"ש..... 215
שבת קי"ג. האם לדעת הרמב"ם אין ללבוש מלבושי שבת בחול כלל..... 215
שבת קי"ח. ביאור מ"ט השכר הוא רק למענג את השבת..... 216
שבת קי"ח: ביאור הפסוק דנגאלים כשמשמרים שתי שבתות אף דהפסוק לא מדבר ע"ז..... 216
שבת קכ"ז. גמ"ח מצוה חיובית או קיומית, דאורייתא או דרבנן, והגדר בזה..... 216
שבת קכ"ז: ביאור המעשה במי שילם השכר בזמנו..... 217
שבת קנ"ו, טעם דנקרא מזל כוכב בשם כתב..... 218
מסכת עירובין..... 218
עירובין כ"א: אם לימוד משחיר פניו של אדם או מצהיבם..... 218
עירובין צ"ג: ביאור בעובדא דנחמיה בר חנילאי אם יציאתו חוץ לתחום חשיב אונס או לדבר מצוה, וישוב דברי רש"י בזה..... 219
מסכת פסחים..... 220
פסחים ב. ביאור דברי הת"ז דפסח הוא אור לי"ד..... 220
פסחים ב. האם עשו בדיקת חמץ בבית המקדש..... 220
פסחים, האם יש שיטה בראשונים שנשים חיבות במצות עשה שהזמן גרמא מדרבנן..... 221
פסחים י"ד:, חרב הרי הוא כחלל, אם הוא גם בראשון לטומאה..... 221
פסחים כ"ב: דין זיעת כבשים לענין איבר מן החי..... 221
פסחים כ"ו, אם מותר להנות מקול המואזין..... 222
פסחים ל"ג: אוכל טמא שנימוח אם בטלה טומאתו..... 222
פסחים מ"ו: האם עוברים בחמץ של מע"ש בבל יראה..... 222
פסחים נ"ד. סתירה בגמ' אם אש נברא בשני או במוצ"ש, וק' דהא שמים מאש ומים ושמים נבראו ביום א'..... 223
מי חיבר קיצור הל' פסח המובא בסוף פ"ד וסוף פ"ח דפסחים..... 223
פסחים ס"ו. ביאור ההלכה שנשתכחה מבני בתירא..... 223
פסחים ע"ד, האם אחרי חורבן בית המקדש המשיכו להקריב קרבן פסח..... 224
פסחים קי"ח: טעם הבטחת הקב"ה לים אינו ריבית ומדוע לא חשיב שנפרע מן הערב תחילה..... 225
מסכת ראש השנה..... 226
ר"ה ט"ז: כיצד חולק ר' כרוספדאי על התנאים..... 226
מסכת יומא..... 227
יומא ט"ו: כל פינות וכו' לימין אם הוא רק בדבר מצוה או גם בשאר דברים..... 227
יומא כ"ה. הסבר על שם שניתן ללשכת הסנהדרין במקדש בשם לשכת ה"גזית"..... 227
יומא כ"ח, כיצד שמר א"א כל התורה הא בן נח שלומד תורה או שבת חייב מיתה..... 228
יומא ל"ז: ביאור דברי ר"ת דקודם הנץ יוצא בק"ש רק בדיעבד..... 228
יומא ס"ב. טעם דצריך לומר זה יהא תחתיו אחר שכבר הגריל..... 229
יומא ס"ט: מיקום שער המים ומקום קריאת עזרא בס"ת..... 229
יומא ע"ב. כיצד חיברו את דפנות הכלים כגון הארון והמזבח והשלחן וכן את ציפויי הזהב לכלים..... 230
יומא ע"ג: מקור דתמר נקראת כותבת ע"ש שכותבים בגרעינתה..... 231
יומא ע"ג: למ"ד חצ"ש אסור מן התורה האם מותר פחות מחצ"ש..... 231
יומא ע"ה. ביאור דברי הגמ' דנחש אוכל עפר, אף דבמציאות אין נחשים אוכלים עפר ממש..... 231
יומא ע"ח: מראה מקומות בענין שינה בנעלים..... 232
מסכת סוכה..... 233
סוכה ג: ביאור דברי רש"י דהן פסקי שמועות מבני הישיבה..... 233

סוכה כ"ז: מדוע שאול ומרדכי אינם נמנים במ"ח נביאים 233
סוכה מ"ג. בירור ציון במסורת הש"ס 234
סוכה מ"ז. אם במילי דרבנן יש להחמיר בספיקא דיומא 234
מסכת ביצה 235
ביצה ד, דבר שיש לו מתירין במקום דיש חזקת היתר 235
ביצה ט"ו: ביאור סתירת הפסוקים עצרת לה' ועצרת תהיה לכם דקאי על שמיני עצרת ושביעי של פסח 236
מסכת מגילה 236
מגילה ו: באיזה אדר היה נס פורים 236
מגילה י: כיצד היה המן ע"ז, הא היה קנוי למרדכי ואא"א דבר שאינו שלו, וכיצד עלה עליו מרדכי הא נהנה מע"ז ... 236
מגילה י"ב. כיצד הלך מרדכי לסעודת ע"ז 237
מגילה י"ב. למה לא יצאה בת קול על השימוש בבגדי כהונה 238
מגילה י"ג. אמאי נקרא מרדכי איש יהודי 238
מגילה י"ד: טעם שכתב נריה לפני ברוך 239
מגילה ט"ז. כיצד קנה מרדכי את המן לעבד דהא אין מקבלים גרים מעמלק, וכיצד בשלה אסתר להמן ביו"ט דהוי ישראל מומר 239
מגילה ט"ז: מקור דהשירה אריח ע"ג לבינה משום שהיה חלונות במחיצות בין השבטים 239
מגילה ט"ז: בדברי הראשית חכמה דביאר גדולת מרדכי היפך המבואר בגמ' 240
מגילה י"ז. מנלן דככתבם הוא אשורית 241
מסכת מועד קטן 241
מו"ק י"ח: נתינת נדוניא לבן ולבת 241
מו"ק י"ט: אם פרוע ראש בכהן הוא גם בפיאות הראש 242
מסכת חגיגה 243
חגיגה ה. ביאור דברי הראבי"ה דההורג כינה בפני חבירו אין לו חלק לעוה"ב 243
מסכת יבמות 243
יבמות, ביאור מילת יבם ויבמה 243
טעם דאין חוששים לדעת הראב"ד דהנולד בחודש ח' אין נעשה גדול עד בן כ' 244
יבמות ס"ב: השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה, וק' דמצינו דאינו נראה לעין, וכדמצינו נמי בבן עזאי 244
יבמות ע"ב. היכן נזכר עוד מענין המשוכים בזמן בן כוזיבא 245
יבמות ע"ו: מתי היה הפסק של מואבי ולא מואבית 245
יבמות ע"ט. מה מוסיף רש"י ד"ה אלא מהכא, יותר מהגמ' 245
יבמות ק"ג, כיצד הכריע רבא בדבר שנחלקו מה אמר בעצמו 246
ביאור דברי הירושלמי יבמות פט"ז הל' ג' מדוע ניגף אבים 246
מסכת כתובות 247
כתובות ח. רב תנא ופליג, כיצד נחלקו עליו אמוראים 247
כתובות ט"ו. דין רובא דליתא קמן בס"ט ברה"י 247
כתובות י"ז. כיצד מחל דוד לשמעי, הא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול 248
כתובות כ"ב: מקור הלימוד להתרחק מן החשד 249
כתובות ס. גדר "במקום צער לא גזרו רבנן", דחויה או הותרה 249
כתובות ס"ג. אם בן עזאי היה בזמן החורבן 249
כתובות ק"ג, מקור דהתנאים היו באים לעשות קידוש בביתם וקיימו ואל עפר תשוב בהטמנת הערלה 250
כתובות קי"א. בענין ג' שבועות 250
מסכת נדרים 252
נדרים כ"ב: מי הוא ר' משה קרטבי הנזכר בר"ן 252
מסכת סוטה 253
סוטה ב. אם גם אצל עכו"ם יוצא בת קול דבת פלוני לפלוני 253
סוטה ז: ביאור בהא דניתנה הארץ רק ליהודה וראובן 254

סוטה י"ח, סוטה החשודה על השבועה האם משביעים אותה 254
סוטה כ. טעם שהיו צריכים לגנוז מגילת סוטה בהיכל 255
סוטה כ"ב. כיצד למד ר"י יראת חטא מאמירת הבתולה בראת גן עדן וכו', אחר דבאיוב שאמר כן נדרש לגנותו 256
מסכת בבא קמא 256
ב"ק ל"ח. מאיזה גיל חייב גוי בז' מצוות 256
ב"ק נ"ד: טעם דדגים לא מקרו גידולי קרקע אף דאוכלים עשבים כבהמה 257
ב"ק פ"ב, מקור הזוהר שהביא בגליון הש"ס 257
ב"ק צ"ג: יהודי שנרצח ע"י יהודי האם אומרים עליו הי"ד 257
ב"ק קי"ג: גזילת קרקע מעכו"ם בא"י משום מצות ישוב א"י למ"ד גזל עכו"ם אסור 258
מסכת בבא מציעא 258
ב"מ ב. מה הדין ארבעה אוחזין בטלית זה אומר כולה שלי ושנים טוענים כ"א חציה שלי והרביעי טוען רבע שלי 258
ב"מ צ. תיקון וביאור הסדר בדברי רש"י 264
ב"מ צ"ג. שומר שכר ששכרו השתמשות בחפץ אם הוי כשואל או כש"ש 264
ב"מ צ"ד. מדוע רש"י לא הזכיר שבועה שאינה ברשותו 265
ירושלמי - ב"מ פ"ב ה"ה, כיצד הכניס ר' שמואל עצמו לפיקוח נפש 265
מסכת בבא בתרא 266
ב"ב ח, כיצד גבאי צדקה עדיף ממלמד תינוקות והא ת"ת כנגד כולם 266
ב"ב י: אמר סלע לצדקה ע"מ שיחיה בנו ומת אם חייב ליתן 266
ב"ב י"א. אם הלני המלכה היתה יהודיה, וביאור דברי רש"י דמונבז המלך הי' מזרע חשמונאי 267
ב"ב ט"ו, מקור המדרש דהמרגלים הביאו את איוב עמם לא"י 268
ב"ב כ"א: ביאור טעות יואב בקריאת זכר עמלק למ"ד דצריך עשרה למה לא תיקנוהו 268
ב"ב ע"ד. ביאור והן בדאין 269
ב"ב ע"ד, מי מפרש דאספמיא אינה ספרד 269
ב"ב ע"ה. ביאור הא דנכוה מחופתו של חבירו 269
ב"ב קנ"ו: טעם דקילל ר"א לבני רוכל הא הלכה כחכמים 270
ב"ב קנ"ז: ביאור דברי הרשב"ם בשט"ח המוקדמים 270
מסכת גיטין 271
היכן הרשב"א בקשר לגיטין כמדומני שאומר שבעל לא אכפת לו מהעוה"ב של אשתו 271
גיטין י"ב. מ"ט לא הק' הגמ' ורבנן מאי עביד ליה 271
גיטין ס"ט. שיני בינה בחז"ל 271
מסכת קידושין 272
קידושין, מקור בפוסקים דקידושין ישנו בשאלה 272
קידושין ב. מהו איסר האיטלקי 272
קידושין ז. טעם שהקדים הרמב"ם דין תן דינר לפלוני קודם לעבד כנעני שמשם נלמד 272
קידושין, דף ל"ו היכן כתוב על אחד התנאים שנקבר קבורת חמור 273
קידושין מ"א. כיצד מהני שליחות לתרומה לדעות דלא מהני שליחות בנדרים 273
קידושין מ"ב. כיצד ירשו קטנים בירושת הארץ 274
קידושין נ"ב. חו"ץ מיע"ל קג"ם, אם יש יוצא דופן בכלל זה 274
קידושין ע. מקור מאמר חז"ל בגנות נושא אשה לשם יופי 275
קידושין ע: האם יש דין ערבות בעבד ושפחה 275
מסכת סנהדרין 276
סנהדרין, דין נכסי עיה"נ לאחר גמר דין 276
סנהדרין כ"ב. ביאור דשויתי קאי על תפילה ולא תמיד ממש 276
סנהדרין כ"ב: מ"ט אסור לשתות יין ולהפיגו ע"י רכיבה 276
סנהדרין ל"ז: ביאור דברי רש"י שביאר סוסים על הא דאיתא בגמ' גמלים 277
סנהדרין מ"ו. הטעם דבן סורר נהרג בסקילה ולא בסיף כשאר רוצח 277

סנהדרין מ"ו. סתירה בדברי הרמב"ם אם מלקין בבועל בפרהסיא 277
סנהדרין נ"ד. ביאור איזו תקלה בא לאדם ע"י בהמה שנרבעה 278
סנהדרין נ"ה. טעם לשינוי הקדימה בין אחות אביו לאחות אמו במקרא ובגמ' 279
סנהדרין נ"ו. ביאור דברי הבעש"ט דיש ערבות לעכו"ם 280
סנהדרין נ"ז: איסור רציחת עוברים 281
סנהדרין נ"ז: אם בנות עכו"ם חייבות בז' מצוות בני נח 283
סנהדרין נ"ח, אם מותר לעבד כנעני להתחתן עם גויה 284
סנהדרין ס"ד. סתירה אם קודם שביטלו יצרא דעריות אם היה באמו 284
סנהדרין ס"ט: מדוע לא הוכיחה הגמ' דפחות מבן ח' מוליד מצאצאי יהודה 285
סנהדרין ע"ד: דין יהרג ואל יעבור בספק 285
סנהדרין ע"ז, אם כח שני חשיב כח כחו או כח גברא 286
סנהדרין צ"ג: לכאורה רוב דברי נחמיה עזרא אמרן 286
סנהדרין ק"א: בענין איסור ישיבת מלכי ישראל בעזרה 287
סנהדרין ק"ד. האם בזמן עדו הנביא עבדו לבעל 287
סנהדרין קי"א: ביאור ק' הגמ' דהא לא נתפרש בפסוקים כיצד חלקו לשבטים 287
מסכת מכות 288
מכות ב: דין עדים זוממים בגנב אם הוי דין ממון או דדומה למיתה 288
מכות י"א. ביאור דברי הריטב"א דיהודה לא קיים תנאו להחזיר את בנימין לאביו 289
ירושלמי - מכות, בדין הירושלמי ביושב על מטה והרג תינוק דיש חילוק בין לילה ליום 289
מסכת שבועות 289
שבועות ב. ביאור דברי רש"י במראות נגעים שנים שהן ארבע 289
שבועות ל"ח. נשבע בס"ת פסול אם צריך שוב לישבע 290
מסכת עבודה זרה 290
ע"ז ג'. ק' על נפה"ח מדברי התוס' דכיון שקבלו התורה שמים וארץ קיימים 290
ע"ז ז: כיצד התירו מכירת סוס משום חי נושא את עצמו, הלא בד"כ נושא עמו חפצים 291
ע"ז ח. אם יש קשר בין החג שעשה אדה"ר ביום השמיני לחנוכה 291
ע"ז ט. ביאור דברי רש"י שמלכות פרס מזמן כורש דצ"ל דריוש 291
ע"ז י"ג: טעם שלא דנו לכף זכות 292
ע"ז כ"ב: טעם דליכא חשש רביעה בעופות ומותר ליקחם מן הנכרי 293
ע"ז נ"ב, דין כלי המקדש לאחר החורבן 293
מסכת הוריות 293
הוריות י"ג: לשבת בין ב' נשים כשהן קרובותיו 293
מסכת אבות 294
אבות פרק א' מ"ב, מדוע נקרא שמעון הצדיק 294
אבות ב' ד', ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, מי מבאר ולעולם לא תגיע 294
אבות ג' א', מקור לשון הפסוק מאין באו האנשים שהביא התוי"ט ממהר"ל 294
אבות ה' כ"ב, ביאור דברי הגר"ח מוואלזי'ן דאפשר להתיר עגונה מדיני סוכה 294
אבות ו' ב', בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, אם יש מי שפירש את הדברים כפשוטן 296
מסכת זבחים 296
זבחים י"ח: כיצד עבדו בימי המילואים בבגדים שהזו עליהם, דהא עבודה פסולה בבגדים מטושטשים 296
זבחים כ"ד, דין כהן עומד על רגל אחת ורגלו אחת באויר 297
זבחים מ"ז. אם מתנות חטאת חוץ מעכב 297
זבחים ס"ד. מיקום וצורת בית הדשן 297
זבחים פ"ט מ"א, טעם שנקרא אש המערכה אישים בל' רבים 298
מסכת מנחות 298

מנחות ו. אם ידוע לנו כמה היא מידת "קורט" בדיוק..... 298
מנחות פ"ז: האיך היו מודדים בבית המקדש באופן שיעבור כל השמן מכלי לכלי..... 299
מנחות ק"ט. מהו ספר הזהיר הנזכר בתוס'..... 300
מסכת חולין..... 301
חולין ט. ת"ח צריך שידע ג' דברים כתב שחיטה ומילה וכו', למה היום אין נזהרים בכל זה 301
חולין ס"ב: ביאור דברי רש"י דצרדא הוא ברדא..... 301
חולין קל"ד. לימוד דיני מתנות כהונה ממתנות עניים..... 301
מסכת בכורות 302
בכורות ח: גמל משמש אחור כנגד אחור, האם כך הוא במציאות היום 302
מסכת ערכין 303
ערכין י"ג, איבעית אימא מדשבע כיבשו שבע חילקו כו', מה הסברא בזה..... 303
ערכין י"ט. ביאור דברי השיטמ"ק דאדם כבד יותר בבוקר קודם אכילה מלאחר האכילה..... 304
ערכין כ"ט, מכר שנה קודם היובל אימת משלים השני תבואות..... 304
מסכת תמורה..... 305
תמורה ה: ביאור דברי הגר"ח דהמקדיש בע"מ למזבח אין קדושה חלה עליו משום דין הפדיון שמונע ממנו לחול קדוה"ג, וישוב דבריו מדברי הרמב"ם שדימה ד"ז לדיין..... 305
תמורה ל"א. פדית קדשים להאכילן לכלבים קודם שנפל בהן מום 306
מסכת כריתות..... 306
כריתות ו: סתירה בדברי רש"י כאן לדבריו בערכין י: ביאור הקול יפה לבשמים..... 306
מסכת מעילה..... 307
מעילה י"ד. ביאור הא דאין מועלין בעצים קודם שיפוין אף דודאי הוו קודש 307
מסכת נדה..... 308
נדה ל: אם יש חיוב פו"ר גם לאחר מתן תורה למי שקיים קודם לכן, ואם המלאך היה מלמד העובר קודם מ"ת 308
נדה ל: האם נקבה לומדת תורה במעי אמה 308
נדה מ"ז. כיצד בדק שמואל באמתיה ולא חשש מהרהור ונגיעה 308
מסכת תמיד 309
תמיד פ"א מ"א, אם לעת"ל ישמשו בבית המקדש בחשמל לחמן את לשכת המוקד וכדו'..... 309
תמיד כ"ה: טעם שלא יכלו השומרים לישב בפינות העזרה 310
מסכת נגעים 310
נגעים, טעם שאין טומאת צרעת באבן שיש..... 310

שולחן ערוך

שו"ע אורח חיים 311

סימן א' ב', האם מבואר בזוהר שיש לומר תיקון חצות..... 311
סימן ד', אם חיכוך בזקנו ופאותיו מחייב נט"י..... 311
סימן ד' י"ח, מקור וטעם שאין מנגבים את הידים לאחר נטילתם בחזרה מלוית המת..... 312
סימן ז', אמירת אשר יצר בהליכה, לגמור ברכה בטעות באשר יצר, אם חוזר בתשובה צריך להשלים אשר יצר..... 312
סימן ח', מקור לדרשן להתעטף בטלית מפני עין הרע 313
סימן י"א, הדבקת קצוות חוטי הציצית בדבק..... 313
סימן י"א, היכן יש רנ"ו כנפים לחיות דמשו"ה עושים גדיל כפול ח' דהוי רנ"ו חוטים..... 313
סימן י"א סי"ד, הקשר בין ל"ט חוליות הציצית לל"ט מלאכות שבת..... 314
סימן ט"ו, ישוב הסתירה בדברי האחרונים אם דבר שנעשה בהכשר יש בו משום תולמ"ה..... 314
סימן י"ז, אם אב חייב לקנות לבנו קטן ציצית כדי לחנכו או דרק אם יש לו בגד צריך להטיל בו ציצית..... 315
סימן כ"ה, מי חיבר ה"לשם יחוד" לפני הנחת תפילין 316
סימן כ"ז ס"ט, מקום הנחת תפילין כשמתחיל שערות ראשו מאמצע המצח..... 316

סימן ל"ב, מקור לעשית כיס תפילין מעור 316
סימן ל"ז, בענין הנחת תפילין במנחה בער"ש 316
סימן מ' א', דין צום וצדקה כשנפל ס"ת ונגע רק העץ חיים ברצפה 318
סימן מ"ב, מעלין בקודש האם הוא דין דאורייתא 318
סימן מ"ו, תפילת פתח אליהו האם מקורה בדברי האר"י 319
סימן נ"א, מי תיקן ברכת ברוך שאמר 319
סימן נ"א ט', האם יש לעמוד במזמור לתודה 322
סימן נ"א ט', מקור דכונת אמא במזמור לתודה היא שמחה 323
סימן נ"ג, מקור דפחות מגיל כ' לא יהא ש"ץ במוסף פ' שקלים 324
סימן נ"ג, אם צריך ש"ץ בפסוקי דזמרה 324
סימן נ"ה י', האם תתכן בת מצוה באדר א' 325
סימן נ"ח, אם צריך לגמור את כל ק"ש קודם סוף זמנה 325
סימן נ"ח, ביאור דברי הלבוש דק"ש של שחרית תדיר 326
סימן נ"ט, סתירה בברכת יוצר אור בין המחדש בטובו לובטובו מחדש מה קודם 326
סימן ס', מספר הזכירות שיש לומר בכל יום וגדר חיובן 327
סימן ס"א, התחיל קרי"ש עם הציבור וסיים לאחריהם כיצד משלים רמ"ח תיבות 330
סימן ס"ג, אם העובר על דרבנן לא יצא יד"ח גם על הדאורייתא 330
סימן ס"ו, כיצד אומרים ואמרו אמן למלאכים, והא אין מלאכים מלוים אותנו 332
סימן צ', מקור להתפלל בבית ולא בשדה מחשש שנבנה שלא בכונה טובה 333
סימן צ' ט', האם מותר להפסיק מלימוד כדי להשלים מנין 333
סימן צ"ה א', ענין פסיעת ג' פסיעות לאחריו קודם תפילת עמידה והאם צריך דוקא ג' 334
סימן צ"ו, אם המחזיק ס"ת צריך לעמוד בברכת החודש 334
סימן ק"ד ס"ז, אם החזן צריך לכוון להוציא בקדיש וקדושה לעומד בשמו"ע 334
סימן ק"ח, טעה והתפלל מנחה בזמן ערבית אם עולה לו לערבית 335
סימן ק"ט, למה א"צ לילך ד' מיל לקדיש דעדיף מתפלה בציבור 336
מקור למי שלא אמר קדיש או קדושה שיאמר מדרשים הכתובים בסידורים 336
סימן ק"י ס"ד, מקור לאמירת המלאך הגואל בתפלת הדרך 336
סימן קכ"ה ב', מקור לכוין רגליו עד לאחר האל הקדוש 337
סימן קכ"ח, אם רופא שביצע הפלה רשאי לישא כפיו 337
סימן קכ"ח, ברכת כהנים ברמקול 337
סימן קכ"ח, כהן שלא קרא ק"ש בזמנו שהוא בנידוי לדעת הזוהר אם יכול לישא כפיו 338
סימן קכ"ח, מקור המנהג שהאבות בברכת כהנים בביה"כ שמים ידיהם על ראש בניהם 338
סימן קכ"ח ו', בכור יוצא דופן האם יכול ליטול ידי הכהנים 339
סימן קכ"ח סמ"ג, ביאור דברי הגר"א שכ' וטוב לב הוא יבורך שלא כלשון הכתוב בפסוק 339
סימן קל"א, האם יש לחתן להימנע מלילך לביהכנ"ס בשבע ברכות 339
סימן קל"א, נפילת אפים קודם פ' ויאמר דוד או לאחריו 340
סימן קל"א, אמירת תחנון לאחר שיצא החתן מביהכנ"ס, או כשבא להתפלל במנין שלאחריו 340
סימן קל"א, האם צריך לעמוד בתחנון בקטע של ד' אלקי ישראל 341
סימן קל"א, היכן מקום הנחת היד על הזרוע בנפילת אפים 341
סימן קל"ד, טעם שבחלק מהסידורים הושמט בבריך שמיה, ותיהב לי בנין דכרין 341
סימן קל"ה, מנהגי חלוקת הקריאה בשני וחמישי בפר' בראשית כי תשא ונשא 342
סימן קמ"ט, טעם שאומרים בחזרת הס"ת פ' עץ חיים קודם פ' דרכיה דרכי נועם שבמשלי כ' בהיפך 343
סימן ק"נ, אם יש איסור לבנות בית כנסת ע"י יחיד כדי לזכות את הרבים 344
סימן קנ"ד, מקור נר נשמה וענינו ואי הוי נר מצוה 344
סימן קנ"ד, אם מותר לעשות פרוכת ארון קודש מבפנים ודלת מבחוץ 346
סימן קנ"ו, האומר דבר בשם אומרו אם צריך להזכיר כולם 346

סימן קנ"ז, אם צריך לאכול עם מפה על השלחן 347
סימן קנ"ח ט', ביאור דברי הבאה"ט דהמזלזל בנט"י הוא אפי' בפ"א 347
סימן קנ"ט ט"ז, טבילת ידים לאכילת פת בבריכת שחייה 347
סימן ק"ס, בדין מים עכורים 348
סימן קס"ז, מקור למה שאומרים שאסור לשבת על שולחן, ובאיזה שלחן 349
סימן קס"ח סי"ג, ביאור דברי הלכה ברורה שהביא המשנ"ב דיכול לכוין בהמוציא לפטור סופגניות 349
סימן ק"ע, האם באכילה גסה עובר על בל תשקצו 350
סימן ק"ע כ"ב, אם יש איסור בל תשחית במים 350
סימן קע"ט, שיר המעלות, מקור ההוספה תהילת ה' לאחריו 351
סימן קפ"א, ביאור דעת החיד"א דמספיק ליטול מים אחרונים רק בראשי אצבעותיו דלא כשו"ע 352
סימן קפ"ב, מקור למנהג שרק בשבת מזמנים על הכוס 352
סימן קפ"ג, מקור למנהג לשטוף כוס של ברכה (קידוש וכו') ג' פעמים מבפנים ומחוץ 353
סימן קפ"ח, טעם שלא מזכירים מלכות בית דוד בברכה מעין שלש 353
סימן קפ"ח, ביאור דעת הסוברים לומר אלהי דוד בברכת המזון 354
טור סימן קפ"ח, ביאור דין שכח יעלה ויבוא בר"ח שחל בשבת 355
סימן קפ"ח ה', טעם דבשבת מקדים רצה לובנה ירושלים ובברכת מעין שלש איפכא 355
סימן קפ"ט, טעם לשינוי הימים שבהם אומרים מגדיל או מגדול ישועות מלכו 356
סימן קצ"ג, אכל לחם מחוץ לביתו כגון בגינה האם יכול לומר את הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרובה בבית הזה ועל שלחן זה שאכלנו עליו 356
סימן ר"א א', ברכת האורח בבן הסמוך על שלחן אביו 356
סימן ר"ב, ברכות כשאין לו חוש טעם 357
סימן רט"ו, עד איזה גיל הוא תינוקות של בית רבן 357
סימן רכ"ה ח', אם מברכים משנה הבריות על דג הסירנה - חצי דג חצי אדם 357
סימן רכ"ט א', אם יתכן שתראה הקשת בלילה 357
סימן ר"מ, טעם דאין בתשמיש בשבת משום זורע 358
סימן ר"מ א', עונת המלך ועונת הנשיא 359
סימן ר"מ, ביאור דהא דלא ישמש מטתו ביום משום דבר מגונה דהיינו אותו מקום 360
הלכות שבת 360
סימן רמ"ב, אם לפי הסוד צריך לחם על השלחן בשעת הקידוש 360
סימן ר"נ, אם מותר לאכול בשר בערב שבת 360
סימן רנ"ג ה', אמירה לעכו"ם בפסיק רישא 361
סימן ר"ס א', האם צריך לשרוף שערות ראשו 361
סימן רס"א, מקור דברי הר"ש לנאידו שהנהיג להחמיר כר"ת 362
סימן רס"א, קיום הדלקת נר שבת ונר חנוכה ע"י הדלקת נר בבה"כ 362
סימן רס"א, מנהג החלבים להשמיט בתים בלכה דודי 362
סימן רס"א, מקור לא לומר שבת שלום אחר מנחה וכן בע"ש 363
סימן רס"ב, טעם דלובשים בשבת בגדים שחורים ולא לבנים 363
סימן רס"ג, מיגו דאתקצאי בתוספת שבת, עירובי חצירות ותחומין בתוספת שבת 364
סימן רס"ח ח', ברוך הוא וברוך שמו בברכת מעין שבע 364
סימן ע"ר א', טעם הקהילות שאין אומרים במה מדליקין 364
סימן רע"א ו', ר"ח שחל בשבת וסיים סעודתו בליל שבת לפני השקיעה אם יאמר יעלה ויבוא 365
סימן רע"א י', בענין קידוש מתוך קלף 366
סימן רע"א, טעם המנהג שלא לקדש בליל שבת בשעה א' משום מזל מאדים 367
סימן רפ"ב, כיצד אומרים ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר וגו' בלא לסיים את הפסוק 367
סימן רפ"ב, מקור הטעמים בברכות ההפטרה 368
סימן רפ"ד, אם מותר להפטיר מספרים הנדפסים בזמנינו ע"י מחשב 368

סימן רפ"ה, מקור דמי שלא מפסיק בשנים מקרא בורא מלאך 369
סימן רפ"ה, העוסק במצוה פטור מן המצוה, האם נאמר על שמו"ת או הוי כשאר ת"ת 369
סימן רפ"ו, פי' אדיר וחזק בקדושה בשבת 369
אם מותר ללמוד שו"ת בעניני קורונה בשבת כיון שיצערנו 370
סימן רפ"ח י', טעם דמזכירים במי שברך שלמה ולא יוסף 371
סימן רפ"ט, דעה דקידוש בשחרית דאורייתא 371
סימן רפ"ט, מי הוסיף שני בתים בפיוט דרור יקרא, ושם מחבר פיוט זה 371
סימן ר"צ ס"ב, ביאור דברי המשנ"ב דמותר לאכול בלי קביעות סעודה לאחר סעודת שחרית בזמן שדורשים בביהמ"ד 372
סימן רצ"א, אם יכול לצאת יד"ח ג' סעודות בב' סעודות בלילה וא' ביום 373
סימן רצ"א ו', מקור דברי האריז"ל דנשים פטורות מסעודה שלישית 373
סימן רצ"ב א', מקור למנהג שהש"ץ מתעטף בטלית אחר אמירת ובא לציון במנחה של שבת 373
סימן רצ"ה, אם פיוט המבדיל בין קודש לחול נתקן למוצאי יו"כ 373
סימן רצ"ה, מקור המנהג לזרוק מגבות על החתן בהבדלה 374
סימן רצ"ה, טעם לאמירת מימרא דר' יוחנן כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה במוצ"ש 374
סימן רצ"ה טעם ומקור לכפול פסוק אורך ימים 374
סימן רצ"ו, אם מותר להוסיף מים להבדלה 375
סימן רצ"ו, מקור להגביה הכוס בהבדלה בשעה שאומרים כוס ישועות אשא 375
סימן רצ"ז, לברך בהבדלה ב' ברכות על ב' מיני בשמים 375
סימן רצ"ט, טעם שלא לומר פיטום הקטרת במוצ"ש 376
סימן ש', טעם דסעודת מלוה מלכה נקראת סעודת דוד המלך 376
סימן ש', לצאת יד"ח מלוה מלכה ברביעית יין 376
סימן ש', אם יש חיוב סעודת מלוה מלכה במוצאי יו"ט 377
סימן ש"ו, ביאור דברי המרדכי דאסור להקנות לצורך שבת 378
סימן ש"ח ג', כיסוי מוקצה 378
סימן ש"ח ד', טלטול מן הצד שלא לצורך כלל בכלי שמלאכתו להיתר 378
סימן שט"ז א', הרג בע"ח אי חייב גם משום צידה 379
סימן שט"ז י', מקור לא להרוג שממית 379
סימן שי"ח, טעם דאין בהכנת קפה משום מוליד 379
סימן שי"ח ד', שתיית משקה רותח כשבפיו מאכל מקלי הבישול 380
סימן שי"ח, למה אין במים ושמן משום מיחזי כמבשל 380
סימן שי"ט, הכנת ס"ת לימי החול ע"י קריאה בו 380
סימן שכ"א ז', אמאי אסור לכסות דם בשבת הרי הותרה טחינה ע"י שינוי 381
סימן שכ"ח, איסור חמור או כמה עבירות קלות מה עדיף 381
סימן שכ"ח י"ד, מדוע עדיף לשחוט לחולה מלהאכילו נבילה והא שיטת הר"ן דאינו עובר על כל כזית בדליכא התראות מחולקות 384
סימן שכ"ח י"ט, אמירת יה"ר שיהא עסק זה לי לרפואה בשבת 385
סימן שכ"ט ג', האם מצילים חייבי מיתות בשבת 385
סימן שכ"ט ד', אם מחללים שבת על טריפה 386
סימן של"א, אם מציצה הוי צורך מילה או צורך רפואה 386
סימן של"ו, מזריק רעל לעץ להפסיק יניקתו האם חייב משום קוצר 386
סימן ש"מ ג', צ"ע ציון המ"ב לאהבת חסד על ריבוי בשיעורין 387
סימן ש"מ ג', מחיקת עוונות בשבת אם אסור משום מוחק 387
סימן ש"מ י', אם יש מלאכת מעמר במחובר לקרקע 388
סימן שמ"ג, להפריש גוי מלעבור על ז' מצוות ב"נ 388
סימן שמ"ג, איסור ספיה לקטן באיסור גברא 388

סימן שס"ו ט"ו, חילוק בין עירובי חצירות ותבשילין שאומרים בלשון ארמי לערובי תחומין שאומרים בלה"ק. 389
סימן שפ"ב י"א, כיצד מהני שכירות מחברת החשמל אם אין רשות להניח שם חפצים 389
סימן שפ"ה ג', מחלל שבת בפרהסיא בזמן תוספת שבת אם חשיב במומר לכל התורה כולה 389
הלכות ראש חודש 390
סימן תי"ז בשעה"צ סק"א, מקור תפילת "מי שעשה נסים", וביאור "חברים כל ישראל" 390
סימן תי"ז, ביאור איזה חודש כנגד איזה שבט 390
סימן תי"ח, למה עושים יו"כ קטן בער"ח ולא בר"ח עצמו כביו"כ 391
סימן תכ"ב ב', מדוע אנא ה' הושיעה נא הוא בנון דגושה, ואילו אנא ה' הצליחה נא הוא בנון רפויה 391
סימן תכ"ב, מקור אמירת זבדי"ה ישמרנו לאחר אמירת הלל בר"ח 391
סימן תכ"ג, אם לאחר החורבן יש כפרת עונות בר"ח 392
סימן תכ"ג במ"ב סק"ו, מדוע מוסיפים ולכפרת פשע 392
סימן תכ"ו ב', כיצד אומרים חצי פסוק תפול עליהם וגו' 393
סימן תכ"ו ב', אמירת שלום עליכם לאבל בקידוש לבנה 393
סימן תכ"ו, מקור לרפואה על כאב שינים להתפלל אחר קידוש לבנה 393
סימן תכ"ז, מדוע יש ב' ימים ר"ח 394
הלכות פסח 394
סימן תכ"ט, ביאור הנוסח התמוה בתפילת היה"ר אחר נשיא דן "הרם קרן משיח בן דוד עבדך, אשר לקחת מזרעו של דן מושלים עם אמו של דוד" 394
סימן תכ"ט, האם דין שואלין ודורשין ל' יום קודם החג הוא גם על ק"פ 397
סימן תל"ב, בירך "על" במקום "ל'" וכן להיפך אי יצא 397
סימן תל"ב ב', מקור הנחת י' פתיתים, ומנין הפתיתים ורמז בזה 397
סימן תל"ב, מקור בדברי האריז"ל להניח י' פתיתים 398
סימן תל"ד ב', מקור דא"א לזכות בחמץ ע"מ לאבדו 398
סימן תמ"ב א', בענין היתר אכילת תאריק"ה 399
סימן תמ"ח, בדין ירושת בכור בחמץ בפסח 399
סימן תנ"ז, ביאור כיצד שורפים החלה דלכאו' החלה טהורה 400
סימן תס"א, אפיית מצות בביהכנ"ס 400
סימן תס"א, האם בריא יוצא במצה מפוררת 401
סימן תע"א א', סתירה בדין מי שהתחיל לאכול מצה עשירה האם פוסק 401
סימן תע"ב, מקור דבעה"ב מצניע האפיקומן והילדים מחפשים אחריו 401
סימן תע"ב ה', אכל בלא הסיבה דצריך לחזור ולאכול ובא רבו אם צריך לחזור ולאכול בלא הסיבה 402
סימן תע"ג ב', אי צריך הסיבה בשעת אמירת ההגדה 402
סימן תע"ג, אם לדעת האריז"ל צריך י"ב מצות בליל הסדר שחל בשבת 403
סימן תע"ג ד', מתי התחיל מנהג קערת הסדר 403
סימן תע"ג ה', מדוע כשאין לו חזרת יחזור אחר ראשון וכו' הא איתא בגמ' דאין מוקדם ומאוחר 403
סימן תע"ג ז', ביאור ולרגלים אחרים 404
סימן תע"ג ז', מקור דהבן יסב אצל אביו משום והגדת לבנך ואי הוי גם בנכד 404
סימן תע"ה, אינו מחויב בדבר ומקיים מצוה 404
סימן תע"ה, האם אוכל דבר איסור מפני הסכנה יצא יד"ח מצה 405
סימן תע"ה, אדם שאינו מרגיש טעם באוכל האם יכול לקיים מצות אכילת מרור 406
סימן תפ"ח, נוסח שובה עלינו או אלינו במוסף 406
סימן תפ"ט, מקור לדרשת הבא"ח דרשב"י נפטר בל"ג בעומר 407
סימן תפ"ט א', היודע שלא יוכל לספור כל הימים אי יתחיל לספור בברכה 407
סימן תפ"ט א', מקור לפתיחת ההיכל בשעת ספירת העומר 407
סימן תפ"ט, חילוק דספיה"ע יכול לספור בבין השמשות משא"כ בנטילת לולב 408
סימן תפ"ט, אי עדיף ספירה בכוונות או בציבור 408

סימן תפ"ט, במקומות הרחוקים שלא הגיעו שלוחים כיצד ספרו ספירת העומר 408
סימן תפ"ט, אי מועיל שומר או שעון מעורר לספירת העומר 411
סימן ת"צ א', מדוע אין מזכירין קרבן העומר במוסף ביום ב' של פסח 411
סימן ת"צ, מקור אמירת יזכור, ואם יש לאומרו ביו"ט שני 411
סימן ת"צ, טעם לקריה"ת בשבת חוה"מ בפ' כי תשא 412
סימן ת"צ ט', חילוק בין חוה"מ בשבת דבמוסף מתפללים של יו"ט ומזכירים שבת, ובר"ח שחל בשבת מתפללים של שבת ומזכירים יו"ט 412
סימן תצ"ב, מקור המנהג לאכול מצה בפסח שני 413
סימן תצ"ג, שמיעת מוזיקה באסרו חג 413
סימן תצ"ג ב', ל"ג בעומר במוצ"ש מאימתי מותר בתספורת 413
סימן תצ"ג, כמה בירורים בענין ל"ג בעומר, זוה"ק, ורשב"י 413
סימן תצ"ג, מקור המנהג ללמוד בימי העומר מסכת שבועות ומסכת סוטה 414
סימן תצ"ד, יום פטירת דוד המלך 415
סימן תצ"ד, הטעם שלא נאמר במוסף דשבועות כבשים תמימים כבשאר מוספין, ומדוע אין מזכירין כן בתפלה 416
סימן תצ"ד, טעם יו"ט שני בשבועות 416
סימן תצ"ד, טעם שנהגו לקרוא אקדמות לאחר הפסוק הראשון 416
סימן תצ"ד, טעם דדברי הימים קודם לעזרא ונחמיה בתיקון ליל שבועות 417
סימן תצ"ד ג', טעם שטיחת עשבים בשבועות ואי יש מקור דהר סיני נתכסה בפרחים במתן תורה 417
הלכות יום טוב 418
סימן תק"ז ד', מקורות בענין זילוף על גחלים כשאינו מכבה 418
סימן תקכ"ז, כיצד מבשלים בחול המועד לצורך שבת אסרו חג, והא הוי לצורך אחר המועד 418
סימן תקכ"ט ב', האם אשה יכולה למחול על בגד חדש ליו"ט 419
סימן תקכ"ט, האם יוצא יד"ח שמחת יו"ט בבשר חי ולא מבושל 419
סימן תקל"א ד', אם אסור לצאת לחו"ל לרמת הגולן שיש בה קצת קדושה 419
הלכות תשעה באב 420
סימן תק"נ, י' בטבת אם יחול בשבת האם נדחה 420
סימן תקנ"ט, טעם שעומדים בקינת אלי ציון ועריה 420
סימן תקנ"ט י', ביאור ענין נטילת שום מביה"ק בת"ב 421
הלכות תענית 421
סימן תקס"א א', אי יושבי ירושלים חייבין בקריעה בכותל המערבי 421
סימן תקס"ה, מ"ב ס"ק י"ב, בענין אמירת האדרת והאמונה ביחיד 422
סימן תקס"ח ב', האם נחשב לסעודת מצוה מה שלוקח מהסעודת מצוה 422
סימן תקס"ט, אם יש מקור לעלות ל"חתן כל הנערים" למי שאין לו בנים 423
סימן תקע"ו, אם מותר בזה"ז לתקוע בחצוצרות 423
סימן תקע"ו ט"ו, טעם שאין לבקש ב' בקשות 424
סימן תק"פ, אם שמואל נפטר בכ"ח/כ"ט אייר או בעשי"ת 425
סימן תק"פ ב', בענין תענית בי' אייר משום שביית הארון, דלכאו' היה בכסלו 426
הלכות ראש השנה 426
סימן תקפ"א, בענין תקיעות באדר"ח אלול 426
סימן תקפ"א, טעם הנוהגים שלא לתקוע בחודש אלול 427
סימן תקפ"א, טעם שאין אומרים לדוד ה' אורי בשמיני עצרת, וטעם דיש שא"א בליל ש"ק 428
סימן תקפ"א, מקור מנהג החסידים שלא לאכול אגוז מתחילת הסליחות 428
סימן תקפ"א, מקור דשבוע אחרון של השנה מכפר על כל השנה 429
סימן תקפ"א, מקור דברי האריז"ל דבחדש אלול נפתחים י"ג מכילן דרחמי 429
סימן תקפ"א א', מקור וטעם לאמירת תחנון בסליחות 429
סימן תקפ"א א', האם צריך שופר כשר בתקיעות בחודש אלול ובמוצאי יוכ"פ 430

סימן תקפ"א ד', בענין תפילה על קברים 430
סימן תקפ"א, מקור לזה שאסור לבקש צרכיו בלילה קודם חצות כי יש דינים 431
סימן תקפ"ב, טעם השינוי בין שחרית למוסף בפיוט באין מליץ יושר, טעם שמוסיפים בר"ה ויו"כ שחל בשבת והנחילנו 431
סימן תקפ"ג, דין המופיע רק בכותרת השו"ע ולא בעצם הסימן 432
סימן תקפ"ג א', האם יש מקור לטבול תפוח בדבש תמרים 432
סימן תקפ"ג ב', האם עדיף תשליך בציבור בר"ה בלא נהר או אחר ר"ה בנהר 432
סימן תקפ"ג ס"ד, מקור הדין בירושלמי דאין לישן בר"ה ביום 433
סימן תקפ"ח ב', [בביה"ל] כיצד לובשים ציצית בבה"כ והלא אסור לקיים שם מצוות 433
סימן תקפ"ח ב', קיום מצוה במקום מטונף בלא ברכה 434
סימן תקפ"ט ו', כיצד מי שיצא כבר בשופר מוציא נשים, הא אינן בערבות 435
סימן תקצ"ב, ביאור ומקור הפיוט במוסף דר"ה אטומים להחיות בטללי שינה 435
סימן תקצ"ג, מדוע לא מזכיר המ"ב המנהג לכסות השופר בשעת הברכה 436
הלכות יום הכיפורים 436
סימן תר"ג, כיצד שייך לאכול חולין בטהרה בימינו 436
סימן תר"ו, מדוע השמיטו הטור והשו"ע הל' תשובה 438
סימן תר"ו, אם מענישים על קפידא שאינה מוצדקת 438
סימן תר"כ, מי שלא צם ביו"כ אם יכול לעבור לפני התיבה 438
הלכות סוכה 438
סימן תרכ"ה, חיוב סוכה באכילת המן במדבר 438
סימן תרכ"ו, סכך שהורם לגובה וחזר למקומו אם יש בו משום תולמ"ה 439
סימן תרכ"ט ב', דין סוכה בעלת שתי דפנות בצורה אלכסונית 439
סימן תרכ"ט ב', סתירה במ"ב האם מותר לסכך בכלי שמקבל טומאה מדרבנן 439
סימן תר"ל י"ב, כיצד אדם נעשה דופן לסוכה והלא אינה ראויה לז' 440
סימן תרל"ד ד', ראשו ורובו האם ראשו בכלל רובו 441
סימן תרל"ח ב', מקור לקשט את הסוכה בשמן זית שממנו ידליקו נרות חנוכה 442
סימן תרמ"א א', סתירה בדברי המשנ"ב אם כשבירך זמן על הסוכה חוזר ומברך זמן על היום 442
סימן תרמ"א א', בירך שהחיינו על הזמן אימת מברך על הסוכה 443
הלכות ד' מינים 443
סימן תרמ"ח, דין אתרוג מעציץ שאינו נקוב 443
סימן תרנ"ו, אם יש כפיה על הידור מצוה 444
הלכות שמחת תורה 444
סימן תרס"א במ"ב ס"ק ב', סתירה ברמב"ם מי מרקד בשמחת בית השואבה, ואמאי השמיט בעלי תשובה 444
סימן תרס"ד ב', מקור מנהג ליתן הושענות לקטנים. והאם מותר לב' בנ"א לחבוט באותן ערבות 445
סימן תרס"ט, מקור לאכילת ארבע'ס בשמחת תורה 445
הלכות חנוכה 445
סימן תר"ע, מקור דמלכות יון לא נתנו רשות לקבוע דלתות בפתחי הבתים 445
סימן תר"ע בב"ח, מקור הברייתא בדברי הב"ח 446
סימן תר"ע בטור, בתשובת הב"י על חנוכה כיצד חילקו את השמן לח' ימים והדליקו בשבת פחות מכשיעור 446
סימן תר"ע, מדוע לא כתב רבי דיני חנוכה במשנה 447
סימן תר"ע ב' משחק הקלפים בחנוכה אי מותר או אסור 447
סימן תרע"א, האם נהגו מצות נר חנוכה בימי בית שני 447
שו"ע תרע"א, מקור לומר ז"פ ויהי נועם אחר הדלקת נ"ח 447
סימן תרע"א, טעם שאין עושים בחנוכה ט' ימים מספק 448
סימן תרע"א ב', אדם שאינו יודע בחנוכה איזה יום היום וכמה נרות יש להדליק כמה נרות ידליק 450
סימן תרע"ז א', מקור לדברי החזו"א דכל יום בחנוכה נמדד בפנ"ע לענין מקום אכילה 452

סימן תרפ"ב א', מדוע אין מזכירין חנוכה ופורים בברכת מעין ג' 452
סימן תרפ"ב, כיצד מבקשים הרחמן הוא יעשה לנו ניסים 453
הלכות פורים 453
סימן תרפ"ו, בענין משנכנס אדר מרבים בשמחה והאם הוא גם באדר א' 453
סימן תרפ"ז מ"ב ס"ק ז', מדוע מקפידים במגילה ברוב עם יותר מתפילה 454
סימן תרפ"ח, אימתי קורים מגילת אסתר בעיר רומי 454
סימן תרפ"ח, אם נהגו לקרוא מגילה בט"ו בעיר פראג 454
סימן תרפ"ח, האם יריחו [ומצפה יריחו] נחשבים לערים המוקפות חומה 455
סימן תר"צ ט"ז, מקור לדברי רבינו אביגדור דכל שלא אמר ארור המן לא יצא 456
סימן תרצ"ד, אם בזמן המקדש ברכו על מחצית השקל 456
סימן תרצ"ד א', האם יוצא יד"ח משלוח מנות כשנותן לקטן 456
סימן תרצ"ד י', כל הפושט יד קולא או חומרא 456
סימן תרצ"ה, אם נזכר באריז"ל מענין פורים כפורים 457
סימן תרצ"ה ב', בסתירת דברי המשנ"ב אם צריך לאכול בפורים ליל ט"ו 457
סימן תרצ"ה ב', האם אכילת זרעונים דוקא בלילה 458
סימן תרצ"ה ד', משלוח מנות לשונאו 458

שו"ע יורה דעה 459

סימן ג', מיהו ספר דרך החיים הנזכר בדרכי תשובה 459
סימן ס"ג, אם יש חשש בשר שנתעלם מן העין בעבד כנעני לאחר טבילה 460
הלכות גיד הנשה 460
סימן ס"ה ה', גיד הנשה האם חייב בלי שיתן עליו תבליו ויאכל 460
סימן ס"ה, אם גיד הנשה נוהג גם בגיד הנשה של בהמות נקבות 460
הלכות בשר בחלב 461
סימן פ"א ז', אכילת דבר אסור שמותר משום חזקה או רוב או ביטול ברוב אם מטמטם הלב 461
סימן פ"ו, דין ביצה בחלבון בלי חלמון 462
סימן פ"ח, מקור ללשון פרווה 462
סימן פ"ט ג', מקור לדברי הפמ"ג דחריף שחתכו בסכין חלבית אסור לאכלו תוך ו' שעות לבשר 462
הלכות תערובות 463
סימן ק"ב א', דבר שיש לו מתירין בתשמיש שאינו מכלה 463
סימן ק"ג, דין ביטול איסור לכתחילה ע"י עכו"ם 463
הלכות מאכלי עכו"ם 464
סימן קט"ז א', ביצה קלופה שמניח בחמין מלמעלה בשבת, האם יש חשש גילוי 464
סימן קט"ז ב', אכילת בשר אחר דגים הוא סכנה, מדוע אינו סכנה אצל עכו"ם 464
סימן קט"ז ה', האם יש ענין לא לסמוך על רוב 464
סימן קי"ז א', מראה מקומות בענין דגזירות חכמים רק היכא דלא מפורש בתורה להיתר 465
הלכות הכשר כלים 466
סימן ק"כ, האם מותר להחזיר קפה לקופסה שאינה טבולה 466
סימן ק"כ ג', חילוק בין ברכת המזוזה בלשון רבים לטבילת כלים דתלוי כמה מטביל 466
הלכות עבודת כוכבים 467
סימן קנ"א י"ד, בגדר לא תחנם בשבח פועל נכרי על עבודתו 467
סימן קנ"ג א', איך מותר להעסיק מורים ללימודי חול מי שלא שותו"מ או גוי 467
סימן קנ"ז, המית עצמו כדי לא לעבור עבירה אי חשיב מאבד עצמו לדעת 467
סימן קנ"ז א', [בפתחי תשובה שם] בדין אם מה שצריך להוציא רק חומש מנכסיו על מ"ע הוא גם כשעובר מעצמו על מ"ע 468
סימן קנ"ח, אם יש איסור בהריגת עכו"ם 468

סימן קס"ב, אם צריך שיהא לו במאריך הלואת סאה בסאה..... 469
הלכות גילוח..... 469
סימן קפ"א א', גילוח העורף בתער..... 469
סימן קפ"ב, איסור לא תלבש בקטנה..... 469
הלכות נדה..... 469
וסת בגברים כדרך הנשים..... 469
סימן קפ"ד י', מקורות לחיוב עונה לבא מן הדרך..... 470
סימן ק"צ, אם פלסטיק מקבל טומאה..... 470
סימן קצ"ב, ביאור דברי רע"א להקל בז"נ בדם חימוד במחזיר גרושתו..... 471
סימן קצ"ב א', מקור לדברי הט"ז דבועז בא על רות באותו הלילה בגורן..... 471
סימן קצ"ד א', כיצד החמירו בדם טוהר שמפורש התירו בתורה..... 471
סימן קצ"ז, ברכה - על טבילה באין בעלה בעיר, על עירוב תבשילין כשאין דעתו לבשל..... 472
הלכות מקוואות..... 472
סימן ר"א כ"א, מקור לתשובה בפתחי תשובה, ומקור דברי האגור המובא בש"ך..... 472
הלכות נדרים..... 473
סימן ר"ג ה', האם ראוי לידור בעת צרה..... 473
סימן רכ"ח ז', [בב"י] בדין חרטה דהשתא..... 473
הלכות כיבוד או"א..... 474
סימן ר"מ, אי אריכות ימים בכיבוד או"א הוא בעוה"ז או בעוה"ב..... 474
סימן ר"מ, כיבוד או"א ע"י שליחות..... 475
סימן ר"מ, דין ב' אחים דהא' נולד בסוף אדר א' והשני בתחילת אדר ב' לענין כבוד אחיו הגדול ולענין יבום..... 475
סימן ר"מ, כיבוד או"א בדברי חולין, כשאינו במקום האב..... 476
הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם..... 477
סימן רמ"ב ל"א, האם איכא דין חכם שאסר היכא דלא נאסר החפץ..... 477
סימן רמ"ב י"ד, האם יכול להיות רב ישוב בלא סמיכה היכא דאין אחר..... 477
סימן רמ"ד, אם יש דין כבוד רבו בנשים..... 478
סימן רמ"ו ה', אי שרי שכר בטלה לדעת הרמב"ם דאין ליטול שכר לימוד..... 479
הלכות צדקה..... 480
סימן רמ"ז, אם עמלה או אחוזים כלול חשוב כחלק מהצדקה..... 480
סימן רמ"ז ד', ובחנוני נא בזאת רק בחומש או גם במעשר..... 480
סימן רמ"ט א', להדפיס ספר ממעשר כספים..... 481
סימן רנ"א, מה עדיף עניי עירך או למחול לעני את חובו..... 481
סימן רנ"א, סתירה בדברי החו"י בדין פדית מומר לתיאבון..... 481
סימן רנ"ו א', האם חייבים בימינו לעמוד בפני גבאי צדקה..... 482
סימן רנ"ט, אם חייב לתת ולרדוף אחר העני כשחשב ליתן לו..... 482
הלכות מילה..... 483
סימן רס"ד ב', מקור דסכין המילה מברזל ולא באבן ממלחמת דוד..... 483
סימן רס"ה, טעם דאין עושים שלום זכר לנקבה..... 483
סימן רס"ה, למי שייך קריאת שם בתאומים כשקוראים קודם לבן השני ולא לבכור..... 483
סימן רס"ח ד', מי עובר על איסור מתקן מנא בטבילת גר בשבת..... 483
מקור דכל המשתתפים בברית נמחלים כל עוונותיהם..... 484
אם יש מצוה על האב למול במקום צער הנימול..... 484
הלכות עבדים..... 485
סימן רס"ז י"ד, אם משכחת לה עבד עברי בזמן הזה..... 485
הלכות גרים..... 485
סימן רס"ח א', האם יש מצוה לקבל גרים..... 485

סימן רס"ח, מעשה הגר שמל ולא טבל והמחלוקת לגבי חילול שבת והמסתעף..... 486
הלכות ספר תורה..... 486
יו"ד סימן רע"ו, מחלוקת בכתיבת שם השני במגילת סוטה למפרע..... 486
סימן ר"פ, להחליף יריעות בס"ת לאחר זמן לצורך הכנסת ס"ת..... 487
סימן רפ"ב י"ט, הנחת ס"ת פסול על ס"ת כשר..... 487
הלכות מזוזה 488
סימן רפ"ו, להעביר מזוזה ממקום חיוב דאורייתא לדרבנן..... 488
סימן רפ"ו סי"ח, אין מעבירין על המצוות במזוזה 488
הלכות שילוח הקן 489
סימן רצ"ב, טעם שנקרא שילוח הקן ולא שילוח האם 489
הלכות פדיון בכור..... 489
סימן ש"ה, אשה עם רחם כפול אם חייבת בפדיון הבן כשנולד ראשון מרחם השני..... 489
בענין פדיון הבן, דעולה לפ"ד תעניות, וענין החלה וסוכר ושום..... 490
אם יכול להשתמש במטבעות של אביו לפדיון הבן בלא ידיעתו..... 491
הלכות אבל..... 491
סימן שמ"א, אם יש חשש בלימוד הלכות אבילות..... 491
סימן שמ"א, אם אונן חייב במזוזה..... 491
סימן שמ"א, אם אבל עונה אמן על אמירת המנחמים המקום ינחם 492
סימן שמ"ה, אם יש מצות כבוד המת ברשע שבחייו לא היתה מצוה לכבדו כלל 492
סימן שע"א ה', אם מהני צורת הפתח להתיר לכהנים ליכנס בד' אמות של מת..... 492
סימן שע"ו, לומר קדיש על מקום מיתת קרוביו 493
סימן שפ"ה ד', אם אסור לומר שלום בבית האבל..... 493
סימן ת"ב י"ב, אם אפשר לבקש מאדם אחר שיצום עבור נשמת אביו או אמו..... 494
סימן ת"ב סי"ב, אם לומר שפלוני עובר ניתוח להורדת רגל יש בו משום מוציא דיבה הוא כסיל..... 494

שו"ע חושן משפט 495

ברור מקיף בנושא העתקה בבחינות..... 495
חיוב אורח בשמירה על כלים שמשתמש בהם..... 495
סימן שנ"ט, לאו דגזילה בכל פרוטה ופרוטה..... 495
סימן תכ"ז, מדוע אין חיוב מעקה בבית פחות מדע"ד וכן בבית שרה"ר גבוה ממנו מדין הסרת מכשול 496

שו"ע אבן העזר..... 497

סימן ד', מדוע אין כל הדור ממזרים דלכאו' כולם צאצאאים של ממזרים מדורות קודמים..... 497
סימן ז', טעם שהשו"ע חילק מסי' ז' להל' אישות דלא כטור דהכל הוא הל' פריה ורביה..... 497
סימן י', האם מותר להחזיר גרושתו בתור פילגש 497
סימן כ"א א', אם יש איסור הסתכלות בבגדי צבעונים של אשה שמכירה כשלובשתם אשתו 498
סימן ס"ב, שבע ברכות לאחר השקיעה ביום ז' כשהחתן והכלה לא אכלו 498
סימן ס"ב, אם צריך לשמוע שבע ברכות שתחת החופה ובברכהמ"ז..... 499
סימן ס"ב, מקורות דטורח גדול הוי כדיעבד..... 500
סימן צ"ג, מקור דברי הב"י בגמ' דלא ניתנה כתובה לגבות מחיים..... 500
סימן ק"כ, טעם דאין מברכין על גירושין 500

ענינים שונים ומראה מקומות

אבילות..... 501
להשתתף בחתונה ביארצייט של שאר בני משפחה שלא אביו ואמו..... 501

האם מועיל ללמוד משניות כשמו לע"נ עצמו, ואם סגי במשנה א' או צריך כל הפרק, ואם הנשמה מכירה טובה על כך. 501
אנדרוגינוס 502
האם אנדרוגינוס יכול ללדת 502
אורח 502
היכן מוזכר שלא ידבר בעה"ב עם בני ביתו בשפה שאין האורח מבין 502
אותיות 502
מקור המושג אותיות מחכימות וביאורו 502
אליהו 505
האם אליהו היה מלאך הברית גם בבריתם של אברהם ויצחק 505
ארץ ישראל 506
בכמה זמן מקיים מצות ישוב א"י, ואם יש מצוה ליטע אילן בא"י 506
בעלי חיים 507
האם יש מי רגלים לעופות 507
חילוק בין בהמה לחיה 507
בענין דג השובת בשבת 507
מקור הסיפור על הדג שצעק שמע ישראל וקברו בעיר פראג 508
היכן מוזכר בחז"ל שעשו מציבה לכלב 508
גדולי הדורות ותולדותיהם 509
מקור לנשק ידי גדולי ישראל 509
תאריך ויום פטירת רבי מאיר בעל הנס 509
בענין פטירת בת הגר"א 511
מקור דהרוגוצוב'ר לא הסתפר כדי לא להבטל מלימוד, מקור דהגרי"ז סבב את ירושלים לקיים סובו ציון 511
מקור הסיפור דאמו של רשי נצלה ע"י שנעשה שקע בקיר, וכן על פרש"י על אפוד בעקבות מעשה שהיה 512
מקור הסיפור של הר"ר העשיל זצ"ל שלא זכה שספריו יהיו נדפסים 513
מקור הירושלמי במעשה עם ר' זושא 514
מקור למעשה עם הח"ח שלא הסכים לברך ב"פ 515
מקור דרבינו מימון אבי הרמב"ם גירש את בנו מביתו והסיבה לכך 515
מקור הסיפור שהאור החיים העניש את רבי גרשון מקיטוב על כך שלא הזכיר את שם גיסו בכבוד אלא אמר הבעל שם בלא לומר הבעל שם טוב 515
מקור לספור על יהושע בן נון שנקרא בן נון כי יצא מדג 516
מקור לסיפור עם הש"ך שההר התקרב אליו כדי שלא יפול לתהום 517
מקור דברי מהר"י קארו במחלוקת אם אדם קונה השלמות ע"י כל המצוות או ע"י אחת 517
מקור הסיפור מהסבא מנובהרדוק דאין צריך הוכחות לבטוח בה' 517
מקור הסיפור דאחד מגדולי ישראל בירך שהכל כשינק מאמו 518
מקור דר"מ בעל הנס קבור בעמידה 518
מקור האמרה שכתב ר' יונתן אייבשיץ "עם ישראל חי לעולמי עד 518
טעם שנקרא השר מקוצי שר 518
מקור לסיפור דהכלי יקר נחטף ע"י מכשף וניצול ע"י המהר"ל 519
תולדות בן הפנים מאירות 519
אודות ר' ארי' לייב עמערי"ך שזכה למגיד בסוף חייו 519
מקור דשמה של בתו של מרן השו"ע הוא בואינה 520
האם רבי יעקב אבוחצירא ניצוץ של יעקב אבינו ולכן נקבר במצרים 520
מקור דגם הצדיקים הגדולים יש להם נסיונות קשים ממעשה מרלוי יצחק מברדיטשוב 521
האם והיכן היכן מזכיר החיד"א את שבחי הרמח"ל 521
אם יש זלזול לכתוב יעב"ץ שאין מזכירים רבי, ואם יש טעויות בשמו 522

מקום ציונו של רבי אלעזר בן פדת 522
מקום קבורת ר' יצחק דמן עכו בעל מאירת עינים 523
גורל 523
מקור דאסור לעבור על הגורל 523
גזל 524
שולח מכתב לחבירו עם בול למכתב חוזר, אם יש בו משום גזל על הבול כשאינו חפץ להשיבו תשובה 524
האם יכול אדם לאסור על חבירו לצלמו 524
גרים 525
מדוע קורין לגר גר צדק 525
דקדוק ולשון 525
מתי ניקוד המילה "את" בסגול ומתי בצירי 525
מה הכלל בניקוד מילת "כל שלפעמים היא בניקוד קמץ קטן, ולפעמים היא בניקוד חולם 525
האם מ' בניקוד שוא אחר ה' צריכה להיות דגושה 526
ניקוד העיר ביתר 526
היכן מצאנו בתנ"ך ריש דגושה 526
מקור ש"תורה" זו לשון הוראה 526
ביאור הקשר בין איבר הקרוי ברך להברכה באילנות ולברכות 526
מקור לשם גיס 527
מקור לחילוק בין עצבות למרירות 527
ביאור לשון השראת השכינה 527
ביאור מילת בול למכתבים והאם הוא מלשון הקודש 528
החילוק בין יחד ליחדיו 528
ביאור אותיות מנצפ"ך כפולות פתוחות וסתומות 528
מי הראשון שהשתמש בלשון "איכות-כמות" 529
הקשר בין מילת זכר לזכרון 529
הכשרים וכשרות 529
אכל ע"פ ע"א או הכשר והתברר שהאוכל לא היה כשר אי הוי אונס או שוגג 529
מדוע אין בודקים הענבים קודם כניסתם ליקב מתולעים וכדו' 532
מקור דהנזהר ממאכ"א יזכה לאכול מסעודת צדיקים לעת"ל 533
הלכה למשה מסיני 533
"הלכה למשה מסיני" בספק דאורייתא לחומרא או לקולא 533
הפטרה 534
השנה שנת תשפ"ד שסימנה זח"ג ראיתי ויכוח ומבוכה גדולה מה יקראו בהפטרה ולא הבנתי שורש הויכוח 534
חשבון והנדסה 540
ביאור ענין בחכמת ההנדסה המובא בס' העיקרים 540
האם יש משמעות תתר"פ חלקים בשעה ע"פ הסוד 541
טל 541
האם טל הוא מוקצה 541
טעמים 547
טעם זרקא רומז על צער או שמחה 547
יום הולדת 548
מקור לעריכת יום הולדת בגיל שבעים 548
יוחסין 548
הטעם שאסרו להתחתן עם משפחת חיטשעף 548
ירבעם 548
ירבעם ומשיח בן יוסף 548

כהנים **550**
הטעם שיש פחות כהנים מלוים 550
האם מותר לנתח כהן ויהא בו מום 550
כללים **551**
היכן כותב רעק"א שאי אפשר להקשות סתירה בר"ן (על הרי"ף) ממה שציטט מלשון רש"י למה שכתב הוא מעצמו 551
לפני עיור **551**
אם יש איסור לפני עוור בגוי 551
מוסר **552**
פירוש המילה מוסר 552
מקורות **552**
בענין לא ישב בין העומדים 552
מקור ברא כרעיה דאבוה 552
מה מקור השיר "א"ר עקיבא ואהבת לרעך כמוך שלי שלך שלך זה כלל גדול בתורה" 553
מקור דברי הזוהר דהבכורה היתה מכורה ליעקב קודם מכירת הבכורה ע"י עשיו 553
מקור למדרש בענין פטירת ר"ל וחבריו הלסטים 553
מקור בדברי האר"י שהר"י גיקטיליא קבלתו קבלת אמת 554
מקור שיש ד' ערים קדושות, ירושלים, צפת, חברון, טבריה. 554
מקור המימרא "חכמה בגוים תאמין" 554
מקור דהנשמה חלק אלוה ממעל 554
מקור דברי האורחות צדיקים דהשכל הוא הבושה והבושה הוא השכל 554
מקור דברי האורחות צדיקים שכשעלה משה למרום מצא כיתות של מלאכים 555
מקור דמאור פניו של האדם בשבת אינו דומה למאור פניו בימות החול 555
מקור האמרא רוב נשים לגן עדן ורוב אנשים לגהנם 555
מקור דפסיעותיו של האדם קצובות 556
מקור למי שהתעכב בלימודו דלא יכל להשלימו 556
מקור המימרא "על טעם וריח אין להתווכח" 557
מקור דשלמה המלך ידע כל ההמצאות של דורות האחרונים 557
מקור המעשה עם האדמה דאמרה דשני הבע"ד שייכים לה 557
מקור לנשק חפצי מצוה רק פ"א, וכן לנשק מכניס אורחים דהוא כחפצי מצוה 558
מקור המאמר "קצר קומה מלא ערמה" ו"ארוך שוטה" 558
מקורות שונים **558**
מקור דמראים לנשמה כל מה שתעבור בעוה"ז ומסכימה לכך 560
מקור דמה שאדם חושב כך יארע לו/שם הוא נמצא 560
מקור המימרא "על טעם וריח אין להתווכח" 562
מקור דנקצב לאדם כמה מילים יאמר בחייו 562
מקור ד100 בהוב"ש כאמן אחד ו100 אמנים כאמן יש"ר ו100 איהש"ר כמילה א' של תורה 562
מקור בדברי הפוסקים להשמיט הפעם השלישית 563
מקור למימרא אין הקב"ה מונה דפים אלא שעות 563
מקור דאין השכינה שורה אלא כשיש אחדות 563
מקור דברי הח"ח דבלימוד הל' לה"ר מקיים מצות זכור את אשר עשה ה' למרים 563
מקור לשון הפסוק מאין באו האנשים 564
מקור דברי הגר"א דא"א לדמיין כיצד נראה יהודי פשוט בזמן הבית 564
מקור דברי האלשיך דע"י הברכות מקרבים השכינה מלמעלה למטה כמו שהיה ע"י הקרבנות 564
מקור לא לגדל כלב בבית 565
מקורות דבזמן המשיח יתרפאו כל הבעלי מומין 565
מקור לאמירת פ' המן שמו"ת ביום ג' דפ' בשלח 565

מקור לחידת הפרחים שבחנה מלכת שבא את שלמה המלך 566
מקור דדוד אמצעו של עולם וביאורו 566
מקור ללשון "שערי תירוצים לא ננעלו" 566
מקור למימרא אין חכם כבעל הניסיון 566
מקור דכ"ד אלף תלמידי ר"ע היו גלגול של כ"ד אלף שמתו ע"י שמעון ולוי בשכם 567
מקור דהברזל מחליש את כוח הזכוכית 567
מקור לעשות "משמר" בליל שישי 567
מקור למנצח ואנא בכח בצורת המנורה 567
מקור בשו"ת ר' בצלאל אשכנזי בענין שיירה שבאה בפסח ממצרים לא"י 568
מקור דברי המהר"ל דמזכירים בגט הנהרות שסביבותיה, משום שהארץ יונקת את תכונתה מהן 568
מקור בספר בית יעקב לטיגון כבישול 568
מקור דביהמ"ק בחלקו של בנימין משום שלא השתחווה לעשו 569
אם יש מקור דמי שמוזכר שמו בחז"ל היה יכול להחיות מתים 569
מקור ללמוד בליל שנת כ' [תיפח], וכן בליל שנת י"ד 569
מקור דתחית המתים יהיה בחודש תשרי 570
מקור לצאת עם הפנים לכותל ולא להפנות הגב אליו 570
מקור הסיפור על שלמה המלך שהראה ליואב את ההסבר על הפסוק כרחם אב ולא כרחם אם 570
ביאור מדוע שר הכלבים נקרא חריץ 570
מקור דסוכה תגן מזרם ומטר רומז לבל תוסיף ובל תגרע 571
מקור לאימרה צדיק גוזר והקב"ה מקיים 571
מקור לדברי החוזה מלובלין דמרומז בתיקוני זוהר דבעקבתא דמשיחא יהיה בעולם סידור עם כוונות 571
מקור למימרא כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו 571
מקורות שיש איסור (או עכ"פ לא ראוי) להסתכל על חילולי שבת 572
מקור דלעת"ל תרד אש מן השמים לבחור בכשרים מישראל 572
מקור לתפילה שאדם לא יהיה אלמן ואשתו לא תהיה אלמנה 573
בענין מנהג ההשכבות שעושים הספרדים 573
טעם דכתב יד בספרד ומרוקו נקרא חצי קולמוס 573
דברי הח"ח דהקב"ה ברא כמה סוגים של יהודים 573
מקור דהקב"ה מוחל לעוונותיהם של הנוכחים בברית מילה כי אליהו הנביא לא יכול להיות במחיצתם בלי זה 574
מקור אמירת עשרת הדברות בט"ו בשבט 574
מקור שבנ"י חשיבי דבר שבמנין 574
מקור דזרש נתגיירה, ומדוע לפי"ז אומרים ארורה זרש 575
מקור המודעות בבתי כנסת להפקיר דברים שהונחו שם יותר מזמן מסוים 575
מקור המדרש דבתחית המתים יקראו לפי אלף בית 575
מקור דתגלחת קשה לתשמיש המטה 576
מקור דהמחלה הנוראה משום שאוכלים בצל או ביצה קלופה 576
מקור דברי הגליא רזיא דעשיו נולד מיצחק במקום דוד 576
מקור דישא אשה הדומה לו 577
מקור דהעולה לא"י או יוצא ממנה מקבל תוספת נשמה יתירה או להיפך 577
מקור דהשואה ביהדות אירופה על שלא כיבדו בתי כנסיות 577
מקור בחז"ל שצריך לחזור על הדרשה שעומד למסור שלוש או ארבע פעמים 578
הנשמות לא רצו לירד לעולם 578
מקור דלעת"ל יו"כ בי' ניסן 578
משה רבינו 579
היכן מובא שמשה רבינו כשרצה להעמיק ולהבין תורה שבע"פ היה מביט במנורה 579
מקור דאדה"ר דיבר עם ה' באסקפלריא המאירה 579

משניות 579
מקור ללמוד ח"י פרקי משניות כל יום..... 579
מקור וטעם דהלומד משניות מקרי תורה לשמה 579
מקור דאשר בן יעקב מוציא את מי שלומד משניות מן הגיהנם..... 579
נבואה..... 580
בענין נבואה בעכו"ם וביאור דברי הרמב"ם באגרת תימן 580
נישואין..... 586
מקור דאסור לאחר זמן הנישואין שקבעו 586
ברכות קידושין עם יין לבן 587
השתתפות ילדים בחתונה בזיווג שני..... 587
סגולות וענינים 588
מקור לסגולה למציאת אבדה - לתרום צדקה לעילוי נשמת רבי עקיבא בער מאמסטרדם..... 588
מקור להגיד פיטום הקטורת הנכתב בקלף 588
מקור להגיד שיר השירים או פרק שירה ארבעים יום כדי להוושע..... 588
מקור למנהג שאם מדברים על מת, מושכים את האוזן 588
מקור להעמיד חופה בבית קברות לבטל מגיפה 589
מקור לסגולה לרפואה לשתות גשמים בין פסח לעצרת..... 589
מקור דמי שנשרף ביתו הוא סגולה לעשירות..... 589
מקור דהמוצא פרי בשוק יטלנו לאכלו כדי לתקנו..... 590
מקור לסגולה לבן זכר ללחוש לאשה בליל טבילה פסוק פיה פתחה בחכמה..... 590
מקור סגולת אמירת ויהי נועם צ"א פעמים על צרות 590
מקור לסגולות לנישואין, לעלות לתורה בשני וחמישי בפ' אמור שקורים והוא אשה בבתוליה יקח, לעלות בעליה המחברת בין ב' פרשיות מחוברות 591
מקור לקפידא שלא מכבים נר ע"י מפוח פיו..... 591
מקור דהתופר בגדיו כשלבוש בהם יחזיק דבר בפיו דאם לא כן קשה לשכחה 591
מקור לכלה או יולדת תוך מ' יום לא ללכת לחתונה בלא להחליף סיכה 592
מקור לסגולה לאריכות ימים לקנות קבר מחיים..... 592
מקור להגיד "ולכל בני ישראל לא יחרץ" כשפוגש כלב..... 592
מקור דזמן קריאת י' הדברות בשבועות הוא מסוגל לרפואה..... 593
מקור למציאת אבידה על ידי אמירת אמר רבי בנימין, וכן להפוך ג' כוסות, ולהפוך חלוקו, ולנדור שמן לע"נ ר' מאיר 594
מקור לדפוק על השלחן או הכסא לאחר הבדלה..... 594
האם מותר לחלל שבת ברפואה סגולית שאינה טבעית..... 595
ספרים וסופרים [ביוגרפיה] 598
מהו ספר תיקוני כלי שרת וספר כנסת ישראל שחיבר הג"ר ישעיה פיק. 598
האם מותר למחבר להוציא ספר בעילום שם..... 598
מקור לתיקון שישים ריבוא..... 599
מקור לספר רזיאל המלאך כסגולה שלא יהיה שריפה בבית 599
האם פרש"י על המדרש רבה הוא מרש"י..... 599
מיהו הפייטן זבדיה..... 600
מקור שיש לקנות ספרים שנדפסו ע"י יראי שמים..... 600
מי חיבר את התרגום על מגילת אסתר ומי חיבר את התרגום שני על מגילת אסתר..... 600
האם רש"י מביא את הערוך..... 601
בענין ספר כרמי שומרון על הכותים והשומרונים 601
מהו תרגום סוראי 601
בענין השמטה בקיצור שלחן ערוך דין הפורשין מדרכי ציבור ואפיקורסין שאין מתאבלין עליהם..... 602

פרטים בתולדות בעל החרדים..... 602
מקור מגילת עיפה לש"ך..... 603
קונטרס אחרון למהר"ם מרוטנבורג מהו והיכן נמצא..... 604
מקור תקנת ר"ג שלא לקרוא אגרת הזולת ושלא לישא ב' נשים והיכן כתובים כל תקנות וחרמות רגמ"ה. 604
מי חיבר ואסף את חידושי אנשי שם..... 604
מהו ספר ליקוטי אורות על תרי"ג מצוות..... 604
שם משפחתו של הגאון ר' חיים מוולוזין תלמיד הגר"א בעל נפש החיים 605
שמו של אביו של נתן העזתי 605
מהו ספר ההלול..... 605
מי הוא בעל ספר מקורי מנהגים..... 606
האם פרקי דר"א נזכר בדברי גאונים..... 606
האם ספר שם עולם הוא מר' יהונתן אייבשיץ..... 606
תולדות וספרי ר' אליקים בן אברהם מלונדון 607
מ"מ על ספר מחנה ישראל 607
בענין ספר משמיעי ישועה..... 608
הטעם דאין בבלי על זרעים ומאידך יש על קדשים וטהרות אף דשלשתם אינן הלכה למעשה..... 609
האם עדיף להוציא כת"י של אביו לאור או להעלות קברו לא"י..... 609
ספר תורה 609
הטעם שכותבים ס"ת לע"נ..... 609
עמלק 610
מחיית עמלק ע"י גיור 610
עשרת השבטים..... 610
האם יש יהודים בחצי האי קרים 610
פאלשים 611
בענין כתבי הקודש של עולי אתיופיה [פלשים] 611
פרה אדומה 611
האם תיקנו ברכה על מצות פרה אדומה (או על שריפתה)..... 611
פקוח נפש 611
האם צריך אדם להכניס להכניס עצמו בספק סכנה בשביל להציל את חבירו..... 611
קבלה 615
טעם שנקרא חכמת הקבלה חכמת האמת..... 615
ביאור דברי האריז"ל בחלוקת האלפא ביתא ליסודות אש רוח מים עפר..... 616
בדין קדימה במצוות, במצוה שנתחייב בה קודם..... 623
קטרת..... 623
יין קפריסין ששורין בו את הקודש הוא מקודש או יכול להיות משל חולין 623
ראשי תיבות..... 624
ביאור הר"ת גה"ע ימ"ה סמו"ט אטל"ס וכו' המופיעים בקיר ביהכנ"ס בפראג 624
מהו ר"ת עב"י המופיע בהגהות הצמ"ח על האר"י 624
מדוע כותבים ט"ו ט"ז ולא י"ה י"ו 624
פתרון ר"ת ברוג"ש ודושו"ט בלונ"ח תכה"י מבקש עתירתו ומברכו בכוח"ט כאנה"ר..... 625
פרד"ס 625
מה מקור קדום לפרש את התורה ב"פ.ר.ד.ס." – פשט, רמז, דרוש, וסוד 625
ר"ת מילת בראשית הגר"א..... 625
סימן ש"ט, טעם כתיבת הסימן ט"ש..... 625
ביאור מה דחילק בעץ חיים ספר מלכים לב' ספירות אף דהחלוקה נעשתה ע"י הנוצרים 625
מהו ר"ת שנהגו מחברי ספרים לחתום ס"ט 626

רוצח **626**
רוצח ע"י שם 626
רעידת אדמה **627**
היכן מובא דבירושלים לא תהיה רעידת אדמה 627
רשב"י **627**
האם יש קשר בין רשב"י לשמעון בן יעקב 627
שבת **628**
מקור דבתחילת הבריאה היו כל הימים בני כ"ח שעות ואח"כ נתנו ד' שעות לשבת ונשאר כ"ד שעות 628
טעם דמיתת דוד לא חשיב נטילת נשמה בשבת 630
שדים **630**
האם שדים מקיימים מצוות ויש להם חלק לעוה"ב 630
בענין סדר הבריאה ע"ד דצח"מ מ"ט קדמו הצמחים למאורות, ובענין השדים 630
מקור דאשמדאי מלך השדים מת ויש להם כעת מלך חדש 631
חותם מלך השדים 632
טעם שנוהגים העולם לומר שי"ן דל"ת ולא אומרים בפה שד 632
האם יש בחירה לשדים 632
שיעורי תורה **633**
המחלוקת בשיעור אגודל האם תלויה בסוגי אנשים 633
שכר ועונש **633**
עבירה שכלית או שאינה שכלית מה חמור יותר 633
מקור לדברי הרשב"א בטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא 633
שלמה המלך **634**
מקור דשלמה המלך ידע כל ההמצאות של דורות האחרונים 634
שמות אנשים **635**
הטעם שנוהגים להוסיף "נ" בהשם "יעקב" כגון יענקב 635
כיצד כותבים את השם פסיה 635
האם צריך לשנות שם לועזי לשם עברי 635
שמיטה ויובל **636**
האם יש להקל בשמיטה מחמת מחלו' רש"י ותוס' בזמן השמיטה 636
מקור דבשמיטה אומרים רק תיקון לאה 637
מקור לעשית קידוש והבדלה על שנת השמיטה 637
דין גוי ששבת בשמיטת הארץ 637
מקור דברי הרמב"ן מיוסיפון דבבית שני נהג יובל 638
שריקה **638**
אם יש איסור לשרוק בפה 638
תולדות ישראל **639**
הפולמוס מסביב לשמעון כיפא אם היה נוצרי או מגדולי ישראל 639
בענין החרם בעיירה גאלטיני 640
תורה **640**
היכן נמצא המאירי שאפשר ללמוד את כל התורה בעשר שנים 640
מה הן האותיות הגדולות והקטנות בתנ"ך וכמה הם ומה מסורתן 641
מקור דבדורות האחרונים ניתן לחדש מה שלא יכלו דורות הראשונים 641
מקור בחז"ל דמוזכר מ"ח פעמים בתנ"ך באר כנגד מ"ח קנינים שהתורה נקנית 642
מקור לסיום ע"י כמה לומדים 642
תפילה **643**
נוסח ברכת ולמלשינים ולמינים או איפכא 643

בברכת ולירושלים בוכסא דוד אם אומרים עבדך 643
ביאור הנוסח במודים הטוב כי לא כלו רחמיך וכו', ולא אמרו המרחם כי לא כלו רחמיך 644
טעם דבמודים דרבנן יש בקשות שאין במודים דלחש 644
תפלה על נס שיהיו לו בנים 647
סדר מעמדות מקורם וסדרם ומחברם 647
תפלות ותיקונים למגפה 648
היכן קרא הקב"ה ליעקב ישורון 649
סתירת לשונות פקידה וזכירה ביעלה ויבוא מה קודם 649
תפלת הרמב"ן למעוברת או מניקה או זקנה 649
האם לעת"ל יתבטלו התפילות, וכן כיצד יביאו קרבנות לעת"ל אחר דהחגים יתבטלו 650
ביאור הפיוט במוסף א' דר"ה אטומים להחיות בטללי שינה 651
ביאור סליחות הספרדים דהיה נגף בחודש טבת 651
ביאור הפיוט כמנחה על מחבת 652
מי חילק את הזמירות לליל שבת ויום שבת 653
תפלת הרופא לרמב"ם 653
מקור לטעם החיבור חד גדיא בסוף ההגדה 653
שינוי גזירה ע"י תפילה 654
מקור לפתיחת ארון הקודש בתפילות מסוימות 654
תוספות לספרינו הקודמים לדופקי בתשובה ומפענח תעלומות 655
תוספות לספר לדופקי בתשובה סי' תש"צ. האם יש בריות בכוכבים 656
תוספת למש"כ כבר בלדופקי בתשובה בענין המקור למעשה שפגש ירמיה הנביא באפלטון 656

חומש בראשית

פרשת בראשית

בראשית א' ה', ביאור דברי הרשב"ם ביום ולילה במעשה בראשית

שאלה: מה ביאור בדברי הרשב"ם שכתב שהיום קודם ללילה, וז"ל הרשב"ם בראשית א' ה. "ולחשך קרא לילה" לעולם אור תחילה ואחר כך חשך. "ויהי ערב ויהי בקר" אין כתיב כאן ויהי לילה ויהי יום אלא ויהי ערב, שהעריב יום ראשון ושיקע האור, ויהי בקר בוקרו של לילה שעלה עמוד השחר, הרי הושלם יום אחד מן הששה ימים שאמר הקב"ה בעשרת הדברות, ואח"כ התחיל יום שני ויאמר אלהים יהי רקיע. ולא בא הכתוב לומר שהערב והבקר יום אחד הוא כי לא הצרכנו לפרש אלא היאך היו ששה ימים, שהבקיר יום ונגמרה הלילה הרי נגמר יום אחד והתחיל יום שני עכ"ל

תשובה: בענין דברי הרשב"ם הנה ברוב ספרי מקראות גדולות השמיטו דברי רשב"ם אלו ורק בפירוש הרשב"ם על התורה, ובתורת חיים על המקרא הביאו דבריו. ומיוחסת אגרת השבת לר"א אבן עזרא שכתב חריפות נגד דעה זו שהיום קדם ללילה ובזה עלול חלילה לפגום בקיום מצות שבת שהיא ודאי לילה לפני יום ונאמרו כמה וכמה יישובים לדעתו של רשב"ם.

יש שכתבו דכונתו על המצב רק בששת ימי הבריאה. ויש שכתבו דכונתו רק עד זמן מתן תורה ועי' באורך באוצרות הרשב"ם ובתורה שלמה סוף ספר בראשית.

ועי' בדברי תלמוד [קפלן] מש"כ בעמ' מ"ב הערה 97 על רש"י תענית דף י"א ע"ב בד"ה למחר שדומה לדברי הרשב"ם, וכתב דידוע דרש"י שם אינו מרש"י עי' בשם הגדולים וצ"ב כונתו.

בראשית ב' ח', היכן הוא ג"ע וד' נהרות

שאלה: ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם (ב, ח') ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. שם האחד פישון הוא הסבב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב. וזהב

הארץ ההוא טוֹב שׁם הבּדלח ואבן השׁהם. ושׁם הנּהר השׁני גיחוֹן הוּא הסּוֹבב את כּל ארץ כּוּשׁ. (ב, י-יד). היכן הוא מקום ג"ע והד' נהרות המתוארים בפרשת בראשית.

תשובה: נעתיק לך מש"כ בענין בגליון אספקלריא מאת הרב דוד אריה הילדסהיים שליט"א בענין מקום הגן עדן, הנה ודאי אין לי כל כוונה 'לחפש' את מקומו של גן עדן שבארץ, שהוא דבר רוחני (כמו שנכתוב בשם האריז"ל והרמח"ל) וא"א למצוא אותו בעין בשר, רק הכונה לדברי המפרשים בתורה בבראשית בענין זה. במדרש כונן פ"ט וברשב"ם ב"ב פ"ד ע"א מבואר שגן עדן במזרח העולם, ורגמ"ה שם ותוס' בכורות נ"ה ע"ב ד"ה מיטרא, כתבו שגן עדן במערב, ובפי' הרוקח בראשית ב' י"ט כתב שגן עדן בצד צפונית מזרחית של העולם, וכ"כ בספרו חכמת הנפש, ובאדרת אליהו להגר"א כתב שהוא בדרום מערב של העולם.

והאבן עזרא (בראשית ב' י"א) כתב שגן עדן בקו המשוה, וכ"כ הרמב"ן בשער הגמול, ומן הענין להביא את לשונו: "ובספרי הרפואות ליונים הקדמונים וכן בספר אסף היהודי יספרו כי אסקלפינוס חכם מקדוני וארבעים איש מן החרטומים מלומדי הספרים, הלכו הלוך בארץ ועברו מעבר להודו קדמת עדן למצוא קצת עצי הרפואות ועץ החיים למען תגדל תפארתם על כל חכמי הארץ, ובבואם אל המקום ההוא ויברק עליהם להט החרב המתהפכת ויתלהטו כלם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש, ותשבות חכמת הרפואה מן הגוים ההם ימים רבים עד מלוך ארתחששתא המלך, ואחרי כן נתחדשה בהם דעת הרפואה על ידי הנקובים בשם במלאכה ההיא, וכל אלה דברי אמת הם ידועים ומפורסמים גם היום כי רבים מבאי הארץ הלזו ארצה בני קדם יראו מרחוק הלהט המתהפכת".

ולפי מה שכתב הרמב"ן שהוא מזרחית להודו, צריך לומר שהוא באחד מאיי האוקינוס הדרומי, כמו אינדונזיה, ולא ביבשת אסיה, כי כולה מעל הקו המשוה.

ובספר שושן עדות לר' משה די ליאון כתב: "ואמרו על חכמי יון הקדמונים כי בקשו לדעת על המקום הזה והלכו דרך נהר פרת על שפת הנהר מפני שהנהר ההוא יוצא מגן עדן אשר בארץ ולזמן הרבה כאשר הגיעו אל המקום אשר הוא שם כחצי מיל להט אותם להט החרב המתהפכת ונשרפו ואבדה חכמת היונים הקדמונים", (נדפס בקובץ על יד ספר ח' (תשל"ו) עמ' 363), וכ"כ בספר אבקת רוכל לר' מכיר תלמיד ר"י בן הרא"ש, וכ"כ המעבר יבוק (שפתי רננות פל"ג).

ובעץ חיים שער ציור העולמות פ"א כתב שגן עדן הארץ הוא לצד דרום הישוב באמצע העולם ממש, וגיהינום לצפון הישוב, ופתח גן עדן במערת המכפלה שבחברון שבדרום א"י, ופתח הגיהנום בצפון ירושלים, ושם פ"ג כתב: "ביאור גן עדן הארץ, כבר נתבאר שהוא נקודת האמצעי של קו שוה היום של כל העולם והוא לדרום א"י... ואמנם קרקע הגן שהוא הארץ שלו... נוגעת ואינה נוגעת בזאת הארץ שלנו, והיא יותר זכה במאד מאד".

ולפי דבריו מקום גן עדן הוא בקו המשוה בדרום לארץ ישראל (במקום שקיימת כיום מדינת אוגנדה וימת ויקטוריה) אך מי שיבוא לשם לא יראה שום דבר, שהרי "קרקע הגן נוגעת ואינה נוגעת בזאת הארץ שלנו והיא יותר זכה במאד מאד", וכיו"ב כתב הרמח"ל בדעת תבונות סי' קכ"ו על הפירות של גן עדן שלא היו דברים גשמיים וגסים כמו הפירות של העולם הזה אלא יותר דקים מאד מאד, וכערך האויר לגבי העפר לפחות".

והאברבנאל כאן כתב: "הנה מקום גן עדן אמרו הראשונים שהיה תחת קו משוה היום... והחוש מכחיש זה מאוד לפי שהיום הזה הן רבים עתה עם הארץ הולכים לאותו מחוז אשר תחת הקו משוה היום ולא מצאו רמז לענין הגן ההוא", אמנם לפי דברי האר"י והרמח"ל לק"מ.

ובעירובין י"ט ע"א אמרינן: "גן עדן אמר ריש לקיש אם בארץ ישראל הוא בית שאן פתחו, ואם בערביא בית גרם פתחו, ואם בין הנהרות הוא דומסקנין פתחו", ולכאורה זהו דלא ככל השיטות הנ"ל, וצ"ע איך התעלמו כולם מדברי הגמרא המפורשים בזה, ואולי ס"ל שאין הכוונה שנסתפק אם שם פתח גן עדן, אלא רק תיאר את שבח המקומות הללו בדרך מליצה.

אכן לכאורה היה נראה מאוד לפרש דריש לקיש נסתפק בדוקא על ג' המקומות הללו שמא שם הוא גן עדן, כיון שלמד זאת ממקומם של ד' הנהרות היוצאים מגן עדן, פישון גיחון חידקל ופרת, שגיחון הוא בארץ ישראל כמ"ש והורדתם אותו אל גיחון, וארץ החוילה ששם פישון היא בארץ ערב (המכונה כיום "ערב הסעודית" או "סעודיה"), כי חוילה הוא אחד מבני יקטן, ומושבם של בני יקטן הוא בערב, כמ"ש בתורה בפרשת נח "ויהי מוֹשָבם ממֵשָא בּאכה ספרה הר הקדם", ופי' רס"ג "משא מכה. ספרה מדינה", והם שני הערים החשובות של המוסלמים בערב, כידוע, וכן פי' במדרש מאור האפלה שם, ע"ש, ובשו"ת הרשב"א ח"ה סי' קכ"א הובאה תשובת רב שרירא ורב האי שכתבו: "ואף עד עכשיו יש בערב מי שהם בני הערביים ישמעאלים ובני יקטן שמנהגם כן", ובין הנהרות הלא הם הפרת והחידקל.

ובתמיד ל"ב ע"ב איתא שאלכסנדר מוקדון היה באפריקי שאחרי הרי חושך והגיע לפתח גן עדן, ע"ש, וככל הידוע אלכסנדר מוקדון לא הגיע לאיזור קו המשוה.

ובאגרת ר' עובדיה מברטנורא שבספר דרכי ציון, כתב בפשיטות שגן עדן הוא בארץ עדן שבתימן, וכ"כ בספר התשבי (לר' אליהו בחור שהיה ג"כ באיטליה קרוב לזמן הרע"ב) ערך גן עדן, ע"ש, ולא אדע מאין להם זאת, אמנם יש מקור קדמון לדבריהם באחד הספרים החיצונים הנקרא "ספר היובלים" שמבואר שם שגן עדן בדרום ערב.

ובענין מקומם של הד' נהרות:

נהר פישון. בזיהוי נהר זה יש כמה שיטות:

א) רס"ג ורש"י ור' אברהם בן הרמב"ם פירשו שהוא הנילוס, ולפי זה ארץ החוילה היא של חוילה בן כוש, כי הנילוס עובר באתיופיה כידוע.

ובאבן עזרא פקפק קצת בזיהוי זה, וז"ל: "אמר הגאון כי פישון יאור מצרים... ויאור מצרים יוצא מהר הלבונה, רחוק מקו השוה בצד נגב, והראיה גדולה בקיץ, וידענו כי גן עדן תחת הקו השוה, שלא יוסיף היום ולא יחסר כל ימות השנה... אם כן ירד פישון לפאת דרומית מערבית ואח"כ ישוב דרך צפונית, ואין ראיה על פישון שהוא היאור רק שתרגם החוילה כפי צרכו, כי אין לו קבלה".

וביאור דבריו הוא שידוע שמקורו של הנילוס הוא במקום הנקרא "הר הלבונה", ומקום זה נמצא דרומית לקו המשוה, והביא האבן עזרא ראיה לזה שמקורות הנילוס נמצאים דרומית לקו המשוה - ממה שאנו רואים שנהר הנילוס מתרבה ועולה על גדותיו דוקא בימי הקיץ, ואילו בימי החורף מימיו מועטים, ולכאורה הוא פלא שהרי הגשמים יורדים בחורף ולא בקיץ, אמנם פשר הדבר הוא שמקורותיו של הנילוס נמצאים דרומית לקו המשוה, ששם סדר העונות מתהפך, מניסן עד תשרי - חורף, ומתשרי עד ניסן - קיץ, (וכן כתב האבן עזרא באגרת השבת כי באלה (=בימי הקיץ) יחסרו הימים והנהרות חוץ מיאור מצרים כי הוא יוצא ממעינות הר הלבונה בפאת דרום, ועפ"ז כתב האבן עזרא שאם הנילוס יוצא מגן עדן צריך לומר שזורם מהקו המשוה לכיוון דרום מערב ואח"כ סב על עקבותיו וזורם לכיוון מזרחית צפונית.

והרמב"ן (להלן ג' כ"ב) דחה את תמיהתו וכתב: "ורבי אברהם מכחיש מה שאמרו כי פישון הוא נילוס, בעבור שימצאהו יוצא מהר הלבונה, ולכן יגדל בימי הקיץ, וכבר נודעו נהרות רבים יצאו מן המקור וימשכו הרבה, ואחר כן יכנסו בתחתיות ארץ מהלך ימים, ויבקעו ויהיו נובעים תחת אחד ההרים במקום רחוק", וכן כתב בדרשת תורת ה' תמימה.

והנה מקורות הנילוס הידועים לנו היום באתיופיה ואוגנדה באמת אינם דרומית לקו המשוה אלא מעט צפוניים לו, אך משום מה גם שם החורף מניסן עד אב, ולפ"ז לא קשה כלל קושיית האבן עזרא, כי יתכן שתחילת נביעתם של מקורות הנילוס הוא באמת בקו המשוה.

ובאמת דברי האבן עזרא צ"ב, דעד שהוא תמה על הנילוס, יותר היה לו לתמוה על הפרת והחידקל שמקורותיהם הם הרבה יותר רחוקים מהקו המשוה, כי הם באים מהרי הטורוס שבטורקיה, ובאמת מלשון האבן עזרא נראה שחשב שהפרת והחידקל זורמים מרוח מזרחית דרומית לצפון, אך כידוע אינו כן, אלא הם יוצאים מהרי הטורוס וזורמים לדרום מזרח עד שנשפכים לים במפרץ הפרסי, וכן אמרו בבכורות נ"ה ע"א "מיטרא במערבא סהדא רבא פרת", הרי שהפרת זורם מן המערב לבבל, ועל כרחך צ"ל שכל הנהרות מגיעים מג"ע בדרכים תת קרקעיות כמ"ש הרמב"ן.

ב) הרמב"ן כאן כתב: "ארץ החוילה אשר שם הזהב לבאר שאינה חוילה של מצרים... כי זו מזרח המזרח", ולפי דבריו גם נהר פישון אינו במצרים אלא במזרח הרחוק, ואזיל לטעמיה בשער הגמול הנ"ל שכתב שגן עדן מעבר להודו.

ולפי דברי הרמב"ן נמצא שחוילה זה הוא מבני יקטן שהיה מושבם בהר הקדם, והבין הרמב"ן שהוא במזרח הרחוק, (ולא כהמפרשים שהבאנו לעיל שכתבו שהוא בערב), וכן באדרת אליהו להגר"א כאן כתב שחוילה אשר שם הזהב הוא חוילה אחי אופיר (שהיו מבני יקטן), וכידוע שבאופיר היה זהב רב.

ג) בספר קדמוניות היהודים ליוסיפון ספר א' פ"א כתב שפישון הוא נהר ה"גינגיס", וכנראה כוונתו לנהר גנגס שבהודו, וכ"כ האברבנאל כאן בשם חכמי האומות שפישון הוא "גנאקי" הסובב את ארץ הודו ובחול שלו יש זהב, וחוילה היא מחוז בהודו.

ד) עוד שיטה מחודשת מצאנו לגאון האיטלקי הקדמון (מזמן הרמב"ם) ר' אחימעץ בן פלטיאל בספר היוחסין של משפחתו (הידוע בשם "מגילת אחימעץ"), שפישון הוא הנהר "פואו" שבצפון איטליה, שכתב שם: "מאבותי כהובאו באניה בנהר פאו הוא פישון נהר עדן ראשון".

נהר גיחון. גם בזיהוי נהר זה יש כמה שיטות:

א) בקדמוניות ואברבנאל הנ"ל כתבו שהוא הנילוס שהוא סובב את ארץ כוש (אתיופיה), וכוונתם לנילוס הכחול, (כידוע, הנילוס שבמצרים הוא חיבור של שני נהרות, אחד הוא הנילוס הכחול "בחר אל אזרק" המגיע מאתיופיה, והשני הוא הנילוס הלבן "בחר אל אביד" המגיע מאוגנדה, ושניהם מתחברים בחרטום שבסודן), ובתבואות הארץ סייע לזה ממה שהפלאשים קראו לנילוס "ג'וחאן", ולפי זה צריך לומר שפישון הוא הנילוס הלבן, וארץ החוילה אשר שם הזהב היא בסודן או באוגנדה, (ולפ"ז שתי הנהרות הראשונים הם סמוכים זה לזה כמו ששתי האחרונים סמוכים זל"ז).

ובתרגום המיוחס ליונתן בפרשת בשלח (יד, ט) שנהר פישון הביא מרגליות ואבנים טובות מגן עדן לתוך נהר גיחון, וגיחון הביא אותם לים סוף, (כוונתו לאחד מזרועות הנילוס שנכנס לים סוף), וזה מתאים מאוד עם שיטה זו, שלפיה פישון וגיחון מתחברים יחד.

ב) בפירוש ר' אברהם בן הרמב"ם כתב שהשיטה המפורסמת היא שגיחון הוא נהר גדול בפרס, ולפ"ז נתקשה איך הוא סובב את ארץ כוש, והניח בצ"ע, ובהערות המהדיר שם כתב שיש הסבורים שכוש זו היא ארץ בין פרס למדי ששמה דומה ל"כוש".

ג) בפי' הרד"ק כתב: "וזה הנהר נמשך לצד דרום וסובב כל ארץ כוש שהיא דרומית, ומשם נכנס לים סרנדיב שהוא הים הגדול הדרומי, כמו שכתבו חכמי המחקר".

ד) באבן עזרא כתב: "וידוע כי גיחון קרוב מא"י, כי כתוב והורדתם אותו אל גיחון", ואבן עזרא שיטה אחרת כתב: " ונהר גיחון היה קרוב לירושלים כי כן כתוב והורדתם אותו אל גיחון וחזקיה סתמו כאשר הוא מפורש בדברי הימים", וצ"ע שהרי הנחל ההוא אינו קרוב לארץ כוש כלל, ואולי סבר שלפני שחזקיה סתם אותו היה נהר גדול והגיע עד כוש, וצ"ע.

ועי' בשו"ת הרדב"ז מכת"י חלק ח' סי' ק"מ, שדן בענין זה משום שהורה לאסור את הטבילה במי הנילוס כשהם זורמים, והכשיר את הטבילה רק אחר שהמשיכו את המים למקום שהם נקווים ועומדים, מכח ההלכה שמי נהרות לא מטהרין בזוחלין אלא באשבורן, דחיישינן שמא ירבו נוטפין על הזוחלין, (דהיינו, שמא ירבו מי הגשמים על המים הבאים מהמעיינות), וחכם אחד פקפק על הוראתו וכתב לו: "דמאן לימא לן שהוא מריבוי גשמים, ועדות הגוים אין מועיל לענין זה, ותו דאיכא במדרשות דיעקב בירך את פרעה שיעלה נילוס לקראתו, משמע ברכה היא ולא מריבוי גשמים, ותו דאין גשמים יורדים במצרים תדיר ואינם שותים מי גשמים, וכתיב ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא עליהם יהיה הגשם".

ובתשובתו אל אותו חכם כתב הרדב"ז:

"ולענין אם הנהר הזה הוא מי גשמים או מכיפיה מבריך, אעפ"י שהוא מפורסם שהוא גדל מימי גשמים ולמפורסמות אין צריך ראיה, מכל מקום להפיס דעתך אומר דהוא מריבוי גשמים מכמה טעמים. חדא, שהרי הגוים הבאים משם אנשים סוחרים מגידי אמת הבאים מארץ כוש אנו שואלים את פיהם והם בעצמם מסיחים לפי תומם, והם אינם יודעים שאנו צריכים לעדות זו כדי שידברו לנו כזב, ואומרים כי יש בארץ כוש מתחילת ארץ אל חבשה על צד הדרום רוב הגשמים אין להם חקר ג' או ד' חדשים אין אדם יוצא מפתח ביתו מרוב גשמים, ועושים נחלים גדולים ואגמים גדולים, וכולם יורדים ונשפכים אל נילוס ומהם עולה ומתרבה, ואומרים כי בזמן אשר מתחיל לגדול הנהר פה הוא תוקף הגשמים לשם, ומרוב מרחק המקום מתעכרים כל כך, ואיש מהם לא נעדר מלהגיד זה, עוד שאלתי את פי חכמיהם וכולם הסכימו שהוא מרוב גשמים, ונתנו לי טעם בדבר כי הנהר בתחילת גידולו המים ירוקים ואחר עשרה או ט"ו יום חוזרים לגוון שלהם, והסיבה שמרוב המטר נעשים בדרום אגמים אגמים ונשארים אותם המים באגמים כל השנה כולה עד שנעשים ירוקים כמנהג המים העומדים זמן מרובה, ובזמן הגשמים יורדין הנחלים לתוך האגמים ודוחין את המים הירוקים ונמשכין אל נילוס, ואחר כך ישובו המים למהותם הראשון אחר שכלו הירוקים, עוד בדקתי בספריהם וכתוב בספרים סיבת גידולו הוא מהגשמים או הפשרת שלגים, עוד כתוב בספריהם שמקצת המלכים הראשונים שלחו שליחים לדעת מה ענין הנהר הזה ומאין מוצאו, והעידו להם שיוצא מהר אחד הנקרא ג'בל אל קטר דהיינו הר הלבנה, והולך וגדל מרוב הגשמים".

בהמשך התשובה בירר לו הרדב"ז את הענין גם מדברי חכמי ישראל, וז"ל:

"עוד אעידה לי עדים נאמנים את הראב"ע ז"ל ואת הנגיד כה"ר נתן שלאל ז"ל שחיבר פירוש התורה וקרא שמו כתר תורה, וכתב בשם הרב הנזכר וז"ל, ואעפ"כ אמר שאין ראיה לנילוס

שיהא פישון, לפי שיש לו הילוך אחר והוא גדולו בקיץ בזמן שהגשמים מתחסרין, וסבת גידולו בקיץ הוא מפני שהוא יוצא מהר הירח הרחוק מקו השוה בצד דרום, שבזמן הקיץ שלנו יהיה לשם סתיו ויתגדל הנהר מריבוי המטר שיהיה לשם באותו זמן, אבל במקום חיבור הד' ראשים שהוא גן עדן הוא תחת קו השוה לא יעדיף ולא יחסר כל ימות השנה עכ"ל הנגיד הנזכר, ומי לנו בקי בדברים כאלה יותר מהראב"ע, ואפילו היה שם חולק עליו יש לסמוך. חדא, שהוא בקי, ותו שהוא להחמיר באיסור כרת, ותו שהרי הנגיד ז"ל שהוא אחרון הסכים לדבריו. והכי משמע מדברי ר' אברהם בנו של הרמב"ם ז"ל, שכתב בפירוש התורה שלו וז"ל, פישון הוא יאור מצרים יוצא מהר הלבנה בסוף המיושב מצד דרום בין המערב והמזרח, ולחלקים רבים הוא יוצא מההר ההוא, חלק אחד ילך בארצות אל נובא וכו', וחלק אחד יוצא למזרח וכו', וחלק אחר גדול ממנו יוצא לצד המערב וכו', וחלק אחר יוצא למצרים ממקום צר בתחלתו יקרא אל ג'נאדל, ויתרחב ויתפרד בארצות מצרים, עכ"ל".

ואח"כ הביא הרדב"ז טופסי קבלת עדות של דייני מצרים שבאו לפניהם יהודים שהיו באתיופיה והעידו שיש שם ריבוי גשמים גדול מניסן עד אב ומהם מתרבה הנילוס.

ועל פי ידיעה זו יישב הרדב"ז תמיהה גדולה, וז"ל: "ותו מה שיסד ר' אליעזר הקליר בסילוק [דפרשת שקלים] דנהר פרת תקפו כנגד שני נהרות, וכן משמע בבראשית רבה דפרת גדול מכולם, וכן כתבו התוספות בבכורות, ואם איתא דמכיפיה מבריך אנו רואים בהיפך שנילוס שהוא אחד מח' בפרת כפי עדות רבינו אברהם, ונילוס עולה יותר מפרת כמה פעמים, אלא מאי אית לך למימר דבעיקר יציאתם פרת גדול מכולם, אבל אחר שמתפרדין נילוס מתרבה הרבה מפני רוב גשמים שנשפכים אליו". וכן האריך בזה הרדב"ז שם סי' קמ"א, ע"ש.

בראשית ב' ט', אם עץ הדעת היה עץ אגוז

שאלה: האם מצאנו מי שאומר שעץ הדעת, או עץ החיים שבגן עדן היה עץ אגוז. דהא ברכת בתולים מתחלת, אשר צג אגוז בגן עדן. (אבן העזר סי' ס"ג סעיף ב') ומסתמא "צג" הינו מלשון "ויצג את המקלות", דהוא תחיבה ונעיצה ומושאל על לשון נטיעה.

תשובה: בענין עץ הדעת אי הוי אגוז. מצאנו מי שכתב כדבריך, דיש בגאונים שתקנו את הברכה אשר צג אגוז בגן עדן רמז על כך שהעץ היה אגוז. אך זה טעות, דהכונה בברכה על האשה שמשולה לאגוז הסגור וחתום לבעליו. אך עי' בעץ חיים שער מ"ט פ"ג דכתב "ודע כי עץ הדעת טו"ר בכללותו הוא המוח, עם הקליפת אגוז כולם. אך עיקרו היא קליפת נוגה לבדה כי היא טוב ורע." ועי' שם במפרשים אך בפשטות זה רק משל על עצם הענין.

בראשית ב' ט', מקור דעץ הדעת טעם עצו ופריו שוה

שאלה: לכבוד מערכת "לדופקי בתשובה" אשריכם ואשרי חלקכם, הרעיון המוצלח, ו"נשגב". עולם התורה קד בפניכם. תודה רבה ואיישר חילכון לאורייתא, יהי חלקכם ממצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

מצאתי בכמה ספרים שעץ החיים היה טעם עצו ופריו שוים (לדוגמה: "באר שבע" לר' משה דוד אשכנזי, פרשת בראשית.)

שאלתי: היכן המקור לכך? [אמנם הכלי יקר (בראשית ב,ט) כתב שעץ החיים אין לו פירות כלל, רק טעם עצו כטעם פרי].

תשובה: בענין טעם עצו ופריו שוים, עי' בראשית רבה ט"ו ז' והובא באוה"ח בביאורו בענין עץ הדעת.

בראשית ב' י"ז, מקור (בחז"ל) שהפרי שאדם וחוה אכלו מעץ הדעת היה "תפוח"

תשובה: בענין עץ הדעת, הנה יש ג' דעות במדרש בראשית רבה פט"ו ז' מה היה עץ הדעת אתרוג גפן או תאנה אך בכמה ספרים כתבו ע"פ תוד"ה שבת פ"ח א דתפוח הוא אתרוג [אך כבר העירו דאין הכונה לתפוח של היום רק לאחד מפירות ההדר]. ועי' בספר אוצר ידיעות אסיפת גרשון מערכת ע' בערך עץ הדעת, דכתב דמצא בספר אחד דהא דאמרינן העולם שעץ הדעת הי' תפוח זה טעות, אלא דלחד מ"ד אתרוג היה ואתרוג בלשון תנ"ך נקרא תפוח והנוצרים בלבלו תפוח של התנ"ך בתפוח של היום דבזמן התנ"ך הרי לא הוי בכלל מה שנקראו תפוח בא"י. ובשיר השירים נזכר שריח אפך כתפוחים ובודאי כוונת הפסוק לאיזה פרי הדר שהריח הולך למרחוק. ועיין תוס' סוף תענית דף כ"ט ד"ה של תפוחים שהביא בשם י"מ דכוונת תפוחים דקרא היינו אתרוגים וראה גם בתרגום שה"ש ז/ ט שתפוח מתורגם "תפוח די גינתא די עדן" אך שוב אין ראיה דהכונה כמ"ש.

בראשית ב' י"ט, האם חוה חזרה בתשובה כאדם הראשון

תשובה: עי' בספר שובי השולמית ח"ב סי' א' להגר"ח סופר דהאריך בזה והביא דרבינו יהודה החסיד זצ"ל בספרו ספר חסידים דפוס ברלין סימן תתשע"א כתב "בזעת אפיך תאכל לחם" הרי אדם הראשון נתקלל ובקצת מתקיים כגון עובדי אדמה אבל מלכים ושרים אין אוכלים בזיעת אפם. אבל חוה נתקללה בעצב תלדי בנים וזה מתקיים בכל הנשים, אלא מפני שחוה חטאה והחטיאה, ועוד אדם הראשון עשה תשובה ע"כ. ומשמע דס"ל דחוה לא עשתה תשובה.

אמנם עי' בזוהר פרשת בראשית דל"ו ע"ב וז"ל אמרו תלת עאלו בדינא ואתדנו ועלמא תתאה אתלטייא וכו', ולבתר אלביש לון קב"ה לאדם הראשון וחוה אשתו בלבושין דמשכא אתהני

מנייהו. הדא הוא דכתיב כתנות עור, בקדמיתא הוו כתנות אור דהוו משתמשין בהו כעלאין דלעילא וכו', והשתא דחבו כתנות עור דעור אתהני מנייהו ולא נפשא, וכתב האדמו"ר מקאמרנא רבי אליעזר צבי זצ"ל בספרו דמשק אליעזר בביאור דברי הזהר הקדוש הנ"ל לבתר אחרי החטא כשהתחילו אדם וחוה לעשות תשובה בו ביום אז הקב"ה הלביש להם לבוש חדש וכו' וזהו לבתר אחר כך כשעשו תשובה וכו', כי בתחילה הלבישו עצמם עלי תאנה שהוא כולו רע ועתה כשעשו תשובה הרגישו שחטאו וכשהקב"ה הלביש אותם כתונות עור שהיה בו גם טוב ידעו שהקב"ה קיבל תשובתם במקצת. וזהו שאמר שהיו נהנין מלבוש זה. ומוכח דלמד בזהר דחוה גם עשתה תשובה.

וע"ע בספר זהר חדש פרשת בראשית מדרש הנעלם די"ט ע"ב חוה היתה תחילה בעבירה על זה דכתיב ותקח מפריו. ולאחר שחטאו וידעו עונם על מה שעברו התמרמרו על מה שחטאו והיא מפני שהיא היתה תחילה לעבירה לעבור על שמו הגדול כיון שנולד לה בן הרגישה בדבר ואמרה "קניתי איש את ה' וכו' חזרה חוה להודות על אותו עון שעברה ואמרה לא יהיה זה כמונו לתת כבוד לאחר זולתו, אבל זה יהיה את ה' ממש ולא לאחר ע"כ.

והרי לנו מפורש בדברי ספר זהר חדש שאחר החטא אדם וחוה שניהם התמרמרו על מה שחטאו וחוה ביותר. ועי' עוד במדרש משלי ס"פ ט' אשת כסילות זו חוה ששמעה לנחש ועברה על צוויו של הקב"ה. ולא עוד אלא שהחטיאה לאדם הראשון מה כתיב אחריו וישבה לפתח ביתה לקרוא לעוברי דרך המישרים ארחותם מלמד שנתנה חוה תשובה לדורות. אמרה אשרי מי שמישר ארחותיו ואינו חוטא כשם שחטאתי אני ואוי לו למי שאינו מיישר ארחותיו ונתחייב כמו שנתחייבתי שנאמר מי פתי יסור הנה, וכל מי שחסר דעה ילמוד ממני שגנבתי דעתו של הקב"ה ודעתו של אדם הראשון ומצאתי מתוק לשעה ואחר כך מרה וכו'.

וביפה תאר לבראשית רבה פי"ז סי' ג' דקכ"א ע"ב הביא קושיית רבי יעקב 'ן חביב ז"ל שמצינו חוטא נשכר שחוה על ידי שחטאה נשכרה בשלש מצות חלה נדה והדלקת הנר. ואחר שכתב ליישב בכמה אופנים כתב עוד יש לומר שעשתה חוה תשובה כמו שעשה אדם הראשון ולכן אין להתפלא אם הרויחה מאחר שבעל תשובה זדונות נעשים לו זכויות ומכל מקום הוצרכה למצוות הללו לתקן המעוות כי רב הוא ועושה פירות תמיד.

בראשית ג' כ"ד, זמן גירוש אדה"ר מגן עדן.

שאלה: איתא בסנהדרין דף לח: דאדה"ר נשלח מגן עדן בשעה הי"ב אך זכורני שיש שיטות שלא גורש עד אחרי שבת ועכשיו לא מצאתי מקור לכך.

תשובה: בענין זמן גרוש אדה"ר מגן עדן יש מחלוקת במדרש ב"ר י"א, ב'. על הפסוק בראשית ב, ג. "ויברך אלהים את יום השביעי" ברכו במאורות. ר"ש בר יהודה איש כפר עכו אומר משום ר' שמעון אע"פ שנתקללו המאורות שלא יאירו בכל זיון מערב שבת אבל לא לקו עד מוצאי שבת, אתיא כרבנן, ולא אתיא כדרבי אמי דאמר ר' אמי אדם הראשון לא לן כבודו

עמו [אלא גורש מגן עדן כבר בערב שבת], מה טעם (תהלים מ"ט כ"א) ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו. ורבנן אמרי לן כבודו עמו שלן בגן עדן ליל שבת ומוצאי שבת ניטל ממנו זיוו וטרדו מגן עדן. ובמדרש ויקרא רבה כ"ט א' מבואר כדברי הגמ' בסנהדרין ל"ח.

בראשית ד' א', האם קין והבל היו תאומים

תשובה: עי' בפרקי דר"א פרק כ"א אמר רב יוסף קין והבל תאומים היו ודייק כן מדכתיב אצל קין ותהר ותלד ואצל הבל כתיב רק ותלד דהיינו שהוסיפה לילד. וכ"כ בבראשית רבה פכ"ב. וכ"כ בשיטה אחרת לראב"ע וברד"ק. אך התוס' בסנהדרין ל"ח ד"ה וירדו כתבו דלא היו תאומים.

בראשית ה' ה', אם שני הדורות הראשונים היו שונים מהשנים שלנו

שאלה: מי הם שאמרו שמאדם הראשון עד נח השנים לא היו כמו שלנו אלא קצרות מאוד, כלומר השנה הייתה חודש אחד או רבעון, וככה מתרצים הם את השאלה כיצד זה יכול להיות שאדה"ר חי 930 שנה, ואם נחלק 930 ל- 4 זה יוצא 230 שנה בערך, ואם נחלק זאת ל- יב' יוצא שהוא חי בסה"כ 77.5 שנה (ולדעה זו קשה דבפרשת המבול אומרים את ההיפך, שהרי המבול ירד "בחודש השני" (בראשית ז' יא'), "ותנח התיבה בחודש השביעי" (בראשית ח' ד'), "בעשירי באחר לחודש נראו ראשי ההרים" (בראשית ח' ה'), והיינו י"ב חודש). ומי הם האומרים שגם אם השנים היו שנים-עשר חודשים כמו שלנו, אבל החודש היה קצר, שבוע או עשרה מים בלבד?

תשובה: בענין אריכות או קוצר השנים בדורות הראשונים, עי' בסדר הדורות אלף תרנ"ז דכתב בהגה"ה דמפשוטי המקראות מוכח שהשנים והחדשים בדורות הראשונים היו שוין במדתם לשנים וחדשים שאנחנו נוהגים היום שהרי ת"ר לחיי נח נבקעו המעינות ובחודש י' נראו ראשי ההרים ואחר מ' יום פתח חלון התיבה ויחל ז' ימים ועוד ז' ימים ואחר כל זה נאמר ויהי באחת ושש מאות הרי כל אלה החדשים והימים לא עלו לחשבון חיי נח רק שנה אחת גם חשבון חדשי ראשונים כחדשינו מפני שמן י"ז לחודש הז' הנזכרים בפרשה הם ק"נ יום כמ"ש מקצה ק"נ יום הרי הגיע לכל חודש ל' יום וזה סתירה לדעת הנזכרת שנת ק"ל באלף הראשון [צמח דוד] וכן הביאו ראיה ממה שנתן אדם הראשון לדוד שבעים שנה משנותיו א"כ היו שנותיהם שוות.

בראשית ה' ה', שינוי המנין בתורה דלפעמים מתחיל ביחידות ואח"כ עשרות ומאות ופעמים להיפך

שאלה: כשיש מנין בתורה, לפעמים מתחילים עם היחידות ואחר כך העשרות ואח"כ המאות, ולפעמים מתחילים מהגדול ויורדים להיחידות, האם יש בזה איזה כלל. והנה הנצי"ב בהעמק

דבר (בראשית ה' ה') נתן טעם למה אצל מנין שנות אנשים לפעמים מצינו ככה ולפעמים ככה, אבל זה רק אצל מנין שנות אנשים, אבל לא לשאר מנינים שבתורה.

תשובה: לא ידוע לנו תשובה.

בראשית ה' כ"ז, מי האריך ימים יותר ממתושלח

שאלה: האם היו אנשים שהאריכו ימים יותר ממתושלח ומיהו אשר האריך ימים יותר מכולם.

תשובה: א. חירם, מצאנו במדרש רבה וישב פ"ה ד' ועוד דחירה רעהו העדולמי של יהודה בן יעקב מפרשת בראשית ל"ח א' הוא חירם, והאריך ימים עד ימי דוד המלך והוא הוא חירם אוהבו של דוד מספר מלכים א' ה' ט"ו ולפ"ז חירם חי קרוב לאלף ומאתים שנה.

ב. נעמה אשת נח יש שיטה שהיא אחות תובל קין והיא נולדה לפני שת בנו של אדם הראשון ונעמה אשת נח יצאה מן התיבה אחר המבול וא"כ חיה לפחות אלף חמש מאות עשרים ושש כיון שהמבול היה בשנת אלף ושש מאות חמישים ושש פחות מאה שלושים. [ולפ"ז כשהתחתנה עם נח היתה בת אלף ונח היה רק בן מאה שנה וילדה את בניה בגיל אלף ארבע מאות.

ג. קין נחלקו במדרש מתי מת וי"א דמת במבול וא"כ חי אלף ושש מאות וחמישים ושש שנה.

ד. מצאנו עוד דסרח בת אשר י"א דשרח בת אשר חיתה יותר מאלף שנה, כי היא היתה האשה החכמה בימי יואב, אך מצאנו דיתכן דחיה יותר מאלף שנה ,דבפסיקתא דרב כהנא פסקא י' איתא רבי יוחנן ישב ודרש כיצד היו המים עשוין לישראל כחומה [בקריעת ים סוף] כהדין קינקילייא [ילקוט שמעוני על שמואל רמז ש"ב בהג"ה מפרש סורג של עץ] סרח בת אשר אמרה שם הייתי והיה כמו אמפוטמא ומפרש שם בהערות שהם היו כחלונות שקופים מעבר לעבר וכן כעששית הסובבת את האור שבתוך הנר. ומוכח דחיתה בזמן ר' יוחנן האמורא וזה יותר <u>מאלף ושבע מאות שנה</u>, אומנם עיי"ש בזית רענן דפירש דאמרה לו מג"ע, וזה כמ"ד דברכה יעקב אבינו דתיכנס חיה לג"ע. ולפ"ז ליכא ראיה אך יש שפרשו דלא כדבריו.

בראשית ה' כ"ט, ביאור דברי הרשב"ם דנח היה ראשון לנולדים אחר מות אדה"ר אף דהיה אחר קכ"ו שנה

שאלה: עי' ברשב"ם על התורה בראשית ה' כ"ט על הפס' זה ינחמנו ואם תאמר כיון שאמרו נביא גדול היה עבר שקרא לבנו פלג למה אין אומר נביא גדול היה למך שקרא לבנו נח. ותירץ הרשב"ם שזה היה ראשון לנולדים אחר מיתת אדם, ולכך קראו נח שאמר יהי רצון שיתקן זה עיוותו של זה. ולשון תפלה הוא ינחמנו וכו'. וצ"ב דהא נח נולד קכ"ו שנה לאחר מות אדם הראשון וכי במשך קכ"ו שנה לא נולדו כלל אנשים בעולם.

תשובה: בענין דברי הרשב"ם דברים אלו מובאים בשמו בכמה מספרי בעלי התוס' ועוד ראשונים על התורה. [ולכך כנראה מוזכר ברשב"ם עצמו הלשון "תירץ רשב"ם" דהעתיקו משם ואינו בפירושו המקורי]. ובאמת קושיתך היא קושיא אלימתא ומצאנו כבר בתורה שלמה (שם אות פ"א) דעמד בזה ונשאר בתימה. ואולי יש לדחוק דכונתו דבאמת לאחר המבול נשאר רק נח וא"כ לאחר פטירת אדם הראשון ממשיכו הוא נח וצ"ע.

בראשית ה' כ"ט, שם אמו של נח, מספר תולדות אדם

שאלה: בריש ס' תולדות אדם להרב שמואל אלגזי כתב דשם אמו של נח היא ברונוש בת ברכאל. ובספר למכסה עתיק למרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי כתב דכנראה העתיקו מאיזה מדרש. וכ"כ בספרו שמות בארץ. האם ידוע לכם מקור מדרש זה, ומיהו הרב שמואל אלגזי שחיבר ספר תולדות אדם.

תשובה: ספר תולדות אדם חיברו רבי שמואל אלגאזי ובחיד"א בערך שמו כתב דנדפס בערך בשנת הש"ס ויש לו עוד ספרים עם הסכמה של הספורנו ועוד מגדולי הדור ההוא. והיה מגדולי הדור ומגדולי קנדיאה עיין בהקדמת המו"ל של ספר זה [נמצא באוצר החכמה].

והנה המקור לדבריו מצאנו בספר היובלים פרק ד' כ"ח [נמצא באוצר החכמה בתוך ספר "ספרים חיצונים" אברהם כהנא] ושם כתוב בתנוש בת ברכאל וכנראה נחלקה בכתבי היד הת' לשתי אותיות ונהפך לר' ו' ולכך כתבו ברונוש. [וספר היובלים הוא מהספרים החיצונים וי"ל היחס אליו ובספר תורה שלמה מביא ממנו הרבה פעמים].

פרשת נח

כיצד התקיימו בתיבת נח הבע"ח שאינם חיים יותר מי"ב חודש

תשובה: כיצד נתקיימו בתיבה בלא ששימשו בריות שאינם חיות יותר משנים עשר חדש בתיבה דיש בריות שאינם מתקיימים יותר משנה כמבואר בחולין דף נ"ח כל בריי' שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חודש ועי' בירושלמי שבת פ"א ה"ג דאף ו' חדשים אינו חי וכן אמרו בבראשית רבה פרשה ה' פסקה ב' לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם וכו' מה ראה שלמה ללמד לעצל מן הנמלה רבנן אמרי הנמלה הזו אינה חיה אלא ששה חדשים ושם בחולין דף נ"ח מבואר יותר דיש זבוב ששמו בקא ואינו חי יותר מיום אחד.

והנה בפשטות היה אפשר לומר דלקיום העולם עשה הקב"ה נס וקיים בריות אלו יותר מטבען.

אך מצאנו עוד על פי המבואר בסנהדרין דף ק"ח ע"ב למשפחותיהם יצאו מן התיבה אמר ר' יוחנן למשפחותיהם ולא הם עכ"ל וכבר נתקשו כל המפרשים בביאור דבריו ונאמרו בזה כו"כ ביאורים עיי"ש במפרשים ובספר באר שבע כתב לא ידענא פירושו וכו' ויתכן לפרש עפ"י

האמור בחולין נ"ח א כל בריה שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חדש והבן. וכן כתב בגליון הש"ס שם דכתב דכונת הגמ' שם ע"פ הגמ' בחולין דף נ"ח הנ"ל דכל בריה שאין בה עצם אינו מתקיים י"ב חודש והרי היה המבול י"ב חודש וא"כ מוכרח דבריות אלו מתו בתיבה ויצאו רק ולדותיהם. ועי' במהר"ץ חיות שם דכתב דכבר הקדימו בספר אמונת חכמים להרב שר שלום וכן כתב גם היעב"ץ שם.

וביאר בעץ יוסף דבריו שאם כן הרי שבריות שאין בהם עצם שנכנסו לתיבה לפני המבול לא יצאו הם עצמם שהרי עברו יותר מי"ב חודש אלא משפחותיהם תולדותיהם יצאו וזהו למשפחותם ולא הם ולפי זה צריך לומר שמה שנאסר תשמיש בתיבה היינו באותם שיכולים להתקיים עד אחרי המבול שיכולים להעמיד תולדות לאחר מכן אבל לאלו שלא יתקיימו עד אחר המבול לא נאסר דאם כן יהא העולם חסר כמה בריות מהנבראים בששת ימי בראשית

ומצאנו דיש שתירצו עיין בתפארת יהונתן שם לר' יונתן אייבשיץ על הפסוק ויבואו וכן בפרדס יוסף ועוד דמה שכל ברי' שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חודש תלוי בסבוב המזלות וקידוש החדשים וכמו שמצאנו דמבואר בירושלמי לענין בתולים שאין חוזרין לאחר ג' שנים.

ועיי"ש עוד בפרדס יוסף חלק' ב' ע' תי"ט.

עוד אפשר לומר בפשטות דבשביל קיום העולם עשה הקב"ה שגם בריות אלו יתקימו יותר מטבען.

בראשית ז' ט', האם היו קופים בתיבת נח והאם בדור ההפלגה נהפכו גם לפילים ודובים.

שאלה: האם בתיבת נח נכנסו גם קופים כיון דאיתא בסנהדרין דף ק"ט ע"א איתא שאנשי דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא ומבואר שם כיצד נענשו, אמר רבי ירמיה בר אלעזר נחלקו לשלש כיתות אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודה זרה, ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה. זו שאומרת נעלה ונשב שם הפיצם ה', וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופים ורוחות ושידים וליליו, וזו שאומרת נעלה ונעבוד עבודה זרה כי שם בלל ה' שפת כל הארץ, א"כ לכא' בזמן נח עדיין לא היו קופים. וכן שמעתי דגם נהפכו לפילים ולא ידעתי מקורו א"כ גם פילים לכא' לא היו בתיבה.

תשובה: בענין מש"כ להוכיח דלא היו קופים בתיבה, מסנהדרין דף ק"ט ע"א עי' במדרש תנחומא פ' נח סימן י"ג על הכתוב "ויחל נח איש האדמה", כשבא נח ליטע הכרם בא שטן ועמד לפניו אמר לו מה אתה נוטע אמר לו כרם אמר לו מה טיבו, וכו', אמר לו שטן בוא ונשתתף שנינו בכרם זה אמר לו לחיי. מה עשה שטן הביא כבש והרגו תחת הגפן אח"כ הביא ארי והרגו ואח"כ הביא חזיר והרגו ואח"כ הביא קוף והרגו תחת הכרם. והטיפו דמן באותו הכרם והשקוהו מדמיהן. וכו' רמז לו שקודם שישתה אדם מן היין הרי הוא תם ככבש זו

שאינה יודעת כלום וכרחל לפני גוזזיה נאלמה שתה כהוגן הרי הוא גבור כארי ואומר אין כמותו בעולם כיון ששתה יותר מדאי נעשה כחזיר מתלכלך במי רגלים ובדבר אחר נשתכר נעשה כקוף עומד ומרקד ומשחק ומוציא לפני הכל נבלות הפה ואינו יודע מה יעשה עכ"ל המדרש ומבואר במדרש שכבר בימי נח לפני דור הפלגה כבר היו קופים בעולם. וזה סתירה לגמ' בסנהדרין. אכן בילקוט בשם מדרש אבכיר אינו מזכיר אלא ארי רחלה וחזיר ע"ש בסדר הדורות.

אך עי' בעץ יוסף על המדרש ד"ה קופין שעמד בקושיא זו וכתב שלעולם כבר לפני דור הפלגה היו קופין בעולם אלא כשחטאו אנשי דור הפלגה נענשו שנתגלגלו נשמותיהם בקופים. ולפ"ז באמת כבר היו קופים קודם דור הפלגה והכניסם נח לתיבה ובדור הפלגה נהפכו ונענשו ונהפכו גם הם לקופים.

עוד יש להביא ראיה דהיו קופים קודם לדור הפלגה דאיתא במדרש הגדול ה' ג' שאדם הראשון בזמן שהיה נזוף היה מוליד רוחות וקופין ולילין.

אכן בילקוט בשם מדרש אבכיר אינו מזכיר אלא ארי רחלה וחזיר ע"ש בסדר הדורות, אמנם במדרש תנחומא שם נזכר גם קוף.

וכן איתא להדיא במדרש רבה (ב"ר ל"א י"ד) שנח הכניס לתיבה אוכל לכל סוגי בעלי החיים זמורות לפילים חצובות לצבאים זכוכית לנעמיות וא"כ נכנסו עמו לתיבה גם פילים.

ובענין המקור דנהפכו גם לפילים הנה באמת בגמ' מוזכר רק שאנשי דור הפלגה נהפכו לקופים. אכן עי' בספר הישר ד"ה ויהי מובא שאלו שאמרו נעלה השמים נהפכו לקופים ושנהבים. וביאורו שנהפכו חלק מהם לפילים דידוע שהפיל נקרא שנהב, כמו שמבואר ברש"י על דברי הימים ב' ס' נ"א. ומצינו כן גם במלאכת שלמה על משניות מסכת כלאים פרק ח"י משנה ד' שהביא שם בשם המקובל החסיד רבי משולם, שביאר הטעם מדוע מבואר במסכת ברכות דף נ"ח ע"ב שהרואה פיל או קוף מברך משנה הבריות כיון שהם לא היו בתחילת הבריאה בני אדם ונשתנו להיות בעלי חיים עיי"ש.

ויש שהקשו על דבריו למה לא חיישינן שאולי כשיברך על הקוף אותו הקוף שמברך עליו היה כבר מבריאת העולם וליכא שינוי. וכבר עמדו בכך כו"כ אחרונים וכתבו דהברכה היא על מין כזה שיש בו חלק שנהפכו מבני אדם לקופים.

עוד ציינו לרוקח בפסוקי דזמרה בפרק הללויה כי טוב זמרה על הפסוק נותן לבהמה לחמה שגם הדובים היו פעם בני אדם ונהפכו אחר כך לדוב, וזה לשונו נותן לבהמה לחמה זה הדוב שמוצץ מן ציפורני ידיו מתיקה כמו דבש לפי שהדוב אינו יכול לרוץ וכשרואה בהמה ורוצה לתופסה והיא בורחת והדוב אינו יכול לרוץ אחריה נמצא שהיה מת ברעב אלא שהקב"ה מזמן לו פרנסתו מוצץ אצבעותיו, לכך לבהמה לחמה בגימטריא באצב"ע. והדוב היה אדם

בימי דוד הפלגה, לכך שונא לאדם וקולו עבה לכך שער שבין אזניו טוב לקמיע מפני השד המשתנה, ומי שגרונו ניחר שותה מים מגרגרת הדוב עכ"ל. וזה חידוש שלא נזכר בשום מקום שבני אדם נהפכו בימי דור הפלגה לדובים.

עוד יש לציין יש לציין מה שכתב בשבט מוסר פרק מ"ז שמטעם זה רואים שהקופים מנסים להתדמות תמיד לבני אדם ולחקות אותם וזאת כיון שמתחילה היו בני אדם לפיכך הם רוצים לשוב ולהיות כמו שהיו בתחילת הבריאה. וע"ע מה שכתב הסטייפלר בקרינא דאיגרתא ח"א סי' פ"א "וע"ד שנמצאו מאמרי חז"ל שמשמעותן לכאו' כמו שעולה ע"ד הריקים באמת ח"ו חלילה וחלילה אין משם שום זכר לזה כלל וכלל כי מה שאמרו שבימי אנוש נעשו בנ"א קופים הוא בהיפך ממש לא מקופים אנשים אלא ממקצת אנשים קופים והוא בתורת עונש על רוב פריקת עול שהי' וכדרך שנ"נ הרשע נעשה דוב לז' שנים והוא מענין ניסים שנענשו בעוה"ז באופן ניסי".

בראשית ז', מקור לדברי הרד"ל דלפני המבול היו אסור לבע"ח לאכול פירות

שאלה: מה המקור למה שכתב הרד"ל בפירושו על פדר"א (פרק יג) בהוספות [נמצא בהוצאת זכרון אהרון] שלפני המבול היו הפירות אסורים לבעלי חיים והותר להם רק לאכול ירקות? הרד"ל מביא את זה בשם "ליקוטים" ולא מצאתי הענין בספרים אחרים ואולי כוונתו לליקוטי עצמו.

תשובה: בענין דברי הרד"ל לא מצאנו מי שכתב כמותו ורק זאת מצאנו בפירוש משיח אלמים לרבי יהודה כאלאץ ממגורשי ספרד על פרש"י שכתב ה"א לומר פרוש זה וכתב שהוא שקר כי בעלי חיים אינם בני ציווי עיי"ש.

בראשית ז', מקור דברי רבינו אברהם בן חייא הנשיא דהמבול התחיל ביום שני

שאלה: מה המקור לדברי רבינו אברהם בן חייא הנשיא (מגילת המגלה עמ' 23) שהמבול התחיל ביום שני?

תשובה: בענין המקור של ר"א בן חייא שהמבול היה ביום שני, לא מצאנו מקור וחבר לדבריו, ולשיטות שלומדים מלשון הפייטן: יונה מצאה בו מנוח שזה היה בשבת וזה היה ביום המאתים חמישים לתחילת המבול א"כ המבול התחיל לפ"ז ביום שלישי ולא ביום שני. ובילקוט מעם לועז על הפס' "בעצם היום הזה" כתב בשם ספר צרור המור שנח נכנס לתיבה ביום רביעי שהוא יום שנתלו בו המאורות וזהו עצם היום.

בראשית ז' י"ט, אם היה במבול חוק כלים שלובים

שאלה: האם בטל חק כלים שלובים במבול דבתורה כתוב ויכוסו כל ההרים והרי הרי אררט אינם ההרים הגבוהים ביותר בעולם דיש בעולם הרבה הרים הגבוהים יותר מהרי אררט כגון הר האוורסט שגבוה כתשעה קילומטרים וכן באפריקה יש את הר הקילומנזרא שגבוה ששה קילומטר וכן יש עוד הרבה הרים שגבוהים יותר מהרי אררט. וא"כ כיצד מחשב במדרש רבה ל"ג וכן בסדר עולם וכן רש"י זמן חיסרון המים כמה אמות ירדו בכל יום דהמים היו ט"ו אמות גבוה מראשי ההרים הגבוהים הרי היו הרים גבוהים יותר מהרי אררט.

תשובה: עי' בבראשית רבה ל"ב דנחלקו בכך התנאים ואיתא שם בזה הלשון "חמש עשרה אמה מלמעלה ר' יהודה אומר חמש עשרה בהר חמש עשרה בבקעה ר' נחמיה אומר חמש עשרה בהר אבל בבקעה כל שהן הרבה לפי עומק הבקעה ולפ"ז דברי רש"י הם כדעת דברי ר' יהודה שבכל מקום לא היו יותר מחמש עשרה אמה. וכתבו המפרשים על המדרש במקום דהיה מעשה ניסים. וכונתם דלא היה קיים חק כלים שלובים במבול וניחא דברי רש"י. אך ר' נחמיה שם דאמר ט"ו אמה בהר אבל בבקעה כל שהן ולפ"ז הכל היה יחסי והיה חק כלים שלובים. או דס"ל דהרי אררט היו ההרים הגבוהים ביותר ועי' ברמב"ן דקצת נרגש מזה.

אמנם בגמ' יומא דף ע"ו אמרו וכי מיא שורי שורי קיימי ועוד תיבה היכי סניא אלא נבקעו כל מעינות תהום רבה עד דאשוו מיא בהדי טורי והדר חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים. וכבר העיר כן במהרש"א בחידושי אגדות דר' יהודה במדרש חולק על הגמ'. ועי' בריטב"א בספר הזיכרון דכתב דהיו המים שוים בכל העולם דא"א לומר שהיה מעלות ומורדות במים והיינו דס"ל דהיה קיים חק כלים שלובים.

אמנם בספר דביר אהרן העיר דישוב זה טוב על דברי המדרש רבה והסדר עולם אבל ברש"י לא משמע דס"ל כדברי רבי יהודה שכתב וז"ל למעלה של גובה כל ההרים לאחר שהושוו המים לראשי ההרים ומשמע דמפרש כדברי ר' נחמיה שכל הבקעות היו מלאות מים עד למעלה מן ההרים. ואח"כ היה עוד ט"ו אמה וצ"ע. ועיי"ש מה שיישב אך עדיין צריך ישוב ע"ד הפשט. אמנם מצאנו בספר בתי כהונה על המדרש רבה דכתב דגם לדעת ר"י בדתחילה הושוו המים בכל מקום והיה פני המים שוה בכל העולם ואח"כ מעל ראשי ההרים בכל מקום כענינו היה עוד ט"ו אמה [ושם היה מעל כל ראש הר עוד ט"ו אמה ושם לא היה קיים חק כלים שלובים] אך לשון המדרש לא משמע כן דכתב בדעת ר"י ט"ו אמה בבקעה.

עוד עי' בהעמק דבר דכתב דהרי אררט היו ההרים הגבוהים בזמן המבול ומה שיש היום הרים גבוהים יותר זה נוצר אחר המבול בעקבות המבול.

בראשית ח' ז', מדוע שלח נח את העורב והיונה ולא שאל את עוג

תשובה: מצאנו שכן הקשה בהגהות הרד"ל על פרקי דר"א פכ"ג, וכן הגר"י פישר זצ"ל בספרו אבן ישראל עה"ת פ' נח והניח בצ"ע. ובספר דף על הדף זבחים דף קי"ג כתב די"ל שמיד כששקט המבול ויכל עוג ללכת מצידי התיבה הסתלק והלך לו לאשר מצאה ידו. ועוד כתב לבאר בזה שזה היה כדי להראות לעוג שאין צורך בו. ועי' בספר דרך מקראות הביא בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שהשיב דגם עוג לא ידע אם לא ילך לראות. ועי' בספר דרך שיחה ח"ב עמ' י"ג שהביא בשם הגר"ח קנייבסקי לתרץ שבזבחים שם אמרו שהיה עוג בצד התיבה ששם נצטננו המים שאל"כ היה מת מרותחין וא"כ ממה שלא היו מים סביב לתיבה אין ראיה שקלו המים אף בשאר מקומות ומה שלא היה יכול להסתכל אפשר שהיה יום מעונן ולא ראהו. ובספר רנת יצחק תליתאי כתב לתרץ עפ"י מ"ש בפרקי דר"א פט"ז שאליעזר עבד אברהם הוא עוג ועוד איתא שם שאברהם אמר ליצחק על אליעזר העבד הזה חשוד על עבירות ומרמה בידו שנאמר הושע י"ב ח' כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב וע"כ גם נח לא האמינו ולא רצה לשאלו.

בראשית ח' י"ב, כיצד נשאר קיום מין היונים אחר שהיונה לא שבה אל נח

שאלה: וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד [בראשית ח' י"ב] יל"ע אם לא שבה אליו היונה כיצד היה קיום למין היונים הרי ששה מן הטהורים הקריב נח ונשאר רק אחד מן הזוג האחרון ולא יכלו לפרות בארץ.

תשובה: בענין קיום מין היונה עי' בספורנו דפירש דשלח נח את כל מין היונה ולפ"ז ניחא. וברוקח כתב דשלח נח זוג יונים, וגם לפ"ז ניחא. אמנם עי' ברש"י דדייק דיונה כאן הוי לשון זכר, אך נראה דגם לפי רש"י יש ליישב ע"פ מש"כ המלבי"ם וכן בהעמק דבר דכתבו דהיונה ששלח נח לא היתה מתוך הז' זוגות אלא היתה יונת משלוח כדרך המלכים [דואר] שהביא נח מביתו והיה קנין ביתו וכן כתב בתרגום יהונתן יונא דבייתא.

בראשית ט' י"ג, איזו קשת רומזת לסימן רע

שאלה: מה ביאור דברי הספורנו בבראשית פ"ט פסוק י"ג והיתה לאות ברית בהיות הקשת כפולה כי אמנם נלאו חכמי המחקר לתת טעם לסדר צבעי הקשת השנית אשר הוא על היפך סדר צבעי הקשת הראשונה המורגלת והיא תהיה אות לצדיקי הדור שדורם חייב כאמרם כלום נראתה הקשת בימיך וכו' ויתפללו ויוכיחו וילמדו דעת את העם.

תשובה: עי' ביערות דבש ח"א דרוש י"ב דכתב דכבר תמהו כל בעל טבעים על זכירת הברית הנאמר בקשת, כי זה דבר מהטבע כאשר תזרח השמש מול העננים העכורים מלאים קטורי מים תהיה הקשת, כאשר הנסיון מורה כשתשים נגד קוי השמש צלוחית מלאה מים, וכתב ליישב שבזוהר מבואר שיש שתי סוגי קשת, קשת שהיא משונה בגוונים היא קשת טבעית,

וקשת שיש בה מראה תכלת לגמרי היא הקשת האמורה לעניין זכירת הברית כי תכלת מלשון כליה, וכתב שלפי זה יש לדעת להבחין בין קשת טבעית שאינה סימן לכלום לבין הקשת שהיא סימן לעוונותיהם של ישראל שהיא כדי להתעורר בתשובה.

וכבר העירו דלא נמצא ענין זה בזוהר דאדרבה מצינו דלא כדברים אלו שקשת יש בה מראה תכלת, דאדרבא בזוהר ח"א דף צ"ח כתוב דקשת לא אתחזי אלא בגווני תלתא חיור וסומק וירוק ע"ש, ועוד שם ח"א קל"ח כמראה הקשת ירוק חיור סומק יש. ועוד שם בח"ג דף רט"ז ולבושין דתלת אתוון אלין אשתמודעין בקשת דאינון חיור סומק וירוק.

ובספר ברכת ה' ח"ד עמוד שי"א כתב שמ"ש ביערות דבש ובזוהר הוא ט"ס ועוד יש ליישב באופן אחר ע"ש.

ועי' בבן איש חי שנה ראשונה פרשת עקב אות י"ז שהביא דבריו וכתב לפי דעת הגאון מהר"י ביערות דבש דיש תרי גוני קשת א"כ צריך לברך בלי שם ומלכות דאין אתנו יודע, מיהו אין דבריו הנזכרים האמורים בדרך דרש כדאי לעקור מנהג ישראל לברך בשם ומלכות, ובפרט כי כל גדולי הפוסקים סתמו מליהו בזה, מיהו הרוצה להתחסד לברך בלי שו"מ ויהרהר שו"מ בלבו אין מזניחין אותו.

ועי' בכמה מפוסקי זמנינו דכתבו דודאי המנהג לברך בשם ומלכות בכל ענין ואין בכך שום חשש עי' בחזון עובדיה עמ' תע"א ועוד. ועי' בספר אדרת תפארת ח"ד סי' י' שהאריך בענין.

אך נראה דדברי בעל היערות דבש אינם בדיוק כדברי הספורנו דהוא כתב דיש שני סוגי קשת אחד הפוך מהשני בסדר צבעיו וביערות דבש כתב דהקשת השניה היא בצבע תכלת.

ועי' בעקידת יצחק שכתב בשם אריסטו שעל כן יראה הקשת בצד שכנגד השמש אף שעלות הירח הוא רק באותו צד שהירח מאיר בו יען כי הקשת מתרשם תחילה באויר הסמוך אל השמש ורק מפני זהרו ובהירתו אינו נראה לנו שם והקשת הנראה לנו באמת בצד שכנגדו והוא רק על דרך הקבלה מאותו הקשת המתרשם באויר הסמוך אל השמש כענין שתי מראות מקבילות אשר התמונה הנראית באחת מהדבר העומד לנגדה תראה גם בשניה הנצבת לעומתה ומקבלת לה ועי' שם מה שכתב עליו.

ואולי זה ביאור דברי הספורנו ומצאנו עוד מש"כ בספר תולעת השני דהופעת הקשת בשמים היא תוצאה של מעבר קרני השמש דרך טיפות הגשם וגבישי קרח בענן שבירת הקרנים ונפיצתן לצבעי "ספקטרום" [מנסרה משולשת שהאור על ידי שקרן אור פוגעת בזוית אחת של מנסרה משולשת ושם נשברת וכנגדה מצויה ראי בזוית השניה וקרן האור עוברת לזוית אחרת וכך הוא גם כשעוברת ונשברת דרך טיפות הגשם]. על כן הקשת נראית ביום גשום עם התבהרות חלקית ומורכבת משבעה פסי צבע שמימיים ארציים שהם סגול שני כחול כהה אינדיגו תכלת שמים ירוק צהוב כרכום כתום אדום ארגמן וכתב דלעתים נראית קשת נוספת

שבה פסי הצבע סדרם הפוכים מזו של הקשת הראשונה קשת משנית זו שצבעיה הפוכים ודהויים יחסית לראשונה נוצרת ע"י שתי החזרות פנימיות של קרני השמש בתוך הטיפה. וכ"כ בספר אור חדש במדבר פרשת שלח שכתב צבעי הקשת הראשונה מלמעלה למטה אדום כתום צהוב ירוק כחול אינדיגו סגול צבעי הקשת השני שלמטה הימנה סגול אינדיגו כחול ירוק צהוב כתום אדום ומה שנלאו החוקרים בטעם סדרי הקשת התחתונה שהן היפך העליונה נראה להסביר דצבעי הקשת כל צבע משתלשל מהצבע שלפניו לפיכך כשיש שתי קשתות הצבע העליון של הקשת התחתונה הוא סגול כמו הצבע האחרון של הקשת העליונה ולא אדום כי האדום והסגול הם צבעים קוטביים בצבעי הקשת הצבע השני של הקשת התחתונה הוא אינדיגו כמו הצבע שלפני האחרון בקשת העליונה שהוא אינדיגו וכן הלאה הצבע האחרון של הקשת התחתונה הוא אדום מקביל לראשון בקשת העליונה שהוא אדום. וזה כנראה כונת הספורנו וכן אולי זו גם כונת העקידת יצחק.

בראשית י' ה', מתי נעשה חילוק הלשונות באומות

שאלה: כתוב בראשית י, ה. מאלה נפרדו איי המים בארצתם איש ללשנו, ועוד כתוב שם פסוק כ' אלה בני חם למשפחתם ללשנתם בארצתם בגויהם. ומשמע שכבר אז היה לאומות שפות ולשונות רבות ושונות. וקשה דהרי רק בדור ההפלגה נחלקו בלשונותיהם כמבואר שם י"א, א. ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים ופרש"י שפה אחת לשון הקודש משמע דכולם דיברו רק בלשון הקודש.

תשובה: בענין מתי נעשה חילוק הלשונות באומות, עי' במושב זקנים מבעלי התוס' שם שכבר הקשה כן וע"ש שתירץ די"ל שפה אחת פה אחד לכולן שכולן היו יודעים ע' לשון ואח"כ כל אחד ידע רק שפה אחת. וכן יש דעה אחת בירושלמי מגילה א, ט. אך זה דלא כדברי רש"י [ע"פ התנחומא] וכן הוא בתרגום יונתן ובאבן עזרא ולשיטת רש"י צ"ע אם לא שנפרש דאין מוקדם ומאוחר בתורה וכאן פירט את חילוקי העמים והלשונות במשך דורות רבים. ובאמת כן מבואר בבכור שור וברמב"ן. ועי' ברש"ר הירש דכתב דגם קודם דור ההפלגה אפילו שהיו שפה אחת אבל בכל שפה יש ניבים שנים וזה החילוק שהיה אז בין האומות.

בראשית י' ז', בהא דבני כוש ובני קטורה עם שמות שוים

שאלה: בבראשית י' ז' לענין בני חם "ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא ובני רעמה שבא ודדן" והנה מצאנו ב' שמות אלו בדיוק בבראשית כ"ה ג' בצאצאי קטורה "ויקשן ילד את שבא ואת דדן" והוא פלא האם יש לכם ביאור על כך.

תשובה: הנה מצאנו עוד פעם את השם שבא דהוא אחד מבני יקטן ,

ועי' בספר אמת ליעקב [להרה"ג ר' יעקב קמנצקי] פרשת נח דכבר התקשה כיצד יש שני שמות שוים לבני כוש מזרע חם, ולבני קטורה.

וכן צריך לדעת כל פעם שנזכר שבא באיזה שבא מיירי אם בבני חם ואם מבני יקטן או מבני קטורה.

ועי' שם בתרגום יונתן בראשית י' ז' מתרגם את הפסוק ובני רעמה שבא ודדן''' ובנוי דמוריטינוס זמרגד ומזג" אך בענין בני יקשן לא פירש כן התרגום.

אך עי' בדברי הימים א' ששם התרגום מתרגם כן גם על בני רעמה וגם על בני יקשן בן קטורה. [ויש שם בבני כוש גי' דמרגד]

וכן יש לדעת מלכת שבא שבאה אל שלמה מצאצאי מי היתה ויעוין בב"ב דף ט"ו ב' אר' יונתן כל האומר מלכת שבא אשה היתה אינו אלא טועה מאי מלכת שבא מלכותא דשבא וכבר האריכו המפרשים שם בכונת הגמ' עי' במהרש"א שם ועוד.

ויעויין באלפא ביתא דבן סירא שהיא היתה אמו של נבוכדנצאר ושלמה המלך בא עליה וכן הוא במדרש שהובא בסדר הקבלה דף מ"ד ששלמה ילד ממנה בת שהיא היתה אמו של נבוכדנצר וכן ברש"י עה"פ ששלמה נתן למלכת שבא כל אשר חפצה יש הוספה בסוגריים בא אליה ונולד ממנה נבוכדנצר והחריב הבית שעמד ארבע מאות ועשר שנים בחלק כל י"ב שבטים בהאר"י ז"ל.

והנה מצאנו בתרגום על איוב א' ט"ו שקורא לשבא זמרגד "ותפול שבא ותקחם" בתרגום תרגם ונפלת בתכיף לילית מלכת זמרגד והובא בערוך בערך זמרגד וכן בחיד"א בחומת אנך על איוב וכתב שם דהוא חידוש וצריך ביאור ויש מקום לישבו.

ובאמת כעין התרגום מצאנו גם במגלה עמוקות בלק דרוש א' שכתב אבל בשמואל ב' ז' כתיב "ובנגעי בני אדם והוכחתיו בשבט פשעם ובנגעי בני אדם עוונם" שנבוכדנצר היה בנו של שלמה שבא על מלכות שבא שהיא אמו של שדים וראינו מי שביאר דאולי זו כונת הגמ' בב"ב דמש"כ שבא אינה אשה אלא מלכת השדים.

ועי' בקהלת יעקב [ערכי קבלה לבעל מלא הרועים ר' יעקב צבי יאליש] ערך שבא י"ד א' ובמאמר צבאות ה' להרמ"ע מפאנו אות כ"א דלילית חייבתא נקראת שבא.

ועי' בספר לבנת הספיר מיוחס לרבי דוד בנו של ר' יהודה החסיד (דף ל"ב ע"ב) דכתב על מדרש זה שנולד נבוכדנצר ממלכת שבא ואם סוד ותפול שבא ונפקת לילית חייבתא ותבין סוד נשותי בחדות דשלמה ע"י מלכת שבא ותבין והכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם אלו השדים. וחכמת מצרים. ושבק חכמת אורייתא קדישא. והאי דחיל אברהם וישלחם מעל יצחק בנו דלא יקטרגון.

עוד מצאנו ביחזקאל ל"ח י"ג "שבא ודדן וסוחרי תרשיש ויש שפירשו שם דהכונה על שבא זרעם של שבא ודדן בני יקשן. עוד מצאנו בירמיה כ"ה כ"ג "ואת דדן ואת תימא ואת בוז ואת כל קצוצי פאה" ועיי"ש במלבים דהכוונה על זרעו של דדן בן יקשן בן קטורה.

עוד מצאנו מקום בארץ אדום ששמו דדן ביחזקאל כ"ה י"ג "לכן כה אמר ה' אלקים ונטתי ידי על אדום והכרתי ממנה אדם ובהמה ונתתיה חרבה מתימן ודדנה בחרב יפלו" ע"פ רש"י ורד"ק שם שהוא מקום בארץ אדום ששמו דדן ודלא כמצודת דוד שלמד שהכוונה על העיר דן שבארץ ישראל וכן בירמיה מ"ט ח' "נסו הפנו העמיקו לשבת ישבי דדן כי איד עשו הבאתי עליו עת פקדתיו" וביאר ברד"ק שם שגם פסוק זה הוא על אותו מקום בארץ אדום שדדן שמו וע"ע ישעיה כ"א י"ג יחזקאל כ"ז ט ו כ' ולי"ח י"ג שבני דדן עסקו ברוכלות והעברת ומכירת סחורות ממקום למקום ועיין במפרשים שחלקם העמידו הפסוקים בבני דדן בן יקשן וחלקם העמידו בבני המקום ששמו דדן בארץ ועי' בזה בעלון האיחוד בחידוד תשע"ב גיליון קפ"ח.

בראשית י"א, כמה אנשים היו בדור הפלגה

תשובה: עי' בספר הישר שכתב שהיו שש מאות אלף אנשים וזה היה אחר שלוש מאות וארבעים שנה אחר המבול והיינו שתוך ש"מ שנים נולדו מג' בני נח שישים ריבוא איש.

בראשית י"א א', ביאור דברי האב"ע דאברהם היה מבוני מגדל בבל

שאלה: פ' נח כתב האבן עזרא (י"א א') שאברהם היה מבוני המגדל, וצ"ב איך יתכן שבנה המגדל שהיה נגד ה'.

תשובה: בענין דברי האבן עזרא בפרשת נח, הנה אין לאבן עזרא ראיה שאברהם היה מבוני המגדל ורק שם רצה להוכיח כדברי הסדר עולם שאברהם היה בזמן שהיו של בוני המגדל ואף שכתב שהיה מבוני המגדל אולי צ"ל דלאו דוקא ועיקר כונתו להוכיח דאברהם חי באותה תקופה.

ומצאנו כעת בספר אהבת קדומים על האבן עזרא שם דכתב דדבר זה פשוט דמה שכתב הראב"ע דאברהם היה מבוני המגדל קאי לשיטתו דלא היה חטא כלל בבנין המגדל, וכמו שביאר בתמציתיות שיטת ראב"ע הר"י אברבנאל וז"ל והראב"ע והרלב"ג חשבו שלא חטאו בוני המגדל כנגד השם כלל כי לא היתה מחשבתם אלא להתמיד חברתם ולשבת יחדו וכמו שאמרו פן נפוץ ושהשם הפיצם לטוב להם כדי שימלאו הארץ כדברי הראב"ע, או יקרה בהיותם יחד רעש ובקיעת הארץ ואש מתלקחת או שטף מים רבים וזולתם מהמקרים שמהפכים ומפסידים את המזונות, ויתום המין האנושי לגמרי. אך לשיטות שהיה חטא בבניית המגדל חלילה לומר שאברהם השתתף בכך.

ונראה להוסיף עוד על דבריו דהנה בהמשך דבריו כתב האבן עזרא ואל תתמה כי נח ושם היו שם. וצ"ל דגם זה לשיטתו. אך בגמ' ע"ז י"ט מבואר דלא כדבריו, דאמרו שם אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים (תהלים א' א') זה אברהם אבינו שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה. וכן במדרש ילמדנו כת"י כתב ארבעה חסידים נראה שצ"ל חמשה וכ"ה במד' תהלים הוצ' בובר קי"ח ע"ש היו שם בדור הפלגה שם ועבר ונח ואברהם. שם ועבר ואברהם הטמינו עצמן, אשור פירש מהן שנאמר לעיל (י יא) מן הארץ ההיא יצא אשור אל תקרי מן הארץ ההיא אלא מן העצה ההיא. וכ"ה בת"א לפי כמה נוסחאות מן עצה ההיא. ועי' בת"י וכו' אבל נח עמד ומסר עצמו על קדושת ה' והיה מוחה בהם ולא קיבלו ממנו עכ"ל. ועיין בפרקי דרבי אליעזר פרק כ"ד לענין בנין המגדל וז"ל ועבר אברהם בן תרח וראה אותם בונין את העיר וקללם בשם אלהיו, ואמר בלע אדני פלג לשונם (תהלים נ"ה, י'.), ומאסו את דבריו כאבן מושלך ע"ג קרקע וכו' ע"כ. וצ"ל כמ"ש דהאבן עזרא לשיטתו ומפרש דלא כדברי הגמ' והמדרשים הנ"ל.

בראשית י''א, אם בוני מגדל בבל רצו לשלוח חללית לשמים

שאלה: האם נכון שמגדל בבל היה בראשו חללית שרצו לשלוח לשמים.

תשובה: רבי יהונתן אייבשיץ בתפארת יהונתן בפירוש הפסוק בראשית יא/ד "ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים" וזה לשונו ידוע מה שאמרו כי בכדור הירח יש מקום ישוב כמו בכדור הארץ וכבר ניסו האינשעניעהר [מהנדסים] נסיון אבק השריפה שקורין פולווייר הניתן בקנה השריפה בכוח רב בשיעור נפץ עצום ולחצו לכדור הנתון בתוכו שילך מעלה מעלה, והנה השגיחו במקום ההוא ולא מצאו שום כדור על הארץ כי לא ירד הכדור כלל למטה, מזה הסיקו כי מחמת אבק השריפה עלה הכדור למעלה מהאויר העב והעכור, וכשהיה למעלה ממנו היה מעכבו מלירד. לפי זה אם אפשר להביא כל עופות למעלה מהאויר העב הזה יוכל לילך ברוח מעלה מעלה עד כדור הירח, כי למעלה הרוח הולך וחזק והוא יגביה אותו תמיד לילך. וכבר חיברו בזה חיבורים איך לעשות ספינה כזו שתגיע עד הירח, ואמנם זו היתה כוונת דור הפלגה שביקשו לקבוע מושבם בכדור הירח שכן שם יהיו ניצולים ממבול על כן יזמו לעשות זאת באמצעות ספינה כנ"ל, אולם כיצד יגביהו אותה ספינה למעלה מהאויר לשם כך יזמו לבנות מגדל גבוה ענקי עד למעלה מהאויר ההוא ובו יוכלו להשתמש לספינה כנ"ל לשוט באויר עד כדור הירח.

בראשית י''א כ''ו, טעם שזכה תרח שיצאו ממנו כל האבות והאמהות

שאלה: הנה כל האבות והאמהות היו מזרע תרח. יש לעיין האם היתה לתרח איזה זכות שזכה לכך?

תשובה: בענין זכות תרח בפשטות מבואר בחז"ל במדבר רבה פרק י"ט א' על הפסוק באיוב י"ד מי יתן טהור מטמא לא אחד כגון אברהם מתרח. ומוכח בחז"ל דלא היתה לו שום זכות

ורק יש הנהגה כזו של טהור מטמא. ויש שכתבו לפי מה שכתבו בסה"ק שתרח נמצא בו גלגול של אדם הראשון ויצא מהקדושה שבו אאע"ה ומהסיגים והפסולת שבו נוצר הרן. ובספר שמות בארץ עמ' קע"ט הובא מהג"ר עזרא ברזל זצ"ל שכתב דיש לומר דהנה הראשון שקרא שם בנו ע"ש אביו הוא תרח וזכות כיבוד אב זו עמדה לו לתרח שקרא שם בנו נחור ע"ש אביו לכך זכה לבן כאברהם. [ובירחון אור תורה הוסיף שגם אברהם נקרא על שם אביו אב רם והרן על שם אמו שהרתה וילדתו]. ועיי"ש עוד שהביא שם בשם מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שכתב ע"ז מה שזכה תרח לבן כזה כי הציל את אברהם במסירות נפש כדאיתא בספר הישר. [אך יש להעיר דזה אחר שמסר עצמו על קידוש ה' וכן יש דעה שתרח עצמו מסר את אברהם לשריפה].

בראשית י"א כ"ו, מקור דאברהם למד לה"ק מהמלאכים כשהיה תינוק

שאלה: שמעתי שיש מדרש שאברם למד לשון הקודש מהמלאכים כשהוא היה תינוק. האם יש מקור לזה.

תשובה: בענין מהיכן ידע אברהם אבינו לשון הקודש, מצאנו רק מש"כ בילקוט שמעוני לך לך רמז ס"ח כשנולד אברהם בקשו כל גדולי מלכות והקוסמים להרגו ונחבא י"ג שנה ולאחר כך יצא מדבר בלשון הקודש ומאס באלילים. וכ"כ בפרקי דר"א פכ"ו, וע' בהג' הרד"ל לפרדר"א פכ"ב אות ל"ב, ועי' בס' הכוזרי מאמר שני, כבר היה אברהם מדבר בארמית באור כשדים שהארמית היא לשון כשדים והיתה לו העברית לשון הקודש והארמית לשון חול עכ"ל. אך לא מצאנו מש"כ שהמלאכים לימדוהו זאת אם כי אפשר לבאר כן בילקוט שמעוני.

בראשית י"א כ"ט, טעם שזכה הרן שיצאו ממנו כל הד' אמהות

שאלה: צריך ביאור גדול מדוע זכה הרן שיצאו ממנו כל הד' אמהות שהרי הוא היה אבי יסכה שהיא שרה ואבי מלכה שהיתה אם אבי רבקה בתואל ובנות בן בנה לבן היו רחל ולאה וכן האמהות של משיח יצאו ממנו שהן רות ונעמה שיצאו מלוט בנו.

תשובה: בענין זכות הרן אולי י"ל דהנה הרן לא היה לו דעה עצמית רק נגרר הוא אחר אברהם כאשר ראה שניצול באש וכן לוט בנו אחריו נגרר והלך עם אברהם. ולכך כל הו' נשים אלו היו גיורות והצטרפו ונגררו אחר עם ישראל וכן כולם היו נקבות שנגררים אחר הבעל שהוא העיקר [ולכך רק הנקבות של עמון ומואב מותרות בקהל ולא הגברים ואמרו חז"ל הטעם כי אין דרכה של אשה לצאת מביתה כל כבודה בת מלך פנימה, ולפיכך אנו דורשים לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואין דרכה של אשה לקדם. והינו דהאשה תמיד נגררת ולא יוזמת ולכך נענשו הזכרים כי הלכו בדרך הרן, ולא יזמו אך רק הנקבות זכו כי דרכם להגרר].

וכעת מצאנו ב'כתב סופר' שכתב שבזכות מסירות נפשו זכה הרן שכל זרע ישראל הנקבות יצאו ממנו. ומה שדוקא נקיבות יצאו ממנו כי הנה ההבדל בין זכרים לנקבות שזכרים יכולים להביט בפנימיות הענינים אבל נקבות רואות בחיצון וכן הכא מצד המעשה מסר הרן נפשו, ורק כונתו לא היתה ראויה ולכן יצאו ממנו הנקבות שענינם למעשה ולא ראו את הכונה.

ועי' בשל"ה בפסחים סוף דרוש ג' מה שביאר בזה וכתב דצריך השקפה גדולה להתבונן במעשה ה' יתברך וסיים שם ומי יכול לעמוד בסוד אלוה. ומצאנו עוד דנשאל הגר"ח קנייבסקי דמצאנו דהיה בן לדוד שנקרא הרן והרי זה שם של רשע. ותירץ דכיון שנשרף על קידוש ה' נקרא צדיק שאפשר לקרוא על שמו.

בראשית פי"א פכ"ט, גילו של אברהם אבינו כשנשא את שרה

שאלה: האם כתוב בחז"ל או במקום אחר מה הי' הגיל של אברהם אבינו שעה שהתחתן עם שרה.

תשובה: עי' בסדר הדורות אלף תתע"ג דכתב דאברהם נשא את שרה בן כ"ה ושרה היתה בת ט"ו כיון שכתוב בתנא דבי אליהו שהיו עקרים ע"ה שנה ויש גירסא ע"ו עוד הביא שם דעה שהיו עקרים נ' שנים וא"כ אברהם היה בגיל נ' שנים ושרה בת מ' שנים.

פרשת לך לך

בראשית י"ב ב', מדוע אין אומרים בברכת מגן אבות בשבת, מגן אברהם

שאלה: רש"י בריש פ' לך לך כ' בשם חז"ל שאע"פ שאנו מזכירים את שלושת האבות בשמו"ע, מ"מ בך חותמין שהחתימה של הברכה הראשונה הוא רק מגן אברהם. ונשאלתי למה בליל שבת בתפילת מגן אבות אנו אומרים "מגן אבות", הלא מילים אלו הם חתימות של הברכות, והיה ראוי לומר "מגן אברהם" כמו בשמו"ע גופא, וכנ"ל שהחתימה הוא רק באברהם?

תשובה: בענין ברכת מגן אבות, עי' בספר משאת כפי חלק ח' עמ' קי"א מה שביאר בזה.

בראשית י"ב י"ג, מדוע הטמין אברהם את שרה הרי אמר לה שתאמר אחותי את

תשובה: בענין שאלתכם על הטמנת שרה נראה בפשטות דאברהם ניסה לעשות את כל ההשתדלות שיכל ותחילה הטמינה ואעפ"כ אמר לה שתאמר אחי הוא על הצד שיפתחו את התיבה ומצאנו שכ"כ ביפה תואר שתירץ דאמר לה כן אם יקרה שיפתחו התיבה או לאחר ישיבתם שקשה הדבר להסתתר תמיד.

ובספר עבודת הלוי ביאר הענין שאברם היה יודע הגם שיטמינה בתיבה יפתחו התיבה לראות מה שבתוכה כי כן דרך המוכסים לראות בפרט בתיבה המסוגרת שמא יש בה דבר שצריך ליתן

ממנה מכס. ולמה עשה התחבולה לטמון אותה הכל בעצה עשה, כי חשב שאם תהיה עמו בגלוי אז יבואו עליו פתאום בעלילה לחשוב שאשתו היא ויהרגו אותו בלי שומע שום טענה. וז"ש והיה כי יראו אותך המצרים בגלוי, יחשבו ויאמרו בודאי אשתו זאת ויראו אותנו מרחוק והרגו אותי מיד בלי שומע טענה כדי שלא יעברו על אשת איש ואותך יחיו. וע"כ הטמין אותה בתיבה ועל ידי עיכוב פתיחת התיבה יבוא לכלל המשכה להיות עיכוב בדבר, כי יתמהו על זה ויבהלו בפתחם שיראו אשה יפה בתיבה אשר לא הורגלו בזה ועי"ז העיכוב תאמר שרה אין זה אישי אלא אחי הוא.

בראשית י"ג ז', מדוע לא צדקו רועי לוט מדין מה שקנה עבד קנה רבו

שאלה: מדוע לא צדקו רועי לוט, הרי יושבי הארץ היו מבני כנען שהם עבדים לבני שם ומה שקנה עבד קנה רבו.

תשובה: עי' בספר בנין אריאל [לונשטאם שאול] על התורה שתירץ דאומנם הכנענים היו עבדים אך כתוב קודם והכנעני והפריזי אז יושב בארץ והפריזי לא היו מבני כנען וכ"כ בספר כרם צבי ח"א [אך ראינו דיש חולקים דגם הפריזי היה מבני כנען]. ובספר ויבינו במקרא [קרפ] תירץ דאברהם לא רצה לזכות מפני שנראה כגזל והוי חילול ה'. ובספר די באר כתב דיזכו בהם כעבדים רק כאשר ינחלו את הארץ ודייק כן ברש"י בראשית ט' כ"ו וציין למהרש"א סנהדרין צ"א.

בראשית י"ג ט"ז – ט"ו ה', טעם שנזכר פ"א בלשון ספירה ופעם בלשון מנין

שאלה: פרשת לך לך י"ג ט"ז בתחלה אמר ה' לאברהם אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה, ואח"כ א"ל הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך [ט"ו, ה.] וצ"ב דפעם אמר בל' למנות ופעם בלשון ספירה וצ"ב חילוק הלשונות.

תשובה: בענין החילוק הלשונות בין מנין לספירה, הנה באמת מצאנו דיש עוד פסוק בתורה [במדבר כ"ג, י'.] בברכת בלעם מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל דמופיע שורש ספר ושורש מנה באותו פס', וכתבו המפרשים [עי' בהעמק דבר ובספר דברי שאול [נתנזון] ועוד] שיש חילוק בין מנין למספר, דמנין הוא בכמות וספירה היא באיכות, והנה הכוכבים מלבד שהם רבים בכמות יש בהם מעלות באיכות שהם חשובים מאד, מה שאין כן בעפר הארץ שאין בהם ריבוי רק בכמות, ולכך בתחלה דימה את זרעו לעפר הארץ דבנ"י יהיו רבים בכמות, ואח"כ ברכו שידמו גם לכוכבים שיהיו רבים במעלה וחשיבות וכמו שא"א לספור המעלות שיש בכוכבים כן לא יהיה אפשר לספור המעלות שיש בכל אחד מישראל. ובספר פתחי עולם דף כ"ה כתב כי שורש מנה הוא רק על כמות המתפרד ואולם שם ספור הוא על כמות המתדבק, כמו אם מונה אנשי חיל בפרט נקרא מונה, אולם אם מונה לגיון לגיון אז יקרא סופר כי כל לגיון כולל פרטים מתדבקים והוא כמות המתדבק והוא נגזר משורש

ספר כי הספר הוא כולל ענינים מהדבקים בו ועפר הם דברים הנדבקים וקשה לסופרם גם מחמת דיבוקם משא"כ הכוכבים. ועי' במלבי"ם שכתב כעין דברים אלו והוא דפועל "ספר" שייך על דברים שיש להם מספר כמו הכוכבים. ופעל מנה אינו מניין ידיעת המספר רק כשמעיין לדעת אם לא חסר משעורם ועל חלקים הדקים לא שייך לשון מספר כלל כי מי יספור את האבק הדק, רק שייך לשון מנה והיינו לדעת אם חסר משיעורם. אמנם בעפר הארץ לא שייך גם המינוי לדעת אם חסר משעורו וכמ"ש במדרש שהעפר אם יהיה בו חסרון יתמלא תכף, כך ישראל כשחסרו על ידי דבר נתמלאו תיכף ועל זה אמר "אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ", אמנם הכוכבים הגם שנוכל לספרם באמת אין להם מספר כי כל כוכב בפ"ע הוא עולם מלא בפ"ע ומצד זה אין להם מספר וכן כל איש מישראל הוא עולם מלא בפ"ע ואין לו מספר מצד האיכות. וביאר חילוק זה גם בפר' לך לך וגם בברכת בלעם.

בראשית י"ד, כיצד סמך אברהם על הנס במלחמת המלכים

שאלה: יש לעיין מה היה ההיתר לאברהם לסמוך על נס ולילחם נגד ד' המלכים בפרשת לך לך, הרי ע"פ טבע אי אפשר לנצח, וקי"ל שאסור לסמוך על נס?

תשובה: בענין מלחמת אברהם, עי' בזהר וירא שהקשה כן איך סיכן אברהם את עצמו לילך במתי מעט והלא אין סומכין על הנס, ותירץ כי אברהם הלך לפדות את לוט בממון וכשראה מלאכי ה' שבאו לעזרתו התאמץ להלחם עמהם יעו"ש.

בראשית י"ד י"ג, ויגד לאברם העברי שהיה מעבר אחד, וק' הא היו גם שם ונח

שאלה: בראשית רבה לך לך פרשה מ"ב "ויגד לאברם העברי, כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד", וצ"ב דהרי היו חיים אז שם ונח שהיו צדיקים.

תשובה: בענין אברהם העברי, אף שהיו נח ושם ועבר וכל ישיבתם, אך היחיד שהיה מוכן להלחם בגלוי ולהפיץ האמונה ולמסור נפשו היה אברהם. וכן מצאנו שכתבו בכמה מספרי זמנינו.

בראשית ט"ו י', כיצד ביתר אברהם את הבהמות לאורך או לרוחב

שאלה: כתוב בפרשת לך לך (ט"ו י') "ויבתר אותם בתוך", ופירש"י ויבתר אתם חלק כל אחד לב' חלקים. יש לשאול האם אברהם אבינו חלק את הבהמות לאורך או לרוחב?

תשובה: בענין צורת החלוקה בברית בין הבתרים לא ברור לנו מאי נ"מ בשאלה זו ולא מצאנו מי שעמד בזה. אך עי' בתרגום אונקלוס דתרגם ופליג יתהון בשווה ולפ"ז נראה קצת דהחלוקה היתה לאורך שהם חלקים שוים ולא לרוחב שאין החלקים מתחלקים בשווה.

דבחלק אחד יש ראש ובשני זנב אך אם חולקים באורך הכל שוה. אומנם עי' בתרגום יונתן דתרגם "במציעא" וכעת העירונו דכבר עמד בשאלה זו הגראי"ל שטיינמן באילת השחר.

עוד מצינו גם בברית שכרת משה עם ישראל בפ' משפטים (פכ"ד פ"ו) דהיה שני חצאי דמים, וכן מצינו בירמיה (פל"ד פי"ח) דכ' "העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו" ופירש"י "העגל אשר כרתו לשנים - כשחזרו וכבשום כרתו כולם ברית למרוד במקום וכרתו העגל לשנים ועברו בין בתריו למרוד בו והיא היתה ברית חזקה וגמורה לאמר ככה יבתר ויחלק העובר עליה".

וברש"י פ' כי תבא פכ"ט פי"א "לעברך בברית - דרך העברה, כך היו כורתים ברית, עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתים, כמו שנאמר (ירמיה לד, יח) העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו".

ומתבאר מכל הנ"ל דענין כריתת הברית הוא לעבור בין ב' חלקים כגון דם וכו' וא"כ אינו משנה כלל אם החלוקה הוא לאורך או לרוחב.

בראשית י"ז א', ביאור המדרש דאברהם נימול ע"י עקרב והאם חשיב מילה בכה"ג

שאלה: איתא במדרש תנחומא פרשת לך לך עה"פ (י"ז א) "התהלך לפני והי' תמים" שהיה יושב אברהם ותמה, היאך ימול, כיוון שאמר לו הקב"ה "ואתנה בריתי ביני ובינך" וכו' מה כתיב אחריו "ויפול אברהם על פניו", רמז הקב"ה לאותו מקום, ועקצו עקרב ונמצא מהול. מנין מן מה שכתוב "וידבר אתו אלוקים לאמר אני הנה בריתי אתך", הרי אתה מהול. וכתיב "בעצם היום נמול אברהם" מל לא נאמר אל נמול עכ"ל. ויש להקשות מהו ההבנה בזה, נהי דנמול משמע ע"י אחרים, אבל הלא ע"י עקיצת העקרב לכאורה אין כאן מעשה מילה של בן אדם שהוא בן חיוב ואיך יתכן לצאת ידי מצווה בזה, וצ"ע?

יה"ר שתמשיך להגדיל תורה ולהאדירה על ידי כל התשובות הנפלאות שמשיב לרבים!!

תשובה: בענין הערתך על דברי המדרש תנחומא שעקרב עקצו לאברהם ועי"כ נעשה מהול, עי' בע"ז כ"ו ע"ב וכ"ז ע"א דנחלקו אי גוי כשר למול, ועי' בשו"ע יו"ד רס"ד א' שכתב שגוי לא ימול אבל אי מל א"צ לחזור ולמול, וצ"ב הטעם. ולכא' מוכח דא"צ מעשה מילה רק צריך שלא יהיה ערל, וא"כ ה"ה בעקרב. וכעת מצאנו בתוס' רי"ד בע"ז שם דף כ"ו ע"ב ד"ה יכול שכתב וז"ל מאי דקשיא לי אמאי מילה בגוי כשרה ומאי שנא משחיטת הנכרי דהויא נבלה, נראה לי לתרץ דדווקא בשחיטה שיש דינים בשחיטה שלא כל חתיכת סימנים כשרה לאכילה שאם נחתכו על ידי דריסה או חלדה או שהייה הויא פסולה הילכך שחיטת הנכרי נבילה כיון דלא שייך בהני דינים, אבל המילה בכל טצדקי שנחתכה ערלתו היא כשרה ואפילו על ידי חבורה בעלמא והילכך אפילו בגוי היא כשרה עכ"ל. ועי' בהגהות שם במהדורת ר"נ זק"ש

הערה 92 דציין למדרש תנחומא שכתבת. אומנם עדיין יש להעיר דאומנם נעשה מהול ולא חייב יותר במילה אך לכא' לא קיים מצות מילה רק אינו חייב במילה וקצת דחוק דלא קיים מצות מילה, אך זה קשה בלאו הכי על דברי המדרש שכתב לדייק דמל לא נאמר אלא נמול ואולי המצוה רק לדאוג שלא יהיה ערל. וי"ל.

פרשת וירא

בראשית י"ח א', למה לא שלח אברהם שליח לחכות לאורחים, האם מותר להפסיק באמצע שמו"ע להכנסת אורחים

שאלה: א. מדוע אברהם אבינו ע"ה חיכה בפתח האהל והרי לכאורה יכל לשלוח אחד מעבדיו ולא להמתין בחוץ שאותו יום היה חום גדול, והיה זה יום השלישי למילתו.

ב. מבואר דגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה, האם להלכה למעשה אדם שמכל סיבה שהיא מתפלל בביתו תפילת שמונה עשרה, ופתאום מגיעים אליו אורחים האם מותר לו לעצור בתפילת שמונה עשרה כדי לקבל את האורחים שהרי בתפילת שמונה עשרה שכינה כנגדו.

תשובה: א. בענין הכנסת אורחים של אברהם ע"י שליח, מצוה בו יותר מבשלוחו.

ב. אין היתר להפסיק בשמו"ע בשביל הכנסת אורחים. דאפי' למלך אסור להשיב שלום.

בראשית י"ח ז', מקור דברא אברהם את בן הבקר ע"י ספר היצירה

שאלה: עי' במלבי"ם שכתב דחז"ל דרשו על הפס' ואל הבקר רץ אברהם. שבן הבקר רץ וברח מלפני אברהם, ואברהם ברא עגל אחר ע"י ספר היצירה. ועל זה אמרו "וימהר לעשות אותו" שעשה אותו ע"י ספר היצירה. והיינו שרצו חז"ל לתרץ בזה היאך האכיל אברהם למלאכים בשר בחלב? ואמרו שהיה בשר שנברא ע"י ספר היצירה, שאין לו דין בשר. וזה שאמרו "ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה" ר"ל שעשה אותו ע"י ספר היצירה. ולכן היו יכולים לאכלו עם חלב. חפשתי ולא מצאתי חז"ל זה.

תשובה: בענין מדרש חז"ל על בן הבקר. הנה בעיקר המדרש שרץ בן הבקר למערת המכפלה כן הוא בפרקי דר"א פרק ס"א, ובזוהר חיי שרה דף קכ"ז ע"ב. אך המשך הענין שנברא אח"כ ע"י ספר היצירה אינו שם. אמנם מצאנו דברים אלו בס' ילקוט ראובני פ' וירא, וכן במדרש תלפיות אות ג' ערך גן עדן. שכתבו זאת בשם ס' חסד לאברהם עין משפט נהר נ"א. שבאותו יום שהלך אברהם אחר הבקר עם ישמעאל בנו, ליטול ג' פרים מהמקנה שלו. הלך אחריו רפא"ל בנסתר. ולאחר שנטל אברהם ב' פרים ונתן ביד הנער להוליכן, היה משתדל ליקח עוד פר שלישי. ונראה רפאל לפניו כפר חשוב ומשובח. וזהו רפא"ל פר א"ל, רצה

לומר פר חשוב. וכשבא אברהם ליטלו היה הפר נשמט ובורח מעט מעט, עד שהוליכו בפתח המערה, ונפתח פתח המערה. וכל זה בשליחותו של מקום. וכשראה אדם וחוה קבורים שם, והריח ריח גן עדן מיד ידע מעלת המקום, וחמד שם להיות קבורתו. ומיד נמסר הפר מאליו ביד אברהם. ובהגיע לאהלו לא מצא אלא שנים, והוצרך לברוא פר שלישי על ידי ספר יצירה. וכדי שלא יצטער בסעודת אורחין, שאם היה חזר אל המקנה היה עובר זמן המאכל. וזש"ה הבקר אשר עשה, עשה ממש וצוין שם מספר כ"י.

בראשית י"ח כ"א, למה לא המתין הקב"ה לסדום כדור המבול ונינוה

שאלה: איך זה שדור המבול זכו שהרבש"ע נתן להם בניית התיבה של נח למשך 120 שנה בכדי לעורר אותם בתשובה, וכן עיר נינוה יונה הנביא לעורר אותם בתשובה ואלו סדום לא זכו לשום דבר ובפרט שהכתוב אומר כי לא אחפץ במות המת נאם אדני יהוה והשיבו וחיו? יישר כח גדול על פעלכם הברוך והנפלא!

תשובה: מצאנו בכמה ספרים שעמדו בשאלתך, עיין בכסף נבחר [מרגליות] פרשת וירא שתירץ שאנשי סדום היו גלגול של דור המבול וההפלגה וא"צ שוב להתרות בהם עיי"ש. ויש שכתבו שלא היה סיכוי שיחזרו בתשובה. וע"ע בספר פחד דוד א' [פינטו] פרשת וירא מש"כ לישב בזה. אך האמת שגם בסדום אמרו במדרש בראשית רבה מ"ט ו' על הפסוק ארדה נא א"ר ירמיה בן אלעזר עיקר שלותה של סדום לא היתה אלא נ"ב שנה ומהם עשרים וחמש שנה היה הקב"ה מרעיש עליהם הרים ומביא עליהם זוועות כדי שיעשו תשובה ולא עשו.

בראשית כ"א ב', כיצד שרט המלאך לאברהם, דהא יש חילוק בין שנת חמה ללבנה

שאלה: צ"ע בענין סימן המלאך לאברהם על הולדת יצחק דפרש"י "למועד אשר דיבר אתו אלהים כשאמר לו המלאך למועד אשוב אליך שרט לו שריטה בכותל ואמר לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה אחרת תלד." וקשה כיצד מועילה השריטה שהרי זה תלוי לפי החמה והרי אנו וכן בתורה מונים לפי שנת הלבנה כדמוכח בתאריכי המבול, וכן השעה שבישר המלאך לשרה את לידת יצחק ושרט שריטה בכותל היה חג הפסח וכן מוכח ברש"י בראשית י"ט, ג'. דפירש את אפית המצות בבית לוט שהיה זה פסח ומאידך גיסא יש שיטות דיצחק נולד בפסח ביום שבו נאמרה הבשורה והרי יש הבדל בין שנת חמה לשנת לבנה אחד עשר ימים.

תשובה: עיין בחתם סופר שעמד בזה ותירץ דהמלאך סימן לו מלכתחילה עשרה מעלות אחורנית בהתאם לשנת החמה. ובשם הגר"ח קנייבסקי הביאו דהם דיברו לפי שנת חמה רק צ"ב לדבריו דהרי גם הבשורה וגם לידת יצחק היתה בפסח. עוד יש לציין דבגמ' ר"ה דף י' ע"ב מובא דבשורת המלאך היתה בחודש תשרי, ולפ"ז לא מובן דהרי יצחק נולד בניסן, ואולי מדרשים חלוקים הם ולשיטה זו לא עשו שריטה. אמנם מצאנו דכבר עמדו בכך החזקוני

והתוס' השלם והריב"א ועיי"ש דכתבו דבתשרי וניסן הימים והלילות שוים והחמה זורחת בהם מחלון אחד, עיי"ש בארוכה ביאור הענין.

בראשית כ"א ל', כיצד חשבו רועי אבימלך שיעלו המים לקראתם

שאלה: ברש"י בראשית פרק כ"א פ"ל "כי חפרתי את הבאר - מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים אנחנו חפרנוה אמרו ביניהם כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו הוא ועלו לקראת אברהם".

וצ"ב מדוע יחשבו רועי אבימלך יחשבו שהמים יעלו לקראת אבימלך ? דרך רועי אברהם יחשבו כן כיון שאברהם היה מלומד ניסים.

תשובה: בענין מחשבת רועי אבימלך נ"ל דהם לא חשבו שיעלו המים לקראתם אך היו בטוחים דגם לקראת רועי אברהם לא יעלו המים ולכך הסכימו לבדיקה זו שאין בה תועלת ולאחר שלא תעלה הבדיקה יפה ידם תהיה על העליונה, כי הם אדוני הארץ. ומצאנו דמפורש כן במדרש רבה [נ"ד, ה'] ששם הוא מקור דברי רש"י דאת הרעיון לבדיקה של עליית המים העלו רועי אברהם עיי"ש.

בראשית כ"ב כ' כ"א, ביאור דברי המדרש דקמואל הוא לבן והלא היה אחי בתואל

שאלה: בראשית כ"ב כ' כ"א "ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם הוא בנים לנחור אחיך את עוץ בכרו ואת בוז אחיו ואת קמואל אבי ארם", ואיתא במדרש רבא בראשית נ"ז וכן בילקוט שמעוני סו"פ וירא רמז ק"ב אות ר"ח רבי יהושע בן לוי אומר הוא לבן הוא קמואל ולמה נקרא שמו קמואל שקם כנגד אומתו של אל, וכן הובא בתוספות על התורה. וקשה שבפסוק לאחר מכן מבואר שבתואל היה אחי קמואל ומאידך גיסא מפורש שלבן היה בן בתואל כדכתיב בראשית כ"ו ה' וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו, וא"כ כיצד יתכן שלבן בן בתואל הוא קמואל אחי בתואל.

תשובה: בענין המדרש דקמואל הוא לבן, יתכן אולי לומר דאין הכונה כפשוטו רק הכונה דלבן היה גלגול של קמואל, וכן מובא דלבן הוא בלעם דיש מבארים דהכונה דהיה גלגול, וכן יש מדרשים כאן דגורסים דקמואל הוא בלעם וגם זה הכונה דהוי גלגול ומצאנו דכ"כ בספר שותא דינוקא [טאריקה] פרשת וירא, וכן בספר פרדס מנחם [גפנר]. ומצאנו עד"ז בס' הכתב והקבלה שכתב וז"ל את קמואל אבי ארם בתרגום יונתן רב קסומיא דארמאי, ובמדרש רבה אמרו הוא לבן הוא קמואל ולמה נקרא שמו קמואל שקם כנגד אומתו של אל. ובילקוט שמעוני איתא הוא בלעם הוא קמואל, ונראה לומר דלית בין הנך תרי לישני ולא כלום לדברי התרגום יונתן בתרגומו בריש פרשת בלק לבן הארמי הוא בלעם דבעא למבלע ית עמא בית ישראל.

בר בעור דאיטפש מסוגעי חכמתיה ולא חס על ישראל זרעא דבני בנתיה [עיין סנהדרין דף ק"ה ע"א], ובספר הישר אמר בני קמואל ארם ורחוב וגו' וילך ארם בן קמואל ורחוב אחיו מהלאה הרבה וימצאו בקעה בארץ על נהר פרת ויבנו שם עיר ויקראו שם העיר בשם פתור, בן ארם היא ארם נהרים עד היום הזה ע"כ. ושם היה מושבו של לבן ככתוב חיי שרה כ"ד י' וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור ושם מושבו של בלעם ככתוב בבלק פתור ארם נהרים והדברים מסכימים זה לזה, אמנם אין דברי רבותינו בזה כפשטן דהא מבואר דלבן הארמי הוא בן בתואל שהיה אחי קמואל בן נחור וכן על בלעם אמרו סנהדרין [ק"ו ע"ב] בלעם חגירא בר תלתין ותלת שנין הוה כד קטיל יתיה פינחס, אבל כוונת אמרם קמואל הוא לבן הוא בלעם שהוא היה השורש להפריא רוש ולענה בלבן ובלעם וממנו צמחו פרחי הקוסמים האלה, ובספר הזהר פרשת ויצא דף קס"ו, ב. שלבן הארמי הוה חרש בחרשין ורב בקוסמין ואבוי דבעור הוה ובעור אבוי דבלעם דכתיב יהושע י"ג בלעם בן בעור הקוסם ולבן חכם בחרשין וקוסמין יתיר מכולהו ועם כל דא לא יכיל ביעקב. ועי' בחידושי ר' שלמה קלוגר על התורה חכמת התורה ד' וירא [מכת"י חכמת התורה שנת תרי"ט] דכתב יש לתמוה למה לא זכר את לבן דלפי משמעות הכתוב בפרשת חיי שרה נראה שהיה לבן גדול מרבקה שהיתה רק בת ג' שנים אז וא"כ למה לא זכר את לבן, [וכבר הקשה כן ברמב"ן וכתב דהוזכרה רק רבקה כין שכל פרשה זו נכתבה רק בשבילה] וכתב לכך לבי אומר לי שלבן היה ממזר ואינו בן בתואל והיה אח לרבקה רק מצד אמו, ולכך נאמר בפרשת חיי שרה בראשית כ"ד, נ'. ויען לבן ובתואל למה ענה קודם לאביו בעל כרחך מדחציף כולי האי שמע מינה ממזר הוא. ודומה לי שנחור אבי בתואל זינה את אשת בתואל וילדה ממנו את לבן, ולכך נאמר בפרשת ויצא בראשית כ"ט ה' 'הידעתם את לבן בן נחור ולא נאמר בן בתואל' בעל כרחך כנ"ל ולכך נאמר ובתואל ילד את רבקה אבל לא את לבן ואתי שפיר בעזה"י. אומנם עי' ביפה תואר על המדרש רבה שכתב דלבן הוא קמואל לפי שלא נזכר לבן בתולדות נחור ומצאנוהו אח לרבקה [כקושית הרמב"ן] הוצרך לומר שהוא הנזכר כאן ויחסו אל קמואל דמצי דריש שקם כנגד אומתו של אל. ומה שנקרא אח לרבקה היינו קרוב ולא אח ממש ולא בעי למימר שנולד לבתואל אחרי הבשורה הזו, דמדמשגח בעניני רבקה משמע דגדול ממנה. אך תימה דבהדיא כתיב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי, ושמא לפי שבתואל לא היו לו בנים לקח את אחיו קמואל להיות ביתו יורש אותו ונקרא בשם בנו.

פרשת חיי שרה

בראשית כ"ג א', מקור דברי הש"ך דשרה הפילה עצמה לאחר העקידה.

שאלה: כתב הש"ך עה"ת [מגורי האר"י ריש חיי שרה] ששרה הפילה עצמה לאחר העקידה ולא מצאתי היכן כתוב בחז"ל ששרה הפילה עצמה דבילקוט חיי שרה אות ק"ב רק כתוב שפרחה נשמתה.

תשובה: כבר כתב בשו"ת זרע אמת יו"ד סי' קמ"ב דלא מצא מדרש זה אך סיים ודאי אין לא ראיתי ראיה.

בראשית כ"ג ט"ז, מדוע מערת המכפלה בידי הישמעאלים אחר דאברהם אבינו קנהו מעפרון, טעם דא"א שילם דווקא ארבע מאות שקל כסף

שאלה: א. צ"ע הרי אברהם אע"ה קנה את מערת המכפלה מעפרון החיתי בכסף כדי שלא יהיה קטרוג מצד הסט"א והקליפה שלא תקטרג על המכירה. וא"כ קשה מדוע מערת המכפלה שולטים בה ידי זרים הישמעאלים. ובפרט באולם יצחק שיש בו מסגד לתפלות שלהם, שלכאורה עליו אין טענה לסטרא אחרא אלא צריך להיות על אברהם שהוא אבי ישמעאל.

ב. בענין מה ששילם אברהם אבינו לעפרון ארבע מאות שקל כסף. עלה ברעיוני לשאול למה דווקא 400 שקל כסף ולא סכום אחר.

תשובה: א. אין אנו בקיאים בחשבונות שמים ואין זה מתפקידנו ולא מחשבותי מחשבותיכם ודי בזה וי"ל.

ב. בענין ד' מאות שקל כסף, עי' עץ חיים שער י"ג פ"ה מה שביאר ע"פ הסוד. ועי' בספר בכור שור על התורה מה שביאר. ובשם משמואל שם ועוד ספרים ביארו דהוא כנגד ד' זוגות שנקברו שם.

בראשית כ"ד כ"ב, טעם שנרמז עשרת הדברות דווקא בצמידים

שאלה: בפ' חיי שרה פרק כ"ד פסוק כ"ב ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם וברש"י ושני צמידים. רמז לשני לוחות מצומדות: עשרה זהב משקלם. רמז לעשרת הדברות שבהן.

יש להבין מדוע נרמז הענין של י' הדברות דוקא במשקל של הצמידים ובמיוחד שהדברות עצמן היו משוללים מענין של משקל שהרי היו חלולים.

תשובה: בענין טעם הדרשה דמשקלם כנגד עשרת הדברות כתב המזרחי דטעם דרשה זו מפני שאינו משקל מופלג עד שיודיענו הכתוב שהיה עשרה זהב משקלם לכן דרשו בו לרמז ענין זה. ועי' עוד בספר אור תורה לאדמו"ר רבי מאיר אוסטראווצא מה שביאר ע"פ דרכו ע"פ חשבון מפולפל דשכר מצוה הוא עשרה זהובים עיי"ש באורך, ועי' מה שביאר בספר זבחי צדק וכן בספר שלמי יו"ט ח"א.

בראשית כ''ה א', מקור שהסינים ויפנים הם מבני קטורה

תשובה: בענין בני קטורה אם הם מסין או יפן, עי' בביאור הרד"ל בבראשית רבה על הפס' "וישלחם קדמה אל ארץ קדם" "אמר להם כל מה שאתם יכולים להזריח" וכתב שם הרד"ל וקרוב הדבר לומר שהם יושבי ארץ [סין] ומסתמא ל"ד סין אלא כל המזרח הרחוק באסיא הודו יפן וכו' וזה מש"כ שמסר להם שם טומאה שעד היום יש שם כישופים ושימוש בכוחות הרע והטומאה וכה"ג וכו'.

בראשית כ''ה ב', ביאור דברי היעב''ץ דאברהם הוליד עשר בני קטורה

שאלה: עי' ביעב"ץ שבת קי"א. דכתב דאברהם הוליד עשר בני קטורה מפורש בבראשית פרק כ"ה שהיו ששה בני קטורה, ואולי כתב ו׳ בנים והסופר טעה וכתב י׳ ומי׳ כתבו עשר וצ״ע.

תשובה: בענין מספר בני קטורה, עי' בספר חומש מלאכת הקודש [טולדנו] נמצא באוצר החכמה דהביא מסכת סופרים פרק כ"א הל' ט' וז"ל מה עשה אברהם נטל שבעה עשר בני קטורה ובנה להם כרך גדול של ברזל והכניסן לתוכו והשמש מעולם לא נכנס לתוכו מפני שהוא גבוה הרבה ומסר להם דיסקין של אבנים טובות וכו' וכתב מה שאמרו שבעה עשר בני קטורה לא הבנתי זה דבני קטורה לא הוו אלא ששה וסי' שש הנה שנא ה' (משלי ו' ט"ז) ולא י"ו ואי חשיב גם בני בניהם עכ"ז לא הוו אלא י"ו ולא י"ז עיי"ש שהגיה ט"ז.

פרשת תולדות

בראשית כ''ה כ''א, טעם דתפלת יצחק על רבקה לא הוי תפלת שוא

שאלה: צ"ב איך יצחק התפלל עבור זרע, הרי רבקה היתה עקרה וזה בכלל תפילת שוא, ובאמת לא מצינו בתורה שאעא"ה התפלל עבור שרה רק יצחק, ומפי השמועה אומרים בשם הגרי"ז כי אצל אעא"ה כתוב עקרה היא אין לה וולד ובגמ' (יבמות) מדייקים אין לה בית ולד, ומדייק בזה הגרי"ז כי רק אצל שרה כתוב אין לה ולד משא"כ רבקה שי"ל שהיה לה בית ולד, ועפ"ז מפרש הגרי"ז שלכן אעא"ה לא היה יכול להתפלל כי אצל שרה זה בכלל תפלת שוא משא"כ רבקה שהיה רק עקרה אי"ז בכלל תפלת שוא, אבל צ"ע א' הרי שתיהן בכלל מעשה ניסים, ולמה זה חילוק המחלק, ב' איתא במדרש רבה (ס"ג) כאן עה"פ ר"י בשם ר"ל עיקר מטרין (פי' רחם) לא הוה לה.

תשובה: בענין תפילת יצחק, נראה אולי לתרץ דכיון שהובטח ליצחק "ביצחק יקרא לך זרע" יכול להתפלל על כך, ועי' בספר כאיל תערוג אפיקי מים שעמד בקושיתך וכתב ליישב על פי דברי השערי תשובה באו"ח סי קפ"ז בסק"ב שכתב ואין ראיה מעובדא דרבי חנינא בן דוסא תענית דף כ"ה דרב גובריה ועל דרך ותגזר אומר ויקם וגו' עכ"ל, ולפ"ז כתב דק"ו בן בנו של ק"ו האבות הקדושים דמי לנו רב גובריהו כמותם. וכעת מצאנו בקובץ עיון הפרשה

פ"ב [נמצא באוצר החכמה] שדן בזה והביא כעין תרוצים אלו בשם הגרח"ק והגרב"מ אזרחי ועיי"ש עוד כמה וכמה תירוצים.

בראשית כ"ה כ"ג, מקור דעשיו שונא ליעקב הוא על כל הגוים

תשובה: בענין דעשיו שונא ליעקב דקאי על כל הגוים, עי' ב"ר ס"ג ז שני שונאי גוים בבטנך כי העובדי כוכבים שונאים את עשו וכל העובדי כוכבים שונאים את ישראל וכו'. ועי' בקובץ להבין ולהשכיל ח"ב עמ' רצ"ח.

בראשית כ"ה כ"ה, אם אדמוני קאי על השיער או על הבשר

שאלה: ראינו מי שכתב דאדמוני כולו כאדרת שיער אינו על שערות אדומות רק שבשרו אדום ואין מי שפירש שהכונה שערות אדומות. [גינג'י] כטעות העולם עכ"ל האם באמת אין מי שפירש כן.

תשובה: עי' במדרש חפץ שפירש דהכונה שערות אדומות, וכן בספר דובר ישרים [בראשית] לר' חיים נתנאל פעפע.

בראשית כ"ז ד', ויתן לך את ברכת אברהם וכו' אשר נתן אלקים לאברהם, כיצד קרא יצחק בשם אביו

תשובה: בענין שאלתכם כבר עמד בזה בס' עבודת המלך בפ"ה מהל' ת"ת ובשד"ח במערכת כ"ף כלל ק"ד, ושם הביאו עוד מקומות שקשה כנ"ל כאן, א' מש"כ.

ב. מש"כ בפ' ויצא בראשית פל"א מ"ב לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק וגו' והאיך הזכיר יעקב את שם אביו יצחק.

ג. מש"כ בפ' ויחי בראשית פמ"ח ט"ו ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק וגו' והאיך הזכיר יעקב שם אביו יצחק.

ד. מש"כ בפ' ויחי בראשית פמ"ט לל"א במערה אשר וגו' אשר קנה אברהם את השדה וגו' שמה קברו את אברהם ואת שרה את יצחק ואת רבקה וגו' והאיך הזכיר שמות אברהם ושרה ויצחק ורבקה. ועיי"ש בכתב ובקבלה דתירץ על הפס' הנ"ל דהיכא דמזכיר אבי מותר עיי"ש.

עוד הקשו מספרי הנביאים מש"כ במלכים א. פ"ב כ"ד ועתה חי ה' אשר הכינני ויושיבני על כסא דוד אבי וגו' ושם בקרא כ"ו ולאביתר הכהן וגו' וביום הזה לא אמיתך כי נשאת את ארון ה' אלהים לפני דוד אבי וגו' ושם בקרא ל"ב ואבי דוד לא ידע ושם בקרא ל"ג ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהיה שלום וגו' ושם בקרא מ"ד ויאמר המלך אל שמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך אשר עשית לדוד אבי ונו' ושם בקרא מ"ה וכסא דוד יהי' נכון לפני ה' וגו' והאיך הזכיר שם אביו והיא קושיית השיורי ברכה בסי' רמ"ב ס"ק י' עיי"ש.

ה. במש"כ במלכים א' פ"ה ט"ז י"ז וישלח שלמה אל חירם לאמר אתה ידעת את דוד אבי כי לא יכל לבנות בית לשם ה' אלהיו מפני המלחמה אשר סבבהו וגו' והאיך הזכיר שם אביו.

ו. במש"כ שם בפ"ח את תפילת שלמה שהזכיר בה פעמים הרבה את דוד אביו עיי"ש בקרא ט"ו ברוך ה' וגו' אשר דבר בפיו את דוד אבי ושם בקרא י"ז ויהי עם לבב דוד אבי לבנות בית וגו' ושם בקרא כ' ויקם ה' וגו' ואקום תחת דוד אבי ואשב על כסא ישראל וגו' ושם בקרא כ"ד אשר שמרת לעבדך לדוד אבי וגו' ושם בקרא כ"ב ועתה וגו' שמר לעבדך דוד אבי וגו' ושם בקרא כ"ו ועתה וגו' אשר דברת לעבדך דוד אבי והאיך קרא לאביו בשמו.

ו. במש"כ במלכים ב' פ"ב ט"ו ויראוהו בני הנביאים וגו' ויאמרו נתת רוח אליהו על אלישע וגו' והאיך קראו לרבם בשמו.

ז. במש"כ בדה"י ב' פ"א נז' ויאמר שלמה לאלהים אתה עשית עם דוד אבי חסד וכו' ושם בקרא ט' עתה יאמן וגו' דברך עם דוד אבי וגו' והאיך הזכיר שם אביו והיא ג"כ קושיית השיו"ב שם, עיי"ש דתירץ שיצחק אמר אבי אברהם והתורה אמרה אברהם. אבל תירוץ זה דחוק בעיניו.

תירוץ שני שתירץ על קושיות אחרות על פי מה שהוכיח שם דמתפלל לפני השי"ת אינו חייב לומר בלשון כבוד כי אין גבהות לפני המקום ברוך הוא, ותירוץ זה הביאו ג"כ הבן איש חי שם על קושיא שהקשה על מה שאמר שלמה מלכים א' ב' ל"ג ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהיה שלום ולא אמר ולדוד אבי אלא לפי שהיה מתפלל ומבקש מהקב"ה ולכן לא אמר אבי יעויין שם וא"כ כאן שהיה יצחק מתפלל על יעקב ומבקש מהקב"ה שיתן לו את ברכת אברהם אינו צריך לומר אבי.

תירוץ שלישי שתירץ על קושיות אחרות שהזכיר שם כשהשם של האב הוא מורה על גדולה וכבוד מותר להזכירו בשמו כגון רב ששמו אבא והיו קוראים לו אבא לפי ששם אבא הוא לשון כבוד וא"כ אם שם אביו אבא מותר לקרותו אבא וכן שם עמרם עם רם שהוא מורה על גדולה מותר לקרותו בשמו וא"כ כאן ששם אברהם הוא לשון גדולה ורוממות אב רם אב המון אינו צריך לומר אבי אברהם כי שמו רמוז בו כבוד ומה גם שנזכר בשמו אב ולכן לא אמר אבי אברהם יעויין לו שם באורך ודו"ק.

ועי' בספר יד מלך דתירץ את כל הנ"ל דכל שמזכיר את אביו למעלתו מותר להזכיר וכ"כ בספר שערי יצחק עמ' פ'.

ויש שכתבו דדבר שהוא מטבע לשון מותר לאומרו, ועי' בשו"ת נחלת נפתלי ובתורה שלימה ויחי מ"ט אות ב'.

בראשית כ"ז ט"ו, מקור דיעקב יעץ לעשיו להלחם עם נמרוד ללא בגדי החמודות

שאלה: מה המקור למה שזכורני שיעקב אבינו הוא שנתן העצה לעשו שיבקש מנמרוד שילחם בו מבלי שיילבש הבגדי החמודות ועל ידי זה יוכל עשו לנצחו (ראיתי דבר בחמדת ימים אך זכרוני שיש בזה מקור קדום יותר)?

תשובה: בענין המקור למ"ש על עצת יעקב לעשיו, ד"ז נמצא בבעלי התוס' על התורה בשם מדרש וכן בהדרת זקנים מבעלי התוס' ועי' בתורה שלימה במקומו.

בראשית כ"ח י"ט, מקורות ומדרשים בענין העיר לוז ועצם הלוז

תשובה: בענין העיר לוז ועצם הלוז, יעי' בספר תהיה רצויה מעשי חלק ב 15 שכתב ספר שלם על כך ושם ישנם כל המקורות [הספר נמצא באוצר החכמה].

פרשת ויצא

בראשית כ"ח כ', על מי חשש יעקב לומר לה"ר

שאלה: בפרשת ויצא (כ"ח כ') "ושמרני בדרך הזה אשר אנוכי הולך" איתא במדרש "ושמרני" מלשון הרע עיי"ש. ויש לשאול על מי חשש יעקב אבינו שיגיד לשה"ר הלא עשו היה ישראל מומר ובודאי היה מותר לספר עליו לשה"ר, ואם הכוונה היתה על יצחק ורבקה אטו עליהם היה שום חשש שבעולם שבעבור זה היה צריך לבקשה מיוחדת מאת הקב"ה שלא ידבר עליהם לשה"ר?

יה"ר שתמשיך להגדיל תורה ולהאדירה כהנה וכהנה על ידי כל התשובות שמשיב לרבים!!

תשובה: בענין שמרני מלשון הרע, יש לפרש דידע שיתחתן וא"כ שייך לה"ר על נשיו וילדיו. ועי' בספר יקרא דשכבי [יוסף דוד בן שבתאי תקל"ד] דף י"ב ע"ב שכתב שיתכן שהכוונה שביקש שלא ידברו עליו לשה"ר דאל"כ כיצד מבקש על דבר שתלוי בבחירה. ועי' בחפץ חיים בספרו זכור למרים פכ"ה שכתב שיעקב התפלל כן כדי שלא ילמוד ממעשיו של לבן.

בראשית כ"ח כ"ב, מקור דהאבן ששכב עליה יעקב נמצאת באבני הכותל

תשובה: עיין בתוס' השלם וכן בתורה שלמה שהביאו "והאבן הזאת" אמרו על אותה אבן כשהיו מעלין אותה בדימוס [בבנין] היתה מפלת עצמה לפי שעתיד בית המקרש ליחרב ועל כן מאסו אותה הבונים עד שבא שלמה בחכמתו ונשבע לה שאפילו יחרב הכל היא לא תחרב ולא תזוז ממקומה וקבעוה בכותל המערבי הה"ד אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. והנה כתבו שמקור ענין זה הוא מספר חצי מנשה לרבי מנשה גרוסברג עמוד 26 [תרס"א] ושם מביא

כל מיני מדרשים מכתבי יד אך פלא שעל מדרש זה לא הביא שום מקור ולא נמצא אצלינו מדרש זה.

בראשית ל' כ', אם יש מי שסובר דזבולון נולד קודם יוסף

שאלה: מצורף תמונה, (אנגלית) האם יש שיטה שזבולון נולד אחרי יוסף, כמו בתמונה, ואולי יש כאן טעות (תמונה מילקוט מעם לועז באנגלית)

תשובה: בענין שיטה שיוסף נולד קודם לזבולון, עי' בספר היובלים [מן הספרים החיצונים ככל הנראה מתקופת החשמונאים וי"ל את ההתיחסות אליו.] פרק כ"ח נכתב ותלד תאומים בן ובת ותקרא את שמותם הבת שמה דינה בשבעה לחודש השביעי בשנה השישית בשבוע הרביעי, וירחם ה' את רחל ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן ותקרא שמו יוסף באחד לחודש הרביעי בשנה השישית בשבוע ההוא הרביעי. הרי שהקדים את לידת יוסף ללידת זבולון ולפי שיטתו זבולון ודינה תאומים היו.

יש לציין שמופיעים שם גם תאריכים מדויקים של לידת השבטים ותאריכים אלו מופיעים אחר כך במדרש תדשא בילקוט שמעוני בפירוש רבינו בחיי ובספר שלשלת הקבלה המדובר בתיאור מפורט של זמני לידת בני יעקב עד כדי ציון יום וחודש, אך בספרים אלו לא מובא שנת הלידה ולא מוכח שנולד זבולון אחרי יוסף.

בראשית ל"א י', מהו חוט הלבן שהיה בברדים וטעם שלא הזכיר רש"י מהכתוב בזכריה

שאלה: בראשית ל"א, י. כתב רש"י וברדים כתרגומו ופציחין פיישי"ד בלע"ז מחוט של לבן מקיף את גופו סביב חברבורית שלו פתוחה ומפולשת מזן אל זן ואין לי להביא עד מן המקרא. וצ"ב כונתו מהו חוט לבן מקיף. ועוד מש"כ דלא מצא במקרא פס' זה נמצא בספר זכריה ו' כ"ג במרכבה הראשונה סוסים אדומים וכו' ובמרכבה הרביעית סוסים ברודים אמוצים.

תשובה: בענין ביאור דברי רש"י על פי הלע"ז שכתב רש"י כתבו בכמה ממפרשי הפשט ברש"י דנראה שמפרש שברודים הכונה כמנומרים בכתמים עגולים וכתבו דהמילה הצרפתית היא לשון 'אפונה' והכונה לכתם עגול ואונקלוס תרגם פציחין שמשמעותה פתוחים, ועל פי זה כתב רש"י שהחברבורות הכתמים עגולים פתוחים ומפולשים מצד זה אל צד זה כלומר שהיו מחוברין ונראה היה כעין קו שמחבר ביניהן, ומה שכתב חוט של לבן דכיון שיש כאן רק שני צבעים החברבורות בצבע אפור נראים כצבע לבן. ומה שכתב דלא מצא בתנ"ך לשון זה אע"פ דמופיע בזכריה פ"ו כונתו דלמשמעות זו של המילה ברודים לא מצא רש"י דשם במרכבה הרביעית סוסים ברודים אמוצים ופירש רש"י שם ברודים המה מנומרים וכוונת רש"י דכפירוש המבואר כאן לא מצא דכאן פשט המקרא ברודים הוא פתוחים.

בראשית ל''א י''ט, למה רחל החביאה התרפים ולא נתצה אותם כדין ע''ז

תשובה: בענין החבאת התרפים ע''י רחל מדוע לא נתצה אותם כדין ע''ז, עי' בגור אריה למהר''ל שכתב שחששה שמא ירדוף אחריהם ולא יתן להם להמשיך עד שיחזירו התרפים ואז תהיה מוכרחת להחזיר. ובתולדות יצחק כתב דבדרך לא מצאה רחל זמן ומקום לעשות כן כיון שלא רצתה שיעקב אבינו יראה וידע מכך ולא אף אחד מבני משפחתה וכיון שהיו עם רב לא יכלה לעשות זאת בדרך.

בראשית ל''ב, טעם סיום הפטרת פרשת ויצא בדבר פורענות

תשובה: בענין הפטרת פרשת ויצא, הנה באמת במ''ב סי' תכ''ח ס''ק כ''ב הביא בשם החיי אדם דגם שם יש לסיים בדבר טוב. וכן יש שנוהגים לסיים בפס' מספר יואל. אומנם בלבוש בהגהות אליהו זוטא שם כתב לסיים בפס' זה. ועי' בספר מה שהיה הוא שיהיה ב' מה שכתב ליישב המנהג. ובקובץ שערי הלכות כ''ז כתב לישב דכיון שנביא סיים בפס' זה ספרו ולא חשש גם לנו אין לחשוש.

פרשת וישלח

בראשית ל''ב ח', למה לא נזכר שחצה יעקב את החמורים

שאלה: "ויחץ את העם אשר אתו, ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות" (בראשית ל''ב ח'). ולעיל בפס' ו' כתוב "ויהי לי שור וחמור"וגו', וא''כ למה לא כתוב כאן שיעקב חצה גם את החמורים לשני מחנות? וכמו כן צ''ב למה לעיל בפס' ו' לא מוזכר שהיו לו גמלים,והרי בפס' ח' מבואר שהיו לו גם גמלים.

תשובה: בענין הערתך על חלוקת יעקב, נראה בס''ד שהחלוקה היתה רק של המקנה והעדרים אבל על החמורים הם היו רוכבים וזה כלול בעם. עוד י''ל שחמורים אולי כלול בבקר. ועל השאלה בפס' ו' שלא כתוב גמלים שם לא פירט הכל רק כתב בכללות שהיה לו כל מה שצריך.

בראשית ל''ג ד', אם הלכה שעשיו שונא ליעקב היא גם בשאר אומות

תשובה: עי' בקובץ ישורון ל''ד עמ' רכ''ד בשם ר' אהרן זליג אפשטיין דהביא ראיה דגם בשאר אומות ממש''כ דבהר סיני ירדה שנאה לאומות, וי''ל בכך דאולי הוי שני ענינים.

בראשית ל''ה י''ד, מקור למדרש כמה הן מי הכנרת

תשובה: עיין במדרש רבה בראשית פרשה ע''ט דכתב דמי שיודע כמה ניסוכים ינסך יעקב יודע לחשב כמה הם מי טבריה. ועי' במפרשים מה שנדחקו לבאר מדרש פלא זה וגם מה שביאר בזה מרן הגר''ח קנייבסקי שליט''א.

בראשית ל''ה כ''ח, בענין שיצחק חי ק''פ שנים

שאלה: הא יש ענין במנין שנות יצחק שהם ק"פ [וכן כל האבות היו ראוים לחיות כן]

תשובה: בענין מנין שנות יצחק שהם ק"פ [וכל האבות שהיו ראוים לחיות כן] עי' מגלה עמוקות אופן רל"ה שחשבון הק"פ שנים של יצחק הוא גימטריא של ג' שמות הויה במילוי והיינו שם ע"ב [שהוא שם הויה במילוי יודין כזה יוד הי ויו הי] ושם הויה דס"ג [שהוא שם הויה במילוי כזה יוד הי ואו הי] ושם הויה דמ"ה [שהוא שם הויה במילוי אלפין כזה יוד הא ואו הא] ושמות אלה הם כנגד עולמות אצילות בריאה יצירה ויצחק אבינו היה בחינת יראה ובעשותו המצוה היה ירא מקודם והיה ממשיך שפע מאצילות בריאה יצירה עד בחינת עולם העשיה. ובס' נחל קדומים עה"ת למרן החיד"א זלה"ה הביא משם רבנו אלעזר מגרמיזא זלה"ה היניק"ה גימ' ק"פ מנין שנותיו של יצחק. ובספר אור תורה ויצא כתב שהם כנגד י' פעמים ח"י. ובספר ילקוט סופר כתב בשם ספר יסוד יצחק פי' ע"פ מ"ש הכתוב בראשית כ"א ד' וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים דמילה במלואו כזה מ"ם יו"ד למ"ד ה"א בגימטריא ק"פ ומילה נעשה לאחר ק"פ שעות ז' מעל"ע וליל ח' וע"כ חי יצחק ק"פ שנה שנה אחת לכל שעה.

בראשית ל''ו ל''א, ביאור דברי רש''י על מי קאי ומלך אין באדום

שאלה: כתוב (מ"א כ"ב מ"ח) ומלך אין באדום. וברש"י על אתר כתב שכן היה מימי דוד עד יהורם בן יהושפט. ופי' בספר משבצות זהב דהיינו כדאי' בס' ש"ב (ח, י"ד) שדוד מינה הנציב של אדום. וא"כ צ"ע מש"כ רש"י סו"פ וישלח דמקרא זה ד"ומלך אין באדום" היינו בימי שאול?

תודה רבה על כל עזרתכם לעולם התורה.

תשובה: בענין הערתך על רש"י בפרשת וישלח כבר עמדו בשאלה זו על רש"י, ועוד העירו דהפס' שהביא רש"י בבראשית ומלך אין באדום הוא ממלכים א' כ"ב מ"ח דקאי על יהושפט, וביפה תואר הגיה באמת במקום שאול יהושפט, ועי' בשפת אמת [לר' יצחק אייזיק בן יחיאל מיכל] על דברי הימים א/א ובאמרי כהן על בראשית שם ועי' ביפה תואר ובחידושי המהרז"ו ובחידושי הרש"ש על מדרש רבה סוף פרשת וישלח, וע"ע במשבצות זהב מלכים ב' ח/כ.

פרשת וישב

בראשית ל''ז ג', ממה היתה עשויה הכתונת פסים

תשובה: בענין ממה היתה עשויה הכתונת פסים, עי' במדרש רבה סדר צו פרק י' [ח, ב.] דכתב דהכתונת בבגדי כהונה באה לכפר על לבושי כלאים כמ"ד ועשה לו כתונת פסים וביאר שם הרש"ש הובא גם בעץ יוסף שם כי כתונת הוא מפשתן תרגום פשתן כתן ופסים משמע בגמרא

שבת דהוא צמר כאמרו שם דף י' ע"ב בשביל משקל שני סלעים מלת כו' ומלת הוא צמר כמו שתרגם צמר צהר יחזקאל כ"ז מלת וכמו שפירש רש"י בסנהדרין דף מ"ד.

בראשית ל"ז ג', היחס בין בני לאה לבני רחל

שאלה: בענין יעקב ויוסף צ"ב דהנה יעקב לכל אורך הדרך בחר ברחל ובזרעה להיות עיקר הבית. ולאה התחתנה עימו רק בעורמה וגם אח"כ קבע משכנו בבית רחל ורק ע"י הדודאים בא בארעי לבית לאה וכן חשב את יוסף לעיקר והלביש לו כתונת פסים וכל תורתו מסרה לו וכו', אך למעשה סוף דבר יצא דלא כמחשבתו דעיקר ההנהגה של עם ישראל היא ע"י בני לאה המלוכה ליהודה ובית דוד והכהונה לשבט לוי וכן המשיח הוא מיהודה [הנה באמת חזינן דבויכוח בין האימהות לאבות צדקו תמיד האימהות אצל אברהם ושרה בענין ישמעאל נאמר לו כל אשר תאמר לך שרה שמע בקולה ואצל יצחק ורבקה לענין עשיו צדקה רבקה] וכן כאן צדקה לכאורה לאה שעיקר הבנין ממנה אך הפלא הגדול דגם יעקב בבואו לברך את השבטים לא נתן ליוסף את המלוכה והלויה רק נתן לו שני חלקים, ד"ז צ"ב רב דזה נגד כל מהלך יעקב במשך חייו.

תשובה: בענין שאלתך נאריך קצת בדברים אלו ע"פ מה שבררנו הענין. איתא במגילה דף י"ב קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קאתי אמר רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יהושע בן לוי אביו מבנימין ואמו מיהודה ורבנן אמרי משפחות מתגרות זו בזו משפחת יהודה אומרת אנא גרים דמתיליד מרדכי דלא קטליה דוד לשמעי בן גרא ומשפחת בנימין אמרה מינאי קאתי ורבא אמר כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא [היינו לרעה עיי"ש].

וצ"ב מה הפשט והענין דהיה מבנימין ומיהודה, וכן אמאי הקדים תחילה איש יהודי הרי עיקר יחוסו היה מבנימין מצד האבא. ועי' במהר"ל על מגילה באור חדש פ"ג וביערות דבש מה שביארו בזה.

ובאמת כעין זה מצאנו בסוטה דף ל"ז דשבטו של בנימין וירד לים תחילה שנאמר "בנימין צעיר רודם" אל תקרי רודם אלא רד ים והיו שרי יהודה רוגמים אותם שנאמר שרי יהודה רגמתם לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה שנאמר ובין כתפיו שכן וצ"ב מה נחלקו.

עוד צ"ב אמאי תקנו בפורים לעשות ב' ימים בשני מקומות שלא מצאנו זאת בשום חג אחר.

וביותר קשה דחז"ל אומרים דגם בני לאה מודים לכך כמבואר ברש"י בראשית ל"א ד' וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו רש"י ויקרא לרחל וללאה לרחל תחילה ואח"כ ללאה שהיא היתה עקרת הבית נזדווג יעקב עם לבן ואף בניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית דינו משבט יהודא אומרים כרחל ולאה אשר בנו שתיהם [רות ד'] הקדימו רחל ללאה.

אך מצאנו שהאריך השל"ה בפרשת וישב בחלק צאן יוסף אריכות גדולה עד למאוד ועפ"ז אפשר לישב את הדברים.

ונביא דברי השל"ה פרשת וישב בחלק צאן יוסף עם עוד דוגמאות והוספות לדבריו דהנה כבר דנו במפרשים דנודע מעלת השבטים ואיך זה הדבר שבני עליה כאלה יעשו ביחד העבירה הגדולה שבכל העבירות שבעולם דהיינו רציחה ודימו להרוג את יוסף וכן איך נצטרפו אליהם בני השפחות שיוסף הגן עליהם.

וביאר דאלו לא הקדים מלכות יוסף במצרים לא היה מעולם מלכות יהודה כי לא היו ישראל לעם חס ושלום אך כל מלוכת יוסף אינו אלא כדי להיות ישראל לעם להעמיד מלכות יהודה והשבטים לא הבינו דבר זה רק היו סבורים שחושב שאך לו המלוכה שהוא מבקש המלוכה בעצם לו ולזרעו על כן הלכו דותינה לבקש נכלי דתות כלומר לדון אותו בדת תורה והסכימו כולם שהוא בן מות אפילו בני בלהה וזלפה אוהביו הסכימו כן מצד דין ודת מאחר שחולק על מלכות בית דוד וכל החולק על מלכות בית דוד כחולק על השכינה, אך האמת דתמיד יוסף הוא פותח את השפע ואח"כ מגיע הגאולה הקבוע ע"י שבט יהודה.

וכן כשהיו ישראל במדבר היו נושאין שני ארונות ארון שבו הלוחות והתורה וארונו של יוסף שהוא המכין לכל הענין.

וכן יהושע היה הראשון שמשל על ישראל בארץ ישראל מזרע יוסף להכין אח"כ את השליטה לבני לאה.

וכן לענין קדושת המקדש הוקדם משכן שילה בחלק יוסף לבית עולמים ואף שנחרב מכל מקום פתח יוסף צנור הקדושה ואח"כ נשאר הקדושה בבית עולמים כי יוסף הוא הצנור כי הוא העמוד שהעולם עומד עליו בסוד המדה שלו צדיק יסוד עולם שכל מיני שפע הולכים דרך צינור זה למלכות הנקרא עולם ואע"פ שנסתלק אח"כ המלכות והמקדש ממנו.

ואחרי ירושת הארץ בימי שמואל שאמרו שימה עלינו מלך ונבחר שאול מבנימין אבל לא היתה המלכות רק בדרך שאלה והוחזר המלכות אח"כ לבעליה לדוד ולזרעו עד עולם כמ"ש לא יסור שבט מיהודה. [ונראה אולי לבאר עפ"ז מדוע שאול באחת ולא עלתה לו ודוד בשתים ועלתה לו כי שאול היה רק בבחינת פתיחת הפתח לשפע ולא צריך להשאר בקביעות ולכך כשחטא באחת נלקח ממנו כי כבר הושגה התכלית אך דוד הוא הדבר הקבוע ולכך גם כשחטא בשנים עלתה לו].

אך כשחטאו בארץ החטא גרם שנחלקה מלכות בית דוד ויוסף שהוא הצינור שלמעלה שהעולם עומד עליו כדפירשתי לא היה משפיע לירושלים לבד דהיינו מלכות שממנה

מלכות בית דוד אלא השפיע גם מחוץ לירושלים ואז נמשך המלכות לזרע יוסף ודבר זה גרם רעות הרבה.

ולא יתוקן עד לעתיד ואז יחזור ויקדים מלכות בית יוסף למלכות בית דוד כי מתחילה יבא משיח בן יוסף ואח"כ משיח בן דוד ואז יתקן בית יוסף מה שקלקלו בהתחלקות מלכות בית דוד כי לא יבא משיח בן יוסף לצורך עצמו רק יבא בשביל משיח בן דוד כי הוא ימסור נפשו והערה נפשו למות ודמו יכפר על עם ה' באופן שיהיה אחר כך מלכות בית דוד בעם ישראל נצחיית ואז יהיו מקוימים שני החלומות של יוסף דהיינו הקדמות המלוכה שלו במצרים ואח"כ לעתיד הקדמות מלוכה שלו למשיח בן דוד ובשני המלוכות אלו כוונתו בשביל מלכות יהודה ושניהן שוין לטובה.

ולפי דברים אלו יובן ענין יעקב דגם יעקב בברכתו ידע דתפקיד יוסף הוא תמיד רק להתחיל את השפע אבל העיקר הוא זרע לאה ולכך לא ברכו במלכות וכהונה אך גדלותו של יוסף וזרעו דחק הוא שהם תמיד פותחים את הפתח והם היסוד לכל ומהם בא כל השפע אחר כך.

ואולי זה הפשט רחל עיקרו של בית דאין הפשט לפמש"כ מלשון עיקר וטפל אלא בא לומר שרחל היא העיקר דהינו השורש שממנו אחר כך מתפשט הכל.

ומובן מדוע בני לאה מודים על כך כי הפתח תמיד ע"י רחל [ובועז אמר זאת דוקא כעת שמתחיל לבנות את בית דוד].

וכן אומרים מברכים הבנים באפרים ומנשה כיון שהיסוד לשפע מתחיל ברחל וזרעה.

ועל פי זה מובנת הגמ' במגילה דבאמת מרדכי היה מיוחס לבנימין אך מרדכי ידע דכל תפקידו הוא תפקיד של רחל שהוא רק להכין את השפע ליהודה וגם כאן הוא הכין את הגאולה לשבט יהודה שיתחיל בבנין בית שני על ידי בני לאה זרובבל וכו'. ולכך התחלת בגאולה בפורים היתה ע"י בני רחל שהם מרדכי ואסתר כהכנה לבנין בית שני. ולכך מוזכר קודם איש יהודי למרות שעיקר יחוסו הוא מבנימין כיון שידע שכל יעודו הוא להשפיע ליהודה.

וכן מובן מדוע תקנו ב' ימים כי היום השני הוא במוקפות חומה מימי יהושע בן נון להורות דאף דעיקר הנס היה על ידי מרדכי מזרע יוסף אף זה רק הכנה למה שיהיה בארץ ישראל להשפיע שפע לזרע לאה ולכך אמר מימות יהושע בן נון שגם הוא מטרתו היתה רק להכין ולפתוח הפתח לבני לאה.

ומובן הגמ' בסוטה דשבטו של בנימין קפץ לים ורגמוהו שבט יהודה דבנימין חשב שהם צריכים להתחיל השפע אך כאן כבר כתוב דהים ראה וינוס מארונו של יוסף ולא צריכים לתוספת מזרע רחל אך אעפ"כ זכו מכח זה לחלק בבית המקדש [עיי"ש בתוס' דשניהם כיונו לש"ש].

וכן מובן דנס פורים היה לפני בנין בית שני דנס פורים היה ע"י בני רחל מרדכי ואסתר והם בשרו את הגאולה ובנין בית שני שהיה אח"כ ע"י בני יהודה.

עוד אמרו במגילה דף ט"ו אמר רב נחמן מלאכי זה מרדכי ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה למלך מיתיבי ברוך בן נריה וכו' ומרדכי בלשן וחגי זכריה ומלאכי כולן נתנבאו בשנת שתים לדריוש תיובתא תניא אמר רבי יהושע בן קרחה מלאכי זה עזרא וחכ"א מלאכי שמו. והנה בפשטות נדחתה דעה זו אומנם עי' במסורת הש"ס דגרס רב במקום ר"נ וביארו בכמה אחרונים דלכך גרס רב כיון דכתוב רק תיובתא ולא תיובתא דר"נ תיובתא אך אי גריס רב ניחא דהוי רק תיובתא כיון שרב יכול לחלוק על התנאים.

והנה בסוף מלאכי שהוא סיום הנבואה נאמר זכרו תורת משה עבדי וכתב המהר"י קרא אמר להם מלאכי לישראל מיכן ואילך לא יהיו לכם נביאים שמוכיחים אתכם שבימיו פסקה נבואה מישראל אבל זכרו תורת משה עבדי ובשביל כך תקרב הגאולה כגן הנה אנכי שולח לכם את אליהו.

והיינו דהרגע הקשה ביותר באנושות מ"ח שנה אחר בנין בית שני הוא הפסקת הנבואה ומאז עד היום אין אנו יודעים מה רצון ה' ולא נדבר עם איש אבל אמר דעל ידי התורה נוכל לדעת רצונו וכן ויש להוסיף על דבריו דאמר משה עבדי לבאר דבכל דור משה של הדור הוא יהיה הדובר כביכול של הקב"ה לישראל לדעת רצונו.

ואם מלאכי הוא מרדכי ניחא מאוד דזרעו של יוסף הוא הפותח את התקופה החדשה ע"י סיום הנבואה ומורה לבני לאה מה לעשות מעתה.

וכן זכתה המגילה והיא נכללה בין ספרי הקודש ועוד אמרו ביומא כ"ט מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים והיינו שוב דגם המגילה וגם הנס האחרון נעשה ע"י זרעו של יוסף לפתוח פתח לתקופה החדשה לבני לאה לתורה שבע"פ וכנסת הגדולה והנשיאים משבט יהודה כמ"ש לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו. כמבואר ברש"י שם.

בראשית ל"ז כ"ח, טעם דכתבה התורה דארחת ישמעאלים באה מגלעד

שאלה: והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד [בראשית ל"ז כ"ח] צ"ב מאי נ"מ ומה באה התורה לחדש שהישמעלים באו מגלעד הרי אין מלה מיותרת בתורה.

תשובה: בענין שאלתך מה החידוש של באה מגלעד, עי' ברמב"ן שכתב וז"ל כאשר נשאו עיניהם וראו מרחוק אנשים באים מגלעד הכירו כי ארחת ישמעאלים היא בגמלים וידעו כי למצרים ילכו כי מגלעד יובא הצרי והנכאת ולמצרים היה דרכם להוליך אותו וכו' עיי"ש. והיינו דביארה התורה איך ידע יהודה שהשיירה הולכת למצרים קודם ששאלום רק ראום מרחוק וזה ביארה התורה דהיה מסלול קבוע של הובלת צרי מגלעד למצרים.

ומצאנו עוד דפירש הרב לב אריה זלה"ה ע"פ מה שכתב בספר מגלה רזיא ז"ל בשביל שהביא יעקב אבינו ע"ה לשון תרגום בתורה ע"י שאמר גלעד והוכרח לבן לקראתו יגר סהדותא בראשית ל"א מ"ז מזה נמשך גלות לישראל כי נתן כח לסטרא אחרא להיות לה חלק בקדושה זה אומרו ארמי אובד אבי ר"ל לשון ארמי שהוא תרגום הוא גרם שירדו אבותינו למצרים. ועל פי זה פירש מש"כ באה מגלעד מגלעד, דר"ל ע"י גלעד הם יורדים למצרים בשביל שנאמר בשבילו לשון ארמי ירדו למצרים ודו"ק.

בראשית ל''ז, מקור דיוסף סבר שיעקב אבינו שותף במכירה ולכן לא הודיעו על דבר קיומו

תשובה: בענין שותפות יעקב במכירה מצאנו מאמר מאת המהדיר של תלמוד ירושלמי הוצאת הדר כרך א' לאחר מסכת ברכות בהשמטות מירושלמי סדר זרעים אמר המאסף [הוא ר' שמואל שרגא פייגענזאהן ז"ל עורך סידור אוצר התפילות, ספר עלבונה של תורה, והקדמה למגילת תענית, מנהל בית הדפוס של תלמוד בבלי הוצאת ראם וילנא והוא כתב את באחרית דבר שלו למהדורה זו בסוף הכרך של מסכת נידה וטהרות ואינה בכל המהדורות ונשמטה ברוב דפוסי הצילום באחרית דבר זו מסופר על תולדות בית הדפוס בכלל ועל הדפסת התלמוד בווילנא בפרט ושם מכנה עצמו שפ"ן הסופר]. וז"ל שלא להוציא הנייר חלק ואמלאהו בקצת מחדושי ומביא את דברי הרמב"ן ודוחה אותם ואח"כ כתב ואנכי הרואה בזה שמים חדשים לדעתי כל המעשים והתעלולים שבענין הזה יסודם העיקרי הוא בטעות גדולה שטעה יוסף בסיבת מכירתו, כי הוא בצדקתו לא העלה כלל על דעתו שכל עשרת אחיו ירשיעון בשביל קנאתם בו רשע נורא משולש כזה א, שיגנבו נפש וימכרוהו לעבד. ב, שיהיו אכזריים לעשות רשע נורא כזה. והשלישית לקצר את שנות חיי אביהם הזקן להעמידו בשכול ואבל נורא כל ימי אבלו והוא חשב שרק מאת אביו היתה שומה הגזירה הזאת לענשו בממכרת עבד בגלל אשר גבה לבו לחשב מחשבת מלוכה וממשלה על הוריו וע"כ צוה אביו לאחיו לענשו בממכרת עבד מידה כנגד מידה עבדות תחת ממשלה, ואחרי כי עברו ימים רבים ואביו לא שלח לפדותו חשב שאביו לא נתרצה ברחמים עד כה ועוד ועדיין יחרה אפו בו ולכן לא היה יכול להודיע לאביו שעלה לגדולה, כי זה היה כמתגרה באביו לאמר ועל אפך ועל חמתך התנשאתי מעלה תחת שגזרת עלי להשפילני. אכן בשמעו אח"כ מפי יהודה את דברי אביו בצערו הגדול ויצא האחד מאתי ואומר אך טרוף טורף אז נגלה לפניו טעותו הגדולה ונוכח שאביו לא ידע כלל ממכירתו, ואז נכמרו רחמיו אל אביו האומלל ומילתו הראשונה היתה העוד אבי חי. ואח"כ "מהרו ועלו אל אבי" רדה אלי אל תעמוד" "והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים" "ומהרתם והורדתם את אבי הנה" וכל עיקרי דבריו הראשונים היו רק על דבר אביו למהרו אליו להחיות רוחו ולראות פניו כן נראה לי הדבר פשוט ולפלא כי לא קדמוני המפרשים הפשטנים בזה. [הובא גם באוצר אפרים בראשית ב' עמ' תשט"ו].

בראשית ל''ח מקור דברי רבינו בחיי די' הרוגי מלכות לא נהרגו רק כמו בעקידת יצחק

שאלה: מצאתי ברבינו בחיי (פרשת וישב) שהי' הרוגי מלכות לא נהרגו, אלא היו כמו עקידת יצחק, האם כתוב בעוד מקומות כמותו?

תשובה: בענין דברי רבינו בחיי בענין עשרה הרוגי מלכות, הנה מקורו מפרקי היכלות ועי' בספר ברית הלוי דרמז לתרץ מדברי ספר ההיכלות עצמו שסיים ואמר כיון שמסרו את עצמם הוה ליה כאילו נענשו, וסיים על כך רבי שלמה אלקבץ וכתב ומילין אלין לית לפרסמא להון.

בראשית ל''ח ב', מקור דיהודה היה נשוי לבת עשיו

תשובה: בענין אשת יהודה, עיין במדרש תלפיות ערך יהודה בשם רבינו שמואל קלונימוס דכתב דבת שוע אשת יהודה היא בת עשו דאותיות שוע הם בחילוף אותיות עשו.

בראשית מ''א י''ט - כ''ז, טעם שינוי הלשון בפרות לשון נקבה ובשבלים לשון זכר

שאלה: בראשית מ"א י"ט-כ"ז "והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תאר מאד ורקות בשר לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרע: ותאכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות הראשנות הבריאת: ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחלה ואיקץ: וארא בחלמי והנה שבע שבלים עלת בקנה אחד מלאת וטבות: והנה שבע שבלים צנמות דקות שדפות קדים צמחות אחריהם: ותבלען השבלים הדקת את שבע השבלים הטבות ואמר אל החרטמים ואין מגיד לי: ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עשה הגיד לפרעה: שבע פרת הטבת שבע שנים הנה ושבע השבלים הטבת שבע שנים הנה חלום אחד הוא: ושבע הפרות הרקות והרעת העלת אחריהן:

מאחר שדיבר בענין השבלים יש לעיין אמאי כתיב "אחריהם" בל' זכר ולא אחריהן בלשון נקבה וכפי בכתוב לפני ואחרי כן, ולא מצאתי מי שהעיר בזה.

תשובה: בענין לשון אחריהם בשבלים בחלום פרעה, כבר בעל המסורה הרגיש בזה עי' במנחת שי. ועי' בספר ביאורי מהרא"י איסרלן דכתב דבא לרמז בזה שלא יגמרו שבע שני הרעב אלא שצמחו בתחלה שתי שנים וכשיבא יעקב למצרים יתחילו לזרוע.

פרשת מקץ

בראשית מ''ג י''ח, מדוע דאגו האחים שיקחו את חמוריהם

שאלה: מקץ מ"ג י"ח "לקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו", וצ"ב מה איכפת להם שיקחו את חמוריהם אם הם עבדים.

תשובה: עי' בזוהר שכבר הקשה קושיא זו, ובניצוצי זוהר כתב דהכונה דנכסי הנהרגים ע"י המלך שייכים למלך וזה מה שרמזו לומר דהיה פחדם שאולי יהרגו אותם ואז חמוריהם למלך. ועי' ברמב"ן על התורה דכתב דע"י שלקחו חמוריהם לא יוכלו לשלוח המזון שהיה על חמוריהם למשפחותיהם וימותו ברעב. ובמורה נבוכים ג' פ"מ כתב דיש אנשים שממונם חביב עליהם מגופם אך רוב האנשים ממונם חביב עליהם עכ"פ כגופם כמ"ש ולקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו. ועי' ברבינו בחיי דכתב דחמור בדרך הוא חיי האדם. ועי' בש"ך על התורה דכתב דאם יקחו את חמוריהם והם עבדים א"כ הם יצטרכו להיות חמרים ודבר זה קשה כמיתה.

פרשת ויגש

בראשית מ"ו י', טעם דלא רצתה דינה לצאת משכם עד ששמעון ישאנה, וכיצד נשאה

שאלה: מדוע לא רצתה דינה לצאת משכם עד שנשבע לה שמעון שישאנה כמבואר ברש"י בראשית מ"ו/י' וכן כיצד נשאה הרי היא אחותו מאב ואם.

תשובה: בענין דינה מה שלא רצתה לצאת מבארים המפרשים מפני הבושה.

ובענין כיצד נשא שמעון את דינה, כבר הקשה כן הרמב"ן ל"ד י"ב, ובפענח רזא כתב דהתחלף הולד של רחל בולד של לאה וא"כ תחילת הריונה היה אצל רחל ולא היתה אחותו מאמו ואחות מאב מותרת לבן נח. וכן בהדרת זקנים על התורה וכ"כ הטור על התורה. ועי' מה שביארו במשך חכמה על התורה ובאריכות בחבצלת השרון שם מה שדן בעיקר החידוש שבדבר. ועי' מש"כ המהר"ל פמ"ו פס' י' דכל השבטים התגיירו מעצמם וא"כ הוי כקטן שנולד ואינם קרובים, ועי' גם בספר עמר נקא על פרשת ויגש.

בראשית מ"ו ל"ב, ביאור דברי רבינו בחיי דשמואל הנביא היה רועה צאן

שאלה: ברבינו בחיי פרשת ויגש כתב שהצדיקים בחרו להיות רועי צאן כדי להתרחק מישוב ולהתבודד עם בוראם וכו' וכתב דכן היה עם שמואל הנביא ותמוה היכן היה שמואל הנביא רועה צאן הרי לא יצא מבית המקדש ולא מצאנו כלל שהיה רועה צאן.

תשובה: בענין ששמואל היה רועה צאן זה פלא גדול, ומצאנו במגיה על רבינו בחיי [הוצאת מוסד הרב קוק] וכן בספר אחד ממחברי זמנינו שכבר עמדו על דברי רבינו בחיי אלו. ואולי כונתו דגם שמואל בחר בדרך זו של התבודדות אך הוא עשה זאת בבית המקדש אם כי בלשון קצת קשה להכניס ענין זה. וכן מובא בספר המספיק לעובדי השם לר"א בן הרמב"ם בפרק ההתבודדות דשמואל היה מתבודד במשכן שילה.

בראשית מ"ז ג' ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך, למה לא כ' רועי בל' רבים

תשובה: עי' ברבינו בחיי שכתב שתיבת רועה כתוב כאן בצירי והוא לשון רבים והיא במקום י' ואותיות אהו"י מתחלפות. והרלב"ג כתב שכונתם היתה דכל אחד מהם [מעבדיך] הוא רועה צאן. והרש"ר הירש כתב שכונת האחים שכל אחד מהם הוא ממעמד רועי הצאן וע"ע באמת ליעקב.

בראשית מ"ז י"א, חילוק בין רעמסס שהעין בפת"ח או בשו"א

שאלה: האם יש חילוק בין רעמסס (בפת"ח תחת העי"ן כמש"כ שמות א:יא) לבין רעמסס (בשו"א תחת העי"ן כמש"כ בבראשית מז:יא, שמות יב:לז, ובמדבר לג:ג, לג:ה) והאם ב' מקומות נפרדות הם.

תשובה: בענין רעמסס נעתיק לשון האבן עזרא בארץ רעמסס בארץ גושן כלל בארץ רעמסס פרט והעי"ן נח ולפי דעתי ב' רעמסס פתוח העי"ן בפתח איננה שהיו דרים שם ישראל כי מערי מסכנות פרעה היתה שם. ועיין באבן עזרא בפרשת ויגש מ"ז א' ובפרשת שמות ובפרשת בשלח. וזה שיטתו שהם שני ערים והאחת מהם היא שם מחוז והיינו משום שבפ' ויגש מדובר על מדינה בשם זה, אבל בפ' שמות מדובר על עיר בשם זה שבנו בני ישראל, ושאר פעמים שמוזכרת מלת רעמסס בתורה כמו שמות י"ב ל"ז ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה וכן במסעות בפ' מסעי הם כמו בפרשת ויגש עם שני שוואים.

ועי' בספר שיח תפילה סימן ב' שכתב שהקורא ואינו מדייק משנה משמעות באיזה מקום מדובר.

אומנם עי' במהרש"א בסוטה י"א שכתב על הגמרא "את פיתום ואת רעמסס רב ושמואל חד אמר פיתום שמה ולמה נקרא שמה רעמסס שראשון ראשון מתרוסס וחד אמר רעמסס שמה ולמה נקרא שמה פיתום שראשון ראשון פי תהום בולע". וכתב בחידושי אגדות שם וז"ל נראה דלמדו לומר כן שהוא פיתום הוא רעמסס דכבר היה רעמסס בימי יעקב דכתיב ויושב את אביו בארץ רעמסס ועל כן אמר דחדא חדא שהוא הפיתום שאמרו נקראת רעמסס ע"ש ראשון ראשון מתרוסס וח"א מקום רעמסס ראשון בנו ונקראת פיתום ע"ש פי התהום. וזה הנכון שהכריח לרש"י בפירוש החומש לפרש לפי פשוטו את פיתום ואת רעמסס שלא היו מתחילה ראויות לכך ועשאן חזקות כו' עכ"ל. וכן במהרז"ו על המדרש רבה שמות א/ט שמשמע שעיר אחת היא ומוכח לכאורה שרש"י חולק וס"ל שהם מקום אחד וכבר עמדו ודנו בזה בדברי רש"י הנ"ל בשמות במפרשי רש"י שם ועיי"ש מש"כ הרא"ם. והמהרש"א שם כתב שדבריו דוחק וע"ע ביריעות שלמה ובספר הזכרון ובצדה לדרך ומשכיל לדוד באר בשדה מש"כ על דברי רש"י וכן משמע בתרגום יהונתן שמתרגם בשניהם פילוסין [ואינו מוכרח בתרגום יהונתן].

פרשת ויחי

בראשית מ"ז ל"א, יעקב אבינו חלה פעם אחת או פעמיים

שאלה: בבראשית מ"ז ל"א "ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה", וכתב רש"י על ראש המטה. הפך עצמו לצד השכינה מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה [שבת נדרים מ] עכ"ל.

וקשה מאוד שהרי בפסוק הבא כתוב ויהי אחרי הדברים האלה [דהיינו אחרי שצוותו לא לקברו במצרים] ויאמר ליוסף הנה אביך חולה אם כן יוצא שיעקב אבינו חלה פעמיים אחת כשקראו לצוותו שאחר מותו לא יקברהו במצרים, ופעם שניה שברכו ובירך את מנשה ואפרים.

וקשה שהרי איתא במסכת סנהדרין [קז ב] עד יעקב לא הוה חולשא בעא רחמי והוה חולשא שנאמר ויאמר ליוסף הנה אביך חולה עד אלישע לא הוה איניש חליש דמיתפח ואתא אלישע ובעא רחמי ואיתפח שנאמר ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו, אם כן עד אלישע לא היה מי שנתרפא מחוליו אם כן מוכח שיעקב היה חולה רק פעם אחת.

ואולי אפשר לומר שזה היה חולי ארוך וקרא ליוסף פעמיים, אמנם זה קשה, כי הפסוק השני כתוב ויאמר ליוסף הנה אביך חולה , ואם זאת היתה מחלה ארוכה לא מתאים לפסוק לומר הנה אביך חולה , הרי ידע יוסף שאביו חולה, ואולי י"ל שאמרו ליוסף שחוליו הכביד.

תשובה: בענין קושיתך עי' בזהר דף רכ"ה ע"ב שמפרש מכח קושיא זו שיעקב השתחוה למרכבה העליונה שהיא ראש המטה עיי"ש. ובמשכיל לדוד ובנחלת יעקב יישבו שאמנם יעקב לא היה חולה אלא שמכאן למדו לשאר חולים שכשם שהשכינה נמצאת אצל יעקב מראשותיו כך בכל חולה שהשכינה נמצאת אצלו כמוכח מהכתוב ה' יסעדנו וגו' מקום השכינה הוא מראשותיו כפי שהיה אצל יעקב. ולפי"ז צ"ל כי מה שכתב רשי של חולה לאו דוקא רק נקט לשון הגמ' שם שמדבר על חולה וכונתו שמכאן למדו ששכינה בבואה לאדם היא למעלה מראשותיו והמזרחי והמהר"ל בגור אריה תירצו שיעקב אף שלא היה חולה ממש אך היה תשוש ולכך באה השכינה אליו כמו כל חולה עיי"ש.

בראשית מ"ז ל"א, באיזה חודש השועל שולט וביאורו

שאלה: רציתי לדעת הא דאמרו "תעלא בעידניה סגיד ליה" שנאמר בתחילת פ' ויחי וישתחוו ישראל על ראש המיטה והביא שפתי חכמים (מקצ"מ) דחודש אחד בשנה השועל שולט. השאלה היא באיזה חודש ולמה בכלל יש שליטה חודש אחד מה קרה למלכות הארי.

תשובה: בעניין תעלא בעידניה סגיד ליה הנה כבר נשאלנו על כך כמה פעמים והשבנו בקיצור בספרינו לדופקי בתשובה ח"א סי' ל"ז וכבר נתפרסם בשמינו במקומות אחרים ונוסיף עוד קצת תוספת על מש"כ. הנה מקור מימרא זו היא כבר במגילה דף ט"ז ע"ב בשם אמרי אינשי

עיי"ש וע"י בתוס' השלם שכתב וז"ל כלומר אין לך חיה ערמומי יותר משועל ואף על פי כן כשמגיע זמנו להיות מלך משתחוים לו שאר החיות כי יש חודש אחד שהוא מלך וגם כן לשאר החיות כי יש לכל אחד חודש שימלוך. ומבואר בדבריו דבמשל הציור הוא שכל חודש ממנים חיה אחרת למלוך (ולא רק הארי) ואין זה פעם בשנה אלא יש תור של כל החיות ולכך לו שייך לשאול באיזה חודש הוא מלך. ועי' בניהו לבעל הבן איש חי במסכת מגילה דביאר זאת באופן אחר ע"פ על משל אחד המובא במשלי שועלים (לר' ברכיהו הנקדן) על השועל שנתן עיצה לאריה איך לידע לבם של החיות עליו כי יש מינים שונאים אותו ומקללים אותו בחשאי ויש מינים שאוהבים אותו ומקבלים עליהם מלכותו ברצון לב ונתן עיצה זאת שתמליך אותי במקומך ותקבץ החיות ותודיעם שאני הוא המלך שמולך עליהם ואז יהיו כולם באים אצלי בכל יום ומביאים לי טרף לאכול, ומי שלבו רעה עמך ולא טוב ואז בזה אדע מי הם שונאך ומי הם אוהבך ותשיב עם אוהביך. אך צריך שבזה הזמן שאני מולך שתבוא אתה אצלי תשתחוה אלי כדי שידעו כל החיות שאני מלך גמור עליהם ועליך ואז שונאך גלו לבם לפני בעבורך ולא יראו ויפחדו. וכן עשה האריה שבכל יום שהיה בא אצל השועל למערה שלו היה משתחוה לו ועל זה המשל אמרו אינשי תעלא בעידניה סגיד ליה. וגם לפי משל זה אין כאן חודש מסוים.

בראשית מ"ט א', אם עוד אנשים רצו לגלות את הקץ כדוגמת יעקב אבינו

תשובה: עיין במדרש רבה (בראשית פ' צ"ט ה') דכתב וטעם זקנים יקח זה יצחק ויעקב, יצחק הי' מחבב את עשו שהי' הקב"ה שונא אותו ואמר לו (בראשית כ"ז) ועשה לי מטעמים ובקש לברכו ולגלות לו את הקץ, מה עשה הקב"ה העביר טעמו הימנו ולא ידע אלא התחיל חרד שנאמר שם ויחרד יצחק וגו', כיון שלא מצא מה לומר אמר שם גם ברוך יהי', ואף יעקב בקש לגלות לבניו את הקץ שנאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא וגו' והעלים הקב"ה ממנו והתחיל אומר ראובן בכורי אתה הרי טעם זקנים יקח".

בראשית מ"ט ג', מדוע נענש ראובן אחר שעשה תשובה, וכיצד ידע יעקב ממכירת יוסף

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה השלום והברכה רב תודות על יזמה ברוכה זו שמאד חסרה, חפץ ה' בידכם יצלח ויהי'ה עמכם תמיד ותשכילו מאיתו יתברך ותצליחו.

נפשי בשאלתי בענין השבטים הקדושים זיע"א. פרשת ויחי פרק מ"ט פסוקים ג' ד', ראובן מפסיד מעלות נכבדות מאוד בגלל "פחז כמים" וקשיא הרי ראובן עשה תשובה על כך כדכתב רש"י פרשת וישב פרק ל"ז פסוק כ"ט, ואין דבר העומד בפני התשובה.

זאת ועוד בראשית פרק ל"ז פסוק כ' "לכו נהרגנו" "ויצילהו מידם" ואומר רש"י בפסוק כ"ב רוח הקודש מעידה על ראובן שכונתו להשיב את יוסף אל אביו.הרי שאילולא זאת חלילה היו הורגים את יוסף הרי מי שהצילו ממות לחיים ה"ה ראובן, ועל כך ראובן לא קבל ברכה

ויישר כוח מיעקב אביו ע"ה אלא יהודה קבל שהוא רק אח"כ הציע למוכרו שבזה לא יודעים איך יהי'ה עתידו ויתכן גם פקוח נפש, ועובדה שאחיו הורידוהו מגדולתו שאילו אמר להשיבו לאביו היו שומעים לו כך מבאר רש"י פרשת וישב פרק ל"ח פסוק א'. ועוד איך נודע ליעקב אבינו ע"ה דבר מכירת יוסף הרי החרימו בצירוף השכינה שלא לגלות את המכירה. וכן בפרשת מקץ פרק מ"א פסוק נ"א מה פשט הפסוק כי לכאורה אומר כי שכח בית אביו, היתכן! ברוכים תהיו לה' אלוקי ישראל חזקו ואמצו.

תשובה: בענין שאלתכם על תשובת ראובן, עי' בספורנו בראשית ל"ה כ"ג שכתב דבאמת ראובן לא נפל מן הבכורה בדיני שמים מפני התשובה המגעת עד כסא הכבוד ולא נפל ממנה אפילו בעולם הזה עד שהפילו יעקב אביו בדיני אדם, כענין כל מי שנתחייב נדוי שאינו מנודה עד שינדהו חכם בדור כאמרם ז"ל מנלן דמשמתינן דכתיב אורו מרוז. ועוד נראה לומר דאומנם ראובן חזר בתשובה אך יש כאן חסרון המידות [לפי ערכו] חסרון של פזיזות, ומנהיג ישראל צריך להיות בעל מנוחת הנפש. וכעין זה כתב באור החיים דתשובה אינה מוסיפה מעלות וביאר שיעקב אבינו אמר לראובן אתה פחזת לבלבל יצועי ולא כבשת יצרך אלא שמהרת כאיש הפוחז ולא עכבת עצמך לנצוח ניצוץ הרע שנשרש בך לזה לא יהיה לך יתרון מכל הג' יתרונות של בכור ונעשה פשוט. וכעין זה מצאנו בשפתי חיים חלק מידות ועבודת ה' עמ' ע"ג שכתב שיעקב אבינו לא העניש את ראובן על המעשה שעשה שבלבל יצועי מטתו וגם לא על סילוק השכינה שנגרם כתוצאה ממעשהו שהרי ראובן כבר עשה תשובה לפני שנים רבות ובוודאי כבר ביקש מחילה מיעקב ויעקב סלח לו, והוסיף שכאשר האב בשעה האחרונה לחייו בעולם הזה בוודאי שאינו מקפיד על בנו ומוחל לו, ועוד שיעקב אבינו בוודאי אהב את בניו והעריך אותם לפי רום מעלתם ודאג לטובתם וחילק להם ברכות ולא עונשים, ובאמת יעקב אבינו בבואו לשלול מראובן את המעלות המיועדות לו נימק את הסיבה בשורש המעשה שאמר כאן פחז כמים אל תותר וכפי שפירש רש"י כאן הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם והיינו בלבול הדעת הנובע מחסרון במנוחת הנפש וישוב הדעת וזה מה שהיה חסר אצל ראובן לפי רום מעלתו הנשגבה כי אם היה במנוחת הנפש שלימה היה שוקל יותר את צעדיו בזה. תירוץ ג' המידות הרעות גורמות לעבירות רבות כעין זה כתב בלב אליהו כאן שמבואר כאן שמצד עצם המעשה לא היה נענש כל כך ועיקר העונש היה על הכעס שגרם לכך והוא הפחז והבהלה שגרמו לו להראות כעסו ויתכן שאם היה עושה את אותו מעשה אבל במחשבה מתונה יותר ללא פחז לא היה מפסיד את הכהונה והמלכות אלא שהעונש היה על הכח והסיבה שגרמו לו זאת משום שכח זה יכול להביא לידי מעשים רבים בלי סוף והאריך בראיות רבות ליסוד זה. וכעין זה כתב באילת השחר בבראשית, ועי' מש"כ בזה בקובץ עיון הפרשה [קי"ח] תרוצים רבים.

ובענין האם ידע יעקב בסוף ממכירתו של יוסף, יעויין ברמב"ן בפ' ויגש מה כז וז"ל וידברו אליו את כל דברי יוסף נראה לי על דרך הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם אף כי יראו לנפשם פן יקצוף ויקללם כאשר עשה בראובן שמעון ולוי

ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו, לכך נאמר לקמן נ' ט"ז רצויו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר וגו' ואילו ידע יעקב בענין הזה היה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו לצוות את יוסף מפיו כי ישא פניו ולא ימרה את דברו ולא היו בסכנה ולא יצטרכו לבדות מלבם דברים עכ"ל. אך עי' ברש"י שם נ' ט"ז אביך צוה שינו בדבר מפני השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו דמשמע שיעקב אבינו אכן ידע ממכירת יוסף. ועי' במשנה למלך פ"ו מהלכות שבועות ה"ג [ולא כתבת מנין לך שיעקב ידע ממכירת יוסף נגד דברי הרמב"ן ובעיקר שאלתך ל"ק דאף דהחרימו כ"ז היה עד שנתגלה יוסף אך אח"כ הותר החרם או שהבין מעצמו.

ובענין שכחת יוסף את בית אביו הנה אין ראיה מהפס' "כי נשני" ששכח את בית אביו רק להיפך דאמר דהקב"ה גרם לו לעזוב את בית אביו ושישכח מהם בדרך טבעית כמו כל אחד שמתרחק ממקומו וע"ז הוא מצטער. אך עי' מש"כ הגאון ר' שמשון רפאל הירש ז"ל ועוד מפרשים אחרים אשר אין לומר שיוסף הצדיק שכח את בית אביו וכתב דעל כן לא יתכן לפתור המלה נשני במובן השכחה. עיי"ש.

פרשת שמות

מתי כתוב פרעה ומתי מלך מצרים

שאלה: מדוע לפעמים מכונה פרעה בשם מלך מצרים ופעמים בשם פרעה סתם.

תשובה: עי' טעמא דקרא פרשת בשלח ד"ה ויגד דביאר דנקרא מלך מצרים כאשר עושה לטובת מצרים וכאשר עושה לטובת עצמו נקרא פרעה. והביא כמה דוגמאות ויאמר מלך מצרים למילדות בני נקרא מלך מצרים כגון שבא לטובת עמו היינו שסבר שהוא טובת עמו כדי שלא ירבו מלך מצרים וכגון ויחזק לב פרעה וכהאי גוונא שם הבין בעצמו שאין המכות וגאוותו לא רצה לותר ולכך נקרא פרעה ויהי בשלח פרעה לא שלח עבור טובת עמו רק שנתיירא מעצמו שהוא בכור שלא ימות כדאיתא במכילתא ובפסוק ויחזק ה את לב פרעה מלך מצרים טובת עמו כדאיתא במכילתא עיי"ש.

שמות א' כ"ב, זמן גזירת השלכת הזכרים ליאור

שאלה: שמעתי שמעכם, אשר הנכם מסייעים בתשובות לשאלות חיפוש מקורות, אשריכם ואשרי חלקכם, האם יש אפשרות לתשובה מהירה בנושא דלהלן:

זכור לי מאמר חז"ל או בראשונים, שמבארים מתי נגזרה גזירת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, לבד מדברי רש"י ומדרש רבה כאן המבארים רק מתי אמר זאת גם לכל עמו.

תשובה: בענין גזירת השלכת הילדים ליאור, עי' בסוטה דף י"ב ע"א ויצו פרעה לכל עמו א"ר יוסי בר' חנינא אף על עמו גזר ואמר ר"י בר' חנינא שלש גזירות גזר בתחילה אם בן הוא והמתן אותו ואח"כ כך הגיה הגליון שם כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, ולבסוף אף על עמו גזר. אך עי' בפרקי דר"א פמ"ח ובילקוט שמעוני רמז קס"ה איתא שאמרו החרטומים אל פרעה עתיד נער אחד להולד והוא יוציא את ישראל ממצרים והשיב פרעה ואמר השליכום ליאור שלש שנים ושליש שנה השליכום ליאור עד שנולד משה ובו' ותלד בן ותקרא את שמו אהרן כי בימי הריונה החל פרעה לשפוך זכוריהם ארצה ומהם להשליך ביאור ומבואר שהשלכת הבנים ליאור התחיל ג' שנים ושליש קודם לידת משה.

שמות ב' ב', ביאור דברי הילקוט ראובני דמשה נברא בצלם דמות אשה

שאלה: ראיתי בספר ילקוט ראובני פרשת שמות אות ע"ז שהביא בשם ספר ציוני וז"ל: ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו סוד כמוס ומופלא כי משה רבנו היה נברא בצלם דמות אשה א"כ מן הנכון שתמלא הבית אורה שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב, עכ"ל. ואשמח מאוד אם תבארו לי את מה שכתב שמשה רבנו נברא בצלם דמות אשה ולפי זה מובן מדוע התמלא הבית אורה ומה הראיה שהביא לסוד זה.

תשובה: בענין דברי הציוני על משה, כבר עמדו בכך רבים והובא במדרש פליאה ושם ביארוהו מפרשיו עי' בספר שערי בינה ובספר כתונת תשב"ץ ובספר מחנה ראובן בחלק אמרות טהורות על המדרש פליאה, ועי' בספר שבט סופר שמות ל"ד ע"ב דהכונה דנברא בבחינת מקבל כמו אשה כדי שיוכל לקבל את התורה. ועי' מש"כ בספר פרי עץ שמות דף ק"ד ע"ב ובספר נחלת יעקב יהושע שמות ועי' בתורה שלימה שמות [ח"ח במילואים סי' י"א] דכתב דזהו ט"ס דהיה כתוב אש"ה והכונה אש ה' עיי"ש באורך ראיותיו. ועיין בספר בינת נבונים בשם הס' כפלים לתושיה לפרש בזה בשם הרב הצדיק מוה"ר דוד זצ"ל מזאבליטוב שאמר לפרש בזה דהאי תיבת אשה היא ר"ת א'ור ש'בעת ה'ימים והיינו שמשה רבינו מעת שנולד זרח אור פניו כמו אור שבעת הימים. ובספר נחל יעקב שמות עמ' כ"ד כתב דהכונה לר"ת של גילגוליו של משה אדם שת הבל.

שמות ב' ט"ו מדוע גם דתן וגם אבירם הלשינו על משה, הלא עמד לעזרת אחד מהם

שאלה: כתוב בשמות (ב' ט"ו) "וישמע פרעה את הדבר הזה וכו'", וכתב רש"י הם הלשינו עליו, ומקורו ממדרש (שמו"ר פ"א –ל"ו) שעמדו דתן ואבירם והלשינו עליו. ויש להקשות למה גם דתן וגם אבירם הלשינו על משה והא כתיב (ב'- י"ג) "ויצא ביום השני והנה שני אנשים עבריים ניצים ויאמר לרשע למה תכה רעך", היינו שדתן ואבירם היו רבים אחד עם השני ומשה רבינו עמד לתועלת אחד מהם. וא"כ למה דתן ואבירם שניהם שנאו את משה והלשינו עליו, בשלמא דתן שהרים ידו על אבירם ורצה להכותו, שפיר מובן מה שאמר "הלהרגני אתה אומר וכו'",(כך מבואר בפרקי דר"א פמ"ט שדתן אמר כן למשה) אבל אבירם הלשין על משה רבינו הלא אדרבה ראוי להיות מכיר טובה למשה רבינו כיוון שמשה רבינו נכנס בריב לו לא כדי להצילו מיד דתן שרצה להכותו, וא"כ צ"ע למה אבירם הלך יחד עם דתן להלשין על משה לפני פרעה.

תשובה: בענין אמאי אבירם הלשין על משה מצאנו במה ספרים דכתבו דכ"כ היה רשע דלא הכיר טובה למצילו ויש שכתבו דמשה אמר רשע למה תכה רעך ודרשו רשע כמותך וא"כ קרא משה גם לאבירם רשע ולכך הלשין עליו.

שמות ג' ט''ו, מהו ביאור בחינת וסוד משמעות הכתיב של שם הויה שהוא שם י'ק'ו'ק', ועוד ביאור עמוק בענינים רבים היחס וחילוק המערכות בין הק''ה לנבראים בענין בריאת הזמן והבחירה ועוד

תשובה: בענין שם השם הנה דברים אלו הם מהדברים הקשים והנסתרים אך נביא לך מש"כ קדמונינו,

עי' ברשב"ם ז"ל בפרשה שמות ג' ט"ו שכתב כי שם הויה הוא באמת ביו"ד אלא שאנחנו קוראים אותו בוא"ו עכ"ל, ועי' ברש"י בספר הפרדס הגדול פירוש התפילה דף שכ"ג דפוס בודפשט שכתב כי שם העצם יקו"ק הוא לשון ארמ"י ולפיכך תיקנו חז"ל הקדיש יהי שמיה רבא מבורך בלשון ארמי עכ"ל, וכן הוא בליקוטי הפרדס וכבר עמדו המפרשים בכונת דבריהם. ועי' בדברי האר"י בכונת מוסף דר"ה וכן בליקוטי תורה זכריה י"ד ט' וכן בשער מאמרי הרשב"י דף לד ע"ב שכתב בביאור ביום ההוא יהיה ה' וכו' כי לעתיד לבוא יהא שם העצם יהיה דהיינו שתחת הוא"ו יהא נקרא יו"ד ועי' במכתב מאליהו ח"ג עמ' 315 שכתב בביאור דברי הרשב"ם וז"ל והנה ראיתי ברשב"ם פרשת שמות ג' ט"ו על וזה זכרי וגו' כתב שמה בא"ת ב"ש את הפירוש על פי פשט וסיים זהו עיקר עומק פשוטן של מקראות הללו ואין מגלין אותן אלא לצנועים ומה שכתבה אלו בא"ת ב"ש המה המלים הללו הוא קורא עצמו אהיה ואנו קוראים אותו יהיה ו' במקום יו"ד כמו כי מה הוה לאדם. למדנו מזה השם נקרא על העתיד וזהו מה שאמר הכתוב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. ואמרו ז"ל גם כן אין השם שלם וכו' על הפסוק כי יד על כס יה ויש להתעמק ולהבין מה טעם ו' במקום י' מה טעם לא י' אבל הוא מאשר אצל הקב"ה אין עבר ועתיד והכל הוה הוא אצלו ואין חס ושלום שום חסרון על ידי צמצומו ברצונו ועל כן אי אפשר לומר יהיה אלא אנו מצרפים את הי' של העתיד להוה האמיתי מפני שכל מה שאיננו שלם כביכול הוא מצד המקבל היינו לפי מושגנו המחוסר שאנחנו עומדים תחת בחינת זמן והעתיד עוד ממנו והלאה ועל כן כאשר הקב"ה בעצמו אמר למשה להסביר את שמו לפי מושג האנושי אמר אהי"ה ביו"ד אבל אנו אי אפשר שנאמר יהיה שהרי זה אינו לפי האמת וחס ושלום. ומה שכתב דבריאה היא זמן כן מבואר ברמב"ם במורה נבוכים ח"ב פי"ג ז"ל הזמן עצמו הוא גם כן מכלל הנבראים כי הזמן נמשך אחר התנועה וגו' והוא יסוד תורת משה רבינו בלי ספק. ועוד כתב שם כי הזמן מקרה בלא ספק והוא אצלנו מכלל המקרים הנבראים כשחרות וכלובן. ובמקום אחר כתב והעולם לא נברא בהתחלה זמנית וכו' כי הזמן מכלל הנבראים כך למדונו התורה וכך לימדונו הנביאים עכ"ל והיינו דכל הענין של הזמן הוא רק מושג כלפי ובעיני בני אדם אך גם הזמן נחשב לבריאה חדשה דבלי הבריאה זו של הזמן הרי לא היה שייך לומר אתמול ומחר שהרי אין כזו מציאות לא של קודם ולא של מחר. אך כל זה הוא רק כלפינו אבל כלפי הקב"ה הכל אחד. ואין שום שינוי זמן. והיינו שהזמן היא בריאה בפני עצמה אבל כלפי הקב"ה אין כלל מושג של זמן לא עת ולא שעה כי אין אתמול ואין היום ואין מחר ורק הקב"ה ברא בריאה מיוחדת הנקראת זמן, וכן בלי זמן אין קיום גם למצוות התורה כי כל התורה כולה בנויה על זמנים כערב ובוקר לקיום מצוות וכן שבת וחגים ושמיטה ויובל ולמעמיק זה גם הביאור

האמיתי בענין הקושיא המפורסמת של ידיעה ובחירה שעמדו עליה בכל הדורות וכבר עמד בכך הרמב"ם פ"ה מהל' תשובה הל' ה' ועל תשובתו כתב הראב"ד שאם אינו כותב תשובה ברורה עדיף שלא יכתוב את השאלה. אך התשובה הכללית היא דיש שתי הנהגות ומציאויות הנהגה כלפינו והנהגה כלפי הקב"ה וכלפינו יש בחירה ואין זה סותר להנהגה והמציאות כלפי הקב"ה כיון שכל המושגים והערכים הם מעשה של בריאה ואין לנו שום הבנה ומושג בקב"ה ועניניו, וכלפיו אין כלל מציאות של בריאה וכו' והיינו דכלפי האנשים בעולם גם היצר הרע הוא רק בריאה וכנגד זה יש בריאה של תורה וכלפי הקב"ה כל זה אינו קיים. ודבר זה מובן בעומק יותר דהרי כלפי הקב"ה אין בכלל עבר עתיד והוה והכל אחד וא"כ ודאי דידוע מה שקודם ומה שאחר כך כי הכל אחד ואין כלל אצלו זמן ואין לפני ואין אחרי וכן אם אין קודם ואין אחרי ואין עבר הווה ועתיד א"כ מוכרח ג"כ שאין בחירה דהרי הכל בזמן אחד והכל צפוי וידוע ונעשה בב"א ממש אך הביאור הוא כנ"ל דיש שני מערכות שונות כלפי האנשים והבריאה ויש מערכה אמיתית כלפי הבורא. ועי' במכתב קודש לרבינו האר"י בענין ידיעה ובחירה הנדפס בסוף ספר ארבע מאות שקל כסף דף ע"ט ע"ג עי"ש תשובת רבינו האר"י ז"ל לשאלת הרב המובהק והמקובל האלהי כמהור"ר אברהם מונסוץ מעיר טניפיל דיבארבאריאה שביאר האר"י ששניהם אמת דכל אחד במקום בפני עצמו במקום הבחירה שם אין מקום לידיעה ובמקום הידיעה שם באמת אין מקום לבחירה והבחירה היא באותיות ו"ה והידיעה באותיות י"ה. והנה על פי הפשט לכא' לא תירץ כלום דעדיין בשכל האדם לא מובן ענין זה אך נראה דזה עומק דבריו דכלפינו יש בחירה וכלפי הקב"ה אין בחירה וביאר האר"י היכן הוא בעולמות וגם ביאר ענין זה בשמו של הקב"ה וענין זה מובן כביאורו של הרב דסלר במכתב אליהו בביאור ענין שם ה'. [וכן עפ"ז יבואר משאחז"ל דבר צוה לאלף דור ראה שאין העולם מתקיים בלי תורה וקמט תתקע"ד דורות ושתלן בכל דור ונתן אחר כ"ו דורות התורה [חגיגה דף י"ג ע"ב] והדברים צ"ב גדול כיצד ראה עוד קודם שנבראו והיכן הבחירה וענין זה עמוק מאוד ועל פי מה שכתבנו מבואר הדבר ועיין ביונת אלם [מהדורת ישמח לב מהדור"ב מכת"י ח"א פרק ט"ו] דנראה דכונתו כמש"כ והביא ראיה מתתקע"ד דורות וכן מחנוך שסלקו לפני זמנו וביאר ג"כ ע"ד הקבלה עיי"ש באורך ועומק. עוד יש להוסיף דכ"ז הוא לפרש"י ז"ל נגזר עליהם להיבראות כו' ומלשון זה משמע לכאורה שלא נבראו כלל, אמנם במדרש תהילים בפסוק זרמתם שנה יהיו אמרו שם אלו תשע מאות ושבעים וארבעה דורות שהיו קודם לבריאת עולם ונשטפו כהרף עין בשביל שהיו רעים ומוכח כי נבראו ויצאו במציאות ממש, ועי' באריכות בלש"ם בספר הדע"ה ח"ב דרושי עולם התוהו חלק ב' דרוש ב' ענף א' אות ה'] וכן צ"ל במחלוקת העמוקה בענין הצמצום אם הוא כפשוטו או לא עי' במ"מ הרשומים כאן דידועים דברי הגר"א על הצמצום הנמצאים בליקוטים בסוף ספרא דצניעותא בסד"ה סוד הצמצום ובביאור דבריו עי' בלשם בספר הדע"ה ח"א דרוש ה' סימן ז' אות ח' שהאריך הרבה וכן האריך בכך באגרות תשובה שהשיב להגרנ"ה הלוי אב"ד יפו נדפס בראש ספר משנת חסידים הנמ"ח הוצאת מכון הגר"א ועיין עוד מה שהאריכו בזה בנפש החיים שער ג' פ"ז הגרי"ל בלוך ר"י טעלז בספר שעורי דעת ח"א שיעור י"א והרב דסלר בספר מכתב מאליהו ח"ד מכתב י"ג עמוד 324 ובח"ה בביאורים

בחכמת הנסתר עמוד 484 והגרא"י געלדצעהלער שליט"א בספרו קדשי יהושע סוף ח"ה וכן בספרו אמונת יהושע סוף ח"ו והגר"י קלופט בספר דעת יואל מאמר כ"ג עמוד מ"ו ועי' בספר ים החכמה תש"ע עמ' תקט"ז הרבה מ"מ בנושא ופירוט דעות אדמורי חב"ד ושם הביא דיש מפקפקים אם ליקוטי הגר"א הנ"ל הם מהגר"א או מתלמידיו עיי"ש. ועי' באורך בענין זה בבירור השיטות בספר שי עולמות [תשע"ח] אך אחרי ככלות הכל בסוף כל הדברים סכום הדברים דכלפי עצמותו ודאי אין צמצום וכלפינו יש צמצום [וכל הנקודות של המחלוקת הם עד כמה הוא כלפינו] ושוב ודאי כפי שכלינו לא שייך להבין שאין צמצום וכמו שאיננו יכולים להבין שזמן הוא בריאה וכן ענין הידיעה ובחירה והתשובה על כל הנ"ל היא אחת דלמרות שאין ביכולתנו להבין כיצד שני מימדים אלו יכולים להתקיים בוזמנית הגבלה זו היא כולה מצידנו ומחמת חוסר יכולתנו לתפוס את המציאות כמו שהיא באמת אך העובדה שאנו לא יכולים להבין את קיומם של שני מימדים אלו יחד בו זמנית איננה שוללת את מציאות ואמיתות קיומם וביאור הדבר ע"פ משל הוא דכל תוכנת מחשב אפילו המשוכללת ביותר היא רק לפי הזנת נתונים בתוכה ומה שלא הזינו בתוכה אין לה שום מידע וכך הוא האדם דכל ידיעתו הוא לפי מה ששם הקב"ה בשכלו אך יותר מזה אין יכול להבין כלל ולא עוד זה נגד שכלו אך זה כמו תוכנת מחשב שהזינו אותה שאחד ועוד אחד הם שלוש וכך הוא בענינינו ודוק בדברים אלו כי הם מהדברים העומדים בכבשונו של עולם עמוקים וקשים הם עד למאוד מקוצר המשיג והמושג.

שמות ו' א', האם משה רבינו לא נכנס לארץ משום שאמר למה הרעות או משום שהכה לסלע

שאלה: במי מריבה נאמר יען לא האמנתם בי להקדישני מבואר שמשה רבינו לא נכנס לארץ בגלל שהכה את הסלע ואילו בסוף פרשת שמות ו' א' מביא רש"י על הפסוק אתה תראה הרהרת על מידותי אתה תראה העשוי לפרעה ולא העשוי למלכי האומות שהביאם לארץ, נראה שבגלל שאמר למה הרעותה לא נכנס לארץ והרי החטא של מי מריבה היה הרבה אחר כך?

תשובה: בענין מהו החטא שבגינו לא נכנס משה לא"י עי' בתוספות השלם שמות ו' שהקשו קושיא זו, ותירצו בכמה אופנים א. שבחטא ההרהור נגזר על משה שלא לראות במלחמת ז' אומות אבל לא נגזר עליו שכלל לא יכנס לארץ ובמי מריבה גם זה נגזר עליו. ב. שזה וזה גרמו וכן תירץ במזרחי עי' שם שהאריך בביאור הענין. ג. שגזירה זו שנזכרה כאן יכול היה משה לבטלה בצדקה ומעשים טובים אבל בחטא הכאת הסלע נתוספה שבועה על הגזירה ושוב לא היה אפשר לבטלה וכעין זה כתב במשכיל לדוד עיי"ש.

פרשת וארא

שמות ז' ז', מרים גדול מאהרן או להיפך

שאלה: כידוע אמרו חז"ל שמרים היתה ג' שנים גדולה מאהרן. אך אני שואל מנא להו לחז"ל שהיתה גדולה ממנו אולי היתה קטנה ממנו? היכן מצינו משמעות במקרא שמרים היתה גדולה מאהרן? או אולי אין כזה משמעות במקרא כלל רק שקבלה היא בידם?

תשובה: בענין גיל מרים, הנה מרים הנביאה היתה גדולה מאהרון בג' שנים וממשה בו' שנים כ"כ התוס' בכורות ד' א' ד"ה ואהרון בשם מדרש [רבה בריש פרשת שמות] אמנם ברש"י שם משמע דאהרון הי' יותר גדול ממרים וכ"מ ברמב"ן בראשית י' כ"א ובשמות ט"ו כ' ועי' פסיקתא פט"ו י"א שעיקר צרת השעבוד הי' פ"ו שנים קודם שיצאו ממצרים שאז נולדה מרים ונקראת מרים ע"ש המרירות וכשיצאו ממצרים הי' משה בן פ' ואהרון בן פ"ג. ולפ"ז יש מקור מהגימטריא של מרים. עוד יש להוסיף דאהרון ודאי היה גדול ממשה רק בג' שנים כמפורש בפס', ואם מרים קטנה ממנו א"כ היא צ"ל שהיתה בזמן לידת משה בת שנה וחצי שנתיים, ולא נראה שבגיל כזה היא יכלה לשמור עליו ע"י היאור לבדה וכן להיות מילדת אם לא שנאמר שהמדרש על שפרה ופועה שהן מרים ויוכבד חולק על כך וכן לא יכולה לומר לאביה גזירתך קשה משל פרעה. ועי' בפירש"י גופיה בשבת דמשמע שנוקט דאהרן אינו הבכור. אמנם בהערה לתוס' שאנץ הביא מדרש רבה פר' ג דכ' שאהרן היה הבכור וכן איתא בפי' רשב"ם עה"ת שמות טו/ כ. וכן איתא בבעל הטורים במדבר ג /ב. וכן נקט מהרש"א סנהדרין. ובמשמר הלוי בכורות סי' א' סק"ג וסק"ט וכן בעוד כמה מקומות בספריו כתב לחלק דלענין פדיון הבן דתליא בפטר רחם לא הוי אהרן בכור ולענין הקרבה במזבח חשיב בכור דהיה הראשון לבנים.

שמות ט' כ"א, טעם שלא מתה אתונו של בלעם במכת דבר

שאלה: התקשיתי בדברי התרגום המיוחס ליונתן ב"ע בפרשת וארא ט' כ"א עה"פ "ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו בשדה" וכתב שם וז"ל "ובלעם דלא שויה לביה לפתגמא דיי ושבק ית עבדוי וית גיתוי בחקלא", וצ"ב א"כ איך לא מתה אתונו של בלעם במכת ברד?

ואין לומר שקנה אותה רק לאחמ"כ דאיתא במדרש אגדה שיעקב נתן את האתון לבלעם [כדי שלא ייעץ לפרעה לגזור גזירות קשות על בניו].

וחשבתי שיתכן שמחמת שהיתה לו סוכנת לכן היתה איתו בתוך הבית אך לא מצאתי לכך מקור.

ועוד יש להוסיף דמצינו כך גבי הסוס של בלעם דכתב בספר ילקוט האורים [פרשת בלק] לבאר את תשובת בלעם לשאלת השרים מדוע לא רוכב על סוס בריטבא שדאי ליה [שהניחו באחו]

ע"פ התרגום יונתן הנ"ל שבמכת ברד השאירו בשדה ומת וא"כ מתעצמת הקושיא איך ניצלה האתון מכך.

תשובה: בענין שאלתך מצאנו שעמדו בזה בספרי זמנינו, עי' מבצרי יהודה על התורה [בצרי], וגנני דפלפלי מש"כ בזה. אך נראה יותר כמו שכתבת.

שמות ט' ל"ג, האם יורד גשם במצרים

שאלה: א. בפ' וארא פרק ט' פסוק ל"ג "ומטר לא נתך ארצה" ופירש"י לא הגיע. זאת אומרת שבמצרים כן ירד גשם. ולעיל בפרק ז' פסוק י"ז אומר רש"י לפי שאין גשמים יורדים במצרים.

ב. במכת ברד בפסוקים הקודמים לא מוזכר "מטר" בכלל ואיך פתאום לקראת סוף המכה נכנס ה"מטר" ?

תשובה: בענין הערתך היפה בענין הברד, עי' בספר עיוני רש"י פר' וארא עמ' צ"ב דהרגיש בכך. ור"ל דאולי מטר לא קאי על הגשם רק הוא שם פעולה של זריקה והמטרה. והיינו שכל דבר היורה כחץ נקרא מטר. ובאמת זה קאי על הברד. ויש שכתבו שרצה פרעה שיצא מכך דבר טוב, ויתחיל כעת לרדת גשם במצרים. וע"ז כתוב שלא ירד מטר. ויש שכתבו שכיון שהיה גם אש, א"כ כשיפסיק הברד תמס האש את הברד וירד גשם, וע"ז נאמר שלא ירד מטר. עי' בהגדת בית ישראל [טויסיג] עמ' פ"א, וכן בספר דבר טוב עמ' צ"ג, ובספר נאות דשא עמ' ק"צ [וע"ע בחזקוני שם].

פרשת בא

שמות י"ב י"ב טעם שמתו בכורי כל הבהמות אף שלא היו אלהי המצרים

שאלה: ברצוני לשאול כתוב שהשם הכה במכת בכורות גם את בכורי הבהמות, ובגלל שהשם נפרע מאלוהיהם של המצרים, ומשמע שזה בכורות של כל סוגי הבהמות, אך מצאנו שדוקא שהצאן - להם המצרים היו עובדים, כמו שכתוב בסוף ספר בראשית שתועבת מצרים כל רועה צאן, וכן מצינו שעם ישראל לקח את השה לקרבן פסח, שזה היה העבודה זרה של המצריים.

תשובה: בענין בכורי הבהמות עי' בספר דמשק אליעזר [לר' דוד קאפלאן נמצא באוצר החכמה] שמות י"א ה' דעמד בשאלתך וכתב להוכיח מלהלן י"ב והכיתי כל בכור מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים וגו' משמע שהבהמה לא בכלל אלהי מצרים המה, וכתב דנראה כי בודאי עיקר עבודתם היה רק לשה ולא לשאר מיני בהמות ויגיד עליו רעו כי תועבת מצרים כל רועה צאן כפשוטו ומה שפשטה המכה גם על כל בכור בהמה זהו מדה כנגד מדה כנגד בני בכורי ישראל נגזרה על כל הבכורים ואין גזרה למחצה.

וע"ע בענין ע"ז של מצרים אי היתה בהמות בתוס' על התורה שמות ח' כ"ב.

שמות י"ב ל"ה ל"ו, מנין היה כסף למצרים ביציאת בנ"י ממצרים, אחר דנתנו הכל ליוסף והיו עבדים לפרעה, וכן מנין היה למצרים כסף בביזת הים דכבר נתנו הכל לישראל כשיצאו

שאלה: בפרשת בא כתוב דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו כלי כסף וכלי זהב. וצ"ב מהיכן היה למצרים כסף וזהב והרי יוסף קנה מהם את כל מה שהיה להם, וכתוב שם שהם כולם היו עבדים לפרעה ומה שקנה עבד קנה רבו.

עוד קשה לי, כתוב וינצלו את המצרים הגמ' בברכות אומרת שהפכו אותה כמצודה שאין בה דגן, מאיפה היה כסף לביזת הים שהיה יותר ממה שלקחו קודם.

תשובה: בענין שאלתך מנין היה למצרים רכוש הא היו עבדים ליוסף, הנה בפשטות כ"ז היה בזמן יוסף אך אחר שמת פקע דין זה. אומנם עי' בספר ידי משה דכתב דזו היתה תשובת בני ישראל ע"י גב"פ בויכוח עם המצרים לפני אלכסנדר מוקדון המובא בפר' חלק דף צ"א.

ובענין השאלה מנין היה מה לבוז בבזת הים אחר שניצלו את מצרים, עי' תוס' השלם אות ז' ובשפתי חכמים שמות ט"ו כ"ב דכתב דבים לקחו מה שהיה להם המטמוניות שלא נתנו במצרים. ובצל"ח בברכות דף ט' תירץ בשם בנו דלקחו רק ממקומות מושבותיהם ובפיתום ורעמסס ובביזת הים לקחו מכל מצרים. ובספר חכמה ודעת אוסרי לגפן ח"ח ועוד ספרים כתבו דהנה כתוב כלי כסף וכלי זהב ושמלות ומשמע שבקשו מהמצרים רק מה שנצרך להקרבה כלים לקרבן ובגדים לדרך אבל תכשיטים לא בקשו כי למה צריך תכשיטים מי שהולך להקריב קרבן משא"כ בביזת הים הי' תכשיטים שהביאו המצרים למלחמה על הסוסים וכיו"ב.

שמות י"ג ט"ז, ביאור דברי הרמב"ן דבקביעת מזוזה מודה ביצי"מ אף דלא כ' במזוזה ענין זה

שאלה: כתב הרמב"ן בס"פ בא כתב "הקונה מזוזה בזוז אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאוד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו".

וכן כתב לעיל שם "הצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפינו בבקר ובערב, כמו שאמרו (ברכות כא) אמת ויציב דאוריתא, ממה שכתוב (דברים טז ג) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, ושנעשה סכה בכל שנה וכן כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים".

מפורש שבמצוות מזוזה יש לנו זכר ליציאת מצרים. והרי לא כתיב יציאת מצרים במזוזה.

תשובה: בענין זכר ליציאת מצרים במזוזה, כבר עמד בזה בחי' הגרי"ז על התורה, ותירץ דכיון שמוזכר במזוזה תפילין ובתפילין מוזכר יציאת מצרים זהו זכר ליצ"מ. עוד כתב דבפס' שמע ישראל מרומז יציאת מצרים עיי"ש.

פרשת בשלח

שמות י"ד י"ג, מקור דהאיסור לחזור למצרים משום שפדו משם כבר כל ניצוצות הקדושה

שאלה: האור החיים כותב בהרבה מקומות בחומש היסוד שבגלות תפקיד היהודי הוא לברר ניצוצות הקדושה שנתפזרו מחטא אדם הראשון ע"י שלומד ומקיים מצות. כדומני שהוא כותב באיזה מקום שהסיבה שאסור לחזור למצרים הוא בגלל שהצליחו לפדות כל הניצוצות משם ואין סיבה ליהודי להיות שם עוד.

תשובה: בענין איסור החזרה למצרים ענין זה אינו באור החיים אלא מבואר כן בדברי האר"י בשער המצוות בפרשת ראה בדפוס ישן דף ס"ד ע"א ובדפוס חדש דף מ"ח ע"א דטעם האיסור לחזור למצרים הוא מפני שכבר נתבררו משם כל ניצוצות הקדושה וכיוון שכך אין היתר להישלט על ידי קליפה זו והוא חילול הקודש עכ"ד ועיקר דבר זה מבואר בקצרה גם בביאור הגר"א לתיקוני זוהר תיקון נ"א דף צ"ז.

שמות י"ד י"ט, י' סדרים של שם ע"ב וסדר של נ"ד שמות

שאלה: שמעתי דיש י' סדרים של צרופי שם ע"ב היכן מקור דברים אלו ומהן הצרופים ההם ומקורם ומה הוא עיקר שם ע"ב. עוד שמעתי דיש מאותם פסוקים סדר של נ"ד שמות ומה הוא סדר שמות אלו.

תשובה: בענין שמות ע"ב הם שמות היוצאים מהפסוקים בפרשת בשלח בענין קריעת ים סוף פרק י"ד פסוקים י"ט כ' כ"א. והם ג' פסוקים שבכל פסוק יש ע"ב אותיות, ויחד הם רי"ו אותיות. ואלו הפסוקים י"ט. "ויסע מלאך האלקים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם". כ'. "ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה" כ"א, "ויט משה את ידו על הים ויולך יהוה את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים"

וכבר הובא ענין סדר זה ברש"י במסכת סוכה (דף מ"ה ע"א) ושם בפירוש ראשון מפרש שכוונת המשנה שם הוא לעניני שמות אלו וקורא לו שם המפורש. וכן הובא ענין שמות אלו בזוהר פרשת בשלח. ומבואר ברש"י ובזוהר שם דסדר השמות הוא סדר של יושר היפוך ויושר דהיינו שמצרפים את האות ראשונה של הפסוק הראשון ואות אחרונה של הפסוק האמצעי

ואות ראשונה של הפסוק האחרון, והם אותיות וה"ו וזה השם הראשון, וכן מצרפים את האות השניה מתחילת הפסוק הראשון ואות שניה מסוף הפסוק האמצעי ואות שניה מהתחלה של הפסוק האחרון והם אותיות יל"י והוא השם שני, וכן על דרך זה עד שיש ע"ב שמות של ג' אותיות.

ואלו הם ע"ב שמות של סדר זה של יושר היפוך ויושר.

וה"ו יל"י סי"ט על"ם מה"ש לל"ה אנ"א כה"ת הו"י אל"ד לא"ו הה"ע יז"ל מב"ה הר"י הק"ם לא"ו כל"י לו"ו פה"ל נל"ך יי"י מל"ה חה"ו נח"ה הא"א יר"ת שא"ה רי"י או"ם לכ"ב וש"ר יה"ו לה"ח כו"ק מנ"ד אנ"י חע"ם רה"ע יי"ז הה"ה מי"כ וו"ל יל"ה סא"ל ער"י עש"ל מי"ה וה"ו דנ"י הח"ש עמ"ם נג"א ני"ת מכ"ה פו"י נמ"ם יי"ל הר"ח מצ"ר ומ"ב יה"ה ענ"ו מח"י דמ"ב מנ"ק אי"ע חב"ו רא"ה יב"מ הי"י מו"ם

עוד יש סדר נוסף שכולו יושר היוצאים מפסוקים אלו והוא שנוטלים את האות ראשונה של הפסוק הראשון ואות הראשונה של הפסוק האמצעי ואות הראשונה של הפסוק האחרון והם אותיות וו"ו וכן על דרך זה עד שהם ע"ב שמות. וסדר זה נקרא סדר של כולו יושר.

ואלו הן השמות.

וו"ו יי"י סב"ט עא"ם מב"ש לי"ה אנ"א כמ"ת הח"י אנ"ד לה"ו המ"ע יצ"ל מר"ה הי"י המ"ם לו"ו כב"י לי"ו פנ"ל נמ"כ יח"י מנ"ה חה"ו ני"ה הש"א יר"ת שא"ה רל"י או"ם לי"ב וה"ר יי"ו לה"ח כע"ק מנ"ד אנ"י חו"ם רה"ע יח"ז הש"ה מכ"כ וו"ל יי"ה סא"ל ער"י עא"ל מת"ה וה"ו דל"י הי"ש על"ם נה"א נו"ת מל"ה פא"י נק"ם יד"ל הב"ח מז"ר וה"ב יא"ה על"ו מז"י דה"ב מכ"ק אל"ע חה"ו רל"ה יי"מ הל"י מה"ם.

[ומערכת ע"ב שמות הראשונה שוה למערכת ע"ב שכולו יושר באות ראשונה ואחרונה, ורק שונים הם באות האמצעית. אך יש עשר שמות שהם שוים גם באות האמצעי שאע"פ שזה מיושר וזה מהיפוך האות האמצעית שוה. והם שמות כ"ז כ"ח ל' ל"ד ל"ו לז ל"ט מ"ג מ"ה מ"ו] וברוב המקומות שנזכר שמות ע"ב אלו הם הסדר של יושר היפוך ויושר אבל יש כמה מקצת מקומות שנזכר הסדר של כולו יושר. ובקריאת שמע על פי כוונות האר"י מכונים את הסדר הראשון בפרשה השניה, אך בפרשה השלישית פרשת ציצית שם סדר הע"ב שמות הוא סדר כולו יושר. ועיין עוד בספר שערי קדושה חלק ד' [בחלק שהושמט ברוב ההוצאות בגלל שמות הקודש ורק לאחרונה הדפיסו מחדש בכתבים חדשים למהרח"ו ועוד כמה הוצאות] שהביא מספר חיי העולם הבא למקובל רבי אברהם אבולעפיא עמוד צ"ד שיש עשרה סדרים של שם ע"ב עיי"ש באורך ובביאור סדר שמות אלו עיין בסוף ספר הצירוף [לרבי אברהם אבולעפיא] בקוטרס מחשבת חושב [גרוס]. ועיין עוד בענין שם ע"ב באריכות בספר שמות הקודש שער א', ובקונטרס בע"ב בענן [תורג'מן] בסוף ספר פרדס הספר.

ובענין הנ"ד שמות עיין בספר סדר היום לרבי משה בן מכיר זיע"א בדרוש על הפסוק ידע תדע, כתב בסוף הדרוש לבאר את הפסוק "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי", וז"ל: וכפי הקבלה, דן אנכי הם נ"ד שמות היוצאים משם בן ע"ב היוצא מפסוק ויסע ויבוא ויט, שהם רי"ו אותיות וע"ב שמות כל שם בן ג' אותיות, ונ"ד שמות כל שם בן ה' אותיות, ובכחו יצאו ישראל ממצרים, והיינו דנקט אנכי ולא אני, עכ"ל.

ובענין מקורי השם הזה בן נ"ד כתב ס' שערי האורה שער ראשון וז"ל צריך אתה לדעת כי השם ית' יש לו נ"ד שמות מרובעים בצרוף יהוה' ולפי שהדבר כך צריך אתה לדעת כי ה' יתברך יש לו נ"ד שמות מרובעים בצירוף ה' יתברך והם עולים לחשבון רי"ו אותיות ואלו נ"ד שמות הם סוד המשכת כוח בכל הנמצאים שבעולם בהויית ההויות והם בדמיון נשמה אצל יר"ו אותיות שהם בויסע ויבא ויט. ובתוך אלו נ"ד שמות נכללים כל הדברים שבעולם ואלו הן המספיקים צורך כל הנבראים על ידי אדני ואם כן נמצא שם אדני באותיותיו מורות על ממשלתו ועניינו כיצד א' שבו הוא סוד אהיה שהוא למעלה י' שבו הוא סוד הי שהוא שוכן בו ד"נ הוא סוד נ"ד שמות ההויות שהם סוד כל מיני שפע ואצילות וקיום כל הנבראים שבעולם נמצאת למד כי כל הממשלה והשלטנות הוא ביד אדני ולפיכך הוא מורה לשון אדנות שזה השם הוא אדון כל הארץ. וכו' עיי"ש עוד באורך בכל דבריו הנפלאים. ומה שאמר שבשם ההוי"ה יש נ"ד שמות כתב הרמ"ק בפרדס רימונים שער כ"א פרק י"א קבלנו צרופו כזה יהו"ה יוה"ה יההו"ו יוה"ו יהו"ו יוו"ה יוה"י יהו"י יוי"ה והי"ה ויה"ה והה"י הוי"ו היו"ו הוו"י יוי"ה ויה"ו יהי"ו ההו"י ההי"ו היו"ר ווה"י ויה"ו ויו"ה ויי"ה והי"י ויה"י היו"ה היה"ו הוה"י היו"ו הוי"ו ווי"ה הוי"י היי"ו ויו"ו יוי"ו יוו"י ייה"ה יהי"ה יההה"י ווה"ה והו"ה והה"ו ווי"י ויי"ו ויו"י ההי"י היי"ה היה"י ההו"ו הוה"ו הוו"ה אלו הם נ"ד צרופים שבשם הוי"ה כפי אשר קבלנום מאנשי לבב. ע"כ וביאור צירוף זה הוא על דרך זה דמ216 אותיות יוצאים 54 שמות בני 4 אותיות. והוא כי הצרופים של שם יהוה הם 12 שמות צירופים של שם יהו"ה. והנה בשם המקורי מופיע שתי פעמים האות ה'. וכאשר נכפיל את האותיות האחרות של השם שהם י' ו' נקבל לפי זה עוד 12 צירופים מהכפל של האות י' שהוא יהי"ו ועוד 12 צירופים מהכפל של האות ו' שהוא ויה"ו. ויהיה ס"ה 36 צירופים. ואח"כ נצרף עוד צירופים אחרים בני 4 אותיות ע"י כפל של אותיות מתוך 3 האותיות השונות נקבל 6 צירופים משם יהי"ה, ועוד 6 צירופים משם והו"ה ועוד 6 צירופים משם ויוי שהם ביחד 18 צרופים סה"כ נ"ד צירופים.

שמות י"ד י"ט, טעם דאין בשם ע"ב אות ג'

שאלה: מדוע בכל הע"ב שמות יש בהם את כל האותיות חוץ מהאות ג'. כמובן שמות קדושים אלו בנויים על ג' פסוקים של ויסע ויבא ויט, ובהם אין אות ג'. אבל בכל זאת האם יש מי שדיבר בזה ומה הענין.

תשובה: בענין אמאי אין בע"ב שמות אות ג' עי' בזוהר בשלח שכתב דהטעם הוא כיון דג' מורה על גאות וגאוה, ועי' מגלה עמוקות אופן רע"ט.

שמות י"ד כ"ז, תמיהה על האוה"ח דהטבע כפוף לתורה מזמן מתן תורה ולא קודם לכן, מדברי הגמ' בסוטה דאיתא ק"ו למשה מאלישע שהיה לאחר מתן תורה

שאלה: שאלה עצומה בדברי אור החיים עה"ת, שאלתיה כמה וכמה ת"ח ולא מצאו מה לענות.

ידועים דברי אור החיים, שמות (יד, כז) בהביאו דברי הגמ' חולין (ז.) שר"א בן פדת הלך לפידיון שבויים וחלק את נהר גינאי וזה גדול ממשה רבנו וכו', והאריך שם לבאר, שבמתן תורה ניתן כוח בידי חכמים לשלוט על הטבע, ומשה רבנו בים סוף - היה קודם מתן תורה. ור"א בן פדת - היה לאחר שניתן כוח בידי חכמים לשלוט על הטבע, ע"ש באורך.

והן אמת, שדבריו נכונים מאוד, ועי' ש"ך יו"ד (קפט ס"ק יג) בשם הרשב"א בתורת הבית, ומה שהביא מירושלמי נדרים. ועי' גם חזון יחזקאל, תוספתא סוטה (פ"ח ה"ב), וכן ראיתי כעי"ז בשם מהרי"ט בס' צפנת פענח.

אולם יש לי על זה שנים רבות קושיא עצומה, עי' סוטה (יג.) שמשה רבנו ניסה להציף את ארונו של יוסף ואל תתמה היאך ברזל צף וכו' והלא דברים ק"ו ומה אלישע תלמידו של אליהו ואליהו תלמידו של משה צף הברזל מפניו - מפני משה רבינו על אחת כמה וכמה.

ולפי דברי האור החיים מאי ק"ו איכא הכא הלא משה רבינו היה קודם מתן תורה, ואין מזה ראיה למה שעשה אלישע אחר מתן תורה.

תשובה: בענין קושיתו העצומה על דברי האור החיים לאחר הרבה מחשבה וחיפוש לא מצאנו תשובה לשאלה נפלאה זו. וכן דיברנו עם כו"כ ת"ח ולא העלו ארוכה.

שמות ט"ז, כיצד לא לקחו הרשעים את המן של הצדיקים

שאלה: בלקיטת המן, הנה חז"ל אמרו שהצדיקים ירד להם המן על פתח בתיהם, ובינונים בחוץ וכו', ולכא' הרי הרשע יכל לקחת מחלקו של הצדיק לא היה יכול לקחת מן מהחלק של הצדיק. ובדוחק יש לומר שכל אחד ראה רק המן ששייך לו או שאם רצה לקחת ממה שאינו שלו לא היה נתפס בידיו.

תשובה: בענין המן לא מצאנו מי שעמד בזה, אך בפשטות נראה ראשית דלא היו שם גנבים וגזלנים גם הרשעים שבהם וביחוד שבמן ראו ניסים וכ"א יכל לקחת רק שיעור מדויק כמפורש בתורה וא"כ ודאי לא יכל לקחת מה שאינו שלו.

וכעת שלח לנו הכותב וז"ל במה שכתבתי בשאלה ד' שהרשעים לא ראו את המן של הצדיקים או שלא היו יכולים לגעת בו, שוב מצאתי שכן כתב בדברי ישראל (מודז'יץ) בתחילת פרשת המן.

שמות ט"ז כ"ב, בטעם דרש"י דלחם משנה משונה בטעמו וריחו, הא היו טועמים במן כל שהיו רוצים

שאלה: עי' ברש"י שמות ט"ז כ"ב דכתב בפירוש שני לחם משנה לחם משונה בריחו וטעמו וקשה הרי במן כל מה שהיו רוצים לטעום היו טועמין וא"כ הטעם שהיו בשב"ק היו יכולין לטעום תמיד.

תשובה: בענין קושיתך על דברי רש"י הנה מקורו של רש"י ממכילתא דרבי ישמעאל פרשת בשלח ובאמת שם לא מוזכר בטעמו, אך במדרש תנחומא ישן נמצא גירסת רש"י וכן מצאנו שהביאו מעוד כמה מקורות. ומצאנו שעמד בקושיתך השפת אמת בליקוטים, ותירץ שבכל שבת נשתנה הטעם למעליותא חדשה ובשבת הב' לטעם יותר טוב ומתוק וכן לעולם. ואולי אפשר לומר דסתם טעמו בלי שחשבו בו טעם אחר היה שונה בשבת מכל יום או דהוי דבר רוחני וי"ל.

שמות י"ז י"ג, בן כמה היה עמלק במותו

תשובה: עי' שמות י"ז י"ג ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו, וצ"ב מיהו עמלק, ועמדו בכך בראשונים. עי' באבן עזרא שכתב דעמלק אינו שם העם אלא שם המלך וממילא עמו הוא העם של עמלק. ובפשט שני כתב דעמו היינו עם אחר שנתחבר עמו, וכ"כ הספורנו בפסוק י"ג את עמלק ואת עמו המקובץ מעם אחר להלחם, וכ"כ בפירוש ר' אברהם בן הרמב"ם על התורה.

אך עי' במכילתא דרבי שמעון ב"י על הפס' ויבוא עמלק ויבוא עליהם עמלק בן אליפז בן עשו להילחם עמהם. עוד כתב שם במכילתא עמלק כמשמעו את עמלק לרבות אשתו ובניו ומשמע דהכונה לעמלק בעצמו וכן מוכח מדמרבה את אשתו ובניו [ולפ"ז עמו הכונה עם של עמלק עצמו] ומשמע דהכונה לעמלק בעמו אם כי יש לדחוק דהכונה למלך הנקרא עמלק על שם עמלק בן אליפז כפר' הראשון של האבן עזרא.

ולפ"ז היה עמלק זקן מאוד בזמן מלחמת עמלק דהנה עשיו התחתן מאה שנה לאחר לידת יצחק שנולד ד' מאות שנה קודם יציאת מצרים ואליפז נולד קצת אח"כ, ועי' בראשית רבה ל"ו ד' דנולד בב' קע"א לבריאה ועמלק היה בנו הקטן של אליפז ונולד כמה עשרות שנים אח"כ ובשנת יציאת ישראל ממצרים דהיינו בשנת בתמ"ח היתה מלחמת עמלק וזה 277 שנים לאחר לידת אליפז וא"כ עמלק היה בן קרוב למאתים חמישים שנה.

פרשת יתרו

שמות י"ח א', האם לעת"ל יתגיירו כל הגוים

שאלה: מסרתי שיעור ברבינו בחיי עה"ת בפרשת יתרו (פרק יח פסוק א) והנה ראיתי שכתב דבר שהיה דבר פלא בעיני וז"ל "ויתכן עוד לתת טעם בסמיכות פרשיות זו לזו פרשת יתרו לפרשת עמלק ואחריה פרשת בחודש השלישי ששם מתן תורה ואחריה פרשת ואלה המשפטים, והוא שידוע כי זרעו של עשו קוץ מכאיב לישראל בכל הדורות בין במלחמה הראשונה לישראל גם האחרונה, וירמוז הכתוב כי כשם שהמלחמה הראשונה נצחנוה על ידי משה ויהושע כן האחרונה והוא הגלות החל הזה אשר אנחנו בידם עתידין אנו להגאל על ידי אליהו שהוא משבט לוי כמשה ומשיח בן יוסף שהוא משבט אפרים כיהושע, וכשם שבגאולה ראשונה של מצרים נתגייר יתרו וחזר לאמונתנו כן בגאולה אחרונה יתגיירו כל העובדי גלולים ויחזרו לדתנו, ועל כן נסמכה פרשת בחודש השלישי שהיא מתן תורה כי אז תחזור התורה לאכסניא שלה ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ואחר כך יהיה יום הדין של תחית המתים, ועל כן נסמכה פרשת ואלה המשפטים כי מתוך המשפטים והדינין יוצאים בני אדם אלו זכאין ואלו חייבין, וכן הענין ביום הדין של תחית המתים שכתוב בו אלה שתי פעמים שנאמר (דניאל יב, ב) אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם, ואם כן סמיכות הפרשיות רומזות ומגידות מראשית אחרית והנה הם מסודרות בהשגחה ובכוונה גדולה, עכ"ל.

הנה כתב "וכשם שבגאולה ראשונה של מצרים נתגייר יתרו וחזר לאמונתנו כן בגאולה אחרונה יתגיירו כל העובדי גלולים ויחזרו לדתנו". ולכאורה הוא דבר פלא לומר שבגאולה האחרונה כל העובדי גלולים יתגיירו ויחזרו לדתנו שהוא נראה כדבר הנמנע, ולא עוד אלא שלכאורה מוכח ממקורות אחרים שהגויים ישארו גויים ויהיו משרתים לעם ישראל. ואשמח מאוד לדעת ביאור ומקורות לדבר זה.

תשובה: בענין דברי רבינו בחיי דכל הגויים יתגיירו לעתיד לבוא יש בזה אריכות דברים, עי' בברכות דף נ"ז ע"ב דאמרו והרואה מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות והשב לב עובדיהם לעבדך וכשהוא רואה מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים בחוץ לארץ אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובה עובדי כוכבים רבי שמעון בן אלעזר אומר אף בחוץ לארץ צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר (צפניה ג' ט') אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד, כלומר שאחר מלחמת גוג ומגוג אהפוך את לשון כל העמים ללשון הקודש ועל ידי כך יקראו כולם בשם ה' ויעבדוהו יחד והיינו שעתידים הם להתגייר. ופסק הרמב"ם כרשב"א.

ועי' בע"ז דף כ"ד עמ' א' דאמרו שם דרבי אליעזר פוסל קרבנות בהמה שנלקחה מעובד כוכבים מחשש שנרבעה והקשו עליו מהפסוק כל צאן קדר יקבצו לך וגו' שמבואר בו שלעתיד לבוא יקריבו קרבנות של ישמעאל אמר רבי אליעזר כולם גרים גרורים הם לעתיד לבא ומאי קראה "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה" וגו' מתקיף לה רב יוסף ודלמא מעבודת כוכבים הוא דהדרי בהו אמר ליה אביי לעבדו שכם אחד כתיב. ועי' ברש"י שם דמפרש שבני האומות יקיימו את כל המצוות כמו ישראלים גמורים וזה לדעתו כוונת הפסוק שכם אחד דמשמע שאין חילוק בעבודת ישראל והאומות ותהא עבודתן שווה בכל מצוותיו, וכ"כ רש"י בזכריה י"ג ח' שבו מדובר על אומות שיוותרו בחיים בימות המשיח דגוים אלו יתגיירו ויחיו. וכך כתב גם בדרשות הר"ן דרוש ו' שכל האומות ישובו לאמונתנו בכל פרטי המצוות.

אך עי' במהרש"א בחידושיו בע"ז שם דס"ל דלשון הכתוב שכם אחד במשמעות של חלק אחד כלומר אומות העולם יקיימו רק חלק אחד מהמצוות והכוונה למצוות בני נח שהם מחוייבים בהם גם כיום.

ועי' בשדה יהושע על הירושלמי ברכות פ"ט שכתב שזו המחלוקת בין ת"ק לרשב"א האם כל הגוים עתידים להתגייר לעתיד לבוא, ובצרור החיים ברכות נ"ז כתב שאין כוונת רשב"א שיתגיירו שהרי לא יקבלו אז גרים אלא הכוונה שיהיו עובדי ה'. ובע"ז דף ג' משמע שלעתיד לבוא יקבלו מצות סוכה ויבעטו בה, ובירושלמי ע"ז פ"ב ה"א איתא רב הונא אמר רב עתידים בני נח לקבל עליהם שלשים מצוות שנאמר וישקלו את שכרי שלשים כסף ורבי חייה בר לולייני בשם רבי הושעיה סובר שכל המצות עתידין בני נח לקבל עליהם וכאמור בצפניה ג', ט' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה ובסוף הן עתידין לחזור בהן ומה טעם (תהילים ב' ג') ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו זו מצות תפילין זו מצות ציצית ע"כ, ועיין ביפה עינים שכתב שמבואר בזה דלא כגמרא בברכות שעתידים להתגייר. ועיין ברמב"ם מלכים י"א ד' שכתב וז"ל וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו אינן אלא לישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנ' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד כיצד כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה אלו אומרים נסתרות יש בהם ואינן כפשוטן וכבר בא משיח וגלה נסתריהם וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום עכ"ל, וכתב בצרור החיים הנ"ל דלא נזכר בהדיא ברמב"ם שיתגיירו וא"כ אפשר שרק יעבדו את ה' אבל לא כיהודים. אך עי' ברמב"ם מלכים פרק י"ב א' שכתב ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר שנאמר זאב ערבות ישדדם ונמר שוקד על עריהם <u>ויחזרו כולם לדת האמת</u> ולא יגזלו ולא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל ע"כ אבל יש להעיר שיש גורסים כאן ויחזרו בתשובה כולם וא"כ אינו ענין לגירות גם יש גורסים רשעי

העולם, ולפי זה אולי י"ל דמיירי ברשעי ישראל. וראה גם דרשות הרב יהושע אבן שועיב, ועיין בשערי אורה שער ה' ספירה ו' שכתב נמצאת אם כן למד כי בהתאחד השם יתברך עם כנסת ישראל, ויתייחדו זה בזה אז כל השרים העליונים יהיו כולם נעשים אגודה אחת לעבוד את השם יתברך לשמש את כנסת ישראל לפי שממנה תבוא להם הפרנסה. וכמו שתהיה חפצם ורצונם ותשוקתם של שבעים שרים למעלה לשמש את כנסת ישראל כך תהיה תשוקת שבעים אומות שלהם לשמש את ישראל למטה ולהידבק בהם. ויהיו כולם עובדים את השם ויהיו כולם עובדים את השם. וזהו סוד כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד (צפניה ג' ט'). וזהו סוד וכו' וכשתבין זה תבין מה שאמרו הנביאים והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה י"ד ט), אימתי, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד בזמן שיתייחד השם עם כנסת ישראל ואז תהיה אמונת כל האומות על על שם ה' יתברך ומתוך רוב יתברך ומתוך רוב חפצם להידבק בשם ה' יתברך יעבדו את ישראל וזה שאנו אומרים בתפילות ר"ה ובכן תן פחדך.

והנה מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספרו טעמא דקרא על הפסוק "כן יזה גוים רבים" בישעיה נ"ב ס"ו כתב וז"ל מכאן רמז למה שאמרו פסחים צ"ב א' הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר וגר שנתגייר צריך הזאה שלישי ושביעי ולעתיד לבוא כל הגוים שישארו יתגיירו כמו שאמרו בע"ז כ"ד א' ויצטרכו כולם הזאה וזהו כן יזה גוים רבים עכ"ל.

שמות י"ח ב', ביאור המכילתא דהיו למשה כמה נשים

שאלה: במכילתא פ' יתרו על הפס' 'ויקח יתרו חותן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה' כתוב 'אמר לו אהרן למשה, מה טף ונשים אלו עמך', ע"כ. וצ"ב איזה נשים היה לו, הלא נשא רק את צפורה, הול"ל 'טף ואשה'.

חיפשתי בהרבה ממפרשי המכילתא ובעוד מקומות ולעת עתה לא ראיתי אף אחד שמדבר על זה, ואשמח לקבל ציון, מ"מ, ותשובה.

תשובה: בענין הלשון במכילתא מה טף ונשים אלו עמך חיפשנו וגם אנו לא מצאנו מי שעמד בזה. אך צ"ל דיש פעמים דנוקט לשון רבים על יחד והכונה למה הבאת כאן נשים וילדים למרות שמדובר רק על אשה אחת ואין זה דוחק כלל. עוד יש לציין דבמכילתא דרשב"י הוצאת אפשטיין יש גירסא אחרת "מה טיב אלו בני אדם שעמך".

שמות י"ח י"ב, כיצד שימש משה בקבלת פני יתרו הא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול

תשובה: עי' מקנה קידושין ל"ד, ומשך חכמה פרשת יתרו מה שתרצו. ויש שכתבו דכיון דהומלך ע"י הקב"ה ולא ע"י העם כבודו מחול.

שמות י''ט ד', היכן נמצא דלעת''ל גם יבואו על כנפי נשרים

בענין המקור שלעת''ל יבואו על כנפי נשרים, עי' בזוהר ויקרא דף ק''ט.

שמות י''ט י''ג, אם קטן נתחייב מיתה בהפרשת הר סיני

שאלה: בפרשת יתרו (י''ט י''ג) "אם בהמה אם איש לא יחיה", ואיתא במכילתא אין לי אלא איש אשה מנין ת''ל אם איש וכו' ע''כ, ולעניין בהמה חיה ועוף איתא במשנה במס' ב''ק נ''ד ע''ב דכולהו איתנייהו בהפרשת הר סיני, אמנם יש לשאול בקטן שעלה על הר סיני האם נתחייב מיתה או לא?

תשובה: בענין שאלתך בקטן הנוגע בהר סיני מה דינו, עי' בספר גבורות יצחק [סורוצקין] על שבועות סי' י''ב שדן בכך וכתב דהנה בפסוק י''ג כתיב כי סקל יסקל או ירה יירה אם בהמה אם איש לא יחיה ובעלמא איש ממעט קטן ומשמע מזה דקטן לא היה בכלל העונש דנוגע בהר אולם בהתראה שניה לא נאמר איש וא''כ אף קטן בכלל והביאור דבפעם השניה נתחדש עונש בידי שמים וא''כ י''ל דדוקא המיתת בי''ד דכתיב בקרא מות ימות הוי מגדר עונש. אבל כשירד הקב''ה על הר סיני אין זה מגדר עונש אלא בגלל מציאות ה' שם ולכך לא כתיב איש למעט קטן. עיי''ש מה שהאריך [וכמובן אין הדברים מוכרחים ואין בידינו לדרוש דרשות אכל יש כאן פתח]. עוד יש שהעירו דקטן לא גרע מבהמה וי''ל.

שמות י''ט י''ח, מקור דברי חז''ל ויחרד כל ההר מאד, שגם העולם רעד בשעת מתן תורה

תשובה: בענין מעמד הר סיני שכל העולם רעד הנה כבר בתפילת ר''ה במוסף אנו אומרים אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמם ונגלית עליהם בערפלי טהר בהגלותך מלכנו על הר סיני בקולות וברקים עליהם נגלית ובקול שופר עליהם הופעת גם העולם כולו חל מפניך. ובשירת דבורה הנביאה שופטים ה' ד' נאמר ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים הדים נזלו מפני ה' זה סיני מפני ה' אלקי ישראל. ובתהלים ס''ח ט' נאמר ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלקים זה סיני מפני אלקים אלקי ישראל' וכן איתא בתרגום יונתן על הפסוק בישעיה א' ב. שמעו שמים והאזיני ארץ כי ה' דבר' שתירגם יונתן שמעו שמיא דזעו כד יהבית אוריתי לעמי ואציתי ארעא דאתרגישת מן קדם פתגמי ארי ה' מליל ובמכילתא דרשב''י פרק י''ט איתא ויחרד כל העם אשד במחנה נזדעזעו והלא דברים קל וחומר ומה ישראל שעתידין ומעותדין לפני הר סיני נזדעזעו אומות העולם על אחת כמה וכמה וכן הוא אומר תהלים ע''ו ט' משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה.

וכן נאמר תהילים ע''ו ט' משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה. וכן ההרים ורקדו כאילים והגבעות רקדו כבני צאן כמו שנאמר תהלים קי''ד ד' ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן

מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב וכתב הרמב"ן שמות כ' ט"ו וזה לשונו וחרד ההר עצמו ונזדעזע כאשר יעשו ברעש הנקרא זלזלה' או יותר מכן וכן כתוב ההרים רקדו כאלים גבעות כבני צאן' ואיננו משל כאשר איננו משל הים ראה וינס הירדן יסוב לאחור וכן נאמר תהלים כ"ט ו' וירקידם כמו עגל לבנון ושריון כמו בן ראמים' ופירש רש"י וירקידם כמו עגל את הארזים ואת ההרים שבאו לשמוע מתן תורה לבנון ושריון שמות ההרים וכך איתא במכילתא יתרו מסכתא דבחדש פרשה ה' כשעמד הקב"ה ואמר אנכי ה' אלוקיך היו ההרים מתרעשים והגבעות מתמוטטות דבר אחר אנכי ה' אלוקיך שכשעמד הקב"ה ואמר אנכי ה' אלוקיך היתה הארץ חלה שנאמר ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה' ואומר הרים נזלו מפני ה'. ואומר תהלים כ"ט ג' קול ה' בכח קול ה' בהדר' עד ובהיכלו כולו אומר כבוד. וכך איתא בפרקי דרבי אליעזר פרק מ' יצא קול ראשון והשמים רעשו והימים והנהרות ברחו וההרים והגבעות התמוטטו וכל האילנות כרעו והמתים שבשאול חיו ועמדו על רגליהם. ובספרי דברים פיסקא שמ"ג איתא כשנגלה הקב"ה ליתן את התורה הרעיש כל העולם על יושביו שנאמר קול ה' על המים ואומר קול ה' בכח ו ועוד אמרו שם בתפילת ר"ה ובריות בראשית חרדו ממך ופירש באבודרהם סדר תפלת ראש השנה ובריות בראשית הם האילנות ושאר צמחים חרדו ממך שנאמר וירקידם כמו עגל וכתיב קול ה' יחיל מדבד יחיל ה' מדבר קדש כי זה המזמור מדבר בעת מתן תורה. במכילתא יתרו מסכתא דעמלק פרשה א' נאמר שבשעה שנתנה תורה לישראל זעו כל מלכי האדמה בהיכליהם, שנאמר תהלים כ"ט ט' ובהיכלו כלו אומר כבוד וכן הוא בגמרא זבחים קט"ז שכשניתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל מלכי עובדי כוכבים אחותן רעדה בהיכליהן ואמרו שירה שנאמר ובהיכלו כולו אומר כבוד.

שמות כ', דברי המבי''ט דאותיות שבלוחות לא היו שוים בב' הלוחות להורות החילוק בין בין אדם למקום לבין אדם לחבירו

שאלה: היכן כתב המבי"ט ששני הלוחות היה שווים בגודלם, וא"כ על הלוח השני שיש רק קצת פסוקים לעומת הראשון ע"כ היו האותיות יותר גדולות ונראין יותר לעין

תשובה: דברי המבי"ט על הלוחות נמצאים ב'בית אלקים' שער היסודות פרק י"ב ושם כתב את חידושו שהאותיות שבלוח השני היו האותיות גדולות יותר מן האותיות בלוח הראשון ולכן עשה הקב"ה כן כדי להבליט יותר את הזהירות במצוות שבין אדם לחבירו לבין אדם למקום.

שמות כ' ד' ואשר במים מתחת לארץ, איזה דמויות יש שם

שאלה: מה פירוש ואשר במים מתחת לארץ (שמות כ' ד') הרי המים מתחת לארץ הם מי תהום ואין שם שום צורת בעל חי.

תשובה: בענין המים אשר מתחת לארץ אולי הכוונה למי הים והפשט בפסוק דמי הים תמיד נמוכים מהקרקע והחוף שלידם דאל"כ היו מציפים את היבשה וזה מה שנקרא פני הים אך לא מצאנו מי שפירש כן.

וכעת מצאנו במכילתא ואשר במים מתחת לארץ להביא את הבוביא דברי רבי עקיבא ויש אומרים להביא את השברירים כל כך רדף הכתוב אחר יצר הרע שלא ליתן לו מקום למצוא לו אמתלת היתר. ומהו בוביא עיין בילקוט דהגירסא הבבואה ובתורה שלימה הביא בכת"י מדרש החפץ יכול יעשה דמות הבוביא שבמים ובפ' ר' מיוחס לרבות את הבוהו ובפי' ס' יצירה להר"י ברצלוני דף יד מביא לשון המכילתא ומפרשה "לא יעשה לו דמות כל אלה וכו' אבל יעשה לו דמות תהום וחשך ואפלה ת"ל ואשר במים מתחת לארץ להביא אבוביא דברי ר' עקיבא ואחרים אומרים להביא את השדוירין כל כך ריבה הכתוב אחר יצר הרע שלא ליתן מקום למצוא אמתלת דבר. וחברו רבותינו ז"ל בזה המקום כל התמונות מן מיני חיה ומן תמונה שאינה חיה ומן האור ומן החושך עד הצורות שהן מתחלפות ונראות במים ובגופות הנוצצות שהן מוצהבות כעין נחושת קלל והוא אבוביא. ויש מי שמפרש בוביא מלשון צל כגון בבואה דבבואה, ואף על הצורות המצטיירות בדעתו של אדם הנראים, ועינינו בחשך, והוא השדוירין. וחברה התורה כל אלו התמונות כדי שלא ישאר בלבו של אדם שום יצר ושום חשבון ושום מחשבה והרהור לתת שום דמיון ולא שום דמות ותמונה לבוראינו ע"כ. ולשון הרמב"ן מתחת לארץ לרבות השדים מתחת מים ושוכניהם וכך אמרו להביא את הבוביא, כנראה מפרש בוביא שדים. וכ"ה בפי' רבינו בחיי אשר בשמים ממעל יזהיר שלא יעשה צורת המלאכים ושאר התמונות הקדושות שהם למעלה בשמים כגון האופנים והשרפים וחיות הקדש ואשר במים מתחת לארץ שלא יעשה צורת השדים שבתהום וכו'. ומן הידוע כי השדים לג' חלקים נחלקים יש מהם שוכנים באויר בגלגלי היסודות והם המחלימים את האדם בלילה, ויש מהם שוכנים בקרבנו והם המחטיאים האדם, ויש מהם שוכנים בתהומות ים. ואלמלא נתנה להם רשות לעלות היו מחריבים את העולם. ודרשו רז"ל אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת ואשר בארץ לרבות אדם ובהמה וחיה ועוף מתחת לרבות שקצים ורמשים ואשר במים לרבות דגי הים מתחת לארץ לרבות השדים. וכן אמרו רז"ל מתחת לארץ לרבות הבוביא.

שמות כ' ח', זכור ושמור שנאמרו בדיבור אחד כיצד היו כתובים בלוחות

שאלה: אמרו חז"ל [שבועות דף כ' והובא ברש"י בפר' יתרו ובפרשת ואתחנן] זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, ויל"ע מה היה כתוב על הלוחות עצמן. ושמענו דרשן אחד שהביא שמועה מפורסמת שהגאון רבי יעקב קמנצקי זצ"ל שאל שאלה זו בבחינה בחדר וילד אחד השיב לו שיש לו ראיה מתפילת שמו"ע בשחרית של שבת דאמרינן "ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת וכן כתוב בתורתך". והדבר תמוה קצת למה שיהיה כתוב דוקא זכור ושמור ואת הראיה מהתפילה יש לדחות, האם עמדו בזה במפרשים?

תשובה: מצאנו בשאלה זו ד' שיטות ועמדו כבר בראשונים בכך.

שיטה ראשונה עיין ברמב"ן בפרשת יתרו פ"כ פס' ח' דכתב ואני תמה אם נאמר זכור ושמור מפי הגבורה למה לא נכתב בלוחות הראשונות, ויתכן שהיה בלוחות הראשונות ובשניות כתוב זכור ומשה פירש לישראל כי שמור נאמר עמו, וזו כוונתם באמת עכ"ל.

שיטה שניה עי' בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תקמ"ט דכתב על הרמב"ן דכל דבריו דברי אלהים חיים, אבל במה שכתב כי בלוחות הראשונות והאחרונות היה כתוב בהם זכור אין אני מודה לו, אלא זכור ושמור היה כתוב בהן, שכל מצות התורה ודקדוקים היו כתובים בלוחות. והיינו דפי' דנכתב בלוחות גם זכור וגם שמור עיי"ש.

שיטה שלישית עי' בתורה שלמה במלואים על פרשת יתרו סי' י"ב הביא מדרש כתב יד ילקוט רושיינא וז"ל וכן זכור ושמור בדבור אחד נאמרו פי' צוואה אחת היא שבראשונות כתוב זכור ובו במקום באחרונות כתוב שמור.

ועיין באבודרהם בתפלת שמו"ע לשחרית של שבת דגם כתב כן דבלוחות ראשונות היה כתוב זכור ובשניות שמור, והטעם כתב שם משום דבלוחות ראשונות נאמרו זכור ובשניות שמור משום דמנהג העולם כשאדם נותן מתנה לחבירו ומאבדה ואח"כ נותן לו מתנה אחרת אומר לו שמור אותה בטוב כך הקב"ה נתן שבת לישראל ובא מקושש וחללו כשחזר בדברות שניות אמר שמור את יום השבת כלומר שמרוהו היטב, וכ"כ בהדר זקנים עה"ת.

ועי' בסידור יעב"ץ בתפילת שמו"ע לשחרית שבת דפי' בכוונת הרמב"ן דבלוחות ראשונות היה כתוב שמור ובשניות זכור.

ועיין ראב"ע בפרשת יתרו פ"כ פ"א דכתב לא כאשר אמר הגאון כי זכור הוא בלוח האחד ושמור בלוח השני וכו'.

אך יעוי' באמת ליעקב בפר' ואתחנן דכתב דאי אפשר לומר כן בדעת רש"י, דבסנהדרין דף נ"ו ע"ב ד"ה אשר צוך במרה כתב רש"י וז"ל הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערבות מואב כאשר צוך בסיני דמשה לאו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומזהירם על מצוותיה, אלא כמו שקבלה הוא היה חוזר ומגיד להם וכל מה שכתוב בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני עכ"ל. הרי לנו שדעת רש"י היא שלא היה שינוי בין הלוחות הראשונות לשניות, ועיי"ש דחידש כמ"ש בשאלתך.

שיטה רביעית דודאי רק אחד מהם היה נכתב בלוחות, ומה שהוזכר בפרשת יתרו זכור ובפרשת ואתחנן שמור היינו משום שבלוחות היו הרבה תיבות בגדר קריין ולא כתיבן או כתיבן ולא קריין, והיינו שאפשר שתיבת שמור היתה הכתיב והקרי היה זכור או להיפך וזה הפשט שבדיבור א' נאמרו היינו שהא' היה כתיב והב' היה קרי, ועיי"ש בסוגרים דהביא את הראיה שכתבת בסיפור בשם הילד וז"ל קצת ראיה יש להביא ששמור היה זה שנכתב ממה שאנו

אומרים בתפלת שחרית של שבת ישמח משה במתנת חלקו כו' ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת וכו'. אך עי' באבודרהם שפירש דהא דאמרינן בשמו"ע וכתוב בהם שמירת שבת הכוונה זכור.

ועיין בסידור אוצר התפילות בעיון תפלה דגם דחה ראיה זו, וכתב דמה שהוזכר בשמו"ע רק שמירת שבת ולא זכירת שבת, הכונה שמירת שבת בדברות הראשונות זכור ובדברות האחרונות שמור, ומה שזכר שמירת שבת ולא זכר זכירת שבת כי מצינו שהקפידה התורה על שמירת השבת מחללו יותר מעל זכירת השבת לקדשו, שהרי בשבעה מקומות הזהירה תורה על שמירת שבת עיי"ש ושמור.

פרשת משפטים

שמות כ"א י"א, ביאור דברי המכילתא

שאלה: הריני לכתוב למעכת"ר במה שהוקשה לי בעבודתי על המכילתא דרשב"י [אשר אני משתדל בהוצאתו לאור אם יסייעני הקב"ה לזה בחסדו], ואם יהיה לו במה לפרנסני בהבנת הדברים תע"ב.

אי' במכילתא ואם שׁלשׁ אלה לא יעשׂה לה. רבי אל[י]עזר אומר, זה שׁאר כסות ועונה. אמר לו רבי עקיבה, מה אני צריך, והלא כבר נאמר שׁארה כסותה ועונתה לא יגרע, מה תלמוד לומר ואם שׁלשׁ אלה, יכול יעשׂה לה כל המצות האמורות בתורה, תלמוד לומר אלה. יכול יעשׂה לה את כל האמור בע[נ]ין, תלמוד לומר ואם שׁלשׁ אלה, אמור מעתה, לא יעדה לא הוא ולא בנו, ולא פדאה - ויצאה חנם. מה אני צריך, אם ללמד שׁתהא יוצא[ה] בסוף שׁשׁ, הרי כבר נאמר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה (דברים טו יב), מה תלמוד לומר ויצאה חנם, ריבה לה הכתוב (ו)יציאה אחרת.

אבל איני מבין מהו 'כל האמור בענין', ואם יוכל רומעכת"ר שליט"א לבאר לי דבר זה, וכן לבאר הענין שלפני כן של 'כל המצות האמורות בתורה'.

תשובה: עי' בתורה שלמה שמות פכ"א אות רכ"ב דהביא דיש שאין גורסים באמת קטע זה במכילתא, וכן הביא מספר חמאת חמדה מכת"י דכבר כתב דאינו מובן לו ענין זה עיי"ש.

שמות כ"א י"ג, רוצח בשוגג בלא גואל הדם אם גולה לערי מקלט

תשובה: בענין האם רוצח בשוגג שאין לו גואל הדם האם גולה, הנה מבואר במכות דף ב' דגלות היא משום כפרה, ועיין באור שמח בפ"ו מהלכות רוצח הי"ג שכתב בפירוש דדין עיר מקלט היא משני טעמים מטעם שמא יהרגנו גואל ומטעם כפרה והביא ראיה דגם כשאין גואל דם ואין לרוצח בשגגה כל חשש שמא יהרגוהו כמו בישראל שהרג את העבד בשגגה דגולה אף שלעבד אין גואל דם שהרי גואל הדם הוי רק מי שיורשו, והרי לעבד אין כלל יורשים ובכל

זאת גולה הרוצח את העבד בשגגה ועל כרחך משום כפרה. עוד הביא ראיה ממי שמת מוליכין עצמותיו לשם הרי דאף שאין חשש גואל הדם חייב בעיר מקלט. וכן כתב במשך חכמה על הפסוק ואל תחניפו. וכן הביאו ראיה ממי שרצח והוא כבר בעיר מקלט דגולה משכונה לשכונה. ועיין עוד במהרש"א במכות בחידושי אגדות דף י' ע"ב בד"ה אחד הרג וז"ל דהא הגלות לערי מקלט אינו רק מפני גואל הדם שיהרגנו ואם אין עדים האיך יהרגנו גואל הדם [אך עיי"ש דנשאר בקושיא מכח כך ועיין בערוך לנר ובשפת אמת שם וצ"ב ועיין באיילת השחר משפטים כ"א י"ג דכתב דבאמת ע"פ דברי האור שמח מיושבת קושית המהרש"א וכתב דגם בדברי החינוך מוכח דהוי משום כפרה ועיין בחידושי האור שמח ח"ב עמ' שנ"א מש"כ בענין דברי המהרש"א] ובאמת כן הוא בספרי שופטים על הפס' ינוס שמה, ובמלבים אות ע"ד אין לי אלא רודף וגואל רודף ואינו גואל גואל ואינו רודף לא רודף ולא גואל מנין ת"ל רוצח רוצח ריבה, ופי' רבינו הלל וכן הוא בהגהות וביאורים על הספרי דלא רודף ולא גואל היינו כגון גר צדק יעו"ש ומבואר דגם היכא דליכא גואל הדם וממילא לא שייך דין גלות משום הצלה אעפ"כ חייב בגלות. ועיין עוד בכלי חמדה מסעי אות ג' שהאריך בענין זה.

שמות כ"א י"ג, ביאור דברי הילקוט ראובני דמשה נתחייב גלות בהריגת המצרי, דהא הרגו במזיד.

שאלה: ראיתי בספר ילקוט ראובני (שמות אות קו) שכתב בשם כונות האר"י זיע"א (ד' מ"ד ע"ב) וז"ל: משה הרג את המצרי היה חטא בידו ונתחייב גלות וזהו אשר ינוס שמ"ה אותיות מש"ה, עכ"ל. וקשה והרי רוצח שנס הוא רק לרוצח בשגגה ומשה הרג את המצרי במזיד בכוונה להורגו ואם כן הוא לא חייב חובת גלות וכן רוצח בשגגה הוא רק אם הרג יהודי בשגגה ולא אם הרג גוי והרי המצרי אינו יהודי ועל כן מדוע משה רבנו התחייב חובת גלות.

תשובה: בענין חיוב גלות למשה, הנה ענין זה מקורו בספר הליקוטים ובשער המצוות ובליקוטי תורה לאר"י על פר' שופטים. ובענין אמאי הוי שוגג כתב החיד"א בנחל קדומים ובדבש לפי ובכסא רחמים על אבות דר"נ פ"כ דבישראל חייב גלות בשוגג, ובהורג עכו"ם חייב גלות גם במזיד עיי"ש. עוד כתב שם דבאמת משה לא עבד בזה איסורא כיון דמן הדין הרגו והיינו ע"פ מה שאמרו ז"ל דנמלך משה במלאכים והסכימו בהריגתו ועוד דהא הרגו בשם ויש לצדד שאם לא היה מן הדין לא היה לו כח למשה רבינו ע"ה לכוין היטיב בשם ולכך אתה פטור אך מאחר כי חסיד גדול אתה ונשמתך עליונה מאד לפיכך ושמתי לך מקום לך דייקא כמ"ש האר"י ז"ל עיי"ש באורך. ועי' מש"כ בשם משמואל פר' ואתחנן. ובספר נחלת צבי [קליין] בריש פר' שמות.

שמות כ"א כ"ד, למה אמרו יוצא בשן ועין, אחר דבפסוק הקדים עין לשן

שאלה: יוצא בשן ועין אמאי הקדים שן לעין ובקרא בפרשת משפטים כתוב להיפך קודם עין ואח"כ שן ובתלמוד מופיע ז' פעמים הפוך שן ועין.

תשובה: במאי דבדק לן מר אמאי אמרינן דע"כ יוצא בשן ועין אמאי הקדים שן לעין ובקרא בפרשת משפטים כתוב להיפך קודם עין ואח"כ שן, ובתלמוד מופיע ז' פעמים הפוך שן ועין, עי' בספרינו לדופקי בתשובה שאלה נ"א דכבר השבנו על כך דמצאנו בספר מדרש התנאים לבעל המהרז"ו על מדרש רבה בעמ' 86 תירץ דשן יותר שכיח וקל להפיל מעין ולכך נקטה הגמ' שן קודם לעין.

עוד מצאנו בספר ניצוצי רש"י לרב יהושע פרוסקין על ספר שמות בעמ' 85 בהגהה דעמד בכך וייישב ע"פ האמור במדרש דע"כ יוצא בשן ועין כיון דחם חטא בשן בדיבור ובעין בראית ערות אביו ובתורה נקט לפי סדר גרימת החטא דקודם ראה ובחז"ל נקטו לפי תוצאת החטא דאמר לאחיו עיי"ש ושערי דרוש לא ננעלו.

וכעת מצאנו עוד דכבר עמד בזה בספר תוספת יעקב על ספר עין זוכר לחיד"א, ותירץ ע"ד הדרש דשן הוא כנגד תורה שבע"פ וחביבא ליה ועין כנגד תורה שבכתב עיי"ש.

עוד מצאנו דבספר הון עשיר תירץ שיש יותר שינים ולכך שכיח יותר הפלת השן וכ"כ בספר נר תמיד.

שמות כ"ג א', העובר על מ"ע אם נקרא רשע

שאלה: העובר על מצוות עשה האם נקרא רשע (מצאתי בשדי חמד).

תשובה: בענין רשע אי מקרי כשעובר על מ"ע, עי' בהגהות הגרא"מ הורביץ על פסחים דף ד' ק"ז שהקשה מפני מה לא נקרא רשע מי שביטל מ"ע של אכילת פסחים, וע"ש שתי' דבביטול מ"ע עדיין לא נקרא רשע כי אם לאותו דבר עי"ש. ועי' במנ"ח מצוה ו' אות י"ב שמוסיף דלפי מה שמצינו ברשע פסול לעדות מאל תשת רשע עד וכתבו האחרונים דהעובר על עשה לא מיפסל לעדות א"כ ע"כ שאינו נקרא רשע.

שמות כ"ג ב', מקור דדין אחרי רבים להטות הוא רק אם נשאו ונתנו פנים בפנים ועמדו למנין

תשובה: ענין זה מבואר בספר גט פשוט [למהר"ש בן חביב] כללים כלל א' שלא נאמר אחרי רבים להטות אלא כשכל הדיינים מקובצים יחד במקום אחד ונושאים ונותנים באותו דין פנים אל פנים, אבל אם לא עמדו למנין ולא נשאו ונתנו אין ברור לומר שבאופן זה מן התורה הולכים אחרי הרוב, והאריך בביאור ענין זה בשו"ת שאילת דוד בתחלת הספר מאמר ב' וכ"כ בכנסת הגדולה חו"מ סי' ט"ז וכן הביא הב"י חו"מ סו"ס י"ג בשם שו"ת הרשב"א ועי' חזו"א יו"ד סי' ק"נ ס"ק ז'.

שמות כ''ד י', האם נשאר זרע למתושלח

שאלה: עיין בחזקוני שמות כ"ד י', דכתב דבר אחר לבנת הספיר לשון לבנה וכו' ולא היו נותנים להם תבן וכו', ורחל בת בנו של מתושלח היתה הרה ללדת ורומסת בטיט עם בעלה עד שיצא הולד ממעיה וכו'. וצ"ב כיצד היתה רחל בת בנו של מתושלח במצרים דלא מצינו מבני מתושלח שנשארו אחר המבול חוץ מנח ובניו. ועוד כיצד חיתה כל כך הרבה שנים מאז.

תשובה: עי' בתוס' השלם פר' בשלח על הפס' ויושע דגם כתב כדברי החזקוני, אך עי' בפרקי דר"א פרק מ"ח דגרס רחל בת בתו של שותלח [ושינה גם דהיתה בת בתו ולא בת בנו.] ועיין ברד"ל שם. וכן הגירסא בכמה מגרסאות הילקוט שמעוני שמות פ"ד רמז קע"ו. ועיין בזית רענן על הילקוט שמעוני שכתב דלגירסא מתושלח צ"ל דמתושלח אחר היה דלא נשאר רק נח ואפשר שהיתה כלתו של נח וחיתה ימים רבים. עוד כתבו דיתכן דהכונה שותלח מבני אפרים המובא בדברי הימים א' פרק ז' כ' "ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו.

שמות כ''ד י', טעם שמתו נדב ואביהו בחנוכת המשכן אף שהיה יום שמחה

שאלה: כתוב בפרשת משפטים (כ"ד י') "ויראו את אלקי ישראל", ופירש"י נסתכלו והציצו ונתחיבו מיתה, אלא שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהו עד יום חנוכת המשכן וכו' עכ"ל, יש להקשות מגמ' מגילה דף י' ע"ב ויהי ביום השמיני ותניא אותו יום היה שמחה לפני הקב"ה כיום שברא בו שמים וארץ וכו' ע"כ, הרי מבואר שאותו יום היה שמחה גדולה וא"כ מה הרויח במה שהמתין להמית את נדב ואביהו ביום חנוכת המשכן והא עדין יש כאן עירבוב השמחה?

תשובה: בעניין נדב ואביהוא יתכן דביום השמיני היתה שמחה גדולה לפני הקב"ה אך לא לפני עם ישראל, ומצאנו כעת ד"ז כמעט מפורש בילקוט שמעוני תקכ"ה "במדבר סיני וכי במדבר מתו אלא מלמד שמהר סיני נטלו איפופסין שלהם למיתה משל למלך שהי' משיא בתו ונמצא בשושבין שלו דבר זוהמא אמר המלך אם הורגו אני עכשיו הרי אני מערב שמחת בתי למחר באה שמחתי מוטב בשמחתי ולא בשמחת בתי כך אמר הקב"ה אם אני הורג נדב ואביהוא עכשיו אני מערבב שמחת תורה למחר שמחתי באה מוטב בשמחתי ולא בשמחת תורה הה"ד ביום חתונתו זה סיני וביום שמחת לבו זה אוהל מועד עכ"ל. וכעת ראינו דכעין זה כתב בסוכת דוד על התורה עיי"ש מה שביאר בזה. ועי' באילת השחר עיונים על התורה {להר"ר זאב הוברמן} ח"א פרק קכ"ה, ובספר מרחבי ים שבועות עמ' ר"מ, ובמשנת חיים (שטינברג) פרשת שמיני וכן בספר פרפרת התורה ח"א שעמדו בזה ועי' מש"כ בחת"ס על התורה שם.

פרשת תרומה

שמות כ''ה, כיצד צבעו הצמר בתכלת

שאלה: בתרומות בני ישראל למשכן האם נתנו צמר שכבר היה צבוע בתכלת או שנתנו צמר ותכלת ואח"כ צבעו הצמר בתכלת? ואיך מבינים ענין ה"תכלת" האם נחשב כצמר הצבוע תכלת או כחפצא חדש בפני עצמו?

תשובה: בענין תרומת התכלת מפורש ברש''י בתרומה כ''ה ד''ה ''תכלת צמר צבוע בדם חילזון. אומנם יש להעיר הערה אחרת מרש''י בשבת דף מ''ט הם זרעו וקצרו סמנין לצבוע תכלת ועי' מש''כ בזה בבריתא דמלאכת המשכן להגר''ח קנייבסקי, ובשם ר' חיים זוננפלד כתבו לבאר דהכונה דהוסיפו סמנים דידבק התכלת לצמר.

שמות כ''ה ו', טעם שלא התנדבו סלת ללחם הפנים

שאלה: הנה ידוע שנדבת המשכן היתה לצורך הקמתו ולא לצורך המשך קיומו לכן לא התנדבו קרבנות ציבור וסולת למנחות, אבל שמן למאור וקטורת הביאו כי בלי אור וריח טוב בבית אינו נקרא בית.

וא"כ מדוע לא התנדבו סולת ללחם הפנים הרי כתוב לשים לחם גם בציווי גם בעשיה.

תשובה: בענין שאלתך הנפלאה מצאנו שעמד בכך בפי' העמק דבר על הפס' שמות כ''ה ו' ''שמן למאור'' וכתב ולא אמר ''ולשמן המשחה'' משום דהין שמן הנאכל לכל אדם היה מצוי ולא נצרך לעשות מזה חשבון הכפיה מה שאין כן שמן למאור שהוא נעשה מתחילה באופן אחר מכל שמן זית לאכילה, כאשר יבואר ריש פרשת תצוה והוא דבר יקר ואינו נמצא. ובזה נתיישב הא שמונה הכתוב שמן למאור בשמים לשמן המשחה ולקטורת הסמים בכלל מעשה המשכן יותר מחיטים לסולת המנחות או בהמות לקרבן תמידים וכן מפורש במעשה המשכן שעשה בצלאל את לחם הפנים וא"כ נצרכו לסולת ולא נמנה כאן השמן אלא בשביל שהיה דבר יקר ואינו נמצא לקנות אלא בסגולת מלכים ועשירי עם. ועיין מה שכתבתי עוד להלן ל''ה כ''ח ובשביל זה כתיב שינוי לשון בסדר הכתוב שם יע''ש. ע''כ

שמות כ''ז ג', מדוע נזכר בפ' תרומה המכבר אחר כלי המזבח שלא כבפ' ויקהל שהוזכר קודם כלי המזבח

שאלה: בפרשת תרומה (כ''ז ג. ענין מזבח הנחושת) ''ועשית סירותיו לדשנו ויעיו וגו', ואח"כ כתוב ועשית לו מכבר מעשה רשת נחושת וגו''' וכן בעשית המזבח בפרשת ויקהל כתוב (לח א-ד) ויעש את המזבח וגו' ויעש קרנותיו וגו' ויעש כל כלי המזבח וגו' ויעש מזבח מכבר מעשה רשת וגו'. ויש להקשות למה כתוב את ''מכבר מעשה רשת'' אחרי שנזכר את כלי המזבח, ולכאורה יותר נכון להזכיר כפי הסדר שכתוב בריש פרשת ויקהל (לה טו) ''את מזבח

העולה ואת מכבר הנחושת אשר לו את בדיו ואת כל כליו וגו'". וכן פרשת פקודי (לט ל"ט) כתיב "את מזבח הנחושת ואת מכבר הנחושת אשר לו את בדיו ואת כל כליו וגו' וצ"ע.

הכותב וחותם בברכת התורה ובברכת הודאה ח.צ.ל.

תשובה: בענין מה שכתב את המכבר מעשה רשת נחושת לאחר עשיית כלי המזבח ולא יחד עם עשיית המזבח בעצמו. הנה עי' בפי' רבינו מיוחס שכתב שכרכב המזבח לא היה מחובר אלא מטולטל נכנס ויוצא [וזה שלא כדעת הרלב"ג שחולק וסובר שהרשת היתה מחוברת] ועפ"ז ניחא שכתב ועשית קערותיו וכפותיו לבסוף כיון שהמכבר לא היה מגוף המזבח.

עוד י"ל דלא עשו אותו במזבח בית עולמים רק היה שם חוט של מקרא באמצע המזבח להבדיל בין דמים העליונים לתחתונים, וכן הנצי"ב בהעמק דבר כתב שמעשה הרשת לא ראה משה ואינו לעיכובא ולכך לא היה בבית עולמים וגם לפי זה ניחא שכתב אחר כך את המעשה רשת.

ועי' בתורה שלמה שהביא לתרץ כן בשם התו"ה עיי"ש.

שמות כ"ז ו', טעם שנקראו יריעות עזים אהל אף דהיו רק כיסוי

שאלה: לכבוד ולתפארת מערכת לדופקי בתשובה, רוב תשבחות, חן חן תשואות, אלף תודות, על כל התשובות הנפלאות שמשיב לי כל פעם!!

בפרשת תרומה (כ"ו ז') ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן וכו'", וכן לקמן (כ"ו י"ד) "ועשית מכסה לאהל עורות אילים וכו'", יש להקשות אמאי היריעות עזים נקראין בשם "אהל", והא הם רק כיסו את המשכן שהם יריעות התחתונות, והא אין אהל פחות מטפח, וא"כ צ"ב טובא מהו הטעם שנקראות בשם "אהל", והא לא היה טפח חלל בין יריעות התחתונות לבין היריעות עזים שהיו מעליהם?

תשובה: בענין הערתך על הפס' "לאהל על המשכן" בפשטות ל"ק דלא כתוב כאן גדר הלכתי של אוהל רק שיש כאן דבר המאהיל, וכמ"ש רש"י בשבת צ"ח ד"ה ועשית העליונות קרויות אהל כלומר לגג ומכסה והתחתונות קרויות משכן עצמו שהן לנוי. וכעת מצאנו דכן כתב מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א בספרו אילת השחר שם. אומנם עיי"ש בהעמק דבר שכתב "אינו מכסה ממש היריעות שש אלא אהל בפני עצמו ואולי היה טפח אויר ביניהם שאין אהל פחות מטפח והיו מניחין כלונסאות ביניהם אף על פי שלא כתוב בתורה כדפירשנו שנזכר רק דבר שהוא נגד איזה ענין בבריאה וכן היה בבית המקדש כבפסחים פ"ו עליית בית קדשי הקדשים חמורה מקדש הקדשים עכ"ל. אך בס' מקדש אהרן כ' דבר מוזר שיריעות עזים הי' על עמודים שגבהן חמש עשר אמה והי' אהל של חמש אמות על יריעות שש, וכן הקשה על דבריו בס' בית ישראל מעשה המשכן דף ח' עי"ש, ועי' תורה שלמה שם אות כ"ז, ועי' באורך בשערים מצוינים על התורה [בנדיקט] בחלק שערי יושר שם.

פרשת תצוה

שמות כ''ז כ', מקור לקרוא לתורה בפ' תצוה למי ששמו משה

שאלה: האם יש מקור למה ששמעתי שיש נוהגים לקרוא לתורה בפרשת תצוה כל מי ששמו משה שמתפלל בבית הכנסת.

תשובה: בענין עליה למי ששמו משה לא מצאנו.

שמות כ''ח ל''א, האם המעיל היו לו בתי ידים או רק הכתונת

תשובה: בענין האם היה למעיל בתי ידים, עי' ברמב"ם פ"ט מהל' כלי המקדש הל' ג' דכתב דלא היה למעיל בית יד, ובראב"ד כתב זו מנין לו, ועי' בכ"מ דהביא דהרמב"ן על התורה כתב כדברי הרמב"ם. ועי' ברדב"ז מש"כ דאולי גם לרמב"ם היה בית יד רק בצורה אחרת. ועי' בשו"ת ח"ס בקובץ תשובות סי' מ"ח דכתב דזו מח' רש"י והרמב"ן ועי' עוד במפרשים שם מה שהאריכו.

שמות כ''ח ל''ו, כתב דחושן וציץ בכתב עברי או אשורי

שאלה: שמעתי שיש נידון אם מה שכתוב ע"ג החושן ועל הציץ נכתב בכתב עברי או כתב אשורי. האם יש לך מראה מקומות בדבר.

תשובה: בענין הכתב בחושן ובאפוד, עי' במנ"ח סוף מצוה צ"ט דהוכיח דכשר כל מיני כתב, ועי' בספר התורה והמסורה ח"א [שטרן] פרק ראשון שהאריך מאוד בענין חילוק הכתבים ושם רצה לחלוק על המנ"ח ואינו מוכרח עיי"ש.

שמות ל' ג', למה פירט במזבח הזהב את מקום הצפוי משא''כ במזבח הנחשת

שאלה: כתיב בפרשת תצווה אצל מזבח הזהב "וצפית אתו זהב טהור את גגו ואת קירותיו סביב ואת קרנותיו וגו'" (ל' ג') ויש להקשות למה פירט הכתוב כל מקום של הציפוי, (גג קירות קרנות). ומ"ש ממזבח הנחושת שכתוב "וצפית אתו נחושת" (כ"ז ב') ותו לא, ולא פירט את כל המקומות (כגון קירות וקרנות). ואין לומר משום שמזבח החיצון לא הי' לו גג, משא"כ מזבח הזהב כמ"ש רש"י בפרשת תצווה, דאין זה מספיק כדי לתרץ קושיא הזאת, דהו"ל גם במזבח הזהב "וצפית אתו" וממילא זה כולל הכל וצ"ע.

תשובה: בענין הערתך על פירוט הציפוי במזבח, עי' שיעורי ר' דוד משולם הלוי [סולובצי'ק] ויקהל ל"ז/כ"ו שהתקשה בכך.

פרשת כי תשא

שמות ל' י"ח, מי נשא את הכיור ומדוע לא היו לו בדים, וכן מי נשא את הכבש של המזבח, ואיך נשאו אותו

תשובה: בענין נשיאת הכיור, עי' בחזקוני פרשת תשא דכתב דהכיור וכנו לא היו להם בדים והיו נשואים ע"ג עגלות. וכעין זה כתב האבן עזרא שמות ל/ט"ז. ובספר חסידים החדש סי' תתתרל"ז כתב שהוא בכלל כלי הקדש אשר ישרתו שהיו במשא בני קהת, וכ"כ הרמב"ן בריש פרשת פקודי שהוא בכלל הכלים שכתוב במשא בני קהת. אך הרמב"ן שמות פרק לח פסוק כא כתב ולא הזכיר בכאן הכיור וכנו כי לא נעשה במשקל אבל כל המראות שהביאו הנשים הצובאות שם בהם ולא ידע משה משקלו ויתכן שלא היה בפקודת איתמר כי יכנס בכלל מה שאמר הכתוב במדבר ג' ומשמרתם הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש אשר ישרתו בהם כי בכיור וכנו ישרתו למזבח והנה איננו בחשבון הפרשה ומשמע שמסתפק בכך. ובפי' רבינו חיים פלטיאל ריש נשא כתב דהוא בכלל כל אשר יעשה בהם ועבדו שהוא בכלל בני גרשון. ובאוזנים לתורה ויקהל ל"ה ט"ז כתב חידוש גדול ע"פ התוספתא סוכה פ"ג ה"ג ומדרש במדבר רבה פ"א ב' שבארה של מרים שהיתה עולה עם מחנה ישראל לכל מקום והנה בבית המקדש היתה בור ובה היו משקעין את הכיור בתחילת הלילה כדי שלא יפסלו מי הכיור בלינה ובשעת סילוק המשכן היה צורך להשקיעו בבארה של מרים כדי שלא יפסלו המים ביוצא וממילא הי' נשאים עם המי שבבאר שהי' מתגלגלים עם בני ישראל מתחנה לתחנה. וכ"כ בתורת הקודש להגר"מ אילן סי' נ"ד.

ובענין נשיאת כבש המזבח לא מצאנו מי שדיבר בזה, אבל בפשטות מי שנשא את המזבח נשא את הכבש דמאי שנא.

וכעת מצאנו בספר שומר אמת במדבר ג' ט"ו דעמד בזה וכתב דהרמב"ן שמות ל"ח כ"א כתב אמאי לא מוזכר מי נשא את הכיור, וכתב דיתכן דנכלל הכיור וכנו בין כלי הקדש שנשאו בני קהת וכתב בספר הנ"ל דלכאו' כש"כ הכבש וי"ל בכך. ואח"כ הביא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דדין כבש אינו חיוב לעשות כלי אלא דיסוד דינו הוא בגלל הפסוק ולא תעלו במעלות על מזבחי וא"כ יתכן דבמדבר לא בנו כלל כלי המכונה כבש אלא בכל מקום חניתם עשו ערימת חול בשיפוע לעלות למזבח.

וכ"כ הפנים יפות בפרשת ויקרא כתב שלא נזכר זבחים כיון שלא נזכר במעשה המשכן כלי כבש וכן כתב הקרן אורה זבחים ס"ג ע"א, אך בספר רינת יצחק ג' י"א כתב דבילקוט פקודי רמז תי"ט מבואר שהיה כבש במשכן, וכן כתב רש"י בפ' תרומה כ"ז ה' והתוס' בזבחים דף ס"ג וכתב דמה שלא נזכר כלי הכבש בהדיא י"ל דנכלל במאי דכתיב וכלי הקודש אשר ישרתו בהם. ולא הי' לה בדים כיון שכל דינה להיות ממשמרת בני קהת היתה רק מפני שמשרת המזבח לכך היו נושאין את הכבש בעגלות.

שמות ל''א י''ח, מקור דהלוחות רומזים ללב של בני ישראל

שאלה: איפה כותב הרדב"ז בספרו מצודת דוד שהלוחות רומזים על ה"לב "של בני ישראל.

תשובה: בענין הרדב"ז כ"כ בשמו במכתב מאליהו ח"ב עמ' 27, 39, אך אחרי חיפוש לא מצאנו כן בספרו מצודת דוד.

שמות ל''א י''ח, לוחות הברית עגולים או מרובעים

תשובה: בענין צורת לוחות הברית, עי' ברבינו בחיי שמות ל"א י"ח שכותב בתוך דבריו שהלוחות היו מרובעות וזה לשונו "ודע כי הלוחות היו מרובעות ששה טפחים באורך וששה טפחים ברוחב וכן דרשו חכמינו ז"ל בבבא בתרא פרק השותפין יד ע"א הלוחות אורכם ששה ורוחבם ששה ועובים שלושה וכבר נתבאר אצלך כי עם החשבון הזה היו חתומות הלוחות בחותמו של מלך בהיות בהם עשרת הדברות חמשה בלוח זה וחמשה בלוח זה והבן זה." ומרן האבי עזרי זצוק"ל סבר דאה"נ הלוחות בעיקרן היו מרובעות ואולם ברוב בתי כנסיות שראה היו עגולין בראשן ו"מנהג ישראל הלכה היא והטעם כמוס אצלינו אלא שביטל דעתו כיון שראה שבכולל חזו"א צוה רבינו הקהילות יעקב שלא לעשותן עגולות אלא מרובעות. ונדפס ב"מכתבים ומאמרים ח"ב סי' צ"ד עמ' קמ"ח והובא גם בס' תולדות יעקב עמ' רע"ט. ועי' בשו"ת אבן ישראל ח"ח סי' נ"ז שנטה להוכיח שהיו עגולות. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תקל"ה ועי' בקובץ האש"ל מ"ט עמ' 23-26 [נמצא באוצר החכמה] שהאריך בזה להוכיח שהיו הלוחות מרובעות ועי' בקובץ אוריתא [לוין] חי"ג שגם דן שאולי למרות שמוכח שהיו מרובעות המנהג לעשות עגול מכמה סיבות. ועי' בארוכה מאוד בקובץ בית ועד לחכמים ח"ה עמ' ת"ח שהאריך מאוד בכל הצדדים והמקורות והראיות בזה.

שמות ל''ב ז', מי עשה את העגל

שאלה: איתא בפרקי דר"א (פרק מ"ה) שבשכר שהנשים לא נתנו זהב לחטא העגל זכו שהן משמרות ראשי חדשים יותר מאנשים (הובא בטור או"ח סי' תי"ז , ורש"י במס' מגילה דף כ"ב) "כי שיחת עמך" כתב שהערב רב עשו את חטא העגל וכן מובא במדרשים ובזוהר (ח"ב קצא) " וירא העם מאן העם אינון ערב רב וכו' ". ויש לשאול האם שייך ליישב שהפרקי דר"א מסכים לדברי הזוהר והמדרשים שערב רב עשו את העגל דלא מסתבר שהנשי ערב רב הן צדקניות כ"כ שלא רצו ליתן לערב רב יותר מבעליהן, ועוד שהמשך פרקי דר"א מבואר שבגין כך זכו לשמור ראש חודש יותר מהגברים והפשטות מורה דמדובר על נשי בני ישראל ולא נשי ערב רב, ולכאורה יש כאן מדרשים חלוקים?

תשובה: בענין חטא העגל א"ל אולי כמו שמבואר בכמה מדרשים דאת העגל בפועל עשו אנשי הערב רב ע"י כשפים וכו' אך נתינת הזהב היתה גם ע"י השתתפות של עם ישראל וע"ז שיבחו הנשים שלא רצו ליתן.

שמות ל''ב ז', ל''ג א', טעם דתיבת העלית פעם בחיריק ופעם בצירי

תשובה: שמחנו לקבלת שאלתך המצוינת בענין ניקוד המילה העלית דפעם כתב בצירי ופעם בחיריק, ובאמת כבר נכתב ענין זה בספר המסורה [המופיע במקראות גדולות הישנות מסורת הכתיבה מחכמי טבריה לפני כאלפים שנה] העלית מסורת גדלה קדמאה העלית בצירי תניינא לקטן ל''ג א' בחירק וחד פסוק סימן וייטב אלקים למילדות וירב העם. פרוש פסוק הוא שמות א' ב' ונתנו לסימן לומר בתחלה וייטב שהוא נקוד צירי הכא נמי בתחילה העלית בצירי אח''כ וירב בחיריק הכא נמי אח''כ העלית בחירק.

עוד ציינו דבתהילים ל' ד' הוא ג''כ בחיריק. ובספר למען ידעו... בנים יולדו כתב לבאר ע''פ הדקדוק דלפעמים מתחלפות התנועות הגדולות זו בזו צירה בחירק כמו העלית צויתי בעבור האחוה שביניהן ששתיהן מושכות אחריהן יו''ד.

ובספר דברי נחום כתב ואולי א''ל עם מה שכתוב בספרי קבלה שנקודת צירי היא בספירת בינה ונקודת חיריק היא בספירת נצח, והנה בינה היא רחמים וממנה דינים מתעוררים ונצח הוא בצד ימין והוא חסד, ולכן כשאמר לו השי''ת לך רד ונתנדה אז משה מפי של מעלה יש על תיבת העלית נקודת צירי שמרמז על הדינים ששרו אז, והרחמים שיש בבינה מרמז על מה שאמר השי''ת למשה אז הניחה לי שרמז לו השי''ת למשה שיתפלל עליהם, משא''כ להלן כשאמר לו השי''ת למשה בשעת רצון לך עלה כתוב על תיבת העלית נקודת חיריק שהוא חסד שמרמז שעשה אז השי''ת חסד ורמז למשה שיקבל את תפילתו.

וע''ע מש''כ בספר זיכרון ואד יעלה ביאור מהרב יוסף בן אדהאן ממרוקו [נפטר שנת תר''ו].

שמות ל''ב ט''ו, כיצד החזיק משה רבינו את הלוחות

שאלה: "ושני לוחות הברית הוריד בידו" יש לשאול האם כתוב בחז''ל ומפרשים האם משה רבינו החזיק את שתי לוחות צמודים זל''ז (כמו שמופיע בציורים של הלוחות וכמו''כ על ארון הקודש) או דילמא אחז אחד בימינו ואחד בשמאלו ולא מבואר אם נגעו זב''ז.

עוד יש להסתפק האם משה רבינו אחז את לוח של בין אדם למקום ביד ימין שלו או ביד שמאל דאת''ל שאחז את בין אדם למקום ביד ימין או בין אדם לחבירו ביד שמאל. א''כ כלפי הרואה (דהיינו כלל ישראל) נמצאת שהלוח של בין אדם למקום הוא על צד שמאל, בין אדם לחבירו בצד ימין.

שמחתי לראות שיצא לאור כרך של שו''ת. יה''ר שתמשיך לפענח רזא ולגלות תעלומות לפרק קושיות ולהשיב תשובות כהנה וכהנה להגדיל תורה ולהאדירה יפוצו מעיינותיך חוצה ביתר שאת וביתר עוז.

תשובה: בענין שני לוחות הברית האם היו צמודין, עי' רש"י בראשית כ"ד כ"ב בענין צמידים על ידיה שהיו כנגד שני לוחות הברית שהיו מצומדות זה לזה, וזה עפ"י ב"ר ס' ו' אך שם לא כתוב מצומדות. וכתב בספר הוגי שעשועות ונראה פשוט בדעת רש"י דהפירוש של מצומדות היינו זוג דמצינו בכמה מקומות בתנ"ך דפרוש צמד היינו זוגים, ולמשל בשופטים י"ט י' כתיב ועמו צמד חמורים חבושים, והתרגום הוא זוג חמורין, והרבה כהנה, וכן כוונת רש"י הכא דהלוחות היו זוגין אחד עם השני וכמו שכתב רש"י בפרשת כי תשא ל"א י"ח שני לחת העדות לחת אבן, וכתב רש"י לחת כתיב שהיו שתיהן שוות, וזהו פירוש של רמז לשני לוחות מצומדות ורמז זה נלמד מדכתיב ושני צמידים על ידיה, ובאמת מה שכתב רש"י שמרומז בתיבת צמידים דהלוחות היו מצומדות אין זה חידוש של רש"י והוספה על דברי המדרש, אלא כבר מצינו רמז זה בתנ"ך, ורש"י הכא מיוסד וקאי על פסוק ביחזקאל ט"ז י"א ואעדך עדי ואתנה צמידים על ידיך ורביד על גרונך, וכתב רש"י שם בד"ה ואעדך עדי ותקנית יתכון תיקון פתגמי אורייתא כתיבין על תרין לוחי אבניא ואתנה על ידי משה צמידים חברתים חיבור כנגד חברו חמשה כנגד חמשה.

ולכאורה יש עוד ראיה דהנה בתפילת שחרית של שבת אנו אומרים ושני לוחות אבנים הוריד בידו והנה מה שנזכר בידו לכא' היינו ביד אחת, וכתב בביאור הר"י בר יקר שהוא ממה נאמר שמות ל"ב ט"ו ושני לוחות העדות בידו שהוא לשון יחיד וא"כ הם לכאורה מחוברים. אך לכא' קשה ממה שנאמר דברים ט' ט"ו ושני לחות הברית על שתי ידיי וגם שם בלוחות ראשונות, וכך העיר בספר ימלא פי תהלתך וציין לדברי הפסיקתא זוטרתא לקח טוב דברים עקב עה"פ הנ"ל על שתי ידי הוא אומר דברים י' י"ג ושני הלוחות בידי ברשותי היו שלא נתחייב על שברם ע"כ. וכונת הפסיקתא לישב סתירת הפסוקים בידיי היינו ברשותי, ולפי"ז מצינו שמשה הוריד הלוחות בשתי ידיו, וא"כ קשה מה שכאן בתפלה אומרים הוריד בידו ומשמע יד אחת וכן משמות ל"ד כ"ט ושני לחות העדות ביד משה. וצ"ע לפרש בכל מקום שנזכר לשון בידו שהוא ברשותי וכן צ"ע לפרש כך כאן בתפלה וביותר שהר"י בר יקר להדיא שהיה נושאם בידו אחת וצ"ע. ובספר שבת קודש יקר מפז [מנדלבסקי] כתב דיתכן ליישב קרא ושתי לוחות הברית על שתי ידי שכך היה בזמן שראה את העגל ואע"פ שהחזיק מתחילה ביד אחת ניסה להחזיק בשתי ידים וגם זאת לא היא כונת הר"י בר יקר שכתב שהיה נושאם בידו אחת וכשראה מעשה העגל בשתי ידיו לא יכול הי ליטלם ע"כ וציין עוד לדברי האור החיים דברים ט י"ז.

עוד ציין לדברי הקרית מלך על הרמב"ם סדר התפלות שציין לדברי הזוהר רעיא מהימנא ג' במדבר פנחס רמה ע"ב, דלמד מלשון בידו האמור כאן בלשון יחיד ללמוד ממנו גבי כוס של ברכה וכתב בשתי ידיו כגוונא דאורייתא דהוה בתרין לוחין חמש דברן בלוחא חרא לקבל אצבעאן דיד ימינא וחמש בלוחא תניינא לקבל חמש אצבען דיד שמאלא בימינא דהיינו ביד ימין ובגין דא שני לוחות אבנים הוריד בידו ולא בידיו והאי דאסהיד קרא דברים ל"ג ב' מימינו אש דת למו ע"כ ותוכן דברי הזוהר דמקבל כוס של ברכה בשתי ידיו ואחר כך נותנו בימינו כעין שהי' תורה שבכל לוח חמש דברות כנגד חמש אצבעות שבכל יד נמצאו הלוחות

שתי ידים אבל אחר כך נתנו הלוחות בימין ולכך אנו אומרים שני לחות אבנים בידו ולא בידיו דהיינו ביד אחת שהיא הימין והוא דוגמת מה שהקב"ה נתן בימינו כדכתיב מימינו אש דת למו. וא"כ מוכח מדברי הזוהר שהיו הלוחות ביד אחת.

ועי' בספר ציץ השדה שבת היום [פרג] סי' ט' דכתב ביישוב הסתירה כי היה הפרש בין הלוחות הראשונים שהורידן בשני ידים לבין הלוחות האחרונים שהורידן ביד אחת, ולכן בפרשת עקב שמדבר בלוחות הראשונים הוא אומר ושני לוחות הברית על שתי ידי ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם, ברם בפרשת כי תשא מדבר הכתוב ברדת משה מהר סיני ביום הכיפורים והביא הלוחות האחרונים ועליהם הוא אומר ושני לחות העדות ביד משה. ועי' שם מה שביאר בארוכה ענין וטעם הדבר.

פרשת ויקהל

שמות ל"ה י"ג, מדוע לא מוזכר כלים במזבח הקטרת

שאלה: לאחר הפרסום שאתם נותנים תשובות על קושיות, יש לי קושיא ואותה אין פותר. פ' ויקהל פל"ה פי"ג-ט"ז "את השלחן ואת בדיו ואת כל כליו" "ואת מנורת המאור ואת כליה" ואת מזבח הקטרת ואת בדיו ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים" "את מזבח העולה ואת מכבר הנחשת אשר לו את בדיו ואת כליו" וק' לי אמאי לא מוזכר במזבח הקטרת את הכלים שלו כמו בשלחן המנורה ומזבח החיצון?

תשובה: בענין שאלתך הנפלאה והמקורית בפשט הכתובים, מצאנו דכבר הרגיש בזה הגרי"ח סופר בספרו הדר יעקב ח"ג סי' י' וכתב דלא ראה מי שעמד בזה, ועיי"ש דכתב דגם הרמב"ם בפ"א מהל' בית הבחירה לא הזכיר כלים במזבח הקטורת, ועיי"ש דכתב דאולי היו רק שני כלים ולכך לא הזכיר עיי"ש מה שהאריך ונשאר בצ"ע. ומצאנו כעת דגם הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל עמד בזה במשמר הלויים זבחים סי' נ"ח, ובביאורו על התורה פר' כי תשא, ובברכות פר' ט' סי' נ"ד, וכתב דאולי הכלים שלהם נקראים כלי המשכן ולא כלי הקטורת עיי"ש, ועי' במשנת חיים על התורה פר' במדבר שעמד בזה וכתב כעין זה עיי"ש אריכות גדולה מאוד, ועי' עוד בספר לקח טוב לר"מ נגאר'ה בפר' כי תשא, ובספר טעמא דקרא פר' כי תשא.

פרשת פקודי

שמות ל"ט ל"ג, ביאור דלחם הפנים נעשה כמה חדשים קודם עריכתו

שאלה: בפ' פקודי נאמר ויביאו את המשכן אל משה ... ואת לחם הפנים. משמע שעם עשיית המשכן וכליו נעשה גם לחם הפנים. וגמר מלאכת המשכן היתה בכ"ה כסלו, ראה מ"ב תר"ע סק"ז, והקמתו בא' ניסן, נמצא שנעשה למעלה מג' חדשים לפני עריכתו.

תשובה: בענין הערתך היפה על לחם הפנים, עי' בספר תורה שלמה כ"ג במלואים עמ' קל"ח שהביא מהמאסף דגל התורה שהוצאתי לאור בווארשא בשנת תר"פ פ"א בביאור ענין הנ"ל שהביא בשם האדמו"ר מגור דלחם זה מונח היה כמה חדשים עד שהוקם המשכן והלשון הזה מפורש שהביאו לחם הפנים עם הבאת כלי משכן בפרשת פקודי ויביאו את המשכן וכו' ואת לחם הפנים וזה בכ"ה בכסליו והונח עד א' בניסן ויערך עליו זה היה בניסן כשהועמד השלחן במשכן עיי"ש. וכן העיר בזה בספר נתיב ישר פרשת פקודי.

אך עי' בספר צלח רכב דכ' יראה לי שדפוס של לחם הפנים הביאו כמו שכתב רש"י בפרשת תרומה שמות כ"ה כ"ט ד"ה ועשית דפוס של ברזל ודפוס של זהב של ברזל נאפה בו ושל זהב מניחים אותו בו עד יום השבת שמניחים אותו על השלחן והביאו שני דפוסים הנזכרים של זהב ושל ברזל אל משה, אי נמי לחם הפנים ממש הביאו שעשו חכמי לב בחכמתם כדי שיראו הכהנים ויתלמדו.

ובספר אשא עיני כתב ואולי יש לומר בזה דהנה בלחם הפנים היה כל פעם נס שהיה נשאר טרי וחם מערב שבת לערב שבת כמבואר בגמ' חגיגה כו דעכשיו כמו כן נעשה בו נס שעמד בטריותו כמה חודשים וכתב שם המגיה דכיון לדברי המהרי"ל דיסקין זצוק"ל בחדושיו עה"ת. עוד כתב אולי יש לומר שלחם הפנים שהביאו למשה רבנו ע"ה בכ"ה בכסליו לא נתקדש כלל בתורת לחם הפנים אמנם מאחר שאפיית לחם הפנים היא אומנות מיוחדת וכמבואר בגמ' יומא ל"ח שהביאו אומנים מומחים מאלכסנדריא של מצרים לאפותם הרי שהאופים רק הראו למשה שיש ביכולתם לאפות את לחם הפנים אבל לחם זה לא נתקדש כלל בתורת לחם הפנים ורק בחנוכת המשכן שהיה בראש חודש ניסן אפו מחדש את לחם הפנים שהתקדש בתורת לחם הפנים.

שמות ל"ט מ', מילת "חצר" זכר או נקבה

תשובה: בענין חצר, עי' פקודי ל"ט מ' ובאבן עזרא שם.

שמות מ', טעם שלא הוזכר אופה באפית לחם הפנים, וטעם שהוזכר שמן המשחה דוקא במזבח הקטורת

תשובה: בענין מדוע לא הוזכר אופה מאפית לחם הפנים, עי' במאירי בשבת דף ע"ג דתירץ קושיא זו וכתב ומ"מ אפיה לא היתה במשכן שאין אפיה אלא בפת ופת לא היה צריך למלאכת המשכן ואל תשיבני לחם הפנים שאין הכונה במה שנעשה שם אחר השלמת בנין המשכן אלא מה שנעשה שם בעוד שהיו בונין אותו. וכן בהעמק דבר ל"ט ל"ו עמד בזה ותירץ כדברי המאירי וכן הקשה האגלי טל פתיחה אות ד' ותירץ כדברי המאירי ועוד תירץ דרבי לטעמיה דס"ל מנחות ה' שאפית לחם הפנים דוחה שבת וע"כ א"א ללמוד משם דהוי מלאכה האסורה בשבת.

ובענין למה הזכיר שמן המשחה בענין מזבח הקטרת הרי שמן המשחה נעשה למשוח כל הכלים, עי' בחזקוני שעמד בזה.

פרשת ויקרא

ויקרא א' ג', למה קרבן עולה בקמץ בל' נקבה, ולא בל' זכר בסגול

שאלה: אשמח לדעת הסבר למה נקרא "קרבן עולה" עם קמ"ץ שהוא בלשון נקיבה, ולא עם סגו"ל שהוא בלשון זכר, שהרי "קרבן" הוא לשון זכר, וכן קרבן עולה בא רק מן הזכרים ולא מהנקבות.

תשובה: בענין הערתך היפה אמאי לא נקרא עולה בסגול, עי' מש"כ בזה באור החמה ריש פרשת צו. ועי' בבעל הטורים במדבר כ"ח ג' מה שרמז ע"פ ניקוד עולה בסגול.

ויקרא ד' ל"ב, מקור לתת כפרה על חטא בשוגג סכום של מחיר כבש

תשובה: עי' בשו"ת ח"ס יו"ד סי' קנ"ה שכתב שעל חטא בשוגג יפריש ממון סכום כשיעור שעיר לחטאת.

פרשת צו

ויקרא ז' ל"ד, אם בני אהרן שיולדו לאחר משיחתו לכהונה יהיו כהנים

שאלה: האם דנו רבותינו מה יהיה הדין אם הוליד אהרן הכהן בנים לאחר שעשה הוא ובניו כהנים אם הנולדים אח"כ יהיו כהנים ג"כ או לאו (ודוגמא לזה מצינו בבני יוסף שרק בניו הנולדים מכבר נעשו כשבטים והנולדים לאח"כ לאו?

תשובה: בענין בני אהרון אם נולדו לו אחר משיחתו לכהן האם יהיו כהנים, נראה פשוט דודאי יהיו כהנים דלא גרע אהרון מכל כהן אחר שיולדו לו בנים שיהיו כהנים ורק על פינחס שהיה נכד שנולד קודם המשיחה היה צריך ציווי מיוחד ופשוט. אומנם יעי' בספר אמרות ה' פרשת שמיני דכתב דאהרון לא הוליד עוד בנים אח"כ.

ויקרא ח' כ"ג, טעם דתיבת וישחט בטעם שלשלת

שאלה: יש לשאול למה בפרשת צו (ח' כ"ג) כתיב "וישחט ויקח משה וגו'" עם שלשלת על גבי מלת "וישחט"?
ובשלמא שאר מקומות בתורה מובן, שזהו מראה על המתנה ושהיה שזהו מובן לפי ענינו, משא"כ כאן אצל שחיטה של אהרון מה שייך טעם זה?

תשובה: בענין הפס' וישחט ויקח משה וגו' המוטעם בטעם שלשלת, מצאנו כמה ביאורים בספר טעמא דקרא בראשית י"ט ט"ז דשם ביאר את כל הד' מקומות שכתוב בתורה שלשלת וכתב דהטעם משום שצריך בשלמים הרבה דם להזות על התנוכים והבהונות.

ובספר בנין שלמה כתב שרומז שצריך לקבל בשני כלים ולכך צריך להאריך בשחיטה.

ובספר אמרי פי כתב דבא לרמז דבשחיטה כאילו הקריב את עצמו.

פרשת שמיני

ויקרא י"א ה', אם השפן בימינו מעלה גרה

שאלה: מהו השפן של התורה שהרי בתורה כתוב שהשפן מעלה גרה וכיום לא רואים שהוא מעלה גרה.

תשובה: בענין שפן המעלה גרה, עי' בתורה שלמה ויקרא י"א ל"ב דהביא ביאור ענין זה ע"פ המפרשים וכן ע"פ החוקרים של ימינו עיי"ש כמה ביאורים במעלה גרה שלפ"ז מתאים לשפן. ועיי"ש עוד ביאור דמתאים לסוג מסוים של שפן, ועי' שם גם בהוספות בסוף הספר.

ויקרא י"א ו', טעם דנזכרה הארנבת בל' נקבה דלא כשאר חיות, וביאור דברע האב"ע דהיא אנדרוגינוס

שאלה: מדוע הארנבת בתורה נזכרת רק בלשון נקבה ושאר החיות כתובים בלשון זכר, יעי' ברמב"ן. אך ראיתי באבן עזרא ויקרא י"א שכתב שהארנבת היא אנדרוגינוס האם כך הוא גם היום במציאות.

תשובה: בענין הארנבת כדברי האב"ע כתב גם בלקח טוב. עוד כתב שם הלקח טוב עוד ביאור דדמיה מצויין לה כעין הנשים. ובמושב זקנים שם כתב לתרץ שהזכר שבהם לא נראה זכרות. ובכתב והקבלה כתב ע"פ חכמי הטבע של זמנו שהנקבה כופה את הזכר לתשמיש. ועי' בספר תורה שלמה על פרשת שמיני פי"א אות ל"ב, ועי' בהוספות והשלמות שם בסוף הספר שכתב דשאל למומחים היום אודות מציאויות אלו והשיבו לו שהדברים מראים עד כמה הבחינו ודייקו חכמינו באופן מצוין בטבע החיות א. הארנבת דומה לאנדרוגינוס כי אברי המין החיצונים של נקבת הארנבת דומים לאלה של הזכר מאחר ואבר הנקבה גדול ובולט.

ב. דמיה מצויין לה כעין הנשים ליונקים מחזור וסת שאצל חלקם מלווה בהפרשת דם מחוץ לאבר המין אך לא כן אצל הארנבת אצל חיה זו הביוץ מושרה ע"י הזדווגות.

ג. הזכר שבהם לא יראה זכרותו כי אבר המין של זכר הארנבת מוסתר בעור הבטן וקשה לראותו בדרך כלל.

ד. הנקבה באמת כופה את הזכר לתשמיש כי במהלך החיזור עולה הארנבת על הזכר.

ויקרא י"א ז', טעם קריאת חזיר דבר אחר

שאלה: ראיתי מובא מספר נוטריקון להפמ"ג שהטעם שקוראים חזיר "דבר אחר" הוא שלא יבוא להתירו עד לעת"ל, האם כתוב עוד טעמים לזה במקומות אחרים?

תשובה: בענין אמאי החזיר נקרא בשם דבר אחר, עי' בספר משנת משה פרשת שמיני שביאר ע"פ האוחה"ק שלעת"ל יותר החזיר וזה הכונה שכת' הוא אחר מזמן הע"ל שאז הוא, ועי' בספר תורת משה לח"ס פרשת וישלח דביאר כי אחר הוא מאשר הוא מראה את עצמו כשר, ובספר נפש חיה או"ח סי' קנ"ו אות ט"ז כתב בשם הגהות על ספר התשבי שלא אומרים את שמו שלא ישאלו עליו התינוקות וירצו לאוכלו.

ויקרא י"א ז', האם חזיר יותר לעת"ל עוד יתברר גם ענין תפילה וקרבנות ומועדים ונידה ועוד אם יתבטלו לע"ל

שאלה: אני מעונין לברר בענין מאמר חז"ל שהרבה עמדו עליו 'שעתיד חזיר להיות ניתר לישראל לעת"ל' והאם זה דווקא חזיר או כל שאר מאכלות אסורות - וחיות אסורות ?

בברכה ותודה מראש ש. קופלוביץ

תשובה: בענין חזיר שיותר לעת"ל עי' באברבנאל בראש אמנה פי"ג ובישועות משיחו ח"ב עיון רביעי פ"ג שכתב והרב אבא מרי ב"ר משה דון אסתרוק במנחת קנאות פ"ב ועוד ראשונים רבים הביאו בשם המדרש למה נקרא שמו חזיר על שם שעתיד הקב"ה להחזירו לעתיד לבוא ומצאנו עוד לענין שאר איסורים עי' ברבינו בחיי משפטים כ"ג י"ט, שכתב דלעת"ל יהיה איסור בשר בחלב בטל, והביא כן בשם חז"ל. ובתורה שלמה משפטים במילואים עמ' ש"ה וכתב דלא מצא זאת בחז"ל אומנם עי' ברבינו בחיי בפ' שמיני שגם מביא מדרש זה וכותב ההמון מבינים שעדיין החזיר יהיה טהור לישראל אבל ביאור הענין על הכח שלו שהוא מיצר לישראל ולעתיד ישיב כו' לתמוך בישראל כו' ע"כ. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תתכ"ח ואין זה כמו שכאן כתב בפרשת משפטים דדברים כפשוטם וכבר העיר בזה בתורה שלמה שם. עוד עי' במדרש תהלים [שוחר טוב] מזמור קמ"ו ד' "מתיר אסורים". מהו מתיר אסורים יש אומרים כל הבהמה שנטמאת בעולם הזה מטהר אותה הקב"ה לעתיד לבוא וכן הוא אומר מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה' קהלת א' ט. ומה שנעשה טהורים היו מקודם

לבני נח וכן הוא אומר להם כירק עשב נתתי לכם את כל בראשית ט' ג, מה ירק עשב נתתי לכל אף החיה והבהמה לכל מתחלה ולמה אסר אותה לראות מי שמקבל דבריו ומי אינו מקבל ולעתיד לבוא הוא מתיר את כל מה שאסר. ויש אומרים אינו מתירן לעתיד לבוא שכן הוא אומר אוכלי בשר החזיר' וגו' ישעיה סו יז וכו' ועי' בפירש במנחת קנאות דס"ל דגם חזיר לא יותר דכתב הטעם כיון שאיסור אכילת חזיר נמנה עם הדברים שלא נודע טעמם כמו שאמרו יומא ס"ז שהם דברים שהשטן ואומות העולם משיבים עליהן ועל כך אמרו במדרש שלעתיד לבוא יגלה הקב"ה את טעם איסורים יחד עם שאר טעמי התורה כי הדבר שהיה נודע בימי יהושע והזקנים ונשתכח מן הבנים כשיגלה לנו מלך המשיח את טעמו זוהי החזרה שעתיד הקב"ה להחזירו שיחזיר לנו את טעם איסורו אך חלילה לא יהיה מותר כי התורה לא תתחדש חלילה והביא את רבינו בחיי הנ"ל דפירושו באופן אחר שהכח שלו שהוא מלכות הרשעה שמיצר בזמן הזה לישראל יחזור לעתיד לבוא ויסייע בידם וכעין זה פירשו הריטב"א קידושין מט והמאירי תענית כא מאמר זה אך עי' בתורת המנחה פרשת ראה דרשה סט פירש מאמר זה כפשוטו שלעתיד לבוא לא יצטרכו לחשוש לזוהמת בעלי החיים ולכן יותר החזיר באכילה. וכן כתב בדרשות הר"י אבן שועיב מטות מסעי עמוד עה ובספר נפש חיים פלאג"י מערכת החי"ת אות ה' כתב בשם בעל היפה תואר ויקרא רבה פי"ג סי' ג' שהמאמר הזה לא היה ולא נברא כי לא מצאנוהו בשום מדרש ואפשר שמי מהאחרונים המציאו דרך הלצה. והעיר עליו בנפש חיים שגם אם מדרש זה לא מצאנו הרי מצאנו והביא את המדרש שוחר טוב שהבאנו פרק קמו ה' מתיר אסורים' ועיי"ש שציין לדברי עוד ראשונים ואחרונים שדיברו בזה ומדרש זה הובא גם בספר העקרים מאמר ג' סוף פט"ז. ובפירוש תורת חיים על רבינו בחיי שמיני אות יט דחה גם כן דברי היפה תואר וכתב שלא ראינו אינה ראיה והרי רבינו בחיי העיד שיש נוסחאות שגורסים כן בתנחומא והוא דייק בנוסחאות ואף על פי שבתנחומא שלפנינו אינו נמצא מכל מקום כבר כתבו האחרונים שהתנחומא שמזכירים הראשונים אינו זה שבידינו. וע"ע בבית אהרן מגיד חי"א ערך ברא כרעא דאבוה עמוד תקע"ד והלאה ובספר מעט צרי ערך חזיר שהאריכו לברר מקור מאמר זה. ועי' בספר תורה שלמה בראשית פ"ט י"ט ובלשם בספר הדע"ה ח"ב דף נ"ז סי' ט' ובדברי שלום ע'פגי"ן יו"ד סי' ע"ט

עוד נעתיק לך מש"כ בענין תפילות וקורבנות לע"ל

בענין ביטול התפילות שהם במקום קרבנות לעת"ל כן מפורש במדרש [ויקרא רבה פ"ט ז ומדרש תנחומא פ'אמור ובילקוט תהילים פ"כ] לעתיד לבוא כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל כל התפילות בטלות וההודאה אינה בטלה. ועי' באבודרהם בשער ברכות המצוות ומשפטיהם שהביא מדרש זה וכתב ופירש החכם רבי דוד קמחי [הרד"ק השלם תהילים ק/ד] שרצה לומר באמרו כי התפילות בטלות שלא יצטרכו לשאול צרכי העולם הזה כי בטובה גדולה יהיו כל הימים ואין להם אלא לתת שבח והודאה לשם יתברך וכן לא יהיו חוטאים לעתיד לבא ולכן לא יצטרכו לקרבן חטאת ואשם כי אם קרבן תודה שאינו בא על חטא וזהו שאמר במדרש ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב תהילים עח לט שלא ישוב לטבעו וליצר הרע לימות המשיח [ועי' עוד באברבנאל בספר ישועות משיחו בהעיון הרביעי סוף

פ"א וכן ברד"ק תהילים ע"ב/ י"ח-כ'] ועי' בביאור הגר"א על שו"ע נ"ב סע' ט' דהביא מדרש זה על מה שאמרו דאומרים מזמור לתודה בנגינה.

ובענין בקרבנות עי' בעץ יוסף על מדרש רבה פרשת צו פ"ט אות ז' שכתבו דדוקא קרבנות יחיד בטלים חוץ מקרבן תודה אבל קרבנות ציבור לא בטלים. וכ"כ שם היפה תואר וז"ל ומה שאמר כל הקרבנות בטלים לעתיד לבא זה נאמר על קרבנות יחיד דבאים על חטא ולעתיד כיון דיבוקש עון ישראל ואיננו לכן לא יובאו עוד אבל התמידין ומוספין ושאר קרבנות צבור ע"כ לא יבטלו עכ"ל וכעין זה כתב האברבנאל בספרו ישועת משיחו בהעיון הרביעי סוף פ"א דאין הכוונה שיבטל דבר ממצות התורה אלא דאז הרי יתבטל יצר הרע ולב האבן מבשרם וכדכתיב ואת הצפוני ארחיק מעליכם ואמרו חז"ל דהיינו יצר הרע הצפון בלבו של האדם וממילא הוא דיתבטלו רוב הקרבנות הבאים על חטא חוץ מקרבן תודה הבא על ההודאה להקב"ה על הטובה

אך עי' בפירוש מהרז"ו על המדרש רבה פ' אמור כ"ז י"ב דגם שם הובא המדרש הנ"ל דהקשה דביחזקאל מ"ו כ' דגם שם הרי אייר לענין המקדש דלעתיד לבא וכתיב שם ויאמר אלי זה המקום אשר יבשלו שם הכהנים את האשם ואת החטאת אשר יאפו את המנחה וגו' ע"כ הרי דנראה מבואר דגם לעתיד יהיו להני קרבנות דחטאת ואשם ומנחה.

ועי' ועי' באור אברהם זבחים סי' ב' דהקשה עוד דבישעיה נ"ו ז' דכתיב והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי וגו' והרי הך קרא כמו"כ אייר לגבי העתיד לבוא וכדכתיב בקרא שלאחר זה נאם ה' אלקים מקבץ נדחי ישראל וגו' והרי מבואר דכמו"כ יהיו אז גם קרבן עולה והאריך בענין זה מאוד עיי"ש וכתב דאולי האשם והחטאת היא על העבירות שעשו קודם ביאת המשיח.

עוד אפשר לישב וכבר ציינו לכך לדברי היעב"ץ בר"ה דף ל' ע"א שכתב דמש"כ כאן קושיא דמצות בטילות לעתיד לבוא הוא רק בזמן תחיית המתים שהיא התקופה השניה של ימות המשיח משא"כ בתקופה הראשונה דימות המשיח אין בינם לעוה"ז אלא שיעבוד מלכויות וכן לענין קיום מצות אין חילוק . וא"כ כל הקרבנות עדין יוקרבו בתקופה הראשונה של ביאת המשיח.

וע"ע בשו"ת לב חיים או"ח סי' ל"ב.

ועוד נעתיק לך מש"כ בענין חנוכה ופורים

בענין אי חנוכה יתבטל לעת"ל מצינו דיש שכתבו דלא יתבטל עי' בספר החיים לאחי המהר"ל פרק ז' וכ"כ באיגרת הטיול אות מ' ובספר מגיד מישרים לב"י פרשת ויקהל ובהקדמה לספר מנות הלוי ובהגהות עטרת זקנים על הל' חנוכה ריש סי' תרע"ו וכן משמע במגילת אנטיוכוס

בסוף המגילה דכתב ועד עולם לא יסורו ממנו דכתבו דלא יתבטל ועל הספר ממלכת כהנים בהוספות ע"מ קכ"ט מה שכתב בזה.

ואך כבר העירו דהנה במדרש במשלי פי"ט ס"ב כתוב רק על פורים שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו וכ"כ בילקוט שמעוני שם ומדרש לקח טוב אסתר פ"ט ועי' בקונטרס חוקי רצונך להרה"ג יעקב חיים סופר שהעיר על כל המקורות הנ"ל שכתבו דגם חנוכה הוי כפורים לא יתבטל דלא מצא לכך מקור בחז"ל ויש אמנם ירושלמי בתענית פ"ג הי"ב דכתוב דמגילת תענית בטלה חוץ מחנוכה ופורים אך אין זה שייך לכאן וכמו שהעיר הגרי"ח סופר ולא כמו שטעו כמה אחרונים ועי' בבן איש חי בספר בן איש חיל ח"ב דרוש א' לשבת תשובה דכתב בפירוש דבטל חנוכה לעת"ל.

וע"ע ברשב"א שו"ת ח"א סי' צ"ג וברדב"ז שו"ת ח"ב סי' תרס"ו תתכ"ח בענין נביאים וכתובים ומגילת אסתר אם עתידים להתבטל ובענין המועדים פסח ופורים אם עתידים להתבטל.

ובענין תפילה עי' במדרש ויק"ר ט. ז, שלעתיד לבוא כל התפלות בטלות אך הודית תודה אינה בטלה ונפסק בשולחן ערוך או"ח סי' נ"א ס"ט ועיי"ש בביאור הגר"א דהביא מדרש זה. ובענין הנ"ך עי' ברמב"ם מגילה פ"ב הי"ח דכתב דכל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר' והראב"ד השיג עליו וכתב דבר הדיוטות הוא זה כי לא יבטל ספר מכל הספרים שאין ספר שאין בו למוד אבל כך אמרו אפילו יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם מגילה לא תבטל מלקרות אותה בצבור ועיי"ש בל"מ. ובענין ממזרים עי' בקידושין דף ע"ב תנו רבנן ממזירי ונתיני טהורים לעתיד לבוא דברי רבי יוסי' אך עי' ברשב"א שם ד"ה ממזרי שכתב שלא תתבטל מצות לא יבא' בימות המשיח אלא הוראת שעה היא לדור שלפני ביאת אליהו הנביא שיבא אליהו ויטהרם אך אלו שיהיו לאחר מכן ואפילו בימי ביאת המשיח לא יהיו מותרים. ובענין חלב ודם ושחוטי חוץ עי' בספר העיקרים מאמר ג' פט"ז שכתב כי מה המונע שלא נאמר שתבא דת אלקית מתרת קצת אסורים כמו חלב ודם ושחוטי חוץ שנאסרו מתחלה כשיצאו ממצרים לפי שהיו שטופים בעבודת השדים והיו אוכלין על הדם ואוכלין החלב והדם כמו שאמר הכתוב בשחוטי חוץ ויקרא י"ז ז' ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם. ואחר שנשתכח ענין אותה עבודה מן העולם ושבו כולם לעבוד את השם יתברך ובטל טעם האסור אפשר לומר שיחזור ויתירנו וכן דעת קצת מרבותינו ז"ל שאמרו בילמדנו מדרש שוחר טוב קמו ה' מתיר אסורים' כלומר שהוא מתיר איסורין לעתיד לבוא.

עוד נעתיק לך מש"כ לענין איסור נידה לעת"ל

דאיתא בשבת דף ל' ע"ב◌ תיב רבן גמליאל וקדרישׁ, עתידה אשׁה שׁתלד בכל יום, שׁנאמר, (ירמיה לא) "הרה ויולדת יחדיו". לגלג עליו אותו תלמיד, אמר, (קהלת א) "אין כל חדשׁ תחת השׁמשׁ". אמר לו, בא וארא דוגמתו בעולם הזה, נפק אחוי ליה תרנגולת. והקשו המפרשים היאך יהיה זה הרי היא טמאה ויש שהקשו זאת בעוד אופן דהיאך נזקק לה בעלה

הרי היא טמאה טומאת לידה. ועי' השל"ה תושב"כ סוף פ' ויצא שכתב לפרש דברי הגמ' על הדרך שרמזת כמו התרנגולת שיש בה שלל ביצים שנתעברה בפעם אחת ואח"כ יוצא מהשלל כל יום ויום ביצה וכן הזרע שיזרע הבעל בהאשה לא תהא שום טיפה לבטלה ותלד כמה וכמה ולדות מעיבור אחד אבל אין הכוונה שיהי' הבעל נזקק לאשתו דבר יום ביומו עיי"ש וכן פי' בחי' הגר"א שבת שם. אך במדרש שוחר טוב "ט תהלים קמ"ו ד' איתא מהו מתיר אסורים אין איסור גדול מן הנדה שהאשה רואה דם ואסרה הקב"ה לבעלה ולעתיד לבוא הוא מתירה וזה דלא כדברי השל"ה ודברי הגר"א אך במדרש שוחר טוב תהלים פרק ע"ג ד' איתא בעולם הזה אדם הולך ומשמש עם אשתו נדה ואין מי שיעכבנו אבל לעתיד לבוא האבן זועקת ואומרת לו נדה היא הרי שיש טומאת נדה לעתיד לבוא. וזה כדברי השל"ה והגר"א ונמצינו למדים דיש מחלוקת המדרשים בענין איסור נידה לעת"ל. ועי' בספר לב חיים סי' ל"ב דכבר הקשה סתירה זו בדברי המדרש שוחר טוב. ואולי א"ל דלא פליגי כי יש כמה זמנים לעת"ל. וכבר ציינו לכך לדברי היעב"ץ בר"ה דף ל' ע"א שכתב דמש"כ דמצות בטילות לעתיד לבוא הוא רק בזמן תחיית המתים שהיא התקופה השניה של ימות המשיח משא"כ בתקופה הראשונה דימות המשיח אין בינם לעוה"ז אלא שיעבוד מלכויות וכן לענין קיום מצות אין חילוק. [ועי' בספר טל ילדותך [עמ' 217] שכתב לתרץ דאולי לעולם אין מחלוקת בין שני המדרשים הנ"ל וכוונת המדרש במזמור ע"ג הוא לאשה שראתה דם בזמן הגלות וחל עליה דין נדה ואז בא הגאולה והיא עדיין בנדתה שאז אם בעלה ישמש אתה יהיה אבן זועקת ואומרת לו נדה היא ועיי"ש מה שהאריך בעוד תירוצים]

ועיין בספורנו בראשית ג' ט"ז "הרבה ארבה עצבונך" דם הנדות הנקרא נדת דותה וכו' והרונך היפך מה שהיה קודם החטא כאמרם בו ביום נבראו בו ביום שמשו בו ביום הוציאו תולדות וכזאת אמרושתהיה לעתיד כאמרם עתידה אשה שתלד בכל יום. [שבת דף ל']

ובתניא אגרת הקודש סימן כ"ו מקשה על הרעיא מהימנא פרשת נשא שמבאר שלעתיד לבוא לא נצטרך לידע הלכות איסור והיתר וטומאה והיתר וזלה"ק ועוד יש להפליא הפלא ופלא איך אפשר שלימות המשיח לא יצטרכו לידע הלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה כי איך ישחטו הקרבנות וכו' וגם טומאת יולדת צריך לידע כדכתיב הרה ויולדת יחדיו אם תלד אשה בכל יום מביאה אחת אעפ"כ דין איסור טומאתה לא ישתנה ואין להאריך בדבר הפשוט ומפורסם הפכו בכל הש"ס ומדרשים וכו' עכ"ל

וראה בס' אגרא דכלה פ' תזריע על הפסוק אשה כי תזריע וילדה וגו" שכתב וז"ל נ"ל דהנה צער הריון והלידה וטומאתה נמשך מחטא חוה וזוהמת נחש כנודע ולע"ל יהי' הרה ויולדת יחדיו כי תופסק זוהמת הנחש ממילא לא יהי' שום טומאה בלידה וזה שרמזה התורה אשה כי תזריע ואח"כ וילדה זכר דהיינו שיהי' המשך זמן בין הזריעה והלידה אז וטמאה וגו'" משא"כ כשיבוא הזמן שתהי' הזריעה והלידה יחדיו אז לא תטמא כנל עכ"ל ועי' גם בס' חסד לאברהם מעין חמישי נהר לו שכ"כ שלע"ל לא יהי' נדה ומצורע ולידה.

וע"ע בספר אגדת אליהו לבעל שבט מוסר על ירושלמי שקלים פ"ו דף צא ע"ב שמפרש כן מ"ש בירושלמי שם להתיר פה של מטה דלעתיד לא יהיה עוד טומאת נדה בעולם.

ועי' עוד בביאור הגמ' הנ"ל בלקוטי הש"ס להאריז"ל והאדמו"ר צ"צ במילואים לתהלים ב' י' ובחדא"ג מהרש"א בשבת. ועי' במתיבתא על נידה דף ס"א ע"ב דהאריכו בעוד כו"כ ענינים. וכן במהר"ץ חיות שם במסכת נידה.

ויקרא י"א כ', ביאור דברי רש"י דשרצים מחמש רגלים ומעלה טהור

שאלה: רש"י פרשת שמיני פרק י"א כ', אומר כל שרץ העוף ההולך על ארבע טמא. הא אם יש לו חמש רגלים טהור ומשמע באור החיים שאפילו יותר, דהיינו שש טהור. ולכאורה הזבובים והדבורים והצרעות יש להם שש רגלים ואסורים באכילה.

תשובה: בענין הערתך היפה על דברי רש"י, הנה דין זה אינו מופיע ברמב"ם ובשו"ע. אך מקור רש"י הוא מחז"ל בתו"כ בשם רבי והובא גם בילקוט שמעוני. אך עי' בפי' הראב"ד לתו"כ דכבר הרגיש בקושיתך מדבורים וזבובים. וכתב דבעל חמש רגלים טהור אעפ"י שאין לו ד' סימנים, הוא רק אם שמו חגב. אבל אם אין שמו חגב אסור, שהרי זבוב צרעה ודבורה ויתושין יש להם ששה ואסורים. עוד כתב דרבי סובר כתנא דבי ר"י דמרבה אף ראשו ארוך, דאינו דומה למינים הכתובים בתורה. אבל תנא דבי רב דס"ל אין בכלל אלא מה שבפרט א"כ כל המינים שיש להם יותר מארבע רגלים טמאים וכן הלכה [וכמש"כ שהרמב"ם השמיט דין זה]. ועי' גם ברד"ל על פרקי דר"א פ"ט דנתקשה בענין עי' שם מה שהאריך ובסוף כתב דאולי הוי ט"ס בתו"כ עיי"ש. ובעזרת כהנים כתב דרבי מיירי בחגב שיש לו כרעיים ומותר בסימן זה בלבד אם יש לו חמש רגליים. ועי' במשכיל לדוד שדין זה הוא רק אם יש לו ה' רגליים אפילו אינו ממין חגב ואפי' אין לו קרסולים טהור ולפירושו הוא דוקא בעל ה' רגליים ובפי' הרדז"ה העיר דצריך לדעת האם יש סוג כזה בכלל. ובערוך השולחן יור"ד סי' פה ס"ק ו' מבאר את התו"כ שגם בה' רגליים הוא רק אם יש לו ג' הסימנים האחרים.

ויקרא י"א מ"ז, אם יש מצוה לידע כל סימני הבע"ח

שאלה: לכבוד הרבנים החשובים, מערכת "לדופקי בתשובה" שלום רב.

א. בענין מצות ידיעת סימני הבהמה והעוף

כתב רש"י [סוף פרשת שמיני י"א מ"ז] לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהם. והט"ז בסימן ע"ט הביא את דברי הרש"י.

ויש מן האחרונים שהבינו בדעת רש"י שיש מצוה להכיר ולהיות בקי בכל הסוגי בעלי חיים שיש. [הדרכי תשובה ע"ט הביא בשם הרא"ם והקרבן אהרן שלמדו כן ובספר הנפלא על מצוות נדירות "מצוותיך שעשועי" האריך טובא בענין מצוה חביבה זו]

אמנם לכאו' ודאי שאין זו כוונת רש"י והספרא. חדא, מה שהקשה הגר"ח שליט"א בקרני חגבים סימן א' מהגמ' בחולין סג: רבו חכם מי ידע להו, ומבואר שאין החכם מכיר את העופות. וכן יש להוסיף מהגמ' שם ס: וכי משה קניגי או בליסטרי, ובתוס' שם סא. הקשו כן על הגמ' שם היכי קים להו בכל העופות.

ולא מסתבר שהספרא פליג ע"ז, שהרי הגמ' מעידה על **מציאות** שלא יתכן שרבו מכיר את כולם, ואין זה חידוש **הלכתי.**

עוד יש לתמוה וכי התורה רוצה שנכיר ז' מאות מיני דגים וח' מאות מיני חגבים ועופות אין מספר [חולין סג:]

עוד יש להעיר קצת מהרש"י באותו פסוק "צריך לומר בין חמור לפרה" צריך לומר בין צבי לערוד והלא כבר מפורשים הם" וכו' ומשמע שאין צד בעולם שהמצוה היא להכיר את הבעלי חיים עצמם.

לכן נראה לענ"ד ברור דהמצוה היא להכיר את **הסימנים** שעל ידם אפשר לטהר ולטמאות ולא את **הבעלי חיים** עצמם, ובזה שפיר רבו חכם יודע, [אלא שאינו יכול להתיר למעשה משום שצריך מסורת] וכך בעצם מפורש בדרישה והב"ח בסימן ע"ט בדעת הטור.

וכיון שחיפשתי זמן רב, ולא מצאתי מי שידבר בזה [חוץ מהקרני חגבים והמצוותיך שעשועי הנ"ל וכן החשוקי חמד בחולין ס"ג שדבריו צ"ב], אשמח מאוד לשמוע חוות דעתכם בזה.

בתודה מראש ב.פ.

תשובה: בענין דברי רש"י מצאנו במפרשי רש"י דיש משמעות קצת כדברי הגר"ח קנייבסקי, עי' מזרחי שם פירש הא דמזהיר רחמנא בכולה להבדיל בין טמא לטהור לא בלבד שילמוד וידע הלכותיהם וסימניהם שאע"פ שלמד כל תורותיהן אינו נפטר עד שיטרח להכירן איזהו הטמא ואיזהו הטהור. ובספר הזכרון על פירוש רש"י כתב להבדיל לא בלבד השונה וכו' לשון תורת כהנים לפי שאמר זאת תורת הבהמה וכו' אומר אני שדי לו בשידע שהצבי מותר והערוד אסור ואין צריך עוד שיהיה מכיר כל אחד מהם ת"ל ולהבדיל שצריך שתהא מכירם ובקי בהם. ובגור אריה שם ביאר מהיכן למד התורת כהנים דין זה שצריך להכיר בבהמות וחיות ממש ולא די בלימוד ההלכה דאל"כ להבדיל למה לי הרי כבר נתן ההבדל בין הטהור ובין הטמא ולמה צריך הבדל עוד אלא שיהיה מכיר בהן וטעם הדבר מפני דמין הבהמה הוא מין אחד והמין עצמו מחולק יש מהן טהורין ויש מהן טמאין וכן במין עוף יש מהן טהורין ויש מהן טמאין ואין האדם יכול להבדיל ביניהן מאחר שהמין אחד אלא אם הוא בקי בהן ובשמותן עכ"ל הגור אריה שם. ובספר קרבן אהרן על התו"כ שם בסגנון דומה שעצם ההבדלה בין הטמא לטהור כבר כתובה בתורה ואם כן מדוע ציותה תורה עוד על האדם שיבדיל בין הטמא לטהור ולמה בא להבדיל דאם הכונה לידע להבדיל ר"ל לידע ההבדל שבין הטמאים לטהורים

הרי התורה ביארה זה שביארה סימני אלו ואלו לא בלבד השונה כלומר שלא יספיק לאדם שיהיה שונה ולומד תורת כל אחד מאלו במה שיהיה שונה הלכות אשר בם יתבארו סימניהם אלא צריך שיטרח להכירן איזהו הטמא ואיזהו הטהור באופן שאחר הידיעה השכלית צריך להכרה החושיית וא"כ להבדיל אינו בידיעת השכל אלא בהכרת החושים ופירוש הפסוק זאת תורת הבהמה וכו' שהוא הידיעה בה הנה הוא כדי שתדע להבדיל ולהכיר הטמא מהטהור ולא יספיק לך הידיעה בתורה עכ"ל הקרבן אהרן שם. והלקט בהיר הסביר גם צריך לדעת מה ענין הבדלה הזאת הלא כל המצוה הוא כן שצריך להבדיל בין ששת ימים ליום השביעי וצריך להבדיל בין ממון עצמו לממון אחרים אלא ישנם מצות שלא די בלימוד כגון אם רוצה לאכול בשר אינו די לידע שסוס אסור ופרה מותר וצריך גם לידע בפועל איזו בהמה נקרא פרה ואיזו סוס ובפרט שאסר הכתוב הדומה והדומה לדומה צריך להיות בקי בהן ובשמותיהן. ומדבריהם משמע בפשטות כדברי הגר"ח עם כי הרוצה לידחק בדבריהם יוכל לדחות גם דברים אלו. ועי' ספר רחובות הנהר [טננבוים] עמ' ס"ז.

פרשת תזריע

ויקרא י"ג מ"ז, ביאור דברי הראשונים דנגעים הן מעשה נסים

שאלה: כתב הרמב"ן בפר' תזריע פרק י"ג פסוק מ"ז וז"ל והבגד כי יהי' בו נגע צרעת, זה איננו בטבע כלל ולא הווה בעולם וכן נגעי הבתים אבל בהיות ישראל שלמים לה' יהי' רוח השם עליהם תמיד להעמיד גופם ובגדיהם ובתיהם במראה טוב, וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועוון יתהוה כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו להראות כי השם סר מעליו ולכך כתיב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם כי היא מכת השם בבית ההוא וכו' עיי"ש, וכ"כ הרמב"ם בסוף הלכות טומאת צרעת, וכ"כ בספר הכוזרי שנגעי בגדים ובתים אינו מצד הטבע אלא הם מחקי כחות השכינה, ויש להקשות על כל הני גדולי ראשונים מגמ' בסנהדרין דף ע"א ע"א כמאן אזלא הא דתניא בית המנוגע לא הי' ולא עתיד להיות וכו' כמאן כר' אליעזר בר' שמעון דתנן וכו' עיי"ש, דכיוון שמאוד לא שכיח שיהא דוקא ככה, לכן לא הי' ולא נהי'. והנה בשלמא אם נגעי בתים הוא מחלה ודבר טבעי ניתן להאמר ולהבין, שזה כמעט א"א שיהא קיום כל התנאים האלו, אבל אם כל עניין של נגעי בגדים ובתים זה איננו בטבע כלל כלשון הרמב"ן, וזה מחקי כחות השכינה כלשון הכוזרי, אז מהו המניעה בזה והיד ה' תקצר דכשהוא מביא נגע על בית שיהא בדיוק כך וכך עם קיום כל התנאים האלו, ולכאורה חזינן בגמ' זו לא כדברי הראשונים אלו וצ"ע.

תשובה: בענין הערתך בדין נגעים הנה אף דהוי דרך נס אבל לא מסתבר ולמה שיעשה זאת הקב"ה בצורה כ"כ לא שכיחה עוד מצאנו דעמד בכך בדברי יואל בפר' מצורע וכן בדעת יוסף [דיקליס] נגעים פי"ב משנה ג' ואיילת השחר שם. וכן הגר"ד מן בס' די באר תנינא ויקרא פל"ד פל"ה וכן בס' ברכת שי בסנהדרין ועי' עוד מש"כ ר' לייב חסמן זצ"ל בס' אור יהל ח"ג פר' תזו"מ שאדרבה כיון שכד' הרמב"ן ענין הנגעים אינו ענין טבעי אלא מחמלת ה'

על עמו שומרי מצוותיו בעת שיהיו שלמים להשם וכו' א"כ ככל שהענין מרוחק יותר מההסתברות הטבעי כך יתכן שיקרה רק לבעל דרגה גדולה יותר וכל כי האי לא משכחנא. ובחו"ב שם בסנהדרין דף ע"א וכתב שצריך לומר דאע"ג שאינו כטבע מ"מ ההסתר פנים מחייב שלא יהיה כנס גלוי אלא יוכלו הטועים לתלותו בסיבות טבעיות. וכן תירץ הגרמ"מ קרפ בספר ויבינו במקרא פר' מצורע. והגרי"ג אדלשטיין שליט"א קובץ קול התורה נ"ג מדור שמחת התורה לסנהדרין שם תירץ דתנא דברייתא דקתני בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות בודאי לא ס"ל שהוא מעשה נס דאם הבטיחה תורה בנס בודאי נתקיים אע"כ דס"ל דנגע הבית הוא בטבע וא"כ אמאי לא היה ולא עתיד להיות ע"כ דס"ל כראב"ש אך הוסיף דלפל"ז אמנם אינו מוכרח דראב"ש ס"ל כוותיה ובאמת כן תירץ הגרח"ק בספר שיח תורה א' שם בסנהדרין דהוי מחלוקת [נ"ב האם כך גם תירץ לך הגר"ח].

פרשת מצורע

ויקרא י"ד ל"ד, אם יש טומאת נגעים בביה"כ ובית המרחץ

שאלה: האם בית הכסא ובית המרחץ יש בהם טומאת נגעים וכן האם חוזרים עליהם מעורכי המלחמה, או שמא כשם שאינם בכלל בית כלפי מזוזה ה"ה בהני, וחפשתי הרבה ולא מצאתי גילוי לזה.

תשובה: בענין טומאת נגעים בבית הכסא ובית המרחץ מצאנו לענין כתמים שהקילו באחרונים ודייקו כן ברמ"א בכתם הנמצא על בית הכסא, וכתבו הכו"פ סי' ק"צ ס"ק ט' וסד"ט ושו"ע הרב שם שטעם לדבר מפני שאין נגעי בתים נוהגים בחו"ל, וא"כ מוכח שנוהג נגעי בתים בבית הכסא בארץ ישראל.

פרשת אחרי מות

ויקרא ט"ז כ"ג, למה נכנס כה"ג להוציא כף ומחתה ולא הוציאם בשנה הבאה

שאלה: מדוע נכנס הכה"ג ביו"כ לקוה"ק במיוחד ע"מ להוציא את את הכף והמחתה הרי אין בכך שום עבודה ויכול להוציאם בשנה הבאה כאשר נכנס לשם שוב ביוכ"פ.

תשובה: עי' בחזקוני ויקרא ט"ז פכ"ג שהקשה כן, וא"ת והרי זה ביאה ריקנית ושלא לצורך שיכול להניח כף ומחתה בקה"ק עד יו"כ אחר ואז יוליך שם כף ומחתה אחרת ובחזרתו יוציא משם כף ומחתה שנשתיירו מאשתקד. וי"ל דאי"ז ביאה ריקנית שאם יניח שם כף ומחתה בדשנם גנאי הוא כלפי מעלה משום דמאיס. וכ"כ המאירי ליומא דף ל"ה, ועי' בהגהות על החזקוני שם [הוצאת מוסד הרב קוק דהביאו עוד מפרשים שכתבו כן.

ויקרא י"ח כ"א, מעביר בנו ובתו למולך בבנים קטנים או גדולים או שניהם

תשובה: בענין המעביר בניו הגדולים למולך, עי' בסמ"ג עם פירוש משנת אברהם [הספר נמצא באוצר החכמה] דהוכיח שם במצוה ל"ת מ' אותיות ט"ו- י"ח מכמה ראיות דיש חיוב למולך גם בבניו הגדולים.

פרשת קדושים

ויקרא י"ט י"ד, הנותן עצה שאינה הוגנת אם עובר בשני לאוין

שאלה: רש"י כתב פעמיים בפירושו עה"ת (ויקרא יט:יד, כה:יז) שיש איסור ליתן עצה שאינה הוגנת אחת בלאו דלא תתן מכשול ואחת בלאו דלא תונו איש את עמיתו. האם יש חילוק בין שני הלאווין בענין זה (וכגון לגבי נותן עצה שאינה הוגנת בשוגג וכדו') או לא.

תשובה: בענין עצה שאינה הוגנת כבר עמדו בזה במשכיל לדוד [פארדו] פר' בהר עיי"ש מש"כ לבאר דברי רש"י שלא כפשוטן וכן מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א בספרו אילת השחר וכתב דלפי רש"י יצא שעובר בשני לאוין ונשאר בצ"ע. ובאמת בתורת כהנים ובשאר מדרשי חז"ל וכן ברמב"ם מוזכר עצה שאינה הוגנת רק בענין לפני עיור. אך אולי נראה ליישב דבפר' בהר הוסיף רש"י לפי דרכו והנאתו של יועץ והיינו שלאו זה מקרי אונאה כאשר היועץ מנסה לרמותו בשביל להרויח עיי"כ ובזה יש חילוק בין לפני עיור לכאן ויל"ע.

ויקרא י"ט ט"ו, מקור דהקב"ה ברא שכל עקום כדי לדון לכף זכות

שאלה: כתוב בפרשת קדושים (י"ט ט"ו) "בצדק תשפוט עמיתך", ודרשו חז"ל שיש מצוות עשה לדון את חבירו לכף זכות, והנה כדי לקיים בפועל מצווה זו לפעמים צריך להשתמש בכח הדמיון לחשוב על דברים שנראים רחוקים כדי להצדיק פלוני שעשה כדין (ע"י בר' יונה והח"ח כל פרטי דינים בזה דיש ג' סוגי בנ"א צדיקים בינונים ורשעים) ומתרצים שכל דבר ודבר בבריאה הקב"ה ברא אותו לתפקיד ותכלית, ועפי"ז יש לשאול מהו הפשט שהקב"ה ברא "שכל עקום" דיש אנשים שיש להם "א-קרום-קאפ" שחושבים בעקמימות, התירוץ הוא שכח זה ניתן לאדם כדי להשתמש לצד הטוב לדון אנשים לכף זכות (במקום שמחויבים לעשות כן עפ"י דין), האם יש ביכולתם למצוא איפה זה כתוב בדיוק בשם גדולים אלו (או אולי ע"י גדולים אחרים)ולהביא בשם אומרי מי אמר את הדבר הזה- שזהו המטרה של שכל עקום?!

תשובה: בענין לדון לכף זכות בספר בית ומנוחה [להגה"צ משה אהרון שטרן] עמ' רכ"ט וכן בספר אמת ליעקב [עבאדי] פר' קדושים ובספר בפיקודיך אשיחה ועוד ספרים הביאו זה בשם הרבי מקוצק. ובספר בני חיל עמ' תקכ"ג כתב זאת בשם הסבא מקלם ובספר הליכות עולם [אהרמן] עמ' ק"ה הביא זה מר' ירוחם גארעליק בשם ר' חיים עוזר גרודזנסקי וכ"כ

בחידושי בתרא איכא דף ל"ט וכן בעוד ספרים. ובספר תפארת בנים עמ' רי"ט כתב זאת בשם ר' ישראל סלנטר.

ויקרא י"ט י"ט, מקור דברי הנצי"ב דשעטנז הוא מזיק בטבעו

שאלה: שמעתי מחכ"א שיש דבר מחודש בנצי"ב, שכתב שהטבע מורה ששעטנז חוצץ ומפסיק טלגרף. מה שמראה שכשהתורה אסרה לבישת שעטנז, מלבד הסודות הטמונים בכל מצוה ומצוה, יש בזה גם משהו טבעי שרואים שזה יכול להזיק ולחצוץ.

מישהו יודע היכן מקור דברי הנצי"ב, או שאר מראי מקומות בזה?

תשובה: דברי רבינו הנצי"ב נמצאים בספרו העמק דבר (ויקרא י"ט י"ט) שכתב "שעטנז משחית סגולת חוטי צמר ופשתים ממה שהיה בפני עצמו והוא מסתרי הטבע וידוע לחכמי הטבע שהקושר חוט שזור של צמר ופשתים יחד על חוט הברזל של הטלגרף מפסיק המשכת הדיבור שנדבר מרחוק והרי הוא משנה טבע הברזל וחוקי הטבע". ובהערות לחומש העמק דבר כתב ואילו היה כותב רבינו הנצי"ב את ספרו כיום יכל לציין כי בחללית בחלל החיצון בד העשוי מצמר ופשתים מתפורר. וראה עוד בספר אזנים לתורה לגר"ז סורוצקין זצ"ל פרשת כי תצא אות י"א וז"ל בנערותי ראיתי בספר שכשבנו רכבת חשמלית בקייב לא זז הקרון ברחוב אחד ממקומו ובדקו המהנדסים את החבל שעל הקרון ומצאו שהיה קלוע מצמר ופשתים ומכיון שלא מצאו סיבה אחרת ניסו להחליף אותו בחבל של פשתים נקי ואז עבר זרם החשמל דרך החבל והקרון הלך לדרכו ויתמהו האנשים מאד על תופעה זו. וראה עוד בספרו פרשת קדושים שאחר הביאו מעשה זה כתב הרי אנו רואים שחבור צמר ופשתים מזיק לאריג ומכלה ממנו יסוד האש ובודאי יש לאיסור שעטנז טעמים כמוסים ונעלמים מאתנו אבל אמרתי לרשום את התופעה הזאת בספר עכ"ל.

ויקרא י"ט ל"ב, אם דין כיבוד מורא ת"ח נוהג גם בנשים

תשובה: עי' בחנוך מצוה רנ"ז דכתב דמצוה זו נוהגת בין בזכרים בין בנקבות [רק יש לדון מי נקרא באשה רבו מובהק לפי ההלכה דדין זה נוהג רק ברבו מובהק האם מורה שלמדה ממנה את כל הדינים הנוהגים באשה או רב ששמעה ממנו הלכות ויש נ"מ גדולה למעשה לענין השבת אבידה של אביה ורבה מובהק וכן לענין פדיון שבוים] ועי' במנחת חינוך שם ובשו"ת קרית חנה דוד דדנו לאידך גיסא האם חייבים לכבד אשה חכמה.

פרשת אמור

ויקרא כ"א ח', וקדשתו שלא בפני הכהן

תשובה: בענין וקדשתו שלא בפני כהן, הגאון האדר"ת דן בספרו חשבונות של מצוה מצ' רס"ט ושם עמ' רי"ב דן בזה. ובספר מנחת תודה עמ' קל"ז כ' שמנהגו של מרן הגר"ח קנייבסקי

שליט"א למיין את המכתבים שמגיעים אצלו וקודם עונה לכהנים ואח"כ ללווים ואח"כ לפי תור סדר קבלת המכתבים.

ויקרא כ"א י"ז, כהן איטר אם הוי בעל מום

שאלה: נשאלתי האם נכון מה שאומרים שכהן שהוא איטר יד ימינו הרי הוא בעל מום ולא יעבוד בבית המקדש.

תשובה: איטר יד ורגל הוי מום בכהן כמבואר ברמב"ם פ"ח מביאת מקדש הל' י"א י"ג.

ויקרא כ"ג י', אם ספרו ספירת העומר במדבר

תשובה: בענין ספירת העומר במדבר, עי' בפי' הרא"ש על התורה שמות י"ב ל"ט דכתב כי במדבר לא נצטוו על מצות ספירת העומר וכן כתב החזקוני שמות מ' א. וכן הקרן אורה במנחות דף ס"ו ד"ה ומשמע כתב שבודאי לא נהגה ספירת העומר לפני הכניסה לארץ שנאמר בתחילת פרשת העומר ויקרא כ"ג י' כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה' וגו' ואף מצות הספירה שנאמרה בהמשך הפרשה היא רק לאחר הכניסה לארץ. אך עי' באור החיים על התורה על הפס' וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה ויקרא כ"ג ס"ו דדייק שיש כאן כפילות בהגדרת היום ולכאורה היתה מספיקה הגדרה אחת וכתב ההגדרה מיום הביאכם בא לומר דרק אחרי שנכנסו בני ישראל לארץ אבל במדבר לא הקריבו עומר אך אעפ"כ ספרו ספירת העומר ולכן צריך היה לומר ממחרת השבת, דפי' שאפילו כשלא מקריבים יש דין שני של ספירה עיי"ש.

ויקרא כ"ג מ', ביאור דברי הרמב"ם דפרי עץ הדר אתרוג משום שיהושע נטל ולמה לא כתב משה

שאלה: בהקדמת הרמב"ם למשניות (זרעים) כשמדבר על דינים שהם הל"מ אומר שיש סוג דינים שנדרשים מהפסוקים אבל לא למדו את עצם הדין מהדרשה אלא ידעו אותו הל"מ בין הדברים מביא אתרוג וכותב שאנו איננו יודעים ש"פרי עץ הדר" זה אתרוג מכח הדרשות אלא ממה שראינו את יהושע שנטל אתרוג לד' מינים.

והוק' לי למה לא כתב שראינו את משה רבנו שנטל אתרוג אטו משה לא נטל ד' מינים.

תשובה: בענין דברי הרמב"ם בהקדמת המשנה, עיין בח"ס סוכה ל"ה שציטט את לשון הרמב"ם וז"ל "שלא נסתפק אדם מעולם באלו המינים מה הם הלא ראינו מה שלקח משה רבנו ע"ה ואחריו יהושע בן נון ושמואל הנביא ודוד המלך ע"ה ומדור לדור אלא שמצוה עלינו להראות רמיזותיו בקרא" והביאו בכמה וכמה ספרים את דבריו ולא ברור אם כך היה גירסתו או כך הוא הבין בדברי הרמב"ם.

עוד י"ל דהנה דנו באחרונים האם נטלו בני ישראל ד' מינים במדבר דמהיכן היה להם ד' מינים וכן עוד סברות שדנו בכך, ולפ"ז ניחא דברי הרמב"ם שראו רק את יהושע. ומצאנו בציץ אליעזר חלק ו' סי' ל"א דדן בדברים והביא הרבה ראיות בענין. הגר"י וועלץ זצ"ל העיר על דברי הציץ אליעזר הנ"ל מלשון החתם סופר שהבאנו שגם משה נטל. והשיב לו הציץ אליעזר שבאמת מה שכתב החתם סופר בשם הרמב"ם אינו מלשון הרמב"ם. ומוכח הפוך מלשון הרמב"ם שלא נטלו במדבר רק בא"י בזמן יהושע וכמו שכתוב לפנינו בהקדמת הרמב"ם ומש"כ הח"ס בשם הרמב"ם הוא רק הענין "שלא נסתפק אדם בדבר זה" והראיה שלא פורטו ברמב"ם השמות שמואל הנביא ודוד המלך ע"ה כפי שמפרטם החתם סופר. וגם מלשון הח"ס כתב שם דאין ראיה דשיגרא דלישנא נקט ולא נתכוין להיכנס לפרט זה.

ויקרא כ"ג מ', מדוע ט"ו ראשון לחשבון עוונות כשחל שבת בד' ימים שלפניו

שאלה: איתא במדרש רבה פרשת אמור (פר' ל' אות ז') ביום הראשון זה ט"ו ואתה אומר ביום הראשון וכו' ומיוהכ"פ עד החג כל ישראל עסוקין במצוות זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו וביו"ט הראשון של חג כל ישראל עומדין לפני הקב"ה וכו' ואומר להם מה דאזל אזל, מן הכא נחיל חושבניא, לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון (ולשון של מדרש תנחומא ראשון לחשבון עונות) ע"כ, ומבואר בהמדרש שע"י שטרודים ועוסקים בהכנות מצוות של סוכה וד' מינים אינם חוטאים, ולכן רק ביום הראשון של סוכות מתחיל חשבון החדש. והנה יש לשאול כשחל שבת בתוך ארבעה ימים אלו, דבאותו יום אינם עסוקים במצוות של חג הסוכות א"כ ראוי שהחשבון יתחיל משבת, ומסתימת לשון המדרש משמע שבכל שנה ושנה כן הוא, שיום הראשון של סוכות היא ראשון לחשבון העונות, וצ"ב.

תשובה: בענין הערתך, עי' בשל"ה דף רמ"ה שכתב דמאי דאמרינן ראשון לחשבון עוונות היינו משום דמסתמא אין עושין עוונות כיון שעוסקין במצות סוכה אבל ודאי כשאדם חוטא ודאי חושבין עונותיו. והובאו דבריו בא"ר ובא"ז. ובעצם הקושיא עי' ביציב פתגם ימים נוראים עמ' ע"ו בהגהה לאדמו"ר מצאנז מה שתירץ בזה וכן בספר דרכי דוד [לוריא] עמ' רס"ו מש"כ בזה. והגר"מ מרגלית שליט"א תירץ די"ל דעמ"י טרודין במצות ד' מינים וסוכה גם בשבת לומדים ההלכות ומחשבין היכן וכיצד ואיך יעשו וישיגו לעשות מצוות אלו.

ויקרא כ"ד י"א, סתירה מדברי הרמ"ע מפאנו למדרש בענין שלומית בת דברי

שאלה: בענין פרות דפלשתים הנזכר בספר שמואל א' פרק ו כתב הרמ"ע מפאנו בספר גלגולי נשמות מערכת פ' ערך פרות פלשתים שהיא שלמית בת דברי ובתה ושתיהן זונות היו כי דתן בא על אחת מהם ואבירם על אחת מהם ובפרות אלו נתקנו אם ובת וזהו וישרנה הפרות דפלשתים הן היו ע"כ.

וצ"ע דבשמות רבה ס' שמות פ"א סכ"ח כתוב ומנין שלא נחשדו על הערוה שהרי אחת היתה ופרסמה הכתוב שנאמר ויקרא כ"ד י"א ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל ויביאו

אותו אל משה ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן אמרו רז"ל דהנוגש מצרי נתן עיניו באשתו והוציאו מביתו וחזר המצרי ובא על אשתו והיתה סבורה שהוא בעלה ונתעברה ממנו חזר בעלה ומצא המצרי יוצא מביתו שאל אותה שמא נגע בך אמרה לו הן וסבורה אני שאתה הוא וכיון שידע הנוגש שהרגיש בו החזירו לעבודת הפרך והיה מכה אותו ומבקש להרגו, ומשה ראה זאת ברוח הקודש ואמר ודאי זה חייב מיתה כמו שכתוב ויקרא כ"ד כ"א ומכה אדם יומת ולא עוד אלא שבא על אשתו של דתן על כך חייב הריגה, שנא' ויקרא כ' י' "ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנואף והנואפת" ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה יע"ש. ומבואר ששלומית היתה אשת דתן ולא זנתה עימו.

תשובה: עי' בספר גלגולי נשמות עם ביאור גלגל צדק [טהרני] שעמד בזה, וצ"ל דע"כ אין זה מתאים למדרש חז"ל זה.

ויקרא כ"ד י"ב, אם המקושש והמקלל היו בזמן אחד

שאלה: רש"י בסוף פ' אמור מביא שהמקושש והמגדף היו בפרק אחד. ולכאורה מעשה המקושש היה מיד בשבת שניה וכמאמר חז"ל שבשבת שניה בא וחללו, והמגדף היה בשנה שניה, שהרי לגלג על לחם הפנים שהיה רק אחרי הקמת המשכן, או שרצה להקים אהלו עם בני דן, וזה היה ג"כ בשנה שניה, וא"כ איך אמרו ששניהם היו בפרק אחד, ואולי הם מדרשים חלוקים.

תשובה: בענין המקושש והמקלל, עי' בחזקוני שבאמת הוכיח מכאן שהכל היה אחר הקמת המשכן, ועי' בח"ס בב"ב דף קי"ט ובספרו על התורה פר' שלח מש"כ בזה. ועי' במזרחי שהאריך בקושיא זו בפר' אמור וכבר הקדימו הר"ש משאנץ על הספרא פרשה י"ד משנה ד' ועי' בפר' כתר כהונה על הספרי פר' שלח שכתב שהם מדרשות חלוקים. ועי' בספר דבר המלך להר"ר עמרם חיים בן שלמה [לפני כמאתים וחמישים שנה יצא מחדש ע"י אהבת שלום] בפרשת אמור שתירץ שנהרגו בזמן אחד אע"פ שלא חטאו בזמן אחד עיי"ש.

פרשת בחוקותי

ויקרא כ"ו ג', חילוק בין רבים ליחיד בענין שכר בהאי עלמא

שאלה: "אם בחוקתי תלכו וכו' ורדפו מכם חמשה ומאה מכם רבבה ירדופו" ופירש"י ז"ל אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה.

שמעתי שפרשו כי פרשיות בתורה על הבטחת שכר ועונש בעוה"ז לא נאמרו אלא לרבים (ולכן נאמרו בלשון רבים והיה אם שמע תשמעו, אם בחקתי תלכו) [אבל ליחיד שונה הנהגתו ית' ויתכן צדיק ורע לו כי יסורין מכפרים ומזככים ויהי שכר מצוותיו שלם לעוה"ב, ורשע וטוב לו כמ"ש ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו כמו שפירש"י שם. והטעם שלא יבואו שכר

ועונש ליחיד בעוה"ז מיד בהכרח אלא גם בהתחשב בעוה"ב כנ"ל שמעתי כדי שלא תילקה הבחירה מה המקור לענין זה.

תשובה: על הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה וכו', הנה עיקר היסוד לחלק בין רבים ליחיד בענין שכר בהאי עלמא ליכא, מצאנו דכ"כ בעל הנתיבות בספרו אמת ליעקב פרק א' דברכות דף ח' ד"ה הני סבי דהקשה על יסוד זה מהפס' למען ירבו ימיכם ותירץ יסוד זה עיי"ש. וכ"כ המהרש"א קידושין ל"ט ועי' בפני דוד פ' עקב אות ב'. ובסוף קובץ הערות לגר"א וסרמן ז"ל (סי' ב') בשם תשו' הרשב"א (סי' קמ"ח).

פרשת במדבר

במדבר א', מקור דבני משה לא הוזכרו בתחילת פרשת במדבר כיון שמשה רבינו לא יכל לחנכם מפאת העול שהיה לו מעם ישראל

תשובה: עי' בחת"ס בספרו על התורה תורת משה על הפס' אלה תולדות אהרן ומשה שכתב ענין זה.

במדבר א' א', באיזה יום בשבוע חל ראש השנה ופסח בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים

תשובה: בענין מתי חל פסח בשנה השניה לצאתם מארץ מצרים, נאמר שמות מ' י"ז ויהי בחודש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן, ובגמ' שבת פ"ז ע"א שנינו כי אחד בניסן באותה שנה חל ביום הראשון ואם אחד בניסן חל ביום הראשון הרי שי"ד בניסן זמן הקרבת הפסח חל בשבת ועל קרבן הפסח בשנה השנית נאמר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו וא"כ פסח חל ביום א'.

ובענין מתי חל ר"ה באותה שנה, עי' בתוס' בב"ק דף פ"ב ע"א דכתבו דיום הכיפורים שירד משה היה ביום ב', ועיי"ש כיצד מסתדר ענין זה גם לרבנן דרבי יוסי ולפי זה ר"ה היה בשבת. אך עי' בבעל הטורים שמות ל"ו ו' דכתב דיום כיפור חל אז ביום ג' ולפי זה חל ר"ה ביום א' ועי' בסדר בדורות אלף השלישי עמ' מ"ג - מ"ה שהאריך מאוד בכל זה.

במדבר א' ב', מקור מדרש על הפקודים שאינו בנמצא

תשובה: ע"ד שאלתך היכן המדרש "שאו את ראש בני ישראל לפקדיהם" הה"ד ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" ?

מדרש זה הביאו ב"גנזי ישראל" במדבר ו"בדברי יואל" על התורה בשם הישמח משה על התורה בשם מדרש וכנראה שלא נמצא מדרש זה רק בישמח משה . אבל לא מצאנוהו במדרשים שבידינו.

במדבר א' מ"ב, מקור דברי האריז"ל דבכל השבטים כ' "לבני" ובנפתלי "בני" משום שנמנו באופן אחר משאר השבטים

שאלה: עי' בהעמק דבר דהביא הנצי"ב מפי חותנו ר' יצחק מוולוזין בשם האר"י הקדוש שבתחילה היו כל ישראל נותנים פתקאות עם שמותיהם בתיבה גדולה ואחר כך בא כל נשיא עם תיבה משלו וברר את הפתקאות וכשמצא שם מבני שבטו נתן הפתקא לתוך תיבתו לבסוף מנו את הפתקאות שבכל תיבה וידעו כמה יש לכל שבט ושבט משום כך כתוב לבני כי היו אומרים פתקא זו שייכת לבני שבט זה, אבל שבט נפתלי שנמנה אחרון לא היה נשיאו בורר הפתקים כלל רק שנותרו פתקאותיו בתיבה הגדולה לכן כתוב בני נפתלי וכתב העמק דבר דנמצאנו למדים שלדעת האר"י לא נמנו על ידי בקע לגולגולת אלא באמצעות פתקאות. היכן הם דברי האר"י?

תשובה: דברי האר"י נמצאים שם בשער הפסוקים ובליקוטי תורה אך יש שם שינוי דלא כתוב שם דשמו בקופסא רק רשמו הכל בפנקס גדול ואח"כ ראשי השבטים רשמו כ"א בפנקסו את שמות אנשי שבטו ומחקו מהפנקס הגדול וכשנשלמו כל הי"א שבטים ולא נשאר רק שבט א' שהוא שבט נפתלי באחרונה לא היו צריכין לחזור ולהוציא בכתב אחר כי כבר אין שם מעורב עמו עוד שבט אחר רק הוא לבדו ולכן היו מונין אותו במקומו והיו אומרים בני נפתלי אלו נשארו וכך וכך מספרם אך האחרים שהיו צריכין להוציא חשבונם בכתב אחר נאמר בו לבני פי' עוד האיש הכתוב כאן צריך לחבר לבני שמעון או לבני ראובן וכו' עכ"ל. ועי' בהפלאה דגם הביא פירוש זה ופלא שלא הזכיר דברי האר"י שהיה בקי בהם ואולי לא הגיעו כתבים אלו אליו.

במדבר א' מ"ב, ביאורים הפוכים אמאי נקט בבני נפתלי בני ולא לבני וביאור בעה"ט

שאלה: ילמדינו רבינו מה הפשט הפשוט בדברי הבעל הטורים במדבר פ"א פמ"ב "בני נפתלי" בכולן אומר לבני לבד בנפתלי שאמר בני, לפי שבשבט נפתלי היו בנות יותר מבנים. לא זכיתי להבין דבריו הק', מה הקשר?

תשובה: בענין ביאור דברי הבעל הטורים, עי' במדרש הגדול ובמסורה וכן בפס"ז שכתבו להיפך מבעה"ט דלכן כתוב בנפתלי בני דהיו לו יותר בנים מבנות, אך כסברת בעל הטורים כתב הרוקח על התורה, וביאר בבכורי אביב דכונתו דהאשה מתיחסת לאיש שהיא קנינו ולכן בשאר השבטים נערכו הנשים בערך שוה משא"כ בנפתלי שהיו יותר, ועי' ברבינו בחיי דכתב ג"כ כדברי בעל הטורים וכתב שהזכיר בני דהוי כבורר הבנים מן הבנות.

במדבר א' נ', כיצד מותרים הלוים בנשותיהם הא בעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות

שאלה: דין זבים ובעלי קריין להשתלח חוץ לשתי מחנות, ולפ"ז צע"ג כיצד הותרו בני שבט לוי לשמש מיטותיהם בתוך מחנה לויה?

תשובה: בענין קושיתך היאך היו הלוים חיים עם נשותיהם הא בעל קרי מסולק ממחנה לויה, עי' בתשב"ץ שעמד בכך בח"ג סי' קל"ז, וע"ע מש"כ בזה בגליוני הש"ס דף פ"ב ע"ב דאולי אפשר לחלק בקדושה עיי"ש, ועי' במשך חכמה במדבר פ"א פ"נ שכתב שהלוים שומרים משמרת הקדש היו סמוכים סביב למשכן העדות ואהליהם ונשיהם וטפיהם היו חונים סביבות מחנם לפני מחנה ישראל ולכן היה בין מחנה לויה ובין מחנה ישראל מרחק מיל כי בתוך אלפים אמה היו אהלי הלוים ושם היו מותרים בתשמיש ורק סביבות הארון היה לה דין מחנה לויה עיי"ש.

במדבר א' נ"ג, מקור לדברי הנצי"ב דיצאו מארון הברית נחשים ועקרבים

שאלה: עי' בנצי"ב במדבר א, נ"ג. שכתב שידוע שמארון הברית היו יוצאים ושורפים נחשים ועקרבים במדבר היכן מקור מדרש זה.

תשובה: מקור דברי הנצי"ב הם במדרש רבה פרשת כי תבוא פ"ז[כ"ט א'].

במדבר ג' ב', מקור דברי האדר"ת דמשה גדול מאהרן

שאלה: מצאתי דבר תמוה בדברי האדר"ת (בספרו עטרות אד"ר על בעל הטורים במדבר ג' ב,) שמבואר באיזהו מקום שמשה' רבינו היה גדול מאהרן בשנים והוא דחה את זה. האם מצינו כן בשום מקום או אין זה אלא דמיון?

תשובה: לא מצאנו שום מקור למש"כ בעטרת אד"ר וגם הוא כתב בסיום דבריו דזה נגד פס' מפורשים.

במדבר ג' ד', אם כלי המשכן נטמאו במיתת נדב ואביהוא

תשובה: בענין הערתך הנפלאה האם נטמאו כלי המשכן במיתת נדב ואביהוא, עי' בדעת זקנים בעלי התוס' דכבר נתקשה בזה ונשאר בקושיא.

ועי' בזית רענן על המדרש פרשת שמיני דכתב דעדיין לא נאמרה להם פרשת טומאת כלים והוי טומאה שלפני הדיבור ורק פרשת טומאת מת נאמרה להם ולכך נטמאו מישאל ואליצפן עיי"ש.

במדבר ג' ל''ח ביאור דברי בעה''ט דמשה רבינו שמר כל לילה, וכי לא ישן כלל

שאלה: כתב הבעל הטורים פ' במדבר ג' לח, לומר משם במקום אחד לבד ואהרון ובניו במקום אחד לד, עכ"ל וכן כתב הרוקח על התורה. יוצא שאהרון ובני עשו שמירה כל אחד פעם בשלשה ימים לעומת משה רבינו ששמר כל לילה ולילה לבד. האם לא ישן במשך כל שהותו במדבר?

תשובה: בענין הערתכם על בעל הטורים ראשית נעיר דאין זה חידוש של בעל הטורים אלא זו גמ' מפורשת בתמיד דף כ"ו ע"א אמרי הכי קאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה והדר אהרן ובניו שומרי משמרת המקדש אהרן בחד מקום ובניו בשני מקומות ממאי מדכתיב והחונים וכתיב שומרים חונים לחוד ושומרים לחוד ואימא כולהו כחד מקום לא ס"ד מה משה בחד מקום לחודיה אף אהרן ובניו כל חד וחד בחד מקום לחודיה עיי"ש. עוד יש להעיר דהפשט בגמ' אינו כפי שכתבת אלא גם אהרון ובניו כ"א היה שומר בנפרד. אך לפ"ז באמת תקשה קושיתך טובא לא רק על משה רבינו אלא גם על אהרון ובניו איך כ"א מהם לבדו שמר כ"ד שעות בלי לישון וכן הרי צריכים הם לעבוד במשכן. והנה נחלקו הראשונים האם השמירה היא כ"ד שעות או רק בלילה וכך סובר הרמב"ם עי' באריכות במידות פ"א משנה א' ובאמת יעי"ש ברש"ש שהוכיח מכח קושיא זו כשיטת הרמב"ם דהיו צריכים לשמור רק בלילה. אך יעי' בספר מתת אלקים על תמיד דכתב דכיון דא"א בלי שינה בלילה א"כ מקרי אונס ואין בכך חיסרון אם ישנו בלילה.

במדבר ג' נ', בענין גורל הבכורות דהלוקח אחרון נוטל מהמיעוט

שאלה: בענין גורל הבכורות לכאורה צריך עיון דלא היה כאן גורל צדק דכל אחד מהבכורות ירצה לקחת מהגורל ראשון שאז היו עדיין עשרים אלף פתקים שכתוב עליהם בן לוי אבל מי שיכניס ידו בסוף הגורל שאז היו רק מעט פתקים שהיה כתוב בהם כן.

תשובה: מה ששאלת על ענין הגורל עי' במזרחי על התורה ובשפתי חכמים ולבוש על התורה ועוד ממפרשי רש''י עה''ת [במדבר ג, נ.] שהקשו כן והוסיפו דהרי קימ"ל כל דפריש מרובא פריש. וכן הקשה בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשע"ט בענין גורל הע"ב זקנים שאין דומה מי שנטל פתקו בתחילת הגורל שאז היו עדיין שבעים פתקים שהיה כתוב בהם זקן למי שמכניס ידו בסוף הגורל שאז היו רק מעט פתקים שהיה כתוב בהם זקן ואע"פ שזה נחשב קבוע והכלל הוא שכל קבוע כמחצה על מחצה ואם כן גם כלפי הראשונים נחשב שהיה מחצה על מחצה מכל מקום הדבר ברור שיש קנאה בדבר וכל אחד ירצה ליטול את פתקו בין הראשונים. עיי"ש מה שכתבו בזה ובשפתי חכמים תירץ דמה שבתיבה מקרי קבוע וצ"ע דבריו דקבוע הוא הלכה בלי טעמא לכמה מדיני התורה אבל לענין סיכוי הגורל אין זה קובע כלל.

ודבריהם צ"ב גדול דלכאורה ל"ק כלל דאין שום הסתברות לראשונים לזכות יותר מן האחרונים דתמיד נשאר אותו יחס ותמיד ויתכן שיקחו בתחילה יותר אנשים פתקים שחייבים לה' סלעים ובסוף ישארו יחסית יותר פתקים של בן לוי והסיכוי בתחילה ובסוף הם שוים וכן הוא פשוט ע"ע כללי החשבון וההסתברות והסטטיסיקה וכך הוא כל גורל דיש תמיד אפשרות לכל צד.

ומצאנו דכן באמת ביאר בחזקוני במדבר י"א דהחזקוני וכן המהרש"א בסנהדרין הקשו בענין הזקנים הפוך דאלו שנטלו פתקיהם בסוף יוכלו לטעון שאילו היו נוטלים מתחילה היה עולה להם זקן שהרי אז היו רוב הפתקים שבגורל זקן והכלל הוא שכל דפריש מרובא פריש, ותירץ החזקוני שיש גם סברא הפוכה ששבעים הראשונים יאמרו שיש סברא שהפתקים החלקים יעלו בשנים שביניהם שהרי הם הרוב והשנים האחרונים הם מיעוט וכיון שיש סברא לכאן ולכאן נמצא שכולם שוים וזה ממש הסברא שכתבנו דגם על פי החשבון יש צדדים שוים בכל אופן.

ועי' עוד בשפתי חכמים דהביא קושיות אחרות בשם הירושלמי בסנהדרין פ"א הל' ד' ויש שם מחלוקת ר"י ור' נחמיה ועי' שם מחלוקת המפרשים וכן עי' במדרש תנחומא פר' בהעלותך עוד שיטות באו"א קצת אך אין זה נוגע לקושיא זו.

במדבר ד' כ', כיצד מסיימים פ' במדבר בדבר רע

שאלה: בסוף פ' במדבר מסיים הפסוק "ומתו". איך קבעו סוף פרשה עם מילה כזו, ולא חששו לסיים בדבר טוב.

תשובה: בענין סיום פרשת במדבר בדבר רע, עי' רב פעלים ד' אורח חיים מ"ב שכתב שבסיום פרשה שיש אח"כ ברכת העולה אין בזה סיום דבר רע. ועי' בספר פלגי שמן סי' קס"ה ובספר ויען משה סי' ס"ח. ועי' בספר מאיר עוז ח"ה סי' קל"ה שכתב דמה שבא באזהרה אינו סיום בדבר רע.

פרשת נשא

במדבר ה' כ"ג, כיצד מוחקים מגילת סוטה

שאלה: דנו הת"ח כיצד היו מוחקים את מגילת הסוטה, ויש אומרים שהיו מוחקין את המגילה ע"י שהיו מכניסין את המגילה במים ונמחק מאליו (וכן מבואר בילקוט מעם לועז), ויש אומרים שהיו מוחקים את האותיות על המים והדיו של האותיות נמחה במים, וראיתי באיזה ספר ששאלו שאלה זו לגדולי הדור, וזה פשיטא ליה בכה, וזה פשיטא ליה בכה, אבל לא היו להם ראיות מוכיחות על זה. אשמח אם תביאו לי מי שמדבר בענין זה או איזה ראיה לאיזה מן הצדדים.

תשובה: בענין כיצד מוחקים מגילת סוטה, עי' בספר תכלת מרדכי מגילה דף י"ח ע"ב שהאריך בזה מאוד והביא שמלשון התורה ומחה אל מי המרים כתב הגרש"ר הירש זצ"ל בפירושו על התורה שאין כאן מחייה על ידי המים אלא מחייה אל תוך המים ושכן משמע לשון אונקלוס בתרגומו וימחוק למיא מרירא ולא כתב וימחוק במיא מרירא ומשמע שהמחיקה מחוץ למים אל תוך המים וכן משמע לשון הרמב"ם פ"ג מהל' סוטה ה"י שכ' שכ' ומוחק המגילה לתוכן וכו' ע"ש וכן לשון המנחת חינוך מצוה שס"ה ס"ק ל"ו וצריך שימחוק המגילה כולה לתוך המים ומשמע מכ"ז שאין המחיקה ע"י שמכניס המגילה לתוך המים אלא המחיקה מחוץ למים והדיו הנגרר נופל אל תוך המים, ועיי"ש שהביא עוד כמה ספרים וראיות ובשם כמה גדולים ראיות לצדדי הענין, וכן עי' בקובץ בנתיבות הוראה א' עמ' פ"ח.

במדבר ז' א', כיצד גילחו בשמיני למילואים שהיה שבת,

שאלה: רש"י בפרשת נשא כתב **ביום כלות משה להקים.** ולא נאמר ביום הקים, מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו, ובאותו היום העמידו ולא פרקו, לכך נאמר ביום כלות משה להקים, אותו היום כלו הקמותיו, וראש חודש ניסן היה, בשני נשרפה הפרה, בשלישי הזו הזיה ראשונה, ובשביעי גלחו, וצ"ע שהרי היום הראשון היה ביום ראשון בשבוע, וא"כ היום השביעי היה שבת, ואיך היה מותר להם לגלח בשבת.

תשובה: בענין כיצד גלחו הלוים בשבת, תירץ החת"ס עה"ת פרשת בהעלותך שני תירוצים חדא דגלחו בע"ש עד כדי קריצת צפורן ובשבת קיימו מצות גילוח בשיור השערות שהיה כקריצת הצפורן, וכתב שם החת"ס דלשיטת הר"מ ליכא לתרץ כן וצ"ל דאה"נ גלחו רק ביום ראשון ובשבת הזו טבלו אבל תער לא העבירו עד יום א'. ומקשה החת"ס ואיך טבלו בשבת והרי עתידים הלוים לגלח את שערותיהן ביום א' והא שיער העומד לקציצה הוי חציצה ותירץ דכל הטבילה וההזאה היתה הוראת שעה.

ובחזו"א או"ח סי' קכ"ה סק"ח כתב ליישב וז"ל צריך לומר שנדחה להם יום השבת לגילוחן כמו שנדחה לקרבנותיהן יעוי' מו"ק ט' וצ"ע עכ"ד.

ועי' בזכור לאברהם שפי' שע"כ צריך לגרוס גלחו ע"פ המדרש שהגלוח היה במקום הזאת יום שביעי שהיו צריכים הזאת שלישי ושביעי כי היו טמאי מתים שהרגו בעובדי העגל לכן פי' שהגלוח היה ביום שלישי יחד עם הזאת יום שלישי ואם נרצה לא לשנות הרבה בדברי רש"י אפשר לגרוס בשלישי הזו הזיה ראשונה ובמקום שביעי גלחו. והרדצ"ה כתב דצריך לגרוס וברביעי וכן איתא בילקוט שלפנינו ע"פ דפוס ויניציאה אמנם בדפוס ראשון שלוניקי רפ"ו גרס כרש"י וכ"כ דצריך לגרוס כרש"י בעמק הנצי"ב פר' במדבר. ויעוין בבית יצחק ח"א סי' נ"ו סק"ה שהמדרשים חלוקים אם הגילוח היה בשבת. ובבית יצחק במפתחות והגהות ליו"ד ח"ב סי' ל' אות ג' כתב די"ל עפ"י הפנים יפות המובא דעשה זאת ע"י שנים שעשאוהו. ויעוין בחכם צבי סי' פ"ד שדן דמקיף את חבירו הרי המקיף והניקף דומין לשנים שעשאוהו ולדבריו כתב במנח"י ח"א סי' ס"ד סקי"א ליישב קושית האחרונים היאך גילחו בשבת

דלעולם כל גילוח הוי כשנים שעשאוהו. ועי' מש"כ בכלי חמדה פר' בהעלותך. וכן במלבי"ם על התורה.

במדבר ז' א', מספר פעמים שהקימו ופרקו את המשכן

שאלה: ברצוני לברר מספר הפעמים שבני ישראל הקימו את המשכן, והמנין שפרקו את המשכן?

תשובה: בענין מס' הפעמים שהקימו בנ"י את המשכן ופרקו לא מצאנו מי שעמד בזה הפי', אך בפשוטו הנה בימי המילואים הקימו משה כל יום, וי"א פעמים ביום, וי"א ג"פ ביום, עי' במדרש רבה י"ד אות ט"ו וכן הקימו ופרקו בכל מסע ומסע פעם אחת והרי לך החשבון.

פרשת בהעלותך

במדבר ט' ב', כיצד הקריבו רק אהרן ואלעזר ואיתמר לבדם כל הפסחים בפסח ראשון

שאלה: הנה מניין בני ישראל בפסח הראשון במדבר לאחר הקמת המשכן היה שש מאות אלף גברים מגיל עשרים ולפי הדעה שגם נשים חייבות בפסח ראשון פסחים ע"ט אם כן היו כפליים וכל זה רק מגיל כ' עד ס' אך היו גם מבני י"ג ומס' ומעלה וכהנים היו רק שלושה אהרן אלעזר ואיתמר שהרי נדב ואביהוא מתו ואילו פנחס עדיין לא נתכהן וכיצד הצליחו לעשות בבין הערבים כ"כ הרבה פסחים.

תשובה: בענין שאלתך הנפלאה אפשר לומר דבאמת נס היה, וכן מצאנו דאהרן הניף כ"ב אלף לויים ביום אחד. אך עי' במשך חכמה במדבר ט' ב' דכבר עמד בזה, וכתב דבאמת הוא פלא גדול, ולכן דייק הכתוב בין הערביים תעשו אותו שבזמן קצר מחצות היום עד הערב היו צריכים לעשות את כל הפסחים ושב הכתוב והדגיש ויעשו בין הערביים כי הוא פלא גדול ובאותה שנה שראש חודש ניסן היה באחד בשבת וקרב הפסח בשבת לא הוצרכו אהרן ובניו להקטיר את האימורים עד הערב שחלבי שבת קרבים ביום טוב, אמנם בכל זמן אחר היה עליהם להספיק ולהקטיר גם את החלבים בו ביום כי חלבי חול אינם קרבים ביום טוב וזה דבר בלתי אפשרי לגמרי עיי"ש.

במדבר י"א ד', ישוב הסתירה בין רש"י בבהעלותך לרש"י בתהלים מיהו האספסוף

שאלה: בפירוש המילה אספסוף ברש"י בבהעלותך פירש על הערב רב, ואילו בתהילים ע"ח על הפסוק ובחורי ישראל הכריע פירש על החשובים שבעם. ואולי בכל מקום פירש לפי פשוטו של מקרא.

תשובה: בענין פירוש האספסוף דהם הזקנים כן הוא בספרי דמובא שם שתי הדעות הנ"ל וכן הוא בתנחומא. וצ"ל לפ"ז כמ"ש דבכל מקום פירש כענינו.

פרשת שלח

במדבר י"ג ב', מקור דגלות עשרת השבטים משום עשרה מרגלים

שאלה: בספר שיעורי הגר"מ שפירא תשנ"ט, נמצא באוצר החכמה, כתב בעמ' 99, שגלות עשרה שבטים היה בגלל חטא המרגלים, ובנימין נשאר ברץ ולא גלה במקום אפרים בגלל חטא ירבעם. רציתי לידע את מקור הדברים, ועוד סו"ס הרי המרגל משבט בנימין ג"כ חטא ומדוע לא נענש ע"ז.

תשובה: בענין דגלות עשרת השבטים באה בעוון מרגלים, עי' בספר פענח רזא פרשת וישלח על הפס' עד נחל אשכול דכתב עד נחל אשכל זהו שאמר הכתוב אשכלות מרורות למו שבשביל שבזה האשכול חטאו י' מרגלים וימאסו בארץ חמדה שתו כוס תרעלה וגלו י' שבטים ממנה ולכן נקט אשכלות לשון רבים, לרמז שבשביל שחטאו בו עשרה שהם עדה וקהל עם רבים. וזהו מרורות למו שגרמו בזה מרורו"ת לעצמם שהוא בגימט' ונושנת"ם. אך מש"כ דאפרים במקום בנימין לא מצאנו וצ"ל דזה אמר מסברא.

במדבר י"ג ב', מדוע שבט לוי לא היו במרגלים

שאלה: מדוע שבט לוי לא נשלחו גם כן לרגל יחד עם שאר המרגלים ששלח משה רבנו לרגל את הארץ.

תשובה: בענין מדוע לא היה משבט לוי במרגלים, כתב בחזקוני משום שלא היה להם חלק בארץ. וע"ע ברא"ם. ובמהר"י כתב ששבט לוי לא רצו לשלוח מרגל שסמכו על הקב"ה ולא רצו להיות בעצת מרגלים.

פרשת קורח

במדבר ט"ז א', כיצד היו ר"נ ראשי סנהדראות רובן מראובן

שאלה: עי' ברש"י בריש פרשת קרח דכתב "מה עשה עמד וכנס ר"נ ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן". וצ"ב דהנה סנהדראות משמע ב"ד של כ"ג ולא של ג', וצ"ב לפ"ז אם רובן משבט ראובן א"כ היו לפחות ארבעת אלפים דיינים מראובן לבד.

תשובה: בענין ר"נ ראשי סהנדראות, הנה באמת מש"כ רש"י דרובן משבט ראובן הוא חידוש שלא מוזכר בחז"ל לא במד"ר ולא בתנחומא, וכבר התקשו בכך מפרשי רש"י. וברא"ם נדחק וכתב דמסתבר כן מפני שהיו שכניו. ועי' מש"כ בבאר בשדה. ומצאנו באילת השחר על

התורה דהקשה באופן אחר על מספר זה דלמה הוצרכו בהיותם במדבר לכ"כ הרבה סנהדראות, ואע"פ דאיתא בסנהדרין ב' ב' דעיר שיש בה ק"כ אנשים מעמידים שם סנהדרין, מ"מ הרי במדבר כולם היו ביחד, וכתב דצ"ל שהכונה שהיו בין ר"נ אלו ראשי סנהדרין והיו חשובים אבל לא כולם היו ראשי סנהדראות. ועי' בחזקוני שכתב שהיו הר"נ מכל השבטים. וכ"כ ברבינו אפרים עיי"ש חשבונו.

במדבר ט"ז ד', כמה נסיונות נתנסו עם ישראל

שאלה: בפרשת שלח נאמר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי, ובפרשת קרח כותב רש"י וישמע משה ויפול על פניו וכו' שזה בידם סרחון 'רביעי'. האין זו סתירא.

תשובה: בענין הסתירה במספר הנסיונות שנתנסו בני ישראל, עי' בספר עמר נקא לבעל רבינו עובדיה מברטנורא שכתב עוד קשה איך אמר שכבר זה בידם סרחון רביעי הא בפרשה לעיל כתיב וינסו אותי זה עשר פעמים והרי זה סרחון י"א, וי"ל דהכי קאמר רש"י מפני שבמחלוקת זה בידם סרחון רביעי כלומר בעסקי המחלוקת זה היה הרביעי וכו', חטאו בעגל שהיה בו מחלוקת שנהרג חור, ויחל משה מפני שלא היה אלא חטא ראשון של מחלוקת. חטאו במתאוננים שהיה שם מחלוקת על השכינה כו' חטא שני של מחלוקת, חטאו במרגלים שהיה שם מחלוקת שבקשו לרגום יהושע וכלב כו', אבל במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו שהיה חטא רביעי של מחלוקת. ועי' עוד מה שתרצו בזה מגדל דוד תהילים ע"ח ל"ח ובנחלת יעקב [יעקב בן מרדכי משעפס] על פרשת קרח. ובפרדס שמאי כתב י"ל דמש"כ רש"י סרחון רביעי היינו על מה שהתפלל משה עליהם ורק באלו הג' פעמים התפלל עליהם משא"כ על שאר חטאיהם לא אשכחן דהתפלל משה עליהם ועוד נראה דמש"ה נפל עכשיו משה על פניו כבחטא העגל.

במדבר ט"ז י"א, כיצד ביקש קרח כהונה גדולה אחר שהיה לוי

שאלה: ויקח קרח וגו' פירש רש"י עינו הטעתו שראה כ"ד משמרות לויה עומדין על הדוכן שיוצאין ממנו. והנה תמוה א"כ איך בקש קרח כהונה גדולה הרי מה שראתה עינו זה לאות ומופת שלוי הוא ולא כהן.

תשובה: בענין מחשבת קורח נראה אולי דהנה מובא בספרים שלעתיד לבוא יהיה קורח לוי גדול וכן היה ראוי להיות באם לא היה חולק על אהרון ונראה דרצה קורח דבתור לוי גדול יקבל גם את תפקידי הכהן גדול.

ובספר נתיבות יושר [ליברמן] על פרשת קורח כתב נראה שקרח סבר שכל עניני כהונה גדולה נחתכין על פי משה ולא מפי הקב"ה וזה ידוע שכל הנעשה על ידי אדם הוא הוה נפסד, וסבר שבכל דור יהיה אחר כהן גדול הגדול שבדור וממילא שאחר מות קרח יבוטל ממנו הכהונה גדולה וינתן לגדול ממנו, והוא כלומר תולדותיו ישאר לוי.

במדבר ט''ז, לשיטה שבני קרח עלו מן האדמה האם ידוע מתי קרה ענין זה

תשובה: בענין בני קורח מצאנו רק זאת עיין בסדר הדורות דף נ"ב עמ' ד' ב"א תתקט"ו שהביא בשם ספר גלגולי נשמות לרמ"ע מפאנו וז"ל יואב ואבישי ועשהאל הם בני קורח אסיר ואלקנה ואביאסף צרויה בגימטריא קרח עם המילה ולא הוזכר אביהם כי עלו מן האדמה כאלו נולדו פעם אחרת בלי אשה ובני אדמה היו וצרויה מן המצר קראתי יה לכן נהרגו שלושתם לתיקונם כי גם הם היו בעצה עם אביהם.

והובא בשערי הישיבה גליון 202 בשם ספר ארבעה כתרים לחכם תימני בעילום שם, ואשר נמצא בכתב יד ברשותו של הרב יצחק רצאבי. ובו כתוב בשעה שהיה דוד רועה בצאן מצא בקעה שהיו בה ארבעה בני אדם תלויים בטבורם לארץ שאל את הראשון מה שמך אמר לו יואב לפי שאני מאב עליון, אמר לשני מה שמך אמר לו עשהאל לפי שעשאני אל, שאל את השלישי מה שמך אמר לו אבישי אביגיל ונקראו בני צרויה על שום שנוצרו מן הקרקע. עוד כתוב שם שדוד ביקש עליהם רחמים ועשאם כלי מלחמתו כלומר שנהפכו לבני אדם רגילים ושירתו בצבאו.

במדבר ט''ז כ''ז, ק' בדברי רש''י דטף נענשו משום מחלו', דלכאו' נענשו משום עיר הנדחת

שאלה: נתקשיתי בדברי רש"י פ' קרח ט"ז כ"ז שכ' "בא וראה כמה קשה המחלוקת, שהרי בית דין של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי שערות, וב"ד של מעלה עד עשרים שנה, וכאן אבדו אף יונקי שדים", וצ"ע אולי חומר עונשן משום שכמה פסוקים אח"כ אומרת התורה וידעתם כי נאצו האנשים את ה', ותקשי מרש"י בפסוק זה יצאו נצבים בקומה זקופה לחרף ולגדף, ויעוי' צפנת פענח כי היה להם דין עיר הנדחת ובעיר הנדחת נהרגין טף ונשים של העובדים כמבואר ברמב"ם פ"ד מהל' ע"ז פ"ה ה"ד, וצ"ע.

תשובה: בענין הערתך היפה על בלועי קורח כבר הרגיש בזה בספר אוזנים לתורה וכתב דהם שני ביאורים.

אומנם יש להעיר דהנה יש מח' האם בעיר הנידחת הורגים את כל הקטנים או רק קטנים שעבדו ע"ז [אף דתמיד לא מענישים קטן שחטא [עי' בחבצלת השרון פר' נח שהביא את כל המקורות בזה] ולפי השיטה שאין הורגים קטנים שלא חטאו ניחא, כיון דכל מש"כ הצפנת פענח שהיה לה עיר הנידחת הוא רק לענין הממון או הקטנים שעבדו ע"ז אבל לא הקטנים שלא עבדו.

פרשת חוקת

במדבר י"ט, ב'. צבע הפרה אדומה אינו אדום שלנו

שאלה: ברצוני לברר מה הצבע האדום של הפרה האדומה האמורה בתורה, האם הכוונה לאדום ממש כדם, או שמא סוג אחר של אודם.

ומעשה שהיה שהדפסתי קונטרס בדבר פרה אדומה בזמן הזה, והצבע של הכריכה של הקונטרס היה אדום, לכבוד הפרה האדומה, והעירוני כמה ת"ח כי אין זה האדום האמור בתורה בפרה, שהרי אין כלל פרות בצבע כזה, ורציתי לדעת מקורם.

תשובה: בענין צבע הפרה אדומה הכונה לפרה חומה, או חום צהוב כעין חלמון ביצה כהה, וכצבע הפרות מזן הפרה ההולנדית. ובמשנה תורה המבואר הביא ראיה ממה שתרגם רס"ג בל"ע "צפרה", דהיינו צהוב חום. ובקובץ העטרת שלמה [מאמר מאת רה"ג יהודה ליכטער שליט"א] עמ' קס"ו, הביא דעה דהכונה לאדום ממש, אך דחה שיטה זו מכמה ראיות. והביא שם מזכריה א/ח נאמר והנה איש רכב על סוס אדום וגו' ואחריו סוסים אדומים וגו'. וכ' רש"י בכורות ו' ע"א חמור אדום סתם סוסים אדומים. וודאי סתם סוסים חומים הם אלא הכונה כנ"ל. עוד הביא מרש"י בפירושו לפסוק בראשית כ"ה ל' הלעיטני נא מן האדום האדום הזה. דכתב עדשים אדומות, למרות שהעדשים צבעם חום. עוד הביא מהרמב"ם הל' פרה אדומה פ"ג ה"ב כתוב והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר הדומים לגרעיני החרובים. בעוד שידוע כי גרעיני החרובים חומים הם. עוד הביא מסוכה ל"ה ע"ב דמבואר כי אתרוג שנחתך מגליד צבעו אדום. ורש"י ד"ה באהינא סומקא מפרש כי כל הפירות שנחתכים מקבלים גוון אדום, בעוד שהגוון המתקבל הוא חום. עוד הביא מהבית יוסף או"ח סי' תרמ"ה ד"ה נחלקה כתוב כי צבע הקורא של הלולב אדום הוא אף על פי שצבעו חום. ועוד הביא מהפרישה יו"ד סי' קס"ב אות ב' כתוב כי קליפת האורז אדומה היא למרות שהיא חומה. עיי"ש באורך. וכל הקושי הוא למצוא פרה אינו מצד הצבע הנדיר, רק הקושי הוא שיהיו כל שערותיה חומות, או צהוב חום. שזה נדיר מאד למצוא פרה אדומה שלא יהיו בה אפי' שתי שערות שחורות או לבנות. אבל אדומה כדם זה דבר שאינו מצוי ולא לזה התכוונה התורה. כי אדום בלשון המקרא כולל צבע חום. [עוד יצא קונטרס להוכיח בענין המחלוקת בענין כתמים בצבע חום ברוין בלע"ז להוכיח מפרה אדומה וי"ל]

במדבר כ' כ"ב, האם הר ההר הנזכר בגבולות הארץ הוא אותו הר ההר שעליו מת אהרון.

תשובה: בענין שני הר ההר, עי' בר"ש בשביעית פ"א משנה ו', ובענין מיקומו של הר ההר עי' בכפתור ופרח מהדורת בית המדרש להתישבות בהלכה ח"ב פי"א עמ' י"ח והלאה שם הובאו בהגהות שיטות רבות וכן במשנת יוסף שביעית פ"ו משנה א' בחלק גבולות הארץ באנציקלופדיה תלמודית ח"ב ערך א"י ו' גבולות הארץ עמ' ר"ז וע"ע בקובץ בית אהרון

וישראל חלק נ"ט עמ' צ"ז [נמצא באוצר החכמה] וכן בקובץ בית ועד לחכמים [סאטמר נמצא באוצר החכמה] ח"ה עמ' שד"מ והלאה כו"כ מקורות בענין.

במדבר כ"א ה', מקור דהאוכל קרבנות נבלע הבשר באיברים כמו המן שנבלע באיברים

תשובה: עיין ברוח חיים להגר"ח מוולוזין על מסכת אבות פרק ג' משנה ג' שכתב וכן בשר הקרבן נבלע כולו באיברים ואינו מוציא ממנו פסולת וכן מוכח מחכמינו זכרונם לברכה (יומא דף ע"ה ע"ב) לחם אבירים (תהלים ע"ח כ"ה) שנבלע באיברים ואלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך על אזניך וגו' (דברים כ"ג י"ד) בדברים שהכנענים היו מוכרים להם, ולכאורה נהי דנימא דסבירא ליה להתנא בשר תאוה נאסר במדבר (חולין י"ז ע"א) מכל מקום למה לא תירצו מבשר שלמים אלא ודאי דגם הוא נבלע באיברים.

במדבר כ"ב, אם בלעם היה נביא שקר

שאלה: האם יש מקום לומר שבלעם נקרא "נביא שקר" כמו שמצינו באחד ממגילות ים המלח (Q1434)?

תשובה: בענין בלעם, ודאי שהיה נביא אמת וכמו שאמרו חז"ל לא קם בישראל כמה בישראל לא קם אבל באומות העולם קם והוא בלעם וגם תיארו את החילוק בינו למשה. אך מצאנו עי' במדרש לקח טוב [פסיקתא זוטרתא] פרשת בלק על הפס' ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו מכאן אמרו רבותינו ז"ל בתחילה נביא היה מן ולבסוף נביא שקר היה, ובביאור הרא"ם שם כתב שמפסוק זה אין שום ראיה שהיה נביא שקר ואולי קאי על הקרא הקודם מאן ה' לתתי להלך עמכם דוקא וזה היה שקר שהקב"ה אמר לו לא תאור את העם כלל, רק המחבר ציין על זה הפסוק כי בכאן הוצרך בלעם להודות לא אוכל לעבור את פי ה'. ובעיקר הענין אם יש באומות איסור של נביא שקר עיין במהר"ץ חיות בתורת הנביאים עמוד ז' ח' בהג"ה שם. ועיין ברמב"ם בפ"ט מיסודי התורה ה"א 'לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ובו' הרי זה נביא שקר ומיתתו בחנק ולא איש אל ויכזב" עכ"ל.

פרשת בלק

במדבר כ"ב כ', האם יתכן דמעשה בלעם היה בפסח

שאלה: עי' במדבר רבה כ"ב י"ב ויבא אלוקים אל בלעם לילה. זהו שאמר הכתוב שמות י"ב ליל שמורים הוא לה' הוא הלילה הזה. האם יתכן דמעשה בלעם היה בפסח.

תשובה: בענין המדרש שכתבת, עיי"ש שממשיך וכל הנסים שנעשו לישראל ופרע להם מן הרשעים בלילה היה. ויבא אלוקים אל לבן הארמי בחלום הלילה. ויבוא אלוקים אל אבימלך בחלום הלילה. ויהי בחצי הלילה. וכתיב ויהי הענן והחושך ויאר את הלילה. יחלק עליהם

לילה. ועל בסיס זה חיבר הפייטן בהגדה את הפיוט ויהי בחצי הלילה. ובאמת לא הביא הפייטן את ענין בלעם. ובאמת לא יתכן שהיה ענין בלעם בפסח, שהרי בלעם היה בשנה האחרונה להיותם במדבר. וסדר הדברים אז היה, דבא' אב מת אהרון, ואחר כך באלול היתה מלחמת סיחון, ואח"כ מלחמת עוג, ורק אח"כ היה ענין בלק ובלעם שפחד עקב מפלת סיחון ועוג. ומשה רבינו מת בז' אדר. וא"כ לא שייך שהיה בפסח. ואולי צ"ל שרק מביא שהיה ענין בלעם בחצי הלילה. וכבר עמדו בכך בכמה ספרים. וכן מרן הגר"ח קנייבסקי העיר על מדרש זה בלמכסה עתיק. ועי' באורי וישעי שביאר כן את דבריו.

פרשת פנחס

במדבר כ"ו נ"ה, אם אחר הגלות חזר כל שבט לנחלתו

שאלה: רציתי לידע האם בחזרת ישראל מגלות בבל, האם חזר כל שבט לנחלתו המקורית או לא. ואם לא מהו טעם הדבר. והאם היו כולם יחד באותם ערים או שהיה עדיין איזשהו חלוקה.

תשובה: בזמן בית שני לא היה שם שום חלוקה כי בטלה החלוקה על ידי כיבוש הגוים ורק מתי מספר שבו לארץ והחזיקו בעריהם מכבר עפ"י מצות המלך כמבואר בספר עזרא. וכן לא היה אורים ותומים לחלקם ע"פ הגורל עי' משך חכמה במדבר ל"ה י"ג ובית הלוי ח"ג סי' א' ולכך לא היו ערים ללוים בבית שני, ובבית הלוי כתב עוד דלכך לא היו תרומות ומעשרות מן התורה בבית שני. ויעויין בחזון איש שביעית סי כ"א סק"כ דכתב דכיון דלעת"ל תתחלק הארץ חלוקה חדשה בטלה לגמרי חלוקה הראשונה שלכן בזמן הזה אף אם היו באים כל השבטים להתיישב והיו בקיאים ביחוסי שבטים לא שייך דין כל יושביה עליה כיון דלא יתכן לישב כל שבט במקומו שהרי כבר בטלה נחלתם.

במדבר כ"ז ז', היכן מקום ירושת בנות צלפחד

שאלה: האם מפורש היכן ירשו בנות צלפחד שהיו משבט מנשה את חלקם בארץ ישראל או בירדן.

תשובה: בענין ירושת בנות צלפחד, עי' ברש"י פרשת ויחי פרק מ"ט כ"ב, על הפס' בנות צעדה עלי שור ותרגום של אונקלוס בנות צעדה עלי שור תרין שבטין יפקין מבנוהי וכו' וכתב בנות על שם בנות מנשה בנות צלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן. ומקור דברי רש"י הוא במדרש תנחומא שם. ועי' בספר טעמא דקרא שם דהקשה על דברים אלו דבהדיא כתיב ביהושע י"ז ויפלו חבלי מנשה עשרה לבד מארץ הגלעד כו' ואמרו בב"ב קי"ח ב' שד' חלקים מהם נטלו בנות צלפחד ומבואר שנטלו הכל בא"י ולא בעה"י, וכן כתיב שם כי בנות צלפחד נטלו נחלה בתוך בניו וארץ הגלעד היתה לבני מנשה הנותרים. ואולי צ"ל דמה שנטלו בארץ גלעד היה חוץ מד' החלקים שבא"י כיון שהיו גם נכדות של גלעד.

פרשת מטות

במדבר ל''א ו', ביאור דברי האוה''ח אם שלוחי מצוה אינם ניזוקים הוא רק בשליח ממש או גם בהולך בעצמו

שאלה: ע' אוה"ח (במדבר ל"א ו') שמשמע מדבריו דשליח מצוה שאינו ניזוק הוא רק כשנשלח לעשות בתור שליח ע"י אחר, אבל כשהלך מעצמו אין לו שמירה זו. האם זה אכן לכו"ע, או שיש חולקין על דבריו.

תשובה: בענין שלוחי מצוה אינם ניזוקין, הנה בפשטות שלוחי מצוה אינם דוקא במי שעוסק בשליחות של אחר אדרבה עיקר דיני שלוחי מצוה נאמרו במי שהולך ללמוד תורה ולהקביל פני רבו, והיא גם נלמדת מהכתוב ובלכתך בדרך. וכן מוכח בגמ' פסחים דף ח' בענין בדיקת חמץ בחורין וסדקין ושם הרי אינו שליח של אף אחד. וביותר דעיי"ש בח"ס שהקשה דלמא משום דאפשר להוציאו במרא וחצינא באופן שלא יהיה סכנת עקרב וא"כ במה שחס על ממונו שלו לא יהי כשלוחי מצוה, ותירץ דמצוה בו יותר מבשלוחו וכיון דלמרא וחצינא צריך פועלים כדמשמע מלשון התוס' א"כ מצוה בו יותר ואינו ניזוק. ומוכח שאדרבה ע"י עצמו יותר ניצול. ולפ"ז קשים דברי האוה"ח. והנה מצאנו דכן פירש האוה"ח גם בבראשית י"ג ל"ה "ואשלחך וגו'" "פירוש לכה אצל אחיך ואם אתה חושש לשנאתם הריני מלווך ושולחך בדבר מצוה שתלך בשליחותי ושלוחי מצוה אינם ניזוקים וכן מוסיף עוד שם "לך נא ראה וגו' עתה הוא מפרש שליחות המצוה שעושה ואמר והשיבני דבר עשאו שליח להחזיר לו תשובה שבזה אפילו למ"ד שלוחי מצוה אינם ניזוקין דוקא בהליכתן אבל לא בחזירתן במציאות זה עשאו שליח גם בחזרתו ומעתה הרי הוא בטוח שישוב בשלום אצל אביו" וכן משמע גם בבעל הטורים בראשית מ"ג/ד' על הפס' "נרדה נא ג' כמסורה וכו' "אולי יש להוסיף דכשישלחם אז הם שלוחי מצוה ויוכלו לירד אף בלילה שלא יוזקו מן המזיקין" ע"כ. אך יש לדחות ראיות אלו כיון ששם היה בשליחות של כיבוד אב וא"כ רק מה שמצוה האב הוא המצוה ולא יותר מזה משא"כ באוה"ח שהבאת בענין מלחמת מדין. ולא מצאנו מי שכתב כדברי האוה"ח ובע"כ צריך להידחק דשם ג"כ הכל היה ע"פ צווי משה ובלי זה אין מצוה ומש"כ שהתכוין לעשותם שלוחי מצוה רק בא לומר דזה היה כונת משה בשליחות אבל ודאי גם בלי שליחות היכא דיש מצוה שלוחי מצוה אינם ניזוקים.

במדבר ל''ב כ''ט, נחלת בני גד ובני ראובן ניתן להם ע''י משה או ע''י יהושע

שאלה: נבוכתי בשאלה האם עבר הירדן ניתן ע"י משה או ע"י יהושע, דלכאורה ברש"י בכתובות עד. מבואר דיהושע נתן להם בשליחות משה, אך א"כ מדוע נצרכו הל' תנאים הרי יהושע לא הוצרך לתת מראש ע"פ תנאי התלוי בעתיד, אלא היה יכול לתת להם (אם יקיימו) אחר שקיימו. ורק אם משה נתן נצרכו הל' תנאים. וגם בלשון הפסוקים נראה לכאורה סתירה

שבפ' לב פס' כט משמע שיהושע וראשי המטות יתנו להם, ובפס' לג משמע שמשה נתן בעצמו, וכן משמע בדברים ג, טז. וצ"ע.

תשובה: בענין שאלתך על נחלת בני גו"ר מי נתנם להם, עי' באוה"ח על התורה שם שעמד בזה וכתב ויאמר משה וגו' ונתתם להם אמר ונתתם להם שנראה כי הם הנותנים ובסמוך אמר הכתוב ויתן להם משה וגו' את ממלכת' וגו' לפי שאין החלט הנתינה אלא אחר קיום התנאי לזה אמר ונתתם ונשאר לדעת למה אמר ונתתם שהיה לו לומר תנו להם ואולי שרמז וכו' עיי"ש מש"כ וכן כתבו בעוד מפרשים ועי' גם במלבי"ם מש"כ בזה.

ומש"כ רש"י (בכתובות ע"ד) שיהושע היה שליח של משה ליתנה, דלדברי האוה"ח משה הוא הנותן, ולנתינה בפועל א"צ דין שליחות. הנה התקשו רבים בדברי רש"י אלו מצד עוד ענינים. הפנ"י הקשה על פירוש רש"י וכי משה נתן משלו שאפשר לומר שיהושע היה שלוחו, ועי' בהפלאה שהקשה דא"כ איך יכול יהושע לתת לבני גד ובני ראובן לאחר מיתת משה הרי אחרי מיתתו אינו שלו וא"כ בטלה שליחותו. עוד הקשו דהארץ לא היתה שייכת למשה ואיך נתנה להם. וכן הרי הארץ שייכת לכל עם ישראל גם לקטנים וקטנים לאו בני שליחות. ויש שכתבו שבאמת אין כאן ממש שליחות רק הדבר תלוי עדיין בקיום התנאי וזה ניתן בידי יהושע לעשותו ויכול הוא לעשות כן, משא"כ בחליצה ששום אדם לא יכול להועיל כלום במעשיו. ויש שכתבו דהוי מעשה ב"ד וענין זה המשיך יהושע. ועי' בחידושי הגר"ח פ"ו מאישות שכתב שכיון שמשה דיבר ע"פ הדיבור לכן באמירתו ונתתם לבני גד ובני ראובן יש כאן מעשה נתינה ומ"מ לא נגמרה זכיתם בעבר הירדן עד שבאו לא"י. ועי' בשיטה לא נודע למי קידו' ס"א. ד"ה תנאי שכתב בני גד ובני ראובן לאלתר החזיקו בארץ הגלעד כדכתיב בנו לכם ערים וגו' ואע"פ שעדיין לא קיימו תנאם. ועי' בברכת אברהם בכתובות. וע"ע בשו"ת ח"ס אבן העזר ב' נ"ו ובשו"ת להורות נתן ח"ט סי' קל"א.

פרשת מסעי

במדבר ל"ג ל"ה, ביאור דברי התרגום יונתן עציון גבר - עיר תרנגול

שאלה: בתרגום יונתן בן עוזיאל פירש על המילים עציון גבר - עיר תרנגול . (במדבר ל"ג, ל"ה). ע"כ. וצ"ע מה המשמעות של עיר תרנגול. האם ישנו איזה סיפור או ענין שנקראת העיר כן על שם תרנגול. וצ"ע.

תשובה: בענין עציון גבר כדברי התרגום יהונתן כ"כ בחזקוני ובפי' ר"ח פלטיאל שמות ל"ד כ"ד בעציון גבר ומתרגמינן כרך תרנגולין, וברבינו יואל שם הוסיף ביאור הוא תורן של ספינה והוא גבוה ונקרא תורנגול כי התורנגול יושב בגבוה וזהו בעציון גבר, וכתב בתורה שלמה דעפ"י דבריו מובן יפה הקשר בין שם זה לעציון גבר שהיא עיר נמל על חוף ים סוף כמבואר במ"א ט' כ"ו ושם כ"ב מ"ט.

אבל בפי' הרוקח כתב בכרך תרנגולה כי באותה עיר יושבים בעלי עיצה יודעי העתים כתרנגול והיה על העיר כמו תרנגול כמו שעושין בתורן הספינה וכעי"ז כתב בציוני בשם המקובלים שנקרא עציון גבר לפי שהיו בו אנשי מועצות דבקיאי הוי בחכמת תרנגול הנקרא גבר. [ועוד ביארו דעציון הוא לשון עיר ציון].

במדבר ל"ג ל"ח, ביאור הלימוד דמיתת אהרן בנשיקה

שאלה: בפרשת מסעי ל"ג פסוק ל"ח ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם, אומר רש"י מלמד שמת בנשיקה, (בבא בתרא י"ז ע"ב) וצ"ב הלא על פי ה' שמזה הראיה שהיה בנשיקה, כתב רק אחר ויעל הר ההר, ולא כתב זה אחר וימת שם, ולא עוד אלא הרי יש אתנחתא,

ואילו במיתת משה רבינו בפרשת האזינו ל"ד ה' כתב קודם וימת שם ואחר כך כתב על פי ה', עיין שם רש"י מהגמרא מועד קטן כ"ח שהיה בנשיקה, שם מובן הענין, גם במרים היה בנשיקה בפרשת חקת, אבל שם אומר רש"י למה לא כתב על פי ה', דרך ארץ.

תשובה: בענין שאלתך מנין שמת אהרן בנשיקה שהרי המלים על פי ה' מתייחסות לעליית אהרן להר ולא למיתתו, מצאנו דעמד בכך בספר המאור שבתורה ותירץ דמדשינה לכתוב כאשר ציווה ה' כמו שכתוב תמיד וכתב על פי ה' בא ללמדנו דבר נוסף שחוץ מעליתו להר בצווי ה' המיתה עצמה היתה בנשיקה וזה לשון על פי לשון נשיקה בפה.

במדבר ל"ג ל"ח, אם אהרן הכהן נפטר ביום שנולד

שאלה: האם מצאנו שאהרן הכהן נולד באותו יום שנפטר (א' אב) כמו שמצינו אצל משה רבינו.

תשובה: בענין לידת אהרון ביום שבו מת, עי' בספר דברי נפתלי עמ' קפ"ג שכתב כן מסברא שנולד ביום שנפטר עיי"ש. ובספר עמק הלכה [להר"ר מנחם מנלי בן ברוך הלוי] [נמצא באוצר החכמה]] דף כ"ו ע"א כתב דלא נולד באותו יום עיי"ש.

חומש דברים

פרשת דברים

דברים א' א', בחידוש המדרש דמשה נתרפא והלא כל ישראל נתרפאו

תשובה: בענין שאלתך על דברי המדרש (דברים רבה פ"א פ"א) עה"פ "אלה הדברים אשר דבר משה" והלא כתיב (שמות פ"ד פ"י) לא איש דברים אנכי, ומשני כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו. וקשיא דהלא כל בני ישראל שעמדו על הר סיני נתרפאו מכל המחלות שהיה בהם כדאיתא במדרש תנחומא [יתרו ס"ח] וא"כ מהו החידוש שדוקא משה נתרפא?

אפשר לומר דהנה איתא במדרש פרשת נשא שע"י חטא העגל חזרו למומן אבל משה רבינו ע"ה הרי לא היה בכלל החטא ולא חזר למומו. [ומצאנו דכן כתב בספר אז ישיר על פרשת דברים] ולכך המדרש מביא ראיה ממה שאמר משה אלה הדברים בריש דברים שאמרן לפני מותו. [ועי' באילת השחר על התורה דהסתפק אי משה חזר למומו וכמ"ש איכא ראיה מהמדרש].

דברים ג' י"א, טעם דתיבת הלה בה' ולא בא'

שאלה: למה כתוב "הלה היא ברבת בני עמון" גבי עריסו של עוג מלך הבשן באות ה' ולא באות אל"ף? והאם המילה "הלה" בזה קשורה למילת "הלה" בספרות חז"ל שפירושו "האחר"?

תשובה: בענין הלה בה' עי' מש"כ באבן עזרא שמות כ"א/ח. ועי' שם במגיה [הוצאת מוסד הרב קוק מש"כ בשם ספר הצחות]. ועי' בספר מכלול לרד"ק דף פ"ב ע"ב [הוצאת תרכ"ב] ועי' בבעל הטורים כמה פירושים. ועי' בספר הרמזים דרמז דהיתה ה' דורות עד שכבשה דוד.

פרשת ואתחנן

דברים ג' כ"ז, טעם שהזכיר בראית משה צד מזרח דלכאו' היה בעבר הירדן שהיה שם

שאלה: בריש פרשת ואתחנן "ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וכו' ולכא' מדוע הוצרך משה לראות "מזרחה" (ר"פ ואתחנן) הלא שם אינו מארץ ישראל אלא מעבר הירדן ולשם כבר זכה ליכנס?

תשובה: בענין הארתך היפה בענין ראית משה את הארץ, הנה קושיתך קשה גם על דרום וצפון שהיו בצדדי משה ומשה לא היה בתוך א"י וא"כ גם הם היו חוץ לחלק זה ולמה אמר לו לראותם ובע"כ הכונה שיביט ישר קדימה ויראה לארבע צדדיו קדימה ומשה לא הסתובב לכל צד כדי לראות צד זה, וכן מפורש ברמ"ע מפאנו במאמר שברי הלוחות שכתב שידוע כי העין רואה לצדדים בלי שום הקפה וכאן ארבע רוחות של א"י היו כולם לפני משה והוא עומד בתפילה חוצה לה בעבר הירדן מזרחה ולא הוצרך להקיף כלל עכ"ל הצריך לנו.

דברים ד' ב', למה כתוב מצוה אתכם ולא מצווכם

שאלה: בפרשת ואתחנן (ד' ב') "לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם".

לכאורה הול"ל "מצווכם" במקום "מצוה אתכם" וכן מופיע עוד 10 פעמים בחומש דברים. ולמה הוסיפה התורה אותיות בזה?

תשובה: בענין הלשון מצוה אתכם, מצאנו במדרש רבה פר' בא על הפס' החודש הזה לכם דדרש "ולא נתתי המצות אלא לכם" שנאמר "אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם" ועיין ביפה תואר שם [והובא גם בעץ יוסף שם] שכתב אשר אנכי מצוה אתכם דה"ל למימר מצוכם וכתב אתכם לדייק לכם ולא לעכו"ם.

דברים ה' י"ט, טעם דלא נזכר במתן תורה בפ' ואתחנן קול השופר

שאלה: יש לעיין בחילוק בין פרשת מתן תורה בפ' יתרו לפ' ואתחנן, ביתרו י"ט ט"ז ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאוד וגו' ובפסוק י"ט ויהי קול שופר הולך וחזק מאוד. ובפ' ואתחנן ה'-י"ט לא מוזכר קול השופר אלא כתיב את הדברים האלה וגו' בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף ולא כתב קול השופר.

תשובה: בענין שינוי הלשון במתן תורה שלא הוזכר לשון שופר בפר' ואתחנן, כתבו המפרשים דקול גדול ולא יסף הכונה לשופר, וכן מפורש בחז"ל בספר הזוהר ח"ג דף ו' ע"ב. ועי' בפירושי ר' דוד צבי הופמן על ספר שמות שעמד גם בשאלתך ועי' מש"כ בזה.

דברים ז' ב', לא תחנם בגוי מת

שאלה: האם יש דין לא תחנם בגוי לאחר מותו נ"מ לשבחו לאחר מותו. וכן האם יש איסור לא תחנם כאשר יש לו ריוח לשבח את הגוי.

תשובה: בעניין לא תחנם בגוי מת, עי' בספר ציץ שלמה {מהרה"ג אליהו מונק ספר שלם על עניין זה} פ"א ענף ג' הל' ג' בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א דאמר דאסור גם בגוי מת. ולשבח

גוי כשיש לו מכך ריוח גם אסור כ"כ בשו"ת בצל החכמה ח"א סי' מ"ו, ועי' בספר ציץ שלמה פ"א ענף א' הל' ב' דהוסיף פרטים.

פרשת עקב

דברים ח' ט', בענין א"י שאבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת

שאלה: פרשת עקב ח' ט' "ארץ אשר אבנה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת" איך מתישב פסוק זה עם המציאות כיום שלא שמענו על מציאת אבני ברזל ומחצבי נחושת בארץ הקודש.

תשובה: בענין ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת האם בפועל היתה ויש מציאות כזו ברזל ונחושת באדמות ארץ ישראל, הנה ידוע שנתגלו מכרות נחושת מתקופת שלמה המלך בנגב באזור תמנע האזור המכונה כיום תמנע נמצא 25 ק"מ מצפון לאילת זהו אזור מכרות נחושת עתיק בו נמצאו מכרות מצריים לכריית נחושת, הרומאים חידשו את פעילות המכרות בתקופתם לפני כ2000 שנה לאחר חידוש הישוב בארץ ישראל הפקת הנחושת במקום חודשה והופסקה לסירוגין עד שבשנת התש"מ חודשה שוב הכרייה רק יש לדון אם מקום זה הינו בתוך גבולות הארץ. וכמו"כ יתכן דהיו עוד מקומות שלא נתגלו חורבותיהן. ויתכן דלמרות שכיום אין מוצאים מעלות אלו אין זה אומר שהם לא היו פעם דהרבה ממעלותיה של ארץ ישראל הקודש ניטלו ממנה לאחר החורבן. עוד עי' ברמב"ן בשם הירושלמי שהאבנים בארץ גדולים וחזקים כברזל ואפשר לבנות בהם בתים וחומות ומגדלים לא כארץ מצרים וארצות רבות השוכנים בבתים מטיט וחומר שמרבים להתמוטט ונעשים ליושביהם קבריהם וכ"כ בתרגום ירושלמי די אבנהא ברירן [חזקות] כפרזלא. ובספורנו כתב אשר אבניה ברזל שבה נמצא ריבוי אבנים קשות ובהירות יפות וטובות לבנין ותחצב נחשת הוא הברזל הטוב שהוא בהיר ונאות לבנין וכלים, ועי' בתרגום יונתן שכתב בדרך רמז ארעא די חכימהא גזרין גזרן ברירן הי כפרזלא ותלמידיא שאלין שאילין מסימן כנחשא ומקורו בגמ' בתענית דף ד' דאיתא שם ואמר רב אשי כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח שנא' (ירמיה כ"ג כ"ט) וכפטיש יפוצץ סלע א"ל רבי אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב כאן ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בוניה.

דברים ח' י"ב, מקור דברי הפמ"ג דע"י אכילה מרובה שוכח התורה

שאלה: בספר לחם אשר פר' עקב ד"ה ארץ, הביא מהפרי מגדים בספר תיבת גמא שע"י אכילה מרובה שוכח התורה, כמו"ש שמנת עבית וגו' ויטוש.

ולא מצאתי כלל שם. האם הפמ"ג כתב כן שם או בספר אחר?

תשובה: לא מצאנו ענין זה בספרי הפמ"ג רק מצאנו בספרי אחרונים. וכעת האירונו דבספר הזכרון לגרח"ק בהקדמה לח"ב כתב דבא"ר בסי' ק"ע בשם ס' הגן דהממלא כרסו עובר בלאו

דהשמר לך פן תשכח ומשמע לכאו' דס"ל דכל האוכל מהדברים הקשים לשכחה דעובר בלאו דאורייתא וכו', ובהוספות ותיקונים שם כ' "העירוני שאין כונתו כלל לשכחת התורה רק לפשטי' דקרא פן תאכל ושבעת וגו' השמר לך פן תשכח את ה' וגו' ונכון". ודברי הא"ר הנ"ל הביא גם הפמ"ג א"א שם בסי' ק"ע סק"י.

דברים ט' י"ח ביאור דברי רש"י שפירש על חטא העגל אף דאיירי בחטא המרגלים

שאלה: עי' ברש"י פר' עקב [ט' י"ח] עשה עוד מ' יום נמצאו כלים ביום הכפורים בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדברך לכך הוקבע למחילה ולסליחה. ולכא' לא נאמר פסוק זה על חטא העגל רק על חטא המרגלים במדבר י"ד כ'.

תשובה: בענין דברי רש"י הנה מקורו הוא בסדר עולם רבה וכבר נתקשו שם המפרשים בהערה זו.

וכבר הרגיש בשיטה מקובצת על דברי הס"ע, ועי' בדעת זקנים מבעלי התוספות במדבר י"ד כ' שתירצו דפירוש תיבת "כדברך" משמע כמו שבקשת ממני שאסלח להם עתה כמו שנשאת להם ביציאת מצרים במעשה העגל וא"כ אמר לשם ג"כ סלחתי. ועוד תירצו שפסוק זה מדבר על מה שכתוב קודם "כאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה" אז אמרת סלחתי כדבריך וכן סלח נא לעמך. ובספר הדר יהודה מפרש דכל זה מדברי מרע"ה שהי' אומר למקום סלח נא וכו' כאשר נשאה לעם הזה ביוה"כ דאשתקד ואמרת לי סלחתי כדבריך. ועי' גם במהר"ל שכבר התקשה בכך עיי"ש מה שכתב.

דברים י"א י"ז, טעם שנזכר שם הוי"ה על מידת הדין

שאלה: למה בפרשת והיה אם שמע "וחרה אף ה' בכם ועצר.." כתוב שם הויה אף שזה מדת הדין? ויש ליישב עפ"י רש"י בראשית ח, א שרשעים הופכים מדת הרחמים למדת הדין.

תשובה: בענין שם הויה בוחרה אף ה' מצאנו דכמ"ש כתב בסידור אוצר תפילות ועוד, אך יש שכתבו להיפך דגם כשכועס עלינו זה ברחמים כמ"ש ברוגז רחם תזכור בספר אורות אליהו. ועי' בלב אליהו בראשית עמ' 65 דכתב דזה רחמים דעושה כן כדי שנחזור בתשובה.

פרשת ראה

דברים י"ד א', אם גרים חשובים בנים למקום

שאלה: בנים אתם לה' אלוקיכם לא תתגודדו - האם גרים נחשבים ג"כ בנים למקום ואם לא מניין שמוזהרים גרים בלא תתגודדו?

ועיין בספר זמן שמחתנו להרב דוד כהן שליט"א סימן י"ג הרבה מקורות שגרים לא נכללים במדרגת בני ישראל וגם עיין בבעל הטורים על הפסוק בנים אתם וז"ל: י"ב תבות בפסוק כנגד י"ב שבטים שנקרא בנים לה' עכ"ל, והרי גרים אינם י"ב שבטים וא"כ מניין שמוזהרים גרים על לאו זה?

תשובה: בענין גרים אי קרוים בנים, עי' ברמב"ם בהל' מתנות עניים דכתב ברק י' הל' ז' דכתב וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחוש ליחסו שאין האכזריות מצויה אלא בעכו"ם שנאמר אכזרי המה ולא ירחמו וכל ישראל והנלוה עליהם כאחים הם שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואם לא ירחם האח על האח מי ירחם עליו. ומש"כ "וכל ישראל והנלוה עליהם כאחים הם וכו'" היינו גרים כדכתיב ונלוה הגר עליהם. הרי מוכח ברמב"ם בפר' מן הפס' שהוכחת שגם גרים נקראים בנים.

פרשת שופטים

דברים ט''ז כ', אם עץ אשוח של הנוצרים הוא אשרה

שאלה: כתוב בפרשת שופטים לא תטע לך אשרה. כתב רבינו בחיי, וז"ל: לשם עבודה זרה ובא לחייבו מלקות משעת נטיעה, וכן דרך עובדי אלילים כענין שכתוב (ישעיה ס"ו) המתקדשים והמטהרים אל הגנות. עכ"ל. ולפי דברי קודשו עלה על דעתי לשאול, כידוע שהנוצרים בימ"ש בימי החג המולד שלהם שמים עץ אשוח בכניסה לביתם. ברצוני לדעת האם במקור מנהגם של הנוצרים לשים עץ אשוח היה ממש לנטוע עץ לשם עבודה זרה. אשמח אם יש לכם איזה ידיעה על זה הענין.

תשובה: בענין עץ אשוח איננו בקיאים בדרכי הע"ז של הנוצרים, אך מצאנו בספר אחד שכתב בלי מקור דזהו כעין האשירה ועי' בספר עושה שלום על הבן איש חי [להרה"ג ר' מיכאל פרץ] פרשת במדבר דכתב דעץ האשוח שנהגו הגויים לפני ימי אידם של סוף שנה ותחילתה נודע שמקורו בע"ז של הגרמנים הברברים לפני שהתפשטה הנצרות וא"כ חשיב כשמץ עבודת כוכבים מאבותיהם ואסור משום דרכי האמורי, וכעין זה כתב בשו"ת אשר חנן ח"ח סי' נ"ג דאחד הסמלים לאותו חג הוא להעמיד עצי אשוח מקושטים במקומות ציבורים ופרטיים ומקורו כנראה מדת הרומאים שקדמה לנצרות בכלל.

דברים ט''ז כ''א, כיצד נטע שלמה אשרה בבית המקדש

שאלה: לא תטע לך אשרה כל עץ וגו' [דברים ט"ז כ"א] צ"ע דאמרינן ביומא דף כ"א בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני עצי מגדים של זהב והיו מוציאין פירותיהן בזמניהן וכו' והיו כהנים מתפרנסים מהם עי"ש והרי הוי אשרה במקדש וכיצד נטע עץ זה.

תשובה: עי' בשפת אמת שעמד בזה וכתב הוי דהא דלא עשאו של עץ ממש ולכך י"ל דאסור משום לא תטע כל עץ דוקא עץ אבל של זהב מותר דדוקא עץ אסרה התורה. ועוד תירצו דשם הכל היה דרך נס וזה מותר, עי' בספר להורות נתן ח"ב סי' ל"ג.

דברים י"ז ה', ביאור דברי רש"י דאל שעריך זה שער שעבד בו דלא כתרגום שהוא לשער ב"ד

שאלה: ברש"י דברים י"ז/ה "את האיש ההוא אל שעריך" המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו או אינו אלא שער שנדון בו נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו ותרגומו לקרויך.

ויש להעיר דבב' התרגומים אונקלוס ויב"ע תרגמו לתרע בית דינך ובספרי נאמר כדבריהם.

וביותר קשה דבסנהדרין דף ט"ז ע"א דרשו איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר לשעריך וכן הוא בדף קי"ב ע"א שם והרי דשעריך היינו פתח בית דין

תשובה: בענין שאלתך על דברי רש"י הנה כמו שכתבת מוכח כתרגום מדברי הגמ' בסנהדרין, אך מאידך גיסא מה שכתב רש"י זהו גמ' מפורשת בכתובות דף מ"ה. אך מצאנו דעמד בזה בדברי שאול לר' יוסף שאול נתנזון ובתורת אוהל משה [דיסקין על סנהדרין שם] וכן דיבר בזה בהג"ה בפי' הרש"ר הירש ובשערי אהרון כאן ובחומש מלאכת הקודש ובתורה תמימה.

דברים י"ז ז', דין "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו" הוא דוקא בסקילה ששם נאמר פסוק זה או ה"ה בשאר מיתות ב"ד

תשובה: דעת הרמב"ם דדין זה נאמר בכל חייבי מיתות כמ"ש בהל' סנהדרין פי"ג ה"א ועדיו הם ההורגין אותו בכל מיתה שיתחייב בה ורוצח שלא הרגוהו עדיו חייבין להמיתו ביד כל אדם, וכ"כ שם פי"ג ה"ז גבי רוצח שנגמר דינו וברח ובא לבית דין אחר שאין סותרין את דינו ובשאר חייבי מיתות עד שיבואו עדיו הראשונים ויעידו שנגמר דינו ויהרגהו בידם. וע"ש בכסף משנה דמה שכתב ויהרגוהו בידם דכתיב יד העדים תהיה בו בראשונה וכו'. וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשניות על מסכת סנהדרין פרק ז' משנה ג', וכ"כ הרמב"ם במצות שריפה שם פט"ו ה"ג דשני עדיו היו מושכין הסודר זה אצלו וזה אצלו עד שהוא פותח את פיו, ומבארים האחרונים דאזיל לשיטתו דגם בשאר מיתות איכא דין זה.

אמנם המהר"ל בספרו גור אריה פ' משפטים כ"א י"ז כתב דדין זה הוא כפשט התורה דוקא בסקילה וז"ל מפני שבסקילה נאמר יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ואין כן בשאר מיתות וכן כתב בשו"ת צמח צדק [לובאוויטש או"ח סימן ז' אות ב'].

דברים י"ז י"ט, סתירה בחיוב ת"ת של המלך יותר משאר ישראל

תשובה: ע"ד שאלתך עמש"כ הרמב"ם פ"ג הל' מלכים ה"ה "המלך אסור לשתות וכו' אלא יהי עוסק בתורה ובצרכי ציבור ביום ובלילה שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו". ודברי הרמב"ם הם לכאורה כפשוטו שבמלך יש חומרא יותר משאר העם ללמוד רצוף כל הזמן וכך הוא פשטא דקרא, דלענין שאר אנשים יוצאים ידי חובה בקביעת עיתים ביום ובלילה כמבואר בהל' ת"ת פ"א הל' ח'. וקשה ממש"כ התוספתא בסנהדרין פ"ד ה"ה "והלא דברים ק"ו ומה אם מלך ישראל שלא עסק אלא בצרכי ציבור נאמר בו והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו שאר בני אדם ע"א כו"כ וכו' ", ומוכח שיש חובה על שאר העם יותר מהמלך ולא להיפוך?

עי' בחזון יחזקאל ובספר סדר משנה מדע ובאר מרים [הגר"ד מן זצ"ל] פ"ג הל' ו' שעמדו בקושיא זו עיי"ש.

דברים י"ח ט"ו, נביא גוי

שאלה: האם תתכן נבואה לעכו"ם בימינו.

תשובה: ע"ד שאלתך בענין נבואה לעכו"ם בימינו, כבר כתבנו על כך בספרינו לדופקי בתשובה ח"א סי' תתל"ו. אך נשוב ונבאר ענין זה באריכות עם דברים שהתחדשו כעת.

כתב הרמב"ם באגרותיו אגרת תימן וז"ל {בעמ' קמ"ו הוצאת מוסד הרב קוק} "אבל שלא נאמין בנבואת זיד ועמר, אין זה בשביל שאינם מישראל כמו שחושבים ההמון, עד שנצטרך לדייק ממילת מקרבך מאחיך. שהרי איוב וצופר ובלדד ואליפז ואליהו כולם אצלנו נביאים. ואף שאינם מישראל וכן חנניה בן עזר נביא שקר ואע"פ שהוא מישראל, אבל נאמין בנביא או נכחישהו מצד נבואתו לא מצד יחוסו". ומוכח דשייך נבואה לעכו"ם בזמן הזה.

והנה אמרינן בברכות דף ז. "וא"ר יוחנן משום ר' יוסי שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו. בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו. שנאמר {שמות לג-טז} הלוא בלכתך עמנו. בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו. שנאמר {שמות לג-טז}ונפלינו אני ועמך. בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו. שנא' {שמות לג-יג} הודיעני נא את דרכיך. אמר לפניו רבש"ע מפני מה יש צדיק וטוב לו, ויש צדיק ורע לו. יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו. אמר לו משה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. צדיק ורע לו צדיק בן רשע. רשע וטוב לו רשע בן צדיק. רשע ורע לו רשע בן רשע."

וקשה דהרי נבואת זיד ועמר היתה לאחר בקשת משה רבינו, וא"כ מוכחשת נבואתם מצד יחוסם שאינם מעם ישראל. ואין ראיה מכל הני שהזכיר הרמב"ם שהיו לפני בקשת משה רבינו ע"ה, וצ"ע.

עוד כתב שם באגרת תימן אם יעמוד נביא מישראל או מן האומות ויקרא לבני אדם לדתו של משה, ולא יפחות ולא יוסיף על מ"ש בתורת משה יאמין בו אם יתן מופת. עכ"ל ומוכח דאם באו לחזק את התורה חייבים להאמין בו. וקשה כנ"ל.

ועי' גם בב"ב דף ט"ו: "וכולהו תנאי סבירא להו דאיוב מישראל הוה, לבר מיש אומרים. דאי ס"ד מאומות העולם הוה, בתר דשכיב משה מי שריא שכינה על עובדי כוכבים. והא אמר מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו. שנאמר {שמות לג-טז} ונפלינו אני ועמך." א"כ מתחזקת קושיתינו מגמ' הנ"ל.

והנה כל זה מצאנו רק באגרת תימן, אך ברמב"ם ביד החזקה לא מצאנו שכתב כן. אך עי' ברמב"ם דכתב בפ"ט מהל' יסודי התורה הל' א' "שאין נביא רשאי לחדש דבר, לפיכך אם יעמוד איש בין מישראל בין מן האומות ויעשה אות ומופת, ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה, הרי זה נביא שקר" וא"כ מוכח דיש נבואה לאומות העולם גם בדבריו בהלכה.

אך אולי יש לדחות, דשם רק מיירי לגבי שניתן לו דין של נביא שקר ונחייבו בכל הדינים המבוארים וכן לשומעיו. אך לסתם עכו"ם אף שאין לו דין נביא אין לו גם דין נביא שקר, כל זמן שאינו מחדש מצוה או גורע. ובעיקר הענין אם יש באומות איסור של נביא שקר, עיין במהר"ץ חיות בתורת הנביאים עמוד ז' ח' בהג"ה שם מה שדן בדברי הרמב"ם האלו.

עוד מצאנו בחז"ל דלא כרמב"ם, בתנא דבי אליהו פרק ט' אות א' איתא "מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, בין ישראל בין גוי עכו"ם בין איש בין אשה בין עבד בין שפחה הכל לפי המעשה שהוא עושה כך רוח הקודש שורה עליו." ומבואר בפר' כדברי הרמב"ם דיש נבואה לעכו"ם.

אך אולי צריך לחלק בין רוה"ק לנבואה.

אך בילקוט שמעוני שופטים ד' מבואר לא כך, דכתב ודבורה אשה נביאה. מה טיבה של דבורה שנתנבאת על ישראל ושפטה אותם, והלא פנחס בן אלעזר עומד. מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ בין גוי בין ישראל בין איש בין אשה בין עבד בין שפחה הכל לפי מעשיו של אדם, רוח הקדש שורה עליו. וכאן א"א לומר ברוה"ק ולא נבואה שהרי המדובר על נבואת דבורה.

עוד מצאנו בספרי פרשת שופטים תניא נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך מקרבך, ולא בחוצה לארץ. מאחיך ולא מאחרים. יקים לך ולא לעובדי גלולים. ומבואר דלא כדברי הרמב"ם.

ובאמת מצאנו בראשונים שחולקים על הרמב"ם, עי' ברבינו בחיי בדברים י"ח ט"ו ובדברים ל"ג כ"ח דבאמת חולק על הרמב"ם. דכתב דברים י"ח ט"ו "נביא מקרבך מאחיך כמוני" ומה שהוצרך לומר כמוני, כדי שלא תבין ממלת אחיך בני עשו או בני ישמעאל. לפי שמצינו בבני

עשו במדבר כ' כ"ה אמר אחיך ישראל, לפיכך הוסיף ואמר כמוני. כלומר מבני יעקב. וזה סותר אמונת אדום וישמעאל שאין הנביא ביניהם. וארבעה דברים הן שלא זכתה להם שום אומה כי אם ישראל, והן הנבואה והתורה וארץ ישראל ותחית המתים.

ובדברים ל"ג כ"ח כתב הנבואה הוא שכתוב דברים י/ח נביא מקרבך מאחיך כמוני. אמר כמוני שאני מזרע יעקב. ולמדנו בזה שאין הנבואה מצויה אלא בזרע של יעקב. כי מפני שהזכיר מאחיך ובני עשו נקראים אחים, שנאמר במדבר כ' כ"ה אמר אחיך ישראל, לכך הוצרך להוסיף כמוני למעט שאר האחים שהם עשו וישמעאל, ולהוציאם מן הכלל. והא למדת שאין נבואה אלא בישראל וכו.' עי' בהמשך שיובאו המשך דבריו.

וכן כתב הרמב"ן בדברים י"ח ט"ז נביא מקרבך מאחיך כמוני, טעם מקרבך לרמוז שאין נבואה אלא בארץ ישראל. ולכך יאמר בה הכתוב בישעיה נ"ב א' משא גיא חזיון. וכמו שהזכירו רבותינו. וכן טעם מאחיך כי השם נתן לך מעלה על כל העמים ולא יתן רוחו רק עליכם כמוני, שאני מקרב אחיכם [ומקורו כנראה מהספרי לעיל] ומפורש דחולק על הרמב"ם.

ועי' בכוזרי מאמר א' אות קט"ו דכתב, עם כל זה לא ישתוה הגר הנכנס בתורתנו עם האזרח, כי האזרחים לבדם הם ראויים לנבואה. וזולתם תכלית ענינם שיקבלו מהם ושיהיו חכמים וחסידים אך לא נביאים. והוא מחמיר יותר דאפי' גר לא יכול להיות נביא. [וכבר הקשה עליו בקול יהודה ואוצר הנחמד מעובדיה הנביא שהיה גר, וכתבו דאולי שם שאני דהיה צריך לנבא על אדום אדם מאדום.]

הרי לנו ג' ראשונים שחולקים בפר' על הרמב"ם והם הכוזרי הרמב"ן ורבינו בחיי.

ובאמת הקושיא על הרמב"ם מדברי חז"ל קשה על נבואת בלעם וכבר עמד בכך רש"י בחומש.

עי' ברש"י עה"ת שמות "ויאמר ה' אל משה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה" ופירש"י שלא תשרה שכינתו עוד על עכו"ם אעשה. ואין דבריו של בלעם הרשע ע"י שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים, כגון ואלי דבר יגונב שומעין ע"י שליח. עכ"ל ועי' במהרש"א בב"ב ט"ו, ושם הביא גם את רש"י בפירושו לאיוב שהוסיף בזה, דכל הנבואות לא"ה לא היו אלא ובגניבה ע"ש. וכ"ה במדרש לבלעם נאמר נופל וגלוי עינים. אלולי שהיה נופל לא היה רואה. וכן איוב בשעה שבאו ג' ריעיו א"ל לא נופל אנכי מכם כמותכם כו.' הרי שחילק בין נבואת בלעם לנבואת ישראל.

ועי' במהרש"א שם דהקשה מהגמ' בב"ב הנ"ל, דשם מבואר דהוכיחו דאיוב מישראל היה. דאי ס"ד מאומות העולם הי' לבתר דשכיב משה מי שרייא שכינה על עכו"ם, והא אמר מר ביקש משה שלא תשרה שכינה על עכו"ם וניתן לו וכו. עיי"ש והרי למש"כ רש"י נבואת איוב אינה מופקעת מכח בקשתו של משה, דאולי נפל וגלוי עינים. וכמוש"כ רש"י לגבי נבואת בלעם, ומאי ראיה יש מזה שלא היה מאומות העולם. והמהרש"א שם תירץ דמשה ביקש רק על אלה

שהיו אחריו, ולא על אלה שהיו לפניו. ואיוב לרוב השיטות שם היה אחרי משה, משא"כ בלעם. אך הריא"ף הקשה על דבריו דמש"כ רש"י היה אחר חטא העגל. ובלעם הרי לא חי רק ל"ג שנה, וא"כ עדיין לא נולד בלעם בזמן ההוא. דהרי בא לקלל רק בסוף המ' שנה. אך יש ליישב קושיתו, דבגמ' שם איתא "לבתר דשכיב משה מי שריא שכינה על עכו"ם." ומדויק דמשה התפלל דרק אחרי מותו לא תשרה שכינה על הגוים. [ועי' לקמן כמה שיטות מתי הפסיקה הנבואה לגוים.]

ועי בתנא דבא"ז ס"פ י' שכתב וכן היה עולה בדעתו של הקב"ה ליתן התורה והקדושה לישראל לבד, משום שהם קדושים. וקמעא שנתנה לבלעם בן בעור, מיד עמד וקלקל בה את מעשיו, ובקש להחריב את כל העולם כולו במעשיו הרעים. ולא הניח הקב"ה דבר בעולם שלא היה מגלה לבלעם. מפני שהקבה היה יודע שעתידין כל העכו"ם לומר, לפני הקב"ה אלו נתת לנו נביא כמו משה היינו מקבלים את תורתך ג"כ כמו שקבלו ישראל ע"י משה. אלמלא לא היה בלעם בן בעור מעולה בחכמתו כמו משה. לפיכך נתן הקב"ה להם לעובדי כוכבים את בלעם בן בעור שהוא היה מעולה בחכמתו כמו משה וכו.' אבל לא נמצא לא דרך טובה ולא דרך צדקה שהיה בא בעולם על ידי בלעם, אלא הוא בא לידי לשון הרע, ובקש להחריב את כל העולם כולו. באותה שעה נשבע הקב"ה לעמו ישראל שלא ישרה את שכינתו עוד על עובדי כוכבים, רק בישראל לבד וכו.' ומבואר דאחרי זמן נבואת בלעם ובגללו נשבע שלא ישרה שכינתו על הגוים. ומבואר בתנא דבי אליהו כתירוץ המהרש"א דבלעם לא היה כלול עוד במה שאין הקב"ה משרה שכינתו על עכו"ם. אך לא מטעם המהרש"א, אלא משום דבלעם עצמו הוא היה סיבת הדבר שהקב"ה לא ישרה שכינתו על העכו"ם. [ולא מפני בקשת משה שלא ישרה שכינתו].

וכן הרבינו בחיי שם דברים ל"ג כ"ח הקשה על שיטתו מנבואת בלעם, וכתב ומה שמצינו בלעם שהיה נביא באומות, מקרה הוא היה לו ולא עלה לאותה השגה אלא לכבודן של ישראל. ולפי שעה ודרך מקרה. וכן הזכיר בלשון מקרה שם כ"ג ויקר אלהים אל בלעם, ויקר ה' אל בלעם. או מטעם שפירשו ז"ל כדי שלא יהא פתחון פה לאומות העולם ליום הדין, לומר לישראל נביאים ולנו אין נביאים אלו היו לנו נביאים היינו חוזרין למוטב.

ובאמת דברי רבינו בחיי בתירוצו הראשון מפורשים במדרש. עי' במדרש רבה ויקרא פרשה אי י"ב וכן שהש"ר ב' י"ד, א"ר יצחק עד שלא הוקם המשכן היתה נבואה מצויה באומות העולם, משהוקם המשכן נסתלקה מביניהם שנאמר אחזתיו ולא ארפנו. אמרו לו הרי בלעם מתנבא, אמר להם לטובתן של ישראל נתנבא. מי מנה עפר יעקב, לא הביט און ביעקב, כי לא נחש ביעקב, מה טובו אהליך יעקב, דרך כוכב מיעקב, וירד מיעקב. ומבואר דלצורך ישראל אפשר שיתנבא גוי. ועי' שם באריכות בפר' היפה תואר דהאריך לבאר טעם הדבר. וע"ע בספר מורה חיים על איוב בהקדמה דגם משמע כן בדבריו. וע"ע בגליוני הש"ס לר' יוסף ענגיל בקידושין דף ע'.

וא"כ יש לנו בזה כמה תירוצים למה שרתה נבואה על בלעם.

א. לרש"י יש חילוק בין נבואת ישראל לנבואת בלעם שהיה נופל וכו'.
ב. למהרש"א בקשת משה היתה רק לאחר מותו.
ג. למדרש נבואת בלעם היא סיבת הפסקת הנבואה.
ד. לרבינו בחיי נבואת בלעם היתה לטובתן של ישראל. וכ"כ במדרש רבה.
ה. לרבינו בחיי בתירוץ שני דהיה מטעם מיוחד שלא יהיה פתחון פה לאו"ה.

ובמאמר המוסגר על נבואת בלעם עי' במדרש לקח טוב, [פסיקתא זוטרתא] פרשת בלק על הפס' "ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו." מכאן אמרו רבותינו ז"ל בתחילה נביא היה. ולבסוף נביא שקר היה. ובביאור הרא"ם שם כתב שמפסוק זה אין שום ראיה שהיה נביא שקר. ואולי קאי על הקרא הקודם "מאן ה' לתתי להלך עמכם" דוקא וזה היה שקר, שהקב"ה אמר לו לא תאור את העם כלל. רק המחבר ציין על זה הפסוק, כי בכאן הוצרך בלעם להודות לא אוכל לעבור את פי ה' [וכן מצינו באחד ממגילות ים המלח (Q1434)]

עוד יש לציין דמבואר בתוך הדברים דיש מחלוקת מתי ולמה פסקה הנבואה מאומות העולם.

א. במדרש רבה מבואר דפסקה הנבואה בזמן הקמת המשכן.
ב. בגמ' בב"ב משמע דפסקה אחר פטירת משה. [ועי' ביפה תואר דכבר נתקשה בסתירת המדרש לגמ' בב"ב.]
ג. בריא"ף בקושיתו על המהרש"א, וכן היא הפשטות שהיה בזמן שאמר משה ונפלינו אני ועמך.
ד. בתנא דבי אליהו מבואר דפסקה הנבואה אחר נבואת בלעם ובסיבתו.

ונחזור כעת לדברי הרמב"ם.

הנה התרוצים על נבואת בלעם ברובם אינם מיישבים את הקושיא על דברי הרמב"ם, אך ע"פ חלקם יש ליישב את הרמב"ם.

א. התירוץ של רש"י לחלק בין נבואה של נופל וגלוי עינים, לנבואת ישראל, יתכן גם על הרמב"ם. דכל בקשת משה היתה רק על נבואה גמורה. [אך לפ"ז נבואת איוב היתה נבואה גמורה, דהרי בגמ' בב"ב הוכיחו משם שהיה יהודי].
ב. התירוץ של המדרש רבה ורבינו בחיי, דנבואת בלעם היתה לטובתן של ישראל. יתכן גם על הרמב"ם. דמש"כ הרמב"ם דיש נביא בעכו"ם הוא רק לטובתן של ישראל. וכן מצאנו שתירץ באמת במהר"ץ חיות בתורת הנביאים עמוד ז' ח' בהג"ה שם. אך קשה ע"ז דנבואת זיד ועומר לא היו לטובת ישראל. ועי' בספר נחלת זאב להג"ר יצחק מאיר יעב"ץ בפרשת בלק דהקשה על תירוץ זה מדברי הספרי פרשת שופטים, דמבואר דדרשו מאחיך ולא מאחרים למעט שאין נביא מהגוים מתנבא לישראל. ודלא כמו שכתבנו. ועיי"ש דנדחק דהספרי בא למעט שלא יהיה נביא מהגוים מתנבא לישראל באופן קבוע. שנאמר נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלקיך ונתמעט שלא יקים ה' נביא במקום משה רבינו. אלא מישראל ולא מהגוים. אבל

באקראי יתכן שיתנבא אחד מאומות העולם לצורך ישראל, ולאומות אינו מתנבא כלל משום בקשתו של משה רבינו.

ג. עוד אפשר אולי ליישב בדוחק ע"פ תרוצו השני של הרבינו בחיי על בלעם, דבאופן קבוע אין הקב"ה מעמיד נביאים לעכו"ם, אבל לפעמים תחול הנבואה על עכו"ם מטעמים שונים. ובאמת מצאנו כעין זה בספר הר אפרים על מכילתא ריש פרשת בא ד"ה "משנבחרה" שכתב, נראה בפירושא דספרי דה"ק שאין הקב"ה מעמיד נביא קבוע על ישראל, אלא נביא מבני ישראל ומא"י. וכן אינו מעמיד נביא קבוע מישראל על עכו"ם. ודריש לה מדכתיב יקים לך דהיינו העמדה ומינוי קבוע. והכי נמי נראה לפרש מה דדריש בספרי מאחיך ולא מאחרים. דה"ק שאין הקב"ה מקים ומעמיד נביא קבוע מן העכו"ם להיות נביא על בני ישראל. ודוקא נביא קבוע הוא דאינו מקים אבל באקראי משכחת לה, שנביא מן האומות ינבא נבואה בשביל ישראל. ויתבאר לפי"ז דברי הרמב"ם בפ"ט מהל' יסוה"ת .

ד. עוד יש ליישב ע"פ דברי הגר"א, שתמה על הבקשה השניה בגמ' בברכות דאינה מובנת. כי אחר שנענה על בקשתו הראשונה שתשרה שכינה על ישראל, מובן הוא שלא תשרה על אומות העולם. כי אם תשרה גם על אומות העולם, הרי אין מקום לבקשה שתשרה על ישראל שהרי הם אינם גרועים מהם. ותירץ הגר"א אלא מתחילה בקש שתנתן לישראל בבחינת טעם, ואחר כך ביקש שלא תנתן לאומות העולם אפילו בבחינת ריח. ביאור לדבריו מצאנו בדברי פחד יצחק פסח מאמר ל"ז אות ח', דכוונת הגר"א דבאמת לפני תפלתו של משה מצינו גם באומות העולם דברי נבואה שנכנסו בכלל הכתובים. ובכללם של דברי תורה וספר איוב יוכיח, ופרשת בלעם תוכיח. וזה הוא בחינת טעם. ולזה התפלל משה שיפסידו את ענין הנבואה לגמרי, בדרך לא זו אף זו. ולא זו שלא תשרה עליהם שכינה לנבא אותם בבחינת טעם, כדרך ששרתה שכינה על איוב ובלעם. אלא שלא תשרה עליהם שכינה אפילו לא לנבא אותם בחינת ריח, כדרך ששרתה שכינה על כל אותם הנביאים שדבריהם לא באו על הספר בכתובים.

וא"כ יתכן דהרמב"ם ס"ל דבקשת משה היתה רק על הטעם, שלא יבואו דבריהם בכתובים ולא שלא יתנבאו כלל.

ה. עוד אפשר ליישב ע"פ מש"כ בספר אבן שלמה [אברהם אוירערבאך תרצ"ז.] דהקשה על הגמ' בברכות אמאי ביקש משה שני דברים דברים, ממנ"פ קשה אחת למותר אי סברא חיצונה שישרה שכינתו הי' למותר בקשתו שישרה שכינתו. ואם הסברא חיצונה שלא ישרה שכינתו רק עי"ד בקשתו א"כ בקשתו שלא ישרה שכינתו רק על ישראל היא למותר, דמה"ת ישרה שכונתו על אומה"ע ע"ש. ותירץ עפ"י מ"ש בעקידה ובעקרים להקשות, האיך משכחת לה דשישים ריבוא מישראל יהיו מוכנים בשעת מתן תורה לנבואה. ותירצו דבאמצעות המוכנים תחול גם על שאינם מוכנים. וא"כ י"ל דזה הי' תפלת משה דישרה שכינתו על ישראל באמצעות המוכנים, תשרה שכינתו גם על אינם מוכנים. כמו שהי' בשעת מתן תורה. ולזה ביקש עוד שדוקא גבי ישראל יהי' כן ולא על אומה"ע שלא תשרה שכינתו על שאינם מוכנים באמצעות מוכנים. ומבואר בדבריו דכל בקשת משה היתה רק שלא תשרה השכינה על כל הכלל, אבל לא ביקש שלא תשרה השכינה על יחידים. וא"כ עפ"ז אפשר לתרץ את דברי

הרמב"ם דלענין היחידים לא היתה כלל בקשת משה. אך לכא' בדברי הגמ' בב"ב דמוכיחה מאיוב שהיה מישראל, דהרי אין הקב"ה משרה שכינתו על עכו"ם, מוכח דבקשת משה היתה גם על היחידים.

אך מה שיש לבאר עוד הוא מדוע לכל שיטה כענינה, מדוע באמת ביקש משה שלא ישרה שכינתו על או"ה, הרי משרע"ה הוא זה שאמר מי יתן והיה כל עם ה' נביאים, וא"כ מדוע תרע עינו של משה רבינו ע"ה על חסידי או"ה, שלא יגיעו להשגת רוח הקדש אם יהיי ראוים לכך, אם יכירו את ה' ויאמינו בתורתו. והלה זה תכלית הבריאה לדבוק בה' כמה שיותר עד למדרגת רוה"ק ונבואה, כמבואר במסילת ישרים.

וא"ל בכמה אופנים ששוים במקצת.

א. שביקש משה דלא יוכלו לקבל נבואה בלי קיום תורה ומצוות.

ב. ביקש משה דמי שיגיע למדרגת נבואה שיתגייר קודם.

ג. עי' בפיתוחי חותם [מבוא לשו"ת חתם סופר ליו"ד ובו מדרושי החתם סופר,] שביאר דתפלת משרע"ה הי ענין אחר, אם יקום אחד מהם להכיר את ה' ולדבקה בו, אל יבחר השי"ת בו ובזרעו אחריו לעשות לו בית נאמן ואומה נפרדת, כמו שעשה לאאע"ה. אלא יתאחדו עם בני ישראל להיות עם אחד. ולא התפלל ע"ז עד אחר שעשו ישראל את העגל. כי חשש משרע"ה אם יעשה ה' לו עוד אומה אחרת, ואם הם לא יחטיאו בנפשם ולא יעשו עגל, פן יתמעט עי"ז אורן של ישראל. ומנשי זכותו של אאע"ה, ותהי' אותה אומה הנבחרת ולא זרעו של אאע"ה. ע"כ התפלל שצריכים להתחבר עם ישראל ולהיות עם אחד. ונפלינו אני ועמך. אבל בלי ספק כי כמו שהתפלל משרע"ה מי יתן והי' כל עם ה' נביאים, כן היתה תפלתו על כלל האנושי כולו כל יושבי תבל, יכירו וידעו את ה' ותמלא הארץ דיעה כמים לים מכסים. ועי' מה שתירץ בזה בדרשות המהר"ם שי"ק סי' י"א.

פרשת כי תצא

דברים כ"א י"א, דין יפת תואר מעמלק

שאלה: מה הדין ביפת תואר מזרע עמלק האם מותר להחיותה או לא. והנה רש"י עה"פ ושבית שביו - לרבות כנענים שבתוכה ואף על פי שהם משבעה אומות, ע"כ. והיינו שאפילו שיש עליהם דין של לא תחיה כל נשמה, וא"כ הוא הדין ביפת תואר מעמלק או שמא יש לחלק.

תשובה: בענין יפת תואר מעמלק עי' בספר יקרא דאורייתא על פר' כי תצא שהביא בשם הרה"ג ר' צבי רוטברג שהסתפק בכך. וכן עי' בספר רינת יצחק בפר' כי תצא שדן בכך. ועי' במנחת חינוך מצוה תקכ"ז שכתב דאם נמצאו בתוך עיר שצרו עליה מז' אומות או מעמלק אין חייבים להורגם הרי שהשוה עמלק לז' אומות ועיי"ש שהביא שם מש"כ רש"י בדין יפת תואר וי"ל.

דברים כ"א י"ח, מקום קבורתו דבן סורר ומורה

שאלה: הסתפקנו בבן סורר ומורה שנידון על שם סופו ולא משום עונש על חטאו היכן הוא נקבר, האם בהרוגי בית דין בין הנסקלין או בבית הקברות רגיל.

תשובה: בענין בן סורר ומורה האם נקבר עם הנסקלים, מצאנו עוד מי שנסתפק בזה. אך בספר סנהדרי קטנה על סנהרין דף מ"ז ע"א נקט דנקבר בין הנסקלין עיי"ש מה שביאר בזה. ועיי"ש שהקשה הלא הבן סורר אינו רשע עדיין אלא על שם סופו הוא נהרג וא"כ למה קוברין אותו בין הנסקלין עם כל הרשעים הגמורין וסיים אלהים הבין דרכה ואיתנו פליאה דעת וצ"ע. ועיין בחבצלת השרון דברים ב' פרשת כי תצא מה שישב קושיתו.

דברים כ"ב ז' שילוח הקן עם כפפות

תשובה: בענין שילוח הקן עם כפפות לא נראה בזה שום בעיה כיון שמתקיים תכלית כונת התורה, אומנם מצאנו דבס' הליכות חיים ח"ב פרק מ' נשאל מרן הג"ר חיים קניבסקי אם יש ביזיון למצוות שילוח הקן אם משלח האם כשלובש כפפות או כיסוי על ידו, דומיא דהא דאיתא במס' פסחים דף נ"ז ע"א או דאין קפידא בזה ושפיר מיקרי שילוח בידיו וענה יותר טוב לקיים המצווה בלי חציצה כלומר עדיף לקיים בלי כפפות כי הלכלוך של המצווה הוא דבר קדוש ולא דבר מגעיל.

דברים כ"ג ב', ביאור טעם החינוך דפצוע דכא אסור בקהל שלא יסרסו אנשים, אף דהוא ראוי לביאה

שאלה: כתב בספר החינוך (מצוה תקע"ה) שהטעם שפצוע דכא אסור בקהל הוא כדי שלא יבאו לסרס אנשים כדרך המלכים שמסרסים את השרים. וראיתי בשו"ת חקרי לב (אה"ע ס' ז') שהקשה דהלא אין הטעם דומה לאיסור שהרי אם המלכים סירסו את השרים לגמרי עד שאינן ראויים לביאה וזה הפצוע דכא בעל כרחך ראוי לביאה הוא דזה גופא האיסור שלא אסור להתחתן. האם מצינו תשובות לקושיית החקרי לב?

תשובה: בענין פצוע דכא, עי' שבט מיהודה שער ד' פי"ז וכתונת כהונה עמ' 48.

דברים כ"ג ג', מקור דברי הגר"א דעד עשרה דורות יש לנולד קשר לנפטר

שאלה: כתב בתשובות והנהגות כרך ג סימן רצז כתב בזה"ל: ובשם רבינו הגר"א זצ"ל אומרים שעד עשרה דורות יש לנולד קשר עם הנפטר, והיינו דכל בן הלוא אביו ואמו שותפין בו, ולכן רק חצי התינוק הוא חלק אביו, רבע אבי אביו, שמינית אבי אבי אביו, שש עשרה לדור קודם, שלשים ושתים לדור קודם, ששים וארבע, מאה עשרים ושמונה, רנ"ו לדור קודם, תקי"ב דור קודם ואח"כ זהו חלק יותר מאלף, וידוע מש"כ הראשונים שבריה אחד מאלף לא

בטל, אבל יותר מאלף כן בטל, והוא הדין כאן באתפלג דרא דחלק זקנו בו הוא פחות מא' באלף מאלף כבר אין לו קשר, אבל עד אז יש לו קשר.

ורציתי לדעת היכן הוא מקורה של מימרא זו בשם הגר"א.

תשובה: בענין מקור דברי הגר"א כ"כ בספר נפש חיה [מרגליות ראובן] או"ח סי' נ"ג ס"ו ששמע כן בשם רבינו הגר"א לבאר מש"כ במסכת יבמות את הדעה שממזרת אחר עשרה דורות מותרת ועיי"ש מה שביאר עפ"ז את הפס' ויחד יתרו. וכן כתב בספר המאור הגדול עמ' שס"ט. ויש מביאים זאת בשם הגאון ר' ליבוש חריף וכ"כ האדמו"ר מאוסטרובצא פרשת כי תצא בביאור הפס' גם דור עשירי וכו'.

דברים כ"ד ט', טעם שאומרים בשש זכירות מעשה עמלק קודם מעשה מרים דלא כסדר הכתוב בתורה

שאלה: בתורה כתיב קודם פרשת מרים ואחר כך פרשת עמלק, וא"כ למה בשש זכירות כתוב קודם עמלק ואחר כך מעשה מרים.

תשובה: בענין הזכרת מעשה עמלק קודם הזכרת מעשה מרים א"ל דמעשה עמלק קדם בזמן. וכן מצאנו דכתב בסידור עיון תפילה דסדר הזכירות אינו לפי סדר המקראות אלא לפי סדר המאורעות דבתחלה יצאו ממצרים ואחר כך קבלנו את התורה ואחר כך צריכים לזרזנו על תלמודה במעשה דעמלק ואחר כך אופן הלמוד שצריכים אנחנו ללכת בתלמוד התורה בדרך הכבושה לפנינו מאת קדמונינו ז"ל שלא נחלוק על רבותינו ולא נהרהר אחריהם עכ"ל. עוד א"ל דזכירת עמלק הוי מצוה דאורייתא. עוד ראינו שכתב הר"ר ברוך גובנצקי דזכירת עמלק הוי שבח משא"כ מעשה מרים. אומנם עי' בסידור אוצר תפילות דבאמת הקדימו זכירת מרים לזכירת עמלק ועי' בשו"ת בית אב"א ח"א סי' ע"ז דהביא כמה נוסחאות לסדר בשש זכירות ומש"כ בזה.

פרשת כי תבוא

דברים כ"ו י"א, סתירת דברי רש"י בזמן ליקוט פירות האילן.

שאלה: כבוד מערכת 'לדופקי בתשובה', ראשית יישר כחכם על השירות הנפלא שהינכם מגישים בפני בני תורה המתקשים בכל מקצועות התורה.

בפרשת כי תבא, כתב רש"י (דברים כו, יא) 'ושמחת בכל הטוב', מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן השמחה, מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו, אבל מהחג ואילך מביא ואינו קורא.

מדבריו למדתי, שבזמנים עברו, החל מחג הסוכות שוב לא היו לאדם שום פירות לקצור, וערבה ממנו ומכל אדם כל שמחה, עד שאינו כשיר לקרוא מקרא ביכורים. אך מה נשתוממתי לראות מיד בפסוק הבא אחריו, שרש"י כתב: 'אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות, ת"ל כי תכלה לעשר, מעשרות של שנה השלישית. רגל שהמעשרות כלין בו, וזהו פסח. שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות'.

ואף שעל פניו יש מקום לחלק בין ביכורים (שבעת המינים) למעשרות (שאר אילנות), אך ממה שהימים שאחרי סוכות אינם בכלל ימי שמחה נראה כי אין שום פרי לקטוף כלל (ודומני כי כן הוא באמת, שבתקופה זו של השנה כבר כלו כל הפירות מן האילנות (ודוקא רימון שהוא משבעת המינים רק עכשיו מתחיל להבשיל) וצ"ב.

ובימים בהם פותח הקב"ה שער לדופקי בתשובה נזכה לשוב אליו באמת ובלב תמים ונזכה להיכתב ולהיחתם בספשצ"ג. אמן.

תשובה: בענין הערתכם היפה בסתירת דברי רש"י, הנה מקור דברי רש"י הם בספרי, אך שם לא כתוב ההמשך של רש"י שהרבה אילנות נלקטין וכו', אך נראה שיש ליישב שאף שעיקר האילנות נלקטים עד סוכות אבל ישנם עוד הרבה אילנות מכמה סוגים וגם יין ושמן יש עדיין אילנות שלא נגמרה לקיטתן ולכך למרות שרוב האילנות כבר נלקטו וכבר אינו זמן אסיפה וזמן שמחה אך כיון שיש עוד עצים שלא נלקטו לא הגיע זמן ביעור מעשרות ולכך נקבע זמן ביעור מעשרות רק בפסח. וכעת מצאנו שעמדו בכך בכמה ספרים, ועי' בספר טעם הצבי [אברמוביץ] ח"ה דברים בפר' כי תבוא מה שהאריך בענין.

דברים כ"ז ט"ז, מקור ברבינו יונה דאחים ששונאים זל"ז עוברים משום מקלה אביו ואמו

שאלה: מובא בספר מעם לועז ספר דברים פרשת כי תבוא פרק ח' עמוד תתרכ"ט ובכלל מקלה אביו ואמו אם שני אחים שונאים זה את זה שגורמים צער לאביהם ואמם גם אחרי מותם עכ"ל וכתב שם מקורו מרבינו יונה וזה חידוש גדול האם ידוע היכן דברי רבינו יונה אלו.

תשובה: לאחר חיפוש ברבינו יונה לא מצאנו שכתב כן, וכן לא מצאנו בשום ספר שהביא חידוש זה חוץ מהילקוט מעם לועז, וכנראה מש"כ בשם רבינו יונה הוא פליטת הקולמוס.

דברים כ"ח כ"ז, סתירה אם השחין היה לח מבפנים ויבש מבחוץ או איפכא

שאלה: בפ' כי תבא בקללות פכ"ח לגבי שחין מצרים כ' רש"י לח מבפנים ויבש מבחוץ, וק' מב"ק פ: שחין מצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים.

תשובה: בענין הסתירה בענין שחין, הנה גם בדברי רש"י ברוב החומשים מודפס שני נוסחאות וגם בגמ' יש שני גרסאות והנוסחא לח מבפנים ויבש מבחוץ היתה הגירסא בדפוסי רש"י

המצויים וכן הגירסא בש"ס דפוס ונציה רפ"ב. ועי' תוי"ט בכורות פ"ו מי"ב גירסתנו בגמרא שחין מצרית לח מבפנים ויבש מבחוץ' וכן העתיק רש"י עצמו בפירוש החומש פרשת תבא. אמנם צ"ע שמדברי רש"י בפירושו לתלמוד מוכח שלא גרס כן. ועי' בכסף משנה ביאת מקדש פ"ז ה"י דגרס בגמרא יבש מבחוץ ולח מבפנים וכתב הר"י קורקוס שם כתב שמדברי רש"י בבכרות מבואר שגרס להיפך יבש מבפנים ולח מבחוץ ועי' במקראות גדולות הוצאת מערכת עוז והדר.

פרשת וילך

בדעת הגר"א דספר דברים כנגד האלף השישי האם נצבים וילך הוו פרשה א' או ב'

שאלה: אומרים בשם הגר"א שיש עשר פרשיות בספר דברים והם כנגד האלף השישי. בפשטות צ"ל שנצבים וילך נחשבים לפרשה א' אך שמעתי לאחרונה מי שיטען שהם נפרדים, אלא דפרשת וזאת הברכה אינה נחשבת. מה האמת.

תשובה: בענין דברי הגר"א דעשר פרשיות שבספר דברים כנגד האלף השישי מצאנו בכו"כ מקומות שכתבו שניצבים וילך מחוברות, עי' בפנינים משלחן הגר"א ובאמונה והשגחה מהגר"א ובקונטרס ליקוטי הגר"א הסופו ועוד, וכך ידענו תמיד אך מאידך גיסא מצאנו בכו"כ מקומות דהביאו דוזאת הברכה היא כנגד האלף השביעי עי' בספר אמונה לדואר ובקובץ מעינות ועוד, ונראה דענין זה אינו מבואר בהגר"א וכל אחד פירש ע"פ דעתו.

אומנם בענין חיבור פרשת נצבים ופרשת וילך עיין בביאור הגר"א לתיקוני תיקון י"ג דף ל' ע"א דקתני שם בתיקוני זוהר תלת וחמשים סדרין דאורייתא דבכתב ע"כ וכתב הגר"א שם לבאר שנצבים וילך סדרא אחד הוא ולא חלקו אלא להפסיק בין תבא לראש השנה.

פרשת האזינו

דברים ל"ב מ"ט, מקום קבורת משה בהר נבו או בהר ההר

שאלה: בקינות ט' באב , אומרים (קינה מ"א "שאלי שרופה באש") "אוריד דמעות, עדי יהיו כנחל, ויגיעו לקברות שני אציליך, משה ואהרון בהר ההר (ופרשו המפרשים- משה ואהרון שנקברו בהר ההר) וכו'. יש להקשות הלא רק אהרון נקבר בהר ההר אבל משה נקבר בהר נבו וצ"ע?

יה"ר שתמשיך להגדיל תורה ולהאדירה על ידי כל התשובות הנפלאות שמשיב לרבים!!

הכותב וחותם בברכת התורה ובברכת הודאה

תשובה: בענין הערתך על הפייט על קבורת אהרון, עי' ספרי זוטא במדבר כז יב, דד' שמות הוא קרוי הר העברים הר נבו הר ההר ראש הפסגה, ועי' בספרי האזינו פיס' של"ח הר העברים

הזה שהוא קרוי ד' שמות הר העברים הר נבו הר ההר ראש הפסגה ולמה קורים אותו הר נבו שנקברו בו ג' נביאים משה אהרן ומרים וכ"כ בסוטה דף י"ג ע"ב שנקברו בו ג' נביאים וכ"כ במדרש הגדול ובמדרש תנאים ואוצר מדרשים עמ' 538 אמנם מרש"י במדבר לא משמע כן ממש"כ ג' נשארו מהן הר סיני לתורה הר נבו לקבורת משה הר ההר לקבורת אהרן מבואר כדברך אך בספרי זוטא ובגמ' סוטה מבואר כדברי הפייט.

ועי' מש"כ בטעמא דקרא פר' האזינו אות מ"ט כיצד מסתדרים פשט הכתובים עם מדרש זה וכן בילקוט מעם לועז ל"ב מ"ט.

נביאים

ספר יהושע

האם יהושע בן נון היה רווק

תשובה: בענין יהושע בן נון לכ' לא מצאנו בחז"ל שנשא אשה רק את רחב וזה היה בכניסתם לארץ בהגיעו לגיל תשעים ושש כיון שהיה בן חמישים ושש בצאתם ממצרים ועוד ארבעים הרי זה תשעים ושש ונפטר בן מאה ועשר שנים [יהושע פרק כ"ד פסוק כ"ט] וזה היה לאחר שבע שני כבוש ושבע שני חילוק הארץ [זבחים קי"ח] לכא' לפי זה בעודו רווק נהפך למנהיג של עם ישראל וזכה להכניס את עם ישראל לארץ ישראל ולהעבירם את הירדן ובאם התחתן מיד בכניסתם לארץ היה בגיל תשעים ושש באותו זמן [יש להוסיף דכל זה הוא שיטת אבן עזרא בביאורו לפסוק ומשרתו "יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל" שמות ל"ג י"א וכן ס"ל לרמב"ן שם שהביא את דברי הראב"ע ודן בהם ומשמע שהסכים לדבריו גם הרמב"ם בספרו מורה נבוכים חלק ב' פרק ל"ב בדיונו על מעלת הנביא הביא את הפסוק הנ"ל על יהושע וכתב כראב"ע. וכ"כ ברבינו בחיי וכן הרשב"ץ בספרו מגן אבות חלק שלישי. אך עי' בספר היוחסין נבוכים לרב אברהם זכות מאמר ראשון עמ' 7 במהדורת לונדון תרי"ז דהקשה על שיטה זו דזה נגד מה שנאמר בסדר עולם פרק י"ב (אך עי' במבוא ל"סדר עולם" להרב ראטנער פ"ז שהוכיח שלרמב"ם ולראשונים רבים לא היה את הסדר עולם) דשם כתב דיהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה שנה דברי ה"סדר עולם הובאו גם בפירושי הרד"ק [שופטים י"א כ"ו] ובעל הטורים דברים ל"א כ"ז ותוספות בב"ב דף קי"ז ע"ב ד"ה מכאן וכן בחי' הרמב"ן [ודברי הרמב"ן כאן סותרים למה שהבאנו משמו לעיל בפרושו על התורה ודוחק לומר דרק הביא את דברי האבן עזרא ולא ס"ל הכי] והרשב"א שם ובאברבנאל שמואל א' י"ג א' הגר"א מלכים א' ו' י"א וכ"כ ה"מצודת דוד. לפי זה עולה שיהושע היה בן ארבעים ושתים שנה בצאתם ממצרים שכן החשבון דיש להוריד ממאה ועשר שנותיו ארבעים שנות מדבר ועשרים ושמונה שנות הנהגה בארץ הרי ארבעים שנים ובכניסתם לארץ ונישואיו עם רחב היה בן שמונים ושתים. ועי' באברבנאל שמואל י"ג א' מה שהקשה על דברי ה"סדר עולם]

ורחב היתה בזמן כניסתם לארץ בת חמישים כיון שאמרו חז"ל דרחב בת עשר שנים היתה בשעה שיצאו ישראל ממצרים [זבחים קט"ז ורש"י יהושע פרק ב' פסוק י"א וילקוט שמעוני יתרו י"ח. [ויצאו מהם שמונת הנביאים הכהנים והם נריה ברוך בן נריה שריה

בן נריה מחסיה ירמיהו חלקיהו אביו של ירמיהו חנמאל בן שלום שלום דודו של ירמיהו ויש אומרים אף חולדה הנביאה [מגילה דף י"ד]
והנה נאמר בפרשת בעלותך (י"א כ"ח) ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו וכו' והיה אפשר לפרש כונת המקרא שהיה עדיין בחור אך לא מצאנו אף מפרש שביאר כן.

מהו תוספות שעשה רש"י שהובא בדברי האברבנאל

תשובה: בענין מש"כ האברבנאל תוספות שעשה רש"י, עי' במבוא לספר יהושע שופטים עם פרש"י להר"ר מרדכי ליב קצנלבוגן שכתב "מן העיון בכתבי היד הרבים עולה שעל פירושיו של רש"י ניתוספו קטעים רבים כנראה מתלמידיו ואפשר שגם מן המעתיקים בתקופות מאוחרות יותר כמעט בכל כתב יד מצויים קטעים שאינם נמצאים בכתבי יד אחרים יש מהם שניתן בצדם סימן שהם תוספת ת' או תוס' או מ"ר מפי רבי וכדומה ויש שאינם מסומנים אבל מתוך שהם חסרים בכתבי יד אחרים מסתבר שאינם מדברי רש"י אם כי יש לדון על קצתם שמא הוסיפם רש"י בעצמו במהדורות מאוחרות או שציווה לתלמידיו לעשות כן וציין שם לדוגמא את דברי האברבנאל שהבאת וכתב דנראה שהוא מייחס את התוספות שהיו בכ"י שלפניו לרש"י.

יהושע י' ג', אם מותר לקרוא בשם דביר כיון שאחר דכך נקרא מלך עגלון

שאלה: בספר יהושע מובא שדביר היה מלך עגלון האם מכאן אפשר ללמוד שאין לקרוא בשם דביר כי הוא שם של רשע. והאם מי שנקרא בשם זה דביר צריך להחליף את שמו.

תשובה: בספר שמות בארץ למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א עמ' קס"ז כתב דשם זה אינו נחשב לשם, כיון דאינו שם אדם רק שם של בית המקדש. [ולא הזכיר שיש בעיה מצד שיש כאן שם רשע].

יהושע י"א ה', ביאור דברי המסורה שמציין לירמיה

שאלה: יהושע י"א ה' ויועדו לעבור אל בני עמון, עיין במסורה דציין לירמיה מא י, אולם תמוה מאד שאין שם דבר שקשור לענין.

תשובה: בענין המסורה על מילת ויועדו דציין לירמיהו מ"א י' נכונה הערתך דלא נמצא שם כלום, וכבר תמה על כך בספר מסורת התנ"ך [הר"ר חיים ראז תשע"ד] עמ' 249.

יהושע, ביאור דברי המסורה ברמז לו' פעמים אחת בפתח וזקף קטון

שאלה: וז"ל מסרה גדולה יהושע ידי שלחת 1 זקפין פתחין בקריאה וסימן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא, וישבו העיר ביום השני ויאמר אבישי אל דוד ויחלק לכל העם לכל המון, ויאמר המלך גזרו את הילד הזה לשנים, והנה ככר עפרת בזכריה וסימן בלשון תרגום צלוחות מקף

אבישי פלג פלוגות עגולי עכ"ל, וכדי שלא תבזבז זמן אני אפרש לכם מה שהבנתי ואתם תפרשו לי מה שלא הבנתי.

המסרה אומרת שיש ששה פעמים בתנ"ך (בקריאה פירושו בכל התנ"ך) ששה פעמים מלת אחת בפתח וזקף קטון והוא מונה אותם. א' פסוק קח צנצנת וגו' (שמות טז' לג) ב' פסוק ויסובו העיר וגו' (יהושע י-יב) ג' פסוק ויאמר אבישי וגו' (ש"א כו' ח) ד' פסוק ויחלק לכל העם וגו' (ש"ב ו' י"ט) ה' פסוק ויאמר המלך גזורו וגו' (מ"א ג' כה) ו' פסוק והנה ככר עפרת (זכריה ה' ז').

וע"ז אומרת המסרה סימן בארמית צלוחות (רמז לפסוק קח צנצנת) מקף (ויסבו לשון הקפה) אבישי (ויאמר אבישי וגו') פלגות (ותנו את חצי לאחת וגו') עגילי.

כאן לא הבנתי איך "עגילי" רומז לפסוק (זכריה ה' ז) והנה ככר עופרת נשאת וזאת אישה אחת יושבת בתוך האיפה.

תשובה: בענין ביאור המסורה, עי' במבין חידות שהתקשה בכך וכתב להגיה מכילא דהוא תרגום של איפה בפסוק שם, אך בספר הנוטריקון הסימנים והכינוים כתב דא"צ להגיה כי רומז למילת ככר שהוא עגול וכ"כ בספר הקריאה.

יהושע, מקור דכל עיר המוזכרת ביהושע היתה מוקפת חומה

שאלה: זכורני שיש מקום שמבואר שכל עיר המוזכרת ביהושע היא מוקפת חומה מימות יב"נ, ולא מצאתי כעת את המקור.

תשובה: עי' בביאור הגר"א על ספר יהושע יח/כח שכתב שכל הערים המוזכרות בשמם בפרטיות בספר יהושע הם היו מוקפות חומה.

ספר שופטים

שופטים ה' כ''ח, האם אם סיסרא הפילה עצמה מהחלון לאחר ששמעה שסיסרא מת

שאלה: האם כתוב באיזה מקום שאם סיסרא הפילה עצמה מהחלון ומתה אחרי ששמעה שסיסרא נהרג ואינו חוזר.

תשובה: מש"כ שאם סיסרא מתה, לא מצאנו מי שכתב ד"ז.

שופטים ח' ל''ג, טעם שגדעון קרא שם בנו אבימלך כשם מלך פלשתים

שאלה: האם דיברו בזה רבותינו על מה שמצינו שגדעון קרא שם בנו אבימלך כשם מלכי פלשתים? והאם מצינו בתנ"ך עוד דוגמאות לשמות נוכרים שניתנו ליהודיים?

תשובה: בענין שם אבימלך, עי' בספר דברי טובה שם בשופטים מה שביאר בענין. עוד יש להוסיף דבספר הגלגולים מובא דאבימלך היה גלגול של אבימלך מלך פלשתים. וכן יש לציין למדרש רבה בראשית על פרק כ' פסוק ט"ו אמר הקב"ה לאבימלך בן גדעון רשע טוב שכן קרוב מאח רחוק שהיה אבימלך מלך פלשתים לאברהם על ששכן בארצו ראה כמה ברכו כמה כבדו ויקח אבימלך צאן ובקר ועבדים ושפחות ויתן לאברהם וגו' ויאמר אבימלך הנה ארצי לפניך מאותו האיש שהיה אחי בני ירובעל ונעשה רחוק מהן והרגן הוי אח רחוק.

שופטים י''ג כ''ד, מקור דנקרא שמשון הגבור

שאלה: האם והיכן מוזכר דשמשון נקרא שמשון הגבור וראיתי בקובץ נזר תורה ט"ו במדור וקובץ על יד ירבה דכתבו דלא מצינו בשום גמ' ומדרש כינוי זה שמשון הגיבור וזה כמדומני בא מהחופשים שהעריכו את גבורתו ולא מה שהיה מן השופטים.

תשובה: יעויין במכילתא פר' בשלח פרשת השירה פרשה ב' דאיתא התם בזה"ל וכן אתה מוצא בשמשון הגיבור במה שנתגאה בו נפרע שנאמר וכו' עיי"ש ועיין בפירוש בעלי התוספות בראשית מ"ט י"ד וז"ל כיון שראה גבורתו של שמשון הגבור וכו' וכן נמצא בח"א במהרש"א נזיר ד' ובספר חסידים ובתרגום על הפסוק "אל יתהלל הגבור" שמשון גיברא. וכן מכנהו בספר גלגולי נשמות לרמ"ע מפאנו. וכן ר' מרדכי דוד מואלי תלמיד חבר לרמח"ל בפרשת ויצא. ועי' בב"י או"ח סי' ש"ז כ"ב בשלהי הסימן כתב מצאתי בתשובת מהר"מ שמעתי ממורי הגיבור וכו" ובהוצאת הדרת קודש הוכיחו שהוא הר"ש משאנץ והוסיפו וכנראה שנתנו לו כינוי זה כלשון נופל על לשון של שמשון הגבור וכו' כמו שכינו לר' יעקב רבינו תם ע"ש יעקב איש תם ולר' יוסף מאורלינש בכור שור ועי"ש שהאריכו בזה והביאו עוד מקומות שנתכנה כן. ועי' גם בקובץ נזר תורה ט"ז דגם חזרו בהם.

שופטים ט''ז, אם לשמשון הגיבור היו בנים או בנות

תשובה: בענין בני שמשון מצאנו רק בספור אלדד הדני שדלילה ילדה לשמשון ולדות רבים הוא אמרו ועוד בני שמשון מן דלילה כחול הים מהלך מאתים יום והם גבורי מלחמה הקטן שבהן ירדוף אלף וכו' עיי"ש אך על סיפור זה אמר האבן עזרא אלדד המשקר.

ספר שמואל

שמואל א' א' ג', מקור דהנכנס לעזרה צריך השתחויה

שאלה: הרלב"ג (ש"א א' ג') כתב דכל הנכנס לעזרה צריך השתחויה כמ"ש חז"ל. ולא מצאתי הדבר במדרש שמואל שם כדמציין שם במקראות גדולות המאור. גם ברלב"ג בפ' כי תבא גבי ביכורים וגם באדרת אליהו להגר"א שם הביאו דין זה בפשיטות, דמשמע שהוא מאמר מחז"ל. האם ידוע למערכת מה המקור בחז"ל לדבר זה.

תשובה: בענין המקור דהנכנס למקדש צריך להשתחוות, עי' בס' טעמא דקרא מהדורה בתרא דציין דמקור הדברים בתוספתא שקלים פ"ב הי"ז ותוס' מנחות כ"ז ע"ב ד"ה להיכל. ועי' בכתבי הגרי"ז סטענסיל ליומא כ"א ע"א שכתב שם דהשתחויה בעזרה המוזכרת בדברי חז"ל במשנה אבות פרק ה' משנה ה' עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש וכן עומדים צפופים ומשתחוים רווחים אינה מדיני עליה לרגל אלא שכך הוא דין כל הנכנס לעזרה שצריך השתחויה. ואף דמלשון הגמרא יומא שם משמע שזה היה ברגל אמר רב יהודה אמר רב בשעה שישראל עולין לרגל עומדין צפופין ומשתחוים רווחים, אמנם עי' בדברי רש"י בפירוש המשנה אבות שם וז"ל כשהיו מתכנסין בעזרה ברגלים או בשאר ימות השנה עכ"ל והביא שם גם את דברי הגר"א שציינת באדרת אליהו פ' כי תבא כ"ו פס' י' שכתב והשתחוית זה כלל כל היוצא מבהמ"ק צריך השתחואה. וזה מקור למה שאומרים בתפילת המוספים של המועדים ואין אנחנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחות לפניך ושם נעלה ונשתחוה לפניך דמבואר דהנכנס לביהמ"ק חייב בהשתחואה. ועי' בס' כנסת חיים לרבי יעקב חיים סופר ראש ישיבת כף החיים שכתב שיש קצת ראיה בשמואל א' ד' לגבי אלקנה שהיה עולה מימים ימימה להשתחות ולזבח. אלא דעדיין אפשר לומר שהוא עשה כן בתורת נדבה ולא בתורת חיוב. ושם ציין לדברי שו"ת מהר"ץ חיות סי' ז' אות ב' עיי"ש מש"כ בזה. ובספר משבצות זהב שמואל א' א' עמ' ט"ו הביא בשם מרן הגרי"ז זצ"ל מקור לחיוב השתחויה בעזרה מדברי הגמ' בשבועות דף ט"ז ע"ב שאמרה ששיעור שהיה בטומאה בבית המקדש להתחייב קרבן כשיעור השתחויה. עוד ציין לדברי הימים א' כ"ט כ' ב' כ"ט כח-ל ושם כ' י"ח וכן לביאור הלכה הלכות תפלה קי"ג ס"ג בד"ה הכורע בכל קומה והנה בשו"ע או"ח סי' קל"ב ס"ב כתב הרמ"א וכשיוצא מבהכ"נ אומר וכו' ומשתחוה ויוצא [מהרי"ל] ובמשנ"ב ס"ק י"ח ומשתחוה ויוצא דבמקדש נמי כשגמרו העבודה היו משתחוין ויוצאין ועי' מג"א עכ"ל עיי"ש עוד.

שמואל א', מקור בזוהר דשמואל הרמתי היה כהן גדול

שאלה: איפה כתוב בזוהר ששמואל הרמתי היה כהן גדול?

תשובה: בזוהר ח"ב דף קמ"ח איתא שמואל זכה בתרוויהו. ועוד כתוב שם "מה אהרון משמש בכהונה אף גבי הקב"ה אף שמואל הוה משמש קמי הקב"ה אבל לא סליק בשימושא כאהרון"

אך כבר נתקשו המפרשים דשמואל היה לוי ולא כהן ועי' ברמ"ק וביעב"ץ, וברמ"ק כתב שעבד רק עבודות שמותרות בזר, ועי' בניצוצי זהר.

שמואל א' י"ז ד', מקור דשמשון בא על ערפה וממנו נולד גלית, ומי היא התוספתא דתרגום.

שאלה: שמעתי די"א דגלית היה מזרע שמשון היכן נאמר זה.

תשובה: בענין מה שכתבת דגלית היה מזרע שמשון כ"כ הח"ס בתורת משה מהדורה קמא הפטרה לפרשת נשא שערפה נבעלה לשמשון בבית האסורים וממנו יצא גלית וצ"ב מנלן ד"ז לח"ס, והנה מרן הגר"ח קנייבסקי בספרו למכסה עתיק שמואל א' י"ז הביא דכ"כ התוספתא לתרגום ובספר הדר יעקב [ח"ה] לרבי יעקב חיים סופר כתב דהוסיף הגרח"ק שליט"א בע"פ שמסתמא החתם סופר ז"ל לא ראה את התוספתא אבל אולי הוא מצא זאת באברבנאל או במפרשים אחרים. [לא מצאנו לאחר חיפוש מפרשים אלו] [עוד כתב דלא זכיתי לראות את תוספתא דתרגום אך נודע לו כי הקטעים הנ"ל נדפסו בקובץ דברים נחמדים הוסיאטין תרס"ב עוד כתב דתוספתא לתרגום היינו שהיה לפני רבותינו הראשונים תרגום מורחב עם דרשות מרובות דרז"ל. ורש"י ורד"ק מזכירים אותה פעמים הרבה עיין רד"ק שופטים י"א א' ומלכים א' כ"כ כ' דלא כפי שכתב בשו"ת כוכבי יצחק ח"ג סימן ל"ה אות ד' למירמי תוספתא דתנאים על תוספתא דתרגום ולמצוא בכך כאילו סתירה בתוספתא אבל באמת לא קרב זה אל זה ותוספתא בתוספתא איחלף ליה. ועיין מה שכתב עוד בענין תוספתא דתרגום בספר בתי מדרשות ח"א דף קל"ה ובספר שרי האלף ח"א דף ה'].

והנה תוספתא תרגום בתוך ספר דברים נחמדים [נמצא גם באוצר החכמה] הנה שם לא נמצא דברים אלו אך כנראה למראה עיני הגרח"ק היה מקור אחר דמציין בלמכסה עתיק פעמים רבות תוספתא זו ורוב הדברים לא נמצאים בספר הנ"ל אך יצא בתשנ"ו ספר תוספתות תרגום לנביאים ע"י ר' כשר ועי' בישורון כ' עמ' תרצ"ז מה שהאריך במקורות של התוספתא דתרגום.

ונעתיק לך מהספר הנ"ל של ר. כשר

51
שמואל־א יז:ד [כ"י רויכלין]

הסוג: תרגום חילופי ומשולב. – הזיקה להפטרה: פסוק בהפטרת 'כי תצא' (לפי מנהג איטליה ולפי הרמב"ם). – הדיאלקט: ארצישראלי. – פרסום קודם: לגרד, תרגום נביאים, עמ' XVI; בכר, מחקרים, עמ' 7; שפרבר, דוגמא, עמ' 296; שפרבר, תיב"ע לנ"ר, עמ' 126.

תרג<ום> ירוש<למי>
גברא פולומרכא דאיתיליד מביני תרתי גניסן מן שמשון דהוה מן שיבט דן ומן ערפה דהות מן בני מואב גלית שמיה

2 **פולומרכא... גניסן**: שני ביאורים שונים לצירוף 'איש הביניים', או אפשר שהראשון הוא ביאור ל'איש' והשני ל'הביניים'. **פולומרכא**: על פי היוונית πολέμαρχος היינו: מפקד צבא בכיר. מילה זו מצויה לא אחת בתרגומי ארץ־ישראל ובתרגומי הכתובים, ובתרגום תה' ט:א (נוסח כתב היד המצוטט אצל לוי, מילון תרגומים, ערך 'פולימרכא') בהקשר זהה לכאן: 'דנפק פולימרכא מביני משיריית פלשתאי'. 2–3 **מביני... מואב**: התפישה לפיה גלית מוצאו מערפה (על פי זיהוי הרפה בערפה: ראה תרגום דה"א כ:ד,ו,ח) מצויה כבר בקדמוניות המקרא סא:ו וראה גם סוטה מב ע"ב; תנחומא־בובר ויגש ח (208); מד"ש כ:ד (107), וראה גם להלן, קטע 69. לעומת זאת ייחוס גלית לשמשון אין לו חבר, אך הוא נובע מן הסתם מהקבלת כוחם הפיסי של השניים. 3 **גלית שמיה**: = תיב"ע.

105

שמואל א' כ"א י"ב, למה לא נזכרה נוב כא' מערי הכהנים

שאלה: יל"ע מדוע "נוב" עיר הכוהנים לא נזכרה בין "ערי הכוהנים" שהפרישו ג' השבטים {יהודה, שמעון, בנימין} עבור שבט הלוי?

דהנה נוב מפורסמת היא בכתוב כעיר הכוהנים מובהקת ומפורסמת ולשם ברח דוד המלך ע"ה מפני שאול "ויבוא דוד נובה" (שמואל א' כ"א- י"ב) ואותה החריב דואג האדומי (שם כ"ב פס' י"ט).

והנה בעניין ערי הלויים, הרי למדנו שהכהנים קיבלו ערים לשבת – י"ג ערים בנפרד מן הלויים- ע"י ג' שבטים (יהודה שמעון ובנימין) א"כ התימה מדוע לא נזכרה גם "נוב" עיר הכוהנים כאחת מערי הכוהנים שיוחדו לשבט לוי (כוהנים) ובמיוחד ששם עמד המשכן (י"א שנים לגירסת המהרש"א בזבחים קי"ח) (י"ג שנים לגירסאות אחרות)? ותגדל התמיה דהנה שבט בנימין הפריש 4 ערי כוהנים (כנז' ביהושע (כ"א) ובדב"ה (א'-פ"ו) (פ' מ"ה): מצע –גבעון- ענתות- עלמין (עלמת)- ו-4 אלו היו 4 מתוך י"ג (13) ערי הכוהנים שהפרישו אותם ג' שבטים הללו (עוד 9- הפרישו שמעון ויהודה)

והנה בנחמיה (י"א פס' ל"ב) כאשר הכתוב מפרט את התישבותם של הגולים מבבל ומדי בבית שני ושם נזכרת נב מערי בנימין: "ענתות – נוב - ענניה" ג' ערי בנימין בפסוק אחד(ל"ב) והרי נוב עיר הכוהנים היתה (עד שהחריבה דואג האדומי לפני... בנין בית ראשון) וכאן נראה

דבנאוה מחדש בנחלת שבט בנימין! (וראה המלבי"ם עה"פ בעזרא ג' (פס' ע') "וישבו הכוהנים והלווים ....בעריהם וכל ישראל בעריהם"-שכתב וגם אחר שלא נתנו להם רשות לבנות החומה התישבו בירושלים רק שוטטו בעריהם וכ"א התישב בעיר אחרת שישבו שם אבותיו בזמן קדום- והכוהנים והלויים התישבו במ"ח ערי הלויים- וישראל התישבו בערי ישראל" עכ"ל).

תשובה: בענין שאלתך המקורית והיפה בענין נוב עיר הכהנים, הנה אחר חיפוש לא מצאנו מי שעמד בזה, [ורק איתא בזוהר נח דף ס"ג ה"א דנוב היא ענתות אך למסקנה אינו כן עיי"ש] אך נראה ליישב דנוב לא היתה מהי"ג ערי הכהנים אך כיון שהיתה מקום שהיה בו המשכן לכך שכנו שם כהנים בשביל עבודתם ומעין בבואה וראיה לדברינו עי' ביפה עינים על הברכות דף ד', ונראה שזה הפשט האמיתי לבעיה זו.

שמואל ב' ג' ל"ז, ביאור הכפילות כל העם וכל ישראל

שאלה: שמואל ב ג' ל"ז "וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר בן נר" "כל העם וכל ישראל" לכאורה הוא כפילות.

ובשבת דף ל עמוד א "באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון". וגם כאן לכאורה הוא כפילות.

תשובה: בענין מש"כ העם וכל ישראל, עי' בספר שערי דוד דפי' דשם בפרק ו' פסוק י"ט דכתיב ויחלק לכל העם לכל המון ישראל ועד אשה לאיש חלת לחם אחת ואשפר אחד ואשישה אחת וילך כל העם איש לביתו פירש המלבי"ם שחילק דוד לעם אשר היו אתו וחילק גם לכל ישראל שלא היו עמו והשתא נמי בפרק ג' שם נראה שידעו כל העם היינו מי שהיה עמו תמיד וידעו כל ישראל הם מי שלא היו עמו.

ספר מלכים

מלכים א' א' י"ח, בענין תרגום המילה עתה

שאלה: קשה לי במלכים א' פ"א פסוק י"ח. שבפסוק כתוב "עתה," והתרגום תירגם "את" (שזה התרגום של "אתה"), במקום "כען." ולא זכיתי להבין זה.

תשובה: בענין התרגום יהונתן, עי' במנחת שי שם שכתב וז"ל בס"א ישן מצאתי כתוב ואתה. וכת"י ואת רבוני מלכא. אבל רד"ק כתב רבים טעו בזאת המלה וכתבו ואתה באל"ף, לפי שהוא קרוב לענין. אבל ברור הוא אצלנו כי הוא ועתה בעי"ן. מפי ספרים מדוייקים ומפי

המסורת עכ"ל. ובמקרא גדולה כתוב עליו, ועתה ג' סבירין אתה, וקרינן עתה ומטעים ביה. וכן במקרא ישנה מטוליטולא נכתב בגליון בהללי של ליון ועתה.

אך עי' שם בפס' כ' שכתוב ואתה אדוני המלך עיני וכו'. וכתב שם המנחת שי כאן תרגם יונתן וכען. ורד"ק כתב זהו ואתה באלף וטועין בו בעין לפי שהענין יותר קרוב עכ"ל.

מלכים ב' ד' א', כמה תפילות התפללה אשתו של עובדיה

שאלה: האם ידוע לכבודכם מקור מחז"ל בו מוזכר שאמו של הנביא עובדיה בכתה, והוזילה 265 דמעות.

תשובה: בענין מה ששאלת על אמו של עובדיה, הנה נתחלף לך אמו באשתו של עובדיה. [דאמו של עובדיה היתה גויה כי עובדיה היה גר.] וכן לא כתוב דמעות רק כתוב תפילות. והמקור הוא ברד"ק במלכים ב' פ"ד פס' א' וז"ל "ובתרגום של תוספתא עוד מאתן ושתין וחמשא זמנין צוחת אתת עובדיה כהאי גונא, ולא הוה משגח. ולא ידעה מה למעבד עד דאזלא לבי קיבריה, וצותא דחלא דה' דחלא דה'. ואשתמע לה קלא מביני מיחיא וכו' עיי"ש. ונתנו סימן כמנין צעקה. [אך בשאילתות דר' אחאי וירא י"א כתוב ע' תפילות, ובהגהות. [הוצאת מרסקי] הביא שיש גורסים רע"א כמנין וצעקה.]

מלכים ב' ט' ח', והכרתי לאחאב משתין בקיר, כיצד נשאר יואש שהיה מזרעו

שאלה: כתיב במלכים (ב' ט' ח) והכרתי לאחאב משתין בקיר וגו' ונתתי את בית אחאב כבית ירבעם בן נבט. ועי' ברד"ק במלכים (א' י"ד י') דמשתין בקיר אמרו חז"ל דהכוונה אפילו הכלב שדרכו להשתין בקיר. ויל"ע בזה כיצד נתקיימה נבואה זו דהלא יואש בן אחזיה נשאר חי וכמבואר במלכים ב' פי"א והלא הוא היה מבית אחאב דיורם בן אחאב התחתן עם בתו ונולד אחזיהו והוא הוליד את יואש, ואין לומר דנגזר רק על הזכרים ולא על הנקבות דהלא אף על הכלבים נגזר, ועוד דהלא כתיב דנתתי את בית אחאב כבית ירבעם וכו'. ואצל ירבעם כתיב ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל עד תומו וכן כתיב במלכים א' (ט"ז כ"ט) לא השאיר כל נשמה לירבעם. ועוד דהדבר יפלא דמלך המשיח הוא מבית אחאב כי השתדך עם מלכי יהודה ונמצא דנשאר מבית אחאב שרשרת נפלאה וה' יאיר עיני .

תשובה: בענין דמצאנו דנשאר מזרע בית אחאב. והנה יש להגדיל את הקושיא דמצאנו ממה שכתוב בירושלמי בתענית פ"ד דמצאו מגילת יוחסין ושם כתוב בן קוביסין מן האחאב עיי"ש וכן הוא במדרש רבה בראשית פצ"ח דבית כובשין מן דאחאב. ומפורש דנשאר זרע מבית אחאב.

אומנם עי' תרגום יהונתן שמואל א' כ"ה /כ"ב [לענין נבל] ומלכים ב' ט' ח, שתרגם משתין בקיר "ידע מדע" ועי' ברד"ק בשמואל ובמלכים שפירש דבריו פירש שהרג את הבני דעת ולפ"ז לא הרג את מי שלא בן דעת וא"כ מתורצת הקושיא דלא הרג את כולם.

וכן מה שהיה פשוט לך שהכונה גם לנקיבות ולא לזכרים אינו פשוט כלל וכלל. דעי' ברלב"ג ובמצודת דוד שמואל א' כ"ה כ"ב ובמלכים א' י"ד /י שכתבו בפירוש שמשתין בקיר הכונה דוקא לזכרים שכך דרכם ולא לנקיבות. ולפ"ז גם כן מתורצת קושיתך וכן ההערה מדברי הירושלמי.

וכעת מצאנו מציאה מפורש כדברינו דעי' בספר חסידים לר"י חסיד [הוצאת מקיצי נרדמים ע"פ נוסח כת"י פארמא] אות תתרנ"ה דכתב ולא נגזר על בית אחאב על הנקיבות כלייה אלא על הזכרים ולכך בתענית ירושלמי מדבית אחאב [כונתו לדברי הירושלמי שהבאנו].

וכ"כ בפירוש הגר"ח קנייבסקי על הירושלמי בתענית הנ"ל דבע"כ על הנקבות לא נגזר.

ומצאנו כעת בתורת יעקב על התורה [להגרי"ח סופר] סי' רט"ו שהביא קושיא זו בשם שו"ת ארץ צבי לרבי אריה צבי פרומר זצ"ל הי"ד מקוזגלוב ח"ב בליקוטים דף תי"א ע"ב ונשאר בצ"ע, ועיי"ש בתורת יעקב שהקשה עוד הרי יהושבע אשת יהוידע הכהן שהצילה את יואש בן אחזיהו מידי עתליה היתה בת המלך יהורם בן אחאב עי' מלכים ב' י"א ב' ולפי זה היא היתה אחותו של אחזיהו וגם היא היתה בת עתליה והיא נשארה בחיים ויותר הרי היא השאירה אחריה צאצאים את זכריה הנביא בן יהוידע, ומסתמא שאף זכריה הנביא הניח אחריו בנים וכן לאביו יהוידע היו בנים נוספים זולת זכריה בנו הנהרג כמ"ש בדברי הימים ב' נ"ג י"א וימשחוהו יהוידע ובניו ויאמרו יחי המלך ובפשוטו הם בני יהושבע ולפי זה שוב לא נתקימה הנבואה שלא ישאר שריד לבית אחאב שהרי נשארו צאצאים מנכדתו יהושבע בת יהורם בן אחאב. אומנם עיי"ש שהביא מהרד"ק ז"ל בפירושו לספר דברי הימים ב' כ"ד כ"ה שכתב "בדמי בני יהוידע הכהן אולי כשהרגו זכריה הרגו גם כן שאר בני יהוידע או לא היו לו בנים אז ליהוידע אלא זכריה כי שאר בניו שאמר ויולד בנים ובנות כבר מתו ולא נשאר מבני יהוידע אלא זכריה. עיי"ש מה שהעיר על דברי הרד"ק.

עוד מצאנו להגרח"ק בספרו טעמא דקרא מלכים ב' פ"ח י"ח שגם עמד בזה וכתב על הפס' "כי בת אחאב היתה לו לאשה" והקשו הרד"ק ועוד דלהלן נאמר ושם אמו עתליהו בת עמרי וכ' רד"ק ורלב"ג דבת אחאב היתה ולפי שעמרי גידלה נקראת בת עמרי וכתב הגרח"ק דנראה להיפך שבת עמרי היתה ולפי שאחאב גידלה נקראת בת אחאב שהרי נאמר לעיל א' כ"א, ובערתי אחריך והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל ואם היתה בת אחאב א"כ נשאר לאחאב זרע מיואש [וכן תירץ בתורת יעקב הנ"ל]

אך קשה על תירוץ זה ממה שכתוב בירושלמי בתענית פ"ד דמצאו מגילת יוחסין ושם כתוב בן קוביסין מן האחאב עיי"ש ומפורש דנשאר זרע מבית אחאב.

ועיי"ש בדברי הגרח"ק שהרגיש בזה וכתב מ"ש בירו' פ"ד דתענית ה"ב בן קוביסין מן האחאב שמא מצד האם היה [צ"ב דבריו דהא כל דבריו לבאר דלא נשאר מאחאב גם נקיבות וא"כ מה תירץ דמן האם היה].

ועי' במלבי"ם מלכים ב' ח' כ"ג, וז"ל וחכמינו זכרונם לברכה פי' בסדר עולם שרצה לומר שהיה בן ארבעים ושתים מהתחלת מלכות עמרי ורצה לומר שנגזר על מלכות עמרי שלא ימשך רק מ"ב שנה ואחר כך ימח מארץ זכרו וזכר בניו ואחזיה שהיה גם כן נכד לעמרי מצד אמו מלך בשנה ההיא וע"כ נהרג ביחד עם בית אחאב לקיים מ"ש והכרתי לאחאב משתין בקיר ועל זה אמר ושם אמו עתליה בת עמרי וילך בדרך בית אחאב רצה לומר שהיה נצר משרשו וגם הלך בדרכו ולכן עמו נפל שדוד ולמעלה אמר שיהורם נשא בת אחאב וקראה בת עמרי שבני בנים כבנים. ומבואר בדברי המלבי"ם שלמד שהגזירה היתה גם על נקיבות וקשה עליו מדברי הירושלמי ואולי א"ל שמבואר בתוך דבריו שכתב שהלך בדרכו וא"כ אולי נהרגו רק מי שהיה מזרעו והלך בדרכו.

עוד נראה ליישב בדרך מחודשת דהנה מצאנו דסדר הדורות (ג"א נ"ו) דהביא את דברי פילון היהודי [נ"ב והנה מה שהביא מדברי פילון שחי בתקופה לפני כל ספרי חז"ל בענין פילון הנה מצאנו עוד ספרים שהביאו את דברי פילון עי' במאור עינים לר' עזריה האדומי ור"י מוסקטו בפירושו לכוזרי קול יהודה מביא דברי החכם רבי ידידיה אלכסנדרי הנקרא פילוני וכן ר' יש"ר מקנדיא בס' מצרף לחכמה מביא דברי ר' ידידיה האלכסנדרי בסה"ד ג"א תשפ"א כתוב שהי' סופר גדול בזמן אגריפס המלך ועי' ביוסיפון על שליחותו לפייס את הקיסר ועל עזות דקדושה שהי' לו והנס שקרה לו, ועי' עוד בתורה שלמה כרך י"ד במילואים אות י' דהביא הרבה מקורות על היחס בין דברי חז"ל לדברי פילון] וכתב שם דכל המלכים מיואש ואילך היו מבני נתן בן דוד ולא מבני שלמה המלך ונתן היה אח שלמה בן בת שבע ושלמה הוא הצעיר כדכתיב בדה"י א' ג/ה אלה נולדו לו בירושלים שמעא ושובב ונתן ושלמה ארבעה לבת שוע בת עמיאל [ובת שוע זו בת שבע]. ודברי הסדר הדורות הן בשם שלשלת הקבלה שקדם לו בד"ה "יהוידע הכהן" שגם שם מביא זאת בשם פילון וזה בשם המאור עינים לרבי עזריה האדומי באמרי בינה פל"ב שהביא זאת בשם ספר בעיתים שלפילון . וכך כתב בסדר הדורות כי הנצר היחידי מזרע דוד שהותירה אותה מרשעת עתליה אחרי שהרגה את כל זרע דוד הוא הוא יואש ממשפחת נתן בן דוד ומקורו בדברי פילון שכתב דדוד המלך ע"ה השאיר צוואה דאם ח"ו יכלה זרע שלמה הבן הרביעי של בת שבע תעבר המלוכה לזרע נתן הבן השלישי ולכן היו גדלים בני נתן בבית המלך והיו ממנים אותם לשרים חשובים כדמוכח בפסוקים וכיון שנתחתן יהושפט עם בית אחאב כלה זרעו עד שנהרג האחרון שבהם אחזיהו בן יורם ועתלי' ע"י יהוא ואז חששה עתליה שהמלוכה תעבור לזרע נתן וקמה לאבד כל זרע הממלכה ורק יואש ניצל אז והוא הי' מזרע נתן ורק גדל בבית אחזי' כבן ומאז עברה המלוכה לזרע נתן עיי"ש. אך כבר הקשו על דבריהם דבמלכים ב/יא וכן בעוד כמה פס' נאמר בפרוש כי יואש הוא בנו של אחזיה שמתיחס לשלמה ולא לנתן אך יש שישבו דכיון דגידלם חשיבי כבניו. עכ"פ לפי דבריו מיושב ג"כ דיואש וכל זרע מלכות בית דוד מכאן והלאה לא היו כלל

מזרע אחזיהו ויורם ועתליה שבאו מאחאב רק היו מזרע נתן. [אך כמובן זה מיישב רק את קושיתך ולא את דברי הירושלמי.]

עוד יש להעיר דאם יואש הוי מזרע אחאב א"כ הוי יואש גוי שהרי היה בן עתליה אשת יהורם בת אחאב ואיזבל כיון דהוי מזרע איזבל ועי' ברד"ק מלכים א' טז/לא דמבואר בדבריו שאיזבל כלל לא התגיירה וכ"כ במלכים ב' ט/לד וכן מפורש ברלב"ג מלכים א' ט"ז וכן לפ"ז קשה דכל המלכים הבאים אחריו וכל שלשלת בית דוד עד משיח צידקינו יהיו נכרים. וכבר נשאלה שאלה זו על ידי אחד מן הראשונים בספר ערכי תנאים ואמוראים לרבי יהודה בר קלונימוס רבו של הרוקח בערך יעקב איש כפר נרבוניא ה"ל כל ימי הקשיתי אני הסודר על המשניות הללו דולד שפחה ונכרית קרוי בנה ולא בנו שהרי מצינו כי יורם בן אחאב בן איזבל בת אלבעל מלך צידונים היה ונכרית היתה והכתוב מייחסו על שם אביו דכתיב מלכים א' כ"א כ"ט "יען נכנע הרעה מפני בימי בנו אביא על ביתו ויהוא אמר לו מה השלום עד זנוזי איזבל אמך וכשפיה הרבים אלמא דבנה של איזבל היה והכתוב מייחסו על שם אביו וקשה לתרץ שאחאב לא נשאה אלא עד שנתגיירה וקיבלה עליה תורת ישראל שהרי קלות של אחאב חומרי ירבעם וא"ת היינו בעבודה זרה אבל שאר התורה קיימו הרי לעולם אינו גר אם לא יקבל כל התורה כולה. וזה לכאורה עוד ראיה למש"כ בסדר הדורות דיואש לא היה כלל מזרע המלכים הקודמים ומזרע שלמה רק היה מזרע נתן אח שלמה וכן כל שלשלת המלכים הבאה אחריו. אומנם עי' בתוס' בע"ז דף כ"ו שכתב שיורם בן אחאב היה ישראל מומר ובספר הדר יעקב ח"ה להגרי"ח סופר הביא ראיה לדברי התוס' מבמדרש בשיר השירים רבה פ"א סס"ו ד"ט ע"ד] בני אמי נחרו בי אמי אומתי זו איזבל ועיין בפירוש מהרז"ו שם שפירש כיון שהיתה אשת אחאב נקראת אומתי. ולפ"ז אין ראיה וכן י"ג שם אחאב. ובאמת כ"כ בחיד"א בשיורי ברכה יו"ד סי' קנט סק"א שהביא את דברי מהר"ש פרימו שכתב בדרשותיו שיהורם בן אחאב היה גוי והשיג עליו מדברי התוספות ע"ז כ"ו ד"ה אני שכתבו שיהורם היה ישראל מומר ועי' עוד בחיד"א במדבר קדמות מערכה ר' אות ט"ו. ויש שכתבו ליישב שאפשר לומר שעתליה לא היתה בת איזבל אע"פ שהיתה בת אחאב כיון שמפורש שהיו לאחאב שבעים בנים בשומרון ומן הסתם היו לו גם בנות וא"כ מסתבר שהיו לו כמה נשים ועתליה היתה מאשה אחרת. ולפ"ז ג"כ מיושבת קושיתך דא"כ יואש לא הוי מזרע אחאב. עוד כתבו שמסתבר הדבר ביותר שיהושפט שהיה צדיק כשלקח את בת אחאב לאשה לבנו יהורם גיירה לעתליה וקיבלה עליה תורה ומצוות ורק אחר מות יהושפט חזרה לסורה ועבדה עבודה זרה יחד עם בעלה יהורם. ויש שכתבו דלא כדברי ערכי תנאים ואמוראים דבאמת תחילה התגיירה איזבל גיור אמיתי ורק אח"כ חזרה לגילולי אביה יחד עם בעלה אחאב.

ספר יחזקאל

יחזקאל כ"ח, כיצד נבא יחזקאל על דניאל שהיה אחריו

שאלה: מצאתי ביחזקאל (פרק כח) שהקב"ה אמר לו לומר למלך צור "החכם אתה מדניאל" ופרש"י שדניאל לא הסכים לנ"נ לעשותו אלוה משא"כ חירם מלך צור כן עשה את עצמו אלוה. וצל"ע שהרי דברי יחזקאל נאמרו קודם חורבן הבית ומעשה דניאל עם נ"נ לכאורה קרה אח"כ וא"כ היאך הזכיר יחזקאל את ענין דניאל לחירם?

תשובה: בענין נבואת יחזקאל על דניאל, עי' ביחזקאל י"ד י"ד ששם מזכיר את נח איוב ודניאל ועיי"ש ברש"י שדרשו חז"ל [תנחומא נח] ששלושתם ראו עולם בנוי חרב ובנוי וכן שלשתם ניצולו מרעב וחרב [כמבואר שם בפסוקים בארוכה] ורש"י שם מבאר את כל מאורעות דניאל במשך כל חייו, ובע"כ צ"ל דיחזקאל ראה את הדברים ברוה"ק ע"י נבואה עיי"ש באורך ברש"י וא"כ ה"ה כאן.

יחזקאל מ"ד, כ"ב

שאלה: ביחזקאל מ"ד כ"ב כתוב "כי אם בתולות מזרע בית ישראל והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו" ופירש רש"י שם וז"ל כי אם בתולות יקחו הכהנים הגדולים אבל יש מן הכהנים אשר יקחו את האלמנה כגון הדיוטין וזהו מכהן יקחו יש מן הכהן שמותרין באלמנה מצאתי עכ"ל.

ודבריו צ"ע שכתב מצאתי הרי זו גמ' מפורשת בקידושין ע"ח ע"ב וז"ל הכי קאמר מכהן יקחו משאר כהנים יקחו, ועי' פירש"י שם וכן תרגם בתרגום יונתן שם "וארמלתא די תהא ארמלתא שאר כהניא יסבון" וא"כ למה כתב רש"י מציאה מצאתי. וכן קשיא לי דכה"ג כתב רש"י יחזקאל מ"א כ"ג עה"פ וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה' שהשולחן מכפר כמזבח כך שמעתי ע"כ. והלא זה ג"כ גמ' מפורשת בברכות דף כ"ה.

תשובה: בענין הערותיך הנפלאות מצאנו שכבר עמדו בזה בספר מתורתו של רבי פנחס עמ' תתי"ז ובספר זכרון סופרים על התורה בפרשת אמור. אומנם עי' במקראות גדולות הוצאת כתר דכתבו דמצוי מאוד בפרש"י על יחזקאל דברים שאינם מרש"י רק תוספת מאוחרת. וכבר העיר זאת הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות זצ"ל בספרו שם אפרים [תקפ"ה, תשס"ט] על מה שעירבו בתוך דברי רש"י ביחזקאל דברים שאינם מרש"י רק מספר המגיד שהוא ביאור על תנ"ך ונדפס בשנת תנ"ט לפ"ק ובכמה דפוסים לא נדפסו.

ספר תרי עשר

ספר יואל

יואל א' ח', ביאור בתולה אף שאמר בעל נעוריה

שאלה: כתוב "אלי כבתולה חגרת שק על בעל נעוריה" (יואל א:ח) וצ"ע דאם כבר נישאת ויש לה "בעל נעוריה" איך אפשר לקרותה בתולה (ודוחק לומר שנכנסה לחופה ולא נבעלה)?

תשובה: בענין כבתולה חגורת שק וכו', עי' בכלי יקר [לאנייאדו] על יואל א/ח' דמפרש כמו שכתבת שהוא דוחק דמירי בבעל שעזבה קודם שנבעלה. ועי' בתוספת ברכה דברים י"ז/ד דמפרש דמש"כ בעלה הוא ע"ש העתיד שיהיה בעלה אך עדיין לא התחתנה עימו.

יואל א' י"א, טעם שלא נזכר זית וטעם הזכרת תפוח

שאלה: "הובישו איכרים הילילו כרמים על חטה ועל שעורה כי אבד קציר שדה. הגפן הובישה והתאנה אומללה רמון גם תמר ותפוח כל עצי השדה יבשו כי הוביש ששון מן בני אדם" (יואל א' י"א) צ"ב למה רק זית לא מוזכר כאן, וכן למה מוזכר כאן תפוח בפרטות.

תשובה: בענין מה שלא הזכיר זית, עי' במלבי"ם שם ביואל שכתב שזית כלול בכרם, ושם כתב שהוסיף תפוח שהוא החשוב שבכל האילנות.

ספר עובדיה

עובדיה א' כ"א, ועלו מושיעים דביאורו על בני משה

שאלה: לכבוד ולתפארת מערכת לדופקי בתשובה, יישר כוחכם על מה שהשיב לי תשובות תמידין כסדרן, יה"ר שתמשיך להשיב כהנה וכהנה לכל השואלים. ותמשיך להגדיל תורה ולהאדירה!

ראיתי בספר כלי הרואים (הלא הוא ספר {או פירוש} ממוה"ר צבי אלימלך האב"ד דינאב זצק"ל זי-ע על ספר עובדי') שכתב על הפסוק (עובדי' א' מ"ה) בזה"ל ועלו מושיעים וכו' מקובל בידינו מושעים הם הבני משה אשר סגורים מעבר לנהר סמבטיון הן המה יעלו בהר ציון עכ"ל. רצוני לדעת מי הוא האומר כן שזה דבר ששמע מרבותיו ומעלין בקודש דמושיעים הם המה הבני משה, ואם שזה נשמע כחידוש אבל אם קבלה נקבל. אשמח מאד אם יכולים לחשוף ולגלות מהו המקור לשמועה זו.

תשובה: בענין בני משה מבואר במדרש רבה שלח פרשה ט"ז אות ס"ו אעפ"כ לא בטלה גזירתו של הקב"ה שאמר למשה ואעשה אותך העמיד ממנו ס' רבוא כו' ולע"ל הקב"ה מכנסן שנא' ישעי' מ"ט הנה אלה מרחוק יבואו והנה אלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים והגליות באים, ועי' בתנחומא ישן בהוספה בשלח אות ו' העמיד ממנו ממשה רבינו ששים רבוא ולעתיד לבוא הקב"ה מכנסן כו' והשבטים שהם לפנים מן סמבטיון ושלפנים מן החשכה הן מתכנסין ובאים לירושלים כו' לאשר בחשך הגלו אלו שהם נתונים לפנים מן ענן חשך כו' אותה שעה הם נגאלין ובאו לציון בשמחה כו'. ועי' בילקוט שמעוני עובדיה לעתיד לבא יבא משיח עם בני משה וילכו להר שעיר לשפוט את עשיו כמה דכתיב ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו. ועי' בתרגום יונתן שמות ל"ד ברם מנך יפקון אוכלסין דצדיקין קביל כל עמך אעביד פרישן להון בזמן דיהכון בשבותא על נהרות בבל ואסליקינון מתמן ואשרינן מן לגיו לנהר סמבטיון וכהינון פרישן לא אתבריו בכל דיירי ארעא ובכל עממיא ויחמן כל עמא דאנת שרי ביניהון ע"כ. ועי' בחיד"א בספרו מדבר קדמות מערכת סמך שכתב סמבטיון הוא גוזן ואלדד הדני אמר שנהר סמבטיון בין השבטים ובין בני משה ובני משה לפנים מנהר סמבטיון. ומקורו של החיד"א באוצר המדרשים [אייזנשטיין] תשובה שהשיב מר צמח גאון יעקב לאנשי קירואן אשר שאלו על עסקי אלדד הדני כי משה אצל עשרת השבטים והסמבטיון מקיף עליהם אמת אמר אומרים חז"ל במדרש שהגלה נבוכדנצר בני משה ששים רבוא וכיון שהגיעו בבל הם וכינוריהם אירע להם כמו שסיפר ר' אלדד ומש"כ דכך אומרים חז"ל כוונתו לכאורה בבראשית רבתי פרשת י' השבטים גלו לפנים מנהר סבטיון יהודה ובנימין גלו והיו מפוזרין בכל וי"א הלוים בני משה הם חונים לפנים סבטיון.

ועי' בסדר הדורות האלף הרביעי ג' אלפים שי"ט וז"ל נבוזראדן זה מארץ ישראל יותר מששים של בני משה וביניהם ג"כ מבני יונדב בן וכשהגיעו לנהרות בבל הוליכם הקב"ה מעבר לנהר סמבטיון וכל זה נקרא גלות לישראל. ועי' בס' שפתי כהן שמות ט"ו ויש מי שפירש על פסוק לאמר לאסורים צאו הוא על עשרת השבטים שאסרם סמבטיון ולאשר בחושך הגלו הם בני משה שהפסיק ביניהם הררי חושך לזה גאולה העתידה נקראת ישועות. ועי' ביאור הגר"א על שיר השירים ה' שכתב נגד בני משה שהם מעבר לסמבטיון והם צדיקים ופרושים גדולים והן המושיעים שעליהם כתיב ועלו מושיעים בהר ציון. וע"י בזוהר ברעיא מהמנא פ' משפטים דף ק"כ ע"א ד"ה מה שמו בני משה דבההוא זמנא יתקיים במשה ואעשה אותך לגוי גדול ועצום כו'. ובביאור הגר"א ז"ל שם בענין הי"ב שבטים ובני משה על כלם כי מה שהיה הוא שיהי' ר"ת משה שהוא היה הגואל הראשון במצרים הוא יהי' הגואל האחרון שהוא יקבץ הגליות ע"י בני משה ע"ש. וע"ע בספרו אבן שלימה פי"א בעניני הגאולה העתידה שיהיו בד' פרקים שהעולם נדון ר"ה ט"ז היינו בפסח יגאלו מהשעבוד ובר"ה תהא גמר דין באויבי ה' ובעצרת יהי' קיבוץ גליות ע"י בני משה. ועי' בהגר"א ז"ל בפי' לשה"ש ע"פ שערך כו' שיניך קאפיטל ו' וז"ל שערך הם בני משה החונים לפנים מנהר סמבטיון שהמה צדיקים ופרושים גדולים והן המושיעים ועליהם נא' ועלו מושיעים בהר ציון כו' ושיניך כנגד עשרת השבטים כו' ע"ש.

ספר חגי

חגי ב' י"ט, טעם שלא נזכר תמר

שאלה: "העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא, מן היום הזה אברך" (חגי ב' י"ט). צ"ב למה לא מוזכר כאן תמר.

תשובה: בענין הערתך היפה מדוע השמיט התמר, עי' במפרשים שם ברד"ק ועוד שכתבו שהיה זמן נבואתו בכסליו כמבואר בנביא שהוא החודש התשיעי ועוד לא הגיע זמן הזית והתאנה לשאת פרים ולכך לא היה להם פירות. אבל זמן התמר הוא בסתיו [עי' באי' לבית ישראל {הלפרין} בערכו] וא"כ אולי כבר היו פירות ולכך לא מזכירם ועדיין צ"ב.

ספר תהילים

תהילים, טעם לחלוקת התהלים לי"ט סדרים

שאלה: ישנו תנ"ך שמסודר לפי הסדר היהודי יצא לאור ע"י מכון סמה (רח' חברת הש"ס 46 ירושלים תשע"ד) ולא לפי החלוקה הנוצרית. ועיינתי בתנ"ך הזה שמסודר לפי חלוקת הפרקים היהודים, והסדר בתנ"ך זה שונה מהתנ"ך שבידינו. אך ראיתי דבר מענין, דהנה ספר תהלים חוץ ממה שהוא מחולק לסדר ויש בו י"ט סדרים הוא גם מחולק לפרקים הידועים ק"נ פרקים. והנה שאלתי היא: מה הטעם שכל סכום מסויים של פרקי תהלים נכנסו לסדר אחד האם יש ביניהם איזה קשר בין הפרקים האלו שהם בסדר אחד או שיש טעם אחר לחלוקה זו.

תשובה: בענין סדר הי"ט סדרי תהילים לא ידענו טעמם.

תהלים ג' ג', ביאור תיבות סלה בשמו"ע לביאור הרד"ק

שאלה: הרד"ק בתהילים ג' ג' פי' תיבת סלה דלא כדאיתא בעירובין נ"ד. אלא שפירושו מענין רוממות, והכוונה להדריך הקורא בניגון של הפסוק ולסמן שהקורא יגביה שם קולו. והראיה לזה שלא תמצא תיבה הזאת אלא בספר תהלים שהוא כולו שיר, ובפ"ג דחבקוק המסתיים למנצח בנגינותי בלשון ניגון.

וצ"ב כיצד יפרש תיבת סלה הנמצאת בשמונה עשרה ג' פעמים, הרי אינו שיר.

תשובה: בענין דברי הרד"ק הנה כדבריו פירש גם המלבי"ם בתהילים. והנה הלשון בתפילה וכל החיים יודוך סלה שייך לפרש כדבריו בנ"ך שיהללו בהגבהת קול. וכן א"ל על הלשון וקדושים בכל יום יהללוך סלה. ועל הלשון ועזרתינו סלה י"ל דהנה יעי' בשפתי חיים על תפילת י"ח שכתב על הלשון יהללוך סלה דלפי הרד"ק הכונה להפסיק והכונה שיש כאן עוד הרבה דברים שיש להתבונן בענין זה וא"כ כך א"ל גם בקטע זה דיש להתבונן הרבה בעזרת הקב"ה לנו.

תהלים ס''ה י', דברי שבלי הלקט דפלג אלהים מלא מים רומז על פורים ול''ג בעומר

שאלה: ראיתי מביאים "שיבולי הלקט" שכתב, פלג אלוקים מלא מים, שרומז על פורים ול"ג בעומר, שהגשם בשניהם הוא סימן שובע. בס' שער ראובן מביא א"ז בשם שבה"ל סי' קצ"ט, ולא מצאתי את זה, אשמח מאוד אם תוכלו לומר לי אם יש כזה שיבולי הלקט.

תשובה: שמחנו לקבלת מכתבך בענין דברי השבולי הלקט דבריו נמצאים בהגה"ה על גליון של השבולי הלקט בסי' קצ"ט.

תהילים ס''ח ט''ז, ביאור דברי רש''י דהר סיני סמוך לבשן

שאלה: כתוב בתהילים (ס"ח ט"ז) "הר אלקים הר בשן", ופירש"י והיכן פירשה בהר סיני שהוא הר אלקים וסמוך בעבר הירדן עכ"ד. ויש להקשות הלא הר סיני רחוק מבשן שהוא בצפון, והר סיני הוא בדרום של ארץ ישראל, ואינו סמוך בעבר הירדן, ודברי רש"י צ"ע?

תשובה: בעניין הר סיני והר בשן, עי' בתפארת יעקב [להגרח"י סופר] על התורה סי' קס"ג שכבר עמד על שאלה זו ונשאר בצ"ע.

תהלים ס''ח כ''ז, ביאור דברי המנחת שי בענין כתיב מלא וחסר

שאלה: איתא בכתובות ז: תוד"ה במקהלות. להבנת עניין כתיב מלא וחסר פתחנו את המנחת שי על הפסוק בתהלים סח, כז. הקטע במנחת שי מ ,,...ובכל ספרים שלנו...ברכו". לא מובן כלל בפשט. נשמח לעזרתכם.

תשובה: בענין ביאור המנחת שי על תהילים ס"ח כ"ז על הפס' במקהלות ברכו ה', עיי"ש שדן שם האם מילת מקהלות היא בכתיב מלא עם אות ו' או כתיב חסר, ונ"מ אי בעי שני מקהלות והביאו דברי התוס' וכו' עיי"ש. וע"ז כתב דבכל הספרים שלנו בספר תהילים הוא בכתיב מלא, וע"ז הביא דברי המסורת והיינו דבמסורת רבתא מערכת אלף כתב דיש ב' פעמים בתנ"ך במקהלות אחד כאן ואחד בפרשת מסעי "ויחנו במקהלות" ובמסרה קטנה מוסיף שבספר במדבר הוא חסר והשני כאן דתהילים הוא מלא. וזו כונתו להוכיח דכאן בתהילים הוא בכתיב מלא [ויש כנראה ט"ס מילת לית חסר צ"ל אולי אית חסר או בקיצור א' חסר דבפרשת מסעי מילת במקהלות היא חסרה, אך הענין מובן].

תהלים ק''ג י''ג, אם רחמי האב גדולים מרחמי האם

תשובה: בענין רחמי האב על הבנים, האם הם יותר מרחמי האם. עי' בספר בית אהרן ח"ב מעמ' רע"ד והלאה כו"כ ראיות וצדדים בענין. והמעשה מהמדרש שביקשת מובא שם.

תהילים קי"ח ב', אמאי שינה הפסוק מלשון יחיד "יאמר נא" ללשון רבים "יאמרו"

שאלה: בתהלים (קי"ח ב'-ד'): "יאמר נא ישׂראל כּי לעולם חסדּוֹ: יאמרוּ נא בית אהרן כּי לעולם חסדּוֹ: יאמרוּ נא יראי ה' כּי לעולם חסדּוֹ.,

לכאורה יש לעיין אמאי שינה מלשון יחיד "יאמר נא", ללשון רבים "יאמרו", והול"ל בכולם לשון רבים: "יאמרו". (כי ב"יראי ה" לא יכול לכתוב ביחיד).

תשובה: בענין השינוי בין ישראל הכתוב בלשון יחיד, לבין שאר הפס' הכתוב בלשון רבים. הנה שאלה זו אפשר לשאול כבר בתחילת הפרק דשינה וכתב ישראל בטח בה' בלשון יחיד, ואצל בית אהרון יראי ה' כתב לשון רבים.

ובפשטות החילוק דישראל אף דקאי על עם ישראל, הוי לשון יחיד דעם ישראל הוא אחד. משא"כ בית אהרון קאי על הבית דהם רבים. וכן ביראי ה'. וכן כתב במצודת דוד שופטים א' ט"ו.

ועי' בשו"ת הרמ"ץ ח"א סי' ו' דכתב במה שנחלקו הט"ז והמג"א סי' כ"ה, אם לומר ברכת על מצות תפלין בפתח, או בחולם. דכתב המג"א שם ס"ק ט' דעל מצות בפתח נמי משמע לשון רבים, כדכתיב מצות ה' ברה. י"ל דלא דמי דדוקא כשכולל כל המצות, שייך לומר על הכללות לשון יחיד. אבל במצות פרטיות והן רבים. צ"ל לשון רבים. כמ"ש בשם הראב"ע על מה שכתוב "יאמר נא ישראל יאמרו נא בית אהרן יאמרו נא יראי ה'". דגבי כללות כל ישראל אמר לשון יחיד. אבל לגבי פרטים והם רבים, היינו בית אהרן ויראי ה' שייך לשון רבים. והביאו השדי חמד במערכת ברכות אות ל'. ועי' במהרי"ל צינץ בהגדה שלו ברכת שיר מה שביאר בזה וכן בהגדת מעשה ה'.

תהלים קכ"א ה', מקור דה' צילך היינו שה' צילו של האדם שמתנהג עמו כפי מעשיו

שאלה: ישנו מאמר מפורסם על הפסוק "ד' צילך" שאומר שה' הינו כמו צל של האדם, כמו שכשהאדם עושה פעולה היא נראת בדיוק בצילו. כן הוא דרך ההנהגה העליונה, שכפי מעשה האדם הקב"ה מתנהג עימו. ומאמר זה מובא בספר יסוד העבודה (להרה"ק רבי אברהם וינברג הראשון מסלונים מנהיג חסידות סלונים תר"י- תרמ"ד) פעמים בשם מאמר הבעש"ט ושלא נמצא מדרש התואם למאמר זה.

אבל בספר מאיר עיני חכמים להרה"ק מאוסטרובצה זצוק"ל מביא ג"כ מאמר זה בשם מדרש. וכמו כן כששאלתי את מאור הדור והדרו הגר"ח קנייבסקי שליט"א (זצ"ל) על המקור במדרש למאמר זה, הפנה אותי לספר "עבודת הקודש" למוהר"ם גבאי בפט"ז שמביא מאמר זה בשם המדרש. אך מקור הדברים במדרש עצמו לא מצאתי. אשמח אם תסייעו בעדי למצא מקור לזה.

תשובה: בענין המדרש על הפס' ה' צילך מובא בשל"ה ריש שער הגדול עה"פ ה' צילך על יד ימינך מדרש מה הצל הזה אם אתה מראה לו אצבע הוא מראה לך אצבע ואם אתה מראה לו שתים הוא מחזיר לך שתים. והובא באור ישראל בשם ר' זונדל מסאלנט.

ספר משלי

משלי ל"א י', ישוב הסתירה דבתחילה אומר אשת חיל מי ימצא, ובסמוך אומר רבות בנות שעשו חיל

תשובה: בענין הסתירה באשת חיל כבר עמדו בזה רבים ותרצו ע"פ התרגום שתירגם אשת חיל מי ימצא וז"ל אתתא כשרתא מנו ישכח, ואילו על הפסוק רבות בנות עשו חיל תירגם סגיאן בנתא דקניי עותרא עכ"ל. ובמצודת דוד ביאר כל הכוונה על עושר וכמו שנאמר דברים ח' י"ז "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה" ומפרשים חיל זהו ממון ועושר וזה שתירגם עשו חיל הכוונה החיל הזה דהיינו עושר. עוד תירצו דאשת חיל דהיינו שהינה מהות של אשת חיל זה איננו בנמצא כנאמר, ואולם שייך שיהיו נשים העושות מעשים שהם חיל כנאמר רבות בנות עשו חיל ולא שהם בעצמם מהות של חיל. עוד תרצו דאשת חיל מי ימצא קאי על כל המעלות הרשומות לאחר מכן אך רבות בנות עשו חיל בסוף הפרק קאי רק על מעלה אחת מכל המעלות.

ספר איוב

מקור דספר איוב כ' יונתן בן גרשם

שאלה: האם יש מקור למה שמצאתי בספר ברזילי (עמ' 261 בעמודי אוצה"ח) בשם ר' דוד מלעלוב שספר איוב נכתב ע"י יונתן בן גרשום בן משה רבינו למרות שבגמ' דידן (ב"ב יד:) איתא דנכתב ע"י משה רבינו?

תשובה: לא מצאנו מי שכתב עוד דיונתן בן גרשום כתב את ספר איוב.

מגילות

מדוע ה' מגילות נקראים בשם זה

תשובה: עי' בהגהות הרא"מ הורביץ בב"ב דכתב דעל שם קטנן נקראין כן, דכולם יותר קטנים משאר הכתובים. וכתב דלכך לא עשו אותם כספר אחד כמו תרי עשר כיון שנקראים כל שנה ולא יאבדו. וכ"כ בספר אהל משה שם והוכיח ממדרש רות סוף פרשה ח ד"ה ר' יצחק פתח שמשום כך נקראו מגילות ע"ש.

שיר השירים

שיר השירים א' ד', סתירה בדברי הגר"א מתי נסתלקו ענני הכבוד

שאלה: כתב הגר"א (שיר השירים א, ד) שזמנם של הענני כבוד היה לאחר יום הכיפורים "לפי שכשעשו את העגל נסתלקו הענינים, ולא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן, ומשה ירד ביוה"כ, ולמחרת יו"כ ויקהל משה, וציוה על מלאכת המשכן, וזה היה בי"א תשרי... ובט"ו התחילו לעשות, ואז חזרו ענני כבוד, ולכך אנו עושין סוכות בט"ו תשרי".

וצ"ע מדברי הגר"א בפרשת כי תשא שהאריך בפרשה זו של ענני הכבוד, וכ' בתוך הדברים שלאחר חטא העגל חזרו ענני הכבוד, והיתה אז מעלה יתירה שלא היתה לפני כן, "ואף שהלך הענן לפניהם ביציאתם ממצרים, לא היה אלא לשעתו עד הים, וגם לא היה לעיני כל ישראל, רק לפני הנביאים שבהם, מה שאין כן כאן...".

ואילו בדברי הגר"א בשיה"ש מבואר שעד חטא העגל היו ענני כבוד.

תשובה: בענין שאלתך בסתירת דברי הגר"א מתי נסתלקו ענני הכבוד עי' בספר אמרי חן עה"ת שכתב ליישב דדברי רבינו הגר"א בשיה"ש מיירי בכל שבעת הענינים ודבריו באדרת אליהו כי תשא שהיה הענן רק לשעתו עד הים, מיירי רק בענן שכינה אבל שאר ששת ענני כבוד נסתלקו רק בחטא העגל. ועי' בספר זמן שמחתינו להגר"ד כהן עמ' י' בהגה שציין לפירוש הגר"א לשיה"ש ב/ד שבהוצאת מוסד הרב קוק מכת"י גינצבורג שכתב "הביאני אל בית היין כו' הנה עיקר האהבה לישראל בזמן שהיה הענן שורה עליהם והיו כל האומות תמהים כמ"ש נגד כל עמך אעשה נפלאות כו' כי נורא הוא' כו' והענין פסק מהם אחר טביעת מצרים ואחר כך בא להם ובזה מיושב קושיא עצומה שהקשו אם סוכה זכר לענני כבוד מאי טעמא הוא דווקא בט"ו לתשרי ואמר הנה משה ירד ביום הכיפורים ולמחרת ויקהל משה' וצוה לעשות משכן והם הביאו נדבה שני בקרים ובבקר שלישי ויצו משה וכו' ויכלא העם מהביא. ולמחר בט"ו התחילו לעשות משכן ובאו ענני כבוד ודו"ק. ואז היה עיקר האהבה. ומבואר בדבריו אלו כפי המבואר באדרת אליהו שענני הכבוד פסקו אחר קריעת ים סוף והם שחזרו בט"ו

בתשרי ומפורש בדבריו שגם ענן השכינה שכבר נסתלק על הים חזר ג"כ בט"ו בתשרי. ועיין בספר לשם שבו ואחלמה' ספר הדע"ה חלק ב' דרוש ה' ענף ד' סימן א' שהקשה על דברי רבינו באדרת אליהו מהזוה"ק בשלח ס"ד ב' ומתרגום יונתן שמות יב/לז יג/כ ומהמכילתא שם וכתב שם והמיישב דברי הגר"א בזה רוב ברכות ינוחו על ראשו.

שיר השירים ה' ז', ביאור דברי רש"י דשובו אלי הוא רק להקל הפורענות, אף דירמיה התנבא דאם ישמרו שבת לא יחרב לעולם

שאלה: בשה"ש עה"פ "בקשתיהו ולא מצאתיהו" (ה' ז'), כותב רש"י וז"ל: וא"ת והלא ירמיה עומד ומתנבא בימי יהויקים וצדקיהו 'שובו אלי ואשובה אליכם'. לא לבטל הגזירה אלא להקל הפורענות ולהכין מלכותם בשובם מן הגולה, לנוטעם מאין נתישה ולבנותה מאין הורס". דהיינו שמחמת גודל חטאי מנשה יותר לא תועיל תשובה לגמרי ובכל מקרה תבוא הגלות. ולכאורה קשה לפ"ז מהו שהתנבא ירמיה בפרק י"ז שאם ישמרו בנ"י את השבת לא יחרב בית המקדש, וכתיב שם (פס' כ"ה) "וישבה העיר הזאת לעולם".

תשובה: עי' באבן ישראל חי' אגדה עמ' צ"ו דכתב דע"י שמירת שבת תתבטל הגזירה, וכ"כ בחזון אליהו [דרבקין תשל"ב] ובעוד כמה ספרים. ועי' בכד הקמח ערך שבת ד"ה מצינו סמך גדול לזה.

מגילת רות

רות, מקור דבועז מת מיד כשנשא את רות

שאלה: ידוע שבועז מת מיד שנשא את רות ולא מצאתי מקורו.

תשובה: בענין בועז שמת באותו היום, כן מבואר במדרש זוטא על רות פ"ד י"ג והובא בילקוט שמעוני שם רמז תמ"ה.

רות ב, כ. האם יש חיוב מזוזה בבית של אשה

שאלה: איתא במדרש רות רבה (פ"ב פ"כ) וז"ל "ותאמר רות אל תפגעי בי" דעתי להתגייר, אלא מוטב על ידי אחרת, כיון ששמעה נעמי כך, התחילה סודרת לה הלכות גרים, אמרה לה בתי, אין דרכה של בנות ישראל לדור בבית שאין לו מזוזה, אין דרכן של בנות ישראל ללכת לבתי תיאטראות ולבתי קרקיסאות אמרה לה "אשר תלכי אלך" וכו' עכ"ל.

יש לשאול מהו הכוונה אין דרכה של בנות ישראל לדור בבית שאין לו מזוזה, האם איירי דוקא במקום שיש חיוב מזוזה (דזהו בפשטות) ולפי"ז קצת קשה למה זה נקרא בשם דרך לעשות כן, או דילמא איירי אפי' במצב שפטור ממזוזה (אם רק פטור מצד סיבות צדדיות ובזה שפיר

נופל הלשון "אין דרכן של בנות ישראל". האם יש איזה מראה מקום בשום מפרש שמבאר את דברי מדרש אלו בענין מזוזה?

הנני נותן הודאה על העבר ותפילה על העתיד על כל התשובות הנפלאות שמשיב לי כל פעם, יה"ר שתמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, אכי"ר.

תשובה: את שאלתך המחכימה קבלנו, עיין ביפה ללב ח"ו שהעיר מהך דמדרש רות דלא קאמר דאיכא איסורא דלכאו' מוכח דאין לבית אשה חיוב מזוזה, ובספר בירור הלכה חלק יו"ד סי' רצ"א סעי' ג' כתב די"ל בקל.

ועי' במהרש"ם סו"ס רכ"ד דכתב דאין ראיה מלשון אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ולבתי קרקסיאות שלהם דלא קאמר אסור דאין איסור לנשים בכך משום דבסמוך שם אי' נמי בל' זה אין דרכן של בנות ישראל לדור בבית שאין שם מזוזה אע"ג שיש איסור בדבר, וכעין זה כתב ברבבות אפרים ח"ו עמ' תק"ס.

רות ג', איך הותר לרות לנגוע בבועז כמבואר ברש"י במגילת רות פרק ג'.

תשובה: בענין דברי רש"י הנה מקורו במדרש תנחומא ועצם נגיעת רות בבועז נראה אולי כמבואר במפרשים דבועז נחרד דפחד שהיא שד ויש כאן סכנה ולכך לפפתו בזרועותיה שיבין שהיא בן אדם ולא רוח ואח"כ גם בדק בשערותיה כמבואר ברש"י. וע"ע ברבינו בחיי דביאר את כל הענין שנעשה בדרך זו דידעה נעמי דכל דבר שבקדושה אינו מתקיים אם אין קצת מקום לצד הרע וכן היה במעשה יהודה ותמר וכן ביעקב שנשא שתי אחיות עיי"ש באורך.

ואח"כ כבר לא נגעו יותר, עי' במדרש רבה ו' ז' א"ר יוסי ג' הן שבא יצרן לתקפן ונזדרזו עליו כל אחד בשבועה, בועז מנין שנאמר חי ה' שכבי עד הבוקר, ר' יהודה ור' חוניא ר"י אומר כל אותו הלילה היה יצרו מקטרגו ואומר אתה פנוי ומבקש אשה והיא פנויה ומבקשת איש עמוד ובועלה ותהיה לך לאשה ונשבע ליצרו ואמר חי ה' שאיני נוגע בה.

מגילת אסתר

האם יש דעה דאחשורוש היה מהול

תשובה: בפירוש מגילת אסתר למהר"א גאליקו ז"ל מיטציאה שמ"ג לפ"ק תלמיד מובהק של מרן הבית יוסף וחבר בית דינו. ורבו המובהק של ר' שמואל דאוזידה בעל מדרש שמואל על פרקי אבות. וכן יצא מחדש בלייקוואוד יצ"ו התשנ"ה [נמצאים באוצר החכמה] כתב בשם מדרש בטעם הגדת מרדכי לאחשורוש על דבר בגתן ותרש שלפי

שהיה מהול חס עליו והובאו דבריו בקיצור בילקוט מעם לועז וכתב שלא מצא לו חבר בזה. וכן לא נמצא מדרש זה בידינו. וכן צ"ב למה באמת היה מהול.
עוד יש להעיר דמפורש במדרש רבה פרשת לך לך ל"ט י"ב וז"ל ויגד לאסתר המלכה וגו' זה מהול וזה ערל וחס עליו אתמהא ר"י ור"נ ר"י אומר מזקינים אתבונן כי פקודיך נצרתי אמר יעקב בירך את פרעה שנא' ויברך יעקב את פרעה יוסף גילה לו דניאל גילה לו לנבוכדנצר אף אני כן ויגד לאסתר המלכה עכ"ל ומפורש דאחשורוש היה ערל ותמה המדרש למה הצילו מרדכי.

תרגום שני שם הסוס של אחשורוש

שאלה: שמעתי דיש שם לסוסו של אחשורוש היכן מוזכר ענין זה

תשובה: עי' בתרגום שני על המגילה פרק ו' י' הוידא וז"ל תרגומא דהאי קרא ופוק לאוריא דמלכא ודבר סוסיא דמלכא דקאים ברישיה דאוריתא די שמיה שנירגז די עלה רכיבית ביומא קדמאה דקמית במלכותא. וכבר דנו בכמה ספרים מדוע הוצרכו לדעת שמו של סוס זה.

בן כמה היה המן בזמן נס פורים, ובת כמה היתה אסתר

תשובה: עי' הוספות לספר טעמא דקרא על מגילת אסתר דכתב דרשו רבותינו במדרש אסתר רבה פרשה י' פרק ד' כשאמך לך למרדכי קום רכב על סוס זה אמר לו מרדכי אין לי כח שאני זקן' אמר לו המן וכי אני אינני זקן' שהיו קרובים בגיל שנות חייהם הבה נחשב איתא בממכת מגילה דף י"ג עמוד ב' מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה וכידוע כך היה מינוי הדיינים תחלה נתמנה לשופט בעירו אחר כך קדם להיות דיין בבי"ד של עשרים ושלשה בהר הבית ומשם עלה לסנהדרין שבלשכת הגזית וא"כ היה מרדכי לפחות בן מ"ו בעת שגלה עם הגולה אשר הגלתה עם יכני"ה מלך יהודה שהרי אין דיין פחות מגיל שלש עשרה. (שו"ע חו"מ סימן ז' סעיף ג') והספיק להיות עוד בשלשה בתי דיניי ומגלות יכני"ה עד שנה שניה לאחשורוש עברו שבעים שנה מסכת מגילה דף י"א ע"ב ונרספירים היה בשנת י"ב למלך אחשורוש הרי שעברו מעת שהיה בן ט"ו שנים עוד שמונים שנה ובסך הכל היה מרדכי בן תשעים והמש שנים. כשגידלו אחשורוש ומינהו על בית המן ולפי זה היה גם המן בן צ"ה וזה מרומז בשמו המן בגימטריא תשעים וחמש.

ובענין אסתר עי' בתרגום אסתר ב' ז' דכתב שהיתה אסתר בת שבעים וחמש שנה ובס' אור חדש למהר"ל עה"פ ויהי אומן את הדסה הביא מהמדרש שרב אמר בת ארבעים היתה ושמואל אמר בת שמונים היתה רבנין אמרין בת שבעים וארבעה מנין הדסה רבי ברכי' בשם רבי נחמי' אמר הקב"ה לא"א אתה יצאת מבית אביך מחרן בן ע"ה שנה אף אני מעמיד גואל ממך בן ע"ה כמנין הדסה.

מדוע לא מוזכר בסעודה שערך אחשורוש שהיו שם כלי נגינה והרי כלי זמר הם חלק מכל סעודה חשובה

תשובה: א. המהר"ל אומר בדרך הפשט שהמגילה מזכירה רק דברים שיש בהם חידוש שהיה בהם הוצאת כסף רב אבל כלי זמר אפשר בעשרה משוררים לעם רב.

ב. המהר"ם שיף מיישב הטעם שאחשורוש לא הכין כלי זמר כי כל ענין ואופן הסעודה היתה לעשות כרצון איש ואיש, ובאכילה ושתיה שייך לתת לכל אחד לפי טעמו ורצונו אבל בזמר אי אפשר.

ג. השבט מוסר כתב דאחשורוש עשה את כל הסעודה כדי להכשיל את עם ישראל וכיון שידע אחשורוש שכאשר יהודים שומעים נגינה הם מתעוררים ונמשכים לדבקות ולתשובה לכן נמנע מכך.

ד, עד"ז כתבו כיון שכל הכלים בסעודה היו מבית המקדש אם כן גם הכנורות היו מבית המקדש ואם היו רואים אותם ישראל היו מיד מעלים בזכרונם את בית המקדש והיו מתחילים לבכות. ועי' בספר אורה זו תורה על המגילה.

ה. ובספר מנות הלוי להר"ש אלקבץ זצ"ל שמעתי שהטעם שבאמת לא הוזכר כלי זמר משום שלא היו שם כלל משום שיש בני אדם שעל ידי השירה מתבטלים חושיהם וישכחו לגמרי ממאכלי הסעודה, וממילא לא יוכל להחטיאם וע"י הניגון היו עלולים להשיג מטרה הפוכה מלהחטיאם.

אסתר ב' ה', מקור דאגג בא על שפחה כנענית קודם הריגתו ויצא משם המן

שאלה: מה המקור שמביאים מדרש חז"ל, שאגג בא על שפחה כנענית לילה קודם הריגתו ונולד מכך המן.

תשובה: בענין אגג, הנה בחז"ל לא מפורש ענין זה, ורק בילקוט שמעוני נ"ח ס"א אשר מקורו בתנא דבי אליהו רבה פרק כ' ופרק כ"ד. כתבו בשכר אגג שהיה בוכה ומתחנן בשעה שהיה חבוש בבית האסורים, אמר אוי לי שמא אבד זרעי מן העולם יצא ממנו המן. אך אינו מפורש שהיתה זו שפחה. אך בפע"ח שער חנוכה ופורים פ"ו כתב וז"ל כי אמרו רז"ל כי בלילה ההוא הביאו לו שפחה אח ת בבית האסורים ונתעברה הימנו, ויצא ממנו המן. ובמשאת משה לאלשיך אסתר ב' ה' כתב, בלילה ההוא כאשר שכב שם נזדמנה לו שפחה, ויבא אליה ותהר לו ותלד את אבי אבות המן הרע ההוא. וכ"כ שם באסתר ד/ז, בין לילה שכב את אשה והטיל בה זוהמא ויצא העגל ההוא. ובתפארת ישראל לר' שלמה דוראן מביא מר' צמח בר' שלמה דוראן בפירושו לשיר של ר' יצחק גיאת דף קצ"ט וכמו שדרשו ג"כ ז"ל שכאשר הביאו לבית הסוהר בא על שפחה אחת. וכ"כ בספר כלי יקר [לרבי שמואל לניאדו] שמואל א' פט"ו בשם הראשונים. וכן בפירוש עץ יוסף על סידור אוצר התפילות שג"כ כתבו כן. וכנראה מקורם

של כולם הוא מהפע"ח. עוד הביאו דנדפס מחדש ספר בתודה ושיר לר"א הקליר על ד' פרשיות, בפיוט ו' לפר' זכור כתב על אגג, וז"ל וזינה בשפחתו והולידה צפע המחלק. וע"ע בבעלי התוספות ז"ל בקובץ מושב זקנים על התורה שמות י"ז ח' דף קמ"ח במדרש גבי המן, שעיכב שאול אגג, אגג בא על חמורתא והולידה בן. ותימה הא אמרינן בבכורות סנהדרין נ"א א' בהמה ואדם אין מתעברין זה מזה, ויש לומר דאותה חמורתא היתה אשה ממש, כמו שפירש רש"י שמואל שם במקרא, למה ציוה הקב"ה להמית משור ועד חמור לפי שהיו בעלי כשפים והיו משנים עצמיהם לדמות בהמה עכ"ל.

אסתר י"ג י"א, המן אוזניו מקוטפות

שאלה: מה המקור שהמן יצא "ואוזניו מקוטפות". ראיתי הרבה מציינים ל"מדרש". וראיתי רק שכתוב שראובן יצא מיעקב ואזניו מקוטפות (בראשית רבה).

תשובה: שמחנו לקבלת מכתבך בענין הלשון מקוטפות לא מצאנו לשון כזה במדרש על המן. אבל כנראה מקורו מתרגום שני פ"ג פס' י"א, כי כל המשך המדרש שמתורגם ללשה"ק הוא כלשון התרגום שם. ושם כתוב "אודני מרטשן" ותרגמו זאת למקוטפות. ובחמדת ימים פורים פ"ד כתוב אוזניו נעזבו.

ספר יונה

האם מוזכר דגם יונה הנביא עלה חי לשמים

תשובה: עי' ובמדרש שוחר טוב תהלים כ"ו אות ז' "ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה ונכנס בחייו בכבודו לגן עדן.

אומנם כבר ציינו דבאוצר המדרשים הוספה למדרש עשרה הרוגי מלכות כפר כנה שם קבורת יונה בן אמתי בראש ההר ועליו שתי כפות תמרים ותחת ההר שתי מערות זו כנגד זו. וכן עי' בספר סדר הדורות האלף הרביעי ג' אלפים נ"ה קבר יונה בן אמתי בכפר כנה ועליו נבנה בית תפלה לארץ ישראל והרבה גנות ופירות ומודים שבזכותו גדלין הפירות ועליו שתי כפות. ובספר מסעות בנימין' כתב שבצפורי קבורים רבינו הקדוש ור' חייא סבא ויונה בן אמתי וקברים אלו בראש ההר גלילות ארץ ישראל.

ספר נחמיה

נחמיה א' ו', למה לא התודה על חטאי עצמו קודם לחטאי ישראל

שאלה: "תהי נא אזנך קשבת ועיניך פתוחות לשמוע אל תפלת עבדך אשר אנכי מתפלל לפניך וגו', ומתודה על חטאות בני ישראל אשר חטאנו לך, ואני ובית אבי חטאנו" (נחמיה א' ו'). יש לדקדק למה התודה קודם על חטאות ישראל ואח"כ על חטאותיו ובית אביו, והרי הסדר הנכון הוא להתוודות על עצמו ואח"כ על אחרים.

תשובה: בענין תפילת נחמיה, עי' בחיד"א בספרו חומת אנך שהביא בשם הרב ן' יחיא ז"ל שלמד נחמיה זאת מוידוי הכ"ג שמתפלל ביה"כ, ועיי"ש שהקשה כמ"ש דאם כן הוי ליה למימר על חטאתי וחטאות בית אבי וחטאות בני ישראל כמו גבי כה"ג, ותירץ שכונתו דלמד להתפלל על שלשה פשעי ככ"ג אך לא רצה לומר כלשון הכ"ג להורות שאינו מחזיק עצמו לכה"ג. ואח"כ כתב שיותר נראה לומר כי באומרו אשר חטאנו היה אפשר לומר דמשום דרך ארץ כלל עצמו לזה אמר אחר כך בפירוש ואני ובית אבי חטאנו. ועי' בקהלת יעקב ג' [עשרת ימי תשובה [להגאון ר' שלמה קלוגר הוצאת מכון חכמת שלמה] דרוש י"א עמ' קנ"ו שכתב שאם הכוונה כפשוטו הו"ל לומר תחלה חטא שלו דהרי בעינן שיבוא זכאי ויכפר על החייב [יומא מג, ע"ב.] אך נראה הכוונה דהנה אמרו חז"ל במסכת כתובות [קי"א, ע"א.] על הפסוק בשיר השירים ב/ז "השבעתי אתכם בנות ירושלים" שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו על הקץ והנה כיון דאמרו חז"ל נזיר [כ"ג ע"ב] שעבירה לשמה נמי גדולה א"כ נראה דלפי צורך השעה ראוי לעבור על שבועה זו ולדחוק את הקץ, ואף דעובר שבועה הוי עבירה לשמה. ולכך אמר נחמיה שהוא מבקש יומם ולילה עבור ישראל ומתודה על עוונם ואף שדוחק את הקץ ועובר על השבועה באמת ואני ובית אבי חטאנו ומקבל אני עלי חטא זה עבור ישראל. עוד כתב שאפשר לפרש שהכוונה שאמר שהוא מתודה על חטא ישראל ולכאורה הוי דרך גאוה שמי אתה להתוודות על כלל ישראל, אך הנה לפעמים ראוי ליטול דרך גאוה אם הכוונה לשם שמים. ועיי"ש עוד מה שהאריך בדרוש זה בדברי נחמיה אלו. וכן בקהלות יעקב להנ"ל ח"ד דרוש כ"א עמ' צ"ד.

נחמיה י"ב כ"ז, ביאור דברי הפתרון תורה דבט"ו חשון בנו ביהמ"ק

שאלה: כתוב בפתרון תורה פרשת נשא, חנפת החמישי, זו חנוכת ירושלים, שנאמר "ובחנכת חומת ירושלם" וגומר (נחמיה יב, כז), (ו)בחמשה עשר במרחשון, שעלו לירושלים ובנו בית המקדש וחומת העיר.

צל"ע מנא ליה זמן זה, והנה שם נאמר (נחמיה ו, טו) ותשלם החומה בעשרים וחמשה לאלול לחמשים ושנים יום, וגם אם נפרש שהתחילו בכ"ה אלול, וגם אם נימא ששניהם אלול ותשרי היו מלאים, וגם אם נימא מקצת היום ככולו, ואנו מחשבים את יום כ"ה עצמו ממנין החמישים

ושנים יום, הרי עדיין אינו מסתיים אלא בט"ז מרחשון, ובלאו הכי הרי פשטות הפסוק הוא שהתחילו חמישים ושנים יום קודם כ"ה אלול והשלימו בכ"ה אלול.

אשמח מאוד אם יוכל להאיר עיני משום שאני עמל להדיר את הספר הלזה להוציאו לאור.

תשובה: בענין שאלתכם המקורית אחר חיפוש לא מצאנו פיתרון ומ"מ לפירוש שהבאתם בשם ספר פיתרון התורה.

ספר דברי הימים

דברי הימים א' כ"ז, השמטת שבט גד ואשר בראשי המחלקות

שאלה: למה לא נקט הכתוב שבט גד ואשר לגבי ראשי המחלקות בדברי הימים א' כ"ז פטז-כב.

תשובה: בענין הערתך בדברי הימים, עי' בספר מדרש תנאים [אינהורן הוצאה חדשה משנת רבי אהרון] עמ' ע"ב שעמד בהערה זו ונשאר בצ"ע וכן הרגיש בזה באוצר מקור ישראל [וייספיש] ח"ב עמ' ס"ט וכתב שאולי גד נכלל בראובן ואשר בנפתלי הסמוכים להם ונשאר בצ"ע.

דברי הימים ב' ט"ז ד', טעם שינוי שם העיר דמשק דרמשק דומשק

שאלה: לכבוד המערכת הנפלאה והמיוחדת לדופקי בתשובה שלום וברכה וכט"ס!

וכעת נפשי בשאלתי וזה החלי: העיר דמשק מופיע כמה פעמים בתנ"ך פעם בשם דמשק פעם בשם דרמשק ופעם בשם דומשק, ועיין רשי דברי הימים ב' ט"ז פסוק ד' מה שכתב. ושאלתי מה הטעם לשינוי זה? והאם יש איזה ענין בזה עפ"י סוד?

תשובה: בענין השם דמשק דומשק ודרמשק, מצאנו רק דבערוך כתב דהם שם אחד. ועוד מצאנו ביאור ע"פ הסוד בספר כסא נכון (לתלמיד חבר לרמח"ל) על הפס' (מלכים ב' ט"ז) "וילך המלך אחז לקראת תגלת פלאסר מלך אשור דומשק שפירש שהלך לקראתו לכבדו והמשיך לו מכח הקדושה וז"ס תוספת ו' בדומשק ותוספת א' בפלאסר עיי"ש.

מקור דאין אותיות ג' וט' סמוכות בכל התנ"ך ואם יש עוד אותיות

שאלה: מה המקור למה ששמעתי שבכל התנ"ך (או בכל התורה) לא מצינו האותיות ג-ט סמכי אהדדי? האם דבר זה נכון ? האם יש עוד זוגות של אותיות שלא מצינו דסמכי אהדדי כמו ג-ט?

תשובה: המקור שאותיות ג' וט' אינן מחוברות בכל התנ"ך נמצא בקול אליהו על התורה ובקהלות יעקב [אלגז'י] לשון חכמים אות קס"ג, ועי' באמרי דעת על המשניות. ועי' בספר טעמא דקרא להגר"ח קנייבסקי פרשת כי תצא דכתב דיש עוד אותיות שאינם מחוברות לעולם והן ג"ק ז"ץ ז"ט ס"ץ אבל ג' וט' הם האותיות הראשונות.

אומנם יש להעיר דביחזקאל כ"ב כ"ה מצאנו כתוב בשני מילים סמוכות "כארי שואג – טורף"

אך עי' במהר"י אלגז'י הנ"ל דכתב דאינם נמצאים בתיבה אחת, אך יש להוסיף דחלק מהצירופים שכתב הגר"ח קנייבסקי ג"כ נמצאים בב' תיבות.

כמה משניות יש בסה"כ בש"ס משניות

תשובה: בענין מספר המשניות בש"ס הנה ענין זה תלוי בצורת חלוקת המשניות המשתנה מהוצאה להוצאה וכן בין המשניות לתלמוד בבלי וכן לתלמוד ירושלמי וירושלמי וכגון יבמות פי"ד משנה ד-ט דיש הוצאות שהן משנה אחת ויש שהן שש משניות.

ומצאנו כמה מספרים בכמה ספרים וזה תלוי בענין הנ"ל.

ארבעת אלפים מאה תשעים ושנים.

ארבעת אלפים מאתים ושלושים.

ארבעת אלפים מאה עשרים וארבע.

ארבעת אלפים שבעים ושלוש.

היכן חובר התלמוד חובר בבבל או בפרס

תשובה: התלמוד הבבלי חובר בבבל שהיתה תחת שלטון פרס. ועיין עוד מה שכתב החיד"א בשם הגדולים מערכת ספרים בערך תלמוד בבלי [ולחשיבות הדברים בפנ"ע נעתיק לך לשונו] "אמרו בסנהדרין דף כ"ד כמחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי ואני בעניי פירשתי דע"י שהבירור בו בפרק מקליפות הי' למטה וצריך טורח כמ"ש בכסא דוד דף קי"ח ע"ש באורך ועתה ראיתי בסוף יאיר נתיב פי' ערכי הכנויים שסידר מהר"מ פאפירש שכוונתי קצת למ"ש שם. אך שם מבואר ביותר ומתוקן היטב הדק ע"ש ובוא וראה מפלאות תמים דעים אשר היו לו בערי פרס כמה דורות אמוראים ועד אחרון רבינא ורב אשי שסידרו התלמוד ועמוד האש מן השמים בישיבה בכלה דאדר וכלה דאלול כמ"ש התוס' ס"פ היה קורא ואח"ז רבנן סבוראי ואח"כ כמה דורות גאונים והיתה התורה שם בערי פרס ונדלדלה התורה עד שהיום בערי פרס אפי' תפלה אינם יודעים לא בכתב ולא בע"פ. ורובם אינם יודעים כ"א אשרי יושבי ביתך ופסוק שמע ישראל ולא עוד והם טובלים קודם תפלתם ונכנסים לבהכ"נ ברעדה שתק"ו יחדו עד אשרי וכשמגיע לאשרי אומרים כלם בקול עד סוף אשרי ושמע עד ואהבת ותו לא כמו שידעתי מפי מגידי אמת וכל זה אינו במקרה ח"ו ואפשר שאחרי שהיתה זורחת התורה שם ולבנה כמילואה ועי"ז הם מבררין ניצוצי הקדושה בכח התורה ובעסק התורה בקדושה ביררו כל ניצוצי הקדושה השייכים לתורה מערי פרס ועלתה בידם ומשו"ה

נסתלקה התורה משם ונתיסדה בספרד ע"י רבינו משה אביו של רבינו חנוך שהיה אחד מד' גאונים שנשבו כידוע והיתה התורה מתוספא ואזלא כמה דורות עד שבא הגירוש והתורה אז נתיסדה במערב וגלילות טורקיאה וכיוצא התורה היתה מרובה ומאירה כצרפת שהיו רש"י ורבותינו בעלי התוספות וחכמי לוניל והיה הגירוש והלכו לאשכנז ונתרבתה התורה שם וכבר נודע דכל הגליות הם לברר ניצוצות קדושות אשר בארץ ההוא וכו' עיי"ש [א"ה וכן הוא בדורינו שנעזבו אחר השואה כל מרכזי התורה בארצות מזרח ארופה וארצות ערב ועברו לא"י ואמריקה וכו'].

מי התנא והאמורא המוזכרים ביותר בש"ס

שאלה: האם ידוע מי התנא שמופיע הכי הרבה פעמים בש"ס בבלי, ומי האמורא שמופיע הכי הרבה פעמים בש"ס בבלי.

תשובה: התנא המוזכר ביותר בש"ס, הוא רבי יהודה. והאמורא המוזכר ביותר, הוא רבי יוחנן. ועי' בקובץ כרם יהושע מש"כ בזה הגאון הבקי הנפלא ר' יהושע כהן שליט"א.

בענין רש"י על הרי"ף אם הוא מרש"י עצמו

תשובה: בענין רש"י על הרי"ף עי' בספר יד מלאכי ח"ב כללי רש"י אות ה' שפירוש רש"י שסביבות הרי"ף אינו מרש"י והגאון רבינו אברהם הכהן מסלוניקי כתב בספרו טהרת המים מערכת הפ' אות ק"מ וכן באות רכ"ט וכן במערכת ש' אות י"ג דעתו נוטה שמהר"י בועז ז"ל הוא שכתב את פירוש רש"י על הרי"ף. וכן הגאון שדי חמד ח"ו כללי הפסוקים סי' ח' אות ז' האריך בכך ובתוך דבריו הביא דעה שהרא"ש ז"ל הוא מחברו של פירוש זה. וכן בספר אוצר הספרים {ר' יצחק אייזיק ב"י מוילנא} עמ 475 פיסקא כתב שרש"י שסביבות הרי"ף לא רש"י כתבו עיי"ש וכן כתב האליה רבה סי ר"ח וכן בסי' תקנ"ז.

ע"פ מה הגיה הב"ח בש"ס

שאלה: האם הגהות הב"ח על הש"ס זה מדעתו, או שהגיה לפי מה שמצא בספרים קדמונים יותר מדוייקים.

תשובה: בענין הגהות הב"ח, עי' בספר מגדים חדשים על מסכת ברכות דף כ"ד שהביא הביא ויכוח בינו ובין חכם אחד הוא הרב מאיר מאזוז [ראה באור תורה שנה ט"ו סימן ס"ב] אם הגהות הב"ח על הש"ס נכתבו ע"פ כ"י או מסברא ושם הביא ראיות דהגיה מסברא כיון שיש לו הגהות לא רק על הש"ס אלא גם על רש"י ותוס' ונ"י ומפרשי המשניות ומרדכי ותוספתא ועוד ולא מסתבר שהיו לו כל כך הרבה כת"י וההגהות הועתקו מהש"ס שלו כמו שכתבו מדפיסי וילנא ולכך מסתבר שהם לא מכת"י עיי"ש באורך.

אם הרפואות בש"ס הוי בכלל ת"ת, ומדוע הובאו הרפואות בש"ס

תשובה: כל מה שכתוב בש"ס היא תורה גמורה תורתו של הקב"ה והיא התורה שבע"פ ומברכים ע"ז ונתן לנו את תורתו. וכן אמר הגרוצוב'ר ויש בכל דבר גם סודות גדולים שאין אנו מבינים וחלילה לומר על מה שבש"ס ביטול תורה אך מה שאינו מבין לא יתעכב הרבה.

וע"ע במהרש"א בגיטין מ"ח דהגמ' הביאה לרפואות כדי להראות דלא חסרים חז"ל מידיעת חכמת הרפואה ויש למבינים לדעת כל הרפואות מהש"ס ועי' בספר לב אברהם ח"ב עמ' י"ט בשם הגרשז"א. ועי' בספר מאיר עוז ח"א עמ' 97 בענין, וע"ע בגמ' בשבת דף פ"ב וברש"י שם.

אם יש מקום להחמיר שיטה בתלמוד שלא נפסקה

שאלה: האם יש מקום להחמיר באיזה דין כשיטה של איזה תנא או אמורא אף שלא קי"ל כדבריו (כי ראיתי בשו"ת של הג"ר יוסף אירגאס בסי' מ"ה לענין גבינה אחר בשר ולהיפך) שכתב שיש ענין כזה האם יש מקור אחר לזה אצל חכם אחר (ובפרט אצל הראשונים).

תשובה: בענין להחמיר כשיטה המובאת בתלמוד שלא נפסקה להלכה עי' באורך באנציקלופדיה תלמודית חלק כ"ח בערך כל הפטור מן הדבר ועושהו עמ' תס"ט ובהערות שם מה שהביאו השיטות בזה.

אם לשון מצוה בחז"ל פירושו שאינו מעכב

שאלה: כאשר כתוב בגמ' על דבר מסויים ש'מצוה' לעשותו האם אפשר לדייק מזה שאינו מעכב? האם מישהו כתב ע"ז מאמר מקיף?

תשובה: בענין לשון מצוה דאינו מעכב, כ"כ התוס' בר"ה דף כ"ו ע"ב ד"ה של יעל פשוט וז"ל ומיהו נראה דלא פליגי אלא לכתחילה אבל כולהו מודו דיוצא בדיעבד בין בשל איל בין בשל יעל וכו' תדע דלמצוה פליגי דהא ר' לוי מצוה קאמר עכ"ל הרי להדיא דהוכיחו התוס' מלשון מצוה שרק לכתחילה הוא וכ"כ הרא"ש שם למצוה אינו מעכב. ועי' יומא דף מ' ע"ב אי נימא מצוה אלא לאו לעכב הרי דלשון מצוה אינו מעכב. ועי' בב"י ד"ה ומש"כ ונראה ב"ח ביו"ד רפ"ט ובביאור הגר"א יו"ד שם סי' רפ"ט ו' דדייקו ג"כ מלשון מצוה דאינו מעכב. והנה לענין נ"ח שצריך להניחו בטפח הסמוך לפתח כתוב גם לשון מצוה ויש דדיקו דאינו חובה, אך עי' בספר שבות יצחק מש"כ בשם הגריש"א לחלק בין שם למש"כ בסי' רפ"ט לענין מזוזה דמחלק בין מצוה דאורייתא לדרבנן עיי"ש.

למה אביי ורבא הלכה כרבא

שאלה: האם תוכלו למצוא לי את המקור מדוע אביי ורבא הלכה כרבא?

תשובה: בענין הטעם אמאי הלכה כרבא, לא מצאנו מקור מפורש אך יתכן דהלכה כבתרא מזמן רבא. עוד עי' בבב"ב דף כ"ב ע"א שרב אדא בר אבא אמר לרבנן אדמגרמיתו גרמי בי אביי תו אכלא בישרא שמינא בי רבא ויתכן דלכך הלכה כרבא. אומנם עיי"ש דנענש על כך ומת בשביל כך לדעת אביי עיי"ש.

מסכת ברכות

ברכות ה', על אלו דברים נאמר בחז"ל שהעושם מוחלין לו כל עוונותיו.

תשובה: עי' ברכות דף ה' כל העוסק בתורה ובגמ"ח מוחלין לו. שם יסורין ממרקין כל עוונותיו. ברכות דף י"ב כל העושה עבירה ומתבייש בה מוחלין לו כל עוונותיו. ברכות נ"ז הרואה שעורים בחלום סרו עוונותיו. שם הרואה תמרים בחלום תמו עונותיו. שם המקיז דם בחלום עונותיו מחולין לו. שבת קי"ח "כל המשמר שבת. ר"ה דף י"ז כל המעביר על מידותיו מעבירין על כל פשעיו. יומא פ"ח הרואה קרי ביוה"כ עוונותיו סדורין לו לימחל. נדרים מ"א אין החולה עומד מחוליו עד שיתכפרו כל עוונותיו. מועד קטן כ"ה כל המתאבל ובוכה על אדם כשר מוחלין. ספרי האזינו של"ג כל הדר בא"י. שבת קי"ט כל העונה איש"ר בכל כוחו. בגמרא ירושלמי פ"ג ממסכת ביכורים משנה י"ג נאמר ג' מוחלין להם על כל עוונותיהם גר העולה לגרולה והנושא אשה. זוהר בשלח דף נ"ד [מובא במ"ב נ"א ס"ק י"ז] כל האומר שירת הים בשמחה. טור סי' ל"ז המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא ק"ש ומתפלל כל עוונותיו נמחלין. שבת קי"ט וזוהר ויקהל דף ר"ז כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו. באורחות חיים להגר"ח וולאזין אות סג כתב שמי שזהיר ללמוד בלילה ג' שעות לשמה מוחלין לו על כל עוונותיו זולת עבירות שבין אדם לחבירו. ועי' בספר דרכי חיים [הר"ר מרדכי פישהוף] פרק כ"א.

ברכות ז: ביאור דברי התוס' בגילו של אברהם אבינו

שאלה: עי' בתוס' בברכות דף ז' ע"ב ד"ה לא שכתבו בא"ד וכן צ"ל ע"כ שהרי אברהם היה בן ע' שנה בברית בין הבתרים ואחר הדברים האלה נאמר אחר מלחמת המלכים ובמלחמת המלכים היה בן ע"ג שנים וכו'. וקשה הרי מלחמת המלכים היתה אחרי שלוט נפרד מאברהם וא"כ כיצד כתוב בפס' ואברהם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן וכתוב ויקח את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו הרי לוט כבר הלך לסדום ולא חזר יחד עם אברהם פעם שניה לחרן.

תשובה: עי' בחדושי רא"מ הורוויץ בברכות וכן בשבת דף י' ע"ב ד"ה של סדום שהקשה כן וז"ל וקראי מוכחי נגד דברי התוס' דהא מפורש דהיציאה מחרן והירידה למצרים והעליה משם היה הכל עם לוט ומלחמת המלכים היה אחר פרידתו והוא היה בן ע"ה בצאתו מחרן ודוק ותשכח. אך מצאנו בדעת זקנים בעלי התוס' שכתבו דצ"ל ששתי יציאות היו בפעם

ראשונה כשהיה בן ע' וילך אתו לוט ובאותה שנה נשבה לוט ואברהם כבש המלכים ומיד היתה ברית בין הבתרים כי כן נמי פרש"י גבי אחד הדברים האלה כל מקום שנאמר אחר סמוך והיינו מיד שכבש המלכים ונמצא שלא היה כי אם בן שבעים באותו שנה ואחר ברית בין הבתרים חזר לחרן ושהה שם חמש שנים ויצא ועל אותה יציאה קמהדר קרא ואברם בן חמש שנים וגו' וע"ש שהביא שכן מצא בסדר עולם בפירוש ע"ש ופירוש הדברים דאין מוקדם ומאוחר וכל הירידה למצרים ועזיבת לוט את אברהם ומלחמת המלכים היה בביאה הראשונה ואח"כ אברהם חזר לחרן. ומש"כ ואברהם בן חמש ושבעים שנה צריך לחלק את הפס' לשנים. והיינו שכל הכתוב בפס' נאמר על יציאה א' וכן מה שכתוב בפס' בהא שלקח את לוט. ורק מה שכתוב ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן הולך על יציאה ב'. ויש שכתבו דלוט חזר עם אברהם אחרי שהיה בסדום פעם שניה לחרן ואח"כ כשבאו שוב לא"י חזר פעם שניה לסדום וזה דוחק גדול מאוד. [ועי' עוד שיטות אחרות דלא כתוס' בברכות בתוס' בשבת דף י' ע"ב ובתוס' בע"ז דף ט'.] ובסדר עולם רבה ובביאורים שם וכן בתוס' השלם לך לך האריכו בכל השיטות בזה.

ברכות י. בחידוש המנח"א בענין יתמו חטאים ולא חוטאים

שאלה: בס' דברי תורה להאדמו"ר ממונקאטש בעל המנחת אלעזר מהדורא ב' אות מ"ו כתב מה ששגור בפי העולם יתמו חטאים ולא חוטאים כאילו הוא הללמ"ס, ומאריך שם שאינו להלכה ומביא הוכחות לזה, ולכאורה נראה דסוגיא דעלמא לא כוותיה, האם מצאנו מי שחולק על כך.

תשובה: בענין דברי הבעל מנחת אליעזר ודאי דדבריו הם חידוש ועי' בכל המפרשים בסוגיא [במ"מ על ברכות דף י'], אך מצאנו מי שהתייחס לדבריו עי' בספר שובה ישראל ח"ב [וינפלד] עמ' ק"י דחלק עליו והשיב על ראיותיו וכן בספר זכרון שלום [בלוי] ברכות דף י' ועי' ביד דוד מהדורא בתרא ד"ה אלא דכתב במקצת כדבריו ובמקצת חלק עליו וכתב דלגבי רשעי ישראל הכונה רק חטאים ולגבי רשעי עכו"ם הכונה חוטאים.

ברכות י. טעם שלא התפללה רחל על עוד בנים, דאפי' חרב חדה וכו' אל ימנע עצמו מן הרחמים

שאלה: יש להסתפק, אם יש איזהו ידיעה ע"י נבואה האם זה סבה שלא יתפלל (כדי לבטל הנבואה), ולכאורה מוצאים סתירה בזה, דפרשת ויצא עה"פ (ל' כד) "יוסף ה' לי בן אחר" כתב רש"י יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמיד אלא שנים עשר שבטים אמרה יה"ר וכו' עכ"ל, הרי שהחליטה וגמרה בדעתה שלא תתפלל עוד על בנים כיוון שידעה ע"י נבואה שזה לא יעזור. ויש להקשות ע"ז מגמ' ברכות דף י' ע"א א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, הרי אפי' במקום שיש נבואה אי"ז סיבה שיפסיק להתפלל, וצע"ג.

תשובה: בענין קושיתך אמאי רחל לא התפללה על עוד בנים ממעשה דחזקיהו, הנה שם מה שידעה שיהיה ליעקב י"ב שבטים לא הוי גזירה רעה רק רחל ידעה המציאות שנקבעה ע"י הקב"ה לצורת עם ישראל שהוא ע"י י"ב שבטים וזה לא שייך לשנות ואין טעם לשנות וכל מה שנאמר שאפשר לשנות הוא רק על גזירה רעה. וזה כעין מה שפסק הרמב"ם בפ"י מהל' יסודי התורה הל' ד' שבנבואה לרעה שלא התקיימה אין ראיה שהוא נביא שקר והוכיח זאת שם גם מחזקיהו משא"כ נבואה לטובה אם לא התקיים הוי נביא שקר וזה ע"פ הגמ' בשבת דף נ"ה ע"א.

ברכות י"א. סתירה אם העושה כב"ש שפיר עביד או לאו

שאלה: עי' בשבת קי"ט. "קצב הייתי, ומכל בהמה שהיתה נאה אמרתי זו תהא לשבת" וזהו כשיטת ב"ש בביצה ט"ז. "אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה - מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים. שנאמר ברוך ה' יום יום. תניא נמי הכי: בית שמאי אומרים: מחד שביך לשבתיך, ובית הלל אומרים: ברוך ה' יום יום",

וכן מצינו בברכות נ"ג: בענין שכח לברך במקומו "הנהו תרי תלמידי, חד עביד בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקא דדהבא".

ומבואר ב' מעשים שעשו כב"ש ונתעשרו על ידי כך.

ומאידך איתא בברכות י"א. "רב נחמן בר יצחק אמר עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה, דתנן אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי, וסכנתי בעצמי מפני הלסטים. אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך, שעברת על דברי בית הלל".

תשובה: בענין שאלתך בסתירת המעשים לענין מי שהחמיר כב"ש, הנה בענין הסתירה לגמ' בשבת קי"ט, עי' באו"ז בהלכות ער"ש פ' י"ח אות ג' וז"ל הלכך הרוצה לעשות כב"ש עושה שב"ה מודים לב"ש דהכי עדיף טפי והא דמסיק אבל הלל שכל מעשיו לשם שמים לא נהג כן אפ"ה איתמר דב"ש עדיפא ומיהו העושה כבית הלל לא הפסיד. ומוסיף עוד אע"ג דהכלל דהלכתא כהלל הכי שאני משום דסתמא דגמ' [שבת דף קי"ט] כב"ש דבגמ' מבואר שעשירים שבאר"י במה הן זוכין בזה שמעשרין דכתיב עשר תעשר ושבבל זוכין בזה שמכבדין את התורה ושאר ארצות בזה שמכבדין את השבת וכההוא קצב וכו' וכן פסק הרמ"א בדרכי משה [על טור או"ח סי' ר"נ אות א'] שהביא דעת האור זרוע דהלכתא כב"ש אלא שמביא דהרמב"ן על התורה שחולק עליו וכ"כ הב"ח שם דאע"ג דביד כל אדם לאחוז במנהג שמאי הזקן או במנהג הלל הזקן והאידנא נהגו עלמא כשמאי הזקן ומביא דברי האו"ז ומסיים והכי עיקר. וכן פסק המג"א בסי' ר"נ שהביא דברי הד"מ והב"ח להלכה שצריך לנהוג כב"ש וכ"כ הט"ז בס"ס רמ"ב. ועי' בחת"ס בגמ' ביצה שמבאר שהלל פליג על אדם שכל מעשיו לשם שמים, אבל ודאי אחרי שראינו שהאמוראים בגמ' נהגו כשמאי הזקן שסברו שאינם בדרגת הלל ק"ו

אנחנו שצריך לנהוג כב"ש וכמו פסקו האחרונים הב"ח והמג"א והט"ז. וכ"כ עוד אחרונים. ולפ"ז מיושב גם לדעת הרמב"ן.

ובענין הסתירה לגמ' בברכות נ"ג עי' בספר אור יקרות על ברכות דף נ"ג ע"ב שעמד בזה ותירץ נ"ל פשוט כי בק"ש פליגי ב"ש וב"ה בקרא ולכן כאשר רצה ר"ט ע"ה להחמיר ע"ע לעשות כב"ש של ע"פ דין ע"כ כמעט היה מתחייב בנפשו, אבל בברכת המזון שגם ב"ה מודים שבמזיד צריך הוא לחזור למקומו ולברך ובשוגג לא רצו להחמיר עליו והתירו לו שיכול לברך במקום שנזכר וב"ש סברי שאם כי נתיר לו בשוגג יעשה ג"כ במזיד ויקל עצמו לברך במקום שנזכר ולכן החמירו גם בשוגג בשביל מזיד וע"כ התלמיד שהחמיר ע"ע מצא ארנקי דדהבא.

ברכות י"ז. סתירה אם אם יש קנאה לעוה"ב

שאלה: בברכות דף יז.: מרגלא בפומיה דרב לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה".

ואילו בב"ב דף ע"ה אמרינן מלמד שכל אחד ואחד נכוה מחופתו של חבירו, אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה. ומשמע שיש בושה בעוה"ב ואולי אף קנאה.

ושמא י"ל דאין שם קנאה, שנאה ותחרות מהסוג ששייך בעוה"ב, היינו, על מילי דעלמא ומילי דהבל, אולם קנאה על השגים רוחניים ובושה על שלא השיגו בעצמו - יש.

תשובה: בענין שאלתכם על קנאה לעת"ל, בספר כסאות למשפט סנהדרין דף צ' כתב דרק קנאה לשנאה אין אבל קנאה לטובה יש בעוה"ב וכמו שכתוב קנאת סופרים תרבה חכמה וכמ"ש במס"י פ"ד. וכעין זה מצאנו בפי' דברי יואל על שער הגמול עמ' פ"ב ובמקו"א מצאנו כתוב לחלק בין ימות המשיח לעוה"ב באלף השביעי אך זה חידוש גדול וי"ל.

ברכות כ"ו: כיצד תיקן יעקב תפילת ערבית והא התפלל קודם ששקעה חמה

שאלה: ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש, פירש"י ויפגע ורבותינו פירשו (ברכות כו:) לשון תפילה. ולמדנו שתקן תפלת ערבית, (ומקור רש"י בירושלמי ברכות א' ד').

ובפשטות לומדים מ"כי בא השמש" שתיקן תפלת מעריב, אבל קשה לומר כן כי הרי יעקב התפלל תפלתו לפני ביאת השמש, וכך מפורש בגמ' חולין צ"א: ויפגע במקום כי מטא לחרן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ואני לא התפללתי כד יהיב דעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום כד צלי בעי למיהדר אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה מיד בא השמש, הרי מפורש שאחרי שהתפלל רצה להמשיך בדרכו ויום גמור היה, ומה שייכות תפלה זו למעריב?

ולתרץ מפלג המנחה כשיטת ר"י, הרי אצל יצחק כתוב ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות הערב, ולכאורה זה גם מפלג המנחה.

תשובה: בענין תפילת יעקב כבר הקשו כן התוס' בברכות דף כ"ו ע"ב ותרצו. וכן תירץ בגור אריה למהר"ל כמו שרצית לתרץ דהוי לר"י. עוד תירץ המהר"ל שם דהא דאמר בגמרא כד צלי בעי למהדר מיד בא השמש אין הפירוש שהתפלל כבר אלא כך פירושו שהיה רוצה לחזור כאשר התפלל והיה רוצה להתפלל ביום מיד בא השמש קודם שהתפלל והיה מתפלל בלילה ותקן תפילת ערבית. וע"ע בשו"ת ח"ס ח"א סי' ו' ובדרשות מהר"ם חביב פרשת ויצא ותורת חיים חולין דף צ"א.

ברכות כ"ז: טעם דלא היה בהורדת ר"ג מנשיאותו משום מעלין בקודש ואין מורידין

שאלה: במעשה דר"ג וחכמי יבנה בברכות (כז:-כח) למה לא שייך הסברא שמובא בסוף הסוגיא דמעלין בקודש ואין מורידין?

תשובה: בענין הערתך במעשה דר"ג, עי' במהרש"א שם ובספר אגדת אליהו דעמד בזה שם וכתב דיש לומר לכאורה דמה דאמרינן מעלין בקודש ולא מורידין הוא להורידו לגמרי לעולם, אבל כאן כשהורידו לרבן גמליאל כיון שהיה לכבוד רבי יהושע ידעו החכמים שרבי יהושע סופו להתפייס לפי שחכם מתפייס מיד כדי שלא לנקום ולנטור, וכיון שכן חוזר ר"ג לנשיאותו כבתחילה כמו שהיה. ויש דביארו דהיכא דעשה שלא כהוגן אפשר להורידו. ועי' במרגליות הים סנהדרין דף י"א דכתב דמדויק בברכות שם כ"ח דאמרינן ניחא ליה למר למהוי ריש מתיבתא וכ"ה בירושלמי תענית פ"ד ה"א שרבן גמליאל נשאר כל הזמן בנשיאותו ולכן לא חשו בהורדתו משום מעלין בקודש ולא מורידין וראב"ע התמנה רק לראש הישיבה ואמירת שיעורים עיי"ש דדייק זאת מעוד מקומות.

ברכות ל"א. כיצד רצתה חנה להתיחד ולגרום למחות את שם ה'

שאלה: במעשה עלי וחנה, מובא שחנה אמרה שתתייחד ויביא אותה לכן והיא תצא זכאית ובגלל זה יוולד לה בן. קשה הרי אם תעשה זאת אז א. תעבור על איסור יחוד וב. יצטרכו בגללה למחות את שם ה'?

תשובה: בענין קושיתך על חנה, עי' בפנ"י בברכות ל"א ובמרומי שדה שם ובשו"ת ח"ס אבן העזר ח"ב סי' ק"ב ובקובץ שיעורים כתובות דף ע"ה ובספר דבר העמק מהנצי"ב על שמואל ובשו"ת דובב מישרים ח"א סי' ה' ועוד שעמדו בזה. ויש מהם שתרצו דהיתה בפיקוח נפש אם לא תלד ובזה תרצו שני הקושיות גם על איסור מחיקה, ויש שתרצו דאמרה זאת רק בתור איום וגם בזה מתורצים שתי הקושיות.

ברכות ל''ג: מה הם ה''חגי נדבה'' בנוסח ותודיענו

תשובה: בביאור חגי נדבה, עי' במהרש"א בח"א בברכות ל"ג ע"ב ד"ה וחגי נדבה וז"ל יש לעיין מאי חגי נדבה אם ר"ל קרבנות נדבה שמביאין בחג וכו' וי"ל דחגי נדבה רמז על יו"ט שני שעושין בח"ל מנהג אבותינו דקרי ליה חגי נדבה כיון שאין חייבין בה מן התורה ומזה יתיישב נמי דקאמר דתיקנו ליה בבבל דזה הנוסח וחגי נדבה לא נתקן אלא בבבל ולא בארץ ישראל עכ"ל.

והראש יוסף ד"ה וחגי כתב שאילולי פירושו של המהרש"א היה נראה לפרש שכל המועדים והחגים שיש לנו הם בבחינת נדבה וחסד שנתנם לנו זכר ליציאת מצרים והיה די לעבד בכך שהוציאו רבו מבית האסורים שבתורת נדבה הוסיף עלינו ציווי לשמוח בימים אלו ועל כך אנו מודים ושפיר אפשר לקרוא גם לחג שנקבע זמנו בתורה בשם חגי נדבה.

ברכות ל''ג: השמטת הטושו''ע בדין האומר על קן ציפור

שאלה: מדוע השמיטו הר"מ וטוש"ע ושאר פוסקים דין "האומר על קן ציפור יגיעו רחמיך וכו' משתיקין אותו וכו'.

תשובה: דין האומר על קן ציפור וכו' מופיע ברמב"ם בהל' תפילה פ"ט הלכה ז' וכן הובא בראי"ש וברי"ף ורק בטור והשו"ע השמיטו דין זה וכבר עמד בזה בכרם שלמה הל' תפילה סי' קכ"א.

ברכות ל''ג: כיצד מנקדים את המילה סטיו

תשובה: ברוב המילונים והגמרות מנוקדת מילה זו כך סטיו בפתח תחת האות ט' אבל בתרגום יונתן ויקרא פרק כ"ו פסוק א' מנוקד ברוב הדפוסים גם העתיקים סטיו בשבא תחת הט' וחולם על היו, אך עי' בתרגום שני על אסתר א' ז' סתיו בפתח ועי' באריכות בתרגמונא על התרגום יונתן הנ"ל.

ברכות ל''ו. כמה אמוראים בש''ס נקראו בשם שיננא

תשובה: בכל הש"ס מוזכר כ"ו פעמים שיננא ובכולם הוא רק על אמורא אחד דכך קרא שמואל לרב יהודה, [עוד יש בגיטין דף פ"ט אמורא הנקרא שיננא ועי' בסדר הדורות בערכו דיתכן דנקרא בשם אחר ע"פ גמ' אחרות עיי"ש] וכן יש גם רב שיננא גאון מהגאונים, נפטר בד"א תמ"ט.

ברכות ל''ו: אם שמאי במקום הלל הוי משנה או אינה משנה

שאלה: האם ענין ב"ש אצל ב"ה אינה משנה נאמר דוקא בב"ש וב"ה או אפי' בשמאי והלל?

תשובה: עי' בתוס' יו"ט בריש מס' נדה דכתב דשמאי במקום הלל הוי משנה.

ברכות מ. אי מינה שליח להאכיל בהמתו אי מותר לאכול מיד

שאלה: בגמ' בברכות דף מ' אמרינן דגביל לתורא לא הוי הפסק, משום שאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו. וצ"ב כיצד מותר לו לאכול מיד אח"כ, הרי הבהמה עדיין לא אכלה דלוקח זמן עד שמגבל לתורא.

תשובה: בענין מגבל לתורא, עי' בכף החיים סי' קס"ז ס"ק נ"ב בשם נהר שלום ס"ק ד', וכן בשו"ת קרן לדוד סי' מ"ז אות ז'. דהוכיחו מכאן דאם מינה שליח להאכילם מותר לאכול מיד. ועיי"ש בקרן לדוד דביאר דכיון דמינה שליח מקרי דאין מזונותן עליך.

ברכות נ"ד. אם יש חילוק בין צדוקים לבייתוסים

שאלה: האם מצינו חילוק בין צדוקים לבייתוסים או שבכל מקום הולכים שניהם ביחד?

תשובה: בענין החילוק בין צדוקים לבייתוסים, אין הדבר ברור כלל והועלו במשך הדורות כמה השערות, ועי' במאור עינים לר' עזריה מן האדומים באמרי בינה פר' ג' ושם הוא כותב את ההבדל המהותי בין הצדוקים לבייתוסים. ועוד ראינו שמביאים בשם הרב קוק [אוצרות הראי"ה ח"ג עמ' 86] שכתב שיש לו השערה שלא נתבררה שהצדוקים יסדו עיקר הריסתם נגד הדרשות ודברים של שיקול הדעת, והאחרונים בייתוסים עיקר הכחשתם היתה בנוגע להאמנת המסורת לקבלת האבות תורת הזקנים. ובספר ארץ הגליל להר"ר פנחס מילר עמ' 231 כתב דיש אומרים כי הצדוקים והביתוסים היו כתות נפרדות וההבדל ביניהם הוא כי הצדוקים התנגדו לפרושים בעניני מדיניות בלבד, והביתוסים בנושאים שנגעו לדת ודין.

ברכות ס"א, מקור דברי המאירי דעדיף להיות עובד ע"ז מאשר לא להאמין בכלום

תשובה: מש"כ בשם המאירי מצאנו רק באמרי נועם [ברכות דף ס"א] שביאר מש"כ אחרי ע"ז ולא אחורי בית הכנסת שעובד ע"ז שמאמין עדיף מכופר שאינו עובד ע"ז.

ברכות ס"א: אם פפוס בן יהודה הוא פפוס דהרוגי לוד בב"ב

תשובה: בענין מעשה בפפוס בן יהודה המובא בברכות ס"א ע"ב תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה וכו', אם הוא אותו פפוס המובא בב"ב דף י' ברש"י דהרוגי לוד הם דפפוס ולולייונוס.

עיין באמרי נועם להגר"א על ברכות שם דכתב רבינו הגר"א דהוא אותו פפוס ולולייונוס שמסר את עצמו על כלל ישראל ומה דאמר דנתפס על דברים בטלים היינו דאצל המלכות הרשעה נתפס על כך ולא שכן היו הדברים, והובאו דבריו בספר ברכת שמואל ב"ב כתובות במכתב שכתב הגאון רבי ברוך דוב ליבוביץ זצ"ל.

אומנם עי' בספר אמרי דעת ח"ב עמ' תי"ט מכתב ארוך מהגר"י פלקסר בתשובה להגאון רבי נפתלי שטרן שכתב להוכיח דהם שני אנשים עיי"ש באורך. [נמצא באוצר החכמה ומובא בספר דף על הדף בברכות שם].

מסכת שביעית

אם לשיטת הרמב"ן שיש מצוה באכילת פירות שביעית זה גם בפירות שנקנו מדמי שביעית או רק בפירות שביעית עצמם.

תשובה: בענין אכילת פירות מדמי שביעית, עי' בספר כרם אליעזר שביעית סי' ל"ה שהסתפק בכך. ועי' בקובץ נזר התורה כ"ו עמ' קנ"ו דפשיטא ליה דאין בכך מצוה ואינו לפדות מע"ש ונטע רבעי דשם יש מצוה דשם הפירות עצמם יצאו לחולין משא"כ בפירות שביעית.

זרע מאכל אדם להאכילו לבהמה אם מותר לבהמה בשביעית

שאלה: הנה קיימא לן גבי פירות שביעית דמאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה, ויש לדון מה הדין מאכל אדם שזרעו לבהמה כדרך שזורעים לבהמות - בצפיפות ובלי הגיינה, האם אסור להאכילו לבהמה, דדין מאכל אדם יש לו לענין טומאת אוכלין, או דילמא גבי שביעית מותר להאכילו לבהמה, וכמדומני ששמעתי שאין הבהמות יכולות להתקיים ע"י עשב בלבד, ומוכרחים ליתן להם גם דגנים.

תשובה: בענין זרע אוכל אדם ע"מ להאכילו לבהמה נחלקו הפוסקים דהמהרי"ט בח"א תשובה פ"ג כתב דמותר דכל שנטע מתחילה על דעת כן לא אמרינן בזה לאכלה ולא להפסד, וכן פסק הבית רידב"ז בסי' ו' סעי' ז', אך בפאת השלחן סי' כ"ה סעי' ז' אוסר. והנה כ"ז בזרע מאכל הראוי לאדם אך אם זרע מאכל אדם בצורה שבני אדם לא רגילים לאכול ממנו א"כ זה מאכל בהמה ויהיה מותר.

מסכת ביכורים

ביכורים פ"ג מ"א, אם יש מקור שהחוט שקושרים את הביכורים היה בצבע אדום

תשובה: בענין צבע החוט שנקשרו הביכורים במשנה בביכורים נאמר קושרו בגמי וכן ברמב"ם ולא מוזכר צבע אדום ובכל המקומות [שכולם מספרי זמנינו] שכתבו צבע אדום לא כתבו מקור ולא מצאנו שום מקור לכך.

ביכורים פ''ג מ''א, דין ביכורים מכל פרי בכל שנה או רק הגדל פ''א על העץ

שאלה: האם דין הבאת ביכורים הוא מהפרי החדש שבכל שנה או רק מהפרי הראשון של העץ עם אחת בלבד.

תשובה: בענין הבאת ביכורים, עי' בשו''ת ציץ אליעזר חלק ט''ו סימן ט''ז וחלק י''ז סימן י''ט שחידש לומר שבכורים תלוי בראשית בכורי אדמתו ואם כבר הביא פעם תו אין צריך להביא יותר מהאילנות של אדמתו זאת אפילו כשבעוד שנה נותנים עוד הפעם פירות חדשים. אך הרבה הוכיחו דלא כדבריו, עי' בגיטין מ''ז ע''א המוכר שדהו לעכו''ם לוקח ופירש''י לוקח ומביא ביכורים בכל שנה מפורש, והכי הוא ברש''י עה''ת דברים כ''ו ט''ז אקרא ושמרת ועשית בת קול אומרת תשנה לשנה הבאה משמע לכאורה שהברכה שיביא מאותו האילן. וכן מדברי הרמב''ם במורה נבוכים ח''ג פרק ל''ט, ומשו''ת חתם סופר חלק ו' ליקוטים סימן לו ד''ה אמנם שהחיוב הוא כל שנה. ועי' באורך בספר דעת אשר עמ' י''ז דהביא הרבה ראיות ומשמעויות בראשונים ואחרונים דלא כדעת הציץ אליעזר. ועי' בקובץ עיון הפרשה שמות ב' עמ' ש''ס והביאו שם בשם מרן שר התורה רבי חיים קניבסקי שליט''א שכתב שדברי הציץ אליעזר תמוה מאד.

מסכת שבת

שבת י''ב: למה אין מתפללים בל' ארמי כיון דגבריאל יודע ל' ארמי

שאלה: איתא שבת י''ב ע''ב ובסוטה ל''ג ע''א לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית כי אין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי שאדם לא יתפלל בלשון ארמית כיון שמלאכי השרת לא יודעים לשון ארמית חוץ מגבריאל שיודע גם כן לשון ארמית שלמד ליוסף. וקשה לי למה לא יתפלל בארמית כיון שגבריאל יודע לשון ארמית?

תשובה: בענין שאלתך בענין תפילה דגבריאל יודע לשון ארמית, יש להוסיף דבס' המנהיג הל' תפילה כתב דג' מלאכים מיכאל גבריאל רפאל יודעים לשון ארמית. אך בעיקר שאלתך כבר עמד בכך המהרש''א בסוטה וכתב אע''ג דמלאך גבריאל הי' יודע לשון ארמי אפשר שהוא אינו ממונה לקבל התפילות להביאן לפני הקב''ה.

שבת כ''ב, מהיכן היה אור במשכן ובבית המקדש

שאלה: כיצד ראו במשכן הרי כולו היה מכוסה בעורות וכו' וביחוד קשה בקודש הקודשים וזה גם קשה בזמן בית המקדש שהיה פרוכת בין הקודש לקודש הקודשים ולא האיר לשם שום אור.

תשובה: בענין האור במשכן ובבית המקדש, הנה בענין המשכן עי' בגמרא שבת דף כ"ב "מחוץ לפרוכת העדות יערוך וכי לאורה הוא צריך והלא מ' שנה שהלכו בני ישראל במדבר ולא הלכו אלא לאורו אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל." והקשו התוספות תימה אמאי נקט מ' שנה והלא לעולם כל העולם כולו לאורו של מקום היו הולכין וי"מ וכי אהרן כשהיה נכנס לפנים לאורה היה צריך והלא מ' שנה היה מאיר להם עמוד ענן בכל המקומות כדאמרינן בברייתא דמלאכת המשכן היה מסתכל בטפיח ורואה בו ויודע מה בתוכו בחבית ויודע מה בתוכה וכן משמע בת"כ דאכהנים קאי דגרס התם וכי צריכים לנר והלא כל אותן מ' שנה לא הוצרכו לנר שנא' כי ענן ה' על המשכן וכו' עיי"ש, ומבואר דבמדבר לא היו צריכים לאור בכל מקום שהוא אפי' במקומות חשוכים ולכך היה אור במשכן. אך אכתי צ"ב מה היה במשכן לאחר ארבעים שנה בהיותם בארץ ישראל וכן בבית המקדש, אך עי' ברא"ש ז"ל בסדר עבודת יוהכ"פ [יומא דף נ"ב] ע"מ שכתוב בסדר אתה כוננת שהכהן יוצא מבית קה"ק טמטם עיניו ויצא דכתב דאין זה בגמרא ואדרבה מתוך הירושלמי פ"ה ה"ג יומא עד שלא ניטל הארון היה נכנס ויוצא משניטל הארון היה מגשש ונכנס מגשש ויוצא עכ"ל הרא"ש והובא דבריו בב"י ולפ"ז מבואר הענין דבאמת במקדש ראשון ראה הכה"ג ע"י הארון ובבית המקדש השני באמת היה חושך.

ועי' בדברי הר"מ קזיס בביאורו על מס' מדות שמסתפק האם היה בקודש הקודשים ג"כ חלונות וכתב ע"ז ראיתי בספר יפה מראה פירוש על אגדות שבירושלמי מאת מהר"ש יפה שהביא את לשון הירושלמי דגרסינן התם תני עד שלא ניטל הארון וכו' נראה מזה שלא היו חלונות לבית קודש הקדשים לא במקדש ראשון ולא במקדש שני.

והנה בבית המקדש הראשון בכותלי ההיכל היו חלונות כידוע מספר מלכים א' ו' ד. ויעש לבית חלוני שקופים אטומים וכן בבית המקדש השלישי מבואר בספר יחזקאל מ ט"ז וחלונות אטומות אל התאים. והנה מבואר במדרש אמר ר' חנינא חלונות היו לבית המקדש ומהם היה אורה יוצאת לעולם שנאמר ויעש לבית חלוני שקופים אטומים [ויקרא רבה ל"א] ובבית השני כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות בית הבחירה פ"א ה"ד ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא בנוהו כבניין שלמה ומעין דברים המפורשים ביחזקאל. וא"כ מסתבר דגם בבית השני היה כך וכן כתב בספר הבית השני בתפארתו ועיי"ש בפרק כ"ד דדן באריכות האם גם בקודש הקודשים היו חלונות ודן בדברי הירושלמי הנ"ל וכן מה הפשט שקופים אטומים.

אומנם עי' ברש"י במלכים דכתב שהוא כדי שלא יכנס אור מבחוץ לידע שלא לאורה הוא צריך ויש עוד להתיישב בזה.

שבת כ"ה: ביאור דברי רש"י "בשם"

שאלה: עי' רש"י שבת כ"ה ע"ב רש"י ד"ה הנך נפישן פי' "בשם" מה ביאורו.

תשובה: בעניין שאלתך בדברי רש"י בשבת דף כ"ה "הנך נפישי" "בשם", עי' במהדורת עוז והדר בהגהות שהביאו בשם גנזי הגר"א לגרוס בשתים, ויש שהביאו עי' בספר זיכרון בספר בשם הגר"א דהיה כתוב בש"ם עם מרכאות והכוונה ר"ת בשתי מעלות. ועי' מש"כ בספר שבת של מי ובספר זרע יעקב על שבת שם ליישב הגירסא הישנה.

שבת מ"ט. אם תפילין דאלישע חזרו להיות תפילין

שאלה: מה קרה לבסוף בתפילין של אלישע בעל כנפים (שבת מ"ט ע"א), האם הכנפי יונה חזרו להיות תפילין (וא"כ יש לדון בסוגיא דמעשה נסים אם כשר למצוה), או שהיה צריך לקנות תפילין חדשים.

תשובה: בענין התפילין של אלישע בן אבויה כבר לפני שנים רבות נשאלנו על כך ולא מצאנו בשום מקור ראיה על כך אך השבנו דלפי היסוד שאסור להשתמש במעשה ניסים כמו שאומר הגר"ח לענין שמן של נס לכאורה אסור להניח תפילין אלו [אם לא שנאמר שרק הכנפי יונה היה נס ואחר כך חזר למצב הקודם].

שבת ס"ו. היכן מוזכר הלשון אבי אבות הטומאה ככינוי למת

תשובה: מושג זה לא הוזכר בש"ס רק בראשונים, עי' ברשי שבת דף ס"ו ע"א ופסחים דף י"ד ע"ב ובספר אסף המזכיר [ערך זה] הביא גם מרעיא מהימנא בזוה"ק ח"ג דף רפ"ב ע"א וביוצר לפרשת פרה לר' אלעזר קליר ואפרה נעשה אב הטומאה והיא מטהרת אבי אבות הטומאה.

שבת ס"ז. האם מבואר בחז"ל דפרדה אינה יולדת

תשובה: מבואר בכ"מ בחז"ל דפרדה אינה יולדה עי' בשבת דף ס"ז ע"א "כפרדה דלא פרה ורביא" ובמגילה דף י"ג כפרדה זו שאינה עושה פירות ובקידושין דף י"ז ע"א כל שישנן ככלל ברכה יצאו פרדות ובב"ב דף צ"א ע"א "כודנא [פרדה] עקרה מאי פרעא" וכן בבכורות דף ח ע"ב וכודנייתא מי ילדה וכן בבר"ר פר' לך לך פמ"א ה' היו אומרים רועי לוט וכו' ואברהם פרדה עקרה ואינו מוליד.

אך קשה דבהל' כלאי בהמה יו"ד רצ"ז [השני] ט' מבואר שאסור להרביע פרד שאמו חמורה אפי' פרדה שאמו סוס. ומצאתי שיש שכתבו שרק מרביעם ע"מ ליחמם שיש להם רצון לכך אבל אינם מתעברות, ויש שכתב דלפעמים רחוקות מתעברות. ועי' עוד במס' פסחים נ"ד דפליגי תנאי איזה דברים נבראו בע"ש רבי נחמיה אמר משום אביו הפרידה ורשב"ג אומר פרד בימי ענה היה שנאמר בראשית ל"ו כ"ד הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר ובחזקוני פר' וישלח הקשה ממש"כ רש"י פר' תולדות זבל פרדותיו של יצחק ומוכח דבימי יצחק היו פרדות ותירץ שהוא היה הראשון שהרביע חמור על סוס וקודם לכן היו פרדות ע"י עצמן ולא ע"י אחרים ע"ש. והנה בגמ' ב"מ פ' השוכר אמרו זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך

וקשה לשם מה גידל יצחק פרדות הא אסור להשתמש בהם וכתב מהרש"א דס"ל כרבי נחמיה שיש פרדים שאינם כלאים והם המה היו ליצחק דל"ק כיון שיש כמה תנאי לפליגי וס"ל שנברא הפרד ערב שבת בין השמשות וא"כ הך דרשא להיו אומרים זבל פרדותיו כו' מצי סבר כהנך תנאי ע"ש. וע"ע באריכות בספר מגדים חדשים על חגיגה דף ב' ע"ב.

שבת ע"ג. סתירה בדברי רש"י בחילוק בין זורה לבורר ומרקד, וסתירה בדברי רש"י מהו מרקד

שאלה: עי' רש"י בשבת עג. דביאר במתני' דהחילוק בין זורה בורר ומרקד הוא בצורת הפעולה זה ביד זה בנפה וזה ברחת לרוח לעומת זה לקמן [עה: ד"ה הרי הוא אורג] ביאר באופן אחר

דזה בקשין זה בצרורות וזה בקמח ולכאו' דברי סתרי אהדדי ולא מצאתי מי שיעמוד בזה.

עוד רציתי לשאול ברש"י במתני' דף ע"ג. ד"ה המרקד דהביא קושיית הגמ' לקמן וביאר הקושיא

דג' מלאכות אלו כולם נעשות "להפריש פסלת מתוך אוכל" אך בדף עג: ד"ה היינו זורה בגמ' ביאר בקושיית הגמ' דכולם שוות "דמפריש אוכל מן הפסולת" מה פשר שינוי זה?

תשובה: בענין סתירת דברי רש"י, עי' בשביתת שבת בפתיחה למלאכת זורה בורר ומרקד שעמד בכך. וע"ע בתורת המלאכות ח"א מלאכת זורה עמ' ק"ז.

ובענין שינוי הלשון ברש"י אולי כיון שאין נ"מ דבשני האופנים אסור וכן לפעמים כונתו באופן א' ולפעמים באופן השני לכך שינה רש"י אך באמת אין נ"מ ביניהם וי"ל.

שבת פ"ח. האם קשרו כתרים גם לשבט לוי

שאלה: איתא בגמ' שבת פ"ח בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ס' רבוא מלאכי השרת ולכל א' וא' מישראל קשרו לו ב' כתרים ..... וכיון שחטאו ישראל -בעגל- ירדו ק"כ מלאכי חבלה ופירקום.

וק"ל הלא ס' רבוא היה חוץ מהלויים שהיו עוד כ"ב רבוא מבן חודש, וא"כ למה רק ל'ישראל' קשרו כתרים, ולא ללויים , ואת"ל שגם ללויים קשרו להם כתרים למה פירקום מהם , הלא לא חטאו בעגל.

תשובה: בענין האם קשרו מלאכי השרת כתרים גם ללוים מצאנו מדרש מפורש על כך, עי' במדרש זוטא על שיר השירים פרשה ראשונה וכן מצינו כשנגלה הקב"ה בהר סיני ומלאכי השרת עמו בררוה מכל מלאכי השרת שנאמר ואתה מרבבות קדש דברים ל"ג ב' רבבות שאין להם מספר א"כ למה נאמר שנים ועשרים אלף במדבר ג' ל"ט אלא לתן כבוד לשבטו של לוי שהוא מקודש מכל השבטים כשנגלה מרוח אחת ועמו עשרים ושנים אלף מלאכי

השרת ובידם עשרים ושנים אלף כתרים ונותנים בראש כל אחד ואחד משבטו של לוי שהם שנים ועשרים אלף ומרוח השניה ששים רבוא ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים מלאכים ובידם כתרי אש ונותנים בראש כל אחד ואחד מישראל וכ"כ בפסיקתא דרב כהנא פ"ב, ויש לציין דלפ"ז בשבט לוי קשרו לכל אנשי השבט מגיל חודש ומעלה משא"כ בבני ישראל קשרו כתרים רק לאנשים מגיל עשרים ומעלה.

ומה שהקשת א"כ למה נטלו מן הלוים שלא חטאו צ"ל דלקחו מכל כלל ישראל ולא שייך שישאר רק לאנשים פרטיים.

וכעת ראינו בספר ימלא פי תהלתך למרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל ח"ב עמ' תקל"ג שעמד בזה, וכתב י"ל דאע"פ שלא כולם חטאו מ"מ כולם הושפעו לרעה ע"י חטא העגל בדרגות שונות ועמש"כ בהמשך וב' ששים ריבוא הכתרים נראה לפרש דהנה איתא בספרים דאע"פ שיש יותר מס' ריבוא אנשים מ"מ מספר הנשמות הוא ס' ריבוא דיש נשמות כלליות ויש נשמות פרטיות ושייך שיהיו אנשים רבים ונשמתם אחת ובין כולם יש ס' ריבוא וי' דמשו"ה ניתנו ס' ריבוא כתרים לפי מנין הנשמות ובזה נכללים כולם גם הלוים והנשים והפחותים מבני כ'.

ויש שכתבו דודאי היה מספר המלאכים הרבה יותר משישים ריבוא דהרי היו גם בעם ישראל עוד נשים וטף ורק כתב את מספר המלאכים שהיו כמנין הבני ישראל.

שבת פ"ח. אם קשרו כתרים לפחותים מגיל כ' ויותר מגיל ס'

שאלה: בעניין שישים ריבוא, נתקשיתי בהא דאיתא בשבת דף פח עמוד א' "דרש רבי סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו ששים ריבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. וכיוון שחטאו ישראל, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה, ופירקום" והא בעם ישראל היו באותו זמן יותר מששים ריבוא זכרים, דששים ריבוא הם רק מבן עשרים ועד שישים, ומדוע לא זכו איפא, הזקנים והצעירים בכתרים דהרי כולם קיבלו עליהם את התורה.

וכעי"ז קשה בהא דשישים ריבוא אותיות בתורה כנגד ישראל וכו' אבל הכא קשה טפי דהרי כולם קיבלו את התורה בשווה.

תשובה: בענין שישים ריבוא. הנה כל נשמות ישראל בכל הדורות היו במתן תורה אך שישים ריבוא הם שישים ריבוא נשמות כלליות של עם ישראל המתחלקות לענפים ופרטים רבים כמבואר בספרי המחשבה והקבלה. ונגד זה גם היו הכתרים.

שבת פ"ח: מקור דטענת המלאכים תנא הודך על השמים היה מדינא דבר מצרא

תשובה: בענין טענת המלאכים לדינא דבר מצרא, ענין זה מופיע בספר באר יצחק להרי"י שאנגי' שאלוניקי תצ"ה פ' יתרו דרוש ב', וכן בספר שתי ידות להר"א חזקוני אמשטרדאם תפ"ו ר"פ תרומה ומביא זה בשם המדרש, ובס' שארית יעקב להרי"י אלגאזי קושט' תקי"א ,וכן כתב בספר שמנה לחמו בשם מהרי"ט, ובספר ברית אבות לר' אברהם קוריאט פרשת יתרו כתב וז"ל הראשונים ז"ל כתבו דטענת מלאכים היה דרצו לזכות בתורה מדינא דבר מצרא ע"כ. וכן רבינו החיד"א כתב כן פעמים רבות בספריו.

שבת פ"ט:, מדוע לא היה בן לצלפחד והלא כל אחד נתעברה אשתו מזכר

שאלה: איתא בשבת דף פ"ט ע"ב מדבר פארן שפרו ורבו עליה ישראל ופירש"י דכל אחד נתעברה אשתו זכר במצוות שובו לכם לאהליכם, ולכאורה קשה מצלפחד אמאי לא היה לו בן זכר אחר מתן תורה.

תשובה: עי' בבן יהוידע שם דהקשה קושיה זו, וכתב דאין לומר דאמם מתה קודם דהא אמרו אם לא תתן לנו ירושה תתייבם אמנו כדאיתא במסכת בבא בתרא דף קי"ט ע"ב שמשה לימד פרשת יבמים ובנות צלפחד אמרו לו שכיון שאביהם מת בלא בנים תהא אמנו צריכה יבום ואם אנו הבנות חשובות כבנים לפוטרה מיבום מדוע לא ניטול נחלה כבנים, נמצא בעת תביעתם היתה בחיים וגם אין לומר דהיו לו בנים ומתו דהא כתיב וצלפחד בן חפר לא היו לו בנים כי אם בנות וכיון דאמר כי אם משמע דלא הוה ליה מעיקרא כלום, ותירץ דיש לומר בהשגחה פרטית לא היה בן לצלפחד דוקא כדי שבנותיו ירשו כל הנחלה ויזכו שתכתב פרשת נחלות על ידם וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בבא בתרא. ועוד כתב מיהו יש לומר דאולי היה סיבה קודם מתן תורה ונעשה עקר ולכך לא היה ראוי להוליד אחר מתן תורה עכ"ד.

וכעין זה כתב מרן הגרי"ש אלישיב בספר הערות שהיתה סיבה שהוא לא יפקד. עיין שם. עוד תירץ שעיבורם בזכרים באותו לילה ששבו אצל נשותיהם ויש שנשותיהם פרסו נדה וכיון דעברה אותו לילה גם סגולה זו עברה ובטלה ע"ש.

אך כבר העירו על תירוץ זה דאם נאמר דסגולה זו היתה רק באותה הלילה א"כ צ"ל מ"ש כל אחד נתעברה אשתו זכר דגם שם היה הנס שהלכו ומצאו נשיהם בטהרה כמו בימי שלמה שדרשו מדכתיב לאהליהם וכן יש לדרוש גם כאן מאהליכם.

עוד העירו על תירוץ זה דהחיד"א זיע"א בדבש לפי' מערכת נ' סי' ב' כתב וז"ל במצרים ובמדבר לא ראו הנשים דם תנחומא סוף פר' פרה עכ"ל, הרי דלא פירסו נידה נשות ישראל במדבר וכן כתב החיד"א בנחל קדומי' פר' בשלח עה"פ ותקח מרים הנביאה עיי"ש.

אך יש שדחו דעדיין א"ל דהיו נשים שהיו כבר בהריון או היה להם דם טוהר וכו'.

עוד א"ל הנה בשבת דף צ"ו ע"ב פליגי ר"ע וריב"ב באיזה חטא מת צלפחד ולדעת ר"ע דמקושש זה צלפחד א"כ ל"ק מצלפחד שלא היו לו בנים דמעשה דמקושש היה בשבת שניה וזה היה לפני מתן תורה וכבר מת בשעה זו. וראינו דכבר כתבו תירוץ זה.

עוד א"ל דהנה בדברי הימים א' ז' י"ח ביחוס שבט מנשה כתוב "ואחותו המולכת ילדה את אישהוד ואת אביעזר ואת מחלה" ועי' במפרשים שם דנחלקו למי היתה נשואה ועי' בביאור הגר"א דכתב דמחלה הנאמר כאן הכונה לבן אך ראינו פעם דיש שכתבו דזו מחלה בת צלפחד ולפ"ז לא היו ה' בנות צלפחד אחיות מאם רק אחיות מאב [אם כי דוחק להכניס זה בפשט הפס' דבפשטות זו מחלה אחרת] ואם נאמר דזו מחלה בת צלפחד א"ל דצלפחד גירשה או שמתה ומחלה היתה הבת הגדולה דהיא מוזכרת ראשונה כמבואר במפרשים וא"כ אפשר לתרץ דבזמן מתן תורה בפארן לא היה צלפחד נשוי אלא גרוש או אלמן ולכך לא ניפקד בבן ואח"כ התחתן בשנית ונולדו לו עוד ד' בנות.

[ועל דרך הדרש והחידוד אפשר להוסיף דהנה במנין הפסוקים בסוף פרשת מסעי העולה קל"ב נכתב סימן מחלה חולה וכבר תמהו מדוע נקט סימן רע מחלה חולה סימן ובפרט שזה בסיום ספר במדבר ויש שכתבו עי' טעמא דקרא ועוד דאין הכונה לחולי אלא הוא מלשון מחול ששמחו בנישואיה ויש שכתבו עוד ביאורים אך א"ל דהיתה חולה ולכך גירש צלפחד את אימה.

שבת צ"ז. סתירה ברמב"ם על מי אמרו החושד בכשרים לוקה בגופו

שאלה:

א. הרמב"ם בפיה"מ יומא פ"א מ"ח כ' שאדם שענינו מסופק אסור לחושדו שעושה עבירה (וע"ז אמרו בגמ' בחושד בכשרים לוקה בגופו) ומצד שני בפיה"מ אבות [פ"א מ"ו] כ' שמה שאמרו חז"ל החושד בכשרים לוקה בגופו נאמר על אדם שידוע שהוא צדיק ולכאו' זה סתירה בדבריו.

ב. וכן קשה על הרמב"ם באבות [שם] מהגמ' שבת [צז.] ויומא [יט:] שמבואר שענין חושד בכשרים שייך גם במי שענינו מסופק.

תשובה: בענין הערתך על פירוש הרמב"ם ביומא, עי' במעשה רקח על הרמב"ם פ"ה מהל' דעות שעמד בזה. אך לכא' היה אפשר לומר דמש"כ הרמב"ם בסוף דבריו החושד בכשרים לוקה בגופו קאי על שתי החלוקות שכתב קודם והיינו גם על הצדיק וגם על הבנוני למרות שיש בניהם חילוק, וכן מוכח בר"ב שם דדייק דכתיב החושד בכשרים דרק הרשעים לא נחשבים כשרים.

שבת ק''ט: מהו מאכל המוזכר בספר חסידים שנותנים לגוסס

שאלה: בספר חסידים כתב יד בולוניא אות רל''ד ובכתב יד פארמא אות שט''ז הביא מין מאכל שנקרא שלוויא וכתב שבלע''ז הוא שלבג''א שנותנים לגוסס. ושאלתי היא מה הוא המאכל הזה ומה פירוש מילת הלע''ז הזו.

תשובה: בביאור מהו שלוויא, עי' בגמ' שבת דף ק''ט ע''ב בגמרא מאי אזוב וכו' עולא אמר מרוא חיורא עולא איקלע לבי רב שמואל בר' יהודה אייתו לקמיה מרוא חיורא אמר היינו אזוב דכתיב באורייתא ופרש''י ע''ז אזוב דאורייתא הוא מרוא חיורא בלע''ז שלוי''א ושם בלעזי רש''י כתבו מין צמח ועי מש''כ בכתבי יד רפואים לרמב''ם בשם דונולו.

שבת קי''ג. הטעם שהשמיט השו''ע דין הצעת המיטות משבת למו''ש

שאלה: במשנה שבת [קיג.] מבואר שאסור להציע את המטות משבת למו''ש ודין זה הובא ברי''ף וברא''ש וברמב''ם. וצ''ע שלא מצאנו בטור ושו''ע דין זה.

תשובה: בענין השמטת השו''ע דין הצעת המיטות, עי' בשו''ת בית דוד סי' קע''ח, ובערוך השלחן שעמדו בזה. ועי' עוד במאירי שם.

שבת קי''ג. האם לדעת הרמב''ם אין ללבוש מלבושי שבת בחול כלל

שאלה: הוקשה לי בדברי הרמב''ם [פ''ל מהל' שבת ה''ג] שכתב ''ומכבוד השבת שילבש כסות נקיה ולא יהיה מלבוש החול כמלבוש השבת וכו' '' דלכאו' בגמ' [שבת קיג.] איתא ''... שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול'' והמובן לכא' הוא שבשבת ילבש בגדים יותר חשובים מבחול משא''כ ברמב''ם שלע''ד המובן הוא שהקפידה היא על ימות החול שבהם לא ילבש כמלבושי שבת כגון שאם הולך לחתונה שלא ילבש מכובד כמו בשבת אלא פחות.

וצ''ע מנ''ל לרמב''ם דבר זה ?

תשובה: בענין שינוי לשון הרמב''ם מלשון הגמ' בענין מלבוש בשבת, הנה יש להעיר דהרמב''ם בסוף דבריו בפ''ל הל' ג' כתב גם את לשון הגמ' וז''ל ''ואם אין לו להחליף משלשל טליתו כדי שלא יהיה מלבושו כמלבוש החול'' והיינו דנתן טעם למימרא של רב הונא שם בגמ' בשבת קי''ג שלא יהיה מלבושו של שבת כמלבוש החול . וכמובן עדיין צ''ב למה בתחילה שינה לשון הגמ' ולמה ברב הונא הביא הטעם בצורה הפוכה. וזוהי הערה יפה מאוד, ועי' בסמ''ג עם פירוש מי קמא במצוה ל' שהרגיש בשינוי לשון זה ברמב''ם עיי''ש בהגהות ועי' בספר אוהלי יעקב ח''ב פרשת תצוה מש''כ לבאר בזה ועדיין צ''ב דברי הרמב''ם.

שבת קי"ח. ביאור מ"ט השכר הוא רק למענג את השבת

שאלה: אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארך והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' לא כאברהם ... ולא כיצחק... אלא כיעקב שכתוב בו ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה. הנה בפשטות הדרשה היא שממה שכתוב לעיל "אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת עונג ... אז תתענג על ה' ...והאכלתיך נחלת יעקב אביך ..." (וכ"מ ברש"י קיח סע"א) ויל"ע דלכאו' השכר קאי על כל הדברים לא רק על מי שמענג את השבת.

תשובה: בענין הערתך על הגמ' בשבת קי"ח, צ"ל דהברכה של נחלה בלי מצרים קאי על הדבר הסמוך ביותר בפס' וזה כונת רש"י שם "בתר וקראת לשבת עונג כתיב". ועי' בחתם סופר על התורה בראשית פר' ויצא על הפס' עקב אשר שמע אברהם בקולי. וע"ע ברשימות לב פסח להגר"י הוטנר שנת תשל"ה אות מ"ו.

שבת קי"ח: ביאור הפסוק דנגאלים כשמשמרים שתי שבתות אף דהפסוק לא מדבר ע"ז

שאלה: שבת קיח: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחי אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים שנא' כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו'.

והנה דברים אלו צע"ג לפי פשט הפסוקים דהנה בישעיה שם [נו, ד] כתובות שתי פרשיות וז"ל "כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי: ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן להם אשר לא יכרת: ובני הנכר הנלוים על ה' לשרתו ולאהבה את שם להיות לו לעבדים כל שמר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי: והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי" וא"כ מפשטות הפסוקים מבואר שהשכר של מיד נגאלים הוא על "כל שמר שבת ..." ועל "אשר ישמרו את שבתותי ..." השכר הוא "ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם ..." וצע"ג.

תשובה: בענין ביאור הגמ' בשבת לענין שמירת שתי שבתות, עי' ברש"י שכבר הרגיש בזה וכתב בד"ה בתריה בתר ההיא פרשתא. ועי' מש"כ בזה בפר' הרי"ף על העין יעקב שם, ועי' בדרשות המהר"ם בנעט בריש דרוש ג' שגם עמד בזה עיין שם באורך מה שביאר. ועי' מש"כ בחכמת בצלאל בנידה דף ל"ח, וכן בחידושי המהר"ל שם ובספר תרומת הדשן [לרבי צמח בן סעייד הכהן] על הגמ' שבת שם.

שבת קכ"ז. גמ"ח מצוה חיובית או קיומית, דאורייתא או דרבנן, והגדר בזה

שאלה: האם מצות גמ"ח נחשבת כחיוב או מצוה קיומית. ואם כחיוב, אם יש שיעור לזה? (דבשלמא מש"כ בריש פאה דאין שיעור לגמ"ח - אולי היינו לקבל שכר עליו, אבל שיעור

חיובו מהו?) (ובשלמא אם אין אחרים שיכולים לעשות מסתמא חייב, אבל אם לא מוטל עליו כה"ג, מאי?)

תודה רבה על כל עזרתכם לעולם התורה.

תשובה: בענין גדר מצות חסד, עי' באורחות יושר למרן הגר"ח קנייבסקי אות ג' דהקשה על הרמב"ם בפי"ד מאבל שכתב דמ"ע של דבריהם היא לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים ולהתעמק בכל צרכי הקבורה לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור וכן לשמח הכלה והחתן ולסעדם בכל דרכיהם. ואלו הם גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור אע"פ שכל מצות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך. כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה אותן לאחיך בתורה ובמצוות. ודברי הרמב"ם צריכין ביאור שאחר שכתב בסוף שכל דברים אלו הן בכלל ואהבת לרעך כמוך א"כ הוא דאורייתא, ואיך כתב בתחלה שכל מצות אלו מדבריהם. ותירץ דמדאורייתא הוא מצוה כללית כל גמ"ח וזה אין לו שיעור ואין חייב כל היום לעסוק בגמ"ח, וגם אם יש לו לעשות צרכי עצמו אין חברו קודם לו, ורק כשיכול יש לו מצוה לעזור, אבל כשחכמים קבעו בקור חולים מצוה בפ"ע וכן נחום אבלים וכו' הוי מצוה דרבנן כמו נר חנוכה ומקרא מגילה ודוחה שאר הדברים. וחייב בה אפי' אם כבר עשה גמילות חסדים היום, או שזקוק לצרכי עצמו כי היא מצוה מיוחדת שהוא חיוב עליו באלה הדברים שמנה הרמב"ם ז"ל. ע"כ.

אומנם עי' במנורת המאור נר ג' כלל ח' חלק ה' פ"ב דכתב "ומלת צדקה היא נגזרת מצדק והוא היושר, והיושר הוא שהגיע לכל בעל חק כחקן ולתת לכל שהנמצא מן הנמצאים כפי הראוי לו. וע"ז הדרך מה שאדם נותן מממונו לעני הדחוק בפרנסתו שהוא מחויב עליו נקרא צדקה אבל מה שאדם נותן מממונו יותר מהראוי לו, וגם למי שאינו עני כ"כ אלא שאינו יכול עתה להתפרנס משלו, וגם מה שאדם מסייע מגופו לחברו וגם לעשיר ולחולה ולחתן ולמת או לכל מי שאינו מחויב בעשיתו נקרא חסד לפי שהוא צדקה הנעשית במדת חסד בלי שום חיוב ועל צדקה כזאת שהיא גמ"ח אמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד.

שבת קכ"ז: ביאור המעשה במי שילם השכר בזמנו.

שאלה: בשבת דף קכז: תנו רבנן: הדן חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות. ומעשה באדם אחד שירד מגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית אחד בדרום שלש שנים. ערב יום הכפורים אמר לו: תן לי שכרי, ואלך ואזון את אשתי ובני. אמר לו: אין לי מעות. אמר לו: תן לי פירות. - אמר לו: אין לי. - תן לי קרקע. - אין לי. - תן לי בהמה. - אין לי. תן לי כרים וכסתות. - אין לי. הפשיל כליו לאחוריו, והלך לביתו בפחי נפש. לאחר הרגל נטל בעל הבית שכרו בידו, ועמו משוי שלשה חמורים, אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים, והלך לו לביתו. אחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו. אמר לו: בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרתי אין לי מעות במה חשדתני? - אמרתי: שמא פרקמטיא בזול נזדמנה לך, ולקחת בהן. - ובשעה

שאמרת לי תן לי בהמה ואמרתי אין לי בהמה במה חשדתני? - אמרתי: שמא מושכרת ביד אחרים. - בשעה שאמרת לי תן לי קרקע ואמרתי לך אין לי קרקע במה חשדתני? - אמרתי: שמא מוחכרת ביד אחרים היא. - ובשעה שאמרתי לך אין לי פירות במה חשדתני? - אמרתי שמא אינן מעושרות. - ובשעה שאמרתי לך אין לי כרים וכסתות במה חשדתני? - אמרתי: שמא הקדיש כל נכסיו לשמים. - אמר לו: העבודה, כך היה! הדרתי כל נכסי בשביל הורקנוס בני שלא עסק בתורה, וכשבאתי אצל חבירי בדרום התירו לי כל נדרי. ואתה, כשם שדנתני לזכות - המקום ידין אותך לזכות.

לכאורה יש לעיין אמאי שינה הסדר, שבתחילה: מעות, פירות, קרקע, בהמה. ולאחר מכן: מעות, בהמה, קרקע פירות?

תשובה: בענין הערתך היפה על שינוי הסדר במעשה בשבת לא מצאנו מי שעמד בזה, אך יתכן דבזמן תשלום השכירות ביקש תשלום במה שרגילים לשלם קודם והיינו כסף ואח"כ פירות ואח"כ קרקע דפחות נותנים בתור תשלום ואח"כ בהמה שישתמש בה לנסיעותיו, ואח"כ בגדיו שודאי פחות נותנים, אבל בזמן ששאלו במה חשדתני שאל קודם את הדברים שיותר קל ללמד זכות דהיינו בכסף שהשתמש בו וכן בהמה וקרקע וכ"ז הם לימוד זכות בעניני תשלום שיותר קל לחשוב ע"ז וללמד זכות אבל אח"כ פירות הלימוד זכות הוא לא בעניני תשלום רק בעניני איסור והיתר וכן בענין הכסות ופחות חושבים על כך והלך מן הקל לכבד וכן א"ל עד"ז וקרוב לכך בכמה אופנים.

שבת קנ"ו, טעם דנקרא מזל כוכב בשם כתב

שאלה: מה המקור למה שראיתי מובא בספרים שהמזל כוכב נקרא ג"כ כתב ומהו פירוש הדבר?

תשובה: בענין מזל כוכב הנקרא כתב, עי' שבת קנ"ו האי מאן דבכוכב יהי גבר חכים משום דספרא דהחמה הוא. וז"ל רש"י מזל כוכב הוא סופר של מזל חמה לכתוב דרך הילוכו ותקופותיו ומצוי אצלו תמיד. ועי' בספר התשבי אות כ' ערך כתב שכתב יש מן התוכנים שקוראין לכוכב שבגלגל השלישי כתב לפי שהוא ממונה על הלמוד והכתיבה, וכן בספר מחברות עמנואל הרומי מחברת כ"ז כשנשאל כוכב מה ענינו השיב קסת הסופר במתניו.

מסכת עירובין

עירובין כ"א: אם לימוד משחיר פניו של אדם או מצהיבם

שאלה: בעירובין (דף כא:) דרשה הגמ' פסוק משיר השירים: "ראשו כתם פז קווצותיו תלתלים שחורות כעורב" (שיר השירים ה' י"א). אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ ("קווצותיו") תילי תילים ("תלתלים") של הלכות, שההלכות שנתחדשו

בכל דור ודור כבר נאמרו בסיני ברמיזה בקוצות של האותיות. שחורות כעורב: במי אתה מוצאן שידרוש דרשות אלו? במי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש. רבה אמר: במי שמשחיר פניו עליהן כעורב.

אמנם מעיון בנדרים (דף מט:) משמע שהלימוד אינו משחיר פניו של אדם אלא מצהיבם. דאיתא שם, אמרה ההיא מטרוניתא (אשה רומית חשובה) לרבי יהודה: מורה ורוי (אתה בעל הוראה, ואתה משתכר)? כי מתוך שהיו פניו צהובין, היתה סבורה שהשתכר. אמר לה רבי יהודה: הימנותא בידא דההיא איתתא (אמונתי בידך), אי טעימנא (שאיני טועם כל השנה יין) אלא רק בקידושא ואבדלתא, וארבעה כסי דפסחא (וארבע כוסות של ליל הסדר). וחוגרני צידעי (וקושר אני את צדעי פדחתי) מן הפסח עד העצרת מחמת מיחוש הראש שיש לי מאותו יין שאני שותה בליל הסדר. אלא, הטעם שפני צהובין, משום "חכמת אדם תאיר פניו" (קהלת ח' א').

ונראה שיש לעיין האם הלימוד מצהיב או משחיר פניו של אדם?

תשובה: בענין שאלתכם המקורית לכא' הביאור הוא דיש ענין של יופי טבעי ויש אנשים יפים יותר ויש יפים פחות, וכמובן אופן התזונה וחוסר תזונה משפיע על כך ומי שאינו אוכל פניו נראים שחורים כידוע. אך יש ענין של יופי פנימי שאפשר לראות על האדם את חוכמתו ועדינותו ומידותיו כידוע וזה חכמת אדם תאיר פניו. ומצאנו כעין זה בספר בינת יששכר [להר"ר יששכר בלוך רבה של מטרסדוף לפני הח"ס] עמ' ס"ז [במהדורת תשס"ח] דכתב הנה היופי נחלק לג' סוגים אחד תואר פנים שהקלסתר הוא עגול והאיברים שבו העינים וחוטם ופה המה במשקל השוה אין אחד גדול או קטן מחבירו בערכו, ב' הוא מראה דמראה שלו הוא לבן ואדום במזג השוה ולא ירוק ושחור, ויש עוד שלישי העולה על גביהן ואף שנעדר מתואר וכמראה והוא החן כנאמר משלי ל"א שקר החן והבל היופי אלמא דחן הוא מלתא אחריתי זולת יופי. ואמרו חז"ל מגילה י"ג אסתר ירקרוקת היתה וחוט של חן משוך עליה ודבר זה נמצא גם כן בלומדי תורה המשחירין פניהם על התורה כאמרם ז"ל בעירובין נב ואפילו הכא פניהם מאירין כאספקלריה המאירה כדכתיב קהלת ח' א. חכמת אדם תאיר פניו וכתיב במשלי ה' י"ט אילת אהבים ויעלת חיי ודרשו חז"ל בחגיגה י"ב כל העוסק בתורה בלילה הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום וכו', ויש שכתבו עי' ילקוט מעם לועז אבות עמ' שכ"ח ותפארת ציון על המדרש רבה פר' בשלח פרשה כ"ג ועוד דבתחילת לימודו שחור כעורב ומתשת כוחו אך אחר שיתיישב לימודו והתעלה תאיר פניו ונעשה גיבור וכו'.

עירובין צ"ג: ביאור בעובדא דנחמיה בר חנילאי אם יציאתו חוץ לתחום חשיב אונס או לדבר מצוה, וישוב דברי רש"י בזה

שאלה: בלימודינו בכולל הלכה עיינו בסוגי' בעירובין דף מג:-מד: בסוגיית אוהל. וק"ל טובא אבל לא זכיתי למצוא מי שדיבר על זה. והוא שפי' רש"י שם דף נב: שמי שיצא חוץ לתחום נחלקו ת"ק ור"א, ופרש"י שיצא בדעת ובמזיד שלא לשם מצוה ור"א אומר יכנס ב' אמות,

לכאורה ר"ל שמי שיצא בשוגג או לשם מצוה יוכל ליכנס אפי' יותר מזה. וא"כ צ"ע שבדף צג: אמרינן שנחמיה בר חנילאי משכיה לימודו ויצא חוץ לתחום ופי' הגמ' שהסתפק ר' חסדא בר"א הנ"ל, וצ"ע דפשוט שיציאת ר' נחמיה ב"ח לא היתה במזיד ובדעת.

תשובה: בענין הערתך על דברי רש"י, הנה באמת הרשב"א בדף מ"ה כתב להוכיח מממעשה דנחמיה דאסור לחזור אפי' בשוגג, אך עי' בחי' הריטב"א בדף מ"ד שכתב דנחמיה משכתיה שמעתא הוי כיצא לדבר מצוה ורבנן נמי מודים דיכנס, וכ"כ באו"ז בסי' קמ"ט, ולפ"ז מיושבים דברי רש"י. ועי' בחי' הר"ן שכתב דנחמיה הוי כיצא באונס ורבנן מודים לר"א כמו ביצא לדבר מצוה. עוד כתב הר"ן שם דבאמת רק בדבר מצוה מודים רבנן ולא ביצא באונס וסוגיא דנחמיה אזיל רק לר"א. ועי' עוד בספר מאור ישראל סי' כ"ח ובספר פני העיר ובספר עצי בשמים שעמדו על ענין זה.

מסכת פסחים

פסחים ב. ביאור דברי הת"ז דפסח הוא אור לי"ד

שאלה: בתיקו"ז תיקון ל"ו איתא 'ויהי אור דא פסח אות לארבעה עשר'. ובספר כת"י שתח"י כתב שהקשו שהלא פסח הוא אור לט"ו ולא לי"ד. ולא מצאתי מי הקשה כן. [אמנם כוונת התיקו"ז פשוט שהוא בדיקת חמץ, אך רצוני לדעת מי הקשה כן].

תשובה: בענין דברי התקוני זוהר "דא פסח אור לארבעה עשר שלילה כיום יאיר ואם תאמר הרי ליל ט"ו יצאו ולא ליל י"ד והתירוץ לזה עיין בספר יש מאין עמ' כ"ז דהקשה קושיא זו דכתב דהוא ליל ט"ו ורק נקט לשון התנא שאמר פסחים דף ב' ע"א אור לארבעה עשר.

פסחים ב. האם עשו בדיקת חמץ בבית המקדש

שאלה: לכבוד מורינו פותר כל תעלומה שליט"א, רציתי לדעת האם אפשר לבדוק האם היו עושין בדיקת חמץ בבית המקדש דהרי נחשב כמקום שמכניסין בו חמץ משתי הלחם ולחמי תודה, ואם עשו אז יש לדעת מי היה ממונה ע"ז.

תשובה: בענין האם בדקו חמץ בבית המקדש, מצאנו בקובץ ממעיני החושן ט"ז מאמר מהרב טוביה שפיגל שכתב דנראה כיון דאין בעלים על המקום ומשולחן גבוה קא זכו אין עוברין על חמץ שבו בלאו דבל יראה ורק יש לחייב משום שמא יבואו הכהנים המצויים שם לאכלו. וזה לא גרע מבתי כנסיות שכתוב בירושלמי פ"א ה"א שצריכים בדיקה אע"ג שאין עוברים על חמץ שבהן בב"י, וכ"פ בשו"ע סי' תל"ג. ויש שרצו לומר כיון דהבדיקה מגזירת חכמים אמרי' בזה אין שבות במקדש ולא יצטרכו בדיקה, ברם כבר כתבו תוס' דכמה שבותים כן גזרו במקדש, והיה מקום לומר דמקום המקדש חשיב כמקום שאין מכניסין בו חמץ אע"פ

שיש בו אכילות חמץ לחמי תודה ובביכורים היו חיטים שזילפו עליהן ועוד אלא מכיון שהיו אכילות קודש קפדי בהו טפי שלא ישאר מהם מאומה וגם משום איסור נותר שבו. אלא שבירושלמי שם מבואר שכן חששו שנשאר מלחמי התודה למרות איסור נותר שבו וז"ל הירושלמי ר' יוסה בעי חצירות שבירושלים שאוכלין שם חלות תודה ורקיקי נזיר מהו שיהו צריכין בדיקה בלא כן אינון בדיקות מן הנותר וכדי שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה. אך לכא' מזה גופא יש להוכיח אמאי דוקא חצירות הזכירו שבדקו ולא על בית המקדש עצמו, אך ישב שם די"ל משום ששם ודאי אכלו חלות תודה, בפרט לפמש"כ בפני משה שם ובפי' הגרח"ק שליט"א שהיו אלו חצירות מיוחדות לאכילתן של אלו ובמקדש שלא ודאי שאכלו לא הזכירו ענין הבדיקה שם.

והנה על חמץ שבעזרה י"ל דאינו ראוי כבר מחמת שנמאס מדם ומים שברצפת העזרה ורק על חמץ שבלשכות יש לדון גם יש להסתפק דהיו מאכלי חמץ שהותרו להכניסם לאכול למשחה וגדולה ואולי גם ע"ז אמרי' כהנים זריזים הם ונזהרו בזה. וסיים שם דשאל למרן הגרח"ק שליט"א בקיצור אם בדקו החמץ בביהמ"ק ואמר שיכול להיות שבדקו ומינו למישהו שיבדוק.

פסחים, האם יש שיטה בראשונים שנשים חיבות במצות עשה שהזמן גרמא מדרבנן

תשובה: בענין חיוב נשים במצות עשה שהזמן גרמא מדרבנן, מצאנו בספר מאורות הראשונים סי' מ"א שיטה דהרשב""ש סובר כן, וכ"כ ר' יקותיאל משפירא בנספח כת"י למהר"ם חלאוה פסחים פ"י.

פסחים י"ד:, חרב הרי הוא כחלל, אם הוא גם בראשון לטומאה

שאלה: בדין חרב הרי הוא כחלל אם כלי מתכת נוגעת בראשון לטומאה האם נטמאת, דמצד אחד ראשון מטמא רק אוכלין ומשקין, ומאידך מדין חרב הרי הוא כחלל הופך המתכת להיות ראשון ששייך גם בכלים.

תשובה: בענין מתכת שנגע בראשון לטומאה, עיין בקובץ הערות סי' י"ט שהביא מחלוקת ראשונים בראשון לטומאה שנגע בכלי מתכת אם גם בדרגא שלישית זו אומרים דין חרב כחלל להיות הכלי מתכת ראשון כמוהו או דלא אמרינן בזה חרב כחלל ולא יהיה כמוהו ואם לא נעשה כמוהו ממילא לא נטמא כלל שהרי אין שני בכלים עיי"ש.

פסחים כ"ב: דין זיעת כבשים לענין איבר מן החי

שאלה: מה השיטות בעניין זיעת כבשים לעניין אבר מן החי (שמים אותה בויטמינים ובחלב)?

תשובה: בענין שאלתו, עי' בשו"ת מעשה חושב ח"ה סי' ב' עמ' ל"ב ובספר הל' איסור והיתר [להר"ר אברהם צבי וויל שליט"א עמ' קט"ז באורך ובקובץ זרע יעקב ז' עמ' קל"ב.

פסחים כ"ו, אם מותר להנות מקול המואזין

שאלה: האם מותר לאדם להאזין למנגינות שמנגן המואזין במסגד, באופן מכוון להנאתו.

תשובה: בענין קול המואזין, עי' בספר סובו ציון [להגר"א נבנצל] שאלה קמ"א שכתב ע"פ הגמ' בפסחים דף כ"ו דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה [ועוד יש לדון דלרוב הפוסקים האיסלם אינו ע"ז].

פסחים ל"ג: אוכל טמא שנימוח אם בטלה טומאתו

שאלה: האם מאכל שנטמא ונעשה משקה בטלה טומאתו.

תשובה: בענין אוכל טמא שנימוח נחלקו בכך הראשונים, עי' ברא"ש בטהרות פ"ג משנה א' וכן מדויק ברמב"ם בפי' המשניות שם דס"ל דכיון שנהפכו לדבר אחר פקעה מהם טומאתם, והר"ש שם חולק וס"ל דכיון שהיו טמאים לא פקעה מהם טומאתם. ועי' בגמ' פסחים ל"ג ע"ב "וכי טומאה שבהן להיכן הלכה" עיי"ש במפרשים וכן בטהרות ביאור הגמ' שם לכל בדעות ועי' ביתרון אור [מודפס על הדף במשניות וגשל] טהרות פ"ג משנה ג' שהאריך בכ"ז.

פסחים מ"ו: האם עוברים בחמץ של מע"ש בבל יראה

שאלה: האם עוברים בבל יראה בחמץ של מעשר שני?

תשובה: בענין חמץ של מעשר שני, עי' במנחת חינוך מצוה י"א דכתב דמחוץ לירושלים דהוי ממון גבוה, אינו עובר עליו. אך תלה זאת במחלוקת רש"י ותוס' בפסחים דף מ"ו ע"ב דלרש"י באמת אינו עובר, אך תוס' שם כתבו דגם בהקדש עובר כיון שיכול להישאל עליו ולכך עובר וה"ה במעשר שני. אך בתוך ירושלים הוי ממון הדיוט ואינו עובר עליו. וכן מוכח בפני יהושע פסחים יג ב ד"ה דתניא ובצל"ח שם ד"ה אמנם שכתבו כן לענין לחמי תודה, שדינם שווה. וכן הוכיחו מדברי המהר"ם חלאווה שם. אומנם באמרי בינה או"ח דיני פסח סי' ב', ובבנין שלמה או"ח סי' כ"ה מצוה י' אות כ"ג כתבו דאע"פ דהוי ממון גבוה, מ"מ כיון שיש לו בו זכות אכילה עובר עליו בבל יראה. וכמו שמצינו שריבתה התורה לענין בל יראה חמץ המופקד אצלו, וקיבל עליו אחריות.

פסחים נ"ד. סתירה בגמ' אם אש נברא בשני או במוצ"ש, וק' דהא שמים מאש ומים ושמים נבראו ביום א'

שאלה: פסחים נ"ד. הקשו סתירה מתי נברא האש האם במוצ"ש או ביום שני באור של גיהנום, ומתרץ הגמרא הא באור של גיהנום הא באור דידן. ויש להקשות מהא שכתב רש"י עה"ת שמים הוא אש ומים והשמים נבראו ביום ראשון?

תשובה: מה דלא חשיב אש שנברא בראשון דהרי שמים נבראו מאש ומים, עי' במהרש"א שם שעמד בזה וכתב דאותו אש לא נברא רק לצורך השמים ואינו כאש דידן, ויש שתירצו כי האש כבר נברא דכתי' ישעיה ל' כי ערוך מאתמול תפתה והוא גהינם שקדם לבריאת העולם. ועי' ברד"ל על פרקי ר"א פרק ל' בהוספות אות ח' דכתב דבאמת נחלקו המאמרים ותלוי במח' ב"ש וב"ה עיי"ש.

מי חיבר קיצור הל' פסח המובא בסוף פ"ד וסוף פ"ח דפסחים

הוספה על לדופקי בתשובה ח"א

תשובה: בענין מחבר קיצור הלכות פסח עיין בספרינו לדופקי בתשובה תשובה תשמ"א שכתבנו דפסקי קרבן פסח ראשון והשני המודפס במסכת פסחים חיברו הרא"ש כ"כ באוצר התפילות ח"ב בהג"ה עמ' תנ"ט. (כתוב בסדור בטעות עמ' תק"ט.) וכעת שבנו ועיינו בדבר ולא ברור מנין לו זאת וכן לא מסתבר דהרא"ש כתב פסקים על ההלכות שאינם נוהגים בזמן הזה. ומצאנו כעת דבספר פסקי רבינו אשר מגילה עמ' 22 כתב דהגר"ח קנייבסקי שליט"א כתב שאינו מהרא"ש אלא לאחד מהראשונים ואין ידוע מי.

עוד נוסיף דקיצור נדפס לראשונה בדפוס אמשטרדם תע"ד - תע"ז וכבר העירו בעוד ספרים דלא ברור מי כתבם והסגנון אינו כשל התוספות ואכן בתוס' הר"ש משאנץ ושל רבינו פרץ אין הדברים מופיעים וסדר הדברים דומה לשל הסמ"ג מ"ע רכ"ג אך אין הלשון זהה.

פסחים ס"ו. ביאור ההלכה שנשתכחה מבני בתירא

שאלה: איתא בפסחים דף ס"ו ע"א ת"ר הלכה זו נתעלמה מבני בתירא פ"א חל י"ד להיות בשבת שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו וכו' א"ל מנין לך א"ל נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת וכו'. וצ"ע הא מצינו דבר זה מפורש בתורה בפסח הראשון שעשו במדבר בשנה השניה מיד אחר הקמת המשכן ששם חל י"ד ניסן בשבת דהא אמרו בשבת דף פ"ו ע"ב דר"ח ניסן של הקמת המשכן היה ביום ראשון עיי"ש וא"כ נמצא די"ד ניסן בשנה זו חל בשבת ואעפי"כ נצטוו בפסח. וא"כ צ"ע מה נשתכח בבני בתירא.

תשובה: בענין ערב פסח שחל בשבת כיצד נשתכח מבני בתירא, הנה מאי דאמרינן דר"ח ניסן חל ביום א' אין זה מפורש בתורה רק כן דרשו חז"ל וא"כ זה גופא יתכן דנשכח מבני בתירא. וכעת מצאנו דכן הקשה ותירץ כמו שכתבנו בספר פענח רזא ריש פרשת שמיני.

אך מצאנו דזו היא קושיית העולם שהובאה באור חדש פסחים דף ג' ע"ב ד"ה ובזה ושם דף ס"ו ע"א עיי"ש דכתב דס"ל כתירוץ קמא בתוס' בקידושין דף ל"ז ע"ב ד"ה הואיל דפסח זה היה ע"פ הדיבור עיי"ש וא"כ ליכא למילף מהתם.

וכן עמד בזה במשך חכמה שמות פרק ט' פס' ז' ד"ה למה נגרע השלישי, וכן במדבר ט' י"ד עיי"ש שכתב דבבית שני שלא נהג יובל מהתורה הרי יכלו להפקיר את הקרקע ולהיפטר מקרבן פסח ולכן היתה הוה אמינא שאינם מחויבים לעשותו בשבת עיי"ש. וראה יד דוד פסחים שם דף ס"ו. ושם כתב דכבר עמדו בזה בספר שמחת י"ט ובספר טירת כסף ר"ל ע"א פר' בהעלותך דרוש א' ובספר דברי שלמה להרב מהר"ש שלם דף נ"ד ע"ד פר' ויקרא. וציין למה שכתב בשבת דף פ"ו עוד ציין על התוס' מלכי בקודש פסחים קט"ו ע"ב ולימודי ה' פ"א לימוד קס"ב ויצחק ירנן ק"ה ע"ד. וע"ע מה שתרצו בזה הבאר יצחק או"ח סי' יד ענף ב' והאחיעזר ח"ג סי' פ"א ס"ק י"ג והזרע אברהם סי' ו'.

וע"ע בשו"ת ח"ס או"ח סי' ע"ט דהקשה מדוע לא הוכיחו מפסח שעשו בגלגל דכתב הרא"ש פסחים פ"י סי' י"ג דנעשה בשבת עיי"ש מה שתירץ.

פסחים ע"ד, האם אחרי חורבן בית המקדש המשיכו להקריב קרבן פסח

תשובה: בענין הקרבת קרבן פסח לאחר החורבן, המהר"ץ [רבי צבי הירש] חיות מביא בספרו שו"ת מהר"ץ ח"א ב' כמה הוכחות שגם אחר חורבן הבית לא בטלה עבודה מהמשנה פסחים דף ע"ד ע"א א"ר צדוק מעשה ברבן גמליאל שאמר לסבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלה ר"ג זה אדונו של טבי הוא ר"ג דיבנה והוא היה נכדו של ר"ג הזקן שהי' בזמן חורבן ביתר המאוחר לחורבן ירושלים ומכאן שהקריב קרבן פסח גם לאחר חורבן הבית. עוד מביא מהר"ץ חיות ממה שנמצא כתוב בספרי היסטורי' שהקיסר יוסטיניאנוס גזר על ישראל שלא ישחטו את הפסח וידוע שקיסר זה חי חמש מאות שנה אחר החורבן. עוד מובא ענין זה בספרי מהר"ץ חיות בחלק אי בדברי הוראה סי' ב' עמ' רס"א ובקונטרס אחרון עבודת המקדש פרק ג' עמ' תת"נ ובאמרי בינה סי' י"ז עמי תתקס"ז והוכחה זו מר"ג דיבנה שהקריב קרבן פסח אחר חורבן הבית מביא כבר רבי יעקב עמדין בספרו שאילת יעבץ סי' פ"ט. שאכן הקריבו קרבן פסח בתקופה הסמוכה לחורבן בית שני. גם בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רל"ו כותב בבירור שקרבן פסח היו מקריבים אף לאחר החורבן ומ"ש בספר כפתור ופרח עמ' פ"א ובספר ויכוח רבינו יחיאל דף ו שר"ח מפריז רצה לבוא לירושלים ולהקריב שם קרבנות הכונה רק על פסח כמו שחכמי המשנה סמוך לחרבן היו מקריבים פסחים. וכ"כ העמק דבר ויקרא כ"ו ל"א ובספר העמק שאלה בפ' בחוקותי ובפ' ראה הוכיח דגם אחרי החורבן עמד המזבח והקריבו עליו פסחים וראה עוד ביבין שמועה לרשב"ץ פירוש ההגדה ד"ה פסח.

ועי' בחיד"א שמביא בהגדה של פסח שמחת הרגל את דברי הרשב"ץ וכתב שראיותיו אינן מוכרחות וראה מה שהעיר ע"ד הרשב"ץ מנוסח המשנה וע"ע בתשובת הרש"א אליפנדרי סימן ט"ז וכן כספר מקדש מלך להגרצ"פ פרנק ובשו"ת הר צבי יו"ד בסוף הספר ודברי בעל חזון עובדיה בהגדה שלו על דברי רבן גמליאל, וכן כתב על כך הרב שילה רפאל במאמרו קרבנות בזמן הזה בקובץ תורה שבעל פה תשכ"ח.

ועי' מנחת שלמה ח"ג סי' קס"ב, תורה שלמה מלואים סי' ו'.

ועיין בראש ס' שאילת דוד מהגאון ר"ד מקארלין פינסק ועיין ס' דרישת ציון מר"צ קאלישער שהאריך בזה ועיין בס' הליכות ארץ ישראל מהטור בספר קדושת הארץ מערכת א' והערות וביאורים מהרה"ג רי"ו יסקוביץ אות ט' ובדברי הגאון ר' מאיר דן אות ג'.

פסחים קי"ח: טעם הבטחת הקב"ה לים אינו ריבית ומדוע לא חשיב שנפרע מן הערב תחילה

שאלה: נחל קדומים וכו' דרשו חז"ל פסחים דף קי"ח וערכין דף ט"ו שנעשה נחל קישון ערב לים כי כשפלט שר של ים שש מאות רכב אמר לו הקב"ה שיתן לו ט' מאות רכב תמורתם. וצ"ע הא הוי ריבית ואמרו חז"ל נותן לך אחד ומחצה שבהם. יש שהעיר איך אמר ה' שיתן לים אחד ומחצה הלא הוא ריבית ואי' בסוכה דף ל' שהקב"ה מקיים המצוות כדי שממנו ילמדו לקיים המצוות, עוד שמעתי מקשים איך נטל מנחל קישון הרי אין נפרעים מן הערב תחילה ודוחק לומר דמיירי בערב קבלן כי לא מוזכר כן.

תשובה: בענין כיצד הקב"ה לוה מהים בריבית, עי' באדרת אליהו לרבי עימנואל חי ריקי דעמד בזה וכתב דלא הוי ריבית כי תשע מאות דסיסרא היו כשש מאות דפרעה כי כן אמז"ל על ושלישים על כולו שמנהג העולם הוא שמניח שני סוסים בכל רכב ופרעה הניח ג' סוסים בכל רכב ואחד ומחצה דקאמר ארכב קאי ולגוזמא קאמר הכי. ועי' בחת"ס על התורה פרשת בשלח על ההפטרה דכתב דמזה סמך משאחז"ל פ' איזהו נשך מותר להלות לבני ביתו בריבית כדי להטעימן טעם ריבית וה"נ כולי עלמא בניו ובני ביתו של הקב"ה ומותר להלות מהם בריבית. ובעין אליהו על ערכין תירץ דדין זה הוא דוקא לישראל שהקב"ה מקיים את התורה. ובקובץ מן הבאר על פסחים כתב ליישב ע"פ דברי החוו"ד יו"ד קס"א סק"א דאם לא אמר לשון הלואה מותר מן התורה וכאן הרי לא אמר לשון הלואה.

ובענין אין נפרעין מערב תחילה עי' במהרש"א בפסחים דלמד מכאן דהיכא דידוע מראש דלא יוכל לפרוע מן הערב אין דין אין נפרעין מהערב תחילה כיון דיש אומדנא דמוכח דכונתו לערב קבלן. ובשו"ע ונושאי כלים לא הוזכר דין זה, אך המהרש"ם בתשובה ח"ב סי' קנ"ח וחו"מ סי' קנ"ט ס"י דפסק מכח זה לפרוע מערב תחילה בגברא אלימא. [מושל העיר] ועי' סמ"ע סי' קנ"ט סקל"א וש"ך סקכ"ו.

מסכת ראש השנה

ר"ה ט"ז: כיצד חולק ר' כרוספדאי על התנאים

שאלה: הוקשה לי על דברי ר' כרוספדאי [ר"ה טז:] שאמר ג' ספרים נפתחים שלכאו' סותר לדברי התנאים (תנא דמתני' דהוא תנא דבי ר' ישמעאל ר' מאיר ור' יהודה) שאדם נידון בר"ה וגזר דינו נחתם ביוה"כ ומשמע שכן הוא בכל אדם. ולפי ר' כרוספדאי דבר זה לא מתקיים בשום אחד מהאנשים כי הבינונים בכלל לא נכתבים בר"ה אלא ביוה"כ והצדיקים והרשעים נכתבים ונחתמים בר"ה. וצע"ג איך אמורא חולק על תנא.

תשובה: בענין שאלתך בסתירת דברי ר' כרוספדאי נראה שעמד בכך הגר"א על השו"ע דעיין ברמ"א או"ח סי' תקפ"ב סעיף ט' שכתב ונוהגין שכל א' אומר לחבירו לשנה טובה תכתב בלי תחתם ומפרש הגר"א וז"ל שם הלא כהר"ן שכתב לעוה"ז וצדיקים ורשעים בדינם דהא אמרינן אדם נידון בר"ה וגזר דין כו" וכוונת הגר"א שם שדברי הרמ"א הם לפי שיטת התוס' שפירשו את דברי ר' כרוספדאי שצדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים היינו לחיי העולם הבא אבל לגבי דין העוה"ז כולם רק נכתבים בר"ה גם הצדיקים וגם הרשעים וגם הבינונים ומקשה מסתירה זו על דברי הר"ן. ולפי שיטת הר"ן יוצא באמת לפי הגר"א דמימרא דר' כרוספדאי חולק על ר"מ וקושיתך היא קושית הגר"א על הר"ן אך לפי דברי התוס' מתורצת שאלתך. אומנם כ"ז לשיטת הגר"א ולכך אומר שלא יאמרו תחתם. אבל במג"א ס"ק ח' פירש בדרך אחרת מהגר"א וגרס בדברי הרמ"א תכתב ותחתם וכתב וכן נכון שיחזיקו לצדיק שיחתם לאלתר לחיים והיינו שהמג"א פירש כפי' הר"ן. ועוד ראשונים שמפרשים שגם מה שנאמר במימרא דר' כרוספדאי קאי על דין עוה"ז ולכן שפיר שייך לברך שגם יחתם בר"ה. ועל קושיתך וקושית הגר"א צ"ל דהרי נאמר בדבריו דג' ספרים נפתחים וא"כ זה עצמו הדין שיש לכולם רק יש שגם נחתמין דהיינו הצדיקים והרשעים ויש שרק נכתבים והיינו הבינונים אבל כולם נידונים.

ועי' בספר שדה אליהו על ר"ה על ביאור הגר"א דכתב לתרץ דיש תנא בירושלמי דס"ל כר' כרוספדאי כדברי הר"ן וכן באמת גם שיטת הרמב"ם כשיטת הר"ן עיי"ש.

מסכת יומא

יומא ט"ו: כל פינות וכו' לימין אם הוא רק בדבר מצוה או גם בשאר דברים

שאלה: האם הדין דכל פינות וכו' לימין (יומא ט"ו ע"ב) הוא רק בדבר מצוה או גם בשאר דברים? יש לציין לרמב"ם (תפילה פי"ד הי"ג), שכתב בסוף דבריו וז"ל "וכן כל פינות שיהא אדם פונה לא יהיו אלא דרך ימין", וי"ע אם כוונתו לרבות שאר דברים.

כמו"כ האם יש מקור למה דמרגלא בפומא דאינשי שאם לא יודע לאיזה דרך ילך, שילך לצד ימין?

תשובה: בענין הגמ' כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין אם הוא בכל דברים או דוקא בדבר מצוה, בספר סוכת חיים על יומא הביא בשם הגר"מ סאלאווייציק שליט"א שכתב דאין זה רק בדבר מצוה אלא בכל דבר וכתב דקצת משמע כן בדברי הרמב"ם פי"ד מהל' תפלה הי"ג שכתב וז"ל כשמחזירין הכהנים את פניהם לציבור לברכם וכשמחזירין פניהם מן הציבור אחר שמברכין לא יחזרו אלא דרך ימין בכל מקום וכן כל פינות שיהא אדם פונה לא יהיו אלא על דרך ימין עכ"ל והנה כשמחזירין פניהם מברכת כהנים מאי מצוה אית בה והא נגמרה המצוה ומשמע שגם בשאר דברים יש לעשות כן. אך הביא דהגר"ש וואזנר זצ"ל הו"ד בספר אעירה שחר עמ"ס סוטה דף ט"ו ע"ב אמר שאין ראי' מכאן שיתכן לומר דגם בזה יש מצוה דחזרתן הוי כגמר מצוה. אך סיים שם בספר דמדברי הרמב"ם משמע דגם בשאר דברים צריך להיות פונה לימין דסיים וז"ל וכן כל פינות שיהא אדם פונה לא יהיו אלא דרך ימין עכ"ל הרי לכאו' מוסיף גם שאר דברים.

יומא כ"ה. הסבר על שם שניתן ללשכת הסנהדרין במקדש בשם לשכת ה"גזית"

שאלה: כבוד הרבנים שליט"א, מובא שמצוה להושיב סנהדרין אצל המזבח, לפיכך היה בעזרה לשכת הגזית ששם ישבו הסנהדרין (חציה בקודש וחציה בחול),

שאלתי: מדוע בחרו לתת ללשכה הזו שם "גזית"? אם מפני שהיתה בנויה מאבני גזית הרי היו עוד לשכות שבנויות מגזית.

ועוד קשה: שנסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח, והרי בדיוק על המזבח נאמר לא תבנה אתהן גזית ואילו ללשכת הסנהדרין (שאצל המזבח) בחרו דווקא בשם גזית, אתמהה.

תשובה: הטעם שלשכת הגזית נקראת כך, כתב הריטב"א ביומא דף י"ט משום שהיתה נקראת לשכת הגזית משום שעשו אותה מאבני גזית ורק המזבח נאסר מלבנות באבני גזית שהניפו

עליהם ברזל משא"כ את שאר הלשכות יכלו לבנות באבני גזית ובלבד שלא יניף עליהם ברזל בעזרה. כמו שנאמר מלכים א' ו' ז' כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו. עוד כתב שם שהיתה נקראת לשכת הגזית משום ששם היו דנים ומסלקים את הכהנים הפסולים מלשון ויגז שלוים שמשמעותו לשון סילוק. ובתוס' יו"ט מידות פ"ה מ"ג כתב שהטעם שעשו אותה גזית משום כבודם של סנהדרין ובאו להורות בזה שגדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידים שהרי בית המוקד שהוא עשוי לצורך הכהנים שיישנו לצורך העבודה לא הוזכר שעשו אותה מגזית, ורק בלשכה שהיתה הסנהדרין יושבת שהיתה מלמדת תורה את ישראל עשו מאבני גזית. ובעזרת כהנים שם במידות כתב הטעם שעשו את הלשכה מאבני גזית כדי לכבדם בעיני העם הבאים למשפט ולהיות מוראם עליהם כשיראו תפארת גדולתם כישיבת שרים גדולים.

יומא כ"ח, כיצד שמר א"א כל התורה הא בן נח שלומד תורה או שבת חייב מיתה

שאלה: איתא ביומא דכ"ח דאברהם שמר כל התו' וא"כ קשה איך למד תורה הא אמרי' דב"נ שלומד תורה חייב מיתה וכן קשה איך שמר שבת הא ב"נ ששבת חייב מיתה. וצ"ע.

תשובה: בענין הק' דהיאך קיימו האבות את התורה הא גוי ששבת חייב מיתה, כן הקשה כבר בפרשת דרכים בדרוש הראשון בדרך האתרים וכמה קולמוסין נשתברו בתירוצים ופילפולים שונים בתירוץ קושיא זו, ושם כתב דזו היתה פלוגתת יוסף עם אחיו עיי"ש. ובחדושי הגר"ח ת' לשי' הרמב"ם דהאיסור הוא מפני שמחדש דת לעצמו, א"כ י"ל דהאבות כבר היו חפצא דישראל ואף שלא נצטוו מ"מ אין זה בודה דת. וההפלא"ה בפנים יפות בראשית ח' כ"ב ובמקנה קידושין ל"ז ב' בתוד"ה 'ממחרת' תירץ דבבני נח הלילה הולך אחר היום, א"כ י"ל שעשו מלאכה ערב שבת ומוצאי שבת. ובחתם סופר שבת קל"ט בהיוצא בטלית שאינה מצוייצת כ' שמעתי בשם קדמון אחד ליישב קושית פרשת דרכים איך קיימו אבותינו התורה הלא גוי ששבת חייב מיתה, ותי' הגאון ז"ל דלבשו טלית מצוייצת כהלכתה בשבת דלישראל תכשיט הוא ולב"נ משאוי הוא.

יומא ל"ז: ביאור דברי ר"ת דקודם הנץ יוצא בק"ש רק בדיעבד

שאלה: התקשיתי בדברי ר"ת ביומא לז: שכתב גבי זמן ק"ש שעיקר זמנו אחר הנץ ולפני הנץ רק בדיעבד יוצא. והתקשיתי במה שהביא ראיה ממגילה שדברים שמצותם ביום לכתחילה יש לעשותם אחר הנץ דלכאו' מה קשור ענין זה לק"ש שאינה דין ביום אלא זה דין לקרוא בזמן קימה, ויש ראיה בר"ת גופא שס"ל הכי כי הוא פוסק כר' שמעון ור' שמעון אמר שאם קרא ק"ש של לילה לפני הנץ יצא מבואר שאף שאחר עלות השחר בודאי שאינו לילה בכל זאת יוצא משום שהוי זמן שכיבה וא"כ רואים שהכל תלוי בזמן שכיבה וקימה ומה שייך זה לגמ' במגילה.

תשובה: בענין קושיתך על דברי ר"ת ביומא, עי' בפרי חדש סי' נ"ח ס"ק א' שהקשה כן על ר"ת, וכן בספר הדר הכרמל סי' ד', ולפי ר"ת צ"ל דס"ל דזמן קימה של אנשים הוא ביום.

יומא ס"ב. טעם דצריך לומר זה יהא תחתיו אחר שכבר הגריל

שאלה: במשנה ביומא פרק שישי, שני שעירי יום הכיפורים, אם השעיר לעזאזל מת, יקח זוג לשני ויאמר, זה יהא תחתיו, וצ"ב למה צריך לומר כן, הרי הוא עשה כבר הגרלות, והם נתקדשו, וא"כ מדוע הוא צריך עוד לומר זה יהא תחתיו.

תשובה: בענין מה שאומר זה יהא תחתיו, הנה בגמ' שם דף ס"ד נחלקו רב ור"י את מי מקריבים ומי נשאר לעזאזל האם מהזוג הראשון או מהשני ולפי רב שלוקחים מהראשון א"כ מצטרף מהזוג השני לזוג הראשון וא"כ ודאי שצ"ל שיהיה תחתיו לצרפו לשעיר מהזוג הראשון ורק קשה לשיטת ר"י, ועי' מש"כ בספר זהב מרדכי פר' תולדות ובספר עיצומו של יום סי' י"ד.

יומא ס"ט: מיקום שער המים ומקום קריאת עזרא בס"ת

שאלה: לכבוד המערכת היקרה והחשובה "לדופקי בתשובה" שלום וברכה וכט"ס!

אחדשכתה"ט כנאה וכיאה באהבה רבה!

מצורף כאן מכתב שקיבלתי מאחד מידידי היקרים הי"ו, ומכיוון שאיני בקי בכל אלו הפרטים אשמח מאוד אם תוכלו להיות לעזר בשאלות אלו ברוכים תהיו, ותודה רבה אלפי פעמים על כל התשובות הנפלאות והמחכימות.

בגמרא (יומא סט: וסוטה מא.) על הענין שעזרא הסופר קרא בספר התורה ברחוב אשר לפני שער המים (נחמיה ח). מביאה הגמרא ברייתא (מקורו בתוספתא סוטה ז ח) שקורין בו בעזרה, ורבי אליעזר בן יעקב סובר בהר הבית. ע"כ הברייתא. ועל הקושיא שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, מתרצת הגמרא בשם רב חיסדא שקראו בעזרת נשים.

ולכאורה יוקשה חמש קושיות:

א. בברייתא ובגמרא משמע מפורש שהכוונה שקראו בבית המקדש, ורק השאלה היא היכן בבית המקדש. וא"כ הכוונה לשער המים שהיה בבית המקדש, שהוא אחד משערי העזרה בצד דרום (מידות א ד). וא"כ יוקשה איך אפשר לקרוא לעזרת נשים בשם 'הרחוב אשר לפני שער המים', והלא שער המים הוא בצד דרום, והרחוב שלפניו הוא או העזרה או הר הבית (או החיל). ועוד, דהרי עזרת נשים הוא בצד מזרח, והיה יותר ראוי לקרוא לעזרת נשים בשם 'הרחוב אשר לפני שער ניקנור' [או אחד מח' השמות שהיו לשער ניקנור].

ב. בנחמיה (ג כו, וכן יב לז) כתוב שהיה בחומת ירושלים שער הנקרא 'שער המים' בצד מזרח. ואם נרצה לומר שכוונת רב חסדא שקראו ברחוב שלפני שער המים הזה, ונפרש שעזרת

נשים מכוון כנגד השער הזה, ג"כ יוקשה. כי אם כן היה צריך להיות הקריאה ממש לפני שער המים של חומת ירושלים או למצער מעט יותר רחוק, והיה צריך להיות בעיר ירושלים ולא בהר הבית. אולם בגמרא ובברייתא משמע פשוט וברור שאין אפילו הוא אמינא שקראו בירושלים.

ג. ועוד, דבגמרא (שבועות טז.) איתא שקדושת ירושלים היה עד אמצע גובה הר הזיתים, וא"כ היה גם החומה עד אמצע הר הזיתים, נמצא שיש מרחק גדול בין החומה עד עזרת נשים, ואיך אפשר לקרוא לעזרת נשים שהוא הרחוב שלפני שער שרחוק ממנו מאוד.

ד. בנחמיה פרק ג' (כו) כתוב מפורש שער המים שבחומת ירושלים. ונחמיה פרק ח' כתוב שער המים ולא כתוב היכן הוא [עליו הנידון]. ובנחמיה פרק י"ב (לז) מוזכר עוד הפעם שער המים שבחומת ירושלים. ולפי מש"כ לעיל (שאלה א) שמשמע בגמרא דהשער המוזכר בפרק ח' הכוונה לשער המים שבבית המקדש, יוקשה, דהרי רגיל כשרוצים לומר שער מסויים, אומרים מפורש למה הכוונה, ובפרט שלא יתבלבלו עם שער נוסף בשם זה הנמצא במקום אחר.

ה. ואם נרצה לתרץ שגם שער המים שבפרק ח' הוא בחומת ירושלים [מלבד מה שהקשינו לעיל יוקשה עוד], דא"כ איך נקטה הגמרא כ"כ ברור שהיה זה בהר הבית ובלא שום הוא אמינא אולי היה בירושלים. ואפילו אם על זה נוכל עוד להשיב, הלא על הברייתא (תוספתא סוטה ז ח) ישאר קושיא, כי לכאורא בברייתא פשוט וברור ממש שמדובר על שער המים שבבית המקדש, והמחלוקת רק באיזה צד, דלתנא קמא היה בעזרה, ולרבי אליעזר בן יעקב היה בהר הבית. ורב חיסדא בתראה ומובא רק בגמרא.

תשובה: בענין שער המים, הנה שער המים היה אומנם בצד דרום אך הוא היה השער הדרומי מזרחי והא היה סמוך לעזרת נשים שבצד מזרח וא"כ הרחוב הסמוך לשער המים בצד מזרח הוא העזרת נשים.

ומה שכתוב בנחמיה והנתינים החזיקו עד שער המים הכונה שהחזיקו מהחומה החיצונית עד שער המים אבל שער המים הוא בהר הבית במזרח ואין שני שערי מים וכן כתבו במפרשים שם.

ולפ"ז מיושבות כל קושיותיך.

יומא ע"ב. כיצד חיברו את דפנות הכלים כגון הארון והמזבח והשלחן וכן את ציפויי הזהב לכלים

תשובה: בענין חיבור ציפוי הזהב לכלים, עי' ביומא דף ע"ב ע"א דדרשו עצי שיטים עומדים, שמעמידין את ציפויים ופרש"י מעמידין לציפוי הזהב על ידי מסמרים ד"א שלא התליעו ולא נפל ציפויים, אמנם עי' בש"ך על התורה דהביא זוהר דכתב שהיו עומדים ע"י נס ולא על ידי מסמרים וכ"כ בפר' רבינו אליקים על התורה אומנם כ"ז היה בקרשי המשכן.

אך בציפוי הארון מצאנו באר מים חיים על פירש"י עה"ת להג"ר חיים אחי מהר"ל מפראג שכ' ע"ד רש"י בפ' תרומה ג' ארונות עשה בצלאל וקבעו במסמרים עכ"ל אך בגור אריה על התורה כתב דמוכרח לומר דג' ארונות היו דאם הי' הציפוי נדבק בו עד שא"א להפרד משם הי' זה תוספת על הארון דכל המחובר לדבר בטל אצלו כמוהו והתורה נתנה שיעור להארון וכו' אבל השתא שכאו"א הי' בפ"ע לא הי' תוספת עליו עכ"ל והוסיף עוד וז"ל ועוד שאם הי' נדבק הזהב על העץ יהי' צריך להכניס מסמר של זהב בעץ והתורה אמרה של עץ יהי' ולא יהי' של זהב אבל השתא דעשה ג' ארונות כאו"א בפני עצמו לא היה צריך להכניס שום דבר בארון של עץ עכ"ל. וכעין זה כתב בלבוש האורה שבכל מלאכה בכה"ג אמרינן שיש לעשותה בכל אופן הנוי והיופי שאפשר משום זה אלי ואנוהו ואין לך נוי ויופי בציפוי יותר משלש ארונות לתת זה בתוך זה שאם היו טסים טסים ע"כ היו צריכים לחברם ביתדות או לארון או הטמין זה לזה וכו' ועוד שאם היה טסין מחוברים ביתדות לעץ או זה לזה לעצמם היו נשמטין היתדות והיו נופלים הטמין והיה הארון מתבזה בפני כל משא"כ כשהיו שלש ארונות כל אחד ביציקה בחתיכה אחת ומביא הוכחות לפירושו עיי"ש. ואכתי צ"ב כיצד התחברו הדפנות של הארון והשלחן ואולי גם ע"י הצפוי וי"ל.

יומא ע"ג: מקור דתמר נקראת כותבת ע"ש שכותבים בגרעינתה

שאלה: מה המקור לזה שהתמרה נקראת כותבת ע"ש שהיו כותבים בגרעינתה.

תשובה: ענין שם כותבת ע"ש שכותבים בגרעינה, כ"כ הגר"י רצאבי בקובץ בית הלל ח"י עמ' כ"ו דשמע שכך כתוב בכת"י ואינו יודע היכן.

יומא ע"ג: למ"ד חצ"ש אסור מן התורה האם מותר פחות מחצ"ש

שאלה: האם יש שיטה שלמ"ד חצ"ש אסור מן התורה הוא דוקא חצי שיעור אבל פחות מחצי מותר.

תשובה: בענין פחות מחצי שיעור, עי' במהר"ם חלואה בפסחים דף מ"ד דהביא שיטה כזו דאין איסור בפחות מחצי שיעור, וכן האבני נזר בשו"ת או"ח סי' שעו אות ה' כתב כן בשיטת הרמב"ם חמץ ומצה פ"א ה"ז שכל האיסורים שיש בהם פחות מחצי שיעור אין ראוי לחייב עליהם משום סברת חזי לאצטרופי' ואינו אסור מן התורה, ועי' בדברי מנחם ח"ג עמ' ל"ו מה שהאריך בזה.

יומא ע"ה. ביאור דברי הגמ' דנחש אוכל עפר, אף דבמציאות אין נחשים אוכלים עפר ממש

שאלה: גמ' יומא דף ע"ה ע"א, ונחש עפר לחמו, ר' אמי ור' אסי, חד אמר אפי' אוכל כל מעדני עולם טועם בהם טעם עפר, וחד אמר אפי' אוכל כל מעדני עולם אין דעתו מיושבת עפר עד שיאכל עפר, תניא א"ר יוסי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה וכו' אבל הקב"ה אינו כן עולה

לגג מזונותיו עמו, יורד למטה מזונותיו עמו. ע"כ. מבואר בגמ' שנחש אוכל עפר. וכן הוא פשטא דקרא ועפר תאכל כל ימי חייך. והנה כמדומני שהיום לא נמצא שנחשים אוכלים עפר אלא הם אוכלים בע"ח ושאר דברים כמו בהמות וחיות אחרות. (ואפשר לברר בקל דבר זה) ואין זה ח"ו קושיא שאלה על תוה"ק אלא על הגמ'. אלא רציתי לדעת האם יש אחד שמתיחס לזה (דהיינו להתאים המציאות לדברי חז"ל ותוה"ק) או האם נשתנו הטבע. (אע"פ שקצת קשה לומר כן לעניין דבר זה שהוא קללה נמרצת ועפר תאכל כל ימי חייך) או"ד נחש שלנו אינו נחש של התורה אלא היא בריאה אחרת. וצ"ע.

תשובה: בענין הערתך על אכילת הנחש עפר הנה לפי דעה אחת בגמ' הכונה שאין מרגיש רק טעם עפר ולפ"ז ל"ק כלל. ורק לשיטה השניה בגמ' שאין דעתו מתישבת עליו הערתך קיימת. ועי' בפר' הרש"ר הירש בראשית ג/ י"ד שעמד בזה וכתב דמשמעות אכילת העפר אינה ברורה דנחשים למעשה אינם אוכלים עפר אלא רק יצורים חיים ונראה שעפר תאכל אינו אלא תיאור ציורי של זחילה על הבטן כמו ואיביו עפר ילחכו תהלים ע"ב, ט. ילחכו עפר כנחש מיכה ז' י"ז. ויתכן אולי שהנחשים אשר נראה שלשונותיהם אינן כל כך ראויות לטעימה איבדו את חוש הטעם אפשר שהם אוכלים רק להשביע את רעבונם אך אין להם כל הנאת טעם ממאכלם וזו אם כן תהיה המשמעות הגופנית למה שאמרו חז"ל על הנחשים אפילו אוכל כל מעדני עולם טועם בהם טעם עפר יומא ע"ה. וכעין זה כתב גם הר"ר דוד צבי הופמן על פסוק זה, והוסיף עוד דיתכן גם שהכוונה לומר כי הנחש יהא צריך לאכול מזונו כשזה מלוכלך בעפר.

יומא ע"ח: מראה מקומות בענין שינה בנעלים

תשובה: בענין לישון נעול בנעלים, עי' ביומא ע"ח ע"ב אמר שמואל האי מאן דבעי למטעם טעמא דמיתותא ליסיים מסאני וליגני, ומשו"ה כתבו כדעת תורה רל"ט א' ובבן איש חי ש"ב פנחס אות ט"ז ובכה"ח יו"ד קט"ו רי"א שאל ישן עם נעליו ובספר זכירה נטילת שחר וענין שכחה כתב בד"ה טעמא אחרינא דהישן במנעלים קשה לשכחה וכ"כ בפנקס סגולות לבעל הישמח משה ז"ל המודפס בס' לקוטי מאיר דף כ"ז הובא כבס' שמירת הגוה"נ ח"א סי' קט"ו דסוד השכחה שלא ישן במנעלים וקפידא זו איכא נמי בסנדלים ונעלים רחבים סה"ת והנה בספר התרומה הלכות שבת אות רמ"ג כ' מנעל תלמידי חכמים אסור מדרבנן שקושרין בחוזק רצועות מנעליהן משום שלומדים בלילות ואינם חולצים מנעליהם ולא פושטין לבושיהן כי אם משבת לשבת עכ"ל והובאו דבריו בב"י ובב"ח שי"ז ובט"ז סק"ב ובביאור הגר"א סק"א והקשה הרש"ש ביומא שם דהלא זה נגד גמ' דידן דאסור לישן בנעלים ותי' בס' אוצר י"ר החיים אות צ"ז דזהו כוונת הש"ס שבת פ"ג ע"ב דאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה דפירוש דבריהם ז"ל הוא שמייגע עצמו וישן כל השבוע עם נעליו וטעים טעמא דמיתה ועי"כ זוכה ועומד על דברי תורה. וכעי"ז תירץ בשו"ת פאת שדך סל"ז. ועוד תי' בפאת שדך שלא אמרו לאיסורא אלא בשינת קבע אבל בשינת עראי בבהמ"ד שדרכם בכך מותר. עוד י"ל שלא ישנו שיתין נשמין רק משבת לשבת ואין בזה תימה שהרי אף הגר"א

לא היה ישן שיתין נשמי רצופין וכ"ש רז"ל הקדושים עכ"ד. ועי' בקונטרס ובלכתך בדרך פ"ד הערה 35 וכתב בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א דאולי תלוי אם שוכבים דרך קביעות דדוקא אז אסור. ועי' בספר שלהי דקייטא סי' נ"ד.

מסכת סוכה

סוכה ג: ביאור דברי רש"י דהן פסקי שמועות מבני הישיבה

שאלה: רש״י ד״ה היתה גבוהה מעשרים. פיסקי שמועות הן של כל בני הישיבה שהיו במדרשו של רב אשי שסידרו הגמרא.

צ״ע בכוונתו. ואם כוונתו לפרש מי אמר שמועות אלו, מדוע האריך שהם של כל בני הישיבה במדרשו של רב אשי וכו׳.

תשובה: כה"ג יש גם בפסחים דף ט ע"ב ורש"י בא לבאר כיון שלא נאמר בשם אמורא מסוים או ת"ר וכו' בע"כ נאמר ע"י מסדרי הש"ס תלמידי רב אשי שאמרו כולם יחד וכבר עמדו בזה במפרשי זמנינו, עי' אילה שלוחה שושנת יעקב יד אליהו ועוד.

סוכה כ"ז: מדוע שאול ומרדכי אינם נמנים במ"ח נביאים

שאלה: בגמרא (סוכה דף כ"ז עמוד ב') איתא "אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא יצאו ממנו נביאים. שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים". ובטורי אבן (מגילה דף י' עמוד ב' ד"ה נביאים) הקשה דהא ישעיהו הנביא מזרעו של יהודה כמבואר שם במגילה, וא"כ היו נביאים ממש משבט יהודה. ומתרץ הטורי אבן, דהגמרא נקט שבט יהודה אגב שבט בנימין, כיוון שגם זה אמת ששבט יהודה העמיד מלכים על פי נביאים. יעוין שם.

וקשה, דהא שאול המלך שבא משבט בנימין היה גם כן נביא כמו שמפורש בשמואל (א' פרק י', פסוק ו') וצלחה רוח ה' והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר. (ואולי ע"ז י"ל דלא היה שאול בכלל המ"ח נביאים שהוצרכה לדורות כמבואר במגילה דף י"ד עמוד א'). ועוד דהא מרדכי הצדיק שאכן נמנה מהמ"ח נביאים ברש"י שם במגילה, קאתי מבנימין כמבואר במגילה דף י"ב עמוד ב'. וא"כ בין משבט יהודה ובין משבט בנימין יש נביאים וצ"ע.

תשובה: בענין הערתך על דברי הגמ' בסוכה על נביאים משבט בנימין משאול ומרדכי, עי' בהגהות הגר"א למגילה דף י"ד וכן בספר למטה יהודה שכתבו דמיירי בנביאים שנכתבה נבואתם לדורות.

סוכה מ"ג. בירור ציון במסורת הש"ס

שאלה: בגמ' סוכה מ"ג ע"א מביא הגמ' ברייתא "בסוכות תשבו שבעת ימים ימים ואפי' לילות וכו'", ומצויין שם על הגליון "ג"ז שם", והכוונה לגמ' שבת קל"א ע"ב שמצויין שם על הגליון לעיל מיניה, אכן עיינתי בגמ' שם והא ליתא שם כלל ברייתא זו, ולא ידעתי מהו כוונת הגליון, האם אתם יודעים פשר הדבר?

תשובה: בענין ציון מסורת הש"ס אין בידינו תשובה כעת באם נמצא תשובה נודיעכם.

וכעת העירונו דבתלמוד בבלי בזל של"ח שמ"א הראשון שנדפס עם מסורת הש"ס שם צוין הציון "ג"ז שם" אך אינו ברור להיכן שייך הציון, ורק בדפוסים שלאחמ"כ ציינו כן על התיבה "דת"ר", וא"כ פשוט שזוהי טעות המדפיסים והציון שייך על דבר אחר שנזכר בשבת קל"א: שנזכר שם הרבה מדף זה בסוכה מ"ג, ויל"ע למה כוונת המציין, ואכ"מ.

סוכה מ"ז. אם במילי דרבנן יש להחמיר בספיקא דיומא

שאלה: הנה בגמ' מבואר מנחות סח: שאם חדש בחו"ל הוא מדרבנן אז אין להחמיר בספיקא דיומא, וצ"ב הרי תוס' בסוכה מז. והרא"ש שם כתבו לבאר שהטעם שלא נוטלים לולב בשמיני שהוא ספק שביעי, משום שכיון שלולב הוא מוקצה ביו"ט אז אם היו נוטלים אותו [illegible] ביו"ט שהוא כשביעי משא"כ בסוכה שפעמים שסוכתו עריבה עליו, ומוכח מדבריהם שלולי זה אע"פ שהוא מדרבנן דין לולב היינו מחמירים בספיקא דיומא.

תשובה: בענין שאלתכם על ספיקא דיומא מדין חדש לדין לולב, עי' בר"ן פ"ד דסוכה דכתב דבאמת זו הסיבה דלא נוטלין לולב בשמיני משום ספיקא דיומא דהוא רק דרבנן, וכ"כ הרא"ה והתוס' רי"ד דלא כדברי התוס'. ומצינו באורחות חיים בשם בעל העיתים דהטעם דתיקנו שמונת ימי חנוכה ולא תשעה משום ספיקא דיומא הוא מפני דהוא מדבריהם והולכים לקולא, וכן כתב באבודרהם, והברכי יוסף תר"ע סק"ב הביא ראיה לזה מגמ' מנחות ס"ח עמ' ב' דגבי חדש בחו"ל הוא דרבנן ולא חוששין לספיקא דיומא.

ועי' בפרי חדש בא"ח סימן תר"ע שהקשה כמו שכתבת על תוס' דכתב ג"כ למה לא עושין ט' ימי חנוכה בשביל ספיקא דיומא וכתב כיון דהוא מדרבנן לא הטריחו חכמים, וע"ז הקשה מהא דהקשו התוס' דלמה לא עושין לולב בשמיני ומה קושיא הא לולב אינו אלא מדרבנן בשאר ימים לא הטריחו חכמים לעשות כשמיני ספק שביעי.

אכן מצאנו דכן מקשה החוק נתן במנחות ס"ח על התוס' בסוכה, ומיישב דשאני לולב שמסתבר לתקן שדינו כסוכה ולכן לא תירץ תוס' דהוי ספיקא דרבנן.

מסכת ביצה

ביצה ד, דבר שיש לו מתירין במקום דיש חזקת היתר

שאלה: קי"ל דדבר שיש לו מתירין אינו בטל, וה"ה דלא מהני ביה ספיקא כמבואר בריש ביצה ובתו' שם דף י' ב'.

ומבואר בגמ' ביצה דף ד' בדעת רב אשי דגם אם האיסור הוא מדרבנן [ועיקרו דרבנן - תוספות שם] נמי יש בו את הכלל דכל דבר שיש לו מתירין כו'.

ולכאו' בכל מקום דחשיב יש לו מתירין כמו דלא מהני ספיקא להתירו גם הדין הידוע של ספיקא דרבנן לקולא לא נאמר בו כיון שזהו החומרא של דשיל"מ.

ויש לדון האם במקום שהאיסור דרבנן יש לו מתירין ויש ספיקא דרבנן אי מקילין היכא דאיכא חזקת התר. ויסוד השאלה הוא ממה שכתב הרמב"ם והשו"ע בהלכות חלה דכיון שחלה בזמן הזה דרבנן מקילין בספק כגון גר שנתגייר ומסופק אם העיסה נתגלגלה לפני הגירות או אחריה. וכן בטבלה שאין לה לבזבז דספקא הוא לדינא, וכתב דבזמן הזה פטורה. [וגבי גר שנתגייר אמנם הדין דספיקה חייבת, והטעם דיסודו הוא מדאורייתא והוי בעוון מיתה אבל בחלת חו"ל ובש"ך כתב דגם בחלה בא"י בזה"ז, מקילין מטעם הנ"ל].

ולכאו' אין מובן הלא הוי דבר שיש לו מתירין ולמה פסקו לקולא. ואם נאמר דישנו כלל כהנ"ל דבמקום חזקת התר לא אמרינן דשיל"מ בדרבנן לענין זה א"ש.

חפשתי הרבה ולא מצאתי מי שיעמוד על נקודה זו [של חזקת התר בדשיל"מ בדרבנן לענין ספיקא דרבנן לקולא. וגם המל"מ בבכורות שהאריך בזה וכן השעה"מ בהלכות מקוואות לא דברו על ענין פרטי זה. [באמרי בינה ובפמ"ג בפתיחה לטריפות עמדו על הרמב"ם הנ"ל אבל מטעם חזקת התר, ולא מצאתי מטעם הדין דדשיל"מ].

אודה לכם מאוד אם תאירו עיני כדרככם הטובה.

תשובה: בענין דשיל"מ במקום חזקת היתר כבר האריכו בכך בספרים ובמלקטים, עי' במרדכי ריש פ"ג דביצה סימן תרפ"ה שכתב שלא אמרו בספק דבר שיש לו מתירין שאסור אלא היכא דאית ביה חזקת איסור כביצה שספק אם נולדה ביום טוב או בחול שאם תעמידנה אחזקתה אנו אומרים שאתמול עדיין לא נולדה אבל כשאין חזקת איסור מותר ע"ש, ומשמע שכל שכן אם יש חזקת היתר שיש להקל. וכן כתב הב"ח באורח חיים סימן תצ"ז בד"ה ואפילו ושכן דעת הר"ן ע"ש. וכן כתב הגאון רבי חיים בן עטר בספר פרי תואר יורה דעה סימן קב סק"א, וכן כתב בשו"ת נודע ביהודה תנינא חלק אבן העזר סימן לח ובספרו הצל"ח פסחים דף יז ע"ש, וכן כתבו בשו"ת עין יצחק אלחנן חלק אורח חיים סימן יז ענף ד ובשו"ת תורת חסד מלובלין חלק אורח חיים סימן כ' אות ג' ובשו"ת דרכי שלום סימן ז' אות ב' ועיין

עוד בשו"ת שואל ומשיב קמא חלק ג' סימן רכא ובשו"ת באר יצחק אלחנן חלק יורה דעה סימן א' ענף ב' ובשדי חמד כללים מערכת ד' אות לח ואסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סימן ב' ופאת השדה מערכת ד' כלל ט סק"ב ובשו"ת יחוה דעת חלק ב' סימן סב בהערה עמוד רלא ע"ש.

ביצה ט"ו: ביאור סתירת הפסוקים עצרת לה' ועצרת תהיה לכם דקאי על שמיני עצרת ושביעי של פסח

שאלה: ביצה ט"ו: במחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע, לא הבנתי מה הסתירה בין הפסוק עצרת לה' לבין הפסוק עצרת תהיה לכם הרי פסוק אחד קאי על שמיני עצרת והשני על שביעי של פסח.

תשובה: בענין הערתך על דברי הגמ' בביצה, הנה כן כתוב גם בפסחים דף ס"ח ע"ב ועיי"ש במהרש"א דהרגיש בהערתך וכתב דאין נראה לו לחלק בין ב' יו"ט הללו. ובפשטות כונתו דלשון עצרת משמע להם דפרושו הוא ענין אחד בשני המקומות. ועי' עוד בקובץ שיעורים מר דרור על מסכת פסחים מש"כ לבאר בזה.

מסכת מגילה

מגילה ו: באיזה אדר היה נס פורים

שאלה: מתי היה נס פורים באדר א' או באדר ב' או באדר סתם. כי שמעתי שיש בזה נידון. בתודה מראש.

תשובה: בענין נס פורים, מבואר בירושלמי מגילה פ"א הלכה ה' דהיה בשנה מעוברת. אך אינו מוסכם שם. וכן לא ברור דהתלמוד בבלי מסכים לכך, ובפשטות חולק כיון שכתוב במסכת מגילה דף ו' ע"ב. שהטעם שתיקנו פורים באדר ב' משום למיסמך גאולה לגאולה. ועי' בשו"ת ח"ס או"ח סי' קס"ג, ובהערות שם. וביערות דבש ח"ב דרשה ב'.

מגילה י: כיצד היה המן ע"ז, הא היה קנוי למרדכי ואא"א דבר שאינו שלו, וכיצד עלה עליו מרדכי הא נהנה מע"ז

שאלה: מגילה י: "תחת הנעצוץ - תחת המן הרשע שעשה עצמו עבודה זרה", משמע שנעשה המן ע"ז, ולכך כתבו המפרשים שמרדכי לא זע ולא נע ממנו, כדי שלא ישתחווה לע"ז, וצ"ע הרי המן היה קנוי למרדכי, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, כמ"ש בע"ז מ"ד ע"א.

וכן צ"ב עלה מרדכי על המן הרי נהנה מע"ז, ועוד איך נטמא לו דהרי ע"ז מטמאה במגע ובמשא וי"א אף באהל.

תשובה: בענין הערתך על המן שהיה ע"ז והיאך נשתמש בו מרדכי, ולכאו' א"ל דכיון שהיה המן עבד למרדכי כמבואר בגמ' במגילה א"כ לא יכל לאסור עצמו דא"א אוסר דבר שאינו שלו וכעת מצאנו דכן כתב בבית אברהם [לרבי אברהם לנדא האדמו"ר מטשעכנוב] ח"ג בתמורה דף כט ע"א שכבר הקשה למה לא ילפינן שבעלי חיים אין נאסרים מהמן שעשה עצמו עבודה זרה ונעבד מאחרים ומפורש בקרא שמרדכי השתמש בהמן ואם נאסר להדיוט איך היה יכול להשתמש בו, ותירץ כמו שכתבנו. אך עיי"ש דהקשה עוד דהיאך עלה מרדכי על המן הרי המן עשה עצמו לע"ז וממילא בגדיו נאסרו מדין ציפוי ע"ז דהבגדים היו שלו ויכל לאוסרם עיי"ש. ועי' בספר כלי חמדה להגאון רבי מאיר דן פלאצקי זצ"ל פר' ואתחנן אות ה' שהביא את קושיתו והאריך שם בפלפול גדול בענין. ועי' בספר ויטע אשל על תמורה הביא ליישב בשם הגר"א גנחובסקי זצ"ל דדווקא ציפוי שעשאו לכבוד הע"ז ומשא"כ הכא עשאו לכבוד עצמו ולא לכבוד הע"ז שבו. ובהגהות לספר בית אברהם שם הביאו בשם הגר"א גנחובסקי לישב עוד שהבגדים היו שייכים למרדכי מפאת הדין דמה שקנה עבד קנה רבו ואם כן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולא נאסר מחמת המן. עוד ישב דלא קשיא כלל דמכיון שהמן היה עבד של מרדכי לא היה המן שייך לעצמו והוי כמשתחווה לבהמת חבירו דאינו נאסרת גם לגבוה ואם כן אין בו דין ציפוי כלל. ועיי"ש מה שכתבו עוד ליישב בשמו וכן בשם הגר"ד לנדו שליט"א.

מגילה י"ב. כיצד הלך מרדכי לסעודת ע"ז

שאלה: מגילה יב. "לעשות כרצון איש ואיש, אמר רבא: לעשות כרצון מרדכי והמן", ופירש"י שהם היו שרי המשקים במשתה, וצ"ב איך הלך מרדכי שם, הרי אמרי' בע"ז ח. שאסור לילך לסעודת עע"ז אפילו אוכל משלו.

תשובה: בענין דברי רש"י דפירש כרצון מרדכי והמן הם היו שרי המשקים כמשתה, עי' בדברי המהרש"א שכבר תמה על רש"י וכתב לפרש באופן אחר. ובספר טעמא דקרא כתב לבאר דברי רש"י שמרדכי הסכים להיות שר המשקים בסעודה כדי לשמור על היין שלא יתנסך לע"ז ולזרוק קיסם לתנור להציל מבישולי עכו"ם ומפת עכו"ם דכמה דאפשר לאצולי מצלינן. ובספר באר יוסף כתב לבאר ע"פ דברי הרמב"ם בפירוש למגילת אסתר שכותבי המגילה רמזו בזה על עצם המשתה שהשי"ת סיבב ענין המשתה כדי שיצא לפועל הריגת ושתי שזה היה רצונו של המן כאמור והתחלת צמיחת ישועת ישראל שזה היה רצונו של מרדכי וע"ז אמרו כרצון איש ואיש כרצון מרדכי והמן דתוצאות המשתה היה לרצון שניהם כל אחד לתכליתו הוא וז"ל הרמב"ם ובזה רמז לסיבה שסיבב אלקים שיהיה משתה ושכרות סיבה לענין ושתי שיכניס המן עצתו להרוג אותה ותהיה זאת הסיבה לענין אסתר והופעת מרדכי

ושיגיע להן מה שהיתה המטרה שיגיע אליו ומענין לעשות כרצון איש ואיש הכוונה איש צר ואויב ואיש יהודי והיתה סיבה מהאלקים יתהדר ויתנשא ע"כ.

מגילה י"ב. למה לא יצאה בת קול על השימוש בבגדי כהונה

שאלה: איתא במגילה דף י"ב "וכלים מכלים שונים", אמר רבא יצתה בת קול ואמרה להם ראשונים [פרש"י בלשצר וחבורתו], כלים מפני כלים ואתם שונים בהם. וקשה דבמס' מגילה שם על הפסוק "ואת יקר תפארת", א"ר יוסי בר חנינא מלמד שלבש בגדי כהונה. וקשה למה יצאה בת קול על הכלים ולא על בגדי כהונה.

תשובה: בענין שאלתך על הבת קול, עי' במקנה במס' קדושין דף נ"ד סד"ה "עוד נראה" דהקשה כן, ותירץ דהא מבואר בנביא דנבוכדנצר וחיליו חללו את הכלים, כדכתיב "ובאו פריצים וחללוה" שכבר מעלו בכלים אלו וא"כ בכלל קשה למה נענש אחשורוש על הכלים. וכתב המקנה דקימ"ל כר' נחמיה במעילה דף י"ט דיש מעילה אחר מעילה בכלי שרת. אמנם כל זה שייך לומר בכלים שיש להם דין כלי שרת, ויש מעילה אחר מעילה. אבל בבגדי כהונה שאין להם דין כלי שרת, ואין בהם דין מעילה אחר מעילה, שפיר לא נענש עליהם אחשורוש, דהרי כבר נתחללו בימי נבוכדנצר ולא מעל בהם. אך עיי"ש דדין זה האם יש דין כלי שרת על בגדי כהונה, נחלקו בו הריטב"א והתוס' בקידושין שם. ותירוץ זה שייך לומר רק לשיטת הריטב"א דשונים הם כלי המקדש מבגדי כהונה, ורק הכלים יש להם דין כלי שרת. אבל לשיטת התוס' שם דס"ל דגם לבגדי כהונה יש דין כלי שרת, תחזור הקושיא. ובאמת המקנה שם הוכיח מכח קושיא זו כשיטת הריטב"א. ועי' באחרונים שהאריכו במחלוקת זו ובדברי המקנה. ועי' בספר מנות כהונה [לר' שלמה אלקבץ] דכתב דבאמת מה שנהפכה לו הסעודה הוא בגלל שהשתמש בבגדי כהונה. ויש שרצו לומר דבגדי כהונה רק יחיד השתמש ולא רבים, ורק המלך השתמש והוא השתמש דרך כבוד ולא כל העם.

מגילה י"ג. אמאי נקרא מרדכי איש יהודי

שאלה: איתא במגילה דף י"ג ע"א רבי יוחנן אמר לעולם מבנימין קאתי מרדכי, ואמאי קרי ליה יהודי איש יהודי היה בשושן הבירה על שום שכפר בע"ז, שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי. וצ"ע הא גם בני נח מוזהרין על עבודה זרה, ואם כן אמאי נקרא יהודי זה שכופר בעבודה זרה.

תשובה: בענין אמאי נקרא מרדכי יהודי, עי' בשו"ת ושב הכהן סי' ל"ח דעמד בזה, ותירץ דבן נח אינו מוזהר על שיתוף לרוב הדעות, ומרדכי כפר גם בשיתוף. עיי"ש שהאריך בנקודה זו. עוד תירץ דמרדכי מסר נפשו על כך כחנניה וחבריו, ולכך נקרא יהודי. ועי' בחידושי הרי"ם עה"ת ערך עבודת השי"ת, ד"ה אסר קרא עמ' שמ"ט. וכן בקובץ משלחן מלכים ב' עמ' רי"א.

מגילה י"ד: טעם שכתב נריה לפני ברוך

שאלה: שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה, ואלו הן: נריה ברוך ושריה מחסיה ירמיה חלקיה חנמאל ושלום [מגילה י"ד ע"ב]. ויש לדקדק דהול"ל "ברוך, נריה", קודם הבן ואח"כ האב, וכמו שכתב אח"כ הבנים לפני האבות.

תשובה: בענין שמונה הנביאים יתכן לפי השיטה שגם ברוך וגם שריה היו בני נריה לכך כתבם אחרי אביהם.

מגילה ט"ז. כיצד קנה מרדכי את המן לעבד דהא אין מקבלים גרים מעמלק, וכיצד בשלה אסתר להמן ביו"ט דהוי ישראל מומר

שאלה: עי' ביערות דבש (ח"א דרוש י"ז) דכתב במשתה ראשון של אסתר א' דפסח, כתיב אל המשתה אשר אעשה לו היינו להמן ולא לאחשורוש. כי ביו"ט אסור לבשל לנכרים משא"כ להמן שהיה עבד מחויב במצוות. ולכאו' צ"ע איך קנאו מרדכי לעבד דכמו דאין מקבלין גרים מעמלק ה"נ י"ל אין קונים עבד לחיבו במצוות מעמלק, ועוד דשמא ישתחרר לגר גמור כגון למצווה רבה להשלימו למנין וכו'.

וע"ק דצריך לשחררו ולגלגל עד י"ב חודש כשאין רוצה לקבל מצוות, והמן וודאי לא רצה בקבול מצוות וגם לא להיות גר תושב דעבודה זרה היה חקוק על לבו, ואפי' הרמ"א בשו"ע שמתיר לקנות עבד ע"מ שלא לקבל מצוות, א"כ הא אינו מחויב במצוות {ואינו קנוי לגופו לכאו' אלא למעשה ידיו לכאו'} ואיך כ' ביערות דבש, שהמן עבד המחויב במצוות. ועוד הק' הגאון ר' צבי חשין שליט"א דאפי' לישראל מומר אסור לבשל ביו"ט ואיך בישלה אסתר להמן.

תשובה: בענין קושיתכם כיצד קנה מרדכי את המן לעבד הרי אין מקבלין גרים מעמלק ועבד חייב במצוות כאשה, עי' בספר נר שלום שכתב שעבדות שהיא מקצת גרות מותר ושייך שלא ישחררו אותו וכ"כ בספר עטרת נזיר דף ס"ב דעבד רק חייב במצוות כאשה אבל יש לו דין גוי גמור. וכ"כ בקובץ ביאורים [שפירא] מלכים פ"ו הל' ד'.

ובענין הקושיא שהמן הוי ישראל מומר כבר הרגיש בזה היערות דבש עצמו שם בח"א דרוש י"ז ועיי"ש דס"ל דמותר לבשל ביו"ט גם לישראל מומר וא"כ ל"ק כלל והביאו הפוסקים את שיטתו אך לא נפסקה הלכה כמותו בענין זה.

מגילה ט"ז: מקור דהשירה אריח ע"ג לבינה משום שהיה חלונות במחיצות בין השבטים

שאלה: האם מוזכר בספרים דמ"ש בשירת הים דהוא אריח ע"ג לבינה הוא משום שנעשה חלונות במחיצות שבין שבט לשבט.

תשובה: עי' בבעלי התוס' על התורה בספר תוס' השלם על הפס' ויבקעו המים שכתב שנבקעו לי"ב חומות מים בין שבט לשבט והיו חלונות בחומות שהיו רואים זה את זה והיו מדברים זה עם זה ולכך השירה אריח על גבי לבנה ולבנה על גבי אריח שהוא כמו חלונות.

מגילה ט"ז: בדברי הראשית חכמה דביאר גדולת מרדכי היפך המבואר בגמ'

שאלה: עיין בראשית חכמה סוף שער ענוה דכתב גדולה היא הענוה שבה נתגדל מרדכי שמתחלה כשהוא הדיוט היה חמישי לסנהדרין שנאמר אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן וכיון שנעשה משנה למלך אין צריך לומר שלא ביקש להיות רביעי אלא אפילו להיות חמישי במקומו לא רצה להיות עד שירד ונעשה ששי שכן הוא אומר הבאים עם זרובבל ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני מרדכי בלשן הא למדת שכל מה שהקב"ה נותן גדולה לצדיקים הן משפילין את עצמם.

וקשה הרי הגמ' במגילה דף ט"ז ע"ב דורשת פס' זה להיפך בענין מרדכי "כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו" מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין אמר רב יוסף גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות דמעיקרא חשיב ליה למרדכי בתר ד' ולבסוף בתר חמשה מעיקרא כתיב אשר באו זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן ולבסוף כתיב הבאים עם זרובבל ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני מרדכי בלשן. וא"כ כיצד פירש הראשית חכמה היפך הגמ'.

תשובה: בענין דברי הראשית חכמה דבריו הם ממדרש קדום הנקרא משנת רבי אליעזר ושם נמצא לשון הראשית חכמה במדויק בפרשה י' ומדרש זה נדפס מכת"י בשנת תרצ"ד ושוב בשנת תש"ל ובהקדמה שם כתב דמדרש זה נתחבר כנראה עוד מזמן האמוראים ופרק א' וב' ממנו נדפס בשסי"ן שלנו אחרי סוף מסכת ברכות בשם ל"ב מדות יקרא ומדבר בל"ב מדות שהתורה נדרשת בהם וגם הוא נלקט בחסר וביתר כי כמה פעמים מובאים דבריו מגדולי הראשונים והוא אינו בנוסחא אשר היה אתנו עד כה ובספרי גדולי הראשונים בשם ברייתא דר' אליעזר ב"ר עסי יכנוהו כדרך גדולי הראשונים שקראו את המדרשים על התחלתם כגון מדרש רפב"י קראו תדשא ע"ש שמתחיל תדשא הארץ. אולם בהכתב יד של הספר הוא נקרא כהתחלתו על שם שמתחיל בלשון אמר ר' אליעזר ב"ר יוסי מחלק השני של הספר לא היה נודע לנו מאומה והראשון אשר מתחיל לחקור את הספר הזה הוא הגאון ר' אברהם בן הגר"א וכנראה כ"י אחד היה נמצא ג"כ לפני הרב מנחם דילונזאנו ורצה להדפיסו בשנת שפ"ו בשם ברייתא דר' אליעזר ומדרש אגור וכותבי הדורות שלפנינו לא יכלו להחליט אם אמנם הדפיס את הספר מדרש אגור או לא, מלשון ההקדמה נראה ברור שהיה לפניו זה הספר שכתב בהקדמתו שמצא ספר הל"ב מדות קצת שונה בנוסח מאשר לפנינו וגם ספר מדרש אגור ואינו יודע להחליט למה חברו את שני החיבורים ביחד ומפני ומהמדרש השני מתחיל בלשון דברי אגור כינה הוא את המדרש בשם מדרש אגור והנה הרבה מן הראשונים מביאים את הספר והיו עוד מצוי בזמנם ביד כל אדם והם מביאים הרבה מאמרים ממנו כאן כמו רש"י והרמב"ם בספר המצוות וגם הילקוט מעתיק ממנו ואחרון מן הראשונים שהכיר ממש ה"ה הקדוש ר'

ישראל אלנקאוא מחבר ספר מנורת המאור הקדימו והרבה להביא מאמרים ממנו עי"ש בהקדמה כו"כ דוגמאות.

מגילה י"ז. מנלן דככתבם הוא אשורית

שאלה: תנן (מגילה יז.) לענין מגילת אסתר שלא יצא עד שתהא כתובה אשורית. ובגמ' מגילה שם דף יט. יליף דין זה ממש"כ ככתבם וכזמנם. ויש להעיר דהלא בזמן מגילת אסתר כשנכתב המילים "ככתבם וכלשונם" השתמשו היהודים בכתב אשורית. (לפחות לדעת מקצת תנאים בסנהדרין כא:-כב.) וא"כ מה ההוכחה שיש לכתוב המגילה דוקא בכתב אשורית. אולי הכוונה בזה דוקא לכתב עברי ולא לכתב אשורי.

תשובה: עי' במשך חכמה על מגילת אסתר שביאר דדרשינן ככתבם כפי זמנם. ומאחר שבא עזרא ושינה את הכתב מכתב עברי לכתב אשורי, עכשיו אשורי נקרא "כתבם" ולא הכתב העברי.

מסכת מועד קטן

מו"ק י"ח: נתינת נדוניא לבן ולבת

שאלה: נהוג בעולם שאבי הבת נותן נדוניא, והרי בחז"ל מועד קטן מצינו שגם אבי הבן נותן נדוניא ולמה נהגו דלא כמבואר בדברי רז"ל.

תשובה: בענין חיוב נתינה לבנו כדי להשיאו, נעתיק לך מש"כ בספר בית חתנים פ"א סעיף ז' עי' בשו"ת לב חיים להמהר"ח פאלאג"י ח"ב סי' קסו שנסתפק דילמא בבתו היה צד לומר שאסור להוציא הוצאות משום דבת אינה יורשת ולכן הוצרך לומר דאיכא מצוה ולפ"ז כ"ש שחייב ליתן לבנו או דילמא בת שאין בידו לתתה לאיש צריך לתת לה ממון כדי שיקפצו לשאתה משא"כ בבנו שבידו ליקח לו אשה גם ללא עזרת אביו והביא שמצא מפורשות בראב"ן לכתובות ד' קמט שהמצוה להשיא לבנו אשה היא שיתעסק בזווגו ליתן לו מממונו כדאמרינן בקרא ירמיה כט קחו לבניכם נשים וכהא דכתובות ק"ב כמה אתה נותן לבנך כך וכך וכ"כ המהרי"ט ח"ב ס"ס כז שכשדרך בני העיר שהחתן נותן תכשיטין לכלה מצוה על האב ליתן לבנו אותם התכשיטים מדכתיב וקחו נשים לבניכם כשם שמצוה עליו ליתן נדוניא לבתו כי היכי דלקפצי עלה מהאי קרא גופיה דכתיב ואת בנותיכם תנו לאנשים ורמיא עליה לקיומי מצוה בגופו ובממונו וכ"כ בשו"ת פרח מטה אהרן ח"א סי' סב שחייב אדם להשיא את בנו וכל צרכי החופה עליו ובשו"ת מהר"ם מינץ סי' לא מהא דפ"ק דקידושין כט ע"א שהאב חייב בבנו להשיא לו אשה ושם ל ע"ב יליף לה מהפסוק הנ"ל ובכתובות ד נב ע"ב מפני מה תקנו כתובת בנין דכרין כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו וש"מ דבן עדיף ושוב הביא תשובת בעל העיטור שכתב שזה כמה שנים שבטלה כתובת בנין דכרין ועיקר תקנה

כדי שיקפוץ וכו' והוצרך לנדות כל מי שירבה למתנת בתו ומכ"ש דבר נדוי הוא מי שרוצה לדחות בנו ולהרבות לבתו דאיכא תרי וכ"כ בלב מבין על הרמב"ם פ"א מה' ת"ת הל"א ובס' סדר היום ד' סב ובהון יוסף סי' ד ושכן נהגו ישראל להשיא בניהם ובנותיהם ולתת להם יותר מכפי יכולתם. ע"כ. ובאמת גם היום בכל הקהילות משתתפים ההורים גם מצד החתן ומה שלא קוראים לזה נדוניא אין בכך שום נ"מ.

מו"ק י"ט: אם פרוע ראש בכהן הוא גם בפיאות הראש

שאלה: בעניין פרוע ראש בכהן, נסתפקתי האם יש חילוק בין הפיאות לשאר הראש כלומר האם יתכן לכהן פיאות ארוכות.

תשובה: בענין פאות הראש לכהן, הנה במנחת חינוך קמ"ט ז' כתב שאפי' שערה אחת שאורכה יותר משיעור של ל' יום עובר באיסור דאורייתא ולכא' יהיה אסור לכהנים בזמן העבודה שיהיו עם פאות ארוכות. ובספר יכהן פאר [לרבי חנוך צבי הכהן חתנו של השפת אמת] כתב דאין איסור בפאות הראש והביא ראיה מרש"י בזבחים דף י"ט לענין דאיבעי לן יצא שערו בבגדו מהו וכתב רש"י ד"ה יצא שערו שפירש מראשו למטה עד שנכנס בין כתונת לבשרו מהו ע"כ ולכא' מהיכן הגיע שער מראשו עד לכתונת הא עובר בפרוע ראש וכתב דמיירי בפאות הראש שאין בהם איסור. וכ"כ הגר"מ שטרנבוך בספר זבחי קודש זבחים דף י"ט, אך במקדש דוד ל"ו סק"ב דחה ראיה זו וכתב וצ"ל נהי דפרוע ראש במיתה מ"מ איכא נפקותא לענין מיחל עבודה דפרוע ראש אינו מיחל עבודה והשמ"ק בשם הריב"ם פי' שם דמיירי בשער בית השחי ובית הערוה. וכן תירץ החק נתן שם ועי' בשלמי יוסף פוניבז זבחים ח"א עמ' תע"ז מהגר"ש רוטשילד דכתב לפי מש"כ המעשה חשב שעה"מ בספרו רחש לבב סט"ז דנזיר כהן אין בו חסרון של פרוע ראש משום דנוי הוא לו וא"כ אצל נזיר משכחת לה נידון של חציצה ובאילת השחר כתב שנכנס בין בשרו לבגדו מהשער שבעורף במקום הסמוך לצואר הכתונת. ובשם הגר"ח קניבסקי הביאו הגרמ"ד סלובס מח"ס מבואי הקדשים בקובץ זרע יעקב סקווירא ח"ז שנקט בפשיטות שא"צ לגלח, ובטעם הדבר אמר שמצות תגלחת הכהנים ניתנה ע"מ לנאותם שלא ילכו מרושלים אלא כעבדי מלך מצוחצחים ומסודרים ולפיכך אין סברא לומר שיצטרכו לגלח פאותיהם שכן כך כולם הולכים, הגר"י זילברשטיין מסר בשם הגרי"ש אלישיב בספר קב ונקי עמ' תרל"ז אם זה נראה גידול פרא אסור ואם הפאות מסודרים יפה כמו תלתלים אין זה גדל פרע שער ראשו. ועי' באורך בקובץ בית אהרון וישראל קובץ קס"ה עמ' ק"נ שהאריך והביא כ"ז.

מסכת חגיגה

חגיגה ה. ביאור דברי הראבי"ה דההורג כינה בפני חבירו אין לו חלק לעוה"ב

שאלה: כתב הראבי"ה חלק ג - מסכת חגיגה סימן תתה "מאי על כל נעלם (קהלת י"ב י"ד) זה ההורג כינה בפני חבירו ונמאס. פירוש שנתכוין להמאיסו ואינו סבור שיהיה לו עון בכך, ונענש ואין לו חלק לעולם הבא. נראה לי כי נתמעט בעון זה".

ולא הבנתי דשם בגמ' לא כתיב כלל שאין לו חלק לעולם הבא.

תשובה: בענין הערתך על דברי הראבי"ה עיי"ש במגיה שכבר כתב שהראבי"ה הבין שהוא המשך לדברי ר' יוחנן שאמר על האי קרא תקנה יש לו ומפרש דהכוונה שאין לו חלק לעוה"ב וע"ז הוקשה לו איך יתכן שמשום חטא זה לא יהיה לו חלק לעוה"ב ותירץ דאין הכוונה שאין לו חלק כלל אלא שנתמעט חלקו בעוה"ב משום זה עכ"ד. ועי' בספר אבני המקום על חגיגה דף ה' ע"א שכתב דצ"ב הא לשון זה תקנה יש לו איתא בגמ' לעיל על כמה קראי וצ"ע אם אפשר לפרש כן שאין לו חלק לעוה"ב.

מסכת יבמות

יבמות, ביאור מילת יבם ויבמה

בענין פירוש המילה יבם ויבמה אי"ז שאשה שזקוקה להתייבם אלא מה שנקרא היום גיס וגיסה נקרא בתורה יבמה דזה שם שמבטא את הקורבה שבין אשת האח לאחיו כדכתיב יבמה יבוא עליה, וכן ברות ותאמר הנה שבה יבמתך דנעמי אמרה לרות על ערפה, וערפה ורות היו נשואות לב' אחים, וכן פירש רש"י ביבמות דף ט' שתי אחיות שהן יבמות זו לזו שנישאו לב' אחים דהיינו אחותה כשהיא גיסתה וכן בעוד מקומות, וכן איתא בזבחים ק"ב מיתיבי חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אישה כהן גדול וכו' והכונה יבמה למשה רבינו. וכן משמע באבן עזרא דברים כ"ה ה' וכ"כ בספר התשבי ועי' מה שכתב בזה במשך חכמה בדברים שם שם. ועיין עוד באורך מש"כ בספר הכתב והקבלה בדברים שם באורך רב שם ואלו דבריו והנה תמצות שרש יבם ויבמה נעלם מבעלי לשון ואמר הרש"פ שנגזר מן שם במה כמו אז יבנה שלמה במה מ"א י"א שהוא לדעתו מקום המשותף לרבים לעסק אחד וגזרת במה ממלת בם כמו ודברת בם כי בם בחר שהוראתו דבקות דבר בשתוף הרבים דהיינו רבים משותפים בדבר אחד ככה שם יבם ויבמה הוא להוראת איש ואשה המשותפים ביחוס לאישים רבים כי כשאדם נושא אשה קונה לו עי"כ שלש מיני יחוס האשה עם אבותיו ועם האחוה שלה שהם האחים והאחיות הנה בערך האחוה של האשה יקרא יבם מלשון שתוף באישים רבים כי בערך יחוס האשה אינה אלא גוף אחד וכן יחוס עם אבותיו

אינם רק שתי גופים לא יותר אבל ביחוס עם האחוה שלה אין לו שיעור כי פעמים הם מעוטים ופעמים הם מרובים ולפי שהוא משותף לכולם ביחס אחד יקרא יבם כמו כן באשה הנשואה לאיש שבבחינת יחוסה אל האחוה שלו תקרא יבמה והוא ג"כ לשון שיתוף באחוה של בעל יאמר מזה בראשית ל"ח בא אל אשת אחיך ויבם אותה כי כשמת בעלה היתה תמר מופסק מלהיות עוד יבמה של אונן ושלה אחי בעלה לכן אמר יהודה שיבא עלי אונן ויתחדש עלי עוד הפעם שם יבמה בערך שאר קרובים ועיי"ש מה שהקשה עליו ומה שכתב עוד לבאר איך הוא מלשון שיתוף או מלשון בנין עיי"ש באורך רב.

טעם דאין חוששים לדעת הראב"ד דהנולד בחודש ח' אין נעשה גדול עד בן כ'

שאלה: ברמב"ן ועוד ראשונים ביבמות מובא (בשם ר"ח וראב"ד) שמי שנולד בחודש השמיני לא נעשה גדול עד גיל עשרים אף שהביא סימנים קודם, האם יש מי שחושש לדעה זו? מדוע לא נהוג לחשוש לזה?

תשובה: בענין שיטת הראב"ד, עיין בשו"ת רשב"ץ ח"ג סי' רנ"ז שהביא שהר"ח והראב"ד פירשו אך כל האחרונים לא הביאוהו כיון שהרמב"ן אף שהביא שיטה זו מקשה ומסיק דלא כשיטה זו. ועי' בבית מאיר באהע"ז סי' קנ"ו סעיף ד' שהביא שם שיטה זו ועי' מש"כ שם.

יבמות ס"ב: השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה, וק' דמצינו דאינו נראה לעין, וכדמצינו נמי בבן עזאי

תשובה: בענין שרוי בלא תורה, עי' בספר בן יהוידע שכתב וז"ל קשה והא חזינן כמה בחורים חכמים וחריפים בתורה. ונראה לי בס"ד דהכתוב אומר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה ודרשו רז"ל תורת ה' זו תורה שמסר לנו השי"ת ובתורתו יהגה הם חידושי תורה שמחדש האדם שנקראת תורה שלו שהם ילדם לאותם חידושים וידוע בכל דבר ברא בו השי"ת כח זכר וכח נקבה ואפילו בשכל האדם כן הוא ולכן עושה האדם פריה ורביה בתורה כפי שכלו ולזה אמרו השרוי בלא אשה שאינו עושה פו"ר בגשמיות שרוי בלא תורה כלומר תורה דיליה שהוא מחדשה בשכלו כי כיון דאינו מקיים פו"ר בגשמיות אינו זוכה לקיים פו"ר בתורה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא עכ"ל.

ובענין הקושיא מבן עזאי, עי' מש"כ האבני נזר הובא בפתיחה לספר זכרון מנחם ויש שכתבו דקאי על לימוד תורה בקדושה וטהרה כן כתב בעץ יוסף ועוד ועי' מש"כ בספר אשר לשלמה [לר' שלמה יפה איזמיר] דף י"ב, ועי' מש"כ בספר הליקוטים לאר"י פרשת עקב על הפס' ויענך וירעיבך.

יבמות ע"ב. היכן נזכר עוד מענין המשוכים בזמן בן כוזיבא

שאלה: איתא ביבמות עב. הרבה מלו בימי בן כוזיבא והולידו בנים ובנות, ופירש"י בימי בן כוזיבא – שמשכום עובדי כוכבים באונס בכרך ביתר וגברה יד בן כוזיבא ונלחם בהם ונצחם ומלך על ישראל שתי שנים ומחצה וחזרו ומלו בימיו. עכ"ל. ורציתי רק לדעת אם יש עוד מקומות שמוזכר ענין זה במדרשים וראשונים וכדו' שבימי בן כוזיבא משכום עובדי כוכבים וחזרו ומלו בימי מלכות בן כוזיבא,

תשובה: בענין המשוכים בזמן בן כוזיבא ענין זה מופיע בירושלמי ביבמות פרק שמיני ובתוספתא שבת פט"ז הל' ו'.

יבמות ע"ו: מתי היה הפסק של מואבי ולא מואבית

שאלה: נתעוררתי בספק, אי הא דב"ד האחרון בגדול ובמנין מבטל דברי ב"ד הקודם לו הוא גם נגד ב"ד הקודם שנכתב מעשה ההיתר שלו בפסוק. ולפי"ז יובן הא דדואג האדומי רצה לבטל דברי בועז, למרות שנכתב כבר במגילת רות {דשמואל כתב ספר רות ב"ב י"ד.} להתיר מואבית. ודואג שהיה ראש לסנהדרין חשב דהוא גדול בחכמה ומנין מב"ד של בועז, ורצה לבטל דברי ב"ד של בועז. וע"ז אמרו לו מקובלני משמואל הרמתי שהוא יותר בחכמה ומנין מב"ד של דואג. או כדכתב גרי"ז דהוא הלכה למשה מסיני ואינו תלוי בבתי דינים, אבל אם אי אפשר לחלוק על דבר שהוא פסוק מפורש א"כ מאי ס"ד דדואג. ועוד דלמה לא ענו לו. דאי אפשר לחלוק על פסוק. וצע"ג. וכל זה הווי לולי דברי אגדות מהרש"א יבמות ע"ז.

תשובה: בענין טענת דואג נגד המפורש במגילת רות, הנה עיקר הסוגיא היא ביבמות דף ע"ו ע"ב וכמו שציינת, אך ישנם תוספת דברים במדרש רבה רות פרשה ד' וז"ל כיון שראה שאול את ראש הפלשתי בידו התחיל לשאול עליו וכו'. והיה שם דואג וכו'. לא מרות המואביה הוא א"ל אבנר לא כבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית. א"ל א"כ אדומי וכו'. נתעלמה הלכה מעיניו של אבנר לשעה. א"ל שאול הלכה שנתעלמה מעיניך צא ושאל לשמואל ובית דינו. כיון שבא אצל שמואל בבית דינו, א"ל הדא מנין אית לך לא מן דואג, מיני הוא ואינו יוצא בשלום מן העולם. להוציאך חלק א"א וכו'. ומבואר דהמעשה עם דואג היה קודם שנתפרסם ההלכה של שמואל, עד שגם שאול ואבנר לא ידעו. ובע"כ דאף ששמואל כתב את רות, בזמן ההוא עדיין לא נכתב ענין זה דהא שמואל היה בחיים עדיין.

יבמות ע"ט. מה מוסיף רש"י ד"ה אלא מהכא, יותר מהגמ'

שאלה: יישר כחכם על מפעלכם העצום "עין לא ראתה" וכו' - "וינחם "יצחק" אחרי "אמו" מרן שה"ת!

ביבמות עט. מה מוסיף רש"י ד"ה אלא מהכא, יותר מהגמ'?

אולי רצה לתקן את הגירסא שהיתה בגמ' שלפניו, או שהיא לא היתה משובשת אבל רצה להבהיר והדגיש שכך צ"ל ואכן חזינן בנוסח הגמ' לפנינו, שהיו שיבושים ותוקנו.

בתודה מראש, ובברכת הדיוט שיהי רצון שיתן השי"ת לכם כל מה שיסייע לכם להמשיך, ולהוסיף, להגדיל תורה ויראה ולהאדיר! י.ש.

תשובה: בענין הערתך על רש"י ביבמות עי' בדקדוקי סופרים דכתב דבכת"י פאריס ליתא לד"ה זה.

יבמות ק"ג, כיצד הכריע רבא בדבר שנחלקו מה אמר בעצמו

שאלה: בגמ' יבמות (קג) מובא "אמר רב פפי משמיה דרבא כו' סנדל המוחלט לא תחלוץ בו אם חלצה חליצה פסולה רב פפא משמיה דרבא אמר וכו' חליצתה כשרה" ובסוף הסוגיא "אמר רבא הלכתא וכו' חליצתה כשרה". ונראה לכאו' שבא רבא להכריע במחלוקת הנ"ל. וזה תמוה שהרי אליבא דרבא נחלקו.

תשובה: בענין הערתך היפה על הגמ' ביבמות ק"ג כבר עמדו בכך באומר השכחה אות כ' ובגליוני הש"ס שם, ומכח קושיא זו כתבו שניהם דצריך להגיה רב אשי דהיה כתוב רב א' והגיהו לרבא, ועי' בתוס' חד מקמאי על הדף דגרס רבה ועי' בהגהות הרי"פ על הרי"ף.

ביאור דברי הירושלמי יבמות פט"ז הל' ג' מדוע ניגף אבים

שאלה: בתלמוד ירושלמי יבמות פט"ז הלכה ג' וכ"ה בויקרא רבה פל"ג אות ה', על הפסוק בדברי הימים ב' י"ג, "ויכו בהם אבי' ועמו מכה רבה" פירשו חז"ל שהמכה רבה היא שהעביר מהם את חטמם או שהעמידו שומרים שלשה ימים כדי שלא יוכלו להעיד עליהם ותישארנה הנשים עגונות. ואח"כ מביאים את הפסוק "ולא עצר כח וכל ינגפהו ה' וימות" ופירשו חז"ל שאבי' ניגף, ומקשים מדוע ניגף, ותרצו בגלל שביש את ירבעם את ישראל וכו' ברבים. וצריך ביאור מדוע שואלים חז"ל ומדוע ניגף ולא תרצו מפני שהעבירו את חטמם והשאיר חצי מליון נשים עגונות, וכי זה לא אכזריות וזה לא מספיק סיבה שיגפהו ה', ורק מה שבייש את ישראל זו הסיבה. ואמנם בבר"ר פס"ה או"כ יש גם את העגונות בתור סיבה לנגיפה. ועי' בחת"ס בתשו' אע"ה סנ"ג שכתב שלמלך יש רשות לעשות כן כדי לא להרבות את שונאיו, וגם בגלל שמרדו במלכות ב"ד. ובנוגע למה שבייש את ישראל עי' בליקוטי תורה לאריז"ל פר' חיי שרה שזכרי' הנביא גם נענש בגלל זה ע"ש. הגם שהיה ראוי להוכיחם. האם יש עוד התיחסות במפרשים לפרשה זו.

תשובה: בענין שאלתך עי' בבית אפרים דהביא את דברי הח"ס וכתב דזו כונת הירושלמי. וע"ע בח"ס שם ס"ס נ"ז וע"ע בכלי יקר [לאנייאדו] מלכים א/ט"ו.

מסכת כתובות

כתובות ח. רב תנא ופליג, כיצד נחלקו עליו אמוראים

שאלה: עי' תוס' בכתובות ח' ע"א כתבו דהא דריו"ח פליג על רב אע"ג דרב תנא ופליג, משום דריו"ח ס"ל דרב אינו תנא. וצ"ב דזה מיישב מדוע ריו"ח פליג על רב, אבל אינו יישב אמאי בפלוגתא דרב וריו"ח פעמים פוסקים כריו"ח אע"ג דלכאו' פליג על תנא.

תשובה: בענין רב תנא הוא ופליג כל זה נאמר רק לענין שרב יכול לחלוק על תנאים וכן לענין שמי שסובר כמותו אין להקשות עליו, אבל לא נאמר לענין שא"א לחלוק עליו דמצאנו בהרבה מקומות בגמ' שאמוראים חולקים עליו וכן לא מצאנו בשום מקום שמקשים תיובתא מדברי רב על האמוראים. ועי' בברכת ציון [אבא שאול] על תוס' זה דהקשה כדבריך ולפמש"כ ניחא].

כתובות ט"ו. דין רובא דליתא קמן בס"ט ברה"י

שאלה: לכבוד הגאונים החשובים היקרים חברי 'לדופקי בתשובה'. ראשית אודה מכל ליבי על היוזמה החשובה הנפלאה כ"כ.

אני מחפש מקור לדין רובא דליתא קמן בספק טומאה ברה"י, ופירוש הדברים, שבגמרא כתובות הובאו משניות ממסכת טהרות בהם מבואר שרובא דאיתא קמן הולכים אחריו בספק טומאה לטהר אף ברה"י, והיינו שאף שספק טומאה ברה"י הלכתא גמירי לה שטמא הוא ואפ' בספק ספיקא, שכל ספיקות וספיקי ספיקות שאתה יכול להרבות ברה"י טמא, ואף חזקה אינה מטהרת כמבואר במשניות טהרות. מכל מקום רוב דאיתא קמן כתשע חנויות טהור. אמנם יש לי ספק האם גם רובא דליתא קמן דינו כן או שמא שוה הוא לחזקה שאינה מטהרת בס"ט ברה"י, שהרי הדבר מבואר בסוגיות רבות שרובא דליתא קמן קליש מדאיתא קמן דר"מ חייש למיעוטא ברוב זה, ולכו"ע אינו מוציא ממון אף דהאיתא קמן לדעת תוס' ב"ב צג. בשם גליון ולדעת תרוה"ד מוציא הוא ממון.

ועוד יש להוסיף שמדברי תוס' חולין יא. מבואר שדימו צורת הכרעת רובא דליתא קמן לצורת הכרעת חזקה, עד שביקשו ללומדם זה מזה. ופשוט הוא שלא ביקשו ללמוד כח עדים בק"ו מחזקה שהרי אין להם ענין בצורת ההכרעה שבהם זה עם זה. ועוד אריכות יש בזה.

ואחר כל האמור באתי לשאול האם אף לענין ס"ט ברה"י שוה כח רובא דליתא קמן לכח חזקה שאינו מועיל לטהר שם, יש לי איזו ידיעה קלושה בזכרון שרע"א מדבר על כך באיזה מקום ואיני זוכר היכן.

ישר כח עצום מאד.

תשובה: בענין רובא דליתא קמן לטהר האם מטהרינן בספק טומאה ברה"י נחלקו בכך האחרונים. הנה באמת כמ"ש דן בכך ברעק"א תנינא תשובה ק"ח, וס"ל דגם ברובא דליתא קמן מטהרינן בס"ט ברה"י וכמו ברובא דאיתא קמן. וכן נקט בראש יוסף בפסחים ט' וכן כתב בשו"ת בית יצחק או"ח סי' נ"ג. ועי' באחיעזר ח"ב סו"ס ב' וכן הבין בפשיטות בשערי יושר ש"א פרק י"ט.

אומנם בשאגת אריה בסוף שו"ת החדשות דף ס"ח, וכן באור שמח פ"ח משחיטה סוהי"ב, נקטו דברובא דליתא קמן לא מטהרינן בספק טומאה ברה"י. והוכיחו כן מדברי הרשב"א בתשובה ת"א דכתב דספק ספיקא עדיף מרוב. וכשם שרוב מהני נגד חזקה כך גם ס"ס מהני נגד חזקה יעו"ש. והקשו האחרונים הנ"ל דהא בספק טומאה חזינן דספק ספיקא לא מהני לטהר ברשות היחיד, ואילו רובא כן מהני וכדאמרינן בתוספתא הנ"ל. ועל כרחך דכל דברי הרשב"א דס"ס עדיף מרוב הוא רק ברובא דליתא קמן, אך רובא דאיתא קמן עדיף מס"ס. וכן נקט בשו"ת רבי יעקב מליסא אהע"ז סי' נ"ז.

עוד ציינו דבתוס' חולין פו ד"ה סמוך מבואר דרובא דליתא קמן מהני לטהר בס"ט ברה"י. וע"ע בתוס' חולין דף ב' ד"ה דליתיה דמהני רובא דליתא קמן לטמאות בס"ט ברה"ר יעו"ש האופן. וע"ע ברמב"ן בחולין שם וע"ע תוס' נדה ה'. וכן יעוי' באו"ש שם שהביא מתוס' פרק המפלת נדה כא דג"כ מבואר דרובא דליתא קמן מהני לטהר בספק טומאה ברה"י. ועי' בספר משפט הרוב סי' ט' שהאריך בכל הענין.

כתובות י"ז. כיצד מחל דוד לשמעי, הא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול

תשובה: בענין קושיתך משמעי כן הקשה בפרשת דרכים דרוש י"א ד"ה "והנה עד" וכתב דחשב דכאשר ברח מפני אבשלום ורוב העם נטה אחריו אין לו דין מלך. וכעין זה כתב ר' צדוק מלובלין בספרו ליקוטי אמרים אות ט"ז דכל הימים שהיה בבריחה לא היה נקרא מלך כמו שאמרו רז"ל שהיה מתכפר כהדיוט בקרבן. וע"ע בפרשת דרכים בדרוש י"ג סוד"ה ובזה נבא כתב שאם רצה המלך שלא להרוג למי שמרד בו הרשות בידו כמ"ש הרמב"ם בהל' מלכים עכ"ל ועי' בשדי חמד חלק ט' סי' מ"ה מקונטרס הכללים מערכת המ"ם אות פ"ג שהעיר דלא הראה מקום דברי הרמב"ם ולפי הנר' כונתו למ"ש בפ"ג ה"ח כל המורד במלך יש למלך רשות להרגו אפילו גזר שילך למקום פלוני ולא הלך וכי' חייב מיתה ואם רצה להרגו יהרג וכן כל המבזה המלך או מחרפו יש למלך רשות להרגו כשמעי בן גרא עכ"ל ועם שלא כתב מפורש שרשאי למחול הריגתו מ"מ מדכתב הרמב"ם דיש רשות וכו' אם רצה להרוג וכו' מוכח דהדבר תלוי ברצונו ואם רצה מוחל. ועיי"ש עוד באריכות בענין בשדי חמד שם.

כתובות כ"ב: מקור הלימוד להתרחק מן החשד

שאלה: כתובות דף כב: "דא"ר אסי: הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך", הנה יש לעיין מדוע במקומות אחרים למדה הגמ' להרחיק חשד מפסוק אחר, עי' בפסחים דף יג. "גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק - מוכרין לאחרים ואין מוכרין לעצמן משום שנאמר והייתם נקים מה' ומישראל". (וכן ביומא לח., שם לט., שקלים פ"ג ה"ב השתמשה הגמ' בפסוק: והייתם נקיים וכו').

האם ישנו חילוק בין הלימודים מהפסוקים השונים.

תשובה: עי' ברש"ש ביבמות דף כ"ד שהתקשה בקושיא שכתבת. ועי' מש"כ באגרות משה ח"ט אבן העזר סי' ט'. ועיי"ש וכן בעוד ספרים שחילקו דביבמות מיירי שכבר נחשד, והחידוש שם שגם כה"ג צריך להסיר לזות שפתים. אך תירוץ זה אינו מתאים לגמ' בכתובות שכתבת, דשם לא מיירי שנחשד. ויש שכתבו דבפס' של עקשות פה מחדש שאפי' חשד רחוק שהינו רק חשש רחוק הרחק ממך. עוד יתכן דוהייתם נקיים הוא מצוה על הכלל, וזהו כל התקנות בשקלים ובצדקה. אבל הפס' של הסר ממך מיירי באדם פרטי. ויש שכתבו דוהייתם נקיים מיירי בממונות והסר ממך עיקשות פה מיירי בעניני עריות, עי' בספר אורח מישרים.

כתובות ס. גדר "במקום צער לא גזרו רבנן", דחויה או הותרה

שאלה: במקום צער לא גזרו רבנן, מהו גדרו של צער הגוף ומהו הכלל בו ומהי הסברא. (והמקור) וביחוד דביו"ד בביאור הגר"א קנ"ז סק"ד ובעוד פוסקים איתא שמחויב להפסיד כל ממונו גם על איסור רבנן). ואף שבמקום כבוד הבריות כללא הוא (עי' או"ח סי' יג') שבמקום כבוד הבריות (אפי' קטן עייש מ"ב) לא העמידו דבריהם. אבל בצער לא מצאנו זה.

תשובה: בענין גדר במקום צער לא גזרו רבנן, עי' באריכות באבני נזר או"ח סי' קי"ח דכתב דהוי הותרה דכה"ג לא גזור רבנן כלל, וכעין זה בחלקת יואב או"ח מהדו"ק סי' י"ד ועי' בקובץ הערות להגרא"ו יבמות סי' ח אות ס"ו מ"ש בזה ובמאורי אש להגרשז"א דף י"ח וכן בשו"ת דברי יציב או"ח סי' ק"ע כתבו ג"כ כהאבנ"ז. אמנם בישועות יעקב סי' שכ"ה ס"ק ב' כתב דמה שהתירו שבותין לחשאב"ס אין זה אלא בגדר דחויה. ועוד יש להוסיף דמה שאמרו חז"ל במקום צערא לא גזרו רבנן הוא רק בצער גדול או צער של חולי אבל לא בצער שאינו גדול ויש אומרים דכל זה הוא דווקא בשבות הנעשה ע"י שינוי כגון מפיס מורסא בידו והיינו משום דשבות כלאחר יד קיל משאר שבותין ואיסורי דרבנן. ועי' בספר אור שרגא סי' ח' שהאריך בזה, וכן האריך מחבר זה בגדר הדין אי דחויה או הותרה באריכות גדולה בקובץ אורחות יו"ט עמ' קי"ד.

כתובות ס"ג. אם בן עזאי היה בזמן החורבן

שאלה: נשאלתי האם ידוע לך האם בן עזאי היה בזמן חורבן הבית,

וזה מה שהשבתי: רבי עקיבא נולד בשנת ג' אלפים תש"ס והיה נ"ב שנים לאחר החורבן כמובא בסדר הדורות משם הצמח דוד.

וחורבן הבית היה בשנת ג' אלפים תתכ"ח ולמאחרים היה בג' אלפים תתל"ד .

והנה שמעון בן עזאי היה חתנו של רבי עקיבא כמשמע בכתובות (סג ע"א).

וכן היה תלמיד חבר לרבי עקיבא כמובא בשקלים פ"ג ובבא בתרא (קנח ע"ב), וכו' ועיין עוד מקורות שהביא שם בסדר הדורות סדר תנאים ואמוראים אות ש ערך שמעון בן עזאי.

וא"כ ודאי היה גם הוא בתקופת חורבן הבית. כי קשה לצמצם שחי רק באותם שנים שהיה רבי עקיבא חי אחרי חורבן הבית כי איך יתכן שיהיה תלמיד חבר בגיל כה צעיר לרבי עקיבא.

תשובה: בענין בן עזאי נראה ודאי כמ"ש ע"פ החשבון, ויותר מזה מצאנו שהיושבים לפני חכמים הם בן זומא ובן עזאי ועי' בחגיגה דף ט"ו ע"א דפגש רבי יהושע בן חנניה את בן זומא על גב מעלה הר הבית ובפשטות היינו בזמן בית המקדש א"כ מוכח שהיו בזמן בית המקדש. ועי' בקובץ תורה מציון שנה רביעית חוברת א' סי' י"ח דדן שם דיתכן דהמעשה של ד' שנכנסו לפרדס ששם נאמר שבן עזאי מת היה ג"כ לפני החורבן עיי"ש באורך כמה ראיות וצדדים לזמן מיתתו.

כתובות ק"ג, מקור דהתנאים היו באים לעשות קידוש בביתם וקיימו ואל עפר תשוב בהטמנת הערלה

שאלה: איפה מופיע שהתנאים ואמוראים היו מבקרים בליל שבת בביתם לעשות קידוש. ושאלו הרי מעפר באת ואל עפר תשוב, ותירצו שמכיון שהטמינו את ערלתם בברית יצאו כבר ידי חובה.

תשובה: עי' בחיד"א בספרו לב דוד שהקשה על הא דמובא בחז"ל כתובות ק"ג שרבי היה בא לביתו לאחר הסתלקותו בכל ערב שבת ולכאורה הרי יש צווי (בראשית ג יט) ואל עפר תשוב. ומתרץ דזה הענין שקוברים את הערלה בעפר וכיון דמקצתו ככולו הרי מקיימין בזה ענין ואל עפר תשוב.

כתובות קי"א. בענין ג' שבועות

שאלה: לכבוד המערכת היקרה והחשובה 'לדופקי בתשובה' שלום וברכה! אחדשה"ט כנאה וכיאה באהבה רבה!

תודה רבה על כל התשובות הנפלאות שאתם משיבים לי תבורכו על הכל בכל הברכות אכי"ר.

ראיתי בספר זרע שמשון לרבי שמשון חיים בן נחמן מיכאל נחמני זצוק"ל וזיע"א (מערי איטליה מודינא, פיסא, סיינא, ריגייוו, נלב"ע ו' לחודש אלול תקל"ט), שכתב בפירושו על מגילת אסתר, וז"ל: "ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם" (אסתר ט, א). הוצרך לומר ונהפוך הוא אשר ישלטו משום דאי לאו הכי לא היה להם לישראל לשלוח יד באומות העולם, אבל עתה שהאומות בקשו להרגם לכן הותר אף לישראל, דאמרינן בפרק יג דכתובות (קיא ע"א) שלשה שבועות הללו למה, אחד שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם ואחד שהשביע את אומות העולם שלא ישתעבדו בישראל יותר מדאי, ואיתא בשולחן ערוך יורה דעה (סימן רל"ו סעיף ו') שנים שנשבעו לעשות דבר אחד ועבר אחד מהם על השבועה, השני פטור ואין צריך התרה, לפיכך איש ואשה וכו', ואף כאן מקרי שישראל והאומות נשבעו זה לזה, והשתא שעברו האומות על שבועתם ובקשו להשמיד את ישראל שאין לך שעבוד יותר גדול מזה, גם השני פטור, ואין צריך התרה, כלומר שישראל מותרים להרגם ואינם בכלל השבועה שלא ימרדו באומות העולם. עכ"ל.

ושאלתי האם באמת דברים אלו הם הלכה למעשה כיום או שאין הם הלכה למעשה אלא רק כתב זה בדרך דרוש, והאם יוצא ממה שכתב דינם הלכה למעשה.

אוהב ומעריך מאוד בכל לב ונפש הצב"י רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא ס"ט מח"ס מריח ניחוח עיה"ק עפולה ת"ו

תשובה: בענין דברי הזרע שמשון לענין ג' שבועות כבר דנו בכך רבות בספרי זמנינו ושם הביאו דר' שלמה קלוגר [בספר מעשה ידי יוצר על הגדה של פסח בראד תרמ"ו ד"ה ואת לחצנו דף מ"ד] כתב כמו שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו את הקץ השביע את האומות שלא ידחקו הצרות יותר מדאי ואנן קיי"ל אם נשבעו שנים זה נגד זה אם אחד עובר על התנאי גם חברו פטור, לכך אם לא היו המצרים עוברים על שבועתן להרבות השעבוד לא היו רשאים ישראל לדחוק על הקץ, אבל כיון שהם עברו תחילה ודחקו עליהם מאד מכח גודל הדחק באו ישראל לעבור על שבועתן ולדחוק הקץ א"כ פטורין ישראל מן הדין. אך בספר ויואל משה מאמר שלש השבועות סימן ע"ה עמ' צ' כתב ויש שאומרים שכיוון שהאומות לא קיימו את השבועה לכן יש לנו היתר לעבור על השבועה וזה הבל הבלים ושם סימן ע"ט כתב שדברי הגר"ש קלוגר נאמרו בדרך דרוש ולא להלכה ואין משיבין על הדרוש. וכן כעין דברי הזרע שמשון כתב גם הרה"ג ר' הלל ליכטנשטיין מקאלמעיא וז"ל ואם המלך והממשלה עוברים על השבועה ורודפים את ישראל ומשעבדים בהם יותר מדאי אזי רשאים ישראל גם כן לעבור על שבועתם" [בתוך ספר רב שלום לרב שלום אדלר שהיה בן אחותו של הרב הלל הנ"ל ליקוטי תהלים עמ' ק"מ.] וכ"כ האדמו"ר מאוזרוב [ר' משה יחיאל עפשטיין] במכתב בקובץ שנה בשנה תשל"ז ובספר וחי בהם למרי"ד עמ' רל"א הביא בשם רבי חיים עוזר זצ"ל שכתב סברא זו.

ועוד העירו שההשוואה להלכה בשו"ע אינה מדויקת דהרמ"א שם לא מיירי אלא בשנים שנשבעו זה לזה כמו אברהם לאבימלך או יעקב ללבן אך בעניין שלש השבועות אין שבועות הדדיות זה לזה אלא שבועה לצד שלישי שהוא הקב"ה שהרי היתה שבועה לישראל לחוד ולאומות העולם לחוד כמשמעות הלשון שהשביע הקב"ה את ישראל והשביע הקב"ה העכו"ם.

מסכת נדרים

נדרים כ"ב: מי הוא ר' משה קרטבי הנזכר בר"ן

שאלה: עי' בר"ן נדרים דף כ"ב ע"ב וז"ל: והחכם הגדול ר' משה קרטבי ז"ל חלק עליו וכו', עכ"ל. א. מי הוא אותו חכם? ב. האם השם "קרטבי" מעיד שהיה מהעיר קורדובה או שיש שם עיר כזאת שנקרא קרטבי?

תשובה: בענין החכם הגדול ר' משה קרטבי הוא אינו מוזכר בשום ספר מודפס, אומנם מצאנו שהביאו בקובץ המוריה חשון תשס"ט [גליון שמ"א-שמ"ג] עמ' כ' שהביא ר' יעקב שפיגל תשובה מכתב יד וז"ל "ומייתי לה הרב הקרטבי ז"ל פ"ד דהל' נזירות ז"ל כל ב"ד שנזקקים לזה וכיוצא בו ומודיעים וכו' ושם בקובץ הנ"ל הביא שנזכר שם זה בר"ן בנדרים שהבאת. וכמו כן נזכר חכם בשם דומה בתשובת הרמב"ם ח"ב סימן רפ"ט [מהדורת בלאו עמ' 524] וז"ל כך היתה דעתי מקודם ככם ותפילין שהיו לי בארץ מערב כך היו וכזה כתב אותו שחבר חבור התפלין ושמו ר' משה נ"ע מקורטובא" [וראה שם בתשובות הרמב"ם הנ"ל בהערות דעות שונות ביחס לשם אביו של אותו חכם וראה עוד בעניין זה את הוספות ר"ש אברמסון בחלק ג' עמ' 170 ומה שכתב שם עוד בהערות שמצא בשני כ"י שריד של חיבור על הלכות תפילין לר' משה ב"ר יוסף אלקרטבי ושם הביא כמה מקומות שמוזכר אלקרטבי והכונה לקורדובה].

ובקובץ מוריה הנ"ל כתב שככל הנראה מדובר בשני חכמים שונים אלא שאין בידינו פרטים נוספים בעניין זה ולא מצאנו זכרם של חכמים אלו במקומות נוספים וכתב עוד לתמוה שהלשון שהביא בתשובה מכת"י היא ממש לשון הרמב"ם בהל' נדרים ובאותו מקום וכתב דאולי יש שיבוש בתשובה והכונה בכלל לרמב"ם.

[ועי' כס"מ ג' ה' מתפילין דהביא מתשו' הרמב"ם דהיה בזמנו של הרמב"ם עוד רבי משה בן מיימון].

מסכת סוטה

סוטה ב. אם גם אצל עכו"ם יוצא בת קול דבת פלוני לפלוני

בהיותי בזה עם חברים מקשיבים, עמדנו בשאלה אם גם אצל גוים הזווג הוא מן השמים, ונקבע ארבעים יום לפני יצירת הוולד, וכו', כיון שסו"ס גם להם יש חלק אלוק ממעל, אע"פ שאין להם נשמה גבוהה בדרגת נשמת הישראל, ואולי גם זה מתחלק בין משפיע ונשפע וכו', וגם יתכן שזווג לפי מעשיהם כמ"ש רש"י (סוטה ב.) "צנועה לצדיק ופרוצה לרשע" שייך גם אצלם, והקב"ה גוזר גם עליהם מלמעלה מי ישא את מי, כדי ליישב את העולם בחכמה. או דילמא מאחר ואין להם נשמת הישראל ותיקום הנשמות באוצר הנשמות שבגוף, שוב אין עליהם אלא השגחה כללית, אל הם נתונים למעשי עצמם בכל פרט, וכמו שהם נתוני למעשי עצמם מה יאכלו בבוקר, ומה ילבשו בערב, כן הם נתונים בנישואין למעשי עצמם.

ואמינא אנא ראיה שגם אצל הגויים מתנהל הענין כך, והקב"ה לבדו מזווג להם הזווגים, מהמעשה המבואר בחז"ל (והובא באורך בויקרא רבה פרשה ח אות א) בההיא מטרוניתא ששאלה את ר' יוסי בר חלפתא מה עושה הקב"ה ואמר לו מזווג זווגים, ואמרה לו שגם היא יכולה, ונטלה אלף עבדים ואלף שפחות ונכשלה בכולן, וכו'. ויל"ע מה היה הויכוח ביניהם, דילמא לעולם גבי גוים הולכים אחרי השכל ולא אחרי גזירת הבורא. ומוכח שגם אצל הגוים אין זה תלוי בהתאמה שלנו. והיא ראיה חזקה לענ"ד, אע"פ שיש קצת מקום לדחות שענה לה דברים המוסברים לפי האוזן שלנו, ולא לפי האמת. אבל יותר נראה שענה לה כפי האמת, שהרי על זה חזרה ואמרה לו משה אמת ותורתו אמת.

גם מפורסם המעשה עם דון יצחק אברבנאל ששאלו מלך צרפת אם לתת את ביתו לבן מלך ספרד, ולא רצה להשיב לו דבר פן יכשלו הנישואין, והם יהיו אח"כ לאויבי עם ישראל, אחר שהוא יעץ שיעשו את הנישואין. ולכן השיב לו שבלא"ה הכל מהשמים ולא נתון לבחירת בני אדם. ורצה מלך ספרד להראות לו שלא כן, ונתן מכתב לנערה תגרנית אחת שתלך אל מקום מושב בנו ותתן לו המכתב, ובו היה כתוב לאמר שמצוה עליו לישא את מביאת המכתב. והיא לא חפצה לעזוב את התגרנות שהיתה לה, פן תפסיד כמה פרוטות, ומצאה זקנה שלא היתה עובדת ושלחה דרכה את המכתב, וכשהגיע הדבר לבן המלך עשה כמצוות אביו עליו בעל כרחו, וכשהגע אל אביו המלך תמה אביו למה נשא אשה זו, עד שנודע הדבר. אז הודה המלך לאברבנאל שדבר אמת בפיהו. ע"כ. והרי אלו היו גוים. הרי שגם אצל גוים שייך זה.

תשובה: בענין האם הקב"ה מזווג זיווגים גם אצל גויים, עי' בספר שימושה של דרשה סי' ק"ס דהביא את הראיה שכתבת מהמדרש רבה מההיא מטרוניתא, אך כתב דיש לדחות דשאני התם דמוכח רק שאדם אינו יכול לזווג אחרים כמו הקב"ה, משא"כ ב' גויים המכירים זא"ז ומוצאים חן זה בעיני זה יתכן דשפיר יכולים להתחתן בלי שיזווגם הקב"ה. ועוד הביא ראיה ממדרש ויקר"ר כ"ט ח' וזה לשונו ר' חייא בר אבא בשם ר' לוי פתח אך הבל בני אדם כזב

בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד (תהלים סב) בנוהג שבעולם מה הבריות אומרים איש פלוני נושא פלונית אך הבל בני אדם פלונית תנשא לפלוני כזב בני איש המה מהבל יחד אמר רב חייא עד שהן עשויין הבל בתוך מעי אמן הם יחד עכ"ל המדרש, ומשמע קצת דכל בני אדם שוים בזה. ועיין תוספות יבמות מ"א ד"ה ואין ואולי אפשר לדחוק דלא מיירי אלא ביהודים. עוד הביא ראיה מהבן איש חי שכתב בספרו בן יהוידע פרק י"ח וזה לשונו שדה פלונית לפלוני, ויש להקשות למה לא מייחסת הבת קול שדה לבעלים שלה לומר שדה של פלוני לפלוני, ונ"ל כי בשדה יזדמן ג"כ שהוא של עכו"ם ולכן לא תרצה בת קול להכריז שם עכו"ם ואפילו בשדה ישראל אומרת שדה פלונית כדי להשוות לשון ההכרזה בכולם עכ"ל, ולפי דבריו צ"ל לכאורה דאין הקב"ה מכריז שידוכיהם ארבעים יום קודם יצירת הולד אך מ"מ יש לומר שמזווגם בלי הכרזה. עוד כתב להוכיח מדברי הקרבן העדה ירושלמי קידושין דף ב' שהקב"ה מזווג גם את הגויים עיין שם בד"ה "שלא ויתר" דמוכח כן להדיא וסיים דעדיין הדבר צריך קצת תלמוד. וע"ע ראינו מש"כ בזה בספר אוצר מנהגי נישואין להרה"ג ר"א דבורקס שליט"א דדן בזה שם בעמ' כ"ח וגם שם יש לו צד לדחות הראיה מההיא מטרוניתא עיי"ש עוד מה שהביא ודן. אך לכא' ראיה זו היא ראיה ברורה ומוכרחת. וגם מצד הסברא מסתבר כן דלא יונהג העולם בענין חשוב ועקרוני זה של הנשמות ותולדותיהן ע"פ רצון בני אדם ועי' בדרך ה' לרמח"ל בכל ענין השגחה פרטית על העכו"ם.

סוטה ז: ביאור בהא דניתנה הארץ רק ליהודה וראובן

שאלה: בגמ' סוטה ז: להם לבדם ניתנה הארץ -יהודה וראובן. ורש"י ביאר שליהודה ניתן מלכות, וצ"ב מהו זה פי' על הגמ' שאמרה שניתן הארץ ולא דיברו בכלל על מלכות, ובאמת דברי הגמ' עצמם קשים הרי ניתן לעוד אנשים א"י ולא רק להם.

תודה רבה על סיועכם הרב ללימודי, ש.ג.

תשובה: בספר מאיר ענינו כתב דענין יהודה הוא כיון דדינא דמלכותא דינא יכול המלך לגרש מהארץ כל מי שירצה וכן מלך פורץ לו גדר ולכך נחשב כאלו כל הארץ שלו והנצי"ב כתב במרומי שדה דראובן ויהודה זכו ראשונים בארץ.

סוטה י''ח, סוטה החשודה על השבועה האם משביעים אותה

שאלה: אשה גזלנית (באופן שאינה נאמנת על השבועה) ונעשית סוטה, האם ישביעוה שבועת סוטה.

תשובה: בענין שבועה לסוטה שחשודא אממונא וממילא חשודא אשבועה, הנה כל הדין שהחשוד אממונא אין אנו משביעים אותו הוא משום שיש כאן חיסרון בנאמנות דע"י השבועה הוא יפטר כגון בשבועת ע"א וכו', אבל בסוטה אין אנו מאמינים לה כלל ע"י שבועתה והמים בודקים אותה אח"כ בכל מקרה, ויותר מזה י"א שהמים בודקים אותה בגלל שנשבעה לשקר

וכיון שאין אנו מאמינים לה ע"י שבועתה לא איכפת לן שהיא חשודא וראיה לכך דהרי כל סוטה היא חשודא על איסור א"א, וא"כ היא חשודא גם על שבועה ואעפ"כ התורה חייבתה להישבע ובע"כ הביאור כמ"ש וזה לכאורה פשוט. וכן מצאנו שכתב בספר פתחי משפט [הורנבלאס] ח"ב סי' פ"ז סע' כ"ה.

אומנם עי' ברע"א הובא בליקוטים ב"מ דף ה ע"ב שבאמת הקשה כיצד משביעים סוטה אם אתה חושדה שזינתה כדאמרינן שם בב"מ מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא, ותירץ דסוטה שאני דאפשר שעתה חזרה למוטב ולא תרצה להישבע לשקר וזה מוכח מהתורה, דאל"כ כיצד חייבתה התורה שבועה. ומבואר בדבריו שלמד שגם בסוטה השבועה היא לבירור האמת.

אך דבריו צ"ע דהנה גם סוטה שחשודא ממש על שבועת שקר לא מצאנו שפטורה מדין שתיית המים, וכבר הקשו כן באחרוני זמנינו [עי' נתיבות ים סוטה דף י"ח ועוד] על דברי רע"א, והוכיחו כן עוד מדאיצטריך אשת למעוטי קטן מהשקאת סוטה, עי' רמב"ם הל' סוטה פ"ב ה"ב, והרי אי אפשר לסמוך על שבועת הקטנה, אלא ודאי שאינה שבועה לברורא ולנאמנות.

סוטה כ. טעם שהיו צריכים לגנוז מגילת סוטה בהיכל

שאלה: כתב רש"י סוטה דף כ. וז"ל עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה מגילתה נגנזת, וברש"י נגנזת בצדי ההיכל עכ"ל, מה כוונתו האם היה חדר מיוחד לכך או שרק היה מניחים בצד הכותל, ולכמה זמן זה היה מונח שם, ומתי היו מסלקין אותו משם, וצ"ב למה הי באמת נצרך לגנזו דוקא בתוך ההיכל ולא במקום שהיו מניחין כל הגניזה של כל ארץ ישראל וצ"ב.

תשובה: בענין דברי רש"י בסוטה, הנה מקורו הוא מהירושלמי [סוטה פ"ג הלכה ג'] הובא גם בתוס' דאיתא התם תנא מגילתה נגנזת תחת צידו של היכל, למה בשביל לשחקה עי"ש, וכתב שם בשירי קרבן דכ"כ בתוספתא [סוטה פ"ד], וגם בתוספות שנץ מביא מגילתה נגנזת בצדו של היכל. ויש שני גרסאות נגנזת תחת צירו של היכל כגירסת התוספתא או כגרסת רש"י בצידו של היכל עי' במסורת הש"ס, ועי' ברידב"ז שפירש דטעם המחלוקת אי תחת צידי ההיכל או צירי ההיכל תליא האם יש במגילה קדושה, וא"כ צ"ע לגרוס ברש"י "צירי ההיכל" כיון שפירש דחשיבא ככתבי הקדש.

וע"ע במאירי וז"ל ופירשו בתוספתא שגניזתה בצד ההיכל היתה וטעם גניזתה מפני שאינה כשירה להשקות בה סוטה אחרת דהא לשמה בעינן עכ"ל, ומבואר בדבריו שגניזת המגילה היא גזירה שלא ישתמשו בה לסוטה אחרת. ועי' בקרית ספר וז"ל אמרה איני שותה קודם שתמחק המגילה מגילתה נגנזת דאית בה שם המפורש ואינה כשרה להשקות בה סוטה אחרת דלשמה בעי כדילפינן לעיל מדכתיב ועשה לה לשמה ומנחתה מתפזרת ובו' עכ"ל, ומבואר דהטעם משום דאית בה קדושת שם המפורש.

ועי' בכס"מ פ"ד ה"ד מהל' סוטה שכתב ולא ידעתי למה השמיט הרמב"ם לדברי הירושלמי והתוספתא הנ"ל עיי"ש. ועי' בתיו"ט שם דהקשה מאי בשביל לשחקה דקאמר וגם בצד ההיכל קשה מ"ט בדבר עכ"ל. ועי' בש"ך דהקשה הלא המוחק את השם לוקה ואיך אמרינן דמגילה שבה שמות ניתנת תחת ציר לשחקו ותירץ דהירושלמי אינו סובר האי דרשה דואבדתם את שמם לא תעשו כן לד' אלקיכם עי"ש. ועי' ברידב"ז על הירושלמי שכתב דמאחר דכל עיקר כתיבתן הוא לתכלית המחיקה אין בהם קדושה ע"כ ס"ל דמותר לשחקה עי"ש. ועי' בגליון אפרים הנדפס בירושלמי וילנא שנדחק ליישב וז"ל למה בשביל לשחקה הוא לשון שאלה וכי נותן שם בשביל לשחקה הלא אסור למחוק את השם, ומתרץ לול קטן היה שם ר"ל תחת הציר היה לול קטן ובלול נתן את המגילה ולא היה נשחת שם ומאי דקאמר אח"כ המים נשפכים קאי על מתניתין נמחקה המגילה וכו' המים נשפכים תני אין בהם משום קדושה ע"ש.

סוטה כ"ב. כיצד למד ר"י יראת חטא מאמירת הבתולה בראת גן עדן וכו', אחר דבאיוב שאמר כן נדרש לגנותו

שאלה: סוטה כב. "יראת חטא מבתולה, דר' יוחנן שמעה להיא בתולה דנפלה באפה, וקאמרה: רבש"ע, בראת גן עדן ובראת גיהנם, בראת צדיקים ובראת רשעים", וצ"ב דבאיוב שאמר זה נדרש בב"ב טז. לגנותו.

תשובה: בענין קושיתך על הגמ' בסוטה, עי' בתניא פ"א וגם להבין מה שאמר איוב ב"ב פ"א בראת צדיקים בראת רשעים וכו', ומקשה בליקוטי ביאורים בספר התניא דאיך מביא ראי' ממימרת איוב בראת הא איוב כפר כשאמר זאת כמ"ש מהרש"א ב"ב דף ט"ז ע"א ומוכיח התם שבעל התניא לא סב"ל כהמהרש"א שאיוב כפר כשאמר כן ומביא ראי' ממימרת ר' יוחנן בסוטה למדתי יראת חטא מבתולה שאמרה בראת צדיקים וכו' שהיא בודאי האמינה כו' ובפרט ר"י שלמד יר"ש מכך.

מסכת בבא קמא

ב"ק ל"ח. מאיזה גיל חייב גוי בז' מצוות

תשובה: בענין מתי מתחייב גוי בז' מצוות, דעת החת"ס ביו"ד ס' קפ"ד וסי' שי"ז דשיעור גדלות דב' שערות הוא מהל"מ שניתנה רק לישראל ע"ש, ובמנ"ח מצוה קצ"ה כתב דמשהגיע לחינוך חייב במצוות, אבל בשו"ת בית שלמה או"ח סי' ס"ו חולק עליו וס"ל שגם גוי נחשב קטן עד גיל י"ג וכ"כ החלקת יואב או"ח א'.

ב"ק נ"ד: טעם דדגים לא מקרו גידולי קרקע אף דאוכלים עשבים כבהמה

שאלה: ע"י ב"ק נ"ד: דמבואר שם דמ"ש צריך להיות פרי מפרי גידולי קרקע ופי' רש"י למעוטי דגים, וצ"ב דהא הטעם דבהמות נחשבין כגידולי קרקע הוי משום דאוכלים עשבים וא"כ מאי שנא מהדגים דמבואר ברש"י ר"ש פרק אין צדין (כ"ג: ד"ה ואין נותנין) דדגים אוכלין שרשי עשבים וקרקע.

תשובה: בענין קושיתך למה דגים לא חשיבי גידולי קרקע, עי' בפר"ח סי' תצ"ז ובאש פנחס סוכה דף י"א ועי' במגדים חדשים ערובין דף כ"ז דסיכם את כל השיטות.

ב"ק פ"ב, מקור הזוהר שהביא בגליון הש"ס

שאלה: בב"ק דף פ"ב אין מלינין בה את המת ומפרש בש"ס גמרא. ופירש רש"י מסורת היא בידינו ואין טעם לדבר ובגליון הש"ס איתא עיין הטעם בזוהר נשא. ולא מצאתי זהר זה.

תשובה: מקור הזוהר וכוונת דברי גליון הש"ס הוא בח"ג פרשת נשא דף דף קמ"ג עמוד ב' וזה לשונו תנא מאן דאקרי אדם ונשמתא נפקת מיניה ומת אסיר למבית ליה בביתא למעבד ליה לינה על ארעא משום יקרא דהאי גופא דלא תחזי ביה קלנא דכתיב אדם ביקר בל ילין אדם דהוא יקר מכל יקרא בל ילין מאי טעמא משום דאי יעבדון הכי נמשל כבהמות נדמו מה בעירי לא הוו בכללא דאדם ולא אתחזי בהו רוחא קדישא אוף הכא כבעירי גופא בלא רוחא והאי גופא דאיהו יקרא דכלא לא יתחזי ביה קלנא ותנא בצניעותא דספרא כל מאן דעביד לינה להאי גופא קדישא בלא רוחא עביד פגימותא בגופא דעלמין דהא בגין דא לא עביד לינה באתרא קדישא גופא יקרא אתקרי בארעא דצדק ילין בה משום דהאי דיוקנא דמלכא ואי עביד ליה לינה הוי כחד מן בעירי ע"כ.

ב"ק צ"ג: יהודי שנרצח ע"י יהודי האם אומרים עליו הי"ד

שאלה: האם אומרים הי"ד על יהודי שנרצח (במזיד) על ידי יהודי אחר.

תשובה: בענין האם אפשר לכתוב על מי שנרצח ע"י יהודי הי"ד. הנה בפשטות הי"ד נאמר דוקא על עכו"ם שזה פסוקים מפורשים שהי"ד, כמ"ש כל שבת בתפילת אב הרחמים מהתורה והנביאים והכתובים. וכל זה אינו שייך ברוצח יהודי. ועוד דיש כאן ענין משום מוסר דינו לשמים, כמובא במס' בבא קמא דף צ"ג, ע"ב. "אמר רב חנן המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה שנאמר [בראשית ט"ז, ה'. "ותאמר שרי אל אברם וכו'." אומנם עי' בקובץ אור תורה [כסליו תשע"ב תקל"ג עמ' ר"ע] מאמר מהר"ר ריי"ח אבוחצירא, שהביא ראיה משמואל א' כ"ד י"ב. שאמר דוד לשאול ישפוט ה' ביני ובינך ונקמני ה' ממך וידי לא תהיה בך. עוד הביאו ראיה נוספת משמואל ב' ג' ט"ל, כשנהרג אבנר בן נר על ידי יואב בן צרויה ואבישי אחיו. אמר דוד ישלם ה' לעושה רעה כרעתו. וע"ע במלבי"ם שם. אך אינו מוכרח דאולי הוא תפילה חד פעמית ולא בתור כינוי קבוע לבקשת נקמה. עוד הביא בשם ספרי קדמונים [וכתב דאינו

זוכר היכן מקורו,] שהפירוש של ה' יקום דמו היינו שה' יקם את הדם שלו, והיינו מלשון תקומה. וא"כ לפי זה אפשר לכתוב על כל אחד שנרצח הי"ד. עיי"ש באורך עוד במאמר הנ"ל.

ב"ק קי"ג: גזילת קרקע מעכו"ם בא"י משום מצות ישוב א"י למ"ד גזל עכו"ם אסור

שאלה: האם מותר לגזול קרקע או בית בארץ ישראל מעכו"ם אף למ"ד גזל עכו"ם אסור כיון שיש מצות ישוב ארץ ישראל.

תשובה: עיין בכפתור ופרח בפ"ד שכתב ירושלמי פרק השולח גט גיטין פ"ד ה"מ רבי זעירא בשם רבי אלעזר אף על גב דאמר רבי מאיר אין קניין לגוי בארץ ישראל לפטרו ממעשר מודה שיש לו קניין נכסים, נראה לפרש שבא ללמדנו שאין ראוי לעשוק ולגזול בקרקע הגוי שקנהו בארץ ישראל כעניין שהוא מותר בגר שאין לו יורשים. אי נמי לעניין לולב הגזול. אמנם הרידב"ז ז"ל שכתב במכתב תשובה הנדפס בשער ספר באר יצחק על משניות קדשים וז"ל כי העיקר הפלוגתא אי יש קנין לנכרי לחפור בורות שו"מ או אין לו קנין הוא הכל בשדה שקנה עכו"ם בכסף מישראל ובשטר בקנין בזמן הבית או אפילו לאחר החורבן כשקנה ישראל קרקע מן הנכרי וקנה הקרקע בחזקה ומכר אח"כ לעכו"ם בזה שייך הפלוגתא אי יש קנין על בוש"מ או אין קנין אבל כשנכרי גזל קרקע מהישראל לכו"ע אין קנין. והנה בכבוש מלחמה דעת רוב הראשונים ז"ל דלא קנה אלא בכבוש ויאוש בעלים אבל כשלא נתיאשו לא נקנה בכבוש מלחמה כלל ולפי"ז אם הנכרי לא קנה הקרקע מישראל אך שאבותיו ישבו בהקרקע לאחר החורבן כשגלינו מארצנו בעו"ה לכו"ע אין קנין שאנחנו לא נתיאשנו מארצנו הקדושה כי בכל יום אנחנו מחכים לביאת משיח צדקנו לכו"ע אין קנין לנכרי כשלא נכנס לרשותו מיד ישראל וזה ברור כשמש עכ"ל. ועי' בקובץ ישורון ט"ו עמ' ש"כ מש"כ הגרשז"א לדחות דברי הרדב"ז ומה שהאריך עוד בענין.

מסכת בבא מציעא

ב"מ ב. מה הדין ארבעה אוחזין בטלית זה אומר כולה שלי ושנים טוענים כ"א חציה שלי והרביעי טוען רבע שלי

תשובה: בענין שאלתכם על ד' אוחזין בטלית הנה קודם יש לדון בג' אוחזין ושנים טוענים כ"א חציה שלי ואחד טוען כולה שלי.

[ומכלל שאלתכם על ארבעה ולא על שלושה כנראה שפשוט או ידוע לכם דין זה]

והנה בענין שלושה אוחזין כבר הביאו בשם המהרי"ל דיסקין בתורת האהל וכן בקובץ תורה מציון שנה ראשונה חוב' א' סי' ל"ב על ידי ר"י אורנשטיין. דכתב שא"א לומר שראובן יקח חצי ושמעון ולוי יקחו כל אחד רבע. דהרי כאשר יש מול ראובן רק אחד שטוען חציה שלי היה ראובן נוטל שלוש רבעים כמפורש במשנה, וא"כ כיצד יתכן שהוספת בעל דין נוסף הטוען חציה שלי' תיפול כולה על חלקו של ראובן והשנים האחרים לא יפסידו כלום. וכן אין לאמר שראובן יקח קודם כל חצי ובחצי הנותר יחלקו שלושתם זה שהרי באמת אין לראובן שום הודאה מאף אחד על חצי הטלית שהרי כל אחד מהטוענים חציה שלי' אינו מודה על החצי הנשאר ששייך דוקא לראובן בדווקא אלא משאיר אותו בספק של ראובן או של שמעון

ולכך כתב דנראה שהחלוקה תהיה כך שהטוען כולה שלי יטול חציה ועוד שליש מרביעית הטלית ושאר השנים יטלו כל אחד חצי רביע ועוד שליש הרבע באופן שבעל הכולה שלי נוטל י"ד חלקי כ"ד ושנים האומרים חציה שלי ה' חלקי כ"ד. וטעם הדבר כתב שם דכל אחד מהטוענים חציה שלי מודה שיש לכולה שלי ולחציה שלי את המחצית, נמצא שיש לטוען כולה שלי הודאה גמורה משני בעלי החציה שלי לרבע הטלית והוא נוטלה ע"פ הודאתם וכל אחד הטוען חציה שלי יש לו הודאה מבעל חציה שלי השני ג"כ לרביע אלא שהוא חלוק עם האומר כולה שלי וחולק עמו על אותו רבע ונוטל ממנו חצי הרביעית וכן נוטל מהטוען חציה שלי השני נמצא שיש לטוען כולה שלי שני רבעים לדברי כולם ואח"כ ברבע הרביעית כולם טוענים עליה כולה שלי וחולקים בשוה ולסיכום הטוען כולה שלי נוטל חצי ושליש רבע ולכל אחד מטועני חציה שלי חצי רבע ושליש רבע. והנה גם בדבריו יש חידוש דהיה אפשר לומר דהאומר כולה שלי יטול רביע כיון שכולם מודים שרביע ודאי מגיע לו ושלוש רבעים הנשארים הוי כאילו שלושתם אוחזים בשווה ויחלוקו וכל אחד יקבל רבע מחלק זה.

וחזינן בדברי המהרי"ל דיסקין חידוש שלמרות שאין בטענת השנים שטוענים חציה שלי הודאה גמורה להאומר כולה שלי דהרי אפשר לומר ששניהם טוענים שאין לכולה שלי כלום ורק להם לכל אחד מגיע חצי ואין זה כציור שאחד אומר כולה שלי ואחד חציה שיש כאן הודאה גמורה שחציה שייך לאומר כולה שלי. ס"ל למהרי"ל דסקין שנחשב שיש כאן הודאה של כל אחד מהם על החלק שלפי דבריהם היה דינו של האומר כ"ש לחלוק עם השני.

ולולי חידושו הנ"ל של המהריל דסקין היתה החלוקה צריכה לחיות כמו שהיא שיטת הר"ח בג' נשים שחולקין לפי מעות בכתובות צ"ג המבוארת לקמן, וכה"ג בציור של המהרי"ל דסקין שסך כל טענותיהם הוא כפלים מערך הטלית דהיינו מאתים אחוזים במקום שיש רק מאה אחוז של טלית יקבל כ"א חצי טענתו והיינו דהטוען כולה שלי יקבל חצי טלית דהיינו חמישים אחוז והטוענים חציה שלי יקבל כל אחד רבע טלית דהיינו עשרים וחמש אחוז. אלא דהמהרי"ל דיסקין דחה סברא זו דלא יתכן שהוספת בעל דין נוסף הטוען חציה שלי' תיפול כולה על חלקו של ראובן והשנים האחרים לא יפסידו כלום.

ועי' בקובץ יפיק תבונה ח"ח עמ' ק' שהאריך בביאור דברי המהרי"ל דיסקין ובמה שהיה אפשר לחלוק עליו. וכן בספר הדנו ספר היובל עמ' 158 שהאריך בכמה אופנים וטבלאות רבות וכן בספר תורת חיים [טאוב] שהאריך בחשבונות מתמטים רבים ועוד סוגיות בנידון זה [נמצא באוצר החכמה] וע"ע בספר פרי יצחק [פראג] הובא באוצר מפרשי התלמוד על בב"מ, וכן מאמר בקובץ בית אהרן וישראל קנ"ט מר' נתן פערלמאן.

ולפי עקרונות החשבון של מהרי"ל דסקין יש לחשב גם את השאלה שלך בד' אוחזין. דתחילה יש לחשב את החלק שכולם מודים ששייך לזה הטוען כולה שלי אותו יקבל לבדו ולאידך גיסא לחשב את החלק שכולם טוענים ששייך להם שבו יחלוקו בשווה וכן את שאר החלקים שבהם חלק מודים שאינו שייך להם וחלק טוענים ששיך להם שבו יחלקו רק אלה הטוענים ששלהם הוא.

והנה חשבון זה הוא חשבון מסובך קצת

וכן יש בו עוד הרבה אופנים עד בלי סוף לפי מספר הטוענים ובחלק השהם טוענים ששייך להם וצריך לחשב בכל מקום כענינו על פי אותו עיקרו של המהרי"ל דיסקין. אם כי גם בדבריו יש חידוש וכמו שהאריכו בספרים הנ"ל בטעם דבריו ובאופנים שאפשר לומר שלא כדבריו וכן בסוגי חשבונות אחרים בכל מיני סוגי טענות והחזקות.

עוד יש להוסיף דבקובץ תורה מציון הנ"ל שנה א' חוברת ב' סי' י"ב כתב רבי אברהם אהרן הלוי איש ירושלמי שדברי מהרי"ל דיסקין אמורים דוקא באופן שכל אחד מהאומרים חציה שלי טוען טענתו בסתם דהאומר כולה שלי טענתו ברורה שאין לשנים האחרים כאן כלום אך באופן שהאומרים חציה שלי טוענים שרק הם הגביהו את המציאה או שרק להם נתרצה המוכר לכ"א מהם חציה או לזה שני שליש ולזה שליש ולטוען כולה שלי אין כאן כלום. נראה פשוט שהכולה שלי נוטל חציה והם יחלוקו החצי השני כפי טענותיהם שהרי בכה"ג אין השנים חולקים ביניהם ולא מידי אלא עם השלישי וכ"כ עוד כמה ציורים כנ"ל.

עוד יש לעיין מ"ש סוגין מהסוגיא בכתובות דף צ"ג ע"א במשנה מי שהיה נשוי שלש נשים ומת כתובתה של זו מנה מאה זוז של זו מאתים ושל זו שלש מאות וכו' ועיי"ש בכל הסוגיא בארוכה ומבואר שם בגמ' דנחלקו רבי ורבי נתן האיך חולקין דר' נתן ס"ל ר' נתן שאין לבעלת מנה שעבוד בשטר אלא על מנה ראשון שיד שלשתן שוה בו ואין לבעלת מאתים שעבוד בשטר אלא על מאתים שהיא ובעלת שלש מאות שוים בו ולפי זה ביש מנה חולקים בשוה וביש מאתים של מנה נוטלת ל"ג ושליש והאחרות חולקות בשוה וביש שלוש מאות של מנה נוטלת ל"ג ושליש ושל מאתים פ"ג ושליש והשאר לבעלת שלש מאות ורבי חולק וסובר דשעבוד כל אחת מהנשים הוא בכל הנכסים ואף האשה שכתובתה מנה חולקת בכל הנכסים.

ובאמת עי' ברי"ף שם דכתב ואף רבינו האי גאון ז"ל לא סבירא ליה האי מימרא דקמאי דמימרא פריכא הוא ועיין בה איהו נמי ומסתברא ליה על דרך שנים אוחזין בטלית והוה סבירא ליה הכי כמה שנים ושמיע לן דהדר ביה מיניה לסוף שניה כד איגלי ליה דלא סליקא שמעתתא כהוגן וכו עיי"ש ועי' בשיטה מקובצת' כתובות שם מובאים דברי רש"י במהדורא קמא דגם מדמה את משנתנו לדין שנים אוחזין בטלית וכן מובא בשם יש שהיו סוברין בשיטמ"ק שם ועיי"ש דדחה את דבריו.

ושורש מחלוקתם הוא שלרבי נתן תנא דמתניתין שעבוד כל אשה הוא כפי ערך כתובתה וזו שכתובתה מנה שיעבודה הוא רק במנה מהנכסים. וזו שכתובתה מאתים יש לה שעבוד במאתים (ולשיטתו בעלת המנה תקבל 33.3 ובעלת המאתים 83.3 ובעלת השלוש מאות 183.3

ורבי חולק וסובר ששעבוד כל אחת הוא על כל הנכסים ולכך חולקות בשוה

וצ"ע בדעת רבי נתן והלא הנכסים הם ערבים בעד ההלואה וכל הנכסים הם ערבים וזכותו של המלוה לגבות מכל הנכסים

ובספר אבי עזרי מלוה ולוה פי"ט ה"ב מהדורא ה' כתב ליישב עפ"י דברי הרשב"א בגיטין דף נ' ויסוד דברי הרשב"א ששעבוד נכסים חלוק הוא מדין ערבות שבערב עיקר סמיכות דעתו של המלוה הוא לגבות מן הלוה ורק כשלא ימצא אצל הלוה יפרע מן הערב משא"כ בשעבוד נכסים עיקר סמיכות דעתו של המלוה הוא על הנכסים של הלוה ולכך גובה מן הנכסים תחילה ללא תקנת חכמים שאין נפרעין מן הערב תחילה וביאור דברי הרשב"א הוא שיסוד השעבוד הוא מקצת קנין שיש למלוה בנכסים להפרע חובו מהנכסים ואין זה ככל ערבות שהוא חיוב של הערב באם לא יפרע הלוה ובזה כתב לבאר דברי רבי נתן שאם אנו דנים משום ערבות של הנכסים א"כ אחר שגבתה שליש מהמנה הלוא נשאר עדין חוב של כשישים ושש דינר מהחוב והנכסים ערבים גם בעד הס"ו דינר ומדוע שלא תחלוק בשאר הנכסים אך כיון שנתבאר שיסוד השעבוד הוא קנין בנכסים לגבותם וכשבאה משום זכות השעבוד לגבות את כל המנה שאר הנשים מעכבות על ידה מלגבות את כל המנה שגם להן יש שעבוד באותו מנה ולכך נוטלת שליש. אבל בשאר הנכסים אין לה זכות וכח ליטול דכח קנין השעבוד הוא רק במנה.

ובמאירי בסוגייא שם כתב ביאור חדש בדברי רבי נתן שמצד הדין אף לרבי נתן מכח חוב של מנה יש לה זכות בעד כל הנכסים ודוקא הכא שיש כאן עוד בעלי כתובות של מאתים ושלש מאות אנו אומרים דכשכנסה הבעל על דעת כן נכנסה שהיות ויש עוד בעלי כתובות של מאתים ושלש מאות שלא יהיה לה שעבוד אלא במנה בלחוד וכשנטלה חלק מהמנה הרי נסתלקה מהכל

ובאופן החלוקה לדעת רבי נחלקו הראשונים דעת רש"י ד"ה "אין" דחולקות כל הנשים בשוה ובאופן שיש שם שלש מאות דינר כל אשה נוטלת מנה וכן הוא דעת הרי"ף והרמב"ם אישות פי"ז ה"ח והרא"ש סי' ט' אך בתוס' ד"ה רבי ורא"ש שם הביאו פירוש הר"ח דהא דחולקות לרבי אי אפשר לפרש דחולקות בשוה וכגון באופן שיש שם שלש מאות דכל אחת נוטלת מנה דא"כ לקתה מידת הדין ואופן החלוקה לפירוש הר"ח הוא לפי מעותיהם והיינו באופן שיש שם שלש מאות חולקים כל המעות לששה חלקים ובעלת המנה נוטלת חלק אחד דהיינו חמישים זוז ובעלת המאתים שתי חלקים דהיינו מאה זוז ובעלת השלש מאות שלשה חלקים דהיינו מאה וחמישים זוז וכדברי ר"ח כן פי' הראב"ד בהשגות וכן דעת הגאונים שהביאו הרמב"ם והרי"ף.

ולרש"י ד"ה "אין" דברי הגמרא הם דוקא בנשים אבל בג' שהטילו לכיס חולקים לפי המעות שהטילו והחילוק הוא דבכתובה שהוא מדין שעבוד, שעבוד כל הנשים שוה לפי שכל הנכסים משתעבדים לכל אחת מן הנשים אבל בשותפים השבח של המעות הוא לפי מעותיהן שהרי מעותיהן הם שהשביחו. ולא נחלקו רבי לרבי נתן בכך וחולקים שוה בשוה. אך לדעת ר"ח שוה דין הנשים בכתובה לג' שהטילו לכיס.

ובביאור מחלוקת רש"י והר"ח כתבו אור שמח אישות פי"ז ה"ג ובקובץ שעורים אות של"ה דנחלקו במחלוקת הרמב"ם והראב"ד (מלוה ולוה ב' ג') כאשר שעבוד נחלק בין שני בעלי החובות ולכל אחד יש שעבוד על מחצית מהנכסים. דעת הרמב"ם שכל אחד יש לו שעבוד בכל הנכסים ומה דחולקים שוה בשוה הוא משום שכל אחד מעכב מחבירו לקחת את כל הנכסים דגם לו יש שעבוד. והראב"ד דס"ל שכל אחד יש לו שעבוד על מחצית מהנכסים ולכך גובה רק מחצה ובעל חוב שתפס יותר ממחצית הנכסים מוציאין מידו והרמב"ם ס"ל שכל בעל חוב שעבודו בכל הנכסים ורק שכשבאים לחלוק כל אחד מעכב בחבירו ע"י שעבודו מלזכות בכל הנכסים ולכך חולקים בשוה אבל בקדם ותפס את כל הנכסים היות ושעבודו על כל הנכסים אין מוציאין מידו

ובזה תלוי מחלוקת הרש"י ור"ח אם חולקין לפי ממון או חולקין בשוה דאי נימא דיש לכל אחד זכות בכל הנכסים ע"כ חולקין בשוה כיון דלבעל מנה זכות בכל הנכסים כמו לבעל ג' מאות אבל אי נימא דכל אחד מפקיע מזכות חבירו מחצה אז חולקין לפי ממון. ולכך הר"ח שסובר שכל אחד חולק כפי מעותיו סובר כדעת הראב"ד שכל אחת מהנשים מפקיעה את שעבוד הנכסים מכל הנכסים וכל אחת יש לה שעבוד לפי המעות והרש"י והרי"ף ס"ל כדעת הרמב"ם שכל אחת מהנשים יש לה זכות ושעבוד בכל הנכסים ולכן חולקים בשוה.

והחילוק בין משנתנו ובין משנת שנים אוחזין דהחלוקה של שנים אוחזין לא שייכת כאן כלל שהרי במשנת שנים אוחזין הטעם הוא שבעל חציה שלי מודה לבעל כולה שלי' על חצי מהטלית ולפיכך אותו החצי יוצא מן החשבון ולגבי החצי השני אמרינן ממון המוטל בספק חולקין אבל כאן בג' נשים לא מדובר בממון המוטל בספק וכל אחת מהן מודה לחברתה בכל

תביעתה והבעיה היא רק שאין מספיק כסף בשביל כל הכתובות והדיון כאן הוא כמה כל אשה תפסיד מתביעתה וצ"ב דברי רבינו האי. [יש להעיר דלפי הצד דלא כמהרי"ל דסקין א"כ שוה דין שנים אוחזין כמו שיטת רבי ע"פ רבינו חננאל וא"כ מה הקשה הרי"ף על רב האי ומוכח או דמוכרח דברי המהרי"ל דיסקין או דהרי"ף לשיטתו דחולק על רבינו חחנאל וס"ל כשיטת רש"י ודו"ק]

היוצא לנו מכל זה דיש לנו ה' אופני חלוקות

א. חלוקת המהרי"ל דסקין באוחזין בטלית דאין חולקין בחלק שמודים שאינו בספק
ב. חלוקת אוחזין בטלית דלא כמהרי"ל דסקין דבג' אוחזין אין הודאה גמורה של האוחזין בחצי לאוחז בכולה. [ויתכן דזו החלוקה בג' נשים לרב האי נגד הגמ']
ג. שיטת ר' נתן בג' נשים דכל אשה בחלק המשועבד לה כפי ערך כתובתה
ד. שיטת רבי ע"פ רש"י חולקות כל הנשים שוה בשוה
ה. שיטת רבי ע"פ ר"ח חולקין את הכתובה באופן יחסי ע"פ מעותיהן

ועי' עוד בבירור הלכה להרה"ג ר' יחיאל אברהם זילבר חו"מ סי' קל" אות קכ"א דכתב כמה ציורים בג' אוחזין ובד' אוחזין

שלושה אוחזין בטלית אחד אומר כולה שלי ושנים אומרים חציה שלי האומר כולה שלי נוטל שלושה חמישיות והאומרים חציה שלי נוטל כל אחד חמישית והאומר כולה שלי צריך לישבע על כל מה שנוטל.

ארבעה אוחזין בטלית אחד אומר כולה שלי ושלושה אומרים שליש שלי האומר כולה שלי נוטל חמישה שמיניות וצריך לישבע על כל מה שנוטל וכל אחד מהאומרים שליש שלי נוטל שמינית אחת.

שלושה אוחזין בטלית אחד אומר כולה שלי ואחד אומר שני שליש שלי ואחד אומר שליש שלי האומר כולה שלי נוטל שלושים ושלש חלקי חמשים ושש וצריך לישבע על כל מה שנוטל והאומר שני שליש שלי נוטל שש עשרה חלקי חמשים ושש שתי שביעיות, והאומר שליש שלי נוטל שבע חלקי המישים ושש שמינית אחת.

שלושה אוחזין בטלית אחד אומר כולה שלי ושנים אומרים שליש שלי האומר כולה שלי נוטל אחד עשר חלקי חמש עשרה וצריך לישבע על מה שהוא נוטל יתר על שליש טלית וכל אחד מהאומרים שליש שלי נוטל שני חלקי חמש עשרה.

שלושה אוחזין בטלית זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי וזה אומר רביע שלי האומר רביע שלי נוטל שלושה חלקי שלושים ושתים והאומר חציה שלי נוטל ששה חלקי עשרים ושמונה ושאר הטלית נוטל האומר כולה שלי וצריך לישבע על כל מה שנוטל יותר על רבע הטלית.

והנה חולק הוא על פסק המהרי"ל דיסקין בענין ג' אוחזין ועפ"ז כתב את שאר הציורים ולא נתברר לנו טעמו ובהערות כתב דבירר בארוכה בספרו זר כסף אך לא הצלחנו למצוא ספר זה לא בספריות ולא במאגרים.

ועי' עוד בערכין דף כ"ז ע"א במשנה אמר אחד הרי היא שלי בעשר סלעים ואחד אומר בעשרים ואחד אומר בשלשים ואחד אומר בארבעים ואחד אומר בחמשים חזר בו של חמשים ממשכנין מנכסיו עד חזר בו של ארבעים ממשכנין מנכסיו עד עשר חזר בו של שלשים ממשכנין עשר מנכסיו עד עשר חזר בו של עשרים ממשכנין מנכסיו עד עשר חזר בו של עשר מוכרין אותו בשוויו ונפרעין משל עשר את המותר ובגמרא שם אמר רב חסדא לא שנו אלא שבן ארבעים עומד במקומו אבל אין בן ארבעים עומד במקומו משלשין ביניהן וביאר רש"י לא שנו דאין ממשכנין מנכסי בן חמשים אלא עשר סלעים אלא שבן ארבעים במקומו עומד ואינו חוזר בו אבל חזר בו בן ארבעים משלשין העשרים סלעים הפחותין מחמישים ועד שלושים ביניהם דבן חמישים יתן ט"ו ובן ארבעים יתן חמשה דהא באותן עשר שאמר בן חמישים יותר על בן ארבעים לא שייך בר ארבעים בהדיה בפסידא והנך עשרה שהוסיף בן ארבעים על בר תלתין בר חמשין נמי אירצי בארבעים דיש בכלל חמשים ארבעים. וכן פוסק הראב"ד בהשגות (ערכין ח' ד') אך הרמב"ם שם מפרש שמשלשין בניהם.

ב"מ צ. תיקון וביאור הסדר בדברי רש"י

שאלה: לכבוד מו"ר הרה"ג שליט"א שלום וברכה,

בב"מ צ. תנו רבנן פרות המרכסות בתבואה, והדשות בתרומה ומעשר, אינו עובר משום בל תחסום. אבל מפני מראית העין מביא בול מאותו המין ותולה לה בטרסקלין שבפיה. וברש"י אין עובר - בלא תחסום. וצ"ע מה הוסיף רש"י על הגמרא. גם הסדר ברש"י צע"ק עיין שם.

תשובה: עי' בספר "משונצינו עד וילנא" עמ' 214 שעמד על הערותיך. ועי' בש"ס מהדורת וגשל שהגיה וכתב דד"ה תרומה צ"ל לפני ד"ה אין עובר.

ב"מ צ"ג. שומר שכר ששכרו השתמשות בחפץ אם הוי כשואל או כש"ש

שאלה: מה דין שומר שכר שביקש דשכרו יהיה ההשתמשות בחפץ, אי דינו כשואל או כשומר שכר.

תשובה: בענין ספיקו הנפלא מה דין שומר שכר שביקש דשכרו יהיה ההשתמשות בחפץ אי דינו כשואל או כשומר שכר, הנה שאלה זו התחבטנו בה רבות וגם דיברנו עם גדולי ת"ח בירושלים כר"א גנחובסקי שליט"א ור"צ חשין שליט"א ועוד וזה אומר בכה וזה אומר בכה עד שמצאנו את שאהבה נפשינו במחנה אפרים בהל' שומרים סי' כ"ח דכתב בפירוש דדינו כשומר שכר כיון דקיבל עליו להיות ש"ש זהו שמו וגדרו והשכר במקום כסף ביקש

השתמשות ומה לי הן מה לי דמיהן אבל למעשה נשאר בגדרו ושמחנו על מציאה זו כמוצא שלל רב וישקוט הסער.

ב"מ צ"ד. מדוע רש"י לא הזכיר שבועה שאינה ברשותו

שאלה: רש"י ד"ה נשבעין. "שכן הוא שלא פשעו ושלא שלחו בה יד". מדוע רש"י לא הזכיר שאינה ברשותו כלפי שבויה.

תשובה: בענין דברי רש"י מה שלא הזכיר שבועה שאינה ברשותו, כן הקשה בספר עמודי שש, עי' בספר מחנה ישראל ח"ב (ניאיימן ישראל יהודה) דהוא בכלל מ"ש רש"י דכן הוא ואלו פשע היה תחילתו בפשיעה ואילו שלח בה יד היה ברשותו ג"כ לכל אונסין. ועי' מש"כ בספר יד כהן ובספר מגיד חדשות.

ירושלמי - ב"מ פ"ב ה"ה, כיצד הכניס ר' שמואל עצמו לפיקוח נפש

שאלה: איתא בירושלמי (בבא מציעא פרק ב הלכה ה) "ר' שמואל בר סוסרטיי סלק לרומי אובדת מלכתא דילנית דידה ואשכחיה. אפקת כרוז במדינתא מאן דמחזר לה בגו שלשים יומין יסב אכן ואכן. בתר שלשים יומין איתרים רישיה. לא חזריה גו שלשים יומין. בתר שלשים יומין חזריה אמרה ליה לא היית במדינתא אמר לה אין. אמרה ליה ולא שמעת קלא דכרוזא אמר לה אין. אמרה ליה ומה מר. אמר לה מאן דמחזר לה גו שלשים יומין יסב אכן ואכן בתר שלשי' יומין יתרים רישיה. אמרה ליה ולמה לא חזרתוניה גו שלשים יומין אמר לה דלא תימרון בגין דחלתיך עבדית אלא בגין דחלתיה דרחמנא. אמרה לי' בריך אלהון דיהודאי".

והנה יש לעיין כיצד היה מותר לו להכניס עצמו לפיקוח נפש בכה"ג.

תשובה: בענין הערתך היפה על דברי הירושלמי נראה שצריך בע"כ לומר דהכיר ר' שמואל את אופי והשכלת המלכה ותכונותיה וידע שכאשר יגיד לה ענין זה ודאי יתישב הענין על ליבה.

אומנם מצאנו בספר ודרשת וחקרת ח"ו פרשת וארא עמ' קצ"ז שהביא מספר השרף מבריסק מעשה העלילה שהעלילו המשכילים על המהריל"ד שמעל בפקדון ועורך דינו רצה לעשות עסקת טיעון שיודה באשמה ויקילו עליו בעונש והמהריל"ד לא הסכים לזה גם אם ספק גדול הוא אם יצא זכאי במשפט וכן רצו להבריחו מכלאו ולא הסכים וכששאלוהו לטעמו על זה אמר לעיין בירושלמי הנ"ל. והקשה שם בספר הנ"ל את קושיתך וכתב להוכיח מכאן שקידוש ה' של שניה אחת לגויה אחת שוה להכריע הכף כי אין לך גדול מקידוש ה' ולכך לא הסכים המהרי"ל דיסקין לכל אפשרות אחרת.

והנה דבר זה הוא חידוש גדול להלכה שבשביל לעשות קידוש ה' חייב למסור נפש והנה אין הספר השרף מבריסק תחת ידינו לעיין בו. ולא מבואר האם באמת איימו שם בהריגה או

בסתם עונש. וכן הביאור בדברי המהרי"ל דסקין משמע דזה ביאור של הספר הנ"ל ולא של המהרי"ל דסקין עצמו.

אומנם כתב שם "וניתח המהריל"ד את המעשה דיהודאי ע"כ כדרכו בקודש בגאוניותו" אך נראה דזה סתם ביאור של המחבר הנ"ל ויש לעיין בתוך הספר עצמו.

מסכת בבא בתרא

ב"ב ח, כיצד גבאי צדקה עדיף ממלמד תינוקות והא ת"ת כנגד כולם

שאלה: בבא בתרא (ח') ובתוספת שם שגבאי צדקה עדיף ממלמדי תינוקות. והלא כל חפציך לא ישוו בה ודבר אחד מן התורה שוה יותר מכל המצוות כולן וכמבואר בשנות אליהו ריש פאה שאפילו מלה אחת של תורה שווה יותר מכל המצוות "והראיה שיוצא מילה אחת מצות לימוד תורה שהיא שקולה כנגד כל המצוות, לשון שנו"א.

תשובה: בענין שאלתכם על התוס' בב"ב הנה התוס' בפסחים דף מ"א ע"ב חולק על התוס' בב"ב וס"ל דמלמדי תינוקות עדיפי עיי"ש ועיי"ש בצל"ח דהביא לדייק מרש"י דגבאי צדקה עדיפי כיון שאין ממנים סתם גבאי צדקה רק מבררים עליהם היטב קודם.

ובעיקר שאלתך עמד בזה בספר מעיל צדקה [ח"ב בהוצאה החדשה הוצאת ר' הלל קופרמן] סימן א' שט"ו וכתב ג' תירוצים. א' שע"י לומדים בני עניים שמהם תצא תורה. ב' שמלמדי תינוקות מתגאים במעשיהם משא"כ גבאי צדקה. ג' שגבאי צדקה מצילים את החוטאים מגיהנום שנאמר צדקה תציל ממות. עיי"ש באורך. ועי' בשפת אמת שכתב דודאי מלמדי תינוקות עדיפי אך לענין שידוך עדיף גבאי צדקה שיכול לשומרה יותר ע"פ הצניעות עיי"ש. וע"ע מש"כ בעין אליהו בפסחים שם.

ב"ב י: אמר סלע לצדקה ע"מ שיחיה בנו ומת אם חייב ליתן

שאלה: ב"ב י: "האומר סלע זה לצדקה בשביל שיחיו בני, הרי זה צדיק גמור", מה הדין אם בסוף לא חיה בנו האם חייב ליתן הסלע לצדקה.

תשובה: בענין נדר ע"מ שיחיה בני ומת, עי' ברמ"א סי' ר"כ סט"ו דכתב דאם נדר צדקה ע"מ שיחיה החולה ומת פטור מלשלם ואינו צריך תנאי כפול. ועי' גליון רע"א שם שציין לתשובת מיימוני הפלאה סי' ד' דלא ס"ל כך ומשמע דבעי תנאי כפול וכן ס"ל לחיד"א בשיורי ברכה שם אות ב', ועי' בשו"ת מהר"י מברונא סי' רי"ד שמסתפק בכך.

ב"ב י"א. אם הלני המלכה היתה יהודיה, וביאור דברי רש"י דמונבז המלך הי' מזרע חשמונאי

שאלה: האם הלני המלכה היתה יהודיה. ואם רק נתגיירה איך כתב רש"י בב"ב יא' שמונבז המלך הי' מזרע החשמונאים שהיו כהנים.

תשובה: בענין מונבז, הנה מש"כ דרש"י בב"ב י"א ע"א שהיה בנה של הילני המלכה מזרע החשמונאים, הנה כ"כ גם בתוס' כתובות ז' ב' ד"ה "הורוה" כדברי רש"י וז"ל "אע"ג דמבית חשמונאי היתה שהרי אם מונבז המלך" עכ"ל. וכבר תמהו עליהם דבמדרש רבה לך לך פרק מ"ו אות י' איתא ומעשה במונבז המלך ובזוטוס בניו של תלמי המלך שהיו יושבין וקוראין בספר בראשית כיון שהגיעו לפסוק הזה ונמלתם את בשר ערלתכם הפך זה פניו לכותל והתחיל בוכה וזה הפך פניו לכותל והתחיל בוכה הלכו שניהם ונימולו עיי"ש. ומבואר שמונבז המלך היה גר צדק. אך באמת במהרש"א בב"ב העיר על דברי רש"י מהיוסיפון שמשמע שהיתה גיורת ובסדר עולם זוטא פ"ט איתא דמונבז היה בנו של אגריפס. וכן בחתם סופר על כתובות כתב דדברי התוס' תמוהים מאוד דמבואר בכל ספרי הזכרונות דמונבז לאו מבני ישראל הי' אלא מלך פרס שנתגייר ואמו עמו. ועי' בקובץ בית ועד לחכמים ח"ה עמ' שס"ד שהאריך בכ"ז. וע"ע בסדר הדורות ח"א דף רמ"ד שהביא מספר דובב ישנים דף פ"ו שכתב שהיה גר ואבותיו גוים היו. וע"ע ביעב"ץ ז"ל בהגהותיו בכתובות שם שכתב ג"כ כי הילני המלכה לא היתה מבית חשמונאי ולא מבית הורדוס ולא מלך ישראל היה אלא מלך אודיביאני מארץ אשור היה ובאו הוא ואמו והתגיירו. ועי' ברש"ש שם שכתב וז"ל ודע דהמאור עינים פרק נ"א ונ"ב הוכיח בראיות עצומות שמונבז והילני אמו לא היו מזרע בית חשמונאים כי אם גרי צדק בכמו כ"ה שנים קודם חורבן הבית וכ"כ בסדר הדורות בשם היוחסין וא"כ אתי שפיר הורוה בית הלל כפשטיה עכ"ל, וז"ל ספר מאור עינים [נ"ב יש דיון בקדמונים כיצד להתייחס לספר זה] חלק אמרי בינה פנ"א וז"ל כי זאת האשה וזה בנה גוים גרי צדק היו לא מזרע כהנים או ישראלים צא ובדוק בכל שלשלת מלכי בית שני וכהניה נכתבים מאת כל מדעי העתים כי לא תמצא זכר הילני ומונבז רק מונבז בן אגריפס האחרון אשר מזרע הורדוס שנהרג הוא והמלך אביו בחורבן הבית וכבר ידענו כי אחרי קום הורדוס וביתו לא שב אחד מן החשמונאים לאיתנו בירושלים ומאריך עוד וכתב כי מספר העתים לידידיה ומן היוסיפון לרומיים ולהיהודים וכל הסופרים ובפרט הראב"ד בזכרון דברי בית שני נודע לוודאי שהאחרון במלכי חשמונאי היה הורקנוס בן ינאי המלך והמלכה אלכסנדרה ושנמשכה מעלתו לד' שנים עד קום הורדוס חתנו ויהרגהו ועיי"ש בפרק נ"ב מאריך לספר הסיבות ופרטי הדברים שהביאוהו להתגייר. ועי' בקובץ בית ועד לחכמים ח"ה עמ' שס"ד שהאריך בכ"ז ושם הביא דבמלאכת שלמה על נזיר דף כ' שכתב שהיו שני מונבז המלך אחד שהיה מזרע המלוכה ממשפחת חשמונאי והשני היה גר צדק בן תלמי המלך היווניי ומציין שמצינו גם תנא ששמו מונבז והוא במס' שבת דף ס"ח ולפי זה דהוי שלשה מונבז המלך הראשון בן תלמי בתחלת תקופת בית שני והשני בסוף תקופת החשמונאים והשלישי בן אגריפס סמוך להחורבן, שוב מצאתי בהגהות רמ"ש בן הרש"ש בב"ב שם שמביא גירסא במדרש מעשה

במונבז המלך בן הילני המלכה ולפי"ז לא היה מונבז הראשון עיי"ש ועי' בסדר הדורות ח"א נ"א תת"ד שכתב ג"כ שהיה שני מונבז המלך האחד עם הלני המלכה והשני בן אגריפס המלך ועיי"ש שכתב עוד חידוש שבעלה של הילני המלכה היה ג"כ שמו מונבז המלך ועיי"ש בקובץ הנ"ל.

ב"ב ט"ו, מקור המדרש דהמרגלים הביאו את איוב עמם לא"י

שאלה: היכן מובא פירוש או מדרש שהמרגלים הביאו את איוב עימם מארץ כנען.

תשובה: בענין המדרש שכתבת מובא מדרש זה בכמה ממדרשי תימן אחד מחכמי תימן במדרש שואל ומשיב (נמצא האוצר החכמה) מביא כי כאשר רצו המרגלים להראות את רעת ארץ ישראל הביאו את איוב עמהם אל ישראל והראו לכולם כיצד הוא חולה ומוכה שחין אע"פ שהיה מיושבי הארץ, וזה לשונו וזה פריה מלמד שהביאו איוב מלוא הסל כלומר מוכה שחין עכ"ל. וכן הביא בספר נפלאות מתורתך לר' יצחק רצאבי במדבר בשם מדרש מעיין גנים כת"י לאחד מחכמי תימן הראשונים. ובמדרש שלנו מובא כי כאשר מת איוב הלכו כולם ללוותו ואז טענו שהארץ אוכלת יושביה היא ולפי דבריו למדו את רעת הארץ ג"כ מאיוב ובתלמוד דילן בבבא בתרא פרק לא יחפור דף ט"ו רק כתוב דאיוב בימי מרגלים היה דכתיב ביה איוב א' א' איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתיב במרגלים לעיל פסוק כ' היש בה עץ שאמר משה ששנותיו ארוכות כעץ ומגין על דורו כעץ ע"ש.

ב"ב כ"א: ביאור טעות יואב בקריאת זכר עמלק למ"ד דצריך עשרה למה לא תיקנוהו

שאלה: נתקשיתי בדברי תרומת הדשן סי' ק"ח דבעינן עשרה מדאורייתא לקריאת פרשת זכור, והביא דברי הרא"ש בברכות פ"ז אות כ'. והאחרונים דחו דאין ראיה מדברי הרא"ש דכוונתו שרבנן תיקנו דצריך עשרה לקריאה זו שהיא מדאורייתא. ויעוין בתרומת הדשן הוצאת הרב אביטן בשם הרה"ג דוד מצגר שליט"א שברא"ש שכתב ם דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה מדאורייתא כגון לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה יש גרסאות דלא מסתבר ליה דמיירי בעשה דאורייתא במקום בעשרה דאורייתא. והנה לי הוקשה ממעשה דיואב המובא בב"ב כ"א: שיואב טעה וחשב שכתוב תמחה את זכר בשוא ובפתח ועל כן הרג כל זכר באדום יעוי"ש כל המעשה. והוקשה לי דאם נימא שקריאת זכור בעי עשרה מן התורה א"כ יואב הוי ליה למידע שהוא טועה בקריאתו אם הוא היה הבעל קורא היו כולם מתקנים אותו ואם אחר קרא לפניו היה הוא מתקן את הבעל קורא, ואז הציבור היו אומרים ליאוב שטעות בידו, וצע"ג.

תשובה: בענין הערתך היפה על טעות יואב, הנה היה אפשר ליישב דבאמת יואב היה הבעל קורא אך אף אחד לא תיקנו דהוא היה ת"ח גדול וראש הסנהדרין וכולם חשבו דכך צריך לקרוא והטעות היא שלהם. אומנם יש לישב באופן אחר דעי' בספר מועדים וזמנים ח"ב

קל"ח בהערה דהביא בשם הגר"מ ראטה זצ"ל שהעיר דבר נפלא ליישב טעות יואב שטעה לקרות תמחה את זכר עמלק דפירש דטעות יואב היתה שקרא באמת בשני סגולי"ן [ולא בשני קמצין] אך טעה דגם בזה שייך שפיר דקאי על הזכרים וכהא דאמרינן כעשן בשני קמצין ומ"מ קרינן עשן הכבשן בשני סגולי"ן דהכי פירושו כשהוא בסמיכות והכי נמי קאי על הזכרים של עמלק וצ"ל בקמצין, ומ"מ אמרינן בשני סגולין זכר עמלק בגלל הסמיכות, ולפ"ז מיושבת קושיתך שפיר.

ב"ב ע"ד. ביאור והן בדאין

שאלה: מה פירוש בגמ' ב"ב דף ע"ד ע"א משה אמת וכו' "והן בדאין"

תשובה: בענין הלשון והן בדאין, עי' בקונטרס עירין קדישין תנינא בשם הרה"ק מרוזין שכתב שהכונה לכל המערערין על הצדיק שבכל דור ודור. ובספר ויחי יוסף פר' פנחס כתב דלשון זה הוא לשון הגמ' שאומרת שאין הם אומרים זאת בלב שלם והם בדאין.

ב"ב ע"ד, מי מפרש דאספמיא אינה ספרד

שאלה: איפה כ' אחד ממפרשי התלמוד (בש"ס וילנא) שאספמיא אינה ספרד.

תשובה: בענין אספמיא דאינה ספרד, כ"כ בהגהות היעב"ץ על בב"ב דף ע"ד נגד כל המפרשים.

ב"ב ע"ה. ביאור הא דנכוה מחופתו של חבירו

שאלה: בגמ' ב"ב עה. כתוב שלעתיד לבוא הקב"ה עושה חופה לכל צדיק וצדיק וכ"א נכווה מחופתו של חברו. והובא במסילת ישרים בפרק ד'. ויל"ע דהרי אם תוך כדי קבלת שכר כ"א נכווה מחופתו של חברו אין זה שכר מושלם, כי יש צער בקבלת אותו שכר. וגם א"א להימלט מאותו צער כי כל אחד נכווה. גם גדול הדור וגם יהודי פשוט.

תשובה: בענין כ"א נכוה מחופתו, עי' בביאור לשיר השירים לתלמיד חבר לרמח"ל ר' משה דוד וואלי שעמד בשאלתך שם על הפס' סוגה בשושנים והוא תימה למה שאמרו רז"ל שכל א' נכוה מחופתו של חבירו כי איך יהיה צער במקום המוכן לעונג אלא דוק בלישנא דילהון שלא אמרו שכל א' מתעצב או מצטער בחופתו של חבירו אלא שנכוה דוקא אם ירצה להתקרב אבל אם עומד במקומו הוא שמח בחלקו כי יש עונג מספיק המשמח בכל החופות ותראה שעולה נכו"ה כמנין א"ף כי יש דין מגביל ומתריס כנגד מי שרוצה ליכנס בחופתו של חבירו דייקא נמי מלישניה דקרא דקאמר סוגה בשושנים ובסייג של שושנים יש ג"כ החוחים שהם הדינים המגבילים ומונעים עירבוב החופות כדי שכל צדיק וצדיק יכיר את מקומו ויהיה שמח בחלקו. והנה בהיות הסדר מתתא לעילא לפיכך אחר הבטן משבח את השדים שהם הב' צינורות הגדולים דשכינתא תאה שיונקים מהם כל התחתונים על ימין ועל שמאל כפי מצבם ומדרגתם והצנורות שוים כדי שלא תהיה קנאה ושנאה בין היונקים אלא שאנשי לבב אינם

דוחקים את השעה לפי שיודעים שכל הדוחק את השעה השעה דוחקתו ולכן ממתינים אל ההנהגה של המינקת שלא תמנע טוב להולכים בתמים. עיי"ש עוד.

ב"ב קנ"ו: טעם דקילל ר"א לבני רוכל הא הלכה כחכמים

שאלה: איתא בב"ב קנו: מעשה באמו של בני רוכל וכו' ואמר ר"א דאין להוכיח מהתם דבני רוכל תקברם אמם (לשון רש"י רשעים היו) ועל שקיימו קוצים בכרם, ולדעת ר"א אסור לקיים קוצים בכרם. וצ"ע דהרי יחיד ורבים הלכה כרבים. ולהלכה קיי"ל כחכמים שמותר לקיים קוצים בכרם. והיאך קללם ר"א על מה שנהגו כדין כחכמים, ולא נהגו כמוהו.(ועי' חזו"א סנהדרין סי' כ' שהאריך בביאור כמ' מקומות בש"ס' שאמוראים קללו ע"ש. אך אינו שייך לעינינו שלכאו' נהגו כשורה וצ"ע).

תשובה: בענין בני רוכל, עי' ברש"י בגיטין דף ט"ו בד"ה תקברם שכתב שהיו מקיימים קוצים בכרם ולכך רשעים הם ולא מדקדקים מדבריהם בבית מדרש עיי"ש, ולפ"ז ל"ק. ועי' ברשב"ם בב"ב קנ"ו שפירש שכיון שבני רוכל היו רשעים קנסום חכמים ושלא כדין קיימו חכמים את דבריה ואי אפשר ללמוד מכך לכל מקום. ובתפארת ישראל ב"ב פ"ט אות נ"א פירש שכיון שאמם רצתה לקוברם אמדו חכמים דעתה שודאי נתכוונה להקנות אף בלא קנין כדי שלא יירשוה בניה ולכך קיימו חכמים את דבריה. ובב"ח חו"מ סי' רכח ס"א הביא בשם ספר החכמה שהקשה בשם ר"א מרעגנשבורג היכן מצינו שבשביל שעובר על דברי תורה שמותר לגזול ממונו ממנו, ותירץ שבאמת אם אין בידינו לכופו באופן אחר לקיים דברי תורה רק באופן זה שנוטלים את ממונו אפשר לעשות כן שכמו שמכין את גופו לקיים המצוות כל שכן שאפשר ליטול את ממונו בשביל כך.

ב"ב קנ"ז: ביאור דברי הרשב"ם בשט"ח המוקדמים

שאלה: כתב הרשב"ם בב"ב דף קנז ע"ב ששט"ח המוקדמים היינו שנכתב בר"ח ניסן וההלואה היתה "בט"ו בניסן וכו' אבל אם ההלואה היתה ברח' ניסן והשטר נכתב בט"ו בניסן אין זה מוקדם וכו'.

ובאמת הרש"ש כבר מעורר למה שינה הרשב"ם מלשון הגמ' מניסן ותשרי ונקט מר"ח ניסן לט"ו והניח בצ"ע.

תשובה: בענין הערתכם על דברי הרשב"ם בב"ב דף קנ"ז כבר עמדו בכך בכמה וכמה ספרים, ועי' גליונות הקהילות יעקב דכתב דצריך להגיה י"ד או ט"ז וכן הרגישו בכך בילקוט המאירי ובספר כלי גולה ובספר נימוקי חיים.

מסכת גיטין

היכן הרשב"א בקשר לגיטין כמדומני שאומר שבעל לא אכפת לו מהעוה"ב של אשתו

תשובה: לא מצאנו דברי רשב"א אלו.

גיטין י"ב. מ"ט לא הק' הגמ' ורבנן מאי עביד ליה

שאלה: איתא בגיטין (דף יב.): ורבי אליעזר האי "לא תלקט" (שדורשים רבנן) מאי עביד ליה ? מבעי ליה להזהיר עני על שלו".

הנה חתמה הגמ' הדיון בזה, ולכאורה יש לעיין למה לא שאלה כדרכה פעמים רבות, ורבנן מנין ילמדו דין זה?

יפוצו מעיינותיכם חוצה.

תשובה: בענין קושיתך לרבנן מנלן דין זה, יש להקשות יותר דבחולין דף קל"א ע"ב נסיב לה לדין זה בסתמא וכן פסק הרמב"ם להלכה דין זה בפ"ה ממתנות עניים, אך עי' בתוס' בפאה יו"ט פ"ה משנה ה' דכבר עמד בזה, עיין שם מה שיישב בזה.

גיטין ס"ט. שיני בינה בחז"ל

שאלה: האם יש התייחסות בחז"ל לשיני בינה, למה אלוקים יצר שיני בינה?

תשובה: בענין שיני בינה עי' ברש"י על גיטין דף ס"ט ע"א שכתב בעניני רפואות שם "לככא" "חולי השינים הפנימים" וזהו הנקרא בלשוננו שיני בינה מדרש הרפואה ח"ב עמ' אות י"ז.

וע"פ הקבלה נקראים כל השינים ל"ב שיני בינה כנגד ל"ב נתיבות החכמה עי' בשל"ה שער האותיות אות ק' ובאור צח [פופרש] סוף פי"ב.

מסכת קידושין

קידושין, מקור בפוסקים דקידושין ישנו בשאלה

שאלה: שמעתי שיש אחד מן האחרונים שחי בג' מאות שנים האחרונות שכתב שקידושין ישנו בשאלה כמו קדשים ותרומות. מי כתב את זה.

תשובה: בענין השיטה שאפשר להישאל על קידושין, עי' בכלי חמדה פר' ואתחנן עה"פ לא תחמוד עמ' 55 שהביא מה שעלה על דעת הגאון מהר"י חגיז בספרו הלכות קטנות דמהני שאלה לחכם בקידושי אשה כל זמן שלא נכנסה לחופה עיי"ש. מה שדן בדבריו ועי' בספר בשבילי החופה [ליברמן] מה שהאריך בזה עוד.

קידושין ב. מהו איסר האיטלקי

שאלה: איסר האיטלקי (וכן שאר מידות שמוזכר בחז"ל בל' איטלקי) – האם הכוונה לאיסר רומאי, או שלעיר הנקראת 'איטליא של יון' (במגילה ו) היו מידות שונות?

תשובה: בענין איסר האיטלקי, עי' בתוס' בקידושין דף ב' ע"א ע"א בד"ה איטלקי "מפרש רבינו תם ע"ש איטליא של יון וכו' ע"כ. וכן איתא בחידושי הריטב"א שם בד"ה וכמה וכו' פירוש על שם שהמטבע הזה יוצא מאיטליא של יון נקרא כן איסר האיטלקי על שמה ע"כ.

אך עי' בערוך שכתב ואיטלקי הוא איטליא וצים מיד כתים [במדבר כ"ד/כ"ד] תרגם ירושלמי איטליא דהיא רומי (איטלקי) ע"כ עיי"ש עוד.

אך אין זה סתירה דבכל מקום איטליא מזוהה בגמ' עם העיר רומי וכדאיתא בגמ' מגילה דף ו' שציינת איטליא של יון זה כרך גדול של רומי, וכ"כ הרמב"ן במדבר כ"ד כ' והוא ידוע כי שם הארץ אשר רומי מכללה תיקרא בספריהם ובלשונם איטליא" ועי' רש"י בשבת דף נ"ו ע"ב ד"ה כרך גדול של רומי. איטליה של יוון. עוד כתב שם בד"ה איטליאה שם העיר והיא ממדינת יון וכשנטלה רומי מלכות יוונים לכדוהו ונהפך להם.

קידושין ז. טעם שהקדים הרמב"ם דין תן דינר לפלוני קודם לעבד כנעני שמשם נלמד

שאלה: עי' ברמב"ם בפר' ה' מה' אישות ה' כ"א שכתב שם האשה שאמרה תן דינר לפלוני מתנה ואתקדש אני לך ונתן ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאת מתנה זו שנתתי על פיך הרי זו מקודשת אע"פ שלא הגיע לה כלום הרי נהנית ברצונה שנעשה ונהנה פלוני בגללה, ותיכף בהלכה הנ"ל כתב בזה"ל וכן אם אמרה לו תן דינר לפלוני מתנה ואתקדש לו ונתן לו וקדשה אותו פלוני ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאת מתנה זו שקבלתי ברצונך הרי זו מקודשת עכ"ל, וזהו ההלכה שלמדו בגמרא מדין שניהם מדין ערב ומדין עבד כנעני ביחד, אבל

הרמב"ם הביא הלכה זו קודם שהביא דין עבד כנעני דבתר כך בה' כ"ב. ותמוה דבגמ' קידושין דף ז' למדו זאת מדין שניהם והיה צריך להביא קודם דין של מקודשת מדין עבד כנעני וכמו שמופיע בגמ' שזה המקור והסברא למקודשת מדין שניהם.

תשובה: על פי הפשט א"ל דהרמב"ם הרי לא מביא מקורי הדין וכן בד"כ לא מביא סברות הדברים וסדר הרמב"ם הוא סדר המקרים דבשני המקרים הראשונים האשה אומרת תן דינר לפלוני, משא"כ דין ע"כ הוא מקרה שהוא אמר לה הילך דינר ותתקדשי לפלוני ולכך הביאו לאחר מכן. אמנם מצאנו דעמד בכך בספר קונטרסי השיעורים על קידושין בשיעורו על ענין זה אות ה' עיי"ש מה שהאריך ליישב.

קידושין, דף ל"ו היכן כתוב על אחד התנאים שנקבר קבורת חמור

תשובה: בענין המקור לענין זה, זה נאמר רבי מאיר שנקבר קבורת חמור בעמידה ומקורו בסוף שער הגלגולים לרבינו האר"י וכמובן ע"פ פשוטו אין הסבר לענין זה ע"פ הנגלה, ועי' בבן יהוידע קידושין ל"ו דר"ל טעם בדבר דיש מחלוקת שם בקידושין בין רבי מאיר לרבי יהודה על הפסוק בנים אתם לי"י אלהיכם דברים י"ד א' בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרוים בנים אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרוים בנים דברי ר' יהודה רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרוים בנים שנאמר ירמיה ד' כ"ב בנים סכלים המה ואומר דברים ל"ב כ' בנים לא אמן בנם ואומר ישעיהו א' ד' זרע מרעים בנים משחיתים וכו' וכיון שמפני שבסברתו נעשתה עמידה לישראל בעולם דאין נופלים אפילו כשאין עושים רצונו של מקום זה הטעם שרבי מאיר קבור בעמידה כיון שבזכותו עם ישראל עומד דהרי אם רח"ל עם ישראל אינם עושים רצונו של מקום אזי למ"ד שאינם נקראים בנים של הקב"ה ח"ו הקב"ה מרחיק אותנו אבל כיון שהלכה כרבי מאיר ממילא ישנה לישראל עמידה וזכות קיום גם במצב הזה.

קידושין מ"א. כיצד מהני שליחות לתרומה לדעות דלא מהני שליחות בנדרים

שאלה: עי' בקצוה"ח דהביא דעה דא"א לעשות נדר ע"י שליח ומ' דס"ל אפי' לעשות שליח לאמירת הנדר אף שמהראשונים שהביאו לכאו' יתכן דהעיכוב הוא רק מצד קיום הנדר ע"י שליח. והיכי מתיישב לפי המבואר ריש האיש מקדש דאיכא שליחות לתרומה - הלא חלות תרומה מדין נדר והשליח עושה חלות התרומה עבורו?

תשובה: בענין קושיתך על השיטות דלא מהני שליחות בנדרים כיצד מהני בתרומה כבר עמדו בכך המפרשים עי' בחמדת שלמה בריש פרק האיש מקדש עמ' פ"ד שעמד בזה. וכן בח"ס יו"ד שכ"א ובשדי חמד מערכת ההא עמ' 228 ועוד ויש שחילקו דבתרומה איכא מעשה משא"כ בנדרים הוי רק מילי ע"פ הר"ן בגיטין בפרק התקבל.

קידושין מ"ב. כיצד ירשו קטנים בירושת הארץ

שאלה: "אמר רב גידל אמר רב: מנין ששלוחו של אדם כמותו? שנאמר: ונשיא אחד נשיא אחד ממטה, תיפוק ליה שליחות מהכא! ותיסברא דהא שליחות הוא? והא קטנים לאו בני שליחות נינהו", וצ"ב הא חלוקת הארץ רק לאלה שמגיל עשרים עד שישים, אבל ילדים לא קבלו בנפרד נחלה?

תשובה: בענין שאלתך צ"ל דהנה הירושה היתה בצורה זו דכל הבאים לארץ מגיל כ' ומעלה קיבל כ"א חלק אחד ואחר כך החלקים הללו כביכול מורישים הבנים לאביהם שהיה מיוצאי מצרים [או לאבי אביהם במידה ואף הוא היה בין היוצאים] ומכאן מתחלקת הירושה [בשוה] לצאצאיו של אותו אדם גם הקטנים, ולפ"ז לאחר שהורישו הבנים בני כ' ומעלה את הירושה לאבותיהם יוצאי מצרים נתחלק חלק אבותיהם גם בין אחיהם שהיו קטנים אף שלא נטלו חלק משל עצמם בירושת הארץ.

ומפורש כן בעליות דרבינו יונה [שהובאה בשטמ"ק] בב"ב דף קי"ז שנתחלקה הנחלה לאחר מכן בין כל הבנים ובכלל זאת אלו שהיו קטנים בשעת חלוקת הארץ. וכן לכאורה מוכח מהא דבנות יורשות נחלת אביהם אם אין להן אחים אפילו שהוא לא היה מבאי הארץ אלא חזרה לו ירושה מנחלת אחיו שהיו להם בנים כדמוכח בפרשת בנות צלפחד דאם נאמר שלא נתחלק חלק האב אלא בין בניו שהיו מיורשי הארץ א"כ כיצד קיבלו בנות צלפחד נחלה כלל עי' בתוספות בב"ב דף קי"ט ע"א ד"ה ובזכות, אלא ודאי לאחר שחוזר חלק האב מתחלק ככל דיני ירושה ואף הקטנים חולקים בו ואף הבנות במקום שאין בנים.

וכן מוכח ברשב"ם ב"ב דף קט"ז א' ד"ה כאלה דכתב כאלה שהם בני עשרים דלבני עשרים שיצאו ממצרים נתחלקה הארץ אבל לא לטפלים שיצאו פחות מבן כ' שלא נטלו חלק בארץ לא הם ולא בניהם אלא בזכות מורישיהם ואם לא הי' להם שום מוריש וכו' לא נטלו חלק בארץ עכ"ל, וא"כ מוכח דיורשיהם של אלו שהיו בני כ' בשעת יציאת מצרים קיבלו חלק ונחלה בשעת חלוקת הארץ ומשכח"ל שהיו ביניהם קטנים. וכ"כ כמה מאחרוני זמנינו.

קידושין נ"ב. חו"ץ מיע"ל קג"ם, אם יש יוצא דופן בכלל זה

שאלה: בכל מקום שנחלקו אביי ורבא הלכה כרבא חוץ מיע"ל קג"ם, האם יש מקומות יוצאי דופן שבהם הלכה כאביי חוץ מסימן זה.

תשובה: עי' במעדני יו"ט ברכות פרק א' אות ה' ס"ק א' שכתב שרק במקום שנחלקו בסברה נאמר הכלל הזה, אבל במקום שנחלקו איך לפסוק בין שיטות התנאים לא נאמר כלל זה ע"ש. וזה חידוש גדול.

קידושין ע. מקור מאמר חז"ל בגנות נושא אשה לשם יופי

שאלה: זכור לי שיש מאמר חז"ל בגנות הנושא אשה לשם יופיה אבל לא מצאתיהו.

תשובה: בענין הנושא אשה לשם יופי, הובא ברמב"ן באגרת הקדושה בשם הגמ' בקידושין דף ע', אבל בגמ' דידן גרסינן לשם ממון. וכ"כ ברבינו בחיי בראשית כ"ד ג'.

קידושין ע: האם יש דין ערבות בעבד ושפחה

שאלה: נשאלתי האם יש דין ערבות גם לעבד כנעני ושפחה כנענית. והסיבה לשאלה זו נובעת ממה שכתוב בספר חסידים אות רל"ג וז"ל: כל ישראל ערבים זה לזה שנאמר (שמות כד ג) ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה" אלו היה אחד מוחה לא נתנה תורה לכך אומרים ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך וכו' ראתה שפחה באור שכינה בים ומתן תורה מה שלא ראה יחזקאל בנבואה לכך נאמר ונזכה כלנו במהרה לאורו (שערבים זה לזה) והלכך אומרים ברכנו אבינו כלנו כאחד וכתיב (ישעיה מ ה) ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר, עכ"ל.

והנה מה שמובא במוסגר בכתב יד בולוניא אחר שכתב על ראתה שפחה וכו' כתב במוסגר "שערבים זה לזה" נראה שיש דין ערבות אף בשפחה. ואף אם אפשר לתרץ כמו שמובא כמה תירוצים בזה מי היא היתה השפחה הזאת והארכתי בזה בקובץ שלי מריח ניחוח ששפחה קאי על כללות נשות ישראל וכמו שהאיש יקרא עבד לה' תקרא האשה שפחה. או שזאת מרים הנביאה או בתיה ויש עוד תירוצים בזה. בכל אופן ע"פ הפשט נראה שיש דין ערבות גם לשפחה.

וביותר בכתב יד ספר חסידים פארמא אות ש"ה דבר זה לא מובא במוסגר אלא כחלק מהענין.

ועיין בספר חסידים הוצאת מוסד הרב קוק (ירושלים תש"ך) אות רל"ג מה שכתב בפירוש אות א עיין שם. וא"כ צריך עיון בזה האם שייך ערבות בשפחה ועבד כנעני ג"כ.

ואולי מטעם שהם חייבים במצוות כמו אשה גם בהם יהיה דין ערבות, אע"פ שלא מוציאים ידי חובה, וצ"ע.

תשובה: בענין ערבות בע"כ ושפחה, עי' בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' ע"א דהאריך בכך והוכיח דאין בהם דין ערבות דאפי' בגרים כתבו התוס' בקידושין דף ע' ע"ב דאין דין ערבות, וכן הוכיח מדברי הרמב"ם ספי"ב מהל' רוצח שאסור להשיא עצה לעכו"ם או לעבד רשע שיעשה מצוה כשהוא עומד ברשעו וכ' הכס"מ שהוא כלישנא בתרא ב"ב שם ואם כן קשה למה כתב דוקא עכו"ם ועבד ועז"כ לחלק דבישראל איכא חיוב ערבות משא"כ בגוי ועבד.

מסכת סנהדרין

סנהדרין, דין נכסי עיה"נ לאחר גמר דין

שאלה: ראיתי בספר נתיבות ים עמ"ס סנהדרין דפשיט"ל דנכסי עיה"נ שקנו אנשי עיה"נ לאחר גמר דין אינם בכלל ממונם שנשרף. האם יש מי שחולק על זה, דלכאורה יש סברא דהדין נפסק על הגברא ועל כל מה שיהיה ברשותו בשעת קיבוץ השלל.

תשובה: בענין נכסים שקנו עיר הנידחת לאחר שנגמר דינם לא מצאנו מי שחולק על כך שלא נאסר, רק מצאנו דכ"כ גם בספר דגל ראובן סי' י"ח אות ו' ובספר שלל שמים סי' כ"ב על עניני עיר הנידחת.

סנהדרין כ"ב. ביאור דשויתי קאי על תפילה ולא תמיד ממש

שאלה: התקשיתי בביאור דברי הגמ' בסנהדרין [כב.] "דאמר רב חנה בר ביזנא אר"ש חסידא המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד" דלכאו' מהפסוק נראה שאינו רק בתפילה אלא "תמיד".

תשובה: עי' בספר ברכת שי על סנהדרין שעמד בזה, ואולי דרשו שויתי מלשון תפילה דבשעת שויתי יהיה תמיד לנגדי.

סנהדרין כ"ב: מ"ט אסור לשתות יין ולהפיגו ע"י רכיבה

שאלה: איתא סנהדרין כב: דאין לכהנים לשתות יין בזה"ז לרבנן, אע"ג דתספורת שריא, משום דביין ליכא תקנתא, דאין לומר דילך מיל, דבשותה יותר מרביעית כ"ש דדרך טורדתו.

ונתקשיתי, למבואר בעירובין סד: דרכוב שאני, והתם מפיגה הרכיבה גם שכרות של יותר מרביעית, א"כ שפיר אית ליה לכהן תקנתא ברכיבה.

תשובה: בענין שאלתכם היפה מדוע לא אמרו עצה לכהנים ששתו יין שיפיגוהו ע"י רכיבה, עי' בסוגיא שם דהרי"ף והרא"ש והרמב"ם השמיטו דין זה של רוכב, ועי' באחרונים בקרבן נתנאל ובב"ח סי' צ"ט ובט"ז ובברכי יוסף שם ובחוות יאיר סי' קע"ז דעמדו בזה ויש רבים שהוכיחו מזה ומעוד ראיות שאין הלכה כדעה זו בגמ' ולפ"ז ניחא.

עוד נראה לומר דאין זו עצה טובה דלא לכ"א יש חמור וכן בשבת ויו"ט לא קיימת עצה זו ולכך לא הביאו עצה זו.

סנהדרין ל"ז: ביאור דברי רש"י שביאר סוסים על הא דאיתא בגמ' גמלים

שאלה: סנהדרין ל"ז: גמל האוחר בין הגמלים וברש"י דרך "סוסים" מזוינים להכות כו', וצ"ע סוסים מאן דכר שמיה.

תשובה: בענין שאלתך על לשון רש"י בסנהדרין, עיין בספר רביד יוסף [טמפלר] שעמד בזה וכתב לבאר עפ"י דברי הרשב"ם בבא בתרא דף נ"ג ע"א ד"ה ר' אחא אומר וסתם בהמות בשעח תשמיש משתגעין ומכין זכרים זא"ז ולכך נקט רש"י בלישנא קלילא וצח שדרך סוסים מזוינים להכות סוסים שבצדן על שם הכתוב ירמי ה' פסוק ח' סוסים מזוינים משכים היו איש את אשת רעהו יצהלו שמדבר שם מתשמיש וכאן נמי דרך הסוסים בשעת תשמיש להכות סוסים שבצדן. ומה שנקט דוקא גמל האוחר בין הגמלים ולא נקט סוס הרובע בין הסוסים יש לומר דהגמל צנוע בתשמישו ומפני כך מכה הגמלים שבצדן השכנים שיסורו ממנו בשעת השמיש כי אסור לשמש בפני כל חי משום צניעות, כדמצינו בגמ' נדה דף ט"ז ע"ב נקט דיקא נמל האוחר בין הגמלים שמפני צניעותו מכה הגמלים שבצדו שילכו ויסורו ממנו בשעת תשמיש וזה צניעותו משא"כ שאר בע"ח שאף שמכה בשעת תשמיש הוא רק במקרה ולא מצד החיוב מצד צניעותו בטבע.

סנהדרין מ"ו. הטעם דבן סורר נהרג בסקילה ולא בסיף כשאר רוצח

שאלה: צ"ב הנה בן סורר ומורה נהרג על שם סופו וא"כ צריך שיהרג כמו רוצח בסייף ולא בסקילה.

תשובה: בענין אמאי אין בן סורר נידון בסייף, עי' בחי' ר' חיים פלטיאל דכתב דכיון דיכול להרוג בשבת ואז חייב שתים ונידון כפי החמור בסקילה לכן דנים אותו בסקילה. וכ"כ היד רמה בסנהדרין דף ע"ב וכ"כ המזרחי ועי' עוד בגור אריה למהר"ל, ובשם החוזה מלובלין כתבו דאמר שנער שמופקר ומקולקל הוא יותר גרוע מרוצח [עי' אוצר אפרים פר' כי תצא שם] ובשם האדמו"ר מקוצק כתבו דבן סורר מקלקל גם אחרים ולכך חייב יותר.

סנהדרין מ"ו. סתירה בדברי הרמב"ם אם מלקין בבועל בפרהסיא

שאלה: כתב הרמב"ם פכ"ד מסנהדרין הלכה ד: יש לבית דין להלקות מי שאינו מחוייב מלקות ולהרוג מי שאינו מחוייב מיתה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה, וכיון שרואים בית דין שפרצו העם בדבר יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שיראה להם הכל הוראת שעה לא שיקבע הלכה לדורות, מעשה והלקו אדם שבעל אשתו תחת אילן, ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו, ומעשה ותלה שמעון בן שטח שמונים נשים ביום אחד באשקלון ולא היו שם כל דרכי הדרישה וחקירה וההתראה ולא בעדות ברורה אלא הוראת שעה כפי מה שראה.

אך ברמב"ם איסורי ביאה כא, יד: ואסור לאדם לבא על אשתו בשווקים וברחובות או בגנות ובפרדסין אלא בבית דירה, שלא יראה כזנות וירגילו עצמם לידי זנות, והבועל את אשתו במקומות אלו מכין אותו מכת מרדות, וכן המקדש בביאה והמקדש בשוק והמקדש בלא שדוך מכין אותו מכת מרדות.

וקשה היאך מלקין אותו, הלא לא הותר להם אלא להלקותו בהוראת שעה בלבד.

ואף שבצפנת פענח חילק בין תאנה שענפיה מרובין וצנוע טפי, והיינו מעשה דסנהדרין מו. לשאר אילנות דפרדס. מ"מ דבריו מצילין את דברי הר"מ מדברי התלמוד, אך לא מדברי את הר"מ גופיה, דבהל' סנהדרין כתב סתם אילן ולא חילק.

ביקרא דאורייתא

תשובה: בענין הערתך בדברי הרמב"ם הנה כקושיתך הקשה באפי זוטרא אבן העזר סי' כ"ה סקט"ו ונשאר בצ"ע.

ואפשר לומר דהרמב"ם מירי לענין מלקות של תורה ומכת מרדות היא מלקות מדרבנן ואח"כ מצאנו דהביאו דזו כונת הגר"א באבן העזר סי' כ"ה סע' ד' ושם בסקכ"ז כתב וז"ל ומ"ש שם לא מפני שראוי וכו' ר"ל למלקות של תורה עכ"ל.

עוד יע' בחידושי הגר"ח הנדמ"ח [דף ע"ה ודף קצ"ח] דשם חילק בין מלקות שעיקר תקנתם להרתיע את האחרים ובזה יש עוקר דבר מן התורה לבין מכת מרדות שזה עונש לגברא דבזה לא עוקר דבר מן התורה ועיי"ש עוד דרך אחרת. ועי' באורך בספר אמרי חן א' אהבה על הרמב"ם סי' י"א.

סנהדרין נ"ד. ביאור איזו תקלה בא לאדם ע"י בהמה שנרבעה

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה הנני רוצה להודות לכם על כל התשובות שמשיב לי יה"ר שתמשיך להשיב עוד תשובות כהנה וכהנה, ושתגדיל תורה להאדירה!

איתא במשנה במס' סנהדרין דף נ"ד ע"א אם אדם חטא, בהמה מה חטאה, אלא לפי שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל ע"כ. והלום ראיתי בפירוש של תפארת ישראל (שם אות ל"ט) שכתב שם בזה"ל: תקלה על ידה, שלא יכשל בה עוד איש אחר ע"כ. ולכאורה זהו הבנה חדשה, דבפשטות "תקלה" הוא ע"ש העבר (שבאה לאדם ע,י) ולא על שם העתיד, דיש חשש שמא יהי' תקלה לו או לאנשים אחרים. ועוד צ"ב למה שיהא בהמה תקלה, הלא הבהמה לא מסית ומדיח לעשות את המעשה הזאת אלא כל כולו הוא מצד האדם (או איש שרובע בהמה, או אישה שמביאהאת הבהמה על עצמו) דאלת"ה ראוי להחג כל בהמות שבעולם מצד חשש תקלה, שמא אנשים יכשלו בהם. וצע"ג! ולא ראיתי מי שהעיר על דברי תפאר"י האלה.

תשובה: בענין דברי התפארת ישראל דבריו נובעים מפירוש האבן עזרא בויקרא כ' ט"ו דהביא את שני הפירושים וביארו דכיון דנרבעה הבהמה לאדם אתי' למיסרך אבתריה שלא יראנה אדם אחר ויזכור מה שנעשה בה ויבוא גם הוא לחטוא בה. וכ"כ בספר גדולת מרדכי ועוד.

סנהדרין נ"ה. טעם לשינוי הקדימה בין אחות אביו לאחות אמו במקרא ובגמ'

שאלה: סנהדרין נ"ה. המערה בבהמה מהו א"ל אם אינו ענין להעראה דכתיבא גבי "אחות אביו ואחות אמו" דלא צריכא דהא איתקש להעראה דנדה תניהו ענין להעראה דבהמה מכדי בהמה מחייבי מיתות ב"ד היא למה לי דכתיב להעראה דידה גבי חייבי כריתות לכתביה גבי חייבי מיתות בית דין וליגמור חייבי מיתות בית דין מחייבי מיתות בית דין הואיל וכוליה קרא לדרשא הוא דאתי כתיבא נמי מילתא דדרשא. וברש"י אם אינו ענין - להך העראה דכתיבא גבי "אחות אמו ואחות אביו" דכתיב בהו כי את שארו הערה אם אינו עניין לגופיה דהא אתיא בהקש דנדה ככל שאר עריות כדפרישית תנהו ענין לבהמה. למה לי למכתביה להעראה דידה גבי חייבי כריתות - אחות אב ואחות אם אין בהם מיתה. לכתבה גבי - חד מעריות של חיוב מיתה. איידי דכולי קרא - דעריות אחות אמך ואחות אביך כי את שארו הערה וגו'. לדרשא אתא - ביבמות בפרק הבא על יבמתו (דף נד:) דהא כתיבא בכל חד וחד באנפי נפשיה בפרשת עריות באחרי מות והדר כתיב בקדושים תהיו.

ויש להעיר מדוע שינה רש"י מלשון הגמרא והקדים אחות אמו לאחות אביו. וצ"ב.

אולם עיין פרשת קדושים פרק כ פסוק יט שהפסוק הקדים אחות אמו לאחות אביו, וא"כ צ"ע מדוע הקדים הגמרא אחות אביו לאחות אמו.

ועיין גמרא יבמות נד: וברש"י שם וצ"ע. ועיין בפרשת אחרי מות פרק יח פסוק יב, יג "ערות אחות אביך לא תגלה שאר אביך הוא", "ערות אחות אמך לא תגלה כי שאר אמך הוא" הרי שהקדים הכתוב אחות אב קודם אחות אם.

(אגב יש להעיר מדוע דוקא אצל אחות אם כתב קרא "כי" שאר אמך הוא)

אולם עיין בפרשת קדושים פרק כ פסוק יט " וערות אחות אמך ואחות אביך לא תגלה כי את שארו הערה עונם ישאו" שהקדים אחות אם קודם אחות אב. וצ"ב.

ועיין רמב"ם בתחילת איסורי ביאה שהקדים אחות אב לאחות אם אולם עיין שם פרק ב הלכה ה שהקדים אחות אם לאחות אב וצ"ע בכל זה.

תשובה: בענין הקדמת אחות אביך לאמך ולהיפך עי' בספר טעמא דקרא למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א דכתב דנראה ליישב דדרך התורה לכתוב החידוש קודם והנה דעת הרמב"ן דלרבי עקיבא דקיימא לן כוותיה אחות האם אסורה לבן נח ולא אחות אב (עיין בביאור הגר"א ביו"ד סימן רס"ט) ולפרוש זה הפסוק מדויק דגבי אזהרה יש יותר חידוש באחות אב אף על פי

דמותרת לבן נח אפילו הכי בישראל אסורה ולכך הקדים אחות אב אבל בעונש יש יותר חידוש באחות אף על פי דבן נח חייבין עליה סייף דכל מיתות בן נח בסייף מכל מקום בישראל הקילה התורה שאין בו אלא כרת ולכך הקדימה תורה אחות אם.

סנהדרין נ"ו. ביאור דברי הבעש"ט דיש ערבות לעכו"ם

שאלה: מובא בספר "בעל שם טוב" על התורה בפרשת בראשית עה"פ "ויצו ה' אלוקים על האדם לאמר" בזה"ל: ובגמ' (סנהדרין דף נ"ו ע"א) דרשו מכאן שבע מצוות בני נח, שמעתי בשם ר"י בעל שם טוב, בשבע מצוות שנצטוו בני נח, יש ערבות לישראל בעד האומות ע"כ. יש לשאול טובא על הדברים האלו, הלא רק שמענו שכל ישראל ערבים זה לזה ולא מצינו ערבות ישראל לגוי (כגון על ז' מצוות שלהם), האם יש למרן שליט"א איזהו הבנה בדברים אלו של הבעל שם שלכאורה הם קשים כברזל וצ"ע?

תשובה: בענין הערתך על ספר הבעל שם טוב בשם רב ייבי בענין ערבות לעכו"ם, יתכן ליישב דהנה יש לדון האם יש מצות תוכחה בעכו"ם על מצוותיו, והנה ברש"י בסנהדרין דף ע"ה ד"ה ואם איתא כתב דאין מצות תוכחה אפי' בגר תושב, וכ"כ בש"ך יו"ד סי' קנ"א ס"ק ו' דאף בישראל מומר ליכא איסור מסייע שאינו מחויב להפרישו מאיסור כל שכן עכו"ם. אך כבר ציין במרגליות הים שם בסנהדרין דבספר חסידים אות תתשכ"ד דכשרואה עכו"ם עושה עבירה ימחה בו שהרי שלח הקב"ה יונה לנינוה להשיבם [ויש דוחים דאומה שלימה דינה שונה וכן שם היה ע"פ נביא]. וכ"כ בס' התשב"ץ ח"ג סי' קל"ג שחייב להפריש ולמנוע את עכו"ם מלעבור על ז' מצוות שלהן, וכן במהרש"א סנהדרין דף נ"ט ובמל"מ פ"י מהל' מלכים ה"ז שאם אינו מפריש את העכו"ם עובר בלפני עיור. ועי' בשו"ת ויברך דוד ע' שמ"ו בהגה ובשו"ת דברי יואל חיו"ד סי' צ"ב אות ג' ובס' ילמד דעת ע' תקי"ד. ועי' באורך בספר תולדות נח מעמ' ת"ל דנקט להוכיח דאין מצות תוכחה בעכו"ם.

והנה עי' בפמ"ג בתיבת גומא חקירה ד' שהסתפק האם מחויב להוכיח אדם על מצות עשה כיון דתוכחה מדין ערבות. וכ"כ בפ"ת יו"ד סי' קנ"ז סק"ה ובאוהחה"ק פ' דברים עה"פ במדבר שמצות תוכחה הוא מטעם ערבות וכן כתב בשו"ת מהר"י אלגאזי סי' ב' וכן כתב בשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' מ"ח דתוכחה הוא מטעם ערבות וכ"כ בפנים יפות בפר' קדושים ובדברי שאול לבעל השואל ומשיב ולפ"ז מיושבים דבריו כיון שיש מצות תוכחה בעכו"ם א"כ מצד זה יש ערבות.

אומנם בשו"ת מהר"מ שיק או"ח סי' ש"ג כתב דשני ענינים הן, ובשו"ת הרמ"ץ סי' מ"ט ובגינת ורדים. וכן מביא בשדי"ח אסיפת דינים מערכת ה' אות ב' משם ס' צרור החיים בעל כנה"ג ובעל חקרי לב או"ח סי' מ"ח. וכ"כ בס' טורי אבן על הרמב"ם לבעמח"ס שמן רוקח פ"ו מהל' דעות ה"ז וכ"כ בשו"ת בית יהודה יו"ד סי' י"ז. וע"ע בעיקר חקירה זו בכלי חמדה בענין בנות לוט. ובדברי יציב ח"ה סי' ק"ט ובקובץ שיעורים ביצה אות ס"ו ס"ז.

סנהדרין נ"ז: איסור רציחת עוברים

שאלה: לכבוד מעלת והדרת רבני מערכת לדופקי בתשובה.

א. הנה רבותינו האחרונים נתקשו למצא מקור ברור ומוחלט לאיסור רציחת עוברים בש"ס, כמבואר בנובי"ת [חו"מ נ"ט], ובבית שלמה [חו"מ קל"ב]. ובתורת חסד אה"ע [סי' מ"ב]. ובמהרי"ט [סי' צ"ז] כ' דהוא מאיסור חבלה, והדברים ארוכים.

ונראה לכאורה, דכדבריו יש מקור ברור לזה במכילתא.

דהנה שנינו במכילתא דר"י [פ' משפטים, מסכתא דנזיקין פ"ד]: כי יזיד איש, ת"ל איש, להביא את האחרים, [פי' עכו"ם שהרגו ישראל חייבים], רעהו, להוציא את אחרים [שאם ישראל הרג את העכו"ם פטור שאינו בכלל אחרים]. איסי בן עקיבא אומר, קודם מתן תורה, היינו מוזהרים על שפיכות דמים, לאחר מתן תורה תחת שהוחמרו הוקלו באמת אמרו, פטור מדיני בשר ודם, ודינו מסור לשמים. ע"כ.

ובביאור דברי איסי בן עקיבא שאמר "תחת שהוחמרו הוקלו" ביארו המפרשים שאמר כן בלשון תימה, דהלא כבר קודם מתן תורה היו ישראל מוזהרים על שפיכות דמים, א"כ עכשיו אחרי שריבה עלינו מצות הוקלו, ונהיה מותרים להרוג עכו"ם מה שהיה אסור קודם מתן תורה. כן פירשו בזית רענן, ובמרכה"מ, ועוד. [ויעוי' ביאור נוסף במשך חכמה [שמות כ"א, פי"ד] ובאו"ש [פ"ג]

נמצא מבואר, דאחר מתן תורה ישראל נתקדשו יותר ונוסף עליהם חומרות ואיסורים, ומה שנאסר קודם מתן תורה לא הותר אחר מתן תורה, ולפיכך, כיון שקודם מתן תורה היה אסור להרוג עכו"ם, נשאר דין זה גם לאחר מתן תורה. וכן מצאנו יסוד זה בפרש"י בסנהדרין [נ"ט. ד"ה לזה ולזה נאמרה]. ע"ש.

והנה דברי המכילתא נפסקו להל' בר"מ [פ"ב מרוצח הי"א], וכתב הכס"מ דמקורו מהמכילתא. ובס' בית מאיר [אה"ע סי' יז ס"ג] כ', דמשמע מדברי הר"מ שהוא איסור תורה.

ומעתה צ"ע דלפ"ז נראה דמכאן מקור ברור שאסור להרוג עובר כיון דמחד קרא נפקי, וכשם שאסור לישראל להרוג גוי כיון שהיה מצווה ע"ז קודם מ"ת, ה"נ נימא דאסור להרוג עובר כיון שב"נ מצוה ע"ז מקודם מ"ת. ולא ידעתי מדוע מיאנו בכ"ז גדולי הפוסקים.

[ומצאנו בפוסקים שחידשו כמה הלכות מכח סברא זו דישראל במתן תורה לקדושה יצאו, ולא להקל עליהם, ועל יסוד החת"ס וסיעתו שכ' דשיעורי גדלות וקטנות לב"נ הוא לא תלוי בגיל אלא בדעת, הוסיפו האחרונים לומר דה"ה קטן ישראל דלא גרע מב"נ. וכמ"ש בס' דברי חיים אויערבאך [הל' נזקי ממון סי' י"א], ובנחל יצחק [סי' ז'], ובחלקת יואב ח"א [סי' א'],

ועי' בליקוטי הערות על הח"ס שם שלא הניח פינה וזוית בענין זה. ומעתה צ"ע מדוע בנ"ד לא ניח"ל להפוסקים במקור זה].

ב. ומ"מ לכאורה יש להעיר לאידך גיסא, דפשוט לכל הפוסקים דהרמב"ם ס"ל דההורג עובר זה בגדרי שפיכו"ד, וכמ"ש האג"מ חו"מ ח"ב [סי' ס"ט], וכמ"ש ג"כ בברכת כהן ערכין [ז.]. וצע"ג, דהלא הרמב"ם בפ"ב מהל' רוצח ביאר בפרטות כל דיני רציחה, ומה הדין בגוסס, ובטריפה, ובגרמא וכו'. ומדוע שתק הרמב"ם להשמיענו שאסור להרוג עובר, הלא דבר הוא. ובפרט שבהל' מלכים כתב זאת לגבי ב"נ. ואולי מזה יהיה ראיה להאחיעזר ח"ג [סי' סה] דגם להרמב"ם אין זה בגדר רציחה רק כיושבת על המשבר. וצ"ע.

ג. שוב התבוננתי, דלכאורה יש להעיר בכל זה בגדולה מזו. דהנה האי קרא דשופך דם האדם נאמר בפ' נח והוא קודם מתן תורה. ולכאורה יש לתמוה, דהא קיימא לן דאין למדין מקודם מתן תורה. וא"כ דברי המכילתא מעיקרא צ"ע. וידעתי שהאחרונים כתבו לחלק כמה חילוקים אימתי אמרינן האי כללא דאין למדין מקודם מ"ת, וכמ"ש באריכות בס' ברכת אבות [סי' ח'], אמנם כמדומה שכל דברי האחרונים לא יועילו כאן בנ"ד.

אמנם אי משום הא, לכאורה יותר יש להעיר, דהנה חזינן דבש"ס גופא ילפינן מהאי קרא כמה הלכתא גבירתא, ולא מצאתי למי שיעיר בזה דהא אין למדין מקודם מ"ת. ועי' בסנהדרין [נ"ו ע"ב, נ"ז ע"א וע"ב], ובבב"ר [פל"ד י"ד], ועוד הרבה. והרמב"ם גופיה בחיבורו [פ"ב מהל' רוצח ה"ג] דרש את הפסוק דשופך דם האדם להלכה. וצ"ע.

וגם אין לומר דשאני דינים אלו משום דלב"נ נאמרו, ולב"נ שפיר ילפינן מקודם מ"ת, הנה מצאנו דלמדו גם דינים לישראל מהאי קרא. עי' סנהדרין [עב ע"ב]: רודף שהיה רודף אחר חבירו וכו', ובב"ק [צא ע"ב], וביבמות [סג ע"ב]. ובירושלמי סנהדרין [פ"ה ה"ה]. ושו"ר שהעיר בזה הגר"י ענגיל בבית האוצר [דף ה'.], וע"ש שהרבה לציין בזה, ולא העלה דבר ברור. ושמא י"ל, דאחר דשנינו איסור רציחה בסיני, א"כ כל מה שחז"ל למדו דינים ופרטים הרבה מקרא דשופך דם האדם, אין זה יסוד האיסור, ורק יסוד האיסור הוא מקרא דלא תרצח, ומקרא דשופך דם האדם רק ילפינן גדרי ופרטי האיסור. ובכה"ג שפיר ילפינן מקודם מ"ת.

ומצאתי בס' תורת נביאים למהר"ץ חיות [פי"א] שהרגיש בקושיא זו וכ' ליישב, דע"כ מצוות וחיובים אלו נשנו בסיני, והמה רק סניפים מאיסור שפיכות דמים. ואולי כוונתו כנ"ל. וצ"ע.

אשמח אם אקבל ביאור לסוגיא עמומה זו.

תשובה: בענין רצח עוברין ומה שהערת, עי' בסנהדרין דף נ"ז ע"ב "משום רבי ישמעאל אמרו אף על העוברין בן נח נהרג עליהן, וברש"י שם ד"ה הכה כתב דבישראל פטור עד שיצא לאויר העולם. כדתנן במס' נדה מ"ד תינוק בן יום אחד ההורגו חייב, היכי דקים ליה בגוויה שכלו לו חדשיו ואינו נפל. [וזה יתכן גם שיטת הרמב"ם בהל' מלכים פ"ט הלכה י"ד שהבאת

שבן נח שהרג את הנפש אפילו עובר שבמעי אמו נהרג עליו. דמדויק דדוקא בן נח. וכדהסתפקו בכמה אחרונים ברמב"ם. [עי' בדברות אליהו ח"ו סי' ק"ז ועוד].

ומה ששאלת דא"כ ה"ה ישראל, כבר עמדו בכך בתוס' סנהדרין דף נ"ט ע"א ד"ה ליכא מידעם. דהקשו דאע"ג דבן נח חייב מיתה וישראל פטור והא ליכא מידעם דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ותירצו דאע"ג דפטור מ"מ לא שרי ונמצא דפטור אבל אסור, וכעין זה כתבו גם תוס' בחולין דף ל"ג ד"ה אחר. ועי' בשו"ת נוב"י מה"ת סי' ס"א בשם הגרי"פ שהקשה, מנ"ל דהך קרא שופך דם האדם דילפינן מיניה דחייבין על העוברין, נאמר רק לב"נ. הלא מבואר בגמ' סנהדרין נ"ט דכל מצוה שנאמרה ולא נשנית לישראל נאמרה, א"כ גם זה הוי בכלל נאמר ולא נשנית דרק לישראל נאמר, ותי' הנוב"י כיון דגם לישראל אסור הריגת עוברין וכמבואר כתוס' בסנהדרין נ"ט, א"כ שוב לא שייך מי איכא מידי דלישראל שרי וכו'. ואמרינן שפיר דלב"נ נאמר והתוס' שם נראה דכוונו לתרץ קושיא זאת, ועי' בחי' הר"ן סנהדרין נ"ו. ועי' בשדי חמד ח"א מערכת האלף כללים אות נ"ב ד"ה איבוד נשמה, שכתב דלדעת התוספות בחולין וסנהדרין הוא איסור תורה עיין שם שהאריך. וכן בשו"ת צפנת פענח סימן נ"ט כתב בפירוש שהריגת עובר הוי גדר שפיכות דמים ואסור גם בישראל מן התורה, כמו שכתבו התוס' סנהדרין דף נ"ט עמוד א'.

אומנם עי' בתוס' בנידה דכתב דבאמת מותר בישראל, אומנם נחלקו האחרונים בכונתו. אומנם עי' ברא"ם בפ' משפטים דכתב וז"ל ושמא י"ל שאני הכא דאשכחן שהחמירה בו תורה יותר מישראל, שאזהרתו זו מיתתו כדאיתא בסנהדרין דף נ"ז [ועי' בשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"ד סי' ע"ד].

וע"ע בהרמ"ה בסנהדרין שם בפי' דכתב הוסיף שנא' כי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון. כלומר באשה ענוש יענש על העוברין כו'. אלמא אעוברין פטר ולא מיקטלא ליה עד שיהא התינוק בן יומא, והוא דקים לי' בגווי' שכלו לו חדשיו. ושם בסנהדרין ע"ב כתב דאשה המקשה לילד מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו איברים איברים מפני שחייה קודמין לחייו יצא "רובו אין נעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש דכתיב שופך דם האדם באדם איזה אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר ודוקא כשיצא רובו אבל כ"ז שהוא מבפנים לאו נפש הוא ולא חסה עליו תורה דכתיב ויצאו ילדיה ענוש יענש [וזה דלא כפשט של רש"י], וחזינן ברמ"ה הרי קרא זה לזה ולזה נאמר ורק בישראל שמיעטה התורה דצריך נפש וכ"ז שלא יצא לאויר העולם לא הוי בכלל נפש מרבינן מקרא זה שיצא רובו שיצא מכלל עובר ולב"נ דאין מיעוט מרבינן דחייב אפי' בעוברין. ועי' בתורה שלמה פר' נח על פס' זה אות מ"ד, וע"ע במשך חכמה ריש פרשת ויקהל.

סנהדרין נ"ז: אם בנות עכו"ם חייבות בז' מצוות בני נח

תשובה: בענין מצוות בן נח בנשים, עי' במאירי סנהדרין דף נ"ז ע"ב שכתב בפר' שהן חייבות, וכן כתב שו"ת יהודה יעלה [אסאד] ח"א יו"ד סי' א'. ועי' מה שדן בדבריו בשו"ת יד חנוך

סי' ס'. אומנם עי' בבית שערים יו"ד רכ"ז שרצה לפטור הנשים, ועי' במשנה הלכות ח"ה סימן ר"כ מה שדן בדבריו. ועי' בארוכה בכ"ז בספר תולדות נח על ז' מצוות בני נח בפ"א סעיף כ"ד ובאריכות בהערות שם.

סנהדרין נ"ח, אם מותר לעבד כנעני להתחתן עם גויה

תשובה: בענין עבד כנעני האם מותר בנכרית, הנה אמרינן בסנהדרין דף נ"ח דעבד כנעני מותר באמו ובבתו וכן נפסק ברמב"ם באיסורי ביאה פי"ד הל' י"ז והטעם מכיון שיצא מדין עכו"ם ואין עליו לא דין עריות של עכו"ם ולא דין עריות של ישראל. והעריות האסורות עליו הם רק אם בא על הזכור או על הבהמה עיי"ש. אך יש לדחות דאולי הכונה רק כשנתגיירו. אך עי' בתוס' בנדה מ"ז א' ד"ה "מסר להו לערבי" שכתב דמשמע מכאן דשפחה כנענית מותרת בעובד כוכבים וה"ה דעבד כנעני מותר בעובדת כוכבים ועיי"ש בחכמת בצלאל שם ציין לתוס' יבמות מ"ה ב' שכתבו כעין זה. אומנם עי' במנ"ח מצוה ל"ה שכתב דהתוס' בנדה הוא לשיטתם דאינו אלא איסור דרבנן א"כ לא גזרו בעבד ובשפחה, אבל לשיטת הר"מ פי"ב מהלכות אישות דדרך חיתון עם עכו"ם עוברים על לאו דלא תתחתן רק אם בדרך המקרה או בדרך זנות הוא איסור דרבנן אבל דרך אישות הוא לאו, א"כ נראה דגם בעבד ושפחה עוברים על לאו זה בעכו"ם אם הוא דרך אישות. ויש שהביאו ראיה מדברי רש"י בגיטין דף מ"ד ע"א ד"ה חוץ ממלאכתו כדברי התוס' בנידה, כ"כ להוכיח בספר ארזי דבי רב על גיטין אותיות רס"ה ורס"ח ועוד. ועי' משמר הלוי חגיגה פרק א' סי' ד' מה שהאריך בענין.

סנהדרין ס"ד. סתירה אם קודם שביטלו יצרא דעריות אם היה באמו

שאלה: איתא בסנהדרין ס"ד. שאנשי כנה"ג שהיו בסוף בית שני ביטלו את היצה"ר דגילוי עריות לעניין קרובות-כלומר לפני כן היה יצה"ר מעין זה.

אך מאידך בסנהדרין קג: אאיתא כי אמון המלך בא על אימו וכשאף היא תמהה מיהו אשר יתאווה לדבר זה הוא ענה לה כי אינו עושה אלא להכעיס.

וצ"ב דהא אמון היה זמן רב לפני אנשי כנה"ג ומדבריו משמע בבירור כי לא היה יצה"ר לקרובות בזמנו ואיך א"כ ביטלוהו אנשי כנה"ג?

תשובה: כן הקשו כבר בקובץ אוהל רמ"א סנהדרין [ליקווד] עמ' תקכ"ד וכן בספר תפוחי זהב סנהדרין דף ס"ד ונשארו בצ"ע. ואולי יש לחלק בין שאר קרובים לאימו שיש סברא מיוחדת כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו. דהיינו דבאמת היה להם יצרא דעבירה גם באמו אבל אמרה לו איך לא התגבר הרי יש כאן טעם חדש שבזה היה צריך להתגבר על יצרו ולבטל הנאתו משום שממנה יצא. והוא לא הכחיש את דבריה רק אמר שעשה להכעיס ולא משום הנאה. וכמו"כ באגרות משה אבן העזר ח"ד סי' ס"ד ס"ק א' דאין איסור יחוד בין אב לביתו שהתגיירו כיון דדבר טבעי הוא אין תאוה לענין זה ולכך בנות לוט היו צריכים להשקות

את אביהן. ועי' במרגליות הים שם דגם כבר עמד בזה, ועיי"ש דהוכיח דלא בטל היצה"ר באחותו לגמרי דהרי אסור לגור עימה בקביעות משא"כ עם אמו, ולפ"ז כתב דביטלו קצת מכוחו ולכך באמו שגם קודם היה יצה"ר חלש התבטל לגמרי משא"כ באחותו התבטל רק חלקו. וכן מצאנו דעמד בזה בספר שו"ת אמרי דוד [לר' דוד הורביץ תרצ"ד] סי' ל"ב ונשאר בצ"ע. וכן עמד בזה במשנה הלכות חלק י"ז סי' ל"א. ואכתי צ"ב.

סנהדרין ס"ט: מדוע לא הוכיחה הגמ' דפחות מבן ח' מוליד מצאצאי יהודה

שאלה: עי' בגמ' סנהדרין דף ס"ט ע"ב דדנו האם פחות מבן ח' יכול להוליד והוכיחו מבת שבע ומבצלאל עיי"ש. וקשה אמאי לא הוכיחו מצאצאי יהודה וכמבואר במדרש הגדול מ"ו י"ב ובני יהודה ער ואונן תניא יוסף פירש מאביו עשרים ושתים שנה בתוך אלו השתים ועשרים שנה נשא יהודה בת שוע והוליד ממנה ער ואונן ושלה והשיא ער ומת וכן אונן ומת ועמדה תמר אלמנה שנה ולבסוף בא אליה יהודה והוליד ממנה פרץ וזרח ונשא פרץ והוליד שני בנים חצרון וחמול והן נכנסו למצרים נמצאת אומר שכל אחד מהן נשא והוא בן שבע שנים וזה דבר פלי הוא ואינו ממנהגו של עולם.

תשובה: בענין שאלתך הנפלאה עי' בסנהדרין הקטנה שם שעמד בזה וחישב שם חשבונות רבים, ולבסוף כתב דיש לדחות שאפילו אי להוליד רצופים בזה אחר זה גם כן מספיק ח' חדשים לעובר יש לומר שער נולד ח' חדשים אחר מכירת יוסף ואונן ט"ז חדשים ושלה כ"ד חדש אחר מכירת יוסף ואם כן נולד שלה שנתיים אחר מכירת יוסף ואפשר לומר שגדלותו של שלה לא היה אלא כשהיה בן תשע לפי שנאמר שבן ח' אינו מוליד ואם כן היה זה י"א שנה אחר מכירת יוסף ועוד ח' חדשים לעיבור פרץ הרי י"א שנה וח' חדשים למכירת יוסף ועוד ט' שנים לפרץ עד שהתחיל להוליד היינו כ' שנים וח' חדשים למכירת יוסף הרי חסר ט"ז חדשים לכ"ב שנים שפירש יוסף מאביו והיינו ח' חדשים לעיבור חצרון וח' חדשים לעיבור חמול ואם כן אין הוכחה שמולידים בני ח' ופחות מט' לכן צריכה הגמרא לראיות אחרות.

סנהדרין ע"ד: דין יהרג ואל יעבור בספק

שאלה: בסנהדרין (דף עד:) אמרה הגמ' שהגדרת "פרהסיא" לצורך מסירת נפשו לקדש ש"ש הוא עשרה מישראל. ושאל שם רבי ירמיה: תשעה ישראל ונכרי אחד מהו? ונענה שצריך עשרה מישראל.

ולפי זה לכאורה יש להקשות, במקרה של תשעה ישראל ואחד ספק ישראל (כמי שצריך גיור לחומרא כגון: אתיופים, בני מנשה וכיוצ"ב) מהו? דלכאורה הוא ספק דאורייתא לב' הצדדים, דאם העשירי אכן יהודי, אזי יצטרך למסור נפשו על קדושת השם, ואם העשירי אינו יהודי, לא ימסור את נפשו כדי לפקח את נפשו.

ולא ראיתי מי שדן בזה. יישר כחו לאורייתא.

תשובה: בענין תשע ישראלים ואחד ספק לענין יהרג ואל יעבור, הנה זו שאלה כללית מה הדין בכל ספק יהרג ואל יעבור ונחלקו רבותינו מה דינה, ובש"ך יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ז' כתב להדיא דספק נפשות להקל, אבל בס"ק א' הביא הש"ך מהתרוה"ד בזה"ל אמנם י"ל הכא דלענין קדוש השם שלא הקפידה התורה על איבוד נפשות מישראל לא ילפינן לה משאר ספיקות דלית בהו משום קידוש השם ונראה דלפי הענין ושרואין אנו כוונתו מורין לו עכ"ל, ובהגהו' רעק"א שם מביא מהפמ"ג בתיבת גמא וכ"כ במנ"ח מצוה רצ"ו אות י' ללמוד מהתרוה"ד דלא שייכא ספק נפשות להקל בפלוגתא דרבוותא לענין קידוש ה'. אבל עכ"פ הש"ך הכריע דהיכא דאית לן ספיקא בחובת יהרג ואל יעבור אזלינן לקולא.

סנהדרין ע"ז, אם כח שני חשיב כח כחו או כח גברא

שאלה: הסתפקתי אם אדם פתח בידקא דמיא ובכח ראשון של המים נפתח בידקא דמיא שני, האם הכח הראשון של הבידקא דמיא השני גם חשיב כח גברא או דאז הוי כח שני או כח כחו. וכשהתבוננתי בענין נראה לי שאפשר לצדד לכאן ולכאן

תשובה: בענין שאלתכם המענינת בענין בידקא דמיא שפתח בידקא דמיא שאלה זו היא שאלה גדולה בסברא אך לא מצאנו מקור לפשיטת שאלה זו.

ודברנו על כך עם ת"ח גדולים ומופלגים וכ"א אמר סברא לכאן ולכאן בלי מקור.

והנה בעיקר הדבר תלוי מה הסברא בענין בידקא דמיא הנה המקור הוא בגמ' בסנהדרין ע"ז, ושם נתבאר במפרשים דיש שכתבו דעיקר החילוק הוא מפני שהנהרג הוא קרוב מאד אצל המים הבאים בקילוח ראשון. ויש שכתבו דלא קרבת המקום גורם אלא אף אם רחוק מ"מ אם נעשה הדבר מיד חשיב כחו. ויש שכתבו משום דבהסרת הדף או משיכת הפקק הוא מנענע את המים הסמוכים לדף והו"ל ככחו ממש. ויש שכתבו דחייב רק בצירוף שגם כפת את הנהרג ועיי"ש ביד רמ"ה דכתב שני טעמים וכתב דשניהם אמת וברש"י שם שציין הרמ"ה ובמאירי ועוד.

כעת מצאנו בנתיבות שלום על שבת לבעל אורחות שבת שם הביא שמועה זו בשם הגר"ש יודלביץ בשם הגרשז"א ושם מאריך בשני אופנים בענין זה ובסברותיהם ובכל ענין בידקא דמיא עיי"ש בסי' נ"א ועי' בשו"ת מנחת שלמה להגרשז"א זצ"ל סו"ס י' שדן בזה בדיוק ופסק דלא מהני דהיינו דלא חשיב כחו ע"ש.

ולכא' הספק ששאלת תלוי בסברות אלו.

סנהדרין צ"ג: לכאורה רוב דברי נחמיה עזרא אמרן

שאלה: סנהדרין צג: (למטה) "מכדי כל מילי דעזרא נחמיה אמרן" מאי טעמא לא איקרי ספרו על שמו (כך בערך) ורש"י כתב "רוב" מילי.

ולפי פירש"י בספר נחמיה (ז'ה') שלא פחות מארבעה פרקים שבספר נעתקו מה"כתב הישן" שעולי גולי חתמו עליו (בערך מפרק ז' עד סוף פרק י') בעניין קרבן עצים) אם כן הוי איפכא שרוב דברי נחמיה –עזרא אמרן, ושפיר לא נקרא שמו על ספרו.

תשובה: בענין מש"כ שרוב הספר נחמיה אמרם, כבר ביארו המפרשים שהכונה כיון שעזרא ונחמיה חשיבי כספר אחד ובספר נחמיה אמר נחמיה י"ג פרקים הרי רוב הדברים שבספר עזרא ונחמיה אמרם נחמיה [למרות שבספר עזרא רוב הדברים אמרם עזרא] עי' בכ"ז בספר רינת יצחק סנהדרין דף צ"ג, עלי תמר מועד ב' עמ' ק"א, מי באר סוטה [ב'] סוטה דף ל"ט, כל ישראל א' סנהדרין שם.

סנהדרין ק"א: בענין איסור ישיבת מלכי ישראל בעזרה

שאלה: ע"י סנהדרין קא: דמבואר שם דירבעם לא היה רצה לשב בעזרה משום דא"כ הוי מורד במלכות וצ"ב דאמאי נקרא מורד במלכות והוא כפשוטו, האיסור הוי משום כבוד בית המקדש, ולא משום כבוד המלך ורק דיש פטור למלך וא"כ היכן יש כאן מורד במלכות?

תשובה: בענין קושיתך על ירבעם בענין ישיבה בעזרה הנה זה עצמו שיושב מלך שאינו ממלכות יהודה זה מרידה במלכות כיון שמלכי בית דוד הם המלכות העיקרית. ועי' בחידושי המהרש"א שם דכתב דירושלים שייכת לדוד וכ"כ בחידושי הגרי"ז ועי' ברד"ק מלכים א' י"ב דביאר באו"א.

סנהדרין ק"ד. האם בזמן עדו הנביא עבדו לבעל

שאלה: איתא בסנהדרין ק"ד ע"א: "גדולה לגימה שמשרה שכינה על נביאי הבעל, מחבירו של עדו הנביא" וכו', ולכאורה בזמן ההוא עוד לא עבדו לבעל, דרק אחאב הביא את הבעל, וכמו שכתוב בנביא (מלכים א' ט"ז ל"א): "ויהי הנקל לכתו בחטאות ירבעם בן נבט כו' וילך ויעבד את הבעל וישתחו לו", דמשמע שהתחדשה כאן עבודת הבעל שלא היתה לפני כן, וא"כ היה לגמ' כאן לומר "שמשרה שכינה על נביאי השקר", ולא "נביאי הבעל" [ואף אם נאמר שקצת עובדים לבעל כבר היו לפני אחאב, מ"מ ממה שהנביא מדגיש שאחאב הביא את הבעל משמע שבד"כ לא היה עד אז].

תשובה: בענין קושיתך על נביאי הבעל בימי עדו, כבר עמד בזה המהרש"א שם בסנהדרין.

סנהדרין קי"א: ביאור ק' הגמ' דהא לא נתפרש בפסוקים כיצד חלקו לשבטים

שאלה: איתא בסנהדרין קי"א ע"ב: "איתמר ר"י אמר חולקין עיר אחת לב' שבטים ור"ל אמר אין חולקין וכו', איתיביה 'ערים תשע מאת שני השבטים האלה' מאי לאו ד' ופלגא מהאי וד' ופלגא מהאי וש"מ חולקין כו' לא ד' מהאי וה' מהאי, א"ה לפרוש פרושי קשיא". ולכאורה

שם ביהושע כתיב לעיל (פס' ד'): "והיה לפני אהרן הכהן מן הלוים ממטה יהודה וממטה השמעני וממטה בנימין בגורל ערים שלש עשרה", ואף לר"י שחולקים עיר לב' שבטים לא מפורש כיצד חלקו, ודוחק לומר שנתנו ארבע ערים מכל שבט ועיר אחת של שלשה שבטים. וכן שם עוד פס' כיו"ב. וא"כ אף לא קשיא לר"ל דחזינן שלא חשו הפס' לפרש.

תשובה: בענין קושיתך על הגמ' בסנהדרין, הנה קשה יותר דבקרא מפורש שנתנו שבע ליהודה ושנים לשמעון דלא כגמ', וכבר עמדו בכך המפרשים. עי' בשו"ת משיב דבר ב' ס"ד הובא בשדה צופים שם בסנהדרין וע"פ דבריו שם בביאור הגמ' מיושב גם קושיתך. ועי' מרגליות הים שם ובעיקר הדבר יש בפס' זה מה שאין בשאר הפסוקים שם שחוזר הפס' ואומר ערים תשע מאת שני השבטים דהיינו שכוללם יחד שהתשע הוא משני השבטים וזה לא מופיע בשום פס' אחר שם עיי"ש.

מסכת מכות

מכות ב: דין עדים זוממים בגנב אם הוי דין ממון או דדומה למיתה

שאלה: לולי המקור בגניבתו ולא בזממו (מכות ב:) מה הדין אם העידו שאחד גנב ולא היה לו לשלם ונמכר בגניבתו ואח"כ באו עדים והזימום.

אי הוי כאשר עשה (דומה למיתה) או דילמא דומה לממון שאפשר בחזרה. עיין תוספות ב"ק ד.

תשובה: בענין שאלתכם היפה על עדים זוממים בגנב, הנה ראשית מעצם המיעוט מוכח דלא הוי דין ממון דא"כ לא היה צריך מיעוט.

ועי' עוד בשיעורי ר' שמואל בשם הגרי"ז דיש כאן עדות על הגברא ליתן עליו דינים משום שאין זה קנין מעשה ידים בעלמא אלא חלות שם עבד עברי' וחל עליו שם עבד בגופו ונעשה חפצא דעבד. {ראה כתבי הגר"ח קידושין טז בדין ע"ע גופו קנוי ויש בזה כמה דינים מסתעפים דמותר בשפחה כנענית ועוד והרי זה כעדי בן גרושה ובן חלוצה שבאו לעשות עליו דיני פסול כך כאן באו ליתן עליו דיני עבד עיי"ש מה שביאר בזה דברי הרמב"ם וכ"כ בצפנת פענח ד"ה אין נמכרין.

מכות י"א. ביאור דברי הריטב"א דיהודה לא קיים תנאו להחזיר את בנימין לאביו

שאלה: איתא במכות י"א א' אר"י א"ר נידוי על תנאי צריך הפרה מנלן מיהודה וכו'. וביאר הריטב"א שם שלא אמרו אלא כגון הא ביהודה שלא קיים תנאו להביאו ממש לאביו ואע"פ שריצה ליעקב לא היה עולה זה בדעתם בשעת הנידוי.
ופלא הכתיב קרא מפורשות (בראשית מ"ה כ"ה) ויבואו ארץ כנען אל יעקב אביהם. ואין לאמר דבנימין לא עלה דהא מנה הכתוב אלו שירדו עם יעקב ואלו שהיו כבר במצרים ומנה בנימין עם אלו שירדו עם יעקב. וצע"ג.
תשובה: בענין הערתך על הריטב"א עי' במאירי שכתב וז"ל שיהודה לא קיים תנאו אלא שהניחו במצרים אצל יוסף עכ"ל. ובהגהות שם (ר' אברהם סופר, במאירי הוצאת קדם) הקשה בשם האשכול דהא בנימין נמנה בין יורדי מצרים. וע"ע בספר נתן פריו על מכות ובאוצר מפרשי התלמוד שם ובמנחת אהרון על פר' ויגש.

ירושלמי - מכות, בדין הירושלמי ביושב על מטה והרג תינוק דיש חילוק בין לילה ליום

שאלה: כשלמדתי מכות מצאתי כמדומני באחד מהאחרונים שמביא ראיה מירושלמי לענין יושב על מיטה בלילה והרג תינוק דביום גולה שאין דרך לישון ביום, ובלילה אינו גולה שדרך לישון בלילה במטה, אם ידוע היכן דברי הירושלמי.

תשובה: בענין דברי הירושלמי לגבי יושב על מיטה והרג תינוק שמחלק בין לילה ליום, עי' בירושלמי מכות פ"ב הל' ד' ועי' מש"כ בחזון יחזקאל תוספתא מכות פ"ב תוספתא ו', ועי' נידון בח"ס בשו"ת ח"ס חו"מ סי' קפ"ד מה שדן בזה ומה שהעירו עליו, עי' בספר עיר מקלט קונטרס גדול בסופו על כך עיי"ש.

מסכת שבועות

שבועות ב. ביאור דברי רש"י במראות נגעים שנים שהן ארבע

שאלה: איתא בשבועות דף ב. מראות נגעים שנים שהן ארבע וכתב רש"י מראות נגעים שהמצורע מביא עליהן קרבן לטהרתו עכ"ל. וצ"ב למה לא כתב בפשוטו מראות שהאדם נטמא בהן בטומאת מצורע.

תשובה: בענין דברי רש"י לענין מראות נגעים, באמת ברש"י שבת ב' ע"א כתב דהנ"מ לענין טומאה, אך בשבועות דף ג' ע"ב ד"ה מה כתב כדבריו בדף ב', ועי' במשמר הלוי על שבועות דכבר עמד בקושיא זו. ועי' בספר ידי משה על נדרים דתירץ דכוונת רש"י לאפוקי נגעי בתים

ובגדים דלית בהו והיינו משום דהו"ל למיתני מראות הנגעים בה"א הידיעה ולזה כתב משום דלא קאי אלא אנגעים שהמצורע מביא עליהם קרבן ולא אנגעי בתים ובגדים. ועי' מש"כ בספר עטרת מרדכי דף שצ"ג, ועי' במתיבתא בביאורי רש"י בשבת שם מש"כ ליישב.

שבועות ל"ח. נשבע בס"ת פסול אם צריך שוב לישבע

שאלה: אדם הנשבע בס"ת פסול האם מחייבים אותו להשבע שוב.

תשובה: בענין שבועה בס"ת פסול, עי' בנוב"י חי"ד סי' ע"א דכתב דאין חילוק בין ס"ת הכשר לגמרי ובין ס"ת שיש בו איזה פסול. ומותר לכתחלה ליתן בידו ס"ת שיש בו איזה פיסול. אומנם עי' במאירי שבועות ל"ח שכתב דלכתחילה צריך ס"ת כשר עיי"ש. ועי' בערוך השלחן ובספר דברי שלום ח"ז סי' ק"ז מש"כ בזה.

מסכת עבודה זרה

ע"ז ג'. ק' על נפה"ח מדברי התוס' דכיון שקבלו התורה שמים וארץ קיימים

שאלה: תוס' ע"ז ג. ד"ה נוגעים בעדותן הן. וא"ת והרי ראיה גדולה שקיימו שהרי שמים וארץ קיימים הם, וכו' ועוד י"ל שהם קיימים ממה שקבלו כדאמר אם ישראל מקבלים. וצ"ב מכאן לכאו' על מש"כ בנפש החיים דאם העולם היה פנוי מעסק התורה אפילו רגע אחד היה נחרב מיד.

תשובה: בענין הערתך היפה על דברי נפש החיים מדברי התוס' בע"ז, מצאנו דכבר עמד בכך בפרוש ובחרת בחיים על נפש החיים להרה"ג ר' אהרון דוד גולדברג שליט"א עיי"ש בשער ד' פרק י"א ועיי"ש מה שהאריך במילואים שם. וכן מצאנו דהקשו כן בעוד כמה ספרים מאחרוני זמנינו ותרצו עוד דשם לא איירי כלל בעיננא דהנפש החיים דהא טענת האומות לא היתה שישראל אינם עוסקים בתורה בכל עת דאדרבה אם לא היו עוסקים בתורה בכל עת אף הם היו מתים בהחרבת העולם, וניחא להו שישראל יעסקו בתורה בכל עת. אך עיקר טענתם היתה שלא קיימו את התורה ואין להם ליטול שכר. וע"ז הוצרכנו לעדות שמים וארץ שקיימו את התורה כולה ובהאי ענינא כתבו התוס' דכיון שקבלו ישראל את התורה שוב אינם בטלים מחמת התנאי ואף אי לא יהיו ישראל מקיימים את התורה נמי העולם קיים, אכן מלבד זה איכא נמי עוד דין דאם העולם יהיה בטל רגע אחד מתורה יהיה נחרב ואי"ז קשור כלל להא דמקיימים את התורה דהא איכא נפקותא רבתי להיכא שאין ישראל מקיימים את התורה כלל אבל איש אחד יושב ועוסק בתורה דמצד לתא דהתנאי לא חשיב שמקיימים את התורה. אבל מ"מ העולם לא יחרב כיון שיש איש אחד שלומד תורה ומקיים את העולם. וכן נפקותא להיכא שמקיימים את התורה אבל איכא רגע אחד בלא תורה שאף שמדין התנאי העולם צריך להתקיים מ"מ כיון דאיכא רגע אחד בלא תורה שוב בטל העולם.

ע"ז ז: כיצד התירו מכירת סוס משום חי נושא את עצמו, הלא בד"כ נושא עמו חפצים

שאלה: ע"ז ז: בן בתירה מתיר בסוס, מפני שהוא עושה בו מלאכה שאין חייבין עליה חטאת, ופירש"י: שאין מלאכתו אלא לרכיבה, דחי נושא את עצמו. וצ"ב, דבד"כ אדם לוקח עמו איזה דבר, ואינו הולך ריקם.

תשובה: בענין היתר מכירת סוס, בפשטות ל"ק מהא דיש אופנים שיכול להאסר דכבר לא גזרו. אבל עי' בגנזי הגר"ח שהקשה כן ונשאר בקושיא. וכן הובא גם חידושי הגרי"ז בכורות ב' וז"ל והקשה הגר"ח דהא ניחא על האדם הרוכב עצמו שהחי נושא את עצמו אבל ביש לו איזה חפצים בכיסו זה כבר הוי משא גמור וא"כ אטו נימא שמישהו יבדוק את כיסי הנכרי שלא יהיה שם כלום דגם ברכיבה יש בה משא וצ"ע עכ"ל. ובהערות הגרי"ש אלישיב שליט"א שם כתב וז"ל ולכאורה זה אינו דהא שנינו בשבת צ"ג המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי טפל לו וה"נ מה שבכיסי הרוכב טפל להרוכב ולא שייך להתחייב ע"ז משום שביתת בהמתו עכ"ל. ועי' בספר סימא בביתא להגרמ"ש שולזינגר סי' תכ"ח מה שהעיר על דבריו.

ע"ז ח. אם יש קשר בין החג שעשה אדה"ר ביום השמיני לחנוכה

שאלה: בזכרוני ששמעתי פעם שיש מי שמקשר בין שמונה ימים שעשה אדם הראשון חג, כשהחלו הימים להאריך (והגויים עשו מזה יום אידם קלנדא ע"ז ח.) לבין חנוכה, האם ידוע לכם מי כתב כן, או שמא אין זה נכון.

תשובה: בענין הקשר בין חגם לחנוכה, עי' בספר ברך משה עמ' רכ"א וכן בספר דבר בעיתו [להרה"ג יואל שוורץ] עמ' 29] ובספר חבל נחלתו י"ג עמ' 149 ובספר חמישה שעורים עמ' 9.

ע"ז ט. ביאור דברי רש"י שמלכות פרס מזמן כורש דצ"ל דריוש

שאלה: למה כתב רש"י (ע"ז ט.) שמנין הל"ד שנים שעמד מלכות פרס בפני הבית התחיל מזמן כורש, הלא פשוט שזה אינו, שהרי כורש מלך ג' שנים ואחריו מלך אחשורוש י"ד שנים ואחריו דריוש בנו ב' שנים לפני בנין הבית ודריוש עצמו מלך ל"ב או ל"ו שנים, וא"כ פשוט שצ"ל דריוש ולא כורש. ותמהני על דברי רש"י בזה.

תשובה: בענין דברי רש"י, בפשטות א"ל דמש"כ כורש הוא ל"ד אלא הכונה למלכות פרס שהתחילה בזמן כורש, אך עי' בר"ה דף ג' ע"ב "הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחששתא" וכ"כ ברש"י בעזרא ד' ז' והוסיף דמנין אותיות כורש ודריווש שוים, וכן הובא ברש"י במגילה דף י"א ד"ה באדין. וכ"כ בסדר עולם רבה פרק ל' וכתב שם הגריעב"ץ שבלי ספק היו ג'

מלכים כורש ודריוש ארתחשסתא. אך דריוש האחרון הוא לבדו נקרא ג"כ בג' שמות הללו ע"כ, ולפ"ז ניחא דמש"כ ברש"י כורש הכוונה לדריוש שהוא כורש השני.

ע"ז י"ג: טעם שלא דנו לכף זכות

שאלה: איתא בעבודה זרה י"ג ע"ב רבי יעקב זבן סנדלא, ר' ירמיה זבן פיתא. אמר ליה חד לחבריה: יתמא, עבד רבך הכי? אמר ליה אידך: יתמא, עבד רבך הכי? ותרוייהו מבעה"ב זבון, וכל חד וחד סבר: חבראי מתגר זבן, דאמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא: לא שנו אלא בלוקח מן התגר דשקלי מיכסא מיניה, אבל בלוקח מבעה"ב דלא שקלי מיניה מיכסא – מותר.

והנה התמיהה העולה ממעשה זה רבה וגדולה, מדוע לא דנו כל אחד את רעהו לכף זכות ומדוע לא חששו לחושד בכשרים לוקה בגופו? וביותר רבה התמיהה, שהרי כל אחד מהם יכל לחשוב שיחשבו עליו את אותו הדבר, ואיך לא חשב שמסתמא גם חברו נהג באופן כשר כמוהו?

תשובה: בענין ביאור הגמ' בע"ז דף י"ג עי' בקובץ המוריה שבט תשע"ו שעמד בזה הרב דוד אריאב מח"ס לרעך כמוך, וכתב לבאר דהנה אם המעשה שקול והאדם צדיק פטור מלהוכיחו ואם האדם בינוני והמעשה נוטה לזכות גם פטור מלהוכיחו, ולכן נראה לפי"ז שמהלך הדברים היה כך ר' יעקב ראה זכות לר' ירמיה רק על צד רחוק שהרי אם קנה מפלטר תגר אסור משום שנותן מכס לע"ז ואם קנה מבעה"ב אסור משום פת עכו"ם ולכן הוכיחו, אך האמת היתה שזבן מבעה"ב וזרק קיסם לאש ולר' יעקב היה זה צד רחוק מאוד ולכן לא ראה מקום פטור מלהוכיחו ור' ירמיה דן את ר' יעקב לכף זכות כצדיק ומעשה שקול ולא הוכיחו שהרי אם קנה מתגר אסור ואם מבעה"ב מותר והצדדים שקולים, אך אחרי שר' יעקב הוכיחו חזר הוא ר' ירמיה והוכיחו באותו לשון כי אם לא חשבת על הזכות שלי כנראה גם אתה קנית מתגר כי אם קנית מבעה"ב איך לא חשבת שגם אני קניתי מבעה"ב איך לא עלה על ליבך רעיון פשוט זה [אמנם הוא חשב על כך אך לא סבר שהשלכת קיסם מספיק נחשבת כצד זכות].

עוד אפשר אולי לבאר דמצאנו לשון כזה גם בחולין דף קי"א ר"ה ור"ח בר אשי הוו יתבי חד כהאי גיסא דמברא וכו' מר א"ל לחברי' יתמא עבד רבך הכי מר א"ל לחברי' יתמא עבד רבך הכי א"ל לחברי' אנא כשמואל ס"ל וכו' ופרש"י יתמא בלא דעת ומשמע דלשון יתמא שייך על מי שעושה איזה מעשה בלי דעת ושכחה.

עוד מצינו בכתובות דף י"ז א"ל ר"פ לאביי משתא דחפיפותא קאמר מר א"ל יתמא לא עבדא לך אימא דרדוגי משתא וכו' ופרש"י יתמא יתום ממנהג הנוהג ע"כ ומשמע דלשון יתמא היינו ששכח את המנהג, ולפ"ז יתכן דאין כאן חסרון של לימוד כף זכות דזה בעצמו הוא לימוד כף זכות ששכח את המנהג.

ע"ז כ"ב: טעם דליכא חשש רביעה בעופות ומותר ליקחם מן הנכרי

שאלה: ע"ז כ"ב: "איבעיא להו: עופות מאי? תא שמע, דאמר רב יהודה אמר שמואל משום רבי חנינא: אני ראיתי עובד כוכבים שלקח אווז מן השוק, רבעה, חנקה, צלאה ואכלה". משמע מהגמ' שהביאה מעשה זה, שאסור למכור להם עופות. וצ"ב לפי"ז אמאי מותר לקנות מהם עופות לקרבן, הרי יש נרבע בעופות זבחים פ"ה ע"ב.

תשובה: בענין לקיחת עוף מנכרי מצד חשש רביעה, כתב המאירי שם ד"ה כבר ביארנו שאין הספק אם מותר לקחת עוף לקרבן שהרי בכלל לא שייך מציאות של רביעה בעופות הראויות לקרבן אלא בעופות גסים אלא הספק הוא האם מותר למסור עופות גסים שראויות לרביעה לפונדקאות שלהם.

ע"ז נ"ב, דין כלי המקדש לאחר החורבן

שאלה: מה דין כלי המקדש אחר החורבן, האם נשארו בקדושתן, והאם ישתמשו בהן לעתיד לבא.

תשובה: בענין כלי המקדש אחר החורבן, עי' בע"ז דף נ"ב דאמרינן התם דיצאו לחולין מכח באו פריצים ויחללוה. אומנם עיי"ש ברז"ה שכתב דזה רק אם ישראל חיללוה. אך הרמב"ן במלחמות חולק עליו. וכן כתוב גם בנדרים ס"ב. וכבר הקשה מגמ' זו בשואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' ס"ז, ועי' מה שיישב בדברי חיים ח"ב או"ח סי' ט"ז ובבית יצחק או"ח סי' כ"ז ובח"ס חולין דף מ'. ועי' באגרות משה ח"ד סי' ס"ג דכתב דלא נתחללו וצ"ע. ועי' באריכות בחבצלת השרון מגילת אסתר פ"א פס' ז'.

מסכת הוריות

הוריות י"ג: לשבת בין ב' נשים כשהן קרובותיו

שאלה: האם יש איסור לשבת לבן בין שתי אחיות וכן בת בין ב' בנים?

תשובה: בענין לעבור בין שתי נשים, עי' בבית ברוך על חיי אדם במילואים פ"א ס"ק ל"ט דהסתפק בכך, ועי' בחוט שני להגר"ר קרליץ דכתב דגם בין קרובותיו אסור, ועי' בספר שמירת הגוף והנפש. ועי' בנטעי גבריאל יחוד פרק נ"ז.

מסכת אבות

אבות פרק א' מ"ב, מדוע נקרא שמעון הצדיק

תשובה: בענין שמעון הצדיק עי' בספר היוחסין בערכו עמ' 240 שכתב דנקרא כן בעבור רחמנותו על העם.

אבות ב' ד', ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, מי מבאר ולעולם לא תגיע

תשובה: בענין אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו והתוספת לעולם לא תגיע, כן מביאים בשם השפת אמת ונמצא בפירוש השפת אמת על אבות פ"ב משנה ד'.

אבות ג' א', מקור לשון הפסוק מאין באו האנשים שהביא התוי"ט ממהר"ל

שאלה: בתוי"ט (אבות פ"ג מ"א) הביא (מהמהר"ל) לשון של פסוק: 'מאין באו האנשים' ולא מצאתי לשון זה במקרא, ואל מה יכוין?

תשובה: בענין הלשון מאין באו האנשים בכמה ספרים בביאורי המהר"ל ציינו לפס' ביהושע ב' ד' גבי רחב והמרגלים "ולא ידעתי מאין המה" ושם מופיע לשון מאין ושינה המהר"ל את הלשון דזו היתה שאלת שליחי המלך והעיקר רצה לפרש לשון מאין.

אבות ה' כ"ב, ביאור דברי הגר"ח מוואלזי'ן דאפשר להתיר עגונה מדיני סוכה

שאלה: הגר"ח מוואלז'ין זצוק"ל בספרו "רוח חיים" על מס' אבות (פ"ה מכ"ב) כ' ע"ד המשנה "הפוך בה והפוך בה דכולא בה", בזה הלשון: "בן בג בג אומר הפוך בה וכו' לפי שמנה לעיל בן ה' שנים למקרא וכו' בן ט"ו לתלמוד אמר כאן כיון שהגיע לתלמוד אין לו שיעור וצריך להפך ולפלפל אותה כל ימי חייו ואמר הפוך בה וכו' כמשארז"ל עירובין נ"ד למה נמשלה תורה לדד מה דד וכו' והנה כמו שדד שעצמותו בשר ותינוק מוציא ממנו הלב כן התורה, למשל מדין סוכה יכולים להתיר עגונה וכדומה אף שלפי הראות נראה שכמה דינים אינם נצרכים ואינם נהוגים לנו עתה ולא כן הוא כי יכולים ללמוד דין אחד מחברו ודבר זה ידוע להוגים בה". עכ"ל. ודבריו צריכים ביאור היאך אפשר להתיר עגונה ע"פ דיני סוכה? ואמנם נאמרו בזה כמה ביאורים, אך אינם מיישבים הדברים כפשוטם. ואמרתי להציע הדברים לפניכם, אולי תמציאו לידי ביאור הדברים.

תשובה: בענין דברי הגר"ח מוואלז'ין זצוק"ל בספרו "רוח חיים",לאחר חיפוש רב לא מצאנו ביאורים ע"פ הפשט.

ורק נעיר דבפשטות א"צ למצוא ביאור לענין דהגר"ח נקט רק דוגמא רחוקה לשבר את האוזן ולא שהיתה לו באמת דוגמא ממש בענין זה.

עוד נוסיף וכעין יסוד זה כתב בית הלוי בפרשת כי תשא דכתיב בקהלת פ"ז אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני והיינו ששלמה המלך סבר שהבין כל התורה כולה אבל כיון שלא היה יכול להבין הענין של פרה אדומה מזה הבין שאינו יודע גם שארי המצות והטעם שהרי כל המצות מקושרות ומשולבות אחת לאחת וכולם תלויות זה בזה וכמו שבגוף האדם יש לו רמ"ח אברים ושס"ה גידין וכולם קשורים ותלויים אחד באחד כן המצות הרמ"ח עשין ושס"ה ל"ת קשורים כאחד והם כולם אחד וא"א לירד לסוף אחת מהם בלא ידיעת כולם וכיון שהגיע לפרה אדומה ולא ידע טעמה מוכח ממילא דאינו יודע כלום וזהו הפירוש במה שנאמר זאת חוקת התורה והיינו מחמת המצוה של פרה אדומה כל התורה כולה ג"כ חוקה הוא וא"א להבין עומק טעמיהם.

ובביאור הדוגמא נאמרו כמה פשטים וכפי שגם ציינתם אתם, אך כמ"ש אינם ע"ד הפשט. מרן הגר"ח קנייבסקי ז"ל כתב בטעמא דקרא ריש משלי עיי' ב"ב קס"ב ע"ב עכ"ל ועי"ש בגמ' לענין גט שהרחיק העדים מן הכתב שני שיטין דפסול אמר חזקיה מלאהו בקרובים כשר ואל תתמה שהרי אויר סוכה פוסל בשלשה סכך פסול פוסל בארבעה עכ"ל הרי דילפינן מדין סוכה שמילאהו להאויר ג' בסכך פסול כשרה להכשיר גט שמילאהו להאויר בעדים קרובים ומתירין העגונה בגט זה.

ובספר הרחבת יעבץ ח"ב עמ' נ"ז כתב ע"פ התוס' בסוכה ג' ע"א ד"ה דאמח שכתבו לפרש מה שאמרו זקני בית שמאי לרבי יוחנן החורני שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית שאם כן היית נוהג כל ימיך לא קיימת מצות סוכה כל ימיך דר"ל אפילו מן התורה שחכמים עקרו קיים המצוה ופשוט שהוא מהכח שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה אע"פ דהוי בקום ועשה לעקור הקיום והנה ביבמות פ"ז ע"ב האמינו חכמים עד אחד להעיד שמת בעלה ואמרו בדף פ"ה ע"א שמשום עגונה אקילו בה רבנן ודעת התוס' שם ד"ה מתוך שהוא מתקנת חכמים וז"ל ואין זה עקירת דבר מן התורה כיון שדומה הדבר הגון להאמין כמו שאפשר לקמן בפרקין שבדבר שיש קצת טעם וסמך לא תשיב עוקר דבר מן התורה עכ"ל הרי שיש להמציא עקירת דבר מן התורה בכה"ג להתיר עגונות.

עוד מצאנו [וגם זה לא ע"ד הפשט] דבספר שדה יצחק ח"ב עמ' כ"ו ציין לעי' בשירי קרבן בירושלמי גיטין פרק ב' חל' ג' ולא ידענו כונתו, אך יתכן דכונתו למש"כ תוס' בסוטה דף י"ח לענין כותב שני גיטין דלא מהני ושם תלו ענין זה בגמ' סוכה בפרק לולב הגזול סוכה דף ל"ה לינקוט תרתי תלת פרי אחד אמר רחמנא ולא שנים או שלשה פירות וא"כ אפשר להתיר עגונה כשנישאת לאיש אחר שנתן לה בעלה שני גיטין ונישאה לאיש אחר ואחר מת בעלה הראשון ולאחר מכן נעלם בעלה השני דתהיה מותרת כיון דלא חלו נישואיה השנים. אם כי יש להעיר דשם לא ילפינן מדין סוכה רק מדין ד' מינים המובא במסכת סוכה.

וע"ע בס' שירה חדשה לגרש"ד פרידמן (עמ' תצד). ובס' דרכי נוחם (שטורך) סי' י"ב,. ובספר משנת חיים (שטינברג, פסחים ח"ב בהקדמה).

<u>תוספת מהשואל</u> שו"ר לגאון המהרש"ם בח"ז (ס"ס קפח) שכ' לחדש עפמש"כ במס' סוכה (כג:) דהעושה בהמה דופן לסוכה איכא מאן דפסל שמא תמות, וע"י מיתה מתכווצת. ולפי"ז דן בדבר עגונה שאמרה שהיה לבעלה צלקת תחת הזקן בראש צוארו, והעדים אמרו שבדקוהו ולא נמצא בו שום סימן. וכ' 'וגם י"ל דכיון דהעור והבשר מתכויץ ע"י מיתה (כדאי' בסוכה שם) י"ל דעי"ז לא היה נראה הצלקת. לכן הנני מסכים עם וכו' להתיר העגונה'. [וע"ע במש"כ המהרש"ם כעי"ז בח"א סי' קנז]. <u>הרי דהתיר למעשה עגונה ע"פ דיני סוכה</u>. (אמנם עי' שם דלא התיר עפ"ז לבד).

אבות ו' ב', בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, אם יש מי שפירש את הדברים כפשוטן

תשובה: עי' בתפארת ישראל על משנה זו דכתב אמרו הטבעיים [הגאוגרפים] בספריהם שגם עכשיו סביב להר סיני באויר שמעל ההר תמיד קול הברה כעין קול רעם ואין מבין. [ובימינו יש הרבה שמבקרים במקום שחושבים שהוא הר סיני הנקרא גב'ל קטרינה [וגם זה אינו מוסכם כלל] אך לא שמענו שסיפרו כן.

מסכת זבחים

זבחים י"ח: כיצד עבדו בימי המילואים בבגדים שהזו עליהם, דהא עבודה פסולה בבגדים מטושטשים

שאלה: איך הותר עבודת המשכן בימי המילואים עם בגדי הקודש לאחר שהוזה עליהם דם לקדשם, הרי קימ"ל שעבודה פסולה בבגדים מוכתמים.

תשובה: בענין הערתך היפה על עבודה בימי המילואים בבגדים מטושטשים [מלוכלכים] שעבודתם פסולה כמבואר בזבחים י"ח ע"ב וכמבואר ברמב"ם הל' כלי המקדש פ"ח הל' ה', אולי יש ליישב קצת בדוחק ששם זו היתה המצוה וזהו כבוד הבגדי כהונה. וכעת מצאנו שכבר הקשה כן בספר מנחת פיתים להרה"ג ר' פנחס גליקסמן [עמ' שנ"ט] ושם כתב דלא מסתבר הסברא שכתבנו עיי"ש. אך מצאנו בספר שפתי צדיק על פרשת תצוה דתירץ כן. עוד כתב שם ליישב דשם היה גיעולן מעט ואינו פוסל וכמו שבאמת כתב בליקוטי הלכות סוף פרק המזבח מקדש שגיעול מעט אינו פוסל. ובאמת כבר בספר דרך שיחה למרן הגר"ח קנייבקי שליט"א פר' תצוה כתב גם לתרץ כתירוץ שכתבנו. ועיי"ש עוד מש"כ לענין כיבוס לאחר ימי המילואים. ובספר חבצלת השרון פר' תצוה כתב דההזאה הזו לא היתה על הבגדים אלא

רק כנגד הבגדים ולא התלכלכו הבגדים כלל עיי"ש בהוכחותיו. וכ"כ בספר צבא הלוי ח"א סי' ז' והוכיח כן מדברי הראב"ד. ועי' באורך בספר באר צבי סי' ל'.

זבחים כ"ד, דין כהן עומד על רגל אחת ורגלו אחת באויר

תשובה: עי' בריטב"א יומא דף נ"ח ע"א ד"ה ופרקינן שכתב דדברי המשנה בריש פ"ב דזבחים ובגמ' דף כ"ד שם שפסול עומד ע"ג רגלי חבירו רגל חבירו לאו דווקא הם שהוא הדין במניח הכהן עצמו את רגלו האחת על השניה שעבודתו פסולה והטעם שלא כתבה המשנה באופן זה משום שאין אדם יכול לעמוד כהוגן בצורת עמידה כזו ודיברה בהווה והטעם שפסול גם באופן זה אף שאין בו משום חציצה שגופו הוא מהטעם הנ"ל שכיון שאינו יכול לעמוד כך כראוי אין זה בכלל לעמוד לשרת [דברים י"ח ה']. וכן כתב השפת אמת זבחים דף ט"ו. והחזון יחזקאל זבחים פ"א ה"ה בחידושים כתב שאם הניף רגלו האחת באויר ועמד רק על השניה ועבד עבודתו פסולה משום שאין דרך שירות בכך וכל הנידון בסוגייתנו הוא רק בשעמד על שתי רגליו ככל האדם אלא שאחת מהן לא היתה על קרקע העזרה.

זבחים מ"ז. אם מתנות חטאת חוץ מעכב

שאלה: במשנת איזהו מקומן, בשני משניות הראשונים, בפרים הנשרפים, כתוב, ושיירי הדם היה שופך על יסוד מערבי אם לא נתן לא עיכב, ובמשנה השלישית בחטאת חוץ, כתוב ושיירי הדם היה שופך על יסוד דרומי, ולא כתוב אם לא נתן לא עיכב, האם כאן זה כן מעכב, או כל שכן שלא מעכב כמו חטאת פנימית?

תשובה: בענין מה שלא הזכיר במשנה ג' דאינו מעכב, עי' בספר כתר תורה עמ' 50 [להרה"ג ר' מאיר בן הגה"צ לוי יצחק מברדיצוב נפטר בחייו] כתב דבמשנה א' פ"ד כתב דב"ה סברי בחטאת החיצוני אפילו הזאות של המזבח אינן מעכבות דאם נתן מתנה אחת ג"כ כיפר א"כ כיון דאשמעינן כבר בפ"ד דאפילו הזאת מזבח החיצון אינו מעכב לא איצטריך לאשמעינן כאן דבשירים אם לא נתן לא עיכב דכ"ש הוא מהזאת המזבח, ועי' באילת השחר זבחים נ"ג ע"א למרן הגראי"ל שטיינמאן דכתב דכאן לא כתוב אם לא נתן לא עיכב דאחרי שבפנימיות אין השירים מעכבין ק"ו לחיצונים.

זבחים ס"ד. מיקום וצורת בית הדשן

שאלה: רציתי לדעת האם יש מקור על צורת בית הדשן בביהמ"ק אם היה שינוי במקום עצמו, דהיינו שלא היה מרוצף או שהיה גבוה או נמוך משאר מקומות, או שמקומו היה כשאר העזרה ורק שם היו מניחים את הדשן. וא"כ יקשה לדעת ריב"א בתוס' זבחים ס"ד. בד"ה דישון דאף הדשן היה נבלע במקומו, וא"כ איך ידע הכהן להיכן לזרוק את המוראה ונוצה של עולת העוף, מאחר שלא היה שום סימן במקומו, ואף הדשן שהיה שם יתכן שכבר נבלע.

תשובה: בענין צורת בית הדשן ומקומו, הנה בית הדשן זה לא היתה ריצפה אלא מקום וגומא בקרקע העזרה ומצינו לשון בית על שטח אדמה כגון בית הפרס בית כור וכיו"ב וכדמוכח בתיו"ט תמיד פ"א מ"ד "אם חפר שם והוציא והגומא שנוצרה. ומקום הדשן היה במרחק ג' טפחים מקיר הכבש המזרחי בריחוק י' אמות מתחילת הכבש מכיוון דרום כמבואר בזבחים דף ס"ד ע"א וטעם קביעת מקום זה בדוקא עי' במפרש תמיד כ"ה ע"ב, ולפ"ז מיושבת הערתך דהכהן ידע על מקום הדשן לפי הגומא ולפי המיקום המרחק מהכבש.

זבחים פ"ט מ"א, טעם שנקרא אש המערכה אישים בל' רבים

תשובה: בענין לשון אישים על אש המערכה, הנה בתורה כתוב את קרבני לחמי לאשי ועיין נדרים פ"א משנה ג' בענין לשון אישים לענין נדרים, ופירש הר"ב כקרבנות שעל גבי המזבח, והתוס' יו"ט כתב פירשו התוספות שנקראים אשה ריח ניחוח והרא"ש מפרש כאישים כקרבנות ירושלים כאש המזבח ע"כ, ואפשר דלשון אישים שהוא לשון רבים דייק לפרש דתנא כולל לתרוייהו ותוספות בשם ירושלמי פירש שלהבת של אש על המזבח, ועיין במשנה ה' פרק בתרא דביצה ע"כ. עוד יש לציין מש"כ הגר"א בראשית י"ח ידוע שהמלאכים הנראים לבני אדם ומתגלים במראה הם האישים והם הנהנין מקרבנות וכמו שכתוב את קרבני לחמי לאישי והן אוכלי הקרבנות ממש.

מסכת מנחות

מנחות ו. אם ידוע לנו כמה היא מידת "קורט" בדיוק

תשובה: בענין מידת קורט, עי' בספר ערך מלין [על עניני שיעורים נמצא באוצר החכמה] דתב בערך קרט דלא נודעה מידתו. וכן בספר מידות ושיעורי תורה [בניש] פרק י"ד כתב דבש"ס מוזכרת רבות מדה המכונה קורט כגון קורט של חלתית קורט של לבונה קורט דמא ועוד ושיעורו בפשטות משמע שהוא גרגיר או חתיכה קטנה, אלא שממקומות מספר בש"ס נראה דהיה קורט בעל משקל או מדה קצובה אלא שלא נמסרה מדתו. עי' גמ' מנחות י"א ת"ר חסרה ועמדה על קורט אחד פסולה על שני קרטין כשרה משמע דיש לקורט מדה קצובה. וכן משמע מהא דאיתא בערובין י"ז ובחולין ק"ה כקורטא כי קורטא דאם לא היתה לו מדה קצובה לא שייך להשתמש בכ' הדמיון.

מנחות פ"ז: האיך היו מודדים בבית המקדש באופן שיעבור כל השמן מכלי לכלי

שאלה: שנינו במשנה ב'מסכת מנחות (דף פ"ז ע"ב) שבע מדות של לח היו במקדש: הין, וחצי הין, ושלישית ההין, ורביעית ההין, לוג, וחצי לוג, ורביעית לוג; ובגמרא שם (פ"ח ע"א) איתא רביעית מה היתה משמשת רביעית מים למצורע, 'ורביעית שמן לנזיר'. חצי לוג מה היה משמש, חצי לוג מים לסוטה, 'וחצי לוג שמן לתודה'.

עוד איתא שם בגמרא (פ"ח ע"ב) חצי לוג מה היה משמש. יתיב רבי וקא קשיא ליה: חצי לוג למה נמשח, אי סוטה, וכי חולין הוא דצריכי לקדושי, מים קדושים כתיב, אי תודה, לחמי תודה בשחיטת תודה הוא דקדשי, אמר ליה ר' שמעון ברבי שבו היה מחלק חצי לוג שמן לכל נר ונר. אמר לו: נר ישראל, כך היה. – והובא כל זה ברמב"ם בהלכות בית הבחירה (פרק א').

ונתקשיתי מאד האיך היו משתמשים עם כל אלו המידות בבית המקדש למדידת השמן, שהרי הדבר ידוע שכשמריקים שמן מכלי אל כלי נשאר מעט שמן דבוק בשולי הכלי, והרי למנחות בעינן שיעור מדוייק של שמן, ואם נאמר שהמידות היו מחזיקים מעט יותר, [אף שזה דחוק], והיינו שלקחו בחשבון מה שנשאר דבוק בשולי הכלי, עדיין יקשה דא"כ אם המתין הכהן בשפיכתו מעט מהכלי הרי נשפך לו יותר שמן,

והרי יש לנו בזה סוגיא שלימה במסכת ביצה (כ"ט ע"א) כלפי דיני מקח וממכר, דאיתא שם מעשה באבא שאול בן בטנית שהיה ממלא מדותיו מערב יום טוב ונותנן ללקוחות ביום טוב. אבא שאול אומר אף במועד עושה כן, מפני ברורי המדות, 'וחכמים אומרים אף בחול עושה כן, מפני מצוי המדות'.

עוד איתא שם בגמרא: תנו רבנן הוא כנס שלש מאות גרבי יין מברורי המדות, וחבריו כנסו שלש מאות גרבי שמן ממצוי המדות, והביאום לפני הגזברים לירושלים. אמרו להם: אי אתם זקוקים לכך. אמרו להם אף אנו אין רצוננו בכך. אמרו להם הואיל והחמרתם על עצמכם עשו מהם צרכי רבים. דתניא: גזל ואינו יודע למי גזל יעשה בהם צרכי רבים. מאי נינהו אמר רב חסדא בורות שיחין ומערות.

עוד שנינו במשנה במסכת בבא בתרא (דף פ"ז ע"א) המוכר יין ושמן לחבירו - וחייב להטיף לו שלש טיפין. הרכינה ומיצית - הרי הוא של מוכר. והחנווני אינו חייב להטיף שלש טיפין. רבי יהודה אומר: ערב שבת עם חשכה - פטור.

ומעתה יש להתפלא מדוע כלפי מידות השמן בבית המקדש, לא מצינו האיך היו מערים השמן מכלי לכלי באופן שיהא כל המידה מדוייק, וצע"ג. [ורק כלפי בירוצי המידות דנו בש"ס שם במנחות וכן ברמב"ם מה עושים בהם, אבל אין בזה שייכות לנידון דידן].

ושוב הראוני שבספר קרן ישועה (להגה"ק רבי יהושע שפירא זצ"ל), מאמרי כסלו - טבת מאמר ד' הלל והודאה (אות ו'), כתב ליישב קושיית הב"י מדוע תקנו ח' ימים חנוכה, וז"ל: דבאמת גם ביום הראשון היה הנס, משום דבהפך עצמו לא דלק השמן, רק שפכו להמנורה, ובהפך הלז לא היה בו אלא להדליק יום אחד מצומצם בלבד, והדבר ידוע שאין באפשרות להריק שמן מכלי אל כלי, שלא יהיה נותר בהכלי הראשון כלל, והחוש מעיד על זה מפני שהוא דבר שמן ומסתבך, וממילא גם ביום הראשון עצמו היה נס שדלק כל היום וכל הלילה כולו (עכלה"ק), והרי שכבר הרגיש בנקודה זו כי אין השמן מתרוקן לגמרי מכלי לכלי, אבל לא פירש לנו מה היו עושים בשביל זה באופן קבוע בבית המקדש, וכן בפך שמן זה הרי לכאורה היה מיועד להדלקת המנורה ליום אחד, והאיך היו מתכוונים להוציא משם כל השמן, וצ"ב.

תשובה: בענין קושיתך היפה בענין שיעורים, הנה ידוע דודאי השיעורים אינם בדיוקים שכותבים היום ע"פ אלפית המ"מ ומיליגרם דלא ניתנה תורה למלאכי השרת, וכן שיעורי התורה הם בכזית וכותבת וודאי גם בזמנם לא היו כל הזתים הבינונים שוים וכן להשוות מידה של כל דבר לכזית בלי משקל ולפי נפח כ"א עושה אחרת וכך גם פסקו להלכה דכ"א יברך לפי ראות עיניו וגם בגביעים שיש היום מדויקים של רביעית האם תמדוד אף פעם לא יצא מדידה שווה בדיוק דתמיד יש קצת טיפות יותר או פחות ועל שיעורים אלו דיברה תורה וא"כ מה שנשאר בשמן אינו משמעותי במידות קטנות ואם מחכה במזיגת השמן את הזמן שרגילים לחכות אין כבר חיסרון בשיעור. ורק לגבי מידות גדולות יש נ"מ שצריך לחכות הרבה זמן כי יש כמות משמעותית וא"כ המידות של המקדש בנויות ע"ז שאחרי שפיכה רגילה ההבדל המזערי ההוא אינו מעכב דתמיד המידה היא בגבולות האלה ואינה מדויקת.

מנחות ק"ט. מהו ספר הזהיר הנזכר בתוס'

שאלה: התוספות במנחות דף ק"ט עמוד א כתבו בזה"ל: לא ישמשו במקדש בירושלים. בספר הזהיר כתוב כהן שהמיר דתו לא ישא את כפיו ולא יקרא ראשון דכתיב וקדשתו והוא אחליה לקדושתיה ועבדו ליה רבנן מעלה מפני דרכי שלום והאי כיון דאידחי אידחי כדתנן הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש שבירושלים.

והגאון רבי יעקב עדס שליט"א בעל הדברי יעקב כתב במכתב בזה"ל: אגב יש אומרים ששם הספר והזהיר, עיין שם הגדולים למהר"א שטיין על הסמ"ג.

ולא ידעתי לאיזה ספר נתכוין ואשמח מאד אם תמצאו כוונתו ותשלחו לי העתק מקטע זה של הספר.

תשובה: בענין ספר והזהיר ספר זה הוצאו קטעים ממנו מכתב יד בשנת תרל"ג שני חלקים על ספר שמות ועל ויקרא במדבר עי' באורך בהקדמת המוציא לאור כל הפרטים הספר נמצא באוצר החכמה. ובהקדמה שם מציין את כל המקומות שהובא ספר זה בראשונים וגם מביא את דברי תוס' אלו עיי"ש.

מסכת חולין

חולין ט. ת"ח צריך שידע ג' דברים כתב שחיטה ומילה וכו', למה היום אין נזהרים בכל זה

תשובה: בענין ת"ח בזמנינו, עי' במהרי"ל שו"ת סי' ס' שכתב דבזמן הזה אין דין תלמיד חכם והובא ברמ"א יו"ד סי' רמ"ג סעיף ח', ובספר נפש היפה לרבי יצחק פלאג"י זצ"ל [סו"ס אבות הרא"ש על אדר"נ מערכת ח' אות ה'] כתב דטעם הדבר הוא משום דאיתא בגמרא חולין ט' אמר רב יהודה אמר רב תלמיד חכם צריך שילמוד ג' דברים כתב שחיטה ומילה ולא מצוי בזמנינו שאדם אחד ידע ג' דברים הללו עי"ש. ועי' בתשובות מהרש"ם ח"ג סוס"י ר' דכתב דג' אלו אינם אלא הידורא לכתחילה ממידת חסידות אבל בדיעבד אין מעכב ברבנות שידע ג' דברים אלו עי"ש.

חולין ס"ב: ביאור דברי רש"י דצרדא הוא ברדא

שאלה: חולין ס"ב ע"ב רש"י ד"ה צרדא. פי' ברדא. לכאורה צרדא וברדא הם שני מינים שונים. דברי רב יהודה הם צרדא שרי וברדא אסיר. וכן פי' כל המפרשים וראה הביאור הן בשוטנשטין והן במתיבתא והן שטינזלץ.

ולא ראיתי מי שמעיר על רש"י כאן או מגיה משהו. ואשמח לעיונכם ועזרתכם.

תשובה: בענין דברי רש"י בחולין אולי כונת רש"י לומר דצרדא הוא מין ברדא אך הכל תלוי בשם. ומצאנו דכבר התקשו ברש"י בספר מעשה ניסים ובספר שמחת אבי וכתבו כמ"ש או שהוא טעות דפוס ויש שכתבו שהוא ד"ה אחד ולא דברדא הוא פירוש של צרדא וכוונתו היא להביא את המילים בכתיב הנכון ורק חלק מהמדפיסים עשו את צרדא מודגש כאילו זה הדיבור [ר' יעקב לויפר במאמר ציטוטי רש"י המבשר תורני 361.]

חולין קל"ד. לימוד דיני מתנות כהונה ממתנות עניים

שאלה: בגמ' חולין קל"ד ע"א מקשה ר"ל לר' יוחנן ממתני', דגר שספק אם נשחטה פרתו קודם שנתגייר או אחר שנתגייר ספק פטור, ממתנ"כ דהמע"ה. והקשה הא תנן ספק לקט לקט, א"ל ר' יוחנן אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה אותה, דהיא רק דעת ר' יהודה בן אגרא, אבל לדידן לא קי"ל דספק לחומרא. והקשה לו ר"ל אפילו אתה שונה אותה בשם בן תדל, הא טעמא קאמר דאמר ר"ל מאי דכתיב עני ורש הצדיקו וכו' אלא צדק משלך ותן לו, והיינו דיש מקור להא דספק לקט לקט ואינו רק לדעת רבנן.

ולא הבנתי קושית הגמ' לפי זה, הלא אם איתא ילפותא מיוחדת לענין מתנ"ע דבעינן צדק משלך ותן לו אם כן אין להקשות לגבי מתנות כהונה ששם ליכא הך ילפותא.

תשובה: בענין הערתכם על הגמ' בחולין דף קל"ד, עי' במרומי שדה דף ז' ע"א שהרגיש בזה. וכתב דהא דאי' בחולין ספק לקט משום דשדה בחזקת חיוב, משום דכתיב עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו. ע"כ ה"ה מתנות כהונה דזרוע לחיים וקיבה. שהרי הוצרך הש"ס לומר פרה בחזקת פטור, ואע"ג דבמתנות כהונה דחמש סלעים ובכור בהמה לא אמרינן הכי, היינו משום דצדק משלך אינו אלא במפריש משלו לעני, בהא ציותה התורה ליתן בעין יפה. כמו דדרשינן כיוב"ז במס' ב"ב דף פ"ח ב' "אבן שלמה וצדק" צדק משלך ותן לו. וה"נ העין יפה הוא הספק, אבל במתנה גמורה ושלימה לא שייך דרש זה. ועי' בחי' ר' דוד פוברסקי על נדרים סי' ל"ב דף ז' ע"א, דכתב דאף דזרוע ולחיים והקיבה הא הוי מתנות כהונה, אכן הרי שאני זרוע ולחיים דלא חל שום דין עליהם ואינם ממון של כהנים, אלא הוי ממונא של הישראל והתורה חייבהו ליתן את ממונו לכהנים, וא"כ הוי ממש כמו מתנות עניים דאיכא חיוב נתינה משלו, ולכן שפיר שייך ביה דינא דצדק משלך ותן לו. ועי' מש"כ בחידושי הגר"ח שם בחולין בגדר החילוק בין מתנות עניים לבכור. ובחידושי הגר"ח מהדורת מישור מה שהביאו שכתב בשמו בעל הברכת שמואל.

מסכת בכורות

בכורות ח: גמל משמש אחור כנגד אחור, האם כך הוא במציאות היום

תשובה: בענין מאי דאמרינן בבכורות בענין תשמיש גמל, כבר הקשה כן הבן איש חי בבן יהוידע חלק חמישי דף ק"ב במסכת בכורות וכתב וז"ל שם הנה פה עירנו בגדאד יע"א וסביבותיה בכל ארצות הערב מצוים גמלים הרבה ושאלתי בעלי הגמלים ואמרו שהם משמשין כשאר בהמות פנים כנגד אחור ואולי הטבע הזה נשתנה כאשר מצינו שינוי הטבע בדברים אחרים כמ"ש רז"ל וראיתם על האבנים שהנקבה פניה למעלה והזכר למטה ודבר זה נשתנה בזמנים אלו כידוע, ובמדרש רבא בראשית פרשה ך' איתא גם כלב משמש אחור כנגד אחור ובודאי נשתנה הטבע גם בזה. ועיין במאסף שנה שניה סימן קט"ו מה שכתבתי אנא עבדא שם ע"ש עכ"ל שכתבתי בסה"ק בן יהוידע המ'. והוסיף בספרו אמרי בינה חקרי לב תשובה י"א ועתה אני אומר דאפשר דגם בזמן קדמון לא היה טבע לאחור כנגד אחור בכל הגמלים אלא רק היה זה במין אחד בלבד שמכנים אותו בתלמוד בשם גמלא פרחא, וכמ"ש בגמרא דמכות דף ה' ע"א מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא קמיל ופירש רש"י ז"ל גמלא פרחה יש מין גמלים שהם

קלים במרוצתם כעוף הפורח ע"ש. ועל זה פרשתי בסה"ק בן איש חי פסוק ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו כי אלו הגמלים לפי חשיבותם ויתרם נקראים על שם הבעלים ואפשר כי זה המין שנקרא בשם גמלא פרחא דרכו לשמש אחור כנגד אחור. ואפשר דעד עתה בזה"ז כן הוא ולא נשתנה. ובספר אמרי חמודות על בכורות כתב דבתחילת תשמיש גם הגמל וגם הכלב משמשים פנים בעורף כדרך כל הבהמות והחיותן אולם בסופו של התשמיש היות והכלב לוקה בתשמישו כמאמר הגמרא סנהדרין ק"ח שלושה שמשו בתיבה מסתובב והופך פניו אחור כנגד אחור ומביא על זה הבן יהוידע בעצמו שהכלב לקה בזה שהוא נקשר כשהוא בועל בהכנסת האבר ופירושו לאחר שאינו יכול להפריד עצמו מן הנקבה אחר פליטת הזרע ונקשר בגיד שלו ברחם הנקבה מסתובב ועומד אחור באחור עד שהוא משתחרר, ודבר זה זהה בדיוק גם בגמל רק היות והגמל ידוע בזהירותו בשעת תשמיש שאיש לא יראה אותו וגם מסוכן מאוד באותו הזמן מהסיבה הזו, כמבואר במסכת ברכות נ"ד ההוא גברא דהוה קאזיל בעבר ימינא וגו ומר בריה דרבינא הוה אזיל בריסתקא דמחוזא ונפל עליה גמלא פריצא וכו' ומביא שם בשם הרשב"א שהגמל הורג כל מי שרואה אותו בשעת תשמיש וכו'. לכן בדיוק מסיבה זו מעיד הבן יהוידע שכל מי ששאל אותו בכגדאד העיד שהגמל משמש כדרך כל שאר הבהמות מתוך שאיש לא רואה אותו בשעת תשמיש ממש ויותר מזה לאחר שנקשר לנקבה ואז יורד ממנה ועומד אחור באחור עד שמשתחרר ונכונים דברי הגמרא.

מסכת ערכין

ערכין י"ג, איבעית אימא מדשבע כיבשו שבע חילקו כו', מה הסברא בזה

תשובה: בסברת הגמ' מדשבע חילקו, עי' ברש"י בזבחים דף קי"ח דכתב דהוא סברא. ועי' מהרלב"ח סי' קמ"ג דהתקשה בכך וכן בחזו"א שביעית ס"ק ג' דכתב דצריך רב לישב ד"ז. ועי' בבן יהוידע זבחים שם כתב בשם האריז"ל הק' לבאר ע"פ הסוד. ובשם הגרי"ז מבריסק מובא שאמר שמכאן שלא הכל בתורה הק' אנחנו יכולים להבין בשכלנו הקט. ועי' בלחם שמים ליעב"ץ בסוף זבחים, וכן בדרך חכמה פ"א מבית הבחירה למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בביה"ל ד"ה "שנאמר כתב בשם הר"ר משה סולובייציק זצ"ל דבני ישראל לא הוצרכו כלל להלחם וכמ"ש בסוטה ל"ו א' ושלחתי את הצרעה וגו' וא"כ שבע שנים לקח להם רק לעבור את כל הארץ במלחמה וא"כ גם החילוק לוקח אותו זמן, וכ"כ באילת השחר. ועי' עוד בספר בית ישי להרה"ג ר' שלמה פישר מש"כ בזה, וכן בקובץ והאר עינינו ה' כו"כ תרוצים.

ערכין י''ט. ביאור דברי השיטמ''ק דאדם כבד יותר בבוקר קודם אכילה מלאחר האכילה

שאלה: כתב בשיטה מקובצת (ערכין דף יט. בשם הרא"ש): "... כי הדבר ידוע שאדם כבד יותר בבוקר קודם אכילה מאחר אכילה".

וברש"ש (בבא מציעא דף עט:): "... דכלפי שכתבו הטבעיים, דאדם אחר אכילתו משקלו קל מכשהוא רעב...".

והנה לכאורה פשט הדברים הוא דבר שהחוש מכחישו, ומסברא קשה לקבלו, ואף "הטבעיים" של היום (מדע הרפואה) מתנגד לו, וקשה לומר שנשתנה בזה הטבע.

האם יש מישהו שניסה ליישב הדברים?

תשובה: בענין דברי השיטמ"ק והרש"ש בערכין י"ט, עי' בספר דברי פנחס ח"ב סי' ט"ו דשמע מהגרי"ז פאללאק שליט"א בשם שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א שהוא טעות סופרים ובדפוס ראשון תיבת כבד בסוגריים מרובעים, אבל אפילו אם נדפס בסוגריים לא נשתנה משמעות דבריו שאדם יותר בבוקר זולת אם הי' כתוב במקום כבד תיבה אחרת כמו קל וליתא ואפשר לכך הוא במרובעים דוקא ולא בסוגריים סתם בכדי לפרש דבריו, וכן נדפס בשיטה מקובצת עמ"ס ערכין מהדורת כנסת הראשונים תשל"ו מכת"י עם הגהות בלי שעמדו על שום קושי בדבריו. עוד הביא בשם ספר הברית ח"א מאמר ו' פ"ב בזה"ל לכן גם האדם בעת רעבונו ישקול יותר ממה שישקול בעת שמילא כריסו ואכל ושבע וזה לסיבת כובד חום הטבעי המתגבר בו מחמת זלעפות רעב. ועי' בספר אמרי שמאי עמ' פ"ב דכתב לחדש על דברי השטמ"ק שלא נאמרו דבריו אלא בסעודת הבוקר דוקא אבל בשאר שעות היום האדם בודאי שוקל יותר אחר האכילה כמו שרואים בחוש בטבע האנשים, ובאיזהו מקומן שם כתב ע"פ מה דאמרינן שחי נושא את עצמו לפי שמיקל עצמו ניחא שקודם אכילתו בבוקר הוא תשוש והוי כחולה וכפות שאינו נושא את עצמו אבל לאחר אכילה אית ביה חיות טפי ומיקל את עצמו [בשם ר"מ קניגסברג שליט"א]. וע"ע בערך השבי"ט ששאל לרופאים ויש שאמרו לו דכיון דלאחר סעודת הערב האדם שוכב על משכבו לכן הוא מוסיף משקל אבל סעודת בוקר כיון שעצם אכילה היא התעמלות קצת לכן זה ממעט קצת משקלו של אדם לאותו שעה. אך כתב דרוב הרופאים לא הסכימו לכך.

ערכין כ''ט, מכר שנה קודם היובל אימת משלים השני תבואות

שאלה: בזאת אני שולח קמיה מעכת"ר, השאלות דלהלן. - נשמח מאד לקבל בזה את תשובתו הרמתה, ובכל המסתעף. - יישר כחכם!

שמעתי מהגרי"ש שליט"א שברמב"ם שמו"י פ"יא הל' י"ב פסק כדברי הגמ' בערכין שמכרה שנה אחת לפני היובל משלים השני תבואות שנה אחר היובל, והפלא דלכאו' צריך להשלים שנתיים שהרי גם השנה לפני היובל לא עולה כיון דדעת הרמב"ם דשנה לפני היובל היא

שמיטה, וצע"ג, שוב נמצא דהקה"י באגרות ורשימות קה"י העיר כן בשם נכדו הראי"ש וכתב דצ"ל דשנה לפני היובל הכונה שנתיים, ושוב נמצא דבשיח השדה ערכין כ"ט הביא הקו' בשם בנו הגר"ש, והוא נפלא, ושם כתב דאין לומר שהשתמש בפירות המופקרין, כיון דשימוש בהפקר לא נחשב שני תבואות, אמנם הגרי"ש תי' לפי"ד המנ"ח שהזורע בשביעית נחשב שני תבואות [ובדר"א לא הסכים עמו], אולי איירי בכה"ג דזרע, אך עי' שם בשיח השדה, וזו קושיא אלימתא, וגם דוחק דבעוברי עבירה עסקינן?, וצע"ג.

תשובה: הנה דין זה מופיע גם בגמ' בערכין וקשה גם על הגמ' והיה אפש"ל דאיה"נ ומש"א דאכלה שנה לפני היובל היינו שנה קודם שמיטה וכ"כ רש"ש על הגמ' שם אבל ברמב"ם מפורש דאם מכר שדה שנה לפני היובל משלים שנה אחר היובל וא"כ קשה קושיתכם ועי' מש"כ בזה בספר ישמח אב [שולמן] על ערכין בענין זה. וע"ע בשו"ת קול מבשר ח"א סי' ס' עמ' קנ"א.

מסכת תמורה

תמורה ה: ביאור דברי הגר"ח דהמקדיש בע"מ למזבח אין קדושה חלה עליו משום דין הפדיון שמונע ממנו לחול קדוה"ג, וישוב דבריו מדברי הרמב"ם שדימה ד"ז לדיין

שאלה: יש"כ על התשובות ועל השירות הנפלא ביותר. אציין קושיא שמציקה לי כבר בערך ב' שנים, וגם לאחרונה חיפשתי ושאלתי ת"ח, ולא מצאתי תשובה.

בדין דקבלת רשות מהריש גלותא, כ' הרמב"ם סופ"ד דסנהדרין בזה"ל מי שאינו ראוי לדון מפני שאינו יודע או מפני שאינו הגון שעבר ראש גלות ונתן לו רשות או שטעו בית דין ונתנו לו רשות אין הרשות מועלת לו כלום עד שיהא ראוי, שהמקדיש בעל מום למזבח אין הקדושה חלה עליו עכ"ל [ויש לדייק מכאן דהרשות מיהא חלה שמיד שלמד ונעשה ראוי, יכול לדון ואי"צ ליטול רשות].

ולכאורה מכאן יש להקשות עמש"כ הגר"ח בהל' איסו"ב פ"ג ה"י, עיי"ש שחקר בהאי דינא, שהקדיש בע"מ למזבח אין קדושה חלה עליו, אם הוא משום שאינו ראוי, או שהדין פדיון שיש לבע"מ, מעכב ומפקיע שלא תחול עליו קדוה"ג, ועיי"ש מה שהוכיח כהאי צד, ושמצד מה שאינו ראוי למזבח אי"ז סיבה כלל שלא תחול קדוה"ג., וכמו דמצינו בבע"מ עובר שחל עליו קדוה"ג אע"פ שאינו ראוי כלל, עיי"ש באריכות. ולדבריו אין מובן בדברי הרמב"ם כאן

שדימה נתינת רשות למי שאינו ראוי לדון, להקדשת בע"מ למזבח, ואם הא שאינו חל הוא רק משום הדין פדיה, אינו ענין לכאן כלל. וצע"ג.

תשובה: בענין הערתך היפה על דברי הגר"ח עי' בקובץ ישורון חלק מ"א עמ' תרל"ג בשיעורי הגאון ר' נחום פרצוביץ שכתבם הגאון ר"א ברוך פינקל שהביא מו"מ לאחר שיעור שדייקו מהרמב"ם הנ"ל דלא כהגר"ח, וכתב דלפי דברי הגר"נ פרצוביץ בשיעור ניחא דלעולם אף הגר"ח מודה שהפסול מום מפקיע ההקדשה ורק שחל עוד דין קדושה מחמת מיגו דנחתא וכו' ובדיין לא שייך זאת דאין שם לא קדו"ג ולא מיגו דנחתא וסיים דבר זה שעשע את מו"ר וגרם לו קורת רוח שעה קלה. עיי"ש באורך בשיעור כל היסוד הנ"ל.

תמורה ל"א. פדית קדשים להאכילן לכלבים קודם שנפל בהן מום

שאלה: אם פודין קדשים להאכילם לכלבים הוי מח' תנאים כמבואר בגמ' תמורה (לא) השאלה האם אפשר לפדותה לפני שנפל בו מום או אמרינן שכיוון שזה טריפה אין מום גדול מזה ופקע הקדושת הגוף (למ"ד דטריפה אין בו קדושת הגוף) מהרמב"ם שהבאתה משמע שכן יכול לפדות מצד שלא הוזכר שנפל בו מום אבל רציתי לדעת אם יש מקום מפורש שאומר כן ומה המקור.

תשובה: בענין שאין פודין לכלבים עיין במנ"ח מצוה תמ"א ובשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' קי"ח שכתבו בפשיטות אהא דאין פודין קדשים לכלבים דאף בדיעבד אם עבר ופדה אינו פדוי ובמנח"ח סיים והוא פשוט לא ניתן לכותבו מרוב פשיטותו. אך עי' באור שמח פ"ב מחמץ ומצה הל' א' שרק אסור לפדות אבל אם פדה חל הפדיון. וכן כתב בברכת אברהם פסחים כ"ט דהביא והוכיח בשם הגרי"ד סולבצי'ק.

מסכת כריתות

כריתות ו: סתירה בדברי רש"י כאן לדבריו בערכין י: ביאור הקול יפה לבשמים

שאלה: התקשיתי בזה שנראה בעיני כסתירה בדברי רש"י בעניין "שהדיבור יפה לבשמים". הנה מדבריו בכריתות ו: (לגבי הקול רע ליין שהוא היפוכו של הדיבור יפה לבשמים) מבואר שרק דיבור הפה הוא בעל משמעות ולא קול אחר. וכן ראה מלשון הגמ' "הדיבור יפה לבשמים" (כן ראה אף רש"י מנחות פז' אך בדבריו בכריתות מבואר להדיא) מאידך בדבריו ערכין י: מבואר שכל קול הוא בעל משמעות ולא רק בדיבור הפה. (מעניין לציין ששם ציטט רש"י הקול יפה לבשמים" שלא כגירסת הגמ' דידן).

תשובה: בענין הערתך היפה על על הקול היפה לבשמים, מצאנו בקובץ אהל פנחס שעמדו בהערתך, וכן בקובץ ביאורים הוצאת המתיבתא על כריתות ולדבריהם אין מוכרח ברש"י שקול היינו דיבור דרש"י לא מזכיר בדיבור ענין הבל כמו שמוזכר בראשונים אחרים וא"כ אפשר לבאר דקול כולל כל דבר המשמיע קול בין ע"י הפה בין באופן אחר ואין נ"מ בניהם ורק למפרשים שהפשט בדיבור הוא משום ההבל יש ענין בדיבור ממש אך הם מבארים אחרת את הגמ' בערכין עיי"ש.

מסכת מעילה

מעילה י"ד. ביאור הא דאין מועלין בעצים קודם שיפוין אף דודאי הוו קודש

שאלה: מעילה דף י"ד במשנה, מועלין בעצים ולא בשיפוי ולא בנבייה. וביארו המפרשים דלא מועלין בשיפוי ובנבייה דאינה נצרכת להקדש והגזברים לא קנאוה. ולא מצאתי מבואר במפרשים אם מועלים בקורה רק לאחר השיפוי, אבל לפני כן העץ הוא חולין, או דכבר לפני שיפוי מועלין בקורה ולא מועלין בחלק שעתיד להיות שיפוי או נבייה. ולפי זה לכאורה הוו תלוי במח' אם יש ברירה או לא.

תשובה: בענין קושיתך היפה על הגמ' במעילה דף י"ד ע"א מועלין בעצים ולא בשיפוי ונביה דודאי העץ הוא כבר קודש קודם שיפויו, וא"כ כיצד אמרינן דהשיפוי אינו קדוש הרי תלוי בדין ברירה וקימ"ל אין ברירה. הנה בקושיא זו כבר נתקשינו כאשר למדנו סוגיא זו, ומצאנו דכן התקשה בספר ויטע אשל תמורה ג' [לר' שאול יוז'וק] שהתקשה בכך. וכעת נראה אולי לומר בס"ד דיעי' בתוס' במנחות דף פ' ע"א ד"ה הפריש וכן שם בתוס' בדף ע"ח ע"ב ד"ה ליקדשו לענין מקדש ארבעים חלות מתוך שמונים מדוע אין הדבר תלוי בברירה עיי"ש בתוס' דנתקשו בזה וביארו כמה סתירות. ובאחרונים כתבו לישב על פי דברי הר"ן גיטין כ"ו ד"ה והרמב"ן שלא שייך לומר אין ברירה אלא באופן שהוא מקפיד על הדבר הנברר כגון גבי שני לוגים שאני עתיד להפריש שהוא מקפיד לעשות תרומה רק מה שהוא עתיד להפריש שאינו יכול להפריש אחר כך איזה שני לוגים שירצה שאם כן לא יוכל לשתות מהם כלל שיש לחשוש שמא זה שהוא שותה כעת הוא מהתרומה אלא צריך לברר מה הם השני לוגים שעשה תחילה תרומה, אך אם אינו מקפיד כלל כגון כשאינו מקפיד על איזה מהשמונים חלות תחול הקדושה שהרי לא אמר אלא ליקדשו ארבעים מתוך שמונים ואם כן אינם צריכים להתברר והם קדושים בכל מקום שהם בזה אין צריך לדין ברירה. ועי' בעונג יום טוב שו"ת סי' קס"ו ד"ה אבל שביאר בזה את דברי התוס' בדף פ' שדין ברירה נצרך רק כשמקפיד בשעת החלות שיחולו דווקא אותם שיברור לאחר זמן, אבל כשאין מברר בדעתו שהללו יקדשו והללו לא יקדשו אין הדבר בדין ברירה ורשאי בתחילה להחיל על מה שיברור לאחר מכן כיון שיודע שיהיה נוח לו בכל מה שיתברר אז. ועי' באנציקלופדיה תלמודית ערך ברירה

בביאור ברירה שאין קפידא שהביאו כמה דוגמאות מכו"כ מקומות [אך לא כולם מתאימים לענייננו] וא"כ אפשר לומר דה"ה כאן בענין שיפוי כיון שאינו מקפיד שייך לומר כאן ברירה לכו"ע. ויל"ע.

מסכת נדה

נדה ל: אם יש חיוב פו"ר גם לאחר מתן תורה למי שקיים קודם לכן, ואם המלאך היה מלמד העובר קודם מ"ת

שאלה: לכבוד מערכת "לדופקי בתשובה" שלום וברכה וכט"ס! אחדשכתה"ט כנאה וכיאה באהבה רבה! תודה רבה על כל התשובות שאתם משיבים בשמחה רבה ובסבר פנים יפות ה' ישמח אתכם בכל מילי דמייטב מתוך בריאות טובה ונהורא מעליא אריכות ימים ושנים טובות, לכם ולבני ביתם, אכי"ר.

א. צ"ע מה הדין בעם ישראל שילדו קודם מתן תורה האם צריכים ללדת שוב כדי להיות מצווים ועושים או שכבר נחשב להם מה שילדו קודם מתן תורה לקיום מצות פריה ורביה.

ב. האם קודם מתן תורה היה המלאך מלמד תורה את העובר במעי אימו.

תשובה: א. בענין פו"ר קודם מ"ת, עי' ביבמות דף ס"ב דנחלקו ר"י ור"ל אי גר חייב שוב בפו"ר, ועי' בש"ש בהקדמה אות ט' דכתב דגם לר"ל דגר חייב בפו"ר אחר גרותו ישראל אינם חייבים אחר מ"ת כיון דלא היה דינם כקטן שנולד [כמ"ש המהר"ל] עיי"ש. ועי' מש"כ בזה הכלי חמדה בפרשת ויגש. ועי' מש"כ בספר חלקת אהרון סי' י'.

ב. בענין לימוד העובר קודם מ"ת, עי' בספר אש התורה בחלק שו"ת תורת חיים תשובה קפ"ד תשובה מהגר"ח קנייבסקי דכתב דקודם מ"ת לימד המלאך שבע מצוות בני נח.

נדה ל: האם נקבה לומדת תורה במעי אמה

תשובה: בענין לימוד תורה לנקיבה במעי אמה, עי' במגדל עוז ליעב"ץ [בחלק ברכת שמים אות ט"ו] והובא באוצר הברית דכתב דלטעם של תלמוד תורה אין שייך זה בבת כיון שאינה לומדת תורה במעי אמה עיי"ש.

נדה מ"ז. כיצד בדק שמואל באמתיה ולא חשש מהרהור ונגיעה

שאלה: נדה דף מז. "שמואל בדק באמתיה, ויהב לה ד' זוזי דמי בושתה", לכאורה יש לתמוה כיצד עשה כן ולא חשש להרהור ולנגיעה? שמא יש לומר שבדק ע"י בנות משפחתו, אך לא ראיתי מי שפירש כן, וגם לא ראיתי מי שהעלה שאלה זו.

תשובה: בענין שמואל דבדק באמתיה ולא חשש מגירוי היצר הרע בנפשיה, נ"ל דשמואל כיון שהתכוון לדבר מצווה והיה קדוש ופרוש בדרכיו לא חשש ודומה לזה כמו שמצאנו דרב אחא היה רוקד עם כלה וביארו בגמ' כי הייתה בעיניו בגדר כשורא דהיינו כעץ עי' כתובות דף י"ז ע"א, וכן מצאנו דר' יוחנן ישב על שערי בית הטבילה ולא חש להרהור. ומצאנו דכ"כ בספר אישי דעת בעיוני אגדה שם. ועיי"ש עוד דכתב שדומה לרופא שכיון שבמלאכתו טריד ליכא למיחש. ובספר אורחותיך למדני כתב דלא חש להרהור כיון שהאיסור רק מדרבנן וכיון שהוא כיון רק לבדיקה ולא להנאת עצמו אין איסור בזה.

מסכת תמיד

תמיד פ"א מ"א, אם לעת"ל ישמשו בבית המקדש בחשמל לחמן את לשכת המוקד וכדו'

שאלה: כשיבוא המשיח ב"ב ויבנה ביהמ"ק האם יש להשתמש בחשמל [כגון להשתמש בו להחם את לשכת המוקד (במקום מדורת האש), וכן במ"ש במס' תמיד פ"א מ"א והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה והנרות שדולקין מכאן ומכאן] וכן בשאר כלים חדשים משתמשים כהיום (במודרני שלנו) כגון שעונים במקום לילך על החומה ואמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה (יומא כ"ח ע"א) או"ד לא יהא שום שנוי כל שהוא ממה שעשו לפני אלפים שנה, ואין אני שואל בדברים הקשורים להלכה כגון העבודה ממש דזה ודאי לא ישתנה, אלא כל כוונת השאלה הוא בנוגע דברים שהיו בבית המקדש המתוארים במס' תמיד ובשאר מקומות שעשו אותם מפני שככה היו הדרך לעשות בימיהם אבל לא משום הקפדה מיוחדת שאכן חייב וצריך לעשות (ופשוט שאין מקום להסתפק בדברים שהם מעצם הבנינדהלא עפ"י נבואה)?

יה"ר שתמשיך להגדיל תורה ולהאדירה כהנה וכהנה על ידי כל התשובות הנפלאות שמשיב לרבים!!!

תשובה: בענין שימוש בחשמל בבית המקדש לעת"ל, הנה פשוט כמ"ש דבעניני עבודה ודאי לא ישתמשו. אומנם הרה"ג ר' יוסף משאש זצ"ל בספרו נר מצוה עמי טו כתב שברור שאם שאם היה אור החשמל מצוי בזמן ההוא היו משתמשים בו שא"א להיות שנמלא בתינו החולין אור באורים החשמל היקר הזה שהוא מעין דוגמא של מעלה ובבית המקדש לא ישמשו בו. אך כמובן זה סברא תמוה וכבר העיר עליו הרה"ג אליהו כהן בעל מחבר מעדני מלך בקובץ מריח ניחוח [וישלח תשע"ב] וכן העיר עליו בספר ברית שלום [טולדנו ח"א סימן ס"ח הערה 4] אך בענין שאר הענינים שכתבת שאינם עבודה אין אנו יכולים לדעת מה יהיה לעת"ל. ומצאנו שבאמת כ"כ בספר אשא עיני מובא בהקדמה ששאל המחבר ר' שמעון זוסמן סופר את הגרשז"א האם לכשיבנה בית המקדש במהרה בימינו האם ישתמשו בחשמל בבית המקדש

כגון לצורך הכנת המנחות וכדומה יעי' מנחות עו כל המנחות טעונות שלש מאות שיפה וחמש מאות בעיטה יבא משיח צדקנו ויפתור לנו את זה. אומנם בקובץ המובא לעיל פשוט לו מסברא שלא ישנו וכמובן אין ראיה לכך.

תמיד כ"ה: טעם שלא יכלו השומרים לישב בפינות העזרה

שאלה: ראיתי שכתבו דהאיסור ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד הוא רק בעזרת ישראל וכהנים, אבל בעזרת נשים מותר. וא"כ קשה מה דאיתא בגמ' בתמיד שהשומרים היו שומרים בד' פינות העזרה מבחוץ כדי שיוכלו לשבת כשיתעייפו והרי בב' פינות העזרה שהם בעזרת נשים שפיר יכולים לשבת וא"כ יכולים לשמור מבפנים, וא"ת דהיו שומרים בד' פינות העזרה דוקא בסוף עזרת ישראל לפני עזרת נשים, א"כ כשהיו שומרים מבחוץ אינו נקרא פינה כי היה באמצע החומה מבחוץ וגם מסברא לא נראה אלא שהיו שומרים בסוף העזרה שהוא עזרת נשים.

תשובה: בענין ישיבת השומרים, עי' בספר שם טוב על הל' בית הבחירה לרמב"ם פ"ח הל' ח' דעמד בשאלה זו, וכתב דישיבת השומרים בע"כ הכונה בעזרת ישראל ובספר שבילי התורה שבילי המקדש עמ' שס"א כתב דהכונה לישיבה בחיל שהיא עזרת כהנים. והיינו דחיישינן כשיתעייף ישב במקומו ולא ילך החוצה ולכך תיקנו שישמרו רק בחוץ.

מסכת נגעים

נגעים, טעם שאין טומאת צרעת באבן שיש

תשובה: בענין הטעם שאבן שיש אין בה צרעת עי' ברש"ש ובתפארת ישראל נגעים פי"ב משנה ב' דכתבו דהטעם הוא כיון שיש לאבן שם לואי עיי"ש באורך בבועז.

שו"ע אורח חיים

סימן א' ב', האם מבואר בזוהר שיש לומר תיקון חצות

שאלה: לכבוד חכמי המערכת לדפקי בתשובה, הנה בענין תיקון חצות ראיתי באחרונים שמקורו בזוהר בכו"כ מקומות אך לא מצאתי בזוהר רק שיש כת של מלאכים שהם בוכים וכדומה אבל בנוגע לבני אדם רק הוזכר שיש לעסוק בתורה וכן לומר שירות ותשבחתו ולכן רציתי לדעת האם יש איזה מקום בזהר הקדוש שכותב אודות ענין תיקון חצות.

תשובה: בענין מקור בזהר לאמירת תיקון חצות, באמת בזהר לא כתב כלל על אמירת תיקון חצות בלילה ורק כמ"ש מבואר חשיבות עסק התורה בזמן חצות וכן שהקב"ה והמלאכים והצדיקים בג"ע מקוננים אז. ובאמת המקור הוא רק בנגלה, וע"פ הסוד מקורו רק בדברי האר"י עי' בשער הכוונות בריש דרושי תיקון חצות דף נ"ח ע"ב וז"ל כבר נתבאר לעיל שאחר חצות לילה נעשו שני דברים האחד הוא זיווג לאה ויעקב והשני הוא לבכות על רחל שירדה בבריאה בסוד שכינה בגלות היורדת למטה בעת הזו ממש ולכן צריך שתלך ותשב אצל הפתח וכו' עכ"ל עי"ש, וכמ"ש בעקבותיו גם ביסוד ושורש העבודה שער השני שער האשמורת פרק ה' וז"ל תרגום שבא הקב"ה בחצות לילה לג"ע כולם עומדים וכו' וקול מתעורר מאמצע הגן שברקיע וקורא בקול חזק ואומר זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה וסיים שם ומבואר בכתבים [באר"י] לפי שהשכינה כביכול בוכה ומקוננת בכל לילה אחר חצות על צערה לפיכך חיוב על האדם שגרם לה זה הצער בעוונו להשתתף עמה בצערה עכ"ל. וכ"כ הגר"ז אר"ח סי' א' ראוי לכל יר"ש וכו' לקום בחצות הלילה ולקונן מעט במזמור על נהרות בבל וכיו"ב על חרבן ביהמ"ק וגלות השכינה וכו' כמו שהקב"ה מקונן בעת ההיא. ומבואר באמת כמ"ש דבזהר עצמו אין מקור לכך וכל המקור הוא ע"פ דברי האר"י.

סימן ד', אם חיכוך בזקנו ופאותיו מחייב נט"י

תשובה: עי' בכף החיים סי' ד' ס"ק ע"ה בשם רוח החיים דאוסר לחכוך בזקן ושם כתב דאין העולם מקפידים בכך. אך בספר ברכות שמים ס"ק שס"ה על הל' נט"י כתב דהיינו דוקא בנוגע בשערות ולא בנוגע בבשר. אך יע' בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ב' דהקיל בפאות וזקן כיון דהם מגולים ואין בהם זיעה עיי"ש, וכן פסק בציץ אליעזר ח"ז סי' ב'.

סימן ד' י"ח, מקור וטעם שאין מנגבים את הידים לאחר נטילתם בחזרה מלוית המת

תשובה: עיין בשיורי כנה"ג ובהגהות בית לחם יהודה סי' שע"ו, ובמעבר יבק שפתי רננות פי"ט כתב כמה טעמים לזה וכתב דאינו מדין נטילה אלא רק כדי לרמז שלא שכחו מן האבל ויום המיתה וכעין זה גם בבן איש חי תולדות אות ט"ז כתב דהטעם שלא שכחו מהמת ולפיכך בשעת הקור מותר לנגבן. ועי' בעיקרי הד"ט סי' ל"ה אות ט' ובכף החיים ס"ק ע"ח דכתבו בשם י"א שאין צריך להזהר בזה וכן בדרכי חיים ושלום סי' תתקצ"ו כתוב דניגב ידיו.

סימן ז', אמירת אשר יצר בהליכה, לגמור ברכה בטעות באשר יצר, אם חוזר בתשובה צריך להשלים אשר יצר

שאלה:

א. האם מותר לומר אשר יצר בהליכה.

ב. אדם שהתחיל לברך ונמצא שאין לו אוכל לפניו, האם יוכל להשלים באשר יצר דמסתמא שכח פעם ודעת המחבר והט"ז בסי' ז' דמברכים גם אחר שעשה פעם שניה.

ג. אדם שחזר בתשובה האם יצטרך לומר אשר יצר כנגד כל הפעמים שלא אמר כל ימיו.

תשובה:

א. בענין ברכת אשר יצר בהליכה הנה ענין זה הוא בכל הברכות, ועי' בעוד יוסף חי לבעל הבן איש חי שכתב שלא יברך אשר יצר כשהולך אנה ואנה. וכ"כ בכף החיים סי' מ' לענין ברכות השחר. אומנם עי' בהליכות שלמה פכ"ב סע' ה' שכתב שאפשר לברך דרך הילוכו אומנם אין ראוי להלך כדי שיברך בישוב הדעת.

ב. ג. בענין אשר יצר פעמים כשלא אמר בזמנו, כבר נשאלנו על כך והשבנו דאומנם בשו"ע סי' ז' סע' ג' דכתב דצריך לברך פעמים, אבל המ"ב הביא אחרונים דחולקים ופסק דספק ברכות להקל וכן פוסקים כאן גם הפוסקים הספרדים דלא כמחבר, וכמש"כ כאן החיד"א בברכי יוסף והכף החיים, וכן כבר העירו את הערתך ע"ד החריפות דלדעת המחבר מי שחזר בתשובה יצטרך לומר כמה אלפי פעמים אשר יצר, אך גם בענין זה עי' בספר הליכות שלמה לגרשז"א זצ"ל פרק כ' אות כ"ט שכתב וז"ל אם לא בירך ברכת אשר יצר עד לאחר זמן רב נראה דאפילו לדעת השו"ע שאין שיעור לזמן חיובה מ"מ באופן זה לא יברך כי אין מברכין ברכה זו רק כל זמן שזוכר האדם ומרגיש את חיוביו הקודמים, ובדבר הלכה שם אות מ"ד הוסיף וז"ל ולכן מי שלא קיים תורה ומצוות ומעולם לא בירך ברכת אשר יצר ונעשה בעל תשובה אפילו להשו"ע א"צ לברך על כל אותן פעמים. ולפי דברי הגרשז"א ודאי אין את העצה שלך למי שטעה בברכה. ועי' בספר אמרי פי [פרוכטר] סי' א' דדן בשאלה דומה למש"כ עי' שם.

סימן ח', מקור לדרשן להתעטף בטלית מפני עין הרע

שאלה: יש מנהג שהרב הדורש בשבת שובה ובשבת הגדול מתעטף בטלית כנגד עין הרע. האם ידוע לכם המקור למנהג זה.

תשובה: עי' בשו"ת לב חיים ח"ג סימן צ"ט דכתב בשם ספר אזהרת הקודש סימן נ"א שישמר האדם מעין הרע כשדורש כי שכיח היזק ראיה. עד כאן דבריו. ולפי זה אפשר לומר שזה טעם המנהג שנוהגים הדרשנים כשדורשים בקהל להתעטף בטלית כדי שלא ישלוט בהם עין הרע על ידי הסתכלות השומעים עליו. ועיי"ש דהביא ראיה מזוהר פרשת נח ומספרו של אביו נפש חיים מערכת ע' סוף אות כ"ח שאפילו בדבר מצוה וקדושה שורה עין הרע ובלובשו טלית מכסה עצמו ואפילו שאינו מוסתר בכך מכל השומעים מכל מקום מועילה הטלית להצילו מעין הרע.

סימן י"א, הדבקת קצוות חוטי הציצית בדבק

תשובה: בענין דבק בראשי חוטי הציצית בפשטות אין סיבה לאסור, וכ"כ באריכות בספר ברכת ראובן שלמה ח"ז סי' ל"ו וכ"כ בספר מאיר עוז על הל' ציצית סי' י"א סע' ג' אות ט', אך הביא שהגרח"ק פקפק בזה וכתב דלא ידע טעמו. וכתב דאולי מפני שהדבק עושה את החוט אחד ואין הוא אחד ע"י טויה ושזירה.

סימן י"א, היכן יש רנ"ו כנפים לחיות דמשו"ה עושים גדיל כפול ח' דהוי רנ"ו חוטים

שאלה: בהל' ציצית יש שכתבו דאנו לוקחים גדיל כפול ח' כיון דע"י כך יש רנ"ו חוטים כנגד כנפי החיות צ"ב היכן יש רנ"ו כנפים לחיות.

תשובה: בענין כנפי החיות, עי' בתוס' על התורה ויקרא על הפסוק ואת החסידה דפי' הר"א מגרמייזא לפי שיש בה מדת חסידות שנותנת מעשר מבניה ולפי שהיא חסידה מכל העופות לכך נקראו חיות הקדש על שמה שנאמר שם ל"ט י"ג "כנף רננים נעלסה" אלו מלאכי השרת עם אבריה' "חסידה" אלו חיות הקדש חסידה אותיות חיה ס"ד כלומר לכל חיה יש לה ס"ד כנפים. לשתי חיות יש קכ"ח בגימ' צל"ח וזש"ה תהילים ס"ה ה' והדרך צלח רכב ובגי' בצלו כלומר אצל היות שיש להם לשני חיות כמניין בצלו כנפים לג' חיות קצ"ב בגי' נצבים אתם נצבים היום כולכם דברים כ"ט ט' ותזכו ליכנס במחיצת חיות הקדש שיש להם כנפיים כמניין נצבים לד' חיות רנ"ו כנפים בגימ' וירם, זש"ה תהילים קמ"ה י"ד וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו שאין חיות הקדש רשאים לומר שירה עד שיאמרו תחלה ישראל שירה. ובביאור החשבון כתב ר' דוד ואלי [יחזקאל] דיש ד' פנים לכל חיה וכל פן כלול מארבעתם הרי הם ט"ז פנים בכל חיה וחיה והנה הם ד' חיות נמצא שהם ס"ד פנים בכל ד' חיות והכנפים הם ד' לכל פן ופן נמצא שהם ס"ד כנפים לכל חיה וחיה ולכל ד' חיות רנ"ו כנפים כמנין רנו שמים וכו' והטעם שכל פן הוא כלול מארבעתם כי כן היסודות הם מעורבים זה בזה ואי אפשר

למצוא יסוד פשוט בכל העולם כי המים דרך משל היא כלולה גם כן מארץ אויר ואש וכן כלם יתלכדו יחדיו ולא יתפרדו כדי שלא יחסר המזג המקיים את העולם והמעמידו.

סימן י''א סי''ד, הקשר בין ל''ט חוליות הציצית לל''ט מלאכות שבת

שאלה: לכבוד גמ"ח זיכוי הרבים הגדול "לדופקי בתשובה", לאחר שכבר נעזרתי בכם כבר כמה פעמים אודה למעכ"ת אם תוכלו למצוא את המקור (מקובל שזה בשם הגר"א אבל לא מצאתי) לענין הזה שיש קשר בין חוליות הציצית שזה ז' ח' י"א י"ג, לבין ל"ט מלאכות שגם שם יש י"א סדורא דפת, י"ג עשיית חוטין ותפירה, ז' עור וקלף, ח' כל השאר, וכן בשבת דף ע"ד ע"א בסוגיא של האי מאן דעבד חלתא וכו' יש גם את המספרים הנ"ל ז' ח' י"א י"ג. והשאלה מי אומר את והיכן זה כתוב.

תשובה: בענין הקשר בין מלאכות שבת לציצית, כ"כ בספר דברי אליהו מספר זכרון בספר. [מובא בספר שדה אליהו [פרושים מהגר"א] מסכת שבת דף ע"ג] וכן בספר פנינים משלחן הגר"א פרשת שלח וכן כתב בספר זכרו תורת משה.

סימן ט''ו, ישוב הסתירה בדברי האחרונים אם דבר שנעשה בהכשר יש בו משום תולמ''ה

שאלה: במג"א סי' ט"ו ס"ק ג' פסק כרבינו שמחה המובא בהגהות מימוני פ"ו מהל' מזוזה ס"ק ו' דנעשה בהכשר שוב אין משום תולמ"ה אף שנעשה בו שינוי הגוף (וכן דייק רע"א בהגהותיו ביו"ד סי' רפ"ט בדברי המג"א, וכשו"ת ארבעה טורי אבן סי' י"ד שהביא בשע"ת או"ח סי' תרכ"ו ובפתחי תשובה יו"ד סי' רפ"ו סקי"ג, ודלא כהפר"ח שהביא שם בשע"ת ובפת"ח, ומהר"א ששון בשו"ת תורת אמת סי' רל"ב שהביא רע"א והכתב סופר יו"ד סי' קל"ט).

ולכאור' המג"א סותר את עצמו דבסי' כ"ג ס"ק א' פסק דבשנוי הגוף אית ביה משום תולמ"ה.

שו"ר שגם הדרך החיים לכאו' סותר את עצמו בזה דבדין להתיר ציצית מבגד לבגד סעי' ב' כ' שיש פסול תולמ"ה אף שמתחלה היתה מתוקנת כהלכתה מפני שנפסל בשינוי הגוף, ובדין מקומות החייבין במזוזה סי"א כ' כדעת רבינו שמחה שהביא הגמ"י בהל' מזוזה ו' ו' דכיון שמתחלה היתה מתוקנת כדין שוב אין בו משום תולמ"ה, וכן בדברי משנ"ב בדעת המחבר סי' ט"ו סק"ו לסק"ז לכאו' סותר עצמו.

תשובה: בענין קושיתך היפה בסתירת דברי המג"א, נראה שמה שמכשיר המג"א בסי' ט"ו בעשיה בכשרות היינו במקום שהעשיה הקודמת נשארה בתיקונה ואין חיסרון בעצם עשיית המצוה רק פסול מטעם שאין לו שיעור ולכך גם מחלקים שם כמש"כ המ"ב שם ס"ק ז' ע"פ השו"ע שם סע' ד' בין היכא שנקרע חוץ לג' דנשאר שיעור בגד, לבין היכא שאין בו שיעור בגד דהיינו שהוא פחות מג' שבטלה הקשירה הראשונה לגמרי, אבל בסימן כ"ג שהפסול הוא

בגוף המצוה שקשר את הציציות ופסלם כיון שעשית המצוה הקודמת התבטלה הוי עכשיו כתחלת עשייה. וזה גם התירוץ על הסתירה בדרך החיים דבטלית עגולה התבטלה המצוה לגמרי, אבל במזוזה יש חילוק בין מקום שהוסר הפתח עם המזוזה שעשייה הראשונה התבטלה לגמרי שדומה לנקרע תוך ג' שבטלה לבין היכא שנפלה הדלת לצד דמהני העמדת הדלת שדומה לנקרע חוץ לג' ובזה מיושבת הסתירה בדרך החיים. וכן מיושבת הסתירה במ"ב דבס"ק ז' מיירי ביותר מג' וכמ"ש ולכך אין חיסרון משא"כ בטלית עגולה. ועי' באורך בסברות אלו בספר אור בהיר ח"ב עמ' קס"ט.

סימן י"ז, אם אב חייב לקנות לבנו קטן ציצית כדי לחנכו או דרק אם יש לו בגד צריך להטיל בו ציצית

שאלה: משנה ברורה יז' ט' דיש ליקח לקטן בגד של ארבע כנפות ולהטיל בו ציצית.
וקשה דאם כן על כל מצווה קיומית יהיה מחויב ללמד את בנו והרי אין זה אלא רק אם בנו רוצה לאכול חייב להאכילו שחוט וחייב לחנכו בברכת המזון אבל אם אינו רוצה לאכול אינו חייב לחנכו ולכאורה לא שייך לומר שזה מדין פורענות שמחייבים על ציצית כי מעולם לא שמענו שחיבים לחנך במזוזה ובמעקה כשאין לו בית ועיינתי בתוספות שזה המקור בערכין.

תשובה: בענין חינוך בנו בציצית הנה באמת במחצית השקל ובשו"ע הרב משמע שאין חיוב לקנות לו טלית דגם האב גופיה אם אין לו טלית בת ד' כנפות אינו מחוייב מן הדין לקנות לעצמו אלא שטוב ונכון שיקנה לעצמו וה"ה בבנו, אך באמת זהו רק מצד היושר והטוב ולא מצד הדין. וכמו כל מצוה קיומית שאינו חייב בה וכן נראה דזו כונת המ"ב . ועיין בספר המכתם על סוכה דף מ"ב שכתב אבל לא אמר אביו לוקח לו טלית אם יודע להתעטף אלא חייב בציציות כלומר אם יש לו כסות של ארבע כנפים אבל אם אין לו אינו חייב ליקח לו אפי' לגדול כמו שאין חייב לדור בבית כדי לעשות מזוזה ומעקה. ועיין בב"ח או"ח סי' ל"ז שכתב בפירושא דברייתא דכל מה שהאדם חייב בעצמו חייב לחנך את בנו ולולב אינו חייב אלא להיות לו שותפות עם הציבור דכיון דדמיו יקרים א"א להיות לו לולב מיוחד אף לבנו חייב לחנכו באותו ענין, וכן בציצית אינו חייב אא"כ יש לו בגד בת ד' כנפות וכו'. והוסיף הב"ח ומה שכתב הטור אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו לפי שעכשיו הוזהרו הכל לקנות לעצמן לפיכך צריך לקנות גם לקטן כמו לעצמו בכדי לחנכו. אך עיין במסכת ציצית בביאור הגר"ח קנייבסקי בביאור ארגמן בד"ה אביו בעמ' ח' שכתב דאע"ג דבגדול אין חיוב לקנות לו טלית מ"מ בקטן חייב אביו לקנות לו טלית דהא עיקר מצות חינוך שידע לכשיגדיל לעשות המצוה ושיהא רגיל בזה וא"כ כיון דלכשיגדיל בודאי יהי' לו טלית יש על אביו חיוב מעתה לקנות לו טלית כדי להרגילו שכשיגדיל ויהי לו טלית ידע שיש חיוב לעשות בו ציצית ולא איכפת לן במה שאין חיוב לקנות טלית שאין החינוך על קניית הטלית אלא החינוך שכשיש לו טלית חייב. עיי"ש שהביא ראיות על כך, וכן משמע באליהו רבה סי' י"ז ס"ק ג'.

סימן כ''ה, מי חיבר ה''לשם יחוד'' לפני הנחת תפילין

תשובה: מקור אמירת לשם יחוד בכל המצוות הוא בדברי האר''י בשער רוה''ק דף י''ב מכונות הצדקה וגם בדף ט''ל שישים יחוד שם י' וה' וו' ו ה תמיד לנגד עיניו עיי''ש ומקורו הוא מהזוה''ק תזריע נ''א קדושים מ''ג ע''א ויקרא כ' והנוסח בסידורי הפשט שונה קצת והוסרו ממנו כמה עניני קבלה.

סימן כ''ז ס''ט, מקום הנחת תפילין כשמתחיל שערות ראשו מאמצע המצח

שאלה: ראיתי אדם ששערות ראשו מגיעות עד לאמצע מצחו ויוצא שתחילת גידול שערות ראשו הם מאמצע מצחו האם מותר לתפילין של ראש שלו להיות בראשו במקום תחילת גדילת השערות.

תשובה: בענין מי שצומח לו שערות על מצחו אם מניח תפילין על מצחו ממש עי' בספר בפרי השדה [מובא גם בשלחן מלכים שם בהלכה למשה אות נ''ט] דכתב דכיון דבגמ' איתא להדיא גובה הראש ולא הזכיר מקום שער משמע דעיקר תלוי בגובה הראש ומה שהזכיר בשו''ע מתחלת עקרי השער היא רק לסימן כדרך שהיא אצל רוב אנשים וזה פשוט וכו וע''ש שהאריך וכ''כ בשו''ת לבושי מרדכי ח''א סי' ק''י ועי' בספר בירורי הלכות סי' ה' באורך.

סימן ל''ב, מקור לעשית כיס תפילין מעור

שאלה: האם יש מקור לעשות נרתיק לתפילין/טלית דווקא מעור עגל ככפרה על חטא העגל?

תשובה: בענין כיס התפילין, עיין בלקט הקמח סק''י בשם ס' שלחן מלכים שיש הנוהגים לעשות כיס התפילין מעור עגל ואסמכתא לכך בדברי הא''ר סי' ל''ב סקס''ח שכל תיקוני התפילין יהיו מעור עגל לזכר שהתפילין מכפרין על חטא העגל.

סימן ל''ז, בענין הנחת תפילין במנחה בער''ש

שאלה: לנוהגים להניח תפילין במנחה וכן המניחים תפילין כל היום האם מניחין תפילין במנחה בערב שבת ולאחריה ע''פ הפשט וע''פ הקבלה.

תשובה: בענין הנחת תפילין בערב שבת במנחה, בשו''ת הרמ''ע מפאנו ז''ל הביאו החמדת ימים בדף כ''ח שהעיד שלא היה נוהג להניח תפילין בתפלת מנחה בערב שבת. והשיג עליו הרב חמדת ימים וכתב דאם קבלה נקבל אך לדין יש תשובה בנגלה ובנסתר עיי''ש. ועי' בבאר היטב סי' ל''ז אות א' ובשערי תשובה שם ס''ק ג' דהביאו מחלוקת בענין ושם בבאר היטב כתב דלאוסרים ה''ה בעיו''ט לא יניח. וכן הביה''ל שם בד''ה בשעת כתב בשם השל''ה דלא יניח. ועי' בכף החיים סי' כ''ה ס''ק ק' דכתב דהרב חמדת ימים בפרק ד' דשבת כתב דגם במנחה של ערב שבת יתפלל בציצית ותפילין יעו''ש, וכן כתב משנת חסידים במסכת תוספת

שבת פרק א' אות א' ונגיד ומצוה במנהגי ערב שבת יעו"ש. אמנם בספר אור צדיקים להר"מ פאפירש בדיני תפלת המנחה דף כ"ד ע"א כתב וז"ל קבלתי ממורי ז"ל שלא להניח תפילין בערב שבת כי כבר נתנוצץ קדושת שבת עכ"ל, וכן כתב הרב מהר"י אירגאז בסוף ספר שומר אמונים בשו"ת סימן ז' עי"ש, והחיד"א בספר מחזיק ברכה אות ט"ז ובסימן רס"ז אות א' ובספרו קשר גודל סימן ג' אות כ"ח וחיים שאל חלק א' סימן א' ומראית העין בליקוטים סימן ך' אות ב' וכן כתב ביד אהרן במהדורא בתרא סימן ל"א נוה שלום סימן כ"ו אות ח' ובעיקרי הד"ט סימן י"א אות ב', וכן כתב הרב המקובל מוהר"י קאפיל ז"ל בסידור תפלתו קול יעקב דף קכ"ט ע"ב משם מוהרמ"ק ז"ל והביא דבריהם הפתח הדביר סימן כ"ט אות ב' וכתב וכן עיקר. ועיין שערי תשובה בסימן ל"ז אות ג' שכתב דערב שבת לאו דוקא דהוא הדין ערב יום טוב יעו"ש, וכן מנהג בית אל יכב"ץ שבעיר קודשינו ירושלים ת"ו שאין לובשין תפילין בתפלת מנחה של ערב שבת קודש וכן בכל תפלת מנחה של ערב יום טוב רק טלית לבד עכ"ל, ועי' עוד מש"כ בסי' כ"ט ס"ק ב' דרוב הפוסקים פסקו דלא יניח תפילין במנחת ערב שבת. ומה שכתב דכן מנהג בית אל עי' בספר צדק ושלום דף כ"ז ע"ב דכתב צריכים אנו לידע ולהודיע מה טעם אין להניח תפילין במנחת ערב שבת קודש כי כן ראיתי נוהגים החסידים במדרש בית אל ושאלתי את פי רבין חסידא [היר"א] ז"ל והשיב לי בקיצור בשביל הכתר. [ועי' בספר דברי שלום [עפג'ין] ח"ה עמ' קי"ג ובספר נקודות הכסף ח"ה עמ' 39 דביארו ענין זה ע"פ דברי הרש"ש כיון דענין התפילין הם בחינת הרשימו דמוחין דגדלות דאתמול דבחינת חו"ב דנה"י דישסו"ת ובחינת הכתר דנה"י דישסו"ת בא בחזרת הש"ץ דתפילת המנחה דערש"ק ואז עולה הז"א למעלה מבחי' מקום התפילין. וביחוד שכבר מתחיל להתנוצץ קדושת השבת כדאיתא בשעה"כ בענין טבילת המקווה], ועי' בכף החיים [פלאג"י] פרק י"ט ס"ק ה' שפסק כדברי החיד"א הנז"ל והוסיף וז"ל בערב שבת אפילו אם הוא יום תענית הגם שיהיה תענית ציבור דהיינו עשרה בטבת לא יניחו תפילין אפילו שמתפללים מנחה גדולה עכ"ל. אומנם עי' בספר פאר יעקב להגאון המקובל ר' שריה דבלצקי עמ' רפ"ח דכתב בענין תפילין ביום ו' אחה"צ פשיטא שעל פי דין הגמרא מחוייבים ללבוש עד סמוך לקבלת שבת דמהיכי תיתי לפטור. וכ"ה להדיא בשבת דף ל"ה ע"ב ר"י הנשיא אומר שלישית לחלוץ תפילין וכ"ה בסנהדרין ס"ח ע"א שנכנס לחלוץ תפיליו של אביו ער"ש ביה"ש ובקונטרס שופר בעיר סע' ו' כתבתי דזמן חליצת תפילין בער"ש הוא קרוב לחצי שעה לפני השקיעה, [ודלא כמובא בספר הצדיק ר' שלמה בלוך זצוק"ל בעמ' ק"ג אות י"א להדליק נרות שב"ק בעוד התפילין עליו בנימוק שאין מקבל ש"ק בהדלקת הנר] ומש"כ בשערי תשובה סי ל"ד סק"ב ובסי ל"ז סק"א עי בספר בית ברוך להג"מ רב"י זילבר שליט"א ח"א ע' שנ"ג דמסיק שם דעפ"י הנגלות לנו מותר ומצוה להניח תפילין כל היום בער"ש ע"ש, והנה בשעה"כ להאריז"ל וכמו כן בשאר כתבי האריז"ל האמיתיים שבידינו לא נתבאר כלל שאין להניח בער"ש אחר חצות ובפרט שהדבר מבואר בש"ס להדיא לחיוב וכנ"ל, וכ"ה באו"ח סי ל' סעי ד' תפילין בראשו וקידש עליו היום וכו' ובסי כ"ט אפי כשחולצן ערב שבת ביה"ש, וכ"כ בשו"ת הרמ"ע מפאנו בסי ק"ז עמו רט"ז וז"ל ומי שרוצה ללבוש הנך דימין המניח במנחה של ערבי שבתות ועי"ט בלבד אחרי שהתפלל בהן שחרית ג"כ הרי זה משובח

מאד ע"ש לענייננו] וכן היה מנהג הגר"י בלזר זצ"ל כמובא בספר המאורות הגדולים עמ' ק"ה אות ד' ע"ש וע"ע מה שהביא בזה בספר הלכה ברורה ח"ב סי ל"א בשעה"צ סק"ז בעמוד קפ"ט ובשו"ת יין הטוב ח"ב סי' ג', וכמו כן בערב פסח לאחר חצות לא מבואר בשום מקום שלא יהי חיוב אז אף להפוסקים הפוטרים מלהניחן בחוה"מ, לאחר חצות חמיר מחוה"מ, מ"מ לענין זה לא מצאנו שום פטור ופשיטא דמותר עד הלילה. ע"כ דברי הגר"ש דבלצקי שם.

סימן מ' א', דין צום וצדקה כשנפל ס"ת ונגע רק העץ חיים ברצפה

שאלה: מה הדין אם נפל העצי חיים של הס' על הרצפה באופן שעשה הגבהה ונפל ראש הס"ת ונגע רק העץ חיים הראשון ברצפה, לעניין צום וצדקה.

תשובה: בענין נפילת חלק מן הספר תורה, מצינו שנחלקו בזה כמה מן האחרונים [ויש לדון אם כל המקרים שוים] בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' נ"ב כתב דאם רק עץ החיים בראשו נגע בארץ שנתהפך הספר מראשו לרגלו הנה עובדא כזה ראיתי שנשאל אאזמו"ר הגה"ק זצ"ל בעל השם שלמה שנגע העצי חיים בארץ שנפל צד אחד מחמת שלא היה מחוגר והשיב שאין להקל מהתענית עי"ז שלא נפל רק העצי חיים כיון דגם אם היה בנרתק גם כן צריכים להתענות. ועי' בשו"ת אמרי אש הנ"ל ועי' שו"ת מי יהודה בחלק יו"ד ד' סי' צ' שגם פסק כן. אך עי' בשו"ת משיב הלכה ח"ב סי' רי"ג דחולק וכתב דוקא כשנפל כל הספר לארץ, אבל כל שאוחז עדיין הספר תורה בידו רק מפני כובד הס"ת או מפני חולשת ידו נתגלגל קצהו השני שלמעלה ונח אפילו בארץ לא מקרי נפילה שיצטרך להתענות. וכן מובא בשם שו"ת עצי הלבנון סי' ע"א עיש"ה. ועי' בספר גם אני אודך סי' פ"ו אות צ"ד שהביא תשובת הגרח"ק שליט"א שכתב מעשה שנפל א' מהעץ חיים על הריצפה והשני נשאר בידו והורה החזון איש שאין לצום. ועי' קובץ הוראה ה' עמ' קס"ט.

סימן מ"ב, מעלין בקודש האם הוא דין דאורייתא

שאלה: האם מעלין בקודש ולא מורידין הוא דין דאורייתא או דין דרבנן.

תשובה: בענין מעלין בקודש ואין מורידין, עי' בפרמ"ג סימן מ"ב משב"ז א' שמסתפק אם הדין של מעלין בקודש ואין מורידין הוא דאורייתא או דרבנן, ומצדד שהוא דאורייתא. אך בסימן קנ"ג ס"ק א משמע שמצדד שהוא מדרבנן. ועיין בספר לחם שמים לר"ש עהרענרייך הי"ד סימן כ"ו שהאריך בכך והוא סובר שזהו דין דאורייתא, אך הביא שם שהמהרש"ם סובר שהוא דרבנן. ועיין בשד"ח כללים מערכת מ' אות צדיק שהביא את דעת הארעא דרבנן שסובר שהוא דאורייתא, מלבד במקום של שררה שאז הוא דרבנן. והביא שהחקרי לב נחלק עמו בזה וסובר שתמיד הוא דאורייתא. והביא מדברי הגמ' בברכות דאמרו על דין זה שגמירי שמעלין בקודש, והרי גמירי הכוונה שהוא הלכה למשה מסיני, כמ"ש השד"ח מערכת ג כלל מ"ז. ויש חולקים בזה. ועי' במהר"י אשכנזי לר"י אשכנזי תשובה משנת תרמ"א סימן ו דכתב

שבדבר שקדושתו דאורייתא המעלין בקודש ולא מורידין הוי דין תורה, ובדבר שקדושתו דרבנן המעלין בקודש הוי דרבנן, וספקו להקל. והמ"ב סימן מ"ב ביה"ל ד"ה אמור הביא דעת הפרמ"ג שהסתפק בזה ושהמשכנ"י הוכיח מהירושלמי שהוא דאורייתא.

סימן מ"ו, תפילת פתח אליהו האם מקורה בדברי האר"י

שאלה: ראיתי בסידורי הספרדים שמובא בהם פתיחת אליהו מהזוהר "פתח אליהו הנביא זכור לטוב ואמר" וכו'. והנה לפני כן מובא בזה הלשון: כתב האר"י זצוק"ל שטוב לאדם ללמוד פתיחת אליהו בכניסתו לבית הכנסת קודם כל תפילה, והיא מסוגלת לעזור ולהועיל לפתוח הלב ביראת השם, ולא יעבור מלאומרה, וגם כן היא מסוגלת לכמה ענינים. ע"כ. והנה בסידור כנסת ישראל (נתיבות ניסן תשס"ה) כתב בהערת שולים על המילים "כתב האר"י זצוק"ל", וז"ל: לא נמצא בכל כתבי רבנו האריז"ל הידועים לנו, וצ"ע. עכ"ל. ואשמח מאוד אם אתם יודעים היכן מקורו בדברי רבנו האר"י או גוריו, של ענין אמירת פתיחת אליהו לפני התפילה.

תשובה: המקור לומר [תפילת] פתיחת אליהו קודם התפילה, הוא בספר חמדת ימים ד' ט ע"א שהביא בשם הרמ"ק. וז"ל כתב הר"ם קרדוורו זצ"ל כי טוב לומר תפלת אליהו הנזכר בריש התקוני קודם כל תפלה. וכ"כ בשם הרמ"ק בסידור רבי שבתאי מראשקוב ובשלמי ציבור למהר"י אלגאזי עמ' קי"ב. ועי' בחיד"א במורה באצבע סו"ס י' כתב אשר קבלו רבנן קדישי שהיא מסוגלת לקבלת התפלה. ובטעות כתבו בשם האר"י. ובסידורי הכונות אינו בנמצא. והמקור הראשון שהביאו שכתב כן בשם האר"י הוא סידור ספרדי זכרון ירושלים תר"ס.

סימן נ"א, מי תיקן ברכת ברוך שאמר

תשובה: בענין ברכת ברוך שאמר עי' במג"א סימן נ"א סק"ג שכתב דמותר לענות אמן באמצע ברכת ברוך שאמר כיון שלא הוזכרה ברכה זו בגמ'. [והובאו דבריו במשנה ברורה סי' נ"א ס"ק ג' ועיי"ש מה שכתב שם ובביאור הלכה שם.] ומוכח דלמד דברוך שאמר נתקן לאחר זמן הגמ', ועי' באגרות משה ח"ד סי' י"ג דכתב דאין טעם לחלק בין הברכות דכל ברכה מאחר שרשאין לאומרה לברכה הוא כחומר כל הברכות לענין להפסיק בה בין שהוזכרה בגמ' בין שלא הוזכרה.

אך באמת מקור אמירת ברוך שאמר היא סוגיא עמומה מאוד ולא נזכרת ברכה זו כלל בש"ס, רק כתב הרי"ף (ברכות דף כ"ג) גרסינן בפרק כל כתבי (שבת דף קי"ח ע"ב) יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום, ומסקינן כי קא אמרינן בפסוקי דזמרה אמרינן מאי ניהו מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה. ותקינו רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו ברוך שאמר וישתבח ע"כ וכ"כ הרא"ש ברכות פ"ה סימן ה'. וברמב"ם פ"ז מהל' תפילה הלכה י"ב כתב ושבחו חכמים שקורא זמירות מספר יום ויום עד סוף הספר וכבר נהגו לקרות פסוקים לפניהם ולאחריהם ותקנו ברכה לפני הזמירות והיא ברוך שאמר וברכה לאחריהם והוא ישתבח. ולא נתפרש בדבריהם מי הן רבנן הנ"ל.

והנה קודם הרי"ף והרמב"ם מוזכרת ברכת ברוך שאמר רק בתקופת הגאונים, לראשונה מפי רב משה גאון המובא בספר ערוך ערך תפלה שכתב ורב משה גאון אמר מאן דעייל לכנישתא ואשבח ציבורא דקרו פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר. ונוסח הברכה מוזכר לראשונה רק בסדר רב סעדיה גאון ורב עמרם גאון.

ועי' בפרי חדש סי' נ"א ס"ק א' דתמה דמאחר שנסתם ונחתם התלמוד איך יכלו הגאונים לתקן ברכות מחודשות, ומהתימא על הרא"ש גבי ברכת פדיון הבן שתמה על הגאונים [בפ"ב דבכורות ופ"ק דקידושין דכתב דבצרפת ואשכנז לא נהגו לברכה דלא מצינו שום ברכה שלא הוזכרה במשנה או בתוספתא או בגמרא, כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא מצינו שנתחדשה ברכה ע"כ.] וזה סותר למה שכתב בפ"ק דכתובות, והנה כעין זה הקשה הט"ז או"ח סי' מ"ו על הרא"ש ריש פ"ק הכתובות דהביא נוסח ברכת בתולים וכתב עלה דאפשר שברכה זו תיקנוה הגאונים ז"ל ומסתברא לברכה אחר שמצא בתולים וכו'. ותירץ וז"ל ואי אפשר ליישב אלא בדרך זה דאם יש כבר מנהג לומר אותה הברכה אין לבטלה אף שלא הוזכרה בפירוש בגמרא דכבר אפשר שהיה לגאונים שתיקנוה סמך מן התלמוד בזה, על כן לא בא הרא"ש בבכורות לבטל הברכה ההיא במקום שנהגו לאמרה אלא שכתב טעם על אשכנז וצרפת שאין מברכים אותה, משא"כ בברכת בתולים שהמנהג לאמרה על כן לא ביטלה כלל וכו'. ולפ"ז כן הוא בברכת ברוך שאמר שהזכירוה כל הגאונים והאחרונים זלה"ה ונתפשטה בכל העולם בלי שום פקפוק.

אך באמת מצאנו כו"כ מקורות קדומים לברכה זו ובזה תתישב קושית המג"א והפרי חדש

עיין בטור ריש סימן נ"א דכתב בשם ספר ההיכלות דבברוך שאמר יש פ"ז תיבות, וסימ' ראשו כתם פז, ועיין בב"ח סימן נ"ג דהביא בשם ספר תולעת יעקב [לר' מאיר גבאי] שכתב בשם האור זרוע ששבח זה דברוך שאמר תיקנוהו לומר אנשי כנסת הגדולה על פי פיתקא שנפל מן שמיא.

והנה מה שכתב הטור בשם ספר היכלות אינו בנמצא בספר היכלות שתחת ידינו אך נמצאת מסורת זו קודם לטור, המקור הראשון לכך באשכנז הוא בתשב"ץ קטן [פסקי המהר"ם מרוטנבורג שעל פי המסורה נתחבר בשנות מאסרו של רבינו המהר"ם במגדל אנזשהיים כאשר תלמידו הרשב"ץ (ר' שמשון בן ר' צדוק) היה מגיע בקביעות אל בית המאסר ושם קיבל הימנו הנהגות ופסקי הלכות ללמדם ולהפיצם בקרב בני אשכנז] סי' רי"ח ואומר ברוך שאמר ברוך עושה בראשית, ואינו אומר מעשה בראשית לפי שיש בספר היכלות שאין להיות כי אם פ"ז תיבות וסימן לדבר ראשו כתם פ"ז. וכ"כ בא"ר סי' נ"א ומטה משה סי' מ"ד בשם המהר"ם מרוטנבורג.

וכן נמצא גם במסורת ספרד במנורת המאור סי' צ"ג כתב וז"ל וגם תקנו בהקדמת התהלות ברוך שאמר שנאמר בנגון ובנעימה שהוא שיר נאה ונחמד, וכתוב בספר היכלות שיש בו פ"ז תיבות והסימן ראשו כתם פז ויש בו ט"ו פעמים ברוך כנגד ז' רקיעים ושבעה ארקים והמקום

ב"ה שהוא אחד ושליט בכל ויש בו ד' שבחים שבהם נהודך נשבחך וכו' כנגד מה שאמר דוד שבע ביום הללתיך.

אך כאמור אינו בספר ההיכלות הנמצא בידינו.

ומה שכתב הב"ח סימן נ"ג בשם ספר תולעת יעקב שכתב בשם האור זרוע ששבח זה דברוך שאמר תיקנוהו לומר אנשי כנסת הגדולה על פי פיתקא שנפל מן שמיא. עיין בטור החדש [מהדורת שירת דבורה] דכתבו דאינו נמצא באור זרוע שלפנינו.

אך האמת דאין הכונה לאור זרוע הגדול, אלא לר' דוד בן יהודה החסיד נכד הרמב"ן שכתב וז"ל והא לך ברוך שאמר כמו שתקנוהו אנשי כנסת הגדולה על פי פתקא ברוך שאמר והיה העולם וכו', ברוך שאמר יש בו פ"ז תיבות והסימן ראשו כתם פז, ועוד סימן אחר ומהולל בפ"ה עמו והבן זה. ואצ"ל כי ברוך שאמר הוא שבח גדול ומהודר ומעולה על כל התושבחות כי אנשי כנסת הגדולה לא תקנוהו אלא חכמי המחקר ובעלי תושיה קבלו כך ממסורת הברית, כי פתקא נפל מן שמיא והוה כתיב ביה ברוך שאמר והפתקא הוא כנסת ישראל שנקרא פתקא שהוא אחד מג' ספרים הנפתחים בר"ה וזה הפתקא ודאי נפל והושלך מן השמים שהוא מדרגת התפארת הה"ד איכה ב' א' השליך משמים ארץ תפארת ישראל וכשנפרדה מן מלך י"י צבאות היתה עומדת ומשבחת בכל יום למלך י"י צבאות בזה השבח המהולל והמהודר הה"ד מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ה'. וברוך שאמר יש בו פ"ז תיבות והסימן בזה ראשו כתם פז כמנין פ"ז והסימן בפ"ה עמו כי פה בגמימטריא פ"ז וכל מי שמוסיף וגורע מזה המספר ודאי הוא טועה טעות גדול כי כן נתקבל הקבלה איש מפי איש עד מרע"ה מפי הגבורה וכו'. עכ"ל.

וקצת צ"ב דבתחילת דבריו כתב והא לך ברוך שאמר כמו שתקנוה אנשי כנסת הגדולה על פי פתקא ובסיום דבריו כתב שלא אנשי כנסת הגדולה תקנוה אלא חכמי המחקר ובעלי התושיה קבלו כך ממסורת הברית על פי פתקא וכו' ובסוף כתב עוד דנתקבל הקבלה איש מפי איש עד מרע"ה מפי הגבורה. אך לכאורה צ"ל דכונתו דמה שכתוב שם שאנשי הכנסת הגדולה לא תקנוה היינו שהם לא תקנוה מדעתם כמו שאר התפילה והברכות, אלא שברכה זו קבלו אנשי כנסת הגדולה ונוסחתה מפתקא שנפלה משמים אך הם אלו שהכניסוה למסגרת התפילה. ועל ידי פיתקא זו ידענו שזה קבלה עד משה רבינו מפי הגבורה וי"ל.

ויש כאן חידוש נוסף דהב"ח כתב דנפל פתקא לאנשי כנסת הגדולה וכאן נוסף דזהו קבלה איש מפי איש עד משה רבינו.

עוד ציינו דכבר מופיע ברוך שאמר בזוהר (ויקהל דף רט"ו ע"ב וז"ל תיקונא תניינא בתקונא דקיומא דהאי עלמא בעובדא דבראשית לברכא לקודשא בריך הוא על כל עובדא ועובדא באינון הללויה, הללוהו כל ככבי אור הללוהו שמי השמים וגו' לקיימא קיומא דהאי עלמא ועל דא בברוך שאמר ברוך ברוך על כלא עכ"ל.

ומצאנו דגם בברכי יוסף סי' נ"א ובשו"ת משכנות יעקב או"ח סי' ס"ז דכבר העירו על דברי הפרי חדש דמשמע מדברי הפרי חדש דמש"כ הרי"ף ותקינו רבנן הכונה לגאונים. וכתבו דפשוט דזה אינו אלא נראה שהוא תקנת התנאים ואפשר יותר דהוא תקנת אנשי כנסת הגדולה והביא דאיתא בירושלמי הסח בין ישתבח ליוצר חוזר עליו מעורכי המלחמה ואם כן הרי מפורש ברכה לאחריהם. וכן הביא את הזוהר פרשת תרומה ופרשת ויקהל דף רט"ו ע"ב ואת דברי הטור מספר ההיכלות. ועוד הביא במשכנות יעקב ראיה ממנין המאה ברכות ברמב"ם שמנה את ברוך שאמר וישתבח, ותקנת המאה ברכות היא מימות התנאים.

ועי' עוד בארחות חיים לרא"ה מלוניל והאבודרה"ם (כ"ד ב') דהביאו בשם מדרש "מי האיש הירא ורך הלבב" זה המדבר מברוך שאמר עד סוף התפלה. (אך לא נמצא במדרשים שלפנינו היום). ובספר קב הישר פרק מ"א מובא בשם פסיקתא "ההוא חסידא פגע ביה אליהו זכור לטוב והוי טעין בתריה שלש מאות גמלי של פורענות אמר ליה הני למאן, אמר ליה למאן דמשתעי בין ברוך שאמר לישתבח ובין ישתבח עד תפילת שמונה עשרה".

סימן נ"א ט', האם יש לעמוד במזמור לתודה

תשובה: עיין בספרינו לדופקי בתשובה ח"א מש"כ בזה ונוסיף בזה תוספת מרובה, עיין בשערי תשובה סי' נ"א ס"ק ט' שהביא מחלוקת בכך והביא את דברי השלמי ציבור בשם היד אהרן בשם מה"ר ישראל סרוק לומר מזמור לתודה מעומד וכן כתב מורנו רבי מאיר פאפירש ז"ל בספרו אור צדיקים תיקון התפלה א' כ"א וז"ל מזמור לתודה ראוי לומר בעמידה הואיל שהוא גם כן מעבודת קרבן תודה שהיו אומרים הלוים זה המזמור ועל כן הוא מכלל העבודה וכתיב לעמוד לשרת עכ"ל וכ"כ בסידור רבי שבתי ז"ל דנ"ז ע"א וכן פסק בקשו"ע ובדרך החיים [והמ"ב השמיט דין זה].

והנה המקור לעמוד הוא בדברי המקובל מהר"י סרוק אך בשער הכונות מפורש דלא כדבריו דעיין בספר מנחת אהרון [לרבי יעקב פרדו] (כלל י"ב ה') שכתב דמתוך דברי שער הכונות דף י"ז טור ד' היה נראה לכאורה שמזמור זה ראוי לאמרו מעומד, שהרי אמר שהוא בסוד אבא ואימא וכלל כייל לן האר"י ז"ל שעה"כ דף י"ז ע"ג שכל ענייני אריך אנפין ואבא ואימא צריך לאמרם מעומד, ואם כן אף מזמור זה ראוי להיות בכלל. ומדברי הרב ז"ל שמעינן להיפך שכתב מפורש בשער הכונות דף נ"א ע"א יאמר ברוך שאמר וצריך לקום ואחר כך ישב ואומר מזמור לתודה מיושב עכ"ל. ונראה דהאמת כן הוא לאמרו מיושב, שלא כתב הרב שבאמרנו מזמור לתודה אנו מגיעים עם כוונתנו באבא ואימא אלא שקרבן תודה הוא בסוד אבא ואימא, ולפיכך אין כאן מקום לקום אלא כשאנו עולים או באריך אנפין או באבא ואימא ואין אנו מכוונים עתה לעלות ולפיכך אמרינן ליה מיושב. הן אמת שהר"ב יד אהרן סי' א' הגה"ט ד"ה שיטה הביא בשם מוהר"י סרוק ז"ל דיש לומר מזמור לתודה מעומד וכתב על זה הרב המגיה הנזכר שלמי צבור דף ס"ח זה לשונו ונלע"ד שזה תלוי במה שהקדים הרב ז"ל בשם עולת תמיד סי' ס"ק ח' דפרשת הקרבנות צריך לאמרם מעומד דיושב פסול לעבודה

(זבחים ט"ו ע"ב) אם כן הוא הדין נמי במזמור לתודה שהוא על קרבן תודה וכבר כתבתי שלא הודו לו להקת נביאים גם בספר הכונות כתוב להדיא להיפך וכו' עכ"ל.

ובענין השאלה דצריך לעמוד במזמור המרמז לתיקון אריך או או"א עי' בשערי רחמים ח"א סימן ס' שכבר עמד בזה וכתב דמה שאמר הרב שיש לעמוד במזמור המרמז לתיקון א"א או או"א הכוונה לא"א או או"א דכללות כל א' מד' עולמות אבי"ע אבל מזמור לתודה כיון שהוא באו"א דפרטות הז"א דיצירה יש לאומרו מיושב, כי הוא בכלל הז"א דיצירה. ועיין מש"כ בשם הדעה והשכל שעיקר התיקון במזמור זה שמתקן גם מה שלמעלה ממנו אבל עיקר התיקון במזמור הזה הוא בזו"ן דווקא ולא באו"א, ועל פי זה כתב דיש לישב דלכך צריך לישב במזמור לתודה.

והבן איש חי בספרו עוד יוסף חי הלכות ויגש אות ו' כתב דבאמירת מזמור לתודה יש אומרים שצריך לאומרו מעומד ואין הלכה כן אלא אדרבה יש להקפיד לאומרו מיושב שאם אמרו מעומד נראה שהוא אומר אותו במקום קרבן תודה על דרך ונשלמה פרים שפתינו (הושע י"ד ג'), ובאמת הוא לא נתקן לאומרו במקום קרבן שאם היה כן היו מתקנים לאומרו בתפלת העשיה עם הקרבנות ועוד דמשום ונשלמה פרים שפתינו יצא האדם ידי חובה באמירת איזהו מקומן בהלכה של התודה ואיל נזיר קדשים קלים וכו', אמנם נתקן המזמור הזה לאומרו בזמירות שהוא שיר של קרבן תודה שיש לו סוד לאומרו אחר ברוך שאמר מפני ששיר זה הוא ביצירה ומפני שקרבן תודה הוא ביצירה ואינו בעשיה כשאר קרבנות ולכן נתקן השיר שלו לאומרו בתפלת היצירה אחר ברוך שאמר וכמ"ש בשער הכוונות, ואין קורין אותו כדי להעלות לנו כאילו הקרבנו תודה בשיר זה. ולכן המקובלים ז"ל אומרים אותו בערב פסח ובערב כפור אף על פי שבזמן המקדש אין מקריבים בהם קרבן תודה והיינו טעמא משום דמזמור זה לא נתקן לאומרו במקום הקרבה לכן ראוי שלא יקראנו מעומד כדי שלא יהי נראה שאומרו במקום קרבן.

וכאמור בדברי שער הכונות מפורש דיש לישב במזמור לתודה.

סימן נ"א ט', מקור דכונת אמא במזמור לתודה היא שמחה

שאלה: נמצא בחלק מסדורי עדות המזרח במזמור לתודה עבדו את ה' בשמחה אימא היכן מצאנו דאימא זו שמחה.

תשובה: מקור כונה זו היא בשער הכונות דף י"ז טור ד' בענין מזמור לתודה. אך לא ציינו המפרשים מקור לכך. אך מצאנו מקור לדבריו דאימא היא שמחה בזוהר ויקרא דף ט"ו ע"ב "דהא אימא בחדוותא שלימתא יתבא דכתיב אם הבנים שמחה" (תהלים קי"ג ט'). והביאו הרמ"ק בפרדס רמונים (שער כ"ג כ"ח) שמחה היא הבינה וכל השמחות נשפעות ממנה והיא מדה הצריכה שמחה כמבואר בדברי הרשב"י ע"ה בזוהר שיר השירים וכו' [דף ע"ג הובא בפרדס רימונים שער מהות והנהגה פ"ו]. וכן בזוהר פ' ויקרא דף ט"ו ע"ב אימא בחדוותא

שלימתא יתבא דכתיב אם הבנים שמחה עכ"ל. וכן מצאנו (זוהר ויצא דף קנ"ד ע"א) דאימא שהיא בינה נקראת שמחה וז"ל "אם הבנים שמחה דא יובלא [בחינת בינה] דמינה דכל חידו וכל חדוה דכלהו עלמין ביה תליין". וכן הביא בקהלת יעקב בערך שמחה מקור זה. ועיין ברמ"ז על הזוהר פרשת כי תצא עמוד קע"ח דהביא ראיה מדברי הפרי עץ חיים (שער שבת פ"ח דף צ"ד טור ד') ממה שאנו אומרים בקבלת שבת גם בשמחה ובצהלה. עוד נמצא בזוהר ח"ג דף קכ"ז ד"יין אימא עלאה" ועל יין נאמר "יין ישמח לבב אנוש".

סימן נ"ג, מקור דפחות מגיל כ' לא יהא ש"ץ במוסף פ' שקלים

שאלה: שמעתי שיש הקפדה שמי שפחות מגיל כ' שנים לא יהיה הש"ץ לתפילת מוסף בשבת פרשת שקלים מהו סברא לכך והאם חולקים עליו?

תשובה: בענין תפילה לפחות מבן כ' במוסף פרשת שקלים, עי' בשו"ת שערי דעה ח"א סע' י"ז שכתב ע"פ דברי הגרע"א לפטור הנשים מתפלת מוסף והוסיף דלפ"ז יש להזהר שלא ירד לפני התיבה לתפלת מוסף בחור פחות מגיל עשרים שנה מכיון שמוכח בירושלמי שפטור מחיוב שקלים וא"כ אפשר שאינו מוציא י"ח את הגדול שאינו בקי ע"ש. ועי' גם מש"כ הגאון ר' יצחק אלחנן בשו"ת באר יצחק ס' כ' שהביא דברי הגרע"א והקשה על זה שא"כ אף קטנים הפחותים מעשרים שנה אטו יהיו פטורים מתפלת מוסף, אלא ודאי שאין תפלת מוסף תלויה בשקלים כלל ולכן נשים ג"כ חייבות בתפלת מוסף ע"כ. ועי' גם באור לציון על מ"ש הגרע"א הנז' שא"כ אף בחורים הפחותים מבן עשרים שנה יהיו פטורים ממוסף כיון שאינם שוקלים ובע"כ שמכל מקום מתכפרים בקרבנות המוספים ולכן חייבים ממוסף א"כ אף לגבי הנשים נאמר כן. וכבר העירו על כך שהעיקר לפי גירסת הגר"א בירושלמי שבחור בר מצוה חייב ליתן שקלים ואף את"ל כהגירסא בירושלמי לפטור מוכח בגמרא שלנו שהוא חייב וכמו שהוכיח השער המלך וע' שואל ומשיב תנינא ח"ב סי' ב' אות ו', ומ"ש עליו השדי חמד מערכת יו"ט סי' ב' אות ו', ועי' באוצר דינים לאשה ולבת עמ' קי"ג שהאריך בזה.

סימן נ"ג, אם צריך ש"ץ בפסוקי דזמרה

שאלה: האם יש ענין שיהיה שליח ציבור למשך פסוקי דזמרה (ואפ' אם אינו מסיים בקול כל פיסקא כמו שנוהגים בחו"ל) או אין בכך כלום וכל אחד יכול להתפלל בפ"ע והציבור מתחילים ביחד מישתבח (או שוכן עד וכדו') ?

תשובה: בסידורי הקדמונים מוזכר שהחזן מתחיל בברוך שאמר בקול, עי' סידור רב עמרם ועוד ועי' בספר תורת חיים [סופר] סי' נ"ג דכתב דא"צ ש"ץ לפסוקי דזמרה עיי"ש. ועי' בקצות השלחן י"ד/א ובבדה"ש ס"ק ה' דהמנהג שהש"ץ יורד מתחילת פסוקי דזמרה אבל א"צ.

סימן נ''ה י', האם תתכן בת מצוה באדר א'

תשובה: עי' בשו''ע סי' נ''ה סע' ט' י' דהנולד בחודש אדר בשנה פשוטה תאריך הבר מצוה בשנה מעוברת הוא באדר ב', והנולד בשנה מעוברת ושנת הבר מצוה שלו בשנה מעוברת אם נולד באדר ב' נעשה בר מצוה באדר ב', ואם נולד באדר א' יחול יום הבר מצוה בשנה מעוברת באדר א'.

אך כל זה שייך רק בבן אבל בבת לא משכחת לה לעולם בת מצוה בשנה מעוברת כיון שלעולם אין הפרש של י''ב שנים בין שנה מעוברת אחת לשנה מעוברת אחרת שסימניהם ג' ו' ח' י''א י''ד י''ז י''ט, אי לכך לא משכחת לה לעולם שתהיה בת מצוה באדר א' אומנם באדר ב' משכחת לה בת מצוה בציור שנולדה בשנה פשוטה וחל הבת מצוה שלה בשנה מעוברת שנכנסת למצוות באדר ב'.

סימן נ''ח, אם צריך לגמור את כל ק''ש קודם סוף זמנה

שאלה: בענין זמן ק''ש ודאי שסוף זמן ק''ש הוא הזמן שצריך לגמור את כל הק''ש דאחר כך עבר הזמן וצריך לגמור את כל המצוה בזמנה כמו אכילת אפיקומן וקריאת מגילה ונטילת לולב וכו' שצריך לקיים את כל המצוה בזמנה ורק נחלקו האם צריך לסיים גם את הברכות שאחר ק''ש בזמנה או לא. אבל נתקשיתי כי לכאורה אפשר לדמות קריאת שמע לתפילה שיש מחלוקת האם יכול להתחיל כשבאמצע יגיע סוף זמן תפילה שהערוך השלחן (סי' קי ס''ה) והיביע אומר (ח''ז או''ח סי' לד) ס''ל שמותר. ואולי יש לחלק שתפילה דרבנן וקריאת שמע דאוריתא, אבל יש לדחות כיון שיש מחלוקת האם כל הקריאת שמע דאוריתא או רק פסוק ראשון.

תשובה: בענין מה שכתבת בשם הערוך השלחן הנה דעתו היא דעת יחיד וכמו שכתב בעצמו דהמג''א חולק עליו וכן המשנה ברורה סי' פ''ט ס''ק ה' כתב כדבריו דצריך לסיים את התפילה קודם סוף זמן התפילה. וכן דעת החזו''א זי''ע עי' בארחות רבינו ח''ג עמ' רכ''ה דינים והנהגות חזו''א פ''ח הלכה ד' וכ''כ בס' אמרי נועם ברכות כ''ט ע''ב בשם הגר''א זי''ע וכ''כ בשו''ת רב פעלים להבן איש חי זי''ע ח''ב סי' י''ט ובכף החיים סי' רל''ג סק''ה. [אומנם ביביע אומר כמו שכתבת פסק כערוך השלחן] וכן בשו''ת ארץ צבי ח''א סי' קכ''א להגה''ק ר' אריה צבי פרומר הי''ד מקוזיגלוב ר''י חכמי לובלין בשם היהודי הק' מפשיסחא שאם התחיל ברכה ראשונה של שמו''ע בתוך זמן תפילה עלה.

ובענין ק''ש, באמת במחצית השקל הל' ק''ש דעתו שאפשר להתחיל ק''ש לפני זמנה ולגמור אחר הזמן, וכ''כ באשל אברהם בוטשאטש סי' רל''ב, וכתב שם שלגבי ק''ש של ערבית ודאי שאפשר לסמוך להתחיל לפני זמנה ולגמור אחר הזמן היות ואי''ז מדינא אלא רק משום סייג וכבר ידוע שבשאגת אריה סי' ד' כתב שאפי' אין ענין לקרותה קודם חצות ואין הלכה כסייג זה של חצות עיי''ש, וכתב לגבי תפילה כערוך השולחן הנ''ל, ועי' בקובץ בית אהרון וישראל

קכ"ח עמ' קס"ח מאמר מהר"ר מאיר סנדר ושם הביא דיש שסמכו על הערוך השולחן הנ"ל והביא שהגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר שאפשר לסמוך על הערוה"ש ועוד מפוסקי זמנינו עיי"ש.

סימן נ"ח, ביאור דברי הלבוש דק"ש של שחרית תדיר

שאלה: זה לשון הלבוש (אורח חיים סימן נ"ח) ודבריו צ"ב. "מי שנאנס ולא קרא קריאת שמע של ערבית כל הלילה עד שעלה עמוד השחר, כיון שעדיין לא הנץ החמה יכול לקוראו לילה וקורא קריאת שמע ויוצא בה ידי קריאת שמע של ערבית. מיהו אם באותו פעם ארעו ג"כ אונס שהיה צריך להשכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה וכו' שאמרנו למעלה [ס"ג], כיון שאנוס הוא ועלה עמוד השחר יכול להקדים ולקרות קריאת שמע של שחרית, עכשיו אינו רשאי לקרות קריאת שמע של שחרית אף על פי שהוא אנוס, שכיון שעשה לאותה שעה לילה שהרי קרא עכשיו קריאת שמע של לילה, אי אפשר לחזור ולעשותו יום, ולא יאמר הואיל ושני קריאת שמע לפניו של ערבית ושל שחרית, אקרא של שחרית שהוא תדיר והגיע זמנו לקצת בני אדם שמא לא אוכל לקרותו אח"כ, ושל ערבית הואיל ואדחי אדחי, אל יאמר כן דא"כ הוא דוחה של ערבית בידים דהא יעבור זמנו מיד כשתנץ החמה, אלא יקרא של ערבית ויניח של שחרית, אולי יזדמן לו מקום ויוכל לקרותו אחר שתנץ החמה, ואין ספק מוציא מידי ודאי. וצ"ע אמאי ק"ש של שחרית היא תדירה יותר מק"ש של ערבית. עכ"ל. והוא תמוה ביותר. ואשמח מאד אם תוכלו להאיר עיני בזה כמו שעשיתם בעבר בכמה קושיות שלא ידעתי שמץ של תירוץ ופתרתם הקשות בטוטו"ד.

יתן ד' ויזכה אתכם להרביץ תורה להגדילה ולהאדירה, בכבוד גדול, מ.מ.ה.ה.

תשובה: בענין הערתכם היפה על דברי הלבוש למה כתב דק"ש דשחרית תדירה יותר עי' בקובץ קול תורה פ"ג עמ' ק"ז שכבר העירו הערה זו על דברי הלבוש. ונשארו בצ"ע. ואולי א"ל דכעת בזמן עלות השחר ק"ש של שחרית תדירה יותר דבד"כ אינו שוכח ק"ש של ערבית. וי"ל.

סימן נ"ט, סתירה בברכת יוצר אור בין המחדש בטובו לובטובו מחדש מה קודם

שאלה: חכם אחד שאלוני למה בברכת האור אומרים פעם "המחדש בטובו" ופעם "ובטובו מחדש" דהיינו פה מקדימים טוב לחידוש ופה חידוש לטוב.

תשובה: בענין שינוי הלשון בברכת יוצר אור עי' בספר מאמר ציון שכתב שיש שתי בחינות בחידוש מעשה בראשית, בחינת חידוש מעשה בראשית בתמידות בכל עת ועת מעתות הזמן, ויש חידוש מעשה בראשית בכל יום דהיינו דכל יום ויום הוא בריאה בפני עצמה עיי"ש דהאריך בכ"ז במאמר מחדש בטובו.

סימן ס', מספר הזכירות שיש לומר בכל יום וגדר חיובן

שאלה: בסידורים בסוף התפילה כתבו לומר כמה זכירות ויש שינוי בסידורים במספר הזכירות ושאלתי היא מה וכמה הן הזכירות שצריך לזכור בכל יום ומה מקורן והאם חיובן מן התורה או מדרבנן והאם הזכירה היא בפה או בלב.

תשובה: עי' ברמב"ן בהוספתו על ספר המצות להרמב"ם מצוה ז' וכן בפירושו על התורה (פרשת כי תצא כ"ד ט') דכתב וז"ל "זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים" וכו' אם באת ליזהר שלא תלקה בצרעת לא תספר לשון הרע לשון רש"י, ולפי דעתי שהיא מצות עשה ממש כמו זכור את יום השבת לקדשו, זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, זכור את אשר עשה לך עמלק, כולם מצות. אם כן גם זה כמותם והיא אזהרה מלדבר לשון הרע, יצוה במצות עשה שנזכור העונש הגדול שעשה ה' לצדקת הנביאה וכו'. ולשון ספרא כשהוא אומר וכו' וכן הוא אומר זכור את יום השבת וכו' שתהא שונה בפיך וכן הוא אומר זכור אל תשכח וכו'. וכן הוא אומר זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים וכו', שתהא שונה בפיך, וכה"א זכור את אשר עשה לך עמלק וכו', וזכור וכו' שתהא מזכיר בפה תמיד. מכאן נראה שרבותינו יעשו אותה מצוה לא ספור ועצה בלבד להנצל מן הנגעים ואיך יתכן שלה"ר ששקול כשפיכות דמים לא תהיה בו בתורה ל"ת גמור או לאו הבא מכלל עשה, אבל בכתוב הזה אזהרה גדולה בו להמנע ממנו בין בגלוי בין בסתר בין במתכוין להזיק ולהבזות בין שאין מתכוין להזיק כלל. וזו מצוה מכלל תרי"ג מצות ושכחה בעל ההלכות וכל המונים המצות אחריו עכ"ל.

והנה בספרא מנה רק ארבע מצות עשה להזכיר בפה והן שבת עגל מרים ועמלק וכן כתב בפירוש דהחיוב להזכיר הוא בפה.

אך עי' בשער הכונות דף י"ט טור ב' דכתב "ובנו בחרת מכל עם ולשון כו'" דע כי ארבעה מצות עשה צריך האדם לקיים בכל יום שהם ענין זכירה, והם ארבעה זכירות הכתובים בתורה שתלוים בזכירת הלב. ואלו הם א' היא זכרון מעמד הר סיני וקבלת התורה וכמש"ה יום אשר עמדת כו' בחורב כו' וכתיב בתריה פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך כו' [דברים ד' פסו' ט'] והיא א' מרמ"ח מ"ע להרמב"ן ז"ל זכירה ב' זכור את אשר עשה לך עמלק והיא מצוה שנית. זכירה ג' זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים והיא מ"ע ג', זכירה ד' זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים והיא מ"ע ד'. והנה ד' מ"ע וארבע זכירות. עכ"ל ולדבריו הד' זכירות הן מעמד הר סיני עמלק מרים ויציאת מצרים. וכן מבואר בדבריו דהזכירה היא בלב ואין צריך הזכרה בפה.

והובאו דבריו במג"א סי' ס' ס"ק ב' [בשם כונות וכתבים] והביאו דבריו בשלחן ערוך הרב ובערוך השלחן ועוד, ועיי"ש במגן אברהם שהקשה למה תקנו לקרות פרשת עמלק ולא תקנו כן בשאר הזכירות. ותירץ דלזכירת מתן תורה יש לנו את חג עצרת שקורין בו על מ"ת וכן לזכירת השבת יש לנו את השבת. ומעשה מרים ומעשה עגל לא תקנו בו קריאה מפני שהיא גנותן של ישראל.

וצ"ב דאם יש מצות קריאה מה"ת איך שייך לבטלה משום גנותן. ומצאנו דכבר הקשה כן בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' ד'). ועי' בחיד"א שכתב בשו"ת יוסף אומץ (סימן כ"ג) דאמרו במגילה דף י"ח דזכור בפה ואל תשכח בלב, והכי אמרינן בספרא ריש פרשת בחקותי על זכירת שבת, ועל זכור אשר הקצפת, ועל זכור אשר עשה למרים, וזכור דעמלק, על כל א' יכול בלב ת"ל וכו' הרי שכחת לב וכו' זכור שתהא שונה בפיך, ולמדנו דזכירות אלו צריך לזכור בפה ובלב. ועי' ברמב"ן [בהגהות על הרמב"ם בספר המצוות בעשין מצוה ז'] דכתב נצטוינו לזכור בפה ולהשיב אל לבנו מה שעשה יתעלה למרים וכו'. ושנינו בספרא זכור אשר עשה ה"א למרים יכול בלבך וכו' ע"ש והוא לשון ספרא פרשת בחקותי שהובא לעיל גם הרמב"ם בעשין קפ"ט כתב על זכירת עמלק בפה ובלב ע"ש.

וראיתי במכתב לאחד מגדולי דורינו שכתב דרבנו האריז"ל התקין לכוין הזכירות האמורות לקיים זכור בפה וכו', ואני בעניי נראה לי דלא כיון רבינו האר"י לזה כי אם שבזה יזכור בלבו הזכירות האלו, שהרי באומרו לשמך הגדול וכיוצא אינו זוכר בפה אלא חושב בלבו אותה זכירה, אך לקיים זכירה בפה צריך לומר בפירוש בפה ענין עמלק הרשע על דרך שתקנו לקרות פרשת זכור ועל דרך שמזכירין יציאת מצרים בפרשת ציצית. עכ"ל.

ויש להעיר דלכאורה מפורש כן בדברי שער הכונות כאן שכתב והם ארבעה זכירות הכתובים בתורה שתלוים בזכירת הלב. והמלבי"ם בארצות החיים לשו"ע או"ח סי' א' אות ד' דן האם הזכירות הן מדאורייתא, ומסיק להלכה דאין חיוב לזכור בפה רק מעשה עמלק ורק פעם אחת בשנה, אבל שאר הזכירות אין צריך לזכור רק בלב, ודברי אריז"ל הם רק למצוה בעלמא.

ועי' בשדי חמד כללים מערכת ז' וכן בספר נחלה לישראל סימן נ"ב אות ה' בשם החינוך מצוה ש"ל שיציאת מצרים צריך להזכיר דוקא בפה. ועי' בכף החיים ס"ק ד' שכתב דיש הרבה מן הפוסקים שסוברים שצריך לזכור עשרה זכירות ושצריך לזכור בפה ולא סגי בלב, וסיים ולכן ראוי לכל ירא ה' במצותיו חפץ שיאמר פסוקי העשר זכירות. ועי' בפלא יועץ [ערך זכרונות] דכתב ויש עשרה זכרונות שאנו מצווים עליהם לזכרם בכל יום, מי האיש החפץ במצוות לא יעבור מלזכור בפה ואל ישכח בלב, והעיקר להשתדל ולהשיג את התועלת הנמשכת מזכירתן אשר זאת היתה כונת הבורא ית"ש שצונו לזכור דברים אלו שאם יזכור בלי לשים לב מה פעל ועשה אלא יתן לב וישתדל לשמור.

ובענין מנין הזכירות הנה האר"י מזכיר ארבעה זכירות, ועיין במגן אברהם המובא בדיבור הקודם שהביא את דברי האר"י אך כתב במקום זכירת יציאת מצרים, וזכרתם את כל מצות ה' זהו שבת ששקולה כנגד כל המצוות. ועוד הביא מילקוט שמעוני בחקותי [רמז תרע"א] בשם הספרי שיש להזכיר גם מעשה העגל וכתב המגן אברהם לכוין הרמז לזכירת מעשה העגל בעת אמירתו באהבה, ואם נוסיף שני זכירות אלו אם כן יש שש זכירות.

ובסידורים מודפסות זכירות שיש לאמרן בכל יום עם סיום התפלה. בסידורים של נוסח אשכנז סדורות רק ארבע זכירות וסדרן יציאת מצרים מעמד הר סיני מחיית עמלק וזכירת מרים.

ובסידורי ספרד ישנם שש זכירות וסדרן יציאת מצרים מעמד הר סיני מחיית עמלק זכירת מרים זכירת שבת וזכירת מעשה העגל. את השתי זכירות הנוספות מביא בראשונה בעל אליהו רבה סי' ס' אות א' ובשו"ע הרב סי' ס' ס"ק ד' ובסידורי ובקונטרס ספר הזכירות להרה"צ ר' לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל [נמצא בכמה דפוסים של ספרו קדושת לוי] מוסיף עוד שני זכירות והם המן [דברים ח' ב.] וארץ ישראל "כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" [דברים ח' י"ח.] ומקורן בספר חרדים [מצות עשה התלויות בלב פ"א סכ"ג, מצות עשה התלויות בקנה פ"ד סנ"א מפי מורו הר"י סאגיש] ואם כן יש כבר שמונה זכירות. ובסידור יעב"ץ מונה עשר זכירות כי מוסיף על אלה עוד שנים והם ההצלה ממחשבת בלעם ובלק, וזכירת ירושלים. ועי' בלקוטי מהרי"ח ח"א דף ק"ב שהביא שתי הזכירות אלו בשם החיד"א.

ובעיקר דברי המגן אברהם שכתב במקום זכירת יציאת מצרים, וזכרתם את כל מצות ה' זהו שבת ששקולה כנגד כל המצוות. דבריו תמוהים ובאמת בבאר היטב כתב כמו שמובא בשער הכונות לזכור יציאת מצרים ולא חשב זכירת שבת, ועיין בשו"ת מנחת אליעזר ח"ב [סימן ע"ח אות ב'] דכבר הקשה על המג"א דבשער הכונות ובספר הכונות ובפרי עץ חיים [שלזה קראו המג"א והפוסקים ספר הכונות] בכל הדפוסים וכתבי האר"י ז"ל שלפנינו כמצא בכולם רק כדברי הבאר היטב. ורק במשנת חסידים ובסידורי האר"י בדפוס זאלקווא וגם בסידור שסידר הר"ר שבתי ז"ל והר"ר אשר ז"ל נמצא זכירה ד' יציאת מצרים אך נוסף בלמען תזכרו את מצותי חשבו זכירת שבת ששקולה כנגד כל המצות. ומקורם כנראה מהמשנת חסידים. וכתב דנראה דלמג"א לא היה ספר הכונות בכת"י כי נמצאו בשנים קדמונים כמה מיני כת"י בכתבי האר"י ז"ל בנוסחאות שונות ע"י המסדרים והמעתיקים שונים ושם היה כתוב זכירת שבת כמו שהביא המג"א. ונוסחא זו בס' הכונות ופע"ח כת"י היה גם כן לפני הרב בעל המשנת חסידים זצ"ל וכן אולי לפני בעלי הסידורים זצ"ל ולא רצו לשנות ולעקור זכירת יציאת מצרים שהוא מדינא דגמ' בזה ובכלל דאורייתא. רק הוסיפו זכירת שבת גם כן בלמען תזכרו ועשיתם את כל מצותי כמו שנמצא כת"י אחר כנזכר. והוסיף שם דלפי דברי הגדולים רבותינו המ"ח ובעלי הסידורים והמגן אברהם יתיישב מה שחשב שם הד' זכירות כנגד ד' ימים טובים פסח שבועות סוכות ור"ה, ולכאורה מדוע לא חשב יו"כ ואף על פי שבשער הכונות עמד בזה, אך על פי זה יתורץ שהוסיפו זכירה חמישית דשבת והוא מכוון כנגד יום כיפור שנקרא שבת שבתון ונמצא באמת שיש זכירה כנגד יוה"כ. ע"כ.

אך נמצא מקור למג"א בנגיד ומצוה עמ' נ"ט בהג"ה צמח "וזכרתם את כל מצות ה' " תכוון לקיים מ"ע לזכור את יום השבת שהוא שקול ככל המצוות וזהו למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי, וכן אמרו בירושלמי פ"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים תכוין לקיים מ"ע לזכור יציאת מצרים. ודבריו צ"ב דפתח בשבת והביא ירושלמי על יציאת מצרים. אך באמת נמצא שם בירושלמי ברכות [פ"א ה"ה ד"ט ע"א] שאמרו שם מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום וכו' ר' לוי אמר מפני שעשרת הדברות כלולין בהן וכו', זכור את יום השבת לקדשו למען תזכרו, ר' אומר זו מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה דכתיב ואת שבת

קדשך הודעת להם ומצות וחוקים ותורה צוית וגו' להודיעך שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה וכו' ועיין בתוס' בברכות דף י"ב בד"ה בקשו וכו' שרמזו לירושלמי זה.

סימן ס"א, התחיל קרי"ש עם הציבור וסיים לאחריהם כיצד משלים רמ"ח תיבות

שאלה: מה הדין במי שהתחיל ק"ש עם הציבור ולכן לא אמר א-ל מלך נאמן ואח"כ הציבור מהרו לגמור ק"ש והוא עדיין לא גמר האם עליו לומר ה' אלקיכם אמת ה' אלקיכם אמת (ב' פעמים) או לאו דמחזי כשתי רשויות ח"ו.

תשובה: בענין ה' אלקיכם אמת, עי' בשערי תשובה סי' ס"א בשם סדר היום וכן במגן גיבורים ס"ק ה' ועוד דכתבו שאם עומד עדיין באמצע קריאת שמע ישתוק וישמע להש"ץ ויעלה לו להשלמת מנין רמ"ח.

סימן ס"ג, אם העובר על דרבנן לא יצא יד"ח גם על הדאורייתא

שאלה: בענין אי עבר אדרבנן אם לא יצא גם ידי חובתו דאוריתא (כדעת התוס' במסכת סוכה ג' ע"א) יש לכאורה סתירה בפוסקים האחרונים

בפרי מגדים או"ח סימן ס"ג בא"א ס"ק ב' מסתפק בזה לדינא במי שעומד בקריאת שמע אי צריך לחזור אפילו מדין דרבנן, ובאו"ח סימן תרל"ד בא"א ס"ק ב פסק בשולחנו בתוך הבית דאינו יוצא אפילו מדאורייתא.

ובמשנה ברורה באו"ח סימן ס"ג ס"ק ה' פסק דהקורא שמע בעמידה אין צריך לחזור אפילו מדרבנן, ובמשנה ברורה סימן תרל"ד בביאור הלכה ד"ה כאילו כתב דבשולחנו בתוך הבית צריך לחזור ולאכול עכ"פ מדרבנן ואי יצא הדאוריתא מסופק בזה ובמשנה ברורה או"ח סי' י"א ס"ק כ' מבואר דמי שיש לו ציצית כשרים מן התורה ואין להם השיעור דרבנן (י"ב גודלין ויעו"ש) קרוב הדבר להיות ברכתו לבטלה עכת"ד ויל"ע לפימ"ש בקרי"ש דיוצא מן התורה למה לא יברך על הציצית הכשרים מן התורה ויל"ע

ואולי יש מקור לחלק בין דין עמידה בקרי"ש לדין שלחנו בתוך הבית ודין שיעור ציצית אשמח אם יש איזה ביאור וייש"כ.

תשובה: בענין קושתיך היפה בסתירת דברי המ"ב שפסק כפמ"ג בסי' ס"ג שכתב דהקורא שמע בעמידה אין צריך לחזור אפילו מדרבנן שלא כבדבריהם בהל' סוכה, הנה המ"ב ציין שם בסוף דבריו עי' במטה יהודה [עייאש] ושם באמת כתב כדבריך דמלשון השו"ע דכתב דנקרא עבריין משמע דעכ"פ יצא י"ח, אך הקשה כקושיתך דצ"ע ממ"ש התוס' בברכות דף י"א שכתבו בסוף דבריהם ואם עשה כב"ש לב"ה לא עשה ולא כלום. ומסיק שם "אשר מז"ה בי"ן מז"ה יור"ה יור"ה דלא סגי לן בנקרא עבריין אלא גם לרבות דלא יצא י"ח כלל מכיון

דעבר על דברי ב"ה במזיד והו"ל כמי שלא קרא כלל וצריך לחזור ולקרות ב' כתקנה. וזה כמ"ש.

אך המ"ב אף שראה דבריו [שהרי ציין לדבריו] לא פסק כמותו אלא כדברי הפמ"ג כאן וס"ל דאין זה סתירה לדבריהם בענין סוכה,

וצ"ל דהכא שאני וכמדוייק בדברי המחבר דרק קראו עבריין והביאור כדמשמע בדברי המ"ב והפמ"ג דאע"פ שמדברי התוס' בברכות דף י"א ד"ה תני בשם הר"ר שמעיה מבואר שצריך לחזור ולקרות מ"מ מסתימת הפוסקים משמע שא"צ לחזור ולקרות ואף לדעת הר"ר שמעיה א"צ לחזור אלא אם כן כוונתו לעשות כדברי ב"ש משא"כ כשכוונתו בזה רק לעורר את הכוונה וכדו' והיינו שאף שבעלמא בתקנה דרבנן אמרו שאינו יוצא ידי חובתו מדאורייתא היינו דוקא בעצם המצוה אבל בקריאת שמע בעמידה אין בה שום חיסרון בעצם וכל החיסרון הוא רק מפני שעושה כדעת בית שמאי וכיון שאין בעמידה חיסרון בגוף המצוה אף שלא עשה כדין והרי הוא עבריין מיהו אין המצוה נפסל בכך.

וע"ע בחכמת שלמה בהל' סוכה שם.

וע"ע בפרי מגדים בפתיחה כוללת החלק השלישי אות ז' דגם חזר על דבריו והביא את דברי התוספות במסכת סוכה דף ג' דבמקום שגזרו חכמים מן הסתם הפקיעו את קיום המצוה אף מדאורייתא ואי עביד דלא כתקנת חכמים אף מדאורייתא לא קיים המצוה וציין הפרי מגדים גם לדברי תוספות בברכות דף י"א וכתב שם הפרי מגדים דמסתברא דהא דאמרינן דאפקעינהו רבנן לקיום המצוה אף מדאורייתא אינו אלא בעושה המצוה במזיד שלא כצורתה לפי תקנת חכמים, אבל במקום אונס אשר אינו יכול לקיים המצוה כתקנתה מודים התוספות דכה"ג לא אמרינן כללא דאי יקיים דלא כתקנתא דחכמים אינה חשובה מצוה אף מדאורייתא. ומצא דכן איתא במגן אברהם תרכ"ט ס"ק כ"ב שכתב שכל סכך הפסול מחמת תקנת חכמים ואין מסככין בו אם אין לו סכך אחר מסכך בו הרי שבמקום האונס כשאינו יכול לקיים המצוה כתקנת חכמים מסכך בסכך הפסול עיי"ש.

ועפ"ז חלק על המגן אברהם סימן רע"א ס"ק א' שכתב דיוצא ידי חובת מצות קידוש דאורייתא אף שלא הזכיר השבת על הכוס אלא שחייב עתה לקדש על הכוס מדרבנן וכתב שם הפרי מגדים דלא כדבריו אלא דמאחר ותקנו חכמים מצוה דקידוש שתהא על הכוס אם קדש בלא כוס אף ידי מצוה דאורייתא לא נפיק ורק אם קדש בלא כוס במקום האונס יצא ידי המצוה דאורייתא.

ובעיקר הענין דנו בכך האחרונים רבות והקשו סתירות מכו"כ מקומות.

וראה עוד באריכות בשדי חמד מערכת מ' כלל נ"ט [בהוצאה החדשה כרך ב' ובישנה כרך י"ד] ועוד.

סימן ס"ו, כיצד אומרים ואמרו אמן למלאכים, והא אין מלאכים מלוים אותנו

שאלה: באמו"ר שליט"א שאל אותי בזה שכתב המגן אברהם סי' ס"ו בשם המטה משה שאומרים "ואמרו אמן" למלאכים, והאיך זה מתאים עם המבואר בהפוסקים ריש סי' ג' שאין אנו מחזיקין עצמינו כהיום שיש לנו מלאכים שמלוים אותנו.

תשובה: בענין שאלתך על דברי המג"א, הנה מה שנאמר בסי' ג' על המלאכים שאינם מלוים את האדם היינו כל היום כולו, אך אחר התפילה יש מלאכים וכמ"ש בסידור ר' סעדיה גאון שכתב אחר כך יתן שלום לימין המזרח שהוא שמאלו ואח"כ לשמאל מזרח שהוא ימינו. והשלום הזה אינו בדיבור אלא בהרכנת הראש משמאל המתפלל ומימינו בלבד ולא ידבר דבר אלא זה כיבוד למלאכים אחרי שיצא ידי חובתו לפני ה' כמו שכתוב וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו עכ"ל. ובס' בגדי ישע סי' קסז ס"ק לג כתב בשם האר"י עה"פ והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו איותה ויעש. שאם הוא נמצא יחידי ואין מי שישיב אמן על ברכתו אז אם אותה נפשו ומברך את הברכה כראוי אז ויעש ונברא מלאך שעונה על ברכתו אמן וכ"כ בשו"ת תשובה מאהבה או"ח סי' ו' בשם ר' שמעלקא סג"ל. ועי' בספר שולחן אברהם למו"ר הנאון ר' אברהם הכהן זצ"ל חלק או"ח סי' קכ"ג ששונה דין זה מביטול אמירת התכבדו מכובדים דהכא לא רצו לשנות מנוסח התפילה שהיה מקודם. ועוד י"ל וכו' עיי"ש. וכעת מצאנו דבשו"ת שבט הלוי ח"א סי' ר"ה על סי' ס"ו כתב כעין מה שכתבנו, וכן בתירוץ אחר כמ"ש בשולחן אברהם.

מכתב נוסף מהשואל:

רבות תודות להמערכה הנפלאה הזאת!

הנה העירוני עוד בזה דהמלבי"ם בספרו ארצות החיים כבר עמד בזה בסי' ג' והאריך להוכיח שיש לנו מלאכים ולכן מסיק למעשה שנכון כן לאומרה.

עוד יש לצרף כאן תירוץ נפלא ששמענו ממוהר"ר בנימין ערהנטרוי שליט"א מפה מאנשעסטער יצ"ו שחילק לומר שאע"פ שמבואר שאין לנו <u>מלאכים המלוים</u> אותנו, מ"מ יש לנו <u>מלאכים השומרים</u> אותנו. וכד תעיין בכל הני מקורות שהביאו להוכיח שיש לנו מלאכים מבואר רק שיש לנו מלאכים ששומרים. חוץ ממה שמבואר בגמ' שבת שבליל ש"ק ב' מלאכים "מלוים" אולם שם כבר מביא הפרישה (או"ח רסב, ב') מהעקידה שהכוונה על היצר ויצר טוב, ואולי חלוק מכל שאר המקורות (או אולי בליל ש"ק אף היום זוכים למלאכים המלוים).

והא דמצינו שאין אומרים התכבדו וכו' כמבואר בסי' ג' עי"ש בהנושא כלים (ע' בפרישה או"ח סי' ג' ס"ק ב') שמבקשים מהמלאכים שימתינו בחוץ כי גם מבחוץ יכולים לשמור ורק מוחלים על הכבוד שיתלוו אותנו בפנים.

והראייה דכנים הדברים הוא ממה שהמגן אברהם בסי' ס"ו הביא זאת מהמטה משה ולהמעיין בפנים במטה משה יראה ששינה המגן אברהם ממש"כ המטה משה, כי הוא כתב שיש מלאכים המלוים והמגן אברהם אולי בדווקא שינה ואמר מלאכים השומרים – ע"ש ודו"ק כי נפלא הוא.

סימן צ', מקור להתפלל בבית ולא בשדה מחשש שנבנה שלא בכונה טובה

שאלה: נמצא בספרים שהיו קדמונים שהעדיפו ללמוד ולהתפלל בשדה יותר מבבית כדי שלא יהיו מושפעים מכוונות הבונים שלא היו לשמה. מה המקור לכך.

תשובה: עיין בביאור הגר"א (ביאור לריש אד"ר) שתורה צריכה להיות בטהרתה, וגם בסובב לא יהא דבר שלא בכוונה קדושה, שכן עשה רבי חייא בהכנת ספרי הלימוד (ב"מ פה:), וכן רשב"י ישב תחת אילנות שהם מעשי השי"ת. היינו שלא רצו שום השפעה מהבית שנבנה ע"י בנ"א, שחששו שאיסורים או כוונות לא טובות בבנין הבית ישפיעו עליהם ויטו לבבם.

סימן צ' ט', האם מותר להפסיק מלימוד כדי להשלים מנין

שאלה: אנחנו משתדלים כל יום להתפלל מנחה מוקדם משום ביטול תורה אולם לא תמיד קל לנו להשיג מנין ולפעמים חסר אחד או שנים ויש בבית מדרש הסמוך אנשים לומדים ואנחנו מבקשים מהם שישלימו לנו מנין וכדי שלא להטריח אותם מתפללים בקול רם עד אתה קדוש וכך אינם צריכים לשהות עמנו הרבה זמן וכל פעם שאני מבקש מהם להשלים מנין לבי נוקפי שאני מבטל אותם מלימודם. ונפשי בשאלתי האם מותר לי לבקש מהם להשלים מנין או דלמא עדיף לבטל את המנין ולא להפסיקם מלימודם ויש לי קצת קולא בדבר משום שיש מהאנשים שאם לא יתפללו איתנו יצטרכו להתפלל ביחיד וגם גורם ביטול תורה לכמה וכמה מאיתנו שבאמצע הסדר יצטרכו לבזבז איזה ארבעים דקות כדי להתפלל מנחה במנין באמצע סדר שני ואולי חשיב כמצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים שמשום כך אפשר לבטל אחד או שנים מלימודם כדי להשלים לנו מנין ועוד צירוף חשבתי שיש אנשים שלא מספיקים קדושה וא"כ יש ספק אולי זה הלומד לא יספיק קדושה כשיתפלל מנחה אחר כך ועי"ז שענה קדושה הרי זה צורך גם בשבילו לתיקון נפשו ועוד אפשר שבשחרית לא הספיק קדושה ועי"ז משלים את הד' קדושות שצריך אדם לומר בכל יום אם אפשר בבקשה להשיב לי אם נכון הדבר לנהוג כך או עדיף לבטל את המנין.

תשובה: בענין ביטול תורה להשלים מנין, דנו האחרונים בכך בכמה אופנים ואין הענין פשוט כלל, עי' בספר מאה שערים [ר"י זילברשטיין] קובץ בית הלל חלק נ' עמ' ל"א תשובה מבעל יביע אומר סי' ל"ד ועי' ובשו"ת ברכת ראובן שלמה [שלזינגר חי"א] עמ' ש"י עי' במפתחות לשו"ת בית אב"י שיש תשובה בענין מי שבדרכו לבית תלמודו יש בתי כנסיות אשר פעמים רבות מבקשים ממנו להשלים. ועי' בקובץ אור תורה אלול שנת תשנ"ו עמ' תתק"נ תשובה י"ח ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ה במילואים תשובה א'.

סימן צ''ה א', ענין פסיעת ג' פסיעות לאחריו קודם תפילת עמידה והאם צריך דוקא ג'

בענין הג' פסיעות לאחריו קודם התפילה, הג' פסיעות הם בדוקא ויש בכך סוד כ"כ בחסד לאלפים סי' צ"ג ס"ק ו' ובבן איש חי פר' בשלח אות ג' ועי' בכף החיים סי' צ"ה ס"ק ז' דכתב בשם קיצור השל"ה דזהו זכר לג' מילין שנתרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה.

סימן צ''ו, אם המחזיק ס''ת צריך לעמוד בברכת החודש

תשובה: בענין עמידה בברכת החודש למחזיק הס"ת, הנה מנהג אשכנז כשהש"ץ מחזיק את הס"ת עומד מאמירת מי שעשה ניסים כמובא בט"ז סי' צ"ו ומחה"ש שם ומ"ב סק"ב ובשערי אפרים שער י' סע' ל"ו, ובמקור חיים סי' רפ"ד ס"ז כ' הטעם דבזכות החזקת ס"ת יתקבלו התחינות והבקשות וכעי"ז במחה"ש שם, ועי' אגרו"מ ח"א סי' קמ"ב שהוא מדין קה"ח שהיו מחזיקים ס"ת בידיהם כשלא היה שם י' וגם הקהל אינם צריכים לעמוד קודם כמבואר במג"א סי' תי"ז ס"ק א' דנהגו לעמוד בשעת אמירת ר"ח ביום פלוני דוגמת קידוש החודש שהיה מעומד עכ"ל, וכ"כ במשנ"ב ס"ק א' ובערוה"ש סעיף ח', ועי' ברעק"א בהגהותיו לשו"ע שתמה דהיכן מצינו דקידוש החודש הוא מעומד ואדרבה ברפ"ג דר"ה משמע שהיה מיושב דשנינו ראוהו שלשה והן בי"ד יעמדו השנים ויושיבו מחבריהם אצל היחיד ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש מקודש והניח בצ"ע. ועי' בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' קמ"ב שכ' דאפשר שהוא מטעם שמחזיקין הס"ת כשאומרים ר"ח פלוני ואולי גם בקידוש החודש עמדו כשהיו צריכין לס"ת כמבואר בתוס' ברכות דף מ"ח שמביאין ס"ת ועושין עגולה ובשביל הס"ת שאינו במקומו עמדו כשאמרו מקודש מקודש וע"כ אנו עושין כן לזכר זה. וא"כ לפ"ז ודאי שא"צ המחזיק ס"ת לעמוד קודם שנותן לש"ץ.

סימן ק''ד ס''ז, אם החזן צריך לכוון להוציא בקדיש וקדושה לעומד בשמו''ע

שאלה: כתוב במשנה ברורה סימן קד, סעיף ז, סעיף קטן כ"ח, שמי שעדיין עומד בתפילת לחש בחזרת הש"ץ, צריך לשמוע ולכוון לקדיש ולקדושה.

האם יש מקום אחר במשנה ברורה דהשליח ציבור צריך לכוון להוציא 1) בקדושה 2) וגם ב"יהא שמיה רבה"?

תשובה: בענין כונת הש"ץ להוציא י"ח בקדיש וקדושה, עי' בשו"ת אבני ישפה ח"ז סי' ח' שכתב דא"צ כיון שזה כל תפקיד הש"ץ וכמו של"צ לכוון להוציא בשמונה עשרה, אך הביא מביאין בשם עוד יוסף חי משפטים ו' שאם החזן רגיל להתפלל אז ישמע מהש"ץ כי מסתמא מכון להוציא אבל אם רק עכשיו מתפלל אז לא יכוין לקדושה כי מסתמא אינו מכוין להוציא, אך כתב דמשמעות השו"ע שלא הזהיר על כך לא משמע כן, וכתב שכן משמע באג"מ אוח ח"ג

סי' ד' ועי' בשו"ת רבבות אפרים ח"ז עמ' ל' ועי' בפסקי תשובות סי' ק"ד ס"ק י"ד מש"כ ומה שהביא שיש אומרים שאפי' שומע מחבירו יוצא.

סימן ק"ח, טעה והתפלל מנחה בזמן ערבית אם עולה לו לערבית

שאלה: ביום החלפת השעון לשעון חורף טעתה ביתי והתפללה מנחה בשעה מאוחרת והיתה סבורה שהתפללה קודם שקיעת החמה ולאחר התפילה נזכרה שהוחלף השעון וראתה שטעתה ולמעשה בשעה שהתפללה כבר היה לאחר צאת הכוכבים ולא יצאה ידי חובת תפילת מנחה והסתפקנו האם עלתה לה התפילה שהתפללה במקום תפילת ערבית משום דאין צריך לכוין דוקא לשם התפילה שחייבים בה ולמרות שכיונה למנחה עולה לה לתפילת ערבית וא"כ תצטרך רק להשלים עוד תפילה אחת לתשלומים במקום מנחה או דלמא כיון שכיונה לתפילת מנחה לא עלה לה לתפילת ערבית ונתחייבה להתפלל ערבית שתים והתקשרנו לשני מורי הוראה ולא ידעו להשיבנו.

תשובה: בענין מי שכיון לתפילה אחת שעבר זמנה האם עולה לו לשם תפילה אחרת שהגיע זמנה ולא כיון לשם תפילה זו, מצאנו בשו"ת שבט הקהתי [להגאון ר' שמאי גרוס] ח"ה סי' מ"ז דנשאל על כך ונשאר בספק, וכן בספר שגיאות מי יבין. ולכא' נראה להביא ראיה מדברי הזרע אמת [או"ח סי' מ"ז] הובא בשערי תשובה בהלכות ראש חודש סימן תכ"ב והוביאו במ"ב שם ס"ק ד' דמי שהתפלל כבר שחרית ואח"כ רצה להתפלל מוסף ואמר ע"ד כן ג' ראשונות ונזכר שלא אמר בשחרית יעלה ויבא יסיים התפלה בשל שחרית ואח"כ יתפלל מוסף. ומוכח דאע"פ שהיה בדעתו באמירת ג' הברכות הראשונות בשביל תפילת מוסף יכול לצאת בברכות אלו עצמן ידי חובת תפילת שחרית ומוכח שהכונה שמכוין לשם איזו תפילה דעתו להתפלל אינה גורעת ויכול לצאת ידי חובת התפילה אחרת אף שלא היתה דעתו לזה. ומצאנו דכן הוכיח בספר אגן הסהר [בחלק החדש] להגאון הגדול ר' אברהם גניחובסקי. וכעת מצאנו בספר וישמע משה או"ח סי' ל"ה דהאריך בזה והביא ראיה זו בשם הגאון ר' שמאי גרוס [וכנראה דלאחר שנשאר בספק בשו"ת שבט הקהתי עלה בידו ראיה זו.] ועיי"ש בספר וישמע משה דכתב דאולי אין משם ראיה כ"כ ראיה לנידון דידן כיון דהתם ביתר הברכות נתכוין לתפילת שחרית כראוי ולכן יצא ידי חובת תפילת שחרית אבל כאן בכל התפילה נתכוין לתפילת מנחה וכתב דהסכים עמו הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א בסברא זו. ועיי"ש עוד דהביא דמרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א נשאל על כך ואמר דעלתה לו לתפילת ערבית ומרן ר' ניסים קרליץ שליט"א (זצ"ל) אמר דלא עלתה לו. ועיי"ש דהביא דהגאון ר' צבי ברגר הביא ראיה במי שהתפלל מוסף של יו"ט בזמן תפילת מנחה וטעה והתפלל שמו"ע של שחרית לשם מוסף דפסק השו"ע סימן רס"ח ס"ו שלא יצא ידי חובת תפילת מוסף מכיון שלא הזכיר מענין קרבן מוסף, ונחלקו האחרונים האם יצא בתפילה זו ידי חובת תפילת מנחה או שמכיון שנתכוין בה לשם מוסף אינו יוצא בה ידי תפילת מנחה וצריך לחזור ולהתפלל מוסף ומנחה, דבספר משכנות הרועים להגר"מ היבנר אב"ד ניזנוב בקונטרס עת מצוא דף י"ד ע"ב פסק דיצא ידי תפילת מנחה וכן פסק בשו"ת חסד לאברהם

תאומים קמא סימן כ"ג בתשובתו להרב אב"ד ניזנוב הנ"ל ואילו הגאון רבי שלמה קלוגר בספר שו"ת טוב וטעם ודעת תנינא עמוד נ' בתשובתו להרב מניזנוב פסק שלא יצא ידי חובת תפילת מנחה מכיון שנתכוין בה לשם תפילת מוסף.

סימן ק"ט, למה א"צ לילך ד' מיל לקדיש דעדיף מתפלה בציבור

שאלה: בסי' ק"ט במ"ב סק"ד כתב דעדיף איש"ר מתפילה בציבור, ולכן אם בא סמוך לקדיש ואם יתפלל תיכף יבטל איש"ר, ואם ימתין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הציבור, איש"ר עדיף. עיי"ש. לפ"ז צ"ב למה גבי תפילה בציבור איתא לעיל סי' צ' סט"ז דאם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללים בעשרה צריך לילך שם, ולאחריו צריך לחזור עד מיל. ולא מצינו דין זה לגבי קדיש. והרי הקדיש דוחה תפילה בציבור, וכל שכן שהיה צריך ללכת עד ד' מילין בשבילו, וצ"ע.

תשובה: בענין מעלת איש"ר על תפילה, הנה מצאנו כבר מי שכתב להביא ראיה לשיטת המג"א ושו"ע הרב החולקים על הפמ"ג והא"ר והמ"ב מענין הד' מילין, אך בע"כ צריך לחלק דחיוב עניית קדיש הוא רק באם שומע ובזה מעלתו עדיפא, אבל א"צ ללכת ד' מילין בשביל לשמוע קדיש וקדושה. וכן מצאנו דכתב בדברות יעקב סי' כ"ו. ועוד יש שרצו לומר דד' מילין לתפילה הכונה ללכת לבית הכנסת לכל התפילה שישמע שם גם קדיש וקדושה, ועי' חידושי בתרא על המ"ב סי' צ' ועוד, ויל"ע.

מקור למי שלא אמר קדיש או קדושה שיאמר מדרשים הכתובים בסידורים

תשובה: בענין המדרשים למי שלא אמר קדיש או קדושה, עי' ברוקח סימן שס"ב ובמטה משה אות פ' ובשאר ספרים הקדושים שיאמר ברייתות המדברים מעניני קדיש וקדושה ע"ש. והנה מדברי הספר אור צדיקים תיקון התפלה אות כ"ב ממהר"ם פאפארש ז"ל מבואר שרשאי לומר הברייתות המדברים מענין קדיש וברכו במקומם קודם ברכת יוצר רק שכתב שלא יאריך בברייתות ע"ש, אך בקיצור של"ה עניני תפלה כתב בהדיא דהוה הפסק ושלא יאמרו אותם אלא אחר נפילת אפים ותחנה וכן המנהג.

סימן ק"י ס"ד, מקור לאמירת המלאך הגואל בתפלת הדרך

שאלה: מה שכתוב בכמה סידורים (ביניהם עוד יוסף חי) שאחר תפילת הדרך אומר פסוק "המלאך הגואל אותי ..." ג' פעמים. מה המקור לאמירת פסוק זה?

תשובה: בענין אמירת המלאך בתפילת הדרך רבים מן האחרונים הביאו שטוב לומר ד' פסוקים או תפילות המתחילים באותיות "לויה" ויאמרם מספר פעמים כמנין לוי"ה דהיינו שאת הפסוק המתחיל באות ל' יאמר ל' פעמים והמתחיל בו' יאמר ו' פעמים ויש כמה נוסחאות לפסוקים. וכנגד האות ה' יש שכתבו לומר את הפסוק המלאך הגואל אותי' כ"כ בעמק ברכה,

שערי ציון של"ה ילקוט ראובני בראשית מט' יח. קיצור של"ה וכן נדפס בסידורים [ויש שהביאו גם את הפסוק הנה אנוכי שולח מלאך].

סימן קכ"ה ב', מקור לכוין רגליו עד לאחר האל הקדוש

שאלה: מה המקור הקדום (חוץ מפוסקים אחרונים שמביאים את המנהג הזה בלי לציין מקור קדום, ומבארים את סיבת השתרשות המנהג) שמחכים ברגלים ישרות כמו בקדושה עד שהחזן גומר אתה קדוש.

תשובה: בענין דטוב לכוין רגליו עד אחר ברכת הק-ל הקדוש מצינו זאת באליהו רבה סי' צ"ה אות ז' והובא בערוה"ש אות ה'.

סימן קכ"ח, אם רופא שביצע הפלה רשאי לישא כפיו

שאלה: רופא כהן אשר בעוונות הרבים ביצע הפלות, האם דינו כהורג את הנפש ואסור לו לשאת כפיו ?

תשובה: בענין כהן שגרם להפלה שלא כדין אי יכול לישא כפיו, עי' במ"ב סי' קכ"ח ס"ק קכ"ט דכתב בשם מג"א בשם הרלב"ח ועוד אחרונים דכהן שדחף אשה הרה והפילה נושא כפיו משום דאין חייבין מיתה על עובר, ועי' שם בשער הציון דהוא אפי' בכלו חודשיו. אך בענין מי שמבצע הפלה במזיד עי' בקובץ נועם חלק כ' עמ' קע"א דדן בכך הר"ר יצחק גליקמן ומסיק דמאחר שהרמב"ם ז"ל פסק כרבי ישמעאל שבן נח נהרג על עוברים ולא מצינו אצל מי מהפוסקים הראשונים שחולק עליו בזה. ודין זה נלמד מהכתוב שופך דם האדם וגו' הרי שהתורה קוראה להורג עובר שופך דם והדין נותן שגם לישראל אעפ"י שאינו חייב מיתה על זה יש בזה משום שפיכות דמים ובכלל עבירת רציחה לפי הכלל שכל דבר שאסור לב"נ מוכרח להיות אסור גם לישראל. ולפי הנ"ל נראה שרופא כהן המבצע הפלות מלאכותיות שלא כהלכה הוא בכלל שופך דמים ואיננו ראוי לנשיאת כפים. ובפמ"ג באו"ח סי' קכ"ח הביא בשם ספר צדה לדרך שאפי' אם הרג גוי. וכתב דאין זה דומה למה שהביא במג"א שם בשם הרלב"ח שאם דחף אשה הרה והפילה כשר לנשיאת כפים. כי שם שאני שהוא בלי כוונה להרוג את העובר ובאקראי בעלמא ובאופן כזה אינו פוסל לנשיאת כפים.

סימן קכ"ח, ברכת כהנים ברמקול

שאלה: כהן שהוא צרוד האם יכול לברך ברכת כהנים ברמקול?

תשובה: בענין ברכת כהנים ע"י רמקול, הנה ידוע מחלוקת הפוסקים בענין רמקול לענין לצאת ידי חובה ושכיח בעיקר בחתונות ובעצרות המוניות ורובם מחמירים בענין, עי' מנח"י סי' ס"ח ומנחת שלמה סי' ט' ועוד לענין שבע ברכות. והנה בענין ברכת כהנים מצוי הדבר גם בימים שעורכים בכותל ברכת כהנים, ועיין בזכרון בצלאל בקונטרס משוש כל הארץ עמ' תכ"ה סע' ט"ו דכתב דאף דנקטו רוב אחרוני הזמן דאי אפשר לצאת בשום דבר שצריכים

לצאת איתו ע"י שומע כעונה עיין בספרו שובע שמחות עמ' ע"ח ובספר התפלה בצבור עמ' קע"ו ס"ק ל"א ולקט הקמח החדש עמ' קל"ט ושערים המצויינים בהלכה סי קמ"א ס"ק ו' ועיין גם דעות חלוקות במנחת אלעזר ח"ב סי ע"ב ופסקי תשובה סי קס"ז, אך לענין הקראת תיבת כהנים ופסוקי יברכך שזה צריכים הכהנים כן לשמוע מבואר בשו"ע הרב סי' קכ"ח סע' ל"ח שאין זה מעכב כלל וא"כ בצירוף האומרים דאפשר בדיעבד כן לצאת מרמקול אפשר להקל בזה ונראה דגם עצם ברכת כהנים אם הקהל שומע רק דרך רמקול הוי כעם שבשדות שמעלתם פחותה מהעומדים בביהכנ"ס, ע"כ. ועיין בספר אשיחה עמ' שצ"א דנשאל על כך מרן הגר"ח קנייבסקי והשיב שאלה ישנה. וע"ע בספר ברכת אהרן ספר שלם על ענינים אלו של שמיעה ברמקול ושאר מכשירים דדן על ברכת כהנים ברמקול ח"א באריכות מעמ' מ' והלאה וכן בספר רץ כצבי ח"ב סי' י' מה שהאריך.

סימן קכ"ח, כהן שלא קרא ק"ש בזמנו שהוא בנידוי לדעת הזוהר אם יכול לישא כפיו

שאלה: בזוהר פרשת בלק (דף קפ"ז ע"א) איתא שכל מי שלא קורא קריאת שמע בשחרית בזמנו, הוא בנידוי כל אותו היום. ע"ש והסתפקתי, כהן שאיחר ולא קרא קריאת שמע בשחרית בזמנו, האם יברך באותו יום "ברכת כהנים", או אין צורך, כי הרי הוא בנידוי.

תשובה: בענין דברי הזוהר, עי' בשו"ת אדני פז ח"ג ס"ו שדן כעין דבריך לענין ש"ץ וכתב דדבר זה אינו מונע אותו מלהיות ש"צ ולהוציא את הציבור ידי חובתם שכן דוקא מי שנידוהו בית דין אין מצרפין אותו לכל דבר שצריך עשרה כפי שפסק מרן בשו"ע או"ח סי' נ"ה סעיף י"ב וכן פסק ביורה דעה סי' שלד סעיף יא ע"ש וא"כ ה"ה לענין ברכת כהנים.

סימן קכ"ח, מקור המנהג שהאבות בברכת כהנים בביה"כ שמים ידיהם על ראש בניהם

תשובה: בענין המקור להנחת האבות את ידיהם בברכת כהנים, כבר נשאלנו על כך כו"כ פעמים וכתבנו שלא מצאנו לכך מקור, וכן בספר התפילה והלכותיה [הרה"ג אהרן זכאי שליט"א] חלק א עמוד 7 כתב ששאל את הגר"ע יוסף זצ"ל ואמר לו שאין מקור למנהג זה שהאב מניח ידו על בנו בברכת כהנים. אך מצאנו מקור למנהג זה דנהגו כן בקהילות בצפון אפריקה כמובא בספר ילקוט מנהגים עמ' 229. וכן בספר דברי שלום [עפגין] ח"ב עמוד שכ"ב כתב שהר"מ מאזוז שליט"א השיב לו שכך נהגו בתוניס ובאטליה מאות שנים, ואמר דאולי כדי שלא יסתכלו הילדים בידי הכהנים. אומנם כעת מצאנו בספר לדעת חכמה ומוסר הביא בשם ספר בנאות דשא להרה"ג המקובל רבי מסעוד אדהאן זצ"ל בפרק ט' שכתב וזה לשונו "ובשעת עליית הכהנים לדוכן העצים עיניך כי כך הזהירו חכמיך ולא תלמוד בספר אחד מספריך יהיה מה שיהיה כי אם דעתך יהיה לברכת כהניך ואם יש לך בנים שים ידך על ראשם שנאמר שמואל ב/ז כ"ט ותנחת עלי ידך ומברכותיך יבורך בית עבדך עכ"ל.

סימן קכ"ח ו', בכור יוצא דופן האם יכול ליטול ידי הכהנים

שאלה: במקום אין לוי שיטול ידי הכהנים, האם "בכור יוצא דופן", יכול ליטול ידי הכהנים, והטעם.

בברכת כהנים באהבה כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס "גם אני אודך"ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

תשובה: בענין שאלתך המקורית, לענין בכור יוצא דופן האם יכול ליטול ידיו ללוים. הנה קימ"ל דיוצא דופן אינו בכור, לא לענין פדיון הבן ולא לענין נחלה. וכן קימ"ל דבכור לדבר אחד לא הוי בכור. וא"כ מסתבר דגם לענין עבודה בבכורות לעת"ל לא חשיב בכור.

אומנם עי' בבאר היטב לענין תענית בכורות, דהסתפק אי חייב בתענית. והנה גדול שבבית פטור מתענית אע"פ שמכת בכורות היתה גם בהם. וצ"ל דהגדר היה דוקא בכור ממש. וא"כ מוכח דיש לו צד דהוי בכור. אך יתכן דבמצרים היה קודם שנלקח מהם הבכורה, ואז לא היה תלוי בדין בכור רק בראשון שנולד. וא"כ אין זה שייך לדין כהונה, ולדין ליטול ידיו ללוים. ועי' בקובץ אמרי שפר עמ' קפ"ט בענין ביאור דברי הבאר היטב.

וכעת מצאנו מפורש במג"א סי' קכ"ח ס"ק ז' דכתב בשם הב"ח בשם מהר"י מולון, דדוקא בכור שהוא פטר רחם יטול ידיו לכהנים.

סימן קכ"ח סמ"ג, ביאור דברי הגר"א שכ' וטוב לב הוא יבורך שלא כלשון הכתוב בפסוק.

שאלה: עי' ביאור הגר"א דכתב לענין ברכת כהנים באבל, דאבל לא יברך כמ"ש וטוב לב הוא יברך, לשון רבינו שכ' כדכתיב אינו מדויק דאין פסוק בלשון זה ממש ויש לשון הפס' במשלי כ"ב ט' טוב עין הוא יברך.

תשובה: בענין דברי הגר"א כ"כ גם המ"ב ס"ק קנ"ז, וא"ל דכן הוא לשון הרמ"א בסעי' מ"ד, אך לא כ' שהוא פסוק. ויתכן לבאר בשני אופנים או דכונת הגר"א לדברי הרמ"א ורק ציין דדרשו בגמ' לא יבורך אלא יברך. ואולי יתכן יותר דלא כתב הגר"א דכתיב בפסוק אלא כמ"ש, ואולי כונתו כמ"ש ברמ"א דכן דרך הגר"א לקצר.

סימן קל"א, האם יש לחתן להימנע מלילך לביהכנ"ס בשבע ברכות

שאלה: האם יש לחתן להימנע מללכת לבית הכנסת בשבעת ימי השבע ברכות כיון שהוא פוטר את הציבור מתחנון.

תשובה: בענין תחנון כאשר חתן נמצא בבית , עי' בט"ז סי' קל"א ס"ק י' ובמ"ב ס"ק כ"ו דכתבו דטוב שהחתן לא יבוא לבית כנסת, אך בשו"ע הרב ובחיי אדם השמיטו דין זה. ובאורחות רבינו ח"ג עמ' ר"י כתב בשם החזו"א דלא ימנע החתן ללכת בשביל כך לבית כנסת, ומ"מ למעשה אין נוהגים כן אלא החתן הולך להתפלל בבית הכנסת וכמו שכתב בכה"ח שם סקפ"ז כתב כי אדרבא יש שמחה לעם כשבא החתן לבהכ"נ כדי להתערב בשמחתו ושלא לומר תחנון וכן הורה החזו"א שאין לחוש לדברי הט"ז הובא אורחות רבינו ח"ג עמ' ר"י וכ"כ בהליכות שלמה פי"א הע' י' ובשו"ת קנין תורה ח"ב סוסי' מ"ד דמעולם לא ראה נוהגין וכן שו"ת להורות נתן ח"ח סי' צ"ו ובתשובות והנהגות ח"ג סי' נ"ה. אמנם ראה אשל אברהם בוטשאטש שכתב מנהגינו כהט"ז ז"ל שלא יהי' החתן בעת התחנון וכן ידוע דהמשגיח ר' יחזקאל לוונשטיין אמר לחתנים לא לבוא לישיבה להפסיד לישיבה את התחנון.

סימן קל''א, נפילת אפים קודם פ' ויאמר דוד או לאחריו

שאלה: האם נופלים אפים לפני הפסוק: ''ויאמר דוד אל גד...'' או מיד לאחריו. לכאורה מיד לאחריו, אך בהרבה סידורים כתבו ליפול לפני הפסוק. איפה מוזכר דבר זה בפוסקים.

תשובה: בענין מתי זמן נפילת אפים לפני אמירת ויאמר דוד או אחריו לא מצאנו ד"ז מפורש בפוסקים, אך נראה דהוא אחרי אמירת ויאמר דוד, דהנה אמירת הפסוק ויאמר דוד אל גד קודם נפילת אפים הוא מנהג חדש יחסית. ובספר מעשה רב כתב וכן אינו בכל סידורי אשכנז הישנים ומצאנו לראשונה אמירתו בספר קיצור שלה לג"ר יחיאל מיכל עפשטיין ובסידורו דרך ישרה.

וכן אף דמנהג העולם לומר בקשת רחום וחנון בישיבה ובדרך נפילה וכ"כ תניא רבתי ובאגודת אזוב וביסוד ושורש העבודה. אך יש שכתבו שצריך לומר בקשה זו מעומד לפני שנופלים על פניהם, עי' סידור ר' שבתאי סופר, חסד לאלפים ובן איש חי ובית מרדכי. א"כ מסתבר דויאמר דוד דהוא ודאי רק הקדמה אין עדיין נופלים על פניהם דאין זה מנוסח הוידוי.

סימן קל''א, אמירת תחנון לאחר שיצא החתן מביהכנ''ס, או כשבא להתפלל במנין שלאחריו

א. בעניין מי שהתפלל עם חתן וכבר יצא החתן, הנה יש נידון לעניין חתן שיצא בעת סיום חזרת הש"ץ האם פוטר את הציבור מלומר תחנון, המג"א סי' קל"א סקי"ב הביא מהתרה"ד ח"ב סי' פ' שנוהגים החתנים בריינוס לצאת קודם רצה כדי שיוכלו הקהל לומר תחנונים וכעין זה כתב בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' קע"ט דאם אין הציבור רוצה לבטל נפ"א ותחנונים מוטב שיצא החתן אחר ברכת כוהנים, גם בא"א בוטשאטש בסי' קל"א כותב דמנהגם כהט"ז שלא יהא החתן בעת תחנון שם כדי לאפוקי מפלוגתא. אך עי' בשו"ת הלכות קטנות סי' כ"א דהביא את דברי בעל תרוה"ד סי' פ' דרגילים החתנים לצאת כדי שיאמרו וכתב דקשה דהרי אם יצאו ולא נשארו עשרה בבהכנ"ס אומרים קדיש תתקבל משמע דבתר התחלה אזלינן עכ"ל,

וכוונתו דה"ה כאן אף שיצא מבית הכנסת פוטר וכ"כ היעב"ץ בסידור וכן מדייקים במ"ב וכן מנהג העולם ועי' פסקי תשובות שם.

ב. ובעניין חתן שבא למנין השני, עי' באשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש סי' קל"א ד"ה חתן שכתב דנראה שכשהוא בביהכ"נ והוא אינו מתפלל כלל בין המתפללים, ולא הניח כלל טלית ותפילין כי דעתו להתפלל עם מנין שיתפללו אחר כך בזה לכולי עלמא אין למנוע מלומר תחנון על ידי החתן, כי רק כשמתפלל עמהם גם שאינם שווים במקום אחד שייך צירוף מה שאין כן כשהוא לומד והם מתפללים, וכן כתב הגר"ש קלוגר זצ"ל בספר החיים דיש לומר תחנון בכה"ג, וכ"כ בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז בהשמטות או"ח סי' ג'. אמנם בדעת תורה סי' קל"א אחר שהביא דברי הגרש"ק כותב לענ"ד כיון דכל נפ"א רשות יש להקל בכל גווני ע"כ. וכן ראה בשו"ת חסד לאברהם אלקלעי או"ח סי' ב' שהאריך בזה והעלה דכל שהחתן שם אף שכבר התפלל אין לומר תחנון דאין לעורר דינים כשהחתן נמצא שם. וכ"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בהליכות שלמה פי"א ס"ז דחתן שנזדמן לבית הכנסת ומשתהה שם כגון שממתין למנין אחר וכד' אף שאינו מתפלל עמהם אינם אומרים תחנון. ועי' באחרונים שהאריכו ועי' באוצר התשובות לשאלות מצויות ח"א שהאריך בכמה וכמה אופנים בעניין.

סימן קל"א, האם צריך לעמוד בתחנון בקטע של ד' אלקי ישראל

תשובה: בענין ישיבה בתחנון בקטע של ד' אלקי ישראל למתפללים נוסח ספרד, עי' בספר אישי ישראל פכ"ה ס"ק י"ט דהביא דמה שעומדים בתחנון הוא משום דהוא כנגד השמונה עשרה וכך א"צ לעמוד בד' אלקי ישראל דכבר אינו כנגד השמונה עשרה, כ"כ בשם המטה משה וכ"מ באבודרהם וכ"כ לו הגר"ח קנייבסקי שליט"א ולפ"ז אין חילוק בין נוסח ספרד לאשכנז, ורק בנוסח ספרד כיון שכבר עומדים ממשיכים לעמוד בקטע הקצר דלא משתלם להם לשבת, אך אין זה מדינא.

סימן קל"א, היכן מקום הנחת היד על הזרוע בנפילת אפים

שאלה: איפה על הזרוע יש לשים את הראש בשעת נפילת אפים?

תשובה: בענין נפילת אפים לא כתוב בשום מקום חילוק היכן ישים ראשו בזרוע והעיקר שלא ישים על כף ידו ששם זה סכנה כמבואר באר"י, עי' בבאר היטב סי' קל"א ס"ק ב'.

סימן קל"ד, טעם שבחלק מהסידורים הושמט בבריך שמיה, ותיהב לי בנין דכרין

שאלה: בנוסח של "בריך שמה" שנדפס בסידורים הרבה מהם משמיטים את המילים בסוף "ותיהב לי בנין דכרין דעבדך רעותך". וחלק מהם כותבים את מילים אלו בתוך סוגרים. ובדברי הזוהר פרשת ויקהל שזהו מקור אמירה זו כתובים מילים אלו. ומשמע שזהו חלק של

הזוהר (ולא הוספה) האם אפשר לברר דבר זה. אם מילים אלו הם הוספה בעלמא (ולכן נשמטים או נכתבו בסוגרים)או חלק מדברי הזוהר ובזה צ"ב למה נשמט בסידורים.

תשובה: בענין ותיהב לי בגין דכרין דעבדין דעותך המוקף בסוגרים, מצאנו שכבר עמד בזה הגאון רבי אליעזר פאפו ז"ל בספרו חסר לאלפים סימן קלה אות ב' שכתב והנה נוסח בריך שמיה הובא בזוה"ק ונדפס בסידורים אך מחסרים חסרון גדול כי שם נאמר יהא רעוא קדמך דתפתח לבאי באורייתא ותיהב לי בנין דכרין דעבדין רעותך וכו' וידוע כמה צריך האדם להתאמץ לבקש רחמים על הבנים כש"כ בעת רצון שעת רחמים עכ"ל הנה בפשטות אפשר לישב דהכונה בסוגרים אלו דהרי יש זמנים שכבר אין אדם יכול להוליד ילדים ולכך אין טעם באמירה זו.

אך עי' בספר יסוד מערבי לרב רפאל אוחנה זצ"ל והוא ביאור לספר יסוד יוסף לרב יוסף מפוזנא ז"ל שבפרק תקוני החטא אות ג' כתב הרב יסוד יוסף להיות נזהר לומר בשעת הוצאת ס"ת תפלת בריד שמיה דמארי עלמא אך קבלתי מהמקובל האלה"י האי תנא ירושלמאה כמהר"ם פאפירש ז"ל שלמדתי אצלו והעתקתי ממנו הגהות על הזוהר ובתוכם הגהה על זוהר ויקהל דף רו ע"א הנוסח ק"ל תיבין וכו' והוא תקון קרי מה שהוציא אדה"ר בק"ל שנים וכו' עכ"ל. וביאר שם הרב המחבר נראה שהגהה שאין לומר ותיהב לי בנין דכרין דעבדין רעותך הלא היא סגורה בשני חצאי לבנה בסדורים שלו וישאר ק"ל תיבין עכ"ל. אמנם העיר שם המו"ל שבנוסח שלנו יש קל"ב תיבין וצ"ע. וכן בספר פתח הדביר סי' ל"ב אות ב' הביא דברי היסוד יוסף. וראה בספר עיון תפלה להגאון ה' שמעריל מהרימלוב שכתב על דרך שכתבנו בתחילה הטעם על השמטה זאת מהסדורים וז"ל ולא ידעתי למה נשמט בסדורים ונראה דאם הוא בא בשנים שלא יהיה לו בנים לא יאמר. גם בעל סידור ישועות ישראל בזר זהב כתב ומי שהוא זקן לזה יאמר ואנא ובנאי ובנתין דילי יעבדון רעותך והוא כדרך שכתב בעיון תפלה דיכול האדם לשנות את נוסח הבקשה לפי צרכו. אמנם יש לתמוה למה כתבו לשנות בגוף נוסח הרשב"י דמאן ספין ומאן חשיב לערב ולשנות נוסח תפלה המיוחד לנו מפי רשב"י בכבודו ובעצמו.

עוד אפש"ל דגם כשכבר אינו יכול להוליד עדין יכול לומר הנוסח כיון דבני בנים הרי הם כבנים. וכן אפשר דמתפלל גם על הבנים שנולדו כבר שיעשו רצון ה', וכן מדויק קצת ל' הזוהר שכ' דעבדין רעותך ולא אמר דיעבדון רעותך.

סימן קל"ה, מנהגי חלוקת הקריאה בשני וחמישי בפר' בראשית כי תשא ונשא

שאלה: מנהגינו לקרוא בשבת במנחה ובשני וחמישי עד מקום קריאת הלוי בשבת. (או יותר כשאין י' פסוקים) מלבד שני מקומות או שלש. כדלהלן.

בפרשת נשא מנהגינו לקרא לכהן עד ע"פ ה' ביד משה ובב' וה' יש מנהג לקרוא עד ביד איתמר בן אהרן הכהן. ובזה אכן יש שני מנהגים לעניין קריאת הכהן. שבספר נוהג כצאן יוסף מביא

כמנהגינו. ובספר מנהגי וורמיזא מביא שגם בשבת וגם בבו"ה קוראים רק עד בן אהרן הכהן. וא"כ כ"א כשיטתו.

אבל בפר' בראשית מנהגינו בבו"ה לקרא עד שלישי וכ"ה מנהג הפסקה בשבת לכהן בספרים הנ"ל. אבל מנהגינו לקרוא עד לעשות.

וכן בפ' כי תשא מנהגינו בבו"ה עד לו ולזרעו לדורותם וכן מנהג הפסקה לכהן בספרים הנ"ל. אכן מנהגינו לקרוא לכהן עד וינפש.

שאלתי, האם יש מקור קדמון במקומות אלו לא לקרוא את קריאת הכהן או לאידך גיסא שבאמת יש לקרוא גם בבו"ה עד לעשות ועד וינפש.

תשובה: בעניין הקריאה בפרשת נשא, מצאנו כו"כ חילוקי מנהגים עד היכן הקריאה בשני ובחמישי. דמנהג פולין כמש"כ בשם נוהג כצאן יוסף וכ"כ בספר שלחן הקריאה ושם כתב דגם לכהן קוראים כן. אך בספר תיקון יששכר וכן בספר דברי קהלת מנהגי פפד"מ ובסידור התניא כתוב כמ"ש בשם מנהגי וורמיזא עד בן אהרן הכהן. והטעם לפי העניין הוא הפסק גדול מההפסק השני כנדפס. לפי שכאן מסתימת חלוקת התפקידים לשלשת בתי אב גרשון קהת ומררי. ומכאן ואילך מתחיל עניין חדש ויפקוד משה וגו'. ועי' בלוח דבר בעיתו שגם העיר על כך שכאן שונה ממה שקוראים לכהן בשבת. ועי' בנטעי גבריאל פסח ח"ג פמ"ז סע' י"ט. ובעניין הקריאה בפרשת בראשית בנוהג כצאן יוסף כתב שהמנהג בשני וחמישי לקרוא עד יום שלישי. וכ"כ בספר שולחן הקריאה ושם כתב דגם בשבת קורא הכהן עד פס' זה. ועי' בספר שלחן הקריאה בסופו בשם ר' בצלאל הכהן מוילנא שכתב לקרוא לכהן עד יום חמישי. וכ"כ בסידור בית יעקב ובעניין קריאת שבת כי תשא בספר שלחן הקריאה מביא שקורא גם בשני וחמישי וגם בשבת הכהן עד לו ולזרעו לדורותם.[ועי' בספר שלחן הקריאה שכותב את כל סדר הקריאות לשבת ולשני וחמישי לכל ימות השנה.] אלו המנהגים שמצאנו על פרשות אלו. אך למרות שיש הרבה פעמים שצמוד דין קריאת הכהן לקריאת שני וחמישי לא מצאנו מי שכותב שיש כלל כזה וכמו שמוכח שיש יוצאים מהכלל.

סימן קמ"ט, טעם שאומרים בחזרת הס"ת פ' עץ חיים קודם פ' דרכיה דרכי נועם שבמשלי כ' בהיפך

שאלה: בעניין הפסוקים "ובנחה יאמר" שאומרים כשמחזירים הס"ת להארון קודש, למה אומרים את הפסוק עץ חיים היא וגו' קודם הפסוק דרכי' דרכי נועם וגו'. והלא הם שני פסוקים בפרק ג' ספר משלי. פסוק י"ז שמה הוא דרכי' דרכי נועם ופסוק י"ח הוא עץ חיים היא וגו'. וצ"ב למה הפכו הסדר?

תשובה: כבר עמד בכך בסידור היעב"ץ דפוס אשכול עמוד ש"כ שכתב שבאמת הוא טעות סופר וצריכין לומר כסדרן במשלי וכלשונו והמדפיסים נבוכים הם באר"ש כל מעשיהם מקולקלים

והפוכים. ועי' בספר קדושת ציון להרה"ק רב"צ מבאבוב זצ"ל הי"ד פר' יתרו דרוש להכנסת ס"ת ושם מתרץ ע"ד הדרוש. ועי' בקובץ בית אהרן וישראל קובץ קע"ט עמ' קנ"ט שהביא כל זה וסיים מכל מקום מצוה ליישב מנהג ישראל.

סימן ק"נ, אם יש איסור לבנות בית כנסת ע"י יחיד כדי לזכות את הרבים

שאלה: רציתי לשאול האם ישנה הלכה שאם רוצים לבנות בית כנסת וכדומה ויש במקום עשיר המוכן לנדב את כל הסכום הדרוש להקמתו אין מקבלים ממנו כיון שצריכים לאפשר לכל בני העיר ליטול חלק במצווה.

תשובה: בענין תרומת בית כנסת ע"י אדם יחיד לא מצאנו מקור לאיסור זה, אומנם עיין באוצר אפרים שמות ח"ג עמ' א'רנ"א מובא שעשיר אחד רצה לתרום את כל הסכום לבנין ישיבת ראדין והח"ח לא הסכים ואמר לו שרוצה אני לזכות את כל ישראל שיטלו חלק בבנין הישיבה ולמד זאת מהפס' מאת כל איש אשר ידבנו ליבו והוסיף שהלכה פסוקה היא בשלחן ערוך [לע"ע לא מצאתי איה מקומו [כ"כ באוצר אפרים] וגם אנו לא מצאנו את מקורו] שאם רוצים לבנות בית כנסת בעיר ויש במקום עשיר המוכן לנדב את כל הסכום הדרוש להקמתו אין מקבלים זאת ממנו כיון שצריכים לאפשר לכל בני העיר ליטול חלק במצוה. והנה סיפור זה מועתק מילה במילה מספר פרפראות לתורה על ספר שמות ושם הדין מהשו"ע מופיע בסוגרים ומשמע שזו תוספת של המחבר ולא מהחפץ חיים וא"כ יתכן דאגב ריהטיה הוסיף זאת ואין לכך מקור.

סימן קנ"ד, מקור נר נשמה וענינו ואי הוי נר מצוה

שאלה: בשו"ע יורה דעה סי' ק"ד איתא ובמקום ששומן מאוס אסור להדליק ג"כ בבית הכנסת משום הקריבהו נא לפתחך, וכ' הפרי מגדים שם דה"ה לכל נר מצוה והיינו נר חנוכה ויארצייט ונר שבת.

באיזה נר יארצי"ט כונת הפרי מגדים דנקרא נר מצוה, האם דוקא בנר שמדליקין ליוה"כ המובא ברמ"א הנ"ל, או גם מה שנוהגין להדליק בכל פעם שאומרים יזכור, וכן המדליקין ביום השנה של הוריו, או אפי' כל נר המדליקין למת כגון בהולכין לקבר או חסידים ביום היארצי"ט של הצדיק.

ועי' בהל' חנוכה בסי' תרע"ד סעיף ב' דהביאו המחבר והרמ"א כל הנרות שנקרא נר מצוה (לענין שמותר להדליק מא' לחבירו), ושם אי' נר של בהכ"נ ושל חנוכה ושבת, ונר לת"ת או לחולה הצריך נר, והוסיפו הפוסקים שם (ב"ח באר היטב) דגם נר הבדלה הוי של מצוה אבל לא מצאתי בשום פוסק שם דה"ה נר יארצי"ט, וצ"ע הא כ' הפרי מגדים דהוי נר מצוה.

ועי' בהל' בית כנסת סי' קנ"ד סעיף י"ד אי' אין מדליקין נר של הדיוט מנר של בהכ"נ, (אבל נר של מצוה מדליקין, משנ"ב שם) ועי' במשנ"ב שם דפיפ"א של טאבא'ק פוסק השערי תשובה

דאסור להדליק מנר של בהכ"נ, אבל נר של יארצי"ט הדולק כל המעל"ע יש להתיר, וצ"ב מה כונתו בנר של יארצי"ט הדולק כל המעל"ע, האם בא לאפוקי נר יארצייט אחר, ועוד דמשמע דיש בו קדושה אלא שיש להתיר, ומה גדר הדברים שלא להדליק משמן מאוס.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור לנר יארצייט, ומה ענינו, ואם נקרא נר מצוה בחפצא בעצמו כשאר נר מצוה, או דהוי נר מצוה בעצם ואז צריך להבין מה ענינה.

א. בענין מקור לנר נשמה, עי' בנחלת שבעה דכתב דנר נשמה הוא לכבוד המתים ולתועלתם, ובמעבר יבוק כתב דסגולת הנר הוא להבריח המזיקים אפי' בלילה, ועי' באלף המגן על המט"א שער ג' בהערה דיש לנשמה הנאה מכך ויכולה לעלות ולשוטט עיי"ש, וכ"כ במועד לכל חי פ"ג, עוד יש שפירשו ע"פ מש"כ האר"י בשער הכונות חנוכה ועוד מקומות שיש ג' יחודים הנקראים יחוד נ"ר והם הויה אהי"ה, הויה אלהי"ם, הויה אדנ"י, שהם בגימטריא נ"ר. ויש תועלת לנשמה כשמדליקים נר ע"פ הנ"ל. ואי מקרי נר של מצוה עי' בבה"ל בסי' תקי"ד סעי' ה'.

ב. ובענין מש"כ מהל' בית הכנסת סי' קנ"ד הנה המנהג להדליק בבית כנסת שני סוגי נרות האחד שידלק לפני העמוד, ומלבד זאת נר שידלק בבית כנסת מעת לעת והנה נר שמדליקין לפני העמוד תכליתו לכבוד בית הכנסת והוא נר מצוה ואסור להנות ממנו ולהדליק ממנו סיגריה ומש"כ המ"ב להתיר מירי שאינו לכב' בית הכנסת ולא בא לאפוקי נר של יארצייט אחר רק לאפוקי נר בית הכנסת, עי' כ"ז במשמרת שלום ובפוסקים שם, בדברי סופרים קצור הל' אבילות פ"ס סעי' כ"ח כ"ט.

ובעיקר גדר נר יארצייט אי הוי נר מצוה או לא, הנה כמ"ש בפמ"ג יו"ד סי' ק"ד דמקרי נר מצוה, אך בעיקר דברי הפמ"ג עי' בדרכי תשובה ביו"ד שם ס"ק ל"ג דהביא דבספר מאורי אור על ברכות דף ל"ח חולק על הפרי מגדים וס"ל דנר יארצייט לא הוי נר מצווה ומותר בשמן מאוס, ויעוי' ביביע אומר ח"ג יו"ד סי' י"ט אות ר' דהביא עוד חולקים על הפמ"ג, ויל"ע אי המ"ב בשם השערי תשובה בס' קנ"ד לעניין להדליק את הפיפ"א הוי אליבא דהפמ"ג או חולק עליו, וכן נ"מ ממילא במחלוקת זו גם לנר לחנוכה או לא, ובפשטות הוי מחלוקת. וא"כ דין נר חנוכה יהיה תלוי במחלוקת זו. והנה מצינו עוד דיון אם נר יארצייט מקרי נר מצוה גבי הדלקה ביו"ט דיעוי' בסי' תקנ"ד ה' בבה"ל ד"ה נר לגבי יו"ט דמקרי נר של מצווה בשעת הדחק בשם הכתב סופר אך שם יותר תלוי אי מקרי צורך או לא, וכיון שרגילים להדליק לזכר אביו ואמו יתכן דאף דלא הוי נר מצוה מקרי צורך עיי"ש, ורק בשעת הדחק כמ"ש מתיר שם. עוד יעוי' במג"א סי' רס"ו ס"ק ו' לגבי להדליק נר יארצייט בבין השמשות של שבת דמתיר אך גם שם שוב תלוי בדיון אי הוי צורך עיי"ש. עוד יש להעיר דמש"כ דבנר חנוכה לא מוזכר נר של יארצייט אין זה דיוק דהנה הפמ"ג שם קנ"ד באשל אברהם ס"ק נ"ט חוזר על דינו שביו"ד בעכבר שנפל לשמן דכתוב דאסור נר מצוה ומונה נר שבת ונר חנוכה

ונר בית כנסת ולא מונה נר יארצייט אע"פ שביו"ד הוכיח זאת ובע"כ לא מזכיר בכ"מ כל הדוגמאות ולכך ליכא דיוק ובדברים אלו מיושבות כל הערותיך.

סימן קנ"ד, אם מותר לעשות פרוכת ארון קודש מבפנים ודלת מבחוץ

שאלה: האם מותר לעשות ארון קודש שהפרוכת תלויה מבפנים, ומבחוץ יהיה סגור בדלת יפה ממתכת יקרה, וכדומה. ולא יהיה פרוכת מעל הדלת כמו שרגילים להניח.

תשובה: בענין דין פריסת פרוכת והמנהג לפרוס פרוכת בחוץ ושאין לשנות. מקורו בהררי קודש עיין במגילה כ"ו: "האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא" ועי' רש"י שם. אך תוס' ועוד ראשונים חולקים על רש"י ופירשו דהיינו מה שפורסין אותה סביב הארון מבחוץ, והר"ן בהלכות כתב דהטעם לזה כענין שכתוב ופרשו עליו בגד תכלת מלמעלה, והובא בפרישה קנ"ד ס"ק ה', וכן כתב בשו"ת זרע אמת חלק א' אורח חיים סימן כ"ו והובא במחזיק ברכה סק"ג ובשערי תשובה סק"י. ועיין בשו"ת יחוה דעת חלק ו סימן ט'ש דאין לשנות המנהג לפרוש פרוכת על ארון הקודש ואפילו רוצים לשנות ולהניח הפרוכת בתוך הארון. ועי'עוד ב הל' ברורה ח"ג עמ' תס"ו. אומנם עי' ברבבות אפרים ח"ג סי' צ"א דכתב להתיר. וכך נהוג בישיבת פוניבז' בארון הקודש המפואר והעתיק שהובא מאיטליה, ועי' בתל תלפיות ס"ו עמ' קס"ט.

סימן קנ"ו, האומר דבר בשם אומרו אם צריך להזכיר כולם

שאלה: התקשיתי כשהגמ' מביאה מימרא בשם רבי פלוני כגון אמר רבי יהודה אמר שמואל, הרי בודאי שמסדרי הגמ' רבינא ורב אשי שכתבו האי מימרא לא שמעוהו בעצמם מפי רב יהודה. אלא מפי רב אחר שאמר מפי רב פלוני, והוא מפלוני וכו' וא"כ למה מביאים רק את רב יהודה אמר שמואל.

וביותר שלפעמים כן מביאים עוד איזה רב כמו אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל, ומה נשתנה.

תשובה: בענין להזכיר את שמות כל האומרים המימרא, עי' מג"א סי' קנ"ו דציין מקור לאומר דבר בשם אומרו דעובר בלאו, לנדרים דף מ' ושם לא מוזכר דבר זה, אך שם יש הרבה איש מפי איש א"ר שמעון בר זביד אמר יצחק בר טבלא א"ר חייא אריכא דבי ר' אחא א"ר זירא א"ר אלעזר א"ר חנינא א"ר מיאשא משמי' דר' יהודה בר אילעאי מאי דכתיב וזרחה לכם יראי שמי וכו' וכמעט שלא נמצא עוד מאמר בתלמוד בשם רבים איש מפי איש כבכאן. אך עי' הג' חכמת שלמה שם סי' קנ"ו על השו"ע דכתב דאין חייב להזכיר אלא את האחרון והראשון ולא את האמצעים. וצ"ל דכשמזכיר עוד שמות הוא מטעם דאז היה הכל תורה שבע"פ ורצה שיסמכו עליו שמימרא זו נכונה או שהסכימו עליה עוד תנאים או אמוראים ולכך מזכיר כולם אף שאינו חייב. [וכן לפעמים אומר זאת לזכרון].

סימן קנ"ז, אם צריך לאכול עם מפה על השלחן

שאלה: האם יש ענין לאכול כשיש מפה על השלחן (בין בשבת בין בחול) כי ראיתי בכה"ח [סי' קנז סק"ט] שכתב כך רק שכמדומה לא הביא מקור לדבריו (אולי מה שכתב סידור הרש"ש קאי על זה?) ובאמת שמצוי מאד שאוכלים בשבת כל אחד עם מפה קטנה מתחת לצלחת שלו האם שפיר דמי למיעבד הכי.

תשובה: בענין מפה על השלחן, הלשון המופיע בכף החיים הוא מאזהרות בסוף סידור הרש"ש שמקורן בחיד"א והלשון של שימת המפה מקורו באור צדיקים ודרך סעודה לר' מאיר פופרש אות כ"ד וע"ע בס' מנהגי ישראל תורה סי' ק"ע אות ל"ד מ"ש משם הראשית חכמה והשלה"ק ועיין שלחן הטהור ס"ז עפי' סידור האריז"ל ובסידור רבי אשר סדר סעודתן של ת"ח שהוא מתקנת הר"ש אלקבץ ז"ל ורוב בעלי התורה שבצפת ת"י וע"ע בשלחן הטהור לבעל שומרי אמונים עמ' קל"ב.

סימן קנ"ח ט', ביאור דברי הבאה"ט דהמזלזל בנט"י הוא אפי' בפ"א

שאלה: שו"ע סי' קנ"ח סעיף ט' "צריך ליזהר בנט"י, שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם. וכתב שם הבאר היטב "אפילו בפעם אחת", וצ"ע מה מקורו, הרי רש"י ותוס' בסוטה ד: כתבו שמזלזל תמיד.

תשובה: בענין קושיתך על דברי הבאר היטב, עי' בספר גבורות יצחק על סוטה דף ד' דכבר הקשה קושיא זו ונשאר בתימא. ובאמת כבר העיר כן בפמ"ג במשב"ז קנ"ח אות י"א דמלשון השו"ע שכתב צריך ליזהר משמע דאפילו בפעם אחת ואילו כל המזלזל משמע תמיד כמ"ש הכס"מ בפ"ו מהלכו' ת"ת הלי"ד המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים ופירש הכס"מ מזלזל תמיד. ועי' בכף החיים שם ס"ק ע"ד דכתב וז"ל ודברי הש"ע יתפרש כך צריך ליזהר בנט"י ר"ל אפי' בפעם אחת שהרי החמירו כ"כ בענין מי שמלזל תמיד ומינה משמע דגם בפעם אחת אינו ניצול ממקצת העונש דאם אינו עושה כולו עושה מקצתו ולפ"ז גם חיוב נידוי דכתב השו"ע אינו אלא למי שמזלזל תמיד דהא בחדא מחתא מחתינהו בהדי הנך דבתרא וכו'. ומיהו נראה דהא דמצרכינן תמיד היינו למי שאינו נוטל מחמת עצלות אבל למי שמתכוין לעבור שאינו חושש לגזירת חכמים זה נקרא מזלזל אפי' בפעם א' וחייב בכל העונשין שאמרו במזלזל.

סימן קנ"ט ט"ז, טבילת ידים לאכילת פת בבריכת שחייה

תשובה: בענין טבילת ידים בבריכה עי' בשו"ע סימן קנ"ט סעיף ט"ז דהביא מחלוקת בענין מים שאובין ובביאור הלכה סימן קנ"ט ד"ה ולהראב"ד מטבילין כתב שבאשכול ובאו"ז והטור משמע כהרמב"ם שפוסל במ' סאה שאובין לנטילת ידים, [אומנם בשו"ע הרב פסק כדעה המתרת וכן יש מקילים בשעת הדחק כמבואר במ"ב שם אך בבריכה יש קולא נוספת דשאובה

שהמשיכוה כולה כשר כמבואר בשו"ע סימן קנ"ט סעיף ט"ז אם יש מ' סאה ובבריכה ממשיכים את המים ע"י צינורות, ואין לפוסלם מחמת שנעשה בהם מלאכה ששוחים בהם דיעוי' בשו"ע שם דכתב דנחתום שטבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין, דהמים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה ועי' במ"ב ס"ק י"ד דטבילת ידים לחוד לא הוי מלאכה וגם אין נמאסין המים בזה. וכן פסק בספר מראות יחזקאל [להרה"ג יחזקאל ראטה עמ' מ"ח וכן פסק באוצר פסקי נטילת ידים סי' מ"ז. [להרה"ג ר' מיכאל פרץ שליט"א]

סימן ק"ס, בדין מים עכורים

שאלה: רציתי לשאול בדין מי הגשמים של מכסיקו אשר מחמת הזיהום אויר לפעמים משתנה קצת מראה המים לצהוב האם כשרים לנטילת ידים.

בברכה רבה ע"ה יצחק פרץ עי"ת מכסיקו יע"א

תשובה: בענין נט"י ע"י מים עכורים ע"י עפר או שאר דברים ומים נפסק בשו"ע סי' ר"ס סע' ט' אם אינן ראויין לשתיית הכלב כגון שהוא עב הרבה הר"ז פסולים בין לנט"י ובין לטבילת הידים אבל אם ראוים לשתיית כלב כשרים בין לנט"י בין לטבילת ידים.

ונטילת ידים במים שנשתנו מראיהן מבואר בשו"ע סי' ק"ס א' דאין נוטלין הידים אלא במים שיש בהם מראה מים אבל אם נשתנו מראיהן מחמת דבר אחר בכגון שנפל לתוכן דיו או שאר צבעונין או אם נשתנו מחמת עשן ודבר אחר הרי זה פסולין אבל אם נשתנו מחמת עצמן כגון שעמד זמן רב בכלי עד שנעשה ירוק ע"י האויר החם וכיו"ב דעת המחבר שם דפסולין וכן פסק בברכי יוסף ובבן איש חי וכף החיים. אך עי' במ"ב שם כתב דהרמב"ם חולק וס"ל דכשרים וכן הסכימו האחרונים מג"א ט"ז הגר"א שו"ע הרב ועוד. ולפ"ז במי גשמים שבאים שנשתנה מחמת זיהום אויר אם ראוים למאכל כלב מצד זה אפשר ליטול בהם ורק מה שיש לדון הוא מצד המראה ובפשטות ע"י זיהום האויר לא מקרי שנשתנה מחמת עצמם אך עדיין יש לדון אי מקרי שינוי דעי' בא"א בוטשאטש דמי גשמים שנוטפין מן הגג ומראיהן נראה כמראה געל יש להסתפק בכשרותם אם נשתנה ע"י עשן הנדבק בהגגין או לא והובא דבריו בארחות חיים סק"א וא"כ לפ"ז יש לדון במים שלכם במקסיקו וצריך לראות בפועל עד כמה הוא השינוי וע"פ כל המקורות הנ"ל לפסוק.

וחזר השואל וכתב דספיקו של הא״א הוא ספק במציאות אם הוא מחמת עשן או אבק ואינו ספק הלכתי כלל. וכאן הספק הוא האם מאחר שכך נוצרים המים ומגיעים אלינו בצבע שונה י״ל שזהו צבעם בטבע או מאחר שידוע שיש עשן רב והשינוי מחמת העשן לא איכפת לנו שכך מגיעים המים אלינו.

תשובה: הנה במכתבך הראשון לא הגדרת את שורש הספק וכיצד נוצרים מים אלו אך לפי מכתבך השני הננו מבינים דהמים נוצרים בצורה זו מתחילת ברייתן [והיינו שהשינוי חל כבר

בשינוי המצב צבירה של החומר והיינו שהאדים נהפכים למים צהובים מחמת הזיהום] וא"כ זה דומה למש"כ בשו"ע סי' ר"ס דאם נשתנו מחמת עצמן כגון שעמד זמן רב בכלי עד שנעשה ירוק ע"י האויר החם וכיו"ב דעת המחבר שם דפסולין וכן פסק בברכי יוסף ובבן איש חי וכף החיים אך עי' במ"ב שם כתב דהרמב"ם חולק וס"ל דכשרים אך למעשה צריך לדעת האם באמת ההגדרה שכתבנו זו המציאות או יש שם מצב אחר.

סימן קס"ז, מקור למה שאומרים שאסור לשבת על שולחן, ובאיזה שלחן

תשובה: בענין האיסור לעמוד או לשבת על גבי השולחן הטעם הוא ע"פ מה שאמרו חז"ל שהשולחן דומה למזבח [כמ"ש בברכות נ"ה וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה' ר' יוחנן ור"א דאמרי תרוייהו כל זמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על ישראל עכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו וכן איתא בחגיגה כז שולחנו של אדם מכפר עליו]. כ"כ בשולחן הטהור למהר"א ראטה במאמר תיקוני והנהגות השולחן דף קל"ג ומביאו גם בשו"ת רבבות אפרים חלק ו' סימן צ"ה וכן בשו"ע הקצר [הגר"י רצאבי] סי' כ"ט אות כ"ה. ומקורו ממה שאמרו שאסור להרוג כינה על השולחן והוסיף וגם לא יניח בניו הקטנים שיעמדו על השולחן וגם קיבלתי כי זה סכנה ח"ו והכל בשביל ששולחן דומה למזבח וצריך להתנהג בקדושה ואז שולחנו מגין עליו מכל רע בזה ובבא ויקויים בו תהלים כ"ג ה' תערוך לפני שולחן ע"כ. ומה שכתב לענין כינה הוא בספר חסידים סימן ק"ב וע"ע שם בסימן תתק"כ והביאו המג"א סימן קס"ג ס"ק י"ג וכן עוד אחרונים. ועי' למהר"י יוזפא בפרק התורה סדר הלמוד שכתב בשם ר' יונה בספר היראה שאסור להרוג כינה ע"ג שולחן משום שהוא דומה למזבח וכן מצינו לשבולי הלקט ס' קמא שכתב מה שנהגו לבצוע על המלח פרשו הגאונים לפי שהשולחן דומה למזבח וכתיב על כל קרבנך תקריב מלח.

ועי' עוד ברבבות אפרים בחלק ג' סימן תפ"ו ובשו"ת חקי חיים אור"ח ח"ב סימן ל"ה אות א' ספר חסידים סי' תתק"כ החיד"א ביוסף אומץ סי' ס"ד ושם מיירי לענין שלחן שאוכלים עליו, אך בספר חסידים מביא העובדא שהילד ניזוק ושם מיירי אף בשלחן שלומדים עליו, וכ"כ בכף החיים סי קס"ז אות מ"א ועי' ברבבות אפרים ועי' בפסקי תשובות וע"ע ברכת ברכת יהודה ח"ד או"ח סי' י"ז.

סימן קס"ח סי"ג, ביאור דברי הלכה ברורה שהביא המשנ"ב דיכול לכוין בהמוציא לפטור סופגניות

שאלה: הביאור הלכה הביא בסימן קס"ח סי"ג דברי ההלכה ברורה סקי"ט שמהני שמכוין בהמוציא לפטור את הסופגניות וצ"ב שהרי כל מה שמכוין זה לצאת ידי שיטת הר"ש שהוי מעשה קדירה ואיך מועיל המוציא למעשה קדירה.

תשובה: בענין קושיתכם על דברי הביה"ל בשם ההלכה ברורה מצאנו במחברי זמנינו שכבר העירו בזה.

ועי' בשלמי תודה חנוכה סי' ל"א דהעיר כה"ג בשם מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן שליט"א ה' ישלח לו רפואה שלימה בקרוב, ועיי"ש דכתב דאולי טעמו הוא דכיון דאף כשטיגנן או בישלן אם אוכלן בתוך הסעודה לשובע ולא לקינוח נפטר בהמוציא א"כ שייכא נמי לסעודה קצת ועדיף מפירות שאוכלן באמצע הסעודה ולהכי אם מכוין בברכת המוציא להוציאן מהני אף כשאוכלן לקינוח ולא לשובע. ועכ"פ לפי דברי הבה"ל הכא נמי גבי מי שאוכל סופגניות אלו בסוף הסעודה לקינוח אם יכוין בברכת המוציא לפוטרן תועיל כונתו. וכעין זה כתב בספר שמעתתא דברכות כיצד מברכין עמ' קע"ט דהמעיין בתוך דברי ההלכה ברורה יראה שכוונתו אינה שיפטור רק בדיעבד אלא סברא אחרת עמו שמחשבתו בשעת המוציא לאכלן בסעודה מכלילתן בתוך הסעודה ומחשיבתן כדברים הבאים מחמת הסעודה שפת פוטרתן. ואמנם זהו חידוש אבל אלו דבריו שם, והביא ראיה לדבריו שהרי דן שם בחדא מחתא על סופגנים ועל יי"ש שיש בו ספק אם פת פוטרתו, עי' משנה ברורה קע"ד סקל"ט ועל זה כתב את סברתו שדעתו בשעת המוציא פוטרתן וביי"ש וודאי אין הכוונה שברכת המוציא מועילה לו בדיעבד, וע"כ דהביאור דהני תרי מיני יי"ש וסופגנים שייכים קצת לענין סעודה ודומים לה בתכונתם ולכן הכוונה בשעת המוציא קובעת אם הם בכלל הסעודה.

סימן ק"ע, האם באכילה גסה עובר על בל תשקצו

שאלה: האם באכילה גסה עוברים על דאורייתא של בל תשקצו?

תשובה: עי' בספר הגן [לרבי יצחק בן רבי אליעזר ממונקץ [יצא כעת בכמה מהדורות חדשות] ליום חמישי שכתב האוכל אכילה גסה או שותה שתיה גסה לא לתאוותו ולא לצמאו ולא לרפואה אפילו עושה לשם מצוה כגון בשבתות וימים טובים עובר משום ג' לאוין השמר לך פן תשכח, ומשום בל תשקצו שממלא כריסו כמו בהמה וכו' עיי"ש והביאו באליהו רבה סי' ק"ע אות כ"ג.

סימן ק"ע כ"ב, אם יש איסור בל תשחית במים

תשובה: בענין בל תשחית במים, עי' מלכים ב' ג. י"ט "והכיתם כל עיר מבצר וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסתמו" ועי במפרשים שם שזה היתה הוראת שעה ולכן היה מותר להשחית אילנות אעפ"י שיש בזה איסור בל תשחית ומשמע שגם סתימת המעיין בכלל ההוראת שעה ומוכח דבדרך כלל אסור לסתום מעיינות כמו שאסור להשחית עצים. וכעין זה כתב בתורה תמימה שופטים כ' י"ט סוף אות נ"ט שג"כ למד שמכאן יש מקור לאיסור דסתימת מעין. אך נראה דיש לחלק דדוקא מעיין שהוא מקור ובנין גדול לאסיפת המים לעת הצורך איכא בל תשחית אבל לא בסתם מים. אומנם עי' ברבינו ירוחם במישרים סוף נתיב ל"א שהביא הא דמבואר ביבמות מ"ד א' דאסור לשפוך מי בורו ואחרים צריכים לו והוסיף דאם שפך משמתינן לי' משום בל תשחית. אך עי' בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שע"ה שכתב שאין בל תשחית באיבוד מים. ועי' בשו"ת אבני דרך חי"א סי' כ"ד ובספר חיי משה ח"ב עמ' שס"ז ובספר הרועים ערך בל תשחית.

סימן קע"ט, שיר המעלות, מקור ההוספה תהילת ה' לאחריו

שאלה: בכמה קהילות בחו"ל ראיתי שאחרי ששרים שיר המעלות בשבת לפני ברכת המזון, מוסיפים כמה פסוקים "תהלת ה' ידבר פי... פותח את ידך... מי ימלל...". מה המקור למנהג זה.

תשובה: בענין המנהג [בעיקר של יוצאי גרמניה להוסיף הפסוקים "תהלת ה' ידבר פי... פותח את ידך... מי ימלל..."]. מקורו בדברי האר"י בשער המצוות דף מ"ה ע"א פרשת עקב, והובא בכף החיים קנ"ז ס"ק כ"ב ובפרי עץ חיים. וכ"כ באור צדיקים כ"ג ל"ה שכך מנהג האר"י. וכ"כ בסידור האר"י, בשם הראשית חכמה והמהרש"ל. וכן הובא בספרי האשכנזים, כן כתב מהר"ח באבנר בספר אור חדש [אמסטרדם שנת תל"א] דף ל ע"ב בשם האר"י, וכעין זה גם במטה יהודה [אופיבך תפ"א]. וכן בסידור היעב"ץ הביא חלק מן הפס' ועי' בשער הכולל פרק מ"ג אות ב'.

וז"ל האר"י בשער המצוות שזה המקור הראשון. ולכן צריך ליזהר שלא להפסיק בין מים אחרונים לברכת המזון כלל אפי' בדברי תורה. ואם הוא רוצה לעסוק בד"ת כמשז"ל יעסוק בתורה קודם שיטול ידיו למים אחרונים. אמנם אלו הפסוקים צריך לאומרם אחר מים אחרונים קודם ברכת המזון. מזמור אלהי"ם יחננו ויברכנו וכו' כל המזמור. ואח"כ פסוק אברכה את ה' בכל עת תמיד תהלתו בפי. כי הסטרא אחרא העומד על השולחן כנ"ל בשם הזוהר הנה הוא נק' כל עת, בסוד ואל יבא בכל עת אל הקדש. וכדי לסלקו משם צריך למימר הב לן ונבריך. כמ"ש בינוקא דפ' בלק. ולכן אומרים זה הפסוק אברכה את ה' וכו', תמורת הב לן ונבריך. ואח"כ פסוק סוף דבר הכל נשמע וכו', ואח"כ פסוק תהלת ה' ידבר פי, וכו' ואח"כ פסוק ואנחנו נברך יה וכו'. ואח"כ יאמר וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה', ואח"כ יאמר ברכת המזון. ומפורש שאומרים זאת אחר מים אחרונים. ועי' קצות השלחן מ"ג א' דדייק מסידור הבעל התניא לא כך.

אכן יש לעי' מדוע בחרו דוקא פס' אלו ולא את שאר הפס' שהביא האר"י. ועי' צלותא דאברהם ח"ב עמי תצ"ד עוד מקורות. ושם מובא כמה סידורי מקובלים שכ"א הביא חלק אחר של הפס'. ועי' בסידור מהר"י שבתאי סופר בהוצאה חדשה שגם הביא דזה מקור המנהג. וכן תמה אמאי לא אומרים כל הפס' המובאים באר"י.

עוד יש להעיר דדוקא בקהילות גרמניא המשיכו מנהג זה של האר"י. ולא בקהילות החסידיות וכו' שהולכים יותר לפי מנהגי הקבלה [אך זה לא כ"כ קשה וכמ"ש דמובא בכמה מספרי אשכנז הקדמונים ובקהילות אשכנז שמרו על כל מנהג].

סימן קפ"א, ביאור דעת החיד"א דמספיק ליטול מים אחרונים רק בראשי אצבעותיו דלא כשו"ע

שאלה: עי' בהגדה של פסח שמחת הרגל של החיד"א דכתב (לפני ברכת המזון ב"ברך") "יזהר ליטול מים אחרונים ... וצריך שיהיו מים מועטים על ראשי אצבעותיו ... ושמענו כי הרב החסיד מהר"ר יהודה חאבאלייו זלה"ה אירע לו מעשה נפלא בזה" האם מעשה זה הובא באיזה מקום והאם ידוע לכם מקור לדברי החיד"א שרק נוטל בראשי אצבעותיו (שלכאו' זה נגד השו"ע סי' קפ"א)?

תשובה: בענין המעשה שמזכיר החיד"א לא פורש בשום מקום מה היה המעשה אך רבים מביאים ד"ז משם החיד"א ומקור החיד"א הוא כנראה בזוה"ק שמות קנ"ד ע"ב מים אחרונים ההיא זוהמא דידין דאיצטריך למיהב לההוא סטרא חולקא דאיצטריך ליה עיי"ש. ובענין ההלכה הנה הפוסקים ע"פ הסוד הביאו דברי החיד"א עי' בן איש חי פרשת שלח אות ח' שכתב יזהר שיהיו מים האחרונים מעט ולא ירבה בהם כי המה חלק הסטרא אחרא ואם ידיו מזוהמות הרבה מן התבשיל וכן פיו ושפמו שצריך להם מים הרבה ברחיצתם טוב שירחצם קודם נטילת מים אחרונים אדעתא לאכול עוד אחר כך ויהיו אלו כמים אמצעיים וכן יעשה אחר שירחצם יאכל חתיכת פת מן השולחן כדי שלא תהיה נחשבת רחיצה ההיא למים אחרונים ואחר שיאכל חתיכת הפת וכיוצא יטול מים אחרונים מעט ויברך ברכת המזון, וכ"כ בכף החיים, ועיין בשולחן הטהור [לאדמור מקומרנא הלכות ע"פ הסוד] סי' קפ"א אות א' שכתב יש אומרים שצריך ליטול מים אחרונים מן רביעית כי הוא רחיצה של חובה דאין פחות מרביעית, ויש אומרים כיון שהוא חלק לס"א אין נכון להרבות ויש בזה מעשה רב כמבואר להגאון חיד"א בהגדה של פסח אעפ"י שאין אנחנו משגיחים על מעשים ומעשות ומעשיות כי מעיקר הדין נראה שצריך רביעית אעפ"כ צריכין לחוש חזי גברא רבא קמסהיד עליה ע"כ נכון ליטול ידיו לרחצם מן הזוהמא להסיר את הזוהמא גשמיית הפוסלת את הידים לברכה וזה יטול מרביעית ואח"כ יקח מעט מים לשם מים אחרונים ויטול על ידיו ובאמת אנחנו ראינו בהיפך מעשה מי שהוא רגיל ליטול ידיו בריוח ואח"כ כשהוא ראה כשמערערין ע"ז נטל בצימצום ויהיה מה שיהיה ע"כ נכון לעשות כמו שכתבנו ע"כ, ועי' בבית ברוך על החיי אדם כלל מ"ו אות ג' מש"כ על דברי הבן איש חי וכף החיים.

סימן קפ"ב, מקור למנהג שרק בשבת מזמנים על הכוס

תשובה: בענין המקור והטעם לברך דוקא בשבת על הכוס, עי' במקור חיים לחוות יאיר סימן רע"ד שכתב נכון המנהג שמדקדקים מאד לבדך בג' סעודות של שבת על כוס יין אפילו מי שאינו מדקדק כל יום ונראה דזה מועיל גם כן ביום השבת להשלמת מאה ברכות. ובס' רוח חיים לר"ח פאלאג"י סימן קפ"ב סעיף א' ד"ה אכן כתב דאף על פי שנפסק בשולחן ערוך דבדרכת המזון אינה טעונה כוס מכל מקום מי ששותה יין בתוך הסעודה ואינו מברך ברכת המזון על הכוס גדול עונו מנשוא שאומר לו הקב"ה לתאותך היית שותה יין ולכבודי לברך

ברכת המזון על הכוס פשעת וגם הוא על דרך הילקוט שמעוני מלכים סימן רכ"א כבד את ד' מהונך מגרונך ממה שאתה נותן לתוך גרונך כבד את ד' לומד בדכת המזון על הכוס יעו"ש ועיין עוד בשל"ה הק' מסכת שבת פרק נר מצוה אות מ"ח דכתב דהטעם משום חשיבות סעודות שבת. וע"ע בסדר היום [סדר סעודת שבת] טעמים נוספים.

סימן קפ"ג, מקור למנהג לשטוף כוס של ברכה (קידוש וכו') ג' פעמים מבפנים ומחוץ

תשובה: בענין שטיפת כוס' ג' פעמים עי' בספר שבח פסח [מנהגי רבותינו הק' לבית באבוב] עמ' תל"ג שכתב שכך הוא מנהגם וציין לתוס' במס' ע"ז דף לג ד"ה כסי בשם מדרש אסתר "אמר לו המן לאחשורוש אם זבוב נופל לכוסו של אחד מהם זורקו ושותהו ואילו אדוני המלך נוגע בהם חובטו בקרקע ולא עוד אלא שמדיח כוסו שלש פעמים והוסיף שם דכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א ציין בענין זה לדברי הרמ"א ביור"ד סי' ס"ט ס"ז שכתב ויש אומרים שצריכין להדיח הבשר אחרי מליחה ג' פעמים וראה בביאור הגר"א שם שמקור דברי הרמ"א הם מדברי התוס' הנ"ל שענין של הדחה צ"ל ג' פעמים. ועיין מה שכתוב בתיקוני זהר דף ע"ב קנקן דהאי יין דא לבא דבר נש דאם הוא קנקנא חדתא ואתנסך ביין נסך דאיהו יצרא בישא צריך תלתא זמנין הדחה ולא למגנא תקינו בכוס דברכה אוף הכי הדחה ושטיפה הדחה מבפנים שטיפה מבחוץ למהוי תוכו כברו.

סימן קפ"ח, טעם שלא מזכירים מלכות בית דוד בברכה מעין שלש

שאלה: מדוע לא מזכירים מלכות בית דוד בברכה מעין שלש והרי בנוסח ברכת המזון אומרים מלכות בית דוד משיחך, ויותר מזה הרי דאיתא [ברכות מ"ט] כל שאינו אומר מלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו.

תשובה: בענין שאלתך כבר עמדו בכך כו"כ אחרונים, עי' בספרי הגרמ"מ שולזינגר שהקשה כן בכמה מספריו ונשאר בצ"ע. ועי' בקובץ נטפי דבש שהביא דריטב"א בברכות דף מ"ד שסובר שאם בירך על פת ברכת מעין ג' יצא יד"ח ומקשה שאע"ג שלא הזכיר ברית ותורה ומלכות בית דוד יוצא הוא בדיעבד וכי אמרינן לקמן שאם לא אמרן לא יצא ידי חובתו, לא יצא ידי חובתו כראוי קאמרינן אבל לא מחייב לאהדורי, דאי חיוב חזרה הוי בהו גם במעין שלש הוי אמרינן שום הזכרה מינייהו, וכן כתב הריטב"א בהל' ברכות פ"ו ה"ו שזה לא לעיכובא מכיון שאין חיוב זה מן התורה ולפיכך לא תיקנום בברכה אחת מעין שלש שהיא מן התורה. אמנם לפי הנשמ"א שהובא במ"ב סי' ק"פ ז' שהדין הזכרה של ברית ותורה הוא מדאו' קשה מדוע לא מזכירים. ועיי"ש מה שהאריך בענין. ועי' באדרת בספרו תפלה לדוד וכן באמת ליעקב ברכות מ"ט שתירצו על פי מה שאמרו [שם ברכות מ"ט] שלאו אורח ארעא להזכיר מלכות בית דוד בברכת בונה ירושלים בלי להזכיר כנגדו מלכות שמים וכתב על כך רבינו יונה שמשום כך לא תקנו להזכיר מלכות שמים בברכת בונה ירושלים שאם היה מזכירו ביחד עם מלכות בית דוד היה נראה שמדמה מלכותא דארעא למלכותא דשמיא ולכך לא תקנו בברכה

מעין שלש הזכרת מלכות בית דוד שכיון שמזכירים בה מלכות שמים. ובסדור תפלת משה כתב שמלכות בית דוד הוא בכלל מזבחך והיכלך המוזכר בברכה שהרי דוד ושלמה בנו את בית המקדש. אמנם בספר הל' יום ביום הל' ברכות ח"ב [רמ"מ קארפ] הביא דבכלבו סי' כ"ה וז"ל רחם כו' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מלכות בית דוד משיחך ובנה ירושלים כו'" וכן במחזור ויטרי הל' פסח סי' נה ח"א עמ' רע"ח בנוסח הברכה גרס גם מלכות בית דוד וגם ברית ותורה וכ"ה בפסקי הר"א מלונדריש בפ"ו דברכות. וכן בהגדת מעשה רוקח של בעלז הביאו שמנהג הק' המהר"א מבלז זצ"ל לומר מלכות בית דוד במעין ג' ע"פ הכלבו הנ"ל וצ"ע. וכן בשלחן הטהור כ' דהאומרה במעין ג' לא הפסיד והביא מש"כ בגמ' וראשו' ברכות מ"ט הנ"ל וביאר שם דאין זו הכונה דאדרבה מלכות בית דוד היה גם מלכות שמים וחלק שם על הרא"ש והרשב"א והש"ע במה שאסרו להזכיר מלכות שמים אצל מלכות ב"ד.

סימן קפ"ח, ביאור דעת הסוברים לומר אלהי דוד בברכת המזון

שאלה: מובא ברבנו בחיי פרשת וישלח ובהקדמה לשולחן של ארבע מרבינו בחיי ובספר האמונה והביטחון המיוחס לרמב"ן פט"ו, שיטת הרב יצחק בן הרב לומר אלוקי דוד ובונה ירושלים. והם סברו שאמר כן בשמו"ע. וכן הביא שיטה זו תוס' רי"ד בתענית דף י"ג ודחאה, והחיד"א במראית העין הביא רבינו בחיי הנ"ל וכתב שאם התוספות רי"ד היה יודע דבריו לא היה דוחה שיטה זו. והרקאנטי פ' עקב והובא במג"א או"ח קפ"ח הביאו שיטתו בבהמ"ז.

האם מצאנו עוד מקורות כנ"ל ועוד צ"ב הרי בגמ' סנהדרין ק"ז כתוב שדוד ביקש שיאמרו אלקי דוד והקב"ה א"ל שצריך לעמוד בניסיון ולא עמד, וכבר הקשה כן התוס' רי"ד שם וצ"ב התירוץ ע"ז.

תשובה: בענין אלקי דוד, כ"כ גם בפירוש למשניות מס' ברכות לרבנו אליהו מלונדריש הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים תשט"ז ריש עמי ק"ה דבירושלמי כתוב בתפלה הוא אומר אלהי דוד ובונה ירושלים וכן הרגיל מורי אבי נ"ע לחתום בשמונה עשרה ברכות ולירושלים עירך. ועי' בסדר רב עמרם גאון נספחות לתפילת חול [מהדורת סץ] נספח לסי' ל"ט שהאריך בכל המקורות בענין זה.

ומה ששאלת הרי מבואר בסנהדרין דדוד לא זכה שיאמרו אלקי דוד, נראה דהכונה דוקא בתפילה ולא בשאר מקומות. ומצאנו כעת באפיקי מגינים סק"ג דכתב שנוסח זה הוא על פי הירושלמי ברכות פ"ד ה"ה שכתב לומר בברכה בונה ירושלים' ובתפילה אלהי דוד ובונה ירושלים' וגרס בירושלמי בברכה אלהי דוד ובונה ירושלים ובתפילה בונה ירושלים' להיפך מהגרסא שלנו והביא ראייה לגירסא זו מהגמרא בסנהדרין הנ"ל שאמר דוד לפני הקב"ה מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב' ואין אומרים אלהי דוד' ולפי הגרסא שבירושלמי לפנינו הרי אומרים בתפילה אלוהי דוד ובונה ירושלים' ובעל כרחך שהגרסא כגרסת הרקנט"י וטענת דוד המלך ע"ה היתה מדוע אין מזכירין אלוהי דוד בתפילה. אך

האמת דהתוס' רי"ד עצמו בתענית דף י"ג מוכיח דהבבלי חולק על הירושלמי מכח הגמ' בסנהדרין. ועי' בתוס' חכמי אנגליה כתבו דדוד רצה להכלל עם אברהם ויצחק ויעקב ושיאמרו אותו בין בחול בין בשבת עיי"ש.

טור סימן קפ"ח, ביאור דין שכח יעלה ויבוא בר"ח שחל בשבת

שאלה: בטור סי' קפ"ח הביא מחלוקת, בעניין ר"ח שחל בשבת ושכח יעלה ויבא בברכת המזון אם חוזר או לא?

אחד הטעמים שכתב שם לבאר הצד שאינו חוזר, משום שאע"פ שמחויב לאכול סעודה זו, כיון דהיום הוא שבת, מה שאין חיוב כן באכילה מדין ר"ח אין בו חיוב, ולכך אין זה מצריכו לחזור על של ר"ח.

ויש להקשות דבברכות מ"ט: מקשה הגמ' מדוע בתפילה חוזר משום של ר"ח ובברכת המזון לא. ומשני, דכיוון דתפילה היא חובה חוזר על האזכרה שבה, אך בברכהמ"ז דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אין חוזר. וא"כ משמע דגם תפילה אע"ג שאין חיובה מצד ר"ח דווקא, דהיא חיוב בכל יום רגיל מצד עצם היום, מ"מ כיוון דלמעשה היא חובה עליו עכשיו, מיקרי חובה, וא"כ נימא הכי נמי בברהמ"ז דחשיב חובה מחמת שמחויב בפועל, אע"פ שסיבת החיוב משום שבת ולא משום ר"ח.

תשובה: בענין הערתך בדברי הטור הנה זו הערה חזקה. ומצאנו בספר צהלי ורוני להגר"ר ניסים דיין בסי' י"ד שעמד בכך. ותירץ דבר"ח בדין ד' תפילות כולם הם מצד הר"ח, דיש חיוב לומר ד' תפילות בר"ח. וזה חידוש גדול אך לפ"ז מתורצת קושיתך.

סימן קפ"ח ה', טעם דבשבת מקדים רצה לובנה ירושלים ובברכת מעין שלש איפכא

שאלה: מדוע בברכת המזון אנו אומרים קודם בשבת "רצה" ואח"כ "ובנה ירושלים"? ובברכת מעין שלש [מברכת המזון] אומרים להיפוך קודם אומרים ובנה ירושלים ואח"כ ורצה והחליצנו.

תשובה: בענין השינוי בין ברכת המזון לברכה מעין ג' בענין הזכרת הזמנים, ביאר הגר"ח מבריסק דברכה מעין שלוש תיקנו חז"ל מעין הברכות שבברכת המזון מזון ארץ וירושלים אבל לא תיקנו ברכה זו מעין ההזכרות שבברכת המזון כגון על הניסים שאם שכח לאומרו בחנוכה ובפורים אינו חוזר ומברך לפי שאינו אלא הזכרה בעלמא, אבל רצה ויעלה ויבוא אינם הזכרה בלבד שכן יש להם דין של ברכה שהרי השוכח לומר רצה או יעלה ויבוא אומר ברכה מיוחדת אחר ובנה ירושלים ולכן מזכירים מעין המאורע בברכה מעין שלוש כיוון שהוא מעין הברכה של ברכת המזון, ומקומו אחר ובנה ירושלים. וראה מש"כ בספר אשר לשלמה להגר"ש ברמן.

סימן קפ"ט, טעם לשינוי הימים שבהם אומרים מגדיל או מגדול ישועות מלכו

שאלה: מה פשר השינוי בין ימים שאומרים מוסף לימים שאין אומרים בברכת המזון בפסוק מגדיל/ מגדול ישועות מלכו וכו'.

תשובה: בענין אמירת מגדול בימים שאומרים בהם מוסף, עי' במגן אברהם או"ח סימן קפ"ט דהביא זה בשם אבודרהם, והטעם מפני שהשבת הוא מלך גדול כנגד החול, ומגדול הוא מלא בו"ו וחולם בוא"ו הוא תנועה גדולה, ומגדיל הוא חסר יו"ד וחיריק בלא יו"ד הוא תנועה קטנה. ועוד דפסוק שכ' בו מגדיל הוא בתהלים ועדיין לא היה דוד מלך, ומגדול הוא פסוק בנביאים בשמואל וכבר היה מלך. ועי' בספר מקור ברוך חלק שלישי פרק כ"ו שכתב דהוא טעות בגלל ראשי תיבות שהיה כתוב מראה מקום בו כתוב מגדול בוי"ו והוא "בש"ב" והכונה היינו בשמואל ב' כ"ב נ"א והמדפיסים חשבו שבש"ב היינו בשבת. אך כבר הוכיחו דאין דבריו נכונים כי בימי אבודרהם שהביא מנהג זה עדיין לא חילקו את שמואל ומלכים ודברי הימים לשני חלקים, דזה נעשה רק בשנת רפ"ב ואילו האבודרהם נדפס בשנת ה' אלפים ומאה. ועי' עוד טעמים לשינוי בין שבת לחול, בסידור מקור התפילות, ובסידור אוצר התפילות. ובספר עיון תפילה ובנועם מגדים לבעל הפרי מגדים אות י"ז.

סימן קצ"ג, אכל לחם מחוץ לביתו כגון בגינה האם יכול לומר את הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרובה בבית הזה ועל שלחן זה שאכלנו עליו

תשובה: עי' בספר חשוקי חמד ברכות מ"ו. עמ' ר"פ שעמד בזה וכתב דבכה"ג יאמר הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרובה בהליכתינו ובישיבתנו כמבואר נוסח זה במשנה ברורה סי' קצ"ג ס"ק כ"ז עיי"ש.

סימן ר"א א', ברכת האורח בבן הסמוך על שלחן אביו

שאלה: ראיתי למ"א ועוד אחרונים שכתבו שבן הסמוך על שלחן אביו צריך לומר ברכת האורח (כמדומה שכתבו דבר זה מהגיל שכבר אינו חייב לפרנסו) אולם כמדומה שלא נוהגים כך כלל ישראל דבכל אתר ואתר האם יש מקור בראשונים לדבר זה שלא אומרים ברכת האורח.

תשובה: בענין ברכת האורח הנה הספרדים נהגו גם בזמנינו לאמרו בנוסח ברכת המזון אבל אצל האשכנזים רק באחרונה התחילו הרבה לאמרו, וכבר תמה ע"ז במעדני יו"ט פ' שלשה שאכלו אות ט' וז"ל מימי תמהתי על שמשנין הנוסח בענין אחר. וע"ע בסידור היעב"ץ. אומנם עי' במג"א סו"ס ר"א דנקט דבלא כוס אין חיוב ברכת האורח, ועי' בא"ר שפקפק עליו, ועי' במ"ב ובשער הציון די"א שיוצא בברכת הרחמן הוא יברך את בעה"ב וכו'. ולכך יתכן דגם המקפידים לא הקפידו בבן על שלחן אביו. וע"ע בספר שערי דן עמ' ט' ששאל את מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א האם בן אצל אביו צריך להגיד את ברכת האורח, וכתב לא נוהגים ואפי' אחרי החתונה, והשיב אם הוא רוצה להגיד תבוא עליו הברכה אבל המנהג שלא מקפידים על זה.

סימן ר''ב, ברכות כשאין לו חוש טעם

שאלה: אדם שאיבד את חוש הטעם האם יברך על תרופה מתוקה.

וכן האם יברך על מאכלים מתוקים כמו גלידה ממתקים דלכאורה על מאכל יברך כי יש לו הנאת שביעה.

וכן אדם מצונן שיש לו כאבי גרון ואין לו חוש טעם בעת חוליו האם יברך על קל גרון.

תשובה: בענין מי שאיבד את חוש הטעם, עי' בקובץ צהר [תש"ס] שהביא דהגרש"ז אוירבאך הסתפק בכך וכתב ששמע שיש שנהגו לברך, ונשאר בצ"ע. וע"ע במגילת ספר ברכות דף ד' ובשערי ברכה וכן בספר ברכת הבית סי' ש"א סע' נ"ו דדן בזה.

סימן רט''ו, עד איזה גיל הוא תינוקות של בית רבן

תשובה: בענין גיל תשב"ר, עי' בשו"ע הרב ועי' בשו"ת חיים ביד סי' קכ"ו דכתב דהוא מגיל ו' עד י"ג, וכ"כ בדרך שיחה עמ' תק"ה דמסתבר שהוא מגיל חמש כמבואר במסכת אבות ה' כ"א אמרו בן חמש שנים למקרא ועד גיל בר מצוה כמבואר ברמב"ם פ"ב מהל' אישות ה"י שכתב וז"ל הבן משיולד עד שיהיה בן שלש עשרה שנה נקרא קטן ונקרא תינוק.

סימן רכ''ה ח', אם מברכים משנה הבריות על דג הסירנה - חצי דג חצי אדם

שאלה: האם על דג הסירנה חצי דג חצי אשה מברכים ברכת משנה הבריות. והאם מופיע על מי מגדולי ישראל שברך על דג זה משנה הבריות.

תשובה: בענין חצי דג חצי אדם, אומנם מוזכר דבר זה בקדמונים אך לא מוזכר כמעט מי שראה דג זה ואינו מצוי כלל וודאי לא מוזכר שבירכו עליו ברוך משנה הבריות. ועי' במלאכת שלמה ובאמת ליעקב ועוד דפירשו דדוקא על קוף ופיל מברכים כיון שהם בני אדם שנהפכו בדור ההפלגה ולפ"ז ודאי ל"ש זה בנידונך. ויש שפירשו דהם משונים מאוד משאר בע"ח, ועי' במאירי דכתב דהם דומים במקצת לבני אדם. ועי' באריכות בספר אליישיב הכהן ב' סי' כ"ח בטעם למה מברכים דוקא עליהם.

סימן רכ''ט א', אם יתכן שתראה הקשת בלילה

תשובה: בענין האם יתכן שתראה הקשת בלילה, עי' בר"ה דף כ"ד בתוס' ד"ה גירי שכתבו דאין קשת אלא ביום, וכ"כ בס' תורת העולה לרמ"א ח"ב פ"ד לפי שאין בלילה שמש על הארץ. אומנם עי' בספר שבילי אמתה להג"ר מאיר אלדבי זצ"ל בסוף נתיב ב' שכתב שאפשר שתראה בלילה כשהירח שלם. וכ"כ בס' הברית ח"א מאמר יוד פי"ב דלפעמים בזמן מרובה אפשר שתראה הקשת גם כן בלילה כשהירח שלם ומלא אף גם בעשור לחודש והלאה שאז קרובה להיות מלאה אך רק בזמן עלותה או שקיעותה והנראית בלילה היא יותר לבנה

מהנראית ביום מפני שבאה מאור חוזר של הירח. ועי' בבעל הרוקח בפירושו לתורה בראשית פרשת נח דף קט"ו שכתב מלהט הקשת ומחמימותו נראה הקשת כשתראה מטר והחמה זורחת ולכן אין הקשת מתראה לא בלילה ולא בימות הגשמים בימות החמה. וכן שם ראש דף קי"ח כתב מעולם לא נראתה הקשת בלילה. וכן בפירושו לתורה במדבר פרשת שלח דף ס' ששם חזר וכתב כמו שהקשת נראה ביום ולא בלילה כך ציצית נוהגת ביום ולא בלילה. אך בעל הרוקח ז"ל עצמו שם פרשת נח רף קט"ז כתב זאת אות הברית בין ביום בין בלילה בין בימות החמה בין בימות הגשמים בין לעליונים בין לתחתונים עכ"ל. ועי' בספר תורת יעקב להגרי"ח סופר שליט"א סי' י' מה שהאריך ליישב סתירת דבריו.

ועי' בצמח דוד ח"ב באלף הששי שנת ת"ל, וכן במדרש תלפיות ענף דברים שאירעו בעולם. דבשנת ת"ל קשת נראתה בלילה כמו ביום. ועיין בשו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן קכ"ד שכתב דאם ראה קשת בלילה יש לברך ושכן עשה מעשה הגה"ק מהר"י מבעלזא זצלה"ה. אך במהרש"ם בהשמטות שבסוף חלק ג' הביא את התוספות בראש השנה דאין קשת אלא ביום. ועי' בהגהות זכרון מנחם על ספר ליקוטי מהרי"ח על ברכות הראיה בערך ברכת הקשת דכתב ע"פ היערות דבש ח"א דרוש י"ב דיש ב' מיני קשת אחד טבעי שבא מלהט השמש הזורח מול עבים ביום הגשם ואחד שיש בו מראה תכלת ובזו יש הזכרת הברית וצריכין לברך עליה עיי"ש, וכתב דא"כ י"ל דהתוספות שכתבו דאין קשת אלא ביום קאי על קשת הטבעי. והגאון הקדוש מוועלבוי רבי יצחק ווייס זצ"ל הי"ד כתב, וגם כמה מעוררים בענין מראות השמים שראו אור ד' משפטים בשנת תרצ"ט כל הרקיע מאיר כאש בשלהבת וכזאת ראינו בעינינו בליל שושן פורים אחר תפילת מעריב בשנת ת"ש ויש ראו גם כן בזמנים שונים קשת בלילה הובא במאמר תולדותיהם של צדיקים בראש ספרו שו"ת שיח יצחק סוף דף מ"א.

סימן ר"מ, טעם דאין בתשמיש בשבת משום זורע

שאלה: למה אין לאסור תשמיש המטה בשבת משום זורע. בפרט לשיטת הירושלמי שהמדלדל עובר ממעי אמו עובר משום קוצר, כמו"כ נימא שיהיה זורע.

תשובה: בענין איסור זיווג בשבת משום זורע בפשטות אין שייך זורע רק בגידולי קרקע, ול"ד כלל לקוצר לפי הירושלמי דעובר, דשם ס"ל לירושלמי דכל עוקר דבר מגידולו חשיב קוצר ול"ד מן הקרקע משא"כ בזורע.

ומצאנו בספר גורן דוד סי' י"ח דבאמת הקשה ממה שמותר לשמש בשבת ולמה אין בזה משום זורע בשבת, והוכיח מזה דאדם אינו גידו"ק. עוד תירץ דאף אם הוא גידו"ק מ"מ אינו מחובר לקרקע. ובשביתת השבת הביא דבריו וכתב דהדבר הקשה הוא למה בכל תשמיש אין מלאכת מפרק, ואין לומר שהוא כשנים שעשו דהלא אשה קרקע עולם, ותירץ דכיון דאין הזרע תחת ידינו דינו כדבר שהולך לאיבוד. ובשביתת השבת כתב ליישב עוד עפי"ד הרלב"ג בפרשת

יתרו שכתב דהאכילה אינה בגדר מלאכה אבל היא נכנסת בגדר הפעולות הטבעיות כי הבע"ח כולם יעשו זה הפועל. וע"ע בספר ויצבור יוסף סי' ע"א ובשער שמעון אחד ח"ה סי' מ"ז.

סימן ר"מ א', עונת המלך ועונת הנשיא

שאלה: כמה היא עונתו של מלך שיש לו י"ח נשים.

תשובה: בענין עונת מלך, עי' במדבר קדימות לחיד"א מע' מ' אות ל"ט בשם ר' יהונתן אייבשיץ דמחשב דהוא לי"ח נשים המותרות למלך עונה א' בחודש לכ"א אם תחסיר בחודש י"ב ימים שהחסידים הראשונים לא היו משמשים אלא מיום רביעי ואילך ולא ג"י הראשונים של השבוע כדאיתא בנדה ל"ת א' ועי' בס' המפתח על הרמב"ם הוצ' פרנקל פ"ג דמלכים ה"ו דהביאו.

ועי' בשו"ת ח"ס אבן העזר סי' קנ"א ד"ה ועוד דכתב דעונתו הוא פעם אחת בשנה. ובהגהות שם כתבו דכ"כ מרן גם בחת"ס עה"ת פ' יתרו ד"ה איעצך שם פ' בהעלותך ד"ה ותדבר הד' ושם נ"ג ב' ד"ה הרק [ומביא בשם התוספתא ויש שכתבו דלפעמים תוספתא הכונה לאבות דר"נ] ובדרשות חת"ס ר"מ א' ד"ה אראב"ע מביא כן בשם יערות דבש אך ביערות דבש ח"ב דרוש י"ח ד"ה "אמנם בדרך" כתב בשם אבות דר"נ כתב רק על נשיא ולא על מלך, ושם כתב דעונת הנשיא הוא מחודש לחודש [ולא פעם בשנה כמו שכתב הח"ס וכן לא כתוב שם מה שכתב החיד"א בשמו על מלך] ואלו דבריו שם על המדרש רבה פ' בא פרשה ט"ו ז', דאסתר לא באה למלך אחשורוש רק מחודש לחודש ע"פ מה דאיתא בברכות דף כ"ז גבי ראב"ע שרצו למנותו לנשיא אמר להו איזיל ואימליך באנשי ביתי לכאורה הוא משולל הבנה איך שייך שראב"ע שבק כל עצת חכמי ישראל אשר היו רוצים למנות אותו לריש מתיבתא וילך אחר עצת אשתו, אמנם בדרך דרוש נראה כך דהנה עונת ת"ח היא מליל שבת לשבת ובמסכת אבות דרבי נתן מבואר דעונת נשיא היא מחודש לתודש מפני ביטול בית המדרש ואנן קיי"ל חמר ונעשה גמל צריך לימלך באשתו כו', ולפי זה אף כאן ששינה עונתה משבת לחודש להיות שנתקבל לנשיא ויכולה היא לעכב ולכך אמר איזיל ואימליך בדביתהו ע"כ. ועי' בפתחי תשובה אה"ע סי' ע"ו ס"ק ז' דכתב בשם כרם שלמה [האאס] הל' כתובות סימן ע"ו ס"ב דלא נמצא כן באבות דר"נ וכן כתב בהגהות הגר"י פיק. ובאוצר י"ד חיים אות ת"א כתב והאזולאי ז"ל וכל המבקרים מחפשים ולא מצאו איה המימרא ההוא ומצאתי בילקוט בהעלתך שצפורה אמרה למרים אוי להן לנשותיהן של נשיאים שמעכשיו אין נזקקין להם בעליהן לתשמיש. ועיין במגיד תעלומה ד"ה איזיל דכתב שקיבל לבאר ע"פ דברי התוספתא דעונת נשיא הוה אחת לשתי שנים ואילו בדרך פיקודיך לא תעשה מ"ו חלק הדיבור אות ז' כתב אותו צדיק שבמסכתות קטנות איתא שעונת הנשיא הוא אחת לכמה שנים. וצ"ע מקורן.

סימן ר''מ, ביאור דהא דלא ישמש מטתו ביום משום דבר מגונה דהיינו אותו מקום

שאלה: אשמח אם תדעו לומר לי האם ישנו מקור לכך דמה שאמרו חז"ל שלא ישמש מיטתו ביום שמא יראה בה דבר מגונה היינו אותו מקום אלא שדברו בלשון נקייה?

תשובה: בענין דבר מגונה דהכונה לאו"מ, עי' בערוך השלחן סי' ר"מ סע' ט"ז.

הלכות שבת

סימן רמ''ב, אם לפי הסוד צריך לחם על השלחן בשעת הקידוש

שאלה: האם יש ענין ע"פ הסוד שיהיה הלחם על השלחן בשעת הקידוש?

דהנה לפי הפשט אכן ראיתי שמעיקר הדין יש להקפיד שיהיה השלחן ערוך מוכן לסעודה עם הלחם (ואף עם האוכלים) מערב שבת אולם מכיון שאם ישים הכל בשלחן מע"ש זה מתקלקל לכן היה נראה להקל באוכלים (ואולי אף בלחם כשמתקרר ומתייבש), ועי' בכה"ח [סי' רמ"ב סק"ב]

תשובה: בענין הנחת לחם בשעת קידוש, עי' בשער הכונות דף ס"ו שכתב וז"ל אח"כ תלך לביתך ותכנס ותתעטף בטלית בציציות וכו' ותקיף השולחן המסודר עם הלחם לסעודת שבת וכו', ומדייקים מכאן שיש לערוך את חלות על השולחן כבר מער"ש כי כתב שכשהוא מגיע לביתו אחר קב"ש בשדה יקיף את השולחן, וכן כתב רבינו הרש"ש זיע"א בסידור עי' בסידור היר"א ח"ב עמ' 265 וזלה"ק יסדר שולחנו לשבת וכו' ועליו יניח י"ב ככרות ששה על ששה וכו' ומשמע דצריך. עוד כתב בשער הכוונות דף ע"ד לענין השארת הלחם אחר הסעודה וז"ל מנהג מוז"ל להניח השולחן במקומו בליל שבת והמפה פרוסה על השולחן וכוס של הקידוש ושל הבהמ"ז מונח עליו והיה מניח כל שהוא טיפות יין בכוס ההוא כדי להשאיר שם ברכת ליל שבת בסוד אסוך שמן הנז' באלישע כנז' בזוהר גם היה משייר בשולחן תחת המפה הפרושה קצת ופרורין של פת לסיבה הנזכר אבל לא לחם שלם משום העורכים לגד שולחן ולא אקרי הכי אלא בלחם שלם.

סימן ר''נ, אם מותר לאכול בשר בערב שבת

שאלה: מהו מקור המנהג שלא לאכול בשר בערב שבת [מפני כבוד השבת].

תשובה: בענין אכילת בשר בער"ש מצאנו מנהג הפוך ממש"כ, דאדרבה מצוה לאכול בשר בער"ש [ולא מצאנו מנהג שלא לאכול. עי' במשמרת שלום כד אות ט' שמבאר הטעם שאוכלים בשר בעש"ק כיון דערב שבת הוא מימים החשובים כמו שכתב בזרע קודש פ' בראשית דלכך קורין ליום שישי ער"ש כי מעורב בו קדושת שבת, וכן הוא בחינת ערב יו"כ

דהרי אחז"ל כל השומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו ע"כ יש לאכול בע"ש בשר. ובלקוטי מהרי"ח כתב עוד טעם שאחר השבוע ע"כ מן הראוי לאכול בשר בערב שבת כדי שבשבת לא יהא שינוי ווסת ולא יזיק לו מאכל שבת ח"ו עיי"ש. ובספר מנהג ישראל תורה כתב טעם אחר למנהג זה כיון שהעכו"ם אין אוכלין בשר ביום שישי ע"כ שמקפידין דייקא לאכול מאכלי בשר בע"ש. וכ"כ בספר מור ואוהלות סי' ט"ל שיש מנהג בזה בשם הקדושת לוי. ועי' בספר מנהג טוב [מחכמי איטאליה שנת ל"ג] אות מ"ו שכתב ומנהג טוב מפני כבוד ליל שבת ויומו שלא לאכול בשר ליל שישי ויום שישי כי אם כזית לבד יום שישי אחר סעודתו מפי עינוי הנוצרים. ועי' בספר שבת שבתון עמ' כ"א.

סימן רנ"ג ה', אמירה לעכו"ם בפסיק רישא

שאלה: האם מותר אמירה לעכו"ם בפסיק רישא.

תשובה: בענין אמירה לנכרי בפסיק רישא, מצאנו מקור להיתר בתרה"ד סי' ס"ו המובא ברמ"א סי' רנ"ג ס"ה, ועיי"ש במג"א ס"ק מ"א. אך עי' בביאור הגר"א שם, דחלק על תרה"ד. וטעמו דכיון שבעלמא אמירה לנכרי אסורה אף באיסורים דרבנן, א"כ ה"נ יש לאסור אף בפ"ר, אף בגוונא שאיסורו הוא מדרבנן, כגון בפ"ר דלא ניחא ליה. אך עי' באורחות שבת ח"ב פכ"ג סע' ס"ו דהביא בהערות שם, מדברי הגר"א בסי' רנ"ג סעיף א' בסופו וסי' של"ז ס"ב דכתב כפשיטות להקל בפ"ר בנכרי וצ"ע. וכן הביא מדברי המ"ב דלצורך שבת יש להקל, אך בהערה שם הביא סתירה בדברי המ"ב עיי"ש.

סימן ר"ס א', האם צריך לשרוף שערות ראשו

שאלה: האם צריך לשרוף שערות ראשו כשמסתפר.

תשובה: עי' ברש"י ליחזקאל פרק ה' ג' [ברוב הדפוסים] "וצרת אותם" מכאן רמז שכל המספר שערו לא יזרוק אותם אלא יגנוז. שכל מה שנאמר במקראות האלו לרעה הוא. אך מסומן בסוגרים [סוד מישרים]. ומובא כמה פעמים ברש"י בנ"ך הג"ה בשם סוד מישרים. ואינו תחת ידינו. אך יש שציינו לספר המגיד שהוא פי' על התנ"ך נדפס בשנת תנ"ט, [נמצא באוצר החכמה ועי' בספר אגדות שמואל (הלל) בענין ספר זה] ששם מובא ענין זה.

ועי' בספר שלחן אש או"ח סי' ר"ס סע' א' דדן למה לא מקפידים על כך, והביא מספר רוח חיים ומובא בכה"ח ס' ולא יתן שער משערו על האש לשרוף כי גורם לקבור בניו ב"מ ח"ו. והוסיף בעל כה"ח ולא ראיתי נזהרין בזת ושומר פתיים ה'. ובשלחן אש שם כתב דבאמת מי שיכול לגונזם שיגנוז. ועי' בספר בית ישראל יו"ד סי' קל"ז מה שדן בזה. ועי' עוד בספר זכות יצחק ח"ב סי' ד' [להרה"ג יעקב חיים סופר שליט"א] מה שהאריך בענין.

סימן רס''א, מקור דברי הר''ש לנאידו שהנהיג להחמיר כר''ת

שאלה: ראיתי מביאים שהר''ש לאניאדו הנהיג בקבלה חמורה לנהוג כר''ת לחומרא (כמדומה שכונתו לזמן צה''כ לר''ת לענין יציאת שבת וכדו') ולא מצאתי דברי ר''ש לאניאדו אלו.

תשובה: דברי הר''ש לניאדו הובאו בספר חנן אלקים [למהר''ח אבועלפיא] דף קנ''א ודברי חנן אלקים הובאו בהליכות חיים [שבת] [הלברשטאם] עמ' קכ''א ובספר דרך אר''ץ [עדס] עמ' מ''ז ועוד.

סימן רס''א, קיום הדלקת נר שבת ונר חנוכה ע''י הדלקת נר בבה''כ

שאלה: האם מותר לקיים מצות נר חנוכה או נר שבת ע''י שמדליקין את הנרות בתוך שירותים (ובנר שבת יתכן להדליק את האור של החשמל גופא בתוך השירותים) וכמובן שכל השאלה היא באופן שאין שום אפשרות להדליק במקום אחר וזהו המקום היחיד שיכול להדליק ?

תשובה: בענין הדלקת נרות בבית הכסא בשבת, עי' בס' חשוקי חמד שבת כ''ט ובשו''ת משנת יוסף ח''ט ס' ע''ח והביא מירושלמי פסחים פ''ד ה''ד תני מדליקין נ''ש אפי' בבתי כנסיות ומרחצאות ואם במרחץ יכול לקיים המצוה דנ''ש ה''ה בביהכ''ס והביא דא''ל מרן הגר''ח קנייבסקי שיש גרסא בירושלמי שם אפי' בבתי כסאות הרי דאפשר לקיים מ''ע דנ''ש בביהכ''ס.

אומנם בחוט שני ח''ד עמ' שנ''ו כתב לענין נר חנוכה שלא ידליק בתוך בית הכסא דאין זה כבוד המצוה. אך יש לחלק בין שבת דשם המצוה שיהיו מוארים כל חדרי הבית וגם בית מרחץ ובית הכסא בכלל משא''כ בנר חנוכה.

סימן רס''א, מנהג החלבים להשמיט בתים בלכה דודי

שאלה: לכבוד חכמי המערכת לדופקי בתשובה, הנה אנחנו עדת החלבים נוהגים בפיוט לכה דודי להשמיט כמו בתים (התנערי לא תבושי ימין ושמאל) האם כתוב באיזה מקום מנהג זה. והאם יש איזה סידור ישן שהוא כמנהג זה. יורוני המורים.

תשובה: בספר דרך אר''ץ או''ח עמ' נ' אות ג' כתבו בפיוט לכה דודי נוהגים בארם צובה לדלג כמה בתים וסימנם הלו''י והם א, התנערי התעוררי אומרים ב, לא תבושי ג, והיו למשסה ד, ימין ושמאל ונאמרו כמה טעמים א, משום שבבתים אלו יש ענינים שמעוררים עצבות, ב, משום שיש בהם מענין הגאולה וכבר נכוו מזה יהודי חלב בפרשת שבתי צבי אשר רבים האמינו בו בחלב וזה התחיל עם הוכחות לגאולה קרובה כידוע, והוא דמצאנו בכמה מקומות שמקצרים בפיוטים בחלב כמובא לקמן כגון מי כמוך בשבת זכור שאומרים רק ג' בתים ראשונים ואחרונים בלבד, וכן באזהרות של שבועות שמור לבי מענה ובפיוט ירצה עם אביון בליל כיפור שאומרים רק את הבית האחרון "והצועקים בשביהם" וכן גם בסליחות למענך

אלוקי אומרים רק דליך תרחם וכן בתחינה בזכרי אומרים ג"כ רק את הבית האחרון בעוד ליל לך קמו ולכך גם כאן מקצרים.

סימן רס"א, מקור לא לומר שבת שלום אחר מנחה וכן בע"ש

שאלה: לכבוד המערכת. ראשית ברצוני להודות לכם על המערכת הנפלאה אשר הנכם מעמידים לעזרתינו יושבי ביהמ"ד, לענות לשאלותינו בכל מכמני התורה בעת שנצרכים לברר ובגדר "והקשה מכם תביאון אלי" ישלם ה' שכרכם ויהי פועלכם ברוך מפי עליון אמן ואמן.

רציתי לדעת האם יש מקור בענין המנהג הרווח אצל חלק האנשים שלא לומר שבת שלום לאחר מנחה עקב פטירת מרע"ה, האם יש מקור לכך?

תשובה: בענין אמירת שבת שלום אחר מנחה כבר כתבנו על כך בספרינו לדופקי בתשובה שאלה תק"צ ושם כתבנו מצאנו בספר ברית כהונה בחלק גאולי עולם [מנהגי ג'רבה] בעמ' ת"ר מערכת ש' אות ה' וכתב הטעם מפני פטירת משה רבינו. וכן בער"ש יש שנהגו לא לומר כיון שיש בזה צד שחל קבלת שבת, והובא גם בספר התודעה פרק כ"ו, ושם הוסיף שאם חבירו מברכו עונה לו בשפה רפה וכן היתה הנהגת בעל הקהילות יעקב זצ"ל.וכן נהג הגרשז"א ע"פ רע"א. ויש להוסיף עוד דע"ע בספר נתיבי המנהגים להג"ר אליקום דבורקס שליט"א מש"כ בזה ובקובץ אליבא דהילכתא עמ' 71 הביא בשם מרן רשכבה"ג הגראי"ל שטינמן שליט"א שאחר מנחה גדולה ואף זמן רב אחריה מברך בגוט שבת אך הביא ששאל את מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דאין לומר מזמן מנחה גדולה והוא עפ"י קבלה עכת"ד וכן בדרך שיחה ח"א עמוד רע"א כתב דנשאל אם יש ענין לא לומר גוט שבת בשבת אחה"צ והשיב אבא זצ"ל נהג כן משום שכתוב בזוהר שג' צדיקים נפטרו בשבת אחה"צ משה יוסף ודוד ולכן יש נהגו כן ומסתמא מזמן מנחה קטנה עכ"ל ובשאלת רב עמ' ל"א כתב שמקורו בספרי חסידים וכן מובא במנהגי חב"ד ועוד. ובשו"ת שבט הלוי חלק י' סימן כ"ו עמוד כ"ג דנשאל אם יש מקור למנהג העולם שאין אומרין בש"ק אחה"צ אגוט שבת ע"ש והשיב וזל"ק אין זה מנהג מקובל ועיין או"ח סוס"י רצ"ב עכ"ל בספר נתיבי המנהגים שם כתב דדין זה אינו נוהג כאשר רעהו בירכו דאז בעי להשיבו גוט שבת.

סימן רס"ב, טעם דלובשים בשבת בגדים שחורים ולא לבנים

שאלה: ראיתי באיזה ספר שליקט הרבה דברים שעכשיו נוהגים אחרת ממה שכתוב בספרים קודמים, וניסה לתרץ אותם. דבר אחד כתוב שם שכתוב בספרים שצריך ללבוש בגדים לבנים לשבת, ועכשיו נוהגים בשחור?

תשובה: בענין בגדים שחורים בשבת, עי' בבכור שור שבת דף קמ"ה שכתב דבגלל ירידת הדורות לובשים היום שחור ויש אומרים שזה בגלל שכיום הצבע השחור נחשב למכובד יותר ומאחר ולכבוד שבת לובשים בגדים מכובדים לכן כיום לובשים שחורים. ועי' בש"ך יו"ד קע"ח ס"ק ג' דכתב דשחור הוא דרך צניעות והכנעה, ויש אומרים שזה כנגד צבע דגלו

של שבט יששכר בני התורה שהיה שחור. ועי' בפרי מגדים בא"א רס"ב ס"ב דכתב שהיות שבזמנינו רוב העולם לא לובשים בגדי לבן הרי כיום לבישת בגדי לבן בציבור הוא יוהרא, וע"ע ברוח חיים סימן רס"ב ושו"ת פנים מאירות חלק ב' סימן קנ"ב.

סימן רס"ג, מיגו דאתקצאי בתוספת שבת, עירובי חצירות ותחומין בתוספת שבת

שאלה: האם יש דין מגו דאתקצאי בתוספת שבת וכן האם מהני חלות ערובי חצירות ועירובי תחומין בזמן תוספת שבת.

תשובה: בעניין מיגו דאיתקצאי בתוספת שבת, נחלקו האחרונים הפמ"ג סי' רע"ט ס' ק"י דכתב דמי שקיבל עליו מפלג המנחה תוספת שבת והדליק נר וכבה קודם בין השמשות לא אמרינןמיגו דאיתקצאי כיון דעיקר ההקצאה היא בבין השמשות אומנם בישועות יעקב סי' רס"ג מבואר להדיא דאמרינן מיגו דאיתקצאי בתוספת שבת, איתקצאי לכולא יומא. וכן מבואר בקה"י ביצה סי' ב'.

ובעניין ערובי חצירות בזמן תוספת שבת, השו"ע בסי' שצ"ג ס"ב הביא בכך מחלוקת ומשמע שם דהוא נוטה להתיר, ובסי' רס"א סע' ד' פסק דאין מערבין. ועי' באחרונים דהקשו את הסתירה. ועי' בבה"ל שם בד"ה אין דיש חילוק בין יחיד שקיבל עליו לרבים שקבלו עיי"ש הפרטים. ולפ"ז בקיבל יחיד כיוון דהוי רק שבות דרבנן אין איסור של ערובי חצרות ע"פ הגדרים המבוארים שם בבה"ל, ולעניין ערובי תחומין עי' שם בפמ"ג דתירץ את הסתירה בדברי השו"ע בין ערובי תחומין דאסור ובין ערובי חצרות דמותר. ובבה"ל שם תמה עליו וכתב דאין חילוק עיי"ש.

סימן רס"ח ח', ברוך הוא וברוך שמו בברכת מעין שבע

שאלה: האם יש למנוע מלענות "ברוך הוא וברוך שמו" בברכת מעין שבע בליל שבת עד גמר קדיש שלם.

תשובה: בענין כריעה בברכת מעין שבע עי' בספר כרע רבץ [על דיני כריעות עמ' ר"צ] דהביא בכך אריכות דברים ומחלוקת באחרונים העיקר מפוסקי זמנינו.

סימן ע"ר א', טעם הקהילות שאין אומרים במה מדליקין

שאלה: מדוע בקהילות החסידיות לא נהגו לומר במה מדליקין הרי זה סימן שלם בשו"ע או"ח סי' ע"ר.

תשובה: בענין אמירת במה מדליקין, הנה מקור המנהג מבוא כבר בגאונים בסידור ר' עמרם גאון, והובא בטור ואח"כ בשו"ע בסימן נפרד. ובאמת לא מוזכר בשום מקום קדמון בפוסקים

החסידים לא לאומרו. והמקור לא לאומרו הוא מכך שהושמט בסידור של הרב בעל התניא, ובעקבות כך הושמט מכל הסידורים של נוסח ספרד. אך מאידך גיסא בשו"ע הגר"ז בעצמו מובא סימן זה בשלמותו בלי שום הערה.

ועי' בספר מקור מנהגים סי' ט"ו מש"כ לבאר מדוע אין אומרים במה מדליקין. ועי' בשו"ת זכר יהוסף ח"א סי' פ"ח מה שדחה דבריו בחריפות רבה.

ובעל קצות השלחן בפסקי סידור אות קכ"ט כתב שטעם על שאדמו"ר בעל התניא השמיטו מסידורו, הוא משום שלכל טעמי המנהג אין ענין בדבר בזמן הזה. דבזמננו שאין מקדימין להתפלל ערבית מבעוד יום בטל טעם אמירתו כדי שידעו במה לא להדליק. וזה שייך גם לטעם שהוא כדי לקיים המשנה דעשרתם ערבתם הדליקו את הנר. והטעם כדי לחכות לאלו שבאים לבית הכנסת מאוחר ג"כ לא שייך, אלא במתפללים מבעוד יום. אבל כשמתפללים ערבית לאחר צאת הכוכבים. אין מי שיתאחר שהרי צריך לפרוש ממלאכה קודם השקיעה.

עוד כתב דבשער הכוונות ובכל כתבי האר"י לא נזכר מנהג זה כלל. אך ז"א דעי' בשער הכונות בדף ס"ו ע"ב ובפרי עץ חיים שער השבת פ"ח, להגיד ד' פרקים הראשונים בשבת כשחוזר מן השדה. [וזה חלק מקבלת שבת לפני מעריב דעושה שוב קבלת שבת. דבשדה הוא בפנימיות ובבית הוא בחיצוניות עיי"ש.] וא"כ במה מדליקין כלול בתוכו. וא"צ לאומרו בשנית.

ועי' בזכרונות אליהו מערכת ק' אות קל"ו שכתב דלא נהגו לאומרו בבית אל.

אך עי' בשו"ת ישכיל עבדי ח"ו סי' מ"ד שאלה ט' אות ב', ובח"ז דף ע' ע"ב שהביא עוד מנהגים של המקובלים ובני עדות ספרד, וכן הביא בכף החיים סי' ע"ר ס"ק ד' לאומרו. ועי' עוד בדברי שלום [עפגי"ן] סי' ר"ע מש"כ בזה.

ועי' בקובץ אור ישראל מ"ו שהאריך מאוד בכל הענין, ושם הביא שהרה"ק רבי פנחס מקאריץ זצ"ל נהג לומר במה מדליקין, וכן הביא מעוד כמה אדמורי"ם.

סימן רע"א ו', ר"ח שחל בשבת וסיים סעודתו בליל שבת לפני השקיעה אם יאמר יעלה ויבוא

שאלה: האם ידוע לכם מקור או ידיעה בקשר לראש חודש ביום ששי, כמו שהיה השבוע, לאוכלים בפלג המנחה סעודת שבת ומסיימים לפני השקיעה. [שכיח מאוד בחו"ל] האם אומרים יעלה ויבוא בברכת המזון? כי ודאי אומרים רצה. ויש לכאו' יש כאן תרתי דסתרי כמו שמבואר לגבי ראש חודש במוצאי שבת?

תשובה: בענין ערב שבת שהיה ר"ח וקבל שבת אחר פלג המנחה באמצע סעודה וקדש, כתב בספר זכרון שאול סי' רע"א דהקידוש לא גורם שיקרא רצה ויעלה ויבא מחזי כתרתי דסתרי,

כמו בענין מש"כ המ"ב בסי' קפ"ח ס"ק ל"ג. דהכא שאני דהתוספת שבת הוי יום וקדוש בקדושת השבת. ויום זה גם הוי ר"ח ושפיר יכול לומר שניהם. וא"כ אפילו כשנמשך סעודת ר"ח עד הלילה וקדש יכול להזכיר שניהם. דקידוש לא הוי אמירה סותרת ליעלה ויבוא. אומנם עי' בקצות השלחן שם בסי' קפ"ח ס"ק כ"ב דכתב דבציור דיו"ט או ר"ח שחלו ביום ו', והמשיך סעודתו ללילה, וכששקעה החמה פירס מפה וקידש והמשיך אכילתו לכו"ע אין להזכיר אלא של שבת ולא יזכיר יעלה ויבוא. והטעם כיון שמזכירים רצה קודם יעלה ויבוא הוי תרתי דסתרי. ועי' בתשובות והנהגות ח"ד סי' צ"א שכתב שאם סעד בער"ש והקדים להתפלל מעריב מבו"י, והיה ר"ח אין זה נחשב כסעודת ר"ח רק כסעודת שבת ויזכיר רק רצה, אך יזהר לא להיכנס לחשש זה. ואם אוכל לאחר שיתפלל יכוין שרוצה לצאת באכילתו גם ידי סעודת ר"ח, ואז מזכיר שניהם בברכה. ועי' בספר בירורי חיים ח"ג סי' י"ח דכתב דכל שלא התפלל ערבית, אף שכבר קידש על הכוס לא הוי לילה לגמרי שיפקיע בזה חיוב הזכרת ראש חודש. אך אם התפלל ערבית יקדים יעלה ויבוא לרצה עיי"ש באריכות.

סימן רע"א י', בענין קידוש מתוך קלף

שאלה: האם יש מעלה לומר ויכולו בקידוש בליל ש"ק מתוך קלף, משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ כשמוציא אחרים יד"ח.

תשובה: בענין הערתך לומר קידוש מתוך קלף, ראינו שבספר פני מלך [בראשית להר"ר אלימלך פנחס גוטליב] שדן בזה בציור שלא אמרו בני ביתו ויכולו בתפילה הרי הוא מוציאם י"ח בזה בשעת קידוש. אך העיר דהמ"ב כתב דכשמתחיל יתן עיניו בנרות והוא סגולת רפואה לעינים שכהו ע"י פסיעה גסה וכו'. וכתב כן בשם הא"ר. והנה בא"ר סקכ"א מפורש יתן עיניו בנרות עד שיגמור ויכולו. וכתב שם דלשיטת המ"ב והמדקדקים בדין זה כוותיה אין להוציא אחרים באמירת ויכולו בע"פ. אך הדגיש דאנן לא נהגינן בהאי דינא כהמ"ב. עוד הביא בשם ערוך השולחן שכתב ולפי"ז אין לחוש כ"כ בענין זה כי יש לנו עמודים גדולים לסמוך עליהם, ולא ידעתי על מה שיש שהחמירו בזה. והביא שת"ח אחד אמר לו דלפ"ז צריך מתוך קלף, וכמ"ש אך הביא לדייק מהמג"א שכתב "ולכן נוהגין שאומרים הקהל פסוק מי כמוך וד' ימלוך בעצמם משום דבזמניהם היה החזן מתפלל ע"פ ולא היה יכול להוציאן בפסוקים" עכ"ל, ואי נימא דסידור כבע"פ דמיא א"כ למה כתב דמנהג זה הוא משום זמניהם שהיה ש"ץ מתפלל בע"פ, והלא אף בזמנינו שמתפלל בסידור חשיב בע"פ, אלא ודאי דסידור לאו כבע"פ חשיב אלא כבכתב. אך הביא דבחזו"א משמע דחומש שלנו כבע"פ דמיא. ומפורשים דבריו באו"ח סי' ס' אות י"ד ובידים סי' ח' סקט"ו וז"ל "אחרי שהותר לכתוב תנ"ך שלא כהילכתו ולקרות בו, אין אנו רגילים לשער בכל שעה ושעה אם אפשר לקרות בתנ"ך כשר דלא הטריחו בדבר שזה גם כן עשייה לתורה שלא להטריח בדבר, ומ"מ אין ללמוד תורה שבכתב ע"פ. אף שקורא בחומש שלנו ג"כ דינו כע"פ. הנה מפורש דחומש שלנו דינו כע"פ ואעפ"כ כותב החזו"א דמ"מ אין ללמוד תורה שבכתב לגמרי בע"פ, ועדיף מתוך חומש. ומסיק שם בדין אמירת ויכולו מתוך סידור אינו אמור לפי החזו"א אלא להמג"א. אך דן באמת אולי גם

להחזו"א יש לדקדק ולומר מסידור, דאף אם נאמר דאין לדקדק לומר ויכולו מתוך קלף, הא מ"מ אף החזו"א מודה דעדיף חומש מאשר לומר לגמרי בע"פ. וא"כ אף להחזו"א יש לצמצם את ההפרו תורתך ולומר מתוך סידור על אף דאכתי חשיב כע"פ.

סימן רע"א, טעם המנהג שלא לקדש בליל שבת בשעה א' משום מזל מאדים

שאלה: יש שנהגו שלא לעשות קידוש בליל שבת בשעה ראשונה מפני שאז שולט מזל מאדים וצ"ב מנהגם הרי אין מזל לישראל? וגם למה אין בזה משום לא תנחשו ולא תעוננו?

תשובה: עי' באחרונים שהאריכו בזה, ועי' בספר מנהג אבותינו בידינו שבת קודש [אובלנדר] פ"ו שסיכם הענין עיי"ש [נמצא באוצר החכמה].

סימן רפ"ב, כיצד אומרים ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר וגו' בלא לסיים את הפסוק

שאלה: הנה ידועה ההלכה שאסור לומר חצי פסוק ובפרט בפסוק שיש בו שם שמים, וא"כ כיצד אנו נוהגין לומר בתפילת שחרית של שבת "ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' " ולא מסיימים את סוף הפסוק ולזמר לשמך עליון, והאם יש שמורים דצריך לסיים את הפסוק.

תשובה: בענין קושיתך כיצד מפסיקים בתפלת יוצר של שבת מזמור שיר ליום השבת טוב להודות הלא חצי פסוק הוא, כן הקשו בכמה אחרונים עי' שו"ת מהרש"ם ח"ג שנ"ט ויש כמה קושיות דומות בעוד מקומות באחרונים כעין זה, וע"פ מה שישבו יש לישב כאן. האמרי אמת הקשה במה שאומרים ישימך אלקים כאפרים וכמנשה הלא חצי פסוק הוא, ותי' האמרי אמת שהתורה צותה לומר בלשון זה כיון שנאמר לאמר ישימך כמו כן כאן מהיות שאומרים ויום השבת משבח ואומר מזמור שיר הרי שיש כאן היתר מכח שאנו מזמרים זמר של יום השבת שמשבח ואומר כלשון זה.

וכן הקשו איך אומרים בקידוש לבנה תפול עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן הלא פסוק זה הוי חצי פסוק, ועי' בשו"ת תורה לשמה לבעל הבן איש חי סי' שע"ז שתירץ דהיכא דהוי אתנחתא אין בעיה זו. אך בשו"ת ח"ס או"ח י' לא ניחא ליה סברא זו ובשו"ת רב פעלים סי' י' כתב הוא דהיכא דהוי תחינה יכול להפסיק.

הרב נפתלי הירץ הלוי בסוף הל' קידוש הלבנה בסידור הגר"א גם הקשה כן ותירץ שאם מזכיר הפסוק כראיה בלבד ולא לשם לימוד הפסוק כשלעצמו מותר ולכן בתפילת יוצר של שבת ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת והוא חצי פסוק וטעם זה הובא גם ע"י שו"ת חתם סופר או"ח סי' י'.

עוד מצאנו דעת הכל בו ומובא במגן אברהם סי' תכ"ב שזה נאמר רק בתורה ונביאים ולא בכתובים עוד מצאנו דעת מגן אברהם סי' רפב שזה נאמר דוקא בסיום הקריאה ולא בתוך המשך הקריאה.

ועי' במג"א סי' רפ"ב ס"ק א' והביאו בנשמת אדם כלל ה' אות ב' וכן בכף החיים בסי' רע"א סעי' ו' דהביא בשם פתח הדביר אות י"ד הל' ד' דבדרך תפילה מותר עיי"ש אך יעי' במ"ב סי' רפ"ט ס"ק ט' דכתב דשלא כדין עושים אלה הפותחים בקידוש בעל כן בירך ויש לדון אי פליג על הכף החיים.

ועי' בשו"ת התעוררות תשובה לר' שמעון סופר סי' ס"ד תשובה שלימה בענין זה.

סימן רפ"ב, מקור הטעמים בברכות ההפטרה

שאלה: בהרבה מסידורי התפילה שישנם לפנינו יש בברכה שקודם ההפטרה בברכת אשר בחר בנביאים טובים. טעמים כטעמי נגינת ההפטרה, וצ"ב מהו מקורם של טעמים אלו, ולא שמענו "טעמים" מעולם בברכות ובתפילה כי אם במקרא בתורה נביאים וכתובים ומנין לנו טעמים ונגינות בברכת ההפטרה (ולפניה דווקא) וכי מסורת יש בדבר?

ועל כן נפשי בשאלתי אולי אתם שידכם רב לכם בכל מקצועות התורה הקדושה תמצאו לזה מקור או מסורת מדברי הראשונים והקדמונים. ותתברכו משמיא בכל ברכות התורה בעה"ח. צ.ב.

תשובה: ע"ד שאלתך למקור לטעמים שבברכת ההפטרה, עי' בסידור ר' שבתי סופר [משנת שע"ז] דכתב טעמים על הקטע של שירה חדשה לפני שמונ"ע, וכתב דעשה כן כדי שידעו את הפיסוק הנכון כמו שעשו הקדמונים על ברכות לפני ההפטרה.

סימן רפ"ד, אם מותר להפטיר מספרים הנדפסים בזמנינו ע"י מחשב

שאלה: ידוע מנהג העולם שלא להקפיד להפטיר דווקא בספרי נביאים מקלף, וזה על סמך דברי הפוס' באו"ח ריש סי' רפ"ד. והנה מקור הקולא הוא מהמ"א ריש סי' רפ"ד, ועיקר דבריו שם הם שגם ספרים מודפסים כשרים לנביאים משום שא"צ שייכתב בדיו ועל קלף, וגם דפוס מיקרי כתיבה לכל דבר ע"ש, והובא במ"ב שם ריש סי' רפ"ד וכן נהגו העולם. והוקשה לי רבות על המנהג, דזה נראה פשוט שהמ"א דיבר על דפוסים שבזמנו, שהיו מסדרים אותיות על לוח ואח"כ מהדקים אותם ידנית לדף, דזה שפיר מיקרי כתיבה גמורה (ובהכי גם איירו הפוסקים שהביא שם). אבל דפוסים שבזמנינו שעשויים ע"י מחשב וללא יד אדם כלל, יודה המ"א שלא מיקרי ספר כלל והדר דינא שיש לקרוא דווקא מתוך נביאים על קלף מן הדין. ולא מצאתי כעת מי שהעיר בזה (אם כי עקב המצב אני מחוסר ספרים...) וצ"ע.

אשמח מאד לקבל תשובה להבין מנהג ישראל, יישכ"ג גדול

תשובה: בענין קריאת הפטרה מספרים הנדפסים ע"י מחשב הנה מש"כ לחלק בין דפוס למחשב תלוי בגדר ההיתר של המג"א האם הוא משום דגם דפוס מקרי כתיבה או משום דלא בעינן כלל כתיבה אלא סגי בקריאה מכל דבר שהוא, ועי' בשערי תשובה סי' של"ד בשם הגאון שבות יעקב דגם הנדפסים על ידי עכו"ם יש בהם קדושה להצילם מדליקה כאילו נדפסו ע"י ישראל וא"כ חזינן דלא בעינן מעשה כתיבה וי"ל.

אומנם כבר דנו בכך פוסקי זמנינו עי' בשו"ת ישא יוסף ח"א סי' ס' דכתב דיש מקום לחלק בין דפוס למחשב בשם הגרי"ש אלישיב, וכתב דלכך עדיף להשתמש בתנ"ך ישן מדפוס העבר, וכן עי' בהגהות אבן ישראל על המ"ב סימן רפ"ד דכתב וכאן המקום לעורר דאלו האנשים שיוצאין קריאת הפטרה בחומשים דזה היה בזמן קדום שהיה דין כתיבה על הדפסה אבל בזמנינו שכל ההדפסה הוא ע"י מחשב וזה צילום בודאי אין בו דין כתיבה ובודאי אין יוצאין בהם קריאת ההפטרה וצריך לחפש חומשים ישנים וכן דנו בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קמ"ג וביחוה דעת ח"ד סי' כ"ו ועוד, ועי' בפסקי תשובות החדש סי' רפ"ד הערה 34.

סימן רפ"ה, מקור דמי שלא מפסיק בשנים מקרא בורא מלאך

תשובה: עי' בקונטרס שערי דרך החיים נמצא גם בסוף ספרו שערי רחמים ח"ג לרבי רחמים שרים זצ"ל אות רנ"ח כתב בזה"ל ואני זוכר ששמעתי דגם קריאת פרשת תרגום ביום ששי אם לא יפסיק בתוך הפרשה כולה יצא ממנה מלאך אחד וסגולתו הוא מזכיר לאדם שמו בעת שבאים מלאכי חבלה לעשות לו חיבוט הקבר שואלים אותו מה שמו והוא לא יודע וזה המלאך מזכירו שמו ומציל אותו מחיבוט הקבר וה' יזכינו עכ"ל, וחפשנו מקורו ולא מצאנו.

סימן רפ"ה, העוסק במצוה פטור מן המצוה, האם נאמר על שמו"ת או הוי כשאר ת"ת

תשובה: ע"ד שאלתך מה הדין במי שעוסק בשנים מקרא ואחד תרגום, האם פטור משאר מצוות שהרי עוסק במצוה, או דילמא לא עדיף מת"ת וחייב בשאר מצוות?

עי' בהליכות שלמה תפילה פי"ב, בארחות הלכה הערה 105 שכתב דהגרשז"א הורה לשואלים דמותר להפסיק באמצע קריאת שמו"ת לכל מה שמפסיקין מת"ת כגון מצוה עוברת אפי' באמצע פרשה, ועי' שעה"צ סי' רפ"ה סקי"א עכ"ל.

סימן רפ"ו, פי' אדיר וחזק בקדושה בשבת

שאלה: לכבוד מערכת דופקי בתשובה אחדשה"ט ובהכרת הטוב מרובה על פעלכם הנכבד.

בקדושה לשחרית בשב"ק מנהג ישראל לומר "אז בקול רעש וכו' ", ויל"ע מה המשמעות של המילים "אדיר וחזק" בשעה שלא מבואר מי האומר.

תשובה: בענין נוסח הקדושה בשבת, עי' בספר שומר אמת עמ' מ"ח דכתב דהקשו היאך בשחרית בש"ק אמרינן אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול והרי בקרא כתיב רק ואשמע אחרי קול רעש גדול ומה זה ההוספה אדיר וחזק, וכתב דיש שאמרו דהיה כתוב בר"ת או"ח והי' המכוון אופנים וחיות, אך הביא דבסידור רב עמרם גאון כתוב כנוסחתינו וכ"כ בספר באר אליהו סי' קמ"ג, וכבר הקדימם בספר ארץ צבי ושם רצה לתקן הנוסח, אך יעוי' בקובץ אור ישראל חלק ל' ול"א ושם כתבו דאין בשום סידור נוסח כזה, וכ"כ בספר וזאת התורה יתרו מאמר ק"ד.

אך מצאנו בס"ד דבספר קושיות אות שעח (לתלמיד מהר"ם מרוטנבורג) כתב "מה שאומרים ב'קדושה' "אדיר וחזק", יש במדרש, ש'אדיר וחזק' שני מלאכים המקלסים ליוצרם, וממתיקים קולם לטוב ומטיב".

אם מותר ללמוד שו"ת בעניני קורונה בשבת כיון שיצערנו

שאלה: להגאון האדיר כל רז לא אניס ליה שליט"א

האם ראוי ללמוד הלכות ותשובות בעניני קורונה בשבת, או לא, כיון שזה מצער את האדם בשבת שנזכר מהקורונה?

בברכת כהנים באהבה כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

תשובה: בענין לימוד הל' המגיפה הנוראה רח"ל ודאי מותר ללמוד בשבת דלא מצאנו איסור ללמוד הל' רפואה בשבת ומ"ש.

ועוד אפי' בהל' אבלות מצאנו דיון בענין לימודם דהנה בשו"ת חכם צבי סימן ק' כתב דתלמיד חכם שהיה רגיל לגרוס משניות בעל פה ונפטרה אשתו בפסח כיצד ינהג לענין לימוד תורה וכתב להקל לו להמשיך לעסוק בתורה בימי החג כדרכו כל השנה וזאת מכמה טעמים ואחד מהם לפי שאין נכון להתעסק בחג בהלכות אבלות ובשאר דברים הרעים ואם לא נתיר לו לעסוק בתורה יתבטל כל החג ע"כ. ועי' בשו"ת מעט מים סימן צ"ד שחלק על דברי החכם צבי וכתב שאדם שאירע לו אבל ברגל יעסוק בדברים הרעים ע"ש. ובשו"ת יביע אומר חלק ד' חלק יורה דעה סימן ל"א אות ד' הביא דברי החכם צבי וכתב שאף הוא לא אמר אלא ברגל לפי שנצטווינו על השמחה אבל בשבת מודה הוא שאין איסור לעסוק בדברים הרעים היות ולא נצטווינו על השמחה בשבת ע"ש. וכן נראה דבד"כ תורת ה' תמימה משיבת נפש ואין מגיע ע"י בירור הלכה לעצב ורק כאשר הוא אבל מגיע ע"י כך לידי עצבות והכל לפי מה שהוא אדם.

סימן רפ"ח י', טעם דמזכירים במי שברך שלמה ולא יוסף

שאלה: למה באמירת מי שבירך לחולה וכן במי שבירך בעליה לתורה לא מוזכר שמו של יוסף שהוא משבעת הרועים ומוזכר במקומו שמו של שלמה.

תשובה: עי' בספר שארית לפינחס בליקוטים [מהרה"ק רבי פינחס מאוסטילא זצ"ל חתן להגה"ק האדמו"ר מרן רבי יששכר דב מבעלזא זצ"ל כתב לבאר שעושין זאת לטובת החולה שאם לא היה זהיר החולה כדבעי במידת היסוד יש לחוש אם יזכירו שמו של יוסף יתעורר עליו קטרוג ולכך אין מזכירין את שמו של יוסף הצדיק במי שבירך. וכ"כ גם האדמו"ר ממונקאטש זצ"ל דברי תורה מהדורא ד' אות י"ג ושם מפרש למה הזכירו שלמה במקום יוסף עיי"ש. ועוד יש שתרצו דבתנא דבי אליהו זוטא פ"א שכתב אבותינו מפני מה זכו לעוה"ב וכו' מפני שנהגו בצדקה אברהם יצחק ועקב משה ואהרון דוד ושלמה בנו וכו' עיי"ש. אך תירוץ זה מתרץ רק על מי שבירך בנותני צדקה ולא בתפילה על החולה.

סימן רפ"ט, דעה דקידוש בשחרית דאורייתא

שאלה: האם תוכלו לעזור לי למצוא שיטה שסוברת שקידוש של שבת בשחרית זה גם דאו' כמו קידוש של הלילה.

תשובה: בענין קידוש בשבת בבוקר די"א דהוי דאורייתא, עי' במג"א סי' תקצ"ז ס"ק ג' שכתב דבתשובות מהר"ם דפוס פראג סימן נ"ד כתב דהמהר"ם התענה [בר"ה] וקידש בביתו קידושא רבא ואמר הטעם לפי שהוא דאורייתא עכ"ל, וכתב ע"ז המג"א דדחאו וכתב ועיין סימן רפ"ט ס"ק א דאנן קיימא לן שהוא דרבנן, ועיין מה שכתבתי ריש סימן רע"א. עכ"פ מוכח במהר"ם דס"ל דקידוש בשחרית ביו"ט הוי דאורייתא וכ"ש בשבת כמבואר במפרשים שם אך אנן לא קימ"ל כן. אך עי' בספר שלחן שלמה הלכות שבת סי' רפט סע' ב אות י הביא בשם הגרש"ז אויערבך שהעיר על דברי המשנ"ב שאדם חלש אינו צריך להמתין עד שיביאו לו יין או פת לקדש עליו ורשאי לאכול בהסתמך על מה שהזכיר קדושת היום בתפלה ולפי זה אשה שלא התפללה ואין לה על מה לקדש חייבת להתפלל בשביל קידוש דאורייתא.

סימן רפ"ט, מי הוסיף שני בתים בפיוט דרור יקרא, ושם מחבר פיוט זה

שאלה: בפיוט לשבת שנקרא "דרור יקרא לבן עם בת" שנכתב ע"י דונש בן לברט. ישנם שתי בתים "אלהים תן במדבר הר הדס שטה ברוש תדהר ולמזהיר ולנזהר שלומים תן כמי נהר", "הדוך קמי חי אל קנא במוג לבב ובמגנה ונרחיב פה ונמלאנה לשוננו לך רנה". וידוע ששתי בתים אלו אינם ממחבר הפיוט דונש בן לברט. ושאלתי היא מי הוסיף את הבתים האלו לפיוט ומדוע. ומדוע לא שם אותם בסוף הפיוט לאחר פיוטו של המחבר. וכן מה שמו של דונש בן לברט המקורי האם שמו הוא "אדונים הלוי"?

תשובה: בענין דרור יקרא מש"כ דשני בתים אינם ממחברם דונש, כן כתבו שמוכח בשיר זה כיון שחתם את שמו בכל בית ובאלו החרוזים לא חתם את שמו.

ומה ששאלת מיהו המוסיף לא מצאנו והטעם שהוסיף לא צריך לבאר דבהרבה פיוטים הוסיפו הוספות.

אך עי' בספר זמירות שבת עם ביאור החסידות הביא מקובץ קרית ספר שנה כד עמ' יט כתב שגם בחרוזים אלו נרמז שמו של המחבר דונש במד-בר ברו-ש ולנ-זהר ש-לומים וכן בקטע הבא הד-וך במו-ג ונ-רחיב לש-וננו וכו' ע"כ.

ושמו הפרטי הוא אדונים כמבואר בכל הספרים וכן כינהו האבן עזרא ועוד וכן הוא היה לוי.

סימן ר"צ ס"ב, ביאור דברי המשנ"ב דמותר לאכול בלי קביעות סעודה לאחר סעודת שחרית בזמן שדורשים בביהמ"ד

שאלה: או"ח סי' ר"צ סעי' ב' אחר סעודת שחרית קובעים מדרש לקרות בנביאים ולדרוש בדברי אגדה ואסור לקבוע סעודה באותה שעה, וכתב המשנ"ב ס"ק ח' שלאכול בלי קביעות סעודה כמו שרגיל בימות החול נראה שמותר וכנ"ל בסי' רמ"ט ס"ב לעניין ערב שבת עיי"ש.

ולכאורה דברים אלו צ"ע דהתם הטעם הוא משום שאין מקלקל את התיאבון אם לא קובע סעודה (עיי"ש משנ"ב ס"ק י"ד) וכמו כן אין חסרון של כבוד שבת כיוון שאין קובע סעודה שלא רגיל בחול, אבל הכא הטעם הוא משום ביטול בית המדרש וא"כ מה לי אם הוא קבע סעודה באותה שעה או שהוא אכל באותה שעה בלי קביעות סעודה הלא הצד השווה שבשניהם הוא באותה שעה הי' טרוד ועסוק במלוי כריסו והנאת מעין קום שהי' לו לילך לבית המדרש, ולכאורה אינו דומה כלל למה שציין המשנ"ב בסי' רמ"ט, ומה שהביא המשנ"ב ראיה לדבריו (בסי' ר"צ) בשער הציון ס"ק ג' יש לדחות, דהגם שגמ' נקט הני תרי דברים בהדדי אבל אולי מעשה שהי' כך הי', אבל כל אחד כדאית לי', ויתכן דאפי' בלי קביעת סעודה, אם אכל ושתה באותה שעה (באופן שעי"כ לא בא לבית המדרש) ג"כ אסור, דזיל בתר טעמא, סוף דבר דברי המשנ"ב צ"ע.

אלף תודות לכם על כל התשובות הנפלאות שמשיבין לי כל פעם, יה"ר שתמשיך להגדיל תורה ולהאדירה.

תשובה: בענין ראית המ"ב בפשטות ל"ק כלל דהנה שפתיו ברור מללו בשער הציון דראיתו היא מדהביאה הגמ' הני תרי עניני בהדי הדדי א"כ דין אחד הם ולא ס"ל הסברא שכתבת דמעשה שהיה כך היה דפשטות הדבר היא כדברי שער הציון ואין צריך להסביר דבריו. וכעת מצאנו כבר עמד בקושיתך בספר אור חמה על המ"ב אך כבר כתב בחידושי בתרא על המ"ב כדברינו.

סימן רצ''א, אם יכול לצאת יד''ח ג' סעודות בב' סעודות בלילה וא' ביום

שאלה: האם אפשר לצאת שלש סעודות בשבת כשאוכל שני סעודות בלילה וסעודה אחת ביום. וזה נוגע למעשה לשבת ערב פסח. וזה חוץ ממה שכתבתי בספרי אני אודך ח''א סימן ס''ח ובתשובות הרב שלזינגר ובתשובות הגר''ח קנייבסקי ח''ב.

בברכת כהנים באהבה כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ

תשובה: בענין שאלתכם בענין אכילת ב' סעודות בליל שבת, עי' בקובץ בית אהרן וישראל גליון ס''ד קמ''ט וגליון ס''ה ע' קל''ח שאיפלגי במי שיודע שבשבת בבוקר לא יוכל לאכול סעודת הבוקר אם יכול להקדים ולעשות בליל שבת שני סעודות כדי לקיים עי''כ אכילת ג' סעודות בשבת.

סימן רצ''א ו', מקור דברי האריז''ל דנשים פטורות מסעודה שלישית

שאלה: המגיד מקאזניץ זי''ע בספה''ק עבודת ישראל לסוכות עמ' קע''ד בתוה''ד כתב בשם האר''י דנשים פטורות מסעודה שלישית היכן מקור דברי האר''י.

תשובה: עיין שם דכתב דכיון אין לנשים דיקנא פטורים מסעודתא דדיקנא. ודברים אלו אינם נמצאים באמת בדברי האר''י אך יתכן דכתב זאת מסברא ע''פ ההסבר הנ''ל ומצאנו דבעבודת ישראל דפוס חדש מהדורת שפתי צדיקים כבר העירו שאין מקור דבריו הק' מהאריז''ל עצמו אלא מיוסדים המה עפי''ד האריז''ל שאין עליה אל הנוקבא בדיקנא כלל כי אין לנשים דיקנא ועל זה מוסיף שמהאי טעמא נשים פטורות מסעודתא דדיקנא וכמ''ש. אך זה נגד שו''ע רצ''א ו' בשם הר''ן והמרדכי. ועי' בספר אבני חפץ ח''ג סי' ט' מש''כ בזה, ועי' בפסקי תשובות שם הערה 80.

סימן רצ''ב א', מקור למנהג שהש''ץ מתעטף בטלית אחר אמירת ובא לציון במנחה של שבת

תשובה: בענין עטיפה בטלית אחרי ובא לציון כן מבואר בשער הכונות דף ע''ד טור ד' דכתב שכתב דזמן עטיפת ציצית בתפלת מנחה הוא אחר קדיש דקדושת ובא לציון קודם שיאמר השליח ציבור פסוק ואני תפלתי כדי שתתעטף בציצית בעת רצון עכ''ל. ועי' פרי עץ חיים פרק כ''ב ועי' בשמן ששון אות ג' דכתב דצ''ל אחר ואני תפילתי עיי''ש.

סימן רצ''ה, אם פיוט המבדיל בין קודש לחול נתקן למוצאי יו''כ

שאלה: האם יש דעה שהפיוט במוצ''ש המבדיל בין קודש לחול נתקן למוצאי יוכ''פ כיון שאומרים בו חטאתינו הוא ימחול.

תשובה: עיין בב"י סי' תרכ"ד דכתב בשם המרדכי ביומא [יומא תשכ"ז] דפיוט זה נתקן לאומרו בבית כנסת במוצאי יום כיפור וכן כתב האור זרוע וכן בספר הראבי"ה הל' יום הכיפורים סי' תקע"ח ועי' חת"ס בתשו' או"ח סי' סז מה שדקדק מלשון הפיוט שנוסד ליוכ"פ ובסדר עבודת ישראל עמ' שי"ב כתב שכונתם לזמר דומה הנמצא בסדורי הספרדים לסוף נעילה ואינו הזמר הידוע למוצ"ש ועי' מחז"ו עמ' קפה שנמצאים שם שניהם כפיוט אחד למוצ"ש ועי' מנהגי מהרי"ל עמ' שנה שכשחל יוכ"פ בשבת אומרים בנעילה המבדיל בין קודש לחול חרוזה ראשונה.

סימן רצ"ה, מקור המנהג לזרוק מגבות על החתן בהבדלה

תשובה: בענין זריקת מגבות על חתן מצאנו רק מש"כ בספר נעימת חיים [גרוס] עמ' תקע"ד שמצא א. זורקים אלונטית בדי לבטל ההבדלה אם ח"ו נגזר עליו וד"ל. ב. ללמד לחתן שיתרגל להיות במצב שמבזים ואינו יכול לענות. ג. שלא לבייש חתן שאינו יודע לומר את ההבדלה בראוי לכן עושים רעש והמולה שלא ישימו לב לטעויותיו ד להראות לחתן שלא תמיד זורקים פעקאלעך' עם צימוקים ואגוזים ה. מכיון שכולם באים לשמוע את ההבדלה שלו ויכול לבוא לידי גאוה לכן זורקים עליו כדי לבטל גאוותו.

סימן רצ"ה, טעם לאמירת מימרא דר' יוחנן כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה במוצ"ש

תשובה: בענין מאמר רבי יוחנן בסדור השל"ה כתב אחר דנוהגין לומר מאמר דר' יוחנן בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה וכו' לרמוז כי לעתיד יתגלה גדולתו ורוממותו ויכירו וידעו וכל זאת יראו עין בעין התדבקותו וזה היפך מסברת האומרים השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם כלומר שמסולק השגחתו מהם אומרים שהוא חסרון להשתתף ולהשגיח בשפלים אבל האמת אינו כן אדרבה בכל מקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו וכו' עיי"ש.

ובסדור עבודת ישראל כתב דטעם המנהג לאומרו הוא כדי לחזק לבבינו לבקש מאת מ"ה ב"ה בקשות גשמיות ולהזקיקו לבריות שפלות כמונו המאמר הזה יורנו דעת שהקב"ה במקום גדולתו שם ענותנותו וממרום שבתו הוא מביט דוקא לעני ונכה רוח, ועוד ללמדנו בימי המשא ומתן בימי המעשה שלא להונות עני ואביון ושלא לדכא החלשים תחת רגלינו כי הקב"ה אבי יתומים וכו' עיי"ש.

סימן רצ"ה טעם ומקור לכפול פסוק אורך ימים

שאלה: למה כופלים בתפילה את הפסוק "אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי".

תשובה: בענין מקור וטעם המנהג לכפול פסוק אורך ימים אשביעהו, עי' בטור סי' רצ"ה דכתב דנוהגין לומר ויהי נועם לפי שהוא מזמור של ברכה שבו בירך משה רבינו לישראל בשעה

שסיימו מלאכת המשכן ונוהגין לכפול פסוק אורך ימים אשביעהו שעל ידי כן נשלם השם היוצא ממנו. ועי' ביאורו במג"א שם ועי' במטה משה חלק שלישי סוף אות שצ"א לענין אמירת מזמור זה בק"ש דכתב דהטעם הוא כיון שנתהוו מזיקין מכח אדם הראשון שפרש מאשתו ק"ל שנים מהזיבה שלו שנקראו נגעי בני הדם ולכן יש בזה המזמור ק"ל תיבות עם פסוק אורך ימים אשביעהו שכופלים אותו לעמוד כנגד אותם מזיקים ולהבריחם.

סימן רצ"ו, אם מותר להוסיף מים להבדלה

שאלה: ראיתי פעם באיזה ספר שאין להוסיף מים להבדלה. לעומת זאת, ראיתי בסידור רש"י סי' תקל"ד שאחרי ששותה קצת מוסיף מים וכו'. אודה לכם מאד אם תביאו לי מקורות בענין זה

תשובה: בענין להוסיף מים להבדלה, עי' בכף החיים סי' רצ"ו ס"ק ז' שהביא בשם האר"י בשער הכונות שאין להטיל מים בכוס של הבדלה בשום אופן, וכ"כ בספר פע"ח לאר"י שער ח"י פכ"ד, ועיי"ש בכף החיים שכתב שנראה דה"ד בדאפשר אבל בדלא אפשר כגון שאין לו כ"א פחות מרביעית וצריך להטיל בו מים כדי להשלימו לרביעית מותר. ועי' בספר דברי שלום שם מש"כ כמה טעמים לנ"ל בשם כמה ספרים ע"פ הקבלה. ומש"כ בשם סידור רש"י בסי' תקל"ד כ"כ גם בסידור רב עמרם גאון והביאו בטור בסי' רצ"ט וז"ל וכן אנו רגילים להטיל מים בכוס של ברכה לאחר ששותהו ושוטפים אותו ושותהו וכך שמענו מרבותינו שמצוה לעשות כך כבסוכה ל"ח דשירי מצוה מעכבין את הפורעניות ומה שנשתייר מן המים מטילים אותו על ידינו ומעבירים אותו על פנינו כדי לחבב את המצוה וכך איתא בפרקי דר"א פ"כ וכבר ציינו המגיה לסידור רש"י שלאחר ששתה מכוס של הבדלה מצוה להוסיף מים בתוך הכוס ושותה כדי לחבב המצוות, ואין זה סותר לדברי האר"י דזה הוא אחר ההבדלה ולא בשעת ההבדלה.

סימן רצ"ו, מקור להגביה הכוס בהבדלה בשעה שאומרים כוס ישועות אשא

תשובה: בענין הגבהת הכוס בהבדלה מקורו בשבולי הלקט סדר פסח סי' רי"ח וז"ל כשאומרים כוס ישועות אשא מגביה את הכוס.

סימן רצ"ז, לברך בהבדלה ב' ברכות על ב' מיני בשמים

שאלה: האם מותר לברך בהבדלה שני ברכת בשמים על כמה סוגי בשמים כגון עשבי ועצי, או דהוי הפסק.

תשובה: בענין ברכת בשמים בהבדלה נראה דיכול לברך שני ברכות וכמו שהוכיח בספר אמת ליעקב על השו"ע סי' רצ"ז להגאון (ר' יעקב קמנצקי) דכתב בביאור דברי המג"א והשל"ה שם דאע"ג דמנהג אשכנז לברך בהבדלה מיני בשמים על כל הסוגים כיון דאין בני אדם בקיאים בכך אבל כשיש לו שני סוגים יברך שתי ברכות.

סימן רצ"ט, טעם שלא לומר פיטום הקטרת במוצ"ש

שאלה: ראיתי בספר שפתי שב"ח פסקי דינים וחידושי הלכות מספר מחזיק ברכה להחיד"א של רבי שלמה חיון זיע"א שהביא בסימן קל"ב ממחזיק ברכה שבמוצ"ש אחרי הבדלה אין לומר פיטום הקטורת, וכן קיבל מגדולים. עכת"ד. ורציתי לדעת טעם הדבר.

תשובה: בענין אמירת פיטום הקטרת אחר הבדלה, עי' בספר זכור לאברהם א' [אלקלעי] א"ח אות ב' דף כ"ג ע"ב דכתב דכ"כ הרב אבודרהם וא"ח וכ"כ בס' תוצאות חיים אבל קבלתי מגדולים שלא לאומרו במ"ש הרב ומ"ב יצ"ו סי' קל"ב יע"ש ועיין באה"ט סימן רצ"ט סקי"ד שכ' וז"ל ואין לו' שום פסוקים ולא פ' וישלח ולא פיטום הקטרת כנודע מהאר"י רק אם יש לו דרך ליסע יאמר פ' וישלח עכ"ל ועיין להרב ח"י שכ' משם האר"י שהיה אומר ויתן לך אע"פ שבשאר לילות אין ללמוד פסוק בליל מ"ש שרי קודם סעודת ד' יע"ש עכ"ל ועי' בספר חסד לאלפים או"ח סי' קל"ב עמ' ר"ז דכתב דלא טוב לאומרו במוצאי שבת. וכ"כ בסי' רצ"ט שם וטעמם וטעם רבינו החיד"א דקבלה בידו מהגדולים שלא לומר את סדר פיטום עי' בספר מזהב ומפז ח"ב א' עמ' ת"ע ועוד דהביאור הוא כנראה ע"פ דברי רבינו האר"י ז"ל שכתב בס' שער הכוונות דרושי תפילת השחר דרוש ג' כי כונתינו היא להעלות העולמות ע"י התפילות לכן אנו אומרים אותו שלא יתאחזו הקליפו' ויעלו בעלית העולמות ולכן אנו אומרים אותו קודם מנחה ושחרית אבל בתפלת ערבית אין בנו כח לעשות כך ע"ש ומבואר דבתפילת ערבית אין אנו אומרים את פיטום הקטורת ויתירה מזו על כן דהלילה הוא עת שליטתם דחיצונים יש להזהר ולהקפיד שבשום אופן לא יאמר את סדר פיטום הקטורת בלילה והא הוי כהא דקיי"ל דאין לומר י"ג מידות וסליחות בלילה מעת שקיעת החמה עד חצות הלילה כיון שאז הוא זמן שליטת הדינים ואין להתגרות בהם. ועי"ש עוד מה שהאריך בענין.

סימן ש', טעם דסעודת מלוה מלכה נקראת סעודת דוד המלך

תשובה: בענין הטעם שנקראת סעודת דוד המלך, בספר טעמי המנהגים וכן בספר אמרי ברוך כתבו כיון שידע שיפטר בשבת לכך בכל מוצאי שבת עשה סעודת הודיה שלא נפטר. ובספר תורת המצוה כתב הטעם דכל השבת צם דוד המלך כדי לא להפסיק מלימודו ולכך במוצאי שבת עשה סעודה ללוות את המלכה לכפר על מה שצם בשבת.

סימן ש', לצאת יד"ח מלוה מלכה ברביעית יין

שאלה: לכבוד המערכת היקר היקרה והחשובה לדופקי בתשובה שלום וברכה וכט"ס! אחדשכתה"ט כנאה וכיאה באהבה רבה! אשריכם מזכי הרבים אשריכם ואשרי חלקכם שאתם משיבים לכולם באהבה ושמחה רבה

וכעת נפשי בשאלתי האם יוצאים ידי חובה של סעודה רביעית על ידי שתיית רביעית יין.

תשובה: בענין לצאת י"ח ביין הנה בפשטות ודאי שאינו יוצא, ועוד דא"כ כ"א יוצא ביין של הבדלה, ומצאנו דכן כתב בספר מעדני איש עמ' קס"ה אומנם עיי"ש שהביא דעות דס"ל שיוצא י"ח בכך אך עיי"ש דדחה שיטות אלו.

סימן ש', אם יש חיוב סעודת מלוה מלכה במוצאי יו"ט

שאלה: אשמח לדעת אם יש מקור למנהג של עריכת סעודה במוצאי יום טוב, (יש המכנים אותה "סעודת שלמה"). בספר שמירת שבת כהלכתה חלק ב' פרק ס"ג סעיף ד' הערה י' הביא בשם שו"ת רבבות אפרים שכך נהג החזו"א. בתשובה מהגר"ח קנייבסקי כתב לא שמעתי.

תשובה: בענין מלוה מלכה וסעודת שלמה במוצאי יו"ט, עי' בלקט יושר לתלמיד התרומת הדשן עמוד נח כתב במוצאי שבת היה התרומת הדשן מסדר שולחנו ללות המלכה וכו' אבל במוצאי יו"ט אינו אוכל עכ"ל. ועי' בקובץ אור ישראל מ"ט שהביא מהגאון רבי חיים פלאג"י בספרו הגדה של פסח חיים לראש מובא בהגדת ויגד משה דף רכ"ט שכתב דכשחל יו"ט פסח במוצש"ק ירבה קצת בסעודה לכבוד מלוה דמלכה שהוא כנגד דוד המע"ה ועיי"ש דכתב שאפשר שאין משם ראי' כ"כ לשאר יו"ט שהרי גם כתב שם ודבר בעתו מה טוב דמצה כנגד דוד עיי"ש וא"כ י"ל דרק בליל הסדר לכבודו של דוד המלך יש ענין ולא בשאר יו"ט ובשו"ת רבבות אפרים ח"ג רצ"ב מביא פוסקים שס"ל דהיות וסעודת מלוה דמלכה הוא ללות את הנשמה יתירה וביו"ט אין לנו נשמה יתירה ע"כ צריכים להרבות קצת בסעודת יו"ט מוצאי שבת לכבוד מלוה דמלכה שהיא הנשמה יתירה ויש חולקים על טעם זו דהרי מבואר בש"ס ופוסקים דהסעודה היא ללות את שבת מלכתא ולא הנשמה יתירה עיי"ש [אך יש להעיר על מש"כ דאין ביו"ט נשמה יתירה כבר כתבנו במקום אחר בענין אי איכא נשמה יתירה ביו"ט עי' ברשב"ם בפסחים דף ק"ב דכתב דאיכא נשמה יתירה והתוס' הקשו עליו דא"כ אמאי לא מברכים על בשמים במוצאי יו"ט כמו בשבת ומוכח דליכא נשמה יתירה והרמב"ן [האמונה והביטחון פכ"ג] כתב חידוש גדול דאיכא נשמה יתירה אך הנשמה נשארת ואינה מסתלקת במוצאי יו"ט ולפ"ז כל יו"ט נוסף לנו עוד נשמה יתירה ונשארת לעולם]. עוד הובא שם שבליקוטי הגרי"ז ח"ב עמוד צ"ח מביא שהגאון מבריסק זצ"ל אמר שאינו יודע למה לא יהי' חיוב מלוה דמלכה במוצאי יו"ט ועוד מביא שם בשו"ת רבבות אפרים שכן נהג החזו"א. ומביא שם סברא הנ"ל דהסעודה הוא ללות את שבת מלכתא ולא הנשמה יתירה וא"כ שייך מצוה זו גם במוצאי יו"ט לעומת זאת בדרכי חיים ושלום אות תע"ב מביא משער יששכר מאמר הירחים אות ו' טעם למה במוצאי שבת עושים סעודה בלילה ואחר יום טוב עושים הסעודה דווקא ביום אסרו חג ולא בלילה וכן במועדים וזמנים ח"ז קנ"ג כתב דלא מבואר בפוסקים חיוב מלוה דמלכה במוצאי יו"ט. ועי' בספר אבן ישראל ח"א דף לח שכתב וז"ל במוצאי יו"ט נוהגים לעשות סעודה בכל מוצאי יו"ט כמו במוצש"ק והוא נקרא סעודת שלמה המלך ע"ה והוא מקובל בשם הגה"ק השר שלום מבעלז זי"ע וגם אצל הגה"ק משינאווא היו עושים סעודה זו.

סימן ש''ו, ביאור דברי המרדכי דאסור להקנות לצורך שבת

שאלה: במג"א בסי' ש"ו ס"ק ט"ו הביא דברי הב"י תקכ"ז בשם המרדכי דקנין בשבת של מתנה מותר רק ל"צורך מצוה", והוסיף המג"א דה"ה מפני "צורך שבת", והוסיף שעל כן בסי' שכ"ג התיר השו"ע ליתן הכלי שלא הספיק לטובלו בע"ש לגוי במתנה ולחזור ולהשאילו ממנו [והמקור מהמרדכי ביצה שם נמי בסי' תרע"ו] וכן בסי' תקט"ז ששולחין מנות זל"ז ביו"ט, מיהו מה שהביא המג"א בסמוך איני מבין כלל שהוסיף וכן בעירובין ע"א שאין להקנות רשות בשבת, מאי וכן הרי לסתור דבריו הראשונים בא לכאו', ששם מדובר שדוקא להפקיר מותר את הרשות של מי ששכח לצרף עצמו לעירובי חצירות, ואע"פ שהמחצה"ש מנסה לבאר שהמג"א קאי על דברי הב"י שם שחולק על המרדכי וסובר שמותר ליתן מתנה בשבת גם כשאינו צורך מצוה ובלבד שלא יהי' ע"י סודר, אפילו אם נאמר שצדקו דברי המחצה"ש, אחרי הכל אמאי להקנות רשותו כדי לאפשר את טלטול והוצאה של כל בני החצר בשבת אינו נקרא "צורך שבת", ואם תאמר דדוקא כלי סעודה ומנותיה חשיב צורך שבת יעוי' בסי' י"ג בהלכ' ציצית שהביא המג"א עצת אחיו למי שנקרע ציציותיו בשבת שיקנה אותה לחבירו וישאל ממנו וע"י כך אין צריך תו להשתמש בהיתר של "כבוד הבריות" ויעו"ש שהשיב לו שאכתי הוא איסור דרבנן כי ניכר גם בתוך הל' יום שהיא הט"ק שלו וכו' מיהו בדבריו חזינן שמצד ההקנאה אה"נ שפיר חשיב 'צורך שבת', ואמאי טפי צורך שבת הוא מהענין הנ"ל של עירובין, וצע"ג.

תשובה: בענין קושיתך על דברי המרדכי אמאי אסור להקנות לצורך שבת, עי' בשו"ת בנין שלמה סי' י"ז דעמד על כך וכתב דכל האיסור של מו"מ בשבת הוא גזירה שמא יכתוב ולכך החמירו בקרקע שהדרך לכתוב שטר יותר משאר דברים ולכך אסור גם לצורך שבת. ועי' באריכות באשד הנחלים ח"ו אות תתס"ח וכן באות תפ"ט.

סימן ש''ח ג', כיסוי מוקצה

שאלה: האם יש מקור למנהג שמכסים בשבת כל דבר מוקצה שלא ייראה בגלוי?

תשובה: בענין כיסוי מוקצה לא מצאנו מנהג זה.

סימן ש''ח ד', טלטול מן הצד שלא לצורך כלל בכלי שמלאכתו להיתר

שאלה: הנה ההלכה נפסקה בסי' ש"ח ס"ד שאסור לטלטל כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל, מה הדין לטלטל כלי שמלאכתו להיתר בטלטול מן הצד שלא לצורך כלל?

תשובה: בענין טלטול מן הצד בכלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל, מסתבר דאסור דכיון דכלי שמלאכתו להיתר בכה"ג אסור וכן טלטול מן הצד אסור וא"כ גם בצירוף שניהם אכתי יהיה אסור. ומצאנו קצת ראיה לכך דעי' ביד אפרים דביאר את הט"ז בסי' ש"ח ס"ק ב' גבי מי שמטלטל סכין סופרים בחגורתו יחד עם שאר סכינים דדן הט"ז דאין להתיר משום דהוה

טלטול מן הצד שאינו דרך טלטול משום דהוי דכמו בנדן המוזכר שם בסעי' א' שכתב הרמ"א בשם המהרי"ל שאסור לטלטל הנדן עם הסכינים ואע"ג שמטלטל הסכין רק בטלטול מן הצד ע"י טלטול הנדן מ"מ אסור דהנדן עצמו נעשה בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלו וה"נ בציור של סכין בחגורתו שהסכין מיטלטל ע"י טלטול מן הצד מ"מ החגורה נעשית בסיס לדבר האסור שאסור מצד עצמו בטלטול ואף דהוה כלי שמלאכתו להיתר מ"מ שלא לצורך כלל אסור לטלטלו.

סימן שט"ז א', הרג בע"ח אי חייב גם משום צידה

תשובה: ע"ד שאלתך ירה בצבי והרגו, האם עבר גם על צידה וגם על נטילת נשמה, או רק על נטילת נשמה?

נחלקו בכך האחרונים, בספר חוט השני להגר"נ קרליץ ח"א פט"ו כתב דאין בכך משום צידה, ובאורחות שבת ח"א פרק י"ד הערה ג' דן בזה, והביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דחייב גם משום צידה, ועי' בספר הצידה בשבת סי' י' אות ח' דדן בכך בארוכה.

סימן שט"ז י', מקור לא להרוג שממית

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש מקור למה שאומרים העולם שיש ליזהר שלא להרוג או לפגוע בלטאה הנקראת "שממית"?

עי' במ"א סי' שט"ז ס"ק כ"ג דכ' דאסור להורגה דאינה מזקת ואף שיש לחוש שתיפול למאכל לא שכיח שתיפול וגם אחד מאלף שהיא מסוכנת במאכל, והובא במ"ב שם סקמ"ח ועי' שם בכף החיים. ועי' בקב הישר פרק פ"ג דכ' דאין להרוג נחש או שממית אם אינו רודף אחריו להזיקו, ועי' בדרכי חיים ושלום לאדמו"ר ממונקאטש אות תתר"פ דכ' דהיה נוהג להרוג שממית שראה {והיינו עכביש שהוא כנגד אדום ואמר על אדום אשליך נעלי, ובדברי תורה {שלו} בח"ט אות צ"ט האריך לבאר דשממית היא כנגד עשיו וכנגד הקליפות ע"ש. והשל"ה כ' בשם הרמ"ק לפנות קורי עכביש בער"ש שהוא מהקליפות, ובספר הזכירה בעניני סכנה כתב לפנותו מפני הסכנה. היוצא מכ"ז דעכ"פ כל הסכנה כשנופל למאכל או לנקות בע"ש.

סימן שי"ח, טעם דאין בהכנת קפה משום מוליד

שאלה: מה ההלכה בנוגע לחשש מוליד המופיע בסי' ש"כ ובסי' שי"ח בקפה נמס בשבת בשפיכת המים החמים על הקפה, מאי שנא ממלח שיש בו משום מוליד, ובשלמא בסוכר ישנם תשובות של הפוסקים שזה לא נימוח רק מתערבב בחלקיקים קטנים בתוך המים אבל על קפה אין תשובה זו.

תשובה: בעירוי מים חמים על קפה נמס בשבת או על שאר אבקות שנמסות במים באופן שאין בו משום בישול, עי' בספר אוצרות שבת עמ' שכ"ו דהאריך בזה ומסיק נראה להקל דאין

בזה איסור משום ריסוק השלג וברד משום שהאבקות נמסות במים מאליהם אפילו בלא עירוי ולכן לא חשיב ע"י העירוי כממחה בידים ושרי. וכמו בנתינת שלג וברד לתוך הכוס. ולא דמי למטיל מ"ר בשלג שהוא נימוח מכח הקילוח ועוד איכא למימר דבריסוק אבקות לא שייך הטעם של ריסוק שלג וברד אטו סחיטת פירות דזה שייך רק בשלג וברד וכעומדים למימיהם ודומה לסחיטת פירות שמפרק המשקה מתוך האוכל משא"כ באבקות שאין זב שהשלג וברד שבורא המים משום שאין האבקות נעשות מים רק מתערבות במים עיי"ש באורך. ועי' עוד באז נדברו א' עמ' ע', ועי' עוד מה שהאריך הר' פסח. א. פלק בקובץ אור השבת י"ב עמ' כ"א.

סימן שי"ח ד', שתיית משקה רותח כשבפיו מאכל מקלי הבישול

תשובה: בענין שתיית משקה רותח בשבת כשיש בפיו מאכל שהוא מקלי הבישול, עי' בספר חוט השני להגר"נ קרליץ פכ"ט עמ' קנ"ב דכתב דהשותה מאכל או משקה חם כשהם רותחים אע"פ שהוא נכווה אין בו משום מבשל כיון דהוי מקלקל, ואפי' יש בכך רפואה לפצעיו מותר דבשר אדם לא עומד לבישול. עוד כתב דאין בכך גם חשש לבישול מאכל בתוך פיו דאין זה פסיק רישא שיתבשל בזמן מועט כזה.

סימן שי"ח, למה אין במים ושמן משום מיחזי כמבשל

שאלה: בסי' שי"ח גבי קלי הבישול דיש להחמיר בכלי שני בכל דבר חוץ ממים ושמן, לכאורה צ"ב למה גם במים ושמן אין לאסור עכ"פ משום דמיחזי כמבשל, שהרי אינם תבלין.

תשובה: בענין מחזי כמבשל במים, עי' בפמ"ג סי' שי"ח בא"א ס"ק ל"ב ול"ד דכתב דכיון דמתערב יפה לא מחזי כמבשל. אומנם עי' ברע"א ריש פרק חבית דהביא את התוספת שבת דכתב דהתם אמרינן דכונתו לצנן את המים חמין. ועי' באורחות שבת פ"א הערה קל"א דכתב דכיון דדבר לח שנצטנן איכא מח' אי אית ביה בישול לא החמירו רבנן לענין מחזי כמבשל.

סימן שי"ט, הכנת ס"ת לימי החול ע"י קריאה בו

שאלה: כתבו הפוסקים שאם יש תערובת (כאן ערימה של ספרים) ורוצה להפרידו בשבת ויש איסור ברירה. יש עצה ליטול כל ספר ולעיין בו קצת וללמוד ממנו. ואז מוגדר כהיתר כיוון שבפועל משתמש בו הגם שעיקר כונתו הוא להפרידו משאר ספרים. ועפי"ז יש לדון האם מותר לגבאי בית כנסת להוציא ספר תורה מארון קודש בשבת כדי לגוללו לצורך חול כגון אם חל ראש חודש או מועד באמצע השבוע, והוא יסתכל בו מעט ויקרא פסוק או שתים. האם מהני זה או דילמא, לא? והאם עצה זו לכתחילה או בדיעבד או דלמא אין היתר כזה. (בין בעניין הכנה משבת לאחרי שבת)?

אלף תודות לכם על אשר משיבים לי כל פעם ופעם. יה"ר שתמשיך להגדיל תורה ולהאדירה ביתר שאת וביתר עוז כהנה וכהנה.

תשובה: בענין לעיין בספר כדי לפתור בעיית בורר, הפוסקים הביאו דין זה כדין לכתחילה ולא כתבו דזה רק בדיעבד, עי' אייל משולש פי"ח סע' ג', וכן זה עצה לענין הכנת ס"ת כ"כ בערוך השלחן סי' תרס"ז סע' ב'.

סימן שכ"א ז', אמאי אסור לכסות דם בשבת הרי הותרה טחינה ע"י שינוי

שאלה: מבואר בשבת קמ"א ובשו"ע סי' שכ"א סעיף ז'. דטחינה בשינוי מותרת בשבת. וצ"ב א"כ מדוע אסור כיסוי הדם בשבת משום טוחן. כדכתב רש"י שם וכן הוא ברש"י דף ע"ד במאן דעביד חביתא.

וקשה מדוע בכל אלו לא אמרינן שיעשה בשינוי.

תשובה: בענין המשנה בטחינתו, הנה בסתם שינוי אמנם הוא פטור אבל קימ"ל דפטור אבל אסור, כמו בכל מלאכות שבת. ורק מצאנו אופן דשרי לטחון ע"י שינוי אפילו לכתחילה. וכדאיתא בגמ' דף ע"א דשרי לטחון פלפלין בקתא דסכינא. וכ"פ השו"ע בסעי' ז' שם. והטעם דאע"פ דכל מלאכה אסור לעשותו בשינוי מד"ס, וא"כ למה בקתא דסכינא מותר? עיי"ש דביאר הב"י בשם השבולי הלקט, דקתא דסכינא חשיבא שינוי גמור, משום דהמדוכה שהיו טוחנין בו היתה של אבן, ובמדוכה של עץ הוא שינוי, וכדמבואר בביצה ספ"ק דף י"ד ע"א. ולכך בקתא דסכינא הוא רק מד"ס. והביאו דכה"ג מצינו כן אף במלאכות אחרות. דיעויין ברמ"א ר"ס ש"כ במלאכת דש, שהביא דיש מתירין למצוץ ענבים בפיו, דהיינו שאוחז חוץ מהפה שלו ומוצץ המשקה שבהן, ולא מיקרי סוחט. וע"ש סק"י דטעמייהו משום דאין דרך סחיטה בכך, והוי שינוי גמור. אך כתבו האחרונים דקשה להגדיר בכ"מ מה חשיב שינוי גמור דמותר לכתחילה. ועי' בחזו"א סי' נ"ז ד"ה לענין שחיקת בננות. וכן מצאנו דיש דברים שאסור ויש דברים שמותר. דפלפלין התיר המ"ב לפורר ביד, ואעפ"כ כתבו האחרונים, עי' שביתת השבת טוחן סק"ו דכ"ז בפלפלין דאין דרך לפרר ביד, ולאו דרך היא כלל, אבל בדברים שהדרך לפעמים לפרר ביד כאפר אסור לעשות כן בשבת. והביאו ראיה לזה ממש"כ בכיסוי הדם. ועי' בקובץ אליבא דהילכתא 63 עמ' ל"ז מש"כ בזה הרגב"צ פלמן.

סימן שכ"ח, איסור חמור או כמה עבירות קלות מה עדיף

שאלה: עיין בשו"ע הל' שבת סי' שכ"ח דכתב דשוחטין לחולה שיש בו סכנת נפשות אע"פ דיש שם נבילה ויכול להנצל על ידי אכילתה.

ונאמרו בענין כמה טעמים עי' במ"ב שם ואחד הטעמים כתב הר"ן ביומא דעל נבילה עובר איסור לאו על כל כזית וכזית ובשחיטה עובר איסור בפעם אחת ואע"פ דהוי איסור דשחיטה חמור טפי מלאו דנבילה.

וקשה דהשו"ע או"ח סי' ח' ס"ט כותב קודם שיברך יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים כדי שלא יברך לבטלה וכתב על כך הט"ז הובא במשנה ברורה ס"ק כ"ד ואף על גב דבלאו הכי יש

חשש איסור שילבש בגד של ארבע כנפות בלי ציצית מכל מקום מוקמי ליה אחזקתה שהיה כשר רק משום חומר דלא תשא שיש על ברכה לבטלה החמירו לבודקו ומוכח דחמור יותר לעבור עבירה אחת חמורה איסור לא תשא שיש על ברכה לבטלה מלעבור על הרבה עבירות קלות ביטול מצות ציצית וזה לכאורה דלא כהר"ן הנ"ל.

תשובה: בענין קושיתכם היפה מציצית לענין אכילת חולה, נסדר לפניכם מה שעלה לנו בענין.

א. עי' במנחת חינוך מצוה רעא אות ב' שהביא את דברי המשנה בנזיר דף מ"ז דאם כהן ונזיר הלכו ומצאו מת מצוה הדין דנזיר קודם להטמאות לכהן כיון דכהן קדושתו הוי לעולם והקשה בשם השער המלך מדברי הר"ן הנ"ל הר"ן דשוחטין לחולה שיש בו סכנת נפשות אע"פ דיש שם נבילה ויכול להנצל על ידי אכילתה כיון דעל נבילה עובר איסור לאו על כל כזית וכזית ובשחיטה עובר איסור בפעם אחת ואע"פ דהוי איסור דשחיטה חמור טפי מלאו דנבילה ואם כן קשה הרי נזיר שנטמא עובר על ארבעה לאוין נחמיר טפי מכהן שעובר רק על לאו אחד. ובשער המלך פי"ד מהל' מאכלות אסורות הל' י"ז כתב לחלק בין שבת שעובר על כמה מעשי אכילה בכמה פעמים לבין נזיר שעובר הכל בב"א וכתב דאין בתירוץ זה כדי שביעה.

ב. ויתכן דאף דכתב השער המלך דאין בו כדי שביעה כאן בנידון דידן של קושיתך מציצית יש בו כדי שביעה והותר. דאפשר לומר דדוקא בענין נבילה שהוי לאו ואם יתרו בו ילקה על כל כזית וכזית זה יותר חמור מאיסור חמור אבל ביטול עשה שהוא איסור מתמשך למרות שעובר כל רגע אינו מתחלק ולכך חמור יותר האיסור של לא תשא.

ג. ואח"כ ראינו שכבר עמדו בזה כמה ספרים ועי' במשמרת חיים להגרח"פ שיינברג ציצית סי' ח' וכן בספר מרפסין איגרא ע' יב יג תירץ שם דבנידון של האכלת נבלה לחולה שיש בו סכנה או לחילופין שישחטו עבורו בשבת שם המדידה נעשית אחר מעשה ולכן אם אחר מעשה יימצא שנעברה רק עבירה אחת חמורה של שחיטה בשבת זה עדיף על ריבוי עבירות קלות שמשקלן הכולל חמור יותר אמנם ודאי שלעבור עבירה אחת חמורה חמור יותר מלעבור על עבירה אחת קלה ולכן בהלכה שנאמרה בעיון בחוטי הציצית שם הנידון הוא האם ניתן לסמוך על החזקה שהטלית מצויצת כהלכתה לפני הברכה או הלבישה א"כ בכי האי גוונא כל האפשרות לעבור עבירה נמדדת בפני עצמה ולכן אם ניתן לסמוך על החזקה לפני הרגע הראשון של הלבישה למרות החשש שמא ילבש בגד של ארבע כנפות ללא ציצית אין סיבה שלא לסמוך על אותה אחזקה לפני הרגע השני והשלישי אבל לפני הברכה יש חשש שמא יעבור על עבירה אחת חמורה של לא תשא בכי האי גוונא החמירו שלא לסמוך על החזקה אלא יבדוק ויעיין בחוטים שהרי חשש עבירה חמורה לפניו.

ד. ויע' בחשק שלמה שבת דף ד' ע"א דהסתפק לדעת הכלבו שלחמץ ידוע לא מהני ביטול א"כ מה הדין בהדביק פת בתנור בשבת שבתוך הפסח האם מותר לו לרדות קודם שיבוא לידי איסור סקילה דהרי אם ירדה קודם שתאפה א"כ הבצק יחמיץ אח"כ ויעבור על איסור דבל יראה מה"ת וכתב החשק שלמה דע"פ הר"ן הנ"ל שלצורך חולה בשבת מותר לשחוט בשבת

יותר מאשר להאכילו נבילה כיון שעובר על כל כזית וכזית על איסור נבילה משא"כ בשחיטה [וכתב שם דאפילו להסוברים דמשהה חמץ ע"מ לבערו אינו עובר על בל יראה משכחת לה להסתפק בז' של פסח שחל בשבת דלא יבער כבר בפסח] א"כ ה"ה בנידון זה על בל יראה עובר כל רגע ורגע משא"כ הרדיית הפת שהוא רק פעם אחת ונשאר החשק שלמה בזה בספק בצ"ע ועיי"ש בחשק שלמה שכתב דאפי' דבל יראה עובר בלא מעשה כותב החשק שלמה דגם האיסור סקילה עובר בלא מעשה וכו' יעו"ש.

ה. אך לפי הנ"ל נראה דדוקא באיסור שעובר בו כל פעם על ידי התראה איסור חדש בזה חמור יותר מן עבירה חמורה אבל עבירה מתמשכת למרות שעובר כל רגע כיון שאין כאן איסורים חלוקים בזה יותר חמור האיסור החמור.

ו. ועי' בקובץ הערות יבמות סי' ח' אות י"ג שהביא את התוס' ביבמות דף ג' ע"ב ד"ה ל"ת דפשיטא ליה דעשה דוחה גם שני ל"ת ואעפ"כ אין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת [שהקשו תוס' דנילף ממצות יבום דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת שהרי אשת אח בכרת ואעפ"כ מצות יבום דוחה אותו וממילא נדע דאף כשיש עוד ל"ת שיש בו כרת כגון אחות אשה ג"כ ידחה דמאחר דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת מה לי חד לאו מה לי תרי לאוין ומזה הוכיחו האחרונים דס"ל דעשה דוחה שני ל"ת וא"כ י"ל דלהכי אצטריך עליה לומר דביבום אין דוחה כשיש עלי' שם ערוה אחרת ומבואר מדברי התוס' דס"ל דעשה דוחה תרי לאוין ואין דוחה ל"ת שיש בו כרת] והקשה בקובץ הערות דלדברי הר"ן מבואר דשתי לא תעשה שאין בו כרת דהיינו ב' פעמים לאו דנבילה חמירי מחד ל"ת שיש בו כרת דהיינו שבת וזה דלא כתוס' הנ"ל דס"ל להתוס' דעשה דוחה תרי לאוין ומ"מ אין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת ומוכח דל"ת שיש בו כרת חמור טפי מתרי לאוין והוא דלא כהר"ן וכתב בקובה"ע דמזה מוכח דהר"ן חולק על תוס' וס"ל דאין עשה דוחה תרי לאוין.

ז. אך לפמש"כ יש לדחות דבריו דדוקא כשעושה שתי מעשים בזה חמורים שני לאוים מל"ת שיש בו כרת אבל כאשר הכל במעשה אחד בזה חמור ל"ת שיש בו כרת.

ח. איתא במדרש ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו.

ט. מכאן ששוחטים עבור חולה בשבת והוא מדרש פליאה וביאר בעל התורה תמימה בספרו תוספת ברכה פר' לך לך ובאמת כבר הקדימוהו בחת"ם סופר על התורה [החדש] וכן תפארת יהונתן ועוד דהנה ב"נ מצווה על א"א ולכן יהרגוהו כדי שתצא מאיסור אשת איש ואם כן הלא קשה כי אם חששו לאיסור עריות הלא כמו כן היה להם לחוש לאיסור שפיכות דמים אם יהרגו אותו כי גם על שפיכות דמים בני נח מוזהרין סנהדרין שם וצריך לומר הסברה בזה דבזה קיל שפיכות דמים מעריות מפני שעל שפיכות דמים עוברים רק פעם אחת בעת ההריגה אבל באיסור אשת איש עוברים על כל פעם וכפי דברי הר"ן הנ"ל דעבירה קלה

הנמשכת וחוזרת כמה פעמים יותר חמורה מעבירה חמורה שאינה חוזרת ונמשכת וזהו שאמרו במדרש והרגו אותי ואותך יחיו מכאן ששוחטין עבור חולה בשבת מפני כי בשני הענינים יש צד חומר וצד קיל שוה שבשניהם יש איסור לפעם אחת ואיסור לפעמים רבות וכמו כאן נדחה האיסור היחידי מפני האיסור החוזר ונשנה שפיכות דמים שהוא פעם אחת מפני איסור עריות כך ידחה איסור שחיטה בשבת שאיסורו רק פעם אחת מפני איסור נבילה שהוא כמה פעמים. [ועי' בחזקוני על התורה דביאר באמת זו היתה כונתו דהרגו אותי ואותך יחיו ושם במגיה הביא עוד מפרשים דביארו כך את המדרש פליאה] וכ"כ בפירוש הברטנורא על התורה.

י. אך דברים אלו הם גם מדרש פליאה כיון דשם האיסור רציחה והאיסור עריות שוים הן ושם א"צ לחידוש הר"ן וחידוש הר"ן צריך היכא דיש איסור חמור נגד כמה איסורים קלים.

סימן שכ"ח י"ד, מדוע עדיף לשחוט לחולה מלהאכילו נבילה והא שיטת הר"ן דאינו עובר על כל כזית בדליכא התראות מחולקות

תשובה: ע"ד שאלתך בהא דקיי"ל (או"ח שכ"ח י"ד) בחולה שיש בו סכנה בשבת הצריך בשר דעדיף לשחוט מלהאכילו נבילה, והטעם מביא במ"ב בשם הר"ן פ"ח דיומא דבנבילה עובר על כל כזית ממנה משא"כ בשחיטה עובר רק פעם אחת. וצ"ב איך זה עולה עם חידושו של הר"ן נדרים י"ז. דהתראות מחלקות לא רק לענין עונשים אלא דאי ליכא התראות מחלקות בין כל זית וזית לא נקרא אלא אכילה אחת. וא"כ בחולה גם אם יאכל כמה כזיתים, אי ליכא התראה בין כזית לכזית לא הוי כולם אלא אכילה אחת, ואמאי חמור משחיטה.

עי' באפיקי ים ח"ב סי' ל"ב דעמד בקושיא זו עיי"ש מש"כ. אך לכאו' היה אפשר לחלק ולומר בביאור דעת הר"ן שגם הר"ן מודה דעובר על כל כזית וכזית גם בלי דבר המחלק וכל ענין ההתראה לחלק הוא רק לגבי עונש בי"ד, וכן לענין מש"כ בנדרים שם לגבי קבלת נזירות דתלוי בשם אכילה שחייבים עליה מלקות דרק על כזית כזה תולה נזירותו, ומצאנו דכן כתב בספר ביאורים והערות על הר"ן בנדרים שם.

עוד בדברי הר"ן

שאלה: נתקשיתי טובא בהא דמבואר בר"ן הידוע דמוטב לשחוט בהמה בשבת לצורך חולה מלהאכילו נבילה, דהרי בנבילה יש איסור בכל כזית וכזית משא"כ בשחיטה יש רק איסור לאו אחד,

ולכאורה הלא גם בשחיטה הוא צריך אח"כ לבשלו וא"כ שפיר יש גם בזה איסור בישול בכל כזית וכזית וא"כ שוב עדיף טפי להאכילו נבילה.

[ואטו נימא דיש חילוק אם הנבילה כבר מבושלת או לא, דאם הנבלה כבר מבושלת נמצא דיש רק איסור אכילה בכל כזית וכזית, משא"כ לשחוט ולבשל דיש איסור שחיטה וגם איסור בישול בכל כזית וכזית].

תשובה: בענין הערתכם על דברי הר"ן כבר עמד בכך בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תקצ"א ומש"כ דלא מסתבר לאוקמי בנבילה מבושלת אינו מוכרח דבעיקר בא הר"ן להשמיענו את העיקרון וכן מה שפשוט לכם דבבישול בשבת עוברים על כל כזית וכזית, דבר זה אינו פשוט כלל, דבפשטות עובר רק לאו אחד בהנחת הסיר על האש, אומנם עי' בקוב"ש ביצה דף י"ז אות מ"ח וכבר עמדו בדבריו.

סימן שכ"ח י"ט, אמירת יה"ר שיהא עסק זה לי לרפואה בשבת

שאלה: האם מותר לומר יה"ר שיהא עסק זה לי לרפואה בשב"ק.

ואם מותר או בכה"ג שודאי מותר באופן שנוטל רפואה המותרת רק משום שלא ניכר שהוא רפואה כגון יין ע"ג העין כבסי' שכ"ח י"ט, האם מותר לומר יה"ר זה דע"כ ניכר שהוא לרפואה.

תשובה: בענין החולה שלוקח תרופה בשבת, עי' בספר קובץ הלכות פסקי רבי שמואל קמנצקי פרק ט"ו שכתב שחולה שאין בו סכנה שמותר לו ליקח תרופה מותר גם לומר נוסח שיהא עסק זה וכו' כיון דכל שהותר לו לעסוק ברפואה בשבת מותר לו ג"כ לומר תפלה זו, והטעם כי זהו גופא כחלק מהרפואה שהותר אצלו בשבת וכיון שהמאורע המצריך התפילה דהיינו מעשה הרפואה הוא בשבת דוקא שרי לאומרו כשעוסק בהרפואה.

ובספר מצות ביקור חולים סימן י"ג אות ו' האריך בזה וכתב לדא יאמר היהי רצון שיהיה עסק זה לי לרפואה שאומר בחול אך יכול לומר שבת היא מלזעוק כי באמירה זו יש גם דברי נחומים לעצמו ע"י שמחזק בטחונו בקב"ה שאינו מצטער בשבת וזכות שמירתה תביא הרפואה.

סימן שכ"ט ג', האם מצילים חייבי מיתות בשבת

תשובה: בענין שאלתך האם מותר לפקח את הגל על הרוגי מיתות ב"ד בשבת? עי' בשו"ע הרב סי' שכ"ט סעי' ה' דכתב הבא במחתרת בענין שאין לו דם ומותר להורגו ונפלה עליו מפולת שם אין מפקחין עליו (שהרי אין מצווין להחיותו) [הסוגריים במקור]. ומוכח דמי שאין לו דמים וכן הוא בחייבי מיתות, לא מצילין אותו בשבת.

אך יעוי' בפמ"ג בסי' שכ"ט בא"א ס"ק ד' וכן בסי' שכ"א בא"א ס"ק ד' דכתב דמי שהיה חייב מיתת בי"ד ונפל עליו הגל דמפקחין, דכיון דאין ממיתין אותו בשבת יש לו חיי שעה. אך יעוי' בבה"ל שם בסוף סי' שכ"ט דתמה עליו וכתב דלא נהירא לו כלל דהתורה חסה על חיי שעה

רק למי שחסה על החיים שלו לאפוקי בזה דגברא קטילא הוא מחמת רשעותו ולא עדיף מרועי בהמה דקה דקימ"ל דאין מעלין אותם מן הבור. וע"ע בשו"ת דברי יששכר סי' ק"ע ובשו"ת שאלת חכם סי' ד' ובכלי חמדה פרשת כי תצא אות ג' ובאחיעזר באבן העזר סי' י"ח ובאבן האזל בהל' גניבה וכתר דוד ח"א סימן י"ג.

סימן שכ"ט ד', אם מחללים שבת על טריפה

תשובה: בענין שאלתך מה הדין לפקח על הגל בשביל חיי שעה כגון טריפה?

הנה למעשה כתבו הפוסקים דמחללין את השבת על טריפה. עי' בתוס' רי"ד שבת קל"ו. ד"ה מאי לאו. ועי' במנ"ח מצוה רצ"ו ובמצוה ת"ר שנסתפק בדבר ותלה השאלה במחלוקת הראשונים, אך במצוה ל"ב בדיני פקוח נפש מסיק שמחללים עליו את השבת, וכ"כ הפוסקים בפתח הדביר או"ח סי' קצ"ט אות ט' וסי' שכ"ט סעיף ד' אות ו', ובשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' קנ"ה, ובאחיעזר ח"ג סי' מ"ה אות י"ד, ובשו"ת אגרות משה חו"מ ח"א סי' מ"א, ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' כ"ה פכ"ז.

סימן של"א, אם מציצה הוי צורך מילה או צורך רפואה

שאלה: המ"ב סי' של"א סק"ד מביא מהשיטה לר"ן בשבת קל"ג: שמסתפק האם מציצה הוי צורך מילה או רק צורך רפואה, וצ"ב לצד שזה צורך מילה מה גדר השייכות של זה למילה, ועוד יש לעיין מה המקור לזה בתורה. [ויש לציין למש"כ המ"ב שם ס"ק ל"ו בשם החכמת אדם שלא יכבד בשבת ג' אנשים אלא הפורע יעשה מציצה, ורואים שמציצה שייך לפריעה].

תשובה: בענין ביאור ומקור דמציצה צורך מילה, ע"י בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' של"ח דכתב כיון דא"א למילה בלא מציצה אף שמציצה משום סכנה מ"מ שוב גם המציצה בעצמותה ממצות מילה והכנסה לבריתו של אאע"ה וצריכה להיות בשמיני דוקא ועיין שם שפירש בזה מדוע לא נצריך לעשות בשבת המילה סמוך לשקיעה וימצצו במו"ש וכתב דכיון שנעשית חלק ממצות המילה, חובה לעשותה בשמיני דוקא.

וכעין זה יש שכתבו דגדר הדבר דכיון דבכל מילה יש בה סכנה לולד א"כ זה נעשה חלק מן המצוה הלכך גם במקום דליכא סכנה הוי חלק מן המצוה. ויש שכתבו יותר דכיון דהוי סכנה הוי מצוה פגומה או שאין בה מצוה כלל ונמצא שע"י המציצה מתקיימת מילה ונעשה מעשה מצוה לפיכך הרי היא חלק ממצות המילה דהמציצה נותנת למילה שם מצוה.

סימן של"ו, מזריק רעל לעץ להפסיק יניקתו האם חייב משום קוצר

תשובה: ע"ד שאלתך המזריק רעל לתוך עץ, הגורם שתיפסק יניקת העץ מהקרקע אבל עדיין נשאר מחובר לארץ, האם עבר על מלאכת קוצר? האם בהפסק היניקה מבלי להוציא ממקום חיותו חייבים על "קוצר" ?

עי' בספר שביתת השבת קוצר ס"ק נ' שכתב בשם פתח הדביר שחייב משום קוצר גם בכה"ג, אך הביא שם דהגרצ"פ פרנק חולק וס"ל דאין זו אלא קצירה כלאחר יד ותלוי במחלוקת ר"פ ור"א בשבת ע"ג בהאי דשדי פיסא לדיקלא, והמג"א שם פוסק דהוי רק קוצר מדרבנן, אך בבכור שור פליג עליו.

סימן ש"מ ג', צ"ע ציון המ"ב לאהבת חסד על ריבוי בשיעורין

תשובה: ע"ד שאלתך בדברי המשנ"ב {סי' ש"מ ס"ק י"ג} שהביא מחלוקת האם ריבוי בשיעורין דאורייתא או דרבנן. וציין לעי' באהבת חסד {ח"א נתיב החסד בפ"ז סק"ב} שהכריע דהוי דאורייתא. וצ"ע דשם מדבר רק על מי שעושה מעשה אחד שיש בו ב' כוונות, וכמו צד צבי יחד עם עוד חפצים, או שלוקח חפץ במשכון עבור הלואה ופקדון, אבל כשיש לו היתר על בישול ומבשל עם זה עוד דבר, זאת מנ"ל?

מצאנו דכבר עמדו בכך בספרי זמנינו, עי' במנחת יצחק חלק ה' סי' ל"ו אות כ' דכתב דלא מצא את דברי האהבת חסד הנ"ל, וכתב דאולי כונתו למש"כ במחנה ישראל שציינת. וכן העירו בספר דרך ישרה סי' כ', ובספר אסופות חג על ביצה דף י"ז. אבל עי' בקובץ זיכרון עטרת שלמה עמ' נ"ה מאמר מהרה"ג ר' עזריאל אויערבאך שליט"א דכתב דמוכח באהבת חסד דלא רק ריבוי במעשה אסרה תורה אלא גם ריבוי במחשבה לבד הוא איסור דאורייתא ומדין ריבוי בשיעורין כמבואר במשנה ברורה הנ"ל.

סימן ש"מ ג', מחיקת עוונות בשבת אם אסור משום מוחק

שאלה: רציתי לדעת בהיות שהארכתי בספרי האם מותר לעשות מלאכה בשבת בדרך סגולית, ואמרו לי כי נמצא בספרי חכמי זמנינו שדנו האיך מותר לחזור בתשובה בשבת והרי זה מוחק העונות, אי נמי למחוק העונות ע"י שמעביר הדמעות על מצחו בשבת ומדוע אין בזה משום מוחק וכו'. אשמח מאד מאד אם תגלו לי מי דן בזה.

תשובה: בענין מוחק עוונות בשבת בפשטות אין כאן כל איסור, וכ"כ בספר ויהי בנסוע פרק ל"ו עמ' תע"ב שהביא שהאדמו"ר ר' איציקיל מפשעווארסק שאל את פי האדמו"ר מסאטמאר על הא דאיתא בספה"ק בשם האריז"ל עי' אור צדיקים למהר"ם פאפירש סי' ל"ה סעי' ד' דכשאדם בוכה בתשובה על חטאיו ומעביר את דמעותיו על מצחו נמחקים העוונות הרשומים עליו האם מותר לעשות כן בשבת דהא הוי מוחק והשיב לו דהל"ט אבות מלאכות מיוסדים על אותם מלאכות שנעשו בעבודת המשכן ומחיקה באופן כזה לא מצינו במלאכת המשכן עכ"ד. עוד הביא דבספר בצילו חמדתי מספר הג"ר יהודה רבינוביץ ז"ל ששמע מרבו הגאון מטשעבין שהקשה לו האדמו"ר ר' איציק"ל מפשעווארסק קושיא הנ"ל וענה לו הג"ר יהודה רבינוביץ דיכול לעשות כן דמנ"פ אם זה עבירה הרי לא ימחקו העבירות עי"ז ונהנה הגאון מטשעבין מהתירוץ וקלסיה. ע"כ.

סימן ש"מ י', אם יש מלאכת מעמר במחובר לקרקע

שאלה: רציתי לשאול האם שייך מלאכת מעמר במחובר לקרקע כגון שיש לו שדה מלא בתבואה והוא קושר כמה חיטים יחד אבל הן עודן מחוברין לקרקע, ואח"כ הוא קצרן האם יהא חייב בזה גם משום מעמר או נימא דאין עימור במחובר לקרקע.

תשובה: בענין מעמר במחובר, עי' בספר נאות מרדכי חלק ה' עמ' קי"ב שדן והסתפק בכך.

סימן שמ"ג, להפריש גוי מלעבור על ז' מצוות ב"נ

שאלה: הרואה גוי שהולך לעבור על אחד משבע מצות בני נח האם מצווה להפרישו או לא.

תשובה: בענין האם יש מצות תוכחה בעכו"ם על מצוותיו, הנה ברש"י בסנהדרין דף ע"ה ד"ה ואם איתא כתב דאין מצות תוכחה אפי' בגר תושב, וכ"כ בש"ך יו"ד סי' קנ"א ס"ק ו' דאף בישראל מומר ליכא איסור מסייע שאינו מחויב להפרישו מאיסור כל שכן עכו"ם. אך כבר ציין במרגליות הים שם בסנהדרין דבספר חסידים אות תתשכ"ד דכשרואה עכו"ם עושה עבירה ימחה בו שהרי שלח הקב"ה יונה לנינוה להשיבם [ויש דוחים דאומה שלימה דינה שונה וכן שם היה ע"פ נביא]. וכ"כ בס' התשב"ץ ח"ג סי' קל"ג שחייב להפריש ולמנוע את עכו"ם מלעבור על ז' מצוות שלהן וכן במהרש"א סנהדרין דף נ"ט ובמל"מ פ"י מהל' מלכים ה"ז שאם אינו מפריש את העכו"ם עובר בלפני עיור. ועי' בשו"ת ויברך דוד ע' שמ"ו בהגה ובשו"ת דברי יואל חיו"ד סי' צ"ב אות ג' ובס' ילמד דעת ע' תקי"ד. ועי' באורך בספר תולדות נח מעמ' ת"ל דנקט להוכיח דאין מצות תוכחה בעכו"ם.

סימן שמ"ג, איסור ספיה לקטן באיסור גברא

שאלה: האם שייך איסור ספיה לקטן גם בדבר שכל איסורו הוא רק איסור גברא, או דכל האיסור הוא רק במאכלות אסורות שכל החפצא הוא חפצא דאיסורא.

תשובה: בענין ספייה בידים לקטן באיסור גברא, עי' במג"א ס' תר"מ דאיכא איסור ספיה כשנותן לקטן לאכול חוץ לסוכה אף של"ה איסור חפצא ורק איסור גברא לאכול חוץ לסוכה ואפ"ה שייך איסור ספיה וחזינן שגם באיסור גברא שייך ספיה, וכ"כ המג"א בסי' תרט"ז כתב שאסור להאכיל קטן ביוהכ"פ משהגיע לחינוך תענית, וכן נראה בגמ' ביבמות קי"ד דאסור לטמא כהן קטן אף כי הטומאה היא רק על הגברא, וכ"כ בתוס' ד"ה שה בפסחים פ"ה האיך מאכיל פסח שלא למנוייו ונהי דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו אבל לתת לו בידים אסור והרי שלא למנוייו וודאי איסור גברא הוא. וכן בסי' תר"מ אוסר להאכיל קטן מחוץ לסוכה ואע"פ שאלו איסורים התלויים בזמן ואינם אסורים מחמת עצמם.

אומנם האחרונים הקשו דהמ"א בסי' רס"ט כתב דמותר לתת לקטן לאכול קודם קידוש וזה סותר עצמו למ"ש בסי' תרט"ז דאסור להאכילו בידים ביוה"כ. ועי' באחרונים שהאריכו בזה, עי'

בספר הקטן והלכותיו ח"א עמ' צ' הארה י"ב דהביא כל דברי האחרונים בזה. וכן בספר חינוך ישראל פ"ד סימן ג'.

סימן שס"ו ט"ו, חילוק בין עירובי חצירות ותבשילין שאומרים בלשון ארמי לערובי תחומין שאומרים בלה"ק.

שאלה: למה נוהגים לומר נוסח עירוב תבשילין ועירוב חצרות בלשון ארמית משא"כ ערובי תחומין אומרים בלשון הקודש?

תשובה: בענין שאלתך המקורית על לשון הערובין, עי' בספר תורת מנחם [בראמזאהן {בראמסון}] על יומא עמ' רי"ג דעמד בכך ועיי"ש שרצה לחלק חילוק מקורי דבמילתא שהיא רק מדרבנן אין חשש שיקטרגו עלינו המלאכים דמדאורייתא צרכי שבת נעשים ביו"ט ול"צ ערובי תבשילין וכן ערובי חצירות הוא רק מדברי סופרים כמבואר בר"מ פ"א דערובין אבל ערובי תחומין דאורייתא לכן תקנו בלה"ק שלא יבינו מלאכי השרת ויקטרגו עליו עיי"ש באורך.

סימן שפ"ב י"א, כיצד מהני שכירות מחברת החשמל אם אין רשות להניח שם חפצים

שאלה: לכאו' העצה של שכירות מחברת חשמ' צ"ע רב, כיון שבב"י מבו' הטעם שמהני שכירות בחצר כיון שאם יצטרך הגוי את המקום, יכניס את חפצי הישראל לתוך הבית, ולכן נחשב שהישראל מעורב בכל ביתו של הגוי, מה שלא שייך כלל בשכירות המונים של חברת החשמ'. אשמח לדעת חוו"ד ומ"מ בענין.

תשובה: בענין הערתך על ענין השכירות מחברת החשמל כבר עמדו בזה, עי' באורחות שבת פרק כ"ח הערה קמ"ח ובספר עירובי העיר והשכונות פרק י' אות ג' ובספר עירובי חצירות סי' י"ד אות ה' אות ומכתב ה' וספר חסד לאברהם עירובין שער ח' סימן ו' אות ד' וספר קיום העירוב סי' ל"ב אות ט' ועוד ממחברי זמנינו [כל הספרים נמצאים גם באוצר החכמה] דיש שכתבו דבאמת מהני רק לחצירות ויש שכתבו דהחזו"א בסי' י"ח ס"ק י"ד וכן הביה"ל בסי' שפ"ב סע' י"א בשם עצי אלמוגים חולקים על היסוד שכתבת, ויש שכתבו דכיון דיש רשות לבעלי הבתים להניח מפתח על מקום מונה החשמל א"צ לתנאי שלך עיי"ש באורך.

סימן שפ"ה ג', מחלל שבת בפרהסיא בזמן תוספת שבת אם חשיב במומר לכל התורה כולה

שאלה: האם המחלל שבת בפרהסיה בזמן תוספת שבת דינו כמומר ויינו יין נסך או לא.

תשובה: שמחנו לקבלת מכתבכם בענין המחלל שבת בפרהסיא בזמן תוספת שבת האם דינו כמומר לכהת"כ מדין מחלל שבת בפרהסיא, עי' בתשובות חת"ס יו"ד סי' ק"כ בענין הכחשת

העדים לענין מומר אם היה דריכה בע"ש קודם צה"כ או אחר צה"כ ומשמע דאם היה בתוך שיעור תוספת שבת אין עליו דין מומר לחלל שבת, וכן העלה ג"כ בפמ"ג א"ח במש"ז סי' י"ח סק"א דאם היה בתוך שיעור תוספת שבת אינו בכלל מומר לחלל שבתות דהוא דוקא ביום השבת ולא בתוספת שבת. ועי' בספר רשימת שיעורים עמ' שכ"ו שכתב די"ל דלשיטת הרמב"ן שחלה חלות קדושת היום בזמן תוספת שבת ותוספת שבת הופכת יום חול לשבת גופא הוי מומר שחילל קדושת שבת עצמה, משא"כ לפי סברת הרי"ף דבתוספת שבת חל רק איסורי מלאכה דשבת בלבד וליכא חלות קדושת היום דאי אפשר להפוך יום חול לשבת וזמן תוספת שבת הוי בעצם ערב שבת שנאסר בחלות איסורי מלאכה דשבת יתכן דאם חילל שבת בפרהסיא בזמן תוספת שבת אע"פ שעבר על איסור מלאכה מ"מ לא נעשה מומר לכהת"כ מכיון דלא חילל קדושת היום דשבת עצמה.

הלכות ראש חודש

סימן תי"ז בשעה"צ סק"א, מקור תפילת "מי שעשה נסים", וביאור "חברים כל ישראל"

תשובה: בענין מקור של תפילת מי שעשה ניסים וכו' בברכת החודש, הנה תפילה זו מופיעה בסידור רבי עמרם גאון, ועי' בסידור רבנו שלמה ב"ר שמשון מגרמייזא שכתב "מי שעשה ניסים לאבותינו וכו' מה ענין גאולה לחודש אלא משום דכת' אם אקח מועד אני מישרים אשפוט וכו' דכל ר"ח דן הקב"ה ויושב בדין עם פמליא שלו והוא מועד". ועי' בשער הציון תי"ז סק"א שמצאנו תפילה זו גם באור זרוע וביראים ע"ש.

ובענין הפשט בכל ישראל חברים, עי' בסידור אוצר התפילות דביאר דאחר שיגאל הקב"ה אותנו הוא יקבץ אותנו כולם יחד ואז כולם יוכלו להיות חברים ואז תבוא הגאולה השלימה.

וכן המכוון בזה שלעת"ל כולם יחשבו חברים ולא ע"ה לענין טומאה כדאיתא בחגיגה כ"ו. "ובשעת הרגל אף על התרומה, מנהני מילי? אמר רבי יהושע בן לוי: דאמר קרא ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים - הכתוב עשאן כולן חברים".

סימן תי"ז, ביאור איזה חודש כנגד איזה שבט

שאלה: בטור סו"ס תי"ז שי"ב חודשים כנגד י"ב שבטים. איזה חודש כנגד כל שבט.

תשובה: בענין סדר השבטים לפי סדר החודשים, עי' בס' שערי אורה סוף פ"ה סידור השבטים לדגליהם כנגד י"ב חדשי השנה וזה סדרן לפי מנין החדשים מניסן יהודה יששכר זבולון ראובן שמעון גד אפרים מנשה בנימין דן אשר ונפתלי כל שבט מתיחס לחודש אחד י"ב שבטים ר"ת יב"ש כמספר חד"ש ועי' בבני יששכר שכל ספרו בנוי על ביאור ענין החודש וענין השבט ועוד לפי סדר זה.

סימן תי''ח, למה עושים יו''כ קטן בער''ח ולא בר''ח עצמו כביו''כ

שאלה: יוה"כ הוא יום סליחה וכפרה וגם יום של תפילה .וכמו"כ בכל ר"ח הוה זמן כפרה. וא"כ יל"ע למה מקדימים חלק התפילה לערב ר"ח דוקא ולא בר"ח עצמו?

תשובה: בענין יו"כ קטן, הנה מקור הדין של יום כיפור קטן ויש המתענים בער"ח מובא בלקט יושר לתלמיד התרומת הדשן עמור ע"ד ועמוד תרי"א וכן בסמ"ק מצוריך ח"א עמוד נ"ד בשם הר"י מקורביל, והטעם כיון שהוא יום כפרה לכן מתענים לפניו שיכופר לנו בו [וכמו שמתענים בערב ר"ה לפני יום הדין וכן יש מתענים בעשרת ימי תשובה לפני יום כיפור]. ועי' בפר"ח סימן תי"ז שהביא בשם הר"ר משה קורדווירו זי"ע דקראו אותו יום כיפור קטן לפי שבו מתכפרין עוונות כל החודש דומיא דשעיר ר"ח כדאמרינן במוסף זמן כפרה לכל תולדותם עיי"ש, ומקורו משלה"ק דף ק"כ ע"ב דכל ער"ח נקרא יו"כ קטן ושם דף קע"ט ע"ב וז"ל תוכחת מוסר של ר"ח מאחר שהוא זמן כפרה יראה האדם שיעשה תשובה גמורה בלב שלם דהיינו בער"ח יעשה כמו יו"כ כמו שנוהגים הרבה מחסידי עליון ויתקן כל המקולקל הן בממון הן בגוף הן בנפש ויתודה בבכיה רבה ובחרטה גמורה ויעזוב דרכו הרעה כדי שיכנס לחודש אלול כבריה חדשה עכ"ל, וכ"כ בראשית חכמה פ"ג שער התשובה, וע"ע בראשית חכמה שער התשובה פ"ד וזה לשונו ומלבד שני וחמישי יש ימים שנהגו בהם ישראל להתענות בערב ר"ח נהגו להתענות ואומרים שהוא כיפור קטן וטעם למציאות התענית כי נודע כי ישראל מונין ללבנה כדפרשו בזהר מפני שהלבנה הזו רמז ללבנה העליונה [דהיינו רמז לשכינה] וכיון שיש למטה מיעוט וחסרון כן למעלה והצדיקים המצטערים ביסורי שכינה לקבל הדין שבא עליהם כאשר היא מתחדשת כן הם מתחדשים עמה ע"כ. וראה בנטעי גבריאל חלק ר"ה פ"ב ס"ק ד'.

סימן תכ''ב ב', מדוע אנא ה' הושיעה נא הוא בנון דגושה, ואילו אנא ה' הצליחה נא הוא בנון רפויה

תשובה: בענין החילוק בין הושיעה נא להצליחה נא, בהושיעה נא הוא מלעיל ולכך הנ' בדגש והצליחה נא הוא מלרע ולכך הנ' רפה.

סימן תכ''ב, מקור אמירת זבדי''ה ישמרנו לאחר אמירת הלל בר''ח

שאלה: לאחר הלל של ראש חודש מופיע בהרבה סידורים לומר "זבדי"ה ישמרנו..." וכו'.

האם זבדי"ה הוא מלאך או כינוי להקב"ה? וכן מה המקור לדבר זה.

תשובה: זבדי"ה הוא שם מלאך והוא מלאך הממונה על החיים, עי' בספר שערי פנחס ובשער הכולל להגר"ז פי"א ס"ק כ"ט ועוד ומותר לאומרו כיון שיש שם אדם כזה.

והמקור לאמירה זו נמצאה בספר מחברת הקודש דף מ"ג ע"נ בדברי המהרח"ו זיע"א שכתב בשם ספר ישן למען יאריך ימים ושם קדוש זה יוצא באופן זה ז' מזקן אח"כ בא וד' מתחלפת במ' של בימים באלפא ביתא של אי"ק בכ"ר דמ"ת וי"ה משם הויה.

סימן תכ"ג, אם לאחר החורבן יש כפרת עונות בר"ח

שאלה: בתפילת ראש חודש אנו מתפללים "זמן כפרה לכל תולדותם" האם אף לאחר חורבן בית המקדש מתכפרים עונותינו בר"ח.

תשובה: בענין תפילת ראש חודש "זמן כפרה לכל תולדותם" אי הוי אף לאחר חורבן בית המקדש, כתב ר' שלמה כהן מוילנא דיש ראיה מלשון התפילה וביאר הלשון "בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר בעדם" היינו בזמן בית המקדש ועתה שאין זאת אלא "זכרון לכולם יהיו" כלומר זכרון בפה ולא הקרבה בפועל עדיין "תשועת נפשם מיד שונא" הוא יצר הרע כך קוראהו שלמה המלך שונא כבגמרא סוכה (נב א) כמו שהבטיח הקב"ה לאברהם שלימוד התורה יכפר כקרבנות.

סימן תכ"ג במ"ב סק"ו, מדוע מוסיפים ולכפרת פשע

תשובה: ע"ד שאלתך מה הסיבה להוספת "ולכפרת פשע" במוסף דר"ח, בשנה מעוברת, והאם אומרים זה רק בחודש העיבור או בכל השנה?

הנה בענין הי"ב לשונות של תפילת ר"ח לחיים ולשלום וכו', עי' בא"ר סי' תל"ג אות ו' דכתב שיש בברכה זו י"ב לשונות של ברכה כנגד י"ב חודש, לכך אומרים עוד ולכפרת פשע כנגד חודש העיבור. ובטעם לכפרת פשע עי' בס' נפש חיה [נמצא באוצה"ח] שם שמבאר שמוסיפין בשנת העיבור ולכפרת פשע לפי שמוציאין את השנה ממנהגה לכן יש לחוש לשגגה, אולי טעו חכמים שבהם ושגגה עולה זדון ובעי כפרה.

ובס' טעמי המנהגים עמוד קי"ז מפי השמועה מה שאומרים הנוסח ולכפרת פשע מפני ששמא השנה אינה מעוברת, ונמצא שאוכלים חמץ בפסח, ובאוצר מנהגי ישורון כתב בשם מהרי"ב דנהגו לאומרו כדי שידעו שהשנה מעוברת.

ובשם בעלי המוסר שמענו [כנראה בשם ר' גדליה אייזמן זצ"ל] דיש יותר מי"ב חודש בין כפרת יו"כ של שנה שעברה ולכך אומרים לכפרת פשע.

עוד הביא בספר זכר דוד מאמר שלישי בענין ר"ח [הוצאת אהבת שלום] דהשל"ה כתב שהחמה והלבנה שוים נבראו ואילולי מיעוט הירח לא היה בעולם שום עיבור יען היה מהלכם שוה ועתה שנפרדו צריך לעשות שבעה עיבורים במחזור קטן והם גו"ח יא"ד ז"ט כדי להשוות י"ב חדשי שנת הלבנה שיהיו שס"ה יום כנגד ימות החמה באופן שיבא פסח בחודש האביב וסוכות בזמן האסיף, נמצאו העיבורים מכח הקטרוג שהם גרמו שנתהוה הקטרוג שלמטה

המביא לידי חטא ולכן שנת העיבור ראוי יותר לתשובה עיין דבריו, וכעין זה כתב בחמדת ימים בדף ט"ו ע"ג וע"ד, ושם הוסיף שמטעם זה ראוי להתענות בשנת העיבור בכל ערב ר"ח, וביותר במשמרת אדר ראשון ושני, כי היצר הרע בעת ההיא הוא בתגבורת עצום לקטרג על האדם ולהחטיאו, והוסיף דעל כן יש מי שאומר במוסף ראש חודש בשנת העיבור למחילת חטא ולסליחת עון ולכפרת פשע ע"ש. והמנהג לאומרו רק עד חודש ניסן, וכמבואר במ"ב סק"ו שכל מקום יעשה לפי מנהגו.

סימן תכ"ו ב', כיצד אומרים חצי פסוק תפול עליהם וגו'

שאלה: איך אומרים בקידוש לבנה תפול עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן הלא פסוק זה הוי חצי פסוק והוי דברים שבכתב א"א רשאי לאומרם בע"פ וכל פיסקא דלא פסק משה רבינו אנן לא פסקינן.

תשובה: בענין חצי פס' בקידוש לבנה, בשו"ת תורה לשמה לבעל הבן איש חי סי' שע"ז תירץ דהיכא דהוי אתנחתא אין בעיה זו. אך בשו"ת ח"ס או"ח י' לא ניחא ליה סברא זו. ובשו"ת רב פעלים סי' י' כתב דהיכא דהוי תחינה יכול להפסיק. ובביאורים מהגרנ"ה על מעשה רב כתב דהיכא דאמרוהו פסקי פסקי אפשר לחלקו וא"כ פס' זה נאמר פסקי פסקי. אומנם באמת בספר הרוקח כתב לאומרו בשלמותו אך אין כן מנהגנו.

סימן תכ"ו ב', אמירת שלום עליכם לאבל בקידוש לבנה

תשובה: ע"ד שאלתך האם מותר לשאול לאבל שלום עליכם בקידוש לבנה או דאסור משום שאילת שלום.

עי' בספר גשר החיים שכתב שלא יאמרו הציבור לאבל "שלום עליכם", וכ"כ בספר "זה השלחן". וכ"כ בספר הליכות שלמה אלא שכתב זה רק בתורת "טוב יותר" ולא מעיקר הדין. ועוד כתב שם דהגרש"ז אויערבאך זצ"ל הורה בע"פ לשואלים שאין לחוש לזה.

ובספר ישכיל עבדי או"ח סי' ל"ח אות ד' כתב שאפשר לומר לאבל "שלום עליכם" שהוא לשון "כולל" ואינו בדוקא לאבל עצמו.

סימן תכ"ו, מקור לרפואה על כאב שינים להתפלל אחר קידוש לבנה

תשובה: בעניין הסגולה שכתבת בקידוש לבנה, בספר ברכת איתן על ברכת הלבנה הביא שכן מובא בספר טעמי המנהגים עמ' ר"ג בהערות למטה סגולה לכאב השינים מהרב הצדיק הקדוש מרוזין זצוק"ל לומר בשעת קידוש הלבנה אחרי אומרו כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה ג' פעמים יאמר בכל פעם ולא יהיה לי כאב שיניים עכ"ד. וכן מובא בספר טהרת ישראל סי' קפ"ד בהגהות לס"ק נ"ז נ"ח בשם הרה"ק מהר"ד קארבער ששמע מאביו הרה"ק מהר"ש מוועגראוו ושם ממהר"ד וז"ל וכן עשיתי וב"ה נתרפאתי בזה והיא סגולה בדוקה

עכ"ל. וכן מובא בספר אורחות רבינו מבעל קהלות יעקב עמ' רפ"ט וז"ל מו"ר זצוק"ל היה אומר בקידוש לבנה את הסגולה לכאב שיניים וסיפר בנו מוהר"ח שליט"א שאמו הרבנית סיפרה לו שפעם כאבו לה שיניה וסיפר את זה למו"ר ואמר לה מו"ר אזכירך בקידוש לבנה ולאחר לבנה חלפו הכאבים עכ"ל.

סימן תכ"ז, מדוע יש ב' ימים ר"ח

תשובה: ע"ד שאלתך מדוע בימינו נוהגים שני ימים ר"ח? עי' בספר יסוד עולם לתלמיד הרא"ש מאמר ד' פרק א' "ולפי האמת אין זה אלא מנהג שנשאר בידינו מאבותינו שכך היו נוהגים בזמן הראשון כשהיו קובעים על פי הראיה לקבוע ראש חודש ולעשותו פעם יום אחד וכו' ופעם יעשו אותו שני ימים כשימתינו לעדים כל יום שלשים ולא באו ולא הספיק שתתקיים עדותן עד שחשיכה, וזה טעם מה שכתוב ביהונתן [שמואל א' פ"כ פכ"ז] "ויהי ממחרת החדש" כלומר יום שני לקיבועו וכו' ופעם היו דוחין קיבועו עד ליום ל"א מפני שהמתינו לעדים כל יום ל' ולא באו ונהגו ביום ל' קודש מספק ולפי שלא נתקיימו בו העדות הוצרכו לנהוג קודש גם ביום ל"א וכו', ומאז ועד עתה נשאר המנהג הזה מצוי בידינו ואין לנו בזמן הזה שום טעם ולא ענין הואיל ועל פי החשבון אנו קובעין עתה ואין בחשבון שום ספק".

אולם מהמשנה ברורה סימן תכ"ב סק"ג מתבאר כי מנהג היומיים בזמנינו מקורו מספק איזה יום הוא ראש חודש ושאם הראשון קודש השני חול עיי"ש, וכבר נראה כן במהר"ם שיף בבא מציעא נ"ט ע"ב.

עוד יש טעם באבודרהם שער קביעות השנים השלמים "ואל יקשה בעיניך אחר שיום שלשים מן החודש שעבר למה אנו קורין אותו ראש חודש, הואיל וברוב החדשים המולד ביום שלשים" וכן הוא לשון הלבוש סוף סימן תכ"ז "ויום שלשים עושים אותו לעולם ראש חודש מפני שהוא לרוב פעמים יום המולד", וראה לשון ערוך השלחן העתיד "והענין כן הוא בלי ספק ממשה רבינו מסיני שיום ל' יקרא לעולם ראש חודש לענין קדושת היום מפני שבאמת יש בו קרוב לחצי מעת לעת מהחודש השני" וכו'. וראה באריכות על כל הענין עם כל המקורות בשבילי אורייתא בשבילי החודש [נמצא באוצה"ח] בפרק י"א.

הלכות פסח

סימן תכ"ט, ביאור הנוסח התמוה בתפילת היה"ר אחר נשיא דן "הרם קרן משיח בן דוד עבדך, אשר לקחת מזרעו של דן מושלים עם אמו של דוד"

שאלה: א. בחודש ניסן נדפסת בסידורים תפילת יה"ר אחר קריאת הנשיא בכל יום. וביום העשירי בנשיא לבני דן מובא ביהי רצון שלאחר הפסוקים כהאי לישנא. "כן הוי"ה או"א הרם קרן משיח בן דוד עבדך, אשר לקחת מזרעו של דן מושלים עם אמו של דוד". לא הבנתי

את פשר המשפט הזה ומה הקשר של אמו של דוד לשבט דן אשמח מאוד אם תכתבו לי ביאור למשפט זה.

ב. עוד בהנ"ל באופן כללי ע"י מי נכתב היהי רצון של הלימוד של חודש ניסן לאחר קריאת פסוקי הנשיאים.

תשובה: בענין היה"ר הנאמר אחר נשיא שבט דן מה פשר משפט זה, כיצד משיח בן דוד הוא מזרעו של דן.

ומהו כוונת הפייט בלשון מושלים. ומה הקשר של אמו של דוד לשבט דן. שהרי אמו של דוד ניצבת בת עדאל כמבואר בב"ב דף צ"א.

התמיה רבה ושאלנו שאלה זו להרבה ת"ח גדולים ובקיאים וכן לעוסקים בעניני פיוטים ותפילות בארץ ובחו"ל ואין פותר אותם.

והנה קצה פיתרון מצאנו דבילקוט שמעוני ויחי רמז ק"ס. חז"ל אומרים על משיח בן דוד שהוא משבט יהודה ומשבט דן. "גור אריה יהודה" זה משיח בן דוד שיצא משני שבטים אביו מיהודה ואמו מדן. ושניהם נקראו אריה "שנאמר גור אריה יהודה." ודן נקרא אריה שנאמר "דן גור אריה." וא"כ יתכן דהכונה שיביא לנו את משיח בן דוד שהוא גם מזרעו של דן.

עוד נמצא בזוהר במדבר דף קצ"ד ע"ב דיש גם משיח בן דן ושריה שמו, הנוקם נקמת ישראל מן הגוים יחד עם משיח בן יוסף. ומכין למשיח בן דוד. וא"כ הכונה שיביא לנו את משיח בן דוד יחד עם משיח בן דן .

עוד העירונו דהלשון המליצה, "מושלים" יתכן שמתבסס על הכתוב בירמיהו ל"ג כ"ו "גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס מקחת מזרעו מושלים אל זרע אברהם ישחק ויעקב כי אשיב את שבותם ורחמתים."

אך עדיין התימא הגדולה נשארת כיצד קשורה לכאן אמו של דוד. ואולי יש פתח צר ע"פ מש"כ החיד"א בברכי יוסף סי' ר"מ ס"ק ד' ובפתח עינים נדרים דף כ' שכתב. בא לידי יד כהה קובץ ישן נושן כתיבת יד על קלף ובו פסקי הלכות מרבואתא קמאי. ומצאתי שם שכתב אמר דוד המע"ה הן בעון חוללתי וכו.' ודרז"ל [מקור לסיפור זה נמצא מקורו בילקוט המכירי קי"ח כ"ח ובחיד"א ובספר תורת המנחה להרב מוהר"ר יעקב סקלי.] כי אשת ישי שמה הצללפונית, וישי היה שונא אותה. והי"ל לישי פלגש. פעם אחת באה אשתו של ישי במקום הפלגש, בלא ידיעת ישי. ובאותו הלילה נתעברה וילדה ממנו דוד וכו' עכ"ל. והנה אם שמם של אמו של שמשון ואמו של דוד שניהם צללפונית, אולי יש לקשר בניהם. אך כבר העיר עליו החיד"א במ"ש דהצללפונית היתה אשת ישי אמו של דוד, דבש"ס בתרא דף צ"א אמרו דצללפונית אמיה דשמשון. ואמיה דדוד נצבת בת עדאל ע"כ. [ועי' בסדר הדורות בערך צללפונית]

עוד יש להעיר ע"פ דברי הזוהר בפר' שלח דף קע"ג ע"ב נאמר "מבשרת ציון דא איהי חפצי בה, אתתא דנתן בר דוד אימא איהי דמשיחא מנחם בר עמיאל, ואיהי תיפוק ותבשר ואיהי בכללא דמבשרת ציון." וכ"כ בזוהר וירא ק"י ע"ב ובפקודי קכ"ד. וכן מובא באריכות בלקט מדרשים במדרש זרובבל, [אשר יש לדון על כשרותו עי' באבן עזרא שמות ב' כ"ב.] דחפציבה אם המשיח מנחם בן עמיאל תסייע בידו במלחמותיו. [בתנ"ך מוזכרת חפציבה בתור אשת חזקיהו אם מנשה.] [נ"ב במאמר המוסגר זה סתירה למש"כ הרמב"ם בפירוש המשניות, והאריך בכך הגרי"ז על התורה דהמשיח צ"ל מבני שלמה. ועי' ברמ"ק באור חמה על הזוהר שם בפרשת שלח דלאחר ששלמה קלקל בג' דברים, בזהב בנשים ובסוסים. זכה אחיו הקרוב אליו שהוא נתן בר דוד שממנו יצא משיח. [וזה לכא' סתירה למש"כ בשם הרמ"ק לעיל.] וראה הסבר בענין זה במטפחת סופרים לר"י עמדין השגה קל"ט ובעיטור ספרים שם ל"ה. והנה הרב ראובן מרגליות במרגליות הים על סנהדרין דף צ"ה ע"ב, וכן בספרו על הזוהר בניצוצי זהר שם נדחק לתרץ את הסתירה בין הזוהר והרמב"ם. כי נתן מת בלי בנים ושלמה יבם את אשתו וכמובן דזה דוחק גדול בלי שום ראיה. ועוד דחו דבריו דהמלך אינו מיבם. וכן הרי יואש בא מרחבעם ורחבעם היה בן נעמה העמונית ולא בן חפציבה. [ואולי צריך להידחק ולומר לומר דהזוהר שינה את שמה.] אך יעי' בספר מאה קשיטה לרמ"ע מפאנו סי' צ"ב דכבר הרגיש בזה, וכתב וכשתגיע אצל הנדרש בפ' מבשרת ציון, שהיא חפציבה אשת נתן בן דוד היא אמו של מנחם. לא תחשוב דלאפוקי מהיותו נולד משלמה ורחבעם נאמר, רק כי יש לי לפרש דחפציבה עצמה היא אשתו של עמיאל אם מנחם ממש. ואפשר נמי דעמיאל ואשתו מבני נתן ומבני רחבעם קאתו. כי קרוב להאמין דאתחתנו אהדדי וברוך היודע האמת. עוד יעי' בזוהר חי לאדמו"ר מקומרנא בראשית דף ק"י, דכתב דאין ראיה מהזוהר. וכתב בחריפות נגד מי שרצה לומר דמוכח בזוהר דהמשיח לא יבוא משלמה. וכתב דכונת הזוהר דאמו של המשיח בסוף הדורות תהיה חפציבה מזרע אשת נתן בן דוד. אבל ודאי המשיח מזרע שלמה ונעמה. אך עיי"ש בספר חמדת ישראל דכתב דאולי לכן הרמב"ם לא כתב ד"ז בפירוש ביד החזקה רק בספר המצוות כיון דאינו מוסכם, ובאמת חזר בו הרמב"ם ביד החזקה מכל המקומות שכתבנו לעיל. ובאמת ל"צ שהמשיח יהיה משלמה דוקא. ועיי"ש בחמדת ישראל דר"ל דניטלה המלוכה מרחבעם ע"פ הרמב"ם, בהל' מלכים פ"א ה"ד דכתב דאין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר מאה דורות עד שתהיה אמו מישראל, שנא' לא תוכל אשר לא אחיך הוא. והרי אמו של רחבעם היא גיורת? ואומנם י"א שדי בכך שאביו מישראל. אמנם מתוס' סוטה מא ב משמע כי צריך שיהיו אביו ואמו. אך הביא דגם לשיטה זו כבר כתבו הנוב"י מה"ק חו"מ סי' א' והחת"ס או"ח סי' י"ב דרחבעם זכה במלכות בירושה, ולגבי יורש אין צורך בשימה של מקרב אחיך. אך כתב החמדת ישראל דגם לשיטתם הנה במלך צריך שתהא אימתו עלך, וזה רק באחיך אבל ביורש חיוב אימת המלך עוברת לו בירושה. ולפ"ז כאשר שמע רחבעם לעצת הנערים והכביד עולו על העם, כלומר שרצה להכביד אימתו יותר מאשר אביו. שפיר מרדו בו. כי בעצם מצד עצמו אינו ראוי למלכות, ולכך התבטלה מלכותו עיי"ש.

וא"כ לפ"ז אפשר אולי להידחק דהכונה אמו של דוד לאמו של המשיח אשר תבשר את הגאולה. ושערי דוחקים לא ננעלו.

ואכתי צ"ע רב.

ובענין מקור היה"ר אחר פרשת הנשיאים. הנה המקור הראשון לתפילה זו מופיע לראשונה בספר חמדת ימים. [נ"ב ולא נכניס את ראשינו בין ההרים הגדולים, לפולמוס בנושא כשרותו של ספר ח"י שקולמוסים רבים נשתברו עליו, ביחוד בעשור האחרון שנכתבו על כך כו"כ קונטרסים וספרים, והביאו מעשרות מגדולי הדורות ראיות לכאן ולכאן. האם מקורו טמא מנתן העזתי מכת הצב"י השבור כמש"כ היעב"ץ בשאלת יעבץ כ"ג ועוד. או מקורו טהור כמ"ש הגר"ח פלאג'י והחיי אדם בהל' יוכ"פ. {ומחברו הוא מהר"ר בנימין הלוי או הרי"י אלגזי או חכם קדמון אחר.} אך למעשה רוב התמיהות בשני צדדי הנושא נשארו בעינם ולא באו עדיין על פתרונם. יש רק לציין כי הוכח מכבר שענינים ותפילות רבות המובאים בספר חה"י נמצאים בספרים אחרים מאותה תקופה, והתקבלו בכלל ישראל. ובעיקר נמצאים בספריו של המוכיח מפינסק רבי יהודא ליב פוחביצר זצ"ל ומחבר הספר ליקטם ממקורות הקדומים אליו.]

סימן תכ"ט, האם דין שואלין ודורשין ל' יום קודם החג הוא גם על ק"פ

תשובה: בענין שואלין ודורשין קודם הפסח, הנה טעם הדבר כדי דידעו את ההלכה למעשה ולכך אין זה שייך כלל ללימוד הל' קרבן פסח שאינו למעשה היום רק הילכתא למשיחא.

סימן תל"ב, בירך "על" במקום "ל"' וכן להיפך אי יצא

תשובה: בענין בירך "על", במקום "ל" אם מעכב וכן להיפוך? עי' בשערי תשובה סי' כ"ה ס"ק ה' ובשו"ע הרב תל"ב ד' ובמ"ב סי' תל"ב ס"ק ד' דפסקו דבדיעבד יצא בכל עניין.

סימן תל"ב ב', מקור הנחת י' פתיתים, ומנין הפתיתים ורמז בזה

תשובה: ע"ד שאלתך בענין המנהג להניח י' פתיתים בבדיקת חמץ:

מה הביאור במה שכתבו שי' הפתיתים שמניחים הם כנגד עשרת בני המן. וצ"ב מה הקשר בין בני המן לבין פסח.

וכן האם מצאנו דעה שצריך לשים י"א פתיתים בבדיקת חמץ ולא י'. ולמה רומזים י"א פתיתים. והאם יש דעות נוספות במספר הפתיתים שצריך לשים ולמה הם רומזים.

הנה המקור לעשרה פתיתין, הוא בספר פרי עץ חיים שער כ"א סוף פ"ה דק"כ ע"ד ז"ל דע בענין הביעור צריך להניח קודם הביעור עשר פתיתי חמץ לבערם ולכן שורפן ומבטלן מן העולם כנגד עשר כתרין דמסאבותא ע"ש. ומש"כ דהוא כנגד עשרת בני המן, כך מובא בס' בית

אהרן הובא בספר מנהגי ישורון סי' קט"ז ועוד, והוא לפי שהספרים של המן נכתבו בי"ג בניסן על היהודים לאבדם והמוסרים היו עשרת בני המן ע"כ עשו ישראל פעולה בעשרה פתיתי חמץ לבער עשר כתרין דמסאבותא עשרת בני המן עכ"ל.

ובענין י"א פתיתים, עי' בספר קיצור הכוונות מהרמח"ל זצ"ל בדף מ"ח שכתב ובליל ארבעה עשר בודקים את החמץ כמו שציוו חז"ל ומניחים קודם הבדיקה עשר פתיתי חמץ כנגד עשר בחינות של הקלי' ויש מניחים י"א פתיתים כנגד י"א הארורים ואלו שמשימים לבערם ויכוין לבער הקלי' מן העולם.

וע"ע בספר מעבר יבק חלק מנחת אהרן פ"ה דקע"ח ע"ב דכתב ראיתי קצת שמדקדקים בליל ביעור חמץ לחזר אחר תשעה פרוסות של חמץ, הגם שהותיקים אומרים שטוב שיהיו י"א בסוד עשתי עשר יריעות עזים על דרך כל המוסיף גורע.

סימן תל"ב, מקור בדברי האריז"ל להניח י' פתיתים

שאלה: האחרונים כתבו שכן כתב האר"י ז"ל להניח י' פתיתים (עי' מ"ב כה"ח חזו"ע אור לציון) והנה אני בעניי עיינתי בלשון האר"י (פע"ח שכ"א סוף פ"ה [ובדפוס מסויים פ"ד] וכן צוטט בכה"ח) ומלשונו לא מוכרח כלל שיניחם לבדיקה אלא הקפידה היא להניחם קודם ה"הביעור" וצ"ע. ושו"ר בחזו"ע שהביא דברי הגאון יעב"ץ במו"ק בשם אביו החכם צבי שהיה בקי בכתבי האר"י ורוב מנהגו ככולו היה ע"פ דעת האר"י ז"ל שהיה לועג על המניחין ומדלא חש לה ש"מ שס"ל שהאר"י ז"ל לא אמר כך ואולי הבין שהאר"י כתב רק בזמן הביעור אלא שא"כ הוה ליה למו"ק לומר שהיה נוהג כן בזמן הבעור.

תשובה: בענין הערתך על דברי האחרונים בדברי האר"י, הנה פשוט שכונת הפרי עץ חיים היא כדבריהם ומש"כ לשון ביעור הכונה על הבדיקה שהיא תחילת הביעור וכן הבין הרמח"ל שכתב כן בהדיא בקיצור הכונות שלו דף ס"ח וז"ל ובליל י"ד בודקים את החמץ כמו שציוו חז"ל ומניחים קודם הבדיקה עשר פתיתי חמץ כנגד העשר בחינות הקליפה עכ"ל וודאי כל דברי הרמח"ל הם ע"פ האר"י, ומש"כ מדברי היעב"ץ צ"ע, ועי' בדברי שלום עפגי'ן בסי' תל"ב דכבר האריך לתמוה על דבריו דנעלם לכא' ממנו דברי האר"י כאן עיי"ש.

סימן תל"ד ב', מקור דא"א לזכות בחמץ ע"מ לאבדו

שאלה: ראיתי פעם באחד ממפרשי השו"ע על אורח חיים סי' תל"ד סעיף ב' שמבואר שם ברמ"א שצריך לבטל את החמץ ביום י"ד אחרי ששורף את החמץ כדי לקיים מצות תשביתו בשלו, וראיתי באחד מן המפרשים שהקשה שהרי יכול לבטל קודם השריפה ואת החמץ שירצה לשרוף יזכה שוב קודם השריפה, ותירץ דאי אפשר לזכות ע"מ לאבד וכמו הגונב ע"מ לאבד שהוא פטור, אשמח אם תוכלו לתת לי מראה מקום שמדבר מענין זה אם יש חיסרון לזכות ע"מ לאבד.

תשובה: בענין חמץ, עי' בים של שלמה בב"ק סי' כ"ד דתמה בענין מושיט לפרה אי מקרי גזלן. דהא לא נתכוון לזכות בו ולא שייך דין הגבהה אלא במתכוין לגוזלה ולזכות בעצמו ובדרכי דוד שם כתב שהש"ך ס"ל בסי' שצ"ו שהגבהה ע"מ לאבד חייב. ועי' בדברי יחזקאל סי' נ"ב אות ד' . ועי' באבן האזל נזקי ממון א/א. ולענין חמץ, עי' בדברי חיים יו"ד ח"א סי' ס"ה שכתב כסברא שכתבת אך חילק בין חמץ של גוי לחמץ של יהודי שיש בו זכות לקיים מצוה וכבר העירו עליו דזה תלוי בפלוגתא הנ"ל. ועי' מה שנסתפק הגרצ"פ פראנק זצ"ל בספרו מקראי קורש ח"א סי' ע"ד במי שמצא חמץ ברשותו בחוה"מ בזה"ז שאנחנו כותבין בנוסח שטר מכירת חמץ שממנה הרב שליח למכור כל חמץ שיש לו הידועים לו ושאין ידועים לו דאם כל החמץ מכור לגוי מהיכ"ת שיתחייב להוציאו מרשותו ולשורפו ואדרבה כיון שאין החמץ שלו הוי גזל בידו אם יוציאנו כדי לשורפו ויותר מזה הרי קונה החמץ בזה להתחייב באונסים כמבואר בש"ך חו"מ סי' שפ"ו סק"ח וסק"כ דהגוזל ע"מ לאבד חייב באחריות גופו. וכן דן בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' נ"ג.

סימן תמ"ב א', בענין היתר אכילת תאריק"ה

שאלה: בסימן תמ"ב סעיף א' מבואר שאין לאכול את התריאק"ה, אף שהיא פגומה משום דאחשביה לחמץ. וצ"ב מדוע ביום שאינו פסח מותר לאוכלו, הלא כאשר אוכלו הרי אחשביה לבשר האפעה שממנו עושים את התריאק"ה.

תשובה: בענין היתר אכילת התריאק"ה בשאר ימות השנה שלא בפסח, כבר עמד בזה חקרי לב או"ח ח"ב סי' תמ"ב. ועי' בקרית חנה דהקשה כן, וכתב דבאמת אסור גם בשאר השנה. ועי' באריכות בספר הלכות איסור והיתר [להרה"ג ר' אברהם צבי ווייל והרה"ג ר' חיים טודרוס גולדבלט בני ברק תשע"א] דהאריכו בכך, וכתבו כמה היתרים ע"פ האחרונים, או דהוי ביטול בשישים. או דהוי שלא כדרך אכילה דמותר לחולה אחר הפסח. עיי"ש באורך בביאור השיטות וע"ע מש"כ בזה בקובץ פעמי יעקב [ניסן תשס"ז] עמ' מ"ו הרה"ג ר' מרדכי אייכלר שליט"א.

סימן תמ"ח, בדין ירושת בכור בחמץ בפסח

תשובה: ע"ד שאלתך מה דין באב שמכר חמצו עד שיעבור הפסח ומת באמצע ימי הפסח. האם חשיב מוחזק בחמץ, והילכך יירש הבכור בחמצו פי שניים, אך לאידך גיסא אם חשיב מוחזק, א"כ נתברר למפרע שמוחזק הוא א"כ לא הוי מכירת חמצו מכירה .

עי' בשו"ת שואל ומשיב ח"א סי' רי"א וכתב שם בטעם אחד דהבכור נוטל פי שנים כמ"ש דהוי כמכירי כהונה ע"פ מה שכתבו הט"ז תמ"ח סק"ו והמג"א שם סק"ד בשם שו"ת משאת בנימין דאסור לישראל אחר לקנות את החמץ מאת הגוי שקנה מהישראל המוכר כיון שנחשב כלפיו כמערופי"א וכמכירי כהונה, ולא עוד אלא שגם אם מכרו לו יכול הישראל הראשון להוציאו

ממנו הלכך נחשב מוחזק בחמץ וחל בו דין בכורה. ועיין בספר דברי גאונים כלל י"ב סק"ט שהביא דברי השו"מ הנ"ל וכתב שכן פסק בשו"ת תפארת צבי או"ח סי' ל'.

אך בספר ארחות חיים סימן תמ"ח אות י"ד הביא בשם תשובת בר ליואי סימן כ"א וספר דבר הלכה סימן ע"ט שכתבו דהוי ראוי ולא מוחזק, וע"כ הדין עם הבן הפשוט שיחלקו בחמץ שוה בשוה.

וע"ע בשו"מ שם דהתיר מטעם אחר דמכירת חמץ עדיפא ממכירי כהונה כיון שכל מטרתה היא רק להנצל מאיסור חמץ דארי הוא דרביע עליה אך אינה נחשבת מכירה גמורה בדיניהם, וע"ש שכתב את דבריו בין לדעת הבכור שור דס"ל דמדאורייתא בביטול החמץ בעלמא סגי והמכירה היא רק מדרבנן מכח דין המבטל צריך לבער ובין לדעת החולקים דס"ל שאת מה שמוכר אינו מבטל והמכירה היא מדאורייתא, מ"מ אינה נחשבת מכירה גמורה אלא רק להנצל מאיסור חמץ ולכך חשיב הישראל המוכר מוחזק, וכן כתבו עוד אחרונים המובאים בדברי גאונים שם. ובשו"ת הר צבי או"ח ח"ב סי מ"ד כתב כעין זה בשם הרב ישועות יעקב בקו"א על הלכות פסח. ועי' בפתחי חושן פ"ב ס"ק נ"ו ובאמרי שפר עמ' צ"ה. [נמצא באוצר החכמה]

סימן תנ"ז, ביאור כיצד שורפים החלה דלכאו' החלה טהורה

שאלה: נהגו באפית מצות מכונה, שאין מגע יד אדם כלל בכל השלבים של האפיה. והנה במאפיות וחבורות מהודרות נהגו להפריש חלה מהמצות בעזרת כפפה מנילון. ואח"כ שורפים החלה, וצ"ע על המנהג והלא העיסה טהורה ולא קבלה טומאה. ואסור לשרפה או לאבדה ויש ליתן לכהן קטן כמבואר בשו"ע יו"ד שכ"ט ס"י ובנו"כ שם. כמו"כ אותן המפרישים בלא כפפות לכאו' מטמאים את העיסה. וכתב הש"ך שם סקי"א שאסור לטמאות עיסה שנתחיבה בחלה. וצ"ע על המנהג. (יש לציין שהקמח של פסח אינו נלתת וא"כ לא הוכשר לקבל טומאה ואף אם נלתת מ"מ אינו מטמא אלא מקום מגעו בלבד).

תשובה: בענין הפרשת חלה במצות מכונה דלכאורה החלה טהורה וכיצד שורפים אותה, הנה חלק מהסירים והמערבלים אינם מחוברים לקרקע אלא מתפרקים ומתחברים וממילא הם מקבלים טומאה וא"כ החלה אינה טהורה, וכן שמענו אחרי בירור אצל הבקיאים בענין שכך המצב. אך יותר מזה כאן נראה דהכל מקבל טומאה אפילו מה שמחובר לקרקע ממש כיון דקיי"ל ע"פ המשנה בכלים פ"כ משנה ד' חקק ואח"כ קבע מקבל טומאה וכאן רוב הכלים הם חקק [והיינו שהיו כלי] ואח"כ קבע וחיבר בקרקע דלא בטל ממנו תורת כלי.

סימן תס"א, אפיית מצות בביהכנ"ס

תשובה: ע"ד שאלתך האם מותר לאפות מצות בבית הכנסת, ואת"ל דאסור, האם יש מקום להקל כשאין לו מקום אחר.

עי' בשו"ת מהרש"ם ח"ה סימן ס"א דכתב דאם אין להם למצוא בעיר מקום מרווח יוכלו להתיר להם לפי שעה הצריכה לשם מצות מצוה והתנור ישמש כל השנה לתנור בית החורף, אבל אם אפשר במקום אחר אין להקל בזה. וכ"כ באשל אברהם בוטשאטש סימן קנ"ד.

ועי' בספר אור לציון פרק י"א אות ד' דכתב דיש להזהר שלא לאפות בבית הכנסת ומשום קדושת בית הכנסת.

סימן תס"א, האם בריא יוצא במצה מפוררת

תשובה: ע"ד שאלתך במש"כ בשערי תשובה בסי' תס"א ס"ק ח' וז"ל מיהו נראה שזקן מופלג או חולה יכול לפרר כזית המוציא וכזית מצה דק דק בלי שום משקה ואוכלם, דכה"ג פסק לעיל סימן קס"ח (ס"י) דמברך המוציא וברכת המזון, ושמעתי דכן היה נוהג גדול הדור מהר"ח אבולעפיא ז"ל לעת זקנותו עכ"ל. האם הדברים אמורים דוקא לחולה או לזקן מופלג (כמו שמשמע מלשונו) או דילמא כל אדם יכול לעשות כן ואין שום גריעותא בכך דהא הוי פת גמור ולא נשתנה צורה עי"כ ועדיין נשאר המוציא וכמ"ש, וא"כ כשר לעשות כן גם מי שאינו חולה או זקן?

עי' בשו"ת בנין ציון סי' כ"ט דדן בזה, ועי' בחשוקי חמד פסחים דף מ"א דדייק בביה"ל סי' תס"א ד"ה יוצא דיוצאים בזה רק בדיעבד, וכ"כ בשערי זבולון פסח סי' נ"א.

סימן תע"א א', סתירה בדין מי שהתחיל לאכול מצה עשירה האם פוסק

תשובה: ע"ד שאלתך בסתירת דברי המ"ב שבסימן תע"א ס"ק ב' כתב ואפילו אם התחיל לאכול פוסק כיון שהתחיל באיסור", וזה סותר למבואר בשעה"צ שם אות כ"ב שכתב והוא הדין אפילו אם התחיל באיסור אין צריך להפסיק". הנה דברי השער הציון בס"ק כ"ב מקורם בביאור הגר"א שם וכשתעיין שם תראה דאין זה נוגע למש"כ המ"ב בס"ק ב'. דהמ"ב מירי בהתחיל באיסור אחר שעה עשירית דחייב להפסיק, אך בשער הציון וביאור הגר"א מירי שכבר הגיע החשיכה דאז כבר יש דין של סעודה אחת כמו שמבואר בהל' שבת ואז גם כשהתחיל באיסור אף שקודם היה צריך להפסיק כאן לא יפסיק אלא יפרוס מפה ויקדש, וכמ"ש הגר"א דאף דאיכא מחלוקת מבעוד יום אבל משתחשך לכו"ע פורס מפה ומקדש עיי"ש.

סימן תע"ב, מקור דבעה"ב מצניע האפיקומן והילדים מחפשים אחריו

תשובה: בענין המקור למנהג הידוע של חטיפת אפיקומן ע"י הקטנים, עי' בחק יעקב סי' תע"ב סק"ב דהרמב"ם רפ"ז מחו"מ פי' הא דחוטפין מצה בלילי פסחים כדי שיראו התינוקות וישאלו, וכ"ה במהר"ם ובמאירי, וכ' שאפשר שמזה נתפשט המנהג שמניחין לתינוקות במדינות אלו לחטוף האפיקומן שעי"ז לא ישנו בהגדה. ועי' בס' נוהג כצאן יוסף ליל ראשון של פסח ס"ק ד' אין לבטל המנהג שנערים גונבים האפיקומן כדי ליקח איזו חפץ מאביהם

שיחזירו להם האפיקומן כי מתוך כך הנערים ינערו משינתם ויספרו ביציאת מצרים. ועי' במאירי פסחים ק"ח ע"ב חוטפין מצה כלומר שמתעסקים בה דרך המייה וחטיפה זה מזה כדי שישתעשעו התינוקות בכך ולא יבואו לידי שינה ויתעוררו למה שרואים וישאלו ויחקרו מה נשתנה וכו'. ובנמוקי יוסף פסחים ק"ט ע"א כתב חוטפין מצה דרך שחוק וחבוב מצוה עכ"ל. וכן במהר"ם חלאווה ק"ט העתיק דברי הרמב"ם גוזלין זה מיד זה לשמחה כדי שישאלו התינוקות ולא ישנו. ובס' המכתם כתב יש מפרשים חוטפין וגוזלין וטורפין זה לזה כדי שיתעוררו התינוקות ולא ישנו, מביאם בס' ויגד משה סי' י"ח ס"ק ט' עיי"ש עוד, וכן הביא מנהג זה בספר מקור חיים סי' תע"ז, אך שם כתב נגד מנהג זה.

סימן תע"ב ה', אכל בלא הסיבה דצריך לחזור ולאכול ובא רבו אם צריך לחזור ולאכול בלא הסיבה

שאלה: אכל או שתה בליל הסדר בלא הסיבה דחייב לשוב ולאכול או לשתות ואח"כ כשבא לקיים מצוה זו בהסיבה בא רבו לביתו האם יאכל כעת שוב ללא הסיבה או שאין תועלת בכך.

תשובה: נראה דישוב ויאכל או ישתה כיון שאז לא יצא ידי חובה וכעת חובתו לאכול שוב וכיון שרבו נמצא יאכל ללא הסיבה, וכעת ראינו דכ"כ הגר"ח קנייבסקי זצ"ל דצריך לחזור ולאכול בלא הסיבה. [הובא בשו"ת גם אני אודך להרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א]. ובספר ברכת מועדיך רצה לתלות ענין זה בחקירה במי ששתה שלא בהסיבה האם קיים עיקר דין ד' כוסות אלא שחסר לו מצות הסיבה וא"כ אין כעת טעם שיחזור וישתה כיון שעצם מצות ד' כוסות כבר קיים בתחילה. או דלמא לא קיים כלל מצוה זו וצריך לשוב ולקיימה וא"כ ישוב ויקימנה בנוכחות רבו בלי הסיבה שכעת יוצא גם בלי זה.

סימן תע"ג ב', אי צריך הסיבה בשעת אמירת ההגדה

תשובה: ע"ד שאלתך האם ישנה דעה שצריך להסב בשעת אמירת ההגדה,

מצאנו שיטת המאירי פסחים ק"ח. שכתב כי מה שאמרו שד' כוסות צריכות הסיבה הדבר כולל את שתייתן וכן כל מה שאומרים על הסדר של הכוסות דהיינו קידוש הגדה הלל וברהמ"ז, ועי' בח"י סי' תע"ג סק"ד. ובהגדת בית היוצר למהרש"ק הביא ראיה לשיטה זו ממעשה התנאים שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים, ולכאורה קשה מה צריך להשמיענו שהיו מסובין וכלום חידוש בדבר שקיימו מצוות הסיבה אלא ודאי בא מעשה זה ללמדנו שאף ההגדה שיש לאומרה באימה וביראה מכל מקום ישבו בעת אמירתה בהסיבה, וכעין זה כתב החיד"א בהגדת שפה אחת, ועי' בסדר הערוך [נמצא באוצה"ח] סוף פל"ט.

סימן תע"ג, אם לדעת האריז"ל צריך י"ב מצות בליל הסדר שחל בשבת

שאלה: פסח שחל בשבת האם מי שנוהג לפי מנהג האר"י לשים י"ב חלות בשבת גם בשבת זו ישים י"ב מצות. וא"כ האם ישים בקערה של ליל הסדר או שישים ג' בקערה של ליל הסדר וחוץ מזה עוד י"ב מצות מסודרות בצורת ב' סגולים.

תשובה: בענין ליקח י"ב מצות בליל הסדר שחל בשבת נחלקו הדעות, בשו"ת רב פעלים ח"א בקוטרס סוד ישרים סי' י"ג ישרים ובשערי תשובה סימן עד"ר ס"ק א ובמטה אפרים סימן תרכה סעיף נ' ובאלף למטה ס"ק פ"ג כתבו שיש לקחת גם בשבת זו, אבל בשו"ת מנחת אלעזר חלק ה' ט"ז ונימוקי אורח חיים בהוספות לסי' תע"ג כתב שרק ביום לוקחים י"ב מצות, ועי' בנטעי גבריאל פסח חלק ב' דף שי"ב. ובשו"ת קול מנחם או"ח א'. והטעם כתב שם מפני כבוד אושפיזא שהוא יו"ט השבת מוותר כמבואר בזוהר פ' אמור ובפירושי הזוהר שם.

סימן תע"ג ד', מתי התחיל מנהג קערת הסדר

תשובה: ע"ד שאלתך מתי התחיל המנהג של הקערה של פסח, והאם בזמן המקדש היו נוהגים במנהג של הקערה.

הנה בש"ס לא נזכר כלל קערה. אלא אמרינן בפסחים דף קי"ד "הביאו לפניו מצה וכו'". ופי' התוס' שם שהביאו לפניו שולחן והמצה והמרור עליו. ועי' ברמב"ם פ"ח מהל' חו"מ הל' א' דכתב מביאין שולחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר. ובזמן הזה מביאין אל השולחן שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה.

אך בראשונים ובטור ושו"ע סי' תע"ג כבר מוזכר מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלש מצות וכו'. ועי' בהגהות סמ"ק סי' קמ"ד ס"ק ג' שכתב שעקירת הקערה במקום עקירת השולחן שלהם וכו'. ועי' בספר ויגד משה עמוד י"א דכתב שכנראה המנהג נתהוה מהא דבזמן הש"ס היו אוכלים כל אחד על שולחן קטן מיוחד לפניו והיו נוהגין לעקור השלחן וכו' אבל אנו ששולחנות שלנו גדולים ואיכא טורח לסלקו נהגו לסלק הקערה שבה מצה ומרור וב' תבשילין לסוף השולחן.

סימן תע"ג ה', מדוע כשאין לו חזרת יחזור אחר ראשון וכו' הא איתא בגמ' דאין מוקדם ומאוחר

תשובה: ע"ד שאלתך במש"כ באו"ח סי' תע"ג לעניין מרור, שאם אין לו חזרת יחזור אחר ראשון ראשון כפי סדר שהם שנוים ע"כ. וקשה דבסנהדרין דף מ"ט ע"ב אמר רבא וכו' כל מקום ששנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר חוץ משבעה סמנין וכו'. ואין לומר דהסוגיא שם איירי שיש דברים לעשות זה אחר זה ובהא קמיירי (ולא לעניין רשימה של דברים) דיעויין

שם בסוגיא רב פפא סבא משמיה דרב אמר אף ארבע מיתות וכו', הרי מבואר שגם כשתנא מונה והולך כמה דברים שהם יוצאים מן הכלל כמבואר בגמ' שם).

מצאנו שעמד בכך במצפה איתן בסנהדרין, וכתב ע"פ התבואות שור דהיכא דיש סיבה לסדר לא אמרינן את כלל הגמ', ועי' במרומי שדה דגם עמד בכך ותירץ ע"פ הירושלמי.

ולכאורה היה אולי מקום לתרץ דדוקא היכא דכתב מנין, אין סדר, אך אם לא כתב מנין, יש סדר כיון שלא השווה אותם.

אמנם יש להעיר עוד דהפר"ח שם חולק על דין זה [שמקורו בהגהות מימוניות] וסובר דלא מעכב הסדר.

סימן תע"ג ז', ביאור ולרגלים אחרים

שאלה: בהגדש"פ (בברכת גאל ישראל) אנו אומרים "כן יגיעינו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו וכו' ", כמדומני שראיתי או שמעתי שאחר מן המפרשים פירש "ולרגלים אחרים" הכוונה לפסוק בזכרי' שמבואר שלעת"ל יהפכו התעניות לששון ולשמחה וזהו "רגלים אחרים". רצוני לדעת האם באמת יש מן המפרשים (ומאן נינהו) שפירש כן.

יה"ר שתמשיך להגדיל תורה ולהאדירה על ידי כל התשובות הנפלאות שמשיב לרבים.

תשובה: בענין הפר' לרגלים אחרים דקאי על הפס' בזכריה כ"כ ספר שמעה תפילתי הערה 3555 בשם הגרש"ז אוירבאך ובהגדה של פסח לוית חן הובא כן בשם האדמו"ר מסאטמאר.

סימן תע"ג ז', מקור דהבן יסב אצל אביו משום והגדת לבנך ואי הוי גם בנכד

תשובה: ע"ד שאלתך מהו המקור שמצד והגדת לבנך יש ענין שהבן יסב בליל הסדר אצל אביו, והאם הוא גם בנכדים יש דין זה כדכתיב והגדת לבנך ולבן בנך ?

הנה בענין חיוב והגדת לבנך יש דעות שחייב לספר דוקא לבנו. עי' בספר תולדות שמואל מצוה כ"א סי' א' אות ו', ויש מי שכתב דגם לנכדו יש מצוה כמ"ש מלשון והגדת לבנך ובן בנך כ"כ בספר ויגד משה סי' י"ט אות י' בשם הבני יששכר, ובהגדת מועדים וזמנים הסתפק בכך, ובפנים יפות פירש הפס' דתספר לבנך בשביל שיספר הוא לבן בנך כשיגדל, ועי' בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' ס"ז ובתשובות והנהגות ח"ד סי' רל"ו אי אב יוצא י"ח סיפור ע"י הסבא מדין שליחות.

סימן תע"ה, אינו מחויב בדבר ומקיים מצוה

שאלה: שמעתי שיש מושג שאדם לא חייב בעשיית דבר מסויים, אבל אם יעשהו מקיים מצוה מהתורה. האם יש מקור למושג זה בחז"ל ובראשונים.

תשובה: בענין קיום מצוה למרות שאינו חייב בדבר, מצאנו כמה דוגמאות [אף שאין כולם שוות].

מצאנו חיוב אכילת מצה דהוא רק בליל יו"ט ראשון של פסח, אבל בשאר ימי הפסח אינו חייב. כמבואר בפסחים דף ק"כ א' ורמב"ם פ"ו ה"א. אך ידוע דאם אכל מצה שמורה מקיים מצוה מן התורה לשיטת המעשה רב להגר"א אות קפ"ה, והובא במ"ב סי' תע"ה ס"ק מ"ה. וכן ציינו דכ"כ המאירי דף פ"א ב' ודף ק"כ א' והפנ"י דף כ"ח ב'. [ול"ד לסוכה דאומנם אין חיוב לאכול בשאר ימים, אבל אם רוצה לאכול חייב לאכול בסוכה משא"כ במצה].

עוד מצאנו דכלאי הכרם הם מן הנשרפים, היינו דאם שורף מקיים מצוה אבל לעולם אינו חייב לשרוף.

וכן מצאנו במגן אברהם או"ח סימן שא סעיף ד', בענין הולך להקביל פני רבו או פני מי שגדול ממנו בחכמה, יכול לעבור בה היינו בתוך אמת המים בשבת, ואינו חושש שמא יבוא לידי סחיטה. וכתב על זה המג"א שם ס"ק ז' להקביל פני רבו שחייב להקביל פניו ברגל, אבל בשבת וחודש ליכא חיובא אבל מצוה איכא. וכתב שם הפרמ"ג שהדבר דומה לשילוח הקן ומצות צדקה, שאינו חייב לחפש קן או עני על מנת לקיים מצות שילוח הקן או מצות צדקה, אבל אם בא לידו קן ושלח את האם כדי לקחת את הבנים, או שהגיע לידו עני ונתן לו צדקה הרי הוא מקיים מצוה, כך גם בחודש ושבת אינו חייב להקביל פני רבו, אבל אם קיבל פני רבו כי אז הוא מקיים בזה מצוה ע"כ. אך באמת בהקבלת פני רבו זה חידוש יותר גדול, כי בצדקה ושילוח הקן אומנם אינו חייב לחפש, אך אם נקרא לפניו חייב. וכן בשילוח הקן אף שאין חייב לקחת את הבנים, אך אם רוצה לקחת חייב לשלח. אבל בהקבלת פני רבו אין שום חיוב בשום אופן. ואעפ"כ אם יקביל פני רבו יקיים מצוה.

עוד מצאנו דמי שאין לו קרקע אינו חייב לעשות קרבן פסח, אבל אם יקריב מקיים מצוה. כך שיטת האבני נזר באר"ח סימן של"ו.

עוד מצאנו במשנה ברורה סי' קכ"ח ס"ק י"א בשם האחרונים, שכהן שנשא היום כפיו מבואר בשו"ע ששוב אינו חייב היום. אבל אם עולה שוב לדוכן מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציונו, הואיל ומ"מ מקיים מצוה ואפילו באותו בית הכנסת.

סימן תע"ה, האם אוכל דבר איסור מפני הסכנה יצא יד"ח מצה

שאלה: יש להסתפק באוכל דבר האסור מפני הסכנה אם יכול לצאת בה י"ח מצה כגון האוכל מצת חדש בליל הסדר וחייב לאוכלה מפני פקו"נ דאין לו אוכל אחר. או דלמא הוי מצוה הבאה בעבירה.

תשובה: בענין אכילת מצה לחולה שיש בו סכנה ואוכלה מפני פקו"נ ויש בה איסור אי יצא ידי חובה או הוי מצוה הבאה בעבירה, עי' במנחת חינוך מצוה י' [אות כ"א] דכתב דיצא ידי חובה

משום דיש בכך מצוה שיאכל החולה. ועיי"ש שכתב דדין זה הוא לא רק לשיטת השו"ע בסי' קצ"ו דחולה מברך על דבר איסור אלא אפי' לשיטת הט"ז שם בדעת הראשונים שחולק ואינו מברך אך יוצא י"ח במצת טבל כיון דליכא עבירה ולא שייך קטיגור נעשה סניגור ושונא גזל בעולה עיי"ש. וכתב דבזה מתורצת קושית התוס' בסוכה דף ל' דהקשו אמאי צריך פס' לטבל דאינו יוצא ידי חובת מצה תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה ולפי דברי מתורץ דאיכא נ"מ במקום סכנה. וכ"כ בערוך לנר דף ל' ע"א על תוס' ד"ה משום. אך עי' במנחת סולת על החינוך שם דהביא דהמהרי"ט אלגזי פרק ח' אות ס"ה הוכיח באמת מדברי התוס' דלא תירצו כן דס"ל דגם בשוגג שייך מצהב"ע. וכן הוכיח החתם סופר בסוכה שם דהתוס' ס"ל דגם באונס שייך מצהב"ע. [עוד הביא משו"ת מהר"י אסאד חאו"ח סי' צ"ז שנשאל בזה למה לא תירץ התוס' כן דמיירי באונס ותירץ דבכה"ג אין גם איסור טבל עיי"ש ועי' עוד במהר"י אסד שם בשו"ת יהודה יעלה סי' ק"ס] ועי' חמדת שלמה סי' כ"ט שהסתפק בכך. וע"ע מש"כ בשדי חמד כלל מצהב"ע מערכת מ' כלל ע"ז אות ח' דהביא שיטות בכך אם יש מצוה הבאה בעבירה בשוגג ואונס. ועי' בחידושי ר' ראובן על סוכה סי' ג' אות ג' ד' שהאריך בזה וכן הוכיח משו"ת שאגת אריה סי' צ"ח משופר של עולה בשוגג דלא יצא עיי"ש. ותלה חקירה זו האם מצוה הבאה בעבירה הוי חיסרון בגברא שעבר עבירה ולכך במקום אונס ל"ש דבר זה או דהוי דין בחפצא דבמקום שנעשה עבירה אין בזה מעשה מצוה א"כ דין זה הוא גם באונס עיי"ש שהאריך.

סימן תע"ה, אדם שאינו מרגיש טעם באוכל האם יכול לקיים מצות אכילת מרור

תשובה: בענין מי שאיבד את חוש הטעם האם חייב במרור, עי' בספר חוקת הפסח עמ' ק' שהסתפק בכך. ובספר תנובות שדי כתב דאדם זה פטור. ועי' בספר ענפי משה סי' קמ"ז דדן באריכות לדחות את דבריו ובסוף כתב דהראה זאת למרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א וכתב לו ז"ל בודאי חייב עכלה"ק, והיינו דלא רק שיש ענין שיאכל אלא דחייב לאכול ולא זו בלבד אלא דחייב נמי לברך עלי' ע"כ. עוד הביא דשאל גם את הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס והשיב לו דאדם שאין לו טעם כלל הוא דבר נדיר מאד ומשווינן ליה לכל אדם וכיון שבתורה כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ולא איתפריש הטעם בתורה ולא דרשינן טעמא דקרא על כן יש לו לאכול המרור ואף לברך עליו הגם שאין לו טעם בפיו ואע"ג דמרור בזה"ז דרבנן.

סימן תפ"ח, נוסח שובה עלינו או אלינו במוסף

שאלה: רציתי לשאול אם נכונה השמועה שהנוסח המקורי במוסף של יו"ט הוא שובה עלינו בהמון רחמיך, ולא 'אלינו'. ואם כן אם יש סמך למה שממשיכים להחזיק בנוסח של סטנוב.

תשובה: בענין נוסח שובה עלינו כבר הרעישו בכך הרבה ממדקדקי זמנינו ובקובץ בית אהרון וישראל שנה ח' גליון ו' הביא מקורות קדמונים שכך הנוסח ורק המשכיל י' סטנוב [ואחריו

הלכו בסידורים אחרים אך לא קודם] שינה הנוסח. ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' קי"ב כתב שבאמת צריך לשנות. אך עי' בשבט הלוי ח"י סי' כ"ה שאחר שכתב דזה נוסח האמיתי סיים דאין עלינו להרעיש על כך כי כך היה מקובל בתקופה אחרונה ורבותינו לא העירו על כך.

סימן תפ"ט, מקור לדרשת הבא"ח דרשב"י נפטר בל"ג בעומר

שאלה: היכן נדפס דרשה של הבן איש חי לל"ג בעומר משנת תרנ"ט. ציטט ממנה הג"ר יוסף עזרא זליכא (רבה של פרדס כ"ץ, במאמרו שב'יתד המאיר' גליון 136 עמ' 6) ששם מובא שרשב"י נפטר בל"ג בעומר, אך הרב זליכא לא ציין מקור. מישהו ענה לי שהכוונה מסתמא למה שהדפיס הבן איש חי בספר הילולא רבא לל"ג בעומר. בסוף הספר יש מאמר מהבן איש חי בשם "סודות ורמזים על רשב"י" , אך בדקתי ולא מצאתי שם מאומה.

תשובה: בענין דרשת הבן איש חי לא מצאנו, אך בן איש חי כותב בספר דעת ותבונה דף ד' שאין שום מקור ברור שזהו תאריך פטירת רשב"י.

סימן תפ"ט א', היודע שלא יוכל לספור כל הימים אי יתחיל לספור בברכה

תשובה: על דבר שאלתך בענין אדם שעובר ניתוח בימי הספירה ויודע שיום אחד לא יספור, האם יתחיל לספור עם ברכה או שלא יספור עם ברכה כיון שודאי לא יספור כל הימים?

כבר האריכו בכך האחרונים ופסקו דיכול לספור דאע"פ שהחיד"א בעבודת הקודש סי' ז' אות רי"ז כתב דאם דילג יום אחד ברכותיו שבירך עד עתה היו לבטלה, אמנם רוב הפוסקים הסכימו שאף אם דילג יום אחד אין ברכותיו שלמפרע לבטלה ובפרט בניתוח שיתכן שידחה הניתוח. ועי' שו"ת יגל יעקב או"ח סי' ס"ה, ושו"ת רב פעלים ח"ג סי' ל"ב, וכן פסקו הליכות שלמה פ' ט"ז סעי' י"ז וקובץ תשובות להגריש"א שליט"א [לרפואה שלמה] ח"ג סי' פ"ג, וכן פסק הגר"ח קנייבסקי ועוד. ועי' פסקי תשובות סי' תפ"ט אות כ"ב.

סימן תפ"ט א', מקור לפתיחת ההיכל בשעת ספירת העומר

שאלה: לכבוד המערכת היקרה והחשובה "לדופקי בתשובה"

התפללתי בבית הכנסת ובסיום התפילה לפני שברכו ספירת העומר כיבדו מתפללי בית הכנסת את הרבנים ששהו במקום לפתוח את ההיכל לפני שיברכו על ספירת העומר. ושאלתי את רב המקום מהו המנהג הזה לפתוח את ההיכל לפני ספירת העומר, ואמר לי שגם הוא אינו יודע מה הטעם והמקור למנהג הזה. ואשמח מאוד אם אתם יודעים מקור וטעם מבוססים למנהג זה.

תשובה: בענין המנהג לפתוח את ארון הקודש בשעת ספירת העומר, מצאנו בקובץ זכור לאברהם [חולון שנת תש"נ] [נמצא באוצר החכמה] מאמר על מנהגי לבנון מהרב ר' אליהו

זיתוני ושם כתב דכן המנהג בלבנון ובדמשק, והטעם כיון שאנו סופרים בשביל חג השבועות שהוא זמן מתן תורה, ועי' בנטעי גבריאל חלק פסח ח"ג פכ"ג סעי' ה' דהביא מנהג זה.

סימן תפ"ט, חילוק דספיה"ע יכול לספור בבין השמשות משא"כ בנטילת לולב

שאלה: מדוע מבואר בסימן תפ"ט דבעיקרון אפשר לברך על ספירת העומר בבין השמשות, משא"כ בסימן תרנ"ב מבואר דאין לברך על לולב בבית השמשות. ולכאורה כן הדין אף בימי חול המועד דהנטילה היא מדרבנן.

תשובה: בענין החילוק בין ספירת העומר בבין השמשות לנטילת לולב, עיין ברא"ש סוף פסחים שכתב וז"ל ופירש ר"י דספק חשיכה יכול לברך וא"צ להמתין עד שיהא ודאי לילה כיון דהוי ספיקא דרבנן ועוד דעדיף טפי סמוך לחשיכה משום תמימות עכ"ל והובא בבית יוסף בסי' תפ"ט ומוכח ברא"ש בשם ר"י שבדין תמימות לומד ר"י מונח הדין לספור ביה"ש בכדי שיספור את כל היום הנכנס וזה עדיף טפי אך עדיין צ"ל את הסברא של ספיקא דרבנן לקולא כדי לבאר אמאי לא יכול לספור מבעוד יום. [ובאמת יש שרצו לומר שאולי מהאי סברא יוכל לספור גם מבעוד יום].

סימן תפ"ט, אי עדיף ספירה בכוונות או בציבור

תשובה: ע"ד שאלתך שבבה"ט בסק"כ הביא בשם השל"ה שראוי שיהיה ספירת העומר בציבור, ויש לדון במי שזכה לבא בסוד ה' ולהמנות על עדת המכוונים כסדר דהורה מרנא הרש"ש זצוקלל"ה ובשעה שהציבור סופר ספירת העומר אין תחת ידו את סידור הכוונות האם עדיף שיספור בציבור, או עדיף שימתין עד שיבוא למקום שהסידור נמצא ויספור ביחיד?

עי' בספר אוהל מועד דף כ"ט ע"ב בהגהות יריעות האוהל להרב שמ"ח גאגין ז"ל דכך נהגו בבית כנסת בית אל המכונים והאריך בטעמם, ועי' בספר דברי שלום ח"ב סי' צ' סעי' ו' מה שהאריך בטעם הדבר. וכן ראינו בעוד ספרים בשם מקובלים וכן שמענו מכמה מגדולי המכונים.

סימן תפ"ט, במקומות הרחוקים שלא הגיעו שלוחים כיצד ספרו ספירת העומר

שאלה: כיצד ספרו ספירת העומר במקומות הרחוקים שלא הגיעו שלוחי ניסן, האם ספרו מספק שני ימים כיון שעשו פסח שני ימים. וכן מה קורה אם התחילו לספור ספירת העומר בליל שני ואח"כ נתוודע שעיברו בי"ד החודש היאך היו נוהגים בספירת העומר.

תשובה: על דבר הערתך שבמקומות הרחוקים שלא הגיעו שלוחי ניסן ועשו מספק שני ימים פסח והתחילו לספור ספירת העומר בליל שני ואח"כ נתוודע שעיברו בי"ד החודש היאך היו נוהגים בספירת העומר. עי' במשמרת שלום סי' ל"ו ס"ק א' דהסתפק בכך האם היו סופרים בליל ב' ש"פ בל"ב ואח"כ היו סופר בכל לילה ב' ספירות עד שנתחוור להם הקביעות או

אפשר שהיו סומכין על רוב שנים והתחילו לספור ליל ב' בברכה ואח"כ הספירות כסדר כמו שאנו עושים היום ואם אירע לעתים רחוקות שהי' נתקלקל הספירה הי' נתקלקל וכמו יוה"כ שהיו עושין יום א' והיו סומכין על רוב השנים ולפעמים הי' יוה"כ למחרתו עיי"ש שהאריך בספק.

והנה היה אפשר לומר שספרו שני ימים מספק, אך עי' באחרונים בשערי יושר להגר"ש שקופ שער הספיקות פ"ה ובשו"ת אבנ"ז חיו"ד סי' רמ"ח ובדבר אברהם ח"א סי' ל"ד ובשו"ת ערוגת הבושם סי' קס"ח שהאריכו להוכיח דלא מהני ספירה שאין זה בגדר ספירה דשם ספירה חל רק על ספירה וודאית ומספר שאינו ברור לא חשיב מספר [וע"ע במקראי קודש ח"ב סי' ס"ז כתב עוד טעם דאם אומר את הספירה שאינו נכונה הוי הפסק בין הברכה לספירה אך יש שכתבו דלא הוי הפסק כיון דזה הוא חלק מן הספירה] ועי' בשערי יושר הנ"ל דכתב בסוף דבריו דבזמן שלא היו בקיאים בקביעות החודש התקופה שקידשו לפי הראייה במקום שהיה ספיקא דיומא לא היו מקיימים מצות ספירת העומר עכ"ל.

אך עי' בבעל המאור בסוף פסחים והובא בדברי הר"ן דדן מדוע אין סופרים היום בחו"ל יומים מספק כמו שעושים ב' ימים טובים מספק. ותי' דאם באנו לספור ב' ספירות מספק נמצאת ספירה שניה מושכת עד יו"ט דשבועות ואתי לזלזולי ביו"ט דאורייתא עיי"ש [ועי' בריטב"א בר"ה דף י"ח דגם עמד בקושיא זו].

ולכאורה מדברי הבעל המאור אפשר להוכיח דספרו בזמן בית המקדש מספק יומים, דהרי כל תירוצו דהיום לא סופרים יומים הוא רק משום דאתי לזילזולי ביו"ט דאורייתא, ותירוץ זה ניחא רק אי ספירת העומר דרבנן, אבל אם ספירת העומר דאורייתא א"כ לא עדיף שבועות דהוי דאורייתא על ספירת העומר שהוא גם דאורייתא וא"כ יצטרכו לספור פעמיים מספק. ויותר מזה יש להעיר ע"פ מש"כ בספר דברי מנחם ח"ג סי' ל"ח דבזמן המקדש הרי עד שבועות ודאי הגיעו העדים וא"כ ליכא כלל זלזול בשבועות. ואולי אפשר לומר דגם אם הגיעו עדים כיון שהיה זמן שספרו אחרת יכול להגיע ע"י כך זלזול בחג השבועות.

ועיי"ש בדבר אברהם שסיים דנראה לכאורה דמדברי בעל המאור מוכרח דלית לי' כסברה הנ"ל דעדיפא להו למימר דא"א לספור ב' ספירות מספק וקושיא מעיקרא ליתא, וכן הר"ן שם הביא דבריו ולא העיר עליהם כלום וסיים מכח זה דנראה דבנ"ד נמי אפשר לספור ב' ספירות מספק. וכן בפקודת אלעזר או"ח סי' תפ"ט ובשו"ת שאלת שלמה סי' מ"ט הוכיחו מדבריו מדלא תירץ דספירה מספק לא הוי ספירה ש"מ דספירה מספק נחשבת לספירה.

אך עיין בדברי מנחם ח"ג סי' ל"ח דכתב דאפשר לדחות את ראייתם מדברי בעל המאור דאדם המסופק איזה יום היום כהאי גוונא לא מיקרי ספירה כיון שאין לו דבר ברור כלל. משא"כ הסופר שתי ספירות ברור הוא דאם מיום זה מונין הוי מנין זה ודאי, ואם מונים מיום שני הוי מנין אחר ודאי, ובכה"ג שפיר יכולין לברך. אך יש לדון בסברא זו דגם מי שלא יודע מתי פסח למעשה מסופק הוא בספירתו איזה ספירה מקרי ספירה אמיתית למרות שיודע דאם הוא

מיום זה הוי כך ואם מיום זה הוי ספירה אחרת אבל עצם מצב הספק לא מקרי ספירה, וי"ל בכ"ז.

ועי' בברכי יוסף סי' תפ"ט סק"ד שהביא ששמע מבעל ספר כתר כהונה דהקשה על הרז"ה דמאי קושיא דימנו שתי ספירות מספק הרי הרז"ה שם כתב דספה"ע בזה"ז מדרבנן משום זכר למקדש ובמנחות דף ס"ח ע"ב איתא דרב פפא ורב הונא בדר"י אכלו חדש אורתא דשיתסר נגהי שיבסר קא סברי חדש בחו"ל דרבנן ולספיקא לא חיישינן ומוכח דבדין דרבנן לא חיישינן לספיקא דיומא וא"כ ה"ה בספה"ע בזה"ז דרבנן לא חיישינן לספק.

והביא דתירץ הנ"ל דכיון דאין בדבר טורח דאמירה בעלמא הוא ראוי לחוש לספיקא דרבנן על דרך שכתב הר"ן גבי הסבת ר' כוסות דאע"ג דספיקא דרבנן לקולא בדבר שאין בו טורח עבדינן.

והחיד"א שם כתב דנ"ל דלק"מ להרז"ה דשאני חדש בחו"ל שמעולם לא נעשה בו ספיקא דיומא בשום זמן אבל ספה"ע שבזמן הבית בחו"ל נמי הוי מה"ת ובודאי שאז עשו שתי ספירות משום ספיקא דיומא גם היום הי' להם לעשות שתי ספירות משום ספיקא דיומא עיי"ש ומוכח מדברי החיד"א ג"כ דנקט מבואר דבזמן המקדש היו סופרים שתי ספירות משום ספיקא דיומא.

וכן בשו"ת דברי שמואל סי' קי"ט וכן בדברי פנחס סי' ל"ט וכן במשמרת שלום סי' ל"ו ס"ק א' דכתבו דאולי עד שהגיעו עדים ספרו יומים עיי"ש. ועי' במנחת יצחק ח"ח סי' מ"ח. מש"כ בזה

ועי' בשו"ת קרן לדוד סי' קל"ט כתב סברא חדשה דלא ספרו כלל כיון דבמשך הימים ל"ה ספק כי ביני וביני יתוודע מתי הי' פסח בכל הגולה כדאיתא בפ"ק דר"ה דף כ' תרי ירחא חסירי קלא אית לי' עיי"ש ואם יתחילו למנות ב' ימים מספיקא כשיתוודע להם שהיום רק כך כמו שהוא באמת שוב אין לספור שני ימים כיון דליכא שוב שום ספיקא ע"כ גם בתחילה לא תיקנו לספור ספיקא דיומא כיון דכלהו חדא מצוה נינהו קיי"ל כולה מצוה חדא הוא.

ועיין בנטעי גבריאל על שבועות בחלק הברורים סי' א' הביא מקובץ אסיפת חכמים שנה רביעית תרע"ד חודש תמוז שהביא בשם הגאון רבי יעקב וויצאן ז"ל דכתב ואולי י"ל שגמרו מנין מ"ט מהספירה מליל שני של פסח למנינם מתחלה גם אחר שנתוודע מעיבור החודש שעבר ולא חשו שיעשו שבועות נ"א לספירתם וזכר לדבר ממ"ש הר"ן פסחים מאגדה שציווה להם משה רבינו לישראל למנות מיציאת מצרים חמישים יום לקבלת התורה וסיים מכאן קבעו חכמים לספור ספירת העומר וע"ע בכ"ז בנטעי גבריאל פסח ח"ג פל"ה עמ' ר"ח.

היוצא דיש לנו ד' שיטות

א. לדעת השערי יושר לא הוי ספירה.

ב. לדעת החיד"א והדבר אברהם ועוד אפשר לספור ב' ספירות מספק.
ג. דעת הקרן דוד לא לספור כלל כיון דהוי מצוה אחת ולא עשוי לגומרה.
ד. דעת ר' יעקב וויציאן דיספרו כפי הספירה הראשונה וימשיכו כך דכך הוא צורת הספירה ע"פ דברי האגדה.

סימן תפ"ט, אי מועיל שומר או שעון מעורר לספירת העומר

שאלה: האם מועיל שומר כדי ללמוד או לאכול קודם ספירת העומר – כמו קודם תפילת מנחה וערבית, ואם מועיל – האם ה"ה שעון מעורר?

תשובה: בענין שומר בספירת העומר, עי' במג"א ס"ק י"א ובמ"ב סוס"ק כ"ג דמהני קריאת שמש רק עד צאת הכוכבים ומשמע דאח"כ לא מהני, וכ"כ הכף החיים ס"ק ס"ג לגבי שומר, והטעם דלא מהני כמו לענין מנחה ומעריב דכאן יש דין תמימות, ובנטעי גבריאל הל' פסח ח"ג פכ"ו הערה ז' כתב לחלק בין שומר לשמש כמו במעריב, אך בכף החיים הורה דלא כדבריו, אך אם יש לו מנין קבוע כתב בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' צ"ט אות א' דמהני.

סימן ת"צ א', מדוע אין מזכירין קרבן העומר במוסף ביום ב' של פסח

תשובה: בענין הטעם שאין מזכירין קרבן העומר במוסף של יום ב' של פסח ואין לו מפטיר מיוחד על כך? עי' בברכי יוסף אור"ח ס' ת"צ שהביא שהעירו האחרונים אמאי ביו"ט שני בתפילת מוספים אין מוסיפים את מוסף יום חג המצות הזה ואת קרבן העומר נעשה ונקריב וכו', ומסיק שם דמי שהוסיף לומר ענין קרבן העומר בקרבנות מוספים אין מחזירים אותו כיון דבאמת מעיקר הדין היה צריך לומר ואת קרבן העומר יעשו. אך כל הוא רק אם נימא דקרבן העומר הוא מקרבנות החג ומישך שייך ליום טוב של פסח, אבל אם הוא חיוב קרבן בפ"ע שדינו בט"ז ניסן ואינו שייך כל עיקר ליו"ט ולחובת היום של היו"ט בודאי דאין להזכירו בהדי קרבנות.

סימן ת"צ, מקור אמירת יזכור, ואם יש לאומרו ביו"ט שני

שאלה: השנה קם פולמוס אצל בני חו"ל, האם לומר יזכור ביו"ט שני כי כבר אמרו ביו"ט ראשון, ולכן אנו מבקשים מקורות מראשי המתקנים את היזכור איך התחיל ומי התחיל תקנה זו, ואימתי התחילוהו, כי יש אמרו שתיקנוהו רק בקריאת "כל הבכור" ובישראל אין קריאה כזו. ותיקנוהו בני חו"ל בשביל חו"ל. וכל הקשור בנושא יועיל לבירור העניין.

תשובה: בענין המקור להזכרת נשמות ואמירת יזכור ביו"ט מקורו בלבוש סי' ת"צ וכתב דנהגו להזכיר נשמות בכל הרגלים כשקורין פרשת כל הבכור שכתוב בה איש כמתנת ידו וגו' ורוצין לפסוק צדקה לקיים מה שקראו בתורה וכיון שפסקו צדקה נהגו ליתן בעבור הזכרת הנשמות שיזכור אותם אלקים יזכור אותנו עמהם לטובה בזכותם. והנה באמת בארץ ישראל ביו"ט ראשון לא קוראים הפטרה זו אך אעפ"כ נהגו וצ"ל כמ"ש בקיצור דברי סופרים פס"א

אות ו' דאו שמנהג אבותיהם בידם או דיש עוד טעמים לאמירת יזכור בימים אלו כמבואר במעבר יבק שפתי רננות פרק כ"ג.

ובענין בן חו"ל הנמצא בא"י מתי יזכיר, עי' שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' ק"כ כתב דבן חו"ל הנמצא בא"י אם כבר הזכיר נשמות פעם אחת בחייו בחו"ל באחד מן הרגלים חל עליו חיוב מדין קבלת דבר מצוה להזכיר נשמות ביו"ט שני ולכך אם יהיה לו למחרת מנין של יו"ט שני לא יאמר יזכור ביו"ט ראשון רק ביו"ט שני ואם לא יהיה לו מנין יאמר יחד עם בני א"י ביו"ט ראשון. [ועי' שם בסי' קי"ט מש"כ בציור הפוך בבן א"י בחו"ל מתי יזכיר]. ובספר יו"ט שני כהלכתו פרק י"ג הביא דהגרש"ז אויערבך זצ"ל כתב לו שאין חיוב להקפיד על מנין באמירת יזכור דזה מנהג בלבד ומכל מקום טוב שלא לזלזל בזה עכ"ל וכ"כ בגשר החיים פל"א סי"ב בשם דודאי השדה סי' י"ב שאין הזכרת נשמות מהדברים שבקדושה שצריך עשרה, ולפ"ז יכול לומר ביו"ט שני ביחידות]. ובהערות שם בספר יו"ט שני כהלכתו הערה ו' הביא בשם ר' משה פינשטיין דיכול לומר ביו"ט ראשון אפי' כשיש לו מנין ביו"ט שני.

סימן ת"צ, טעם לקריה"ת בשבת חוה"מ בפ' כי תשא

שאלה: למה קריאת התורה של שבת חוה"מ (בין של סוכות בין של פסח) הוא מפרשת כי תשא (והגם שכתוב בו עניין ג' רגלים שהוא מענינו של יום, אבל למה קורין פרשה זו דוקא בשבת חוה"מ יותר משאר ימי חוה"מ).

תשובה: בענין שאלתך למה קוראים בשבת חוה"מ של סוכות ופסח ענין המועדים מפר' כי תשא ולא בשאר חוה"מ, כן הקשה השלמי חגיגה בפ' בני העיר דף ל"א אהא דאמר רב הונא אמר רב שבת שחל להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות מקרא קרינן ראה אתה, אך עי' ברש"י שם שכתב שיש בפרשה זו מצות שבת ורגלים וחולו של מועד דכתיב את חג המצות תשמור ומכאן למדנו איסור מלאכת חולו של מועד, וכ"כ הר"ן שם וכ"כ בלבוש בסי' ת"צ. ולפ"ז מיושב משום שמוזכר בה ענין גם מצות שבת וגם ענין הרגלים, ועי' בספר הקריאה בתורה להלכותיה פע"ג הערה כ"א.

סימן ת"צ ט', חילוק בין חוה"מ בשבת דבמוסף מתפללים של יו"ט ומזכירים שבת, ובר"ח שחל בשבת מתפללים של שבת ומזכירים יו"ט

שאלה: מדוע בחוה"מ שחל בשבת בתפילת מוסף מתפללין מוסף של יו"ט ורק מזכירין שבת [שלא כמו מעריב ושחרית] ואילו בר"ח שחל בשבת אומרים נוסח המורכב משניהם.

תשובה: בענין תפילות המועדים החלים בשבת, מקור הדין הוא בביצה דף י"ז ובערובין דף מ' ובשו"ע סי' ת"צ סע' ט' ושם מבואר שצריך להזכיר גם שבת וגם יו"ט, אך טעם השינוי מר"ח עי' בשלטי גבורים על המרדכי בשבת פרק ב' [הובאו דבריו גם בכנסת הגדולה בסי' ת"צ דביאר דכך מסתדר יותר הנוסח עיי"ש.

סימן תצ''ב, מקור המנהג לאכול מצה בפסח שני

תשובה: מקור המנהג לאכול מצה בפסח שני הוא בסידור בית יעקב.

סימן תצ''ג, שמיעת מוזיקה באסרו חג

שאלה: שמעתי כמה אנשים באיסור חג ששמעו מוזיקה וטענו שיש מתירים לשמוע מוזיקה אע"פ שהוא בתוך אבילות ימי העומר משום שאיסור חג הוא כעין יו"ט וממילא לא חל בו אבילות. ורציתי לדעת אם באמת יש להם ע"מ שיסמוכו והאם אפשר לסמוך ע"ז עכ"פ בשעת הדחק או במקום הפסד שכבר שכרו משוררים ואם יבטלו הענין יצטרכו לשאת בעול ההפסד.

תשובה: בענין שמיעת מוזיקה באסרו חג, עי' בספר בירורי חיים ח"ג סי' כ"ט [נמצא באוצר החכמה] דהביא כמה תשובות בענין מפוסקי זמנינו הגר"י ליברמן והגר"י סילמן והג"ר אברהם צבי הכהן שנחלקו בענין, עיי"ש באורך.

סימן תצ''ג ב', ל''ג בעומר במוצ''ש מאימתי מותר בתספורת

תשובה: ע"ד שאלתך האם בשנה שחל ל"ג בעומר במוצ"ש אפשר להסתפר בליל שישי או ביום ו' קודם חצות או רק אחר חצות?

עי' בלקט שיעורים סי' י"ח בשם הגרי"ש אלישיב דהתיר רק ביום ו' אחר חצות, [ועיי"ש דציין לדמשק אליעזר], ועי' בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' של"ח שהביא בשם חכ"א שמתיר להסתפר כבר בליל שישי, ועי' מה שהעיר עליו בספר בין פסח לשבועות עמוד ר"נ דדוקא בל"ג בעומר שחל בששי התירו להסתפר בלילה משא"כ בל"ג בעומר שחל במוצ"ש.

סימן תצ''ג, כמה בירורים בענין ל''ג בעומר, זוה''ק, ורשב''י

שאלה: לכבוד המערכת היקרה לדופקי בתשובה שלום וברכה! אחדשכתה"ט כנאה וכיאה באהבה רבה. אשמח מאוד אם תוכלו להשיב לי על שאלותי ותבורכו מפי עליון.

א. מדוע קוראים לל"ג בעומר כן ולא ל"ג לעומר והרי המחבר פסק באו"ח סימן תפ"ט סעיף א כתב שיש לומר ל"ג לעומר, ואם כי הרמ"א כתב לומר ל"ג בעומר, בכל זאת בעי טעמא מדוע קוראים ליום זה ל"ג בעומר ולא ל"ג לעומר.

ב. מדוע נקרא ספר הזוהר בפי כולם הזוהר הקדוש, מה שלא נקראו כן ספרים אחרים, שקדמו לו. האם יתכן לומר מכיון שהלומד בו מתקדש לכן נקרא קדוש.

ג. האם יש ענין להיות בשבת שקודמת להילולא של רשב"י אצל רשב"י כי רשב"י נקרא בחינת שבת.

ד. בסוף האידרא זוטא מובא (רצ"ו ע"ב) וז"ל: אתו טריקין ומארי תריסין דכפר צפורי, וטרדאן בהו והוו בני מרוניא צווחין בקטירין, דחשיבו דלא יתקבר תמן, עכ"ל.

ופירושו כפי שכתב במתוק מדבש וז"ל: באו גבורים ובעלי מלחמה מכפר צפורי למירון, לקחת את ארון האלהים של רבי שמעון בחזקה לקבור אותו אצלם בכפר ציפורי, ובני מריון היו דוחקים בבני ציפורי להחזירם לאחוריהם שלא יקחו מהם את ארון האלהים, והיו בני מירון צועקים יחד באגודה אחת על בני ציפורי, כי בני מירון חשבו עצות ותחבולות שלא יניחו לרבי שמעון להקבר שם בכפר ציפורי, אי נמי פירושו, שיראו בני מירון שמא לא יקבר רבי שמעון אצלם, עכ"ל.

ושאלתי היא: איזה צד היה לבני ציפורי שיקבר אצלם רבי שמעון והרי לכאורה היתה לו יותר שייכות עם מירון שהרי שם הוחבא במערה, ואם כן לכאורה הוא צריך להיקבר במירון ולא בציפורי.

תשובה:

א. בענין הערתך אמאי נוהגים לומר כו"ע ל"ג בעומר ולא ל"ג לעומר בל' לשיטות הסופרים כך , עי' בספר בין פסח לשבועות פי"ז דעמד בכך וכתב כמה תירוצים, ובקובץ אוצרות התורה [מושקוביץ] אייר תשס"ד כתב דאולי לפי נוסח ספרד שסופרים לעומר אומרים בכוונה ל"ג בעומר דזה רמז שמגלה דעתו בפירוש שאין כוונתו לספירה עיי"ש. ועוד כתב בשם ר' אהרון מרדכי רוטנר דכיון דל"ג בעומר הוא היארצייט של מרן הרמ"א והרמ"א הרי התפלל נוסח אשכנז על כן משום כבודו נקטו כן וביותר דכיון דהרמ"א כותב הדין שנוהגין קצת שמחה וא"א תחנון בל"ג בעומר לכן נקטו הלשון כלשונו וי"ל.

ב. בענין הזוהר דאקרי קדוש לא צריך לבאר מדוע נקרא קדוש הרי ודאי בדברי קבלה וביחוד בזהר שהוא שורש הקבלה סיבה מספקת לקוראו קדוש.

ג. בענין מש"כ דרשב"י הוא בחינת שבת לא הבנו מה ענין דבשביל כך צריך לשהות על קברו בשבת ואין בכוחינו להמציא טעמים חדשים לבקרים שאינם מוזכרים בשום מקום.

ד. בענין בני ציפורי לא מצאנו טעם לבקשתם זאת, אך יעי' בזוהר יתרו דף ע"ט דרשב"י ישב בתרעא דציפורי והיינו דציפורי היתה בגליל ששם היה רשב"י כמ"ש שטיהר את טבריה וכו' וכנראה ששהה גם הרבה בציפורי ולכך רצו לזכות בזכות גדולה זו שיהיה קבור רשב"י בחלקם [והטעם שכתבת לא הבנו מדוע לתלות דברי דופי ועוולה באנשים המוזכרים בזוהר שרצו למסור נפשם שיקבר רשב"י בחלקם].

סימן תצ"ג, מקור המנהג ללמוד בימי העומר מסכת שבועות ומסכת סוטה

שאלה: רציתי לברר מה טעמו של המנהג - מהחת"ס ללמוד בין פסח לעצרת מס' שבועות, האם משום השם או משום מספר הדפים, והאם יש מנהג ג"כ על מסכת סוטה משום מספר הדפים.

תשובה: בענין לימוד מסכת שבועות בימי הספירה, כ"כ הח"ס בעצמו חאה"ע ח"א סי' ק"א בין פסח לעצרת למד עמהם מס' שבועות כולה, ובכת"י אבני בית היוצר כתב וכן נהג מרן הח"ס זצ"ל ללמוד מדי יום ויום בימי הספירה דף אחד במס' שבועות כי יש למס' זו מ"ט דפים. ובטעמי המנהגים מובא בשם ספר בני שלשים קאסאן בזה"ל שמעתי דבר נכון בשם הגה"ק בעל חת"ס זי"ע שמנהג ישראל ללמוד בימי הספירה מס' שבועות ובמס' זו יש מ"ט דפים כמנין ימי העומר ונמצא שדף ל"ד שייך ליום ל"ג בעומר שהמסכת מתחלת מדף ב' ושם נאמר ר"ש אומר מחכו עלה במערבא מאי חוכא וכו' ע"ש וזה החוכא דמחכו במערבא שהיה הילולא דרשב"י בל"ג לעומר ע"כ שמעתי. וכ"כ בלקוטי חבר בן חיים ומנהגי הח"ס פרק י' וכן נהג הגאון מהר"מ א"ש וכ"כ בלקוטי מהרי"ח ובשו"ת נחלה לישראל ניזנוב קונטרס שער בת רבים אות מ"ו.

ובענין מסכת סוטה, כ"כ במנחת העומר דף כ"ג ע"ב, וכתב עוד טעם לפי שמנחת שעורים אינה כשירה אלא לסוטה ולעומר עיי"ש. וכן מנהג חב"ד ללמוד מסכת סוטה. ועי' כ"ז בספר נטעי גבריאל פסח ח"ג.

סימן תצ"ד, יום פטירת דוד המלך

שאלה: האם דוד המלך ע"ה נפטר בה' סיון או בו' סיון או בז' סיון?

תשובה: בענין יום פטירתו של דוד המלך על פי הירושלמי דדוד מת בעצרת, האם היה בה' או בו' או בז', הנה על פי הפשט א"א לנו לדעת ד"ז כיון שקדשו על פי הראיה ואין לנו מידע מתי חל שבועות בשנה זו חוץ ממה שכתוב דדוד מת בשבת. אומנם מצאנו מציאה שאמרוה שני נביאים בסגנון אחד בנימוקי הגרי"ב [להגאון רבי יהודה בכרך זצ"ל] בהגהותיו על הש"ס [נדפס בסוף המסכת או בקובץ מפרשים שם] על מס' פסחים דף ס"ח ע"ב על תוד"ה הכל מודים כתב "קשיא לי על הטעם בעל תבואות שור שקורין רות בשבועות משום הא דמבואר בירושלמי דדוד מת בעצרת וא"כ נולד בעצרת ועיקר רות משום דוד, א"כ לפי"ז היה לתקן לקרות רות ביום א' דשבועות ולמה המנהג ביום ב' [בחו"ל] דוקא. אמנם כד מעיינין אשכחן טעמא רבא דמנהג העולם שקורין ביום ב' של עצרת היינו שבעה בסיון לדידן, י"ל כי אז בעת שמת דוד בעצרת היו חדשי ניסן ואייר חסרין וא"כ היה אז עצרת בשבעה בסיון דגם בזמן הבית לא הי' עצרת תליא בימי החודש כמועדים ורגלים אחרים רק דהוא ביום חמשים מן העומר וביארצייט הא אזלינן בתר ימי החודש וא"כ לעולם הוא בשבעה וא"כ שפיר תקנו לקרות מגילת רות בשבעה בסיון שהוא לדידן יום שני שהחדשים כסדרן". וכ"כ בספר דובר מישרים [הגאון רבי חיים דוד מרגליות זילבער זצ"ל] שבועות אות רכ"ג וכ"כ האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל בתוך דבריו חידו"ת תשי"ט, אך כמובן אין הכרח לד"ז.

סימן תצ''ד, הטעם שלא נאמר במוסף דשבועות כבשים תמימים כבשאר מוספין, ומדוע אין מזכירין כן בתפלה

שאלה: מדוע לא נאמר במוסף של שבועות כבשים תמימים כמו שנאמר בכל שאר המוספים, וכן מדוע אין אנו מזכירים בתפילת מוסף של שבועות את הקרבת שני כבשי עצרת.

תשובה: בענין מדוע לא נאמר במוסף של שבועות כבשים תמימים כמו שנאמר בכל שאר המוספים, הנה הפס' המוזכר בתפילה הוא מפרשת פנחס במדבר כ"ח' כ"ז. ושם לא כתוב תמימים אך בהמשך הפרשה בפס' ל"א נכללת דרישת התמימות יחד עם היין לנסכים שנאמר תמימים יהיו לכם ונסכיהם. [ובשאר המועדים לא מוזכר תמימות על היין רק על הכבשים לחוד] [ועי' בספר דיוקים על התורה מה שכתב טעם לזה.

ומה דאין אנו מזכירים בתפילת מוסף של שבועות את הקרבת שני כבשי עצרת. כבר הקשו כן בברכי יוסף וכן הדעת זקנים מבעלי התוספות בפרשת פנחס ובשם הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל כתבו דאע"פ ששני הכבשים באים בעצרת אבל אינם בגדר מוספין דמוספין הן רק אותם הקרבנות האמורים בפרשת פנחס.

סימן תצ''ד, טעם יו''ט שני בשבועות

שאלה: יל"ע מדוע נוהגים יו"ט שני בשבועות הרי זה חמישים יום אחר פסח ועידי ניסן ודאי כבר הגיעו.

תשובה: בעניין יו"ט שני של גלויות בשבועות, עי' ברמב"ם כבר דכתב דנהגו לעשות שני ימים במקומות הרחוקים בשביל שלא תחלוק משאר ימים טובים, וכ"כ הריטב"א בר"ה דף י"ח ע"א והיינו אפי' בזמן המקדש כמבואר שם. ועי' בשו"ת ח"ס או"ח קמ"ה דר"ל דבשביל כך חמור יו"ט שני של שבועות משאר יו"ט שני של שאר המועדות (ועי' מה שהעיר עליו בשו"ת קרן לדוד סי' ק"מ ובשו"ת מגדלי מרקחים סי' צ"ה וכן בליקוטי הערות על הח"ס שיש סתירה בדבריו) ועי' בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ת ח"ב סי' פ"ה דנתן טעם אחר דמשה כבר הוסיף עוד יום עיי"ש. וע"ע בנטעי גבריאל על שבועות בחלק הברורים סי' א'.

סימן תצ''ד, טעם שנהגו לקרוא אקדמות לאחר הפסוק הראשון

שאלה: למה אמרו אקדמות אחרי הפסוק הראשון במנהג המקורי.

תשובה: הטעם שנהגו לומר אקדמות אחרי הפס' הראשון הוא כי בימי קדם נהגו להעמיד מתורגמן המתרגם כל פסוק אחרי הקורא [כמנהג התימנים עד היום] ובזמנם הפייטנים הרחיבו התרגום והוסיפו פיוט כתוספת הסבר לפני התרגום כדרך שהרחיבו תפלות הקבע על ידי תוספת פיוטים וכמו שבפיוטי התפלות הקדימו מה שנקרא "רשות" לפיוטיהם כן בפיוטי התרגום הקדימו רשות למתרגם וכמו שבאקדמות פותח הפייטן בנטילת רשות

מהצבור אולא שקילנא הרמן ורשותא וכו' אך אחר שבטל המנהג לתרגם ערערו האחרונים על מנהג זה מטעם הפסק וביטלוהו.

סימן תצ"ד, טעם דדברי הימים קודם לעזרא ונחמיה בתיקון ליל שבועות

למה בסדר הספרים שבתנ"ך הספר "דברי הימים" מופיע באחרונה ואילו בסדר תיקון ליל שבועות הספר "דברי הימים" מופיע לפני ספר עזרא ונחמיה (שהוא הספר האחרון שבתנ"ך שם)?

תשובה: בענין סדר הספרים בתיקון ליל שבועות בפרי עץ חיים שהוא מקור הדברים כתב שהסדר הוא דניאל עזרא ונחמיה ושלשתם הם קודם דברי הימים וכמ"ש סדרן של כתובים במס' בבא בתרא דף יד ע"ב וכן סידר בסידור הרש"ש. אומנם במשנת חסידים מס' אייר סיון פ"ג משנה י"א סידר דברי הימים. וכבר העירו על דבריו עי' בספר אבן שוהם או"ח ח"ג סי' תצ"ד בהערות בפיתוחי חותם.

סימן תצ"ד ג', טעם שטיחת עשבים בשבועות ואי יש מקור דהר סיני נתכסה בפרחים במתן תורה

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש מקור למה ששגור בפי רבים שטעם שטיחת עשבים וקישוט בפרחים בשבועות הוא משום שהר סיני התכסה בפרחים קודם מתן תורה, וכן אם יש מקור לעצם הענין שהר סיני נתכסה בפרחים בזמן מ"ת?

הנה במשנ"ב {ומקורו מהלבוש} איתא טעם אחר שהוא משום שהיה ירק סביבות הר סיני כדכ' גם הצאן והבקר אל ירעו וגו'. אך הטעם שכתבת מצאנו בספר עתים לבינה [לרבי יוסף גינצבורג מטשוואס תרנ"א] מאמר ט"ו עמ' 254 "מרבים במיני פרחים המריחים לשמחת יו"ט הזה כי כן גם אז בעת מתן תורה פרחו הפרחים על פני הארץ [מצאתי] " עכ"ל. עוד טעם הובא בספר מועד כל חי לר' חיים פלאג"י בשם ספר קמח סולת וז"ל "והטעם פשוט זכר למה שאמרו על הפסוק "לחייו כערוגות הבושם" שכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא הי' מתמלא כל העולם כולו ריח בשמים". ומה שכתבת שלא מצאת מקור הלבוש, הלבוש נמצא בלבוש מלכות בסי' צ"ד.

ועי' בברכ"י לחיד"א בסי' תצ"ד שמנהג ישראל לשטוח עשבים קדום הוא מאד שלפי מדרש אגדה היה המן מקטרג בו על ישראל לפני אחשורוש כדאיתא בתרגום שני ופירוש התשב"ץ פתשגן הכתב מגילת אסתר ג' ח'.

עוד יעוי' טעם אחר במהרי"ל הל' שבועות עמ' ק"ס "נוהגין להשטיח רצפת בית הכנסת בבשמים של עשבים ובשושנים לשמחת הרגל", וכן כתב בספר המנהגים לר"א טירנא בהגהות המנהגים עמ' ע"א אות מ"ט ושוטחין עשבים בבית הכנסת לשמחה.

הלכות יום טוב

סימן תק"ז ד', מקורות בענין זילוף על גחלים כשאינו מכבה

תשובה: ע"ד מה שנסתפקת האם מותר לזלף מעט מים ביו"ט על גחלים באופן שאינו מכבה אותם לגמרי, בענין שרוצה לשמרם כיון שצריך אותם עוד ביו"ט והוי צורך יו"ט?

הנה פסק השו"ע בסי' תק"ז סעי' ד' דמותר לכבות גחלים לצורך אוכל נפש ועיי"ש בביאור הלכה ד"ה כך, אך אכתי אין ראיה לספק שלך דכאן הוי מכשירי אוכל נפש, אך יעוי' בספר מלאכת יו"ט אות קל"ד דכתב דעולה לנו דין חדש דלעשות פחמין לצורך או"נ כגון לצלות בשר עליהם או להשימם במכונה להחם חמין ובאופן שמוכרח לכבות כעת הגחלים וכגון שאח"כ בעת שיצטרך להגחלים לא יוכל להבעיר אז עצים לצורך הגחלים שלא יצטרך לכבות וא"כ בכה"ג יהי' מותר לכבות הגחלים ומשום דהוי מכשירי או"נ גופא וכגון בא"א לו להכין הגחלים מעיו"ט ושרי בכה"ג לכבות ככל מכשירי או"נ, ועיי"ש מה שהאריך בכך, ולכא' זה ממש דומיא דהציור שלך.

סימן תקכ"ז, כיצד מבשלים בחול המועד לצורך שבת אסרו חג, והא הוי לצורך אחר המועד

תשובה: ע"ד שאלתך איך מותר לבשל בחוה"מ לצורך שבת אסרו חג, למה לא נחשב לצורך אחר המועד? שהרי אפילו בחוה"מ מיום לחבירו מסתפק הפמ"ג על דבר שאינו אוכל נפש ע"ש. וכמו שמיו"ט לשבת לא התירו אלא באופן דעירובי תבשילין ובחול המועד הרי אין עושה עירובי תבשילין ואין כאן את ההיתר הנ"ל. וכן מיו"ט ליו"ט אחר ע"ש בפמ"ג שאוסר, [אף שיש חולקים]

כבר עמדו בכך באחרונים, עי' בשמירת שבת כהלכתה פס"ו ס"ק כ"ח דביאר דהא תיקנו חז"ל עירוב תבשילין גם בחוה"מ ע"י שמכין תבשיל לצורך שבת הסמוכה אף ליו"ט שני.

ועי' בספר תורת המועד פ"ג הערה י"ט דכתב דיו"ט שני כדי שלא יזלזלו אסרו לבשל דרק התם יש חשש זה כיון דזה דרבנן ולא שייך הכא.

עוד כתב דאפשר דכיון דמדאורייתא מותר משום הואיל, לא הצריכו חז"ל לעשות ערובי תבשילין במועד דאיסורו קיל.

עוד אפשר דמותר הכנה מחול המועד לשבת ורק מיו"ט מצינו דאסור לולי הואיל.

עוד הביא שם דיש שהוכיחו מדין זה את הסברא הנ"ל דכיון דבשבת אסורים במלאכה על כרחך זמן ההכנה זה במועד ולכן זה נחשב לצורך אחר המועד, אך הקשה ע"ז דביו"ט שני מצינו

היתר מיוחד דלא יזלזלו ול"א דכיון דזה זמן שאסור בדברים אלו נחשב צורך המועד וי"ל בכך.

אך הגר"נ קרליץ בספרו חוט שני פי"ח ס"ק א' אסר באמת לבשל לצורך שבת שחל באסרו חג רק ע"י הערמה שירבה בשיעורין ושיטעום מכל תבשיל קודם.

סימן תקכ"ט ב', האם אשה יכולה למחול על בגד חדש ליו"ט

תשובה: ע"ד שאלתך "נשים במאי בבגדי צבעונים" כדאיתא בגמ' פסחים בפרק ער"פ דף ק"ט ע"א וכן נפסק והובא להלכה באור"ח סי' תקכ"ט. האם מהני מחילה של האשה בדבר זה.

מצאנו בפוסקים דכתבו דלא מהני מחילה דהוי מצוה וחיוב גברא על הבעל. כ"כ בחוט שני חלק יו"ט להגר"נ קרליץ בפרק כ"ב.

סימן תקכ"ט, האם יוצא יד"ח שמחת יו"ט בבשר חי ולא מבושל

תשובה: בענין לצאת ידי מצוה של שמחת יו"ט בבשר חי (לא מבושל)? עי' בפסחים דף ע"א דאמרינן דליכא שמחה בבשר חי, אך בירושלמי בפסחים פ"ו ה"ב אמרינן מהו רשות רצה בישל רצה לא בישל, והיינו דיכול לקיים שמחה גם בבשר חי, והירושלמי לשיטתו בחגיגה פ"א הל' ד' קיימא רב אבודמא נחותא בכהנים ובשעיר עיי"ש, אך מסתבר דזה תלוי במנהג המקומות, וכמו"כ במנחות צ"ט הבבלים אוכלים אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה, וא"כ היום ודאי אין רגילות לאכול חי ואין שמחת יו"ט בכך.

סימן תקל"א ד', אם אסור לצאת לחו"ל לרמת הגולן שיש בה קצת קדושה

שאלה: האם יש איסור יציאה לחו"ל לטיול לרמת הגולן שיש בה קצת קדושה לענין מצוות הצלויות בארץ לענין מעשרות ושביעית וכו'.

תשובה: בענין יציאה לעבר הירדן ולגולן, הנה בעבר הירדן נחלקו הראשונים האם כבשו עולי בבל את כולה או רק מקצתה עי' דרך אמונה פ"א מתרומות בציון ההלכה אות קט"ו ועי' בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' נ' אות ב' ובעבר הירדן הצפוני דהיינו רמת הגולן רבו הסוברים שכבשוהו גם עולי בבל עיין בשו"ת משנת יוסף ח"א נ' אות ב' ועיי"ש אות ט' י"א י"ג שמסקנתו שמותר לצאת לשם לכו"ע וסמך על מש"כ האבני נזר יו"ד ח"ב תנ"ד אות ל"ג דקדושת שכינה בא"י תלוי בעיקר אם היא בשליטת שר של מעלה או שתמיד עיני ה' בה וא"כ בעבר הירדן משנכבשה יצאה משליטת השר ושוה לא"י ועי' במנחת אמת להג"ר מרדכי גרוס עמוד תקי"ז דהביא את התשב"ץ ח"ג סי' ר' שכתב שאין בה קדושת ומעלת א"י לגבי הדר בה והנקבר בה וכיו"ב וכתב דא"כ להסוברים דטעם איסור היציאה מא"י הוא משום הפקעה מקדושת א"י יש להמנע מלצאת לעבר הירדן ולגולן גם למקומות שכבשו עולי בבל אבל לדעת התשב"ץ דטעם הכל מעלין לא"י הוא מחמת קדושת המצוות יש יותר מקום להקל

ובפרט כשאינו נוסע לדור שם אלא לטיול אך כתב דלפי פשטות לשון התשב"ץ דבעבר הירדן אין קדושת שכינה אין ראוי לצאת לשם והמחמיר לא לצאת לשם אפי' לזמן קצר לטעם של קדושת שכינה תבא עליו ברכה ראה ועי' שו"ת משנת יוסף שם אות ח'.

הלכות תשעה באב

סימן תק"נ, י' בטבת אם יחול בשבת האם נדחה

תשובה: בענין עשרה בטבת שחל להיות בשבת עי' בב"י דהביא אבודרהם דכתב דאם היה חל לא היה נדחה, וכתב הב"י דלא ידע מנ"ל הא, ועי' באור שמח תענית ה/ו מה שביאר בזה ועי' בחידושי הגר"ח ר"ה דף י"ח מה שביאר. ועי' עוד בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' קע"ט ובשו"ת בנין שלמה ח"ב סוסי' מ"ד ובשו"ת מהר"מ בריסק ח"ג סי' צ"ט והגהות התעוררות תשובה על השו"ע סי' תק"נ מה שביארו אמאי אין זה סותר למש"כ הב"י קודם מרש"י דנדחה הצום ליום א'

סימן תקנ"ט, טעם שעומדים בקינת אלי ציון ועריה

שאלה: לכבוד הרה"ג "הדופק" שליט"א, נבקש מכם להיות "גולל" לגולל בפנינו פרט אחד שחשוב לנו.

לפני שנה ראיתי בכמה וכמה מספרי הקדמונים שהש"ץ עומד לפני תיבה ואומר את האחרונה של הקינות בט' באב. וכעת חיפשתי את העניין שוב, ורק מצאתי את זה במחזור ויטרי לעניין ליל ט"ב (בהדפסה החדשה בתחילת כרך ג' ט' באב ריש אות ד') וחשוב לי להביא מעוד ספרים שכתבו על זה.

אציין עוד שבחו"ל לא היה מנהג מסודר בסוף הקינות של הבוקר, אם לעמוד ב"אלי ציון" או לא , ואילו כאן בא"י זה נהפך לכעין מצווה גמורה לעמוד.

האם נשאר משהו ממנהג חו"ל בזה אצל שארית יוצאי אשכנז כאן בארץ? תל-אביב חפץ-חיים, או "יוצאי אשכנז" שקמו לתחיה מתוך "עולם התוהו"?

תשובה: בענין העמידה באלי ציון, עי' בספר הליכות שלמה על המועדים להגרשז"א פט"ו הערה 31 שכתב שהיה תמה מה טעם נהגו לקום מע"ג קרקע לאמירת אלי ציון שהרי היא מכלל הקינות שאופן אמירתן היא בישיבה לארץ כאבלים ורק לאחרי שומרון קול תתן מסיימים בפסוקי נחמה. ועי' בנטעי גבריאל פרק ס"א אות י"ט-כ' דהביא בזה מנהגים חלוקים דיש נהגו לעמוד כ"כ בבית אהרן מנהגי קארלין עמוד ח' וכן מנהג בעלזא ובאבוב וכ"כ מנהגי מהריי"ו אות תקי"ב וראה בשו"ת התעוררות תשובה סי' שנ"ט וכן מנהג חב"ד. ויש שנהגו לשבת - עי' בדרכי חיים ושלום אות תרע"ט ובספר ויעש אברהם מנהגי טשעכנאוו אות כ"ד

שפזמון אלי ציון אמר בישיבה ולא כמנהג העולם שאומרים בעמידה. ומנהג ראחמיסטריווקא שפותחין הארון באמירתה. וא"כ ודאי עומדים.

סימן תקנ"ט י', ביאור ענין נטילת שום מביה"ק בת"ב

תשובה: בענין שאלתך מהו פשר הענין שמביא בטעמי המנהגים (עניני ת"ב סי' תרנ"ט) שיש ליטול שום ע"ג בית הקברות בתשעה באב?

הנה כבר ביאר שם הטעם משום דשום מרחיק את החיצונים ותמיד עסוקים בתורה ומצוות משא"כ בתשעה באב, והביא דבר זה בשם שער המלך ח"ב ספ"י, ועי' בספר פדיון הבן ח"א עמ' ע"ז דהביא די"א דזה הטעם שמחלקים שום בפדיון הבן, והביא שם בשם האדמו"ר מבעלז דהיה לוקח מטעם זה שום כשהלך לבקר חולים להרחיק החיצונים, ועי' בליקוטי פינחס דף ק"ו ובשו"ת השיח יצחק [וערבוי] סי' ת"ח כתב שכן מנהג ישראל עפ"י הידוע ששום מבריח החיצונים וכיון שמנהג קדמונים שלא ללמוד בליל ניטל ואין עוסקים בתורה צריך הגנה ושמירה שלא יתדבקו בנו ח"ו בלילה הזה החיצונים לכן אוכלים שום שמגין מן הקליפות עיי"ש, וכ"כ בית ישראל השלם ח"ח עמוד ש"א.

הלכות תענית

סימן תקס"א א', אי יושבי ירושלים חייבין בקריעה בכותל המערבי

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש מקור להיתר שיושבי ירושלים א"צ לקרוע בבואם לכותל המערבי?

הנה יש רבים המחייבים בפירוש גם לאנשי ירושלים עי' באג"מ ח"ח עמ' קנ"ד, אך עי' בשערי תשובה סי' תקס"א סק"ב בשם שו"ת הרדב"ז סי' תרמ"ו דכתב דהגר בסמיכות לירושלים צריך לקרוע, אך הוסיף דהעולם נהגו לא לקרוע וכתב לו ואתה תהיה מן הזהירים, והובאו דבריו גם בחיד"א בברכי יוסף סי' תקס"א סעי' ב' וכן בכף החיים שם ס"ק כ"ו הביא דבריהם וכתב דנהגו לא לקרוע. ועי' בהליכות שלמה הל' תפילה פכ"ג הערה 116 דכתב דהגר בשכונות ירושלם אף המרוחקות אע"פ שמדינא צריך לקרוע כיון שאינו דר סמוך למקום המקדש מ"מ המנהג שאינו קורע, ולהטעים המנהג אמר דכל שדר באותה העיר וגם יכול בקל לבוא לשם ואעפ"כ לא בא ל' יום ניכר שאינו מרגיש כראוי את צער החורבן ומשום כך המנהג שאינו קורע. ופעם אמר לשואל בדרך תוכחה הדר בירושלם ולא היה ל' יום בכותל המערבי על דבר זה עצמו ראוי לו לקרוע בגדו, ולאחרים אמר אדם כזה אינו ראוי לקרוע על המקדש כי איך לא ישים על לבו להתאונן על הגלות וחורבן ירושלים, והורה פעם לשואל הדר בשכונת בית וגן ונהג לקרוע בבל פעם מפני שחשב שהמנהג שאין קורעים הוא בטעות שיקפיד לילך בכל ל' יום שלא יבוא לידי ספק חיוב ואם לא יעלה בידו יכול שפיר להתיר נדרו הואיל ומחשבתו טעות היתה שא"א לומר על דבר זה שת"ח גדולים נהגו בו שהוא

טעות. וע"ע בתשובות דברי יציב או"ח סי' פ"ט אות ז' דגם ביאר מנהג זה. ועי' במועדים וזמנים ח"ז סי' רנ"ז ובמשנה הלכות ח"ו סי' ק"י דהביאו מנהג וסברא זו להקל.

סימן תקס"ה, מ"ב ס"ק י"ב, בענין אמירת האדרת והאמונה ביחיד

תשובה: בענין שאלתך ע"ד המ"ב סי' תקס"ה ס"ק י"ב {ממ"א והוא מד"מ בשם מהרי"ל הל' יו"כ סי' ח'} שאין לומר בציבור האדרת והאמונה כי אם ביוה"כ אבל ביחיד מותר לאומרו, ע"כ. וצ"ב למה ביחיד שרי? ועוד קשה שבח"א כלל קנ"ג סעי' ז' מביא שהגר"א בשמחת תורה היה שר האדרת והאמונה. וכן מנהג ספרד שאומרים האדרת והאמונה בפסד"ז בכל שבת, {ובפרט שהמ"ב ק"א סק"ז אומר שבשבת נוהגין שאחד אומר בקול רם פסוד"ז, וא"כ הוי דבר שבציבור} וק' למה אין זה כנגד המ"ב שאין לאומרו בציבור בשאר ימות השנה?

הנה הטעם למה לא אומרים האדרת והאמונה בציבור, עיין בלקט יושר לתלמידו של בעל תרומת הדשן או"ח עמ' 134 שכתב דיש בזה הרבה כוונות ושמות היוצאין משיר זה לכן רק ביום הכיפורים שאנו דומין למלאכים מותר לאמרו כמו ברוך שם כבוד שבכל השנה אומרים אותו בלחש וביו"כ אומרים אותו בקול, [ועי' בספר המרכבה עיין בספר היכלות פרק כ"ח פרקי היכלות רבתי פכ"ו מ"ז דכתב שהוא שיר של מלאכים] וביחיד שהוא דרך ארעי הקילו תמיד.

ומה ששאלת למה בזמנים מסוימים אומרים האדרת והאמונה בציבור ומה הטעם לחלק, עי' בא"א מבוטשאטש סי' רפ"א א' דהקשה כן, ותירץ דדוקא דרך עראי אסור בציבור אבל בדרך קבע מותר, ועי' בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' פ"ו מה שביאר טעם הדברים, ועי' עוד בספר חלק חפץ סי' י' מש"כ בזה, ועי' עוד בערוך השלחן שם דהעיר כבר דהספרדים הם לכאו' נגד המהרי"ל, אך ד"ז מובא בעץ חיים שער הזמירות פ"ג, ועי' עוד באוצר ידיעות אסיפת גרשון עניני שבת עמ' 406, ובספר גנזי חיי ס"ס תקס"ה. [נמצאים באוצר החכמה].

סימן תקס"ח ב', האם נחשב לסעודת מצוה מה שלוקח מהסעודת מצוה

תשובה: ע"ד שאלתך מהו המקור למנהג העולם שלוקחים חתיכות עוגות וכדו' מבריתות או סיום וכדו', האם יש בזה "חלות" סעודת מצווה, או דאין זה נחשב לסעודת מצווה, אלא כשזה חלק מעצם הסעודה במעמד המצווה אך אחר זמן הסעודה אין בזה כל עניין? וכן האם מועיל חלק זה לפטור מתענית כגון לתענית בכורות וכדומה.

עי' ברמ"א בסי' תקס"ח סעיף ב' דכתב מיהו תענית בה"ב שנוהגים להתענות אחר פסח וסוכות או אפילו עשרת ימי תשובה ואירע בהם ברית מילה מצוה לאכול וכו' ודווקא כשאוכלים שם, אבל אם שולחים לו לביתו אין לו לאכול. אך אעפ"כ מקרי שיירי מצוה, וידוע על הרבה צדיקים דאכלו רק מסעודת מצוה, וכן מפורסם על הגר"ח פנחס שיינברג זצ"ל.

סימן תקס"ט, אם יש מקור לעלות ל"חתן כל הנערים" למי שאין לו בנים

תשובה: ענין הסגולה של כל הנערים מופיע בהרבה ספרים בלי מקור, וכן נשאל הגר"ח קנייבסקי אם זה סגולה גם לשידוך כי אי אפשר בנים בלי שידוך, וענה שאין בזה סגולה לשידוך וענה שנוהגים בכמה מקומות. ועיין בספר נטעי גבריאל סוכות פרק צ"ט סק"ו שכתב ומנהג 'שיפשוהל' (שם המקום) לכבד לאברך שנישא בשנה זו. ובספר הל' חג בחג עמ' ק"י כתב כן המנהג ולא מצאתי מקור לזה אך רבים עשו ועלתה בידם, וכבר כ' כן הרה"ח הר"ב לנדוי זצ"ל במאמר סיומה של תורה ומדה טובה מרובה שמזכה הילדים בברכת ברוך מבנים אשר כו' המלאך כו' וידגו לרוב זוכה הוא כנגד כולם.

סימן תקע"ו, אם מותר בזה"ז לתקוע בחצוצרות

תשובה: בענין חצוצרות בזמן הזה, עי' בריטב"א בתענית דף י"ב דכתב דרק על צרה של כל ישראל תוקעים בחצוצרות אבל בתענית על צרה של עיר אחת או מדינה אחת אפילו בארץ ישראל אין תוקעים אלא בשופרות. ועי' בבעל המאור שם שתמה על מה שראה בתשובת הגאונים לתקוע בשופר דהא העיקר כהמשנה בר"ה לתקוע בחצוצרות ועי' ברמב"ם פ"א ה"ד שכתב לתקוע בחצוצרות בלבד [ובמקדש אף בשופר] ועי' במ"מ שם שכתב ומה שאמרו כאן בשופר לאו דוקא אלא כלפי שאמרו התרעה בעננו שהיא בפה הזכירו שופרות הרגילין בכל מקום וכדעת הרמב"ן שם בסוף דבריו שאפשר לתקוע בשופר או בחצוצרות כן דעת הרשב"א ר"ה שם ובלבד שלא יתקע בשניהם וכ"כ ההשלמה ודעת הראב"ד הובא במ"מ ובר"ן דתקיעה שבסוף כל ברכה וברכה מאותם שש ברכות שמוסיפים היה בחצוצרות ואילו בשעה שמרבים בתפלה ותחנונים היה בשופר ועיין מג"א [ריש סי' תקע"ו] דבאמת תמה אמאי אין נוהגים היום לתקוע בעת צרה והריטב"א כתב דבצרפת לא נהגו לתקוע משום דס"ל דצריך לתקוע בחצוצרות ואין לנו בזמן הזה ובפמ"ג כתב הטעם לפי שהמצוה היא רק בארץ ישראל כשהיא תחת רשותנו, וכ"כ נתיב חיים, א"נ שהגזרה על רוב ישראל. ועי' בעמק הנציב על הספרי שכתב שאין תוקעים אלא במעמד ציץ או ארון. ובערוך השלחן כתב דקיימא לן כרש"י דהתקיעות בסוף כל הברכות הנוספות וכיון דאין תענית צבור בבבל ממילא אין ברכות ושוב אין מקום לתקוע וע"ע באבני נזר או"ח סי' תכ"ה. והנה בשנת תש"ל כתב הרב חיים שרגא פייבל פרנק שלרגלי המצב החמור שקיים בעוה"ר באחרונה כאשר העם היושב בציון נמצא בסכנת מלחמה עם אדום וישמעאל שנועדו יחדיו במזימת רשע להכחידנו מגוי החליט הבית דין צדק דפה עיר הקודש ירושלים ת"ו מיסודם של רבותינו הגאונים מרן הגאון רבי שמואל סלנט ומרן הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל לחדש המצות עשה לתקוע בחצוצרות כפי דעת הרמב"ם ז"ל ברוב עם לפני הכותל המערבי שריד מקדשינו אשר לא זזה שכינה משם וביום ב' תענית שני בתרא י"ב אייר תש"ל בשעת תפילה ותחנונים תקעו כהנים בחצוצרות כסף מקשה בשעתו כתבו רבים שאל לנו לחדש מצוה שלא קיימום אבותינו ורבותינו הגדולים ואף על תקיעה בשופר רבים התנגדו. עי' בשו"ת ציץ אליעזר חי"א סי' טז עי' אג"מ או"ח ח"א סי' קסט וח"ב סי' יג דביאר דמה שאין נוהגין לתקוע היום בחצוצרות

הוא משום שהתקיעה בתעניות היא בחצוצרות של בית המקדש לכן לא נהגו לתקוע לעולם דהרי אין לנו החצוצרות ע"ש. ובקובץ תשובות מהגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל ח"ב סימן ל"ג כתב דכיון דהחינוך כתב שנוהג רק בזמן הבית לכן לא נוהגים לתקוע בחצוצרות ע"ש באורך וע"ע מה שכתב בזה מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א בקובץ בית הלל ח"י תשס"ב. וע"ע אוהלי יעקב [פרבשטיין ח"ד עמ' קפ"ד] רץ כצבי חנוכה ופורים סי' י"ז חבצלת השרון פר' בהעלותך ועי' בשו"ת מחקרי ארץ ח"ד סי' צ"ג באורך ושם ביאר מנהג המקובלים הספרדים כאן בא"י לתקוע בחצוצרות.

וגם בענין תקיעה בשופרות בתעניות כאן בארץ ישראל יש בכך חילוק מנהגים בין האשכנזים לספרדים, ועי' בחיד"א בספרו מחזיק ברכה שהעיר על מה שלא נהגו לתקוע גם בשופרות וכתבו כמה וכמה טעמים על כך עי' מור וקציעה וערוך השולחן מהר"ם שיק על תרי"ג מצוות מצוה שפ"ה שו"ת יהודה יעלה למהרי"א אסאד סי' קפ"ג ועמק הנציב ובאמבוהא דספרי פר' בהעלותך וכן בשו"ת ציץ אליעזר שם ובשו"ת להורות נתן ח"ו סי' לו ובמשנה הלכות ח"ח סי' קצח.

סימן תקע"ו ט"ו, טעם שאין לבקש ב' בקשות

שאלה: ה' הקרה לידי את ספרכם מפענח תעלומות ונהנתי מאוד, ומה עוד שהגעתם בכמה דברים שהסתפקתי בהם זמן מה, יישר כוחכם!

וגם אני אבוא בשאלתי, במסכת תענית ח ע"ב איתא דלהתפלל על תרתי א"א מדכתיב וכו', ונפסק בשו"ע תקעו ונו"כ. וצמאתי לדעת מה סוד וטעמו של דבר. ועל פי זה אולי יתיישב לנו דברי האר"י ז"ל בעניין בקשה אחת בתיבת "איה" בימים נוראים כידוע. עוד עניינים שעברו עליהם לבקש בקשה אחת בלבד.

תשובה: בענין הטעם דלא מבקשים ב' בקשות, עי' בספר בן יהוידע דכתב דכשיש שתי גזרות ושואלים על שתיהם יחד יקטרגו המקטרגים לומר באיזה זכות הם מבקשים על ביטולם אך אם שואלין רק על צרה אחת מוכח שאין שואלין מכח זכות שבידם אלא בתורת צדקה ולכך בושו לשאול על שתים ואז בזה אדרבה יהיה סנגוריא עליהם ממליצי טוב. בליבנו צרות רבות על צרה פלונית באנו להתפלל. ובספר עיון יעקב כתב שע"י תפילה ותחינה שהיא מתנת חינם אין מבקשים אלא על צרה אחת ומטעם זה מצינו במשה רבינו ע"ה שביקש ואתחנן' והיינו מתנת חינם וביקש שתי בקשות אעברה נא וארא את הארץ והקב"ה נענה רק לבקשתו לראות את הארץ ולא נענה לבקשתו לעבור בה. ובספר בכתית למאור כתב שמה שבכל יום אנו תפילה שלא נבוא ח"ו לידי צרה מותר אולם כשכבר נגזרה גזירה ויש שתי צרות ח"ו אין מבקשים אלא על אחת. ובספר אור החמה כתב שרק כשהגזירה כפולה כגון דבר ורעב שבזה ניכר שמידת הדין מתוחה ביותר והמקטרגים מרובים לכן יותר טוב לבקש על אחת שאם יבקשו על הכל יתרבו המקטרגים יותר וכן כדי לבלבל את המקטרגים שיראו שמבקשים רק על אחת ולא יבינו שמבקשים על הצרה לכן יותר טוב לנו שנבקש רק

על אחת וממילא גם השני יתבטל אולם כשיש רק צרה אחת ח"ו או בתפילה שאינה על צרה אפשר להתפלל על הרבה בקשות יחד.

ומש"כ דזה הטעם למש"כ האר"י לא לבקש באי"ה רק בקשה אחת הנה בשו"ע סי' תקע"ו נפסק דין זה דוקא בצרה של רבים ויתכן דאין דין זה ביחיד בספר יוסף תהילות תהילים כ"ז דכתב דזה הפשט אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש דאחת שאלתי דוקא בקשה אחת כי א"א לבקש שנים אך כל זה בסדר התפילה המסודר לכל אבל עתה אותה אבקש אני מחדש. וכ"כ בספר ברכת אברהם ועוד ספרים דדוקא בעת תעניות וצרות לא מבקשים ב' בקשות ועי' באורך בספר משנת חיים תענית סי' כ'.

סימן תק"פ, אם שמואל נפטר בכ"ח/כ"ט אייר או בעשי"ת

שאלה: צ"ע לפי הנראה מבה"ג שמביאו הטור באו"ח סי' תק"פ בשם מגילת תענית דשמואל מת בכ"ח אייר או בכ"ט בו וצ"ע דבמסכת ר"ה דף ח"י ע"א אמרינן ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל מה עבידתיהו אר"נ אמר רבה בר אבוה אלו עשרה ימים בין ר"ה ליה"כ ואמרו בירושלמי ביכורים דף י"ב ע"א ובילקוט שמעוני שמואל א' רמז קל"ד תלה הקב"ה שבעת ימי אבלו של שמואל הצדיק שלא יתערב אבלו באבל של צדיק וא"כ מוכח דנפטר בעשרת ימי תשובה.

תשובה: בענין קושיתך כיצד מסתדרים דברי המגילת תענית על מיתת שמואל הנביא עם דברי הירושלמי והילקוט שמעוני, עי' בערוך לנר על ר"ה דף י"ח דהקשה קושיא זו. עי' בספר מלאכת קודש [להר"ר אלעזר פלקלס בעל התשובה מאהבה תלמיד הנודע ביהודה] סוף פרשת תולדות דעמד בכך וכתב דהם מדרשים חלוקים. וכן העיר ממה ששמואל נולד בר"ה ואמרו דצדיקים הקב"ה ממלא שנותם וא"כ נפטר באותו זמן ובע"כ דהם מדרשים חלוקים. וכ"כ בספר שארית נתן ובליקוטים שבסופו ועי' בספר נחמד ועי' בספר נחמד למראה למהר"א אשכנזי ח"א סי' קצ"ב ע"ד דהביא קושיא זו בשם זקנו בספר נחמד לשון ערומים וכתב לתרץ וכן כתב אביו הרא"ש וכן משמע ברש"ש בגיטין דף י"ח. וכ"כ בספר ציץ אליעזר חט"ו סי' ד' וכן ספר יד כהן על הרמב"ם הל' תשובה פ"ב הלכה ו' דבירושלמי מדויק הלשון ר' חגיי בשם ר' שמואל בר נחמן לעשרת ימים אין כתיב כאן אלא כעשרת ימים תלה לו הקב"ה עשרה ימים כעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים שמא יעשה תשובה ולא עשה. דימים אלו הן כעשרת ימי תשובה אבל לא עשרת ימי תשובה עצמם ורק נלמד משם דתלה לו הכתוב כעשרת ימי תשובה. ומיושבת הקושיא, אך עדיין הקושיא מענין של מספר ימיך אמלא נשארת קשה. ועיי"ש מה שכתבו בזה. ועי' בקובץ אור ישראל י"א עמ' קפ"ד מה שהאריך בשיטות של פטירת שמואל הנביא.

סימן תק"פ ב', בענין תענית בי' אייר משום שביית הארון, דלכאו' היה בכסלו

שאלה: עי' בשו"ע או"ח סי' תק"פ ס"ב בענין תענית מיתת צדיקים בי' אייר שהוא תענית דמיתת עלי ושני בניו ושביית הארון ע"י פלשתים ומקורו במגילת תענית פי"ג. וקשה דבשמואל א' ו' א' כתוב ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים א"כ כשנשלמו שבעה חדשים הי' זה לכאו' בחדש כסלו, אך בנביא כתוב "ובית שמש קצרים קציר חטים בעמק וישאו את עיניהם ויראו את ארון וכו' " ובכסליו אין זה זמן קציר חיטים רק באייר וסיון, וצ"ע.

תשובה: בענין שאלתך כבר עמד בזה בספר נזירות שמשון ונשאר בצ"ע. אך מצאנו בספר משמר הלוים חגיגה סי' י"א שתירץ ע"פ תדא"ר פי"א שמבואר שם שהארון הי' בשדה פלשתים שבעה חדשים אחרי התקופה שהי' בערי הפלשתים וא"כ א"ל שבערי הפלשתים הי' הארון ה' חדשים ובצירוף הז' חדשים בשדה פלשתים הי' בערך שנה שהי' זה באייר סיון שזה הזמן של קציר חטים. ועיי"ש שהביא שיטמ"ק בתמורה ט"ו א' אות ט"ז שכותב שהי' אצל הפלשתים י"ב חדשים, והוא תמוה, ולפ"ז ניחא. אך זה חידוש גדול ועיי"ש מה שהעיר על תירוץ זה במשמר הלוים שם.

הלכות ראש השנה

סימן תקפ"א, בענין תקיעות באדר"ח אלול

שאלה: כפי הידוע כתוב בספרים שאלול ועוד עשרת ימי תשובה זה ארבעים יום ואנכי בעניות לא מצאתי ככה אלא עשרים ותשע שהרי מימות עזרא לא מצאנו אלול מעובר,ואמת שמצרפין אדר"ח אלול אבל חפצתי מקורות בזה או נימוקים. ולמה לא תוקעין באדר"ח כיון שמצרפין אותו לימים הקדושים.

תשובה: שמחנו לקבלת שאלתו היפה בענין התקיעות בחודש אלול, והנה הטעם שתוקעים בשופר מבואר הנה בפרקי ר"א פמ"ו מבואר דהתקיעות הם רק בר"ח אלול עצמו ולא בכל החודש וכמ"ש שם "לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה שתקעו כשעלה משה להר והקב"ה נתעלה באותו שופר וכ"כ בארחות חיים ובספר המנהיג אות כ"ד. ורק הרא"ש ובעקבותיו בנו הטור הוסיפו שתוקעין כל החודש כדי להזהיר את ישראל שיעשו תשובה וכמ"ש בהג' מהרל"ח שם ועיין בהלכות חג בחג פ"א ובמשמרת ימים נוראים סי' א' וז"ל הטור בפרקי דר"א בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר ע"ז והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר תהלים מ"ז עלה אלקים בתרועה וגו' לכן התקינו חז"ל שיהיו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכל החודש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר עמוס ג' אם יתקע שופר בעיר ע"כ והנה משה עלה בא' אלול וירד אחר ארבעים יום ביום כיפור א"כ מוכח שהיה אותה שנה אלול שלושים יום ולכך מתחילים לתקוע רק בב' דר"ח אלול שהוא א' אלול כמו אז ולא בל' אב [ואין זה נוגע לענין שלא מצאנו אלול מעובר מימות

עזרא שהיה בבית שני כאלף שנה אח"כ ושם סידרו שיצא כך]. אומנם יש לציין דיש שיטות הסוברות דבאמת יש לתקוע בא' אלול, עי' במהרש"ל ובלבוש סי' תקפ"א והובא במג"א סי' תקפ"א סק"ב מט"מ בשם מהרי"ל של"ה מחזור מעגלי צדק שכן המנהג הנכון יוסף אומץ אות תתק"כ שכן מנהג פפד"מ נוהג כצאן יוסף עמוד רנ"ד וכ"כ בספר מנהגי פראנקפורט מס"א שם בשם יש נוהגין בה"ס סק"ג ומשמרת שלום סימן מ"א אות ב' באריכות וז"ל דמה חסרון יש להתחיל מיום א' כי התקיעה בר"ח אלול הוא ענין גדול ובקול הזה נתגדל ונתקדש שמו של הקב"ה כמו שארז"ל מובא בטור ולמה לא יעשו מספק בשני הימים ענין גדול כזה ובפרט שרוב הגדולים סוברים כן עכ"ל וכן מנהג קארלין ואמשינאוו והחיי"א כלל קל"ח ס"א ומ"ב הביאו שתי הדיעות והמנהג לתקוע ביום ב' כ"כ בא"ר סק"ג וכן בשו"ת אגרות משה ח"ד סי' ל"ד כתב שבמקום שאין מנהג שיתחילו לתקוע ביום שני דר"ח עיי"ש, ועי' בנטעי גבריאל חלק ר"ה פ"ד.

סימן תקפ"א, טעם הנוהגים שלא לתקוע בחודש אלול

שאלה: כתב הטור [סי' תקפ"א] דברי הפרקי דר' אליעזר [פמ"ו] ש"התקינו חכמינו ז"ל שיהיו תוקעין בראש חודש אלול בכל שנה ושנה ..." ע"ש.

וצ"ע שאם זה תקנה איך יש קהילות רבות בישראל שלא נהגו בזה, ועוד קשה שלא הובא תקנה זו ברמב"ם וצ"ע.

תשובה: בענין תקיעת שופר בחודש אלול הנה בפרקי ר"א פמ"ו מבואר דהתקיעות הם רק בר"ח אלול עצמו ולא בכל החודש וכמ"ש שם "לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה שתקעו כשעלה משה להר והקב"ה נתעלה באותו שופר וכ"כ בארחות חיים ובספר המנהיג אות כ"ד. ורק הרא"ש ובעקבותיו בנו הטור הוסיפו שתוקעין כל החודש כדי להזהיר את ישראל שיעשו תשובה וכמ"ש בהג' מהרל"ח שם ועיין בהלכות חג בחג פ"א ובמשמרת ימים נוראים סי' א'. ומש"כ דלא נהגו כן בכל הקהילות הנה גם בני ספרד יש מהם שאומנם לא תוקעים אחר התפילה אך הם תוקעים בעת הסליחות. אך יש באמת שאינן תוקעים ואולי מהטעם הנ"ל. ועיין עוד בשו"ת לחם שלמה מהד"ת או"ח סי' פ' שכתב י"ל דרבינו הב"י בעל השו"ע ס"ל כיון שנוהגין לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים כל חודש אלול כמנהג ספרד כמ"ש הטור בשם הרי"ץ גאות אין צריך תקיעת שופר כלל דהוא יותר התעוררות תשובה כשאומרים סליחות ותחנונים וסובר כיון דהטור מביא מנהג הזה של סליחות באחרונה גם הטור ס"ל דזהו עיקר ואין צריך עוד תקיעת שופר דהרי הרי"צ גיאות הגדול שבראשונים שהי' אחרון הגאונים בימי רבינו חננאל ז"ל לא הביא כלל המנהג לתקוע שופר אף דודאי ראה הפרקי דר"א אכן אנחנו יוצאים ידי רמ"א דהעיקר כהמנהג שבפרקי דר"א.

סימן תקפ"א, טעם שאין אומרים לדוד ה' אורי בשמיני עצרת, וטעם דיש שא"א בליל ש"ק

שאלה: א. כמדומני שמנהג העולם הוא, שבחו"ל אומרים "לדוד ה'" עד שמיני עצרת (עד ועד בכלל) ובאר"י אומרים רק עד הו"ר (ולא אומרים בשמיני עצרת) {ע"י במשנ"ב דרשו מה שמביאין בזה} ויש להקשות דיעוי' בסידור וילנא שמביאים את מקור הראשון (וכן שאר מקורות) בעניין אמירת פרק זו. ושמה מבואר שיש אותו עד אחרי שמחת תורה. ובשלמא מנהג חו"ל יש לישב קצת, שכיוון ששמנ"ע היא יום של מסירת הפתקין וזהו גמר שבגמר של הדין (כידוע ליודעי סוד) א"כ אומרים אותו בשמנ"ע (ולא אומרים בשמחת תורה הגם שמקורות מבואר להגיד עד אחרי שמחת תורה) ובזה סגי לקיים את מנהג אמירתו "ומבטל מעליו כל גזרות רעות וקשות, ויוצא בדימוס זכאי בדין כמבואר שם. אבל מנהג א"י שלא אומרים אותו בשמיני עצרת צ"ע דהלא מבואר במקור לאמרו עד אחרי שמחת תורה, והגם שבאר"י "עושים שמח"ת" ושמנ"ע באותו יום , מה בכך והלא בעצם ראוי לאמרו (הגם שלא נוהגים כן) גם בחו"ל לאמרו עד אחרי שמחת תורה, וצע"ג?

ב. מה הטעם שבכמה בתי כנסת בירושלים (שנוהגים עפ"י הגר"א ובבפרט לפי הישוב הישן) שלא אומרים "לדוד ה'" בליל שבת קודש דוקא, וממנ"פ הלא הגר"א לא אמרו כלל, ואם לא נוהגים כהגר"א בזה מ"ש ליל שב"ק משאר ימי השבוע (כולל יום שבת) וצע"ג.

תשובה: א. בענין לדוד ה' אורי עד מתי יש לאומרו יש מחלוקת בכך ולא כמ"ש די"א עד אחרי שמחת תורה וכן כתב במטה אפרים שם, אבל בחיד"א מזכיר רק הושענא רבא ולא שמיני עצרת, וכן בספר שער הכולל כתב עפ"י הקבלה דאומרים מזמור זה רק עד ליל שמיני עצרת. ועיין עוד בלוח דיני ומנהגי ארץ ישראל בעניני שמיני עצרת וכן יעוי' בקונטרס בעניני חג הסוכות ושמחת תורה סוף אות י"א ואות י"ב מש"כ בזה. והחילוק בין בני א"י לבני חו"ל הוא מטעם אחר ולא מהטעם שכתבת והוא משום דכתיב כי יצפנני בסוכו וכו' ובחו"ל שמיני עצרת הוא יומיים וביום הראשון של שמיני עצרת אוכלים עדיין בסוכה משום ספיקא דיומא שמא יום זה שייך עדיין לחג הסוכות על כן אומרים אז לדוד אורי משא"כ בא"י. עי' בשערי הימים הנוראים.

ב. בענין ביאור מנהג כמה בתי כנסת בירושלים לא לומר לדוד ה' אורי בליל שבת בספר לוח הלכות ומנהגים [זלזניק] דכתב דטעמם בשביל למהר לקידוש.

סימן תקפ"א, מקור מנהג החסידים שלא לאכול אגוז מתחילת הסליחות

שאלה: יש מנהג של חסידים שלא אוכלים אגוזים וכדומה כבר מתחילת הסליחות מהסיבה של אגוז בגימטריא חטא וכן שלא ירבה כיחה וניעה. האם בפוסקים עצמם מוזכר ענין זה. כוונתי מתחילת הסליחות כי לגבי ראש השנה מובא בדברי הרמ"א וכן בדרכי משה שלו.

תשובה: בענין אי אכילת אגוזים מתחילת אמירת הסליחות, עי' בקצה המטה סי' תקפ"ג סקי"ט ועיי"ש מקור לזה. ועי' מ"ש להעיר ע"ז בשו"ת התעוררות תשובה או"ח סי' שע"ג וכן כתבו בשו"ת בית היוצר סימן מ"ג ושו"ת יד יצחק ח"א סי' ר"ח אך פרי תבואה פ' ויחי שו"ת שיח יצחק סי' ער"ה ועי' נטעי גבריאל חלק ר"ה פ"ו סע' ח'.

סימן תקפ"א, מקור דשבוע אחרון של השנה מכפר על כל השנה

שאלה: בספר לב אליהו (מהגר"א לאפיאן) מובא שאמר בשם הקדמונים שבשבוע האחרון של השנה אפשר לתקן את כל הימים של השנה שעברה (כל יום את אותו יום של השנה כגון ביום א' האחרון אפשר לתקן כל הימי א' של השנה) והנה אני ראיתי במהרח"ו ז"ל שכתב זה על עשי"ת.

האם ידוע לכם מי שכתב זה על השבוע האחרון של השנה.

תשובה: בענין המקור שהשבוע האחרון של השנה מכפר על כל השנה, מצאנו רק שכ"כ בשלחן שלמה [פראנקפורט תקל"א] סי' תש"כ וכן בספר שלמי שמחה ח"ג עמ' קס"ב מביא בשם הרב דסלר זצ"ל שמביא בשם רבי צבי הירש ברוידא זצ"ל בשם המקובלים. [ומש"כ בשם המקובלים לא מצאנו ויתכן דהכונה למש"כ בתחילת השנה וכן ראינו דיש שהביאו מקור לכך מדברי היערות דבש אך גם שם מדבר על תחילת השנה ולא על סוף השנה כמובא גם במ"ב בשמו].

סימן תקפ"א, מקור דברי האריז"ל דבחדש אלול נפתחים י"ג מכילן דרחמי

שאלה: כתב מהר"א חמוי ז"ל בס' בית אל דף מג ע"א בטעם אמירת סליחות באשמורת "מפני שבחדש אלול אחר חצות מתעוררין ונפתחין הי"ג מקורין די"ג מכילן דרחמי וגם תא ורצים (אוצ"ל הרצים) המלמדים זכות על ישראל משתכחין בזמנא דא גורי האר"י ז"ל ..." ורצוני לדעת היכן כתבו זה גורי האר"י ז"ל.

תשובה: המקור דבחודש אלול נפתחין י"ג מקורין נמצא באר"י בשער רוח הקודש יחוד ט"ז, ועי' בסידור האריז"ל להר"ש סדר כוונת ר"ח אלול וראה משנת חסידים מסכת אלול פ"א מ"ג.

סימן תקפ"א א', מקור וטעם לאמירת תחנון בסליחות

תשובה: ע"ד שאלתך מדוע נוהגים להוסיף תחנון בסליחות ? עי' בלבוש דכתב דהסליחות נתקנו כסדר התפלה אשרי כנגד פסוקי דזמרה י"ג מדות וסליחות כנגד שמונה עשרה ולאחר מכן נפילת אפיים ולסיום קדיש תתקבל.

סימן תקפ"א א', האם צריך שופר כשר בתקיעות בחודש אלול ובמוצאי יוכ"פ

תשובה: ע"ד שאלתך בענין המנהג לתקוע בשופר בחודש אלול לאחר התפילות ובמוצאי יום כפור האם אפשר לקיים מנהג זה גם ע"י תקיעת שופר פסול או שצריך שיהיה כשר?

עי' בריטב"א בר"ה דף כ"ו ע"ב ד"ה אמר ר' לוי לענין שופר במוצאי יום כפור וז"ל ואין מדקדקין בה בשום פסול לא בתקיעה ולא בשופר. ואם בשופר של מוצאי יום כיפור שהוא זכר ליובל כמבואר שם אין מדקדקין ה"ה ודאי לענין שופר של חודש אלול.

סימן תקפ"א ד', בענין תפילה על קברים

שאלה: או"ח סי' תקפ"א סעי' ד' "יש מקומות נוהגין לילך [בערב ראש השנה] על הקברות ולהרבות שם בתחנונים" וכתב במשנ"ב שם ס"ק כ"ז "דבית הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפלה נתקבלה שם יותר אך אל ישים מגמתו נגד המתים אך יבקש מהש"י שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר". ולכאורה המ"ב סותר את עצמו דבסי' תקנ"ט ס"ק מ"א כתב "[והולכים] על הקברות של ישראל כדי שיבקשו עלינו רחמים" וכ"כ בסי' תקע"ט ס"ק י"ד בשם המג"א. והנה מקור דבריו כאן בסי' תקפ"א הוא בדברי מהרי"ל הל' תעניות וז"ל "מה שרגילין ללכת לבית הקברות בתעניות יש כמה טעמים בגמרא לומר שאם אין אתה מרחם עלינו לראות בעינוי תעניתינו הרינו מתים ח"ו, ואמר דנראה לו טעם אחר משום דבבית הקברות מקום מנוחת הצדיקים ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור והתפילה נתקבלה ביותר על אדמת הקדש, והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל אל ישים מגמתו נגד המתים השוכנים שם אך יבקש מאת השם ית' שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה" ולכאו' דברי מהרי"ל צע"ג שהרי הביא לדברי הגמ' דתענית ט"ז. דאיתא שם "למה יוצאין לבית הקברות פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים ובמקום "חד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים" אומר טעמא דידיה הסותר לדברי הגמ'. וכן בסוטה דף ל"ד: דאיתא שם "פירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות אמר להן אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים" לכאו' מפורש דלא כדבריו. ובספר חסידים סי' ת"נ נקט טעמא ד"כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים" וכתב "הנייה יש למתים שאוהבים הולכים על קבריהם ומבקשים על נשמתם טובה ומטיבים להם באותו עולם וגם כשמבקשים מהם הם מתפללים על החיים" וכן כתב הפמ"ג כאן א"א ס"ק ט"ז דמנוסח התפילות שבסידור מענה לשון שאומרים על הקברים "משמע קצת שמבקשים מאת הנפש שיליץ טוב בעדינו".

תשובה: בענין הגמ' בסוטה ותענית עי' בהערות מרן הגריש"א זצ"ל על סוטה דהביא שגם מהר"מ שיק או"ח רצ"ג נקט דלשון הגמ' לאו דוקא וודאי התפלל לקב"ה שזכות האבות תסייעתו, וצ"ל דכן למד המ"ב, וראה עוד בפרדס יוסף החדש פר' שלח אות נ'.

סימן תקפ"א, מקור לזה שאסור לבקש צרכיו בלילה קודם חצות כי יש דינים

תשובה: בענין בקשת צרכיו קודם חצות, עי' בשער הכוונות בדף נב ע"ד בזה"ל "גם דע כי בחצות לילה ראשונה אין ראוי לומר כלל שום סליחות, גם אין ראוי לומר שום קינה ולא לעורר שום בכיה על חורבן הבית רק אחר חצות כנזכר בזוהר פעמים רבות בפר' ויקהל כי בחצות הלילה אז מתעוררת הבכיה למעלה על חורבן בית המקדש ואז זמנה האמיתית", והובא במ"ב סי' תקפ"א ס"ק י"ב ועיי"ש בברכי יוסף לחיד"א מש"כ בשם הרמ"ז, ועי' ברמ"ז דמבואר דהוי משום דהדינים שולטים.

סימן תקפ"ב, טעם השינוי בין שחרית למוסף בפיוט באין מליץ יושר, טעם שמוסיפים בר"ה ויו"כ שחל בשבת והנחילנו

שאלה: היה לי שני הערות בנוסח התפילה של ימים נוראים.

א. בחזרת הש"ץ בשחרית ביהכ"פ מתחילים בבאין מליץ יושר ואח"כ הקטע השני עד יזכור לנו, ובמוסף הסדר הוא הפוך.

ב. בר"ה או יוכ"פ שחל בשבת אומרים בברכת קדושת היום, "קדשינו במצותיך ותן חלקנו בתורתך" וכו' ולפני שאומרים וטהר ליבנו מפסיקים עם "והנחילנו ה' אלוקינו" מה הביאור בזה.

תשובה:

א. בענין החילוק בפיוט באין מליץ יושר, החילוק בין מוסף לשחרית של יוכ"פ הוא דבמוסף אומרים אח"כ את הפיוט האוחז ביד משפט ולכך הופכים הסדר כדי לסמוך לו האוחז ביד משפט שיש לאומרו בנשימה אחת ככתוב במהרי"ל. ועי' בספר המהריל הוצאת מכון ירושלים עמ' רצ"ה בהגהות יש תוספת וז"ל "ותפילת יוצר דאין אומרים האוחז לא הקפיד לסדר החרוזות לסמוך המשפט והאוחז להדדי" .

ב. בענין הקדמת והנחילנו וכו' לפני וטהר לבנו בר"ה ויוכ"פ שחל להיות בשבת שלא כמו בשבת רגילה שמאחרה אחרי וטהר לפי שרצו להסמיך לעבדך באמת לכי אתה אלקים אמת כ"כ בלבוש בסי' תקפ"ב סעיף ח', ועי' בספר נחלת בנימין מועדים שכתב דמטו ביה בבי מדרשא בשם מרן הגר"ח דבאמת צ"ל והנחילנו לאחר וטהר לבנו. עוד הביא דבמחזור ויטרי סי' שמ"ט כתב לומר כבכל מועד משמע שלא כד' הלבוש. אך עי' בספר תקון תפלה ח"ב עמ' ח' [להגר"ש דבלצקי] שכתב שאומנם גם בסידור האריז"ל [לר' שבתי ובשאר סידורי האר"י כתב שלא בדק] וכן בסידור פולדא בשם מנהג פפד"ם סידרו של שבת לאחר לעבדך באמת וסיים ולמעשה אין לשנות מדברי הלבוש וכמנהגנו.

סימן תקפ"ג, דין המופיע רק בכותרת השו"ע ולא בעצם הסימן

תשובה: בדין אכילת סימנים בראש השנה בלילה, הנה בשו"ע לא מופיע דין זה אבל בכותרת של הסימן מופיע דין זה והוא פלא גדול דיש כאן דין שמופיע רק בכותרת ולא בגוף השו"ע.

סימן תקפ"ג א', האם יש מקור לטבול תפוח בדבש תמרים

תשובה: ע"ד שאלתך האם ניתן בר"ה להשתמש בדבש תמרים (סילן). הנה המקור שהאשכנזים נוהגים לטבול בר"ה הוא ע"פ הרמ"א והטור בסימן תקפ"ג, סעיף א'. והכונה דווקא לדבש דבורים, וכמ"ש בלקט יושר תלמיד תרומת הדשן בדף קכ"ד דכתב דדבש דבורים הוא מן המובחר משום דהדבורים דמי למשפט דין כי עושים נקמה לפעמים וכמו שמוכח מהפסוקים ומה שיוצא מהן הוא מתוק וזה סימן שאנו יוצאים ממידת הדין למידת הרחמים, וע"ש עוד דכתב דעדיף לקחת דבש חי דחי סימן לחיים ובר"ה אנו מתפללים רק בשביל החיים עיי"ש.

ועי' בספרינו לדופקי בתשובה ח"א סי' תמ"א דהבאנו מנהג זה גם בשם האו"ז והב"י בשם הגהות אשר"י ועוד ספרים עיי"ש. ושם כתבנו שאפשר גם דבש חי הכוונה מתוך חלות הדבש וזה שייך דוקא בדבש דבורים. ול"ש כ"ז בדבש תמרים.

אמנם ע"פ הקבלה לא אוכלים דבש בר"ה כיון דדבש מורה על דין וכמ"ש כבר בבן איש חי נצבים ש"א סעיף ד' דכתב דיטבול בדבש תמרים או בדבש סוכר, ולא בדבש דבורים ובטעם הדבר כתבו המקובלים משום דדבורים הוי דין עיי"ש.

סימן תקפ"ג ב', האם עדיף תשליך בציבור בר"ה בלא נהר או אחר ר"ה בנהר

תשובה: ע"ד שאלתך מה עדיף טפי האם לעשות תשליך בראש השנה בציבור על דלי עם מים ולא מים זורמים בנהר עם דגים חיים, או לאחר ראש השנה ביחיד בנהר עם דגים חיים.

הנה בענין זה נמנו כמה מעלות אחת יותר מחברת: ים או נהר ומחוץ לעיר, ואם לא, יעשה בבאר מים חיים, ואם לא יעשה בבור מים רגילים. אך אעפ"כ כתב בכף החיים ומנהג עיר קדשינו ירושת"ו שאין בה מעיינות עושים תשליך על שפת הבור שהוא מקוה מים ולפעמים אף שאין מים בבורות שכבר נגמרו וכו', והוא כיון שאינו אלא לרמז בעלמא דעיקר הכונה הוא אל הים העליון. וכן עי' בספר דברי שלום אות ע"ז במנהגי ישיבת המקובלים בית אל סדר תשליך אומרים אותו בבית הכנסת וכו' עכ"ל, וכן משמע בספר זמרת הארץ בקונטרס באר שבע בתשובת הרב היר"א ז"ל אות ד"ן כתב וז"ל וכמו כן בענין התשליך ידוע מה בחי' הם מצולות ים והיכא דאפשר ללכת לים או לנהר בלי שום עוברים וגוים מבלבלים מה טוב ומה נעים לא כן אנחנו אשר מוכרחים אנחנו לכוין המדות דא"א ודז"א להשפיע מאלו לאלו מוכרחים להסתפק בסודו דוקא לכוין דעתינו בלי שום בלבול. ע"כ.

ומוכח דאע"פ דיכלו לומר במקום אחר בעשרת ימי תשובה לא עשו כן כיון דע"פ הסוד אין הכונה דוקא לים הגשמי ויש ענין בר"ה דוקא ולכך לכתחילה יש ענין ללכת דוקא ביום א' של ר"ה אפי' כשאין מים, עי' בשער הכוונות דרושי ר"ה, וכן כתב מטה אפרים סימן תקצ"ח סעיף י' אין הולכין רק ביום הראשון של ר"ה וכן העתיקו עוד הרבה אחרונים.

אמנם עי' בשער יששכר ח"ב מאמרי חדש תשרי אות כ"ב כתב הנה טעם מנהג אבותינו הקדושים זי"ע ומנהגינו אחריהם הוא ברור כפשוטו כיון שאי אפשר מפני שמאריכין בתפלה עד קרוב ללילה והוא על הרוב אחר שקיעת החמה אומרים בעשרת ימי תשובה, וכן כתב בקצה המטה סימן תקצ"ח, וכן נהגו בכמה קהילות חסידים כגון בעלזא [הובא במנהגי בעלז עמ' נ"ב], וכן עי' בספר הליכות חיים, וכן מנהג חסידי סאטמאר, ויזניץ, ועוד קהילות חסידים.

סימן תקפ"ג ס"ד, מקור הדין בירושלמי דאין לישן בר"ה ביום

שאלה: היכן הירושלמי האי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה והיינו שאסור לישן ביום ר"ה.

תשובה: בענין איסור השינה ביום בר"ה המקור הראשון הוא בדרשות רבנו יהושע אבן שועיב דרשה לראש השנה אחרי פר' נצבים וילך, והביאו השל"ה מסכת ר"ה עמוד הדין נב ע"ב וכן הב"י והב"ח סוס"י תקצ"ז הביאו דברי האבן שועיב, והרמ"א בדרכי משה סי' תקפ"ג ס"ק ב' והוא כתב דין זה בשם ירושלמי בראש השנה וכן בהגהת שו"ע שם בסע"י ב כתב וגם נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה ומנהג נכון הוא [ירושלמי] עכ"ל. והט"ז שם ס"ק ג' והגר"א בביאורו על הרמ"א שם כתבו מקורו בפשיטות דאיתא בירושלמי. אך כבר העיר המהר"ץ חיות מגילה יב ע"ב דלא נמצא בירושלמי, ועי' בשו"ת מהר"ץ חיות סימן ב' דנשאל על כך והשיב דהקדמונים היו רגילים לכנות כל המדרשים ופסיקתות וילמדנו אשר נתחברו בארץ ישראל בכינוי ירושלמי ולא דקדקו בלשונם ומי יודע באיזה מדרש מן המדרשים הוא אשר נאבד מאתנו. ועיי"ש דהביא באורך רב הרבה דוגמאות על כך.

גם ערוה"ש סי' תקצ"ז ססע"י ב כתב ולא ידענו איפה נמצא זה הירושלמי וכן בדמשק אליעזר על ביאור הגר"א שם ועוד רבים. ועי' בקובץ אור תורה אלול תש"ע באריכות.

סימן תקפ"ח ב', [בביה"ל] כיצד לובשים ציצית בבה"כ והלא אסור לקיים שם מצוות

שאלה: בביאור הלכה בהל' שופר {וכן בהל' ביעור חמץ במ"ב} מבואר שאין לקיים מצוות בבית הכסא. ובבה"ל שם כ' דיתכן משום הכוונה לצאת ידי המצוה הוי כד"ת, וא"כ ק' איך מותר ללבוש ציצית בביה"כ ובבית המרחץ?

תשובה: בענין קושיתך על לבישת ציצית בבה"כ כבר הקשה כן במנחת שלמה ח"א סימן א' לפי שיטת הביאור הלכה דאסור לכוין לצאת ידי מצוה בבית הכסא א"כ איך מותר להיכנס לבית הכסא עם ציצית הא אסור לכוין בבית הכסא. ועי' במעדני אשר פרשת וארא תשס"ו דתירץ

דכיון דבשעת לבישה נתכוין לצאת ידי חובתו מהני וא"צ לכוין כל הזמן וכן כתב בשו"ת גדולי ציון או"ח סימן ב' דאם כיון בתחילה מהני.

המשך שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה תודה רבה על התשובות הנפלאות בענין לבישת ציצית בביה"כ יישר כח על המ"מ הנפלאים אך עדיין צ"ב כיצד מותר להתלבש בביה"כ או בבית המרחץ בציצית, ומעשים שבכל יום שמתלבשים במקוה, ולפי הביאור הלכה אי"ז פשוט לכוון לצאת יד"ח במקומות אלו?

תשובה: בענין המשך קושיתך על לבישת ציצית בביהכ"ס, הנה קושיתך היא בכלל הערת הגרשז"א שכתבנו לך במכתב הקודם, אך יתכן לבאר דהנה יעוי' בספר בית ברוך על החיי אדם [להרה"ג ר' בנימין זילבר זצ"ל] י"ב ב' שכתב שבבגד שלנו שמיוחד למצוה מוכח שהלבישה היא לשם מצוה, ובדיעבד אפילו לא כיון מהני כיון דהרי זה כמכוין בפירוש במעשה הלבישה, דממעשה הלבישה מוכח שעושה ומכוין לשם מצוה אפי' לא כיון עיי"ש, ולפ"ז יתורץ גם לפי הביה"ל בבית הכסא.

סימן תקפ"ח ב', קיום מצוה במקום מטונף בלא ברכה

שאלה: האם הדין של ערום לא יתרום זהו איסור אפי' במקום שהמצוה לא תעשה באופן אחר עם ברכה, כגון מי שנמצא במקום מטונף דאינו יכול לברך כלל ואינו יכול להתעטף בציצית כי אם בלא ברכה, או דבכה"ג אין איסור.

תשובה: בענין ערום לא יתרום, עי' בדרכי שלום סי' קי"ז סדר ראה דהביא מהחיד"א בספרו טוב עין שהסתפק בכך, משם שגדול אחד הורה לאדם שהיה חבוש בבית האסורין ובמקום שהיה עומד היה מקום מטונף ואינו יכול להרהר דברי תורה אם יכול לקיים מצוה במעשה בלבד שיוציא ראשו כנגד החלון וישימו לו לולב ליטול בידו בלתי שום הרהור או דלמא אפילו קיום מצוה במקום מטונף אסור בלא ברכה ואפילו בהרהור אסור. והרב זכרו לברכה הורה להתיר ממה שאמרו בפרק קמא דקידושין יכול יעמוד אדם לפני רבו בבית המרחץ ובבית הכסא תלמוד לומר תקום והדרת קימה שיש בה הידור ואי אמרת דגם בעשיית המצוה צריכה נקיות ואין יכול לעשותה במקום מטונף אמאי איצטריך דרשה דתקום והדרת תיפוק ליה דאינו יכול לעשות המצוה זו במקום מטונף אלא ודאי דלא קפדינן אלא על הברכה שתהא במקום נקי אבל המצוה אפשר לעשותה אפילו במקום מטונף ולהכי איצטריך דתקום והדרת דבעינן קימה שיש בה הידור עד כאן. וכתב על זה לעניות דעתי אחר המחילה רבה איכא למימר דלא נסתפק האדם הגדול הזה אלא דוקא במצוה שיש בה ברכה ואם כן על ידי מקום מטונף אינו יכול לברך וכיון דאינו יכול לברך אפילו קיום המצוה אמרינן דאינו מקיים במקום מטונף אבל מצוה דלית בה ברכה איכא למימר דאזיל ומודה דיכול לקיים אפילו במקום מטונף עיין שם שהאריך.

וע"ע בבית יוסף באו"ח סי' שכ"ג כתב שכלים שראוי לדלות בהם מים רשאי לשאוב בהם מים בשבת והוא טהור וכתב המג"א בס"ק י"ג שם בשם התשב"ץ שאין לו לברך על הטבילה דנראה כמתקן ובתשו' אבני מילואים סי' י' תמה על זה דהיכי שרינן לכתחילה להטביל בלא ברכה הא תנן ערום לא יתרום אלמא דלכתחלה אסור לעשות כל שאינו יכול לברך ועיקר ברכת וצונו על הטבילה היינו במה שאסור לנו להשתמש בלא טבילה וכמו ברכת השחיטה דהכונה שאסור לאכול בלא שחיטה ע"ש. והביא האבנ"מ תשו' מיימוני הל' אישות סי' י"ח שכתב דבשום מקום לא מצינו ברכות מעכבות את המצות וכי סלקא דעתך אם אין במדינה עשרה לא תנשא משום דברכת חתנים בעשרה. וכ"כ מוהרא"י סי' ק"מ וכת' הבית יוסף עלה באה"ע סי' ס"ה דאין דבריו נראין, דמה טענה היא זו דאין ה"נ וכו' ואין זה אלא כמכריח הדבר בעצמו ע"כ. והאבנ"מ כת' ע"ז שם בד"ה עוד הרי דס"ל להב"י דבמקום שאינו יכול לברך אין לעשות המצוה בשום אופן ואם בפרו ורבו ס"ל כן כ"ש בטבילת כלים ולכן מסיק האבנ"מ דודאי לא יטבול בלא ברכה דאף התשו' מיימוני מסכים דערום לא יתרום רק דס"ל דאין לבטל מצוה דאורייתא משו"ה ע"ש.

וע"ע ביה"ל סי' תקפ"ח ס"ב.

סימן תקפ"ט ו', כיצד מי שיצא כבר בשופר מוציא נשים, הא אינן בערבות

תשובה: בענין כיצד יכול אדם שיצא כבר י"ח מצות שופר להוציא נשים י"ח הרי נשים אינם בדין ערבות? כבר עמדו בכך האחרונים, ע"י אבני נזר סי' תמ"ט ס"י. ויש שתרצו שבשופר המצוה בנשים היא רק לשמוע והן שומעות לבד, ועי' במאורות נתן [לרבי יצחק נתן קופרשטוק] עמ' מ' .

וי"א דכל דין ערבות בעי דוקא לעניין ברכה שלא תהיה ברכה לבטלה, אך בקיום מצווה שחייב בה ל"צ לדין ערבות עי' בכורי יוסף דף יג ועוד.

וי"א דנשים ג"כ הוי בכלל ערבות דאנשים יתערבו לנשים והאריכו בכך עוד כמה אחרונים. ועוד תרצו דכיוון שקיבלו עליהם יכולים להוציא אותם.

סימן תקצ"ב, ביאור ומקור הפיוט במוסף דר"ה אטומים להחיות בטללי שינה

שאלה: מה הביאור בפי' הפיוט במוסף א' דר"ה אטומים להחיות בטללי שינה והר' יחיאל מפאריס פי' הן עמי הארצות שהם אטומים מן התורה ועתיד הקב"ה להחיותם בטללי שינה כשלומדים התלמידים וישינים על הספר ריר היוצא מפיהם הקב"ה משמרן ועושהו טל להחיות ומחיה מתי עם הארץ עכ"ל [הובא במעשה אורג ובמטה לוי] ולכאורה כיצד יכול לכפר להם ריר הת"ח בלי שום זכות. וכן מה המקור לדברי ר' יחיאל מפאריז.

תשובה: עיין בספר תולדות יעקב על מסכת ברכות לר' יעקב בן אברהם הלוי דף ט"ו בדפי הספר שכתב דהכונה רק לע"ה שהחזיקו ת"ח בממונם. ומצאנו בקובץ ירושתינו ח"א עמ' רכ"ג

שהביא דכן הוא הנוסחה בכתב יד מונטפיורי וז"ל עמי הארצות בזכות שמחזיקים לומדי תורה עיי"ש שהביא את המקורות הראשונים מכמה כת"י לדברי ר' יחיאל מפאריז אלו.

סימן תקצ"ג, מדוע לא מזכיר המ"ב המנהג לכסות השופר בשעת הברכה

שאלה: למערכת לדופקי בתשובה יל"ע מדוע המ"ב בהל' תקיעת שופר לא מזכיר המנהג של כלל ישראל לכסות את השופר בזמן הברכה כמו שמובא בבה"ט סי' תקצ"ג בשם הא"ר ומשמע דהמ"ב לא ס"ל למנהג זה.{ראיתי בספר זה השלחן של הגר"ש דבליצקי שליט"א (זצ"ל) שמזכיר איזה מניעה מכיוון שצריכים להחזיק בעת הברכה. אבל למעשה אפשר לקיים גם את זה כמו שהכה"ח מביא שמחזיקים את השופר מתחת למפה}.

תשובה: בעניין כיסוי השופר לא מצאנו טעם אחר שהשמיטו המ"ב רק מטעם שכתבת ודחוק בעיניו שיחזיק מתחת הכיסוי, ועי' בסידור יעב"ץ דכתב שיש לאחוז השופר ביד בשעת ברכה, ובאלף המגן שם כתב שעניין הכיסוי יעשו בין סדר לסדר, ומשמע דלא ניחא ליה שיעשה כן בשעת הברכה. ועוד א"ל דעיקר הטעם הוא ע"פ הנסתר ולכך אין חייב המ"ב להביא דבר זה, ועי' בפסקי תשובות סי' תקפ"ה אות ד'.

הלכות יום הכיפורים

סימן תר"ג, כיצד שייך לאכול חולין בטהרה בימינו

שאלה: בשל"ה (שער האותיות אות ט' טהרה [יג]) מובא דהאר"י ז"ל היה נוהג מראש השנה עד אחר יום כפורים לאכול חולין בטהרה, והמגן אברהם בשו"ע או"ח תר"ג מביא דברי השל"ה הנ"ל. האם יש דרך לנהוג כן בימינו שהכל נגע כבר במים והוכשר.

תשובה: בענין שאלתך על אפשרות לאכול חולין הטהרה במציאות של ימנו בזמן הזה הנה לא מכבר יצא קונטרס אכילת חולין בטהרה בזמן הזה מאת החברים הרב אהד תורג'מן הי"ו, והרב אורי איינהורן שליט"א. ממכון חכמי ירושלים והמערב, ושם הביאו מקורות על גדולים שנהגו לאכול חולין בטהרה ונעתיק לך חלקם בספר 'שיח שרפי קודש' מסופר על רבי מנחם מנדל מקאצק: 'פרישותו בקודש היה להפליא, אכל חולין בטהרה שלא הוכשר לקבל טומאה', וכן מסופר על הבן איש חי שהיה מאכלו חולין בטהרה. ובספר 'ראשית חכמה השלם' מובא בהנהגות של מקובלי צפת, בתיקון י"ח: 'יש חסידים ואנשי מעשה שאוכלים חוליהם בטהרה בעשרת ימי תשובה וכן בפסח'. הרי במפורש שהיו בצפת חבורות של פרושים שנהגו בטהרת חולין, ופשוט שבמהלך הדורות נהגו כך עוד רבים.

בשל"ה (שער האותיות אות ט טהרה [יג]) מובא אופן ההנהגה למעשה בזמננו: 'היו נוהגים הקדמונים שהיו אוכלין חולין שלהן בטהרה (חגיגה יח:) אבל הוא דבר כבד במאוד לקיים זה, מאחר שאנחנו כולנו טמאים, אם כן צריך לראות שלא יהיה המאכל מוכשר לקבל טומאה, דהיינו הלחם שהוא אוכל צריך להיות לו דגן שהיה משומר שלא בא עליו מים משעת קצירה,

נמצא שלא הוכשר לקבל טומאה, וילוש העיסה במי פירות, ולא יוכל לאכול כי אם ביצים ופירות שלא הוכשרו, וכשירצה לשתות ילך אל הבאר או אל הנהר וישוח וישתה שלא יגע בהם ויטמאם, והאלהי הקדוש האר"י ז"ל היה נוהג כן מראש השנה עד אחר יום כפורים'. המגן אברהם בשו"ע או"ח תר"ג מביא דברי השל"ה הנ"ל.

מוהרח"ו נשאל בשו"ת (מובא בספר היובל לרבי חנוך אלבק עמוד 331) על מנהגם של חסידי צפת שהיו אוכלין חולין בטהרה, והשאלה האם אפשר לנהוג כן בעת הזאת. שאלה זו מאוד חשובה ומיוחדת, כי מתואר בה אופן קיומו של מנהג אכילת חולין בטהרה, בצפת של אותם הימים: 'שאלה פב: ילמדנו רבינו, אם אפשר לנהוג בזמן הזה שום טהרה באיזה אופן שיהיה. לפי שראיתי קצת מהחסידים שנוהגים לאכול חולין בטהרה בשבעה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, ושאלתי להם מנא לכון דא, ואמרו שסומכים על לשון הירושלמי (שבת ח:) שהביא הרב רבינו יעקב ז"ל בטור או"ח בסימן תר"ג וז"ל: 'רבי חייא מפקד לרב, אי את יכול למיכל כוליה שתא בטהרה אכיל, ואי לא אכיל שבעה יומין בשתא ... אמרתי ואיך אפשר לנהוג בזמן הזה טהרה, והלא כולנו טמאי מת ... והשיבו לי שאפשר לאכול חולין אוכלין שלא הוכשרו כלל, ולכן אינם מקבלים טומאה. ואח"כ לשין העיסה במי פירות שלא הוכשרו, ובעת האכילה אוכלים אותם על ידי זריקה באופן שלא יגעו באוכלים אחר שיכנסו לתוך הפה, ואף על פי שנוגעין במשקין שבתוך הפה והשינים והלשון אמרו שהוא מגע בית הסתרים דלא אקרי מגע וגם אינו מכשיר האוכלין ולא מטמאם, וזהו סדר התיקון שעושים באכילה. ובשתיה מביאים המים מהמעין בכלי אבנים שאינם מקבלים טומאה, ונזהרין שלא יגעו במים, ושותים על ידי זריקה מרחוק באופן שלא יגעו במים כי אם באיברים הפנימיים, וזהו סדר טהרתם. עוד אמרו לי שגם חכם אחד רשום בחסידות בדורנו זה נהג בטהרה הזאת כסדר הזה גם כן ... יורנו [רבנו] אעיקרא דדינא אם אפשר לאכול חולין טהורין בזמן הזה ילמדנו אופן עשייתה. כי מצד טהרת המאכלין יתטהרו הנפשות והמעשים, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות טומאת אוכלין'. בתשובתו פוסק מוהרח"ו שאפשר היום לאכול בטהרת חולין, עי' שם באריכות דביארו האופנים והדרכים שאפשר לאכול והיינו מי פירות ופירות שמסתמא לא הוכשרו כעגבניה ואבטיח וכו' עיי"ש באורך אך לאחר כל דבריהם הדבר קשה ביותר ביחוד לענין אכילת לחם וגם בשאר דברים.

אך לכאורה מצאנו תקנה נפלאה לענין ע"פ מש"כ הרמב"ם בהל' טומאת אוכלין פ"ד הל' ב' כמה האוכל שיעור אוכלין לטומאה לטומאת עצמן כל שהן אפילו שמשום או חרדל מתטמא שנאמר כל אשר יאכל כל שהוא ואין אוכל טמא מטמא אוכל אחר או משקין או ידים עד שיהיה בו כביצה בלא קליפתה וכן האוכל אוכלין טמאים אינו נפסל עד שיאכל כביצה ומחצה וזהו חצי פרס המשקין מתטמאין כל שהן ומטמאין בכל שהן אפילו טיפת משקין טמאים כחרדל שנגעה באוכלין או בכלים או במשקין אחרים נטמאו ואף על פי כן אין השותה משקין טמאין נפסל עד שישתה רביעית כמו שביארנו כל המשקין מצטרפין וכל לפסול וע"ע מקדש דוד סי' מ"א

סימן תר"ו, מדוע השמיטו הטור והשו"ע הל' תשובה

תשובה: בענין הערתך מדוע השמיט הטושו"ע הל' תשובה, הנה באמת לא השמיטו לגמרי דאת עיקר הדברים של וידוי ובקשת סליחה הובא באו"ח סי' תר"ו ותר"ז. והרמב"ם האריך בהל' תשובה בהרבה ענינים שאינם קשורים להל' תשובה. וכעת מצאנו דעמד בזה בברכת אברהם לקידושין בקונטרס אחרון וכן בספרו מאמרים והדרכות ע"פ המנ"ח דחיוב וידוי אינו חיוב אלא עצה ואופן המועיל וכמו שהשמיט מצות תוכחה הכתובה בהדיא בקרא וכמה חלוקי דינים בסוגיא דערכין ט"ז והשמיטם השו"ע, והרמ"א כ' קצת בסי' תר"ח ס"ב. ומצות אהבת ה' ויראת ה' ג"כ לא מתבאר בשו"ע וי"ל משום דליכא מעשה מסויים שעליו לעשות עיי"ש.

סימן תר"ו, אם מענישים על קפידא שאינה מוצדקת

שאלה: האם אדם נענש על קפידא שאינה מוצדקת שיש לחבירו עליו.

תשובה: בענין קפידא ודאי מסתבר דדוקא בקפידא מוצדקת דודאי אין אדם נענש על לא עוול בכפו. אומנם עי' בשפת אמת דף פ"ז ע"ב שכתב דביוכ"פ צריכים להתפייס עימו עיי"ש. ועי' במקור חיים לחוות יאיר.

סימן תר"כ, מי שלא צם ביו"כ אם יכול לעבור לפני התיבה

שאלה: מי שאינו צם ביוה"כ [מחמת חולי ל"ע] האם יש מקור בפוסקים שלא יעבור לפני התיבה [כמו שמצינו בתענית ציבור שלא יעבור לפני בתיבה לומר ענינו או שלא יעלה לתורה].

תשובה: בענין חזן שאינו מתענה ביו"פ, עי' בס' אשי ישראל עמ' תקמ"א הערה ס"א שכתב לו הגר"ח קנייבסקי שליט"א שיתכן שאף מי שאינו מתענה יכול להיות ש"ץ. ועי' בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תי"ד שביאר הטעם כיון שכל הטעם שמבואר בסי' תרס"ו סעי' ה' שלא יהיה ש"ץ בתענית ציבור מי שאינו מתענה הוא מחמת שלא יכול לומר עננו אבל ביום כפור הרי אין אומרים עננו. וכן התיר בשו"ת דברי שלום קרויז ח"ד סי' כ"ה, וע"ע בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סי' תע"ב עמ' רצ"ג טור ב' ובחזו"ע עמ' שנ"א הערה י' שמתיר.

הלכות סוכה

סימן תרכ"ה, חיוב סוכה באכילת המן במדבר

שאלה: הנני עומד לסיים בעז"ה ספר על עניני המן וברצוני לדעת האם יש לכם איזה מראה מקום האם כשאכלו את המן היו מחויבים לאכול בסוכה [לפי הדיעות שהיו מחויבים בסוכה במדבר].

תשובה: בענין אכילת מן במדבר, הנה במבי"ט בספרו בית אלקים פרק ל"ז כתב שלא אכלו בסוכות כיון שהיו תחת ענני כבוד וא"כ הוי סוכה תחת סוכה. ובקובץ תורה מציון סי' ט"ז

כתב שלא אכלו במדבר כיון דכתיב חג סוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך וזה בא"י ולא במדבר. ועי' בפרדס יוסף החדש בהעלותך אות קי"ט ובציץ אליעזר ח"ז סי' ל"א. אך לא מצאנו התיחסות לצד שכן קיימו סוכה במדבר אם אכלו מן בסוכה.

סימן תרכ"ו, סכך שהורם לגובה וחזר למקומו אם יש בו משום תולמ"ה

שאלה: מה הדין סכך סוכה שהוגבה לגמרי באויר ע"י הרוח וחזר למקומו האם יש בו דין תולמ"ה.

תשובה: בספר הסוכה בשם הגרשז"א וכן הובא בהליכות שלמה מועדים פ"ח הערה י"ח כתב דהסוכה כשרה ולא נחשב תעשה ולא מן העשוי, כיון שדין זה נאמר על העשיה ואם כבר נעשה בהכשר ל"צ עשיה דאין דין עשיה בסכך, עיי"ש דתלה ד"ז במחלוקת הריטב"א שפסל והרמב"ם והשו"ע שהכשירו. וכן הביא שם בהגהה דכ"כ באבני נזר שאין דין עשיה בסכך ואם עשה בתחילה לשם סוכה כשר אע"פ שאח"כ הוכשר ע"י הרוח כשר. ועי' בתשובות והנהגות ח"ה סי' ר' שמתיר בנפל במקומו ומסתפק בנפל על סוכת חבירו, ועי' בשו"ת עטרת משה ח"ב [למברגר] סי' רט"ז דאוסר כה"ג. וע"ע בספר נטעי נעמנים עמ' תע"ז בענין זה מהרב גדליה אהרון רבינוביץ.

סימן תרכ"ט ב', דין סוכה בעלת שתי דפנות בצורה אלכסונית

שאלה: מה הדין סוכה שעשאה משני דפנות, אך הצמיד את הדפנות זה לזה, ולמעשה כעת השני דפנות גודרים שלושה רוחות, האם כשרה.

תשובה: בענין סוכה של שתי דפנות בצורה אלכסונית, שיש בה כדי לרבע ז' על ז' טפחים. עי' בחזו"א לענין הלכות עירובין סי' ע"ב סק"ה, שכתב שנידון כג' דפנות. ולכאורה הוא הדין לענין סוכה יש להכשירה, כיון שיש כאן סגירה מג' רוחות ולא גרע מסוכה עגולה. אך דעת הגרי"ז מבריסק הובא בספר הסוכה עמוד רמ"ה שלא סגי שהדפנות סותמות שלש רוחות אלא צריך שיהיו שלש דפנות ממש. ועיי"ש בספר סוכה השלם במילואים עמ' רמ"א לפ"ה אות ה' ובאות ט"ז שכתב שם, דהיה אפשר לחלק דגרע מסוכה עגולה, דאין בה שום עדיפות לצד אחד יותר מהשני, לכן אפשר להחשיבה כג' דפנות, משא"כ בנידון דידן.

סימן תרכ"ט ב', סתירה במ"ב האם מותר לסכך בכלי שמקבל טומאה מדרבנן

תשובה: ע"ד שאלתו בסתירת דברי המ"ב סימן תרכ"ט ס"ק ח' שכתב שכלי שמקבל טומאה מדרבנן אם הוא נשבר אפשר לסכך בו, ובאותו סימן בס"ק כ"ה כ' שכלי עץ שרחב באופן כזה שאפשר להניח עליו משהו, מקבל טומאה מדרבנן מכיון דדמי לבית קיבול, ולכן מרא ומגרפה אסור לסכך בהם אפילו אם נשברו.

הנה מקור הדין דבכלי דרבנן לא גזרו כשנשבר הוא בפמ"ג ובביכורי יעקב כמובא בשער הציון שם ס"ק ה', והנה הביכורי יעקב כתב בפירוש דין זה גם על מרא ומגריפה, אך המ"ב והפמ"ג כתבו דין זה רק בס"ב על סתם כלי, והנה מקור הדין של המ"ב בס"ק כ"ה הוא במג"א בס"ק י"א והיה אפשר לומר בדבריו דמה שפסול כלי רחב אפי' נשבר מיירי שנשאר עדיין רחב וראוי לשים עליו דברים, ולפ"ז ל"ק קושיתך.

ובאמת כן הבין הנתיב חיים בדבריו והקשה עליו דהרי דין זה הוא אפי' בנשבר. ועי' ברע"א ובמחצית השקל דכתבו דבאמת אה"נ זה גם כונת המג"א, וא"כ א"ל דאף דהמ"ב ס"ל באמת דלא כדבריהם דבכלי דרבנן שנשבר כשר אך כיון דבמשמעות המג"א יש מחלוקת לכך לא שינה והעתיק את דבריו בסתמא. ובאמת יש מ"ב שלישי דשם הביא המ"ב את דברי הביכורי יעקב כמ"ש גם על מרא ומגריפה עי' במ"ב ס"ק י' ולפ"ז ניחא דברי המ"ב.

סימן תר"ל י"ב, כיצד אדם נעשה דופן לסוכה והלא אינה ראויה לז'

שאלה: מבואר בשו"ע ס' תר"ל סי"ב דפסק שאדם נעשה דופן לסוכה, ויל"ע כיצד נעשה דופן הרי אין זו סוכה הראויה לז' דאין אדם יכול לעמוד בלי לישון ג' ימים כמבואר בנדרים דף ט"ו ע"א האומר שבועה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו וישן לאלתר דאי אפשר ג' ימים בלא שינה, וסוכה שאינה ראויה לז' פסולה.

תשובה: משכחת לה שהאדם שוכב ואין הוא יוצר את כל הדופן רק משלים לעשרה.

עוד משכחת לה דמיירי ביום האחרון דאז ראוי להשאר כל הז' ימים, אך ענין זה יש להסתפק האם באמת בעינן סוכה שתהיה לכל ז' או סגי בסוכה שתהיה ראויה עד סוף הסוכות מיום זה, ונ"מ במי שסיכך ביום האחרון בסכך העומד להתייבש תוך יומים וא"כ אינו ראוי לז' אך עד סוף סוכות מהיום מהני, ומצאנו דדן בזה בחשוקי חמד סוכה דף כ"ג.

ומצאנו דכך הקשה בספר הערות להגרי"ש אלישיב זצ"ל סוכה דף כ"ג ע"א דתירץ דגדר ראוי לכל שבעה אין הפירוש דצריך שיעמוד במציאות שם כל השבעה דהרי לרבנן נמי עושים סוכה בחולו של מועד ולא צריך שיעמוד כל ז', אלא הגדר הוא דצורת הסוכה שעושים עכשיו צריך שזו הסוכה בצורה שהיא עכשיו תהיה ראויה לכל ז' ימים דהיינו לכל יום יום ואם באחד מן הימים צורת סוכה זו תהיה פסולה הרי שחסר בסוכה זו כצורתה דין דראויה לשבעה ולפי זה מתורץ דאדם כמו שהיא בצורה של עכשיו ראוי לכך וא"כ מקרי שפיר ראוי לשבעה.

וחתנו הגר"י זלברשטיין בחשוקי חמד סוכה כ"ג ע"א שם תירץ ע"פ מה שכתב הרש"ש סוכה כ"ג ע"א שכתב להוכיח דפסול סוכה שאינה ראויה לשבעה הוי רק בסכך דהא דבעינן סוכה הראויה לשבעה דווקא בסכך אבל לא בדפנות. וכ"כ בשו"ת מרחשת ח"א ס' ט"ו אות ח', אבל דחה דמהא דהקשו הפוסקים על הא דאמרינן בגמ' סוכה ז' ע"א דאם סיכך על גבי מבוי שיש בו לחי שפסול בחול אבל בשבת כשר דמגו דהויא דופן לשבת הויא דופן לסוכה והקשו

דהא לא הויא ראויה לשבעה ומוכח דסבירא ליה דאף בדפנות בעינן שיהא ראויה. עוד תירץ בחשוקי חמד ע"פ מה שחידש בשו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן ס"ה דהא דבעינן שיהא ראויה לשבעה דווקא ימים ולא לילות לפי הנ"ל אתי שפיר דבלילה יכול לישון. אך עי' בשו"ת מחזה אברהם ס' ק"מ הוכיח מרש"י סוכה מ"ח דכתב חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים משמע אף בלילות וכן מהקרא מוכח שהוי גם ללילות עי"ש. ועי' בקובץ מוריה שנה ל"ה י'- י"ב עמ' ת"מ מה שהאריך בזה הר"מ גבאי.

ובענין האם האדם עצמו יכול לאכול שם, הסתפק בזה בס' צפנת פענח פ"ד מסוכה הט"ז, ובס' חוט שני סוכות עמ' רל"א כתב שיכול לאכול, וכ"כ לצדד בשו"ת הר צבי ח"א או"ח ס' פ"ו, ועמש"כ בשו"ת משנת יוסף חי"א ס' ק"ה.

סימן תרל"ד ד', ראשו ורובו האם ראשו בכלל רובו

תשובה: בענין שאלתך בביאור ראשו ורובו {לענין סוכה שבת וכדו'} האם צריך ראש ורוב מהגוף במקום אחד, או צריך רוב הגוף כולל הראש במקום אחד ?

עיין ברדב"ז ח"ו ב' אלפים ק"ו שכתב לענין ציצית דהשיעור הוא שקטן המתכסה ראשו ורובו הוא שיעור של רוב הקטן כאשר גם הטלית שעל הראש מצטרפת לרוב ואי"צ שיהיה חוץ מראשו גם רוב גופו, אך בסוף דבריו הסתפק בכך וכתב שאין לברך על טלית כזו. והארצות החיים שם כתב שהשיעור בזה שצריך שיהיה בטלית שיעור של קטן שמתכסה בה ראשו ורובו, והחזו"א [ציצית ג' ל"א] חלק עליו.

ועי' בשפת אמת בשבת דף ב' שדן לגבי הוצאה בשבת שכשראשו ורובו במקום אחד מותר לשתות מאותה רשות דכתב שבכל מקום שמחשב גם את הרגלים עם הגוף אינו כולל את הראש, ועי"ש דיש שלמדו שרובו אינו כולל את רגליו. ועי' בפרישה הל' אבלות סי' שע"ה סקי"ט וז"ל עד שימצאו ראשו ורובו אין פירושו דבעינן שניהם ראשו ורובו אלא שדי ברובו ובלבד שיהא בשיעור הרוב הראש לאפוקי רובו בלא ראש אף ע"פ שאם תשער כל הגוף בלי הראש הוי רובו אפ"ה אינו מועיל והשתא א"ש מ"ש ר"י השדרה והגלגולת הם רובו עכ"ד.

ועי' ברש"ש בסוכה דף ט"ז על שיעור סוכה דהקשה על הגמרא שהשיעור הוא ז' טפחים על ז' טפחים, והקשה הרש"ש איך יתכן שבז' טפחים נכנס ראשו ורובו בדרך הסיבה וגם שולחנו, ובפמ"ג סי' תרל"ד א"א סק"א גם עמד בזה, והוסיף שהרי מבואר בכמה מקומות דגובה אדם בינוני הוא ג' אמות חוץ מהראש וא"כ בודאי לא יתכן שיכנס ראשו ורוב גופו בשיעור ז' טפחים. והרש"ש כתב ליישב בתירוץ א' דבאמת אין השיעור עפ"י רוב גופו אלא עפ"י רוב מנין אבריו כמו שמצינו לענין טומאה בריש פ"ב דאהלות דרוב מנין אברי האדם מטמא באוהל כמו כל גוף האדם ולפי מנין האברים שם בסוף פ"א נמצא דבחלק עליון של הגוף עם הראש יש רוב אברים ולהכי משערין ז' טפחים שהוא שיעור כדי רוב אבריו.

סימן תרל"ח ב', מקור לקשט את הסוכה בשמן זית שממנו ידליקו נרות חנוכה

תשובה: בענין קישוט סוכה בשמן של חנוכה עי' בס' זכרון יהודא עניני סוכות שכתב דהגאון מוהר"ם אש זצ"ל היה נוהג לשמור השמן שהיה תלוי בסוכה עבור מצות הדלקת נרות חנוכה, ועיין בספר מועד לכל חי לרבי חיים פלאג"י זצ"ל שם שהביא עוד וז"ל נוהגין לתלות נוי סוכה צלוחית שמן זית המיועד לנר חנוכה וכו' והקנבוס בו כורכים ושומרים על האתרוגים שנוטל לברכה בימי חג הסוכות קודש הוא ואסור להשתמש בו לצרכי חול ומנהג טוב להולכים בתמים לשמור על הקנבוס הזה ולשזור ממנו פתילות לנר חנוכה עכ"ל. ועיין בקונטרס תורה סוף אות ו' ובקונטרס בעניני ימי חג הסוכות ושמחת החנוכה סוף אות ו' שביאר שייכות בין חנוכה לסוכות.

סימן תרמ"א א', סתירה בדברי המשנ"ב אם כשבירך זמן על הסוכה חוזר ומברך זמן על היום

שאלה: עי' בביאור הלכה סי' תרמ"א סע' א' בד"ה אלא שאנו וכו' דהביא דברי הפמ"ג דהסתפק אם בירך שהחינו בשעת עשית הסוכה אם שוב יברך זמן בשעת קדוש על יום טוב. וכתב דלדעת התוספות והרא"ש והר"ן לא יברך אבל לדעת הרמב"ם והרמב"ן והריטב"א יברך, ומסיק בשם הביכורי יעקב כיון דספק פלוגתא הוא לא יברך דספק ברכות להקל.

וקשה דבסימן תרס"א סע' א' פסק בשו"ע דבליל יום טוב שני אומר קדוש וזמן אחריו מיד ואחר כך ברכת הפת זו וכתב הרמ"א וכן ראוי לנהג ועיי"ש במ"ב ס"ק א' דכתב דזמן לא קאי אלא אקדוש ולא אסכה דאף אם יום ראשון חול יצא בזמן דסוכה דלא גרע מאלו בירך זמן בשעת עשית הסכה דיצא הלכן צריך שלא להפסיק בסכה בין קדוש לזמן עיי"ש. אך קשה דלפי דברי הביה"ל בסי' תרמ"א גם ברכת שהחיינו על הזמן לא יברך וכמו בשעת עשיית הסוכה דנפטר בברכת הזמן על הסוכה ה"ה כאן ברכת שהחיינו על הסוכה ביום הראשן תפטרהו ביום השני בברכת הזמן גם על היום ומאי שנא.

תשובה: עי' באליהו רבה סי' תרמ"א ס"ק ב' דהקשה כן על התוס' ומסיק דתוס' לא כתב כן להלכה וכן בקרבן נתנאל הקשה כן על הרא"ש וכתב דהרא"ש כתב כן רק לחד מ"ד בגמ' ולא להלכה. אך על דברי המ"ב יקשה הסתירה, ועי' בברכי יוסף לחיד"א דגם מסיק כן להלכה כדברי המ"ב, ועל קושיא זו תירץ בברכי יוסף שם דמה שבירך בלילה הראשונה גרע מבירך בשעת עשיה דכי בירך בליל ראשון נתכוון שהיום עיקר וכו' ע"ש. עוד תירץ דכשמברך על עשיה ולא מברך בליל ראשון ליכא זלזול י"ט דמידע ידעי דנפיק בזמן שבירך בעשיה, אבל כי לא בריך בעשיה ובירך זמן בליל דאשון אי נימא דבליל שני לא יברך אתו לזלזולי בי"ט שני וכ"ע לאו דינא גמירי.

סימן תרמ"א א', בירך שהחיינו על הזמן אימת מברך על הסוכה

שאלה: מעשה בסוכות השנה תשפ"א בימות הקורונה ה"י באדם שהיה חולה ולא ניתן לו לאכול בסוכה רק בחצות לאחר שלא היה שום אדם בסוכה ובסביבתה ואכל קודם בביתו ובירך שהחיינו כבר על זמן החג אך חייב עדיין לברך שהחיינו על הסוכה דברכת שהחיינו על הזמן לא פטרתו כמבואר במ"ב. ויש להסתפק מתי יברך שהחיינו האם בשעת ברכתו על הפת ולא חשיב הפסק כמו לישב בסוכה או דילמא חשיב הפסק דאין זה קשור לאכילה [ודוקא בקידוש ברכת שהחיינו לא חשיב הפסק כיון דהוי גם שהחיינו על הזמן וזה חלק מהקידוש].

תשובה:בענין שאלתך המענינת חיפשנו רבות בפוסקים ולא מצאנו מי שהביא שאלה זו, אך כעת מצאנו בס"ד בביכורי יעקב סי' תרמ"ג ס"ק ג' דהביא הגהת מהרי"ל דכתב ונ"ל דבלילות ימים הראשונים צריך לברך זמן על הסוכה קודם נטילה כדי שלא יהא הפסק בין נטילה לאכילה, וביאר שם כונתו דמיירי כשקידש כבר בביתו כגון שירדו גשמים ופסקו ורוצה לעלות לסוכה שאז צריך לברך שוב זמן על הסוכה כמבואר סי' תרמ"א ואם עדיין לא נטל ידיו אז צריך לברך זמן קודם נטילה דוקא דזמן דסוכה לא מקרי צורך אכילה [ועיי"ש דהעיר על דברי המהרי"ל דזה שייך ג"כ כשאוכל ביום בסוכה ולא ידעתי למה נקט בלילות הראשונים וע"ש שנראה קצת שיש חסרון בדבריו שם] עכ"פ מוכח בביכורי יעקב דס"ל וכן דייק במהרי"ל דצריך לברך שהחיינו קודם הנטילה ולא אחר כך כדי שלא יחשב הפסק.

הלכות ד' מינים

סימן תרמ"ח, דין אתרוג מעציץ שאינו נקוב

תשובה: ע"ד שאלתך מה דין אתרוג מעציץ שאינו נקוב, וכן נ"מ באתרוג הגדל במרפסת בבית בעציץ נקוב שדינו לחלק מהפוסקים כעציץ שאינו נקוב (תלוי איך המרפסת בנויה). עי' בנשמת אדם סוף הלכות לולב כלל קנ"ב אות א' דהסתפק אם אתרוג ולולב שגדלו בעציץ שאינו נקוב יוצאים בהם ידי חובה, והביא מ"ש בירושלמי פ"ז דכלאים עיי"ש, אך צידד להכשיר אע"פ שעומדים בבית שאין בו עפר כבית מרוצף שלנו ולא שייך לומר שיונקים השרשים מהקרקע שנא' פרי עץ הדר וכפות תמרים ולא כתיב עץ הארץ, אך בסוף דבריו הניח בצ"ע למעשה, ובקצוש"ע קל"ז ס"ב כתב להחמיר.

אך בערוה"ש ס"ס תרמ"ה כ' להקל בזה ע"פ ראיות החיי"א וכתב שכן המנהג, ובפתח הדביר ח"ב סי' ר"ג כ' שיוצא בו יד"ח הואיל ואילן הוא וקיי"ל דאילן שנטעו בעשא"נ הר"ז כנטוע בארץ, והובא בשד"ח מערכת ד' מינים או' ד', ועי' במחזה אליהו סי' כ"ו אות ג' דרוה"פ נקטו בפשטות להקל, וכ"כ בהל' חג בחג הל' ארבעת המינים פ"ג הל' כ"ג.

סימן תרנ"ו, אם יש כפיה על הידור מצוה

תשובה: בענין האם כופין על הידור מצוה, עיין בשו"ת חוות יאיר סי' קפ"ו ובמהר"ם שי"ק אבן העזר סי' קמ"ט ובבית הלוי ח"ב סו"ס מ"ז שמוכח בדבריהם שאין כופין על הידור מצוה, אך רבנו יהונתן בשטמ"ק בב"ק דף קט"ו מבואר שעד שליש כופין עיי"ש. ועי' בסוכת דוד [להרה"ג ר' דוד מן] סי' כ"ה אות ג'.

הלכות שמחת תורה

סימן תרס"א במ"ב ס"ק ב', סתירה ברמב"ם מי מרקד בשמחת בית השואבה, ואמאי השמיט בעלי תשובה

תשובה: בענין שאלה שנשאלנו ע"י אחד מגדולי ראשי הישיבות על מש"כ ברמב"ם בפ"ח מהל' לולב הל' י"ג "ומנגנין בכנור וכו' כ"א ואחד בכלי שיר שהוא יודע נגן וכו' ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזים ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיודע" דזה סותר למש"כ שם הי"ד "ולא היו עושין אותה שמחת בית השואבה עמי הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי המעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחים במקדש בימי חג הסוכות אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע" עכ"ל. ומשמע דרק גדולי תורה שמחים בו.

עוד הקשה דבמשנה בסוכה דף נ"א כתוב חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין לפניהם באבוקות של אור ואומרים לפניהם דברי שירות ותשבחות ודבר זה נזכר ברמב"ם בהלכה י"ד, אך הנה בגמ' בסוכה דף נ"ג אמרינן דיש מהן אומרים אשרי זקנותינו שכפרה את ילדותינו אלו בעלי תשובה והרמב"ם השמיט בעלי תשובה וצ"ע אמאי?

הנה בענין סתירת הרמב"ם צ"ל דמש"כ הרמב"ם בתחילה שמסרו ל"כל אחד ואחד כמו שיודע" היינו מי שיודע ועושה את השמחה והם הזקנים והחסידים. והחידוש בכך הוא דכ"א כמה שיודע לנגן מהני ול"צ שיהיה מומחה לכך. ומצאנו בס"ד דכן כתב הגרש"ז ברוידא ראש ישיבת חברון בקובץ משלחן מלכים ח"ה עמ' קע"ט.

ובענין השמטת הרמב"ם את בעלי התשובה. הנה מה שמוזכר על בעלי תשובה בסוכה דף נ"ג מקורו בתוספתא ריש פ"ד דסוכה ושם כתוב דחסידים ואנשי מעשה היו מרקדים ואח"כ מפרט מה היו אומרים ובזה מחלק בין בעלי תשובה לבין מי שלא חטא, אבל ודאי גם בעלי התשובה הם חלק מהחסידים ואנשי מעשה, וכל החילוק ביניהם הוא רק מה הם שרים ולכך לא מנה הרמב"ם בעלי תשובה בנפרד.

וכעת מצאנו דעמד בזה בקובץ חידושי תורה עליות פיקודיך ב' [נמצא באוצר החכמה] סי' י"א ושם ביאר דהרמב"ם ס"ל שכל בעל תשובה הוא כמו שלא חטא מעולם והוי מחלוקת תנאים עיי"ש.

סימן תרס''ד ב', מקור מנהג ליתן הושענות לקטנים. והאם מותר לב' בנ''א לחבוט באותן ערבות.

תשובה: ע"ד שאלתך אודות המנהג לקנות הושענות ליום הושענא רבא לקטנים ויש הלוקחים גם עבור ילדים קטנים ממש, ולא מצאת מקור לזה. וכתבת שאולי הטעם היות וד' מינים יכולים לתת גם לקטן אחרי שהגדול יוצא ידי חובתו מה שאין כן הושענות שמצוותן בחבטה אם כן אחר חבטת הגדול ייתכן והערבה נפסלת, לכן היה מן ההכרח לקנות גם לקטנים שהגיעו לחינוך ערבה בפני עצמן, .

הנה מש"כ דא"א להשתמש באותה ערבה פעמיים, עי' בשו"ת זקן אהרן ח"א סי' ל', ובשו"ת דבר יהושע אהרנברג ח"ד סי' ע"ד ובשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' נ"ח דכתבו דאפשר להשתמש דלא כדבריך, אם כי ודאי אין זה לכתחילה. ועוד דיש שנהגו כן אפי' לקטנים שאינם בני חינוך וכן נהגו לקחת גם לקטנות. ובספר ארבע מינים השלם כתב דלא ידע מקורו, אך מקורו הוא במנהגי וורמישא וז"ל ועושה הושענא מערבה לכל בני ביתו לגדול וקטן לזכר ולנקבה לכל אחד ואחד בפני עצמו, וכן מצינו כמ"ש לענין כפרות וכן מצינו לענין מחצית השקל. והטעם כתבו באחרונים שכל דבר שיש בו כפרה לנפש נהגו לעשות כן לכל בני הבית, עי' פסקי תשובות סי' תרס"ד הערה 10, ועי' בספר רבבות אפרים ח"ב סי' ק"ע אות י"א דכתב [בלי מקור] דשמע דדבר זה הוא ע"פ קבלה.

סימן תרס''ט, מקור לאכילת ארבע'ס בשמחת תורה

שאלה: ראיתי בשמחת תורה בקהילה שנוהגים לאכול ארבס (גרגירי חומוס) - האם יש מקור למנהג זה? האם בגלל שהשם ארבס מזכיר את הערבות שהיכו בהם ביום הקודם?

תשובה: המנהג בשמחת תורה מוזכר ביהדות בוכרה ומנהגיה בלי נתינת טעם והטעם שכתבתם אינו מסתבר כלל כיון שלא קוראים לו כך בבכוכרה וכן למה לנהוג מנהג זה למחרת הו"ר וכן זה בע' וזה בא' וכו'.

הלכות חנוכה

סימן תר''ע, מקור דמלכות יון לא נתנו רשות לקבוע דלתות בפתחי הבתים

תשובה: בענין גזירת היונים על דלתות בני ישראל, שני מדרשים מובאים באוצר המדרשים מהד' אייזנשטיין תנו רבנן בימי מלכות יון הרשעה גזרו על ישראל שכל מי שיש לו בריח בתוך ביתו יחקוק עליו שאין לו חלק ונחלה באלוהי ישראל מיד הלכו ישראל ועקרו בריחים מבתיהם וגו' ונו' ונהגו בדבר זה שלש שנים ושמונה חדשים שם עמ' 192.

ובמדרש אחר אמרו וכל כך למה גזרו כדי שלא יהיה לישראל כבוד ולא רשות צניעות כי כל הרוצה ליכנס נכנס בין ביום ובין בלילה כי בטלו כל דלתות בתיהם ולא היו יכולים לא לאכול

ולא לשתות ולא לקיים מצוה עם נשותיהם בשביל גנבים ולסטים ופריצי יונים ולא היו רואים שינה בעיניהם לא יום ולא לילה שם עמ' 189 מדרשים אלו נרמזו באגרת השמד שבאגרות הרמב"ם מהד' הגר"י קאפח עמ' קי"ב.

סימן תר"ע בב"ח, מקור הברייתא בדברי הב"ח

שאלה: היכן הוא המקור של "הברייתא" המובאת בב"ח בריש הל' חנוכה, ובטור "שירת דבורה" לא ציינו את המקור לזה, וכן בטור "המאור" לא ציינו שום מקור.

תשובה: מקור דברי הב"ח הוא בהגהות חדשות למרדכי, ומקור המדרש עי' באוצר המדרשים עמ' 193.

סימן תר"ע בטור, בתשובת הב"י על חנוכה כיצד חילקו את השמן לח' ימים והדליקו בשבת פחות מכשיעור

תשובה: בענין קושיתך כיצד לתירוץ אחד בב"י על קושיתו הידועה שחילקו בחנוכה את השמן לשמונה הא יש באמצע שבת, ובפשטות מותר לחלל שבת בביהמ"ק רק בשביל עבודה שנעשית כדין, וא"כ אם כיון שלא היה חצי לוג זהו פחות מכשיעור, וע"י כן יחללו שבת במקדש כשמדליק פחות מכשיעור ?

עי' באור תורה להגה"ק מאסטראווצע זצ"ל דתירץ דבערב שבת הדליקו מבעוד יום ובמוצאי שבת הדליקו אחר צאה"כ. או אפשר כיון שכבר ראו הנס בימים הקדמונים שפיר היו יכולים לסמוך על הנס אף שיש חילול שבת, אמנם לפ"ז אם הי' חל לילה הראשונה בשבת לפמ"ש המפרשים שהיו טמאים טומאת ערב וטהרו ע"י טבילה והערב שמש בהכרח היו צריכים להדליק ליל שבת, שוב יוקשה האיך הדליקו חלק שמינית הא לא ידעו עדיין מהנס ויש חילול שבת. אך ז"א דכיון שהיה להם שמן להדליק לילה א' שפיר היו יכולין להדליק שאם יראו שיפחות השמן בהדלקה יוסיפו עד שיעור כמ"ש מנחות פ"ט ממטה למעלה יעדו עיי"ש, א"כ נ"ל דכך הוה שהי' לילה ראשונה בשבת ולכך הוצרך שימצאו פך שמן כשיעור לילה א' דאל"כ לא היו יכולים להדליק, והוסיף שם כ"ז אמרתי דרך השערה ע"פ פלפול שחל שבת. ובינותי בספרים וראיתי בסדר הדורות דהי' בשנת ג"א תרכ"א או תרכ"ב, ובצמח דוד כ' בפשיטות שהי' בשבת ג"א רכ"ב, ולפי חשבון המולדות הי' מולד תשרי שבת א' תשפ"ב והי' ר"ה בשבת וכן כ"ה כסליו בשבת, וב"ה שכוונתי לאמת וזה פלא עכ"ל.

ומש"כ דחל בשבת כן הוכיח גם בשפת אמת מדברי היוסיפון, ועי' מה שהעיר על דברי התורה אור הגר"א גניחובסקי זצ"ל בספרו בני ראם סי' צ', וכן במאורות נתן עמ' ת"ז.

סימן תר''ע, מדוע לא כתב רבי דיני חנוכה במשנה

תשובה: ע"ד שאלתך מדוע לא הביא רבי הלכות חנוכה במשנה, מובא בשם הח"ס, [הובא בספר טעמי המנהגים עניני חנוכה סימן תתמ"ז עמוד שס"ד וכן הובא טעם זה בשם החתם סופר בספר חוט המשולש החדש עמוד קמ"ה וכן בשו"ת בית נפתלי סימן כ"ח] שכתב דרבי הקפיד על החשמונאים שהיו משבט לוי, ונטלו עליהם את המלוכה משבט יהודה וממלכות בית דוד שרבי היה מצאצאיהם, וכמש"כ הרמב"ן על התורה שנענשו על כך. ועי' באוצרות ירושלים מאמר שלם מהרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א שהביא עוד כו"כ תירוצים.

סימן תר''ע ב' משחק הקלפים בחנוכה אי מותר או אסור

תשובה: ע"ד שאלתך בענין משחק הקלפים האם מותר לשחק אותו בחנוכה ובפורים, או שיש לאסור זאת. כבר כתב המ"ב בביה"ל סי' תר"ע סעיף ב'. ד"ה נוהגין דכבר הרעישו גדולי עולם נגד זה.

ועי' בזה בעמק ברכה לאבי השל"ה, ובלב דוד להחיד"א פכ"ח, וכ"כ בחו"י סי' קכ"ו, והיעב"ץ בספרו מור וקציעה סוס"י תר"ע, קדושת לוי בדרושים לחנוכה, שלחן שלמה סי' תרפ"ד, ערוך השלחן סי תר"ע ס"ט, ומועד לכל חי פכ"ז אות ס"ו, וכ"כ זכרון יהודה מנהגי מהר"מ א"ש אות רמ"ז, וכ"כ בן ביתי להרה"ק רבי אליעזר מקאמארנא, וכ"כ בהקדמת ויגד יעקב מועדים.

אמנם עי' בספר כצאן יוסף עמוד קפ"ח אות י"ב וז"ל בכל הקהלות גזרו שלא לשחוק שום שחוק בכל השנה חוץ מחנוכה ופורים שהותר להם, והיינו כנגד יצה"ר דמוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות, עכ"ל. וכ"כ שו"ת מהר"י מברונא סי' קל"ו הנהגות מנהגים וורמיישא עמוד רל"ח, ועי' באורך בנטעי גבריאל חנוכה פנ"א הערה ל'.

סימן תרע''א, האם נהגו מצות נר חנוכה בימי בית שני

תשובה: ע"ד שאלתך האם נהגו מצוות הדלקת נר חנוכה בימי הבית שני או שרק יו"ט של חנוכה תיקנו "לשנה האחרת" אבל מצוות נר חנוכה לא תיקנו עד חורבן הבית ?

מצאנו חידוש זה במועדים וזמנים ח"ו סי' פ"ט עיי"ש. אך זה חידוש גדול וכבר העירו על דבריו, עי' בספר בשבילי אורייתא חלק בשבילי הניסים סי' א' דהביא ראיות נגד שיטה זו עיי"ש. וכן בספר שביבי אש ח"ב סי' ס"א תמה עליו, וכן בקובץ שערי הוראה י"א עמ' פ"א תמה עליו על חידושו זה. [הספרים נמצאים באוצה"ח]

שו''ע תרע''א, מקור לומר ז''פ ויהי נועם אחר הדלקת נ''ח

שאלה: מביאים מהרמב"ן לומר ז"פ "ויהי נועם" אחר הדלקת נרות בחנוכה, מה המקור לדברי הרמב"ן האלו.

תשובה: אמירת ויהי נועם בחנוכה מהרמב"ן מובא בסידור ר' שבתאי .

סימן תרע"א, טעם שאין עושים בחנוכה ט' ימים מספק

שאלה: איתא במשנה בר"ה על כסליו מפני חנוכה ועל אדר מפני הפורים, וצ"ע למה לא נוהגים היום בחו"ל בחנוכה להדליק תשעה ימים מספיקא דיומא כמו בכל יו"ט שני.

תשובה: בענין מדוע לא עושים חנוכה ט' ימים. הנה עצם השאלה כבר נידונית בראשונים, עי' באבודרהם הל' חנוכה ד"ה והטעם בשם בעל העתים [ר' יהודה בן ברזלי אלברצלוני] וכן הרא"ם על הסמ"ג והובא בעטרת זקנים על גליון השו"ע סי' תר"ע שעמדו בקושיא זו.

א. ובאמת יש כאן ג' נידונים א' האם בזמן שקידשו ע"פ ראיה עשו חנוכה ט' ימים, ב' אם עשו כן בזמן המקדש למה בזמנינו אין עושין כן מדין מנהג אבותינו בידינו כמו בכל יו"ט. ג' מה יהיה הדין לעת"ל כשיחזרו לקדש ע"פ ראיה.

ב. והגאון ר' חיים אבועלפיא בספריו [מקראי קודש הל' חנוכה דף קכ"ט ועץ חיים בלשונות דף ד'] תירץ דבזמנם היו גרים בבבל וודאי עד כ"ה כסליו הגיעו השלוחים, וזה ע"פ המבואר בב"מ דף כ"ח ע"א דבמקדש ראשון גרו ישראל רק עד ג' ימים רחוק מירושלים, ובזמן המקדש השני גרו רק עד ט"ו ימים רחוק וא"כ ביום הכ"ה לחודש ודאי שהשליחים כבר הגיעו לכל מקום ולא היה שייך כלל ספיקא דיומא, וכן ל"ש בזה גם היום מנהג אבותינו בידינו שהרי גם אבותינו לא נהגו כך, וכעי"ז כתב בערוך לנר ר"ה דף י"ח ע"א ע"ש. אך החיד"א במחזיק ברכה סי' תר"ע ס"ק ב' וכן במור וקציעה דחו דבריו דבחז"ל שם מבואר רק שמבני ישראל שעלו לרגל הגיע האחרון לביתו לאחר ט"ו ימים אבל ודאי שהיו יהודים שגרו רחוק הרבה מירושלים יותר מבבל ולא עלו לרגל וגרו רחוק הרבה יותר מכ"ה יום ולשם לא יכלו השלוחים להגיע גם בסוף החודש.

ג. עוד א"ל דהנה בגמ' מבואר מנחות ס"ח ע"ב מבואר שאם חדש בחו"ל הוא מדרבנן אז אין להחמיר בספיקא דיומא, ולפ"ז ניחא דחנוכה הוי רק מדרבנן ולכך אין להחמיר לעשות יומים. אך עי' בתוס' בסוכה דף מ"ז. וכ"כ הרא"ש שם שהטעם שלא נוטלים לולב בשמיני שהוא ספק שביעי, משום שכיון שלולב הוא מוקצה ביו"ט אז אם היו נוטלים אותו היה מינכר שנוהגים ביו"ט שהוא כשביעי משא"כ בסוכה שפעמים שסוכתו עריבה עליו, ומוכח מדבריהם שלולי זה אע"פ שהוא מדרבנן דין לולב היינו מחמירים בספיקא דיומא. אך יעי' בר"ן פ"ד דסוכה כתב דבאמת זו הסיבה דלא נוטלין לולב בשמיני משום ספיקא דיומא דהוא רק דרבנן וכ"כ הרא"ה והתוס' רי"ד דלא כדברי התוס'. ולפ"ז דין חנוכה תלוי במחלוקת התוס' והר"ן. ומצאנו דבאמת באורחות חיים ובבעל העתים כתב לתרץ ולחלק דחג הסוכות שהוא מן התורה החמירו רז"ל על ספקו לפי שאין אנו קובעים עתה על פי הראיה אבל חנוכה שהיא מדבריהם הם אמרו לעשות שמונה ימי חנוכה והם אמרו חשבון המולדות. וכן כתב באבודרהם והברכי יוסף תר"ע סק"ב הביא ראיה לזה מגמ' במנחות הנ"ל לענין חדש. ועי' בפרי חדש בא"ח סימן עת"ר שגם תירץ כן על חנוכה, אך הקשה ע"ז מהא דהקשו התוס'

בשבת דף כ"ב ע"א ד"ה אסור דלמה לא עושין לולב בשמיני [כדברי התוס' בסוכה מ"ז] ומה קושיא הא לולב אינו רק מדרבנן בשאר ימים לא הטריחו חכמים לעשות בשמיני ספק שביעי. ובחוק נתן במנחות ס"ח וכן בדברי שאול מהדו"ת ח"ב סי' ט' תירץ דדוקא בחנוכה דאין עושין כלל שייך לומר דבדרבנן לא גזרו אבל שם כתבו כן התוס' דכיון דלענין סוכה אנו עושין מספק א"כ למה לא יטול לולב דהוה זלזול דרבנן וגם סותר לדרבנן.

ומדברי הראשונים בעל העיתים והאבודרהם משמע דגם בזמן המקדש לא עשו רק ח' ימים [דלא כמנ"ח שיובא לקמן]. ובבית לוי ר"ה שם הוכיח כן מהא ממה דמבואר בערכין דף י' ע"א דאמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק שמונה עשר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל וכו' ובגולה עשרים ואחד תשעה ימי החג ושמונה ימי חנוכה וכו' ור"ש בן יהוצדק הלה היה בזמן שקידשו ע"פ ראיה ואעפ"כ בגולה אמרו רק שמונה ימים. אך יתכן דליכא ראיה דמירי ברוב המקומות שהגיעו אליהם השלוחים כבר בחנוכה. ועי' בספר שקל הקודש [למרן הגר"ח קנייבסקי] קדה"ח פ"ג הי"א בבאור הלכה דהקשה שצ"ע ששנינו במשנה שהיו השלוחים יוצאים מפני החנוכה משמע דאי לא נפקי עבדי תרי יומי, ותירץ דאע"ג דמספק לא עשו אלא יום אחד מ"מ שולחים שלוחים דכל היכי דאפשר לברר מבררינן. אך הקשה דהריטב"א בר"ה דף י"ח כתב שלא עשו יומים ט' באב משום סכנה כמו ביוה"כ משמע דבלאו הכי היו עושים שני ימים אע"ג שהוא מדרבנן וע"כ כתב דספר העתים לא כתב כן אלא בזה"ז.

ד. ומדברי הראשונים בעל העיתים והאבודרהם משמע דגם בזמן המקדש לא עשו רק ח' ימים, אך עי' במנחת חינוך פרשת אמור מצוה ש"א אות ב' דבאמת חילק ענין זה לג' תקופות אלו וכתב דבחנוכה בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראיה בודאי היו שלוחין יוצאין על חנוכה ובמקום שלא היו מגיעין בו בודאי עשו ט' ימים ואף שהוא ספק דרבנן מ"מ כיון דאנו מסופקים אם יום הראשון אינו חנוכה א"כ הוי תשיעי חנוכה ואם יום התשיעי אינו חנוכה הוי יום הראשון חנוכה ואי אמרינן סד"ר ולקולא א"כ לא יהי' חנוכה לא ביום הראשון ולא ביום התשיעי כי מאי חזית ובאמת ביום א' או יום הט' בודאי הוא חנוכה וא"כ הו"ל אקבע איסורא ועבדינן לחומרא לכאן ולכאן, ועבדינן תרי יומי וגם מעיקרא תקחז"ל אצלם וז"פ וע' מ"ל פ"א מה' מגילה וחנוכה מ"ש בשם הר"ן ויש להאריך בזה.

אך כתב האידנא דאנחנו בקיאים ומה שעושים ב' ימים הוא רק משום מנהג אבותינו דשלחו מתם וכו', בענינים דרבנן לא חשש, וכ"כ ע"כ אנחנו עושים רק שמונה ימים חנוכה.

אך בתקופה השלישית כשיבנה ביהמ"ק ב"ב ונשוב לקדש עפ"י הראיה, אז הרחוקים [דעתידה א"י להתפשט בכל הארצות] בודאי יעשו חנוכה ט' ימים. ואך הוסיף דפורים אף שהוא מדברי קבלה וד"ק כדברי תורה מ"מ אין עושין שני ימים והטעם מבואר במרדכי הובא בט"ז סי תרפ"ח דכתיב ולא יעבור ובט"ז עצמו כ' הטעם דיצא עם מה שקרא בי"ד דכל החודש כשר לקריאת המגלה.

וכדברי המנ"ח כתב בטורי אבן בר"ה דף י"ח ע"ב ד"ה בזמן.

ה. ועי' במרומי שדה שם בר"ה דתירץ דנראה דמשום דבחנוכה אי אפשר דאי מדלקי ביום שני נר אחת ושתי נרות מספיקא דיומא הוי להו תלתא ויהא נראה שהוא יום שלישי ובע"כ דסמכו על הרוב. [וראה דזה גם כונת הפר"ח בסי' עת"ר באחד מתרוציו עיי"ש[ובאמת יש לעי' לשיטת המנחת חינוך כיצד נהגו האם הדליקו בכל יום ב' מנורות או כיון דלא יהיה ניכר לא הדליקו רק נר א' בכל לילה ולא נהגו לעשות כמהדרין מן המהדרין.] ועיי"ש בנצי"ב דכתב דבפורים ג"כ אי עבדי פרזין תרי יומי מספק נמצא דבחמיסר יהיו נוהגין פורים גם המוקפין וגם הפרזים יחד ומקרא כתוב לעשות ימי הפורים בזמניהם זמנו של זה לא כזמנו של זה וא"א לעשות הסעודה דכולהו בחדא יומא.

ו. ועי' בחת"ס דביאר הנ"ל ע"פ קושיית הב"י דלא היה ראוי לעשות חנוכה רק ז' ימים. ומה שעושין ח' ימים הוא משום ספיקא דיומא וכ"כ החיד"א בברכי יוסף שם בשם י"מ וכ"כ בספר נפש יהונתן פרשת מקץ ועי' בהגהות הברוך טעם על השולחן ערוך או"ח תרע"א ס"ב דהקשה על תירוץ זה דאם כן היו צריכים להדליק ביום השמיני רק שבעה נרות כיון דעצם יום השמיני אין בו דין הדלקה ומדליקין בו רק משום ספק יום השביעי וכן קשה על תירוץ זה למה תקנו כן גם בא"י ועי' בדברי יואל דף ע"ז מה שביאר בזה.[ועי' בתולדות יעקב יוסף פרשת מקץ מה שהקשה על תירוץ זה ומה שתירץ הערבי נחל בדרוש לחנוכה הנדפס בס"פ ויחי].

ז. ועי' בפר"ח סי' עת"ר דכתב עוד תירוץ דרצו לעשות דוקא ח' ימים לזכר מצות מילה שרצו היונים לבטלה.

ח. עוד א"ל עי"פ מש"כ במקום אחר בענין ספירת העומר מדוע לא סופרים בחו"ל פעמים משום ספיקא דיומא באחרונים בשערי יושר להגר"ש שקופ שער הספיקות פ"ה ובשו"ת אבנ"ז חיו"ד סי' רמ"ח ובדבר אברהם ח"א סי' ל"ד ובשו"ת ערוגת הבושם סי' קס"ח שהאריכו להוכיח דלא מהני ספירה שאין זה בגדר ספירה דשם ספירה חל רק על ספירה וודאית ומספר שאינו ברור לא חשיב מספר. ועפ"ז א"ל דגם בחנוכה רצו שידעו כל יום כמה היה הנס באותו יום והדלקה מספק לא מקרי הדלקה ודאית כמו בספירת העומר. ואין להקשות על תירוץ זה שידליקו כל יום רק נר אחד שזה הוא עיקר התקנה. אך צ"ל דודאי יש ענין של מהדרין ואם יעשו ספיקא דיומא יעקר ענין המהדרין.

סימן תרע"א ב', אדם שאינו יודע בחנוכה איזה יום היום וכמה נרות יש להדליק כמה נרות ידליק

תשובה: בענין שאלתך במי שאינו יודע כמה נרות מדליקים היום או שנמצא במקום קו התאריך שיש ספק מהו היום. הנה יש צד שידליק רק נר אחד ולא יקיים דין המהדרין כיון שאינו יודע.

עוד צד יש שידליק שני חנוכיות מספק. והנה בענין להדליק ב' חנוכיות עי' בנצי"ב במרומי שדה שם בר"ה דף י"ח שביאר למה אין עשים בחנוכה ט' ימים בחו"ל משום ספיקא דיומא וכתב דנראה דמשום דבחנוכה אי אפשר דאי מדלקי ביום שני נר אחת ושתי נרות מספיקא דיומא

הוי להו תלתא ויהא נראה שהוא יום שלישי ובע"כ דסמכו על הרוב. ולפ"ז נראה דה"ה במי שמסופק איזה יום היום לא ידליק שנים אך נראה דאפשר לדחות דאולי רק בעיקר התקנה כתב הנצי"ב דלא תקנו להדליק פעמים דלא מסתבר שיתקנו לתמיד דבר שאינו ברור אך אולי במקרה של ספק יוכל להדליק פעמים.

עוד צד נראה דאם אינו מדליק פעמים ידליק את מספר הנרות הפחות ע"פ מה שידוע מחלוקת המ"ב והרב שך במי שאין לו ביום השלישי מספיק נרות לג' ימים ויש לו שמן רק לב' ימים דהמ"ב והבית הלוי כתבו דידליק רק נר אחד דאם לא מתקיים המהדרין אין ענין להדליק פחות, אך הרב שך כתב דכל כמה שמוסיף אפי' שלא מדליק נרות כמספר הימים מקיים מהדרין ולפ"ז ידליק המסופק את מספר הנרות המועט דיש בכך גם קיום המהדרין,

עוד נראה דיש גם צד שידליק כמספר הנרות הגדול וזה ע"פ מה שכתב ר' שלמה קלוגר בהג' חכמת שלמה להגרש"ק זצ"ל או"ח סי' תרע"א ס"ב וכ"כ בספרו שו"ת האלף לך שלמה סי' ש"פ שפוסק להלכה במי שהדליק ביום א' דחנוכה ב' נרות יצא בדיעבד כי המוסיף על הדבר אינו מזיק. והביא ראיה ממש"כ הרמ"א בסימן רס"ג לענין נר שבת דיכול להוסיף נגד מנין המכוון ובלבד שלא יפחות מעלתו. [אך יש להעיר בעיקר החידוש של ר' שלמה קלוגר שמדמה תוספת נרות בחנוכה לתוספות נרות על המכוון בנר שבת יש לחלק דאינו דומה דאילו בנר שבת העיקר שלא ישב באפילה דמבטל עונג שבת דבזה יוצא ידי המצוה ורק יש ענין שידליק שנים כנגד זכור ושמור כמו שכתבו בשו"ע סימן רס"ג. אך דבר זה לא מוזכר בתלמוד כלל וע"ז קאי דברי הרמ"א דהוספה על הדבר אינו מבעל המכוון אך בנר חנוכה שכך היתה מעיקר תקנתם שהמהדרין מן המהדרין ידליקו כנגד ימים הנכנסים וצריך שיהי' לו ולרואין היכר באיזה יום הוא עומד בזה א"ל דלא יוכל להדליק יותר ממה שעיקר הדין היום. וכבר העיר כן בשו"ת משנה שכיר או"ח ח"ב סי' קצ"ט ויעוין עוד בשו"ת קנין תורה ח"ו סי' מ"ח שהביא את דבריהם ובסו"ד כתב דאחר שהדליק נר א' בליל א' ועשה המצוה כראוי כבר יצא יד"ח ולא מסתבר כלל לומר דמשום שאח"כ הוסיף עוד נר דנתבטלה המצוה שכבר קיימה ועוד דכל הענין שבעינן היכר למספר הנרות הוי רק להידור מצוה ולא לעיכובא. וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ז סי' נ"א אות ג' שביאר דגם החכ"ש לא התיר רק בדיעבד שהדליק שתים ולא התיר לעשות כן לכתחלה ודלא כמ"ש בשו"ת להורות נתן ח"ב סי' נ"א וס"ל להחכ"ש דלא נתבטלה מצות הדלקת נר אחד ע"י שהדליק בטעות עוד אחד, ויעו"ש בקנין תורה שהוכיח כדבריו, וע' בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תל"ד אות ג' שהביא משו"ת אהל משה ח"ב סי' ס"ט וח"ג סי' כ"א דבהוספה איכא משום ביטול עצם המצוה דהרואים יאמרו דלצורכו הדליק ושינה מהמנהג וע"כ לא יצא עכ"ד, וסיים דלכתחלה יחזור וידליק כדין ובדיעבד שלא עשה כן יצא יד"ח יעו"ש. אך עכ"פ לפי דברי ר' שלמה קלוגר יש צד שידליק בספק כמספר הימים הגדול. וא"כ יש לנו ד' צדדים בספק זה. ויותר מסתבר שידליק רק נר אחד כי בכל הצדדים יש רעותא בסברתם וי"ל עוד בכ"ז.

סימן תרע"ז א', מקור לדברי החזו"א דכל יום בחנוכה נמדד בפנ"ע לעניין מקום אכילה

שאלה: רציתי לדעת האם יש מקור כתוב לדברי החזו"א דכל יום מחנוכה נמדד בפנ"ע לעניין מקום אכילה.

תשובה: דברי החזו"א על ענין מקום ההדלקה מפורסמים בשמו, אך לא כתבם בשום מקום, עי' בתשובות והנהגות ח"ב סי' שמ"ג.

סימן תרפ"ב א', מדוע אין מזכירין חנוכה ופורים בברכת מעין ג'

תשובה: ע"ד שאלתך מדוע לא אומרים מעין המאורע בברכת מעין שלוש בחנוכה ופורים, כמו שבת ור"ח וכמו שמזכירים על הניסים בברכת המזון.

עי' בלבוש סי' ר"ח דכתב משום דעל הניסים מזכירים בברכת הודאה ובברכה מעין ג' ליכא הודאה, ובלחם חמודות הובא במחצית השקל שם ס"ק י"ח כתב משום דלא הוי מועדות מן התורה, ובביאור הגר"א על שו"ע או"ח סי' ר"ח סעיף י"ב כתב הטעם משום דאף בברכת המזון א"צ להזכיר מעין המאורע דחנוכה ופורים מצד הדין כמ"ש בפ"ב דשבת אלא מצד המנהג משא"כ כאן בברכת מעין שלוש ליכא מנהגא כלל עיי"ש, ועיי"ש בנימוקי או"ח עוד טעמים.

ובשם הר"ר שמעון דסקין שמענו דאמר דבברכה מעין שלוש הוי רק קיצור של ברכות דהוי "מעין" ובמעין מזכירים רק דבר שחוזרים עליו כמו יעלה ויבוא וכו' אבל דבר שלא חוזרים עליו בשום אופן לא מזכירים אותו בברכה של מעין דהוי ברכה של קיצור. ויש שמועה המופיע בשם רבי חיים מבריסק ב"חדושי הגר"ח", ועי' בספר שהובא לדפוס בשם "כתבי תלמידים" בהערה שם צויין ש"אחד מבאי ביתו של מרן הגרי"ז חזר לפניו על ביאור זה ששמע בשם הגר"ח, נענה לו מרן "אני לא שמעתיו מאאמו"ר אך נראה שאכן אמר דבר זה". הובא בהגדה של פסח מבית לוי בריסק וכן ב"אשר לשלמה" להר"ש ברמן בשינוי קצת ביאור זה הובא גם בספרו של אחד מחכמי ירושלים רבי זאב וואלף פראנק בספרו "תולדות זאב" על מס' שבת כציון ש"אמרו לו חדשות בשם חכם אחד" ומשבח אותו כ"דבר נאה ומתקבל". וראה גם ב"ציץ אליעזר" חלק ט' סי' ל"ג ותירוצו דדברכה מעין שלוש מזכירים רק דבר שיכול להיות ברכה ולכך הזכרת שבת ויו"ט שאם שכח אומר בתור ברכה אחר בונה ירושלים מזכירים בברכה מעין שלוש [ולפ"ז מבאר שם למה מזכירים במעין שלוש אחר בונה ירושלים ולא קודם כמו בברכת המזון] משא"כ על הניסים שאין אף פעם ברכה אינו אומר בברכה מעין שלוש, ועי' בספר גם אני אודך על הש"ס סי' ע"ה הרבה טעמים כעין אלו, ועי' בכף החיים סי' תרפ"ב ס"ק ג' הביא שיטה שכן יזכיר בברכת מעין שלוש נס חנוכה ופורים והיינו שיאמר ועל הניסים ונפלאות שעשית לנו בימים אלו כי אתה ה' טוב וכו' ונודה לך על הארץ וכו' ברוך אתה ה' על הארץ וכו' עיי"ש.

סימן תרפ"ב, כיצד מבקשים הרחמן הוא יעשה לנו ניסים

שאלה: מה הביאור במה ששואלים בחנוכה "הרחמן הוא יעשה לנו נסים"? מה הכלל בזה, האם אפשר לבקש עבור דבר שהוא מעל הטבע? האם זה רק בדבר שהוא אינו "נס גלוי"?

תשובה: עי' באחרונים דעמדו בשאלה כעין שאלתך כיצד מבקשים על נס הרי זה גורע מזכויותיו, ותירץ בעל התבואות שור בספרו בכור שור על מסכת שבת כ"א ע"ב שרק אדם יחיד אין לו להתפלל שיתרחש עמו נס אבל על רבים מישראל מותר להתפלל שהקב"ה יעשה להם ניסים, ועיי"ש בבכור שור שכתב עוד תירוצים בזה. ובישועות יעקב בסימן תרפ"ב סק"ב הביא את דבריו אלו של הבכור שור ולא ניחא ליה בתירוץ זה וכתב ביאור אחר בדברי הרמ"א דהנה כל מה שאין ראוי לאדם להתפלל שיעשה הקב"ה עמו ניסים ונפלאות היינו טעמא כיון שעל ידי הנס הוא אוכל את חלקו לעולם הבא והוא מחליף חיי שעה בחיי עולם, אולם בנס שהוא גלוי ומפורסם לעיני כל ישראל הוא גורם לקדש שם שמים בעולם וזה גורם שיראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוקינו ויווכחו לראות בעליל כי הקב"ה הוא מושל ושליט בעליונים ובתחתונים ונמצא איפוא שכל מה שנחסר לאדם מזכיותיו על ידי הנס הושלם לו בכפל כפליים על ידי שנגרם על ידו קידוש שם שמים בעולם ובאופן כזה אפשר לבקש.

הלכות פורים

סימן תרפ"ו, בענין משנכנס אדר מרבים בשמחה והאם הוא גם באדר א'

שאלה: משנכנס אדר מרבים בשמחה האם הוא גם אדר ראשון. וכיצד מקיימים דין זה ומדוע לא הובא בשו"ע.

תשובה: "משנכנס אדר מרבים בשמחה" [תענית דף כ"ט ע"א]. אי הוי גם באדר ראשון? עיין בשו"ת ח"ס דס"ל דגם אדר ראשון הוי בכלל זה. אולם בשו"ת שאילת יעב"ץ לרבי יעקב עמדין זצ"ל ח"ב סימן פ"ח משמע דמה שנא' משנכנס אדר מרבים בשמחה זהו דוקא אדר ב'. וכמו שדייק בספר ראשי חודשים כהלכתם. וז"ל היעב"ץ שאלת עוד מה הזקיק את רש"י שם בגמ' תענית כ"ט משנכנס אדר, לפרש "ימי ניסים היו פורים ופסח". פשוט שהוצרך לכך משום דאי משום אדר גרידא, א"כ לימא נמי ניסן וכסלו. אלא ע"כ משום שהתחילו ימי ניסים רצופים ותכופים זה לזה. וי"ל עוד שרצה לרמז ג"כ שבשנה מעוברת אין שמחה נוהגת אלא באדר שני. והיינו טעמא משום דימי ניסים סמוכים הם כדאמרינן במגילה דף ו' אליבא דרשב"ג. דאדר ב' עיקר לעניין קריאת מגילה משום דמסמך גאולה לגאולה עדיף עכ"ל. וכעין זה כתב גם בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סי' שא תלמידו של הנודע ביהודה. ובספר דרך שיחה מקץ כתב דהוי מחלוקת עיי"ש.

ומהי השמחה, במאירי במגילה פירש דהכוונה להתפלל ולהודות לה' על הניסים והטובה. ובספר נימוקי או"ח להאדמו"ר ממונקטש כתב דבאיזה דבר שנוכל אז להרבות בשמחה מצוה איכא,

וכל אחד ישער בלבבו. ומרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בהליכות שלמה מועדים סוף פרק י"ח כתב דהא דאמרו "מרבין בשמחה", אין הכוונה שיש להרבות בפעולות של שמחה דוקא, אלא עיקר הכוונה להסיר מלבו בימים אלו כל דאגה ועצב עכ"ל. ובדרך שיחה סוף פר' מקץ כתב הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, דאם יש לו סיום או שמחה יראה שיעשנה בחודש אדר. ואם אין לו שמחה ישתה קצת יין בכניסת החודש. והוסיף שאביו הסטייפלר זצ"ל נהג כל ראש חודש לשתות מעט יין, ובר"ח אדר הוסיף קצת יותר מכל ר"ח. והטעם דהשו"ע והרמב"ם השמיטו זה עי' בשו"ת ח"ס או"ח סי' קס דתירץ דלא הוי להלכה עיי"ש. אך המג"א והמ"ב בסימן תרפ"ו הביאו דין זה ועי' בדרך שיחה פרשת מקץ דכתב דהוי רק עצה טובה ולכך הושמט.

סימן תרפ"ז מ"ב ס"ק ז', מדוע מקפידים במגילה ברוב עם יותר מתפילה

תשובה: ע"ד שאלתך עמ"ש המ"ב באו"ח סי' תרפ"ז ס"ק ז' שיש להדר לשמוע מקרא מגילה ברוב עם משום ברוב עם הדרת מלך, וצ"ב מ"ט יש להקפיד ע"ז יותר במקרא מגילה מבתפילה. ובשעה"צ משמע שהוא משום פרסומי ניסא.

הנה ודאי דגם בתפילה יש ענין של ברוב עם, עי' בשו"ת הראנ"ח ב' ע' וברדב"ז ג' תתק"י ובעוד שו"ת ופוסקים, אך מש"כ המ"ב בהל' מגילה יתכן דשם הוא משום דיש יותר ענין משום פרסומי ניסא. אך עי' בחבצלת השרון ב' דכתב דיש שני ענינים של ברוב עם דיש היכא דמוציא אחד את כל הציבור כמקרא מגילה דאז החיוב גדול יותר לבין היכא דכל אחד עושה את המצוה לבד דאז יש רק ענין של הידור ברוב עם.

סימן תרפ"ח, אימתי קורים מגילת אסתר בעיר רומי

תשובה: בענין שאלתך מתי קורין את המגילה בעיר רומי. עי' בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' תפ"א דכתב [כנראה בתשובה לבנו שגר באיטליה] דאף דכתב המג"א בסי' תרפ"ח סק"ד בשם הלבוש שבארצות האלו בחו"ל שהם בצפון ורחוקים מארץ ישראל אין לחוש שמא הן מוקף חומה מימות יהושע בן נון כי אז עדיין לא נתיישבו מדינות אלו אבל נראה לו דבמדינת איטליא שהיה מקודם יון בפרט בסביבות רומי דיש לחוש למוקפת חומה דהא כתב רש"י סוף פ' וישלח ל"ו מ"ג אלוף מגדיאל זה רומי א"כ בעת שכתב משה רבינו את התורה מפי הקב"ה כבר נתיישבה מדינה זו ולכן יש לחוש שם למוקפת חומה מימות יהושע בן נון ע"כ. אך יש לציין מה שדנו האחרונים בדברי רש"י אלו מהא דמגילה דף ו' דרומי נבנתה אחרי חטא מנשה דנעץ המלאך גבריאל יתד בים ונבנתה רומי.

סימן תרפ"ח, אם נהגו לקרוא מגילה בט"ו בעיר פראג

תשובה: בענין קריאת מגילה בעיר פראג, עי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ר' וז"ל הנה פה עיר פראג המהוללה נהגו אבותי ורבותי ואבות אבותי היראים וחרדים על דבר ה' לקרוא את

המגילה גם בט"ו ומשלוח מנות ומתנות לאביונים וסעודה ואין בין י"ד לט"ו אלא ברכת המגילה בלבד ואומרים שיש ספק אם היא מוקף חומה מימות יהושע בן נון וכן אני נהגתי אחריהם מיום שעמדתי על דעתי אבל רוב בני העיר וגם מהם בני תורה ומופלגים ויראי ה' ושלימים אינם קורין כי אם בי"ד עיי"ש עוד מה שהאריך בזה וסיים באופן שאין אני רואה אפילו מדת חסידות בזה אבל עכ"ז חלילה להקל בדבר שאבותי ואבות אבותי החמירו, והנה נשאל להרדב"ז חלק א' סי' רנ"ב על עיר מצרים והאריך שמן הדין אין וכו'. וכ"כ תשובה מאהבה ח"ג סי' תרפ"ח וז"ל ועיין בחבורי שו"ת ת"מ ח"א סי' ר' ושם בארתי מה שבק"ק פראג מהם קורין בט"ו ומהם אין קורין כלם קדושים ובתוכם ה', ואח"כ מצאתי עוד סעד לדברי בספר המאירי פ"ק דמגלה ומ"ש בשם הירושלמי עיי"ש והובא גם בכרם שלמה סי' תרפ"ח וכ"כ חמדת אריה או"ח סי' תרפ"ח ס"ג וז"ל באופן שעכ"פ יש יסוד וטעם להחמיר בעיר פראג ואולי ראו שכן נהג אבי זקני הגאון מהר"ל וחתנו הגאון מו"ה יצחק הכהן שהמה יסדו רוב המנהגים בפראג אלא שאולי הגאון מו"ה מרדכי יפה בעל הלבושים שהי' רב אחר הגאון זקני מהר"ל מפראג ב' שנים כי הגאון מהר"ל מפראג מת בשנת שס"ט והגאון הלבוש הדפיס ספריו בהאי שנה וע"כ הי' אחר מהר"ל ברבנות בפראג ואם כן בהיות דהוא כתב דאנו מוחזקים בכל גלילות אלו שהם בירכתי צפון שלא היו מיושבים בימי יהושע בן נון ע"כ משו"ה נהגו רוב אנשי הקהלה פראג אחריו רק החרדים על דבר ה' אחזו במנהג הרבנים מהר"ל זלה"ה והחסידים הקודמים כנ"ל עכ"ד. וע"ע בקובץ תורני הברכה ח"ה מה שהאריך בזה הגאון ר' גבריאל צינגער.

סימן תרפ"ח, האם יריחו [ומצפה יריחו] נחשבים לערים המוקפות חומה

תשובה: על דבר שאלתך בענין הישוב "מצפה יריחו" שאפשר לראות ממנו את העיר יריחו, מה דינו לענין קריאת המגילה האם דינם כמוקפין או כפרוזים. וכן האם יריחו עצמה נחשבת כמוקפת חומה מימות יהושע בן נון כיון שבימיו נפלו חומות יריחו?

הנה בעצם הספק שהסתפקת על העיר יריחו עצמה, עי' במוריה חוברת קמ"ד עמ' קס"ד הערה מהר"ר טוביה שולזינגר שהסתפק בכך האם יריחו חשיב מוקף חומה דהא חומת יריחו נפלה, והביא דמרן הגר"ח קנייבסקי הראה בזה דברי הגמ' בערכין ל"ג ע"ב תרגמה רב יוסף בריה דרב סלא חסידא קמיה דרב חסדא קמיה דרב פפא כגון שנפלו להן הן ומגרשיהן והא למיסתרינהו קיימי וכו'.

עוד יש לדון על יריחו דלא ברור דיריחו של היום היא יריחו של זמן יהושע [וביחוד במצפה יריחו אמר לנו המרא דאתרא שם דיותר מקובל דיש אתר עתיקות של חורבות יריחו ששם זה יריחו וכלל לא רואים אותו משם, ועוד אמר דשם הוי ככרך ששמם]. ועי' בשו"ת להורות נתן ח"ב סי' נ"ה דפסק לקרוא ביריחו בי"ד, א. משום דחומת יריחו נפלה עיי"ש דהאריך בזה. ב. משום דלא ברור שזו יריחו וע"ש עוד סברות.

סימן תר''צ ט''ז, מקור לדברי רבינו אביגדור דכל שלא אמר ארור המן לא יצא

תשובה: ע"ד שאלתך היכן מצינו בגמ' "כל שלא אמר ארור המן לא יצא", הנה מש"כ מובא ברבינו אביגדור בספרו פירושים ופסקים בפי' עה"ת {פ' כי תצא}. ושם כתב דמבואר בתלמוד דכל שלא אמר ארור המן לא יצא ידי חובתו. אך עי' בספר טוב להודות ח"ג להגרי"ח סופר דכבר העיר דלא נמצא מקור לזה, ועי' מש"כ שם המהדיר על הספר. ויש שציינו לירושלמי מגילה פ"ז הל' ג' דאמר רב צריך לאמר ארור המן ארורים בניו, ומקורו במסכת סופרים פי"ד ה"ו ובב"ר פרשה מ"ט.

סימן תרצ''ד, אם בזמן המקדש ברכו על מחצית השקל

תשובה: בענין ברכה על מחצית השקל, עי' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' י"ח שכתב וכן מתנות כהונה אין מברכין על נתינתן דאין הישראל נותן משלו אלא שהשם יתברך זכה אותן לכהן ומשלחן גבוה קא זכו ונתינת שקל בשנה כיוצא בו וכדכתיב [דברי הימים א כ"ט] כי ממך הכל ומידך נתנו לך אבל על פדיון הבן ועל הפרשת חלה ומעשרות מברך מפני שאינו מברך על הנתינה אלא על ההפרשה ועל הפדיון שתלויין בו, ועי' באבודרהם ברכת המצות ומשפטיהם שהביא את דברי הרשב"א הנ"ל וביארם. אך רבינו יהודה בר יקר רבו של הרמב"ן חולק וכתב בדף עג בזמן שהיה בית המקדש קיים היו נותנין מחצית השקל והיו מברכים עליו, ועי' בשקל הקדש למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א הלכ' שקלים א/א בביאור הלכה שם שהאריך להקשות ולבאר שיטת הרשב"א והחולקים.

סימן תרצ''ד א', האם יוצא יד''ח משלוח מנות כשנותן לקטן

תשובה: בענין משלוח מנות לקטן, עיין כה"ח סי תרצ"ד ס"ק י"ב בשם הבא"ח דאין הקטנים בכלל רעהו, וכ"כ בספר מאורי אור עוד למועד דף ק"ל סוף עמ' א', וכן כתב מהר"י נגאר בשמחת יהודה מסכת סופרים ד"א רע"ב, והביא ראיה מהירושלמי פ"ד דקטן לא חשיב רעהו ולא יצא, וע"ע שו"ת אגורה באהלך [לרבי יצחק גאטיניוו תקמ"א] ד"כ ע"ב. אמנם יעוי' בערוה"ש דאף קטן הוי בכלל רעהו, ועי' בספר שאלת רב בפל"ט הערה 2 דכתב בשם הגרי"ש אלישיב דפסק דלא יוצא דלא הוי רעהו, אך הגר"ח קנייבסקי שם בפל"ט כתב דגם קטן בכלל רעהו ויוצא י"ח.

סימן תרצ''ד י', כל הפושט יד קולא או חומרא

שאלה: האם דין כל הפושט יד בפורים נותנים לו הוא קולא, דהיינו שנפטר בשני עניים אלו אפי' שאינם עניים. או לחומרא שחוץ מב' עניים גמורים צריך ליתן לכל הפושט.

תשובה: בענין זה דנו בכמה אחרונים. והנה הסברא דהוי לקולא, יש שביארו משום דהוי דין בשמחה. וכמש"כ בפירוש בריטב"א במגילה דף ז' ולכך לא מדקדקים. ובקונטרס מצות פורים

[סנדר] עמ' 10 הביא בשם הגרי"י פישר זצ"ל דהוי לקולא. וכ"כ שם בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א דהוי לקולא לכאורה. וכ"כ בעוד כמה ספרים. אך בקונטרס שם הביא דבשו"ת חתן סופר סי' ע"ב כתב להיפך. והנה בשו"ע נפסק שגם לגוי נותנים מדין כל הפושט. ולכא' בגוי לא מקיימים מצוה זו, וא"כ קצת מוכח דהוי דין לחומרא. וכן הוכיח בקונטרס הנ"ל. אך יש שכתבו דמדין שמחה מיישב גם דין זה. עי' בספר שערי אליהו עמ' קע"ג ע"פ הריטב"א הנ"ל שמזכיר גם דין עכו"ם. אומנם עי' שם דהביא דבחיד"א בסי' תרצ"ד סע' ג' ביאר דדין כל הפושט יד הוא לחומרא, שיתן לכל הפושט אפי' אחר שכבר נתן לשתי עניים.

סימן תרצ"ה, אם נזכר באריז"ל מענין פורים כפורים

שאלה: ראיתי הובא בהרבה ספרים, קונטרסים, ועלונים בשם האר"י ז"ל פורים- כפורים שיש קשר בין פורים ליום הכפורים. ומקור הדברים הוא בתיקוני הזוהר (תיקון כ"א) והדברים ידועים. אמנם רציתי לדעת האם באמת נמצא שהאר"י ז"ל בעצמו התיחס לדבר הזה, שמשום כן הובא ונמצאת על שמו (פורים- כפורים או"ד רק נמצא בתיקוני הזוהר ומשום איזו סיבה כל שהוא אנשים שייכו את הדבר הזה לאר"י ז"ל. וכדומני שזה לא הובא בכתבי האר"י ז"ל מר' חיים ויטאל. ולכן נפשי בשאלתי ובקשתי איפה זה נמצא בהאר"י ז"ל עצמו (כלומר ממקור נאמן איך שהוא פירש את התיקוני זוהר).

תשובה: בענין פורים כפורים אמנם יש מביאים בשם האר"י אך לא נמצא כן כלל בכתבי האר"י וכמ"ש.

סימן תרצ"ה ב', בסתירת דברי המשנ"ב אם צריך לאכול בפורים ליל ט"ו

שאלה: במ"ב סי' תרצ"ה ס"ק ב' "דבליל ט"ו לבני עירות פשיטא דכבר עבר זמנה" ובשעה"צ ס"ק ד' ועיין בפרמ"ג דבליל ט"ו אין חיוב לאכול וביום ט"ו חיוב לאכל קצת.

ולכאורה זה סותר למש"כ לקמיה ס"ק ט"ז "נראה שמשהגיע הזמן בלילה יברך ברכת המזון ויאמר על הנסים וילך לבית הכנסת להתפלל ואחר כך יכול לאכול ולשתות ולשמוח עוד דהא מצוה בשמחה בשני ימים" הרי שיש מצוה באכילה גם בליל ט"ו וצ"ע.

תשובה: בענין מה ששאלתם בסתירת דברי המ"ב נראה דל"ק דמש"כ המ"ב בס"ק ב' הוא על עיקר חיוב סעודה בליל ט"ו וע"ז כתב דאין חיוב בלילה רק ביום, אך בס"ק ט"ז הביא מש"כ בשערי תשובה ובאליהו רבה דשם הנידון לענין על הניסים ולהמשיך את הסעודה בליל ט"ו וע"ז כתב דכיון דיש מצות שמחה [לא מצות אכילה] בשני הימים כמבואר בשו"ע בסע' ב' בשם מנהגים א"כ זה מהני לענין להמשיך את סעודת י"ד.

המשך שאלה: תמיהני על תשובתכם והרי המ"ב מיירי כאן באופן שסיים כבר את הסעודה בברכהמ"ז ובתפילת ערבית ולא באופן שהשע"ת מדבר שממשיך את סעודת י"ד לתוך ליל

ט"ו ואם כן מה הענין עוד לאכול ולשתות אם אין חיוב סעודה וגם כל חיוב סעודה הוא משום משתה ושמחה ואם כן איזה מצוה זה.

תשובה: על מה שהערתם ותמהתם על דברינו בביאור דברי המ"ב לענין סעודה בליל ט"ו, ודאי יש בכך חידוש גדול אך זו היא סברת המ"ב והשערי תשובה ולמעלה בקודש באליהו רבא דיש כאן עצה בשביל להתפלל מעריב בזמן ולפטור בעית על הניסים שיברך ויתפלל באמצע ואעפ"כ יחשב עדיין סעודה אחת לענין דנקרא שממשיך את הסעודה הקודמת וע"ז כתב שיש מצות שמחה בשני ימים לענין המשכת הסעודה ולא לענין חיוב של סעודה חדשה דכיון דיש שמחה בשני ימים יכול להמשיך סעודתו וברור דזה הפשט בדבריהם. ועי' באור החמה על המ"ב דכתב דסברת החולקים שהביא הבאר היטב שם שהובא במהרי"ל שהתפללו רק בחצות כיון דס"ל דא"א להמשיך את הסעודה והשמחה אחרי מעריב וברכת המזון. והיינו דהיה קשה להם קושיתך ולכך לא נהגו כן אבל דעת החולקים המובא במ"ב ס"ל כמ"ש.

סימן תרצ"ה ב', האם אכילת זרעונים דוקא בלילה

שאלה: עי' במג"א ובמשנ"ב בסי' תרצ"ה דכתבו דמש"כ הרמ"א שם דיש לאכול זרעונים בפורים, היינו בלילה. וצ"ב למה דוקא בלילה.

תשובה: הנה המקור לאכילת זרעונים שהובא ברמ"א הוא בדברי הכלבו שכתב וז"ל והמנהג לאכול זרעונים באותו לילה. עכ"ל ובאמת כבר בספר ערוך השולחן שם תמה על זה, למה דוקא בלילה?

וכתב שם דבאמת המנהג לאכול זרעונים גם ביום. וכן הוכיח בספר ליקוטי מהרי"ח או"ח שם מסתימת לשון הרמ"א, דהמנהג הוא גם ביום. ועוד שהרי הרמ"א הביא מנהג זה בסימן תרצ"ה, שהוא הסימן שכתב בו את הלכות סעודת היום עיי"ש.

סימן תרצ"ה ד', משלוח מנות לשונאו

שאלה: שמעתי שיש מעלה מיוחדת לשלוח משלוח מנות לשונאו. (חס ושלום!). רציתי לדעת האם יש מקור לזה מפורש, או דזה רק בכלל "רעות" ודבר שהעולם אומרים.

תשובה: בענין מעלה לשלוח משלוח מנות לשונא, עי' בספר ארחות חיים [מספינקא] סי' תרצ"ה ס"ק ט' שהביא בשם שו"ת מור ואוהלות אהל ברכות והודאות סי' מ"א וז"ל עיקר מצות משלוח מנות כמ"ש במקרא איש לרעהו, שפירושו אוהבו להרבות השלום כו'. ויצא לנו הדין שאם שלח מנות לשונא ידוע בפורים לא יצא ידי חובתו וצ"ע. ועיי"ש דבזה יישב אמאי לא מברכים על משלוח מנות דאולי הוא שונאו. ושוב הביא מספר הדר"ק דף כ"ו אות קל"ה, שכתב דלהיפך מסתברא דעי"ז יוכל לבא לידי אהבה, וכדרך שעשה אהרן הכהן. ואמרו בגמ' פסחים קיג ובב"מ דף ל"ב אוהב לפרוק ושונא לטעון מיכף יצרו עדיף ע"כ. ועי' באבני ישפה ח"ח סי' קי"ד דהאריך בענין זה. ועי' בקובץ הלכות פסקי ר' שמואל קמינצקי עמ' קצ"ז דגם

הביא את שתי הדעות. ובמגיה שם הביא את לשון הב"ח סוף סי' תרצה ד"ה "וצריך", שכתב בטעם שחייבו חז"ל ליתן מנות רק לאדם א' ולא לכמה בנ"א, דבשמחת האדם עם אוהביו ורעיו אולי לא ימצאו לאדם אוהבים רבים. כמ"ש רז"ל ב"ב ט"ז או חברא כחברי דאיוב וכו' וכן אמרו אבות פ"א קנה לך חבר. ע"כ המצוה לשלוח ב' מנות לרעהו הטוב להיות שמח ושש עמו ע"כ. הרי דעיקר המצוה הוא ליתן לאוהבו דוקא. אך הביא שבספר פלא יועץ מע' פורים כתב ומצות משלוח מנות איש לרעהו כו', מה טוב לשלוח כו' למאן דאית ליה קפידא עילוי' כדי לשמח לב אומללים ולהחיות לב נדכאים ולהרבות אהבה ואחוה שלום וריעות, דכיון דעביד מצוה חדא ליעביד מצוה אחריתי. ע"כ לשונא דוקא. וכ"כ בדעת חכמה ומוסר ח"א סי' כה שעיקר המצוה לשלוח לשונא דוקא. ועי' שו"ת קנין תורה ח"ז סי' נ"ה עיי"ש שהאריך. [וכ"כ דאינו יודע מהו ספר דר"ק אך הננו לגלות דהכונה לספר הדרת קודש להר"ר אברהם יעקב סופר].

שו"ע יורה דעה

סימן ג', מיהו ספר דרך החיים הנזכר בדרכי תשובה

שאלה: בדרכי תשובה סי' ג' סק"א ציין להדרך החיים סוף סימן זה וכידוע ספר דרך החיים לר' יעקב מליסא אינו על סדר הסימנים וגם אין שם כלל הלכות שחיטה וכנראה יש איזה ט"ס אם אפשר להודיעני לאיזה ספר כוונתו

עוד ציין שם למנחת הזבח בקומץ כלל ב' ובעשרון שם סק"ו ושם ציין לאיזה ספר בראשי תיבות שהוא בא"ת דהדר"ח ואולי זה אותו ספר הנ"ל אלא שאיני יודע גם ר"ת זה של המנחת הזבח אם אפשר לעזור לי בזה תודה רבה.

תשובה: שמחנו לקבלת מכתבכם ספר דרך חיים המובא כו"כ פעמים בדרכי תשובה הכונה לספר תורה אור ודך חיים להרב חיים בן בנימין ברודא תקפ"ג גרודנו על הל' שחיטה, וזה גם כונת המנחת הזבח שכתב כ"כ בתו"א בדהדר"ח והכונה בספר תורה אור דרך החיים וכונה כנ"ל.

סימן ס''ג, אם יש חשש בשר שנתעלם מן העין בעבד כנעני לאחר טבילה

שאלה: בדין בשר שנתעלם מן העין, האם צריך לחשוש גם אם היה הבשר עם עבד כנעני לאחר שטבל לעבדות וחייב במצוות כאשה?

תשובה: בדין ע"כ לענין בשר שנתעלם מן העין, עי' בספר יבין שמועה דף ב' ע"א שכתב לענין שחיטה וכן דין עבד כנעני כדין אשה שאם הוא מומחה מוסרין לו לשחוט לכתחילה כדין ישראל גמור שלענין איסורין דין עבד כנעני הוא כדין אשה כמו שאמרו בגמרא חגיגה דגמרינן לה לה מאישה נאמר באישה וכתב לה ספר כריתות ובשפחה נאמר או חפשה ולא נתן לה הכי הרי דין שפחה לענין איסורין כדין בת ישראל והוא הדין עבד. ועי' מש"כ הש"ך יו"ד סי א' סק"ב גבי נאמנות עבד לגבי שחיטה דסתם עבדים יש להן כל המדות הרעות יותר מן הריקים והפוחזים ואינן בחזקת כשרות אבל כשמכירים אותו שהוא כשר הרי הוא בכלל רוב מצוים אצל שחיטה מומחים ומוחזקים הם יעו"ש. ועי' בפמ"ג בפתיחה שכתב ולענין עדות עבד כנעני ושפחה כנענית נאמנות ככל עד אחד נאמן באיסורין כמו אשה עי' יור"ד סי' א' בש"ך אות ב' ותבואות שור אות ח"י וסי' קכ"ז בש"ך אות כ' עכו"ם אין נאמן יע"ש הא עבד כנעני מהימן ובתנאי שיהא מוחזק בכשרות דכל ישראל מוחזקים בכשרות מן הסתם לא עבד כנעני אלא א"כ מכירין שמוחזק בכשרות וי"ל זה בשחיטה דיש חזקה שבהמה בחייה צריך נגדה חזקת כשרות משא"כ באיסורא דלית חזקה י"ל דמהימן אף באין מכירין אותו וי"ל סתמן בכלל ריקים ופוחזים וצ"ע. ויש שהביאו ראיה ממתני פסחים דף פ"ד א"ר צדוק מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלה.

הלכות גיד הנשה

סימן ס''ה ה', גיד הנשה האם חייב בלי שיתן עליו תבליו ויאכל

שאלה: שמעתי שכ' החזו"א דאין אדם חייב על גיד הנשה אא"כ נתן עליו תבלין וכדו' ואכלה, היכן חזו"א זה והאם דנו האחרונים בדבריו?

תשובה: בענין גיד הנשה, דברי החזו"א נמצאים בחזו"א או"ח סי' קכ"ד דף כ"ד ע"ב, וכתב דאפשר דבכל הני מאכ"א שאין בהם הנאה בשעת אכילתן אינו לוקה אלא א"כ תקנן בתבלינים או עירבן במאכל אחר עד שיהיה ראוי לאכילה, אך יעוי' בפרי מגדים בפתיחה כוללת הל' פסח ח"ב פ"ב ס"ב דחולק על החזו"א דגיד הנשה אם אוכלו כמו שהוא לוקה אף דלא נהנה ורק אם עירב בהם דברים המרים לא הוי דרך אכילתן ופטור דאף שחייבה תורה עליהן מ"מ אין לך אלא חידושו, ועי' במנחת אשר פר' וישלח מש"כ עליו.

סימן ס''ה, אם גיד הנשה נוהג גם בגיד הנשה של בהמות נקבות

תשובה: עיין בפתחי תשובה יו"ד סי' ס"ה ס"ק ב' בענין מה שכתב הכרתי ופלתי ס"ק ט"ו שמנקר אחד הרעיש העולם שגיד הנשה הוא גיד אחד שאינו נמצא אלא בבהמות זכרים ולא בנקבות

[ויש שביארו שהכונה לאבר ההולדה עי' בהמעין המצוין לקמן] ולא מצאו חכמי פראג מענה עד שהוא ז"ל הראה לו בסמ"ג שכתב שנוהג בזכרים ונקבות וא"כ על כרחך אינו אותו הגיד. ורבים תמהו דזה הוא שגגה דסמ"ג מיירי שנוהג בזכרים ישראלים ונקבות אבל מהגיד לא מיירי אם הוא הנמצא בזכרים ובנקבות גם בספר תולדות אדם ח"ב להגרי"ז מוולזין אחי הגר"ח חשב זה בין השגיאות ולהורות כי השגיאה מצודה פרוסה על כל החיים כקטן כגדול ועיי"ש שהביא שו"ת חתם סופר יו"ד סי' ס"ט מה שפלפל ליישב דברי הכו"פ עיי"ש.

ומצאנו שהביאו בכמה ספרים שהכרתי עצמו תיקן אח"כ את הדבר שמחק תיבת סמ"ג וכתב תיבת סה"נ והוא סדר הלכות ניקור ונדפס כיום בגליון השו"ע הוצאת פאר התורה סימן ס"ה על הפתחי תשובה סק"ב וז"ל מצוה לפרסם דברי הרב שלמה מיכאל נעכעס נדפס בירחון שערי ציון חוברת היובל שנת תר"צ סימן כ"ה שכתב בזה"ל ופתרון החידה מצאתי כי אצלי נמצא ספר כרתי ופלתי שהדפיס הגאון ר' יהונתן ז"ל בחייו אלטונא תקכ"ג ויש בו כמה הגהות מעצם כי"ק ז"ל ובמקום הזה בסימן ס"ה על התיבות ואז הראתי לו סמ"ג העביר הגאון ז"ל קו על תיבת סמ"ג והגיה בזה"ל סה"נ והוא ר"ת סדר הלכות ניקור שבאמת שם כתוב דהגיד הנשה נמצא בזכרים שורים ונקבות פרות עכ"ל בגליון השו"ע יו"ד.

אך כעת ראינו דבר חדש בגליון המעין תשרי תשע"ו שמצאו עותק זה של הכרתי ואין זה כתב יד של בעל הכרתי ופלתי רק הוא כרתי ופלתי של רב אחד שחי כמה דורות אח"כ ונקרא ג"כ ר' יהונתן אייבשיץ וההגהות הם הגהות של הרב ההוא.

הלכות בשר בחלב

סימן פ"א ז', אכילת דבר אסור שמותר משום חזקה או רוב או ביטול ברוב אם מטמטם הלב

שאלה: האם ישנו מקור הדן באדם האוכל דבר אסור ונסמך על חזקה או רוב וכן על ביטול ברוב, האם גם בזה נאמר שמאכלות אסורות מטמטמין הלב או לא.

תשובה: לענין טמטום הלב באכילת מאכל שנתבטל בששים או ברוב או מותר משום חזקה, עי' בקצות השלחן חלק ט' עמוד י"א שכתב שאינו מטמטם, וכן דעת מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א והגרח"פ שיינברג זצ"ל המובאים בספר הליכות חיים אות רכ"ז ובשו"ת דברי חכמים יו"ד פ"א הביא שכן דעת הגר"י קמינצקי זצ"ל, אמנם עי' בשו"ת תשובות והנהגות ק"צ ד"ה ועוד שכתב שבמאכלות אסורות הלך אחר הרוב היינו אף באופן שהתורה התירו מדין חזקה כיון שמדינא מותר לתלות שאין כאן האיסור. אבל אם נמצא אח"כ איסור אף אם האכילה בשעתה לא נאסרה מטמטם את הלב. ועי' בשו"ת משנה הלכות חלק ז סימן קי"ד לענין שכתב שמותר לאוכלו והאומר אסור עובר על אחרי רבים להטות אבל אם פורש ממנו מצד טמטום הלב אין בזה איסור אדרבא דבר טוב הוא עושה כיון שפורש לא מטעם שהוא

אסור מן התורה רק מצד טבע האיסור. [ויש לדון בדבריהם דהרי התורה היתירתו וא"כ אין כאן מציאות של איסור וי"ל.]

סימן פ"ו, דין ביצה בחלבון בלי חלמון

תשובה: עי' בפמיג בסימן פ"ו בשפ"ד סק"ו שהביא דברי הפר"ח בשם הריק"ש שטרפה. והפר"ח בעצמו הניח זה בצ"ע. ושם כתב דע"פ חכמי הטבע כן הוא בביצה האחרונה של התרנגולת שעמדה מלדת. והגאון היעב"ץ תמה על זה מנין לנו להוסיף על דברי חז"ל עיי"ש. ובפמ"ג כתב דבלול שאין דבר טמא ביניהם פשיטא שיש להתיר.

סימן פ"ח, מקור ללשון פרווה

שאלה: מהו המקור למילה "פרווה" למדתי יור"ד עם הנושאי כלים הש"ך וט"ז ועוד ואין אף אחד מהם משתמש במילה הזאת, אלא הם אומרים כלי שאינו בשרי ואינו חלבי, והאם המילה הזאת היא ב"אידיש" ומאיפה, ומתי התחיל להשתמש במילה הזאת, והאם יש לו איזה משמעות וביאור, או סתם משתמשים במילה הזאת לתאר דבר שאינו בשרי ואינו חלבי, או האם המילה הזאת בא משפה אחרת, נא ללמדני בענין הזה פירוש ומקור למילה הזאת?

תשובה: מה ששאלתם למקור המילה פרווה, הנה באמת מילה זו היא חדשה ומופיעה רק בספרי הפוסקים שאחרי מלחמת העולם, ומילה זו אינה עברית ומקורה ביידיש שפרושו ע"פ מילון ביידיש לא כאן ולא לכאן, והמקור אינו גרמנית ע"פ יוצאי גרמניה ששם קראו לכך ניילק, וכן אין המקור באנגלית וצרפתית ורוסית ושאר השפות הסלביות ע"פ דוברי שפות אלו, וכנראה המקור הוא ממזרח ארופה מפולין. ולאחמ"כ ראינו בספר לשון חכמים ח"א אות פ' דפארעווע הוא מלשון "פרבר" המובא בזבחים דף נ"ה ובמס' תמיד דף כ"ט והוא מקום אחורי כותלי קדשי קדשים ודרשו חז"ל כלפי בר וכן פי' התרגום כלפי ברא ושמעתי בזה הטעם על מה שאומרים העולם על שפירושו כלפי חוץ רצונו לומר שעומד מבחוץ ואינו לא בשרי ולא חלבי

סימן פ"ט ג', מקור לדברי הפמ"ג דחריף שחתכו בסכין חלבית אסור לאכלו תוך ו' שעות לבשר

תשובה: ע"ד שאלתך היכן המקור לדברי הפמ"ג באו"ח סי' תצ"ד סק"ו בא"א דחריף שחתכו בסכין חלבית אסור לאכלו תוך שש שעות לבשר, דהרי התירו בסי' פ"ט אפי' נתבשל בקדרה בת יומא של חלב.

הנה הפמ"ג אינו צריך מקור שזהו חידושו שלו, אך באמת יעויין בדברי הגרעק"א סי' פ"ט על דברי הש"ך ס"ק י"ט שם דמשמע דחולק על הפמ"ג, ויעויין בדרכי תשובה סי' פ"ט ס"ק מ"ב מה שהביא שביד יהודה נקט שדברי הפמ"ג היינו בסתם סכין שיש שמנונית טוח על פניו, ויעו"ש עוד מש"כ בזה וע"ש דחולק עליו, וכן בדעת תורה בסי' תפ"ט חולק עליו, ועוד יעויין

בס' בדי השולחן סי' פ"ט ס"ק צ' שנקט בדעת הפמ"ג שהיינו אפילו בסכין נקי, אך יעוי' שם ובעוד פוסקי זמנינו ועי' בספר דבר חריף [לרבי משה טוביה דינקל בית שמש] באורך דמקילים בכך. ומה ששאלת מבישל בקדירה בת יומא של חלב אין הדבר דומה, דשם הוי בלי דבר חריף אבל אי בישל דבר חריף בקדירה בת יומא תלוי באותה מחלוקת עי' במ"מ שציינו, ועי' באורך בכ"ז בקובץ אוצרות ירושלים תשס"ב עמ' ש"ע מאמר ארוך בענין זה מהרה"ג ר' יעקב עקיבא רבינוביץ ושם גם נחת לחלק בין אכל בשר ורוצה לאכול אח"כ חריף שנחתך בסכין חלבית לבין אכל צנון חריף שנחתך בבשר שלא יצטרך לחכות שש שעות, ולפ"ז ר"ל דאולי אין מחלוקת בין רע"א לפמ"ג עיי"ש.

הלכות תערובות

סימן ק"ב א', דבר שיש לו מתירין בתשמיש שאינו מכלה

תשובה: ע"ד שאלתך האם שייך דין דבר שיש לו מתירין בדבר שהנפק"מ היא שימוש שאינו מכלה, עי' בצל"ח ביצה ד' ובנובי"ת אה"ע סימן ל"ח שכ' דהסברא של דבר שיש לו מתירין שייכת רק בדבר מאכל או בחפץ ששימושו מכלה אותו ואין משתמשים בו אלא פעם אחת דבזה אמרינן דעד שתאכלנו היום באיסור תאכלנו למחר בהיתר, אבל לגבי שימוש בכלים כשאין השימוש מכלה את הכלים וכן לענין טלטול כלים ואוכלין לא שייך לומר דהוי דשיל"מ כיון שיכול לטלטל גם היום וגם מחר וא"כ צריך להקל ולהתיר לטלטלו בשבת שלא יפסיד את הטלטול של היום, ועיין בחידושי רע"א על המג"א סי' ש"ח סקי"ז דלא נקט כסברא זו של הצל"ח ובכל גוונא חשיב לה דשיל"מ. ועי' באפיקי ים ח"ב סי' כ"ג, ועי' מנחת ערב [לרבי מכלוף עידאן תשי"ב] דף ל"א סע"ב דחילק כן בין אכילה לבעילה.

סימן ק"ג, דין ביטול איסור לכתחילה ע"י עכו"ם

שאלה: עובד זר שיודע דיני כשרות ועובד אצל יהודי במטבח, אך לא ידע שאין מבטלין איסור לכתחילה, ונתן בכוונה קצת חלב בסיר בשרי כדי לתת בו טעם טוב, ולאחר מכן נודע הדבר. האם אמרינן דאין מבטלין איסור לכתחילה שייך גם בגוי?

והנה בשר בחלב מעיקר הדין מותר לבטלו, כי דין אחד משישים בבשר בחלב אינו כלל מדין ביטול, אלא שכיוון שאין בו נתינת טעם לא נחשב כלל בשר בחלב, שדרך בישול אסרה תורה (ודרך בישול היא רק כשנותן טעם), ולכן לא שייך בו דין "אין מבטלין איסור לכתחילה", אלא שאסרו חז"ל לבטלו כי נראה כמבטל איסור, ומדין לא פלוג (שו"ת רעק"א מהדורא קמא ר"ז ד"ה הנה וד"ה וכיון) האם גם בגוי שעשה כן יאסר התבשיל?

ומה עם עשה כן הגוי בתרומה דלכו"ע אסור לבטלה מדאורייתא, מדין "משמרת תרומותי" שאסור לאבד תרומה, והרי כשמערבה בחולין מבטל את קדושתה וכאילו מאבדה (פרדס

רימונים י"ט, הובא באבני מילואים בשו"ת שבסופו י"ח ד"ה ולענ"ד. וכן אתוון דאורייתא כה בסופו)?

תשובה: בענין בטול איסור לכתחילה ע"י עכו"ם, עיין בתשובות הרדב"ז ח"ג סי' תקמ"ז שהאריך בזה, וע"ע בתשובת מהר"מ מלובלין סי' ק"ד, ובפרמ"ג סי' ק"ג בשפ"ד סקי"ד שבאר דבריו. וע"ע בכנה"ג סי' פ"ד בב"י אות קי"ד מש"כ בזה.

הלכות מאכלי עכו"ם

סימן קט"ז א', ביצה קלופה שמניח בחמין מלמעלה בשבת, האם יש חשש גילוי

תשובה: בענין ביצה קלופה שמניח בחמין מלמעלה לענין גילוי, עי' בשו"ת ישכיל עבדי יו"ד ח"ח סי' י"ד אות ד' דכתב דכיון דהוי לכבוד שבת שומר מצוה לא ידע דבר רע. עוד י"ל דעי' בב"י יו"ד סי' קט"ז דכתב בשם הרמב"ם דמשקה חם אין בו משום גילוי משום דזוחלי עפר מתין מן ההבל עיי"ש, וא"כ ה"ה בחמין בשבת, ויל"ע.

סימן קט"ז ב', אכילת בשר אחר דגים הוא סכנה, מדוע אינו סכנה אצל עכו"ם

תשובה: ע"ד שאלתך בענין איסור אכילת בשר ודגים דהוא מטעם סכנה שקשה לצרעת כמבואר ביו"ד [סי' קט"ז סעיף ב'], א"כ למה לא רואים סכנה זו גם אצל נכרים?

עי' בחת"ס יו"ד סי' ק"א דלרמב"ם ליכא סכנה בזמן הזה, ועי' שו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קכ"ד מחכם אחד שאמר לו בשם ספר הקנה דאחר אלף החמישי בטלה הסכנה ומחמת זה התיר בדובב מישרים ח"ג סי' ל"ט דעכ"פ נסמוך להקל דסגי בביטול בס', וא"כ לכן יתכן דאין רואים סכנה בגוים.

ועי' בספר תפארת צבי על יו"ד סו"ס צ"א מהגה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין שהאריך בזה לומר דדגים עם בשר אינו משום סכנה אלא משום רוח רעה ולכן התיר לכבוד שבת אף כשנתערבו בפחות מס' מחמת דשומר מצוה לא ידע דבר רע ואין לו לחוש לרוח רעה, וא"כ א"ל דעל גוים מרוב גסותם לא שורה רוח רעה. עוד ידוע דכתבו בספרים דטבע הגוים שונה [וכעין מש"כ בע"ז דף ל"א ע"ב לענין שקצים ורמשים] ואין להביא מהם ראיה על טבע היהודים.

עוד נראה לומר דמי אמר דלא מזיק להם אולי חלק מהמחלות שבא עליהם הוא מחמת ד"ז.

סימן קט"ז ה', האם יש ענין לא לסמוך על רוב

תשובה: ע"ד שאלתך בענין האם יש ענין לא לסמוך על רוב, בביטול ברוב. עי' בפתחי תשובה סוס"י קט"ז מביא מחלוקת הפוסקים אם מותר להחמיר בדבר שנתבטל בשישים דכיון שחז"ל

התירו הוי כאפיקורסות, ונחלקו בזה האו"ה והסולת למנחה בשם התורת האשם עיי"ש. ובספר משמרת שלום צ"ט ס"ק י"ג כתב דיכול להחמיר. ועי' בספר בית שערים יו"ד ת"י דכתב דיכול להחמיר, ועי' בשו"ת מהרש"ם והביאו בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ח סי' קנ"ג וכן בשו"ת שרגא המאיר דהביאו ראיה מרש"י בביצה דף ג' ע"ב דיכול להחמיר. ועי' באג"מ ח"ח עמ' קפ"ג דכתב דביטול ברוב יכול להחמיר אבל בביטול בשישים במין בשאינו מינו ודאי אין להחמיר, ותמה על הסולת למנחה שאוסר, ועי' בתשובות והנהגות ח"ב סי' שע"ה דדחה ראיה זו, ועיי"ש דמחלק בין תערובת יבש ביבש וכן תערובת לח במינו דאולי יש מקום להחמיר מצד מידת חסידות לבין לח בלח בשאינו מינו דאין מקום להחמיר כלל. ועי' בבני יששכר חודש אדר מאמר ב' דרוש ז' דאין להחמיר כלל, אדרבא יש מצוה לאכול כי כך סיבב הקב"ה עיי"ש, ועי' בשו"ת שרגא המאיר ח"א סי' ל"ו ובשו"ת אבן יקרה [וייס] יו"ד סי' ל' ועי' בספר כשרות והכשרים בהלכה סי' ד' פרק ד'. [כל הספרים נמצאים באוצר החכמה]. הרי הורית לדעת דיש שכתבו דמותר להחמיר מצד מידת חסידות ויש שאסרו להחמיר.

סימן קי"ז א', מראה מקומות בענין דגזירות חכמים רק היכא דלא מפורש בתורה להיתר

תשובה: ע"ד בקשתך למ"מ בענין דברי הט"ז יו"ד סי' קי"ז שגזירות חכמים הם רק כאשר לא מפורש בתורה להיתר, והאם יש שחולקים עליו. עי' בשו"ת רע"א מהדו"ק סי' ע"ד דנחלק במקצת על סברת הט"ז וכתב דדוקא היכא דעשאו הכתוב מצוה לא היה לחכמים לאסור כגון גבי עשית דין דהוה מצוה ומפורש בקרא גבי בית דוד "דינו לבוקר משפט" דבית דוד ידונו בהא אמרינן דאין ראוי לחכמים לאוסרו אבל בדבר הרשות שפיר יש לומר דאף שמפורש בקרא דשרי מצו חכמים לאסור ע"ש. ויש חולקים על הכלל הזה עי' פתחי תשובה יו"ד סי' קי"ז סק"ג, ועי' בשו"ת חת"ס יו"ד ק"ח שכ' שכבר קדמו הכ"מ הל' מלכים פ"ג ה"ז לחידוש הט"ז, ועי' בשדי חמד ח"א מערכת יו"ד כלל י"ז בדעת שאר ראשונים ובפרט בעלי התוס' אי ס"ל כיסוד הט"ז ע"ש. ומאידך גיסא מצאנו בראשונים כדברי הט"ז, עי' בשלמי תודה [להגרב"צ פלמן] על סוכות סי' ע"ז ענף ד' דהביא ראיה מ"תוס' רבינו פרץ" בפסחים כ"ג. בד"ה אי הכי לכתחילה נמי גבי איסור סחורה במאכלות האסורות שכתב להדיא כסברת הט"ז דרבנן לא אסרו מה שהתיר הכתוב בפירוש עיי"ש, וכן הביא ראיה מתוס' הרא"ש בסנהדרין דף י"ט בד"ה מלכי ישראל. ועי' במנ"ח מצוה שכ"ג דביאר את דברי תוס' בחגיגה י"ח ע"א ע"פ דברי הט"ז, וע"ע בפרי יצחק ח"א סימן ל"א ד"ה ואין, ובשו"ת תורת חסד סימן י"א ובשו"ת בנין ציון החדש ח"ג סימן כ"ו ובספר שלמי תודה הנ"ל סוכות סי' ע"ז אות ד' באורך.

הלכות הכשר כלים

סימן ק"כ, האם מותר להחזיר קפה לקופסה שאינה טבולה

תשובה: ע"ד שאלתך באדם שהוציא קפה מקופסת קפה וכד' כדי לשתות וראה שיש יותר מכפי שרצה, האם מותר להחזיר לקופסא או דילמא אסור משום דהכלי בעי טבילה.

עי' בשמירת שבת כהלכתה סי' ט' הערה מ"א בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דמותר להחזיר את העודף דלא חשיב כשימוש בכלי סעודה אלא רק כהמשך המצב הקודם, וכאילו הוא מחזיר לתוך ערימת קפה שבתוך עטיפה של נייר ומכיון שבלא"ה מבואר במסגה"ש על הקישו"ע סי' ל"ז ס"ק ו' דצלוחית שאין משתמשים בה ככוס וגם אין מבשלים בה י"ל דלא חשיב ככלי סעודה ואין לברך על טבילתה, לכן בני"ד יש לסמוך שא"צ טבילה ע"כ. אך עיי"ש דכתב שאם רגילים להביא את הקופסא של הקפה נמס לשולחן הו"ל כבקבוק של יין, י"ל שגם לפי המסגה"ש צריך טבילה בברכה.

סימן ק"כ ג', חילוק בין ברכת המזוזה בלשון רבים לטבילת כלים דתלוי כמה מטביל

שאלה: מדוע הברכה על קביעת מזוזות היא תמיד בלשון יחיד ואילו על טבילת כלים היא תלויה במספר הכלים (כלי/כלים)?

תשובה: בענין שאלתך מה הטעם מדוע הקובע כמה מזוזות מברך בלשון יחיד לקבוע מזוזה ולא תקנו לברך בלשון רבים לקבוע מזוזות, וכן יש להוסיף דכן יש לשאול גם בהדלקת נרות שבת ונרות חנוכה דמברך תמיד בלשון יחיד, ואילו בטבילת כלים כאשר טובל כלים רבים מברך בלשון רבים מצאנו כמה טעמים, א'. בשו"ת מהרש"ג יו"ד סי' מ"ט דבתורה מה נאמר וכתבתם על מזוזות הכונה על הפצימים של הפתח, ולא על פרשיות עצמם ואם נאמר בנוסח הברכה לשון רבים מזוזות היה אפשר לטעות שהברכה היא ג"כ על הפצימים כלשון התורה ולכן שינו לומר בלשון יחיד לקבוע מזוזה לומר שהמצוה לקבוע הפרשיות עצמם ולא המצוה לקבוע הפצימים. אך תירוץ זה אינו עונה על הדלקת נרות. ב' כתב שם טעם נוסף דלא רצו לחלק בין טבילת אדם לטבילת כלים, והוסיפו להזכיר תיבת כלי שמצד ההלכה היה די לברך בנוסח על הטבילה וגם לחלק בנוסח הברכה בין לשון יחיד לרבים על טבילת כלי אחד מברך על טבילת כלי ועל יותר מאחד על טבילת כלים. ג. בתורת שבת סי' רס"ג ס"ק ח' כתב דמצות טבילת כלים שייכת לכל כלי וכלי בפני עצמו לא כן בהדלקת נרות שבת וחנוכה כיון שהדליק נר ראשון כבר יצא ידי חובתו והשאר אינו אלא להידור אך זה אינו מתרץ על טבילת כלים. ד. בשו"ת שבט הלוי ח"ו בסי' ק"ס כתב דבכלים ששייך גם לטבול כלים הרבה בבת אחת תקנו לברך בלשון רבים גם שטובל בזה אחר זה מה שאין כן במזוזות ובהדלקת נרות. וע"ע במשמרת חיים דף צ"ד אות ד'.

הלכות עבודת כוכבים

סימן קנ"א י"ד, בגדר לא תחנם בשבח פועל נכרי על עבודתו

תשובה: ע"ד שאלתך בגדר איסור "לא תחנם" האם אסור לשבח את מלאכתו כשאינו משבח את הגוי עצמו, ומה הדין כה"ג כשיש בזה תועלת ליהודי.

עי' בחזו"א [יו"ד סימן ס"ה ס"ק ד'] שכתב שהותר ליתן להם חן כל שעושה לריוח הישראל, כמו שכתב הר"ן פ' השולח שהותר לשחרר עבדו לתועלת הישראל ואין בזה איסור מתנת חנם, ה"ה שלא אסרה תורה ליתן להם חן לתועלת הישראל עיי"ש. וכן כתב בשו"ת שרגא המאיר ח"ז סימן ק', שמותר לשבח אומן ולומר שהוא אומן טוב לעבודה ואין כאן לא תחנם, כיון שהוא לטובת הישראל לדעת איזה פועל לקחת ולא מתכון לטובת הנכרי לשבחו. ובכה"ג לא נאמר בו האיסור לא תחנם. ובספר לא תחנם [לרבי אברהם זאב רוזנר תשנ"ח] פרק שלישי סעיף ג' ובהערות שם הביא שכן אמר לו גם הגר"ח קנייבסקי שליט"א. וכן כתבו עוד כמה ממחברי זמנינו. ומוכח בזה שסתם לשבח פועל על עבודתו אסור ורק לצורך ישראל מותר.

סימן קנ"ג א', איך מותר להעסיק מורים ללימודי חול מי שלא שותו"מ או גוי

שאלה: "ואין מוסרים להם תינוק ללמדו ספר או ללמדו אומנות דמשכי ליה למינות. (רמ"א יו"ד קנ"ג-א) איך מותר לבתי ספר בחו"ל להעסיק מורים ללימודי חול שהם אינם שומרי תורה ומצות או גויים?

תשובה: בענין לימודי חול ע"י נכרים בחו"ל צ"ל דכיון שהלימודים הם בתוך הבית ספר חרדי ותחת פיקוח המנהל אינו בכלל מסירת תינוק לנכרי. וכ"כ בספר זכרון שלמה חיים על מסכת ע"ז.

סימן קנ"ז, המית עצמו כדי לא לעבור עבירה אי חשיב מאבד עצמו לדעת

תשובה: ע"ד שאלתך באדם שאיבד את עצמו לדעת ל"ע, כדי להימנע מעבירה, ולא שהכריחו אותו, האם זה בכלל מאבד עצמו לדעת.

הנה אף שעשה שלא כדין אין זה נקרא מאבד עצמו לדעת לענין דיני אבילות ושאר ענינים, כמבואר בב"י יור"ד סימן קנ"ז, וכן מבואר בשו"ת בשמים ראש סימן שס"ה, וכ"כ מרן החיד"א בספרו שם הגדולים אות י' סימן כ"ז.

סימן קנ"ז א', [בפתחי תשובה שם] בדין אם מה שצריך להוציא רק חומש מנכסיו על מ"ע הוא גם כשעובר מעצמו על מ"ע

תשובה: ע"ד הספק אשר נסתפקת דקימ"ל דעל ל"ת חייב להוציא כל ממונו אבל על מצות עשה אין אדם חייב להוציא כל ממונו כשאונסים אותו על מצות עשה וחייב להוציא רק חומש האם הוא דווקא כשבאים לאונסו על מ"ע, אבל אם רוצים לגוזלו והוא מעצמו רוצה לעבור על מ"ע ועי"ז ינצל יהא אסור.

עי' בפתחי תשובה יו"ד סי' קנ"ז סק"ד שהביא בשם המשנת חכמים שהסתפק בכך, ומש"כ להביא ראיה מהגמ' ב"ק ט: לענין קיום מצוה שחייב להוציא רק חומש מממונו לקיום מצוה וכמו שהובא בב"י {או"ח תרנ"ו} שזהו המקור גם לדין זה כמבואר בבאר היטב שם ס"ק ב', ושם אף אחד לא אונס אותו? הנה בב"ק רק מבואר דא"צ להוציא יותר מחומש על מצוה, אך כשבאים לאונסו סתם על ממונו דאין זה אונס השייך כלל למצוה, והוא זה שמקשר את האונס למצוה ומציע לעבור על מצות עשה בשביל להציל את ממונו זה חידוש גדול שיכול להציל עצמו ע"י ביטול מצות עשה וע"ז אין ראיה מהגמ' הנ"ל. אמנם במשנת חכמים באמת מסיק שם דגם בכה"ג מותר לעבור על מצות עשה.

סימן קנ"ח, אם יש איסור בהריגת עכו"ם

שאלה: אדם יהודי שהרג גוי שלא בשעת מלחמה, על מה עבר, האם יש עליו דין רוצח, והאם צריך לעשות תשובה על זה.

תשובה: הנה בענין אי יש איסור להרוג גוי, עי' ברמב"ם פ"א מהלכות רוצח הלכה א' דלענין הלאו כתב כל הורג נפש בן אדם עובר העשה, ועי' בקרית מלך דדקדק דמשמע אפילו עכו"ם ע"ש. ובפ"ב שם הלכה י"א לענין חיוב עונש מיתה כתב מי שהרג גר תושב אינו נהרג עליו בבית דין שנאמר וכי יזיד איש על רעהו ואין צריך שאינו נהרג על העובד כוכבים. ויעו"ש בכס"מ שהרמב"ם ז"ל דקדק אינו עליו בבית דין דרק בבית דין אינו נהרג אבל בדיני שמים נהרג. ומקורו מהמכילתא ע"ש. וכן דקדק הבית מאיר אבן העזר י"ז/ג ברמב"ם, וכ"כ הראב"ו בב"ק קי"ג, וכן דקדקו בחנוך דלענין הלא תעשה של לא תרצח כתב שלא להרג נפש. ובמצוה ל"ו לענין גונב נפש דשם נתמעט עכו"ם דקדק בלשונו לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב, וכן דקדקו בסמ"ק מצוה פ"ב שכתב שלא לרצוח שום בר קיימא שבעולם וכו' ע"ש, וכ"כ המשך חכמה משפטים כ"א/י"ד.

אך ביראים מצוה רמ"ח וביראים השלם מצוה קע"ה נקטו דקרא מגלה דהריגת עכו"ם אין עלה שם רציחה וממילא לא הוה גם בכלל הלאו דלא תרצח והוה רק מתולדות הרציחה ע"ש. וכ"כ הרדב"ז ז"ל בספרו מצודת דוד מצוה תע"ו ע"ש, וכן נקט המנחת חנוך במצוה ל"ד. ולענין גוי שאינו שומר ז' מצוות, עי' בטוש"ע ובמפרשים ביו"ד סי' קנ"ח ושם מבואר דלדעת רמב"ן ריטב"א ב"י ד"מ ש"ך סמ"ע ועוד אין איסור להורגו במקום שאין חשש איבה, ולדעת

ב"ח ט"ז מהרש"ל וחזו"א יש אסור מדרבנן. אומנם באברבנאל בפירושו לתורה דברים כ"ג/ט"ז ורבנו בחיי על התורה שמות י"ד י' ובעל הצדה לדרך [דף ס"ט] ס"ל שיש איסור תורה בהריגת גוי ולא חילקו בין שומר ז' מצוות ללא שומר ז' מצוות.

סימן קס"ב, אם צריך שיהא לו במאריך הלואת סאה בסאה

שאלה: האם בהלואת סאה בסאה המותר רק ביש לו [או יצא השער] ומאריך את הלואתו האם בענין שיהיה יש לו בשעת הארכת הזמן דהוי כהלואה חדשה.

תשובה: בענין הלואת סאה בסאה מצאנו בכמה מספרי זמנינו שהסתפקו בכך, ועי' גם בשיעורי הגר"ד לנדו על ב"מ סי ל' אות י"ב שנסתפק בכך וכתב דיש בזה או כעין זה באבני נזר.

הלכות גילוח

סימן קפ"א א', גילוח העורף בתער

תשובה: ע"ד שאלתך על השמועה שיש שאסרו לגלח בתער שערות שאחרי הראש בעורף (שהעולם רגילין להסירן ע"י סכין גילוח) וצ"ב טעמם.

עי' בתשובות והנהגות ח"ה סי' רס"ד דכתב דשמע לאסור מטעם אחר ממה שכתבת מצד "לא ילבש", וכתב דאין לחוש לכך ומותר.

סימן קפ"ב, איסור לא תלבש בקטנה

שאלה: האם מותר בגן של בנות שעושים ביום שישי טכס של קבלת שבת ויש אבא של שבת ואמא של שבת ואת הילדה שהיא אבא של שבת שמים לה כיפה וציצית האם יש בזה איסור של לא ילבש.

תשובה: בענין לא ילבש בקטנה, עי' באורחות רבינו ח"ג עמ' ס' דכתב דאפשר להקל עד גיל חינוך. ועי' בספר אום אני חומה סי' רס"ד.

הלכות נדה

וסת בגברים כדרך הנשים

שאלה: היכן מופיע שפעם היה לגברים וסת כמו לנשים.

תשובה: עי' בחיד"א בספרו מדבר קדמות מערכת נו"ן אות ט"ו כתב שמעתי מפי מגידי אמת שידעו בבירור שאדם אחד מישראל היה לו וסת בכל חודש רואה דם, ודרך נשים לו. ואם תאחר וסתו יש לו צער. והראוני את האיש ואת וסית"ו אך לא דיברתי עמו על זה, והוא פלא.

וזה האיש מגדולי הקהל והוליד כמה בנות עוד. אלא שמצינו כי לשעבר מראש ומקדם היו האנשים רגילים לראות תדיר דם כמו הנשים, עד שבאה רחל ואמרה בראשית ל"א ל"ה כי דרך נשים לי. ולכך נאמר ויקרא ט"ו כ"ה "ואשה כי יזוב" כדאיתא בתנחומא [מצורע אות ט'] והביאוהו הר"י ב"ר יקר [בפירוש התפילות והברכות חלק ב' דף מ"ג ד"ה ברכת] והחיד"א בדבש לפי מערכת נו"ן סוף אות ב' ובכמה ספרים.

סימן קפ"ד י', מקורות לחיוב עונה לבא מן הדרך

תשובה: ע"ד שאלתך דקימ"ל דיש חיוב עונה ביוצא לדרך מביתו, וחייב אפילו סמוך לוסתה, האם גם בבא מן הדרך וחוזר לביתו, וכן האם גם אז הותר לו סמוך לוסתה?

הנה בגמ' בנידה דף ט"ו מבואר דיש חיוב ביוצא לדרך, וכן נפסק בשו"ע סי' קפ"ד סעי' י' דחייב אפי' סמוך לוסתה, ולא מבואר כן לגבי בא מן הדרך, אך מצאנו דגם בבא מן הדרך יש מצות עונה כמבואר בפוסקים באו"ח סי' ר"מ, ובשו"ת חוות יאיר סי' קפ"ד, ובסידור היעב"ץ. ומקור הדבר בזוה"ק בראשית דף מ"ט ב', וסמך לזה מדאמרינן בבבא מציעא ק"ז ברוך אתה בבואך שלא תמצא אשתך ספק נידה בשעת ביאתך מן הדרך, וכן הוא בברכות נ"ה ובסנהדרין ק"ג על הפסוק ונגע לא יקרב באהלך, אבל אינו חיוב לפקדה כיוצא לדרך ולכך אין היתר בזה כשהוא בסמוך לוסתה כ"כ בדרכי תשובה ס"ק קמ"ו. אך בזוהר הפליג בזה יותר מן היוצא לדרך, אבל כיון דלא מוזכר בתלמוד דידן לכן אין לפקדה רק במיני קורבה בלבד כדאיתא ברא"ה בבדק הבית דף קס"ז וברשב"ץ בנידה שם, וכן כתב הסדרי טהרה בחידוד הלכות שם דהבא מן הדרך לא הותר לפקדה סמוך לווסתה. כיון שאינו חיוב כיוצא לדרך, ועוד שהרי יכול לפקדה לאחר זמן וסתה ויש לו פת בסלו כ"כ בשו"ת שבט הלוי.

סימן ק"צ, אם פלסטיק מקבל טומאה

תשובה: הפלסטיק והניילון העשויים מהנפט הנשאב מבארות במעמקי האדמה נחלקו הפוסקים לאיזה כלי לדמותו האם כגדולי קרקע שיקבל טומאה אם יש לו בית קיבול או אם עשוי למדרס, כן הסתפק בשו"ת אור לציון ח"א סי' ג' והאריך לדון האם נקרא הנפט גידולי קרקע עיי"ש באורך, ומאידך גיסא דן וציין שם האור לציון לשיטה דהוא טהור ככל הגדל בים, אבל אם יחברו לו מן הגדל בארץ אפילו חוט או משיחה יהא טמא. וכ"כ בטהרת הבית סי' ח' ס"י. אבל החזו"א סי קכ"ו אות ז' ובאגרות משה ח"ג סי' נ"ג כתבו דדינו ככלי אדמה ולדבריהם אפילו חיבר לו חוט ומשיחה הרי הוא טהור שלא נאמר דין זה של חוט ומשיחה רק על דבר הגדל בים, וע"ע בספר בדי השלחן יוד סימן ק"צ ס"י ס"ק ק"ז. עי' באורך בספר טהרת הכלים עמ' ע"ד.

סימן קצ"ב, ביאור דברי רע"א להקל בז"נ בדם חימוד במחזיר גרושתו

שאלה: בהגהות הגרעק"א יו"ד סוף סי' קצ"ב כתב להקל בדין ז"נ לדם חימוד במחזיר גרושתו אם כינסה תוך ז' ימים כיון דלהרבה פוסקים ל"צ ז"נ, והדברים תמוהים דאם כוונתו לשיטת הרשב"א שהובא בב"י שאפי' בבתולה א"צ אלא להמתין ז' ימים וא"צ שיהיו נקיים מ"מ הרי בנידון דידן אכתי לא טבלה והרי היא נדה גמורה מחמת חשש חימוד, וצל"פ דכוונתו דהרבה פוסקים סוברים דמחזיר גרושתו ל"צ ז"נ אבל לא ביאר מי הם הפוסקים שכיוון להן ולא מצאתי שהפוסקים יציינו לדעות המקילין, האם ידוע לכם דעות המקילין בזה או עכ"פ איזה מהאחרונים שהעירו על דברי הגרעק"א.

תשובה: בענין דברי רע"א מש"כ ברעק"א דלהרבה פוסקים א"צ ז' נקיים אין כונתו דהמחזיר גרושתו א"צ ז' נקיים רק כוונתו לשי' הראבי"ה המובא בב"י וב"ח ריש סי' קצ"ב דאם אומרת דברי לה שלא הרגישה א"צ ז' נקיים עיי"ש אך לא קי"ל כן ועי' ראב"ן סי' שכ"ד כתב שזה שאמרו תבעוה לישא צריכה ז"נ עצה טובה קיי"ל כדי שיוכל לבוא עליה בלילה הראשון אבל אם רצה לישא ותספור אח"כ ז"נ רשאי עכ"ל [כ"כ לבאר דברי רע"א הר"ר י' שוורץ בקובץ שומרי משפט].

סימן קצ"ב א', מקור לדברי הט"ז דבועז בא על רות באותו הלילה בגורן

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור לדברי הט"ז יו"ד סי' קצ"ב שכתב שאכן בועז בא על רות באותה הלילה בגורן?

כבר עמד בכך בפלתי והקשה דהרי מבואר דרק בלילה אחר כן היה מעשה בועז עם רות. ועי' ספר שיח חכמה סי' י' דכונת הט"ז רק להוכיח לענין חימוד, מרות שבאה לגורן ולא חששה שמא תיבעל, אבל באמת בא עליה רק למחרת.

סימן קצ"ד א', כיצד החמירו בדם טוהר שמפורש התירו בתורה

תשובה: ע"ד שאלתך היאך החמירו רבותינו בדם טוהר שמפורש בתורה שמותר, הלא כנודע מהט"ז בכמה מקומות דבר שמפורש בתורה להיתר אין כח ביד חכמים לאוסרו?

כבר הקשה כן בשו"ת דברי יוסף [לר' יוסף אירגיס תק"ב] סי' מ"ח וביד מלאכי סי' רצ"ה. ועי' בתשו' מנחת אלעזר [לרבי חיים אלעזר שפירא תרס"ב] וכן בשו"ת הריב"ד [לרבי יהודה ליב פרידמאן תרפ"ב] יו"ד סי' נ"ו ועוד אחרונים דתירצו דאין הפשט שחז"ל התחילו בחומרא, אלא בנות ישראל הם החמירו על עצמן, והן יכולות להחמיר בדבר המפורש בתורה להיתר, ואחר שכבר נהגו בזה בנות ישראל בלא"ה קבעו חז"ל דהלכה פסוקה היא. ועי' באחרונים דדנו עפ"ז האם וכיצד אפשר לברך על טבילה לטהרה מדם זה, עי' בח"ס יו"ד סי' קצ"א ובשערי צדק דהביא דהלחם ושמלה פקפק עליו משום זה עיי"ש, וכן כתבו בעוד אחרונים.

סימן קצ"ז, ברכה - על טבילה באין בעלה בעיר, על עירוב תבשילין כשאין דעתו לבשל

שאלה: אשה שטובלת ואין לה בעל או שבעלה אינו בעיר (וספרה ששבעה נקיים וכו') האם מברכת (אם אמרינן דהוי כמו נטילת ידים שאין לברך אם אין כוונה לאכול לחם-או כמו שחיטה שמברך אפילו אם שחט לאכילה לכלבים כמבואר בפרי מגדים- וכן יש לשאול בעירוב תבשילין אם מברך כשאין דעתו לבשל (למ'ד דהדלקת נרות אין צריך עירוב תבשילין).

תשובה: בענין ברכה על הטבילה כשאין בעלה בעיר וכו', לכא' תלוי אי טבילה בזמנה מצוה, ועי' מש"כ בזה ר' שלמה קלוגר בשו"ת קנאת סופרים סי' ס"ד. ובהגהות ח"ס ריש סי' קצ"ז ובשו"ת סי' קצ"ו. ובקה"י יומא סי' כ"א ונדרים סי' מ"ה ובשו"ת עטרת משה יו"ד ח"א סי' קכ"ז. ובאריכות עם כל המ"מ בספר אמרי יוסף ריש סי' ר' . ובענין ברכה על ערוב תבשילין למי שאינו צריך לו, עי' בכף החיים סי' תקכ"ז סעיף כ"ג שכתב שגם מי שאין בכוונתו לבשל או לחמם מים מיו"ט לשבת מ"מ יעשה עירוב תבשילין בכדי להתיר להדליק הנרות ביו"ט אבל בכה"ג לא יברך על העירוב תבשילין וא"כ ק"ו מי שאין מתכוין להדליק נרות שלא יברך, והובאו דבריו בשמירת שבת [בחדש סי' ל"א ס"ק נ"ה] והביא שם הטעם בשם הגרשז"א זצ"ל לבאר דאע"ג דלאחר שהניח ע"ת ודאי מותר גם לאפות ולבשל אם ירצה מ"מ ע"ת לא חשיב בגדר מצוה והברכה היא רק מפני שהעירוב מועיל להתיר בעשיית מלאכה ולכן אם אינו חושב כלל לעשות מלאכה דהיינו בישול וכדומה אין מקום לברכה עכ"ד. ועי' גם בנטעי גבריאל יו"ט ח"ב עמ' תקי"ז דכתב דלא יברך עיי"ש הטעם.

הלכות מקוואות

סימן ר"א כ"א, מקור לתשובה בפתחי תשובה, ומקור דברי האגור המובא בש"ך

שאלה: א. בפתחי תשובה יו"ד ר"א ס"ק כ"א ציין תשובה מספר תולדות יצחק לא זכיתי למצאו.

ב. בש"ך שם ס"ק ע"א ציין דברי האגור בביאור הרא"ש, ג"ז לא מצאתי.

תשובה: א. בענין שו"ת תולדות יצחק ספר זה נמצא פעמים רבות בפתחי תשובה והביאוהו בשם הפתחי תשובה בהרבה ספרים וכולם כתבו דאינו תחת ידם וגם בעקד ספרים לא ציין ספר זה, אך מצאנו בס"ד דנמצא הספר בתוך ספר עולת יצחק [לרבי יצחק אייזק בן יקותיאל זלמן מפולוצק תקצ"ג, ונמצא באוצר החכמה].

ב. בענין דברי האגור שהביא הש"ך כבר העיר בספר הערות וחידושים על נידה דאין באגור שלנו דבר זה, וכתב דאולי יש ספר חידושי האגור שאינו לפנינו.

הלכות נדרים

סימן ר"ג ה', האם ראוי לידור בעת צרה

תשובה: ע"ד שאלתך האם ראוי ומצוה לידור בעת צרה ולעשות תנאי עם הקב"ה, או שאין זה מדרכי המבקש לעשות תנאים עם קונו.

הנה מקור דין "נדר בעת צרה" מבואר בבראשית רבה פרשה ע' מהפס' "וידר יעקב נדר לאמר" ודרשו חז"ל "לאמר" לימד לדורות הבאים שיהיו נודרים בעת צרה, עי' בתוס' חולין דף ב' ע"ב דכתבו דמותר נדר בעת צרה, וכתב שם בפסקי תוס' דהוי מצוה וכן הביא בשלטי הגבורים רפ"ג דשבועות בשם התוס' שמצוה לידור וכן כתב בשו"ת מהר"מ מינץ בסימן ע"ט בסופו. אבל הרשב"א בנדרים והריטב"א בחולין דף ב' שם ובנדרים י' ע"א ורבינו יונה בשערי תשובה שער ג' אות ע"ד היראים סימן שצ"ג, וכן משמע בשו"ע שם יו"ד סי' ר"ג סעיף ה' שמותר לידור בעת צרה ולא הזכירו שיש מצוה לידור בעת צרה. ועי' ביד שאול שם דהביא ג"כ מחלוקת זו וע"ע בערוך השלחן. אך כל מחלוקתם היא רק אי מותר או מצוה, וכ"ז מצד דיני נדרים דאסור סתם לידור, אך לא מפני הטעם שכתבתם, וכמפורש בריטב"א נדרים דף י' ע"א שנדר בעת צרה היינו שאם הוא חולה או בנו חולה וכיוצא בזה מותר לו לומר "כך וכך אתן אם אתרפא" או "אם אנצל מצרה זו", וזה היה נדרו של יעקב ונדרים של ישראל לפי שהיו בצרה ע"כ. ועי' באורך בענין נדרי מצוה וגדריו בספר כל נדרי [לרבי יצחק אליהו שטסמן תשס"ח] פ"ב.

סימן רכ"ח ז', [בב"י] בדין חרטה דהשתא

שאלה: תחילה אפתח בשיר תודה על החסד העצום הזה שכיום לכל שאלה בלימוד יש פתרון או לפחות כיוון לפיתרון, אינני יודע אם ניתן לתאר את גודל החסד.

ושאלתי היא אדם שנדר נדר לסייג שאם יאכל מאכל שאינו בריא לו (משום הוראת הרופא) וקנס עצמו במאה ש"ח למצוה, ולאחר השנה הוא רוצה להתיר את הנדר מחמת חוב שנוצר לו, אך חרטה זו אינה חרטה דמעיקרא על עצם הנדר, רק היא חרטה דהשתא מחמת החוב, האם מהני חרטה כה"ג.

אשמח אם תענו, שמועותיכם מדוברות הרבה בבית המדרש.

תשובה: ע"ד שאלתך בענין חרטה דהשתא מבואר בב"י סי' רכ"ח וז"ל אבל כל דבר שאסר על עצמו שלא מחמת עצמו של דבר הנדור, אלא קנס בעלמא, קיל משאר נדרים, לפי שאין תכלית כוונת הנדר מחמת עצמו, ואפילו בחרטה דהשתא סגי להו לומר שמעכשיו מתחרט.

והנה מקור דברי הב"י הם משו"ת הרשב"א והנה מש"כ דבאופן כזה אין החרטה מעיקרא ודאי דההיתר הוי רק מכאן ולהבא ולא למפרע, כ"כ בשער המלך, ובתורת גיטין, ובחי' חת"ס

בגיטין דף ל"ה: ובישועות יעקב או"ח סו"ס קכ"ח בדברי בן המחבר ד"ה עוד הראשון, ובברוך טעם שער הכולל דין ו', שו"ת בית שלמה, אבהע"ז סימן פ' דף צ"ח, ובחדושי כת"ס גיטין ל"ה: עמ' ס"א, ובחלקת יואב תניינא סוס"י י"ט. ובשעה"מ שם מבואר עוד דאף אי נימא דכל חרטה דמעיקרא כן נעקר למפרע, אבל בזה ודאי דלא נעקר למפרע כיון דהחרטה אינה מעיקרא.

אמנם עי' בטל תורה גיטין ל"ה: ובדברות משה גיטין סימן כ"ז הערה ל"ג עמ' תפ"ו שכתבו לתמוה על שיטה זו דהיכא דניתר הנדר ע"י חרטה דהשתא אין הנדר נעקר מעיקרו דלא מצינו כה"ג, ובטל תורה הוסיף לתמוה שא"כ יצטרך חכם המתיר נדר כזה להתירו בלשון הפרה דוקא כמו בבעל. ולכך כתבו דבע"כ גם בנדרי קנס שכתב הרשב"א שניתרים בחרטה דהשתא החכם עוקר הנדר מעיקרו.

והנה בעיקר דברי הרשב"א עי' בספר בני אהובה על הרמב"ם פ' י"ז ה"י דהוכיח דדעת התוס' לחלוק על שו"ת הרשב"א, והו"ד בפ"ת יו"ד סי' רל"ב ס"ק י' ברמיזה. ודברי התוס' הם בגיטין ל"ה ב' ד"ה אבל נשאת עיי"ש, ועיי"ש בב"ח בסי' רכ"ח מה שדן בדעה זו ומשמע מדבריו שכיון דבלא"ה אנו מחמירים שלא להתיר ע"י חרטה, אין סומכים להתיר ע"פ חרטה א"כ גם בזה אין מתירים ע"י חרטה גרידא.

והנה בשו"ע לא הביא דברי הרמב"ן הנ"ל, ולכאו' משמע מזה דלדינא לא ס"ל הכי וכדמשמע בב"ח. אך עי' בערוה"ש סעיף כ"ב שצידד לפסוק כרמב"ן, וסמך דבריו על דברי השער המלך עיי"ש.

לסיכום בענין שאלתך, עיקר דברי הרמב"ן הם במחלוקת, וכן האם כוונתו דהנדר מותר רק מכאן ולהבא או גם למפרע הוא ג"כ במח', ובערוך השלחן פסק כדעת הרמב"ן כפשוטו, וכן מצאנו בספרי ימינו בשו"ת אבני ישפה יו"ד סי' קפ"ב דפסק כך למעשה. ועי' בספר כל נדרי [נמצא באוצר החכמה] פכ"ד סעי' ח' דהביא בארוכה כל דברי הפוסקים בענין הנ"ל.

ולמעשה כיון דאין המערכת מתיימרת ומעונינת לפסוק הלכה למעשה ולא זו מטרתנו ואנו רק מביאים ומציינים מקורות וסברות, יש לשאול מורה הוראה.

הלכות כיבוד או"א

סימן ר"מ, אי אריכות ימים בכיבוד או"א הוא בעוה"ז או בעוה"ב

תשובה: ע"ד שאלתך האם מי שמקיים מצות כיבוד אב ואם זוכה לאריכות ימים בעוה"ז, וכפשטות הפסוק "על האדמה אשר נתן לך". אמנם יש להקשות מגמ' סוף חולין דף קמ"ב ובקידושין ל"ט ע"ב שמסיק דכוונת הפסוק "והארכת ימים" היינו עוה"ב יום שכולו ארוך ולא עוה"ז?

הנה באמת בקידושין ל"ט מבואר דקאי על העוה"ב, אך במשנה בפאה פ"א מ"א אמרינן אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעולם הבא, וכן בקידושין דף מ' אמרינן למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך קאי גם על העוה"ז וגם על העוה"ב, ועי' במהרש"א שם דכתב דמ"ד בדף מ' חולק על המ"ד בדף ל"ט. אך יעי' בכתב סופר בסיום מסכת חולין וכלי יקר פ"כ י"ח דמחלקים בין דיברות ראשונות לאחרונות עיי"ש. וע"ע בספר ישמח משה לבעל כף החיים.

סימן ר"מ, כיבוד או"א ע"י שליחות

תשובה: ע"ד שאלתך האם אפשר לקיים מצוות כיבוד אב ואם ע"י שליחות?

יעוי' בשו"ת הר צבי יו"ד סי' קצ"ז דכתב דבמצות כבוד אביו או אמו יוצא אפי' ע"י אחר, והביא ראיה מהא דאיתא בפסחים ק"ד דרב יצחק לא אזיל לכיבוד או"א אלא שלח את אביי, וכן בתשובות יד יצחק ח"ב סי' ע"ו כתב נמי דיוצא בכבוד אביו ואמו אף ע"י שליח אלא דלכתחילה בעינן שהוא עצמו יעשה זאת משום דינא דמצוה בו יותר מבשלוחו. ועי' בחידושי ר' ראובן בנגיס ח"ב סי' י"ח דכתב דאם יש יותר הנאה לאב כשעושה בעצמו צריך דוקא הבן לעשות דמצוה בו יותר מבשלוחו אבל בלא"ה יכול ע"י שליח. ועי' בספר ויברך דוד לרבי דוד ישראל הרפנס [תשס"ח] סי' ב' אות ב' דכתב דמהני שליחות בכיבוד או"א אם לא שהאב רוצה שדוקא הבן ישמשו. ועי' בשו"ת מחנה חיים מהדו"ת חו"מ סי' כ"ט כתב דיש כיבוד שהוא בגוף הבן כשמכבד את אביו ובודאי שבזה לא יוכל לשלוח שליח, דזו היא המצוה שהוא בעצמו יכבד את אביו והוי כעין מצוות שבגופו וכדמצינו שחשבו חז"ל הכיבוד בעשיו ששימש את אביו בבגדי החמודות, ומבואר דאף היאך בנו עושה את המצוה ובאיזה מלבוש קפדינן ואיכא שכר טפי, ובהאי כיבוד לא שייך שליחות. ובקובץ תל תלפיות ח"א עמ' י"ד הקשה למאן דס"ל דמהני שליחות בכיבוד אביו ממאי דאשכחן גבי יוסף דכתיב ביה (בראשית פמ"ו כ"ט) "ויאסור יוסף מרכבתו" ופרש"י שם הוא עצמו אסר את הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד אביו ואי נימא דיוצא ידי חובה ע"י שלוחו א"כ היאך נהג בעצמו מעשה הדיוט כזה, ועי' ספר מאה שערים להגר"א קפשאלי ז"ל שורש ל"ג דהוכיח מהא דלא שלח יעקב שליח לקיים מצות כיבוד או"א, והרי ידע שסופו ללקות בעבור זה, וכתב ליישב דמוכח שאפי' היה שולח להם כמה עבדים ומשרתים ידע יעקב דאין הבן נפטר בכבוד אב ואם ע"י שליח עד שיעשה בעצמו. ועי' בספר יקח מצוות סי' ו' מה שיישב קושיות אלו.

סימן ר"מ, דין ב' אחים דהא' נולד בסוף אדר א' והשני בתחילת אדר ב' לענין כבוד אחיו הגדול ולענין יבום

שאלה: ברצוני לקבל מידע או ראיה וכדו' בענין ב' אחים שנולדו האחד בסוף אדר א' והשני בתחילת אדר ב' שבשנה פשוטה זה שנולד שני עברה עליו שנה קודם לזה שנולד ראשון ובשנה פשוטה להיפך [כך מסקנת ההלכה].

ויש להסתפק במצווה לכבד את האח הגדול האם שייך לומר שבשנה פשוטה הנולד שני הוא האח הגדול ובשנה מעוברת להיפך? וכן לגבי מצוות ייבום שמצווה בגדול האחים לייבם מי נחשב גדול האחים האם נאמר שבשנה פשוטה זה שנולד שני הוא גדול האחים כיון הוא נהיה לדוגמא בן ארבעים לפני זה שנולד ראשון ואילו בשנה מעוברת זה שנולד ראשון הוא גדול האחים כיון שהוא נהיה לדוגמא בו ארבעים ואחד קודם או שבזה מסתכלים רק לפי הלידה וצ"ע.

אשמח לקבל כל מידע או ראיה בענין וכן אם יש עוד נפק"מ נוספות לעוד דינים בספק זה.

תשובה: בענין ב' אחים שנולדו האחד בסוף אדר א' והשני בתחילת אדר ב' שבשנה פשוטה זה שנולד שני הוא הגדול לענין בר מצוה מה הדין לענין יבום וכבוד אחיו הגדול. כבר דנו ונחלקו בכך האחרונים, עי' בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קע"ד כתב וז"ל גזירת מלך היא בכה"ג דרב יעבוד צעיר ולענין כבד את אביך וגו' לרבות אחיך הגדול הקודם יכבד את המאוחר וכן לענין ייבום אע"פ שהראשון בכור לכהן אבל אינו בדין והיה הבכור אשר תלד כי אין לנו אלא דברי רבותינו דבגדול האחים הכתוב מדבר והצעיר הוא הגדול עכ"ל. אך בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' ט כתב לענין יבום דדוקא לענין בר מצוה נתחדש שהשני גדול קודם משום דבעינן שנים שלימות ואין לך בו אלא חידושו, משא"כ לענין יבום בנחלה תלה רחמנא וכיון דגבי נחלה פשוט דתליא בפטר רחם א"כ הקודם להוולד הוא הנחשב גדול האחין. עוד כתב שם דפשיטא ליה דגם במה שהשני גדול מן הראשון הוא רק באותה שנה אבל בשאר שנים אינו כן. וכ"כ בשו"ת בנין ציון סי' ק"נ גם לענין כבוד אחיו הגדול.

סימן ר"מ, כיבוד או"א בדברי חולין, כשאינו במקום האב

שאלה: האם הדין בכיבוד אב שלא יסתור את דבריו הוי גם בדברי חולין.

עוד צ"ב דבמגילה ילפינן דגדול ת"ת מכיבוד אב מיעקב שלא נענש על מה שלמד תורה. ולכא' הרי לא היה יעקב ליד יצחק וא"כ ודאי שלא חייב כעת לכבדו.

תשובה: בדין לא יסתור את דבריו אי הוי גם בדברי חולין, ברש"י דף ל"א ע"ב בקידושין דייקו דמיירי דוקא בדברי תורה מדכתב דהנ"מ אי אביו וחכם אחר חלוקין בדבר הלכה וע"ז כתב הרמ"ה חובא בטור דהיינו לא יסתור וכ"מ בלבוש ס"ב וכ"כ הצפנת פענח עה"ת עה"פ לא כן אבי דהקשה אין סתר יוסף דברי יעקב ותירץ דהאיסור רק לד"ת, אך הסכמת רוב הפוסקים אינה כן, וכן דייקו מדברי ר"י בספר היראה בענין כבור או"א, וכ"כ בספר המוסר לר"י כלף פ"ה וכ"כ בספר פחד יצחק ערך כיבוד או"א ג' ובספר באר שבע לסנהדרין דף ק"י סד"ה כל וכן הנצי"ב בשאילתות יתרו נ"ו/ה ובשו"ת משיבת נפש ח"א סי' ט"ז ובשו"ת מנחת אליעזר ח"ד סי' ו' ובערוך השולחן סי"ג וע"ע באורך מכ"ז בספר אוצר כיבוד או"א בארוך סי' ר"מ אות מ"א.

ובענין שאלתך מיעקב אבינו, הנה יעי' בשאילתות שאילתא י"ט דנשאל שם מה יעשה אדם כשאביו צריך שישמשנו והביא בעל השאילתות ראיה דחייב מיעקב אבינו שנענש כיון שיצחק היה צריך לשימושו, ולפ"ז לא קשה קושיתך דבמקום שהאבא צריך לשימושו חייב הוא לשמשו, אך כשאין צריך לשימושו לא צריך לשהות לידו וכן מוכח ברמב"ם ממרים ו' ג' וכ"כ הפר"ח הובא בפתחי תשובה סי' ר"מ ס"ק ח' דאם גרים בעיר אחת חייב לבטל תורה כשרוצים בשימושו ועי' בתשובות והנהגות ח"ג סי' רע"ד.

הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם

סימן רמ"ב ל"א, האם איכא דין חכם שאסר היכא דלא נאסר החפץ

תשובה: ע"ד שאלתך בדין חכם שאסר שאסור לשאול חכם אחר, האם הוא רק באסר עליו חפץ מסוים שאסור מטעם דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, או אפילו באסר עליו לעשות פעולה מסוימת אך שם ל"ש הטעם של שויא אנפשיה?

הנה בטעם האיסור של חכם שאסר, נחלקו הראשונים האם הטעם הוא משום שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, וכ"כ הרשב"א בחידושים לחולין מ"ד ע"ב וכן הריטב"א והר"ן. אך יעי' ברשב"א שם בשם י"מ וכן המאירי ועוד דכתבו דהטעם משום כבודו של חכם, וכן משמע מדברי החתם סופר ח"ז סי' כ"ו.

והנה לפי הטעם של כבוד החכם ודאי פשוט שאין חילוק אם החפץ נאסר או לא, אך לפי הטעם של שויא אנפשיה יש לדון בכך. ועי' בספר עינים למשפט ברכות דף ס"ג דהסתפק האם הוא מדין חתיכא דאיסורא או מדין שויא אנפשיה, עיי"ש דכתב כמה נ"מ.

אך יעוי' בספר חוט שני על הל' נדה להגאון הגדול רבי ניסים קרליץ שליט"א לסי' קפ"ח עמ' צ"ג שהאריך בדיני חכם שאסר ושם ס"ק ז' כת' בפשיטות "ודע עוד דיסוד דינא דחכם שאסר שאסור להני ראשונים משום שויא חתיכה דאיסורא אין פירושו שחל כאן איסור על החפץ שעליו נשאל, אלא פירושו שחלה כאן הוראה, ואף שההוראה לא היתה על חפץ מסוים ומה"ט חכם שאסר למשל בהלכות ברכות או שנשאל ביום חול על הלכות מוקצה וכד', חל כאן הוראה ואין לחכם השני להתיר" עכ"ל.

ועי' מה שדנו בדבריו בספרי זמנינו, עי' בקובץ הלכתא מבי דינא יו"ד עמ' קס"ח, ובספר אמרי יוסף נידה ח"ב עמ' א' רט"ז, ובספר מצהלות חתנים עמ' ס"ז, ובספר קובץ שיעורים מר דרור חולין עמ' קס"ו. [הספרים נמצאים באוצר החכמה].

סימן רמ"ב י"ד, האם יכול להיות רב ישוב בלא סמיכה היכא דאין אחר

תשובה: ע"ד שאלתך באברך שהוצע לו להיות רב של ישוב, ואין לו הסמכה לרבנות, אך למד כמה וכמה מסכתות ובקי בהלכות הנהוגות בחיי היום יום, וכן יודע ומבין היכן יש שאלה

הלכתית ויכול להפנות את השאלות לפוסק ולמורה הוראה, האם יקבל עליו את התפקיד הזה או לא, באופן שאין אחר שרוצה את התפקיד.

עי' ברמ"א יו"ד סי' רמ"ב סעי' י"ד דכתב בזה"ל ענין הסמיכות שנהגו בזה"ז כדי שיידעו העם שהגיע להוראה ומה שמורה הוא ברשות רבו הסומכו ולכן אם כבר מת רבו א"צ לסמיכות, וכן תלמיד חבר במקום שא"צ רשות א"צ לסמיכות [ריב"ש סי' רע"א ודלא כנחלת אבות פ' שנו חכמים], ועיי"ש מה שכתב עוד לענין כתיבת גט.

אך עי' בערוה"ש שם סעי' כ"ט שכתב דלפי הזמנים שלפנינו ועוד מדורות הקדמונים שכל עיר בוחרת לה רב מובהק להורות ולדון ונחשב כרב מובהק לכל העיר והסביבה ואין רשות לאחר אפילו הגיע להוראה להורות ולדון במקום הזה אא"כ נותן לו רב העיר רשות לזה נותנין לו הסמיכה כדי שיוכלו לבוחרו לרב באיזה קהילה, אבל בלא סמיכה אסור להיות רב או מו"ץ, וכן נהגו מקדמונינו וחלילה לשנות וזהו עיקר עניין הסמיכה בזמה"ז וזהו כעין נטילת רשות ועדות שהגיע להוראה ע"כ.

ובטעם הדבר כבר כתב הרד"ך בתשובתו בבית י"ח אות י' [שהביאו הרמ"א שם בסעי' י"ד] שהחמיר לענין גיטין וז"ל ומטעם זה נהגה הסמיכה להודיע לכל דאיניש דגמיר הוא ותלמיד שהגיע להוראה הוא וכדאי הוא למעבד שליחותייהו דקמאי בארץ ישראל, וכל זה מפני שבעונותינו שרבו תלמידים שלא שמשו כל צרכם מתעטפים בטלית של רבם ונוטלין שררה לעצמם לישב על כסא ההוראות ולחכם יאמרו הלאות ויולידו כל הרעות הרשות נתונה לכל וכן הסכימו להסמיך לאנשים הראויים להוראה לקוראם בשם הרב רבי ומזה יודע לכל דכל מי שאינו מוסמך דהיינו שיש רשות להורות לאו בר הכי הוא ואין לסמוך עליו וכו', וכ"ש בדורינו זה שבעונותינו שרבו יש אנשים שלא שמשו כלל אלא שעסקו בחכמות מכריזים ואומרים חכמים אנחנו ותורת ה' אתם ועליהם ב"ק מכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, ואם יקום נגדם איזה גדול שבדור אומרים לו הכבד בביתך ושב שאין בידך לא לחם ולא שמלה ובעלי בתים נותנים להם אמנה אם היות כי ציד בפיהם ומגדילים עצמן בכח התחבולה והמרמה ונמצא שם שמים מתחלל כמו שכתבתי למעלה, בודאי ראוי לגדור ולומר שלא כל הרוצה ליטול את השם יטול אלא יחידי הדור וסגוליה וזה יודע על פי הסמיכה הנהוגה וכו', וכ"ש שבסיבת המים הזדונים אשר שתו יש מהם קלים במצות וחושבים הכל לאין ובדברי חכמים מזלזלים ואף כי שלום בפיהם ידברו בקרבם ישימו ארבם וכו', ומפני טעם זה נהגו הסמיכה עיי"ש עוד בדבריו החשובים.

וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר חט"ז סוף סי' נ"ד וסיים דתקנה זו היא יתד שלא תימוט.

סימן רמ"ד, אם יש דין כבוד רבו בנשים

שאלה: אם אשה למדה רוב חכמתה מת"ח אחד האם שייך אצלה דין רבו מובהק או אולי זה דין רק אצל זכרים שהם חייבים בת"ת ות"ת הוא עיקר של העוה"ב שלהם ולכן הם חייבים לכבד

רבם המובהק, אבל אשה אפילו במה שהיא חייבת אינו מצוה כ"כ חשוב אצלה ולכן אין דין רב מובהק? וכן האם שייך דין זה גם לגבי אשה שלימדה.

תשובה: בענין רבו מובהק באשה, לכאורה גם בנשים יש דין כיבוד ת"ח וא"כ מסתבר דיהיה גם דין רבו מובהק.

ועי' בשאילת רב להגר"ח קנייבסקי ח"א פרק ה' אות ח' עמ' לה וכן בפאת שדך שכתבו שאשה שלמדה תורה חייבת לקום מפני רבה, וכן הביא בשם הגריש"א בספר והדרת פני זקן עמ' י"ב [מהד' ג'], ובתשובות והנהגות ח"ב תנ"א כתב דגם בת בפני מורתה שלימדתה חייבת לקום.

עוד דנו באחרונים אם חייבים בכבוד אשה חכמה [שאינה אשת חבר] עי' בבן איש חי שנה כ' פרשת כי תצא סעיף ט"ז וכן המנחת חינוך מצוה רנ"ז אות ג' שכתבו דדיני כיבוד חכם לא שייכים באשה דאינה נקראת חכם רק אם מצווה ללמוד ולקנות חכמה [ועי' ביעב"ץ במגדל עוז אבן בוחן פנה א' אות צ"ה שפסק שאשה חכמה אינה קודמת לאיש מכיון דאינה מצווה על ת"ת]. אך עי' בשו"ת נודע יהודה ח"א חיו"ד סימן כ"ח וכן בתשובת זרע יצחק הובאו דבריהם בשדה חמד כללים מערכת אשת חבר אות שט"ו כתבו שחכם וחכמה שווין לענין כיבוד, ועי' בשו"ת יחוה דעת ח"ג סימן ע"ב.

ועי' בספר טוב ימים עמ' קפ"ה דגם כתב כן כתב נ"מ אפילו לענין אשה למי שהחזירה בתשובה או גיירה והוסיף דאף שכתבו הפוסקים דאין דין אשה חכמה אך אם אשה גיירה או החזירה בתשובה יתכן דשייך כן.

סימן רמ"ו ה', אי שרי שכר בטלה לדעת הרמב"ם דאין ליטול שכר לימוד

שאלה: לשיטת הרמב"ם שאין ליקח שכר עבור לימוד התורה האם מותר לקבל שכר בטלה (וכמו שמותר לקבל שכר בטלה ללמד תורה אע"פ שאין ליקח שכר עבור עצם הלימוד)

תשובה: בענין נטילת שכר בטלה לדעת הרמב"ם, עי' בהגהות מימוני פ"א מהל' ת"ת הלכה ז' שכתב שם בהגהות על הרמב"ם "אבל שכר בטלה מותר ליקח כדמשמע כפרק בתרא דכתובות מלמדי הלכות שחיטה והלכות קמיצה נוטלין שכרן מתרומת הלשכה וכן משמע בירושלמי פרק אין בין המודר [כתב הרא"ש אם אין לו במה להתפרנס שרי אפילו אינו מתבטל כלל] ומשמע שכונתו לומר דהרמב"ם מודה לכך. ועי' ברמב"ם בהל' סנהדרין שהביא דין שכר בטלה לענין דיינים ועי' בשו"ע הל' תלמוד תורה רמ"ו ה' שאחר שהביא דברי הרמב"ם כתב ששכר בטלה מותר, ועי' בספר אור אברהם על הל' ת"ת שם שהוכיח שכן ס"ל לרמב"ם וביאר מדוע לא הביא הרמב"ם דין זה של שכר בטלה בהל' ת"ת. אומנם עי' בקובץ "אחר האסף" להגר"י סרנא שכתב דהרמב"ם חולק על כך [ועיי"ש בהגה בסוף הענין דהתקשה מה החילוק מדיינים].

הלכות צדקה

סימן רמ"ז, אם עמלה או אחוזים כלול חשוב כחלק מהצדקה

שאלה: האם הוצאות עבור צדקה יורד ממצוות הצדקה שנותן מה שהבנק גובה עמלה או מה שהמשולח מקבל אחוזים

תשובה: עי' באורח צדקה עמי כ"ח שכתב בשם הגרח"ק שליט"א והובאה תשובתו בסוף הספר עמ' שפ"ז דהנותן ציק או הו"ק לצדקה כגון מאה ש"ח ויורד דמי עמלה בבנק כל מה שתרם נחשב לצדקה כולל שווי דמי העמלה תשובה הוא נותן לצדקה מאה ש"ח חשבונו מאה וכן ה"ה במשולח שמקבל אחוזים. אמנם עיין בקובץ נר דוד ציין למש"כ בספר יד מלכים עמ' צ"ט דשאל את הגרח"ק גבי הו"ק שגובים עבור זה עמלה וענה שזה בעיה.

ועי' בספר פרדס יוסף ויקרא אות ט"ז הביא ששמע בשם הגאון רבי חיים מוולאזין ז"ל ששלח משולח לאסוף מעות עבור הישיבה ואחד לא רצה ליתן ואמר אנכי בעצמי אתן לרבי חיים וכשהגיע האיש הנ"ל להגר"ח ורצה לתת לו כסף לישיבה לא רצה ליקח ממנו והנותן התעקש וטען ואמר רצוני שיהיו כל מעותי במלואם לישיבה ושלא יקבל המשולח מזה חלקו עבור טרחתו א"ל הגאון ר' חיים ז"ל שזה מנהג עכו"ם כשנותנים מעות לבית תיפלה שלהם אינם נותנים ע"י אמצעי אבל אנו נותנים ע"י אמצעי שגם ישראל אחר יהנה מזה ולכן הדין הוא שמקבלים קרבנות מעכו"ם רק עולות ולא שלמים כמבואר במנחות דף ע"ג ע"א והטעם שכשנותן עולה דעתו שקרבנו יהיה כולו לה' שכולה כליל מה שאין כן גבי שלמים ששם בעלים אוכלים וגם הכהנים זה עכו"ם אינו מבין שהוא יתן קרבן לה' ואנשים אחרים יהנו ממנו. ועי' בספר חשוקי חמד שבועות דף י' ע"ב בשם הגר"י זילברשטיין שהביא מזה ראיה להלכה זו אך שם כתב לחלק האם המשולח טורח עבור הצדקה או לא וכן דוקא שלוקח שיעור טירחה המקובל עיי"ש.

סימן רמ"ז ד', ובחנוני נא בזאת רק בחומש או גם במעשר

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור דמה שכתוב ובחנוני נא בזאת זה רק למי שנותן חומש ולא למי שנותן מעשר?

מצאנו בזה ג' דעות:

א. דעת הטור סי' רמ"ז והרמ"א שם בסעי' ד' בדעה ראשונה והרדב"ז בח"ג סי' תמ"א דס"ל דדין זה הוא בכל צדקה.

ב. בפתחי תשובה שם ס"ק ב' בשם השל"ה במגילה, וכ"כ שאילת יעב"ץ ח"א סי' ג' דדין זה דוקא במעשר פירות ולא בצדקה.

ג. האור זרוע בהל' צדקה סי' י"ב ורבינו יונה בספר היראה סי' רי"ג ובספר חסידים סי' קמ"ד כתבו דדוקא מעשר כספים דינו כמעשר פירות ולא כל צדקה, וכן הכריע הח"ח באהבת חסד ח"ב פי"ח סעי' א'.

ועי' במעשה רב בכתר ראש סי' קכ"ג בשם הגר"א וכן בשערי רחמים סי' מ"ה בשם הגר"ח מוואלז'ין דהנותן מעשר מובטח רק שלא יהיה לו נזק ולא שיתעשר אך הנותן חומש מובטח שיתעשר.

סימן רמ"ט א', להדפיס ספר ממעשר כספים

שאלה: האם מותר להדפיס ספר ממעות מעשר שני.

תשובה: בענין הדפסת ספר ממעות מע"ש, עי' בשו"ת אמר שמואל חלק יו"ד סי' ד'. לר' שמואל א'בן חביב סאלוניקי תרמ"ו [נמצא באוצר החכמה] [בספר אורח צדקה פי"א הערה קס"ט הביא תשובה זו וכתב בטעות שספר זה הוא למהר"ש בן ששון סאלונקי תר"ן] כתב שרשאי להדפיס חידושי תורתו מכספי מעשר, כיון שהכל עניים אצל הד"ת שלו. ועי' בספר דרך אמונה מתנות עניים ז' ציה"ל ס"ק ס' שהביא בשם החזו"א, שאין להשתמש בכספי מעשר כספים עבור הוצאת ספר, אלא בספר שרבים צריכים לו. ועיי"ש בדרך אמונה שהוסיף או דמתפרנס ממכירת הספרים. אך אביו של הגר"ח בעל הקה"י בספר אורחות רבינו ח"א עמוד רצ"ה הקל בזה. וכן הקל בשו"ת להורות נתן ח"ד סי' פ"ב וע"ע בשו"ת משנת יוסף י"א קיז אות ד'. וע"ע בשו"ת אבני דרך [פרינץ] ח"ט סי' ק"ל] ובספר אורח צדקה פי"א סע' קי"ב.

סימן רנ"א, מה עדיף עניי עירך או למחול לעני את חובו

תשובה: ע"ד שאלתך האם אדם עני שחייב כסף ויש למלוה אפשרות למחול לו ולהחשיב סכום זה ממעשרותיו, ומאידך גיסא עני זה אינו מעניי עירך. מה עדיף?

נראה שיש לפשוט ד"ז מדברי האגרות משה ביו"ד ח"א סי' קמ"ד דכתב דטובת הנאה עדיף על דיני קדימה [באדם פרטי שאינו גבאי צדקה], ולפ"ז כאן שיש לו טובת הנאה בעני זה הוא עדיף, וע"ע בישועות משה סי' ס"ב, ובספר אהבת צדקה פ"ט סע' מ"ה.

סימן רנ"א, סתירה בדברי החו"י בדין פדית מומר לתיאבון

שאלה: ביו"ד סי' רנא' ס"ק א' הביא הפתחי תשובה דברי החוות יאיר שמומר לתיאבון מצוה לפדותו אף בעובר הרבה פעמים אולם בסוף דברי הפתחי תשובה הביא עוד תשובה מהחוות יאיר לענין רוצח וכתב שנקרא לתיאבון והמשיך החוות יאיר כי יש מצוה להשתדל בעדו אם אינו ברשעו תמיד ולא הבנתי דבריו כי מה לי אם עומד ברשעו תמיד הלא אעפ"כ מצוה לפדותו כמו שיסד בתשובה הראשונה.

תשובה: בענין הסתירה בדברי החוות יאיר הנה יעי' שם בתשובתו השניה בסי' קמ"ו דכתב שם וז"ל "אם אינו ברשעו תמיד כדרך קצת גנבים שהמה בכלל מורידים ולא מעלין" ושם מיירי כמו שכתב בתחילת התשובה שאח"כ פרק עול ונעשה ריש בריוני וחברי גנבים ונתפס על גניבה בקהילה גדולה. וא"כ מיירי היום שכבר לא הוי לתיאבון.

אומנם כעת מצאנו בדברי מרדכי [גאלאנטי] בדרוש פורים דרוש ב' דף מ"ג שהקשה סתירה זו בדברי החוות יאיר ולא תירצה וי"ל בזה.

סימן רנ"ו א', האם חייבים בימינו לעמוד בפני גבאי צדקה

שאלה: מה המקור של אלו שלא עומדים לפני גבאי צדקה שלא לוקח חלק לעצמו.

תשובה: בענין עמידה בפני גבאי צדקה, המבואר בפתחי תשובה רנ"ו א' בשם שו"ת יד אליהו סי' נ"ד. [דזהו מכח דין דחייבים לעמוד בפני כל עושה מצוה] בפשטות ודאי צריך לעמוד. אך עי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' רי"ח דכתב דדוקא במצוות של חביבה מצוה בשעתה, אבל גבאי צדקה שזה תדיר לא חייבו לעמוד עיי"ש. ועי' גם בדרך אמונה בל' ביכורים ס"ק קנ"ב דכתב דמקור הדבר הוא מביכורים, ולכך יש הסוברים דדוקא בבכורים חייבו לעמוד בפניהם כדי שלא תהא מכשילן לעתיד לבא, כי אם לא יקבלום בסבר פנים יפות לא ירצו לבא. ועוד שהיא מצוה הבאה לקיצים, וגם הוא כבוד הרבים, לכן חייבו לעמוד בפניהם ולא בשאר מצוות. ועיי"ש מש"כ בביאור הלכה ובשער הציון. [אומנם בדרך שיחה כתב דצריך לעמוד, וכן בדרך אמונה הל' מתנות עניים פ"ט ס"ק ו' לא הביא היתר זה. ועי' עוד בכ"ז בקובץ אור ישראל סיון תשנ"ז עמ' קמ"ב מה שאסף בזה.

סימן רנ"ט, אם חייב לתת ולרדוף אחר העני כשחשב ליתן לו

תשובה: ע"ד שאלתך בעני שאוסף צדקה וחשב לתת לו והעני כבר יצא מבית הכנסת האם צריך לרדוף אחריו?

עי' בדרך אמונה ציוה"ל פ"ח ממתנ"ע ס"ק פ"ח דכתב שאם חשב לתת צדקה לעני פלוני והעני ברח ואינו יודע מי העני שיתן הצדקה לעני אחר, וכתב שכך הורה החזו"א. [ובספר ימי פורים עמ' ל' הביא דהגר"ח קניבסקי שליט"א סיפר שבדידיה הוי עובדא שהוציא פעם מעות לתת לעני ועד שבא ליתן כבר הלך העני ושאל את החזו"א ואמר לו דיכול לתת לעני אחר]. ומשמע שאם מכיר עני זה או שאפשר לרדוף אחר העני שצריך לתת לו. ונראה דהעצה להינצל מחשש איסור נדר בזה הוא שיתנה באופן כללי שלא יתחייב בשום אופן במחשבה עד שיגיע ממש ליד העני. עוד הביאו מערוך השלחן רנ"ח סע' ל"ט דנראה דאם מחשבתו היתה מחשבה רופפת שאינו צריך לתת.

הלכות מילה

סימן רס"ד ב', מקור דסכין המילה מברזל ולא באבן ממלחמת דוד

תשובה: ע"ד שאלתך היכן המדרש המובא בפרישה יו"ד רס"ד ס"ק ז' הל' מילה שאומר שמלים בברזל ולא באבן מכיון שדוד המלך כאשר בא להלחם עם גלית אמר לברזל שאם יתן לאבן לעבור אותו בזכות זה יעשו ברית מילה בברזל.

מצאנוהו רק בש"ך על התורה [פרשת שמות] מגורי האר"י בשם הילקוט. ובתורה שלימה שם כתב דלא נמצא מדרש זה אצלינו. וכן לא מצאנו מקור אחר קדום ממנו. אמנם עי' בצאינה וראינה גם הביא מדרש זה, ועי' בשו"ת תירוש ויצהר סכ"ז מביא שהגאון בעל ברוך טעם ציין מדרש זה בשם הצאינה וראינה אחרי ששמע זאת מאשתו עיי"ש. [נ"ב עי' בט"ז באו"ח סי' רפ"ה סק"ב שגם מביא דברים מספר זה].

סימן רס"ה, טעם דאין עושים שלום זכר לנקבה

תשובה: ע' בברכת ראובן שלמה פרשת אמור דבעי עשרה כיוון דהוי סעודת מצווה סעודת הודיה ואין זה כבוד שיבואו גברים לומר שלום לנקבה. ובנצח יוסף סי' ד' כתב דתקנו רק בנוסף למצות הברית שעושים גם בגללה ולא בגלל סיבה נפרדת לבד.
ולפי טעם הדגול מרבבה מצאנו בספר שבח הברית דכתב דבנקיבה אין השמחה שלימה.

סימן רס"ה, למי שייך קריאת שם בתאומים כשקוראים קודם לבן השני ולא לבכור

שאלה: נולד בן בכור עם בת תאומה שנותנים שם לבת לפני הבן, או בשני בנים תאומים והבכור צהוב שנדחית הברית מילה שלו ונותנים שם לבן השני לפניו, איך נוהגים בקריאת השם הראשון ששייך לצד של האמא, האם שייך לה השם הראשון במציאות, או השם של הבכור?

תשובה: בענין קריאת השם, עי' בספר שמות בארץ דהביא דהגר"ח קנייבסקי ענה על שאלה זו דיתכן דנשאר הזכות לקרות ראשון למי שנולד תחילה עיי"ש.

סימן רס"ח ד', מי עובר על איסור מתקן מנא בטבילת גר בשבת

שאלה: רציתי לשאול במה דמבואר דגר לא יטבול בשבת כיון דיש בזה משום מתקן מנא, ולכאורה צ"ב מי עובר ע"ז דהלא קודם הטבילה הלא אינו מוזהר ע"ז, ולאחר הטבילה הוא כבר מתוקן, וודוחק לומר דהבית דין עובר ע"ז?

תשובה: בענין טבילת גר בשבת על מי מוטל איסור זה, לכא' א"ל דהאיסור הוא על דרך שאמרו בעבד גיטו וידו באין כאחד וא"כ גם כאן גיורו והאיסור שעושה באין כאחד. אך זה חידוש גדול. אך כעת מצאנו בקה"י על הגמ' שם ביבמות דף מ"ו דהתקשה בכך וכתב דודאי כל

האיסור הוא רק על בי"ד שאסור להם להטביל את הגר בשבת כי ענין תיקון מנא של הגר מתייחס אל הבי"ד שהם גיירוהו. ועמד בזה גם בחלקת יואב ח"א אה"ע סי' ל"ז בהג"ה, ועי' בספר חדר הורתי על מסכת הוריות להגר"א גנחובסקי שהתקשה בכך וכתב דהאיסור הוא משום אמירה לעכו"ם דע"י הב"ד הוא טובל. ועי' שו"ת מנחת אשר ח"א סי' נ' דהביא את דבריו וכתב להעיר על ביאור זה דהוי שבות דשבות במקום מצוה והוי מצוה רבה להכניס גרים תחת כנפי השכינה, וכתב דא"ל ע"ד שכתבנו משום גיטו וידו באים כאחד, ועיי"ש דדחה תירוץ זה וכתב כדברי הקה"י דהאיסור על הב"ד עיי"ש. ועי' בספר חבצלת השרון [שמות עמ' רע"ח] דכתב עפ"י מש"כ הבנין ציון והאבנ"ז דגוי שמל לשם יהדות מחויב לשמור שבת א"כ כיון דמעשה הטבילה הוא אחר המילה הרי שאסור לגר לחלל שבת בטבילה לשום גרות. עוד כתב שם ליישב על דרך זו עפי"ד הצ"פ מהדו"ת ע' ל"ו מ"ג כ"ג ובחומש ויקרא ע' רכ"ד שחידש דאחר שטבל הגר הרי"ז נעשה גר למפרע משעת המילה.

מקור דכל המשתתפים בברית נמחלים כל עוונותיהם

שאלה: האם יש מקור ממדרש וכו' שכל משתתפי ברית המילה נמחלים להם כל עוונותיהם.

תשובה: בענין כפרת עוונות בברית מילה, עי' בספר אגרא דפרקא אות קמ"ו כתב בשם הרב ר' שלמה מקארלין זצ"ל שאמר בשם המדרש בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לאליהו שיצטרך להיות בכל ברית מילה שבישראל, אמר אליהו אתה ידעת שאני מקנא לשמך יתברך הנה אם יהיה הבעל ברית בעל עבירה לא אוכל לסבול להיות שם והבטיחו השם יתברך שיכפר לבעל הברית ואז יהיה ריקן מעבירות, והשיב עוד אפשר יהיה המוהל בעל עבירה הבטיחו השם יתברך שיכפר גם לו, השיב עוד אפשר יהיו הקהל העומדים שם בעלי עבירות ולא אוכל לסבול, הבטיחו השם יתברך שיכפר לכל הקהל עד כאן. וכתב שם שזה מרומז בפנחס הוא אליהו תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל, כי הואיל ומדתו קנאה והוצרך להיות אצל כל ברית ולא יוכל לסבול על ידי זה גורם הכפרה לישראל כי הוצרך השם יתברך להבטיחו כנזכר. ובספר בני יששכר חדש תשרי מאמר ד אות ז כתב כך שמעתי שיש באיזה מדרש ולא ראיתיו, אבל ראיתי בספר אחד כתב יד גם כן ששמע בשם המדרש שכל העומדים אצל הכסא של אליהו מתכפרין עונותיהן עד כאן. ויש שכתבו כן בשם פרקי דר"א פכ"ט, אך שם רק כתוב דאליהו בא לכל ברית, ובספר עטרת פז הביא את דברי מהר"י מולכו בס' שלחן גבוה בחיו"ד הל' מילה סי' רסד ס"ק י"ב ואשר ציין עליהם גם בדבריו שם סי' רסה סוף ס"ק מב הזכיר שם אגב אורחיה את דברי המדרש הנ"ל שהנמצאים בברית מתכפרים עוונותיהם וז"ל והביאו הרב חמדת ימים בקיצור בחלק הב' סוף פרק ז'.

אם יש מצוה על האב למול במקום צער הנימול

תשובה: בענין מילת אב ע"י אביו במקום צערא, מצאנו מש"כ באות שלום דגם אב המפחד למול מ"מ יאמץ לבו ויאמן את ידו למול בעצמו אבל לא יעשה בעצמו הפריעה אם אינו מומחה משום צערא דינוקא. וכן בספר אות שלום פרק י"ב סי' ב' אות ח' הביא בשם מרן הגרי"ש

אלישיב ומרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א דאם יש צערא דינוקא לא ימול האב וכעת מצאנו מש"כ בשם מרן הגרשז"א בספר נשמת אברהם דצריך עיון אם יש מצוה על האב למול בעצמו אף אם גורם צער יותר גדול לתינוק מאם היה נימול על ידי מוהל"..

הלכות עבדים

סימן רס"ז י"ד, אם משכחת לה עבד עברי בזמן הזה

תשובה: עבד עברי אינו נוהג בזמן הזה כיון שאין יובל נוהג ומזמן סוף בית ראשון בטל היובל כמבואר ברמב"ם בהל' עבדים וכמבואר בגמ' קידושין ס"ט דלא משכחת לה ממזר שיטהר זרעו ע"י שיגנוב וימכר לע"ע וינשא לשפחה כיון שאין נוהג ע"ע ורק משכחת לה שיקנה שפחה כנענית.

אך אעפ"כ עי' בראב"ד בהגהות על הרמב"ם בהל' איסורי ביאה דכתב דגר תושב יכול לקנות עבד עברי בזמן הזה, וכבר הקשו עליו המרכבת המשנה ובחזו"א שביעית דאין נוהג ע"ע בזמן הזה. אמנם עיין בריטב"א ביבמות מ"ו דכתב שמשכחת ע"ע שקנוי רק קנין הגוף לענין ממונות ולא לענין איסורים, וכנראה זה גם כונת הראב"ד וכבר ציין החזו"א לריטב"א זה.

הלכות גרים

סימן רס"ח א', האם יש מצוה לקבל גרים

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש מצוה לקבל גרים דאמרינן בגמ' על מילת עבדים שיהויי מצוה לא משהינן, ואולי זה מצות המילה ולא קבלת הגר,

עי' בדבר אברהם ח"ב סימן כ"ה דכתב דאין מצוה לקבל גרים והוי רק כמו שחיטה שאם רוצה לאכול צריך לאכול ע"י שחיטה.

אך כבר העירו עליו דבראב"ד ז"ל בספר בעלי הנפש סוף שער הטבילה כתב וז"ל ואם תאמר היכן ציונו מ"את הנפש אשר עשו בחרן" (בראשית פי"ב פ"ה) והלא אם נתכנסו כל באי עולם אינן יכולים לברוא אפילו יתוש אחד, אלא הגרים שגיירו והחזירום תחת כנפי השכינה מעלה עליהם כאלו בראום ע"ש, ובספר זוהר הרקיע לרשב"ץ עשין מ' כתב דאיכא מצוה על הבית דין לקבל גר הבא להתגייר ולגיירו כדין, ועיי"ש שהוכיח כן מיבמות מ"ז ע"ב דאמרינן שיהוי מצוה לא משהינן, ושם דף מ"ז ע"א ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו מכאן א"ר יהודא גר שנתגייר בבי"ד הרי זה גר, בינו לבין עצמו אינו גר עיי"ש, וכן באזהרות הר"י אלברצלוני בעשה של אהבת הגר כלל בזה ג"כ המצוה של קבלת גרים להכניסם תחת כנפי השכינה, ועי' מש"כ בביאור שיטתו בביאור הר"י פערלא לסהמ"צ לרס"ג עשה י"ט עיי"ש, ושם כתב שמצות קבלת גרים נכללת במצות אהבת השם, וכמבואר בספרי עה"פ ואהבת את ה' אלקיך אהבהו על כל הבריות כאברהם אביך שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן, מלמד

שהי' אברהם אבינו מגיירן ומכניסם תחת כנפי השכינה עיי"ש, ומה שאמרו ביבמות ק"ט רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים לא אמרו אלא כשמפתים אותם להתגייר או שמקבלים אותם מיד, אבל אם הם מתאמצים להתגייר יש לנו לקבלם שהרי נענשו האבות שלא קיבלו את תמנע [עי' תוס' יבמות דף ק"ט].

אמנם עי' גם בח"ס נדרים י"ז, וכן ביעב"ץ בשו"ת סי' צ"ה דכתבו ג"כ דאין מצוה.

ועי' בגליוני הש"ס דכבר תמה על דברי היעב"ץ, אך שם יש שביארו וישבו דבריהם דהכונה דאין חיוב ומותר לאשהויי, אבל יש בכך מצוה עיי"ש.

סימן רס"ח, מעשה הגר שמל ולא טבל והמחלוקת לגבי חילול שבת והמסתעף

שאלה: לכבוד המערכת הנכבדה "לדופקי בתשובה"

נא לשלוח פרטי "המעשה " באותו הגר שמל ולא טבל ונחלקו חכמי הדור אם צריך לחלל שבת. וכן נא לשלוח פרטים ההלכתיים הנוגעים לזה.

תשובה: המעשה בגר שמל ולא טבל היה בשנת תר"ח בירושלים, והגיעה שבת והורה הגאון ר' אשר לעמיל דכיון דאכתי לא טבל חייב הגר לעשות מלאכה כלשהי בשבת כדי לא לעבור על איסור לא ישבותו, ולאחר מכן חלקו עליו כל חכמי ירושלים ואמרו שמעולם לא שמענו שיהיה מותר לגר שמל ועדיין לא טבל לחלל שבת, ובודאי אינו עובר באיסור לא ישבותו. ונשאל בזה הבנין ציון [בעל הערוך לנר] סי' צ"א וכתב לצדד כדעת חכמי ירושלים, והביא ראיה מעם ישראל שקיבלו מצות שבת במרה אע"ג דאכתי לא טבלו עד מעמד הר סיני, ועי' מש"כ בחלקת יואב תנינא סי' ח' על דבריו.

ועי' באבני נזר ח"ב סי' שנ"א ד', ובשו"ת דברי יוסף סי' כ"ד, ובמנחת אלעזר ג' ח', ובציץ אליעזר ח"י סי' כ"ה, ועוד האריכו בכך כל האחרונים. ועי' בספר זיכרון יד שלמה קובץ שלם על כך, ועי' בקובץ תורני מרכזי ד' עמ' צ"ג דהביא עוד כמה מעשים כאלה שארעו בירושלים.

הלכות ספר תורה

יו"ד סימן רע"ו, מחלוקת בכתיבת שם השני במגילת סוטה למפרע

שאלה: עי' בזוהר נשא דף קכ"ד ע"ב וז"ל כהנא כתב שמא קדישא חד זימנא באורח מישור לבתר כתב ליה למפרע אתוון סריטין בטהירין דינא בדינא וכו', ומבואר בזוהר דצריך לכתוב את השם השני במגילת סוטה למפרע האם מובא ענין זה בהלכה.

תשובה: בענין כתיבת מגילת סוטה אם כותב את השם הויה השני למפרע עי' ברמב"ם סוטה פ"ד הל' ז' דפסק דכתב למפרע פסולה ומקורו בגמ' סוטה דף י"ז ע"ב וא"כ זה לכא' סתירה לדברי הזוהר.

ועי' בש"ך על התורה דמפרש את הזוהר דכתב שם על גבי שם בצורה הפוכה כזה אך כתב אחר כך ועבר עלי אדם אחד שהיו אומרים עליו שהוא מקובל ואמר שגם שם השני כתוב הוי"ה למפרע גם כן אלא שהיה כתוב יו"ד כנגד יו"ד עיי"ש עוד שהאריך. ובשערי זוהר לר' ראובן מרגליות על הזוהר הרגיש בכך וכתב ע' בס' דברי חכמים וחדותם מהגר"א פוסק לרמב"ם הל' סוטה פ"ר ה"ז שכתב דהכוונה שבכל מקום כותבים היוד ואחר כך הה"א וכן הלאה השם כסדרו אבל במגילת סוטה כתבו השם השני למפרע היינו שהניחו חלק כדי ג' אותיות וכתב הה"א האחרונה אחרי כן כתב לפניה וא"ו ושוב כתב ה"א ולבסוף היו"ד הראשונה כו עיין שם. ובחדושי הגר"ע איגר יו"ד סי' רע"ו [על הרמ"א סע' י"א ושם דן האם כתיבת שם הויה בס"ת מעכבת] ובשו"ת מנחת יגואל מהגר"י אלתר כבנצל ח"ג סי' ק"ח.

ועי' בקובץ בית יוסף שאול ד' עמ' 131 מה שהאריך בזה ושם דן דהיה אפשר לומר דאם צריך לכתוב את השם השני של המגילה הפוך א"כ זהו הכסדרן של השם הזה דכך מחייבת כתיבת המגילה דוקא לכתוב את השם ככה הפוך. אך אם כן יצא שאין כתיבת מגילת סוטה כדין של כתיבת פרשת סוטה שבפרשה שבתורה.

סימן ר"פ, להחליף יריעות בס"ת לאחר זמן לצורך הכנסת ס"ת

שאלה: למרן הגאון האמיתי והאדיר כל רז לא אניס ליה הגה"צ בעל לדופקי בתשובה

שאלה מעשה, שסיכמו על הכנסת ספר תורה לתאריך מסויים והספר תורה עוד לא נשלם ולכן הסופר רוצה להשאיל כמה יריעות מסופר אחר וישלים בזה הספר תורה כדי לעשות הכנסת ספר תורה ואחרי כמה חודשים יחזיר היריעות למשאיל ויכניס במקומם יריעות שהוא כתב האם מותר.

תשובה: עי' בשו"ת בארו של אברהם ח"ד סי' כ"ז שדן בדיוק בשאלתך עי' שם מה שהאריך בזה. ועיין בשו"ת תורה לשמה סי' כ"ה שנשאל האם מותר להתיר יריעות מס"ת אחר בתורת שאלה לזמן, והשיב דזה הוי גנאי לס"ת שהוא עתה שלם וכשר לקרות ונשאר הס"ת חסר, אבל אם נמצא אצל סופר אחר יוכל לקחת ממנו בתורת שאלה עיי"ש ומשמע דאע"ג דאח"כ יפריד מס"ת השלם מ"מ כיון שתפרו רק לזמן ובדעתו להפרידו אח"כ אין חשש. וכ"כ בספר שבט הקהתי ח"ג יו"ד סי' ר"ס אות ה' והביא מספר תורה לשמה.

סימן רפ"ב י"ט, הנחת ס"ת פסול על ס"ת כשר

שאלה: בשמחת תורה היה שאלה בבית הכנסת אם מותר להניח ספר תורה פסול על ספר תורה כשר, כי המנהג לרקוד גם עם ספרי תורה פסולים, והיו צריכין להניח כל הספרים על השולחן. וחפשתי ולא מצאתי מי שידבר משאלה זו. רק שביורה דעה סי' רפ"ב סעיף י"ט מבואר שאין מניחין חומשין על גבי ספר תורה, ובאורח חיים סי' קנ"ג סעיף ג' מבואר שספר

תורה שנמצא בו טעות דינו כחומשין, אבל שם איירי לענין להוריד ס"ת מקדושתן אבל לא לענין הנחת ספר תורה פסול על ספר תורה כשר. אשמח לקבל מראה מקום שמדבר בענין זה.

תשובה: בענין להניח ס"ת פסול ע"ג ס"ת כשר, עי' ברמב"ם פ"י מהל' ס"ת ה"א שכתב דעשרה דברים שפוסלים בס"ת אם נעשה בו א' מהן הרי הוא כחומש מן החומשים שמלמדים בהן התינוקות ואין בו קדושת ס"ת ואין קורין בו ברבים, והרשב"א בתשו' ח"א קמ"ד ס"ל דחומש א' שלם העשוי בגלילה יש בו קדושת ס"ת והרמב"ם פליג עליה וכן הרמב"ם פ"ז מס"ת הי"א וי"ד ס"ל דחומש אין בו קדושת ס"ת, והנה ברמ"א סי' רפ"ב סעי' י"ח הביא ד' הריב"ש סי' רפ"ה דמותר למכור ס"ת פסול והובא בדרכי משה שם ובט"ז שם מפורש דרשאי למכור ומפורש בריב"ש שם טעמא דמילתא דס"ת שיש בו טעות אין בו קדושת ס"ת והרי הוא כחומשין והרי הוא כד' הרמב"ם וכן בשו"ע או"ח קנ"ג ס"ג דס"ת שנמצא בו טעות דינו כחומשים ומקור הדין הוא בריב"ש הנ"ל כמבואר בב"י והנה הריב"ש הנ"ל שהובא בשו"ע או"ח קנ"ג ס"ג וברמ"א יו"ד רפ"ב סעי' יח' מפורש כרמב"ם דס"ת שיש בו טעות דינו כחומש והיינו דאין בו קדושת ס"ת ונמצא דאין קדושת ס"ת בחומש פסול מעיקר הדין ואי"צ מן הדין לקום מפני ס"ת פסול וכמש"כ הערוך השולחן יו"ד רפ"ב ס"ד ולפ"ז ודאי אסור להניח ס"ת פסול ע"ג ס"ת כשר ועי' בקובץ שערי הוראה י"א עמ' קכ"א דהוכיח בארוכה דין זה [עיי"ש דהביא קצת דעות שמשמע לא כך אך העיקר לדינא כנ"ל עיי"ש].

הלכות מזוזה

סימן רפ"ו, להעביר מזוזה ממקום חיוב דאורייתא לדרבנן

שאלה: מזוזה שהיתה שייכת למקום שחייב במזוזה מדאורייתא האם אפשר להעבירה למקום שחייב מדרבנן או מספק, ואת"ל שאסור האם כשכבר הניח מזוזה אחרת במקומה ואין לו מקום אחר להניח אותה מזוזה, האם עדיף שיניח אותה במקום שחייב מדרבנן או מספק או שלא יניח אותה בשום מקום או שיגנוז אותה.

תשובה: בענין להחליף מזוזה למקו"א בביתו, עי' בספר מזוזות מלכים ס"ק קפ"ו שכתב דלא יחליף מזוזה מפתח שחיובו מדאורייתא לפתח שחיובו דרבנן וכ"ש למקום פטור. עוד כתב שם כתב דאפילו כשרוצה לקבוע אחרת במקומה עדיף לגונזה מאשר להורידה מקדושתה וציין שם לשו"ת אמרי יושר ח"א סימן ה'.

סימן רפ"ו סי"ח, אין מעבירין על המצוות במזוזה

שאלה: האם יש מי שאומר שכאשר אדם מתכוון לקבוע מזוזות בביתו ומניח את כל המזוזות לדוגמא על השולחן בסלון שלו, מעכשיו כשיתחיל לקבוע את המזוזות, יצטרך לקובען ליד

כל דלת שיעבור דרכה. היינו, שאסור יהיה לו לקבוע בחדר מסויים אם יצטרך לשם כך לעבור בחדר שעדיין לא קבע בה מזוזה, משום "אין מעבירין על המצוות.

תשובה: בענין אין מעבירין על המצוות במזוזה, עי' בספר מזוזות מלכים סי' י"א ובשלום ובאמת ס"ק ל"ח ובספר קביעת מזוזה כהילכתה סי' י"ג סע' ט"ז דכתבו דשייך ענין זה בקביעת מזוזות וכמ"ש.

הלכות שילוח הקן

סימן רצ"ב, טעם שנקרא שילוח הקן ולא שילוח האם

שאלה: ראיתי להעיר למה מצות שילוח הקן נקראת כך הלא המצוה הוא לשלח את האם והיה צריך להיות שילוח האם.

תשובה: בענין הלשון שילוח הקן עי' בפירוש הגרי"פ פערלא על הרס"ג ל"ת קל"ז ד"ה אמנם שכתב לבאר ע"פ דברי פירוש לח"מ על המשניות דשילוח הקן פירוש שילוח האם שמתיר את הקן, ובספר שלח תשלח עמ' קמ"ה העיר בשם הרב משה ואלמן שליט"א מלשון רש"י חולין דף קל"ח ב ד"ה פטור וז"ל וקן צפור בעינן שתהא האם המקננת צפור טהורה ועוף טהור הרובץ על ביצי עוף טמא נמי אע"ג דקן צפור הוא וכו' מוכח מלשון זה דקן צפור היינו האם המקננת ולא הבנים שבקן וכן כתב בהפסקי רי"ד דקן ציפור בעינן שתהא האם המקננת ציפור טהורה עכ"ל. ולפי זה שילוח הקן היינו כפשוטו שילוח האם המקננת מעל גבי הקן.

הלכות פדיון בכור

סימן ש"ה, אשה עם רחם כפול אם חייבת בפדיון הבן כשנולד ראשון מרחם השני

שאלה: ב"ה להגה"צ והאדיר בעל לדופקי בתשובה שליט"א

שאלה חדשה ומעניינת מאד, הנה יש אשה שהיה לה שתי רחמים, וברחם אחד הביאה שבעה ילדים עם ניתוח, ועתה נולד לה ילד שמיני ללא ניתוח, והרופאים אומרים שהילד השמיני נולד מהרחם השני בפעם הראשונה והשאלה אם צריכה לעשות פדיון הבן. ?

בברכת כהנים באהבה כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

תשובה: לכב' הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

בענין שאלתכם היפה והמקורית בענין אשה שיש רחם כפול.

לכאורה יש לדמות ענין זה לבא אחר יוצא דופן דפטור מבכורה למרות שלא יצא דרך הרחם אלא תלוי הכל באשה אחת. ומצאנו כעת בשו"ת מעשה חושב ז' סי' י"ז דדן בכך ופסק דאין צריך פעמים פדיון דלא גרע מבא אחר יוצא דופן וכן מסיק בנשמת אברהם מהד"ב ח"ב עמ' רכ"ח וכתב דהסכים עמו בעל הציץ אליעזר.

אך יש להוסיף דמקרה זה הוא מאוד לא שכיח, ועי' בקובץ אסיא ק"א ק"ב עמ' 112 מאמר שלם על כך המתאר ומבאר מציאות זו וכן דיש בכך כו"כ נ"מ חוץ משאלתכם והיינו לענין קרבן יולדת. ולענין הפסק טהרה ובדיקות טהרה וכן לענין איסור סירוס אם כורתים רחם אחד.

עוד מצאנו מש"כ רבינו הרמ"ק בספרו פרדס רמונים שער ח' פרק י"ז וז"ל ולכן הם בחכמה והבינה אב ואם אל כל האצילות והאצילות כולו בנים אליהם. והבינה נקרא אם הבנים שמחה ושאלו בזוהר פ' ויחי דף רי"ט וכו', והענין כי כמו שהאשה כאשר היא מתעברת מתאומים כלם נתונים ברחם אחת כי אין לאשה שתי רחמים אלא א' אבל יש בה חדרים שתוכל לקבל עד ז' וכן בבינה כלם נכללים כאחד בעת עבורה שמה אבל האמת וכו'

וכן באבן עזרא על קהלת שדה ושדות גם כנסתי נשים וכן רחם רחמתים בשירת דבורה כי אשה אחת היו אנשים במלחמה שלקחו להם לאשה אחת יפת תואר או בשני שבויות [כי אשה אחת] איננה רק בעלת רחם ושתים הם בעלת שתי רחמים.

בענין פדיון הבן, דעולה לפ"ד תעניות, וענין החלה וסוכר ושום

שאלה: מה המקור דהמשתתף בפדיון הבן נחשב לו כפ"ד תעניות, והאם יש ענין לקחת מהחלה דוקא ומה הענין בסוכר ושום בפדיון הבן.

תשובה: בענין פ"ד תעניות של פדיון הבן, עי' בשדי חמד בקונטרס הכללים מערכת ס' אות ד"ן דכתב דלא מצא לכך מקור. ומציין לשו"ת בצ"ר סי' ל"ג דכתב דכך מנהג העולם. ועי' בליקוטי פנחס ס"ק נ"ב ובספר אוצר פדיון הבן ח"ב ס"ק י' דהביא מכמה ספרי חסידות ואחרונים כל מיני רמזים על כך, ולפ"ז אין ענין דוקא מהחלה.

בטעם נתינת השום והסוכר בפדיון הבן כבר האריך בספר פדיון הבן כהלכתו וכן באוצר פדיון הבן לר' יוסף וויסברג והטעם כדי שיוכלו כולם לקחת מסעודת הפדיון ולא יהיה סעודה שאינה מספקת או כדי להרחיק את החיצונים שמתרחקים משום, וסיבה זו כתב בספר לקוטי פנחס בסוף הספר בהשמטות עמ' ק"ו ובתוך הספר בעמ' פ' ס"ק צ"א כתב בשם ספר שערי פדות דזה מנהג שטות ובאמת לא מצאנו שום מקור לכך ואח"כ כתב כמה מיני דרשות וטעמים על דרך הפלפול והדרוש ושערי דרשות לא ננעלו.

אם יכול להשתמש במטבעות של אביו לפדיון הבן בלא ידיעתו

תשובה: בענין שימוש במטבעות של אביו לצורך פדיון הבן הנה ודאי לא מהני דעד כאן לא אמרו ניחא ליה לאיניש דלקיים מצוה בממונו היינו כאשר שואל ממנו החפץ ואח"כ מחזיר לו אבל בפדיון הבן צ"ל המטבעות של האבא בקנין גמור ולא מצאנו דאמרינן ניחא ליה לאיניש כאשר גוזל מן השני דבר לעולמית [ואף אם יחזיר לו אח"כ את המעות זה כבר קנין חדש ומחזיר הגזילה כין שנותן אותם המתנה גמורה לאבא. הגע עצמך וכי אם הבן ירצה לקדש אשה ויקח כסף אביו בלי רשותו [דיש כאן מצוה דפו"ר] וכי תהיה האשה מקודשת. ואף אם יחזיר לו אח"כ הוי רק מחזיר את הגזילה. ועי' בתרומת הדשן סי' ק' דכתב דמהני ליקח אתרוג בחוה"מ מדין ניחא ליה לאיניש ומשמע דביום הראשון לא מהני מטעם דבעינן לכם והובאו דבריו ברמ"א סי' תרמ"ט סע' ה' ועי' במ"ב ס"ק ל"ג דכתב דביום הראשון בעינן לכם ולכך לא מהני והיינו כדאמרינן דבדבר שצריך לגוזלו לא אמרינן להאי כללא.

הלכות אבל

סימן שמ"א, אם יש חשש בלימוד הלכות אבילות

שאלה: האם יש איזהו מניעה ללמוד הל' אבלות בגלל שזה איתרע מזל או סימן רע או"ד כיוון שזה לימוד התורה אין שום חשש בזה?

תשובה: בענין לימוד הל' אבלות אי חיישינן לאתרע מזליה עי' מש"כ בזה בהקדמה לקיצור הל' אבלות דברי סופרים. וכן קובץ זכור לאברהם תש"ס תשס"א עמ' תתצ"ד תשובה ארוכה מהרב אברהם יוסף שוורץ.

סימן שמ"א, אם אונן חייב במזוזה

שאלה: יש לדון באונן אם חייב לקבוע מזוזה. דהא קי"ל דאונן פטור מכל המצוות ה"ה יהא פטור לקבוע מזוזה. או"ד שאני מזוזה דאיכא סכנה. וכמש"כ תו' במנחות ל"ד, ועד שלא יקבענה איכא סכנה מהמזיקים ואין הבית משתמר. א"כ מש"ה יהא חייב לקבוע מזוזה אף בהיותו אונן, דאונן פטור מהמצוות. ולא בדבר שהוא משום סכנה. וכן מעקה י"ל שאונן יהא חייב למנוע סכנה שלא יפול הנופל. וכמו"כ יש לדון לעניין אונן שיהא חייב במים ראשונים שיש בה סכנת מלח סדומית כמבואר בחולין ק"ה. ואכן בס' ליקוטי משנת יוסף (שיו"ל ע"י הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס גם אני אודך) ס' כ"ב במכתבו אלי כתב שבודאי אונן חייב לשמור עצמו וכן את אחרים, כגון אם יש בור פתוח בחצרו חייב לכסותו וכן לקשור כלב נושך. ושאר סילוק נזקים הגם שנכנסים למצב של מצווה. מ"מ ממצווה כזו לא פטור. ולכן פשוט וברור שחייב מעקה שהרי יש לו תקלה בביתו שחייב להסירה. וגם במים אחרונים משום סכנה עי"ש. ועפ"ז י"ל שה"ה אונן יהא חייב לקבוע מזוזה בביתו שלא יהא סכנה בביתו. אולם יל"ע אם אונן חייב רק בסכנה טבעית כמעקה ומים אחרונים. או גם בסכנה

סגולית כמזוזה. וע"י בשו"ת מנחת שלמה ח"א ס' צ"א אות ט' דאונן יאמר ק"ש על המיטה שגם האונן זקוק לשמירה. וכ"כ בשו"ת באר שרים ח"ד ס' ל"א עי"ש ואף ששמירה זו הווי סכנה סגולית. אולם הגר"ח קנייבסקי כתב לי שאונן לא יאמר ק"ש על המיטה וכ"כ בס' ברכת איתן ע"מ תל"ה בשם הגר"נ קרליץ ועפ"ז יל"ע לעניין מזוזה אם אונן חייב וצ"ע.

תשובה: בענין אונן אי חייב במזוזה, עי' בספר אפיקי מגינים להר"ר שבתאי פיננברג [תרס"ט] או"ח סי' י"ג ס"ק י"ב דכתב דאונן פטור ממזוזה. והחילוק בין זה לבור ומעקה וכו' הוא פשוט וע"ד שכתבתם דשם יש סכנה ממשית אבל גבי מזוזה אם אינו חייב א"כ ליכא סכנה וע"ד שכתב הרמב"ם דמזוזה אינה קמיע ורק אם מניחים אותה ע"פ דין היא שומרת ועיקר החיוב לשים מזוזה הוא מפני המצוה ולא מפני השמירה.

סימן שמ"א, אם אבל עונה אמן על אמירת המנחמים המקום ינחם

תשובה: בענין עניית אמן על המקום ינחם אתכם, עי' בפני ברוך י"א ה' בשם הגרש"ז אוירבך דכתב דנהגו לענות וכ"כ בתשובות והנהגות ח"א תרצ"א וכן מצאנו בכו"כ עובדות בשם גדולי ישראל, וכן מובא בשם הגרי"ש אלישיב. אך בספר הליכות חיים ח"ב עמ' ק"נ כתב בשם מרן הגר"ח קנייבסקי אמר שלא נוהגין כן.

סימן שמ"ה, אם יש מצות כבוד המת ברשע שבחייו לא היתה מצוה לכבדו כלל

תשובה: בענין כבוד המת ברשעים מבואר בפוסקים דאין בהם דין כבוד המת וכמו שאין מתאבלים עליהם אך יש בהם דין קבורה וכמו שמבואר בטור ושו"ע סי' שמ"ה דאין מתאבלין על מאבד עצמו לדעת אבל חייבין לקוברו וכדמוכח בהרוגי ב"ד, וכן מבואר בשו"ת הרשב"א תשס"ג הובא בש"ך סי' שמ"ה ס"ק א' ובב"ח יו"ד סי' שס"ב [ומש"כ דתכריכים לא הוי בכלל קבורה ברשב"א כתב דתכריכים בכלל קבורה ועי' בשו"ת לב אריה סי' כ"ו מה שדן בזה] וכן מבואר בשו"ת בשמים ראש [המזויף] סי' ס"ד הביאו הפת"ש ביו"ד סי' שמ"ח [ואף שיצא עליו ערער עי' מש"כ הגר"מ בנעט בכמה תשובות מ"מ כאשר נשען על טענות מועילות הביאוהו הפוסקים ואכמ"ל] שאין להבדיל וכ"כ שו"ת ח"ס יו"ד סי' שמ"א דרק חיוב קבורה יש בהם.

סימן שע"א ה', אם מהני צורת הפתח להתיר לכהנים ליכנס בד' אמות של מת

שאלה: האם מועילה צורת הפתח להתיר לכהנים להתקרב עד המת ולא יצטרכו להרחיק ד׳ אמות.

תשובה: בענין להתיר לכהנים להתקרב לקבר או למת ע"י צורת הפתח, עי' בשו"ת באר חיים מרדכי יו"ד ח"ב סי' ל' וכן בשו"ת להורות נתן ח"ט סוף סי' מ"ב נמי שכתבו להחמיר בזה דלא מועיל צורת הפתח. וכ"כ בספר טהרת כהנים ובשו"ת אמרי יעקב יו"ד סי' קל"ד. ואף

דמצינו לענין כלאים דמהני יש לחלק דשאני הכא דההרחקה הוא משום חשש מכשול ולכן בעינן שיהיה ניכר ובולט, משא"כ לענין כלאים דהוא משום מחיצה בלבד.

סימן שע"ו, לומר קדיש על מקום מיתת קרוביו

שאלה: לכבוד מערכת הנפלאה לדופקי בתשובה, הנה כ"ק מרן ציס"ע האדמו"ר מקרעטשניף שליט"א, ביקש לי לברר דחוף, כי נוסע אי"ה בעוד כשבועיים למסע בחו"ל בשם "זכרון אבותינו",ורוצה להגיע למקום של "אושוויץ", במקום שנשרפו ל"ע רבבות אלפי ישראל, ה' יקום דמם במהרה,

ושאל אם אדם יודע שקרובי משפחתו נהרגו או נשרפו שם, ולא נודע כלל מקום קבורתן, האם יש ענין לומר קדיש עליהם במקום זה, או שאין ענין בזה,

בשורות טובות, בברכת כהנים באהבה כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

תשובה: לכב' הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

שמחנו לקבלת מכתבו, בענין שאלתו של כ"ק מרן ציס"ע האדמו"ר מקרעטשניף שליט"א

נציין כמה מ"מ, הנה יהודי שנשרף באונס או קדושים אשר נשרפו על קידוש השם יש מצוה לקברם בכבוד אם משום בזיון או משום כפרה עי' לח"מ פי"ב הלכות אבלות ובשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב סימן ס"ט.

והנה אם אפרן נמצא שם יש ענין לומר אחריהם קדיש, ובאם אינו שם לכא' אין שום ענין ועי' באנציקלופדיה שמע ישראל ח"א בתחילתה מובא שהאדמו"ר מקאליב אמר קדיש באושוויץ.

סימן שפ"ה ד', אם אסור לומר שלום בבית האבל

שאלה: האם יש מקור שאסור לומר שלום בבית האבל. דהיינו, שלא רק לאבל אסור לומר שלום (ואסור לאבל עצמו לומר שלום), אלא גם סתם שני אנשים שנפגשים בבית אבל, אסור להם לומר שלום זה לזה???

תשובה: בענין אמירת שלום בבית האבל לאנשים שאינם אבלים, כ"כ בערוך השלחן סי' שפ"ה ס"ד שאין אומרים שלום זה לזה בבית האבל. אך כבר כתב בס' אבן יעקב [לבעל הציץ אליעזר] סי' נ"ה וכן בספרו ציץ אליעזר בחלק רמת רחל סי' נ"א דלא נמצא לו מקור פוסקים עיי"ש באורך, ואח"כ מצא מקור בשבולי לקט בשם תשובות הגאונים. וכ"כ להקל ביבי"א יו"ד ח"ד סי' ל"ג אות א' עיי"ש.

סימן ת"ב י"ב, אם אפשר לבקש מאדם אחר שיצום עבור נשמת אביו או אמו

תשובה: עי' ביד יצחק ח"ג סי' ע"ה הביאו בכל בו על אבילות שכתב שאם הוא חולה או חלוש וא"א לו להתענות ולהתפלל עצמו יכול לשכור איש אחר במקומו כיון דשלוחו של אדם כמותו ונחשב כאילו התענה בעצמו. אך עיין בספר מועד כל חי שהביא בשם שו"ת עולת שמואל סי' ס"א שכתב שאין מועיל שישכיר אחד שיתענה עבורו כי אין שליחות לעינוי נפש דא"כ מי שחייב מלקות בבי"ד ישכור לו איש שילקה בעבורו וכו' עיי"ש.

סימן ת"ב סי"ב, אם לומר שפלוני עובר ניתוח להורדת רגל יש בו משום מוציא דיבה הוא כסיל

שאלה: האם מותר לאדם להגיד לחבירו שלפלוני ל"ע מורידים רגל ח"ו, או שזה בכלל מוציא דיבה הוא כסיל.

תשובה: בענין שאלתך עי' בשנות אליהו להגר"א על ברכות פ"ט מ"ב ובאמרי נועם להגר"א דהגיה שמועות רעות במקום בשורות טובות, וכתב דלכך כתב בשורות טובות ושמועות רעות דבשמועות רעות רק ישמע אבל אין מי שיבשרהו דמוציא דיבה הוא כסיל ומוכח דנאמר ד"ז על כל בשורה רעה. ועי' גם בתפארת ישראל שם וכן הוכיח הראב"ן ח"א סי' ר"א. וע"ע בפלא יועץ ערך בשורה נראה דכל בשורה רעה בכלל זה והב"ד הגמ' במגילה טו שאפילו השולח לחבירו לידע איזה דבר אם התשובה רעה לא ישיבנו שאין משיבין על הקלקלה. ועי' בחיד"א בציפורן שמיר אות קע"א דכתב אם ידעת בשורה טובה לחברך מהר ימהרנה לו והזהר מלבשר בשורה רעה דכתיב מוציא דיבה הוא כסיל ע"כ. וכן משמע מדברי שו"ת שלמת חיים סימן רח.

אומנם בקובץ בית הלל טבת תשס"ג עמודים עה עו שהעיר שלכאורה מוציא דיבה הוא כסיל לא נאמר אלא גבי מת והעיר נגד דבריו מדברי הספר חסידים דכתב לא לומר לחבירו על ראיית הקשת עיי"ש. וע"ע רמב"ן על התורה במדבר י"ג ל"ב בחילוק בין מוציא דיבה למביא דיבה ועי' בפרישה על הטור או"ח סי' רכ"ג.

שו"ע חושן משפט

ברור מקיף בנושא העתקה בבחינות

תשובה: בענין העתקה בבחינות, עי' באגרות משה חושן משפט חלק ב' סימן ל' דכתב דדבר זה אסור לא רק מדינא דמלכותא אלא מדין התורה ואין זה רק גניבת דעת שגם כן אסור אלא דהוא גם גניבת דבר ממש דהא כשירצה לפרנסתו במשך הזמן להשכיר עצמו אצל אחד לעבוד בעסקיו ורוצים ברוב הפעמים במי שגמר בטוב ועל סמך זה קבלנו שזהו גניבת ממון ממש שגם בשביל לימוד התורה אסור לגנוב אבל האמת שאין בזה ענין ביטול תורה דמאחר שהולך ללמוד לימודי חו"ל הוא רק עצלות בעלמא כשלומד באופן שלא לידע כי הזמן הוא על כל פנים מבטל ואדרבא מתרגל שלא לידע מה שלומד ומתרגל לעצלות. וכן כתב בשו"ת משנה הלכות ח"ז סימן ער"ה.

חיוב אורח בשמירה על כלים שמשתמש בהם

שאלה: האם כאשר אדם מזמין אורח לביתו מכבד אותו באוכל ושתיה. מה גדר אותו אורח על הכלים האם הא שואל או שאינו כלל בכלל שמירה

האם הרמב"ם בפ"כא דאישות שכ' שאשה פטורה על כלים ששברה משום שאלה בבעלים כולל בתוכו כל אורח.

תשובה: בדין אורח שהזיק כלים בבית מארחו, עי' בפתחי חושן פקדון ושאלה פרק ט' סעיף כ"ג הערה ס"ט שנסתפק בדבר עיי"ש, ונטה לומר שיש לו דין שואל אלא שנסתפק האם יש לחלק בין אם הבעלים הציע לאורח את הכלי ובין כשהאורח ביקש מן הבעלים את החפץ אבל כתב שהפוסקים סתמו ולא חילקו. ועי' בקובץ בית הלל מה-א שכתב לפוטרו משני טעמים א. משום שאין כוונת המארח לחייב האורח בשימוש כזה וכאילו התנו ביניהם לפטרו בכהאי גוונא. ב. כתב את הסברא שכתבת דהוי בעליו עמו.

סימן שנ"ט, לאו דגזילה בכל פרוטה ופרוטה

שאלה: היכן נמצא הגר"ח (או הגרי"ז), שאומר שגזלן עובר בלאו על כל פרוטה ופרוטה שגזל, אפי' גזל מאה פרוטות בב"א.

תשובה: בענין דברי הגרי"ז בשם אביו הגר"ח דבגזילה עובר בכל פרוטה ופרוטה ד"ז הוא רק מפי השמועה, והובא באחרוני זמנינו. ועי' באבני זיכרון עמ' רע"ט דהביא בשם הגרא"מ שך, דהוי מחלוקת הגרי"ז ור' מנחם זמבא. וכן בספר חמש פרוטות הן עמ' תמ"ח הביא מעשה זה, וכתב דנתוכחו בניהם הגאונים הנ"ל בפגישתם, בשם הגרא"י סולובציק.

סימן תכ"ז, מדוע אין חיוב מעקה בבית פחות מדע"ד וכן בבית שרה"ר גבוה ממנו מדין הסרת מכשול

שאלה:

א. שיטת החינוך (תקמ"ו) ועוד ראשונים , שמצות "ועשית מעקה" כוללת גם הסרת מכשול אפילו בבורות ושיחין, ולאו דוקא בבית. וצ"ע לפי"ז הא דמבואר בגמ' (סוכה ג') שבית שאין בו ד' על ד' אמות פטור ממעקה. ומדוע לא יתחייב מצד הסרת המכשול מבור למרות שאם שם אין זה בית.

ב. מבואר בגמ' שאין המצווה אלא בבית הגבוה מרה"ר. ולא שרה"ר גבוה ממנו. ומדוע לא יתחייב מדין תקלה אעפ"י שאין ר"ה גג.

תשובה:

א. בענין קושיתך על ענין מעקה, עי' בחזו"א יו"ד סי' ריד חולין דף קל"ו שעמד על כך, ותירץ דגג אינו מכשול כיון שאין היזקו מצוי לפי שהעומד עליו טבעו להיזהר וגם הוא מנהגו של עולם כמו שמותר לעלות על עץ אלא שבגג של בית דירה דהיינו שיש בו ד' על ד' חידשה התורה מצות מעקה להקפיד על סכנת הנופל וגם בו לא אסרה תורה על האדם לעלות על גג ללא מעקה אלא חייבה את הבעלים לעשותו ואין זה דומה לבור ולסולם רעוע דהתם מכין התקלה ואין הנכשל יודע להיזהר, עיי"ש שתירץ בכך עוד קושיות. עוד כתב דלדעת סמ"ג שדי במעקה של שלשה טפחים י"ל דהריבוי על שאר המכשולות אינו אלא לסלק ההיזק כפי אומד הדעת ודי בי"ט ולא נתרבה אלא ללאו ולא לעשה אבל מעקה שבתורה הוא מחיצה וסתם מחיצה היא של עשרה טפחים ולפ"ז י"ל שבבית דירה חידשה תורה חיוב מעקה של י"ס ובבית שאין בו ד' על ד' אין הפטור אלא ממעקה של י"ט אך מ"מ חייב במעקה של ג"ט לסלק ההיזק. ועיי"ש דכתב בזה נ"מ למרפסות שלנו שאינם צריכים מעקה עשרה עיי"ש. וע"ע מש"כ כעין זה בעמק ברכה הל' מזוזה. אך עי' בספר אבן ציון שהביאו כת"י מבעל הקהילות יעקב זצ"ל שהאריך בחידושו של החזו"א עוד בחיי החזו"א והודפס בכתבי הקה"י סימן ק"מ ולא הסכים לחידושו לענין מרפסת. וכתב שמצא ביראים מצוה ס"ה שהקשה קושיא זו מבית שער אכסדרא שפטור ממעקה כיון שאינו בית דירה ונשאר בקושיא, אבל כהיום הודפס היראים השלם שכבר כתב החיד"א שבפריז נמצא כת"י היראים השלם בסימן רל"ד ושם מיישב דבית שער אכסדרא ובורות שיחין אע"ג ששניהם לאו בני דירה נינהו כיון דרגילים להשתמש בבורות שיחין ומערות קיימי בלא תשים דמים בביתך כבית שיש בו דירה משא"כ בבית שאין בו דירה כבית שער אכסדרא אין רגילין להשתמש בהן. ועיי"ש שחולק על החזו"א לענין מרפסת וסיים וכבוד מרן הגאון האמיתי החזו"א שליט"א לא היו לו הספרים הנ"ל ומשום הכי החליט לפטור וכמו שנתבאר ולדינא צריך עוד לשמוע חות דעת כבוד מרן שליט"א וכאשר יורה כן יקום. וכן עי' בארוכה בספר משנת אליהו מרא"א מישקובסקי עמ"ס סוכה סימן ד' שהביא את דברי החזו"א ואת דברי היראים. וכן בדברי מרדכי פסחים סי' ס"ג וכן בספר ועשית מעקה סי' ט"ז ובספר רשימות שיעורים על סוכה.

ב. מתורץ ע"פ המוזכר בתשובה א'.

שו"ע אבן העזר

סימן ד', מדוע אין כל הדור ממזרים דלכאו' כולם צאצאאים של ממזרים מדורות קודמים

שאלה: יש לדון אמאי לא נחשבים כולם בדור הזה בני ממזרים הלה לפי בחשבון והסטטסיקה כל אחד המדור הזה הוא צאצא של כל האנשים שחיו לפני אלף שנה ויותר וא"כ כיון שהיו בניהם ממזרים א"כ יש כאן ודאי ממזר.

תשובה: בענין הערתך היפה והמקורית יש לכך כמה תשובות, א. עי' ברמ"א סי' ב' סע' ה' דפסק להלכה מה דמובא בגמ' דמשפחה שנטמעה נטמעה וא"כ על כל אחד ואחד שלא ידוע שהוא ממזר או ממשפחת ממזרים נאמר דין זה ואין אנחנו בודקים לפי החשבון הכללי. ב. כל החשבון שכתבת נכון על אנשים שההמשך שלהם קיים אך הרי מבואר בירושלמי יבמות פרק ח' הלכה ג' אר"א בר חביבא פעם אחת לס' שנה או לע' שנה מביא הקב"ה דבר גדול בעולם ומכלה את הממזרים ונוטל עמהם כשרים שלא לפרסם את החוטאים. וא"כ מובטחנו שכל הממזרים כבר נתכלו הם וזרעם מן העולם ואיננו מצאצאיהם [ומי יודע כמה חורבנות וגרושים ושואות עבר כלל ישראל בגלל הדבר הזה.] וא"כ לפ"ז מיושב הכל.

סימן ז', טעם שהשו"ע חילק מסי' ז' להל' אישות דלא כטור דהכל הוא הל' פריה ורביה

שאלה: למה מחלק השו"ע באבן העזר בין הלכות פריה ורביה (ס' א' עד ס' ו') לבין הלכות אישות (ס' ז' עד כ"ה) משא"כ בטור לא מחלק וקרא את הכל הלכות פריה ורביה. וכן מדוע השו"ע מחלק בתוך הלכות איסורי כהונה שקרא לסימן ו' הלכות פו"ר ולס' ז' קרא הלכות אישות.

תשובה: לא מצאנו.

סימן י', האם מותר להחזיר גרושתו בתור פילגש

שאלה: האם איסור מחזיר גרושתו הוא גם לקחתה בתורת פילגש, וכן להיפוך האם אסור להחזיר פילגשו.

תשובה: עיין בספר משפטים ישרים לרבי רפאל המלאך [בירדוגו] ח"ב סי' ק"ע שחידש, באיש שהמיר את דתו אך המשיך לחיות עם אשתו ונשמר מכל דבר רע, ואח"כ גירשה וקידשה שמעון ולא נכנסה לחופה וגירשה. ואח"כ רוצה בעלה בראשון לכונסה כיון שאין שום ישראל או גויה שמוכן להינשא לו. ובאם לא נתיר לו יכשל בנשג"ז וכו'. ורצה להתיר לו לקחתה בתורת פילגש. והוכיח דמחזיר גרושתו נאסר רק בלוקח בתורת קידושין, ולא בלוקח בתורת

פילגש. ואף דאולי איכא איסורא דרבנן אך בשביל להצילו מאיסור תורה הכי עדיף עיי"ש באורך. וכתב דגם איסור דרבנן לא מצא בפירוש שיש בדבר. אך עי' בשו"ת פרחי כהונה סי' י' דהוכיח דאיכא עכ"פ איסור דרבנן, עיי"ש באורך מה שהאריך הענין. ועי' במנחת חינוך מצוה תק"פ דכתב דבקידש לחוד או בעל לחוד אינו לוקה. וע"ע בספר נחמד למראה ח"ג מסכת יבמות דף ט"ז ע"ד דדן בציור הפוך במי שהיתה לו פילגש ונתקדשה לאיש אחר, ונתגרשה ממנו אי יכולה לחזור לראשון.

סימן כ"א א', אם יש איסור הסתכלות בבגדי צבעונים של אשה שמכירה כשלובשתם אשתו

שאלה: באיסור הסתכלות בבגדי צבעונים של אשה שהוא מכירה (אה"ע סי' כ"א) האם זה כולל בגדים שמשאילה חמותי או גיסתי לאשתי?

תשובה: בענין בגדים צבעונים ששאלה אשתו, עי' בספר מלבושי מרדכי [פסקים מהגר"ש ווזנר עמ' קנ"ט שכתב דלכאו' נראה שמותר לאשתו או בתו לשאול בגד מחברתה אף שהוא מכיר את בעלת הבגד דכיון שלבושה בה אשה המותרת לו להסתכל עליה אינו באה לידי הרהור וכ"ש ללבוש בגד שקנתה מחברתה כיון שכעת אשתו ובתו הם בעלי הבגד ואע"פ שאין ראיה לדבר יש זכר לדבר דכתיב שמות ג' כ"ב ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה וכו' ושמלות ושמתם על בניכם ועל בנותיכם, אף שכנראה היו כאלה שהכירו את השכנה והמגרת בית בעלת הבגד, והביא מספר חוט שני הלכ' צניעות עמוד מ"ז כתב שאשה המשאלת בגדים מחברתה ולובשתן ובעלה מכיר את בעלת הבגדים אם הדבר יכול להביאו להרהור אין לאשתו ללובשם בפני בעלה ע"כ. ומשמע ג"כ דלא פסק לאיסור בכל אופן כמו בשאר בגדי צבעונים שאסור להסתכל עליהם בהחלט. עוד הביא משו"ת הרד"ד מייזליש סי' ה' שכתב להתיר כן. והביא ראיה הנ"ל מקרא דושאלה וכו'. ומה שבא עפי"ז בטענה על מש"כ הב"ח שאסור גם בבגד של אשה מתה י"ל שאינו דומה כיון שבנידון הב"ח לא עבר הבגד לאשה אחרת וכ"כ גם להתיר בשו"ת שבט הקהתי ח"ה סי' רכו עי"ש.

סימן ס"ב, שבע ברכות לאחר השקיעה ביום ז' כשהחתן והכלה לא אכלו

שאלה: חתן וכלה שהגיעו לשבע ברכות מאוחר, כגון שבת שבע ברכות בסעודת שלישית אחרי השקיעה, ולא הספיקו לאכול, האם מותר לברך ז' ברכות?

תשובה: עי' שו"ת האלף לך שלמה סי' צ"ג דכתב דאין לברך שבע ברכות כשהחתן והכלה לא אכלו כזית פת. וכן פסק הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל פסק דאם החתן לא אכל פת אין לברך שבע ברכות. וכ"כ בציץ אליעזר חי"ג סימן צ"ט. ואמנם בספר שובע שמחות נקט שאין זה לעיכובא שהחתן וכ"ש הכלה יאכלו פת. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז ח"ד סימן רמ"ט. ואמנם בשו"ת ציץ אליעזר כתב שאין מי שיסבור דלא כהאלף לך שלמה, ודחה הראיה מהרדב ועיין באוצה"פ דף י"ח הערה פ"ו, ועי' בספר ברכת חתנים עמ' שי"ד ושם הביא

שמועות סותרות בשם הגרי"ש אלישיב. ועי' בספר הנשואין כהלכתם פי"ד אות פ"ו ובהערות שם שהביא כו"כ פוסקים דנקטו כן.

סימן ס"ב, אם צריך לשמוע שבע ברכות שתחת החופה ובברכהמ"ז

שאלה: בענין שבע ברכות שתחת החופה. שמעתי אומרים שנתקן למעמד וחשיבות הציבור ועל כן חובתם להקשיב. האם יש מקור מהימן לדברים, והאם יש מקום לחלק בין ש"ב שבחופה לש"ב שבברכת המזון.

תשובה: בענין שמיעת שבע ברכות בחופה הנה צריך שיהיו עשרה שישמעו, אך בענין כל הקהל עי' בסידורי האר"י ז"ל הל' ברכת חתנים בסידורי רבי אשר ורבי שבתי ורבי קאפיל וסידור האר"י דפוס זאלקווא תקמ"א וז"ל מצוה לשמוע ברכת חתנים ולענות אמן וצריך להדר ע"ז עכ"ל. וכ"כ יוסף אומץ עמוד של"ב.

ובענין שבע ברכות בברכהמ"ז, עי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' סימן תשד"ם כתב שכיון שלדעת חלק מהראשונים הוי השבע ברכות כחלק מברכת המזון וכדמבואר להדיא ברמב"ם הלכות ברכות פרק ב' א"כ צריכים כל המסובים שהשתתפו בסעודה להקשיב כשמברכים שבע ברכות דאל"כ חסר להם חלק מהברכות. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' סימן תרמ"ז שחייבים המסובים לשמוע הברכות. אך בפסקי הלכות פניני שבע ברכות מהגרי"ש אלישיב שליט"א וכתב שם שאין למברכים ברכת המזון להפסיק כדי לשמוע שבע ברכות כיון שאין שום חיוב לשמוע שבע ברכות וכיון שאין חיוב אסור להפסיק באמצע ברכת המזון דקיי"ל שאפילו בשתיקה אסור להפסיק כדי לשמוע הברכות. וגם החתן והכלה אין מחייבים לשמוע השבע ברכות שאין הברכות בא להוציאם עיי"ש. עוד מצאנו באחרונים דדעת האגרו"מ הדעת סופר החשב האפוד והאבן ישראל שאסור לצאת לפני שבירכו הז' ברכות ואפילו שעדיין לא בירכו ברכת המזון דהחיוב הוא על כל יחיד ויחיד לשמוע הברכות וחלות החיוב הוא משעת הסעודה אך דעת המנחת יצחק והציץ אליעזר שהמיקל לצאת לפני שמיעת הברכות יש לו על מי לסמוך אם יש צורך שנחפז לדרכו לצורך נחוץ. אך רק בתנאי שיוצאים לפני ברכת המזון אבל לאחר ברכת המזון אין לצאת דהחיוב הוא על כל יהיד ויחיד לשמוע הברכות. אבל חלות החיוב הוא רק משעת ברכת המזון וכן הוא דעת הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל והגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל. ודעת המהר"י שטייף שמותר לצאת ואין חיוב להמתין לשמוע הברכות ואפילו לאחר ברכת המזון אך בתנאי שישארו שם עשרה עם החתן שיוכלו לברך הז' ברכות. דהחיוב הוא חיוב כללי על הציבור שחייבים להשתדל שישארו שם עשרה עם החתן שיברכו הברכות אך אין חיוב על כל יחיד לשמוע הברכות ודעת הגר"ש ואזנר שמעיקר הדין הפסק להלכה כהמהר"י שטייף שמותר לצאת ואין חיוב להמתין לשמוע הברכות אך סיים שהמחמיר כשאר הגדולים תבוא עליו כרכה אך אין מניעה מן הדין.

סימן ס"ב, מקורות דטורח גדול הוי כדיעבד

שאלה: כתבו הח"מ (אה"ע ס' ס"ב סק"ג) והב"ש (שם ס"ק ד') שטורח גדול הוי כדיעבד. וחיפשתי קצת ולא מצאתי כלל זה הובא במקומות אחרים שכל שהיא רק בטירחא גדול חשיב כבדיעבד ואולי דין זה נובע ממש"כ דשעת הדחק כדיעבד. האם יש מקור לדין טורח גדול כדיעבד והאם הובא ענין זה במקומות אחרים? ומהו הגדר של "טורח גדול" ההלכה?

תשובה: בענין טורח גדול חשיב כדיעבד, עי' בספר יד סופר סי' כ"ט.

סימן צ"ג, מקור דברי הב"י בגמ' דלא ניתנה כתובה לגבות מחיים

שאלה: עי' בב"י אה"ע ריש סי' צ"ג שכ' "מבואר הוא בתלמוד בכמה דוכתי דלא ניתנה כתובה ליגבות מחיים וכו'". ונלאיתי מלמצוא מקורו, וגם בטור מהדו' שירת דבורה ומהדו' המאור לא ציינו בזה כלום. נשמח אם תערו עלי מקורו.

תשובה: מה שבקשתם מקור לדברי הב"י אה"ע ריש סי' צ"ג שכ' "מבואר הוא בתלמוד בכמה דוכתי דלא ניתנה כתובה ליגבות מחיים וכו'". ראשית נעיר דלשון זה נמצא גם בדברי הב"ח שם. וכ"כ גם במ"מ בפט"ז מהל' אישות הל' ג' ומקור הדברים הם במסכת כתובות דף פ"א ואי משום כתובה לא ניתנה כתובה לגבות מחיים ואע"פ דאמרו שם מאן שמעת ליה דאית ליה מדרש כתובה בית שמאי עי' בתוס' שם ד"ה מאן דהוכיח דגם ב"ה מודים בכך דחזרו בהם ב"ה וכן כתבו הראשונים שם בענין זה וכן התוס' בכתובות שם דף נ"ג. ועיין ביאור הגר"א לשו"ע סי' צ"ג סע' א' דגם ציין לגמ' זו. וכן בטור באל המקורות.

סימן ק"כ, טעם דאין מברכין על גירושין

שאלה: למה לא מברכים בזמן הגירושין, אף דהוי רק מצווה קיומית, לכאורה לא גרע מהשוחט דמברך על השחיטה.

תשובה: בענין אמאי אין מברכים על גירושין, עי' בשו"ת הרשב"א סי' י"ח דכתב משום דמקצתן בעבירה ולא פלוג רבנן.

אבילות

להשתתף בחתונה ביארצייט של שאר בני משפחה שלא אביו ואמו

שאלה: האם מותר להשתתף בחתונה ביום היארצי'ט על אח/ות בעל אישה או ילדים?

תשובה: כתוב בשו"ע ובספרי אבלות שמי שאבל על אביו ואמו לא ישתתף בשמחת חתונה ביום היארציט אבל יכול להשתתף בברית מילה ופדיון הבן . אין אזכור על בני משפחה אחרים ומצאתי בספר של הרב נבנצאל וכן בנטעי גבריאל שרק על יארציי'ט על הורים אין להשתתף בחתונה. ולא בשאר קרובים.

האם מועיל ללמוד משניות כשמו לע"נ עצמו, ואם סגי במשנה א' או צריך כל הפרק, ואם הנשמה מכירה טובה על כך.

שאלה: שלום למזכי הרבים לעניתם תשובות בכל התורה בפרט בדור שלנו.

רציתי לברר שפעם ראיתי שמביאים שיש זיכוי נשמה לעצמו ללמוד פרקי משניות שמתחילים באותיות של שם עצמו האם יש ע"ז מקור מוסמך דרציתי לנהוג כך .

והאם מספיק רק המשנה הראשונה של הפרקים הנ"ל כך ראיתי שיש קצת נוהגים כך ביארציט.

והאם אחד לומד לעלוי נשמה האם יש ללומד משניות הכרת הטוב מהנפטר. כי אני לומד לעלוי נשמה של אדם שאין לו קרובים ואני רוצה מקור לדעת כדי לדעת האם להמשיך.

תשובה: בענין לימוד לעילוי נשמתו עי' בחפץ חיים על התורה דברים י"א י"א בהגהות מעשי למלך אות ה' שהביא שהיה בן אדם שלמד משניות לעילוי נשמתו ומקורו חומת הדת פ"ז בהג"ה [אך שם כתב הטעם דבדורינו יש חשש שמא בניו יעזבו את הדת ולא ילמדו אחרי מותו] ובפניני אבי עזרי כתב הגרמ"ש שולזינגר שהחפץ חיים בעצמו למד משניות לעילוי נשמתו שלו. ולא הביא מקור.

ובענין האם מספיק משנה ראשונה, הנה כל המקור הידוע לנו הוא מהמקור הנ"ל ואין שם פירוט ומסתמא הוא ע"ד הלימוד הרגיל שאחר מיתה אך שם משמע שיש תועלת בעצם הלימוד של המשניות בקביעות כמו שלומדים במשך השנה ולא ביארצייט.

ולימוד המשניות אחר הנפטר אינו ע"מ לקבל תועלת מהנפטר אלא ע"מ לתת תועלת לנפטר והוא חסד של אמת [ולא ע"מ לקבל טובה מן הנפטר אך הקב"ה ודאי ישלם שכרו משלם].

אנדרוגינוס

האם אנדרוגינוס יכול ללדת

תשובה: בענין אנדרוגינוס האם ראוי להוליד עי' במנחת חינות מצוה א' אות ד'דכתב דדעת הר"מ פ"ו מיבום ה"ב דאנדרוגינוס אינו ראוי להוליד וכן היא דעת הרי"ף ואפילו לדעת הר"י והרא"ש יבמות "ב ע"ב ופ"ג ע"א בסוגיא דאנדרוגינוס שם דפסקו דאנדרוגינוס הוא זכר ודאי מ"מ אינו ראוי להוליד כמבואר בבית יוסף אבהע"ז סי' קע"ב ד"ה ומ"ש אבל והשיג על הטור שכ' לדעת הר"י והרא"ש דהוי אנדרוגינוס ודאי זכר חולץ או מייבם. אלא אפילו לדעתם פטורה מן היבום דאינו ראוי להוליד עיין שם אבל מדברי התוס' שם דף פ"ב ע"ב ד"ה דתנן מבואר דאנדרוגינוס יכול להוליד מן אשה ועיין נודע ביהודה מהדורא תנינא אבה"ז סי' א' שעמד בנו בחקירה זו ומביא דברי תוס' הנ"ל. ועי' בקרבן נתנאל על הרא"ש ביבמות פרק ח סימן ח' סוף אות ו' דכתב מצאתי בספר מעשה טוביה מאמר עולם קטן פרק ה' שכתב בשם כמה חכמי רופאים שהעידו על כמה אנדרוגינוס שילד בנים מאשתו ואחר כך נישאת היא לזכר ותלדנה בנים כנקבה גמורה עכ"ל וכן הובא מהמהרי"ט אלגזי בבכורות פרק ו' אות נ"ח שגם כן הביא מדברי ספר מעשה טוביה הנ"ל והובאו דבריו במנחת חינוך שם וכן מביא בחסדי דוד על התוספתא פרק ב' בשם ספר מעשה טוביה. ועי' בספר דברי יעקב יבמות דף פ"ב ע"ב סי' ב' ובספר ושב ורפא ח"ח סי' ד' שדנו באריכות באנדרוגינוס שילד האם מוכח שאינו אנדרוגינוס והביא שחכמי המקר היום אמרו שאין מציאות כזו [ושיש חולקים על כך] והביא שם בספר ושב ורפא הרבה פוסקים ומ"מ בענין זה.

אורח

היכן מוזכר שלא ידבר בעה"ב עם בני ביתו בשפה שאין האורח מבין

תשובה: בענין התנהגות עם האורח, עי' בכף החיים [פלאג'י] סי' ה' אות י"ד.

אותיות

מקור המושג אותיות מחכימות וביאורו

תשובה: בענין אותיות מחכימות, עי' במגדל עוז על הרמב"ם פ"ד מהלכות אישות ה"ט.

וביאורו כ' השל"ה בארוכה, במסכת שבועות פרק תורה אור אות קעז. וז"ל "ואמר 'מחכימת פתי', להשמיענו גודל מעלת אותיות התורה שהם מחכימות, כמו שאמרו (מגדל עוז הלכות אישות פ"ד ה"ט) 'אותיות מחכימות'. והאריך מאד בזה הפרדס בשער האותיות, פרק ראשון ופרק שני, והעתקתי מהם בתולדות אדם (ח"א שם, בית אחרון אות קמו) בחקירה של 'לשון קודש', הסתכל במה שכתוב למעלה כי מצטרך לכאן. ושם מבואר, כי הקורא את התורה לשם שמים להתבונן דבר מה, אף - על - פי שאינו מבין ולא עלתה בידו רק קריאת האותיות ונשאר פתי כמו שהיה, על כל זאת יש לו דביקות בחכמה, ויועיל לו לעתיד. וזהו 'מחכימת פתי'. ולכך תורה שבכתב אסור לאומרה בעל פה (גיטין ס ב) כדי שיתדבק בראיית אותיותיה. וכן כתב בספר כד הקמח באות תי"ו - תורה, וזה לשונו: קריאת תורה מצוה גדולה היא, אף - על - פי שלא יבין מה שקורא, ובלבד שידע שהוא קורא, כי פעמים שיקרא אדם פרשה אחת מן התורה, ולא יתבונן בעצמו שקרא כלל, מתוך שהוא מחשב בדברים אחרים, ולכך קריאת התורה כשיודע שהוא קורא, מצוה גדולה היא ושכר גדול יש לו בזה. והוא שדרשו בפרק קמא דעבודה זרה (יט ב) לעולם לגרס אינש אף - על - גב דלא ידע מאי קאמר, שנאמר (תהלים קיט, כ) 'גרסה נפשי לתאבה' וגו', והאריך הרבה".

ומצאתי כתוב, והפלא שאמר הכתוב (יהושע א, ח) 'והגית בו יומם ולילה' וגו', יורה כי ההגייה לבד, והיא הקריאה בה, תביא אל זה בסגולה, וכל שכן אם יהיה עם זה טוב ההבנה, בעצה ממנה, והשגת תעלומותיה, וגם לנביאים וכתובים תדבק הסגולה הזאת, והוא בשלא ישתנו ללשון אחר, אך שיהיו בלשון הקודש. והקדמונים קראו הארבעה ועשרים 'מקדש יה', והטיבו אשר דברו. כי כמו שהיה המקדש סבה להתמדת השכינה בתוך בני ישראל, ככתוב (שמות כה, ח) 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', כן הספר הזה, המקדש, בעבורו היתה ההשגחה האלהית, באומרה, בהרבות הקריאה בו, והיא סיבת קיומה בזמן הגלות הארוך הזה. וכמו שהמקדש בעבודות הנעשות בו, הוא סיבה שיכפר ה' עונותינו, כן העוסק בספר הזה, המקדש, בכוונה רצויה וזכירתו ושמירתו בלבבות, הוא סיבה שיסלח ה' עונותינו, שנאמר (ירמיה לא, לב - לג) 'נתתי [את] תורתי בקרבם וגו' כי אסלח לעונם'. ומפני שהספר הזה המקדש משתוה בסגולותיו למקדש, היה שנחלק לשלשה חלקים, תורה כנגד קודש הקדשים שהוא כנגד עולם השכל, לאלהי ישראל והמלאכים הקדושים. נביאים כנגד ההיכל, והוא מקום השלחן והמנורה ומזבח הקטורת, שהוא כנגד עולם הגלגלים. כתובים כנגד האולם והעזרות, שהוא כנגד עולם השפל. וקראוהו 'מקדש יה', לפי שהוא מקדש בגלות הזה, שכביכול אין השם שלם. והעסק וההגייה והקריאה בהם לבד, הוא מהעבודה האמיתית הראויה לאלהים, ומה שימשיך ההשפעה האלהית וההשגחה, בסגולה דבקה בהם, כמו שראינו בנסיון והחוש, כי כשהתעסקו בספר הזה, המקדש, בגלות בבל, ככתוב (נחמיה ח, ח) 'ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא', היו (מעניינים) [מענינם] ודביקות (מ)ההשגחה האלהית בהם שעלו מן הגולה, עד כאן.

ואשרי להאדם שישתדל בכל שבוע לילך לבית הכנסת לקרות בפרשה מתוך ספר תורה. וקבלתי, דהא דאיתא במסכת ברכות (ח א), ובמסכת שבת, רב אמי ורב אסי אף - על - גב דהוו להו

תליסר בי כנישתא כו' לא הוו גרסי אלא ביני עמודי, דהפירוש הוא בין עמודים של ספר תורה שהיתה פתוחה לפניהם ולומדים ממנה ומדקדקים באותיותיה, וכשהגיע זמן תפלה היו מתפללים ופניהם לספר תורה. עוד מוסר אחד צריך אני להודיע, אותן שאומרים במרוצה דברי התורה מכח ששגור בפיהם, כגון י"ב פרשיות של י"ב נשיאים*, מאחר שהדברים כפולים ומכופלים קורין אחר כך במהירות, עבירה גדולה היא בידם. כי כל אות ואות תלויין בו רבבי רבבות עולמות רוחניות, ולא לחנם נכפלו הדברים. ואשרי המדבק עצמו בהבל פיו וראיית עיניו באותיות התורה.

עוד בכלל אותיות מחכימות, והם קדושות, הוא אפילו שמות של 'אלהים אחרים' שנראה לכאורה שאין בהם קדושה, אך תדע שגם בזה יש קדושה. כי אפילו סטרא אחרא סטרא דמסאבא, מכל מקום בשרשה יש קדושה ויש לה אחיזה למעלה בראשה. וזהו סוד רישיה דעשו הוא בעיטפיה דיצחק (תרגום יונתן בן עוזיאל בראשית נ, יג). וסמאל ס"ם הוא רע, אבל 'א"ל' קודש, והארכתי בענין זה במקום אחר (ח"ג פרשת וישלח אות ה').

והוצאתי מזה דין אחד. כי נשאלתי במקום שיש ספק באיזה שם, אם הוא חול או קודש, כיצד יעשה הסופר, אם יקדש אותו או לא. וקבלתי הלכה למעשה, לילך אחר התרגום, כפי הסכמת התרגום כן יעשה. ולי נראה, שגם יתכן לומר 'לשם קדושה אני כותב', ויחשוב הסופר בלבו, אם שם זה קודש, הנני כותב לשם קדושת כולו, ואף אם הוא חול אני כותב לשם קדושה שבראשו ובשרשו, וקל להבין. וזהו בכלל 'מחכימת פתי' (תהלים יט, ח), שאפילו בפתיות יש חכמה בראשו. גם בכלל מחכימת פתי הוא, צריך שתדע 'כי לא דבר רק' ואם רק הוא מכם (ירושלמי פאה פ"א ה"א). והנה בכל מקום שצריך לפרש סירס המקרא או מקרא קצר וכיוצא בזה, הכל בערך הבנתינו. אבל לפי האמת, מי שהיה מבין חכמת ורמיזת הלשון באיזה דקדוקים דקים, אז הוא מבין הענין בלי סירוס, ומכח שהדבר רק ממנו, צריכין אנחנו לסרס או להפוך וכיוצא בזה. אבל חכמה גדולה היא, נסתרת, שהדבר הוא כפשוטו בלא סירוס. וכן אני מאמין אפילו במשניות, שאומר בגמרא 'חסורי מחסרא' כו', זהו לפי ערך הבנתינו. אבל רבינו הקדוש חיבר המשניות ברוח הקודש, ובמליצות לשון מובחר, ועמוק עמוק הרמוז בו. ואילו היה מובן אז לא צריכין לחסר, על כן לשון המשנה לא זזה ממקומה. וזהו ענין אין מקרא יוצא מידי פשוטו (שבת סג א), שכל הדברים הם כפשוטן ממש, מי שמבינם, ולא דבר ריק, רק ממנו, וצריכין אנחנו לסרס.

אחר כתבי זה, מצאתי כדברי בספר ארזי לבנון פרק ט' דף י"ג [וז"ל]: אמרו רבותינו ז"ל (שם) אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ובאמרו 'אין מקרא יוצא' ולא אמר 'מקרא נדרש כפשוטו', למדנו כי אף - על - פי שיש לתורה שבעים פנים (במדבר רבה פי"ג סט"ו - ט"ז; זהר ח"א דף מ"ז ע"ב, ועוד), אין כל אחד מהן מכחיש הפשט, ואולי הפשט אחד מן השבעים, ואם כן אין רשות לשום חכם לפרש בו פירוש (שנכחש) [שיכחיש] את הפשט שאמרו ז"ל, הוא פשט המפרשים, האומר מקרא זה חסר ארבע או שתי תיבות או חציו נוסף ללא צורך, אלא מקרא כמות שהוא. ובאמת יש פסוקים הרבה שאנו צריכים להוסיף בהם תיבה אחת או שתים כדי

להבין פשוטו, ולא מפני [חסרון] המקרא אלא מפני חסרוננו, שאין אנו מבינים לשון הקודש, אלא כענין שידמה ללשון שאנו שקועים בו בגלותינו. (עכ"ל).

גם מן החיוב, לידע ולהודיע ענייני סוגיות התלמוד ורש"י ותוספות שהם כולם בחכמה, אך שלא להפסיק בכאן, אחבר קונטרס אחד כפי השגת יד שכלי, באם יהיה אלהים עמדי, 'תורה שבעל פה' (להלן בחלק ד'), ושם אשימנו אצל הקונטרס שנקרא שמו 'תורה שבכתב' (להלן חלק ג'), זכור זכרתיו במסכת שבת (אות יז). וזהו 'מחכימת פתי', אף - על - פי שמבין ומשכיל הפסוק, מכל מקום הוא פתי, שמסרס ומהפך. כל כך מעלת האותיות, והאותיות מחכימות.

וברא"ש נדרים ל"ח. כ' ד"ה "פלפולא בעלמא. הבנה וחריפות והיינו כתבן שלך, כי כל החכמה והשכל רמוזים בכתב התורה הצורות האותיות".

אליהו

האם אליהו היה מלאך הברית גם בבריתם של אברהם ויצחק

שאלה: ידוע מדברי הרמ"ק ועוד שאליהו הוא מלאך, מאותה כת של המלאכים שהתייעץ איתם הקב"ה בבריאת האדם, וכן הוכיחו מהלשון דפנחס הוא אליהו. ולכאורה צריך להיות ההיפך שאליהו הוא פנחס אלא מוכח שבאמת אליהו קודם לפנחס כי היה מלאך מעת בריאת העולם.

ולפ"ז י"ל האם אליהו כמלאך היה בברית של אברהם אבינו ע"ה וכן בבריתו של יצחק או אולי רק מעת קטרוגו על ענין מה שאמר במלכים (א יט) "קנא קנאתי לה' וכו' כי עזבו בריתך בני ישראל". החל להיות בבריתות כמבואר במדרש. וא"כ לא היה בברית של אברהם ויצחק. וצ"ע.

תשובה: בענין האם אליהו היה בברית האבות, ע' בשו"ת חת"ס ח"ו תשו' צ"ח דנתקשה בדברי הגמ' בעירובין מ"ג דאליהו לא יבא בשבת משום תחומין והא כתבו התוס' בעירובין מ"ה ד"ה לימא דאין שביתה ותחומין לירד מלמעלה למטה יעו"ש, וא"כ אמאי אין יכול אליהו לירד לארץ בשבת. ועוד התקשה שם דהא בברית מילה נהגו עלמא למימר זה הכסא של אליהו הנביא זכור לטוב גם בשבת, והרי איתא בגמ' דאליהו אינו יכול לבא בשבת משום תחומין. וביאר החת"ס אבל האמת יורה דרכו כי מעולם לא עלה אליהו בגופו למעלה מיו"ד טפחים אך נפרדה נשמתו מגופו שם והנשמה עולה ומשמשת למעלה בין מלאכי השרת, וגופו נתדקדק ושורה בג"ע התחתון בעוה"ז. וביום הבשורה במהרה בימינו תתלבש נשמתו בגוף הקדוש הלז ואז יש לו דין ככל בני ישראל, וכן בכל פעם שמתגלה ומתראה בעוה"ז הוא מלובש בגוף הזך אך כשמתגלה בנשמתו כמו ביום המילה אז איננו מחויב במצות משום דכתיב במתים חפשי, ועוד כשיורד מלמעלה למטה לא שייך שם תחומין וכשמתגלה על אופן זה הרי הוא מלאך והיינו דכשאליהו עלה למרום לא עלה עם גופו ואלא גופו נתדקדק ושורה

בג"ע התחתון והוא עלה בנשמתו ומשמש בין מלאכי שרת וכשמתגלה בארץ מתגלה בא' מב' אופנים או שמתלבש בגופו ואז הוי ככל בני ישראל או שמתגלה ללא גופו אלא כמלאך ואז הוא פטור מן המצוות, ועפ"ז יישב החתם סופר דכשמתגלה בברית מילה הוי מלאך הברית ואינו מתגלה עם גופו וא"כ שפיר יכול לבוא אף בשבת דהא דינו כמלאך. אמנם לעת"ל הוא יתגלה עם גופו ואז הוא מחויב במצות..

ועי' בשל"ה הקדוש ח"א בעשרה מאמרות מאמר השני הקשה השל"ה א"כ מהו מעלת חנוך ואליהו שנעשו מלאכים מאחר שהצדיקים יותר גדולים מהמלאכים, וכתב השל"ה דדבר זה נתבאר בספר הפרדס להרמ"ק בשער היכלות פרק י"ג כי גופם דחנוך ואליהו נתהפך למלאך אבל נשמתם הוא למעלה למעלה עכ"ל ועי' ברמ"ק שם בספר הפרדס מה שהאריך.

ולפי שיטות אלו לא היה אליהו מלאך רק מזמן אליהו ולא קודם.

ומה שכתבתם דאליהו היה מכת המלאכים שאמרו בבריאת העולם לא יברא לא מצאנו דבר זה ברמ"ק וכפי שהבאנו מבואר ברמ"ק באו"א, וכן מה שכתבתם שידוע ענין זה הכל הוא מדברי הכלי יקר מלכים ב' א' שכתב שמצא בסתרי תורה הקדמה מופלאה. ועי' בספר זרע ברך שהביאו באריכות בתוספת מרובה על העיקר בספר בראשית עיי"ש. ומה שאמרו רז"ל שבבריאה נעשה העולם כתות וחלקו על הבריאה היה כתות מלאכים מהן אמרו אל יברא כו' והשליך הקב"ה אמת ארצה ואמת הוא מלאך ברקיע והיה אליהו מן כת שאמרו אל יברא והשליכו ארצה שיהנה מן התחתונים ושוב לא יקטרג וכן היה כוונת אברהם בהאכילו למלאכים שלא יקטרגו בנתינת התורה עכ"ל וזהו שאמרו פנחס זה אליהו ולא אמרו אליהו הוא פנחם משום באמת אליהו הוא קודם לפנחס והוא נתגלגל בפנחס ע"כ.

וגם לפי זה ודאי דלא היה אליהו המלאך בברית האבות דהרי הורידו הקב"ה לעוה"ז ולא היה מלאך באותו הזמן ולפ"ז נפשטה שאלתך.

ארץ ישראל

בכמה זמן מקיים מצות ישוב א"י, ואם יש מצוה ליטע אילן בא"י

תשובה: א. בענין מצות ישוב א"י ע"מ לחזור נאמרו כמה שיטות, י"א מצות ישיבת א"י מה"ת מתקיימת רק כששוהה בא"י לפחות שנה אחת, לפי שו"ת שרגא המאיר בשהיה בא"י רק שלשים יום כבר מקיים מצות ישיבת א"י, ובס' תורת זרעים כתב דהמצוה מה"ת מתקיימת בשהייה במשך שיעור הליכת ד' אמות בלבד, ובתש' מהרי"ט משמע לאידך גיסא שהמצוה מה"ת מתקיימת אך ורק כשגר בא"י לכל החיים ממש. וכן בשו"ת בנימין זאב סי' ר"ע כתב דלעלות ע"מ לחזור אין בו מצוה, וכן בכנסת הגדולה הגהות ב"י אבן העזר ע"ה ס"ק כ"ז עיי"ש. עי' באורך בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' קפ"ט ובספר זכרון יעקב ח"ד עמ' רל"ד סיכום השיטות.

ב. בענין ישוב א"י ע"י נטיעה, עי' בב"מ דף ק"א וברמב"ם הל' גזילה פ"י ה"ט מחל' הרמב"ם והראב"ד ובשו"ת תורה לשמה סי' שפ"ז ובחשוקי חמד בב"מ דף ק"א ע"ב.

בעלי חיים

האם יש מי רגלים לעופות

תשובה: עיין ביאור הלכה בסימן תס"ו [לענין חימוץ קמח לפסח] ד"ה וזיעת אדם שכתב וז"ל די"ל שאני עופות שאין לחוש למי רגלים שהרי אינם משתינים דכל מי שאינו יונק אין לו מקום השתן כמו שכתב בספר שערי שמים מאמר ד' עכ"ל.

ועיין בשיחת חולין בדף שס"ו ג' דכתב שאין להם מקווה ע"כ אין העופות מטילים מי רגלים. ע"כ האמת יאמר כי העופות אין להם כיס שתן ולכן אינם משתינים.בעלי חיים

חילוק בין בהמה לחיה

שאלה: מהו החילוק במציאות בין חיה לבהמה? (ידועים לי דברי הרמב"ן ואבן עזרא בפ' בראשית ובקשתי למצוא עוד שיטות בזה ואולי הכרעה אם יש).

תשובה: עי' שנות אליהו כלאים פ"ח מ"ו שמחלק בין בהמה שהיא ביתית וגדלה אצל בני האדם, לחיה שאינה מבויתת ודרה בשדה, וכן כתב ר"א בן הרמב"ם, ועי' בנציב בפרשת בראשית.

בענין דג השובת בשבת

שאלה: מה המקור שיש דג השובת בשבת ומיהו דג זה.

תשובה: לא ידוע לנו על בע"ח ששובתים בשבת חוץ בענין שביתה בשבת של דג אחד, שכתב ברד"ק בראשית ב/ג שיש דג הנמצא במים שביום שבת הוא אינו שוחה והוא שובת במקומו במנוחה כל השבת שהולך סמוך ליבשה או סמוך לאיזה סלע והוא ממתין כל יום השבת ואינו שוחה יעו"ש. וכ"כ בס' שבט מוסר פרק יא בשם האפודי יעו"ש. ובילקוט ראובני בראשית ב' ב' הביא בשם ס' סודי רזיא ששמו של הדג הזה הוא שבתי לפי שהוא שובת בשבת יעו"ש. ובספר מגדים חדשים שבת קיט ע"א כתב ששמו של הדג הזה הוא שבוטי שבלשון ערבי שבוטי הוא שבת ולכן אמרינן בגמ' קידושין מא ע"א שרבא מלח שיבוטא לכבוד שבת. ובענין מהו שיבוטא כבר כתבנו במקו"א דיעי' בתוס' בע"ז דף ל"ט ד"ה וסימנך דהוא עז של ים. ועי' בערוך בערך שבט דכתב דלא ידעינן מהו. וכן בדורינו כתב באוצר מכתבים להר"ר יוסף משאש ח"ב סי' תרפ"ו דלא ידעינן מהו עייש"ש ועי' עוד בערוך בערך אספנין דכתב דהוא קוליס האספנין [וי"א דקוליס האיספנין הוא טונה]. אך כבר הקשו על ערוך זה ועל הסתירה בדבריו. אך עי' בבן איש חי שנה שניה אמור סימן י"ח דגם כתב כן וכתב דהוא הנקרא היום שבו"ט. ועי' ברדב"ז א'תנ"ח דכתב דהוא דג טמא. וכבר האריכו להקשות עליו ועי' במנחת חינוך מצוה תק"נ דכתב דאיכא שני מינים של שיבוטא עייש"ש. ועי' בשדי חמד מערכת כ'

אות קכ"ט, ועי' עוד בספר זרע חיים להגרי"ח סופר סי' ל' מש"כ בזה. וע"ע בספר נחלת דבש ח"ד בערך שיבוטא דהאריך מאוד בכל דברי המפרשים בענין זה. ועי' עוד בדעת כשרות תש"ע עמ' 78 כמה השערות בענין השיבוטא. ולא ידענו מנין לך שהוא דג הסלומון.

שאלה: בהמשך לדבריכם בענין דג השובת בשבת, הנה מצאתי בס"ד בקשר לדג השיבוטא מה הוא במדרש תנחומא שמיני אות ח' וז"ל: אסרתי לך את החזיר, התרתי לך את הדג ששמו שבוטא, שהוא דומה לחזיר. עכ"ל המדרש. ועיין בעץ יוסף שם. (הוצאת"אשכול" ירושלים תשל"ב ותש"נ) ובס"ד מצאתי בשנת תשע"ה בעלון היוצא לאור בעפולה תמונה מעניינית של דג השבוטא כפי שהם טוענים ופניו דומים לחזיר. ומצורף כאן התמונה:

תשובה: בגליון אח"כ התפרסם שהתמונה זו מזויפת.

מקור הסיפור על הדג שצעק שמע ישראל וקברו בעיר פראג

שאלה: שמעתי שיש איזה מצבה בעיר וינה, שעליה חקוק: "פה נטמן הדג הקדוש שאמר שמע ישראל ה' אלוקינו" וכו'. האם יש אמת בסיפור זה וכן מה סיפור של הדג הזה. והאם יש תמונות של המצבה הזאת. ושאשמח מאוד אם תשלחו לי גם תמונות של זה.

כמו כן יש עוד סיפור שבעיר פראג היה דג שצעק "שבת", האם הסיפור הוא אמת ומה תוכן והשתלשלות הסיפור.

תשובה: בענין מציבת הדג, בבית החיים בעיר וינה בנויה מציבה בצורת דג וחקוק עליה התיבות הבאות פה נטמן הדג שצעק שמע ישראל וזה על דג שבערב שבת כשיהודי עסק בהכנת הדג לכבוד שבת נשמעה מפי הדג זעקת שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד ועל פי הוראת רבני העיר נקבר הדג בבית החיים ועל קברו הונחה מצבה עליה ונכתב פה נטמן הדג שצעק שמע ישראל. סיפור זה מובא בס' אוצר הידיעות להגרי"מ שטרן שליט"א ובזמירות לשבת קודש עם ליקוטי עטרת יהושע מהגה"צ המפורסם רבי משה אריה פריינד זצ"ל גאב"ד העדה החרדית, מסופר שהגרמ"א פריינד נשאל האם אמת הדבר והשיב כי זקנו הרה"ק מנאסויד זי"ע היה רגיל תמיד לעיין בפנקסי החברה קדישא בערים וכאשר היה פעם בעיר אחת כנראה בווינה ראה בפנקס החברה קדישא כי היה בעירם דג אשר צעק שמע ישראל וקברו אותו. ויש בכמה קבצים תמונת המציבה

על הדג מפראג לא שמענו.

היכן מוזכר בחז"ל שעשו מציבה לכלב

תשובה: עי' בירושלמי תרומות פ"ח סוף ה"ג דמביא מעשה ברועים שחלבו חלב ובא נחש ואכל מהחלב והכלב היה רואה וכשבאו הרועים אח"כ לאכול ממנו התחיל לנבוח בהן שיכירו וימנעו מלאוכלו הבעלים לא הבינו ולבסוף אכל הוא ומת ע"כ. בפסיקתא דרב כהנא פ"י ממשיך המעשה וכותב שהרועים עשו לו אח"כ מצבה על קברו וקרו לזה נפש הכלב.

גדולי הדורות ותולדותיהם

מקור לנשק ידי גדולי ישראל

תשובה: ע"ד שאלתך מהו המקור למה שנהוג אצל הספרדים לנשק את היד של צדיק חכם או רב.

עי' להרב שדי חמד מערכת הנון כלל מ' שהמנהג שהקטנים מנשקים ידי הגדולים מובא בכמה ספרי האחרונים ואין נוהגים לנשק אלא יד אחת ולא שתים כפי שהיה מנהג זה כנזכר בשדי חמד שם ומנשקים יד הימין כי תגבורת אשר שם הם קרובות אל התיקון ויש תועלת גדולה לנשק ידי הגדולים שכותבים בהן חידושי תורה וקדושה חלה עליהן. ועיין עוד שם בשדי חמד במערכת הקוף כלל ז' שהוא בכלל כיבוד רבו וכשמנשק ידי אביו או ידי אמו מקיים מצות כבוד אב ואם. ועיין בספר גנזי חיים להגאון רבי חיים פלאג"י מערכת נשיקות אות ט"ל שכתב מה שנהגו לנשק את ידי הגדולים למי שהוא אביו או רבו עיין לרש"י במסכת ע"ז דף ס"ו גבי מה שאמרו שם עולא כי הוה אתי מבי רב הוה מנשק לאחותיה אבי ידיה ופרש"י דרך העולם כשיוצאים מביה"כ מיד הוא נושק לאביו או למי שהוא גדול ממנו עוד מובא בשם הקדוש רבי פנחס מקאריץ זצ"ל שעל ידי שמנשק להצדיק על ידי זה נתקיים ביותר הברכה של הצדיק עי' בספר אמרי יהודה [ברעואן] פרשת תולדות עה"פ גשה ושקה לי.

ועי' בראשית חכמה פרק גידול בנים "וילמד אדם לבנו כשהוא קטן לנשק על יד אביו ואמו וע"י הגדולים והחסידים, וכל מי שמנשק הקטן צריך לשים את ידו עליו ולברכו, כי כשישים אדם את ידו על ראש הקטן מתברך, שנאמר וישלח ישראל את ימינו וכו' {בראשית מ"ח} וכ' ויברכם ביום ההוא וגו'. ובהנחת הראש על יד הקטן הוא מתברך, ורמז לדבר, ביד האדם ט"ו איברים כמנין ט"ו תיבות שבפסוקי יברכך ה' וישמרך וגו', כלומר יחולו על ראשך הברכות שבג' פסוקים אלו שהם ט"ו כמנין אברי היד, ולפיכך משימין היד על ארון המת או על הקבר לבקש רחמים על המת, לפי שבידו של אדם ט"ו אברים כמנין ט"ו תיבות שבפסוק יחיו מתיך וכו' {ישעיה כ"ז}".

תאריך ויום פטירת רבי מאיר בעל הנס

שאלה: לכבוד המערכת היקרה והחשובה לדופקי בתשובה שלום וברכה וכט"ס! אחדשה"ט הטוב כנאה וכיאה!

בספר נחלת אבות לרבי יוסף משאש זצ"ל על מסכת אבות חלק ד' דרוש רל"ו עמ' שפ"א (במהדורה ישנה) שכתב בשם ספר כתב יד ישן מועתק אצלו בשם ספר טל אורות, וז"ל:

ראיתי בשם מדרש כד דמך רבי מאיר באסיא ארבע עשר באייר הוה ואור יום שישי בשבת הוה וכו' עכ"ל.

עוד ראיתי מרבי יוסף משאש זיע"א שכתב בספר מנחת יוסף על התורה (בדרוש א לשבת אחרי מות קדושים פסח שני, הילולת רבי מאיר בעל הנס ורשב"י) שכתב גם בפתח דבריו וגם בתוך הדרוש וז"ל: מעתה נדבר בענין הלולת התנא הקדוש רבי מאיר בעל הנס זיע"א, הנה מקובל אצל אבותינו ואבות אבותינו דור אחר דור, כי הוא עלה למרום יום י"ד אייר ובעיה"ק טבריה תובב"א עושים את היום הזה גדול מאוד בשמחה ובשירים וסעודות גדולות, וחלוק צדקות, וכן נהגו בכל המקומות איזה יחידי סגולה לעשות סעודות קטנות כפי השג יד, והכל הוא לכבודם של צדיקים שהוא כבוד הבורא ב"ה, כי הם עבדיו עושה רצונו. וכו' עכ"ל.

הרי לנו מדבריו שיש לו קבלה גם מאבותיו שנפטר רבי מאיר ביום י"ד אייר.

ושאלתי היא האם ידוע שנת הפטירה של רבי מאיר בעל הנס והאם אפשר לבדוק אם באותה שנה יצא י"ד באייר ביום שישי.

עוד יש לכתוב כאן איזה ידיעה נפלאה בטעם ההילולא של רבי מאיר בעל הנס ביום י"ד אייר שהוא פסח שני ממה שכתב בספר טובת מראה לרבי רפאל אוחנה זצוק"ל וזיע"א באות ל', (עמ' צח), וז"ל: עושים הילולת רבי מאיר בעל הנס זיע"א ביום פסח שני שהוא י"ד באייר. והנה שאלתי טעם אשר בחרו היום הזה יותר משאר ימים, ואמרו לי מטעם דאינו חל בשבת לעולם. ועוד טעם אחר כי בלאו הכי הוא יום טוב ואין אומרים בו תחנון. עכ"ל.

א"ה ריחמ"א: והנה בדקתי בלוח הנקרא עד מאה ועשרים פלוס משנת ה'תר"ס (1900 למנינם) עד ה'תתי"ג (2053 למנינם) וראיתי שבאמת לא חל י"ד באייר לעולם באותם שנים ביום השבת אלא רק בימים ראשון שני רביעי ושישי. וגם בימים שלישי וחמישי מעולם לא היה באותם 153 שנה שכתבתי לעיל י"ד באייר. וא"כ לפי זה יתכן מאוד שי"ד באייר יצא בשנת פטירת רבי מאיר בעל הנס ביום שישי וחשוב לי לדעת באיזה שנה נפטר רבי מאיר ואם באותה שנה יצא י"ד באייר ביום שישי. וצ"ע.

בשורות טובות וכל טוב רן יוסף חיים מסעוד אבוחצירא מח"ס מריח ניחוח עפולה

תשובה: י"ד אייר פסח שני התשפ"א יום פטירת ר"מ בעל הנס [לפני 1900 שנים]

לכב' הרה"ג מזכה הרבים הרה"ג ר' רן אביחצירא שליט"א מח"ס מריח ניחוח אחדשה"ט וש"ת בא"ר ובברכה שמחנו לקבלת שאלתכם ונחזור בתשובה לפניך

שנת פטירת ר"מ בעל הנס מובא בכל הספרים והלוחות היא שנת ג"א תתפ"א, וכן מבואר בספר דבר יום ביומו [קלונר תרס"ז] עמ' נ"ו [ויש לדון בתאריך כיון דבספר הדורות כתב ג"א תתפ"א רבן שמעון השלישי בן ר"ג השני וכו' היה לנשיא סביב שנת ג"א תתפ"א וכו' ואח"כ

כתב ר' מאיר תלמיד ר"ע ונתמנה עם ר"ש הנ"ל לראש ישיבה בימי ר"ע והאריך ימים עד שהיה בד' דורות עיין יוחסין מ' ומ"ה וס"ב שהיה בחופת בן רבינו הקדוש וא"כ בשנת תתפ"א רק נתמנה לראש ישיבה וחי הרבה שנים אח"כ] אך אעפ"כ א"א לדעת באיזה יום נפטר כיון שקדשו בזמנו ע"פ הראיה עד שנת ד"א קי"ט שבה תיקן הלל [השני] נשיאה את הלוח שלנו [וכמבואר גם ברמב"ם הל' קידוש החודש הלכה ג דעד ימי אביי ורבא היו מקדשין ע"פ הראיה].

נ"ב מה שכתבת שבדקת בלוח ל120 שנה מתי יצא פסח שני אין צריך לבדוק כך אלא ידוע דרק בד' ימים יכול לצאת פסח שני דהכלל דלא בד"ו פסח ופסח יכול לחול רק בימים אגה"ז וא"כ י"ד אייר שיוצא תמיד ביום שני של פסח יכול לחול רק בימים בדו"א ועי' בטור בסוף הל' ר"ח את הטבלאות ללוח השנה שמשם אפשר לדעת למשך אלפי שנים מתי יצא כל יום בלי לבדוק בלוחות של מאות בשנים [אך כמובן זה רק לפי מזמן תקנת הלוח ולא קודם שקדשו ע"פ הראיה ויכל לצאת כל תאריך בכל יום].

עוד יצוין דבספר טעמי המנהגים בעניני ל"ג בעומר בהגה"ה כתב דלא מוזכר יום פטירתו בשום מקום אך כבר ציינתם מקור במכתבכם.

בענין פטירת בת הגר"א

שאלה: היכן מובא שלגר"א נפטרה ילדה נפלאה והוא לא עמד בעצמו והוריד ב' דמעות ונגלתה אליו אימו ואמרה לו שגם ב' הדמעות הללו היו מיותרות והדבר היחיד שיש לבכות עליו בעוה"ז הינו עבירות?

תשובה: אהל משה בדי נחמה עמ' קע"ה בשם ר' דוד שטוסל דלהגר"א היתה בת שביום חופתה נפטרה וכמה ימים אחר כך הגיעה אליו אמו בחלום ואמרה לו שאם היית יודע איזו נחת רוח ואיזו שמחה עשית לקב"ה בכך שלא הצטערת בפטירתה של בתך היית רוקד בהלויה שלה יותר ממה שהיית רוקד בחתונה שלה ממש.

ובספר פשט ועיון עמ' תרכ"ב להרה"ג ר' משה שטרנבוך שליט"א כתב שמענו שאצל רבינו הגר"א זצ"ל נפטרה בת צעירה סמוך לנישואיה והגר"א אמר יש נספה בלי משפט

מקור דהרוגוצוב'ר לא הסתפר כדי לא להבטל מלימוד, מקור דהגרי"ז סבב את ירושלים לקיים סובו ציון

שאלה: אני מחפש מקור אם יש מקור לשני סיפורים שיש בהם נ"מ הלכתית.

א. על הגר"י ראזין מסופר [ראיתי בס' אישים ושיטות] שלא היה מסתפר כדי שלא יוצרך להבטל מלימודו באותה העת. ובספר בירור הלכה או"ח צ"א טוען שאין בעיה להרהר בד"ת בגילוי ראש, ומצד חובת הנט"י זה בודאי לא מעכב לד"ת כמבואר בשו"ע ומ"ב סי' ד.

ב. על הרב מבריסק מסופר שכאשר נסע בסביבות ירושלים, התכוין לקיים מצווה מדברי קבלה של "סובו ציון והקיפוה" - וזה חידוש גדול שזה שייך גם בירושלים החרבה.

תשובה:

א. מקור הסיפור מובא בכמה מקומות בשם יהודי דווינסק ויש כמה גרסאות ויש שטענו סיבה אחרת כי מרוב עיונו והתעמקותו התנפחו וירידי ראשו ופעם כשנגע הספר בראשו התפוצצו וירידיו ודם רב זב מראשו ומשום כך אסרו עליו הרופאים להסתפר. וי"א שהבין מבעל הצמח צדק שעליו להיות נזיר.

ב. בענין הקפת ירושלים, עי' בספר הר הקודש על [פאת השלחן] פ"ג סע' י"ב עמ' רע"ה ס"ק רט"ו דכתב דמנהג בעיה"ק ירושלים לסבב החומה מבחוץ בכל חול המועד של יום טוב אגשים נשים וטף לקיים הפסוק סובו ציון והקיפוה ספרו מגדליה, ובציונים שם הביא דהוא מנהג ישראל קדושים משנים קדמוניות ותורה היא ויש המה שמקיפים על החומה בשם שערי ירושלים להר"מ ריישר [נוסבוים] עמוד 55.

ועצם המעשה שכתבת מצאנו זאת על מישהו אחר ובאופן אחר וגם ביאור טעמו עי' בספר תפארת תורה [ר' שמשון פינקוס] ח"ב פר' ואתחנן] עמ' קפ"ב שכתב דקבלה היא מהגר"א דכל דבר שבתורה יש ענין לקיימו גם כמשמעו הפשוט אע"פ שהמובן למעשה הוא אחר ולדוגמא ראו את קדוש ישראל ר' זונדל ז"ל הולך בירושלים מחוץ לחומה וסופר את הבתים לקיים הפסוק סובו ציון והקיפוה ספרו מגדליה אע"פ שודאי אין כזו מצוה או הלכה. וכן הובא סיפור זה בספר אבי הישיבות עמ' 270. ומקורו בספר הצדיק ר' זונדל מסלנט עמ' קל"ד.

מקור הסיפור דאמו של רשי נצלה ע"י שנעשה שקע בקיר, וכן על פרש"י על אפוד בעקבות מעשה שהיה

שאלה: ישנו סיפור ידוע על רבינו רש"י ז"ל כאשר אמו ז"ל הייתה מעוברת ממנו והלכה יום אחד ברחובות ורמיזיא דהר איזה פרש אחד והרחוב היה צר מאוד וכמעט שדרס את אמו של רש"י והרגה ונעשה נס שכאשר נצמדה לקיר נהיה שקע בקיר ונכנסה לשקע וכך נצלה. ואומרים שעד היום קיים אותו שקע באותו קיר. וצ"ע מה המקור של הסיפור הזה והאם הקיר עם השקע הוא אותו קיר.

ועוד יש לשאול אם אדם הולך לשם יכול לברך שעשה נס לרבינו רש"י במקום הזה כי רש"י הוא רבן של ישראל. וצ"ע.

תשובה: בענין הסיפור הידוע על רבינו רש"י ז"ל כאשר אמו ז"ל הייתה מעוברת בכל הספרים מובא סיפור זה בשם מסורת אצל יהודי צרפת בלי שום מקור. גם בספרו של הר"ר רפאל הלפרין זצ"ל רש"י חייו ופעליו לא נמצא מקור אחר, ושם בעמ' 64 מביא צילום המקום.

ובענין שאלתך האם אדם יכול לברך שם ברוך שעשה נס לרש"י במקום ההוא, עי' בשו"ע סי' רי"ח סע' ד' דנפסק דרק יוצאי יריכו כשיראו מקום שנעשה נס לאביהם או לזקנם צריכים לברך ברוך שעשה נס לאבי או לאימי או לזקני במקום הזה וזולת זה אין שום אדם רשאי לברך על נס של אחר וכגון אחיו או חמיו וכו' ושם בסע' ו' ובמשנה ברורה ס"ק כ' מבואר דרק הרואה מקום שעשה נס לרבו המובהק צריך לברך ברוך וכו' שעשה נס לרבי במקום הזה ובנו אי"צ להודות על נס של רב אביו. וכן רש"י אינו נחשב רבו מובהק.

נ"ב לאחרונה נשאלנו שאלה דומה מה המקור לסיפור הידוע על מה שכתב רש"י על הפס' אלה הבגדים אשר יעשה חשן ואפור שמות כ"ה ד' ולבי אומר לי שהוא חגור לו מאחוריו כמין סינר שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים רש"י מה פירוש של ולבי אומר לי ומביאים דפעם אחת פגע רש"י באשת שר שבאה מולו רכובה על סוס והיה הדבר קשה בעיני רש"י כיצד יתכן הדבר שעיניו הקדושות והזהירות תיתקלנה במילתא דפריצותא כזאת ואחר כך כאשר רצה לתאר את תבנית האפוד כפי שהוא עצמו כותב לא שמעתי ולא מצאתי אז אמר לו לבו כי לא לחנם זמנו לו מן השמים אותה תמונת של אשת שר רכובה על סוס אלא כדי שיראה את הסינר שהיא חוגרת אותה שעה ויוכל לתאר את תבנית האפוד ולאחר חיפוש נמצא דסיפור זה מובא רק במעיינה של תורה בלי שום מקור והוא פלא [וכן העירו בחומש עוז והדר בהקדמה דלא נמצא מקור].

מקור הסיפור של הר''ר העשיל זצ''ל שלא זכה שספריו יהיו נדפסים

תשובה: בענין ספרי הרבי ר' העשיל, בספר מעגל טוב לחיד"א כתב ועוד סיפר כי הרב העשיל היה לומד בהלכה וראה דברי מוהרש"א כעס וזרק הספ' לארץ והיה מצטער איך אומרים על מוהרש"א גדולות ואיך טעה, ונזדמן שם שבא בחור א' ונכנס עמו בדברים עד שהרב א"ל דברי מוהרש"א, וענה אותו הבחו' וא"ל אפשר שכוונת מוהרש"א כך הוא ונתבהל הרב שראה שכיון מוהרש'א לאמת ונשבע שלא לחבר ספר מאחר שאפי' הוא לא כיון בדברי מוהרש"א וזלזל בו וכך יעשו לחיבורו.

עוד מצאנו דכתב בספר שלוש קדושות וז"ל בס' כ"י וז"ל ודע כי רבינו ז"ל חבר ג"כ ספרים רבים ונכבדים כוללים חידושי הלכות וחידושי אגדות וחידושי פוסקים ושו"ת ופסקים אך מגודל ענותנותו לא רצה לפרסמם בדפוס ובעבור זה נשארו בכתובים ובמשך הזמן נאבדו הרבה מהם ורק קצתם נשארו לפליטה ביד נכד נכדו הגביר מו"ה שלמה מגזע צבי מק"ק הורדנא אשר הוציא לאור בשנת תקל"ו הספר תפארת למשה על ש"ע יו"ד מהגאון אבי אביו מו"ה משה האבד"ק הורדנא ובהקדמתו שם הבטיח ג"כ להוציאם לאורה אך לא נתקיימה מחשבתו בזה עכ"ל והרב הגאון מו"ה יוסף לעווינשטיין נ"י האבד"ק סעראצק כתב אלי

באחת ממכתביו וז"ל ומאבותי שמעתי שזקיני הג"מ יוקל הלוי הורוויץ אבד"ק בראך הביא אתו כל כתבי הקודש חידושים מהרבי ר' העשיל בספינה שנפלו לו בירושה לחלקו מחותנו הג"מ יהושיע העשיל אבד"ק טארלויא נכד הר"ר העשיל ז"ל ונטבעו הכל רק נפשו היה לשלל עכ"ל.

מקור הירושלמי במעשה עם ר' זושא

שאלה: מסופר על ר' זושא שפעם אחת אירע דבר נורא ומבהיל שאיש אחד מת ולאחר מותו בא בחלום לבנו ואמר לו שימיר את דת ישראל ולא השגיח הבן כלל כחלום זה כי דברי חלומות לא מעלין ולא מורירין אבל חלום זה עצמו נשנה ונשתלש אליו פעמים רבות ולכן היה הלוך ודל סר וזעף וילך אל ר' זושא ואמר לו הרב שלום לך אל תירא רק דע כי בתוך קבר אביך נמצא תמונת שתי וערב אשר השליכו שמה בשגגה לכן תמהר ותחפור בקבר ותסיר משם את השתי וערב ואז ישכב אביו במנוחה וכך הי"ה חפרו בקבר ומצאו שעל פי טעות נפלו בקבר בעת שקברו את הנפטר מטבעות של מתכת ועל המטבעות חקוק שתי וערב סילקו את המטבעות מהקבר ושוב לא נראה הנפטר בחלום לבנו. והקול נשמע גם בבית הגר"א ענה הגר"א ואמר הנה עיקר עצה זו אמיתית הוא ויש למצוא רמז לזה באיזה מקום בירושלמי אבל תמיהני מאין יודע ר' זושא דברי הירושלמי הזה ליקח משם דבר זה ונתגלגלו הדברים ובאו עד הרבי ר' זושא בעצמו ופתח פיו הקדוש ואמר אמת שזושא עם הארץ ואינו יודע בירושלמי כלום אבל זושא לקח את הדבר הזה מן אותו המקום שמשם לקח הירושלמי עצמו את הדבר הזה שמעתי מהחסיר מוהר"ס יאנאווער.

האם ידוע לכם מקור הירושלמי.

תשובה: שמענו שהגר"ח קנייבסקי אמר דסיפור זה אינו נכון כי אין כזה ירושלמי אך יש לציין למ"ש בספר בכתבי הקודש ירושלים תשע"ה בזה"ל על עובדא זו נמצאו מקשים שבירושלמי המצוי בידינו אין מימרא כזו כלל והרה"ק ר' יעקב מפשעווארסק זי"ע מתייחס לקושיא זו ואומר כי חסר פרט עיקרי במעשה זה שלהגר"א היו פרקים מירושלמי בכת"י שאינם בנמצא ובהם מימרא שמהם נראה עצת הירושלמי ופליאת הגר"א היתה מניין נודעו לו להרבי ר' זושא דברי הירושלמי הספונים באוצרו ועל כך השיב הרבי ר' זושא שאף אם אמנם לא ראה את כת"י הירושלמי מ"מ השיג בדעתו את מאמר הירושלמי ממקור ושורש התורה הקדושה בעולמות העליונים ועוד הובא בשם כ"ק אדמו"ר מלעלוב ניקלשבורג שליט"א שאין שייך להקשות ממה שבירושלמי המצוי בידינו אינו בנמצא שאין הכוונה שמפורש סיפור זה בירושלמי אלא שבעומק פנימיות דברי הירושלמי ישנה משמעות כזאת והרבי ר' זושא זי"ע השיג זאת.

ובספר מסורת משה ח"ד עמ' תמ"ג כתב דר' משה פיינשטיין על החסיד שכך אמר ואמר לו שאסור להאמין דבר כזה בשלמא הרבי שכך אמר מסתמא אמר כך בדרך הלצה לענות למי שטען עליו שלא יודע ללמוד אבל להחשיב לסיפור זה כאילו מאמינו זה ממש אסור.

וע' עוד בישורון ח"ז מאמר ההר"ר יעקב שפיגל שכתב שבספר דברים ערבים השלם לרד"ב ארמן מהר' בני המחבר תשל"ג מובא סיפור זה על המגיד ממעזריטש אלא ששם לא נאמר ממי שמע המחבר את הסיפור בספר דרך הנשר תולדות רבי נתן אדלר זצ"ל מובא סיפור הוא על ר' נתן אדלר והרבי ר' אלימלך מליזנסק בהערה שם הפנה לשיחת צדיקים שיש סיפור דומה לזה אבל בשינוי והחכמים הם ר' פנחס מקוריץ ור' יעקב שמעון משפיטיווקא ועוד העיר הר"י מונדשיין כי סיפור זה נמצא בנוסח שונה לחלוטין כאשר הגר"א מעורב בענין נמצא בשם הרה"ח ר' חים שאול ברוק בספר זכרון עליו שבעל ואשתו שנתנו תקיעת כף שאם אחד מהם יפטר מהעולם אזי השני לא יתחתן פעם נוספת כעבור זמן נפטר הבעל אולם אשתו התחתנה והי' בא בעלה בחלום אל האשה והי' מצער אותה ובאו אל הבעש"ט ויעץ לה לקחת מקל עץ ולכרוך מסביב עשב ללכת לבית הקברות ולומר מספר תפילות ליד קברו של הבעל הנפטר והאשה עשתה כדברי הבעש"ט נ"ע והדבר הועיל כשסיפרו את כל זה לפני הגו"א ז"ל אמר הר' זו גמרא מפורשת בירושלמי אך פלא בעיני מנין יורע הבעש"ט את הירושלמי וכאשר סיפרו להבעש"ט על תשובתו של הגר"א ביקש הבעש"ט למסור להגר"א כי את הנאמר בירושלמי הוא יודע מאותו מקור שהירושלמי יודע.

מקור למעשה עם הח"ח שלא הסכים לברך ב"פ

שאלה: יש מעשה (הובא במשמר הלוי ב' הרב שולזינגר זצ"ל) שהגרא"ז מלצר זצ"ל ביקש ברכה עבור חתנו הגר"א קוטלר מהח"ח זצ"ל ופעם אחת ברכם ונולדו להם בן ובת ואח"כ לא הסכים לברך, ושוב לא נולד להם. מה אמר הח"ח בפעם השנית כשהוא סירב לברך?

תשובה: לא מצאנו.

מקור דרבינו מימון אבי הרמב"ם גירש את בנו מביתו והסיבה לכך

תשובה: בענין בריחתו של הרמב"ם מביתו, עי' באגרות הרמב"ם הוצאת מוסד הרב קוק עמ' של"ג וכן בספר תולדות רבינו משה להר"ר יואל שוורץ שליט"א עמ' 84 דהביא אגדה זו דהרמב"ם היה קשה הבנה בילדותו ולא הצליח ללמוד ואביו הוכיחו הרבה עד שברח ממנו מרוב מרירות ובכה והתפלל ונרדם וקם ורוח אחרת עימו ואז הצליח מאוד בלימודיו ולאחר כמה שנים חזר לביתו וכו' עיי"ש באורך ועיי"ש מה שפקפק בנכונות אגדה זו. והשוה בספר יוחסין עמ' 219.

מקור הסיפור שהאור החיים העניש את רבי גרשון מקיטוב על כך שלא הזכיר את שם גיסו בכבוד אלא אמר הבעל שם בלא לומר הבעל שם טוב

תשובה: הסיפור על האור החיים ורבי גרשון מקיטוב מופיע בספר סגולת משה בהקדמה בשם ספר בעלי השם.

מקור לספור על יהושע בן נון שנקרא בן נון כי יצא מדג

תשובה: ענין סיפור זה מובא בהקדמה לספר רב פעלים לרבי אברהם בן הגר"א וזה לשונו וכן כתב הגאון המקובל האלהי מו"ה נתן נטע שמצא בשם מדרש טעם מה שנקרא יהושע בן נון והמרגלים קרו אותו דין ריש קטיעא שאביו של יהושע דר בירושלים ואשתו עקרה והיה הצדיק מתפלל לנכח אשתו ויעתר לו ה' ויהי כי הרתה היה הצדיק מתענה ובוכה יום ולילה מאין הפוגות וירא הדבר בעיני אשתו ותאמר לו היה לך לשמוח כי שמע ה' את תפילתך ולא ענה לה ויהי כדברה אליו יום יום ותאלצהו בדבריה ויגד לה את כל לבו כי הגידו לו משמי מרום כי הבן הזה הנולד לו יתיז את ראשו והאמינה לדבריו כי ידעה כי כל דבריו באמונה ויהי כאשר ילדה והנה הוא בן ותקח לו אמו תיבה ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד ותשלך אותו בתוך היאור וימן ה' דג גדול לבלוע את התיבה ויהי היום ויעש המלך משתה לכל שריו ועבדיו ויאמר המלך לצוד דגים ויעשו כן וילכדו את הדג שבלע התיבה ויביאהו לפני המלך וישסעהו והנה נער בוכה ויתמה המלך וכל שריו ויאמר המלך להביא אשה להניק את הילד ויגדל הילד בבית המלך ויפקד להיות סנדטור תליון שר הטבחים ויהי אחר הדברים האלה חטא אותו הצדיק אביו למלך מצרים ויצו המלך להסנדטור לחתוך את ראשו וליקח את אשתו ובניו ורכושו לעצמו כמשפטם בעת ההיא ויחרד חרדה גדולה כי מכשפה היא ותזכור אמו את דברי אביו הצדיק ז"ל אף היא תשיב אמריה לו אין זה כישוף וספרה לו כל המאורע אפס כי לא ידע כי היה אביו ועשה תשובה ולכן קראו אותו בן נון מפני שנמצא בדג ובלשון ארמי נון וריש קטיעא קראו אותו המרגלים על שם מעשיו הראשונים מה שעשה לאביו עכ"ל.

אך עי' מש"כ בקובץ ישורון כ"א בעמ' תשס"ה בתוך מאמר מדרס עמי הארצות מהרב יצחק ישעיהו וייס דמביא כל מיני מדרשים ואגדות שמקורם לא טהור בלשון המעטה ושם מאריך הרבה גם על מדרש זה וכעת יצא ספרו ברכת אלישע וגם שם ענין זה והאריך בדברים נוספים. [והבאנו דבריו בכו"כ מקומות לענין עוד מדרשים וספורים] וכתב שהסיפור אינו מופיע כלל בכתב היד של רב פעלים לפחות במהדורא קמא ורק מוזכר שבכתבי המקובל ר' נתן נטע מודיע שמצא טעם בשם מדרש שאינו ידוע שנותן טעם לשמו של יהושע בלא פירוט ומביא שני רמזים שנון הוא ע"ש דג אחד מהגמ' ואחד מהמג"ע ותו לא. אומנם ציין שגם יתר הסיפורים המובאים בהקדמה המודפסת הושמטו במהדו"ק והמחבר רק ציין לעיין במקור הדברים ויתכן שהמהדיר השלים את כל ההעתקות מתוך המקורות שהם לפנינו בספרים נדפסים ואולי במהדורה שניה טרח המחבר עצמו להשלים ע"פ המקורות ולא השיג כתב יד זה. והביא מקורות נוספים לסיפור, כבר לפני הדפסת הרב פעלים' הובא הסיפור בשינויים קטנים בספר שבחי ארץ החיים מהרב רבי פסח הכהן פינפער מו"ץ בוילנא מח"ס מסורת התורה והנביאים שנדפס בוילנא תרל"ז עמ יז ראיתי בכת"י הרד"ל בשם הגאון מור"ח מוולאזין זצללה"ה שמצא מדרש, וממקורות אלו הועתק הסיפור בספרים נוספים כמו בספר אור החגים לר"א לאנגנר דף תכ"ט כן הועתק הסיפור ע"י הג"ר יוסף שווארץ ז"ל בשו"ת ויצבר יוסף סי' ע"ח מתוך הספרון תולדות גדולי ישראל שנדפס ע"י ר' ישראל יעקב

האלפערט ז"ל במונקאטש תרס"ד בתוך לקט תולדות. וכן הביא דמש"כ המגיה וכן כתוב במגלה עמוקות וז"ל יהושע בן נון שדומה לדג לשמוע תחנונים שלו בקרב הארץ עכ"ל וכן נמצא גם בס' מעשיות שחיבר רבינו ניסים גאון ז"ל עכ"ל וכתב דבספר המעשיות לר"נ גאון במהדורות המצויות לא נמצא סיפור זה. ועיי"ש באורך דדחה כל דברי הסיפור ההוא וגם את כל מקורותיו.

מקור לסיפור עם הש"ך שההר התקרב אליו כדי שלא יפול לתהום

שאלה: שמעתי פעם סיפור, כשהש"ך היה עוסק לכתוב כללי ס"ס היה מסתובב על הגג להעמיק בהסוגיא והלך בלי להתבונן מעבר סוף הגג ונעשה לו נס שהלך באוויר ולא נפל. האם ידוע לכם מקור מעשה זו?

תשובה: בענין הסיפור על הש"ך, כן סיפר הגר"נ גשטטנר מובא בשיחותיו בשיחות מלוה מלכה א' עמ' קכ"ח בלי מקור. וכן בספר שבעים פנים כתב מעשה זה בלי מקור, מעשה ברבי שבתי כהן שהיה מהלך בשדה והוא כולו תפוס במחשבות פלפולים בונה וסותר דברי תורה ודברי הלכה ואינו מרגיש לאן הוא הולך ואינו מרגיש כי הוא מגיע כבר לקצהו של הר תלול ועת פסיעה וכמעט נפל לתהום איומה ואירע נס וההר נתקרב והש"ך המשיך דרכו ללא פגע.

מקור דברי מהר"י קארו במחלוקת אם אדם קונה השלמות ע"י כל המצוות או ע"י אחת

שאלה: כתוב בספר מהר"י קארו- אבות פ"ב "לפי שיש לנו תרי"ג מצוות שבהם יקנה האדם השלמות ויש מחלוקת בגמרא י"א כי האדם יקנה השלמות במצווה אחת שיעשנה כתקנה ולשמה לכונתו ית' שציוהו וי"א שחייב לעשות כל תרי"ג מצוות וכו'
איפה המחלוקת בגמרא?

תשובה: בענין דברי המהר"י קארו נראה דמקורו בסנהדרין דף קי"א במחלוקת ר"י ור"ל "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק אמר ר"ל למי שמשייר אפי' חוק אחד א"ר יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי אלא אפי' לא למד אלא חוק אחד וכו', ועי' בדברי שאול סוטה דף כ"א שבאמת תלה ד"ז במחלוקת שם עיי"ש.

מקור הסיפור מהסבא מנובהרדוק דאין צריך הוכחות לבטוח בה'

שאלה: האם תוכלו להצביע על מקור לסיפור עם הסבא מנובהרדוק, שבלילה אחד לא היה לו נר ללמוד, ומישהו הביא לו נר ונעלם. שנים הוא שמר נר זה, עד שפרצה שריפה והנר נשרף. אז הוא אמר שזו ראיה שלא צריך הוכחות שיש לבטוח בה'.

תשובה: בענין הסיפור על הסבא מנובהרדוק, עי' בספר מדרגת האדם מהדורה חדשה בפרקי חיים עמ' 19 סיפור המעשה ושם הובא שיר שחיבר על כך הסטייפלר. השיר מובא בספר

שמואל בקוראי שמו ובקריינתא דאיגרתא מהדורא חדשה סי' ע"ב ובתולדות יעקב עמ' ל"ז ושם גם מופיע הסיפור.

מקור הסיפור דאחד מגדולי ישראל בירך שהכל כשינק מאמו.

שאלה: היכן מופיע הסיפור על אחד מגדולי ישראל שבילדותו כשהיה יונק חלב מאמו היה מברך שהכל נהיה בדברו.

תשובה: סיפור זה מצאנו בספר אביר הרועים אות י' על האבני נזר, ושם מביא דכן סיפרו גם על חידושי הרי"ם. ועוד מצאנו כן על בנו של ר' אריה לוין כשהיה בן ט' חודשים, עי' בספר באמונתו יחיה עמ' ק"ו.

מקור דר"מ בעל הנס קבור בעמידה

תשובה: המקור דר"מ קבור מעומד מובא בשער הגלגולים הקדמה ל"ז לר"ח וויטאל בשם האר"י ועי' ביאורו בבניהו לבעל הבן איש חי על סוכה דף מ"ה ובהגהות לאדמו"ר ממונקאטש על הירושלמי בפ"ט מפאה הל' ג' כתב דצ"ל ר' ירמיה עיי"ש.

מקור האמרה שכתב ר' יונתן אייבשיץ "עם ישראל חי לעולמי עד

שאלה: ידוע ומפורסם הסיפור עם רבי יהונתן אייבשיץ זיע"א שכתב בטבלה פלאית 45,760 פעם את המשפט "עם ישראל חי לעולמי עד". אשמח מאוד לדעת מה המקור במדרשי חז"ל למשפט זה.

המשפט המפורסם והידוע הוא: "עם ישראל חי וקיים לעולמי עד". וגם זה אשמח מאוד אם תכתבו לי מה מקורו מחז"ל.

תשובה: בענין מקור לעם ישראל חי לא מצאנו מקור לכך, אך בעיקר יסוד זה ציינו לכו"כ מקומות, עי' ע"ז דף ה' ע"א, אבות דר"נ ל"ד, שמות רבה ל"ב א', זוהר ח"א יג ע"א וח"ג דף רי"ח ע"א, מהר"ל דרך ח"ם עמ' ב, של"ה ח"ג קעה ע"א, ביאורי הגר"א על אגדות ח"א עמ' נ"א.

טעם שנקרא השר מקוצי שר

תשובה: בענין השר מקוצי, עי' בחיד"א ז"ל להלן בערך רש"י שכתב וז"ל מצאתי כתוב בקונטרס ישן נושן שקראוהו רש"י והוסיפו יוד ולא קראו ר"ש ר"ת רביע שלמה לרמז על שם אביו ר' יצחק כדי שלא לומר ר"ש וכן נזהרו לכתוב על רבינו שמשון השר משאנץ וכן השר מקוצי כדי שלא לכתוב ר"ש ע"כ מצאתי כתוב עכ"ל. ועי' באוצר הגדולים ח"ט שכתב בערכו שמה שנדפס סיפור מעשה גדולה שהי' שר של עיר קוצי שקבלה מהמלך ע"י מעשה שהיה אך נראה שהמעשה ההוא בדויה מכמה טעמים.

מקור לסיפור דהכלי יקר נחטף ע"י מכשף וניצול ע"י המהר"ל

שאלה: מובא בכמה מקומות סיפור על בעל הכלי יקר שנחטף על ידי מכשף וניצול בגיל בר מצוה ע"י המהר"ל [ספר בר מצוה רוטנברג הליכות והלכות ביהדות [אדלר] ועוד. האם הספור נכון.

תשובה: עי' בספר אורח לחיים מהדורה תשס"ט בהקדמה דהביא אגדה זו בה' נוסחאות והוכיח בראיות שאין עליהן תשובה דאין לכך שום בסיס של אמת וסיים כמו שהוכחנו לנכון אין בסיפור זה לכל נוסחאותיו אפילו קורטוב של אמת ומקורם במחבר אלמוני שאין ידוע לנו זהותו. וכן בספר ברכת אלישע האריך לבאר דאין לכך שום מקור.

תולדות בן הפנים מאירות

שאלה: ר' יצחק בן בעל ה"פנים מאירות" המו"ץ של נעשוויז בשנות ת"ק פלוס, האם השאיר אחריו שו"ת או ספר, האם יש מישהו שמסקר את תולדותיו?

תשובה: בענין ר' יצחק בן בעל הפנים מאירות, הוא היה חתן החכם צבי והיה רב בנעשוויז סאלויטויטא ביאלי. ועי' בשו"ת להורות נתן ח"ח תשובה י"א בסופה תשובה מהגאון ר' נתן גשטטנר שיש שכתבו שאשת הגאון יריעות שלמה היתה נכדת החכם צבי והיא היתה בת ר' עוזר קעניגסברג והוא היה בן הג"ר יצחק בן הפנים מאירות וחתן החכם צבי וכתב שם דלא מצא שום סמוכין שהרי"ר עוזר הנ"ל היה בנו של הג"ר יצחק עייש"ש. ועי' בספר יוחסין למשפחת ברייער שהביא דבריו בעמ' 56 בהגהה וכתב ראיה לדבריו דאין זה נכון ע"פ מאמר ויתילדו שהרה"ג ר' יצחק בן הפנים מאירות נפטר בשנת תקל"ה דהיינו נ"א שנים לפני פטירת ר' עוזר שהי' בשנת תקפ"ו עייש"ש עוד שהאריך.

אודות ר' ארי' לייב עמערי"ך שזכה למגיד בסוף חייו

שאלה: לכבוד המערכת היקרה והחשובה לדופקי בתשובה שלו וברכה וכט"ס! אחדשה"ט כנאה וכיאה באהבה רבה! תודה רבה על כל התשובות הנפלאות שאתם משיבים.

וכעת נפשי בשאלתי: בספר הקדוש מישרים מגיד חלק ב' על רות לצדיק רבי יצחק צבי ברנפלד זצוק"ל וזיע"א כתב, וז"ל: עש"ק תשא, י"ט אדר ראשון תשל"ו, באנטוורפע"ן אשר בבלגי"א, אחרי שחזרתי מעיר אמסטרד"ם שהלכתי לשם באשמורת, יחד עם אח חתני הי"ו, להשתטח על קברי הצדיקים והתפללנו בבית העלמין, בחדר מיוחד תפלת שחרית, ואח"כ הלכנו על קברי הבעל בנין אריא"ל, וכן על קברי שאר צדיקים, ר' שמעון פרנקפורטער, בעל ספר החיים (נפ' תע"ג), ואהרן משה פ"פ, בעל נפש יודה, ובעל וזה נחמני, וגם על הבנים של הבעל בנין אריא', בעל מנוחה דגברא, ואותו צדיק ר' ארי' לייב עמערי"ך, שזכה למגיד מישרים, שש שנים האחרונות של חייו, ועל עוד קדושי עליון, ואחרי שגמרתי התיקון שהכנתי שם, והרגשתי צער על הזנחת מקומות הקדושים בעיר, שרובם בעלי הון, והורדתי בבית, דמע אחר דמע, טרם שקבלתי שבת קודש, כה דיבר, אשריך שפקדת את המקומות על

יד אמסטרד"ם, לוא היית לבד הייתי בא לשם, והייתי מגלה לך, חלק מגודל נשמתם, כי גדולים הם, ורובם בבית מדרשו של ר' עקיבא למעלה, שומעים תורה בכל יום, וכו' עכ"ל.

ושאלתי היא מי הוא אותו צדיק שכותב עליו, וז"ל: ואותו צדיק ר' ארי' לייב עמערי"ך, שזכה למגיד מישרים, שש שנים האחרונות של חייו, עכ"ל.

אשמח מאוד אם תודיעו לי אם יש לכם איזה פרטים או איזה מידע עליו מי היה ובאיזה שנים היה והאם חיבר ספרים והאם ידוע ממה שהיה לו מלאך מגיד.

תשובה: אודות צדיק ר' ארי' לייב עמערי"ך מובא בכמה ספרים [עי' בהקדמה לספר מעשה תעתועים] היה תלמוד נאמן ודבוק מאד לרבו הגאון ר' נתן אדלר [גם בזמן המחלוקת המפורסמת עליו בפפד"מ] גם בעת חליו עמד לפניו לשרתו וספרו בשבחו כי היה צדיק תמים ונהיה לגדול המוהלים בזמנו והרבה יגע ועמל וגמע אף למרחקים לקיים המצוה זו, גם עינה בצום נפשו להתענות משבת לשבת ממש [לאחר פטירת בנו ועל מצבתו יספרו שבחו החסיד המפורסם עמוד הימיני התורני מו"ה ליב בן כ"ה גומפיל עמעריך זצ"ל נפטר ליל ש"ק ו' כסליו תקע"ח יד אבי שלום במעשיו תמים בדרכיו יהודה גבר באחיו בחסידות ופרישות בדקדוקי מצות וסיגופים וטבילות עינה בצום נפשו בהפסקת משבת לשבת רוב ימיו עסק בתורה וגמ"ח וכו'.

מקור דשמה של בתו של מרן השו"ע הוא בואינה

תשובה: בענין שמה של בת הבית יוסף ששמה בואינה כמ"ש ומקורו, עי' בספר אוצר הגדולים בערך ר' יוסף קארו כתב בשם ספר בית העלמין של שאלוניקי שנמצאו שם שתי מצבות משנת רצ"ג שכתוב בהם בני יוסף קארו י'צ'ו' ה'ה' יצחק קארו נ'ע'. יהודה קארו נ'ע' קארו ותחתם כמין סגול מצבה שלישית שרשום בה מצבת היקרה מרת בואינה נ'ע' בת מהרר יוסף קארו יצ"ו וזה כמו שכתבו ששלושת ילדיו מתו במגיפה שהיתה אז ובעקבותיה עלה לא"י כמ"ש במגיד מישרים. [אומנם עי' בספר יהודי המזרח בא"י [נמצא באוצר החכמה] עמ' 600 מה שדן על מצבות אלו. ועי' בספר מבוא השלחן עמ' ג' שהביא שגם שם אמו של הב"י היא בואינה עיי"ש מקורותיו וזה מתאים לכך שהנכדה קרויה ע"ש הסבתא.

האם רבי יעקב אבוחצירא ניצוץ של יעקב אבינו ולכן נקבר במצרים

שאלה: אשמח מאוד לדעת האם ראיתם מי שכתב או קישר את רבי יעקב אביחצירא בעל פיתוחי חותם מחשוף הלבן ועוד ספרים רבים, ליעקב אבינו ע"ה האם יש מי שאומר שרבי יעקב אביחצירא הוא ניצוץ של יעקב אבינו ע"ה ועל כן נקבר במצרים? אשמח מאוד אם תמצאו לי פרטים.

תודה רבה על כל המענות הנפלאות רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא מ"ס מריח ניחוח.

תשובה: בענין רבי יעקב אביחצירא אם הוא ניצוץ של יעקב אבינו ע"ה ועל כן נקבר במצרים, עי' בספר עצי הגפן עמ' רכ"ט שכתב ששמע כן ולא כתב מקורו. ועי' בלוח שנה מקדש ישראל והזמנים בתאריך פטירתו שכתב כמה רמזים שדומה ליעקב אבינו. אמנם עי' בספר גאוני משפחת אבי חצירא ח"ד שכתב בעמ' 318 הערה 15 בשם הרב עט"ש דיש כמה עובדות שקריות ששמע ושללא ספק אסור לאומרם. ואחת מינייהו בהילולתו של מרן רבי יעקב אביחצירא זיע"א כאשר שמע מאחד הדרשנים שנשא דברים ואמר שקבלה בידם שהארון שבו הונחו עצמות יעקב אבינו ע"ה במצרים התעכב כי לא רצה אבינו הראשון לצאת מארץ מצרים עד שיושלם החסר ע"י שהובטח לו מהקב"ה שיבוא אחר במעלתו ויקבר שם והוא מרן רבי יעקב זיע"א ואשר על כן נקבר בעיר דמנהור במצרים וללא כל ספק דבריו דברי אפיקורסות ואילו היה מרן רבי יעקב חי הוא עצמו היה גוער ומחרים המצאתם של דברים שקריים אלו.

מקור דגם הצדיקים הגדולים יש להם נסיונות קשים ממעשה מרלוי יצחק מברדיטשוב

האם ידוע לכם היכן עוד מתוארת פרשיה זו:מובא בעלון 'הנשמה לך' מבית 'כנשר':

הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב כיהן בצעירותו כרבה של נמירוב שבפולין, שהיתה בזמנו עיר מלאה מתנגדים. משהחל להתקרב לעדת החסידים, פתחו אנשי העיר נגדו במסע רדיפה ,עד שפעם בערב שבת קודש אחר חצות גרשו אותו מן העיר בבושת פנים .לאחר מכן היה נע ונד מעיר לעיר וממקום למקום .גם ברוחניות היתה לו אז תקופה של 'נפילת המוחין ,'והתפלל כאדם פשוט, לא בצעקות והתלהבות כדרכו כידוע. כעבור זמן מה, חזר לעצמו ועלה ונתעלה, עד שבסוף מינוהו לרב בעיר ואם בישראל ברדיטשוב, ויצא שמו לתהילה בכל הארץ .ממה שארע כך לגאון קדוש ונעלה אוהבם וסנגורם של ישראל, שהיה מן האריות שבחבורה, שיפול מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ברוחניות ובגשמיות .היו צדיקי הדורות למדין מוסר השכל, שאין אדם שאין מנסים אותו מן השמים, וגם אנשים גדולים עוברים נסיונות קשים ביותר.

תשובה: בענין המעשה עם הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב עיין בחומש היכל ברכה [קומרנא] בריש פרשת בחוקותי.

האם והיכן היכן מזכיר החיד''א את שבחי הרמח''ל

תשובה: עי' בישורון חלק כ"ח תתקכ"ג מכתב מהג"ר ראובן גרדזדבסקי זצ"ל אודות גדולת הרמח"ל זצ"ל בתוך הדברים שם בתב הגר"ר לכו דרשו מההיסטוריקון האמתי הגאון הקדוש רחיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים שהוא הכיר את תלמידי הגרמח"ל וקוראו התנא האלקי והדבר פלא שהרי ידוע שהחיד"א אינו מזכיר להרמח"ל בספרו שה"ג וכן לא בשאר ספריו, ובהערה שם עמד ע"ז העורך וכתב שדברי הג"ר ראובן לקוחים מהקדמת הג"ר יוסף ביעגון

הי"ד לספרו ילקוט ידיעת האמת ווארשא תרצ"ו וכנראה ראה דברים אלו בס' תולדות גדולי וגאוני ישראל באיטליאה להחכם ר' הנאל ניפי ז"ל ששם כתב דברים אלו על הרמח"ל אך מעיון שם נראה שלא החיד"א הוא שאמר דברים אלו אלא הכותב בס' הנ"ל רמ"ש גירונדי ושגגה היתה להר"י ביעגון שחשב שדברים אלו הם המשך מדברי החיד"א המובאים לפני כן ועי' שם שני מאמרים שדנים האם אפשר להוכיח ממש"כ החיד"א בכת"י על תלמידי הרמח"ל על יחסו לרמח"ל וכן עי' באור בגנוז הוצאת מכון הרמח"ל עמ' ק"ו מש"כ על כת"י זה.

אם יש זלזול לכתוב יעב"ץ שאין מזכירים רבי, ואם יש טעויות בשמו

א. שמעתי מעוררים בשם הגרב"צ פלמן שאין לכתוב "יעב"ץ", מפני שזה זלזול בכבודו, שהוי כאומר "יעקב עמדין בן צבי", ללא "רבי". האם יש לכם על זה מקורות וכו'?

ב. הנה מצאתי במשך השנים, המון קושיות בדברי הריעב"ץ, ותמיהות בכל מיני דבריו. ופעם אחת שאלתי ממרן הגרח"ק על איזה ריעב"ץ, וכתב לי "צ"ל טעות". ושו"ר פעם אחרת באגרות משה או"ח ח"ד סי' מ' שכתב ע"ד ריעב"ץ במקום מסוים שתלמיד טועה כתבו. וגם בהליכות שלמה על סוכות, כתוב כעין זה.

האם ידוע לכבודו משהו בנושא זה, (אולי כתביו של הריעב"ץ נתגלגלו במשך השנים, והוסיפו בזה כל מיני דברים. בגלל המחלוקת בינו לר"י אייבשיץ זצוק"ל, היו תלמידים שזייפו דברים וכו').

תשובה: א. בענין מש"כ בשם הגרב"צ פלמן לא מצאנו מי שהעיר שיש בכך זלזול וישנם הרבה ספרים הקרוים ע"ש מחברם בלי תוספת תואר. עוד נעתיק לך מש"כ היעב"ץ בהקדמת שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א אלטונא תע"ח וז"ל מכונה יעב"ץ ע"פ מעשה כשהייתי תינוק מורכב בחיקו של אבא מארי ז"ל הגאון החסיד צבי תפארת ישראל שאלתיו פעם על חתימתו הקצרה צב"י בלי זכרון שם אביו ז"ל והשיבני דבר הלא הוא ר"ת צבי ב"ן יעקב ובפיו מלא לאמר כשתזכה אתה בני להתחכם בתורה ולכתוב ספרים ודברי חכמה תחתום שמך עד"ז יעב"ץ ר"ת יעקב בן צבי ע"כ.

ב. גם בענין טעויות בדברי היעב"ץ מצאנו רק מה התריעו רבים על סידור היעב"ץ המכונה בית יעקב עיין בשער הכולל בהקדמתו וכן בדברי האדמו"ר ממונקאטש זצ"ל בספרו חמשה מאמרות במאמר על נוסח התפלה סי' ד' שכתב נגד המו"ל של סידור זה שהוא השו"ב מברדיטשוב, וע"ע מה שכתב הריעב"ץ בשאילת יעב"ץ ח"ב סי' י"ז וסי' ס"ז על סידור שלו שאין לסמוך עליו.

מקום ציונו של רבי אלעזר בן פדת

תשובה: שאלה זו כבר נשאלה ע"י ונשיבכם בשנית, ר' אלעזר בן פדת עלה מבבל לרשת את כסאו של רבי יוחנן ולהיות ראש ישיבת טבריה ושם נפטר [לפי אגרת ר' שרירא גאון תוך

שנה] וכלל מקובל הוא שכל מקום שנאמר בגמרא שלחו מתם הכוונה לר' אלעזר [סנהדרין י"ז] וסוף ימיו זכה ר' אלעזר בן פדת להקרא בתואר מרא דארץ ישראל [יומא ט'] ומסתמא שם נקבר.

מקום קבורת ר' יצחק דמן עכו בעל מאירת עינים

שאלה: אשמח מאוד לדעת האם ידוע היכן קבור רבי יצחק דמן עכו בעל ספר מאירת עינים תלמיד חבר לרמב"ן וכמו שכתוב בספר שם הגדולים לחיד"א.

תשובה: בענין קברו של ר' יצחק דמן עכו, עי' בספר המלכות בסוף הספר בקונטרס עמק הדרעא עמ' כ' שכתב ידוע שרבי יצחק דמן עכו היה בסוף ימיו בדרעא הוא הגיע לשם כנראה במסגרת מאמציו לאתר את ספר הזוהר הקדוש ואולי גם כדי לשבת במחיצתם של מקובלי הדרעא הנודעים יתכן שבמחוז זה נשתלם בחכמת הצירוף שהיתה ידועה ומפותחת מאד במחוז הדרעא נמצאה עדות על פיה נקבר רבי יצחק דמן עכו בעיר דרעא שנקראה לפנים תידרי בזכרונות מושל צרפת הובאה עדות של אחד מחכמי הדרעא, היהודים והמוסלמים הולכים להשתטח בחורבות תידרי על קבר צדיק אחד והם מעריצים אותו ביחד היהודים קוראים לו יצחק עכוים שבא לפנים מעכו שבארץ ישראל וייסד את תידרי.

גורל

מקור דאסור לעבור על הגורל

שאלה: בענין גורל כתבו בכמה ספרים עי' בשדי חמד ועוד לשו"ת גאוני קדמאי סי' ס' דאין רשות לשום אדם מישראל לעבור על הגורל שאין הגורל אלא מפי שמים שנאמר על פי הגורל תחלק נחלתו והעובר על הגורל כעובר על עשרת הדברות היכן היא תשובה זו.

תשובה: ענין זה הובא לראשונה בספר דברי גאונים [כהנא סיגט] כלל כ' אות בשם שו"ת גאוני קדמאי דפוס ישן נושן סי' ס' והדברים נמצאים אצלינו בשו"ת הגאונים דפוס קושטא של"ה סימן ס' [נמצא באוצר החכמה] ודפוס וילנא תרמ"ה סימן נ"ז.

גזל

שולח מכתב לחבירו עם בול למכתב חוזר, אם יש בו משום גזל על הבול כשאינו חפץ להשיבו תשובה

שאלה: מי ששולח מכתב לחברו ובתוכו מכניס מעטפה עם בול כדי שיחזיר לו תשובה, והוא אינו רוצה להחזיר לו, האם צריך לנהוג בבול ככל דיני השבת אבידה, או שיכול להשתמש עם זה בעצמו.

תשובה: בענין קיבל מעטפה עם בול האם חייב להחזיר לשואל את הבול או שאם אין הוא חפץ לענות על השאלה רשאי הוא להשתמש בבול לצורכו, עיין בשו"ת מהר"ם שיק יורה דעה קע"ג ושו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ג ב' כ' ובשו"ת מהדש"ם ח"ב סימן ר"י ושו"ת ציץ אליעזר כ"א נ' ועי' בספר פניני רבינו הקהילות יעקב ח"ב עמ' נ"ח כתב כשהיו שולחים מכתב ומצורף אליה מעטפה עם בול לתשובתו לא ראה חובה עי"ז לשלוח בחזרה ואמר שאם יבוא השולח לתבוע יחזיר לו אך יתכן שדקדק לשמור הבול אצלו.

האם יכול אדם לאסור על חבירו לצלמו

שאלה: שמעתי שיש דנים אם אדם יכול לאסור על חבירו לצלם אותו (מלבד ואהבת לרעך כמוך), האם ידוע לכם מי דן בכך, ומה הסברא לאסור.

תשובה: בענין לאסור לצלם א"ע, עי' בשו"ת שלמת חיים ח"ב סי' י"ט דכתב נסתפקתי בגוי שחטף מכונה פרצופו של מזיקו למחות בידו אפילו המפקיד תמונת המיוחדת לזה שלא בידיעת בעל הפרצוף וכו' איך הוה בדיני ישראל מאחר דהלה אינו מזיקו ואינו מחסרו כלום אולי יכול למחות בידו אפי' לכתחילה. ואפשר לומר דשייך כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו. תשובה אין זה בפרתו של חברו כי אם על ידי מעשה ואם יציירו מדעתו וכו' וכי יוכל לאסור עליו אין אדם אוסר דבר שאינו ברשותו אך סיים דראוי לירא שמים להחמיר בכך. ועי' בשלמת יוסף ונדמ"ח גם בשלמת חיים מהדורה תשמ"ב חו"מ סו"ס תע"ה עמ' ר"ז לענין אם יכול למחות שלא יצלמו אותו, הביא בשם הגרוצוב'ר שזה תלי בגמ' דאסור להנות מממון חברו אף שלא חסרו, וציין גם לב"מ דף ל' ע"א דלצורכו אסור עיי"ש. ולכ' כונתו דאם מכוין במחשבתו לצורכו איכא איסורא וענף דגזל הוא, ועי' בשו"ת יציב חלק או"ח סימן רנ"ו בשם הרוגצו'בר שאדם רשאי לאסור על אחר לצלם אותו בלא רשות. ועי' באורחות רבינו ח"ג עמ' פ"ח דכתב דמרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א אמר בשם אביו הסטייפלר דאין אדם יכול לאסור לצלם אותו. ובשו"ת משנה הלכות ח"ו קי"ד דפשיטא דאוסר אדם לעשות ממנו צילום דלאו רוח חכמים נוחה מתצלומי תמונות וכן בשו"ת משנת יוסף ח"ח סי' פ"ח כתב דיכול אדם לאסור כיון שמפחד מעין הרע וכו'. ועי' מה שהאריך בסברות אלו בספר שלהי קייטא סי' י"א.

גרים

מדוע קורין לגר גר צדק

תשובה: בענין ביאור גר צדק, פירושו שנכנס תחת כנפי השכינה הנקראת צדק כ"כ ר' יעקב עמדין [היעב"ץ] בפירושו בסידור בית יעקב בשמו"ע בברכת על הצדיקים.

דקדוק ולשון

מתי ניקוד המילה "את" בסגול ומתי בצירי

שאלה: תיבת "את" בתורה. לפעמים היא מנוקדת בניקוד צירי, ולפעמים ניקודה הוא בסגול, מה הכלל בזה.

תשובה: בענין הניקוד של המילה "את" כתב המסורה שאת הנסמך, בשלוש. [דהיינו ניקוד בסגול] מפני הסמיכות. ואת הנטעם, בשתים. [דהיינו ניקוד צירי].

מה הכלל בניקוד מילת "כל שלפעמים היא בניקוד קמץ קטן, ולפעמים היא בניקוד חולם

תשובה: עי' במנחת שי בראשית א' ל' "ולכל חית ולכל עוף ולכל רומש זה" הכלל כל שנסמך נקמץ וכל שנטעם נחלם, ור"ל אם מלת כל במקף שהוא נסמך למלה שאחריו נקמץ אז הוא בקמץ וכל שנטעם היינו שהוא בטעם נגינה נחלם, אז הוא בחולם. ושנים יוצאים מהכלל שהם בקמץ בלא מקף "כל עצמותי" תהלים ל"ה י', "כל אחי רש" משלי י'.

וכ"כ במעשה רב אות מ"ח ד"וכל החיים" בקמץ והביאור כמ"ש בביאורי רנ"ה כי החולם לא יבוא רק במקום שיש נגינה, אמנם במקום שיש מקף נקוד קמץ. והטעם שכאן צ"ל במקף כי ההבדל שבין שני הנקודות הנ"ל בפירוש תיבת "כל החיים" הוא זה כי בנקוד חולם תיבת כל' פי' כולל הכל ומפסיק בדיבור ואח"כ בא תיבת "החיים", פרט אחר כלל, שאין בכלל אלא מה שבפרט. שלא הכל יודו כי אם החיים, וא"כ הוא ח"ו חירוף וגידוף כלפי מעלה, אמנם נקוד קמץ שאז הוא במקף אזי הוא מאמר אחד ואינו כמו כלל ופרט ומעתה יש לפרש דקאי על כל העולם ומלואו שהרי לכולם יש חיות כמ"ש ואתה מחיה את כולם ולא יש מידי למעוטי ול"ש כאן כלל ופרט ולכן צריך לומר במקף ועי' פסחים ב. בענין כל כוכבי אור וברש"י שם.

האם מ' בניקוד שוא אחר ה' צריכה להיות דגושה

תשובה: בעניין כלל הדקדוק ששאלת נעתיק משכ בזה בספר מרי לשון פ"ו ס"ח. וז"ל וכן כל מ"ם שואית שימושית שאחר ה"א הידיעה, במשקל המפעל, המפעילים, המפעלות, ודומיהם, עפ"י רוב נשמט ממנה הדגש להקל. כגון. המקושרות, המדברים, המאדמים, המדבר, המלמד, והמשלח, המסוכן, המלקקים. ומעטים יוצאים מהכלל כגון, המצורע (ויקרא י"ד, ב] המנאפת (יחזקאל ט"ז ל"ב) ומצאנו גם בתפילת היוצר כגון, המשובח, המפואר , והמתנשא, ויש אומרים שבתארים של הקב"ה יידגשו להפלגה. ע"כ.

ניקוד העיר ביתר

שאלה: גבי שם העיר "ביתר" איך הניקוד של אות בי"ת האם בצירי כשגור היום או בחיריק כי אמרו לי בשם כמה חכמים שהניקוד בחיריק וכמדומה שכך ראיתי בקינות, האם יש לכם מקור לדבר?

תשובה: בענין ניקוד ביתר, עי' בקובץ אור תורה תשרי תש"נ עמ' ע"ה מכתב שהוכיח שצרך לנקד בחיריק שבא בתגובה על משכ בקובץ אור תורה תשמ"ט עמ' תתרמ"ה מאמר ערוך על ניקוד העיר ביתר. [נמצא באוצר החכמה].

היכן מצאנו בתנ"ך ריש דגושה

שאלה: האות ריש היא מאותיות בג"ד כפר"ת שהן דגושות היכן מצאנו את האות רי"ש דגושה.

תשובה: הנה בתורה לא מצאנו אפי' פעם אחת ריש דגושה, אבל בנ"ך נמצא כן. עי' בספר המכלול לרד"ק דף נ"ז ע"א דכתב, וכן הרי"ש לא תקבל דגש רק במקומות מועטים. ומנה שם שבע מקומות והם נמצאים גם במסורה כמ"ש שם המגיה. וכן הוסיף עוד הרד"ק דבמילות זעירות בת שני אותיות כשקדם להן מילה מלעיל. יש עוד כמה מקומות עיי"ש.

מקור ש"תורה" זו לשון הוראה

תשובה: מקור המימרא תורה לשון הוראה, בזוה"ק פר' מצורע דף נג' תורה אמאי איקרי תורה בגין דאורי וגלי במאי דהוי סתים. ומבאר הסולם שהכונה דאורי לשון הוראה שהיא תורה לנו. וכן כתב באור יהל ח"ג עמ' ל"ה תוה"ק נקראת תורה מפני שהיא מורה ומלמדת. וכן אמרו בריש מדרש כונן למה נקרא שמה תורה מפני שירדה הוראה לעולם ונקרא תורה.

ביאור הקשר בין איבר הקרוי ברך להברכה באילנות ולברכות

שאלה: ידוע שבלשון הקודש כל מילה שדומה לחברתה ב"שורש" הרי שהיא קשורה לה בעצם המשמעות.

רציתי לברר מה הקשר בין האיבר הקרוי "ברך", לבין הפעולה שנקראת "הברכה" באילנות, ובין "ברכה" שמברכים או את ה' או אדם את חברו.

תשובה: בענין הקשר בין ברך למבריך, הנה ענין מבריך הוא כמ"ש בתוס' יו"ט חולין פ"ד משנה ה' שכל דבר הנכפף ונברך קרוי ברך וארכובה כמו ויברך הגמלים וכן נקרא במשנה המבריך הגפן וארכובה שבגפן. והקשר בין ברכה לאבר ברך בפשטות הם שני דברים דהא הניקוד שונה. אומנם בספר הבהיר אות ד' הביאו ברבינו בחיי דברים פ"ח פ"י מאי משמע דהאי ברכה לישנא דבריך הוא שנאמר כי לי תכרע כל ברך מי שכל ברך כורע לו [ולכך כורעים בברוך כמובא באליה רבה סי' קי"ג].

מקור לשם גיס

תשובה: בענין שם גיס, עי' בנמוקי יוסף על המשנה פ"ג משנה ד' בסנהדרין דכתב "גיסו בעל אחות אשתו וכן הוא ביבמות וברוב מקומות בתלמוד מיהו אשכחן דבעל אחותו נמי איקרי גיסו כדאמרינן בחולין רר' יוחנן הוה קרי לר"ל גיסא גיסא משום דבעל אחותו היה ומסתמא נמי כי היכי דלר"ל קרי ליה גיסו ר"ל נמי קרי ליה לר' יוחנן גיסא" עכ"ל.

מקור לחילוק בין עצבות למרירות

שאלה: שמעתי פעם שאחד מאדמור"י קרלין כתב מכתב בו מבאר החילוק בין עצבות למרירות, והייתי רוצה לדעת היכן נמצא המכתב (והאם אחד מהקדמונים מתייחס לחילוק בין עצבות למרירות). תודה על עזרתכם תמיד לש"ש, שתזכו לרוב נחת ושלוה ובטחון מאת ה'.

תשובה: בענין החילוק בין עצבות למרירות, עי' בספר חשבה לטובה [לוין] עמ' ר"א שהביא מאמר זה ומפורסם מאמר זה בשם ר' אהרון מקרלין והוא כתב שיש מיחסים אותו לר' מאלכסנדר ונדפס בספר כנסת ישראל בשם ר"א מקרלין וכן בעוד ספרים.

ביאור לשון השראת השכינה

שאלה: רציתי לידע אם יש מי שמבאר מהו הלשון "השראת" השכינה, או שכינה "שורה", מדוע דווקא זהו הלשון ומהו פירושו.

תשובה: בענין לשון השראת שכינה, עי' בערוך דכתב בערך שר דפירושו מלשון שכן וכמו שכתוב בתרגום שמות מ' ל"ה כי שכן עליו הענן די שרא עליה עננא, וכ"כ במרכבת המשנה פרק כ"ב הל' ט"ז מהל' איסורי ביאה דכל לשון שוכן וחניה מתרגם שרא והוא מלשון אכסניא. והיינו דכל לשון חניה או מנוחה או שכינה תרגומו שרא וכן ויחן בנחל גרר בראשית כ"ז וינח בכל גבול מצרים שמות י' תרגומו ושרו שכנתי עם אהלי קדר תהלים ק"ב שרית עם משכנהון, ולכך לשון חז"ל שרתה עליו רוח הקדש שכינה וכן שריה במים או בנוזל אחר החונה הנח והשוכן במקום הוא שקט בנגוד לגולה ונד.

ביאור מילת בול למכתבים והאם הוא מלשון הקודש

שאלה: האם תיבת בול לשטר הקטן של הדואר הוא תיבה מלשון קודש? אולי מלשון חתיכה ?

תשובה: עיין בספר דברי שלום שפה ברורה על כל השנוים בלשון הקודש [להרב אפרים כהנא נמצא באוצר החכמה] בערך בול דכתב כמ"ש דבערך בול בערוך כתב דהכונה לגוש חומר [עפר או מלח וכד'] ששימש בעבר כחותמת הבטחה למכתבים למנוע פתיחתם . ובול לשטר של הדואר הוא בהשפעת הלשון הערבית.

החילוק בין יחד ליחדיו

שאלה: האם יש חילוק בין המילים יחד ליחדיו, בתנ"ך? והנה תיבת "יחד" מופיעה רק פעם אחת בכל התורה, אך לעומת זאת תיבת יחדו מופיע פעמים רבות.

תשובה: בענין שאלתך המקורית על החילוק בין תיבת יחד הנמצאת רק פ"א בתורה, בפס' "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם.יחד שבטי ישראל" לתיבת יחדיו. הנה יחד שבטי ישראל הכונה לאיחוד כולם בלב אחד. משא"כ יחדיו הכונה למציאות שהולכים יחד ומתועדים ומתכנסים יחד. אבל לא מראה על אחדות שלימה. אך לאידך גיסא מצאנו מי שפירש הפוך. דבברכת משה כיון שלא ברכו את שבט שמעון היה חסר ביחדו, ולכך נשמט האות ו'.

ביאור אותיות מנצפ"ך כפולות פתוחות וסתומות

שאלה: מובא בכמה מספרי הסוד דיש אותיות מנצפ"ך כפולות פתוחות וסתומות, ורצוני לדעת מי הן האותיות נקראות פתוחות ומי הנקראות סתומות דבפשטות האותיות הסופיות הם הנקראים סתומות.

תשובה: עי' בספר דגלי אהבה (עץ חיים שער דרושי הצלם שער כ"ה פרק ב') דפירש דפתוחות ופשוטות הוא כמו שכתבת דהכונה לאותיות שאינם סופיות על שם המ"ם פתוחה, וסתומות הכונה לאותיות הסופיות על שם המ"ם הסתומה. ונקט לשון פתוחות וסתומות אף על גב דלא שייך בשאר האותיות אלא במ"ם, כיון שהיא אות ראשונה של המנצפ"ך. אך עיין בבית לחם יהודה על עץ חיים (שער כ"ה פרק ב') דביאר דכל האותיות האמצעיות הם כפופים ויש להם צורת פה ולכך נקראות פתוחות, אבל האותיות הסופיות הם ארוכים ופשוטים ולכך נקראות פשוטות. וכן משמע במהרש"ו בשער מאמרי רשב"י דף י' עמוד ב' באמצע ד"ה אמר שמואל וזה לשונו וכתוב בספר ישן כגונא דנון, והכוונה על נון פשוטה שצורתה כצורת ז' אלא שזו קצרה וזו ארוכה. ומורה על הדין שהוא מנצפ"ך סוד ה' גבורות. ועם היות כי היא כללא דדכר ונוקבא כנודע, מכל מקום הוא מורה התגברות הנקבה על הזכר בסוד ד' על ו', והו' ארוכה להורות על התפשטות הדינין למטה בסוד הנקבה, ולפיכך ו' פשוטה תמיד מורה על הנקבה כנודע כמו הם להן, אביהם אביהן, זה זכר וזה נקבה עכ"ל. ועיין אמת ליעקב מערכת

זו במבוא שערים אות ל"ז ובמאורות נתן שביאר טעם זה וכן אור זרוע בהגהותיו על שער טנת"א פרק ג', ועיין מגן דוד לרדב"ז אות כ"ף ובמזכיר שלום מערכת מ' אות כ'.

אך עיין בסידור ברש"ש בכונת ה' מלך ה' מלך, דמוכח ממנו דאותיות פשוטות הכונה למנצפ"ך הנמצאים בסוף המילה הנקראים היום אותיות סופיות. וסתומות הכונה למה שנקרא היום אותיות לא סופיות. וכן סידר בכונת נשיקת ידי אמו בליל שבת בסידור כוונות פרטיות הנדפס בספר בניהו בן יהוידע דף כ"ג ע"א. ועיין בעץ חיים שער כ"ה פ"ב דכתב דהפתוחות הם בחינת ה' חסדים והסתומות הם בחינת ה' גבורות ודין.

והטעם שקורא אותם פתוחות וסתומות ביאר בפאת השדה (על העץ חיים שם) דהפתוחות כיון שבאו בסוף התיבה יקראו פתוחות ויקראו חסדים לפי שיש מקום וריוח אחריהם. אבל הבאים באמצע התיבה יקראו סתומות ויקראו גבורות לפי שהם סתומות בתוך התיבה ואין מקום וריווח אחריהם. ודוגמה לזה מה שאנחנו קורים לפרשיות פתוחות וסתומות גבורות דב"ן יעו"ש, ועיין עוד בספר הפרדס להרמ"ק שער כ"ז פרק כ"ו דמשמע כדברי הרש"ש שהמנצפ"ך שבסוף התיבה הן החסדים ואלו שבאמצע תיבה הן גבורות עיי"ש.

מי הראשון שהשתמש בלשון "איכות-כמות"

תשובה: הלשון איכות וכמות מופיע כבר בקדמונים הראשונים אך מי כתב ראשון לא התברר לנו. ובספר התשבי לרבי אליהו בחור בערך "איך" כתב בספרים חצונים נוהגים לומד איכות ומהות וכמות רוצה לומר איך הוא ומה הוא וכמה הוא וכן אמרתי אני בהקדמתי לפרק שירה ספר מעט הכמות ורב האיכות.

הקשר בין מילת זכר לזכרון

שאלה: מה הקשר בין מילת זכר (גבר) למילת זכרון, נראה שמילה זו נגזרת מחברתה, והנני מבקש ביאור הענין.

תשובה: בענין הקשר בין זכר לזכרון, עי' בספר בני יששכר מאמרי חודש אדר מאמר ב' דרוש ח' דכתב דענין שורש תיבת זכרון הוא משורש תיבת זכר שהוא המוליד בדומה לו, וכן הוא הזכרון שזוכר האדם את אשר נעשה כבר והנה נחקק הדבר כעת במחשבתו ונזכר כמו שהיה חקוק אצלו בשעת ראיית המעשה.

הכשרים וכשרות

אכל ע"פ ע"א או הכשר והתברר שהאוכל לא היה כשר אי הוי אונס או שוגג

שאלה: יש לדון באוכל ע"פ ע"א או הכשר והתברר שהאוכל לא היה כשר אי הוי אונס או שוגג, ונ"מ אי חייב כפרה בזה"ז או חטאת לע"ל.

תשובה: עי' בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' פ"ז וז"ל על אותו טבח אחד אשר מקדם היה טבח בקושטני"ץ ובא לגור בסביבותינו והנה בעת הבציר הביא לנו חלב גמור ומכרה לנו בחזקת שומן וזה נתברר לנו בלי ספק גם בעת ההיא הביא בקר וצאן לרוב אשר שחט בישובו בינו לבין עצמו ומכרם לנו ואף עליהם חקרנו שנטרפו לו רק מעט מזעיר עד שתמהו עליו אפי' הערילים יען כי באותו יישוב רובם נטרפו לשוחטין אחרים ורננו עליו טבחים גוים וענה להם אינכם יודעים מזלי והנה הלך לדרכו לצרפת ועתה נתערב בשרו בבשרינו שנשחט לנו פה בשחיטתינו בשלנו ועתה לבנו נקפינן משפט הבשר והטבחיות והכלים של מתכת של עץ ושל חרס אם צריכין הכשר ותיקון ובמה יוכשרו ואם האוכלים צריכים כפרה ובמה יתכפרו ע"כ השאלה. והשיב להם באורך לענין הבשר והכלים וסיים וז"ל והאוכלים נראה בעיני דאנוסים גמורים הן ואין צריכים כפרה ע"כ. ולכאורה הוא משום עדות הקצב מדין ע"א נאמן באיסורים.

וכן כעין זה כתב בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' מ' א' דכתב נשאלתי אחד שאכל עוף ואח"כ מצא בו אחד מי"ח טריפות אם צריך כפרה על מה שאכל או לא, מ"מ נראה דווקא התם שנולד הספק קודם שאכל אבל אם לא נולד הספק עד אחר שאכל הוי אונס ואונס רחמנא פטרי'. והביא ראיה דאמרי' ביצה אמר רמי בר אבא הפשט וניתוח בעולה וה"ה לקצבים מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר קודם הפשט וניתוח וכתבו התוס' בד"ה אורח ארעא דוודאי ליכא איסור דמשנשחטה עומדת בחזקת היתר מיהו אם נמצאת טריפה לאחר שיאכל הוא נענש כשוגג ולא כאנוסים שלא הי' לו למהר כל כך ש"מ דלאחר הפשט וניתוח הוי כאונס כיון דאין צריך לבדוק אחר שמונה עשר טריפות ואונס אין צריך כפרה דומיא דאם שימשה שלא בשעת וסתה ומצאה אחר תשמיש דם אפילו על עד שלו דמקרי אונס ואינם צריכים כפרה לא הוא ולא היא כמבואר בס"ס קפ"ה ה"נ כיון דהוי אונס לא צריך כפרה ע"כ.

וצ"ע הרי לגבי שני עדים מצאנו ביבמות פ"ז ע"ב לענין נישאת ע"פ עדים דאם התברר דהוי טעות הוי שוגג וחייבת קרבן וא"כ צ"ב דבריהם הרי אפי' בשני עדים אמרינן דהוי שוגג כ"ש בע"א דצ"ל שוגג.

והנה לענין רוב יעי' בתוס' בריש החולץ יבמות דף ל"ה ע"ב ד"ה ונמצאת דכתבו להוכיח דהולך אחר הרוב ונמצא דלא כרוב חשיב אנוס ולא שוגג [ועי' בקרן אורה שם דהוכיח דהרמב"ם חולק על התוס' ועי' במ"ל שגגות פ"ה הל' ו' דחולק על הקרן אורה בדעת הרמב"ם ועי' בהמשך מה שכתבנו עוד לפי שיטת הרמב"ם].

וצ"ב מה החילוק בין שני עדים לרוב.

ועי' ברמ"א יו"ד סי' קפ"ה דכתב דאם שימשה שלא בשעת וסתה ומצאה אחר התשמיש דם אפי' על העד שלו מקרי אונס אפי' לא בדקה תחילה ואינם צריכין כפרה לא הוא ולא היא מרדכי והרא"ש כלל כ"ט בשם מהר"מ וכו' עיי"ש. ומוכח שוב דכה"ג מקרי אונס.

ואומנם יעי' בנודע ביהודה תנינא סי' צ"ו דהביא מחידושי הרז"ה מהגאון ר' זאב וואלף אלעסקר ז"ל שהקשה על דברי הרמ"א מנדה דף י"ב ע"א בעי מיני' ר' אבא מרב הונא אשה מהו שתקנח עצמו כשיעור ווסת אחר תשמיש כדי לחייב בעלה חטאת הרי דאם מצאה דם אחר תשמיש מיד חייב חטאת ולא מקרי אונס משום דהיה לו לבדוק קודם תשמיש ואע"ג דלבעלה לא בעיא בדיקה מ"מ לאו אונס הוא אלא שוגג כיון דאפשר בבדיקה וכתב דזה דומה ממש למה שכתוב ביבמות דף פ"ז ע"ב שאם נישאת ע"פ שנים ואח"כ בא בעלה חייבת בקרבן ופי' רש"י ואין זה אונס להפטר מקרבן דאיבעי ליה לאמתוני עכ"ל הרי דאע"פ דמן הדין א"צ להמתין מ"מ שוגגת היא ולא אונס וה"ה בציור הרמ"א ג"כ צ"ל כה"ג. וא"כ ס"ל דבאמת תמיד מקרי שוגג וכן לכא' גם בע"א יהיה כשני עדים.

אך עי' בנודע ביהודה שם [תנינא סי' צ"ו] דחולק עליו וכתב דבאמת חלוק דין שני עדים מדין רוב, וכתב לחלק והנלענ"ד לחלק דשאני ניסת ע"פ עדים אף שמותרת להנשא על פיהם מ"מ אונס זה ע"פ טעות הוא שהרי באמת העידו בשקר והעדים הטעו אותה בשקר לכן מיחשב הדבר טעות ושגגה ולא אונס משא"כ בדין רוב של התוס' באשה שנתייבמה אחר ג' חדשים אפי' נמצאת אח"כ מעוברת הרי ע"פ הדין היה מותר לייבמה שרוב נשים עוברן ניכר לשליש ימים והרי התורה אמרה אחרי רבים להטות ומן התורה אזלינן בתר רובא נמצא שהאונס של היבום הזה לא היה ע"פ טעות ובזה ניחא ג"כ שיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב קרבן אף שהוא אונס שהרי כתיב ע"פ התורה אשר יורוך מ"מ אונס זה ע"פ טעות בא שהב"ד טעו בהוראה לכך מיחשב שגגה.

ועפ"ז גם חלק שם על חידושי הרז"ה הנ"ל וכתב דלא מיבעי' לפי מה שסובר הרמ"א בסי' קפ"ד סעי' א' ובסי' קפ"ו דאשה שיש לה ווסת אין לה לבדוק לפני תשמיש שלא יהא לבו נוקפו ופורש הרי דחכמים מיחו בידה שלא תחמיר ולבדוק שפיר מקרי אונס דלא היה אפשר לה לבדוק ולעשות שלא ברצון חכמים אלא אפילו לשיטת הרמב"ם דסובר דמותרת לבדוק קודם תשמיש מ"מ מקרי אונס כיון דמדינא א"צ לבדוק.

וביאור חילוקו אפשר לבאר בשתי אופנים או דברוב דהתורה אמרה לסמוך עליו בכל מקרה אפילו אינו אמת רק המציאות כמו המיעוט אך התורה אמרה לסמוך בכל אופן, לבין שני עדים דהתורה אמרה רק להאמין להם אם אמרו אמת אבל אם התברר שלא העידו אמת התורה לא סמכה עליהם ולכך חשיב כשוגג.

או באופן אחר דהתורה האמינה רק לשתי עדים שאומרים אמת אבל לשני עדים שמשקרים זה לא מקרי שני עדים ולזה התורה לא אמרה להאמין, משא"כ לרוב התורה אמרה להאמין לרוב בכל אופן.

ועפ"ז יש לדון בע"א ובזה יש חידוש הרבה יותר גדול מרוב דצ"ל לפי המהרי"ל גם ע"א אינו כשני עדים אלא כרוב דנאמן בכל אופן ולמרות שנאמנותו פחותה משני עדים חסרונו הוא מעלתו דלא אמרה התורה להאמינו כי אומר ודאי אמת אלא זה הנהגה כמו ברוב [מתוך

שאל"כ אין אדם אוכל אצל חבירו כמש"כ הראש בגיטין או שאר סברות שם] דהתורה אמרה להאמינו בכל אופן כמו ברוב וחזקה. וזה חידוש גדול.

ועי' בחמדת שלמה יו"ד א' דגם דן כנ"ל במי שנכשל שאכל בשר בהכשר והתגלה דהוי טריפה וכתב ג"כ לחלק בין עדים לרוב וחזקה דמה שהתירה התורה ברוב וחזקה הוא לא מתורת ודאי רק דהתורה הקילה לסמוך על רוב או חזקה וכיון דתיכף היה קצת ספק לאיסור ואפ"ה התירה תורה ע"כ ליכא לחיובא אם נודע אח"כ שהיה נגד הרוב או חזקה דע"כ התירה התורה זה הספק משא"כ מה שנעשה עפ"י עדים דההיתר הוא מתורת ודאי ע"כ לא התירה התורה כלל בזה ואם היה אסור צריך להביא קרבן. וזה לכא' כביאור בצד הראשון שכתבנו.

ועיי"ש עוד בחלק אה"ע סי' כ"ג מה שהאריך עוד בזה. והחמדת שלמה בסי' כ"ד הביא תשובה מהגר"י מליסא ז"ל בעל הנתיבות והחוות דעת דכתב דיש לחלק דבסומך על הרוב כן משפטי דרחמנא שעפ"י רוב להיתר הוא נהפוך משא"כ בעשה עפ"י הכשלה שהכשילוהו אחרים בי"ד או עדים לא הותר האיסור רק שבא ע"י הכשלה ע"כ חייב קרבן. ולא ברור אי כונתו כצד הראשון שכתבנו או כצד השני.

ולעיל הבאנו דבקרן אורה שם ביבמות ל"ה על התוס' שם כתב להוכיח דהרמב"ם חולק על התוס' ועי' במ"ל שגגות פ"ה הל' ו' דחולק על הקרן אורה בדעת הרמב"ם. והכונה למש"כ הרמב"ם ז"ל פ"ב מהל' שגגות הל' ח' הבא על אשתו והרי היא נדה חייב חטאת מפני שלא שאלה אם היא טהורה ואחר כך יבעול משא"כ הבא יבמתו פטור דיבמתו אינה רגיל בה כדי שישאל לה ע"כ והנה התוס' בפסחים הנ"ל בד"ה סמוך לווסתה נתקשו מהא דאמר בפ"ב דנדה דכל הנשים בחזקת טהרה לבעליהן וא"צ לחוש דהם טמאה ותי' דשם מיירי שיודע שלא הגיע זמן ווסתה דלא חיישינן שמא שינתה ווסתה משא"כ כאן מיירי דאינו יודע זמן ווסתה וא"כ אינו יודע אם היא סמוך לווסתה אם לאו ע"כ הוי ליה לשיולה כיון דאינו יודע אולם מדברי הרמב"ם הנ"ל דסתם בזה מדייק הקרן אורה מדייק דע"כ דהרמב"ם חולק על התוס' וסובר דאעפ"י דהיא בחזקת טהרה וא"צ לשאלה כלל מ"מ כיון דהי' אפשר לברר ע"י שאלה מקרי שוגג וצריך כפרה וכן דייק ברמב"ם בשו"ת חמדת שלמה הנ"ל באבן ביו"ד סי' כ"ג וגם בשו"ת מלבושי יו"ט אהע"ז סי' ה' אך כמ"ש המ"ל שם חולק וס"ל דהרמב"ם ס"ל כתוס' ומבואר דיש סוברים דהרמב"ם חולק על תוס' וא"כ ה"ה כן בע"א. ועי' בקובץ אור ישראל חלק מ"ו ג' מאמרים בענין אחרי מה שנכשלו שם רבים באכילת בשר בהכשר מהודר ושם האריכו רבות והביאו הרבה מ"מ בענין ושם הביאו עוד ושם הביאו דהגרש"ק במי נדה והדברי חיים והחלקת יואב ס"ל דגם בע"א הוי מקרי שוגג עיי"ש.

מדוע אין בודקים הענבים קודם כניסתם ליקב מתולעים וכדו'

שאלה: נוהגים היום ברוב היקבים ששופכים את הענבים בלי בדיקה לתוך היקב וסוחטים אותם על אף שידוע שיש שם תולעים לטאות, חלזונות וכו'. ואיך מותר הדבר ה"ז ביטול איסור

מלכתחילה, ואף אם בדיעבד היין מותר כיוון שלא התכוונו לבטלו, מ"מ לכתחילה צריך לבדוק את הענבים ומדוע הבדצי"ם מהדרין לא נוהגים כן?

תשובה: בענין סחיטת ענבים ביקבים אף שיש בהם תולעים וזבובים וכו' טעם ההיתר הוא מכיון שלאחר שאיבת היין לחבית מסננים אותו בסינון שבו עובר נוזל היין בלבד ומשם ממלאים אותו לבקבוקים כן העלה בשו"ת אדמת קודש ח"א חיו"ד סימן ד' ועי' הליכות עולם ח"ו עמוד ערב ובשו"ת דברי דוד ד' יו"ד סי' ד' ושם מבואר ג"כ מדוע אין כאן איסור משום מבטל איסור לכתחילה ועי' בספר הכשרות למעשה עמ' רח"צ ובקובץ אשל אברהם א' עמ' רנ"ה.

מקור דהנזהר ממאכ"א יזכה לאכול מסעודת צדיקים לעת"ל

שאלה: האם יש בחז"ל שמי שנזהר ומקפיד שלא יכנסו לפיו מאכלות אסורות יזכה לאכול לעת"ל מהסעודה שיעשה הקב"ה לצדיקים.

תשובה: דברי חז"ל נמצאים בשמות רבה פרשה י"ג וז"ל אמר רבי ברכיה בשם רבי יצחק אריסטוון [פר' סעודה גדולה] עתיד הקב"ה לעשות לעבדיו הצדיקים לעתיד לבא וכל מי שלא אכל נבלות בעולם הזה זוכה לראותו לעוה"ב הה"ד [ויקרא ז'] וחלב נבלה וחלב טריפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו בשביל שתאכלו ממנו לע"ל לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם זאת החיה אשר תאכלו".

הלכה למשה מסיני

"הלכה למשה מסיני" בספק דאורייתא לחומרא או לקולא.

תשובה: ע"ד שאלתך בענין הלכה למשה מסיני האם דינה כדאורייתא לענין ספק ואמרינן ספיקא דאורייתא לחומרא או לא.

עי' רמב"ן בסה"מ שורש ב' ובמגלת אסתר שם. ועי' בחוות יאיר סו"ס קצ"ב מה שהוכיח מדברי הטור גבי ערלה, וע"ע בחוות יאיר שם שי"א שכן הוא גם שיטת הרא"ש. ועי' בנו"ב מ"ת יו"ד סי' קמ"ו דכתב שמדברי הר"מ והר"ש מקואות פ"ז מ"ז מבואר שכל שעיקרו מהלל"מ אין ספיקו להחמיר, ועיין בשו"ת שיבת ציון סימן מ"ח.

ובהגהות מצפה איתן הוריות כתב שגם לראשונים שסוברים שספקא דאורייתא מדאורייתא לחומרא אבל ספק איסור של הלל"מ ספיקו להקל ע"ש. וע"ע מנח"י ותורת השלמים מ"ש בפלוגתא זו. והיכי דהלמ"מ אתי לפרושי קרא בהא ודאי אמרינן ספיקו להחמיר דאז הוא דאורייתא, עי' פמ"ג הנהגות השואל סד"ג, ועי' באריכות בשדי חמד ח"א מערכת הה"א אות כ"ד עמ' ק"ב.

הפטרה

השנה שנת תשפ"ד שסימנה זח"ג ראיתי ויכוח ומבוכה גדולה מה יקראו בהפטרה ולא הבנתי שורש הויכוח

תשובה. הפטרת אחרי מות קדושים חלה בשנה שסימנה זח"ג, אך היא נדירה ביותר והיא חלה 57 פעמים באלף הנוכחי ויש פעמים הפרש של 44 שנים 3 פעמים בלבד מזמן יסוד הלוח תתצ"ד-תתקל"ח ה'קמ"א-קפ"ה השפ"ח-תל"ב וכן יש הפרש של41 שנים רק באלף הקודם ו21 שנים רק באלף הנוכחי. ומשנת תרל"ב לפני 157 שנים היו רק 9 פעמים ומשנת תרס"ב עד השנה חל רק 8 פעמים והשנה תשפ"ד עברו משנת תשנ"ז 27 שנים שלא חלה הפטרה זו וקודם לכן היה הפסק של 24 שנים בשנת תשל"ג והיינו ב51 שנים רק פעמיים ובן אדם שהוא היום בן 55 קרא רק פעם אחת בשנה מעין זו דקודם היה קטן ואינו יכול לזכור. הפעם הבאה תהיה בשנת תת"א והסיבה למיעוט קריאות כאלו היא כיון שיש 7 סוגי שנים פשוטות ו7' מעוברות אך גם במעוברות שהם מחוברות יש רק אפשרות אחת שהיא זח"ג לקריאת שני הפטרות דבשאר השנים יש ר"ח או מחר חודש או שבת הגדול היא.

סדר ההפטרות בימי הגמ' לא היו ההפטרות מסדורות והפטירו בכל מקום שקשור לפרשה בתקופה מאוחרת יותר נקבעו לכל שבת [אשכול ועוד].

ובעיקר הענין הנה איתא במגילה דף כ"ה ע"ב "הודע את ירושלם את תועבותיה" [יחזקאל ט"ז] נקרא ומתרגם פשיטא לאפוקי מדרבי אליעזר דתניא מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר הודע את ירושלם את תועבותיה אמר לו עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אמך בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול. להלכה נפסק דאין הלכה כר' אליעזר כ"כ בפיהמ"ש לרמב"ם והרמב"ם בסוף אהבה בסדר ההפטרות שקבע הפטרת הודע את ירושלים לפרשת שמות. וכך פסקו הרי"ף והרא"ש ועוד. ואף דאמרינן שבדקו באותו שקרא ומצאו בו שמץ פסול, היינו טעמא דמכל מקום אותו אדם לא היה לו להפטיר במקומו של רבי אליעזר כן תרצו ר"ן והריטב"א שם. ועי' בלבוש סי' תצ"ג דכתב שר' אליעזר התכוון דווקא ל"הודע את ירושלם" מפני שנאמר שם אביך האמורי ואמך חתית אבל הפטרת התשפוט אינה שונה מיתר הפטרות שאנו שיש בהם הרבה תוכחה ומוסר וכלימה. והובאו דבריו במחצה"ש סי' תכ"ח. וכ"כ בתוס' יו"ט ובמלאכת שלמה על המשניות בדעת הלבוש. אך באגרות משה או"ח ל"ח חולק עליהם וס"ל דשניהם שוים שיש בזה גנות לירושלים אך אע"פ כן אנו קוראים התשפוט כיון דאין הלכה כר"א.

ובענין המנהגים הלכה למעשה א. מנהג הספרדים קבוע (רמב"ם אבודרהם פר"ח ועוד) בפר' אחרי התשפוט ואילו בפר' קדושים הלדרוש. [יחזקאל כ']

ב. הרמ"א ז"ל בסי' תכ"ח כתב וזה לשונו וכשקורין שתי פרשיות מפטירים באחרונה מלבד באחרי מות וקדושים דמפטירים הלא כבני כושיים שהוא הפטרת אחרי מות ע"כ ומקורו במרדכי מגילה רמז תתל"א וז"ל ובמנהגים מצאתי כל הפרשיות הסמוכות מפטירין הפטרה של אחרונה חוץ מאחרי מות וקדושים שאז מפטירין הלוא כבני כושיים שהיא הפטרה של פרשה ראשונה מפני שהפטרה של פרשה השנייה מזכרת מתועבות ירושלים.

בעל הלבוש פוסק דכשהן מחוברות גם קורין באחרונה התשפוט, אך כל הפוסקים אחרי תקופת בעל תרומת הדשן פסקו שיש להימנע מלקרוא התשפוט לאחרי מות וקדושים כשהן מחוברות, ויש לקרוא התשפוט רק לפרשת קדושים' כשהפרשות נפרדות. וכן הובא ביוסף אומץ מנהגי פדד"מ שכך נהגו וכן פסקו הב"ח והמג"א א"ר שערי אפרים קיצור שו"ע חיי אדם ערוך השלחן ועוד רבים והמ"ב שם ס"ק כ"ו. ועי' במחצית השקל או"ח תכח ס"ק י' דגם הלבוש מודה דכשהפרשות נפרדות קורין בפרשת אחרי הלוא כבני כושיים וב'קדושים' התשפוט. וכן מובא ברוב הפוסקים והמנהגים עי' בספר בין פסח לעצרת עוד פוסקים רבים ובלוח דבר בעתו תשנ"ז תשפ"ד. וכך היה נהוג בכל הדורות מזמן הרמ"א ותשקוט הארץ חמש מאות שנה.

ג. שיטת לוח א"י להגרי"מ טוקצינסקי בשנת תרע"ט כתב שקוראים התשפוט אחרי מות וכבני כושים בקדושים היפך כל הפוסקים הנ"ל וכן כתב בשנת תש"ג שהיו סי' זח"ג [ובשנת תרס"ב עדיין לא הופיע הלוח על ידו] ובלוח כמנהגו לא כתב טעמו ומקורו. אך בקול קורא בקול ישראל בנידון בחורף תש"ג לאחר שכבר הודפס הלוח כתב בנו הרה"ג ר' ניסן טוקצינסקי [שהיה אז בן כ"א ונראה עוד בתור בחור] לאחר שהביא את כל הפוסקים וספרי המנהגים שכתבו שלא כדבריו זולת הרמב"ם [שזה מנהג הספרדים]. אך כתב שאביו שמע מפי בעלי קורא ותיקין שזה היה המנהג הקדום בירושלים. אך כתב שכיון שגם בתרע"ט [שבה ר' ניסן טוקצינסקי עוד לא נולד וכנראה שמע זאת מאביו] היתה תסיסה גדולה וגם השנה, הוא מבקש לברר אצל בעלי הקריאה בירושלים מה היה המנהג בשנת תרס"ב אצל ר' שמואל מסלט והאדרת ובעל השדה חמד ובאם יתברר שמש"כ בלוח הוא טעות יחזור ויתקן. אך לאחר כמה שבועות כתב שקיבל תשובה מכל בעלי קריאה הקשישים שהם זוכרים שכך הוא המנהג המקובל בירושלים משנת תרס"ב ומסתמא קבלו הזקנים בשנת תרס"ב מהזקנים בשנות תרל"ה ותרל"ב ומסתמא קבלו מהזקנים בשנת תר"ח ותר"ה כאשר כתב לר' חנוך גרוסברג באדר תש"ג וכ"כ לאחר מכן בקול ישראל ובירחון תבונה. וכן בשנת תש"ו היה כנ"ל חלק קראו כפוסקים וחלק ככתוב בלוח.

אך כבר יצאו נגדו כבר אז בקובצי תבונה אב תש"ג תשרי תש"ד ושם כתב הרב מאיר סטלביץ רב שכונת זכרון משה דמש"כ בפוסקים הראשונים והאחרונים הוא ויתד הוא וממני לא תזוע מאמרו ודברתי עם גאוני ירושלים יודעי המנהגים ואמרו לי שבודאי ראוי לתקן את הדבר. והוסיף שמה שהשיבו בעלי הלוח שמנהג עוקר הלכה זה מנהג ע"פ חכמי

המקום ולא נקראו הבעלי קריאות אף היותר מופלגים חכמי המקום וחכמי המקום בירושלים המה הגאונים והב"ד שבירושלים. וכן כתב שם הגר"ש גרינמן כי איך זה יכריעו נגד כל הראשונים שבמעט דעת כלם לקרא לאחרי כבני ולקדושים התשפוט וכמש"כ המרדכי שהוא רבן של כל בני אשכנז בכל הדינים והמנהגים ועל פיו כל דברי רמ"א שאנו מורים ונוהגים כדבריו מאמרו שם שבט תש"ד. ובספר זר התורה להגמח"ז גרוסברג ברביד הזהב שם אות קע"ו כתב בתשובה לשאלתי מה היתה דעת ההחזון איש זצ"ל השיב לי הגר"ש גרינמן בזה"ל הנני להודיעו כי לא היה הדבר הפרסום בתבונה הנ"ל בהסכמתו זלה"ה לבד אלא גם ביזמתו. והגמח"ז גרוסברג הביא את שני השיטות. עוד אמרו בשם החזו"א שאפי' אם קרה כזה מנהג הייתה זו טעות של בעל קורא או נער בר מצוה מחמת שהורגלו משנים קודמות שאינם מעוברות את הפטרת כבני כושים בפרשת קדושים כשהיא מחוברת לפרשת אחרי או כשחל שבת הגדול בפרשת אחרי. וכן רבי זכריה ברכות בעל קורא מיפו שבא לירושלים במיוחד כדי להתוכח עם בעל הלוח כתב במכתב לקול ישראל ששאל את החזו"א ואמר לו שאין לחוש למנהג זה וכ"כ בספריו "זה מצאתי" "ומלה טבא במקום" הסכמה את דברי החזו"א הללו. וכן הובא בשמו בשונה הלכות וכן בשם הגרי"ש אליישיב הביאו עי' בשו"ת ישא יוסף לר"י אפרתי דודאי צריך לעשות כמנהג הכתוב ברמ"א למרות שהגרי"ש חי כל ימיו בירושלים. וכן בשו"ת ציץ אליעזר חי"א סי' ל"א כתב בתקיפות דצריך לעשות ככתוב ברמ"א ולא ככתוב בלוחות למרות שכל ימיו חי בתוך ירושלים. וכן באגרות משה חלק או"ח א' סי' ל"ו ובשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' סס' כתב שצריך לנהוג כרמ"א ולא כמנהגים אחרים.

עוד העירו דבר תמוה שגם בלוחות שחיבר לחו"ל קבע להפטיר לפרשת אחרי התשפוט ולפרשת קדושים הלא כבני כושיים למרות שבספרו ספר ארץ ישראל שלו סימן ט"ו עמוד ס"א כתב וז"ל נוהגים בעל' המסורה בארץ ישראל וכו' ולא כנהוג בשאר ארצות עפמ"ש אחרונים מהנראה מהרמ"א סוף סימן תכ"ח וכו'

ומכח כל זה רבים פקפקו ותמהו מאוד לפעמים בלשון חריפה האם באמת היה מנהג כזה ובספר בירור הלכה לר' אברהם זילבר מגדולי מבררי המנהגים בדור זה סיים דלא יודע כיצד לדון בדבריו דלכאורה נראה שטעה ע"פ מה שראה בחומשים. וכ"כ ההגר"י פישר בשו"ת אבן ישראל ח"ח סי' ל"ח ועי' מאמר חריף בישורון תשפ"ד המעיין ניסן תשפ"ד מר"ר אברהם ישכר קניג שאסף כו"כ טענות נגד מנהג הלוח.

ובהנאמן במאמר הגר"ש דבלצקי כתב דאולי יכולים להסיר את האי אימון ופקפוק המערערים אם אמנם קיים מנהג כזה בכלל, דאף שהרמ"א וכל הפוסקים פסקו לא כך אך נמצאו שיטות כאלה בראשונים עי' בהנאמן שם במאמר הגר"ש דבלצקי ובספר ברור הלכה ועוד, דאומנם במרדכי ובשאר הפוסקים כתבו דלא כמנהג זה אך נמצא מנהג זה מובא בהקדמת מנהגים לר"י אייזיק טירנא שיש מהפכים וקוראים ב'אחרי התשפוט וב'קדושים' הלא כבגני כושיים וכ"כ בלקט יושר שכ"ד רבו התרומת הדשן, עוד הביא

בחיצי גיבור מכתב יד גינצבורג מוסקבא של המחזור ויטרי דמופיעה רשימת הפטרות ושם התשפוט היא הפטרת אחרי והלוא כבני כושיים היא הפטרת קדושים. וכן מצאנו בספר חקר מנהגים מנהגי ברלין דכתב דנהגו כמנהג זה, אך בבית כנסת הגדול נהגו כדעת הרמ"א. וכן בחומשים בכתבי יד לפני הדפוס בהרבה מהם [עי' רשימה בחיצי גבורים י"א מאמר מרב עלי דוקר] כתוב כשיטה זו דבאחרי מות קורים התשפוט ובקדושים הלה כבני כושים. וכן הביא הגר"ש דבלצקי בחוברת הנאמן אך כתבו דכבר כתב בדרכי משה דמה שכתוב במרדכי הוא דלא כמופיע בחומשים. [וגם בחומשים שאחרי הדפוס עד היום יש שהביאו שיטה זו] אומנם בעלי הלוח לא הביאו כלל מקורות אלו בתור טעמים למנהגם. ועי' בלבוש דהביא שיטה זו אך דחה שיטה זו בתוקף וכתב שהיא נובעת מטעות מדפיסי החומשים. ור' שלמה קלוגר בספר החיים סי' תכ"ח כתב יותר דאפי' קראו התשפוט באחרי צריך לקרוא עוד פעם בקדושים הפטרה זו ולא לחשוש לקריאה של פעמיים אותה פרשה. ועוד כתב דאין מן הקושי להחליט שלפנינו מנהג אחד מכמה מנהגים שהתקבלו מהספרדים ורצו עכ"פ לקרוא בפרשת אחרי מות כמו כולם.

יש לציין דלוח ארץ ישראל התחיל בשנת תרס"ה לבקשת האדר"ת מרי"מ טוקצנסקי בגלל שהיו הרבה מנהגים בארץ מחמת שבאו מכמה גלויות וכן בתחילה היו האשכנזים מיעוט דהיה אסור להם לגור כלל בירושלים כי היו חייבים כסף מזמן עליית רבי יהודה חסיד והמיעוט התפללו עם ספרדים וגם אח"כ הושפעו ממנהגם וכן באו תלמידי הגר"א ועשו הכל ע"פ הגר"א מה שלא יכלו לעשות בחו"ל כברכת כהנים כל יום ואי הנחת תפילין בחול המועד והיו קהילות חסידים וכדי של יהיה מנהג לקוטות עשו לוח ארץ ישראל מכו"כ מנהגים להשוות הדעות אך לא היה זה מסורת ארוכה מדור דור כי לא היו קודם האשכנזים זמן רב בירושלים ומצאתי דכעין מה שכתבתי כתב ההגאון ר' שריה דבלצקי בהנאמן דהישוב האשכנזי נוסד בירושלים לפני כמאתים שנה ע"י תלמידי הגר"א שבבואם לירושלים לא היה להם בהתחלה מנין בפני עצמם והתפללו ביחד עם הספרדים ואף שאח"כ כבר היה להם ויסדו מנינים להתפלל שם בנוסח אשכנז עם הנהגות הגר"א, ומהם התפשט נוסח אשכנז באר"י והנה בנוסח אשכנז הזה נכנסו והונהגו כאן כמה וכמה ממנהגי הספרדים בסדרי התפלה וכדומה ואף שהסיבה האמיתית לזה לא ידועה לנו בדיוק אבל יש לשער שהטעם הוא כיון שבתחילה התפללו אתם ביחד ממילא נשארו כבר כמה וכמה מנהגים של הספרדים גם אצלם אף אחר היפרד מהם לדוגמא אמירת אכ"א ופיטום הקטורת כל יום, ברכו בתרא בשחרית וערבית, טל וגשם לפני תפילת לחש, הלל בליל פסח בביהכנ"ס בברכה, תוקעים במוצאי יוהכ"פ תשר"ת ולא רק תקיעה לבד, אומרים במה מדליקין לפני מעריב בשבת. אין קוראים בתורה בליל שמחת תורה ועוד עיי"ש [וכן היו הרבה בתחילת הישוב שהתחילו לנהוג מנהגי ספרד כמו ר' יצחק מפראג [אופלטקה] ועוד וכן הרבה התחתנו עם ספרדים ויש הרבה משפחות ירושלמיות שיש להם יחוס צד אחד ספרדי מהימים ההם ויש מיחסים עצמם לחיד"א [אך כבר הוכיחו דזה טעות כמבואר במקום אחר דהתחתנו עם אזולי אחר יוצא מרוקו]

ד. מנהג נוסף הוא לקרוא פעמיים הפטרת כבני כושים והוא כדי לא לקרוא כלל בתועבות ירושלים והנה אומנם יש קצת סמך לטעם זה דחזינן דגם לרמ"א במקום שאפשר לא לקרוא הפטרה זו כגון שהפרשיות מחוברות מעדיפים לקרוא כבני כושים ככתוב במרדכי המובא לעיל דבכל הפרשיות הסמוכות מפטירין הפטרה של אחרונה חוץ מאחרי מות וקדושים שאז מפטירין הלוא כבני כושיים שהיא הפטרה של פרשה ראשונה מפני שהפטרה של פרשה השנייה מזכרת מתועבות ירושלים. [דלא כדעת הלבוש המובא לעיל דס"ל דגם כה"ג קורין התשפוט]. וכן מוכח מדברי רע"א בסי' תכ"ח המובא במ"ב שם ס"ק כ"ו דחששו לכבוד ירושלים, כאשר קוראים בפרשת אחרי מות הפטרה אחרת כגון כאשר חלה פרשת אחרי מות בשבת הגדול, יקראו בפרשת קדושים הלה כבני כושים מהטעם הנ"ל כדי לא להזכיר תועבות ירושלים. אך כאשר הן נפרדות לגמרי לעשות דלא כדעת הרמ"א הוא חידוש גדול וכן לא נמצא למנהג שום מקור בקדמונים, וכן יש חידוש גדול לקרוא פעמיים אותה הפטרה ולפיכך כתב הגר"ש דבלצקי בהנאמן שם דהוא דבר תמוה בעיניו ומסכים לדעת הגאון מחסליבץ זצ"ל המובא לעיל במאמר בתבונה שזה ודאי טעות הוא הרי דבר זה לא נמצא בשום פוסק ובשום ספר ממסדרי המנהגים. אמנם הגר"י פישר בשו"ת אבן ישראל ח"ח סי' ל"ח כתב לישב מה שטענו שלא מצנו שחוזרים פעמיים על אותה פרשה דיש מקרה אחד כזה כשחל פורים בשבת במוקפין מפטירים פקדתי למרות שקראו הפטרה זו שבוע לפני כן בשבת זכור. וכתב דלכך הוא רק בירושלים דמצאנו רק בירושלים שנהגו לקרוא שתי פרשיות נפרדות מה שאין כן בשאר מקומות ולכך נוהגים בירושלים דלא כרמ"א [אך אין זה דומה דשם יש שתי סיבות שונות מה שאין כן כאן דהוא רק מפני שלא רוצים לקרוא בתועבות ירושלים]

והנה בלוח ארץ ישראל לא מזכיר כלל מנהג זה וכן הגמח"ז גרוסברג שגדל עוד בירושלים בין החומות מזכיר את מנהג הרמ"א ומנהג הלוח ולא מזכיר כלל מנהג זה. אמנם יש כו"כ עדויות דכן היה מנהג בזה וכ"כ הגר"ש דבלצקי ששמע שיש מנהג כזה בירושלים. עוד הביא מספר דברי השקפה' מאת רי"ד סולובייצ'יק דמנהג ליטא הוא שלא להפטיר ב'התשפוט' כלל וכלל רק לכפול את הפטרת הלוא כבני' בשתי השבתות ונאמר שם שמנהג זה הוא על דעתם של הרבה פוסקים הרבה אחרונים. [לא ידוע מי הם]. הרב עלי דוקר במאמרו הנ"ל מעיר דהרי"ד גדל בעיר חסלביץ והיה שם עד שנת תר"פ בשנת תרע"ט אחרי' וקדושים היו פנויות מהפטרות אחרות אך הביא הרב מאיר סטלביץ שהיה גם הוא רב בחסלביץ ואח"כ בשכונת זכרון משה בירושלים כתב במאמרו ברור בדין הפטרות אחרי מות וקדושים במחוברים ונפרדים תבונה תש"ג עמ' קל"ד שיש להפטיר הלוא כבני לאחרי והתשפוט לקדושים ולא הזכיר מנהג לכפול את הפטרת הלה כבני כושים

בירושלים ישנן עדויות שבמניין של ר' שמואל סלנט בשנת תרס"ב הפטירו הלוא גם לאחרי וגם לקדושים וכי כך נהגו בשנת תש"ג אצל רי"מ חרל"פ וכן בבתי כנסיות רבים בירושלים וכן העיד הגר"י פישר בשו"ת שלו ויש שפקפקו בכך עי' בלוח דבר בעיתו

כו"כ עדויות ופקפוקים, וכן הביא שם שהיו הרבה בתי כנסת בירושלים מחלוקות בדבר ועשו בכל מנין בצורה אחרת ויש שהחביאו הנביא עייי"ש ועי' קונטרס שלם לר' שמואל וינגרטן בחוברת מיוחדת הפטרות לפרשיות אחרי וקדושים שתמך המנהג זה ושם כתב שהדבר נובע מהרגשה נפשית ויחס מיוחד !!!! וכבר העירו על דבריו אלו. [ואולי בדרך צחות יש לבאר דהנה נחלקו בביאור כבני כושים האם הוא לגנאי עיין רש"י והרד"ק והמצודות כמו כבני האומות אבל חז"ל במו"ק ט"ז ע"ב פירשוהו לשבח מה כושי משונה בעורו כך והיינו ישראל משונין במעשיהן הטובים וכן פירש המלבי"ם ועוד והוא לטיבותא כמו אשה כושית לקח וא"כ בפעם הראשונה בפרשת אחרי הוא לטיבותא על פי הסבר ספר טעמים עמ' 142 דהטעם שקורין פרשה זו באחרי כיון שכתוב בה ושבתי את שבות עמי ובפרשת אחרי מות כתוב כי ביום הזה יכפר עליכם (דלא כטעם הלבוש שכתב דהטעם הוא משום שכתוב כמעשה ארץ מצרים לא תעשו וכו' ולא תקיא ובהפטרה כותב שאם לא ישובו והניעותי בכל הגוים את בית ישראל וכו') ובפרשת קדושים דשם יש יותר ענינים רעים הוא לגריעותא]

ונראה אולי לבאר כיצד שינו שני ההמנהגים האלו מדברים מפורשים ברמ"א והנה כבר כתבנו דמצאנו גם ברמ"א וגם ברע"א דבמקרים מסוימים קראו בפרשת קדושים הפטרת הלה כבני כושים ולכא' גם לשיטתם יש לעי' אם תקנו דהפטרת קדושים היא תשפוט כיצד משנים באופנים מסוימים וקוראים הפטרת כבני כושים השייכת לפרשת אחרי מות כדי לא להפטיר בתועבות ירושלים והרי חזינן דלא חיישינן להלכה לדברי ר"א וא"כ למה במקרים מסוימים חוששים לדבריו,

ונראה אולי לחדש ולבאר בגדר פרשיות מחוברות דאין הפשט דיש כאן שתי פרשיות מחוברות אלא הגדר הוא דנחשב כפרשה אחת ומראש כשתקנו שפרשיות אלו יהיו לפעמים מחוברות קבעו שהם נחשבים כפרשה אחת. ותקנו מראש דלפרשה זו יש שתי הפטרות ושניהן אפשר לקרוא כאשר הן מחוברות. אך בזה יש מחלוקת האם כאשר הן מחוברות עדיף לקרוא את ההפטרה של הפרשה הראשונה כשיטת הראבי"ה או את ההפטרה של הפרשה השניה כאשר פוסק המרדכי ורוב הפוסקים וכן נפסק ברמ"א. אך גם הוא מודה דאפשר לקרוא את הראשונה גם כן כי שניהם נתקנו לפרשיות אלו. ובפרשיות אחרח מות קדושים הנחשבת פרשה אחת תקנו דהפטרותיה הם כבני כושים והתשפוט הולכך כאשר יש עדיפות לקרוא את ההפטרה הראשונה מודה הרמ"א דיקראו את הראשונה ולכך עדיף לקרוא הפטרה שאין בה תועבות ירושלים דאין בכך עקירת התקנה. וכך ס"ל לרמ"א. אך הלבוש פליג על יסוד זה ולכך ס"ל דגם כאשר הם מחוברות צריך לקרוא את ההפטרה השניה. ורע"א חידש יותר מהרמ"א דאפי' אם קראו בפרשת אחרי מות הפטרה אחרת של שבת הגדול עדיין יש להם שם פרשה אחת ויכולים לקרוא בשבת של קדושים הלה כבני כושים שהם הפטרה אחת. אך החידוש של קריאת פעמים אותה פרשה זה חידוש הרבה יותר גדול כיון דלא מצאנו אף פעם שקורים פעמיים אותה הפטרה ורק כאשר יש שתי סיבות נפרדות לקריאת אותה הפטרה כמו בפורים קורים

רצוף פעמיים אותה הפטרה אבל לחדש דמכח שקבעו כמ"ש שהם פרשה אחת שיקראו פעמיים אותה הפטרה זה חידוש גדול דיש כאן כבר עקירת התקנה. אך עכ"פ יש כאן קצת ישוב לקריאה פעמים כיון שאין כאן עקירה גמורה כיון שתקנו שהם פרשה אחת. ועל פי זה אפשר קצת להבין את מנהג הלוח דכיון דהכל נחשב פרשה אחת אין זה משנה כ"כ אם יחליפו את סדר ההפטרות וביחוד לפי הטעם שכתב הגר"ש דבליצקי דרצו להשוות מנהגם למנהגי הספרדים כיון דמראש היתה התקנה לקרוא הפטרות כבני כושים והתשפוט לפרשיות אלו ולא כל כך משנה הסדר דהם נחשבות פרשה אחת. ונמצא דיש לנו כאן ה' מדרגות בחידושינו א. הלבוש חולק על יסוד זה ולכך הוא יוצא בתקיפות כ"כ נגד אלו שמחליפים את ההפטרות. ב. הרמ"א מבואר החידוש שכתבנו אך כל זה רק כאשר ההפטרות הן מחוברות ג. ברע"א חידש יותר דגם כאשר קראו מסיבה אחרת הפטרה אחרת אפשר לא לקרוא בפרשת קדושים הפטרת התשפוט מפני תועבות ירושלים. ד. המנהג לקרוא פעמיים אותה הפטרה חידש חידוש עצום דע"י דהוי פרשה אחת אפשר לקרוא פעמיים אותה הפטרה ואין כאן עקירת התקנה ה. לשיטת הלוח התחדש דאפר גם להפוך את הסדר ועדיין אין בזה עקירת התקנה.

היוצא מכל זה דיש מצד אחד את פסק הרמ"א ושאר הפוסקים וכך נהגו בכל הדורות עד מנהג ירושלים. ומאידך גיסא שני מנהגים בירושלים שהם מנהגים בלי אבא והיינו דאף שיש שטענו שנהגו כך אך לאף אחד ממנהגים אלו לא נודע מי הראשון שאמר לנהוג כך, וכן כ"א ממנהגים הוא סיבה לפרוך את חבירו דלדבריו לא נהגו את מנהג חבירו וכן טענו שקשה לומר מנהג על דבר הקורה לעיתים רחוקות כל כך כמו שהראנו בתחילת דברינו עם עדויות קלושות ללא דברים ברורים ומפורשים של גדולי ירושלים. ועל כן נראה כמש"כ הגר"ש דבלצקי דבכל מקום יעשו כדברי הרמ"א ביחוד בשאר חלקי בארץ חוץ מבתי כנסת שיש בהם מנהג קבוע אחר שיעשו כמנהגם.

חשבון והנדסה

ביאור ענין בחכמת ההנדסה המובא בס' העיקרים

שאלה: כתב העיקרים מאמר ג' פרק ג' שכאשר ידבק צלע המעושר עם צלע המשושה שהקו ההוא נחלק על יחס בעל אמצעי ושתי קצוות.

ובמהדו' חורב (תשנ"ה) בהגה"ה פירש בארוכה ע"ש, וכתב בסו"ד כן נראה לי בפירוש דברי המחבר וכן הסכים עמי הרב התורני וכו' אלא שהוא הביא על זה מופת האללגעברי. עכ"ל.

ובקשתי שטוחה אם תוכלו למצוא פירוש אותו רב ומופת שלו ולשלחו לי.

תשובה: ענין זה כבר הוקשה לחוות יאיר ונשאר בצ"ע אך לפי הידע של היום מבואר ענין זה עי' בספר בריכות בחשבון [בולג] ח"ב עמ' 644 דביאר ענין זה בהרחבה אך צריך קצת רקע בהנדסה וזויות באם אינך מבין ענין זה שלח לנו וננסה לבאר לך בלשון פשוטה יותר.

האם יש משמעות תתר"פ חלקים בשעה ע"פ הסוד

בשער הכוונות דרושי ראש השנה דרוש ו' דף צ"ד טור א' בסופו עיי"ש ב ובפרדס בשער כ"א שער פרטי השמות פרק ב' ג' ובספר עשרה מאמרות במאמר העתים סי' ח' עמ' תקי"א והלאה בדפו"ח ד ובהגר"א בליקוטים שבסוף ביאורו לספר יצירה דף כ"ג טור ד' ה' ובספר נפש החיים בשער א' פרק ב' בהגה"ה ובלשם שבו ואחלמה כרך דע"ה ח"ב דרוש ב' ענף ד' אות ד' דף ט"ז טור ד' ובפירוש איפה שלימה מהרב השד"ה על אוצרות חיים בדף כ"ט רע"ב בשם ספר שער פתחי הלבנון עיי"ש ועי' בכתבי הגר"י עדס שליט"א באורך.

טל

האם טל הוא מוקצה

תשובה: בענין שאלתך האם טל הוא מוקצה נקדים קודם כיצד נוצר הטל.

הנה ענין מהות הטל צ"ב דלכאורה מפורש בתורה שהטל הוא יורד מהשמים וכמ"ש בפר' תולדות כתיב בברכת יצחק ליעקב ויתן לך האלקים מטל השמים ובברכה לעשו כתיב ומטל השמים מעל ובפר' בהעלתך כתיב וברדת הטל על המחנה לילה וגו' ובזאת ברכה כתיב ממגד שמים מטל וכן אף שמיו יערפו טל. וכן השמים יתנו טלם (זכריה ח' י"ב) וכן בעוד מקראות רבים ומבואר דהטל יורד בלילה מן השמים וכן אנו אומרים בתפילת העמידה מוריד הטל.

וקשה דהרי הטל אינו יורד מן השמים אלא מהות הטל הוא [כמו שכתבו בכמה מאחרוני זמנינו כיצד נוצר הטל לענין מקוה ועוד נ"מ] דיש באויר רסיסי מים קטנטנים שאינם נראים בכמות שבין 15 גרם ל30 גרם למטר קוב ולהם קוראים לחות וכאשר יש באויר מאה אחוז לחות הכוונה שזו הכמות המרבית שהאויר יכול להחזיק מים ומעבר לזה הלחות שהם אדי המים נהפכת לטיפת מים הנראית ונופלת לקרקע וכאשר האויר מתקרר בעיקר בלילה עקב איבוד קרינת החום אז טיפות המים מתקרבות אחת לשניה ונעשות לאחד ואז הן כבדות ונופלות לארץ וכן בכל מקום שיש שינוי טמפרטורה מחום לקור מתאחדות הטיפות ואז הן ניראות ולכן יורד טל בשינוי היום והלילה כשטמפרטורת האויר משתנה וכן קורה בשינוי במקרר כשמוציאים את הכלי מחוץ למקרר בימות בקיץ.

וכן מבואר בספר הברית [למקובל ר' פינחס אליהו הורביץ תקנ"ז] בכתב יושר ח"א פרק ה' דביאר את ענין הטל כענין שהבאנו לעיל משם ספרי אחרוני זמנינו וז"ל ובהגיע הלילה על ידי הקור שבו נתצמצמו חלקי האויר שנתרחבו ונעשו כבדים ושוב אין בכחם לשאת

המים על כנפיהם כי אין האויר החיצוני כבד יותר מהם שירחה אותם למעלה לפיכך כדורי המים מעליהם מתבקעים ונופלים למטה ועל כל הארץ יהה טל והיא הטל הנראה בקיץ והיא מתהוה בחלק התחתון מן האויר כי לא יספיקו לעלות יותר למעלה לכובדן יען שכל עוד שהאויר יותר גבוהה הוא יותר מקורר וקור הלילה לבד כדאי להפילם ארצה והטל כאשר יפול על האדמה הוא רסיסים דקים ואגלים קטנים במאוד עד שאין החוש מרגיש.

וכעין זה כתב בביאור טוב הלבנון על החובת הלבבות בשער הבחינה וז"ל הנה כבר נתבאר לחכמי הטבע שהמטר מתהווה מן האדים הלחים העולים מן הימים ובמ"ש ואד יעלה מן הארץ וגו והוא נחלק לשלשה חלקים האחד מהם הלח מאד וזה כשיגיע עליו מעט קור כמו קרירות טוף הלילה חלקי המים אשר באד הלא מתקרבים זה אל זה מחמת הקור ונופלים לארץ רסיסים דקים והוא הטל בימות החמה והכפור בחורף והחלק השני מן האד הוא עולה למעלה עד נכון היום ולפי הנתבאר בטבעיות שהאויר כל עוד שהוא נגבה הוא יותר קר אלא שהחלק הזה ג"כ הוא לח הרבה וכשעולה מעט הקור מצמצם חלקיו והוא יורד למטה וממנו רביבים והוא מתהוה מן הענן הקרוב לארץ והחלק השלישי הוא העולה כמו כן מחמת חמימות האויר לפי העת וקלות האד עד שיפגע למעלה באויר קור חזק ממנו ויורידו מטה ולפי שאז הענן בגובה מורגש מן הארץ כל רסים מדי נפלו לארץ יתחברו אליו חלקי מים הנמצאים בתוך האויר מן האד העולה תמיד בתוך המרחק ההוא ואז יהיו טפות המטר גדולות בכמותם ויהי לגשם שוטף וירד בחזקה לגובה נפילתם.

ועי' ביערות דבש בתחילת הספר ח"א דרוש א' בביאור ענין החילוק בין גשם לטל וז"ל נודע מ"ש כל המחקרים כי גשם הוא לחות ארץ העולה מעלה וחלקי מים זכים העולים וכאשר יגיע למעלה יתקבצו כי חום הגשם השמש מגרשם מלמעלה להתקבץ יחד כי לא נשא החום לשאת אותם להיותם ב' הפכים וירדו לארץ ולכן כאשר תתייבש האדמה ולא יעלו לחות כל כך לא ירדו גשמים. אבל הטל אינו מלחות ארץ רק ירדו מנטיפות הלחות בחלק האויר הרחוק מאתנו ועומד תמיד קר ולח ומשם יטפו אגלי טל על הארץ ולכך תמיד יום ביומו כהחם קצת היום ירדו טיפי טל מן חלק האדר המקורר כנודע ולכך טל אינו נעצר לעולם עכ"ל ובזה ביאר הכתוב אהיה כטל לישראל וכו' עיי"ש.

אך נראה ליישב בשני אופנים א. השמים אין הכונה לגובהי מרומים רק הכונה לאפוקי מהארץ שכל דבר שהינו למעלה מן הארץ נחשב לשמים דגם הגשם שנוצר ודאי מהעננים לפעמים העננים נוגעים ממש בארץ כמו ביום ערפל וכו' וכמ"ש ממגד שמים מטל ותהום רובצת תחת שכתב את שני הניגודים ולכך נאמר בתורה שהטל מן השמים.[וכן מצאנו עוד מערכת שמים וארץ באופן אחר כמ"ש השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ששם הכונה השמים לעולמות העליונים שרי מעלה והמלאכים וכל הדברים הרוחנים, והארץ הכונה לכל עניני הגשם גם לכוכבים והשמש אשר הינם למעלה אך ביחס לבחינת השמים הרוחנים הם בכלל הארץ נתן לבני אדם.]

עוד אפשר לומר דדיברה התורה כלשון ודעת בני אדם ובעיני אדם נראה שהטל הוא מן השמים. וכן זה הפשט בתפילה שאומרים מוריד הטל כלשון ודעת בני אדם ועוד יתכן לבאר דבאמת טיפות המים לאחר היוצרותם הם כבדות יותר מן האויר ולכך הם יורדות וזה הוא לשון מוריד הטל.

ומצאנו דכן כתב בספר הברית חלק א' מאמר ט" חוג הארץ פרק ח' ככה סוברים האנשים שהשמש הולך הוא והארץ שקטה על כן דברה התורה להם כלשונם ולפי דעתם בו וזרח השמש ובא השמש' כמו שדברה התורה על ה' יתברך וירד ה' ויעל ה' וירח ה' כלשון בני אדם וכמו שאמרה התורה ויתן לך האלהים מטל השמים' (בראשית (כ"ז כ"ח) וכן ועצר את השמים ולא יהיה מטר' (דברים י"א י"ז) וידוע שאין הטל והמטר יורד מן השמים אבל הוא מאד העולה מן הארץ ומתהפך באויר העולם לגשם ומטר כנאמר "ואד יעלה מן הארץ והשקה" (בראשית ב" ו') אך על שבני אדם חושבים כן אמרה התורה כן. (הובא בלקוטי מהר"ן תנינא עם חברותא תורה ס' הערה ל"ז לבאר דבריו שם)

וכעין זה כתב בביאור הגר"א על משלי פ"ג פס' כ' "בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל וז"ל לפי שהדעת כלול משניהם אמר תהומות שהוא מן הארץ ושחקים שהוא שמים ומהן טל ומטר שהן מחברין שמים וארץ. כי טל הוא מן השמים על הארץ, וכן מטר שהוא מן הארץ כמו שכתוב בראשית ו' ב' ואד יעלה מן הארץ. וכונתו דמקור הגשם הוא מן הארץ מן האדים שעולים מן הים ויוצרים עננים ומשם יורד הגשם על הארץ אך מקורו הוא מן הארץ מן הים משא"כ הטל מקורו מלמעלה שהוא מן האויר כמבואר לעיל וזה נקרא שמים. ושמעתי בשם הגאון ר' משה שפירא בשם קדמונים וכן כתבו בעוד ספרים דמצינו הבדל בין תפילת גשם לתפילת טל שתפילת גשם מיוסדת על סדר הא"ב כסדרם זכור אב ברכתו גננתו אך תפילת טל יסדוה בסדר תשר"ק טל תן לרצות שיתנו רוב וכו' וביארו דשורש ההבדל הוא על פי הנ"ל כי הגשם יסודו הוא מן הארץ ואד יעלה מן הארץ וכו' אך הטל אשר כולו מגיע מן השמים בלבד שזה האויר כמ"ש ולכך מתחילים לבקשו מהסוף בדרך תשר"ק שהוא מן השמים לארץ

אומנם מצאנו בספרים הקדושים שביארו שורש וענין ומהות הטל שאין הדברים כפשוטן בהפסוקים דטל הגשמי יורד מן השמים ודלא כמ"ש ברשי שם בפי תולדות עה"פ מטל השמים דהיינו כמשמעו. אלא שהם מפרשים דהכוונה להטל רוחני שמגדל הצמחים עי' בישמח משה פר' תולדות שהביא את דברי היערות דבש עיי"ש מש"כ וביאר שם ענין הברכה לעשו שאמר מעל ולא כתב כן בברכת יעקב כי הטל שכתב ביעקב אינו כפשוטו טל מן השמים רק קאי על השגחת השי"ת והשפעתו הדבקה בזרעו של אברהם ומלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה ואין לבא מלמעלה, אבל בעשו כוון על טל ממש על כן אמר "מעל" שבא מאויר הלח של מעלה המוליד אגלי טל ע"כ.

וז"ל הרה"ק בעל התניא ז"ל בסידור דף קע"ט ע"ג בזה"ל ההפרש בין טל למים בגשמיות הנה אנו רואים שהמים באין ונמשכין למטה בבחינת גילוי אשר נראה לעין הגשמי והוא לפי שהמים באין בהגשמה גדולה דלכך נקרא המים גשם על שם ההגשמה לפי שהמים נרגשים ונתפסין במשמוש היד משא"כ הטל הוא היפוך זה ממש שהטל הוא בלתי נרגש כלל כי לא נראה הטל כלל בירידתו לארץ לעין הגשמי וגם במהותו לא נתפס ביד וכו' אלא בבואו על הארץ למטה נראה בעין רק הלחלוחית בלבד שמלחלח הטל את הארץ והנה ידוע דהטל מצמיח בארץ יותר מן הגשם כי מוציא את כח הארץ שתתן את יבולה וכו' אך בגשם בהיורד הוא נראה לעין ובטל אין ירידתו נראה וגם לא נראה טוב תועלתו בארץ עכ"ל וכעין זה כתב בנו הרה"ק מוהר"ר דובער זצ"ל האדמו"ר האמצעי בספר פירוש המלות מהד"ב אות י"ח וז"ל ההפרש בין טל למים דהנה המים נקרא גשם על שם ההגשמה כי מהות המים נתפס במישוש ובראיה והגם שמציאות התהוותם הוא מכח האידים הדקים שעולין מן הארץ הנקרא קיטור הארץ הדק ורוחני אך בעלותו עד שיעור נ"א מיל בגובה חוזר ויורד ומתעבה והן העבים שיורדים מטר וגשם מן השמים כידוע. אבל עכ"פ מתגשם בירידתו מגבוה לנמוך אך מהות הטל הוא רוחני בתחלת מציאותו כי הלא אין הטל נראה לעין ולא נתפס במישוש היד כלל וכלל רק אנו רואים לחלוחית הטל בהגיע לארץ ממש ובאמת הנה יש ב' מיני טל האחד העולה מן הארץ וגם הוא דק ורוחני אבל נקרא קיטור עכ"פ מורכב מחלקי רוחניות היסודות אש רוח מים עפר שבארץ ואין זה אידי הארץ הגשמיים העולים כקיטור ממש עד נ"א מיל שזה קיטור גשמי שעולה מחלקי יסודות הגשמיים לפי העת והזמן דקיץ וחורף וכה"ג שממנו נתהוה העבים כנ"ל אבל בטל נאמר לשון ירידה ולא לשון העלאה כמו שאומרים מוריד הטל שהוא כירידת הגשם ממש וכמש בכתובים הרבה והוא להיות שהטל הזה שבא דרך ירידה הוא כח רוחני לגמרי והוא בחי' כח הרוחני ששופע מלמעלה ליתן כח ועוז בכח הצומח ובכל חלקי היסודות הרוחניות שבארץ שתתן יבולה ותעלה אידים וקטורים אח"כ ובלעדי ההשפעה הרוחני הזאת לא הי כח בארץ להצמיח מאומה גם לא הי עולה אידים וכו' ודוגמא לזה מה שמצינו בחז"ל שאין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה שמכה ואומר לו גדל דזה כמו פלא לכאורה אם העשב כבר צומח הוא מכח הצומח שבארץ מה צורך למזל שיכהו ויאמר לו גדל ואם אין בכח הצומח להצמיחו מה יועיל ההכאה של המזל הענין ידוע דהמזל הוא הכח הרוחני השופע מלמעלה מגלגל המזלות במרכז הארץ להשפיע כח בכח הצומח שבארץ שיצמיח והוא ענין בחי' ההכאה שמכהו המזל הרוחני ואומר לו גדל כוי וכך הוא בענין ירידת הטל הרוחני הזה לעורר ולחזק כח הארץ בכלל שתתן יבולה וירידת טל הרוחני הזה אינו מושג לכל שכל אנושי כלל בכל חכמי הגוים רק מן הכתובים מובן שבא לכלל גשם עכ"פ כמו במעשה דגדעון שנמצא הגיזה מלאה מים מן הטל ובה"ג שמזה מובן שיש בטל כיווץ והתפשטות כמ"ש במ"א אך זה ודאי שהטל היורד מלמעלה רוחני הוא ועיקר ענינו הוא שהוא בחי ההשפעה שבא בבחי ההעלם במקבל לא בגילוי כגשם שמרוה את הארץ כוי והוא תמידי בלי הפסק במשארז"ל דטל לא מיעצר עכ"ל וכעין זה כתב בעל הצמח צדק ז"ל בם אור תורה על שה"ש דף תקיב כ בזה"ל כמשל

הטל הגשמי שהנה מן השמים יורד ונמשך רק כח רוחני וכשמגיע לארץ מוציא כח הרוחני ההוא אידים ולחלוחית מן הארץ עיי"ש.

ובליקוטי מוהר"ן סי' קנ"ט כתב וז"ל וכן באמת בטל בגשמיות יש בו ג"כ שני כוחות טוב ורע להמית ולהחיות ונעשה ג"ב מהאידים העולים מן הארץ ובלילה יש קרירות ומכה עליהם הרוח קר מלמעלה ונופלים למטה ונעשה מהם טל והוא חיות כל העשבים ובהמות האוכלות ממנו נעשה שמנים ויש מינים שמזיק להם מאד הטל וגם לבני אדם האוכלים מהטל מזיק להם ומגיע מזה דבר ומיני חולאים ח"ו נמצא שיש בהטל שני כחות להמית ולהחיות כנ"ל ע"כ ובזרע קודש לסוכות יום ד בד"ה במדרש כתב בזה"ל הטל הוא נעלם יותר ודק בתכלית הדקות עד שהמים שהם גם כן אין נתפסים במישוש היד עכ"ז כגשמים יחשבו נגדו כי הטל הוא מקור מוצא המים ודקותו קודם התגשמות כלל רק מקור מוצא הלחלוחית לבד ולכן יש בטבעו ליתן בארץ תוספת כח לחלוחית שהטל הוא מקור הרטיבות שמרטיב את הארץ ובמטר יש בו שינוי שיורד לפי זכות הדור ולהיפוך משא"כ טל לא יעצר נמצא אין בו שינוי. אך נראה אין סתירה בדבריהם למש"כ בענין הטל הגשמי והם רק באו לבאר ענינו ושורשו הרוחני של הטל.

ונשוב לשאלתך האם טל הוא מוקצה בשבת או לא וחזינן בספרי זמנינו מי שכתב דלא הוי מוקצה [עי' בספר וביום השבת בענין מוקצה]. וכיון שבדרך כלל אין נ"מ הלכה למעשה דלא משתמשים בטל (ורק שמענו דכתבו עצות לשורד במדבר כיצד לאסוף את הטל) [ולכך אין ראיה ממה שלא הוזכר בספרים דטל נחשב למוקצה]. [ורק נמצא בחיי אדם ז"ל בהל' שבת כלל ס"ה פן ח' והעתיקו המשנה ברורה סימן ש"י ס"ק ל"ב שכתב ונראה לי דמים הנוטפין מאילנות בימי ניסן אסור לשתותן בשבת משום נולד.אך שם זה אינו טל רק מי גשמים הספוגים העצים ועוד העירו דלא ידוע במקומינו מציאות כזאת] לכן חשבנו לבאר לכא' דלא כדברים הנ"ל.

ונקדים דכבר דנו אחרוני זמנינו במים הנוטפים מהמזגן אי הוי מוקצה ורובם הכריעו דהוי מוקצה כמ"ש הגרש"ז אוירבך תשובה שלימה במנחת שלמה ח"ב סי' ל"ד אות כ"ט, שכתב דמי המזגן בודאי הם מוקצה שהרי לא היה מקודם כלום והוא עושה יש מאין שהרי עושה כאילו מדבר שאינו כלום מים דבודאי הוי נולד ומוקצה. וכן כתב הגר"ש ווזנר בשו"ת שבט הלוי חי"א סי' ר"ד, וההגר"נ קרליץ בחוט שני ח"ג פרק ע"ד אות ח' וכמו"כ הובא בספר הל' שבת בשבת בשם הגרי"ש אלישיב ז"ל.

וביאור הענין הוא דפעולת המזגן היא כמו פעולת מקרר ומקפיא מבוססת על צינורות המכילים גז שבאמצעות מדחס עובר פעולה של דחיסה והתפשטות והגז לאחר דחיסתו מתפשט בתוך הצינורות ומתקרר וכך מתקררים גם הצינורות. וכתוצאה מקירור הצינורות הלחות המצויה באויר מתעבה על הצינורות הקרים במזגן והופכת לטיפות מים כדוגמת הטיפות הנוצרות על כל דבר קר.

ועיי"ש במנחת שלמה דכתב דמי מזגן גרע טפי מגשם היורד בשבת שנפסק בשו"ע דלא הוי מוקצה ונולד ע"פ הגמ' בעירובין מ"ו ע"א מיא בעבים מינד ניידי, וביאור החילוק בין גשם למי מזגן לבקי בטבע שהטביע האל יתעלה בעולמו הוא, שגשם שיורד מהענן אינו משתנה מגז לנוזל בשעת ירידתו כי כבר היה כן קודם לכך בשעה שנראה ענן או ערפל שאין זה גז או אדים אלא יש בו טיפות זעירות של מים וחלקיקי קרח מיקרוסקופים מה שאין כן במים הנפלטים מהמזגן היווצרותם שונה מהגשם שכן מקור מים אלו היא הלחות שבאוויר אשר מתעבה והופכת לנוזל בניגוד לגשם.

ואף שקשה על כך דבשלמא המים שהיו כבר בשבת אינם נולד. אך המים הבאים מעננים שלא היו בערב שבת היו צריכים להיות אסור משום נולד ומבואר במאירי ובפוסקים שלא רק גשם שירד מעבים שהתקשרו מערב יו"ט מותרים אלא אף מטר הנמטר מעננים שנוצרו ביו"ט עצמו דהיינו שהתאדו מהאוקיינוס בו ביום וחזרו והתעבו לעננים מותר הוא בטלטול ואינו מוקצה. כבר עמד בכך במנחת שלמה שם וכתב ע"ז עיין בספר החשוב ברכת רצ"ה אורנשטיין להגאון מבריסק זצ"ל שהאריך לבאר ענין זה ויש על זה עוד הרבה תירוצים. עכ"ל. ויש שתרצו דבגשם אף מה שהתאדה בשבת מותר כיון שתחילתו הוא מים וסופו מים ולכך אף שהיה באמצע אדים אינו נאסר וי"ל בתירוץ זה.

ועיי"ש עוד במנחת שלמה דכתב דלפי זה יאסרו לטלטל כלי שהוציא מהמקרר בימות הקיץ, וזיעה שעל גבי החלון שגם הם נוצרים באותו אופן של מי המזגן אך כתב שם בפשיטות לחלק דאין בזה שם טלטול על פי דברי החזון איש סימן מ"ז ס"ק כ"א לענין אפר וניצוצות שנשארו שאינם חשובים וכן כאן אין על זה שם טלטול כיון שבטל לחלון או לכלי

ולפי כל הנ"ל נראה לדון בענין הטל האם הוא מוקצה כיון שהוא נולד או לא, דלפי המבואר לעיל חזינן דאגלי הטל שווים ביצירתם למי המזגן, דיצירתם של מי המזגן כן וא"כ כמו שכתבו הפוסקים דמי מזגן הם מוקצה ונולד כן לכא' גם דין בטל דהוי נולד.

והנה בספר ביום השבת הביא ראיה דטל אינו מוקצה מהגמ' בשבת דף קמ"ו ע"ב אמר רב הונא המנער טליתו בשבת חייב חטאת ופירש רש"י המנער טליתו מן העפר חייב דזהו ליבונה, אך התוספות דף קמ"ז ד"ה המנער פירשו המנער טליתו מן הטל שעליו דהיינו כיבוס. וכן פסק השולחן ערוך סימן ש"ב סעיף א' ומוכח משם שאם אינה חדשה או שחורה או אם אינו מקפיד עליה מותר לנערה ואין אנו דנים שם מצד איסור נולד ומוקצה. אך נראה דאינה ראיה כלל וכמ"ש בשם המנחת שלמה לעיל שאין כאן אלא מעט מים ודמי לאפר של ניצוצות שכתבו רש"י והר"ן שמותר לטלטלן מפני שאין בהם ממש. כמובא לעיל בשם החזו"א.

אומנם סברת החולקים על דברינו ביארו לנו דהם ס"ל דטל אינו מוקצה בשונה ממי המזגן דס"ל כיון שאינו ניכר שבא מאויר ולחות חשיב כמים. אך נראה יתאר כמ"ש

אומנם יתכן שיש חילוק בין טל למי המזגן ולמים הנוצרים מהלחות שבמקרר לענין דין טומאת משקין ואם צריך נטילה, שאף שהטל הוא משבעת המשקים אך ביסודו הוא מים כמבואר בתוספתא בשבת פ"ח דהביאו ראיה שהטל הוא משקה ודינו כמים משופטים ו' ל"ח וימץ טל מן הגזה מלא הספל מים וכן בירושלמי תרומות דף נ"ו ע"א "רבי יוחנן בשם ר"ש בן יוחאי אם יאמר לך אדם שמנה משקין הן (מה שמנו חכמים ז' משקין אינו בדקדוק ויוסיף לך עוד משקה). אמור לו הרי טל ומים מין אחד הן ומנו אותן חכמים שנים אילו הוה לון חורן לא מניניה. אך בענין אוכל שהיה במקרר והתרטב ע"י הלחות שבמקרר מצאנו מחלוקת אי יש לרטיבות זו דין של מים ואם הוא בשיעור של טופח ע"מ להטפיח דבארחות רבינו ח"ג הוספות ח"ב ד' כתב שצריך ליטול ידיו, אך עיין באבן ישראל ח"ח י"ג שדימהו לזיעת הבתים שאינה נחשבת משקה כמבואר במכשירין פ"ב מ"א. כיון כיון שזה נעשה ע"י המצאה א"כ אין לזה דין מים וכן פסק הגר"י זלברשטיין שליט"א.

וכן יש לדון אי מימי הטל יהיו כשרים לעשיית מקוה ומצאנו דכבר במשנה אחרונה מקואות פ"ז משנה ב' נסתפק בזה ומצדד לומר דטל חשיב מים גם לענין מקוה והניח בצ"ע. ואכמ"ל. אך לענין מי המזגן מצאנו דיון האם דומים לזיעת הבתים ופסולים או לא עי' בישורון חלק כ"ז מש"כ בזה ר' שלמה גינצלר שליט"א ובספר מי טהרה עמ' 26.

[ועיין עוד בשו"ע או"ח סי' תס"ו ס"ה דכתב דהטל מחמיץ ועיי"ש בב"י ובפר"ח סק"ה דמקורו מהירושלמי פ"ג דפסחים סוף הלכה א' שכ' ואפילו כמאן דאמר בעשבים שרי בלוקטן משש שעות ולמעלן מה דטלא פייגא מינהון וכ' שם בקרבן העדה בפ' דברי הירושלמי דמותר להניח החטים על עשבים לאחר חצות שכבר יצא הטל מהם ואין בהם לחלוחית כל כך אבל קודם חצות שהטל עליהן ומלוחלחין הרבה אסור ובביאור הגר"א שם כתב בביאור דברי הירושלמי דאע"ג שבארבע שעות נימס הטל הלחלוחית אינו עובר עד חום היום. ועי' באורך בזה בקונטרס קציר חיטים.]

טעמים

טעם זרקא רומז על צער או שמחה

שאלה: שמעתי שיש זוהר שטעם "זרקא", מרמז על "חדוותא", "שמחה" ומאידך גיסא שמעתי שיש מדרש ש"זרקא" מרמז גם על "צער".

תשובה: בענין מה מורה טעם זרקא, עי' בזוהר פרשת בלק דף ר"ה ע"ב דמבואר שם שהוא לשון צער [ועי' בספר מלבוש לשבת ויו"ט], אך בזוהר חדש שיר השירים דף ע"ד מאמר טעמים ונקודות כתב דזרקא דא איהו ניגונא בחדוה. ועי' במסורה פרשת ראה דכתב דזרקא מונח סגול מורה על שמחה.

יום הולדת

מקור לעריכת יום הולדת בגיל שבעים

תשובה: בענין יום הולדת השבעים, עי' בספר שמה נפש ירושלמי שכ' כשהגיע האדם לע' שנה כתב הרב חוות יאיר סי' ע' לברך שהחיינו, ובספר ישרי לב בד'ב ע"ב כ' דכיון שי"א שלא לברך בשו"מ הנכון ליקח בגד חדש או פרי חדש ולברך לצאת יד"ח, וכן נהג בעצמו, וגם נהג לעשות סעודה של ת"ח ביום הלידה מאותה שנה ואילך, ואנכי הצעיר החי זכיתי להיות א' מהמזומנים כמה שנים בסעודה של מצוה הנזכר המלאה לה תורה וקדושה ויראת ה' עד שנה האחרונה שנלקח ארון האלקים זצ"ל, ועי' בהגהות ח"ס שו"ע או"ח סי' רכ"ה שהביא ג"כ את דברי החו"י הנ"ל שיש לברך, והרב בן איש חי כתב פר' ראה שנה ראשונה שיש לעשותו יום טוב וסעודת מצוה וללבוש בגד חדש ולברך שהחיינו ויתכוין גם על הגיעו לגיל שבעים כי הרי נאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה וא"כ זכה האדם למלאת ימי שנותיו הרגילות ומכאן ואילך מתנת ה' היא.

יוחסין

הטעם שאסרו להתחתן עם משפחת חיטשעף

שאלה: למה בדיוק אסרו רבותינו להתחתן עם משפחת חיטשעף והאם ידוע לנו מצאצאציהם בזמן הזה?

ענין משפחת חיטשעף מוזכר בשו"ת חיי אשר (ס' קכ"ג) המצוי באוצה"ח ומסתמא גם במקומות אחרים.

תשובה: בענין משפחת חיטשעף הנה שם המשפחה אינו חיטשעף אלא חוטשעף או חיטשער [ושינוי באות אחת משנה הכל].

והנה ענינה מפורש בתשובה שכתבת בחיי אשר סי' קכ"ג שיצא קול שנבעלה לגוי או לשד, ועי' עוד באריכות ענין משפחה זו בספר יד אפרים [ביליצר] שהכשיר משפחה זאת, וכן בספר מחנה אפרים הכשיר משפחה זו. ועי' בשו"ת משנה הלכות חי"ב סי' רצ"א מש"כ בענין משפחה זו. ושם כתב דאחרי השואה השתבשו כל עניני יוחסי המשפחות ולא ידועים לנו.

ירבעם

ירבעם ומשיח בן יוסף

שאלה: שמעתי בעבר שירבעם נשמת משיח בן יוסף והשמלה החדשה שהתכסה בה היא זאת שיוסף השאיר בבית פוטיפר. האם יש מקור לכך? כמו כן, אם היתה בו נשמה כל כך

גבוה - כיצד הטעה את עם ישראל, ומה סבר שיקבל מכך? הרי אדם חשוב כמוהו לא טועה לחינם.

תשובה: בענין ירבעם ומשיח בן יוסף כן כתב הרמ"ק בפרושו אור יקר על רעיא מהימנא פרשת כי תצא זהר חלק ג' דף רע"ו ע"ב וז"ל מי שהחטיא את ישראל בעבודה זרה הוא משיח בן יוסף שהוא ירבעם. ועי' במגלה עמוקות אופן רנ"א אלה תולדות יעקב שמילוי האותיות נקרא תולדות ואם תתמלא אותיות יעקב היינו ו"ד י"ן ו"פ י"ת עולה משיח בן יוסף שזה היה עבודתו של יעקב לקרב הגאולה ויצמח מזה משיח בן יוסף ולבסוף אמרו הם שיצא ממנו ירבעם חוטא ומחטיא וכתב שם במג"ע אופן רנ"ב לפרש ואביו שמר את הדבר שאביו ראה שאף שיצא ממנו ירבעם מכל מקום ניצוץ קדושה בתוכו שבנו אביה בן ירבעם הוא יהא משיה בן יוסף במבואר בזוה"ק פ' פנחס וזה שר"ל ואביו שמר את הדבר אותו דבר דכתיב באביה יען נמצא בו דבר טוב. ויש שכתבו דירבעם רק היה ראוי להיות באם לא היה חוטא ושורש חטאו הוא הגאוה שרצה להיות בראש וזה הביאו לאבד את כל מדרגותיו שהיו כל חכמי ישראל כעשב השדה נגדו.

והחיד"א זצ"ל כתב בחומת אנך בשם לקוטי תורה לגורי האר"י ז"ל שהיה ניצוץ יוסף הצדיק ובשכר ותתפשהו בבגדו שעמד יוסף בנסיון זכה לשלמה חדשה וכן ארז"ל שהקב"ה תפשו בבגדו וכו עכ"ל

ובכתבי האר"י ז"ל ספר הליקוטים מלכים א' י"ג ירבעם היה נשמת יוסף הצדיק וכשחטא פרחה ממנו אותה נשמה וכתב הרמ"ע מפאנו עשרה מאמרות מאמר אם כל חי פרק י' לפיכך נקרא בנה רחבעם כי ביקש הקב"ה לעשותו משיח וירבעם יהיה לו למשנה שכנגדם במרום דוד עילאה ושר העולם רק הכסא יגדל ממנו כדאמר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ועי' ביאור הגר"א לזוהר בפרשת שלח רף קס"ד ע"א וז"ל ר"ל רכן משיח ב"ד בר' דלאה יהיה בגו ירושלים ומשיח בן יוסף בר' דרחל לבר מירושלים וכמו במערה וכמו ב' המלכים רחבעם וירבעם ומינייהו נפקו ב' המשיחין עכ"ל

ועי' ברמח"ל בספר קנאת ה' צבאות ירבעם היה מיועד למשיח בן יוסף וז"ל ועתה אודיעך בזה סוד גדול מאד מאד כי ירבעם הלביש את הקדושה בס"א בעבודתו וזה גרם אח"כ שהעגל היה אומר אנכי ה' אלהיך ע"י גחזי כמ"ש רז"ל ובעבור זה הוכרח רבי עקיבא וחבריו למות על קדוש השם וסוד הענין עמוק הוא עכ"ל ע"ש ועיין גנזי רמח"ל עמי ק"ד סוד ירבעם היה מועד להיות משיח בן יוסף וקליפת ישו השייכת לכך

כהנים

הטעם שיש פחות כהנים מלוים

שאלה: מדוע יש היום פחות כהנים מלויים הרי הכהנים הגיעו מאהרן הכהן שהיה אדם יחיד ואילו הלויים היו מכל השבט ובכ"ז התמעטו כ"כ .

תשובה: בענין היחס בין הכהנים ללוים אין זו שאלה הלכתית אלא שאלה הסטורית ומציאותית, והנה היום חמש אחוז מכל היהודים הם כהנים, וגם זה תימה דזה יחס עצום וביחוד דכהנים הם רק בן אחר בן ולפי חוקי הסטטיסטיקה לא צ"ל אפי' כהן אחד דאם היו בזמנו חמישה כהנים מתוך שש מאות אלף [וזה פחות דנדב ואביהא מתו] והיום יש כארבע עשרה מליון יהודים ומהם רק שבע מליון זכרים א"כ צ"ל רק חמישה כהנים על כל שש מאות אלף דכ"א הוא רק בן אחר בן של איש אחד מהשש מאות אלף [בגדול בלי להיכנס לפרטים של בן כ' עד ס' ועוד וכן הענין שאין היום עשרת השבטים דבאמת זה הרבה פחות כיון שהחשבון הנ"ל הוא בערך כל חמש מאות שנה דכ"א מאיתנו הוא בן אחר בן רק של אדם אחד מלפני חמש מאות שנה וכן הלאה ובנתיים היו הרבה שמדות והריגות ואנשים בלי ילדים או רק אם בנות וכו' ואין כאן מקום להאריך [ותעיין בכל השלשלות יוחסין לא תמצא כמעט שושלת בן אחר בן לכל הגדולים הקדמונים בלי יחוס לבת באמצע [כגון היחוסים לרש"י וק"ל דוד המלך ועוד] וכמובן זה רק מבחינת הסתברות וד"ל כידוע לעוסקים בענין ואכמ"ל] אך צ"ל דהם שרדו הרבה יותר וגם מבחינת התבוללות כיון ששמרו יותר על יחוס פחות התבוללו, ועוד ביחס ללוים הכהנים ידעו שהם כהנים דיש להם הרבה נ"מ לדינא, משא"כ הלוים אין עליהם שום דין וא"כ לא נשמר שום דין עליהם ונשכח מהם שם לויותם. ועוד דכבר בזמן עזרא עלו עימו מן הגולה 2489 כהנים ואילו לוים עלו רק 341 ולכך קנסם עזרא וא"כ זה עוד סברא דפחות שמרו הלוים על שמם ויחוסם משא"כ הכהנים כך נראה מסברא, אך האמת לא נדע.

האם מותר לנתח כהן ויהא בו מום

שאלה: האם מותר לעשות ניתוח לכהן שאין בו סכנה אם ע"י כך יהיה בו מום.

תשובה: בענין אי מותר לעשות ניתוח לכהן שאין בו סכנה אי ע"י כך יהיה בו מום, עי' בשו"ת להורות נתן ח"ה סי' ס' דדן בזה ומביא לדייק מדברי רש"י בקידושין דף כא ע"ב דרק בגלל שרציעה מצוה היא מותר ובלא זה היה אסור לרצוע הכהן, ומבאר שם דהמטיל מום בכהן הרי הוא מבטל מ"ע דהבדלה והכנה לעבודה שהיא עיקר המצוה דוקדשתו וכלשון הרמב"ם בפ"ד מהל' כלי המקדש יעו"ש. וכעי"ז כ' בשו"ת שואל ומשיב מהד"ק ח"ג סי' ט"ז יעו"ש עוד וכן בשירי קרבן על הירושלמי קידושין פ"א הל' ב ג"כ כתב דהמטיל מום בכהן עובר בוקדשתו והוסיף דהוי כמו מטיל מום בקדשים דלוקה, ועיי"ש בשו"ת להורות נתן שנתקשה ע"ז טובא בענין. ועי' בשו"ת חבלים בנעימים ח"ה סי' כ"ג דכתב דאף אם הטלת מום בכהן היא בכלל מטיל מום בקדשים וכ"כ הרמב"ם פ"א מאיסורי מזבח ה"ז שעובר בל"ת בזה"ז,

מ"מ זוהי דעת יחיד וליתר הראשונים הוי בזה"ז רק איסור דרבנן כמ"ש בע"ז י"ג ע"ב השתא דלא חזי להקרבה וכו' וכ"כ תוס' בכורות לג ע"ב ד"ה בעל מום ומנחות נו ע"ב ד"ה אלא ורא"ש ב"מ פ"ז סי' ו ור"מ יו"ד סי' שיג בשם הגה"מ ועיין גם במנחת חינוך רפז אות ג ובחת"ס יו"ד שו ו שיח וכו' ולכן מותר לחולה שאבו"ס ומפורש בב"י אהע"ז סי' ו בשם תשובה לגאון דבזה"ז לצורך מותר לקצץ אצבעות הכהן ולעשותו בעל מום וא"כ ה"ה לצורך רפואה אפילו לחולה שאבו"ס פשיטא דמצוה להתרפאות עכ"ל. וכן כתב בשו"ת שואל ומשיב מהד"ק ח"ג סי' ט"ז שנשאל אם מותר לחתוך אצבע יתירה שנמצא על האגודל של ילד זכר או האם אסור משום מטיל מום בכהן וכותב שנראה להתיר ע"י רופא ערל ונראה מכ"ז דאם יש לו דרכים אחרות יש ענין לעשות בדרכים אחרות דאיכא איסור דרבנן ורק בחולה שאין בו סכנה התירו או ע"י ערל אך מאידך גיסא חזינן דהתיר השואל ומשיב אפי בדבר שאין בו כ"כ צורך כאצבע יתירה. ומאחרונים אלו משמע דהוי רק דין דרבנן בזה"ז. אך יע' בשו"ת להורות נתן מה שדן בזה דאפשר דהוי דאורייתא וכן בארוכה בספר קדושת כהנים פרק ט' סע' ט ובתוספת קדושה שם בסוף הספר סי' א' האריך בסברות וראיות.

כללים

היכן כותב רעק"א שאי אפשר להקשות סתירה בר"ן (על הרי"ף) ממה שציטט מלשון רש"י למה שכתב הוא מעצמו

תשובה: דברי רע"א הם בשו"ת סימן רכ"ב שכתב שהציטוטים בר"ן את רש"י אינם מדברי הר"ן אלא המדפיס הכניסם.

לפני עיור

אם יש איסור לפני עוור בגוי

שאלה: הסתפקתי בשאלה גבי איסור "לפני עיור", האם גוי שמכשיל את חברו הגוי באיסור של שבע מצוות בני נח עובר על איסור "לפני עיור" שמא י"ל הרי איסור "לפני עיור" אינו בתוך ז' מצוות בני נח, או דילמא איסור "לפני עיור" כלול בתוך כל איסור, ובמה שאסור לגוי גם איכא איסור "לפני עיור"

תשובה: בענין בן נח האם מצווה על לפני עור, עי' בתוס' בע"ז דף ט"ו ד"ה לעובד שכתבו דבן נח אינו מצווה על לפני עור. ובשדי חמד מערכת ו' כלל כ"ו ס"ק כ"ג הביא הרבה אחרונים שסוברים כן, אבל עי' בפרי מגדים בספרו גינת ורדים כלל מ"ג דהסתפק בכך. וגם תלוי בחקירה הידועה האם לאו דלפני עיור הוא לאו כללי או שהוא חלק מן המצוה דבכל מצוה יש חלק שלפני עיור במצוה זו.

מוסר

פירוש המילה מוסר

שאלה: מה השרש של מילת "מוסר" (שמע בני מוסר אביך, לימוד מוסר), ומה משמעותה? מה המסר של מילה זו.

תשובה: בענין פרוש בהמילה מוסר, עי' ברש"י משלי א' ח' שמע בני מוסר אביך מה שנתן הקב"ה למשה בכתב ועל פה, ולפ"ז פרוש מוסר הוא מלשון מסירה.

ויש שפרשו מוסר מלשון אסורים וזה שאמר שלמה בחכמתו משלי ס"ו ל"ג יראת ד' מוסר חכמה שהיראה היא הערובה לגדור לבל יפרוץ את הגבולות שגבלה התורה. וכן נאמר ננתקה מוסרותימו מלשון קשר.

עי' בזוהר תרומה ודרך חיים תוכחת מוסר אורח חיים לאעלא ביה לעלמא דאתי אינון הוכחות דמקבל בר נש לאעדאה גרמיה מאורח ביש ולמיהך בארחא סבא תו ודרך חיים אינון תוכחות מוסר דאייתי קב"ה עליה דבר נש לדכאה ליה מחיביי באינון תוכחות זכאה איהו מאן דקביל לחו ברעו דלתא שם מוהר לאעדאה גרמיה מאורח ביש להסיר עצמו מדרך רע.

ומפרש בניצוצי אורות שם דלפרוש א' מוסר מלשון הסרה ובפירוש שני מפרש מוסר מלשון יסורים. וכן בירמיהו במצודת ציון ל' י"ד מוסר אכזרי" מלשון יסורים וכן פירש בישעיהו נ"ג ה' מוסר שלומינו מלשון יסורים וכן בהושע ה/ב ואני מוסר לכולם מלשון יסורים.

מקורות

בענין לא ישב בין העומדים

שאלה: מה המקור למימרא לא ישב בין העומדים.

תשובה: בענין לא ישב בין העומדים, מקורו במסכת דרך ארץ פרק ד' ה"ה ומרן החיד"א הביאו בספר טוב עין סי' י"א לענין לשבת בעשרת הדברות במקום שכולם עומדים. ועי' במהר"י חגיז בספרו קרבן מנחה סי' ש"צ שכתב דלגברא רבה מותר לישב. והגאון רבי חיים בנבנישתי בספר כנסת הגדולה אה"ע סי' ס"ב בהגה"ט אות ב' קרא תגר על היושבים בעת אמירת שבע ברכות בחופה מההיא דאמרו לא ישב בין העומדים. ובחסד לאלפים סי' קכ"ד כתב כן לענין עמידה בחזרת הש"ץ במקום שנהגו.

מקור ברא כרעיה דאבוה

תשובה: כבר העירו בספרים דלא ידוע מקור למימרא זו עי' בספר בית אהרון ועוד.

אך יש שציינו דאיכא מקור מערובין דף ע' ע"ב דשם איתא דיורש כרעיה דאבוה.

מה מקור השיר "א"ר עקיבא ואהבת לרעך כמוך שלי שלך שלך זה כלל גדול בתורה"

תשובה: לאחר חיפוש לא מצאנו כלל מי שכותב נוסח זה וכנראה חיברו בשיר את שני המימרות. אמנם ציינו לעיין בפירושי רבינו אברהם פריצול על המשנה שם באבות שכ' "שלי שלך ושלך שלי וכו' ועיקר הכל ואהבת לרעך כמוך" וכעי"ז בגבורות רמח"ל שם.

מקור דברי הזוהר דהבכורה היתה מכורה ליעקב קודם מכירת הבכורה ע"י עשיו

שאלה: לפני שנים שמעתי מהגה"צ רבי שלמה ברעוודה זצ"ל, שהקריא בדרשה זוה"ק בו שאלו תלמידיו של רשב"י את רשב"י, איך גנב יעקב את הבכורה מעשיו. והשיבם בערך בזה"ל - כולכם חייבים מלקות על שהאמנתם את עשו הרשע, ושיקרתם את יעקב הצדיק, שכן כבר היתה מכורה לו מקודם. והאריך הגר"ש זצ"ל טובא בביאור דברי הזוה"ק. כבר זמן רב שאני מחזר אחר דברי הזוה"ק הללו, ולא עלתה בידי. אולי תדעו להמציאני איה הם דברי הזוה"ק הללו ?

תשובה: מקור דברי הזוהר שכתבתם הוא בחלק א' דף קל"ט ע"א וז"ל ס"א זמנא חדא הוה יתיב ר"ש ושאר חברייא עאל קמיה רבי אלעזר בריה אמרו ליה לר' שמעון מלתא רבתא בעינן למבעי קמך בעניינא דיעקב ועשו איך לא בעא יעקב למיהב לעשו תבשיל דטלופחין עד דזבין ליה בכירותא דיליה ועוד דאמר עשו ליצחק אבוהי ויעקבני זה פעמים, אמר לון בהדין שעתא אתון חייבים לקבלא מלקות דהאמנתון לפתגמי דעשו ושקרתון לפתגמי דיעקב דהא קרא אסהד עליה ויעקב איש תם ותו כתיב תתן אמת ליעקב אלא כך הוא ענייניה דיעקב עם עשו בגין דעשו הוה סני לבכירותא בקדמיתא והוה בעי מניה דיעקב דלסבה ליה אפי' בלא כסף הדא הוא דכתיב ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה. וזה תרגומו פעם אחת ישבו רבי שמעון בר יוחאי ושאר חבריו בא אליהם רבי אלעזר בנו אמרו לו לרבי שמעון דבר גדול אנו רוצים לשאל אותך בענין יעקב ועשו איך יעקב לא נתן לעשו תבשיל עדשים קדם שמכר לו עשו את בכורתו ועוד שאלה שאומר עשו ליצחק אביו ויעקבני זה פעמים אמר להם רבי שמעון עכשו אתם התחיבתם מלקות שהאמנתם לדברי עשו ולא האמנתם לדברי יעקב שהרי הכתוב מעיד עליו ויעקב איש תם ועוד כתוב תתן אמת ליעקב.

מקור למדרש בענין פטירת ר"ל וחבריו הלסטים

שאלה: היכן מופיע המדרש דכשנפטר ר"ל נפטרו גם שתי חבריו הלסטים לזכות ג"כ בג"ע ובקשו להכנס עמו ואמרו להם שהוא עשה תשובה והם לא ואמרו שגם הם ישובו כעת וענו להם שאין תשובה למעלה.

תשובה: עי' פרקי דר"א פרק מ"ג, וילקוט ירמיה רמז רצ"ו, ומדרש קהלת א. ל"ה.

מקור בדברי האר"י שהר"י גיקטיליא קבלתו קבלת אמת

תשובה: בענין דברי האר"י על רבי יוסף ג'יקטיליא בעל מחבר שערי אורה וגינת אגוז ועוד, מקור הדבר נמצא בשער ספר שערי אורה, ושם נכתב כי העיד עליו איש האלוקים נורא האריז"ל שהספר הזה הוא מפתח גדול ומאיר עינים באספקלריא המאירה בחכמת הקבלה. ורבה של פרנקפורט דמיין הגאון רבי אברהם ברוידא זצ"ל בהסכמתו לספר שערי אורה כתבו תלמידיו וכאשר שידוע ומפורסם שמנע מורנו ורבינו הגאון המפורסם נר"ו את עצמו במשך זמן רב ליתן הסכמתו על הדפסת ספרים מטעמים הכמוסים עמו וכל שכן על ספרי קבלה, אך באשר שהספר הזה נחמד חקר מאד וגם מפורסם שהאיש האלוקי הקדוש האר"י ז"ל ציוה על לימוד ספר הקדוש שערי אורה הנ' בכן פקודת הגאון אב"ד נר"ו עלינו הח"מ ויצא עתה מגדרו ליתן בכתב רשום ואמת וכו' ".

מקור שיש ד' ערים קדושות, ירושלים, צפת, חברון, טבריה.

תשובה: בענין ד' הערים קדושות ירושלים צפת חברון טבריא, עי' בס' טבריא [לר"י שפירא] במעלות טבריא אות כ"ח שכתב ישנן ד' ערים הקדושות בא"י ירושלים צפת טבריא וחברון והיו נקראת בשם ארבע ארצות, וכ"כ ר"ח פלאג'י בשו"ת לב חיים ח"ב ס' ק"ס דקס"ט ד' ארצות קדושות ירושלים צפת טבריא חברון עכ"ל, וכן בילקוט מעם לועז ויחי פמ"ז פל"א, ועי' בספר שער ראובן קמיל סימן ז' שהאריך בענינם ומעלתם. [הספרים נמצאים באוצר החכמה].

מקור המימרא "חכמה בגוים תאמין"

תשובה: מקור המימרא, איתא במדרש איכה ב' י"ז "אשר קרך בדרך" אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין, שנאמר "והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו". יש תורה בגוים אל תאמין. דכתיב "מלכה ושריה בגוים אין תורה".

מקור דהנשמה חלק אלוה ממעל

תשובה: עי' ספר הקנה בראשית דף ח' ע"ג.

מקור דברי האורחות צדיקים דהשכל הוא הבושה והבושה הוא השכל

שאלה: בספר ארחות צדיקים, שער ג - שער הבושה, כתוב: אמרו חכמים: השכל הוא הבושה והבושה הוא השכל, כי על אדם וחוה נאמר (בראשית ב כה): "ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו", ולא היו יודעים הצניעות ולהבחין בין טוב ובין רע, ולאחר שאכלו מעץ הדעת נאמר (בראשית ג ז): "ותפקחנה עיני שניהם". וכן כל בעלי־חיים זולתי האדם

אין להם בושה, הואיל ואין להם חכמה. וכל חכם לב יודע מעלת השכל והחכמה, כי בה יגיע אל אמיתת הדברים, ובה גם יגיע אל ייחוד בוראו, ברוך הוא, לעבודתו, ובה יכול להידמות למלאכים.

האם ידוע מה המקור למה שהארחות צדיקים מביא בשם החכמים ש"השכל הוא הבושה והבושה הוא השכל"?

תשובה: לא נמצא שום מקור לדברי האורחות צדיקים ובכל הספרים שמצטטים מאמר זה המקור הוא רק באורחות צדיקים. ועי' בארחות צדיקים בהוצ' ארחות יושר בעיונים שם כ' מקור דבריו מב"ק פ"ו: שאמרו "שוטה אין לו בושת". וכן ציינו לספר תיקון מידות הנפש לר"ש אבן גבירול שכ' בחלק א' שער ג' על מדת הבושה והחלימות בזה"ל "נשאל החכם מהו השכל ויאמר החלימות, ונשאל מהי החלימות ויאמר השכל".

מקור דברי האורחות צדיקים שכשעלה משה למרום מצא כיתות של מלאכים

שאלה: בספר אורחות צדיקים בשער כ"ו - שער התשובה בתחילת השער הביא מרבותינו זכרונם לברכה כשעלה משה לרקיע הראשון מצא כתות של מלאכים וכו' עלה לשביעי ומצא שרפים ואופנים וכו' עד ה' אלוקיך ע"כ. יש להקשות מהו המראה מקום והמקור של דברי חז"ל האלו?

תשובה: המאמר שכתבת נמצא רק באורחות צדיקים וכולם מביאים את מקורו רק מהאורחות צדיקים ואינו בחז"ל שלפנינו. אומנם יש מדרש הנקרא כתפוח בעצי היער הוא מדרש קדמון מארץ תימן ונמצא בספר בתי מדרשות חלק א עמוד ער"ג וכן בספר אוצר מדרשים ח"א וכעת יצא מחדש עם הגהות ושם יש מדרש שלם שעלה משה מרקיע לרקיע ובכל רקיע מצא מלאכים אחרים וכל רקיע לפי יום בשבוע אך התוכן שונה לגמרי.

מקור דמאור פניו של האדם בשבת אינו דומה למאור פניו בימות החול

תשובה: עי' בב"ר פ"א ב'.

מקור האמרא רוב נשים לגן עדן ורוב אנשים לגהנם

שאלה: האם ידוע לכם מקור האמרה המיוחסת לאר"י או לחיד"א: "רוב נשים לגן עדן ורוב אנשים לגיהנום". והסבירו, שלגברים יש חטא ביטול תורה ולנשים יש צער גידול בנים.

תשובה: בענין מעלת הנשים על הגברים אומנם יש שהביאו את הנוסח שכתב בשאלתו אך אין זה מדויק, ונעתיק את דברי החיד"א כלשונו בספרו ברכי יוסף על שו"ע או"ח סי' רפ"ד ס"ק א' דביאר מנהגן של ראשונים להקדים של אב על של אם לענין קריאת הפטרה מן הסברא דהנה נודע כי בדורות הללו עונינו ענו בנו ויצר סמוך פרש רשת רגלי חסידיו ישמור לצוד

ציד וכל המון ישראל משכוה גברי ושתים זו ביטול תורה ומקר"ה אחד לצדיק ולרשע טובא כרובם כן חטאו והני נשי בנות בוטחות לבלתי יחטאו בהני תרי וכיוצא בזה זכות תולה לנשים יותר מן האנשים בכמה והם קרובות לשכר ורחוקות מההפסד משא"כ ברוב האנשים אלו אשר אחסור דרי ודאתתא עדיפא ודיניה דההוא גברא קשה לפי רוב חיובו גדלה אשמתו הנה כי כן המה ראו בדור שלפנינו דטפי בעו למעבד נחת רוח לגב"ר אשר דרכו נסתר"ה והנה נשחתה יותר מהאשה והתקינו דהאב קודם לאם משום דהא גברא נלכד בשחיתותיו אכסוהו צעדי ומסבין ליה כופרי על חד תרי יותר מן האשה והגם דזימנין דמשכחת אב בחכמה צדיק גמור הן בקדושיו כל קבל דנא אמו של זה הנפש החוטאת דברו חכמים בהוה דהאיש צריך תיקון יותר מהאשה. וכן מובא בשם החיד"א שלימוד משניות לעילוי נשמת אביו קודם ללימוד לעילוי נשמת אמו. וכך כותב בן יהוידע שבת ס"ו שבתפילה על חולים מזכירים דוקא את שם האם כיון שנשים חוטאות פחות מגברים ועוונותיהן עוונות קלים יותר מאשר חטאי הגברים כך שזכות האם תרכך יותר את מדת הדין המתוחה.

מקור דפסיעותיו של האדם קצובות

שאלה: ידוע שדיבור האדם קצוב והיינו שירד למטה לזה העולם לדבר סכום מסוים של מילים וכשיגמרו לו המילים יפטר מן העולם וכל זה בדיבורי חול, אך אם מדבר דברי תורה אין לזה קצבה וכל שידבר בתורה לא יגרע מהקצבה שלו כלום. והנה מצאתי בעלון "מטעמים לשולחן שבת" פרשת שמיני תשע"ד שהביא משם ספר "אמונה שלמה", וז"ל: שמעתי בשם החפץ חיים שעל האדם לדעת שמיום הולדו הקציבו לו לאדם סכום פסיעות שיעשה בעולם ובו הדבר תלוי אם ללכת לדבר מצוה או לדבר עברה ושומר נפשו שומר צעדיו להרגיש כאב הזולת ככאב אישי שלו.

ורציתי בבקשה לדעת מה המקור לענין הדיבור שנשכח ממנו מה מקורו אולי במדבר קדמות לחיד"א, וכן ענין הפסיעות המובא בשם החפץ חיים היכן מקורו.

תשובה: המקור לענין צעדים מובא בילקוט מעם לועז קהלת [עמ' ק"כ] ע"פ הפס' באיוב כי אתה צעדי תספור, וכ"כ בספר בניות ברמה על אבות פ"א דף י"ב. וכן נמצא במכתבי הרב החפץ חיים מבן הח"ח בחלק שיחות חפץ חיים אות ס'.

מקור למי שהתעכב בלימודו דלא יכל להשלימו

ראיתי בשם ספר 'מעוז הדת' שמסופר בירושלמי שרב יהודה ורב אלעזר למדו יחד, רב יהודה נשא אשה ולכן התעכב בלימודו שבוע, ועד סוף ימיו לא הצליח להדביק את הפער בינו ובין רב אלעזר

ניסתי לחפש בירושלמי ולא מצאתי, אקווה שתצליחו למצוא זאת.

תשובה: מקורו מדרש זה הוא במדרש הגדול פרשת בראשית פרק א' פסוק ט' ולא הוזכר שם ירושלמי.

מקור המימרא "על טעם וריח אין להתווכח"

תשובה: מימרא זו לא מצאנו לה מקור ומובא בכל הספרים מימרא עממית, ורק בב"ב דף פ"ד יש רמז איכא דניחא ליה בחלא ואיכא דניחא ליה בחמרא.

מקור דשלמה המלך ידע כל ההמצאות של דורות האחרונים

שאלה: היכן מובא [אולי בספרי הבן איש חי] ששלמה המלך ידע את כל ההמצאות של הדורות האחרונים.

תשובה: עי' בספר בניהו לבעל הבן איש חי על הגמ' גיטין ס"ח על הפסוק בקהלת עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שדה ושדות שדה ושדות הכא תרגימו שידה ושידתין במערבא אמרי שידתא פירש רש"י עגלה למרכב נשים ושרים וקשה מאי רבותיה דשלמה בהכי כל אנשים עשירים פשוטים יש להם עגלות, ונ"ל בס"ד יש חוקרים שלמה המלך ע"ה היה חכם מכל האדם ועשה כסא עצום ונורא המבהיל בדמיון ועוד כמה וכמה מיני חכמות ואיך לא היה יכול לעשות חכמה זו של שמנדפי"ר רכבת לעשות מרכבה של עגלות ההולכים במרוצה על ידי אש כעוף הפורח והשבתי להם בודאי ידע חכמה זו ועשה אותה אך לא עשאה לתשמיש בני אדם אחרים כי לא רצה שתתפשט חכמה זו בעולם וילמדו אותה גם לעשותה כי צפה ברוה"ק שאח"ז יבואו האומות בבל ויון ואדום וילחמו בישראל אך מחמת שמקומם רחוק לא יוכלו לבא על ירושלים בקלות כנשרים אלא צריכין להתעכב בדרך זמן הרבה וכאשר ילחמו בישראל ויפלו מן האויבים של ישראל חללים ויצטרכו להביא חיל מעירם להוסיף על חיל שלהם לא יוכלו לבא במהרה ומה דביני וביני יהיה הצלה וישועה לישראל ואם היה עושה זה למהלך רבים היתה נודעת לכל האומות והיה יוצא נזק לישראל בדורות הבאים כאמור על כן עשה זה המהלך על ידי אש בעגלה אחת שרוכב בה הוא וגם שרוכבת בה אשתו שלא יהיה נודע מעשיה לרבים ולכן עשאה לעצמו בלבד להודיע חכמתו הנפלאה כאשר עשה כסא נפלא לעצמו כך השבתי לשואל ונראה על זו העגלה שתים או שלש שעשה לעצמו באופן של פלא שתהיה הולכת על ידי אש במרוצה גדולה קרו לה שידתא כי שידתא לשון שד כלומר עגלה זו הולכת במרוצה גדולה כמו שד ושידה כי השידין יש להם מהלך קל מנשר וכהרף עין ילכו מקום הרחק יום אחד או יומיים ולכך עגלות של אש קורין אותם בשם שידתא ורצה לומר הולכין במרוצה כמו השידין.

מקור המעשה עם האדמה דאמרה דשני הבע"ד שייכים לה

שאלה: היכן מופיע המעשה בשתי בעלי דין שרבו על האדמה והלכו לרב ואמר שישאל את האדמה לי היא שייכת ושאל ואמר שאמרה לו שהם שניהם שייכים לה [לאחר מיתתם].

תשובה: בענין המעשה עם האדמה, המעשה מובא בספר שעשועים [לר' נחמיה שמואל ליבאוויטש] שכך היה המעשה לפני ר' ליפל רבה של בליסטוק ויש שכתבו ר' זליג מקונסטנטין.

מקור לנשק חפצי מצוה רק פ"א, וכן לנשק מכניס אורחים דהוא כחפצי מצוה

שאלה: הנני פונה עליכם אודות שני מראה מקומות שנעלמו ממני.

א. שמעתי פעם שכשנושקין דבר שבקדושה, אין לנשק יותר מפעם אחת, לא כאלו שנושקין וחוזרין ונושקין כמו שעושים עם תינוק וכדו'.

ב. ראיתי מובא מעשה שהר"ר זושא זי"ע התאכסן פעם אצל בעה"ב, והתחיל לנשק את ידי עצמו, והסביר כי היות והבעה"ב מקיים מצות הכנסת אורחים על ידו, הרי שגופו נהיה חפץ של מצוה, ע"כ הוא מנשקו.

תשובה:

א. לא מצאנו ענין זה של נישוק רק פ"א.
ב. סיפור זה מצאנו בדברי תורה על הגדה של פסח עמ' ס"ד.

מקור המאמר "קצר קומה מלא ערמה" ו"ארוך שוטה"

תשובה: בענין מקור המימרא קצר קומה, עי' בניהו ברכות דף ו' ובבן יהוידע קידושין נ"ג שני מעשים ששם מזכיר מימרא זו בשם העולם. ובענין ארוך שוטה כ"כ הרמב"ן במלחמות סוכה ל"ב לענין הדס שוטה "סימנך כל ארוך שוטה ", ועי' במעשה טוביה חלק עולם השפל סופ"א. ועי' במור וקציעה ליעב"ץ סי' רכ"ה.

מקורות שונים

שאלה:

א. פי' על הבא להורגך השכם להרגו- על יצה"ר, והשכם היינו השכמת הבוקר.
ב. מדרש חז"ל שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה.
ג. מדרש שדוד המלך ע"ה קיבל על שנותיו מאדה"ר.
ד. ספרי המקובלים: שאדם ר"ת אדם דוד משיח, ומשה ר"ת משה שת הבל.
ה. פי' על יחד חרוב (סנהדרין צז') שהכוונה שיחרב מיצה"ר.
ו. פי' על הללו ה' כל גויים –ע"ד משל והנמשל שהם יודעים את תכנית שבטלה.
ז. פי' על הכרובים שהיו מעורים זב"ז בשעת החורבן (יומא נד)-ראי' לתוקף אהבת השי"ת לעמו דווקא בשעת היסורים והחורבן.
ח. בנפש החיים או רוח החיים –זרה פי' זינק מצוותיו{איפה בדיוק זה כתוב}.
ט. בהגהות היעבץ (כמדו') כתב שהיום שיש ספרים אין בעיה ללמוד לבד.

תשובה:

א. בענין הבא להורגך דקאי על היצה"ר ע"י תפילת שחרית, עי' באור ישר על תיקוני הזוהר ח"ג ח-א כ"כ הגר"א על תיקוני הזוהר עמ' 91 וכ"כ הבן איש חי בריש פר וישלח בשם בעלי המוסר וכ"כ בכף החיים לר' חיים פלאג'י.

ב. מקור הדברים שכל התורה הן שמותיו של הקב"ה הוא בזוהר ח"ב דף פ"ז ע"ב, עי' בניצוצי זוהר שם ובהקדמת הרמב"ן על התורה.

ג. בענין שנותיו של דוד המלך שקיבלם מאדה"ר, עי' בפרקי ר"א פי"ט וכן בזוהר ח"א דף צ"א ע"ב ודף קס"ח ע"א.

ד. בענין ר"ת אד"ם אדם דוד משיח נמצא בספר הגלגולים לאר"י. ור"ת של משה משה הבל שת באר"י בשער הפס' פר' שמות ובספר עשרה מאמרות לרמ"ע מפאנו מאמר חיקור הדין ח' פ"ד.

ה. פרוש וחד חורב על היצה"ר, עי' במגיד ישרים לב"י פר' ויקהל.

ו. המשל על הללו וכו' כל גוים מובא במגיד מדובנא

ז. על כרובים מעורים בשעת החרבן ראיה לתוקף אהבת הקב"ה לישראל כן אמר הגר"ח שמואלביץ תשל"א כ"ו. וכן אומרים בשם הרב הוטנר ועי' מה שתירצו הריטב"א והמהרש"א והיערות דבש.

ח. בענין היתר ללמוד יחידי בזמנינו שיש ספרים לא מצאנו ביעב"ץ רק במהר"י מינץ סי' ס"ה. והרבה מקורות הביא בתשובות והנהגות כרך א סימן תקמ"ב וז"ל "שאלה: בענין ללמוד תורה יחידי בלי חברותא. איתא באבות דרבי נתן ס"פ ל"ו "כל מי שיש לו בית המדרש בעירו ואינו הולך לשם אין לו חלק לעולם הבא", וכן גינו חז"ל בתענית ז. חרב אל הבדים חרב על שונאיהם של ת"ח שעוסקים בתורה בד בבד, ועיין ברש"י אבות פ"ו (מ"ג) שאחיתופל הוכיח דוד המלך חרב על הבדים ולמה עוסק בתורה לבד. ונראה שבזמננו דיש הרבה ספרים בכל מקצועות התורה, הם החברים שעוסקים עמהם בתורה, ואף שאין תחליף לחבר שמחדד אותו, מ"מ כבר אינו יחידי ועל כגון דא לא אמרו חז"ל חרב אל הבדים. שוב העירוני שכ"כ ה"פלא יועץ" בספרו אורות אילים ברכות סג: דאפשר דבזמננו הני ספרי דבי רב הם החבירים, וכ"כ מהר"ח פלאג'י בספר גנזי חיים מערכה ח' כלל ס"א, וברש"י על מסכת אבות בהא דקתני וקנה לך חבר פירש רש"י "אמרי לה ספרים" ואמרי לה חבר ממש לפי שטובים השניים מן האחד, ע"ש. וכן שמעתי על רבינו החזו"א זצ"ל שנשאל למה לומד יחידי הלא אמרו חרב אל הבדים וכו', והצביע על דברי רש"י ושאר מפרשים שהלומד בספרים איננו לומד ביחידי. ויום יום מוציאים לאור ספרים להקל על לומדי תורה, והם רבותינו וגם חברינו שעל ידם גדלים בתורה, אבל ודאי אם אפשר בחברותא ראוי הדבר ונאה ויאה ששני ת"ח מחדדין זה את זה וכל אחד מעמיד את חבירו על האמת.

מקור דמראים לנשמה כל מה שתעבור בעוה"ז ומסכימה לכך

שאלה: אודה לכם אם תמצאו את המקור לעניין זה שהנשמה ,לפני שיורדת לעולם, מראים לה את את כל מסלול חייה שתעבור בעולם הזה, והיא שמחה במסלול זה, והסכימה לכל מה שהראו לה.

תשובה: עי' בספר חכמת הנפש לר"א מגרמיזא שורש כ"ז דכתב ומראין לו מקום כ"מ שעתידין רגליו לעמוד בו ולדרוך בו ומקום לנוח בו. וכן מופיע ברבינו בחיי דברים פכ"ב פ"ח (פרשת כי תצא) וז"ל "וע"ד המדרש: (שבת לב א) ועשית מעקה לגגך, כי יפול הנופל ממנו, ראוי היה ליפול משׁשׁת ימי בראשית, אבל אתה לא תגרום שתהא מיתתו על ידך. וענין המדרש הזה כי כל הנבראים כלן נבראו בחפצם ורצונם, והקב"ה הודיעם בראשית הבריאה כל ענינים כלם וכל המקרים העתידים לבא עליהם, וכן הודיעם ימי חייהם ומיתתם היאך תהיה, וכן ענין מזונותם אם בריוח אם בצער אם ע"י עצמן אם משל אחרים, וכן דרשו רז"ל: (חולין ס א) כל מעשה בראשית לדעתם נבראו לצביונם נבראו, שנאמר: (בראשית ב, א) "וכל צבאם", והכל רצו וקבלו, ועל זה אמרו: ראוי היה ליפול משׁשׁת ימי בראשית, ואף על פי כן יש עונש גדול למי שמסבב, ולכך: ועשית מעקה לגגך".

מקור דמה שאדם חושב כך יארע לו/שם הוא נמצא

שאלה: מה המקור להא דאמרי אינשי שכפי שהאדם חושב כך יבוא עליו {לדוגמא אם מתפחד מאיזה דבר לבסוף ינזק ח"ו מאותו דבר}.

תשובה: בענין מה שחושב אדם יבוא עליו, עי' כתר שם טוב סי' ר"ל הובא בזמירות ישראל דכתב וכשהוא להיפך שהוא מתירא תמיד ממדת הדין ומהעונש אזי הוא מתדבק עצמו בדינים וח"ו שלא יבוא עליו רעה כמ"ש ישעיהו סו ד ומגורתם אביא להם שבכל מקום שאדם הוא חושב הוא מתדבק ואם מחשב בדין הוא מתדבק בדין וכשהוא בוטח בחסד שם ידבק נשמתו.

עוד מצינו בזה שכתבו דהיכן שאדם חושב שם הוא נמצא, והוא בבעל שם טוב בראשית פרשת נח אות נו. כשיהיה בקטנות יהיה גם כן בדביקות גדול עם השכינה, ואחר כך ברגע אחד תיכף כשיחשוב בעולם עליון מיד הוא בעולמות עליונים, שכמו שאדם מחשב לא) שם הוא, ואם לא היה בעולם עליון לא היה מחשב כלל: (צוואת הריב"ש דף ה' ע"א).

ושם במקור מים חיים בראשית פרשת נח הערה לא) עיין בספר כתונת פסים פרשת קרח דף מ' ע"ג בסופו שכתב וזה לשונו, ובשם מורי שמעתי באריכות ונכתוב בקיצור כי במקום שמחשבת האדם שם הוא כולו הן ברוחני, אם חושב ברוחני שם נשמתו, והוא הדין וכו', וזהו שאמרו (אבות ד', ג') אל תהי בז לכל אדם כי יש אדם בליעל וכו', ואל תהי מפליג לכל דבר, רצה לומר שיהיה פלגא לעילא ופלגא לתתא, זה אינו אלא או כולו למעלה או כולו למטה, על כן יזהר האדם ודברי פי חכם חן, עד כאן לשונו:

ובתולדות יעקב יוסף פרשת חיי דף כ"ג ע"א וזה לשונו, שמעתי מפורש מפי מורי במקום שחושב האדם שם הוא כולו ודברי פי חכם חן, עד כאן לשונו. עוד שם בפרשת שלח דף קל"ט ע"ד וזה לשונו, שמעתי ממורי זלה"ה מקום שהמחשבה של אדם מגעת שם הוא כולו וכו' ודברי פי חכם חן, עד כאן לשונו:

ובספר בן פורת יוסף הזכיר מזה בדף ע"ז ע"ד, ודף פ"ד ע"ד, ודף קכ"ג ע"ב עיין שם. ובדגל מחנה אפרים פרשת בראשית ד"ה ויאמר אלהים תדשא וזה לשונו, וידוע במקום שמחשבתו של אדם שם הוא כולו, נמצא כשמחשב בחכמה הוא דבוק ברגע ההוא כולו בחכמה וכו'. ובפרשת שמות ד"ה ותעל, וזה לשונו, ידוע מאדוני אבי זקני זללה"ה כי במקום שמחשבתו של אדם שם הוא כולו, וכן הוא בדיבור ובמעשה באיזה מדריגה ובאיזה עילה שהוא שם, שם הוא קשור כולו בזה העולם, ובמעשה היינו שכשהוא קשור בטבעיות ולא הגיע לאמונת אלהות אז גורם בגופו גם כן עבודות טבעיות, כיון שעוסק בדברים טבעיים הוא קשור כולו בטבע וכו' עיין שם. ובפרשת מסעי, וזה לשונו, ובמקום שמחשבתו של אדם שם הוא כולו, אף שבעצם אינו עומד במקום מחשבתו עם כל זה גופא בתר רישא גרירא וכו' עיין שם, ועיין לעיל פרשת בראשית אות צ"ז, ושם בהגה קכ"ד, ולקמן בפרשת לך סוף הגה י"א, ובפרשת בחוקותי אות ב', עיין שם:

ובלקט אמרי פנינים דף ר"ט ע"ב העתיק וזה לשונו, שמעתי מפורש מפי מורי במקום שחושב האדם שם הוא כולו, אם חושב בקדושה במציאות ה' יתברך וביחודי שמותיו, דיוקנא שלו שלים קמי עתיק יומין, כי שם הוא כולו, וכן המהרהר הרהורים רעים וקשים, עומד ממש בגיהנם, ואש של גיהנם ממש בוער בו, והוא בחייו בשאול תחתית, מכל שכן אחר מותו, ירדו שאול חיים, וצדיקים ישמחו בשמחה אותיות מחשבה יעלצו לפני אלהים, עד כאן לשונו:

עוד בספר כתונת פסים פרשת תזריע דף י"ב ע"א וזה לשונו, קבלתי ממורי שיש לידע אם הוא מקושר בעולם החיים או להיפוך בעולם המיתה, אם נפשו חשקה לדבר לשון הרע וליצנות וכיוצא הוא קשור בעולם המיתה ובהיפך אם נפשו חשקה בתורה ובמעשים טובים אז ידע בנפשו שהוא קשור בעולם החיים, ודברי פי חכם חן:

ובספר שושנים לדוד בפסוק רבים מכאובים לרשע וגו' (תהלים ל"ב, י') כתב וזה לשונו, רוח אפינו רבינו הבעש"ט זי"ע פירש, שבכל מקום שאדם חושב שם הוא מתדבק, ואם מחשב בדין הוא מתדבק בדין, וכשהוא בוטח בחסד שם ידבק נשמתו והחסד יסובבנהו, ותמיד יטמין את עצמו כולו בהבורא יתברך שמו, וזהו שאמר הכתוב (איוב ג', כ"ה) פחד פחדתי ויאתיני, או כמו שאמר הכתוב (ישעיה ס"ו, ד') ומגורתם אביא להם, עד כאן לשונו, והוא מספר ליקוטים יקרים דף ט"ז ע"ד, והובא בכתר שם טוב דף כ"ב ע"א עיין שם".

מקור המימרא "על טעם וריח אין להתווכח"

תשובה: מימרא זו לא מצאנו לה מקור ומובא בכל הספרים מימרא עממית רק בב"ב דף פ"ד יש רמז איכא דניחא ליה בחלא ואיכא דניחא ליה בחמרא.

מקור דנקצב לאדם כמה מילים יאמר בחייו

שאלה: מה המקור למה שמפורסם שלכל אחד ואחד נקצב משמים כמה מילים יאמר בחיים וצריך להזהר לא לדבר סתם שמא יגמר לו ההקצבה של המילים כי אז ימות או יפסיק לדבר.

תשובה: מקור הדברים הוא בס' חסידים סי' קס"א. ובס' דרך פקודיך מל"ח לד כ' קבלנו מרבותינו בפסוק נפשי יצאה בדברו שיש שיעור לאדם כמה ידבר כל ימי חייו ואם ירבה לדבר שלא במקום מצוה הנה ממעט החיות של שונאי ישראל וזה נפשי יצאה בדברו וכ"ש הוא בדבר ח"ו דברים אסורים לה"ר ורכילות וכיוצא עכ"ל וכזה הביא החיד"א בס' מראית עין חולין פט בשם הרח"ו ובזה ביאר מה יעשה אדם אומנתו בעוה"ז יעשה עצמו כאילם דכיון דבכל דיבור נגרע מחייו לכן כשיעשה עצמו אלם ירויח החיים וזש"א שם יכול אף לד"ת שכל דיבור גורע חייו ח"ו ת"ל צדק היינו התורה תדברון כי אדרבא נותנת לו חיים עיי"ש. ובספר רגל ישרה להרה"ק רצ"א מדינוב זצוקל"ה מערכת ת' אות תיבה כ' וז"ל שמעתי מאת כבוד אדמו"ר הקדוש מוה"ר מנחם מענדל מרימינוב זצוקל"ה שבדבר אדם דיבור בטל עובר על אזהרת לא תרצח כיון שכל דיבור הוא קומה שלימה וכיון שהוא נותן אותן אותיות הדיבור אל החיצונים הוא כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדיבור הזה שהדיבור נופל בסוד השבירה למקום מיתה ח"ו עד אשר ישוב האדם אל ה' ויקבץ נדחו והבן.

מקור ד100 בהוב"ש כאמן אחד ו100 אמנים כאמן יש"ר ו100 איהש"ר כמילה א' של תורה

שאלה: נא לחפש מקור:
ברוך הוא וברוך שמו אחד שכרו גדול מאוד
100 ברוך הוא וברוך שמו שווה אמן אחד
100 אמן שווה 1 איהש"ר
100 איש"ר שווה מילה אחת של ת"ת.

תשובה: מה שכתבת על אמירת אמן כן מובא בשם הסבא מקלם רק מוזכר אלף פעמים, עי' בספר לאנוש בינה להר"ר ראובן מלמד עמ' ר"ט וכן הובא בשמו בזכרון יוסף עמ' ע"ד ובעוד כמה ספרי מלקטים.

מקור בדברי הפוסקים להשמיט הפעם השלישית

שאלה: כמדומני יש כלל בדברי רבותינו שדרך התנא (והפוסקים וכו' להשמיט הפעם השלישי של הסט כאילו כתוב וכו', לדוגמא כתב השו"ע (יו"ד סי' קפ"ט סעיף י"ז) קפצה וראתה קפצה וראתה קבעה לה וסת ושם לא הזכיר אלא ש"קפצה וראתה" ב' פעמים אך כמובן מיירי כשאירע לה כן ג"פ (דאל"כ אינה וסת קבוע). ובזה השמיט השו"ע הפעם השלישי של הסט. היכן מופיע כלל זה בספרים של אוספי הכללים (שדי חמד, חיד"א, וכדו'.

תשובה: עי' אור שמח פ"ו מנזקי ממון הל' ז' שהביא כלל זה.

מקור למימרא אין הקב"ה מונה דפים אלא שעות

תשובה: מקור המימרא הוא בפלא יועץ בערך לימוד, וכן בבית אהרון [קרלין]. והמקור הוא בחמדת ימים לענין מי שניעור בליל שבועות דמשל הקדמוני אומר הקב"ה מונה עיתים אבל אינו מונה דפים.

מקור דאין השכינה שורה אלא כשיש אחדות

שאלה: לכב' המערכת הנפלאה בעלת אהבת חנם, תודה לכם על כל הטרחות שעשיתם ושעושים בשבילי ובשביל כל עם ה'. שאלתי ובקשתי:

כתוב בחיד"א בכמה מקומות בשם חז"ל עה"פ "והוא באחד" שאין השכינה שורה אלא כשיש אחדות. וחיפשתי ולא מצאתי חז"ל זה רק ראיתיו בס' חרדים (כמדומה שהחיד"א באיזה מקום הביא את זה בשמו) ובחרדים במקום אחד כתב זה בשם רשב"י וחיפשתי ורק מצאתי בזוהר משהו שקצת דומה לזה אבל כפי הנראה לא מבואר דרשה זאת ממש ש"אין השכינה שורה אלא כשיש אחדות ואין פירוד" (כמדומה שבאחד ממקומות בזוהר מדבר על פירוד ביחס איש ואשתו) והנני דופק דלתותיכם שתמצאו לי מקור בחז"ל על זה ושכמ"ה.

תשובה: שאלת חכם חצי תשובה המקורות הם כמ"ש וכן נמצאת דרשה זו בשל"ה ועוד וברור שהכונה למש"כ בזהר ויקרא דף פ"א ע"א דמדייק הלשון בפס' בדיוק כמו שהביא החיד"א מדכתיב והוא באחד ולא כתיב והוא אחד ושם אומנם מיירי לענין איש ואשתו אך צ"ל דמשם למדו לכל מקום שיש אחדות.

מקור דברי הח"ח דבלימוד הל' לה"ר מקיים מצות זכור את אשר עשה ה' למרים

שאלה: שמעתי שהחפץ חיים (אולי בס' זכור למרים) הביא בשם הרב שלמה הכהן מווילנא דהלומד הל' לה"ר מקיים מצות עשה של זכור את אשר עשה ה"א למרים. האם ידוע לכם אם זה אמיתי, וא"כ, איפה זה נמצא.

תשובה: דברי הח"ח נמצאים בסוף הספר ממש של זכור למרים ומביא זאת בשם הרב בצלאל הכהן [ולא ר' שלמה כהן] שכתב זאת בהסכמתו לספר החפץ חיים.

מקור לשון הפסוק מאין באו האנשים

שאלה: בתוי"ט (אבות פ"ג מ"א) הביא (מהמהר"ל) לשון של פסוק: 'מאין באו האנשים' ולא מצאתי לשון זה במקרא, ואל מה יכוין [אולי כיון למה שהביא בילקו"ש מלכים רמז רמ"ה]?

תשובה: בענין הלשון מאין באו האנשים בכמה ספרים בביאורי המהר"ל ציינו לפס' ביהשע פר' ב' פס' ד' גבי רחב והמרגלים "ולא ידעתי מאין המה" ושם מופיע לשון מאין ושינה המהר"ל את הלשון דזו היתה שאלת שליחי המלך והעיקר רצה לפרש לשון מאין.

מקור דברי הגר"א דא"א לדמיין כיצד נראה יהודי פשוט בזמן הבית

תשובה: בענין דברי הגר"א מובאת מימרא זו בהרבה ספרים אך ללא מקור, ומצאנו דכבר כתבו דלא מצאו מקור לדברים אלו. [עי' בספר בית קודשינו ותפארתינו].

מקור דברי האלשיך דע"י הברכות מקרבים השכינה מלמעלה למטה כמו שהיה ע"י הקרבנות

שאלה: בספר צפנת פענח חדש בריש ערך ברכה כתב וז"ל: וכתב באלשיך דבזמן שבית המקדש קיים היו הקרבנות מקרבים השכינה מלמעלה למטה, אבל בזמנינו על ידי הברכות שמברכין על השלחן בזה מקרבין השכינה מלמעלה למטה, עכ"ל. ולא מצאתי האלשיך הזה, אלא דומה לזה בפר' אחרי על אבות פ"ג מ"ג. יש מקור יותר טוב לאלשיך הזה?

תשובה: בספר ויקח יעקב כבר כתב ביקשתיהו ולא מצאתיהו ואפשר הכוונה לאמור באלשיך הקדוש ז"ל תורת משה לא במקום אחד אלא בכמה דוכתי שכינה מלמעלה למטה, בבראשית י"ז א' כי באחד משני דרכים יתקיים העולם או על ידי שפע מאתו יתברך הנשפע מלמעלה למטה שנית על יד השראת שכינה בארץ, בשמות כ"ה ח' אמנם בדברים האלה בלל הוא יתברך הדרוש הזה אשר כתבנו והוא כי הלא כמו זר נחשב ישב אלהים על הארץ ומה גם במשכן כעל גבול ותהי תשובתנו כי יש לאל יד הצדיקים בעלי נשמת אלהים חיים בטוב כוונתם בפעולתם הגשמיית במצותו יתברך להשפיע שפע מלמעלה ולהקנות הויית קדושה במעשה ידיהם ולא עוד אלא שיתייחסו לבונים שתי עולמות כאחת כאילו העולם העליון הוא משכנו יתברך למעלה הוא למטה כאילו מאצילים איכות קדושת העליון מלמעלה ומורידים אותו עם התחתון ליחשב המשכן התחתון כשני משכנות יחד עד גדר שתהיה השראתו יתברך בתחתון כהשראתו בעליון. בשמות כ"ז כ' והענין כאשר עד לא נעשה המשכן היה שפע המעמיד העולם הזה מאתו יתברך מתייחס המשכו מלמעלה מן השמים כסאו יתברך למטה לארץ ברכת אכילה מלמטה למעלה. ויקרא ט"ז ג' ולמה שענין האכילה הוא להעלות את

ארבעה חלקי העולם אל השלמות ואין דרך העליה דק מלמטה למעלה. ועי' עוד באלשיך פרשת עקב י', י"ב.

מקור לא לגדל כלב בבית

שאלה: האם יש מקור למה שאומרים העולם דאסור לגדל כלב בבית ומטעימים כי אליהו הנביא לא נכנס לאותו בית.

תשובה: מצאנו בכמה ספרים שכתבו כן בלי שום מקור ולאחר חיפוש לא מצאנו מקור. עי' ספר שים שלום סי' נ"ח ועוד.

מקורות דבזמן המשיח יתרפאו כל הבעלי מומין

שאלה: רציתי לדעת מה המקור של ימות המשיח בעלי המומים יתרפאו. כמדומני ששמעתי מעשה מהסטייפלר זצ"ל שכהן אחד שהיה איטר שאל אותו מה הוא יעשה כשיבנה בית המקדש. והסטייפלר השיב שבלא"ה כל המומין יתרפאו. אבל איני יודע מיהו בעל השמועה הזאת.

גם ידוע שיש בחז"ל (כגון ויק"ר כ') שלעתיד לבוא כולם מתרפאין (חוץ מהנחש). ובשמיה"ל בשער הזכירה פ"ח נראה שזה בימות המשיח, אבל לא ברור שם ממה יתרפאו. אשמח לקבל עוד מקורות בעניין.

תשובה: בענין הרפואה לעת"ל, עי' במדרש אותיות ר"ע אות א', ובבראשית רבה רפצ"ה ובמדרש תנחומא ב'. [ועי' בבפסחים דף ס"ח ע"א] ועי' בדרך מצוותיך ל"א/א. והסיפור על הסטייפלר נמצא בפניני קה"י ח"א עמ' קכ"ז. ועי' עוד בספר אגרות דברי אמונה אגרת מ"א. ובספר אשי ישראל ב' עמ' נ' ובברך משה עמ' רס"ו.

מקור לאמירת פ' המן שמו"ת ביום ג' דפ' בשלח

שאלה: רציתי לדעת האם יש מקור נאמן למנהג לומר פרשת המן דוקא ביום שלישי לפרשת בשלח, שנים מקרא ואחד תרגום? (שמעתי שזה מהרב מנדל מרימנוב, ז"ל, אבל מישהו שאל אותי איפה כתוב.)

תשובה: המקור נמצא בילקוט מנחם תשנ"א בהוספות ומילואים עמ' רצ"א ערך פרנסה מובא בשם הרה"ק רבי שלום מסטרופקוב שהיה רגיל לומר בשם הרה"ק מרימנוב שסגולה לפרנסה לקרוא פרשת המן שניים מקרא ואחד תרגום ביום ג' פרשת בשלח [עי' בלוח דבר בעיתו], חוץ מזה אין שום מקור.

מקור לחידת הפרחים שבחנה מלכת שבא את שלמה המלך

שאלה: אשמח לדעת אם ישנו מקור למדרש שבו בחנה מלכת שבא את חכמת שלמה האם יזהה פרח אמיתי בין פרחי סרק והוא זיהה ע"י דבורה שישבה על הפרח האמיתי ובאה בעצם להוכיח לו את שאמרה לו כשעקצתו בעבר - שאם לא יהרגנה היא תגמול לו (בדומה למשל הידוע עם הארי שנלכד ברשת והעכבר).

תשובה: בענין חידות מלכת שבא עי' חידותיה בתרגום שני על אסתר א' ג' שהביא ג' חידות ועי' מדרש משלי פ"א עוד ד' חידות ועי' במדרש חפץ הוצאת מוסד הרב קוק ששם בח"א בפרשת תרומה מביא בהגהות מדרש חפץ שהעיר עליו בהערות של במדרש משלי בהוצאת שלמה בובר שמצא עוד מדרש חפץ עם י"ט חידות ושם מביא את כל החידות ובין כל החידות לא נמצאת החידה של הפרחים רק הביא בספר צורף טוב ירושלים ח"א עמ' 756 בשם אגדה עממית. שכמובן אין לכך שום מקור.

מקור דדוד אמצעו של עולם וביאורו

שאלה: היכן המדרש שדוד הוא אמצעו של עולם.

עוד שמעתי שאפשר לדעת ולפרש זמן ביאת המשיח שהוא מחצי ימיו של דוד המלך והיא שנת ב"א תתפ"ט דהרי דוד נולד בשנת תתנ"ד ונפטר בשנת תתקכ"ד וא"כ אמצע שנותיו בגיל ל"ה היא שנת ב"א תתפ"ט ואם אז היה אמצעו של עולם א"כ אם נוסיף עוד ב"א תתפ"ט יעלה תשע"ח שאז יבוא משיח בב"א. האם אפשר לפרש כן.

תשובה: מקור המדרש הוא במדרש שיר השירים על הפסוק באחד ענק מצורוניך זה דוד שהיה באמצע הדורות. והנה הביאור שכתבתם הוא ביאור מחודש ושערי הדרוש והרמז לא ננעלו. אך בפשוטו ביארו ע"פ הפסיקתא דר"כ פ' החדש [הו"ב צד נ"ג] כי מאברהם ועד שלמה ט"ו דורות וממנו עד צדקיהו המלך האחרון ט"ו מלכים עיי"ש וכעין זה גם בשמות רבה פרשה ט"ו /כ"ו.

מקור ללשון "שערי תירוצים לא ננעלו"

תשובה: שערי תרוצים לא ננעלו הוא בט"ז יו"ד סימן קע"ג סקי"ח, וכבר נזכר לשון זה קודם לו בצידה לדרך בכ"מ. ובספר בעקבות היראה [קפלן] כתב דהוא לשון הרמב"ם ולא מצאנו.

מקור למימרא אין חכם כבעל הניסיון

תשובה: מקור מאמר זה הוא בספר העקידה שער י"ד אין חכם כבעל נסיון וכ"כ בס' מאור עינים סו"פ נשא ובשו"ת חת"ס יו"ד כ' הנסיון הוא עד נאמן יותר מכל הסברות הבנויות על ראיות.

מקור דכ''ד אלף תלמידי ר''ע היו גלגול של כ''ד אלף שמתו ע''י שמעון ולוי בשכם

תשובה: כתב הרמ''ע מפאנו בעשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח''א ס''ג וכן בספר גלגולי נשמות אות ע' כי בשעה שלקח שכם את דינה הטיל בה זוהמא ואנשי שכם שנימולו נדבק בהם ניצוץ קדוש אך מאחר שהיה שלא לשמה על כן נהרגו בשכם כ''ד אלף אנשים ודינה נשאת אחר כך לשמעון וילדה לו אח שאול בן הכנענית ומבואר בתרגום יונתן בראשית י' שהוא זמרי בן סלוא וזמרי היה גלגול שכם וכזבי היה לה ניצוץ מנשמת דינה ועל כן נתאוה זמרי לכזבי ונהרגו על ידו כ''ד אלף מישראל בשטים שהם היו גלגול כ''ד אלף הרוגי שכם ושוב אחר כך נתגלגל זמרי ברבי עקיבא וכזבי נתגלגלה באשת טורנוסרופוס שנשאה רבי עקיבא וכ''ד אלף תלמידי רבי עקיבא היו אותן כ''ד אלף שמתו בשטים ולכן לא חלקו כבוד זה לזה כי כל אחד היה מכיר את חבירו שחטא בעון שטים ומתו כולם בין פסח לעצרת ואז נטהרו ממש עכ''ד.

מקור דהברזל מחליש את כוח הזכוכית

תשובה: בספר מנחת תודה [תורה] עמ' נ''ז מובא בשם מרן שר התורה הגר''ח קנייבסקי דיש מדרש שברזל מפיג כח הזכוכית [אך לא מצאנו מקומו].

מקור לעשות ''משמר'' בליל שישי

תשובה: בעניין לימוד בליל שישי, עי' בחמדת ימים (והדיון על ספר זה אין כאן מקומו) בחלק שבת קודש פ''א דהביא תיקון ללימוד בליל שישי שיש בו תיקון הברית וכן נהגו בישיבות המקובלים ביחוד בימי השובבים ומשם כנראה נובע מנהג זה.

מקור למנצח ואנא בכח בצורת המנורה

שאלה: אשמח מאוד לדעת מה המקור של אנא בכח בצורת המנורה ולמה תועלתו וסגולתו.

עוד שאלה בענין זה ידוע שיש גם למנצח בנגינות מזמור שיר בצורת המנורה האם ישנם עוד מזמורים או שמות קדושים בצורת המנורה.

תשובה: בענין תפילת אנא בכח בצורת מנורה מקורו ע''פ מה דאיתא בתקוני הזהר דף ק''ד כי ז' השמות אבגית''ץ וכו' הם שבעה נרות הקדש על שבעה קני המנורה. עוד נמצאת גירסא עתיקה לענין אמירתו בחנוכה כי יסודתו בהררי קודש מהרה''ק כעל אוהב ישראל מאפטא זצ''ל שהנהיג לומר אנא בכח ז''פ כל תיבה בהדלקת נרות חנוכה ילקוט אוהב ישראל מנהגים אות פ'. וכן האריכו במעלת אמירת למנצח בציור המנורה בספר יראת אל לרוקח ומנורת זהב למהרש''ל ושלמי חגיגה למהר''י אלגזי בשם הרמב''ן, והחיד''א בצפורן שמיר סימן ב' אות י''ח ובמדבר קדמות מערכת ד' אות כ''ב, והא''ח בעוד יוסף חי פ' ויגש אות ג', ובבא''ח פ' מקץ ש''א אות ד', ובשמן ששון על שעה''כ דרוש ה' דספירת העומר, וכן האריך בזה הגרי''מ הלל בקובץ מקבציאל חלק ל' דף קצ''ו וכן מוהר''פ זביחי בספר מזהב ומפז דף שי''ט.

לא מצאנו עוד תפילות בצורת מנורה.

מקור בשו"ת ר' בצלאל אשכנזי בענין שיירה שבאה בפסח ממצרים לא"י

שאלה: ראיתי מי שהביא שבשו"ת ר' בצלאל אשכנזי סי' טו הזכיר שהיתה שיירה שבאה בפסח ממצרים לא"י, אך לא מצאתי שם מאומה, גם לא בעזרת חיפוש באוצר החכמה [זו תשובה ארוכה ואולי פיספסתי משהוא, אך השתדלתי]. אשמח לעזרה למצוא זאת.

תשובה: בענין השיירה המופיע בשו"ת בצלאל אשכנזי מדובר בעלייה לרגל לירושלים ולמקומות הסמוכים לה כקבר שמואל הנביא וקברי האבות בחברון העלייה לרגל למקומות אלה הייתה מסורת בקרב יהדות הגולה ובעיקר בקרב יהודי המזרח מדי שנה בערב פסח יצאה ממצרים שיירה גדולה למטרה זו. גודלה של השיירה הפך אותה לגורם בולט מאד בחיי העיר בתקופת הפסח עלו מחיריהם של מצרכי מזון בירושלים ולעתים אף נוצר מחסור בשל הגידול הפתאומי במספר התושבים בעיר. יהודי מצרים התנהגו בעיר בחפשיות שלא הייתה מקובלת שם והעשירים שבהם אף קנו בה נכסים כתוצאה מכך ניסה הממשל לעכב את כניסתה של שיירה זו וייתכן שהדבר אף יצא אל הפועל ביטולם של נסיונות אלה היה כרוך תמיד בתשלום למושל העיר ומפני דבר זה חשש ר' בצלאל אשכנזי. [עי' בספר הקהילה היהודית המצרים במאה הי"ז נמצא באוצר החכמה].

מקור דברי המהר"ל דמזכירים בגט הנהרות שסביבותיה, משום שהארץ יונקת את תכונתה מהן

שאלה: שמעתי שהמהר"ל מפראג מפרש שמזכירין את הנהרות שבאזור כתיבת הגט מפני שהארץ יונקת את תכונתה מהנהרות אשר סביבותיה. איפה נמצאים דבריו הלזו (או דברים הקרובים לזה אפי' אם אינם מהמהר"ל)?

תשובה: לא מצאנו.

מקור בספר בית יעקב לטיגון כבישול

שאלה: בקהלת יעקב (מענה לשון ח"ב אות רס"ב) כתב ועי' בבית יעקב סי' ל"ה. ואיני יודע למי כוונתו. שחיפשתי בסי' ל"ה ולא מצאתי. ואולי הכוונה לבית יעקב אחר האם תוכלו לעזור לי בזה.

תשובה: המקור בדברי הקהלת יעקב לספר בית יעקב לענין טיגון כבישול, הנה המ"מ שם סי' ל"ה הוא טעות, והסי' הנכון הוא בבית יעקב [לר' יעקב בן שמואל] סי' כ"ד. וכ"כ המהר"י אלגאזי בעצמו בספרו קהלת יעקב לשון תורה אות רל"ד.

מקור דביהמ"ק בחלקו של בנימין משום שלא השתחווה לעשו

תשובה: ע"ד שאלתך היכן המקור בדברי חז"ל שביהמ"ק נבנה בחלקו של בנימין משום שלא השתחווה לעשו?

מצאנו כן בתרגום שני על אסתר פ"ג פסוק ג'.

אם יש מקור דמי שמוזכר שמו בחז"ל היה יכול להחיות מתים

שאלה: אשמח לדעת אם ידוע לכם מקור למה שכתבתי להלן, מילדותי זכורני שמועה המיוחסת להגר"א, כי מי שזכה ושמו מוזכר בחז"ל, הרי שהיה גברא רבא. או כגירסא אחרת הגורסת שכל מי שנזכר שמו בחז"ל, יכול היה להחיות מתים.

תשובה: בענין כל מי שמוזכר שמו בתלמוד יכול להחיות מתים מובא בהרבה ספרים בלי מקור, ועי' בשו"ת ברכת יהודה [להג"ר יהודה ברכה] סי' י"ז כלל ד' דכבר כתב דלא מצינו מקור לממירא זו לא בדברי רבותינו הראשונים ולא בדברי רבותינו האחרונים ובספר כרם יוסף על מס' בב"ק עמוד תתל"ט שכתב ששלח לשאול את הגר"ח קנייבסקי שליט"א ענין זה והשיב שסמכו העולם על הגמ' בע"ז הנ"ל אולם אין זה מוכרח דקאי על כל מי שנזכר בגמ' ע"כ.

וע"ש שכתב שיש שכתבו ד"ז בשם בספר מגן אבות בחלק העוסק בעניני פלוסופיא להרשב"ץ וכן יש שכתבו בשם החיד"א וכן בשם הגר"א ובשם השל"ה ולא נמצא שם, ועי' בס' שומר אמונים מאמר צהלי ורני פ"ד שכ' וז"ל וכשסידר מר בר רב אשי הש"ס היה בין שני הרים גדולים והקיפו אותו ענני הכבוד ובצירוף ובהסכמת כל פמליא של מעלה נחתם הש"ס והיה אח"כ א' מן הקדושים גדולי הדור אחר חתימת התלמוד ורצה שיזכירו שמו בתלמוד ושאלו אותו אם יכול להחיות מתים כמובא בגמ' ע"ז דף י' ע"ב אצל מעשה של רבינו הקדוש שהחיה רבי חנינא בר חמא אחד מעבדי אנטנינוס ואמר לו אנטנינוס לרבי ידענא זוטי דאית בכו מחיה מתים כי היה דבר קטן מן הקטנים אצלם להחיות מתים כמו לאחר יד כנראה מכ"מ בש"ס עכ"ל.

מקור ללמוד בליל שנת כ' [תיפח], וכן בליל שנת י"ד

תשובה: בענין לימוד בליל כ', דברי החסד לאברהם (זקנו של החיד"א) העתיקו לשונו מהר"א פאפו בספרו אורות אלים סימן תרט"ז דף ס' ע"א, וכעי"ז כתב בספר אור השנים לר' אריה ליב הלוי עפשטיין תלמיד הגר"א בתחילת ספרו וז"ל קבלתי מרבי המובהק החריף והבקי הישיש מו"ה יצחק אייזיק זצללה"ה שבליל הנכנס לי"ד שנה משני האדם אחר י"ג שנה שלימות, וכן בליל הנכנס לכ"א שנה אחר כלות כ' שנה שלימות כאשר יסכים האדם בדעתו באותו לילה לעבודת השי"ת ויתעלה כן יצמיח ויעלה והוא בדוק ומנוסה.

מקור דתחית המתים יהיה בחודש תשרי

שאלה: האם יש מקור שתחיית המתים לעתיד לבא יארע בהושענא רבה או ביום אחר בחודש תשרי ודלא כד' הטור בשם רב האי גאון.

תשובה: לא מצאנו מי שמפרש שתחיית המתים תהיה בחודש תשרי רק זאת כתוב דמתים שהחיה יחזקאל היה בחודש תשרי.

מקור לצאת עם הפנים לכותל ולא להפנות הגב אליו

תשובה: בענין המקור לצאת מן הכותל כשפניו לכותל ציינו לעי' סוכה מ"ח ע"ב כל העולים למזבח עולין דרך ימין ומקיפין ויורדין דרך שמאל ופרש"י ד"ה ומקיפין וכו' והאי דאין חוזרין על העקב דא"כ נמצא מהלך לצד שמאלו שהרי פניו למזבח ואינו מחזיר לו אחריו והטעם דאסור להחזיר אחוריים למזבח ה' דזה מגונה ומזה הטעם כשבאין לכותל המערבי נוהגין לחזור עם פניו לכותל בלי להסתובב אחורית שהרי השכינה שם.

עוד ציינו למג"א סי' קל"ב ס"ק ו' דכתב כשיצא מבית הכנסת לא יצא ואחוריו להיכל אלא יצדד וכן בירידתו מהתיבה (עמק הברכה בית הכנסת אות מ"א בשם ראשית חכמה שער היראה). ועי' בארחות רבנו ח"א עמ' ש"כ וח"ב עמ' ק"נ ואשכבתיה דרבי ח"ב עמ' קס"ח ושם כתב דהלך כחמשה עד שבעה מטר ואחר כך צודד פניו לצד שמאל שלא יראה את הכותל עד שהגיע לרחבה העליונה. וכן נשאל את הגר"ח קניבסקי כשאדם יוצא מהכותל המערבי האם יש ללכת עם הפנים לכיוון הכותל והשיב לו ילך לאחור. אמנם הגרש"ז אוירבך לא הקפיד בדבר הכותל המערבי, עי' הלכות ומנהגים עמ' כ"ז הערה ט"ו.

מקור הסיפור על שלמה המלך שהראה ליואב את ההסבר על הפסוק כרחם אב ולא כרחם אם

תשובה: מקור המדרש על יואב הוא במדרש רבתי בראשית פרשת וישלח ל"ג ג' עמ' ק"נ, וכן באוצר המדרשים בערך יואב בנספח עמ' 213 מובא ביתר אריכות. וכן בספר מקדש מעט על תהילים.

ביאור מדוע שר הכלבים נקרא חריץ

שאלה: מה המקור והביאור של מה שכתב ספר "זרע קודש" (הגדה של פסח) ששר הכלבים נקרא "חריץ".

תשובה: בענין שר של כלבים כ"כ המגלה עמוקות והביאו החיד"א וכתבו דחריץ הוא ז"פ דם.

מקור דסוכה תגן מזרם ומטר רומז לבל תוסיף ובל תגרע

שאלה: ישנו וורט האומר שסוכה תגן מ"זרם" ומ"מטר" (עי' ישעיה ד' ו') רומז לבל תוסיף ובל תגרע. דיש לנו רמ"ח מ"ע. זר"ם - הוא א' פחות מרמ"ח. מט"ר - הוא א' יותר מרמ"ח. האם ידוע לכם המקור לדברים אלו?

תשובה: בענין הרמז מזרם וממטר ענין זה נזכר בהרבה מאוד ספרים ורובם הביאו זאת בשם בעל ערוגת הבושם, ויש שהביאו זאת בשם זקני חב"ד, וכן מצאנו בספר שמן למנחה לר' אשר אשיל וייס הי"ד עמ' קל"ז, וכן יש עוד הרבה מספרי זמנינו שכתבו זאת בעצמם.

מקור לאימרה צדיק גוזר והקב"ה מקיים

תשובה: מקור המימרא הוא במו"ק ט"ז ע"ב א"ר אבהו ה"ק אלקי ישראל לי דבר מצור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה ומבטלה [פר' הצדיק] וי"ג והוא מבטלה, ובזוהר שמות ט"ו ע"א נאמר "אלא הוא גוזר וקב"ה מקיים קב"ה גוזר ואיהו מבטל והיינו דתנן מאי דכתיב מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים הקב"ה מושל באדם ומי מושל בקב"ה צדיק דאיהו גוזר והצדיק מבטלה.

מקור לדברי החוזה מלובלין דמרומז בתיקוני זוהר דבעקבתא דמשיחא יהיה בעולם סידור עם כוונות

שאלה: הרה"ק החוזה מלובלין זצ"ל כתב בהסכמתו לסידור כתר נהורא וז"ל ומרומז בתיקוני זוהר בכמה אתר שיהיה בעולם סידור ובכוונות בעקבות משיחא עכ"ל.

אולי תוכלו לפענח היכן מרומז כן בתיקו"ז וייש"כ.

תשובה: בענין דברי החוזה מלובלין על סידור בכוונות הנה מובאים דבריו בהרבה מקומות אך לא מצאנו את מקורו וכן לא מצאנו מי שכתב מקור לדבריו.

מקור למימרא כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו

תשובה: בענין כל הרודף אחר הכבוד, עי' במסילת ישרים פכ"ב דהביא מימרא זו וציינו לערובין דף י"ג ע"ב אך שם אמרינן בשינוי קצת "שכל המשפיל עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו, וכל המגביה עצמו הקדוש ברוך הוא משפילו. כל המחזר על הגדולה - גדולה בורחת ממנו, וכל הבורח מן הגדולה - גדולה מחזרת אחריו", ועי' בירושלמי בע"ז דף י"ח ע"ב זה שרץ אחר הכבוד אחר זה שבורח מהכבוד עיי"ש. [העירונו אח"כ השואל דבמדרש תנחומא ויקרא ג' נאמר כל הרודף אחר השררה וכו' הכל באותו לשון רק שינה הלשון כבוד בשררה].

מקורות שיש איסור (או עכ"פ לא ראוי) להסתכל על חילולי שבת

תשובה: בענין לראות חילול שבת מובא שהבעש"ט הקדוש זצוק"ל מעולם לא ראה חילול שבת פעם אחת נזדמן שראה חילול שבת ועשה שאלת חכם ואמרו לו שפעם אחת שמע שדברו לשון הרע על תלמיד חכם ולא מיחה וכיון שתלמיד חכם הוא במדרגות שבת [זוה"ק ח"ג כ"ט ב'] מחמת זה נתפס הבעש"ט הקדוש בנסיון זה לראות חילול שבת. עוד נכתב על החזון איש זצ"ל פעם אחת טייל עם הגר"ש ברזם זצ"ל בליל שבת קודש ולפתע הבחינו מרחוק באור הבוקע ממכונית מתקרבת רבינו תפס להגר"ש בידו והלכו לצד שם היו קוצים גבוהים המתלוה עמו טען שהקוצים מכאיבים לו אמר לו רבינו כדאי שידקור העיקר לא לראות חילול שבת. עוד מובא במעשה איש ח"ג דהחזו"א זצ"ל פעם הלך לטייל בשבת עם תלמיד ברחוב הנקרא כיום רחוב חזק איש לכיוון רמת יצחק כשהגיעו לאזור רחוב רשב"ם ביקש רבינו לחזור לכיוון בני ברק בנימוק שאין ברצונו לראות חילול שבת התלמיד המליץ להמשיך ואכן הגיע רכב מכיוון רמת יצחק רבינו נצטער מאד ואמר כי ראיה בודדת של חילול שבת מזיקה לנפש גם אם בדרך כלל נמנע מלראות. וע"ע בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"א סימן קנו שהביא ראיה לזה שכמו שיש מצוה לראות דברי מצוות הנעשים ברוב עם כמבואר ביומא דף ע', כך יש איסור לראות דברי עבירה הנעשים ברוב עם. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סימן ע"ה ובספר בינה ודעת דיני מחללי שבת בימינו פרק ח' אות מ"ח.

מקור דלעת"ל תרד אש מן השמים לבחור בכשרים מישראל

שאלה: בספר דברי שמואל להרה"ק רב שמואל וינברג מסלונים זיע"א (האדמו"ר מסלונים בין השנים תרמ"ד –תרע"ו) בפרשת נח מביא מדרש מופלא וכבר נילאו הלומדים החסידים למוצאו. ומפני דיוק הדברים להקל על מלאכת החיפוש אעתיק את דבריו כלשונו: והנה איתא במדרש כי בימים שלפני הגאולה האמיתית כאשר יצטרכו להקים את ביהמ"ק, ויתפלגו בני ישראל לשני צדדים, הכשרים באמת יחפצו באותו כה"ג שהם יבחרו בו כמתאים לעטרה זו, ואילו הפורקים עול יאמרו שהם היהודים האמיתים, והם הם שצריכים לבחור את הכה"ג כפי הבנתם, ויכריעו אז ביניהם כדרך בחירה שהיתה בימי אליהו ז"ל, דהיינו שיעשו סימן שכל מי שיענו אותו באש מן השמים האמת איתו והנסיון הגדול יהיה אז באופן זה שהאש מן השמים תרד לצדם של אלו שהתרחקו מן התורה והם הצליחו במלחמתם. אך זה יהיה הבירור האחרון , כי הכשרים באמת לא יתבטלו אפיו בפני המופת הזה. מה המקור לזה?

תשובה: בענין ירידת אש מהשמים לא מצאנו מקור לכך רק יש שהביאו זאת בשם ר' ישראל מרוזין ויש בשם הגר"א ויש בשם הבעש"ט.

מקור לתפילה שאדם לא יהיה אלמן ואשתו לא תהיה אלמנה

תשובה: ענין זה מובא בשיר הקדמת המדקדק רבי אליהו בחור [שלא היה בחור] בעל מחבר ספר התשבי בספרו מתורגמן וז"ל אנא אלי לי ולאשתי החסד גם האמת מן שהיא לא תהיה אלמנה ואני לא אהיה אלמן יחד נמות ובגן עדנות תוך חיקה אישן עד לזמן יבוא הקץ ואזי נקיץ ולחיי עד יחד נזדמן. והיה מעשה שמתו איש ואשתו רצוף. וציין מרן הגר"ח קנייבסקי לספר זה.

בענין מנהג ההשכבות שעושים הספרדים

שאלה: בשער המצות לרבנו האר"י כתוב בפר' ויחי בסופה שרבנו היה מלעיג על אלו שהיו עושים השכבה ארוכה כדרך החזנים בספרד. האם מה שהיה מלעיג זה אוסר לעשות את ההשכבה הארוכה "מנוחה נכונה" וכו' או שרק לא היה אוחז מזה ואין איסור לעשותה לקהילות שכן נהגו בהשכבה הארוכה. וכן האם לגדולי הדור מותר לעשות השכבה זו ולהמון העם לא. אשמח אם תפרטו לי בזה.

תשובה: בענין דברי האר"י שהיה מלעיג על השכבות ארוכות כתב רבינו חיים פלאג"י בשו"ת חיים ביד ס' קכ"ה אות כ' השכבה ידוע דברי האר"י ז"ל שהיה מלעיג על השכבות וכמו שהביא רבינו החיד"א ז"ל אלא דאני מרגיש דאיכא נחמה גדולה לאבלים בשומעם ובפרט כשהש"ץ יודע להגדיל המדורה ואיכא יקרא דחיי. ועי' בדברי שלום ח"ה עמ' רפ"ח מש"כ בזה, ובספר מגן אבות יו"ד [לבהר] עמ' ת"ג תשובה לבאר המנהג אחר דברי האר"י.

טעם דכתב יד בספרד ומרוקו נקרא חצי קולמוס

שאלה: מדוע הכתב יד שהיינו כותבים בו בספרד ובמרוקו נקרא חצי קולמוס.

תשובה: כתב חצי קולמוס, נקרא על שם צורתו שהאותיות שבורות ומסולסלות ותלויות זו בזו וכתיבתן מהירה, משא"כ בכתב קולמוס גמור שהאותיות צריכות להיות שלמות ומרובעות ונפרדות.

דברי הח"ח דהקב"ה ברא כמה סוגים של יהודים

שאלה: בחפץ חיים על התורה מובא שמשהו שאל אותו למה צריך כל כך הרבה סוגים של יהודים, אשכנז, ספרד, חסידים וכו' וענה עם משל שמלך שרוצה להראות כח הצבא שלו מראה כל הסוגים - חיילים, טייסים, רב חובל וכו'.

תשובה: דברי החפץ חיים נמצא בחפץ חיים על התורה דברים י"ד א' על הפס' לא תתגודדו.

מקור דהקב"ה מוחל לעוונותיהם של הנוכחים בברית מילה כי אליהו הנביא לא יכול להיות במחיצתם בלי זה

תשובה: בענין המקור שה' מוחל לעוונותיהם של הנוכחים בברית מילה כי אליהו הנביא לא יכול להיות במחיצתם בלי זה, כ' המהר"י מולכו בס' שלחן גבוה בחיו"ד הל' מילה סי' רס"ד ס"ק י"ב וז"ל ולפי המדרש שאמרו שאין אליהו בא לברית מילה אלא א"כ מכפר הקב"ה את כל עוונות הנמצאים שם והביאו הרב חמדת ימים בקיצור בחלק הב' סוף פרק ז' ובפרט למה שאמרו שאליהו שואל כפרת הנמצאים שם אצל כסאו וכו' ובכל יום ויום שיש מילה הקב"ה גוזר על אליהו שילך וימצא שם משום שאמר קנא קנאתי וכו' והפה שאמר כי עזבו בריתך יאמר שקיימו וכו' וע"ז שמעתי שיש במדרש שאם יש איזה רשע באותה המילה אומר אליהו להקב"ה איני הולך לשם משום פלוני הרשע שיש שם הרומז שיש שם והקב"ה מוחל כל עונותיו כדי שילך אליהו לשם. ועי' בס' אגרא דפרקא אות קמ"ו שכתב שם בשם הרב הקדוש מהר"ש מקראלין שאמר בשם המדרש שבשעה שאמר הקב"ה לאליהו שיצטרך להיות בכל ברית מילה שבישראל אמר אליהו רבש"ע אתה יודע שאני מקנא לשמך יתברך הנה אם יהיה בעל הברית בעל עבירה לא אוכל לסבול להיות שם והבטיחו השי"ת שיכפר לבעל הברית ואז יהיה ריקן מעבירות, והשיב עוד אפשר יהיה המוהל בעל עבירה הבטיחו השי"ת גם לו, השיב עוד אפשר יהיה הקהל העומדים שם עבירות ולא אוכל לסבול הבטיחו השי"ת שיכפר לכל ע"כ, וכתב שם שזה מרומז במה שנאמר לפנחס שהוא תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל כי ומדתו קנאה והוצרך להיות אצל כל ברית ולא יוכל על ידי זה גורם הכפרה לישראל כי הוצרך השי"ת כנ"ל עכ"ד יעו"ש. והובא גם בס' טעמי המנהגים עניני המילה בקונטרס אחרון מאמר ד' אות ז'. וכ"כ בבני יששכר תשרי מאמר ד' ס"ק ז', ועיי"ש מה שכתב לפרש בזה ותרווה צמאונך.

מקור אמירת עשרת הדברות בט"ו בשבט

שאלה: מנהג אר"ץ לקרוא ביום ט"ו בשבט (או בשבת בשלח) עשרת הדברות בערבית שערך רס"ג, האם יש מקור למנהג זה בספרי הראשונים והאחרונים? (כי רק ראיתי זה בס' דרך אר"ץ ובמאמרו של ר' שחמה נויבירט בקובץ אור ישראל)

תשובה: שמחנו לקבלת מכתבכם בענין קריאת עשרת הדברות, אחר חיפוש מצאנו מנהג זה מובא רק בלוח דבר בעיתו ובמגילת משה עשר בשבט [קלירס] שהביאו מנהג זה של קהילות אר"ץ. אומנם יש לציין שבד"כ ט"ו בשבט יוצא סמוך לקריאת פרשת יתרו שבה עשרת הדברות ואלי מכך השתלשל ענין זה.

מקור שבנ"י חשיבי דבר שבמנין

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש מקור בספרים שבני ישראל יש להם דין "דבר שבמנין"?

בענין מנין בני ישראל, כ"כ המהר"י אלגזי בספר שארית יעקב במדבר בשם הר' ר' העשל, וכ"כ ר' יהונתן אייבשיץ בספר מדרש יהונתן פר' כי תשא, וכ"כ השל"ה ור' צדוק, וכן הביאו בשם חידושי הרי"ם והדברי חיים, ועוד הרבה ספרים אחרים.

מקור דזרש נתגיירה, ומדוע לפי"ז אומרים ארורה זרש

שאלה: האם מובא בחז"ל שזרש עלתה לא"י והתגיירה ויצא ממנה רב שמואל בר שילת, וא"כ מדוע אומרים ארורה זרש.

תשובה: בענין מקור שזרש ברחה לא"י והתגיירה מצאנו בתרגום אסתר ט' י"ד. שזרש ברחה עם שבעים בניה אך לא מוזכר שברחה לא"י. אך בספר ליקוטי אמונת עיתך [להר"ר משה וולפסון] עמ' רכ"א וכבר אמרתי בזה בדרך השערה שברחה לא"י ולכן שם נמצאו בני בניו של המן בבני ברק. וזה חידוש גדול ועיי"ש מה שביאר בענין ארורה זרש. אך מצאנו עוד בספר ארץ צבי על התורה שהביא בשם מדרש שמואל שבאותו לילה ברחה לארץ ישראל ונתגיירה והיא היתה מעוברת מהמן ומכאן התחיל זרעו הכשר עכ"פ מלידתו ולא מעיבורו.

מקור המודעות בבתי כנסת להפקיר דברים שהונחו שם יותר מזמן מסוים

שאלה: ביהכנ"ס מוכר ספרים שהופקרו על ידו האם הם עושים ברשות ומנין שאם כתבו שלט שיופקרו החפצים שמונחים אצלם עד תאריך מסוים – יש כח אכן בזה להפקיר. מי דן בזה בספרי השו"ת.

תשובה: בענין התנאי שכותבים במודעות בבתי כנסת ומקואות לענין אבידות, כ"כ באגרות משה חו"מ ח"ב סי' מ"ה ובמנחת יצחק ח"ח סי' קמ"ו ובשבט הלוי ח"ט סי' ש"ח א' וכ"כ בספר השבת אבידה כהלכה בהערות שם בשם הגר"נ קרליץ שליט"א. ועי' שם בסוף הספר קוטרס מהגר"מ פיישטיין וכן שמענו מגבאי אוצר הספרים בישיבת מיר שכן הורה להם הגרי"ש אלישיב.

מקור המדרש דבתחית המתים יקראו לפי אלף בית

שאלה: בספה"ק אוהב ישראל (בליקוטים) כתב: איתא במדרש שלעת תחיית המתים יקראו אותם על שמם, על פי אלפא ביתא. אברהם בנימין. ועוד איתא שמי שיש בו מדת ענוה יעמוד תחלה בתחיית המתים.

האם תוכלו למצוא את המקור של "איתא במדרש" ושל "עוד איתא".

ישר כוחכם על פעלכם החשוב והנפלא!

תשובה: בענין המדרש שכתבת כבר כתבו בספרים שלא נמצא אצלינו מדרש זה, עי' באוצר אפרים [להרה"ג ר' אפרים פישל שטיין שליט"א תשס"ט] במדבר ב' פרשת שלח עמ' תתמ"ד ושם ציין שכבר כתב כן בבית אלקים למבי"ט שער היסודות פנ"ה.

מקור דתגלחת קשה לתשמיש המטה

שאלה: ביעב"ץ על אבות דרבי נתן [מובא בילקוט מפרשים של וגשל, על אבות דרבי נתן, יש הוצאות אחרות שאינו מובא שם, ואכ"מ] (פרק מא הלכה ו) הביא: שאמרו חז"ל שתגלחת קשה לתשמיש המטה, ע"כ. היכן דברי חז"ל אלו.

תשובה: לא מצאנו מקורו בדברי חז"ל ממש, אך מצאנו מציאה ונראה מאוד דזו כונתו דהיעב"ץ בעצמו בספרו מור וקציעה סי' ר"ס כתב "ומי שהוא חלש הטבע והוא נשוי שיש לו לקיים מצות עונה הוא לא יסתפר בערב שבת מפני שתגלחת מחלשת כדאיתא בגמרא דבכורות [צ"ל כמ"ש המגיה ברכות דף נ"ז דאיתא התם עשרה דברים מחזירים את האדם לחוליו ואחד מהם הוא תשמיש] ועיי"ש דכתב עוד ואין צריך לומר בימות החורף שצריך כל אדם למעט בגלוח הראש לגמרי ביחוד בארצות הללו הצפוניות וכמדומה אני יש לי קצת ראיה שאפילו הלל נשיא ישראל לא היה מגלח בע"ש מההוא מעשה דפרק במה מדליקין שבת ל"א א' שהיה חופף ראשו בע"ש ואין לשון חפיפה בדרז"ל אלא בשערות כמ"ש נזיר מ"ב ע"א נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק וכן בחפיפת הטבילה ואין לומר שהיה חופף השער כדי לגלחו בתער כדרך שעושין הספרים כי א"כ מה לו לבעל התלמוד להזכיר ההכנה ולעזוב עיקר הדבר הול"ל והיה הלל מסתפר והיה גם החדוש של ענוה יתרה גדול יתר שהניח הגלוח ויצא.

מקור דהמחלה הנוראה משום שאוכלים בצל או ביצה קלופה

שאלה: מקור או בדברי חיים או בדברי יציב שבגלל בצלים וביצים קלופות או שום שאין מקפידים שלא לאוכלם מגיעות מחלות קשות בדור הזה.

תשובה: בענין סיבת המחלה, עי' דברי יציב ח"ג סי' ל"א בהגה"ה בענין הזה יש להעתיק מתוך מה שהאריך בזה כ"ק מרן המחבר זי"ע בשית קודש בסעודת ל"ג בעומר תשל"ו ישבתי והתבוננתי בסיבת הדבר של מקרים מזעזעים הנשמעים לדאבוננו שאנשים נחלים במחלה הידועה ל"ע שאין לה רפואה, ובהתבוננני בזה הגעתי למסקנא ולבי אומר לי שזה ברור כשמש שוה מחמת שאין נזהרים מאכילת ביצים קלופים שעבדה עליהם הלילה כפי שהיו נזהרים בזה מאז ותמיד עיי"ש.

מקור דברי הגליא רזיא דעשיו נולד מיצחק במקום דוד

שאלה: בספר מדרש תלפיות ערך דוד מביא בשם ספר עמודיה שבעה שמביא בשם גליא רזא שהיה אמור להיוולד דוד ויעקב מיצחק אלא שהס"א לא הניח ונתרצה שבמקום דוד יהא עשיו והוא יהא לחלק הס"א, ואז עד שהגיע דוד היה יוסף במקומו רגל רביעי במרכבה, והנה

חיפשתי בספר גליא רזא [באוצר החכמה] ולא ראיתי שמובא שם ענין זה ואולי נמצא במקום אחר אם תוכלו למצוא היכן מובא [ראיתי שמובא בקטלוג של הספריה הלאומית שיש ג' חלקים לספר ורק אחד נדפס ואולי נמצא שם אלא שאיני יודע האיך משיגים צילום עכ"פ של כל הספר. וראיתי שהחיד"א בספריו ג"כ מביא בשם עמודיה שבעה אלא שהוא מביא בשם גלי רזיא ובקטלוג הנ"ל כתבו שבראשי הדפים כך נקרא.

ייש"כ אם הזמן שאתם מקדישים להגדיל תורה ולהאדירה ובהתנצלות על אריכות השאלות

תשובה: בענין דברי מדרש תלפיות ענין זה מובא גם בילקוט הראובני פרשת תולדות בשם הגליא רזא ומצאנו כמ"ש גם בקובץ סיני חלק כ"א דהביא דהרבה מספר גליא רזא לא נדפס ואין לנו דרך להגיע לכך אבל בכל המקומות מובא אותו לשון וכנראה זה לשון הגליא רזא.

מקור דישא אשה הדומה לו

שאלה: מי כתב שאדם צריך לישא אישה כמה שיותר דומה לו שאהבה תשכון רק בדבר הדומה, (ואולי או שלכן צריך לישא ממשפחתו).

תשובה: דברי הספורנו נמצאים בבראשית ב' כ"א- כ"ד.

מקור דהעולה לא"י או יוצא ממנה מקבל תוספת נשמה יתירה או להיפך,

שאלה: כמדומני ששמעתי, שמי שהוא עולה לארץ ישראל מקבל תוספת או נשמה יתירה (או עכ"פ חלקית) וכן מי שעוזב את ארץ ישראל והולך לחוץ לארץ מאבד חלק מהנשמה שלו. רציתי לברר ולהבהיר דבר זה האם זה כתוב באיזה שהוא מקום. והאם יש חילוק בזה אם עולה (או יורד) מאר"י ע"מ להשתקע, או האם גם אם דעתו להחזיר הוא מקבל (או מאבד) חלק מנשמה שלו.

תשובה: בענין נשמה יתירה לגר בא"י ונטילתה ביציאה ממנו וכן אם יש חילוק בין יורד לדעתו לחזור וכו', עי' בחסד לאברהם לזקנו של החיד"א בנהר י"ד ונהר ט' עיי"ש מה שהאריך והובאו דבריו בקיצור בספר לחיים בירושלים [להגר"ח פלאגי על הירושלמי דף ה' ע"ב מדפי הספר] ובספרו ראה חיים דברים.

מקור דהשואה ביהדות אירופה על שלא כיבדו בתי כנסיות

שאלה: שמעתי בעבר בשם א' הגדולים שהסביר למה השואה קרתה רק ליהדות אירופה וכמעט לא ליהדות ערב, כי כיבדו שם בתי כנסת, או בנוסח אחר שלא היה שם 'עלבונה של תורה' אשמח לדעת מי האומר, והמקור?

תשובה: בענין מה שכתבת על השואה, עי' בספר קדושת בית הכנסת עמ' ה' כתב בשם האדמו"ר מגור זצ"ל בעל האמרי אמת שהסיבה שלא היתה השואה אצל ארצות המזרח מאחר ושמרו

על כבוד בתי כנסיות ובתי מדרשות ולא שחו שם בדברים בטלים והיא הזכות ששמרה והגינה עליהם וכן כתב בנוטרי אמן עמ' רט"ז בשם לשכנו תדרשו ובנוטרי אמן כתב עדות מאחד בימי השואה "כשהייתי ביחד עם חבורת אנשים ליד תחנת הרכבת בעיירה ראחוב נגשה אלינו אשה אחת ואמרה לנו יהודים אתם יודעים למה אתם סובלים כל כך הרבה מפני שאתם מדברים שיחת חולין באמצע התפילה ואתם מסדרים כל עסקיכם בבית הכנסת עד כאן היו דבריה ובתוך שניות ספורות נעלמה ואף אחד מאתנו לא ידע מי היא מאין באה ולהיכן הלכה" ובעל שו"ת באר משה אישר את הסיפור.

מקור בחז"ל שצריך לחזור על הדרשה שעומד למסור שלוש או ארבע פעמים

תשובה: בענין לחזור על דרשה מצאנו שכתב הרמב"ם במאמר קידוש ה' וז"ל וממה שראוי שתדעו שהאדם אין ראוי לו לדבר ולדרוש באזני העם עד שיחזור מה שרצונו לדבר פעם ושנים ושלש וארבע וישנה אותה היטב ואח"כ ידבר וכן אמרו ע"ה [בבראשית רבה פכ"ד] והביאו ראיה מלשון הכתוב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואח"כ ויאמר לאדם זה נאמר על מה שצריך לדבר בפיו ואולם מה שיחוק האדם בידו ויכתבהו על הספר ראוי לו שיחזירנה אלף פעמים אילו יתכן זה וכו' עכ"ל. ומש"כ ראיה מהמדרש שם כתוב שהקב"ה חזר כמה פעמים לפני שלימד את משה עי"ש, וז"ל המדרש על הפס' באיוב אמרין כל דבור ודבור שהיה הקב"ה אומר למשה היה אומרו שני פעמים בליבו ואח"כ אומר למשה ומ"ט "אז ראה ויספרה" חד "הכינה וגם חד ואח"כ ויאמר לאדם זה משה עי"ש עוד דרשות.

הנשמות לא רצו לירד לעולם

שאלה: האם ידוע מקור למה ששמעתי שבשעה שהנשמות באו לירד לעולם, לא רצו לירד כיוון שיתרחקו על ידי כך מהבורא. מה עשה? משכם במיני זמר בצלצלי שמע ובצלצלי תרועה.

תשובה: בענין מש"כ על הנשמות לא מצאנו דבר זה.

מקור דלעת"ל יו"כ בי' ניסן

שאלה: כתב הגר"י אייבשיץ זצ"ל (אהבת יהונתן על ההפטרה לפרשת החודש) דלעתיד לבא יהיה יוה"כ בי' ניסן. האם יש לזה מקור?

תשובה: בענין דברי הגר"י אייבשיץ לא מצאנו מי שכתב עוד כדבריו וזה חידוש שלו, אך הוא בונה ותולה חידוש זה במחלוקת מתי נברא העולם וע"ז כותב דלע"ל תהיה ההלכה כמ"ד בניסן נברא העולם וגם ר"ה יהיה בא' ניסן.

משה רבינו

היכן מובא שמשה רבינו כשרצה להעמיק ולהבין תורה שבע"פ היה מביט במנורה

תשובה: בענין משה רבינו והמנורה, כ"כ הנציב על התורה בסוף פרשת נשא.

מקור דאדה"ר דיבר עם ה' באסקפלריא המאירה

שאלה: האם יש מקור למה ששמעתי שהקב"ה דיבר עם אדה"ר באספקלריא המאירה כמו שדיבר עם משרע"ה?

תשובה: לא מצאנו מקור למש"כ דאדה"ר זכה לנבואה כמו מש"ר באספקלריא המאירה, ובפשטות זה נגד מה שנאמר לא קם בישראל כמשה אם כי י"ל בזה.

משניות

מקור ללמוד ח"י פרקי משניות כל יום

שאלה: ראיתי שבדורות הקודמים הי' נפוץ מאוד מנהג לימוד י"ח פרקי משניות כל יום, המקורות שצוינו בפסקי תשובות הם אור צדיקים וכתר ראש, האם תוכל למצוא לי עוד מקורות.

תשובה: ענין הח"י פרקי משניות מצאנו עוד בשו"ת בית יהודה סי' י"ט משנת תפ"א וכן מופיע בסידור היעב"ץ במוסך שבת. ועי' עוד באורחות יושר פ"ה להר"ר יצחק מולכו, בית אברהם צוואה מבעל החיי אדם עמ' 40 וכ"כ בשם הקרבן נתנאל ועוד.

מקור וטעם דהלומד משניות מקרי תורה לשמה

שאלה: ראיתי מביאים שהלומד משניות מקרי תורה לשמה, מה מקורו ומה טעמו?

תשובה: בענין תורה לשמה בלימוד משניות, לא מצאנו מקור לכך.

מקור דאשר בן יעקב מוציא את מי שלומד משניות מן הגיהנם

שאלה: כתב הח"ח בספר תורת הבית - פרק ו "וראיתי בסה"ק שהפליגו מאוד בלימוד המשניות מפני שהוא יסוד התורה שבע"פ. וכתבו שאשר בן יעקב הוא ממונה למעלה על לימוד המשניות (ורמז לדבר מאשר שמנה לחמו שמנה הוא אותיות משנה).

תשובה: בענין מקור המדרש על אשר בן יעקב, עי' בספר מדרש תלפיות ערך אפוד דף נ"ז ע"ב הביא בשם מזבח יעקב [נמצא באוצר החכמה] דף י"ח בשם האריז"ל [לא נמצא בידינו] כי אשר בן יעקב הרבה בלימוד משניות יתר מהחיוב וע"כ לאחר פטירת האדם כשדנין את האדם

לגיהנם אם עסק בלימוד משניות מצילו אשר מגיהנם וזהו מאשר שמנה לחמו אותיות 'משנה' והוא יתן מעדני מלך עדן של מעלה ע"כ. ועי' בבאר היטב בשו"ע או"ח סי' א' ס"ק ו', ועי' בחיד"א במדבר קדמות מערכה א' אות נ"א שהביא זה ועי' מה שתמה על זה.

נבואה

בענין נבואה בעכו"ם וביאור דברי הרמב"ם באגרת תימן

א. איתא בשבת דף קל"ח ע"ב ת"ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשכח מישראל שנאמר הנה ימים באים וכו' דבר ה' זו נבואה ומבואר דלא תהיה נבואה בישראל בזה"ז.

ב. ועוררתנו לברר מה עם נבואת עכו"ם בזה"ז על פי מש"כ הרמב"ם באגרת תימן וכמו שיובאו דבריו בהמשך ומצאנו בזה כמה ענינים נבוכים הטעונים בירור.

ג. כתב הרמב"ם באגרותיו אגרת תימן וז"ל (בעמ' קמ"ו הוצאת מוסד הרב קוק) "אבל שלא נאמין בנבואת זיד ועמר אין זה בשביל שאינם מישראל כמו שחושבים ההמון עד שנצטרך לדייק ממילת מקרבך מאחיך שהרי איוב וצופר ובלדד ואליפז ואליהו כולם אצלנו נביאים ואף שאינם מישראל וכן חנניה בן עזר נביא שקר ואע"פ שהוא מישראל, אבל נאמין בנביא או נכחישהו מצד נבואתו לא מצד יחוסו". ומוכח דשייך נבואה לעכו"ם בזמן הזה.

ד. והנה אמרינן בברכות דף ז. "וא"ר יוחנן משום ר' יוסי שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו שנאמר {שמות לג-טז} הלוא בלכתך עמנו בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר {שמות לג-טז}ונפלינו אני ועמך בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו שנא' {שמות לג-יג} הודיעני נא את דרכיך אמר לפניו רבש"ע מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו אמר לו משה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע רשע וטוב לו רשע בן צדיק רשע ורע לו רשע בן רשע"

וקשה דהרי נבואת זיד ועמר היתה לאחר בקשת משה רבינו וא"כ מוכחשת נבואתם מצד יחוסם שאינם מעם ישראל ואין ראיה מכל הני שהזכיר הרמב"ם שהיו לפני בקשת משה רבינו ע"ה, וצ"ע.

ה. עוד כתב שם באגרת תימן אם יעמוד נביא מישראל או מן האומות ויקרא לבני אדם לדותו של משה ולא יפחות ולא יוסיף על מ"ש בתורת משה יאמין בו אם יתן מופת עכ"ל ומוכח דאם באו לחזק את התורה חייבים להאמין בו וקשה כנ"ל

ועי' גם בב"ב דף ט"ו: "וכולהו תנאי סבירא להו דאיוב מישראל הוה לבר מיש אומרים דאי ס"ד מאומות העולם הוה בתר דשכיב משה מי שריא שכינה על עובדי כוכבים והא אמר

מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר {שמות לג-טז} ונפלינו אני ועמך", א"כ מתחזקת קושיתינו מגמ' הנ"ל.

והנה כל זה מצאנו רק באגרת תימן אך ברמב"ם ביד החזקה לא מצאנו שכתב כן. אך עי' ברמב"ם דכתב בפ"ט מהל' יסודי התורה הל' א' "שאין נביא רשאי לחדש דבר לפיכך אם יעמוד איש בין מישראל בין מן האומות ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה הרי זה נביא שקר" וא"כ מוכח דיש נבואה לאומות העולם גם בדבריו בהלכה.

אך אולי יש לדחות דשם רק מיירי לגבי שניתן לו דין של נביא שקר ונחייבו בכל הדינים המבוארים וכן לשומעיו אך לסתם עכו"ם אף שאין לו דין נביא אין לו גם דין נביא שקר כל זמן שאינו מחדש מצוה או גורע. ובעיקר הענין אם יש באומות איסור של נביא שקר עיין במהר"ץ חיות בתורת הנביאים עמוד ז' ח' בהג"ה שם מה שדן בדברי הרמב"ם האלו.

עוד מצאנו בחז"ל דלא כרמב"ם בתנא דבי אליהו פרק ט' אות א' איתא "מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ בין ישראל בין גוי עכו"ם בין איש בין אשה בין עבד בין שפחה הכל לפי המעשה שהוא עושה כך רוח הקודש שורה עליו" ומבואר בפר' כדברי הרמב"ם דיש נבואה לעכו"ם.

אך אולי צריך לחלק בין רוה"ק לנבואה.

אך בילקוט שמעוני שופטים ד' מבואר לא כך דכתב ודבורה אשה נביאה' מה טיבה של דבורה שנתנבאת על ישראל ושפטה אותם והלא פנחס בן אלעזר עומד מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ בין גוי בין ישראל בין איש בין אשה בין עבד בין שפחה הכל לפי מעשיו של אדם רוח הקדש שורה עליו וכאן א"א לומר ברוה"ק ולא נבואה שהרי המדובר על נבואת דבורה.

עוד מצאנו בספרי פרשת שופטים תניא נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך מקרבך ולא בחוצה לארץ מאחיך ולא מאחרים יקים לך ולא לעובדי גלולים. ומבואר דלא כדברי הרמב"ם.

ו. ובאמת מצאנו בראשונים שחולקים על הרמב"ם עי' ברבינו בחיי בדברים י"ח ט"ו ובדברים ל"ג כ"ח דבאמת חולק על הרמב"ם דכתב דברים י"ח ט"ו "נביא מקרבך מאחיך כמוני" ומה שהוצרך לומר כמוני כדי שלא תבין ממלת אחיך בני עשו או בני ישמעאל לפי שמצינו בבני עשו במדבר כ' כ"ה אמר אחיך ישראל לפיכך הוסיף ואמר כמוני כלומר מבני יעקב וזה סותר אמונת אדום וישמעאל שאין הנביא ביניהם וארבעה דברים הן שלא זכתה להם שום אומה כי אם ישראל והן הנבואה והתורה וארץ ישראל ותחית המתים.

ובדברים ל"ג כ"ח כתב הנבואה הוא שכתוב דברים י/ח נביא מקרבך מאחיך כמוני אמר כמוני שאני מזרע יעקב ולמדנו בזה שאין הנבואה מצויה אלא בזרע של יעקב כי מפני שהזכיר מאחיך ובני עשו נקראים אחים שנאמר במדבר כ' כ"ה אמר אחיך ישראל לכך הוצרך להוסיף כמוני למעט שאר האחים שהם עשו וישמעאל ולהוציאם מן הכלל והא למדת שאין נבואה אלא בישראל וכו' עי' בהמשך שיובאו המשך דבריו.

וכן כתב הרמב"ן בדברים י"ח ט"ז נביא מקרבך מאחיך כמוני טעם מקרבך לרמוז שאין נבואה אלא בארץ ישראל ולכך יאמר בה הכתוב בישעיה נ"ב א משא גיא חזיון וכמו שהזכירו רבותינו וכן טעם מאחיך כי השם נתן לך מעלה על כל העמים ולא יתן רוחו רק עליכם כמוני שאני מקרב אחיכם [ומקורו כנראה מהספרי לעיל] ומפורש דחולק על הרמב"ם.

ועי' בכוזרי מאמר א' אות קט"ו דכתב,עם כל זה לא ישתוה הגר הנכנס בתורתנו עם האזרח כי האזרחים לבדם הם ראויים לנבואה וזולתם תכלית ענינם שיקבלו מהם ושיהיו חכמים וחסידים אך לא נביאים והוא מחמיר יותר דאפי' גר לא יכול להיות נביא [וכבר הקשה עליו בקול יהודה ואוצר הנחמד מעובדיה הנביא שהיה גר וכתבו דאולי שם שאני דהיה צריך לנבא על אדום אדם מאדום].

הרי לנו ג' ראשונים שחולקים בפר' על הרמב"ם והם הכוזרי הרמב"ן ורבינו בחיי.

ז. ובאמת הקושיא על הרמב"ם מדברי חז"ל קשה על נבואת בלעם וכבר עמד בכך רש"י בחומש.

עי' ברש"י עה"ת שמות "ויאמר ה' אל משה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה ופירש"י שלא תשרה שכינתו עוד על עכו"ם אעשה ואין דבריו של בלעם הרשע ע"י שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים כגון ואלי דבר יגונב שומעין ע"י שליח עכ"ל ועי' במהרש"א בב"ב ט"ו ושם הביא גם את רש"י בפירושו לאיוב שהוסיף בזה דכל הנבואות לא"ה לא היו אלא ובגניבה ע"ש וכ"ה במדרש לבלעם נאמר נופל וגלוי עינים אלולי שהיה נופל לא היה רואה וכן איוב בשעה שבאו ג' ריעיו א"ל לא נופל אנכי מכם כמותכם כו' הרי שחילק בין נבואת בלעם לנבואת ישראל.

ועי' במהרש"א שם דהקשה מהגמ' בב"ב הנ"ל דשם מבואר דהוכיחו דאיוב מישראל הי' דאי ס"ד מאומות העולם הי' לבתר דשכיב משה מי שרייא שכינה על עכו"ם והא אמר מר ביקש משה שלא תשרה שכינה על עכו"ם וניתן לו וכו' עיי"ש והרי למש"כ רש"י נבואת איוב אינה מופקעת מכח בקשתו של משה דאולי נפל וגלוי עינים וכמוש"כ רש"י לגבי נבואת בלעם ומאי ראי' יש מזה שלא הי' מאומות העולם והמהרש"א שם תירץ דמשה ביקש רק על אלה שהיו אחריו ולא על אלה שהיו לפניו ואיוב לרוב השיטות שם היה אחרי משה משא"כ בלעם. אך הריאף הקשה על דבריו דמש"כ רש"י היה אחר חטא העגל ובלעם הרי לא חי רק ל"ג שנה וא"כ עדיין לא נולד בלעם בזמן ההוא דהרעי בא לקלל

רק בסוף המ' שנה. אך יש ליישב קושיתו דבגמ' שם איתא "לבתר דשכיב משה מי שריא שכינה על עכו"ם" ומדויק דמשה התפלל דרק אחרי מותו לא תשרה שכינה על הגוים. [ועי' לקמן כמה שיטות מתי הפסיקה הנבואה לגוים]

ועי' בתנא דבא"ז ס"פ י' שכתב וכן היה עולה בדעתו של הקב"ה ליתן התורה והקדושה לישראל לבד משום שהם קדושים וקמעא שנתנה לבלעם בן בעור מיד עמד וקלקל בה את מעשיו ובקש להחריב את כל העולם כולו במעשיו הרעים ולא הניח הקב"ה דבר בעולם שלא היה מגלה לבלעם מפני שהקבה היה יודע שעתידין כל העכו"ם לומר לפני הקב"ה אלו נתת לנו נביא כמו משה היינו מקבלים את תורתך ג"כ כמו שקבלו ישראל ע"י משה אלמלא לא היה בלעם בן בעור מעולה בחכמתו כמו משה לפיכך נתן הקב"ה להם לעובדי כוכבים את בלעם בן בעור שהוא היה מעולה בחכמתו כמו משה וכו' אבל לא נמצא לא דרך טובה ולא דרך צדקה שהיה בא בעולם על ידי בלעם אלא הוא בא לידי לשון הרע ובקש להחריב את כל העולם כולו באותה שעה נשבע הקב"ה לעמו ישראל שלא ישרה את שכינתו עוד על עובדי כוכבים רק בישראל לבד וכו' ומבואר דאחרי זמן נבואת בלעם ובגללו נשבע שלא ישרה שכינתו על הגוים. ומבואר בתנא דבי אליהו כתירוץ המהרש"א דבלעם לא היה כלול עוד במה שאין הקב"ה משרה שכינתו על עכו"ם אך לא מטעם המהרש"א אלא משום דבלעם עצמו הוא היה סיבת הדבר שהקב"ה לא ישרה שכינתו על העכו"ם [ולא מפני בקשת משה שלא ישרה שכינתו.

וכן הרבינו בחיי שם דברים ל"ג כ"ח הקשה על שיטתו מנבואת בלעם וכתב ומה שמצינו בלעם שהיה נביא באומות מקרה הוא היה לו ולא עלה לאותה השגה אלא לכבודן של ישראל ולפי שעה ודרך מקרה וכן הזכיר בלשון מקרה שם כ"ג ויקר אלהים אל בלעם ויקר ה' אל בלעם או מטעם שפירשו ז"ל כדי שלא יהא פתחון פה לאומות העולם ליום הדין לומר לישראל נביאים ולנו אין נביאים אלו היו לנו נביאים היינו חוזרין למוטב.

ובאמת דברי רבינו בחיי בתירוצו הראשון מפורשים במדרש.

עי' במדרש רבה ויקרא פרשה אי י"ב וכן שהש"ר ב' י"ד א"ר יצחק עד שלא הוקם המשכן היתה נבואה מצויה באומות העולם משהוקם המשכן נסתלקה מביניהם שנאמר אחזתיו ולא ארפנו אמרו לו הרי בלעם מתנבא אמר להם לטובתן של ישראל נתנבא מי מנה עפר יעקב לא הביט און ביעקב כי לא נחש ביעקב מה טובו אהליך יעקב דרך כוכב מיעקב וירד מיעקב ומבואר דלצורך ישראל אפשר שיתנבא גוי ועי' שם באריכות בפר' היפה תואר דהאריך לבאר טעם הדבר וע"ע בספר מורה חיים על איוב בהקדמה דגם משמע כן בדבריו. וע"ע בגליוני הש"ס לר' יוסף ענגיל בקידושין דף ע'.

ח. וא"כ יש לנו בזה כמה תירוצים למה שרתה נבואה על בלעם.

ט. לרש"י יש חילוק בין נבואת ישראל לנבואת בלעם שהיה נופל וכו'.

י. למהרש"א בקשת משה היתה רק לאחר מותו.

יא. למדרש נבואת בלעם היא סיבת הפסקת הנבואה.
יב. לרבינו בחיי נבואת בלעם היתה לטובתן של ישראל. וכ"כ במדרש רבה.
יג. לרבינו בחיי בתירוץ שני דהיה מטעם מיוחד שלא יהיה פתחון פה לאו"ה.

[ובמאמר המוסגר על נבואת בלעם עי' במדרש לקח טוב [פסיקתא זוטרתא] פרשת בלק על הפס' ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו מכאן אמרו רבותינו ז"ל בתחילה נביא היה מן ולבסוף נביא שקר היה ובביאור הרא"ם שם כתב שמפסוק זה אין שום ראיה שהיה נביא שקר ואולי קאי על הקרא הקודם מאן ה' לתתי להלך עמכם דוקא וזה היה שקר שהקב"ה אמר לו לא תאור את העם כלל רק המחבר ציין על זה הפסוק כי בכאן הוצרך בלעם להודות לא אוכל לעבור את פי ה' [וכן מצינו באחד ממגילות ים המלח (Q1434)]

יד. עוד יש לציין דמבואר בתוך הדברים דיש מחלוקת מתי ולמה פסקה הנבואה מאומות העולם.

במדרש רבה מבואר דפסקה הנבואה בזמן הקמת המשכן

בגמ' בב"ב משמע דפסקה אחר פטירת משה. [ועי' ביפה תואר דכבר נתקשה בסתירת המדרש לגמ' בב"ב]
בריא"ף בקושיתו על המהרש"א וכן היא הפשטות שהיה בזמן שאמר משה ונפלינו אני ועמך.
בתנא דבי אליהו מבואר דפסקה הנבואה אחר נבואת בלעם ובסיבתו.

טו. ונחזור כעת לדברי הרמב"ם

הנה התרוצים על נבואת בלעם ברובם אינם מיישבים את הקושיא על דברי הרמב"ם אך ע"פ חלקם יש ליישב את הרמב"ם.

א. התירוץ של רש"י לחלק בין נבואה של נופל וגלוי עינים לנבואת ישראל יתכן גם על הרמב"ם דכל בקשת משה היתה רק על נבואה גמורה [אך לפ"ז נבואצת איוב היתה נבואה גמורה דהרי בגמ' בב"ב הוכיחו משם שהיה יהודי.
ב. התירוץ של המדרש רבה ורבינו בחיי דנבואת בלעם היתה לטובתן של ישראל. יתכן גם על הרמב"ם דמש"כ הרמב"ם דיש נביא בעכו"ם הוא רק לטובתן של ישראל וכן מצאנו שתירץ באמת במהר"ץ חיות בתורת הנביאים עמוד ז' ח' בהג"ה שם. אך קשה ע"ז דנבואת זיד ועומר לא היו לטובת ישראל ועי' בספר נחלת זאב להג"ר יצחק מאיר יעב"ץ בפרשת בלק הקשה על תירוץ זה מדברי הספרי פרשת שופטים דמבואר דדרשו מאחיך ולא מאחרים למעט שאין נביא מהגוים מתנבא לישראל ודלא כמו שכתבנו ועיי"ש דנדחק דהספרי בא למעט שלא יהיה נביא מהגוים מתנבא לישראל באופן קבוע שנאמר נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלקיך ונתמעט

שלא יקים ה' נביא במקום משה רבינו אלא מישראל ולא מהגוים אבל באקראי יתכן שיתנבא אחד מאומות העולם לצורך ישראל ולאומות אינו מתנבא כלל משום בקשתו של משה רבינו.

ג. עוד אפשר אולי ליישב בדוחק ע"פ תרוצו השני של הרבינו בחיי על בלעם דבאופן קבוע אין הקב"ה מעמיד נביאים לעכו"ם אבל לפעמים תחול הנבואה על עכו"ם מטעמים שונים. ובאמת מצאנו כעין זה בספר הר אפרים על מכילתא ריש פרשת בא ד"ה "משנבחרה" שכתב נראה בפירושא דספרי דה"ק שאין הקב"ה מעמיד נביא קבוע על ישראל אלא נביא מבני ישראל ומא"י וכן אינו מעמיד נביא קבוע מישראל על עכו"ם ודריש לה מדכתיב יקים לך דהיינו העמדה ומינוי קבוע והכי נמי נראה לפרש מה דדריש בספרי מאחיך ולא מאחרים דה"ק שאין הקב"ה מקים ומעמיד נביא קבוע מן העכו"ם להיות נביא על בני ישראל ודוקא נביא קבוע הוא דאינו מקים אבל באקראי משכחת לה שנביא מן האומות ינבא נבואה בשביל ישראל וכל תורת נבואה ויתבאר לפי"ז דברי הרמב"ם בפ"ט מהל' יסוה"ת .

ד. עוד יש לישב ע"פ דברי הגר"א שתמה על הבקשה השניה בגמ' בברכות דאינה מובנת כי אחר שנענה על בקשתו הראשונה שתשרה שכינה על ישראל מובן הוא שלא תשרה על אומות העולם כי אם תשרה גם על אומות העולם הרי אין מקום לבקשה שתשרה על ישראל שהרי הם אינם גרועים מהם ותירץ הגר"א אלא מתחילה בקש שתנתן לישראל בבחינת מעט ואחר כך ביקש שלא תנתן לאומות העולם אפילו בבחינת ריח ביאור לדבריו מצאנו בדברי פחד יצחק פסח מאמר ל"ז אות ח' דכוונת הגר"א דבאמת לפני תפלתו של משה מצינו גם באומות העולם דברי נבואה שנכנסו בכלל הכתובים ובכללם של דברי תורה וספר איוב יוכיח ופרשת בלעם תוכיח וזה הוא בחינת טעם ולזה התפלל משה שיפסידו את ענין הנבואה לגמרי בדרך לא זו אף זו ולא זו שלא תשרה עליהם שכינה לנבא אותם בבחינת טעם כדרך ששרתה שכינה על איוב ובלעם אלא שלא תשרה עליהם שכינה אפילו לא לנבא אותם בחינת ריח כדרך ששרתה שכינה על כל אותם הנביאים שדבריהם לא באו על הספר בכתובים.

וא"כ יתכן דהרמב"ם ס"ל דבקשת משה היתה רק על הטעם שלא יבואו דבריהם בכתובים ולא שלא יתנבאו כלל.

ה. עוד אפשר ליישב ע"פ מש"כ בספר אבן שלמה [אברהם אוירערבאך תרצ"ז] דהקשה על הגמ' בברכות אמאי ביקש משה שני דברים דברים ממנ"פ קשה אחת למותר אי סברא חיצונה שישרה שכינתו הי' למותר בקשתו שישרה שכינתו ואם הסברא חיצונה שלא ישרה שכינתו רק עי"ד בקשתו א"כ בקשתו שלא ישרה שכינתו רק על ישראל היא למותר דמה"ת ישרה שכונתו על אומה"ע ע"ש ותירץ עפ"י מ"ש בעקידה ובעקרים להקשות האיך משכחת לה דשישים ריבוא מישראל יהי' מוכנים בשעת מתן תורה לנבואה ותירצו דבאמצעות המוכנים תחול גם על שאינם מוכנים וא"כ י"ל דזה הי' תפלת משה דישרה שכינתו על ישראל באמצעות המוכנים תשרה שכינתו גם על

אינם מוכנים כמו שהי' בשעת מתן תורה ולזה ביקש עוד שדוקא גבי ישראל יהי' כן ולא על אומה"ע שלא תשרה שכינתו על שאינם מוכנים באמצעות מוכנים. ומבואר בדבריו דכל בקשת משה היתה רק שלא תשרה השכינה על כל הכלל אבל לא ביקש שלא תשרה השכינה על יחידים וא"כ עפ"ז אפשר לתרץ את דברי הרמב"ם דלענין היחידים לא היתה כלל בקשת משה אך לכא' בדברי הגמ' בב"ב דמוכיחה מאיוב שהיה מישראל דהרי אין הקב"ה משרה שכינתו על עכו"ם מוכח דבקשת משה היתה גם על היחידים.

ו. אך מה שיש לבאר עוד הוא מדוע לכל שיטה כענינה מדוע באמת ביקש משה שלא ישרה שכינתועל או"ה הרי משרע"ה הוא זה שאמר מי יתן והיה כל עם ה' נביאים שתפלתו ומדוע תרע עינו של משה רבינו ע"ה על חסידי או"ה שלא יגיעו להשגת רוח הקדש אם יהיי ראוים לכך אם יכירו את ה' ויאמינו בתורתו והלה זה תכלית הריאה לדבוק בה' כמה שיותר עד למדרגת רוה"ק ונבואה כמבואר במסילת ישרים.

וא"ל בכמה אופנים ששוים במקצת.

ד. שביקש משה דלא ייוכלו לקבל נבואה בלי קיום תורה ומצוות

ה. ביקש משה דמי שיגיע למדרגת נבואה שיתגייר קודם

ו. עי' בפיתוחי חותם [מבוא לשו"ת חתם סופר ליו"ד ובו מדרושי החתם סופר] שביאר דתפלת משרע"ה הי ענין אחר אם יקום אחד מהם להכיר את ה' ולדבקה בו אל יבחר השי"ת בו ובזרעו אחריו לעשות לו בית נאמן ואומה נפרדת עמו שעשה לאאע"ה אלא יתאחדו עם בני ישראל להיות עם אחד ולא התפלל ע"ז עד אחר שעשו ישראל את העגל כי השש משרע"ה אם יעשה ה' לו עוד אומה אחרת ואם הם לא יחטיאו בנפשם ולא יעשו עגל פן יתמעט עי"ז אורן של ישראל ומנשי זכותו של אאע"ה ותהי' אותה אומה הנבחרת ולא זרעו של אאע"ה ע"כ התפלל שצריכים להתחבר עם ישראל ולהיות עם אחד ונפלינו אני ועמך אבל בלי ספק כי כמו שהתפלל משרע"ה מי יתן והי' כל עם ה' נביאים כן היתה תפלתו על כלל האנושי כולו כל יושבי תבל יכירו וידעו את ה' ותמלא הארץ דיעה כמים לים מכסים.

ועי' מה שתירץ בזה בדרשות המהר"ם שי"ק סי' י"א.

נישואין

מקור דאסור לאחר זמן הנישואין שקבעו

שאלה: נשאלתי הלכה למעשה בדבר מחותנים שקבעו זמן מסויים לחתונת צאצאיהם, וכעת מחמת איזה סיבה החליטו לאחר את זמן החתונה בכמה ימים, ואחד המחותנים טוען שיש קפידא שלאחר שקבעו זמן אסור לאחר רק להקדים, אולי ידוע לכם מקור מנהג זה שלא לאחר זמן חתונה לאחר שנקבע רק להקדים.

תשובה: בענין דאין מאחרין זמן הנישואין, עי' בס' מאיר עיני חכמים מהדורא תליתאי מכתב ב' כתב וז"ל ונבהלתי משתומם שב"ק שליט"א רצה לאחר זמן החתונה בשביל המעות הלא דבר זה לאחר ח"ו זמן חתונה אינו דבר קל ושמעתי מאדמו"ר הק' ממאגלינצא זצ"ל שאמר בשם המגיד הקדוש זצ"ל שיותר טוב להבע"ד לאחר זמן חתונה יום אחד מלהביא את צדיק גמור לעבירה גדולה ח"ו. וכ"כ בס' לקוטי שושנים סעיף ע"ב בשם הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע עי"ש הטעם. וכ"כ באגרות הקודש [התניא] עמ' קפ"ח קבלה בידינו שלא לבטל וגם שלא לאחר עוד זמן הנשואין ח"ו עכ"ד. וכ"כ שמירת הנפש ליפשיטץ אות ז' אות ק'. וכ"כ במאיר עיני ישראל בשם הח"ח, וכן המנהג. והובא בכמה מספרי הפוסקים והצדיקים, עי' בנטעי גבריאל חלק שידוכים ותנאים פרק מ"ו אות ד' באריכות. ועי' בשו"ת וישב משה עמ' רצ"ב דכן פסק הגרי"ש אלישיב דאין לאחר בלי סיבה מיוחדת.

ברכות קידושין עם יין לבן

תשובה: בענין יין לבן בקידושין, הגר"ח פלאג'י זצ"ל כ' בשו"ת חיים ושלום ח"ב ס' צ"ה שנכון להדר לברך על יין אדום כמש"כ בריקאנטי פ' בראשית ג' ו' משום שהאשה נמשלה לגפן אשתך כגפן פוריה והמובחר הוא אדום כזרע האשה שמזרעת אדום שנאמר חכלילי עיניים מיין והובא גם באוצר הפוסקים סי' ס"ב סק"ד אות א'.

אך העולם נוהגים לקדש דוקא ביין לבן כדי לא ללכלך את שמלת הכלה ולגרום לה עוג"נ ביום שמחת ליבה, וכן פסק מרן הגרי"ש אלישיב להלכה, לגבי הכוס של ברכה של ברכות אירוסין ונישואין. שאין נ"מ בין יין אדום ליין לבן [ציוני הלכה בעניני נישואין עמוד כ"ד] .ויין אדום נאמר רק לגבי ד' כוסות זכר לדם. וכן כתוב בנטעי גבריאל פרק כ"ב הערה י'.

השתתפות ילדים בחתונה בזיווג שני

שאלה: העולם אומרים שלחתונה בזיווג שני אין להביא בחורים ובחורות (דהיינו לא נשואים) אפי' שאינם ילדיהם של בני הזוג שמתחתנים. האם יש לזה מקור או לא.

תשובה: בענין השתתפות ילדים בנישואין שניים, עי' בספר ויברך דוד על עניני נישואין ח"א להגר"ד הרפנס וכן בספרו ויברך דוד על כיבוד הורים סי' קכ"ח שמביא מנהג זה ורוצה לחלק בין הורים גרושים שיש בכך פגיעה להורים אלמנים עיי"ש, ועי' עוד בשו"ת דבר יהושע ח"ב סי' קי"ג מש"כ בזה.

סגולות וענינים

מקור לסגולה למציאת אבדה - לתרום צדקה לעילוי נשמת רבי עקיבא בער מאמסטרדם

תשובה: בענין הסגולה למציאת אבידה, הובאה סגולה זו לאבידה אמר רבי דוד לייב קבלה בידו סגולה למצוא אבידה לתת כסף לצדקה ולומר לעילוי נשמת רבי עקיבא בער מאמסטרדם חי לפני כשלוש מאות שנה ומעידים על כך שהוא בדוק ומנוסה הובא בעלינו לשבח בראשית עמוד רמ"ד.

מקור להגיד פיטום הקטורת הנכתב בקלף

תשובה: הנה עצם קריאת פרשת הקטורת מקורה בזוהר ויקהל דף רי"ח ובילקוט ראובני דף ק"ה ע"א פ' תצוה, אך הענין לקריאת פיטום הקטורת מקלף מובא בספר סדר היום [לר' משה בן מכיר [הודפס לראשונה בשנת שנ"ט לפני כ 400 שנה] דברי בעל סדר היום הובאו בשמו בספר מעבר יבוק ענן הקטורת סף פ"ב ובספר מקור חיים לבעל החוות יאיר הל' תפילה סי' קל"ב. רבי חיים פלאגי בספרו כף החיים סי' י"ז אות כ"ח וכן בספר רוח חיים סי' קלב אות ד הביא ד"ז מספר מ"צ ק"ק [משפט צדק לר"מ מזאלשין קובץ קטן תהלים סי' פ"ט בראסלי תק"צ עמ' ר"ח] אך בספר מ"צ הביא זאת בשם סדר היום.

מקור להגיד שיר השירים או פרק שירה ארבעים יום כדי להוושע

תשובה: בענין פרק שירה מ' יום, עי' בספר סובו ציון להגר"א נבנצאל סי' קמ"ז שכתב דלא ידוע לו מקור לענין פרק שירה. ועי' בספר משנת יוסף [להגר"י ליברמן] חי"א סי' ק"ו אות ד' שכתב דלא מצא מקור, אך הוא כעין מה שאומרים שיר השירים מ' יום שאמר לו רבי הלל שלזינגר מזקני ירושלים שכמדומה שיש מסורת בזה בשם השל"ה. וכ"כ בעוד ספרים דלא מצאו מקור רק יש ענין של מ' יום בעניינים אחרים.

מקור למנהג שאם מדברים על מת, מושכים את האוזן

תשובה: בענין המנהג למשוך באוזן עי' באוצר כל מנהגי ישרון סי' ל"ט ערך מתעטש מובא מנהג במי שנתעטש כשמדבר אז על נפטר כדאיתא שאומרים למתעטש משוך אזנך [צי זיך פאר דעם אויער] והטעם לזה הוא כיון שכל ענין המיתה הוא מפני האוזן כידוע שמיתה בא לעולם מפני שאדם הראשון לא שמע בקול ה' ואכל מעץ הדעת ולכן כשמתעטש הוא מזכיר המיתה נוהגין למשוך האוזן ועיי"ש שהאריך עוד. ועי' בשו"ת משנה הלכות חי"ב סי' קל"ז שכתב שאין זה מנהג ישראל והוא מדרכי האמורי ואין לעשות כן, ועיין בספר מעלי שבתא ח"ב עמ' כ"ג דהביא קהילות שנהגו כן.

מקור להעמיד חופה בבית קברות לבטל מגיפה

תשובה: עי' בספר שערי ירושלים מנהגים ומעשיות מארץ ישראל לרבי משה ריישר זצ"ל נדפס מחדש ירושלים תשס"ח עמ' קכ"ה ומספר שבשנת תרכ"ו היתה מגיפה גדולה בארץ ישראל ומתו אלפים ורבבות ולקחו ראשי עיה"ק צפת יתומים ויתומות והשיאו אותם ואת החופות עשו על בית הקברות בין רבנו האריז"ל ובין רבנו מרן הבית יוסף ז"ל כי קבלה בידם זאת הסגולה ותודות לאל אשר נח מהם וסר המוות הזה. ובספר אור נגה עליהם מביא מקורות על מנהגי חתונות לעצירת מגיפה בארצות אשכנז. ובספר מטעמים לרבי יצחק ליפשיץ זצ"ל עמ' ל"ז ערך מגפה אות א' מביא טעם למנהג זה. ובספר כתר שם טוב לרבי שם טוב גאגין ח"ב עמ' תרפ"ד כתב שבארץ ישראל נהגו שאם אירע עצירת גשמים עושים חופת יתום ויתומה עניים בבית החיים. ובשו"ת מהרש"ם ח"ד נשאל בעת שהיתה מחלת ילדים שפגעה בעיר בצורה קשה ומורגל בין ההמון סגולה להעמיד חופה של יתום ויתומה בבית הקברות ודן שם בחתן יתום שהוא כהן האם מותר להעמיד החופה בבית הקברות תוך מקום המחיצות רחוק ד' אמות מהקברות עצמן וכן בענין הברכות משום לועג לרש, ובסוף דבריו כתב שיש להקל בזה מצד האופנים השייכים שם ובפרט שזה משקיט צערם של המון המאמינים בזה והוי דבר מצוה. וכעת בעת המגיפה העולמית [תהיה להצלה וגאולה] עשו סגולה זו בכמה מקומות והתפרסם על כך מאמר בהמבשר בחודש אדר.

מקור לסגולה לרפואה לשתות גשמים בין פסח לעצרת

תשובה: המקור הוא בספר נופת צופים לר' פינחס מקוריץ וכן הובא באמרי פינחס מועדים אות ש"ה ובספר סגולות ישראל מערכה ג' בערך גשמים כתב זאת בשם איגרא דפירקא ולא מצאנוהו שם.

מקור דמי שנשרף ביתו הוא סגולה לעשירות

תשובה: בענין מקור דשריפה הוא סגולה לעשירות, עי' בבעל שם טוב על התורה על הפס' טמא טמא (ויקרא י"ג מ"ה) וז"ל שבת ס"ז צריך להודיע צערו לרבים יבקשו עליו רחמים וכו' מה שהעולם אומרים שאחר שריפה מתעשרים כך הוא האמת והסיבה לכך הוא שרבים מבקשים עליו רחמים עי"ש. וראה שיח שרפי קדש ח"ג ענינים שונים ערך שריפה בשם בעל חידושי הרי"ם זי"ע הטעם שדוקא אחר שריפה אומרים כן ולא אחר גניבה דשריפה הוי בידי שמים וגניבה הוי בידי אדם עי"ש.

ועי' בספר נתיב מצוותיך להאדמו"ר צמח צדק זצוק"ל שכתב בדף קצח ע"ב וז"ל העתק מכי"ק כאאזמו"ר נ"ע שמעתי מפי קדושי עליון על מרגלא בפומא דאינשי שאחר השריפה מתעשרים יען כי השתלשלות מדות העליונות הקדושות וסדרן כך חסד דין רחמים ולזאת אחר מדת התעוררות בשריפה מדה"ד הרחמים שהיא גדולה ממדת החסד שבתחלה כנודע שהיא מדתו של יעקב נחלה בלי מצרים מבריח מן הקצה וכו' עכ"ל. ועיין באגרות קודש להצמח צדק

בעמ' שס"ב שס"ג אגרות י"ט כ' שחזר על ענין זה. ובאגרות כ' הוסיף בסוף דבריו וז"ל שהיא מדתו של יעקב נחלה בלי מצרים מבריח מן הקצה אל הקצה כו' עכ"ל. ועיי"ש העצה שנתן עפ"י זה שאדם שנשרף ביתו יחזור ויבנה דווקא באותו מקום כי דווקא באותו מקום יש התעוררות של מידת הרחמים עיי"ש.

מקור דהמוצא פרי בשוק יטלנו לאכלו כדי לתקנו

שאלה: שמחתי מאוד לכל תשובותיכם הנפלאות לשאלותי, ואני ממש מצפה לכל המ"מ היקרים שאתם מביאים לי, ושאו ברכה על כל זאת מאת ה'.

בס' אגדת אליהו לבעל השבט מוסר במעשרות פ"ג ה"ב כתב ששמעתי מהחכם שלום ה"ר חיים אלפסי ז"ל דהמוצא איזה פרי בשוק מושלך ארצה יטלנו לאכלו ויכון בברכתו שעל ידי כן מתתקן איזה ניצוץ של קדושה אם יש בו, ע"כ.

רציתי לשאול האם ידוע לכם מקורות נוספים על ענין זה, ומה ביאור הענין (ע"ד הפשט), וכי יש חיוב לקחת פירות שמוצאים, או ענין, דלמה כתב המוצא פרי מושלך ארצה, וכי לא די שיאכל פרי בביתו ויברך עליו?

ראיתי מביאים מהבן איש חי בספרו בן איש חיל

יי"ש גדול מאוד, ברוב ברכות והודאות. ח.מ.

תשובה: בענין דברי הרב חיים אלפסי [בעל מחבר ספר כרוב ממשח ומשחא דרבותא יחד עם אחיו שלמה אלפסי ואביהם מסעוד אלפסי] לא מצאנו מי שהביא זאת עוד זה חידוש שלו בלבד ורק בספר שערי חצר ח"ב הביא דבריו, וכן בספר שלמי חיים.

מקור לסגולה לבן זכר ללחוש לאשה בליל טבילה פסוק פיה פתחה בחכמה

שאלה: מה מקור השאלה לבן זכר ללחוש באוזן האשה בליל הטבילה את הפסוק פיה פתחה בחכמה וכו'.

תשובה: מקור הסגולה ברפואה וחיים לר' חיים פלאג'י וכתב לכוין באותיות בר"ת היוצאים ממילים אלו פפב בניקוד המילים דהיינו חיריק פתח שבא.

מקור סגולת אמירת ויהי נועם צ"א פעמים על צרות

שאלה: בספר פרי האדמה חלק א' דף מ"ב ומ"ג כתב שלא מתענים על מכת ארבה וכו'. אלא רק מרבים בתפילה ובתחנונים וסגולת קריאת ויהי נועם צ"ג פעמים דנהוג לומר על כל צרה שלא תבוא וכו'.

בבקשה אם אפשר לבאר לי מהי הסגולה הנ"ל? מה מקורה? ומה הענין דוקא צ"ג פעמים?

תשובה: בענין אמירת ויהי נועם ראשית כתוב שם לומר צ"א פעמים ולא צ"ג, ושנית אמירת ויהי נועם אינה דוקא על ארבה אלא על כל צרה שלא תבוא ומובאת סגולה זו בחיד"א בספר כף אחת סימן ד' ועוד ספרים ובסידורי עדות המזרח והטעם למספר צ"א שהוא כמנין שם הויה ואדנות בגימטריא.

מקור לסגולות לנישואין, לעלות לתורה בשני וחמישי בפ' אמור שקורים והוא אשה בבתוליה יקח, לעלות בעליה המחברת בין ב' פרשיות מחוברות

תשובה: סגולות אלו הובאו בספר דרך השידוך עמוד לז אות י"ז י"ח שכתב סגולה לזיווג מפי השמועה. ועי' בספר סגולות רבותינו עמ' 224 ששאל למרן הר"ח קנייבסקי שליט"א האם יש בסגולות מעין אלו האיסור של אין מתרפאין בדברי תורה, והשיב איסור אין בזה.

מקור לקפידא שלא מכבים נר ע"י מפוח פיו

תשובה: בענין כיבוי נר ע"י רוח פיו הנה לא הוזכר ענין זה בגמ' ובש"ע, אומנם המקור הראשון הוא בראשונים בספר כל בו [במהדורה החדשה] ח"ז עמ' רפ"ד עיין במדרש חופת אליהו המודפס בסוף ספר ראשית חכמה ושם שער ג'. וז"ל ג' דברים העושה אותם דמו בראשו והמכבה את הנר בפיו מפני שנכפה [דף רס"ח ע"ב טור ב'] [והובא בדרך שיחה למרן הגר"ח קנייבסקי עמ' רע"ג.] וכן איתא בכף חחיים קט"ז ס"ק קט"ז וזו לשונו ארז"ל אל יכבה אדם הנר בפיו ודמו בראשו וזה דנוהגין הנשים בע"ש לכבות את הנרות בפיהם שומר מצוה לא ידע דבר רע וכן הובא מצוה צריך לכסותם וראה לעיל הערה בשם החופת אליהו שהעומד בפני הנר ערום בא לידי עניות כ"כ הזבחי צדק יור"ד סי' קטז אות ע"ד וכן בבן איש חי פרשת פנחס אות יח בשו"ת שלמת חיים מהדו"ק יורה דעה ח' ובספר בית יחזקאל עמוד קפ"ג אות ל"ב וכן כתבו בספר יש נוחלין אזהרות מן הסכנות ושו"ת רבבות אפרים ג' תצ"ז וכן הובא דין זה בספר הליכות עולם ז' פרשת פנחס אות כ' ובשו"ת שלמת חיים ב' ח' כתב דבוודאי ראוי ליזהר מזה ומי שאינו יודע יגן עליו הפסוק שומר פתאים. ועיין עוד בכף החיים פלאג"י ל"א אות כ"ח ובשו"ת רבבות אפרים ד' נ"ד אות ל"ה ובספר אבני דרך ח"ח סי' תקל"ב.

מקור דהתופר בגדיו כשלבוש בהם יחזיק דבר בפיו דאם לא כן קשה לשכחה

תשובה: עיין במחזור ויטרי הלכות כלה ח"ב עמ' תקכ"ט דכתב התופר בגדיו כשהוא לבוש נותן קיסם לתוך פיו מפני שקשה לשכחה, וכ"כ בספר ראשית חכמה ח"ג חופת אליהו רבה שער ג' אות כ"ג עמ' רכ"ז, וכן בספר כתר תורה להג"ר חיים ישעיה הכהן עץ חיים בהגהות זר זהב שמירות וסגולות סי' ז אות ב' כתב ואם נחוץ לו לתפור על עצמו איזה דבר קטן ואי אפשר לו עתה לפשוט המלבוש שמעתי שיקח בפיו איזה חוט וילעוס את החוט קצת בשעה שתופר. וכן בספר אוצר כל מנהגי ישורון עמ' 18 כתב נוהגים שנזהרים שלא לתפור בגד

שהוא לבוש בו הטעם מפני שהוא קשה לשכחה, ועוד משום סכנה שעפ"י רוב משלימין התפירה בתכריכי המת כשהוא לבוש בו.

מקור לכלה או יולדת תוך מ' יום לא ללכת לחתונה בלא להחליף סיכה

שאלה: האם יש מקור למה שיש חוששים שהיולדת או הכלה תוך מ' יום לא הולכות לחתונה וכדו' אלא א"כ מחליפות "סיכה" ביניהם כי שמעתי שי"א שזה מנהג שמקורו מעבודה זרה?

תשובה: עי' בספר נהר מצרים חיו"ד ה' ניחוש דף קצב שכתב במצרים יומא כי האידנא עיר נקיה מהמון מנהגים תפלים והזיות ואמונות שוא אשר ראיתי ושמעתי במדינות שונות ומהם השתרבבו גם לארץ הקודש כגון מה שמקפידים שהחתן תוך ארבעים יום לחופתו לא יראה פני ילד קטן וכו' וכן כלה עם יולדת לא יתראו פנים זה עם זה וכהנה מנהגים נבערים ותפלים אשר נשתרבבו להם מטורקיה וארם צובה רבה ע"ש ועי' בשו"ת משפטי עוזיאל כרך ב יו"ד סימן כא שכתב נבהלתי לשמוע הזיות כאלה שהן אסורות לשומען והם דברי שוא שאין בהם ממש ואסורים בהחלט משום דרכי האמורי ולא עוד אלא כי אמונות תפלות אלה גורמות ריב ומדנים בין משפחות ישראל בחושבן כי ביקורה של הכלה או היולדת גרמה למניעת הריון ולכן לא רק שלא מותר להאמין בזה וכו' שהרי אנו רואים מעשים בכל יום שמבקרים כלות ויולדות אשה את רעותה ואינן נפגעות במאומה ואין שטן נגד עין הרע ושומר מצוה לא ידע דבר רע וע"ע בספר ואין למו מכשול ח"ב עמ' ש"ג ועי' בספר שנת יהושע ארוסי ונישואין א' עמ' מ"ט בשם הגר"ע יוסף דמי שלא מקפיד אין לו לחשוש ויעץ למי שהקפידו כדי להפיס דעת ההורים להחליף סיכה עיי"ש.

מקור לסגולה לאריכות ימים לקנות קבר מחיים

תשובה: בענין קניית קבר עי' בספר כוכבי אור אות ט"ל שכתב שר' אברהם עזריאל נתן מתנה לבנו לחתונתו אחוזת קבר, מובא בס' ארחות רבינו לבעל הקהילות יעקב חלק ד' עמ' שכ"ז שאמר להרה"ג רבי אברהם הורביץ זצ"ל שקניית קבר זו סגולה לאריכות ימים והוסיף שאינו יודע איפה זה כתוב רק כך אומרים. אולם בספר ישמח לבחירתי כתב שבזוהר ובהאר"י ז"ל מבואר דענין זה אינו סגולה לאריכות ימים רק להינצל ממזיקים. וכן בספר דולה ומשקה עמוד ש"ע נשאל מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בענין זה וענה כך אומרים העולם וכ"כ משמו בספר כל משאלותיך. וכן כתב הגר"מ שטרנבוך בתשובות והנהגות ח"א סי' תשי"ג ששמע כך ולא כתב מקור.

מקור להגיד "ולכל בני ישראל לא יחרץ" כשפוגש כלב

תשובה: בענין אמירת לא יחרץ כלב לשונו, ד"ז מובא בספר סגולות ישראל מערכת כ' אות ל"ד סגולה להינצל שלא יירא מהכלב שישים גודל ימין תוך יד שמאל ויאמר אלקא דמאיר עננו ובאות ל"ד כתב וזה לשונו כלבים צועקים ומנבחים בלילה אם תרצה להשתיקם תחליף מנעל

רגלך השמאלי והופכן על פניו למטה בקרקע, ותאמר ויהי נועם ויושב בסתר עלית עד סוף המזמור ותכפול אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי וע"י כך יתשו כוחות השדים ואח"כ תהפוך מנעל הימני ואמור אותם מזמורים ואחר כך הפסוק ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו כך מצאתי בספר כתב יד מיוחס לרבינו חיים ויטאל הקדוש זצוק"ל [ספר דבק מאח] עכ"ל . עוד מובא בשם הר"ר שמשון אוסטרופולי זצ"ל מספר קרנים וד"ן ידי"ן [נמצא בספר ליקוטי שושנים דף י'] וגם יש סגולה מרב פפא למי שנובחים אותו הכלבים יאמר תשי"ו עצמות דקדושה יש בי לבטל תשי"ו עצמות דקליפה דידכון ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונר למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל ואז אין הכלבים יכולין להזיקו רק יראו אותו לקבל נהירו דזקיק המבואר בזוהר הקדוש פרשת בלק. ולענ"ד שזהו סוד כי סבבוני כלבים וכו' [תהילים כ"ב י"ז] ומה תקנה אספר כל עצמותי [שם י"ח] כמה יש בי עצמות כ"ל עצמות"י המ"ה גימטריא תשי"ו מה הם עושים המה יביטו יראו בי [שם] ואינם יכולים להזיק לי כלל עכ"ל.

מקור דזמן קריאת י' הדברות בשבועות הוא מסוגל לרפואה

שאלה: מטו משמיה דמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל כי חג השבועות הוא יום מסוגל ביותר לרפואה, ובפרט בעת קריאת עשרת הדברות, לפי שבקריאת עשרת הדברות חוזרות ההשפעות שהיו בעת מתן תורה עצמו, וכמו שבמתן תורה איתא בחז"ל שכל החולים נתרפאו - כך גם בכל שנה ושנה בעת רצון זה.

והגריש"א כידוע לא היה מתעסק בסגולות וענייניים, אבל סגולה זו היה אומרה לרבים, וגם כשביקר חולה בערב שבועות אמר לו כנ"ל (כמובא בס' "הנהגות רבינו" שהו"ל הר"ב קירשנער שליט"א, בענייני שבועות).

אם ידוע לכם מקור סגולה זו - בספה"ק, אשמח לדעת.

תשובה: בענין הסגולה בעשרת הדברות, בספר וישמע משה עמ' שע"ג כתב נתפרסם בחוצות מה שאמר הרב שבזמן שקוראים עשרת הדברות בפרשת יתרו או בחג השבועות הרי זה מסוגל לרפואת חולים כמו שהיה במעמד הר סיני, ונשלחתי מכמה ישיבות ומכמה יחידים לחזור ולשאול את הרב על סגולה זו שגילה הרב, והשיב הרב שאכן סובר כן ואף שלא ראה כן בספר, מכל מקום זה מסתבר מאוד סברא פשוטה שכמו שבמעמד הר סיני נתרפאו כל החולים אם כן למה לא יהיה הדבר כן בכל שנה.

ומצאנו בספר סיפרי חסידים שבועות על המהר"ש מבעלז שסיפר חתנו דבהר סיני כידוע נתרפאו כל החולים וחותני הוא צדיק הדור והבימה שלו היא בבחינת הר סיני ומפני שהאיש הזה זקוק לרפואה לכן נתן לו חותני הקדוש רשות לעמוד אצלו בשעת קריאת התורה על הבימה כדי שיהיה לו רפואה.

עוד מצאנו בספר החיים הנקרא סגולות ישראל מערכת ל' אות י"ג ערך לימוד [עמ' 132] בשם ספר ימלט נפשו [לרבי אברהם חמוי] כתב סגולה נפלאה לאדם טרם לימודו יקרא עשרת הדברות מעומד בכונה עצומה כי מלבד סגולתם ותועלתם הנשגבים עד למאוד לזמן המגיפה ב"מ להצלחה ולעושר ולחן ולחסד ולפתיחת הלב, עוד בה יזכה ליראת שמים יראת הרוממות. [נ"ב מצוה לפרסם סגולה זו דקודם הלימוד בצוק העיתים בזמן הזה דזו סגולה נפלאה כלשונו בזמן המגיפה בכל עת לאו דוקא בשבועות].

מקור למציאת אבידה על ידי אמירת אמר רבי בנימין, וכן להפוך ג' כוסות, ולהפוך חלוקו, ולנדור שמן לע"נ ר' מאיר

תשובה: בענין הסגולה למציאת אבידה ע"י אמירת אמר ר' בנימין, והמקור הראשון שמצינו שהזכיר סגולה זו הוא במדרש תלפיות בראשית אות א'. ומובא כן בפניני רבנו הקהלות יעקב עמ' קי"ג וכן בספר תולדות יעקב עמוד קכ"ד בהערה מופיע שלמציאת אבדה יעץ לומר את המאמר מרבי בנימין, ואמר שמרן הגה"ק בעל החזון איש זי"ע היה משתמש בזה וכך מופיע בספרים לתולדות החזון איש, בארחות רבנו ח"א עמוד רפ"ט אות ב' ומעשה איש ח"ב עמוד קכ"ז. וכעין זה הובא בשם האדמו"ר הרה"צ מהרי"צ מפשעווארסק זצ"ל שיחתן של עבדי אבות ח"ב עמ' רס"ג.

ובענין סגולה למציאת אבידה ע"י הפיכת כוסות, עי' בספר והייתם לי סגולה כתב דבבית הגה"צ מוויטצען זי"ע כל אימת שאבד להם דבר מה היו מהפכים כוס על פיה ומוצאים דרך פלא את החפץ המבוקש, בשם בנו אב דקהילת סאטמאר במונטריאול.

ועי' בספר דרך ישרה [לרבי ראובן בן אברהם הכהן מירושלים תקמ"ח נמצא באוצר החכמה] שער מיוחד בספרו מוקדש לסגולות ושם בדף פ"ג כתב מי שאבדה לו אבדה ישתוק ויסיר חלוקו כמו שהוא לבוש באותו פעם ויהפכנה וילבש אותה מהופכת וילך וישכב בה ג' ימים וג' לילות ויחזור לו אבדתו מיד, אך כתב דהני מילי אם לא שאל ולא אמר לשום אדם קודם ולא יגלה זה הסוד אפילו לאוהביו אבל אם יגלה לשום אדם אינו מועיל.

ובמדרש תלפיות ענף אבידה ומציאה כ' "קבלתי מי שמאבד איזה דבר אם ינדור למאור אם אני מוצא אותה נדר סך מעות שמן למאור לנשמתו של ר' מאיר מיד מוצא האבידה ובלבד שלא יעבור זמן שאם האבידה מעות אפשר שכבר הוציא אותם המוצא בהוצאות, ואם הוא בגד או שמלה אפשר שהוליכה למקום אחר או עשה בו שנוי באופן שאינו ניכר ואז אין מועיל הנדר".

מקור לדפוק על השלחן או הכסא לאחר הבדלה

שאלה: אבקש עזרתכם בחיפוש מקור. אצלנו נהוג מבית אבא שאחרי הסתכלות בצפרנים בנר-הבדלה דופקים באצבעות על השולחן או הכסא העיקר דופקים. העירו לי שיש בזה ספק איסור עבודה זרה שכך בבית תיפלה שלהם עושים דופקים ליד הנר. ואני מחפש זמן רב

מקור לזה בפרט ששמעתי עדות נאמנה. מת"ח גדול עצום ורב שנסתלק לבית עולמו שכך היה נוהג. אשמח מאד לשמוע מקור שאין בזה איסור. ומקור לעצם המנהג.

תשובה: בענין המנהג ששאלתם אחרי חיפוש בספרי מנהגים ובכמה ספרים האוספים כל דיני הבדלה לא מצאנו את המנהג שכתבת. ולענין אי צריך לחשוש לע"ז, לא נראה שצריך כיון שאין בזה מעשה ע"ז ולמה לחשוב שהגיע משם. אך אם היה קשר לקהילה זו לתפלתם כגון שהם מצאצאי אנוסים או קהילות שהושפעו ממנהג הגוים סביבותיהם בכמה ענינים וסגולות וכדומה אולי יש לחשוש ויש לעשות שאילת רב.

האם מותר לחלל שבת ברפואה סגולית שאינה טבעית.

תשובה: ע"ד שאלתך האם מותר לחלל שבת לפיקוח נפש אם הרפואה אינה טבעית, אלא סגולית והאם תפילה הוי רפואה טבעית? כבר השבנו על כך בספרינו לדופקי בתשובה בקיצור אך נשוב ונשנה פרק זה באורך עם תוספת מרובה על העומד.

בענין רפואה סגולית לחלל שבת,

א. עי' בשו"ת הרדב"ז סימן קנ"ג הביא ראיה מהרמב"ם על המשנה ביומא דאמרינן התם מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבר שלו ור' מתיא בן חרש מתיר וכתב על זה הרמב"ם דאין הלכה כר' מתיא בן חרש שמתיר להאכיל את האדם ביום צום כפור יותרת הכבר של כלב שוטה אם נשכו מפני שזה אינו מועיל אלא בדרך סגולה וחכמים אומרים שאין לעבור על מצוה אלא ברפואה המרפא בדרך הטבע שהריפוי הוא דבר ברור ואמיתי מתוך הסברא והנסיון הקרוב לאמת אבל ריפוי שע"י סגולות אסור לפי שענינן חלוש לא יחייבן ההגיון והסברא ונסיונן רחוק וזה העיקר רעהו וזכרהו כי הוא עיקר גדול ע"כ ומוכח דס"ל דאסור לחלל שבת בשביל כך.

ב. אך נראה דיתכן דאין ראיה מהרמב"ם דהרי הרמב"ם ס"ל דאין כח בכישוף ושאר ענינים האלו והם סתם דמיון אנשים ולכך אסר אבל כל מי דס"ל דיש בזה ממש יחלוק עליו ודברי הרמב"ם שכל היא שיטתו מבוארים ברמב"ם במורה נבוכים ח"ג פרק ל"ז שכתב ורע שכרי להרחיק מכל מעשה כישוף הזהיר הכתוב מעשות דבר מחקותיהם ר"ל כל מה שיאמרו שהוא מועיל ממה שלא יגזור העיון הטבעי אלא נוהג לפי דעתם כמנהג הסגולות והכוחות המיוחדים ולכן נאמר וכחקותיהם לא תלכו ונאמר ולא תלכו כחקות הגוי והם אשר יקראום חז"ל דרכי האמורי מפני שהם דברים שלא יגורם היקש טבעי אך הם מושכים למעשה הכישוף וכו' ואמרו בפירוש בשבת ס"ו כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי רצונם בזה שכל מה שיגזרהו הענין הטבעי מותר וזולתו אסור וכו' ואל יקשה עליך מה שהתירו בשבת ס"ז לצאת בביצת החרגול ובמסמר מן הצלוב ובשן שועל כי הדברים ההם בזמן ההוא היו חושבים שהוציא אותם הנסיון והיה בהם משום רפואה על דרך תלות העשב שנקרא בל' ערב פאבינה על הנכפה ועישון כחומץ למורסות המכות הקשות וכיו"ב כי כל מה שנתאמת נסיונו אע"פ שלא יגזרהו ההיקש הטבעי מותר לעשותו מפני שהוא רפואה וכו' ע"כ.

ג. ובאמת בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תי"ג חלק בחריפות על דברי הרמב"ם כספר המורה מהטעם הנ"ל ועוד הקשה עליו שאחר שאסר דברים שלא יגזרם ההיקש הטבעי הזר והתיר מסמר מן הצלוב וכיו"ב וכתב אבל מה שאמרו חכמים נאמין ונסמוך עליהם לעשות מעשה מצד מה שהתירו ונתאמת להם לסגולה וע"ע בשו"ת הרשב"א סימן קסז שכתב שנמצא לראשונים בספרי הרפואות לעשות צורת אריה על טס כסף או זהב לרפואת חולי מתנים והוא שיעשה בשעה ידועה והעלה שאין בזה משום דרכי האמורי שכל שיש בו משום רפואה וידוע לרופאים שהוא כן אין בו משום דרכי האמורי וכל שלא נאסר בגמ' להדיא משום דרכי האמורי אין לנו לאוסרו שהרי יש כמה סגולות שלא גורעו לחכמי הטבע שהתירו חכמים ואין לך רחוק מן הטבע מללחוש שברירי ברירי וכו' וחז"ל הזהירו לומר כן מפני סכנה הילכך כל שלא ידענו אם יש בו משום רפואה אם לאו מותר ובשבת ס"ה אמרינן יוצאה כסלע שעל הצינית ובחלק ד' סימן מ"ה כתב שמותר לכתוב קמיע מומחה בשבת אף שאינו דבר שיגזרהו ההיקש הטבעי והשכלי וזה שלא כדעת הרמב"ם הנ"ל שאוסר ככה"ג אפילו באיסור לאו וכל שכן כאיסור סקילה

ד. והרדב"ז שם בח"ב סי' קנג שנשאל על הרמב"ם הנ"ל בפי' המשנה יומא פג הרי שנינו בשבת מ"ז יוצאים בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר מן הצלוב וכתב הרמב"ם בפי' המשנה שם ביצת התרגול תועיל בסגולה לחולשת עצבי הירכים ושן של שועל לשינה ומי שיקח שן של שועל הי ויתלהו על מי שארכה שינתו יקיצנו ושן של שועל מת יעשה להיפך וכן יזמו כעלי הסגולות שאם יוקח מסמר מעץ הצלוב ויתלה אותו על גרגרת מי שיש לו קדחת שלישית יועיל לו הרי שהתירו לצאת באלו לרשות הרבים ואפילו לתולה שאין בו סכנה וכדאיתא בגמ' שם והשיב הרדב"ז דשאני הני שהוא מוציא אותם שלא כדרך המוציאים אלא דרך מלבוש שאין איסורו אלא מדרבנן ולכן התירו גם רפואה כזאת שהיא דרך סגולה ולא רצו לגזור דלמא נפיל ואתי לאחויי כיון שהוא במקום חולי ועוד שכיון שהוא תכשיט שלו משום רפואה לא אתי לאתויי בידו ברה"ר משא"כ אכילת דבר טמא ביוהכ"פ דהוי תרתי דאורייתא לכן לא התירו אלא ברפואה טבעית

ה. ועי' בחיד"א בס' טוב עין סי' י"א אות כ' ובשו"ת צ"צ החדשות או"ח סי' ל"ח ובשו"ת מנח"י ח"י סי' ל"א אות ט"ז דמוכיחים מכמה ראשונים שחולקים על הרמב"ם שאוסר ומתירים היכא דאיתמחי גברא וכן הברכי יוסף סימן ש"א וכן בכף החיים שם הביא שהרמב"ן והרשב"א סבירא ליה שאף ברפואה סגולית דוחה שבת ועי' בשו"ת ח"ס שהתיר לכהן להיטמא למת ברפואה סגולית וכתב ע"ז הגר"ש קלוגר ובמחכ"ת לא ראה מ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה שלא הותר משום פקוח נפש אלא רק רפואה שהיא על דרך הטבע ולא בדבר שהוא על דרך סגולה אך לכא' הח"ס סמך על דברי הרשב"א חולקים על הרמב"ם בזה וכ"כ החיד"א בברכי יוסף וכן כתבו הרדב"ז והמהר"ם בן חביב שדברי הרמב"ם יומא פג לא נאמרו אלא כאיסור דאורייתא משא"כ באיסור דרבנן כהוצאת קמיע לרה"ר אף שאין רפואתו טבעיית אלא דרך סגולה מודה הרמב"ם דשפיר רמי ולכן שנינו יוצאים בביצת החרגול ובשן של שועל אע"פ שכל אלה אין רפואתם אלא בדרך סגולה.

ו. ועי' בתהילה לדוד בסימן שכ"ח ס"ק ס' על דברי המג"א שהתיר לחלוב על מי שנשף בו רוח רעה ויש לו צער גדול משום דחף מלאכה שא"צ לגופה ותמה עליו שהרי פשוט שהעושה מלאכה הצריכה לרפואה והויא שפיר מלאכה הצריכה לגופה והמצניע לרפואה חייב ככל שהוא אליבא דר"ש וכתב שאפשר שמכיון שהרפואה כזה הויא דרך סגולה חשיב החלב כמשקה לאיבוד וצ"ב דבריו דהרי אם הוא חושב דרפואה זו מהני א"כ הוי צריך לגופא ואמאי מותר וצ"ע ואולי כיון דהשימוש בחלב אינו בעצם החלב אלא רק כסגולה שלו חשיב כאיבוד ואכתי צ"ב

ז. עוד יש לדון האם יש גזירה דשחיקת סממנים ברפואה סגולית ועי' בשו"ע סי' ש"ו ס"ז ומשנ"ב שם ס"ק ל"ו דמותר לעשות רפואה סגולית בשבת וביאר המשנ"ב דהטעם משום שלא גזרו משום שחיקת סממנין אלא ברפואה שיש בה ממש כגון משקה או אוכל ולא על פעולות המועילות שלא בדרך הטבע אלא בדרך סגולה ולכא' שוב חזינן דאע"פ דהרפואה מועילה כיון דלא הוי בצורה רגילה למרות שהיא מועילה מותרת ולא גזרו ואכתי צ"ב

ח. והנה ידוע המעשה שהיה בזמן הרש"ש הובא בספר מקור ברוך ח"ג עמוד תר"ח שהביא מ"ש הרה"ג מהר"א תמוי בספר אביעה חידות ליוורנו תרל"א דפעם אחת אכל אם אחד סם המות ביום השבת וימהר הרב המקובל רבי שלום מזרחי שרעבי ז"ל לכתוב לסגולה קמיע שבו שמות הקודש בכתיבה אשורית ובלע אותו החולה ויחי מחוליו אך אין ראוי לאדם אחר לחלל השבת באופן זה דשאני ארם גדול כהרש"ש דאתמתי גברא ולית דכוותיה ובמקור ברוך תמה עליו ובאמת עי' בספרי התקופה שרצו להחרים את הרש"ש על כך אך בסוף הודו לו וכנראה זה ע"פ דברי הראשונים הנ"ל.

ט. ועי' בשו"ת דובב מישרים ח"א סימן קי"ד כתב דמתוס' ב"מ קי"ד ע"ג משמע דאף רפואה סגולית דוחה שבת דהקשו איך החיה אליהו את בן השונמית וטמא עצמו ומתרץ שברור היה שיחיה חזינן דאף רפואה שאינה טבעית מותר לחלל שבת.

ועי' בקה"י בב"ק סי' מ"ה דדן במזיק בדרך סגולה אי חייב או לא ולכא' תלוי ענין זה במ"ש כאן ובאמת הביא שם את דברי הפא"מ הביא שהביא ראיה דע"י סגולה לא מקרי עושה מעשה מסנהדרין ק"א דלוחשין בשבת ולא חשיב צידה וירושל' שבת פ"א ה"ג ופט"ז ה"ז וחגיגה פ"ב ה"א פרס גולתיה ונכבתה הדליקה הרי דבאופן סגוליי לא חשיב מכבה וציין פא"מ פ"ת יו"ד קע"ט סק"ז ושוב הביא דברי השל"ה הקדוש שמתרץ קושית הרא"ש ז"ל פ' ערבי פסחים סי' י"ג על האומרים שמרע"ה מת בשבת והרי אחז"ל דבו ביום כתב י"ג ס"ת ואיך אפשר שכתב בשבת ואהא תירץ השל"ה הק' דכתב ע"י שם והשבעת קולמוס דכה"ג לא מחשב מלאכה ומפרש משום שהוא באופן סגוליי לא ע"י טבע ע"כ אך דחה דכל הני דוכתי שהביא הם לענין שבת ומשבת אין ראיה כלל לענין שאר איסורין דבשבת גם בעושה כלאחר יד פטור וכל היכא דהוי ע"י סגולה ולא בטבע לא עדיף מכלאחר יד דאין כך דרך עשיית המלאכה וכשאינו אלא ע"ד סגולה י"ל שגם חז"ל לא גזרו אבל לענין שאר איסורין אין לנו ראיה דפטור כשמפעיל רק באופן סגוליי עיי"ש.

אך עי' בציץ אליעזר דכתב דבדורינו דהדור ירוד אין להתיר לעשות רפואה סגולית בשבת.

ובענין אי תפילה מקרי רפואה סגולית, עי' באורך בספר מצות ביקור חולים [נמצא באוצר החכמה] סי' כ"ז שהביא דיון גדול על כך באחרונים.

ספרים וסופרים [ביוגרפיה]

מהו ספר תיקוני כלי שרת וספר כנסת ישראל שחיבר הג"ר ישעיה פיק.

תשובה: בענין ספר תקון כלי שרת של הרב ישעיה פיק ברלין ספר זה אמנם לא נדפס מעולם אבל מהרי"פ מזכירו פעמים רבות. ובספרו "יש סדר למשנה" (ביצה פרק ג משנה ה') כותב מהרי"פ שבספר זה יש רשימה של אותם המקומות שרש"י כתב לא ידעתי פירושו. ועי' במעין ט"ז ג' עמ' 60. וכן ספרו כנסת ישראל הוא ספר הנמצא רק בכת"י עי' בספר זכרון נר שאול עמ' ע"ה שמובא שם תשובה אחת מספר זה שבכת"י.

האם מותר למחבר להוציא ספר בעילום שם

שאלה: האם יש מקור לכך שאין למחבר ספר להסתיר את שמו בספר, ושמעתי שכ"כ ספר חסידים, אשמח מאוד מאוד לדעת אם השמועה הזו נכונה, ומה מקורותיה.

ואני אישית שאלתי את מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א (בשבוע שעבר) אם להוציא ספר בעילום שם, ואמר לי שלא.

תשובה: בענין כתיבת ספר בעילום שם הנה מה שכתבת בשם ספר חסידים שם מבואר הפוך ממה שכתבת ויש ענין לכתוב ספר בעילום שם, וז"ל בסי' שס"ז כתיב ישעי' נ"ו ה' ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת כתיב להם וכתיב לו לפי שדבר יד ושם טוב יש שזוכה לשני עולמות יש צדיקים שהם עשו יחדיו זכיות כגון חברים שמתיעצים יחדיו לעשות המצות או לומדים יחד לפני הכבוד שנאמר תהלים קמ"ט ה' יעלזו חסידים בכבוד ישעי' כ"ד כ"ג ונגד זקניו כבוד ויש צדיק שזוכה לעולם לשם אבל רוב צדיקים שגזרו למעלה שיזכרו שמו על שם תורתו ופעמים לוקה בזרע זכרים כדי שלא יהא הנאה כפלים ולמעט מזכיותיו לכך חכמים הראשונים לא היו כותבים ספריהם בשמם ולא היו מניחים לכתוב שמם על ספריהם כגון מי שחבר תורת כהנים מכילתא ברייתות ומדרשים ואגדות ותקוני עולם כגון מסכת סופרים לא כתבו בספריהם אני פלוני בר פלוני כתבתי וחברתי זה ספר כדי שלא יהנה בעוה"ז ויפגום שכרו לעוה"ב או היו ממעטים לו בעוה"ז זרעו ושם טוב מזרעו כנגד הנאה שנהנה בעוה"ז שקבל הנאה על שמו.

וע"ע בספר אמרי יעקב על ספר חסידים [שם] להגאון רבי יעקב חיים סופר שהביא הרבה מ"מ עי' להגאון חיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים חלק הספרים מערכת ז' אות ב"ו וכן בספרו נחל אשכול קהלת אות ט' ובספרו חומת אנך תהלים פרק מ' ובהגהותיו ברית עולם כאן בספר חסידים וכן לסימן תקפ"ו ובספרו חסדי אבות על מסכת אבות פ"א מ"ו ע"ש ועיין בזה בהקדמת בן רבינו המגן אברהם ז"ל ולגרח"פ בספרו תוכחת חיים פרשת בהעלותך דף קכ"ד

ובספרו תורה וחיים מערכת פ' אות רט"ז ובספרו כל החיים די"ז ע"ג סד"ה השגה ובספרו נפש חיים מערכת ש' אות צ"ט ולבנו הגרא"פ בספרו אברהם אזכור מערכת ב' אות ר' ולבנו הגרינ"פ בספרו נפש היפה מערכת ע' אות ח' קונטרס נפש שפלה ס"ק צ"ב ובמכתב הגאון רבי שלמה הכהן ז"ל מווילנא שבראש ספר שדי חמד ובספר זכר עשות מערכת ס' כלל כ"ד ובספר האשל מערכת ז' אות ו' ובשו"ת כוכבי יצחק ח"ב דקל"ה ע"ב ועיין בדרופתקי דאורייתא ח"ב סימן ד אות ו' ע"כ.

נ"ב באוצר החכמה יש יותר מאלף ושבע מאות ספרים בעילום שם.

מקור לתיקון שישים ריבוא

שאלה: מהו תיקון שישים ריבוא? מה מקורו? והאם יש לו קשר לשובבי"ם?

תשובה: לאחר חיפוש לא מצאנו בשום מקום שמוזכר שם של תיקון כזה. אומנם העירונו דבתפארת שלמה מרדומסק דמזכיר כמה פעמים ענין זה, ובעוד ספרים בחיפוש באוצר החכמה תיקון ריבוא עם אותיות שימוש, רק דנראה מדבריהם דאי"ז תיקון מסוים שעושים אלא דהוא התיקון השלם. וי"ל.

מקור לספר רזיאל המלאך כסגולה שלא יהיה שריפה בבית

תשובה: בענין הסגולה של ספר רזיאל המלאך, בספר דרכי חיים באות י"א כתב עוד ע"א לשריפה ח"ו מי שבביתו גנוז אצל כספו וזהבו ספר רזיא"ל המלא"ך בודאי ינצל משריפה [רזיאל מלאך בשם המלבוש ושמעתי מאיש אחד דבעת השריפת ח"ו יש לפתוח הס' הנ"ל ולהניח פתוח על השלחן ויועיל בעהי"ת. רבי נחמן מברסלב כתב בספר אור הפלאות שספר רזיאל איננו מרזיאל המלאך ומה שאמרו שסגולה לנגד שריפה הרבה בתים נשרפו ביחד עם הספר [וכמו שכתבתם גם אתם בשמו במריח ניחוח תשע"א וארא גליון 26 עמ' 15 בהג"ה.] וכ"כ בשם הסטייפלר בספר תולדות יעקב עמ' קכ"ד שראה הרבה מקומות שנשרפו יחד עם הספר [אך האמת בלשון הסגולה מוזכר שהספר לא ישרף או אחר שהתחיל השריפה שיפתחו את הספר ואשרי היודע].

האם פרש"י על המדרש רבה הוא מרש"י

תשובה: כתב הגאון חיד"א ז"ל בספר שם הגדולים חלק גדולים מערכת ש' אות ל"ה פירוש רש"י על מדרש רבה המיוחס לרש"י אינם מרש"י ותלו עצמן באילן גדול כן כתב הגאון יעב"ץ ז"ל בהקדמת ספרו עץ אבות אך החיד"א עצמו כתב שם דפירוש רש"י על המדרש נדפס בספר אור השכל ומשמאלו פירוש הרב אברהם ן' אשר ז"ל וקרוב לודאי שהרב אברהם ן' כיון היה תלמיד מרן הקדוש ז"ל ובדור ההוא בעיר הקדש צפת ת"ו היתה המלאה אמי"ר קדושים אשר בארץ החיים המה, הוחזק פירוש המדרש לרש"י כן הוא האמת, עיין שם. אך

עי' בספר מנוחת שלום ח"ד להרה"ג רבי יעקב חיים סופר שליט"א סי' ט" דהאריך מאוד להוכיח ממאות מקומות דפירוש זה לא יצא מתחת ידי רש"י עיי"ש.

מיהו הפייטן זבדיה

שאלה: מי היה הפייטן ששמו "זבדיה" מופיע בסליחות של בני אשכנז "אליך ה' שועתי", "אלהים אין בלתך".

תשובה: ר' זבדיה היה פייטן בימי ר' סעדיה גאון באיטליה.

מקור שיש לקנות ספרים שנדפסו ע"י יראי שמים

שאלה: לכבוד הרב מפענח תעלומות שליט"א,

מה המקור למה שמפורסם שתפילה בסידור שנדפס שלא ע"י ירא שמים לא מתקבלת, והאם "לא מתקבלת", או ש"פחות" מתקבלת. והאם זה נאמר גם לגבי לימוד תורה.

תשובה: בענין ספר דנדפס בידי מי שאינו ירא שמים, עי' בספר חסידים סי' רמ"ט על אחד שהיה רגיל להתפלל בחדר מיוחד שהיה מיוחד לו בטהרה והיה נענה ואחר זמן היה מתפלל ולא נענה והיה מתפלל ולא הועיל, שאל לחכם אחד והוא ענה לו מתפלל ומתחנן אתה בספר שרשע כתבו לפלוני הסופר ושכרתי אותו לכתוב על קלף שלי יפה השיב לו החכם כשהיה כותב לך היה לבו מלא טינא ועולה ואין קטיגור נעשה סניגור ע"כ וכן לא יסתכל בספר שיודע שרשע למד בתוכו. ובספר טהרת הקודש מאמר קדושת העינים פ"ו שירגיל האדם את עצמו ללמוד מתוך ספר שנדפס ע"י אנשי יראי ה' כמו שהיה מעשה אצל אחד מהצדיקים שבא למקום אחד והיה בימי הסליחות ונתנו לו סידור של סליחות ואמר שאין רואה אותיות וכן נתנו לו כמה סידורים עד שנתנו לו סידור שנדפס ע"י אנשים יראי שמים ואמר עכשיו אני רואה אותיות כי אותו סידור שמדפיסים אנשים קלי הדעת אין נדפס עליהם צורת קדושה לכן ישתדל עצמו כל איש ירא ה' לרכוש לו ספרים שנדפסו ע"י יראי ה'.

מי חיבר את התרגום על מגילת אסתר ומי חיבר את התרגום שני על מגילת אסתר

תשובה: בענין התרגום על מגילת אסתר הרשב"ם כשמזכיר תרגום מהכתובים הוא אומר כדמתרגם רב יוסף עי' שמות ט"ו ב' ויקרא כ' ז' אך כבר כתבו התוס' שבת דף קט"ו ד"ה ובידו "ודלא כאומרים דתרגום של כתובים רב יוסף" וזה מפני שהתרגום מוזכר כבר במשנה קראה תרגום בכל לשון לא יצא ורב יוסף חי בדור השלישי של האמוראים נפטר בשנת 325 בערך אך אפשר לומר דהפשט במשנה קראה תרגום הכונה שתרגם בעצמו ולא התרגום שיש בידינו. ובתשובות רב האי גאון כתב תחילה אין אנו יודעים שיש מעלה לתרגום של תורה על תרגום של נביאים אלא כדי מה שיש מן המעלה לתורה גופה על הנביאים גופן ואשר

אמרתם הלא תרגום מגלת אסתר עמנו ואין בו זכרון לקץ' אטו קץ במגילת אסתר מה עביד אי איכא למימר בדניאל הוא דאיכא למימר או בשיר השירים או בתהילים ועוד תרגום שאצלכם מניין לכם ומי אמרו כי מכדי שיונתן בן עוזיאל לא גילה תרגום הכתובים כל עיקר אין זה המצוי אצלכם אלא תרגום של הדיוטית ולא עוד אלא שיש כאן בבבל תרגום אסתר כמה גוונים משונים זה מזה אחד שיש בו תוספת הרבה ומדרשות ואחד אין בו [אוצר הגאונים למגילה חלק התשובות עמ' 4-5] ועיין רש"י מגילה דף כ"א שכתב שאין תרגום בכתובים ולכן לא גרס משפט אחד בגמרא אך כתבו התוספות על דברי רש"י אלה ובחינם מחקו דודאי יש תרגום אבל לא עשאו יונתן אלא מימי התנאים נעשה. אך עיין במקום אחר ברש"י מגילה י"ג ד"ה "זכה" דמביא תרגום על מגילת אסתר וצריך לומר כמש"כ מהר"צ חיות עטרת צבי עמ' תקט"ו שכוונת רש"י היא שבזמן התנאים והאמוראים לא היה תרגום על הכתובים.

בענין תרגום שני על מגילה, כתב באוצר הספרים בן יעקב דלא ידוע מי ומתי נתחבר.

האם רש"י מביא את הערוך

תשובה: בענין רש"י דמביא את הערוך, לא מצאנו דמביאו בשום מקום וגם הערוך יצא בשנת תתס"א ורש"י נפטר בשנת תתס"ה ולא היה לו הרבה זמן לראותו ועי' בספר מנוחת שלום ח"ד [להגרי"ח סופר שליט"א] סי' כ"ג דהביא כמה ספרים שכתבו דרש"י הביא את הערוך, כגון בעל תורה תמימה בספרו תוספת ברכה ויקרא י"א ט', וכן בספר מבחר כתבי רמש"ש ז"ל וראיתי לו שם דף ר"כ הערה י"א, וכן בספר סדר הדורות ח"א שנת ד"א תתס"ה ערך רש"י דצ"ט מע"א הביא מספר שלשלת הקבלה רש"י ונכדו רשב"ם מביאים את בעל הערוך וכתב שם דרש"י לא הביא אף פעם את הערוך וגם לא מצאנו מש"כ מרש"י בדף י"ג.

בענין ספר כרמי שומרון על הכותים והשומרונים

שאלה: מהו ספר כרמי שומרון המוזכר בתפארת ישראל נדרים פ"ג אות מ"ז בענין הכותים והשומרונים והיכן אפשר למצוא עוד פרטים על עניני כת זו.

תשובה: ספר כרמי שומרון הוא פירוש על מסכת כותים מאת הרב רפאל קירכהיים [פראנקפורט תרי"א] ובו גם תולדות הכותים וזיופיהם הידועים עד זמנו. ועיין בקונטרס מצרף טוב [אהרון צורף] על ספר דברים פרשת ראה מעמ' 312 על הפרטים הידועים לנו עד היום שהם אפי' בקושי יודעים מנהגי הכותים בזמנם והם ברובם ערבים ושאר עממים שחיו כאן.

מהו תרגום סוראי

שאלה: מהו "תרגום סוראי", האם ידוע לכם מהו ומי כתבו ובאיזה שנים והיכן ניתן להשיגו.

תשובה: תרגום סורי ישנו בספר הנקרא פשיטא ונמצא באוצר החכמה ג' ספרים על בראשית שמות ועל התנ"ך.

בענין השמטה בקיצור שלחן ערוך דין הפורשין מדרכי ציבור ואפיקורסין שאין מתאבלין עליהם

שאלה: שמעתי שבהוצאות מסוימות השמיטו בקיצור שלחן ערוך סי' ר"א סע' ד' את דין הפורשין מדרכי ציבור ואפיקורסין שאין מתאבלים עליהם האם נכון הדבר.

תשובה: בענין השמטת הסע' בקיצור שלחן ערוך כבר נכתב על כך במוסף שבת יתד נאמן פרשת שלח תשמ"ו על הוצאות מוסד הרב קוק והוצאת סיני ושם כתבו שהשמיטו זאת מטעמי השקפה וכו'

אך מצאנו בקיצור שלחן ערוך עם מסגרת זהב מהדורת וילנא תרס"א וכן מהדורת ביאליסטוק תרס"ו עם הסכמות גדולי הדור. וכן בקיצור שלחן ערוך וילנא תר"ץ שהשמיטו סעיף זה וכנראה מחמת הצנזורה וכן יש להוסיף דבמהדורת מוסד הרב קוק תשל"ד [הדפסה תשס"ז] נמצא סעיף זה. ובקיצור שלחן ערוך עם פסקי האדמו"ר הזקן מופיע מי שנפל בים או טבע בנהר או אכלתו חיה אין מונעין ממנו שום דבר אבילות וכו' ובמהדורה מחיי המחבר מהדורה תשיעית [זה המהדורה שמצאנו] נמצא סעיף זה.

פרטים בתולדות בעל החרדים

שאלה: לכבוד המערכת היקרה לדופקי בתשובה שלום וברכה וכט"ס! אחדשה"ט כנאה וכיאה באהבה רבה!

בענין רבי אלעזר אזכרי זיע"א בעל ספר חרדים

רציתי לשאול כמה פרטים על רבי אלעזר אזכרי זיע"א בעל ספר חרדים.

יש בידי ספר חרדים בכמה מהדורות וכמו כן יש לי ספר שנקרא "מילי דשמיא" של רבי אלעזר אזכרי זיע"א, כמו כן ראיתי במאגר אוצר החכמה שיש ספרים אלו אבל יש שם דבר נוסף יומן של רבי אלעזר אזכרי זיע"א שיצא לאור ע"י מרדכי פכטר (ככל הנראה מהדורה מדעית ע"י אוניברסיטת חיפה וכן ספר מילי דשמיא הנ"ל יצא ע"י הנ"ל). כמו כן בספר ארזי הלבנון לרבי שמעון וענגו ח"א מעמ' 314 כתב כמה מתולדות חייו של רבי אלעזר אזכרי אבל זה מועתק מכמה ספרים אחרים.

בכל אופן שאלותי הם כפי מה שהבנתי מעט מקריאה של הספר מילי דשמייא שיצא לאור ע"י הנ"ל כתב שלרבי אלעזר אזכרי היו ב' בנים שנפטרו וכן אם הבנתי נכון היתה לו בת אחת הוא היה נשוי לאשה הראשונה בשם סול ולשניה קראו מזל טוב הוא היה נשוי ככל הנראה לב' נשים בבת אחת (תתקנו אותי אם אני טועה).

בכל אופן רצוני לדעת מתי מתו בניו של רבי אלעזר אזכרי והאם זה היה בארץ או בחו"ל כאשר היה גר בקושטא ששם הוא נולד. וכן האם ידוע מה שמותם וכן בתו מה היה שמה והאם ידוע למי היתה נשואה (אם זכתה לכך אכן).

וכן האם רבי אלעזר אזכרי השאיר ילדים בעולם או לא הפרטים מעט עמומים אצלי ממה שקראתי אצל מרדכי פכטר בהקדמות שלו לספר מילי דשמיא. (יתכן שקראתי מהר ונשמט ממני).

עוד מובא ביומנו של רבי אלעזר אזכרי שהיה חולם הרבה או שחולמים בעבורו שיוולדו לו ילדים האם חלומות אלו התקיימו.

האם ידוע היום על שם משפחה כזה בשם אזכרי או עוד חכמי בדורות הקודמים שהיו נקראים בשם הזה או שהיו ממשפחתו של רבי אלעזר אזכרי זיע"א.

תודה רבה לכם על כל הטרחה המרובה במה שאתם פועלים להשיב דברים חשובים בכל מיני נושאים בסבר פנים יפות ברוכים תהיו.

באהבה רבה רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא מח"ס מרי"ח ניחוח

תשובה: בענין ר' אליעזר אזכרי, בספר הנ"ל שהבאתם מוכיחים בצורה ברורה וכן בעוד ספרים מתוך אגרתו שנולד בא"י ולא יצא משם עד יום מותו. דלא כמו שכתבת דנולד בקושטא, ולכך גם בניו מתו בא"י מה שכתבת על שני בניו ושתי נשותיו נכון הוא על פי היומן של רבי אלעזר אזכרי זיע"א שיצא לאור ע"י מרדכי פכטר. רק יש להעיר דהיומן רובו נכתב בצורת חזיונות בלשון חידות קשה מאוד ולא תמיד ברור מה הוא חזיון ומה הן תיאור העובדות כך שלא ברור מספיק האם כך היתה המציאות [רק כך מבאר המוציא לאור] מתי מתו בניו לא מבואר רק לפי המוציא לאור הם מתו קודם אלול של"ג שאז נשא את אשתו השניה וכן לפי דבריו מת בלי בנים.

נ"ב הספר מילי דשמיא נמצא באוצר החכמה גם בצורה לא מדעית יצא ע"י רבי שמעון בן חמו עם הסכמות, ערוך לפי נושאים.

בענין אנשים הנושאים שם משפחת אזכרי, עי' בספר אבני שיש ח"ב כמה פעמים מוזכר יהושע אזכרי ויורשיו, ובח"א מוזכר אהרון אזכרי, וכן בספר זכור לאברהם עמ' 55 בהגהות מוזכר יהושע אזכרי בן אהרון אזכרי ממרוקו.

מקור מגילת עיפה לש"ך

שאלה: ראיתי מובא כי בעל הש"ך כתב איזה איגרת או מגילה בדבר גזירת תענית בכ' סיון, וחפשתי באוצר החכמה ולא מצאתי, האם תוכלו למצוא אגרת זו ? (בלוח מסויים הובא כן בשם "אגרת עיפה" להש"ך), זה דחוף לי מאד כיון שאני מיוחס להש"ך.

תשובה: בענין מגילת עיפה לש"ך מגילה זו נמצאת בתוך ספר יון מצולה וכן בתוך ספר שבט יהודה [אמסטרדם תט"ו] על גזרות ת"ח ות"ט הספרים נמצאים באוצר החכמה.

קונטרס אחרון למהר"ם מרוטנברג מהו והיכן נמצא

שאלה: ראיתי בחידושי הגר"מ זעמבא, שמביא משו"ת מהר"ם מרוטנבורג קו"א לאו"ח. שלשמה צ'ל רק ע"י הבעלים. אני מאד מחפש איפה זה כתוב [לא ראיתי שם שום קונ"א].

תשובה: בענין קו"א בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג הנה אין הכונה לר' מאיר רוטנבורג מהראשונים רק יש שו"ת מהר"מ מרוטנבורג לר' משה רוטנבורג [שהוא מצאצאיו] מהאחרונים ושם אחרי או"ח יש קונטרס אחרון מהמוציא לאור ושם בסי' ב' כתב את דין הלשמה הנ"ל.

מקור תקנת ר"ג שלא לקרוא אגרת הזולת ושלא לישא ב' נשים והיכן כתובים כל תקנות וחרמות רגמ"ה.

תשובה: ענין תקנה שלא לקרוא אגרת של הזולת נזכרה בשם רגמ"ה בתשובות מהר"מ והעתיק חלק מהן באר הגולה בציוניו על שו"ע יו"ד ס"ס של"ד ומצאנו דלענין שלא לישא שתי נשים יש שכתבו דהוא רק לאלף שנה ולמעשה נוהגים היום גם לאחר אלף שנה בחרם זה כמבואר בפוסקים. ובענין המקורות לכל החרמות של רבינו גרשום, עי' באנציקלופדיה תלמודית ערך חרם דרבינו גרשום בתחילתו מקורות שמובא בראשונים עיי"ש. ובסוף כרך זה בנספח לחרם דרבינו גרשום אספו שם את כל התקנות המיוחסות לרבינו גרשום עיי"ש באורך.

מי חיבר ואסף את חידושי אנשי שם.

תשובה: חידושי אנשי שם נתחבר ע"י רבי משה ב"ר שמעון פראנקפורט נולד בשנת תל"ח נפטר באמשטרדם בכ"ו אב תקכ"ח היה גיסו של המהרשש"ך [רבי שמואל הכהן שאטין] בעל כוס הישועות שימש כדיין באמשטרדם ועסק גם בהגהת ועריכת ספרים בבית הדפוס של אמשטרדם והוא אשר ליקט את החידושים הנדפסים בחידושי אנשי שם החל ממהדורת הרי"ף והמרדכי אמשטרדם ת"פ חיבר עוד באר היטב הראשון על חו"מ נפש יהודה על מנורת המאור למהר"י אבוהב שבע פתילות ליקוט כל דברי המוסר שבספר מנורת המאור זה ינחמנו על המכילתא טוב לכת על הלכות שמחות כמו"כ הו"ל מהדורה מפוארת של תנ"ך הנקראת קהלות משה ועי' עליו בשם הגדולים אות ב' י"ז בערך באר היטב ובקובץ תגים ח"ג עמ' 18.

מהו ספר ליקוטי אורות על תרי"ג מצוות

שאלה: ראיתי בכמה ספרים המביאים "ספר לקוטי אורות על תרי"ג מצוות", אם הספר זה מצוי בימינו בכלל ואיפה נמצא ספר זה, כי לא מצאתיו בשום מקום גם לא באוצר החכמה ומי היה מחברו.

תשובה: ליקוטי אורות חיברו ר' אורי פייבש בן אריה ליב, שחי כפי הנראה בברעסלויא וחבר עוד ספרים, והם ספר קרואי מועדי, וספר מדרש מלים. ספרו ליקוטי אורות הדפיס המחבר בדיהרנפורט שנת תקע"ב ונחלק לב' חלקים ח"א כולל תרי"ג מצות כפי סדרם ומוצאם בתורה. חלק ב' נקרא פתגם המלך כולל מצות עשה ומצות לא תעשה בשיר וחרוז ע"ס א"ב תשר"ק ואלב"ם ושאר דרכי הפייטנים. והוא על דרך האזהרות שחברו הקדמונים על תרי"ג מצוות. וזה לשון המחבר בהקדמתו וכאשר ראו חכמים ונבונים את השיר הזה אמרו מעתה לא נאמר עוד במוסף דשבועות אתה הנחלת וגו' רק נאמר השירים האלה. וזה תחלת השירים אליכם אישים אקרא הקשיבה אל מצותי ואל תבעטו איש יקח אשה להולד בנים ובנות ורבו אל תמעטו וגו'.

ועי' בספר חידושי ר' בונים איגר [אחיו של ר' עקיבא איגר] עמ' תק"ז [נמצא באוצר החכמה] שכתב הסכמה לספר זה וזו ההסכמה היחידה שכתב בחייו.

שם משפחתו של הגאון ר' חיים מוולוזין תלמיד הגר"א בעל נפש החיים

תשובה: בספר אבי הישיבות מובא שבזמן ר' חיים החלה הגזרה לקרוא שם משפחה והוא נקרא יצחקין שמובנו ברוסית בן יצחק כשם אביו. וכן נקרא בנו ר' איצלה בספר מנחת יצחק, יצחק יצחקי וכן נינו נקרא יצחק יצחקין.

שמו של אביו של נתן העזתי

תשובה: בענין שמו של אביו של נתן העזתי, עי' בספר מלכי רבנן אות א' וז"ל מו"ה אלישע אשכנזי זצ"ל מא"י והוא אביו של נתן העזתי והוא בא למערב בתור שד"ר ונתיישב בסאלי ואח"כ במקנאס והרביץ תורה ונתבש"מ בעיר מקנאס בח' ימים בסיון ש' תל"ג ולפניו ולפני מוהר"ר חייא דיין ז"ל למד מוהר"ר חיים אבן עטר הא' זצ"ל כמ"ש בהקדמת ספר אוזן שמואל להרב מוהר"ש דאבילא זצ"ל עכ"ל והוא הוציא את המגיד מישרים [לב"י] מהדורא תנינא כמוזכר בשער הספר. ובקובץ אוהל חיים ח"א עמ' 8 יש כת"י של דרושים מאוצרות חיים ומבוא שערים כנראה מהעתקת ידו .ומוזכר שמו בכת"י זה כמה פעמים. ועוד כתבו עליו רבות בענין הפרשה של ש"צ וכו'.

מהו ספר ההלול

שאלה: כתב הגר"מ עבאדי זיע"א בס' מליץ נעים או' צז: "מתשרי ועד אלול תלמוד תלמוד. אשר בכל החכמות כלול. ומאלול ועד תשרי תשב גלמוד. שיהא דעתך צלול וחלול. וגופך מחטוא עלול. וביו"ד ימי תשובה תתפלל בפילול. ותלמוד בס' החלול. ובחג השמחות תשמח בתוף וחליל וקנה חלול:" ורציתי לדעת מה זה ס' החלול.

תשובה: בענין ספר החלול הסתכלנו בגוף הספר ושם כתוב לא ספר החלול אלא ספר ההלול ולפי הענין שמדובר בעשרת ימי תשובה א"כ ספר שיש בו הרבה הלל ושבח לקב"ה נראה אולי דכונת המליצה לספר תהילים שנוהגים לסיימו בעשרת ימי תשובה.

מי הוא בעל ספר מקורי מנהגים

שאלה: מיהו בעל ספר מקורי מנהגים, באוצר החכמה יש את אותו ספר משני מחברים משנים שונות.

תשובה: בענין ספר מקורי מנהגים, ישנה מבוכה רבה דנדפסו שני ספרים זהים בשם זה אחד מר' אברהם לוויזון רבה של העיר פייסקרעטשאם שבשלזיה נדפס בברלין בשנת תר"ז עם ק' סימנים, ומאידך גיסא נדפס בוויען ספר מקורי מנהגים מהר"ר יוסף פינקלשטיין ממישקאלץ בעל מחבר פרי צדיק ובראשו של הספר הסכמה מהרא"מ הורוויץ אך רק עם מ"א סימנים והוא בדיוק גם לשון ההקדמה כלשון הספר הראשון. מיהו המחבר ומיהו המעתיק עי' [בשו"ת זכר יהוסף או"ח סי פ"ח] בקובץ אור ישראל קובץ מ"ו טבת תשס"ז עמ' רי"ג דהוכיח דבעל הפרי צדיק הוא המחבר האמיתי אע"פ שכתב רק מ"א סימנים ושנת ההדפסה מאוחרת יותר וגם מביא שהיה על כך משפט והוכרע כמותו. אך ע"ע בקובץ אור ישראל קובץ מ"ז עמ' רכ"ז ועמ ר"ל וקובץ מ"ח עמ' רל"ג מה שהגיבו ודנו עוד בענין. והדבר עדיין צריך בירור.

האם פרקי דר''א נזכר בדברי גאונים

שאלה: האם מצינו שבספרי הגאונים הזכירו הספר פרקי דרבי אליעזר (או בשום מקום קודם רש"י והרמב"ם)?

תשובה: בענין פרקי דר"א, עי' באורך בהקדמת הרד"ל ששם מוכיח שהיה ספר זה בידי בעל מסכת סופרים, ועי' בשו"ת הגאונים חמדה גנוזה סי' צ"ג בשם ר' נטרונאי גאון שהביא פרקי דר"א וכן בערוך.

האם ספר שם עולם הוא מר' יהונתן אייבשיץ

שאלה: ראיתי ספר שם עולם המיוחס לר' יהונתן אייבשיץ בעניני קבלה וחקירות ויש שם כו"כ דברים ביחוד בענין הצמצום ועוד שאינם ע"פ המקובל, האם באמת מחבר ספר זה הוא ר' יהונתן אייבשיץ.

תשובה: בענין ספר שם עולם כבר עמדו על ענין ספר זה ויש חוקרים [שאינם הולכים בדרך התורה] שכתבו שיש בספר זה עניני שבתאי צבי. ויש אומנם שרצו ליישב הדברים אך כבר הוכיחו דספר זה הוא מזויף ונדפס ע"י שונאיו עי' באורך בספר ראשונים ואחרונים עמ' 230 [ויש שרצו לישב אך הדעה נוטה כמ"ש שם בראיות גדולות דהספר מזויף.]

תולדות וספרי ר' אליקים בן אברהם מלונדון

שאלה: אני עוסק בהוצאת ספר לאור ואשמח לקבל תולדות וקורות חייו של שמו רבי אליקים בן אברהם מלונדון.

אני ממש מודה על כל העזרה שלכם ברוכים תהיו ה' ישמח אתכם ברכות ושמחות לעד שיהיה לכם. בברכת אהבת עולם.

תשובה: בענין הרב הארט אליקים בן אברהם הוא מוזכר בספר הברית כמה פעמים ומובא שם שפגש אותו ושאלו שאלה. במקורות לספר הברית מהדורה חדשה עמ' 741 ושם כתבו דהוא דחי משנת התק"ה - התקע"ד והיה רב חוקר פילוסוף מקובל ומדקדק נולד בלונדון לאביו אברהם וחי בה עד סוף ימיו היה מנכבדי הקהילה היהודית בלונדון שבאותה תקופה ואף שימש גבאי בית הכנסת שנסגר בשנת התרצ"ו כאשר התמזג עם בית הכנסת הגדול בלונדון. יש האומרים שהיה צאצא לר' מאיר אייזנשטט מאיר אש שכיהן כרב קהילת אייזנשטט [היום באוסטריה] ומחבר שו"ת פנים מאירות ר' אליקים היה סוחר תכשיטים מצליח ונחשב לאחד העשירים הגדולים בקהילה הוא תרם רבות לקהילה וסייע להקמת כמה אגודות. תחת הכותרת עשרה מאמרות התכוון ר' אליקים לפרסם כנראה עשרה ספרים כתובים בעברית אך הוא הצליח להוציא לאור רק שישה. בעבודתו העיקרית מלחמות ה' הודפס בלונדון התקנ"ד הוא יוצא להגנתה של הדת היהודית כנגד מה שהוא מכנה התורה המפתח של המדע והפילוסופיה. בספרו זה ישנו מגוון יוצא דופן של ידע מדעי וידע תורני ומחשבה מקורית חלק מן הנושאים שבהם הוא עוסק הם אגיפטולוגיה גיאולוגיה טבע פילוסופיה מתמטיקה כימיה פיסיקה ואסטרונומיה הוא מתוכח עם חלק מההוגים המפורסמים של הגוים כגון אפלטון אריסטו גלילאו קופרניקוס ניוטון דקארט יום לוק הובס וולטר תום פיין ועוד. בספרו השני בינה לעיתים הודפס בלונדון התקנ"ה הוא עוסק בחישובי הקץ שבספר דניאל. ספר נוסף שכתב הוא צוף נובלות שהינו כתיבת הערות על ספר נובלות חכמה של ר' יוסף דלמדיגו. וכן כתב גם את הספרים מעין גנים ועין הקורא שהודפסו בברלין בשנת התקס"ג. וספר עין משפט הודפס בפרנקפורט שבדומה לספר עין הקורא עוסק בדקדוק השפה העברית והגיה נכונה של התנועות.

מ"מ על ספר מחנה ישראל

שאלה: הח"ח בספריו מביא הרבה פעמים מ"מ בלי לציין מקורם ואנו צריכים מקורות בספרו מחנה ישראל.

תשובה: רצ"ב כמה מ"מ על ספר מחנה ישראל.

עמ' ד' מס' הפקודים כמלאכי השרת, הלשון הוא מהחרדים בהקדמה והזוהר הוא בח"ג דף ק"ח ע"ב.

עמ' י"ב המלאכים המלוים, החיד"א בעבודת הקודש בצפורן שמיר פי"ג אות רי"ב.

פרק י"א שישים ריבוא פירושים, שער הגלגולים הקדמה י"ז דף י"ז.

פי"ג אם ראית שיסורין, תנא דבי אליהו פ"ו.

עמ' נ"ט, עי' לשון זה ברבינו יונה בש"ת ג' י"ד עי' בשמירת הלשון בשעה"ת פרק ד בשם הספרי ג"כ כן ובהגהות שם בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א כתב דהראשונים מביאים זה בשם ספרי אך אין לנו ספרי כזה אך עיין ירושלמי פאה פ"א הל א כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצות כך עונש ביטולה גדול מכל העונות ויש שציינו לספרי פרשת עקב עיי"ש.

פי"ח שעה בגיהנום, רמב"ן בהקדמה על איוב.

פכ"ז אין קטנה שבעבירות, חובת הלבבות שער התשובה.

עמ' רי"ג להחליף מעות בפרוטות, פלא יועץ ערך חסד.

עמ' רי"ז נפשו מסתלקת, זוהר תזריע דף מ"ו ע"ב [ובטקסט כתוב מצורע].

עמ' רי"ח מתגלגל בכלב, עמק המלך בשם האר"י דף ט"ז ע"ב.

עמ' רי"ט ומתפרסמין למעלה, עי' בתרגום בסוף קהלת על הפס' סוף דבר הכל נשמע.

עמ' רכ"ג אין מכניסין אותו במחיצתו, כד הקמח ערך גזילה ושם כתב המגיה דלא מצא זאת בחז"ל.

עמ' רכ"ה גלגול סוס, פלא יועץ ערך גזל.

עמ' רע"א בתו נשאת לרחבעם, ילקוט שמעוני שמואל א' ט"ז רמז רכ"ד.

בענין ספר משמיעי ישועה

שאלה: כתב רבי אברהם חמוי בס' בית הבחירה הל' הדלקת הנר ביו"ט או' י דף עז ע"א] "ומה שנוהגין הנשים לפרוש ידיהם בפני הנר כדי שלא תהנה מן האור כדי שתהיה הברכה עובר לעשייתן אין צריך, דאם יכולה היא אינה מקבלת שבת עד אחר ההדלקה הרי יכולה לברך ממש עובר לעשייתן. עיין להרב משמיעי ישועה.

רציתי לדעת מי זה הרב משמיעי ישועה ואיך אפשר להשיג ספרו.

תשובה: בענין הרב משמיעי ישועה, באוצר החכמה יש ספר משמיעי ישועה על הגדה של פסח להר" יצחק אייזק שור. כן חיבר ספר תפארת ישראל לבוב שנת יתברך. ספר תולדות אדם

ב"ח קיצור דינים מש"ע אה"ע זאלקווי, ספר תולדות יצחק הלכה ברורה ופסוקה לעמבערג, ספר מאורי האש קיצור ש"ע יוד לעמבערג תרנ"ג, ספר חקות הדיינים קיצור ש"ע חושן משפט לעמבערג, ספר מי באר כולל שות על חלק יו"ד לעמבערג, וכן שו"ת הרא"ש לבוב וכן ספר אבל אם. ועי' עליו באריכות באינצקלופדיה ליהדות רומניה ח"ב נמצא באוצר החכמה.

הטעם דאין בבלי על זרעים ומאידך יש על קדשים וטהרות אף דשלשתם אינן הלכה למעשה

שאלה: שמענו בעבר, שאין בבלי על זרעים מכיון שזה לא הלכה למעשה בחו"ל, ולכן יש ירושלמי. מאידך יש סדר קדשים, הגם שלכאורה לא היה הלכה למעשה.

תשובה: שאלתך מדוע יש גם מסכתות קדשים בבבלי אך לא מסכתות זרעים וטהרות דשלושתם אינם נוגעים למעשה. מצאנו שהחפץ חיים במאמר ציפית לישועה ד"ה והנה ידעתי, כתב הטעם כי העוסק בדיני קדשים כאילו הקריב קרבן, לעומת זאת מסכתות זרעים וטהרות שאינן נוהגות בזמן הזה כלל, לכך לא נסדר עליהם גמרא בבלי.

האם עדיף להוציא כת"י של אביו לאור או להעלות קברו לא"י

תשובה: בענין הוצאת כתבי אביו, עי' בשו"ת משנה הלכות ח"ו סימן רצ"ו שכתב דעדיף להוציא לאור כתבי אביו מאשר לפנות קברו לארץ ישראל משום מה שאמרו חז"ל ביבמות כנזכר לעיל שע"י שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר א"כ המוציא חידו"ת מאדם הרי הוא מחייהו בשני עולמות והרי זה בכלל מחיה מתים והקוברו בארצינו הקדושה הרי הוא כאילו נקבר תחת המזבח וכפר אדמתו עמו אבל הרי הוא כמת אלא שנתכפרו לו עוונותיו ודוחין את המת מפני החי ע"כ.

ספר תורה

הטעם שכותבים ס"ת לע"נ

שאלה: מה הענין לכתוב ס"ת לעילוי נשמות הצדיק שנפטר כי איזה הרי המת חפשי מן המצות.

תשובה: בענין כתיבת ס"ת לעל"נ, בספר נטעי גבריאל הביא בשם קובץ המאסף ירושלים תרכ"ו שנה י"ח כרך ב' סימן כ"ו שכתב שזה זמן רב חקרתי לדעת המנהג אשר נהגו ישראל עם קדוש לכתוב ס"ת לעילוי נשמות הצדיק שנפטר כי איזה שייכות יש בזה הלא המת חפשי מן המצות ואם כוונתם לעילוי נשמות מדוע יחדו דייקא מצוה זו, ותירץ עפ"י הגמ' שבת דף ק"ה ע"ב דבשעת יציאת נשמה חייב לקרוע על כל אחד מישראל שדומה לס"ת שנשרף ופרש"י כמו הרואה ס"ת שנשרף חייב לקרוע אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו שאין לו ריק בישראל שאין לו תורה ומצוות עיי"ש וא"כ מעתה בעבור זה עושים ס"ת כי הא צדיק נתפס

בעונות הדור ואם לאו בר הכי הוא נתפס על ב"ב או משפחתו נמצא שעונותיהם גרמו לס"ת שנשרף לכן כותבים ס"ת לע"נ קרוביו ומקדישו לרבים לתיקון העון עיי"ש.

עמלק

מחיית עמלק ע"י גיור

שאלה: למ"ד דעמלקי יכול להתגייר, האם בית הדין שמגיירים אותו מקיימים בזה מצוות מחיית עמלק? האם הגר עצמו מקיים בזה מצוות המחייה?

תשובה: בענין שאלתך המקורית בדין מחיית עמלק ע"י גיור עיין באבני נזר או"ח סי' תק"ח דהקשה על הרמב"ם פרק ו' ממלכים כתב דבעמלק אם השלימו וקיבלו על עצמם ז' מצוות והוו גר תושב אין הורגים אותם מהא דאיתא במכילתא דאין מקבלים גרים מעמלק ומשמע דאפי' בנתגייר להיות ישראל עדיין מיבעי להרגו כעמלקי ותירץ דיש לחלק בין שעת מלחמה ללא שעת מלחמה דמה דאיתא במכילתא דאין מקבלין גרים מעמלק היינו שלא בשעת מלחמה כיון דעיקר חטאו של עמלק דאינו נכנע בפני ישראל כלל ועל כן אף שמתגייר עדיין אין זה הוכחה שרוצה בהכנעה שהרי נעשה ישראל בעצמו ואין צריך להיות נכנע וטפל ואם יזדמן שיראה מעלה בישראל מה שאין בו ובעל כרחו יצטרך להיות נכנע יהיה שונא ורודף כעמלק אביו ועדיין אין לנו הוכחה שאיננו בכלל אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם משא"כ בשעת כיבוש שאז צריך לקבל עליו מיסים ושיעבוד שיהיו נבזים ושפלים ולמטה ולא ירימו ראש בישראל וגם שיעבוד הנה זה שמשלים ומקבל על עצמו הרי מראה בכך שהוא מתרצה להיות נכנע ואינו אוחז מעשה אבותיו בידו ולכן אינו מחויב מיתה. ומוכח באבני נזר דגם כאשר התגייר העמלקי עדיין יש בו דין מחיית עמלק ולפ"ז ליכא כלל לשאלתך.

אך כמובן דברי האבני נזר הם חידוש גדול. וכן ראינו שהביאו בשם הגר"ח קנייבסקי ועוד דפקע ממנו דין מחיית עמלק.

אך עי' בספר מהר"י שטייף על מועדים וזמנים פורים עמ' קפ"ב דכתב דמקיימים בכך מחיית עמלק ובהג"ה שם ציין דכ"כ בעוד כמה ספרים.

עשרת השבטים

האם יש יהודים בחצי האי קרים

שאלה: האם יש דעה האומרת שיש שבטים אבודים בהאי קרים.

תשובה: בענין היהודים בחצי האי קרים הנה היהודים הגרים שם היו היהודים הקרימצאקים, בקרב יהודי קרים קימת על כך מסורת שהראשונים שהתישבו בחצי האי היו יהודים מגלות

בבל שלא חזרו למולדתם בימי כורש מלך פרס, גם אחרי חורבן בית שני הגיעו לשם יהודים. עוד יש מסורת דהכוזרים כבשו את חצי האי וגם כאשר מדינת הכוזרים נכבשה ע"י הנסיכים הרוסים נשאר שלטונם של הכוזרים עוד שנים רבות בקרים עד אשר כבשום שבטי המונגולים והטאטארים אך הדברים אינם ברורים לגמרי, ועי' באורך בספר משא קרים [בהסכמת בעל השדי חמד] שחקר כל ענינים אלו.

פאלשים

בענין כתבי הקודש של עולי אתיופיה [פלשים]

שאלה: עולי אתיופי' לארץ, באו ובידם כ"ד כתבי הקדש בשפת הג'ז. האם ידוע מקורות לכתבים אלו. והאם יש תרגום לעברית, ולהתחקות אחר המאפיינים שלהם, או שהכל עורבא פרח.

תשובה: בענין כתבי הקודש בשפת הגעז שביד אנשי אתיופיה, עי' בספר הפלשים [א.ז.אשכלי הוצאת מוסד ברב קוק] {נמצא גם באוצר החכמה} שכתב שקובץ כתבי הקדש אשר בידי הפלשים שנעשה מתוך תרגום השבעים ועל פי נוסחו של לוקיאנוס הסורי במאה הג' והד' והקובץ שבידיהם מתאים לפיכך לנוסח כתבי הקדש שבקובץ היוני ולא לקבץ של בעלי המסורה ונכנסו לתוכו כל הספרים החיצונים החסרים בקבץ העברי התרגום הזה הוא זה הנמצא בידי הנוצרים שבחבש הגירסאות המצויות בתרגום געז של התנ"ך מקורן בשתי נוסחאות שונות אחת עתיקת נאמנה לצורת הכתוב ביונית ואחרת מאוחרת ממנה בתרגום חפשי במקצת לגבי נוסח תרגום השבעים ושנחשב לתיקון מאוחר שנעשה על פי המקור הערבי. ועיי"ש עוד פרטים על ספריהם וכמה קטעי תרגום.

פרה אדומה

האם תיקנו ברכה על מצות פרה אדומה (או על שריפתה)

תשובה: בענין ברכה על פרה אדומה, עי' בספר טעם ודעת ח"ב פרק ג' ס"ק מ"ד דמברך עליה כמו בכל עבודות הכהונה כמבו' ברמב"ן סה"מ עיקר הי"ב, ועי' מל"מ פ"א ממעה"ק ה"א, ועי' נחל איתן למרן הגרח"ק סי' ה'.

פקוח נפש

האם צריך אדם להכניס עצמו בספק סכנה בשביל להציל את חבירו

תשובה: בענין הספק שנסתפקת עי' בהרמב"ם פרק א' מהל' רוצח הל' י"ד "כל היכול להציל ולא הציל עובר על לא תעמוד על דם רעך וכן הרואה את חבירו טובע בים או ליסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או ששכר אחרים להצילו ולא הציל או ששמע עובדי כוכבים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח ולא

גלה אוזן חבירו והודיעו או שידע בעובד כוכבים או באונס שהוא בא על חבירו ויכול לפייסו בגלל חבירו להסיר מה שבלבו ולא פייסו וכל כיוצא בדברים אלו העושה אותם עובר על לא תעמוד על דם רעך" והובאו הדברים בשו"ע חו"מ סי' תכ"ו סע' א'.

ועפ"ז יש לדון האם צריך אדם להכניס עצמו בספק סכנה בשביל להציל את חבירו.

והנה הסברא הפשוטה היא שאין אדם צריך להכניס עצמו לספק סכנה בשבית להציל את חבירו כיון שאומנם יש ל"ת של לא תעמוד על דם רעך אך מאידך גיסא הלוא יש מצות וחי בהם ומותר לעבור על כל ל"ת שבתורה בשביל פיקו"נ ולמה כאן יתחייב להסתכן ולמסור את נפשו בשביל חבירו אפי' על ספק.

אך יעי' שם בכ"מ בשם הגהות מיימוני שהביא דבירושלמי מסיק שאפי' להכניס עצמו בספק סכנה חייב עכ"ל וביאר הכ"מ נראה שהטעם מפני שהלה ודאי הוא ספק" וכן הביאו הב"י שם בסי' תכ"ו וכמ"ש הדבר צ"ב וכן לא פירש היכן הירושלמי.

ובשו"ת מהרשד"ם ח"א ר"ד ועוד כתבו דהכונה לירושלמי בתרומות פרק ח' הלכה ד' אמרינן ר' אמי נתפס למקום סכנה אמר ר' יוחנן יכרך המת בסדינו פר' נתייאש מלהצילו אמר ר' שמעון בן לקיש או שאני הורג או שאני נהרג אלך ואנסה להצילו.

אך עי' בסמ"ע שם ס"ק א' שכתב שכיון שהפוסקים הרמב"ם והריף והטור ושו"ע השמיטו דין זה אין הלכה כן. וצ"ב אמאי השמיטו דין זה.

ובהגהות ר' חיים הליר על הירושלמי פירש פירוש אחר בירושלמי באופן שמוכח היפך הדין הזה וה"ק רשב"ל עד דאנא קטל פי' אם אלחם אתם וטרם שאהרגם אנא מתקטל יוכל להיות שיהרגוני ולזה איני מחוייב כלל אנא אזיל ומשיזיב ליה בחיילא מוטב לי שאפדנו בממון וכך עשה אזל ופייסון. וכן כתב בכלי חמדה פ' כי תצא עמוד קצ"ג בפי' דברי הירושלמי.

ובפ"ת שם בסק"ב כתב בשם ספר אגודת אזוב מהגאון מהר"מ זאב זצ"ל שכתב טעם נכון מה דהרי"ף וההמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו דברי הירושלמי בזה משום דס"ל דתלמודא דידן פליג על הירושלמי. וביאר שם דהכונה לגמ' בנדה ד' ס"א ע"א "הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא אתו לקמיה דרבי טרפון אמרו ליה לטמרינן מר אמר להן היכי נעביד אי לא אטמריכו חזו יתייכו אטמרינכו הא אמרו רבנן האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מבעי מיחש ליה מבעי זילו טמרו נפשייכו וכתבו שם התוס' והרא"ש בשם השאילתות למיחש מבעי' אם הרגתם חייבתם ראשי למלך שהתרה מלקבל רוצחים. ומוכח דלא רצה ר"ט להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלה ודאית.

אומנם כ"ז לפר' השאילתות שם אבל לפי פירושו של רש"י שם אין ראיה דרש"י מפרש דשמא הרגתם ואסור להציל אתכם אמנם עי' בערוך לנר שביאר שגם כונת רש"י ג"כ

כדברי השאילתות עיי"ש אך בחוות יאיר סי' קמ"ו ובשו"ת יעב"ץ ח"ב סי' ט' עיי"ש פרשו דרש"י חולק על השאילתות. ובהעמק שאלה על השאילתות שאילתא קכ"ט אות ד' כתב דגם לשיטת השאילתות לא מוכח נגד הירושלמי והוא דמדקאמר ר"ט לפי גירסת השאילתות שם דילמא איתא למילתא משמע שחש שהדבר אמיתי ולכך לא רצה להצילם אבל אם היה ברור לר' טרפון שאינו אלא עלילת שקר הי' נזדקק להצילם. ומאידך גיסא כתב בהעמק שאלה שם דאין ראיה הפוכה מהירושלמי ראשית משמע דר"י חולק על ר"ל ועוד דאולי ר"ל רק החמיר ע"ע [ומ"מ לפ"ז יהיה מוכח דמותר להחמיר ע"ע ויש גם בזה מחלוקת].

אך כמ"ש דברי דברי הירושלמי כפשוטם צריכים עיון בסברא ובאמת כבר הקשה כן במנ"ח סי' רל"ז אות ב' הרי אף שיש ל"ת לא תעמוד על דם רעך הלוא יש מצות וחי בהם ומותר לעבור על כל ל"ת שבתורה בשביל פיקו"נ ולמה כאן חייב למסור נפשו [ועיי"ש במנ"ח שכתב שכיון שד"ז בוא בשם הירושלמי צריך לקבלו באימה] ובתשובות והנהגות ח"ה חו"מ סי' ש"צ כתב לבאר ע"פ מש"כ הגר"ח בריש ספרו בהל' יסודי התורה דמי שיכול להציל את חבירו ולא מציל אותו הוא כעין רוצח בשוא"ת כשאינו מציל אותו ורק אם הוא עצמו בסכנה ודאית אמרינן דילמא דמא דידך סומק טפי ואינו מחויב להציל את חבירו על חשבון עצמו אבל אם הוא רק ספק סכנה חייב להצילו אך כבר כתב שם דזהו חידוש גדול.

ועי' באו"ה שער נ"ט אות ל"ח שכתב וז"ל ומיהו אם בודאי הי' ג"כ מסוכן עמו אין לו לסכן גופו מאחר שהוא חוץ מן הסכנה אע"פ שרואה במיתת חבירו כדדרשינן וחי אחיך עמך ולא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית עכ"ל והביאו באלי' רבה סי' שכ"ט אות ח' וכתב ע"ז וזה לכאורה סותר למש"כ הסמ"ע בסי' תכ"ו דצריך להכניס עצמו בספק סכנה וסייעתה לש"ע שם עכ"ל והביאו הפתחי תשובה שם בסי' בחו"מ אך הביא שם את האגודת אזוב בהשמטות שם שכתב על דבריו אולם צריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר שכל המדקדק בעצמו כך סוף בא לידי כך וכ"ה בש"ע ח"מ סי' רמ"ד ע"ש עכ"ל האגודת אזוב והובא בפ"ת חו"מ שם ובפ"ת יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ט"ו עיי"ש. ועי' במשנה ברורה סי' שכ"ט ס"ק י"ט שהביא כל דבריו להלכה.

והנה יש לדון גם לדידן האם להלכה יכול אדם להחמיר על עצמו ולהכניס עצמו לודאי או ספק סכנה.

ועי' בתורה תמימה עה"ח פ' קדושים י"ט ט"ו שהביא ראי' מעשה דרחב"ד והערוד [ברכות ד' ל"ג ע"א] ושם הקשה המהרש"א איך הכניס ר' חנינא בן דוסא עצמו במקום סכנה ומזה הוכיח התורה תמימה שמחויב אדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל חבירו מודאי סכנה אך בפשטות יש לדחות ול"ק קושית המהרש"א דרחב"ר היה מלומד בנסים

ולא הוי אפי' ספק סכנה ובאמת כ"כ בספר פתח עינים להחיד"א שכותב בכה"ג ליישב קושית המהרש"א וכן בעיון יעקב שם.

ויש שהביאו ראיה שאפי' בודאי יכולים למסור נפש אם רוצה מהרוגי לוד פפוס ולולייונוס אחים שאמרו על עצמם שהם הרגו בת המלך כדי להציל את ישראל כדאיתא בתענית דף י"ח ברש"י ע"ב ד"ה בלודקי' וכן ברש"י ב"ב דף י' ע"ב ד"ה הרוגי ואין לומר ששם גם הם היו בכלל הגזירה וא"כ ממ"נ ימותו דבאגרות משה כתב שמשמע שהם לא היו בכלל הגזירה מדחזינן שעשו דבר היותר גדול שהרי בשביל מצוה זו אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן אך משם דחו את הראיה התם משום דהצלת ישראל שאני ובכלי חמדה ועוד הביאו ראיה מאסתר מסרה עצמה למיתה אך גם שם דחו דהצלת כלל ישראל שאני. אך עי' באור שמח פ"ז מהל' רוצח הל' ח' שכתב שאסור למסור עצמו לספק סכנה אפילו בשביל הצלת רבים. ועי' במשך חכמה שמות ד/י"ט דהוכיח כן מהא דאמר ה' למשה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ומשמע דבלי זה אינו צריך ללכת להציל את כלל ישראל.

והנה בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תרכ"ה כתב שאם יש ספק סכנת נפשות הר"ז חסיד שוטה דספיקא דידי' עדיף מודאי דחבריה עכ"ל.

ובספר שו"ת יד אליהו [מלובלין] סי' מ"ג האריך מאוד בכל הנושא והביא ראיה ממחלקת ר"ע ובן פתורא בב"מ דף ס"ב א' איתא דשני אנשים שהולכים במדבר ויש להם רק קיתון אחד של מים שאינו מספיק לשניהם ואם שניהם ישתו מזה ימותו שנים ואם רק אחד מהם ישתה הוא יחיה וחבירו ימות ונחלקו ר"ע ובן פטורא מה יעשו דבן פטורא אומר מוטב שישתו שניהם ולא יראה אחד במיתתו של חבירו ור"ע דורש הפסוק וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חבירך ולכן ישתה בעל הקיתון את המים אעפ"י שחבירו ימותדבעל הקיתון ישתה את המים אע"פ שחבירו ודאי ימות ואם הוא לא ישתה הרי הוא בספק סכנה בלבד ואפ"ה א"צ למסור עצמו דחייך קודמים. ובזה גופא נחלקו בן פטורא ור"ע וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק רנ"ה ובהעמק שאלה קמ"ז וקמ"ט. אך כבר דחו דבריהם דאין ראיה דשם הוי קרוב לודאי שימות ולכן אין הוא צריך למסור את עצמו ואין מכאן ראיה למקום ספק. והאוה"ח הק' בספרו ראשון לציון יו"ד רמ"ז/א מסתפק אם בעל המים הוא רוצה לסכן עצמו עבור חבירו ורוצה לתת את המים לחבירו אם מותר לו כי התורה רק פטרה אותו אבל אין איסור בדבר או דאפשר לומר דאסור לו לעשות כן כיון שהוא מתחייב בנפשו ומכריע שם דאם האדם רוצה יש לו רשות להסתכן עבור חבירו אפי' אם ימות בודאי על ידי כך יעו"ש. אך היעב"ץ בספרו מגדל עוז אבן בוחן פנה א' אות כ"ה חולק וכתב להדיא דאסור לבעל הקיתון לתת המים לחבירו.

ועי' בנצי"ב בספרו העמק שאלה פר' ראה סי' רמ"ז שכתב שא"צ למסור נפשו בספק סכנה מצד הדין אבל מידת חסידות היא זו. ועי' באחרוני זמנינו. ועי' בציץ אליעזר ח"ט סי'

מ"ה דדן ע"פ זה לענין תרומת כליה [שבזמנו חשבו שהדבר מסוכן שמכריע שאסור להיכנס לספק פיקו"נ בשביל זה. עי' מנחת יצחק ח"ה סי' ז' ח' ששם דן לענין השתלת לב [ושם אסר מטעם רציחה] ושם ישנו מו"מ עם בעל האג"מ ובעל האג"מ מכריע דאע"פ שאינו חייב בספק למסור נפשו אבל אם רוצה יכול למסור נפשו ונדפס גם באג"מ.

וא"כ מצאנו מחלוקת האם מותר אם רוצה בספק ובודאי למסור נפשו גם לדידן וצ"ב הסברא.

עוד קשה דביעב"ץ שם חידש שאע"פ שאסור שאם נותן לת"ח ולרבו ולאביו מותר לעשות כן. והביא מש"כ בספר חסידים סי' תרצח דשנים שיושבים וביקש האוייב להרוג אחד מהם אם אחד ת"ח והשני הדיוט מצוה להדיוט לומר הרגוני ולא לחברי. וכ"כ בשו"ת יד אליהו סי' ט"ו. אך בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' קע"ד כתב שאסור למסור עצמו משום חיי חבירו ואפי' אם חבירו ת"ח. ודברים אלו ודאי צ"ב איך א"ל דיש כאן דינ י קדימה הרי כמ"ש וכמ"כ במנ"ח אסור בסברא למסור עצמו.

ונראה אולי לומר ליישב כ"ז דאולי זהו דין חדש בפיקוח נפש דאע"פ דתמיד יש דין של וחי בהם כאן שיש גם אצל השני פיקו"נ א"כ כאן הוחי בהם אולי לא מחייבו לא להצילו דגם הוא מקרי נפש א"כ אין כאן את הכללים הרגילים של עשה דוחה ל"ת אלא יש כאן שאלה כללית של הצלת נפש ולכך שייך להבין דבמקום שאחד ספק ואחד ודאי חייב למסור נפשו מספק כסברת הירושלמי דעושים חשבון כללי היכן יש יותר וחי בהם וכן יש לו רשות למ"ד שמתיר אם רוצה למסור נפשו אפי' לדידן להלכה וכן יש סברא של קדימיות כיון שאולי יש נפש ששוה יותר וזהו דין מיוחד בפיקוח נפש ובדין וחי בהם. ועי' באג"מ שם שאולי יש כעין זה בדבריו עיי"ש.

קבלה

טעם שנקרא חכמת הקבלה חכמת האמת

שאלה: הרמב"ן בחיבורו עה"ת מביא הרבה פעמים [כגון בראשית א' א'] לפרש עפ"י "דרך האמת" שהוא עפ"י קבלה. וכן בספרים הרבה ויש לשאול למה חכמת הקבלה נקראת בשם "אמת" יותר משאר חלקי ומקצועי תורתנו הקדושה.

תשובה: בענין הביאור אמאי הקבלה נקראת דרך האמת או חכמת האמת, עי' בספר מגן וצינה לר' יצחק אייזיק חבר [שהתחבר כתשובה לספר ארי נוהם [על ענין חכמת הקבלה], דהקשה למה נקראת חכמה זו אמת וכתב דכל שאר החכמות [גם בתורה] מחולקים ביניהם החכמים וגם תלמיד לפעמים חולק על סברת רבותיו, ומה שכתבו הראשונים באו האחרונים וסתרום. ורק בקבלה שיסודה ושרשה הוא רק במה שקיבלו מרבותיהם והם מדורות שלפניהם לזאת יקרא חכמה באמת לא זולתה, וגם לה לבדה נוכל לקרא חכמת אמת, כי אין שום ידיעה והשגה בעולם התלוי בשכל אנושי שיקרא אמת מאחר אשר שאינה קיימת ומקרא מלא אמה"כ משלי

ב' "שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר" הרי ששם אמת הוא דבר הקיים בשכל לעד ואין דבר סותרו לעולם, כי אין שום נמצא בעולם לידיעה זאת שלא נשתנית ולא תשונה ידיעתה לנצח. וחכמת הקבלה היא ברוח הקודש על שרשי ויסודות הספירות ובניינם ובנין השתלשלותם והשתלשלות סדרי העולמות זה תחת זה וכל ענייני פעולתם וסדר מצב המלאכים ומשרתים שבג' עלמין, ואין בה חולק. ואם כי מצאנו במקובלים שאחרי הרמב"ן שנראה שחולקים הם בעניינים אלו, הוא מפני שלא ירדו לעומקם והתחילו לחקור בשכלם ונפלה בזה המחלוקת ומעת שהתגלה עומק החכמה מהאר"י ז"ל שקיבל בגילוי אליהו לא מצינו שום חולק על דבריו. עיי"ש בכל דבריו.

ביאור דברי האריז"ל בחלוקת האלפא ביתא ליסודות אש רוח מים עפר

שאלה: ראיתי בספר ליקוטי הש"ס לרבנו האר"י זיע"א (הוצאת מכון שערי יצחק ירושלים תש"פ) שהובא בסופו פירוש מאמרי רז"ל על דרך הסוד ושם כתב, וז"ל:

הנה אמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא דף כה ע"ב) כי הקב"ה הניח רוח צפונית פתוחה. דע כי אותיות האלפא ביתא הם מחולקים כפי טבע יסודות אש רוח מים עפר, והנה אותיות א"ש הם אח"ט מ"פ ש"ן מ' זי"נ, אותיות רו"ח ג"ז ב"ם הך"ץ, אותיות מים ד"ח לע"ר ס' ואלף במילואה, אותית עפר צת"ף, סך הכל אלף תתפ"ג ת"ק לכל רוח ונשאר רוח אחד שלא נשלם וחסר ממנו מספר קי"ז אשר משם נכנסים מזיקים, וזהו ירך צפון שלא נשלם. עכ"ל.

ויש לי כמה שאלות על ענין זה.

א. מהו הביאור במ"ש כתב באותיות המים ואלף במילואה ברור הוא שא' המילוי שלה הוא אל"ף אך כבר אות ף' סופית נמצאת באותית עפר כמובא שם צת"ף ואם כן צ"ע מה הכוונה.

ב. במדרש תלפיות ענף אותיות הובא ענין זה ויש הבדלים ושינויים בין הדברים וצ"ע מה הוא הנכון או שיש בזה כמה בחינות, וז"ל המדרש תלפיות:

א"ה, קיבלתי מיודעי חכמת האמת, יסודי האותיות ומשקליו וחלקיו וכוחותיו, והיא חכמה נפלאה, אשר עמה יוכל האדם להבין רזין סתימין וטמירים, ודברים עליונים ונפלאים, והיא חכמה ארוכה מארץ מדה, ורחבה מני ים, ולא השיג לפניך רק יסודי האותיות וחלקי יסודותיו, ומספר כחותם דרך כלל, בקיצור מהקיצור, וישמע חכם ויבין בדעתו בנעימות החכמה, ויקנה לו רב, בדמים יקרים שילמדנו אם תמצאהו וזהו סדורן:

א ה ט מ פ ש ן אלו הם אותיות, כלם מיסוד האש.

ג ז ס כ ק ך ף אלו הם אותיות, כלם מיסוד הרוח.

ד ח ל ע ר ם אלו הם אותיות, כלם מיסוד המים.

ב ו י נ צ ת ץ אלו הם אותיות, כלם מיסוד העפר.

ודע שכל אות ואות יש בה כ"ח מדרגות. כיצד, אות א', שהיא אות ראשונה מאותיות יסוד האש, יש בה כ"ח מדרגות באש שבה, עד שמדרגת כ"ח אינו כל כך אש תקיף, ואף על פי כן מדרגה זאת נחשבת ראש לאות ה' מיסוד האש, אשר אחר אות האלף. ובאות ה' בעצמה, יש בה גם כן כ"ח מדרגות, באש שבה, ומדרגת כ"ח שבה אינו אש תקיף כל כך כפי בחינתה, ועם כל זה מזרגת הכח שבה שהיא מדרגה חלושה, היא ראש לאות ט' הבא אחריה, ובאות ט' יש גם כן כ"ח כחות כמדובר. וכן בשאר אותיות האש, כסדר הזה. וכן באותיות יסוד הרוח, והמים, והעפר. וזהו נקרא משקלי האותיות, שכדי ליכנס בחכמה זו, צריך תחלה שירגיל בדעתו שקלי כל אות, וחלקי חלקיו, וכחותיו, כמה נופלת כל אחד מחברתה, בכל יסוד, ומשם יבא להבין ולבדוק, בשם האדם, מה מעשיו, כדר' מאיר דהיה בדיק בשמה, והוא שהיה בקי בחכמה זו , והיה שוקל מספר יסודי האותיות שבשם, כמה חלקים היה בהם מאש, או מרוח מים ועפר. וכפי היסוד הגוברים חלקיו, אם מאש אם מרוח אם ממים אם מעפר, שכל יסוד מורה על דבר אחר, על הצדקות או על הרשעות, וכן על כל פרטי הדברים והמעשים, והיה שוקל אם חלקי האש שבו, או הרוח או המים או העפר, הם מהחלקים הקלים או הקשים, או כמה יש מזה או מזה, ועל ידי שקלי אלו, היה מכיר בשמו של אדם, מה מעשיו.

ובזה נתבאר לי המאסף גם כן קושי העצום שנתחבטו בו המפרשים ז"ל, עיין בספר יד יוסף זה לשונו, דאיך ר' מאיר הוה בדיק בשמה, שהרי יש שמותיהם נאים, ומעשיהם נאים, כשמות השבטים. ויש שמותיהם כעורים ומעשיהם כעורים, כמרגלים. ויש שמותיהם כעורים ומעשיהם נאים, כשמות עולי גולה. ויש שמותיהם נאים ומעשיהם כעורים, כעשו וישמעאל וכו'. ומקשים וכיון שיש שמות כעורים ומעשיהם נאים, איך רבי מאיר היה בודק בשם, דאפשר שאף על פי ששמו כעור, מעשיו נאים.

והנה בזה יתורץ, דהכוונה בדיק בשמה, הוא במשקל אותיות שבשמו, כפי חלקי היסודות, וקלותם, וחלקי חומרותיו.

ובזה תבין חכמה אדם הראשון, ששם שמות לכל נברא, ושבחו הקב"ה על זה לפני מלאכי השרת, כאמרם חז"ל, כי הבין בכל בריה חלקי משקלי יסודותם, חלקי החמורים והקלים, וכפי חלקי יסודותיו, קראו שם באותיות מורים על חלקי פרטי עירוב היסודות שבו, וכן על דרך זה בדקות ההשכלה. ועיין ברבינו בחיי ז"ל פרשת חקת (דף קפ"ח ע"א), שהשכיל אדם הראשון בחכמה האותיות, לקרוא השמות כפי טבעי הבריות, בגבורה וקלות ואכזריות וכו', ועיין גם שם בפרשת בראשית. וכו' עכ"ל.

וכן עיין בספר עטרת פז לרבי רפאל משה אלבז מהעיר צפרו במרוקו שכתב, וז"ל:

ברו"ח קדי"ם

הדבר אשר העירני לחבר הקונטרס הלז. הוא למען דעת מעט מזער מסתרי תורתינו הקדושה דכולא בה תורה חתומה. ובה נבראו שמים וארץ וכל צבאם ברוחו שמים שפרה ואת הארץ כי נעמה. והכל ע"י צירוף ז"ך אותיותיה הנעימים כמ"ש בספק יצירה שקלן צרפן המירן וצר בהם את כל היצור מאדם ועד בהמה.

ופי' שקלן הוא כי ז"ך אותיות התורה הם חלוקים לארבע יסודות רוחניים אש רוח מים עפר, וכל הקודם בסדרים אלו הוא חזק מחבירו כ"ח מדרגות כגון א' היא אש חזקה, ואת ה' היא אש אלא שפחותה ממנה כ"ח מדרגות וכן כלם. המשל אברהם אות א היא מעלה א' מיסוד האש. ואות ב' היא מעלה א' מיסוד העפר, ואת ר' היא מעלה חמישית מיסוד המים, ואות ה' היא מעלה שנית מיסוד האש, ואות ם היא מעלה ששית מיסוד המים, נמצא שיסוד האש גובר בו על שאר יסודות וזהו משקל שם אברהם, והכל בגזירת עירין פתגמא.

אש	עפר	רוח	מים
א	ב	ג	ד
ה	ו	ז	ח
ט	י	כ	ל
מ	נ	ס	ע
פ	צ	ק	ר
ש	ת	ך	ם
ן	ף	ץ	

עכ"ל. ועיין שם עוד בהמשך דבריו.

וכן מצאתי בספר בן איש חי הלכות לרבינו יוסף חיים רשכבה"ג של כל בני גולת בבל שכתב בפרשת פנחס שנה שניה בהקדמת דבריו, וז"ל:

"לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות" (במדבר כו, נג-נד) נראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב מדרש תלפיות ז"ל דמה שאמרו רבותינו ז"ל (ספר יצירה) שיש ד' יסודות אש, רוח, מים, אדמה - זהו בכללות, אבל בפרטות הנה ד' יסודות הנזכרים כל אחד יש בו חלקים רבים במדרגות, זו למעלה מזו. וענינם הוא כי כ"ז אותיות התורה יש מהם

שבעה אותיות שהם מיסוד האש, והם אותיות אהט"מ פש"ן

ושבעה אותיות שהם מיסוד הרוח,

וששה אותיות מיסוד המים

ושבעה אותיות מיסוד העפר.

ובכל אות ואות יש בה עשרים ושמונה מדרגות, כיצד? אות ראשונה משבעה אותיות דיסוד האש -- היא אות א' -- יש בה כ"ח מדרגות באש שבה, וכל מדרגה חלושה ממדרגה הקודמת לה. ואף על פי כן מדרגת הכ"ח היא תקיפא וגדולה יותר מן מדרגה הראשונה אשר בכ"ח מדרגות שיש באות ה' (שהיא אחר אות א' של השבעה אותיות הנזכרים). וכן על זה הדרך בכולם. ועל זה אמרו רבותינו ז"ל (יומא פג, ב) רבי מאיר בדיק בשמא, שהיה יודע לשקול מספר יסודי אותיות שמו של אדם שידע כמה חלקים יש בו מיסוד האש או מרוח ומים ועפר.

וזאת היתה חכמת אדם הראשון ששם שמות לכל בריה כפי חלקי היסודות הנזכרים (בראשית ב,יט). וכן כתב רבינו בחיי ז"ל שהשכיל אדם הראשון בחכמת האותיות לקרא השמות כפי טבעי הבריות בגבורה וקלות ואכזריות וכו' דכל המדות והכחות שבבריות באים ויוצאים מן היסודות שבהם עד כאן דבריו עיין שם. וזה שאמר לאלה מלשון אילי הארץ הם ישראל שהם במובחר אשר במן האדם תחלק הארץ הם היסודות שמכונים בשם "ארץ" כמו שכתבתי במקום אחר על פסוק (קהלת א,ד) "והארץ לעולם עומדת" "בנחלה" רוצה לומר בקביעות וקיום שהוא סוג נחלה במספר שמות רוצה לומר במספר המדרגות שיש באותיות השמות שלהם: עכ"ל.

ונראה שכולם הלכו אחרי סדר האותיות שכתב הרב מדרש תלפיות ולא כמו שמובא בספר ליקוטי השם הנ"ל ואשמח מאוד אם תכתבו לי מה הוא הסדר הנכון בדבר זה או שיש בזה כמה בחינות וכן מי עוד מדבר ומבאר ענין זה של חלוקת האותיות ליסודות אש רוח מים עפר. והמשקלים שלהם.

תשובה: שמחנו מאוד לקבלת שאלתכם המיוחדת ונחזור בתשובה לפניך, כבר זכינו ע"י ובזכותכם ובזכות הס"ד שלכם לברר כו"כ דברים חדשים וכן גם כאן בס"ד זכינו לברר ולתקן דברי ליקוטי הש"ס לרבינו האר"י שיש בהם כו"כ טעויות הדפוס.

ונקדים דהנה תחילה יש לדעת מה מקורן וטיבן וסידרן של האותיות הנ"ל המחולקות לד' יסודות. והנה המתבונן יראה דיש כאן סדר האותיות בדילוג של ד' אותיות, וסדר זה של האותיות מבואר גם כן במדרש תלפיות שם בענף אותיות בסופו, מערכות אלפא ביתא כ"ב אותיות החקוקים בספר היצירה, ושם כותב את כל האותיות תחילה כסדרן ואח"כ בדילוג אות אחת ואח"כ בדילוג ב' ואח"כ ג' ואח"כ ד' אותיות וכו' עיי"ש באורך כל הסדרים והאותיות שכאן הם בסדר של דילוג ד' אותיות [כיון שיש ד' רוחות השמים] והסדר כאן הוא חלוקת כל האותיות לד' קבוצות הקבוצה הראשונה מתחילה בא' ואח"כ הקבוצות המתחילות בב' ג' ד'. אך יש בסדר זה כו"כ טעויות דפוס [או אולי טעויות מכוונות כדי שלא כ"א ישתמש בהן] והנה גם שם בסדר המערכות יש כמה טעויות וכן במש"כ המדרש תלפיות הסדר אינו מדויק

והסדר המדויק הוא כמו שהבאתם מספר עטרת פז לרבי רפאל משה אלבז ושם רואים את הסדר של כל האותיות בסידורן הנאות ועי' גם סוף ספרו באר שבע דכתב ענין זה וזה הסדר

אש	עפר	רוח	מים
א	ב	ג	ד
ה	ו	ז	ח
ט	י	כ	ל
מ	נ	ס	ע
פ	צ	ק	ר
ש	ת	ך	ם
ן	ף	ץ	

וכאן רואים את כל האותיות כסדרן בדילוג ד' אותיות המחלוקות לד' קבוצות והסדר אחרי האות ת' הוא האותיות הסופיות שהם ך ם ן ף ץ כידוע שגם מחשיבים אותם בגימטריא למאות והם המשך לאחר האות ת'. ולפ"ז גם במדרש תלפיות כאן יש כמה טעויות. בסדר של יסוד העפר כתב ב ו י נ צ ת ץ וצריך להיות ף' סופית במקום ץ' סופית כיון שהיא האות הרביעית אחרי האות ת' כמסודר בעטרת פז. וכן ביסוד הרוח כתב ג ז ס כ ק ך ף וצ"ל כ' לפני האות ס' וכן במקום ף' סופית ץ' סופית כמסודר בעטרת פז [וכנראה ף' וץ' התחלף למדפיס מפני הדמיון].

ונחזור לדברי ליקוטי הש"ס לאר"י הנה שם רבו הטעיות אך נראה דצריך לעיין בכת"י דהרבה טעויות הם מפני הדמיון באותיות הסדר הראשון הוא אח"ט מ"פ ש"ן מ' זי"נ, הנה סדר זה הוא נכון אך במקום ח' צ"ל ה' ומש"כ מ' זי"ן ראה בהמשך דודאי אינו קשור לכאן דיש ע"י זה י"א אותיות.

הסדר השני שכתב הוא ג"ז ב"ם הך"ץ, יש כאן כמה טעויות דפוס או טעויות המעתיק והם מובנות מאוד במקום ב' צ"ל כ' וזה טעות שכיחה ביותר, וכן במקום ם' סופית צ"ל ס' וגם זה טעות שכיחה מפני הדמיון. וכן במקום האות ה' צ"ל ק'. ושוב הדמיון מצוי ומה שכתב בסוף ץ' סופית זה ראיה לתיקון שכתבנו במדרש תלפיות דצ"ל כאן ץ' סופית ולא ף' סופית וכמ"ש בעטרת פז.

אותיות עפר צת"ף, אותיות אלו נכונות הם אך כאן בע"כ יש חיסרון וחסר כאן אותיות ב ו י נ דהסדר כאן מתחיל באות ב' ונראה דזו מה שכתב בסדר הראשון מ' זי"נ, ושם יש ד' אותיות

יותר וכאן חסר ד' אותיות ובע"כ הם שייכים לכאן והתבלבלו השורות וכן במקום מ' צ"ל ב' ובמקום ז' צ"ל ו' והתחלפו מפני הדמיון.

ד"ח לע"ר ס' ואלף במילואה, כאן צריך לכתוב במקום ס' ם סופית וברור הטעות. ומה שכתב אלף יש כאן תוספת שחסרה גם במדרש תלפיות וגם בעטרת פז הוא על פי מה שידוע דאחרי האותיות הסופיות שהם המשך המאות ך נחשבת ל500 ם 600 ן 700 ף 800 ץ 900 וא' מקביל ל 1000 . ובאמת מוכח כן בדברי המדרש תלפיות שכתב ודע שכל אות ואות יש בה כ"ח מדרגות. [אך הוא כתב רק כ"ז מדרגות] וכן כתוב בפר' הבן האיש חי דיש שבעה אותיות שהם מיסוד האש, והם אותיות אהט"מ פש"ן,

ושבעה אותיות שהם מיסוד הרוח,

וששה אותיות מיסוד המים,

ושבעה אותיות מיסוד העפר.

ובכל אות ואות יש בה עשרים ושמונה מדרגות, כיצד? אות ראשונה משבעה אותיות דיסוד האש -- היא אות א' -- יש בה כ"ח מדרגות באש שבה, והיינו דכל אות יש לה בפרטות את כל הכ"ח אותיות וא"כ בע"כ צריך לצרף למערכת האותיות גם את האות אלף שהיא האות הכ"ח. וזה כונת הלקוטי הש"ס.

ולפ"ז ניחא כל דבריו.

ויש ראיה למש"כ דבלי ההגהות שכתבנו יוצאת הגימטריא של כל האותיות 1815 ולא 1883 כמו שכתב שם.

אך לפי החשבון שכתבנו יוצא מנין כל האותיות 1886 וגם זה יש לתלות בטעות קלה דאות ג' התחלפה באות ו' וכן לפ"ז צ"ל דחסר למנין אלפים והיינו למנין החמש מאות של הצד הרביעי קי"ד ולא קי"ז וגם בזה יש לתלות הטעות של קו קטן בין ז' לד'.

[וצריך לבדוק אם יש כתב יד של ליקוטי הש"ס ולבדוק ענין זה אם כי גם בכת"י שייך טעויות כידוע].

ובס"ד בזכותכם זכינו להוציא לאור בבירור את דברי הליקוטי הש"ס ונראים הדברים ברורים ואמיתים וכמו שכתבנו דרק זו הצורה של סדר האותיות וכמו שהוכחנו.

עוד ציינו לעיין בספר 'ישועות חכמה' על קיצור שלחן ערוך (סי' קצ"ב ענייני רפואה ושינוי השם באות מ"ה) אחר שהביא דברי המדרש תלפיות הוסיף "ויצא לנו מכל זה דכשמברכים את החולה בשינוי השם טוב להתבונן בתחילה בשם שיש לו מכבר, וגם בענין החולי שלו אם הוא מצד האש או מצד יסוד אחר, ויוסיפו לו שם באותיות שמבטלים להחולי שלו, וגם

באותיות שהם יסודות אחרים משם הראשון של החולה, ויעזור הי"ת שיתרפא במהרה. וכן מי שקשה לו גידול בנים ח"ו אזי כשיולד לו בן יקרא בשם אחד או שנים שיהיה נמצא בהם אותיות הד' חלקי יסודות ויעזור הי"ת ויתקיים". עכ"ד.

וכן לספר המלכות (בפרק א' הלכה ח') המפרש רבי אברהם אסקירה בפירוש גנזי המלך: אמר הכותב לפי שבא לידנו ספר "מאורי אור" (נראה שהוא אחד מספרי ר' דוד דרע הלוי שאבד) על כן צריך להעתיק הלוח הזה כדי שתבין דבריו היטב:

הטבעים	אש	עפר	רוח	מים
המעלות	א	ב	ג	ד
המדרגות	ה	ו	ז	ח
הדקים	ט	י	כ	ל
השניות	מ	נ	ס	ע
[illegible]			ק	ר
הרבעיות	ש	ת	ך	ם
החמישיות	ן	ף	ץ	א

אם תרצה לדעת איכות כל דבר צומח וחי ומדבר וזולתו מן הנבראים תעריך אותיות שם אותו דבר על סדר אער"ם במעלות מדרגות דקים שניות שלישיות רביעיות חמישיות ותדע איכות שיש בו המשל בזה זה"ב רוח (ז) אש (ה) עפר (ב) מדרגה מדרגה מעלת האש והרוח שוים בו ומעלת העפר ולכן לא ישיגהו ההפסד מהם והוא שוה המזג. ובשמות האנשים ג"כ דרך משל שם דוד מים (ד) עפר (ו) אלא שצריך לדעת שם אמו ויוציא המולד ויחבר אותיות הוראת המולד והשם המחובר מהם הוא יהיה עיקר בזה הצורה וזה יותר קשה מהראשון לפי שצריך שיהיה בקי במולדות ובהוראתם וג"כ בכנוי יש קושי מאד כגון דוד הלוי או דוד בר שמואל הלוי והיותר צודק דוד בר בלידה ודע כי מספר כל האותיות של אש שבעה וסימ"ן מט"ה אפש"ן וסך כולם תפ"ד (תפ"ה) וחשבון אותיות עפר שבעה וסימן ויב"ן תצ"ף וסך כולם תרל"ח ומספר אותיות רוח שבעה וסימן ג"ז ק"ץ כס"ך וסך כולם ש' ומספר אותיות המים שבעה וסימן דח"ל ערא"ם וסך כולם שנ"ג.

ולהאיר עיניך קורא נעים ראיתי לערוך לפניך מה שנמצא כתוב אצלי בענין זה מן קבלת הא' וז"ל דע שהאותיות שהם מיסוד האש האל"ף היא העיקרית ביסוד האש והאות ה"א חסירה מתוקף יסוד האש שבאל"ף ששים חלקים ואות ט' חסירה מאות ה' ששים חלקים ואות מ"ם חסירה מאות ט' ששים חלקים ואות פ' חסרה מאות מ"ם ששים חלקים ואות שי"ן מאות פ"ה

ששים חלקים ואות נו"ן מאות שי"ן ששים חלקים הבט וראה שאעפ"י שז' אותיות אלו הם מיסוד האש כמה הפרש יש בין זו לזו שכל אות נשרפת מאש האות הקודמת לה וכן באותיות שהם מיסוד הרוח והמים והעפר אות ראשונה היא עיקרית שביסוד והאחרות כל אחת נופלת מחבירתה ס' חלקים ע"ד שפירשתי באותיות יסוד האש ע"כ. [ויש להעיר דבכמה ספרים בענין קידוש החודש כתבו לשונות של דקים ושניות ושלשיות וכל אחד הוא אחד משישם של קודמו ושם בקידוש החודש גם מתחיל ב360 מעלות של עיגול ומחלק כל מעלה לשישים וכו' כידוע.]

והנה כל קטע זה מובא בספר "מאור ושמש" קורייאט ושם סיים: "ועם שדבר זה עמוק מי ימצאנו אפשר לומר שכל א' מהיסודות כלול מכולם וצריך חכמה גדולה לשקול האות וגם היסוד המורה עליו. ולא זו בלבד אלא הרוצה לידע ולהגיע לחכמה נפלאה כזו שהגיע ר"מ צריך לידע חכמת הגלגול אם אדם זה ששמו שמעון הוא מגולגל וכמה פעמים מגולגל. וגם צריך שיהיה בקי בסוד עיבור הנשמות ולא נפלאת היא ממך כאשר באזנינו שמענו מכלל שבחי האר"י ז"ל ע"ה שהיה בקי בכל זה וביותר מזה".

(ועיין עוד בקדושת יצחק שהביא טבלא זו מספר רב פעלים הוא חלק שני מס' פתחי עולם).

בדין קדימה במצוות, במצוה שנתחייב בה קודם

שאלה: האם יש דין קדימה במצוות, במצוות שעומדות לפניו וא"א לקיים שניהם, דיקיים המצוה שנתחייב בה קודם.

תשובה: בענין קדימה במצוות במצוה שקדמה, עי' בקובץ שיעורים אות שכ"ז ועי' מנחת אשר פסחים עמ' תמ"ו ושם בעמ' תנ"ט מכתב מהגר"ד לנדו ותשובתו שם. עיי"ש באורך והגר"א גנחובסקי הביא ראיה מאביו אומר לו השקני ואמו אומרת דאביו קודם וכו' ושם קדם אחד לשני ומוכח דאין עדיפות בקדימה וכל הדיון שם הוא רק מי עדיף.

קטרת

יין קפריסין ששורין בו את הקודש הוא מקודש או יכול להיות משל חולין

תשובה: עי' בערוך השלחן העתיד (חלק קדשים סי' י"ט סע' ט"ז) דכתב דהרמב"ם כתב בענין הקטרת וכל מעשיה בקדש בתוך העזרה ומשל הקדש, וכתב ערוך השלחן ופשוט הוא דזה אינו אלא בשחיקת הסממנין ועירובם, אבל בשיפת ושריית הצפורן לית לן בה אם עשה בחוץ כיון דזהו רק הכנה בעלמא. ובסע' י"ז כתב וכן נראה לענ"ד דאם אלו החמשה דברים הנוספים על הקטרת כדי להכשירן כפי מה שנתבאר, לקחן מן החולין אינו פסול כיון שאינם מעיקרי הי"א סממנים. וכן משמע מלשון הירושלמי שם שאמר פטמה בחולין וזהו אעיקר פיטום הקטרת, ועוד דכיון דילפינן זה מן קדש דכתיב בקרא ופשיטא דזה לא קאי רק על הי"א סממנין. אך זהו ודאי דכשעירבם עם הקטרת נתקדשו שהרי כל כלי שרת מקדש וכ"ש

בהיותם יחד עם הקטרת. ועי' בספר פירושי הראשונים על ברייתת פיטום הקטרת בקונטרס סם החיים סי' ב' מש"כ בזה.

ראשי תיבות

ביאור הר"ת גה"ע ימ"ה סמו"ט אטל"ס וכו' המופיעים בקיר ביהכנ"ס בפראג

שאלה: מצאתי וראיתי את הספר הנפלא לדופקי בתשובה ח"א, האם יצא חלק נוסף, היכן ניתן להשיגו.

מה ביאור הראשי תיבות המופיעים על הקיר בבית הכנסת אלטנוי בפראג? ומי כתב את זה? [אני מצרף תמונה שצלמתי שם]

תשובה: בענין הכתובות בבית הכנסת מפראג, הסתרת ראשי מילה אחת מהקיר במזרח וכך כתוב שם גה"ע ימ"ה סמו"ט אטל"ס ופירושו גדול העונה אמן, יותר מן המברך, סור מרע ועשה טוב, אך טוב לישראל סלה. ובקיר מערב שם כתוב שייל"ת דלמא"ע ופירושו שויתי ה' לנגדי תמיד, דע לפני מי אתה עומד.

מהו ר"ת עב"י המופיע בהגהות הצמ"ח על האר"י

שאלה: מה הוא פיענוח הר"ת המופיעות בהגהות הצמ"ח על כתבי האר"י עב"י ושאלתי הרבה ת"ח העוסקים בכך ולא ידעו להשיבני.

תשובה: ר"ת עב"י הוא ספר עדות ליעקב שחיברו הרב יעקב צמח שהוציא הרבה מכתבי האר"י. ובסוף ערך בצורה מחודשת את הכתבים וקראם עדות ביעקב עיין באורך אודות זה בספר כתבוני לדורות להגר"י הלל בעמ' מ"ח.

מדוע כותבים ט"ו ט"ז ולא י"ה י"ו

שאלה: למה אנחנו מסמנים ט"ו ט"ז, ועיין ברש"י מגילה דף ל, שהשתמש עם י"ו.

תשובה: בענין כתיבת ט"ו ט"ז נזהרים בכך כיון שאותיות אלו הם חלק משם ה'. ומש"כ ברש"י במגילה אחרת ל"ק דאין זו הלכה גמורה רק זהירות בעלמא. ועי' בספר שערי שי"ח למרן הגר"ח קנייבסקי עמ' קל"ג. ועי' בספר שלחן מלכים [על קיצור שו"ע סי' י"ג בהגהות שלום ואמת אות ט"ז] דכתב דכותבים ט"ז במקום י"ו דבמקום צווחה הפכוהו לטובה.

פתרון ר"ת ברוג"ש ודושו"ט בלונ"ח תכה"י מבקש עתירתו ומברכו בכוח"ט כאנה"ר

תשובה: פתרון הר"ת ברוג"ש ודושו"ט בלונ"ח תכה"י מבקש עתירתו ומברכו בכוח"ט כאנה"ר, הוא, ברוחניות וגשמיות ודורש שלומו וטובתו בלב ונפש חפיצה תמיד כל הימים מבקש עתירתו ומברכו בכתיבה וחתימה טובה כאות נפשו הרמה.

פרד"ס

מה מקור קדום לפרש את התורה ב"פ.ר.ד.ס." – פשט, רמז, דרוש, וסוד

תשובה: המקור לפרש בדרך פרד"ס נמצא בזוהר פר' בלק ח"ג דף ר"ב ע"א וז"ל אוף מלין דאורייתא אית בהו פשטא דקרא דרשא רמז דקא רמיז חכמתא גימטרייאות רזין טמירין רזי סתימין אלין על אלין.

ר"ת מילת בראשית הגר"א

שאלה: שמעתי שאומרים ר"ת על מילת בראשית - ב'ן ר'אשון א'חר ש'מונת י'מים ת'מול. ואומרים שהוא בשם הגר"א זיע"א. וקשה לי מה הוא בן ראשון והרי גם בן שני ושלישי וכו' צריכים למול אם כן לא מסתדר ר"ת אלו.

תשובה: בספר ברית אפרים מובא בשם הגר"א הר"ת אחרת בראשית ראשי תיבות בן רך אחר שמונת ימים תמול ועוד מובא בשם הנר"א שאמר כן גם על פדיון הבן שמרומז בתיבת בראשית שהוא ראשי תיבות בן ראשון אחר שלושים יום תפדה. וזה היתה הטעות במש"כ.

סימן ש"ט, טעם כתיבת הסימן ט"ש

שאלה: מדוע המ"ב ועוד ספרים כתבו סי' ט"ש במקום סי' ש"ט.

תשובה: מצאנו שתי תשובות א. מפני שהפס' ויבז עשיו את הבכורה מתרגם ושט עשיו או שראשי תיבות ש"ט הוא שחיק טמיא.

ביאור מה דחילק בעץ חיים ספר מלכים לב' ספירות אף דהחלוקה נעשתה ע"י הנוצרים

שאלה: הראוני בסוף ספר עץ חיים בכללים שעשה מהרח"ו כלל יח שבו הוא עושה הקבלה בין ספרי התנ"ך לספירות, וז"ל: יהושע חסד, שופטים גבורה, שמואל ת"ת, מלכים נצח-הוד כי הם ב' ספרים ... ונפלאתי עד מאוד הרי חלוקת ספר מלכים לשניים נעשתה ע"י הנוצרים, ובודאי לא יתכן שהתכוון אליה פה קדוש, בפרט שחלקו באמצע פרשה. ובכלל אני לא בטוח עד כמה היתה חלוקה זאת נפוצה בא"י בזמן האריז"ל. ואכן את שאר הספרים המחולקים על

ידם שמואל דברי הימים ועזרא מחשיב שם לספר אחד כ"א. אם כן לאיזה חלוקה של ספר מלכים לשני ספרים מתכוון הרח"ו?

תשובה: בענין הערתך היפה על דברי המהרח"ו, עי' בקובץ אור ישראל י"ג עמ' ר"ו שעמד בזה ושם תרצו דדבר שהתקבל בכלל ישראל הוא ע"פ השגחה פרטית ולכך שייך לומר עליו רמזים וכ"כ על עוד ענינים כאלה עיי"ש וכ"כ בעוד ספרים כביאור הנ"ל.

אומנם העירו דא"כ מדוע לא חילק ג"כ את שמואל ודברי הימים וכדו' לב' ספירות שהרי ג"כ התקבל כן בכלל ישראל וי"ל

מהו ר"ת שנהגו מחברי ספרים לחתום ס"ט

שאלה: ראיתי בהרבה מחברי ספרים וגדולי וגאוני ספרדים, כשחתמו את שמותיהם הם הוסיפו את הר"ת ס"ט וכדומני דהכוונה ספרדי טהור. רצוני לדעת מהו משמעות במילים אלו , האם זה בא לאפוקי שהם אך ורק מיוצאי ספרד בלי שום גזע אחר, או"ד זהו להראות על יחוס שלהם שהם נקי וטהור מאיזה פסול יחוס. או"ד יש כוונה אחרת בראשי תיבות אלו.

תשובה: בענין ר"ת ס"ט עי' בקובץ אור המערב ח"ה עמ' 39 שהאריך בכך וכתב דכי יש מפרשים ספרדי טהור אך אין זה נכון דהביא הרבה חכמים אשכנזים שחתמו כן ויש מפרשים סין טין ודחה גם פי' זה אך הבאור המקובל הוא שהוא סיפי טב שאדם מאחל לעצמו שתהיה אחריתו טובה כמ"ש איוב ח' ז' והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד וכן מפורש בסוף הקדמת הגאון בעל פרי חדש ליו"ד דפוס אמשטרדם תנ"ב שחתם חזקיה בלא"א איש צדיק תמים וכו' סופיה טב סבא הוא.

רוצח

רוצח ע"י שם

שאלה: מי דן באדם שהרג את חבירו על ידי שם קדוש האם נחשב לרוצח. האם זה בקהילות יעקב לסטייפלר.

תשובה: בענין רוצח ע"י שם קדוש, עי' בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' צ"ח שמחייב ועי' בקהילות יעקב סי' מ"ה מה שדן בדבריו, ועי' בשו"ת מהר"י אסאד סו"ס קצ"ח. ובראשי בשמים אות ר' ס"ק כ"ג הביא ראיה דהורג ע"י שם או קללה הוי כהורג ממש מהא דכתבו התוס' ע"ז ד' ע"ב ד"ה ש"מ דרבי יהושע בן לוי שרצה להרוג את העכו"ם ע"י קללה כמבואר ברכות ז' ע"א לא להרגו רצה דעכו"ם לא מעלין ולא מורידין אלא להזיקו נתכוין. וע"ע בזר זהב שבשו"ת מקדשי השם ח"ב אות קל"ח וכ"כ בשמו בכוכבי יצחק ח"ג ל"ח אות ט"ו שכתב שמעתי מכ"ק דודי מרן הקדוש מוה"ר ר' בן ציון הלברשטאם זל הי"ד מבאבוב שאמר בשם כ"ק זקיני מצאנז בעל הדברי חיים ז"ל שמי שמתפלל שחבירו ימות ומת ע"י תפלתו הרי הוא

רוצח נפש. אבל בבית האוצר כלל א' ס"ק ג' כתב דהורג ע"י שם לא מקרי רוצח וכן כתב בספר תולדות שמואל מערכה ל"ד וכן בשו"ת שמלת יוסף להגאון צפנת פענח סימן י"ח ס"ק ו'. וע"ע בחיד"א בספרו כסא רחמים על אדר"ן פרק כ' ד"ה וירא, וע' באר שבע סנהדרין ק"ה ב' בענין תפילת המינים כתב דלא אמר ריב"ל אלא לאו אורח ארעא דוקא להכריח הקב"ה שיהרוג המינין על ידי שיכוין בשעת זעמו אבל דרך תפילה ובקשה שפיר דמי, וכן כתב הר"י בן יקר בפירוש התפילות עמ' מ"ט כדבריו. וע"ע בזה במדרש שמואל אבות ג' י"ח ד"ה ומה שהביא בשם ר' חיים ויטאל, ועי' ברש"י מנחות ס"ה ע"א ד"ה בעלי כשפים. ועי' באורך בספר פלאות עדותיך סי' ה'.

רעידת אדמה

היכן מובא דבירושלים לא תהיה רעידת אדמה

תשובה: עי' בספר שער המפקד מנהגי ירושלים הלכות תעניות סעיף ב' בירושלים אין גוזרים תענית על הרעש ומפולת כי לא הציק מפולת בירושלים מעולם ובביאור שם אף ששנינו באדר"נ פל"ה שאחד מעשרה ניסים שהיו בירושלים דלא הזיק מפולת בירושלים וודאי אין סומכין על הנס במקום סכנה מ"מ נס גלוי ומפורסם כזה סומכין עליו שלא לגזור תענית על מפולת וע"ש שכתב שבעיניו ראו כו"כ פעמים שהיתה מפולת בירושלים מריבוי גשמים שהתמוטטו הבנינים הישנים באישון לילה שבני אדם ישינים ועכ"ז כולם ניצלו בדרך נס עיי"ש. ועי' בחיד"א בראש אבות פ"ה מ"ה דכתב ודע דבאבדר"נ ל"ה אמרו לא היתה מפולת בירושלם מעולם וזה שנים ששמעתי בעה"ק ירושלם תוב"ב כי מהריט"ץ בספר מגן אבות פי' אבדר"נ פי' שלא היתה מפולת מרעש ע"כ שמעתי וכן בשנת התק"ך שבעוה"ר בליל ט' חשון הי' רעש בעה"ק ת"ו ומתו ברעש כמה נפשות מישראל וכמדומה כמו נפשות ובלילה עצמה הי' הרעש חזק בעה"ק ירושלם והתמידו הרעשים כמעט כל החורף וברוך ה' שלא אירע מפולת אף שהיו רעשים רבים וחזקים ואיש לא נעדר הא המושיע, ועי' בכף החיים סי' תקע"ו ס"ק כ"ו דכתב דבירושלים אין גוזרין ת"צ על רעש ומפולת כי לא הזיק מפולת בירושלים בשם פרי האדמה ח"ד דף ו' ע"א וכתב דבשנת התרפ"ז י"א לחודש תמוז היה רעש בירושלים וכל סביבותיה ונהרסו כמה כתלים והיה ניסים ופלאות שלא נפקד אחד ורק בכפרים סביבות ירושלים היה הריסות גדולות ומתו כמה עכו"ם וה' שמר על ישראל והיה לפלא בעיני הרואים והאמינו בה' גם ההולכים ע"פ הטבע והעידו כי יד ה' עשתה זאת.

רשב"י

האם יש קשר בין רשב"י לשמעון בן יעקב

שאלה: אשמח לדעת אם יש קשר בין שמעון בן יעקב, ושבט שמעון, לבין רבי שמעון בר יוחאי (האם תיקן חטאו וכדומה האם היה גלגול).

תודה רבה על הזמן הרב שאתם מקדישים שלא על מנת לקבל פרס. ש.ג.

תשובה: בענין הקשר בן רשב"י לשמעון בן יעקב, בס' הזכות מכתי"ק של הגה"ק בעל חידושי הרי"ם דף פ"א ד"ה תקוני הזוהר כתב כי התנא רבי שמעון בר יוחאי היה גלגול שמעון בן יעקב שהיה ראש המדברים למכור את יוסף ע"י השלכתו לבור מלא נחשים ועקרבים ואחר שבחסדי ה' ניצול נמכר למצריים ונתייסר שם בבית האסורים י"ב שנים ועל כן כדי לכפר ע"ז נגזרה ע"י המלכות גזירת מיתה על רשב"י אלא שניצול ונתייסר בצער המערה י"ב שנה המכוונים כנגד י"ב שנות מאסרו של יוסף הצדיק ע"ש בדבריו מה שביאר בזה את סוגיית הש"ס בשבת ל"ג ע"ב. וסיים שם ולענ"ד חנני ה' הגם שלא ראיתי בספר. והאריכו במחברי זמנינו בביאור והטעמת דבריו.

ובענין הקשר בין רשב"י לשבט שמעון רבי צדוק הכהן כתב בספרו תקנת השבין דף כ"ח שגם כוחו של רבי שמעון בן יוחאי שהיה בשורש נשמתו משמעון וכמו כן מקובל שהיה מצאצאי שבט שמעון לא נתגלה בכל תוקפו בעולם הזה בחלק הנגלה שבתלמוד אלא נשאר גנוז בתוך הקבלה עכ"ד. ובספר שפתי צדיק מפילץ מאמרי ל"ג בעומר חומש ויקרא עמוד צ"ח וזה לשונו אולי רבי שמעון בן יוחאי משבט שמעון ותיקן כל מה שהיה חסרונות בשבטו כדאיתא בילקוט שופטים רמז מ"ב שלא היה נמצא שופט משבטו מפני חטא זמרי וע"י תיקון רשב"י זכה למעלות קדושות כמו נביא ושופט ושם היה מכשול על ידי אכילה ושתיה כדאיתא במד"ר שאמרו זבחו כרצונכם יין מוכח שעדיין לא נאסר יינם לכך תיקון רשב"י שלא טעם י"ב שנים אכילה ושתיה מבשר ויין רק חרובין ומים עכ"ד. ובספר מי השלוח' פר' תצוה ד"ה ומלאת בא"ד פטדה הוא נגד שבט שמעון כי בשבט שמעון נמצא עמקות גדול בדברי תורה אך בטרם שיוציאו אותו לפועל יצטרכו לבירורים וכן רשב"י יען כי היה משבט שמעון כידוע היה בו דברי תורה עמוקים כמו במשה רבנו ע"ה וכו'.

שבת

מקור דבתחילת הבריאה היו כל הימים בני כ"ח שעות ואח"כ נתנו ד' שעות לשבת ונשאר כ"ד שעות

שאלה: היכן כתוב שבבריאת העולם נבראו ו' ימים כל יום עם כ"ח שעות וביקשו הימים שיהיה להם מלך ואמר להם הקב"ה שיתנו כל אחד ד' שעות משלו וכך נהיו עוד כ"ד שעות ליום השבת.

תשובה: ענין זה מובא בסידור אוצר התפילות בפירוש עץ יוסף על מה שנאמר בנוסח התפילה חמדת ימים אותו קראת, וכתב שם שהשבת היא מלך הימים, וכשנבראו ששת ימי בראשית בקשו הימים למנות להם מלך, ובתחילה היה כל יום עומד להיות בן כ"ח שעות ולאחר שביקשו להם מלך אמר להם הקב"ה דין המלך שתגדלוהו משלכם ונתן כל אחד מהם ד'

שעות ונעשה יום השבת והמליכוהו עליהם. וזהו חמדת הימים שחמדו להם הימים להיותו ראש עליהם עכת"ד.

אך באמת שם מציין דמקור ענין זה קדום יותר ונמצא בספר גבול בנימין למקובל הג"ר בנימין הכהן ח"ב דקכ"ז ע"ב דפוס שנת שפ"ט [ונדפס כעת מחדש] וז"ל דאיתא בילקוט תהלים ע"פ זה ר' יהושע אומר מהו ולו אחד בהם מימים שברא הנה הב"ה בחר לו א' מהם יה"כ או שבת ע"כ ויובן לפע"ד ע"פ הקדמה אחת ששמעתי מאדם גדול הוא כמהור"ר יהודה כהן נר"ו בנו של בעל שער אפרים זלה"ה שאמר לי בשם המקובל האלקי כמהר"ר יהודה חביליו זצ"ל ראש ישיבת חברון תוב"ב שהיה אומר משמו של הרמ"ק זלה"ה שמתחלת בריאתו של עולם היו ראויים הימים להיות מכ"ח שעות לכל א' ולהיות שהיו ששת ימים שוים ולא היה להם מושל וקצין בקשו מהב"ה שיתן להם מלך גדול על כלם ואמר להם רצונכם יום א' שיהא לכם מלך צריך שתגדלוהו משלכם ותתנו לו ד' שעות מכל יום ובזה יהיה לו שליטה עליכם והוא השבת שנתנו לו ששת ימי המעשה כ"א ד' שעו' הרי כ"ד שעית של יום השבת.

והוסיף שם ובזה הדרך מובנים לי דברי המדרש כמין חומר מימים שברא הקב"ה בחר לו אחד מהם, דהיינו שממה שנתנו הימים מהם דהיינו משלהם נבחר השבת. ועוד הוסיף וכן מצאתי בזהר חדש פרשת וישב דף מ"ו ג' אמר לון קוב"ה אתון חללתון להאי שבת דאנא גזרנא דיהא מלך על כל שאר יומין וכו', והיות הימים כ"ח שעות נלע"ד שהוא ע"ד הכ"ח עתים שבקהלת שהם י"ד לטובה כנגד שעות היום וי"ד לרעה כנגד שעות הלילה ובשביל השבת נשארו כ"ד י"ב שעות ליום וי"ב שעות ללילה, ועיין בספר אילה שלוחה מהרה"ק ר' נפתלי אבדק"ק ליטאוויסק בנו של הרה"ק ר' שמעון מיערסלוב זצ"ל ערך שבת מה שרצה לבאר הימים תרמו שני עתים מהיום ושני עתים מהלילה לשבת והם עת לחשות ועת לדבר עת לאהוב ועת לשנוא עיי"ש].והוסיף שם עוד בספר גבול בנימין ובזה אבין דברי הב"ר פרשה ס"ח שהשקיע הקב"ה שתי שעות בצאתו מבית אביו ובחזירתו לו החזירן, והקשה בעל היפה תואר מנלן שהיה שתי שעות ותירץ בדוחק, ועל פי דברים אלו יובן ותירץ שתי שעות שהקדימה הן להיות הלילה ראויה היתה יותר שתי שעות וכן החזירן ביום שהיה ראוי להיות יותר בשתי שעות עיי"ש שהביא גם את הפירוש חמדת ימים מה שהביא בעץ יוסף ועיי"ש שהאריך עוד. וכתב שם כי ענין זה כבר נזכר בספר גליא רזיא מגורי האריז"ל דף ג' טור ג' ד"ה ועתה נתחיל אך שם אינו מבואר כי השבת נעשה מד' שעות בכל יום אלא באופן אחר שבאמת היום היה כ"ד שעות גם מתחילתו אך הפרישו חלק לשבת שנהיה קדוש עיי"ש. ועי' בספר טיול בפרדס י' ד. שכתב כן בשם הרמ"ע בספרו עשרה מאמרות [ולא מצאנו]. ובספר יד כהן במדבר פרשת קורח וכן בעוד מספריו כתב דהמקור הראשון הוא בספר שארית ישראל לרבי משה ישראל מרודיס נדפס בשנת שפ"ז הביא ענין זה בשם המקובל האלוקי הרמ"ק וזה כנראה פליטת הקולמוס כי רבי משה ישראל מרודיס נולד רק בשנת התק"ז וספרו נדפס ע"י בנו רק בשנת "ז"ה השע"ר". והביאו מדברים אלו גם בסידור אור זרוע.

טעם דמיתת דוד לא חשיב נטילת נשמה בשבת

שאלה: נשאלתי ע"י בני אליה משה הי"ו, היאך הקב"ה לקח את דוד המלך ע"ה ביום השבת והרי נטילת נשמה אסורה ביום השבת, וכן באופן כללי איך אנשים מתים ביום השבת והרי נטילת נשמה אסורה ביום השבת והקב"ה שומר את כל התורה כולה. וכמו שמובא שאלה זו על הגשמים שיורדים ביום השבת והרי אסור להשקות ועוד איסור תחומים.

תשובה: בענין הקב"ה שומר את השבת, עי' במרכבת המשנה דכבר הקשה כיצד נטל הקב"ה נשמת משה בשבת, ותירץ דמיתת צדיקים הוי מלאכה שא"צ לגופא. ועי' בספרינו לדופקי בתשובה ח"א תשובה תת"ב ובחבצלת השרון שמות עמ' רל"ב בגדר הקב"ה שומר את התורה ובסתירת כמה מאמרים להנ"ל.

שדים

האם שדים מקיימים מצוות ויש להם חלק לעוה"ב

תשובה: עי' באור זרוע הלכות עירובין אות קמ"ז בשם רבו רבי יהודה החסיד זצ"ל השדים מאמינים בתורה ועושים כל מה שאמרו חכמים וכו' ולעולם שדים מנטרי אפי' תורה שבע"פ ועי' מהרש"א בחגיגה דף ט"ז שכתב לבאר מש"כ בענין שדים דמתים כבני אדם היינו נמי דאפשר שהשד יזכה במיתתו כשומרי מצוות בעולם הזה שרוחו עולה למעלה כבני אדם ולא כבהמה שרוחה הולכת למטה ותו לא מידי,

וכמובן דברים אלו צ"ב רב וכן יש כו"כ סתירות לכך אך יש גם כמה ראיות לכך עי' בגיטין ס"ח גבי אשמדאי דחזא סמיא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחיה וכו' אמר ליה בניהו מאי טעמא כי חזיתיה להוא סמיא דהוה קא טעי באורחא אסיקתיה לאורחיה אמר ליה מכרזי עליה ברקיעא דצדיק גמור הוא ומאן דעבד ליה ניחא נפשיה זכי לעלמא דאתי, ועי' באריכות בספר מלכות יוסף בקונטרס תועפות ראם סי' ג' שהאריך בענין וכן בספר פלאות עדותיך ח"ב.

בענין סדר הבריאה ע"ד דצח"מ מ"ט קדמו הצמחים למאורות, ובענין השדים

שאלה: בענין סדר בריאת העולם חשבתי לבאר בסדר דהוא על סדר דצח"מ ונראה מסתבר כן, אך הוקשה לי א"כ למה מצינו שקדמו הצמחים להמאורות?

משה אהרן קריסטל קווינס, ניו יורק.

תשובה: בענין ביאורך היפה בסדר בריאת העולם אפשר ליישב קצת בענין בריאת המאורות על פי בהל' יסודי התורה פ"ג ה"ט ז"ל כל הכוכבים והגלגלים כולם בעלי נפש ודעה והשכל הם והם חיים ועומדים ומכירים את מי שאמר והיה העולם וכו עכ"ל ולכך נבראו בין הצומח שביום השלישי לחי שביום הרביעי.

אם כי יש קצת לדון בגדר נפשם האם היא מתחת הבע"ח או מרוממת מהם, וענין זה תלוי בביאור דברי הרמב"ם, שהם דברים מחודשים. ועוד צ"ב לפי דעת החולקים על הרמב"ם. ויתכן דאולי הסדר הוא רק במה שנמצא כאן בארץ בעוה"ז ולא בשמים דהרי יש קצת פירכא ליסוד זה מבריאת המלאכים והשדים אך באם עסקינן רק במציאות בעוה"ז ניחא.

ובענין השדים אפשר ליישב קצת דהם נבראו בין השמשות של ער"ש ולא נגמרה מלאכתם יעוין במדרש רבה בראשית סוף פרשה ז', שברא הקב"ה את נשמתן ובא לבראות גופן וקדש השבת ולא בראן. ללמדך דרך ארץ מן השדים שאם יהיה ביד האדם חפץ טוב או מרגלית ערב שבת עם חשיכה אומרים לו השלך ממך. שמי שאמר והיה העולם היה עסוק בברייתו של עולם וברא את נשמתן בא לבראות את גופן וקדש השבת ולא בראן, וכ"כ בזוהר בראשית דף מ"ז ע"ב. ועי' במסכת אבות פ"ה משנה ו' דהמזיקין נבראו בין השמשות וכתב הרע"ב אלו השדים שלאחר שברא הקב"ה אדם וחוה היה מתעסק בבריאתן וכשברא רוחותיהן לא הספיק לברוא גופם עד שקידש היום ונשארו רוחות בלא גוף, ויעוין באוה"ח בראשית ב' ב' בד"ה וישבות שביאר מ"ט עשה הקב"ה כן. ומבואר שהשדים יש להם במציאותם שייכות למין האנושי אך לא הושלמה ברייתם. ועי' בגמ' חגיגה ט"ז איתא ת"ר ששה דברים נאמרו בשדים שלשה במלאכי השרת ושלשה כבני אדם שלשה כמלאכי השרת, ועי' ברמח"ל בספר דרך ה' במאמר העיקרים וז"ל עוד מין אחר של נבראים נמצא שהוא מין אמצעי בין גשמי ורוחני והיינו שיש בו קצת מגבולי הגשם וענייניו ומשולל מקצתם ושם המין הזה נקראים שדים ויש בהם קצת גופניות אך לא כגופניות שלנו ויש בהם קצת עניני רוחניות אך לא כרוחנים ממש וגם בהם יש מדרגות ומינים שונים וכפי מדרגותיהם כך הם החוקים והגבולים שלהם עכ"ל. ועי' ברמב"ן ויקרא י"ז ז' "ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם חקת עולם תהיה זאת להם לדרתם" וכתב הרמב"ן דכל הבריאה במעשה בראשית בגוף האדם וכל בעלי הנפש והצמחים והמתכות מארבע יסודות אך יצירת השדים משתי יסודות מן האש והאויר. וכעת מצאנו דבספר הארות חיים [איינהורן נמצא באוצר החכמה] כתב כדברך והוקשה לו מענין גרמי השמים וכתב ליישב כביאור הראשון שכתבנו ועיי"ש דביאר ג"כ בפרטיות הסדר בבריאת הבע"ח.

מקור דאשמדאי מלך השדים מת ויש להם כעת מלך חדש

תשובה: בענין מש"כ דאשמדאי מת, נמצא כן בכתם פז לזוהר בראשית מ"ב סע"א ובמגלה עמוקות חקור דין ח"ג פ"ו ובשושן סודות נ"ה ע"א בסוד השדים והם השדים חיים אורך ימים עד שמיום שנברא העולם עד היום הזה לא עברו ממלכים שלהם כי אם שלשה והם אשמדאי והנד ובלאד, ובלאד עודנו חי וקיים. וכ"כ בספר בספר הברית ח"א מאמר י"א פ"י ובספר נחלת יוסף לר' שמואל בן יוסף ישועה [ירושלים תרס"ז עמ' נ"ב] דקבלה בידינו דמת אשמדאי ונתמנה אחר תחתיו.

ועי' הגה בתוספות עה"ת פ' וירא על פסוק וישלח וכו' אל ארץ קדמה בשם ר"י בר נחמן היינו שמות השדים שם המשביעים כמו ספר בילאד וכו' ע"כ. ובספר אוצר הגדולים ח"ג אות כ"ט בערך ספר בילאד כתב ע"ז דהבקיאים באלו הענינים קבלה בידם שאשמדאי מלך השדים מת ועמד אחריו הנד ואחריו שמו בילאד שהיה חי בשנות ה"א אלפים בזמן בעלי התוספות והיינו ספר בילאד שמובא בתוס' הנ"ל וכבר חכם א' מוהר"ר אהרן מפוזנא אביו של בעל הספרים כלי יקר עה"ת בשנות ש"ן הזכיר בתוך דברי דרשה שלו שקבלה בידינו שאשמדאי מת ומלך חדש שעמד אחריו לא נודע שמו לכן אין המכשפים מצליחים ואז היה לו חכם מתנגד בעירו שהדפיס דברי קנטוריא נגדו וגם בזה עמד לזלזל בצחוק וכמובא כל זה.

חותם מלך השדים

שאלה: בסוף ספר 'ברית מנוחה' (דף ל"ט ב') נמצא החותם של בילא"ד. רציתי לדעת אם יש לכבוד הרבנים ביאור כלשהו עליו? מבחינת צורתו, זכור לי שאחד משימושיו הוא להחזיר אדם שברח.

תשובה: עי' בספר תפוחי זהב במשכיות כסף ח"ב עמ' ר"ג שהאריך בענינים אלו ועיי"ש שכתב דענין זה הוא מהחכמה החיצונה מן כחות הטומאה וכתב דע כי בילא"ד היה מלד השירים והיה בימי שלמה המלך ע"ה והיה מושל בשירים וזה פעולותיו וכו' עיי"ש שהאריך אך למה לך להתעסק בדברים אלו שהם קבלה מעשית שיש בה סיכון רב וביחוד שכאן יש גם עסק של כוחות הטומאה ושדים וכו' וכבר הזהירו על כך כל חכמי הדורות ובפרט בדורינו הדברים מסוכנים ביותר וביחוד כשאין מבינים ועוסקים בדברים אלו והדברים עתיקים ואכמ"ל.

טעם שנוהגים העולם לומר שי''ן דל''ת ולא אומרים בפה שד

תשובה: בענין הזכרת שין דלת ולא שד ענין זה הוא דיש ענין לא להזכיר את שמות של כוחות הרע כמו הס"מ דלא אומרים סמא"ל וכן בת זוגו לא מזכירים את שמה לילית וכך הוא מנהג המקובלים לא להזכיר שמות של הסט"א והקלפות והשדים וכל שאר כוחות הרע. ועי' בן איש חי פקודי וכף החיים סי' רל"ז ס"ק ח' שכתבו שלא להזכיר שם שדים אפי' בסתם כי בכך מגבירים כוחם.

וכן שמות המלאכים עי' בספרינו לדופקי בתשובה תשובה תתקכ"ג מש"כ שם בענין שמות המלאכים כתוב בבן איש חי בשם האר"י שער המצוות פרשת שמות דמותר להזכיר רק שמות ארגמ"ן [אוריאל רפאל וכו'] שהם שמות בני אדם וסימנך גמרא.

האם יש בחירה לשדים

תשובה: בענין האם יש בחירה לשדים, עי' בספר אמונת יהושע ח"ו סי' שי"א שהאריך בזה, וכן בספר פלאות עדותיך ח"ב [לורנץ] סי' י"א ענף ב' עמ' קי"ח דהאריך בענין שדים אי מקיימים

מצוות ואי מקפידים לא לעשות עבירות והאם יש להם בחירה ושכר לעת"ל עיי"ש באורך וכן בכל הסימן שם בגדר השדים.

שיעורי תורה

המחלוקת בשיעור אגודל האם תלויה בסוגי אנשים

שאלה: שמעתי שיש מי שטען שהאגודלים של הספרדים מתאימים לשיעור הגר"ח נאה (2 ס"מ), ואילו האגודלים של האשכנזים רחבים יותר, האם נכתב ע"ז משהו.

תשובה: בענין שיעור אגודל אי קשור למציאות אנשי אשכנז וספרד, לא מצאנו מי שכתב כן, ואדרבא כתוב דהיום אין כמעט שיעור של אגודל של אדם בנוני בשיעור זה. והמחלוקת נוצרה מסיבה אחרת עי' בכ"ז במידות ושיעורי תורה להרח"פ בניש עמ' פ"ה ובעיקר מעמ' פ"ט והלאה. אומנם עי' באמרי יהושע [להר"ר יהושע דומב] חלק ז' עמ' ש"ג שדן בסברא כזו עיי"ש. וכן בספר בית ועד לחכמים ח"ה [סטמאר] עמ' שכ"ב.

שכר ועונש

עבירה שכלית או שאינה שכלית מה חמור יותר

תשובה: ע"ד שאלתך איזו עבירה חמורה יותר "עבירה שכלית" כגון רצח וגניבה, או "עבירה שאינה שכלית", כגון כלאים, או דלמא אחרי שכולם הם "ציווי ה' " שניהם שוים.

עי' בדעת תורה לר' ירוחם ע"פ הרמב"ן על דור המבול דעל מצוה שכלית נענשים יותר. וכ"כ הנצי"ב בהעמק דבר על הפס' למען יאריכון ימיך על האדמה גבי כיבוד או"א. וכן כתב בספר ברית שלום ויקרא [נמצא באוצה"ח] בשם הקדמונים [הובא בעוד כמה ספרים] דמצוות שכליות חמורות יותר ויש עליהן יותר כיון שעובר על דבר שברור לכל אדם שיש השחתה בדבר.

מקור לדברי הרשב"א בטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא

שאלה: ראיתי הרבה מחברים מביאים בשם הרשב"א ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא הוא מחמת שכל מצוה הוי עדות על בריאת העולם ואסור ליטול שכר להעיד. המקור המוקדם ביותר והמוסמך המביא זאת בשם הרשב"א הוא בספר דברי שאול לבעל שואל ומשיב עה"ת מהדו"ת על פרשת פנחס. חיפשתי הרבה בספרי הרשב"א ולא מצאתי דבר זה.

תשובה: בענין הענין שכתבת בשם הרשב"א אחרי חיפוש כמ"ש אין רשב"א כזה [ויש שציינו לרשב"א בקידושין דף ל"ט אך אין רשב"א כלל על דפים אלו].

אך מצאנו דמובא כבר ענין זה בספר ים התלמוד [להרה"ג ר' משה יהושע השל אורישטיין] [תרכ"ב] ח"א על בב"ק בהקדמה אות י"ג ושם גם מובא ענין זה בשם הרשב"א וצ"ל דכונת דברי הרמ"א על עדות בשכר הם בשם הרשב"א כמובא בב"י שם וצ"ל דאגב שיטפיה נכתב כל הענין בשם הרשב"א. ומצאנו בספר שער בנימין דכתב כך את דברי הים התלמוד דרק ענין העדות בשכר הוא בשם הרשב"א. אם כי בים התלמוד מפורש לא כך. אך צ"ל כן בדבריהם וכן בשם כל מי שכתב ענין זה.

שלמה המלך

מקור דשלמה המלך ידע כל ההמצאות של דורות האחרונים

שאלה: היכן מובא ששלמה המלך ידע את כל ההמצאות של הדורות האחרונים.

תשובה: עי' בספר בניהו לבעל הבן איש חי על הגמ' גיטין ס"ח על הפסוק בקהלת עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שדה ושדות שדה ושדות הכא תרגימו שידה ושידתין במערבא אמרי שידתא פירש רש"י עגלה למרכב נשים ושרים וקשה מאי רבותיה דשלמה בהכי כל אנשים עשירים פשוטים יש להם עגלות, ונ"ל בס"ד יש חוקרים שלמה המלך ע"ה היה חכם מכל האדם ועשה כסא עצום ונורא המבהיל בדמיון ועוד כמה וכמה מיני חכמות ואיך לא היה יכול לעשות חכמה זו של שמנדפי"ר רכבת לעשות מרכבה של עגלות ההולכים במרוצה על ידי אש כעוף הפורח והשבתי להם בודאי ידע חכמה זו ועשה אותה אך לא עשאה לתשמיש בני אדם אחרים כי לא רצה שתתפשט חכמה זו בעולם וילמדו אותה גם לעשותה כי צפה ברוה"ק שאח"ז יבואו האומות בבל ויון ואדום וילחמו בישראל אך מחמת שמקומם רחוק לא יוכלו לבא על ירושלים בקלות כנשרים אלא צריכין להתעכב בדרך זמן הרבה וכאשר ילחמו בישראל ויפלו מן האויבים של ישראל חללים ויצטרכו להביא חיל מעירם להוסיף על חיל שלהם לא יוכלו לבא במהרה ומה דביני וביני יהיה הצלה וישועה לישראל ואם היה עושה זה למהלך רבים היתה נודעת לכל האומות והיה יוצא נזק לישראל בדורות הבאים כאמור על כן עשה זה המהלך על ידי אש בעגלה אחת שרוכב בה הוא וגם שרוכבת בה אשתו שלא יהיה נודע מעשיה לרבים ולכן עשאה לעצמו בלבד להודיע חכמתו הנפלאה כאשר עשה כסא נפלא לעצמו כך השבתי לשואל ונראה על זו העגלה שתים או שלש שעשה לעצמו באופן של פלא שתהיה הולכת על ידי אש במרוצה גדולה קרו לה שידתא כי שידתא לשון שד כלומר עגלה זו הולכת במרוצה גדולה כמו שד ושידה כי השידין יש להם מהלך קל מנשר וכהרף עין ילכו מקום הרחק יום אחד או יומיים ולכך עגלות של אש קורין אותם בשם שידתא ורצה לומר הולכין במרוצה כמו השידין.

שמות אנשים

הטעם שנוהגים להוסיף "נ" בהשם "יעקב" כגון יענקב

תשובה: בענין שינוי שם יעקב ליענקב עי' בשו"ת רבות שהאריכו האם בגט ושאר שטרות יש לכתוב גם יענקב ועצם ההוספה ביארו שהברת אות ע' היא עם חצי נון יענקב ע"פ הדקדוק להבדיל בזה בין עי"ן לאלף כמ"ש בס' ישועות חכמה להרה"ג ר' חיים ישעיה הכהן ז"ל עמוד קמ"ו ונספח לקיצור שלחן ערוך השלם הוצאת אשכול ירושלים.

כיצד כותבים את השם פסיה

שאלה: צריך לכתוב בכתובה,"פסיה", או "פעסיה", ושוב שמעתי מאחד שלאשתו קוראים "פעסיא", עם אל"ף בסוף, ואחר כך אמרו לי שיש גם שם "פעסיל", עם למ"ד בסוף.

תשובה: בענין השם פסיה, עיין באריכות בספר ישיב יצחק [להרה"ג ר' יצחק שמואל שכטר] ח"ח סי' ע"א ע"ב.

האם צריך לשנות שם לועזי לשם עברי

שאלה: רציתי לשאול בענין קריאת ושינוי שמות, האם אדם שיש לו שם לועזי ואין לו שם תנכ"י האם ראוי להוסיף לו שם עברי או להיפך האם אינו נכון לשנות שמו.

אבקש מכם מקורות בענין זה כדרככם בקודש, תודה לכם על תורת חסד שלכם.

תשובה: בענין שמות לועזים, יש שכתבו שאסור לקרוא את שם בנו או בתו בשמות גוים משום "ובחוקותיהם לא תלכו" ואיסור זה מדאורייתא כן מבואר בשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' קסט הו"ד בדרכי תשובה סי' קע"ח אות ד', עיי"ש מה שהאריך בחומר הענין. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' מ"ה שנוהגים בזמן הזה לקרוא עצמם בשם גויים הרי יש בזה מכשול להיות בכלל מעכבי הגאולה שהרי חז"ל מנו זאת בין זכויות ישראל במצרים שנגאלו בשביל שלא שינו את שמם, ובסידור בית עובד ה' ברית מילה כ' שיש ליזהר מאוד בקריאת השמות שרגילים בהם אומות העולם כי השם פועל והוא פוגם פגם גדול כנודע. אומנם עי' בספר יוסף אומץ עמ' 362 שכתב שמפני שאנו בגלותינו המר מכנים הגויים את שמות היהודים לשמות נכרים נגד רצוננו ועי"ע בשו"ת עין יהודה סי' י"ב שכ' ללמד זכות על אלו שכינו עצמם ואת בניהם בשמות לועזיים עיי"ש. וע"ע בשו"ת מהרשד"ם חיו"ד סי' קצ"ט שהתיר לאנוסים שבאו מפורטוגל והיו להם שמות כשמות האומות ואחר שבאו לבקש את ה' ואת תורתו שינו שמם לשמות ישראל ויש להם צורך לכתוב מכתב ממקום אשר יושבים ביהדותם אל מקום שהיה להם שמות כשמות האומות דיכולים לכתוב ולשנות שמם כשמות שהיו להם בגיותם ואינו אלא מידת חסידות למנוע עצמם מזה. ועי' בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' ס"ו שכתב שאף שהוא דבר מגונה אינו איסור שלכן חזינן שכמה שמות של לעז מכל מדינה

ומדינה נעשו במשך הזמן הגלות הארוך שנתחלפו המדינות שאף שמסתמא צווחו מתחילה נשתקעו השמות בין ישראל עד שנקראו כבר לשמות ישראל ובשמות נשים הם ביותר אצלינו שאנו מבני אשכנז הם משמות אשכנז כלומר שמות של גויים ומגולי ספרד הרבה שמות משל ארץ ספרד וגם גאוני עולם מגדולי הראשונים כבעל המגיד משנה ששמו היה רבינו וידאל וכמה גאונים כדאשכחינן בתשובות ראשונים וגם שם מימון אביו של הרמב"ם כנראה שהוא שם לעז שלכן ח"ו לנו לומר שלא עשו כהוגן דאחר שכבר נתרגלו ישראל באלו השמות אין בזה שייכות לטעם הגנאי ואין לשנות שם בנו או שם בתו שנקראו על שמות סבו או סבתו שיש להם שמות לע"ז כיון שיש בזה ענין כבוד המשפחה אף שהם מהדור הקודם שעכ"פ איכא עליו לכבדם וכ"ש כשיש עליו לקרוא שם על שם מהוריו ממש שחייב בכבודם גם בדברי חז"ל במדרשים איתא שקורין עכשיו הבנים והבנות ע"ש דורות הקודמים צריך לקרוא כפי השם שנקראים אף שהוא שם לעז בלא שינוי. ועי' בספר שמות בארץ תשובות ממרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א עמ' מ"ב שכתב שראוי שאלו שיש להם שמות לעז לשנות לשמות בלשוה"ק כמו בוריס ברוסית לשנותו לברוך או אלברט שבלשוה"ק הוא אברהם. ובהגה שם הביא מספר דברי חנינא סי מ"ח הביא ששמע ממרן הקה"י זצ"ל שאפשר לשנות שם לעז לשם של לשוה"ק. עוד כתב שם בעמ' קנ"ח שמצאנו הרבה מגדולי ישראל ששמותיהם היו שמות נכרים כמו ר' וידאל בעל המגיד משנה ר' טודרוס אבי הרמ"ה ר' יצחק נוניס בילמונטי בעל שער המלך ר' פטר מובא בתוס' גיטין ח' ע"א ועיין נדרים פ"א ע"א שר יוסי בן חלפתא נתן לבנו את השם ורדימוס ובירושלמי שביעית פ"ח ה"ה נקרא אבורידמס ובירושלמי תרומות מ"ב א' ר' חייא ב"ר טיטוס וכן יש שמות לועזיים לר' יהודה הלוי לרמב"ם ולרמב"ן וכן מצינו את השם ר' עבדאללה סומך בעל זבחי צדק מבגדד וצ"ע שאסור לקרוא בשמות נכרים אך באמת מי אומר שהן שמות גוים וטיטוס צ"ל טיטס. והנה חז"ל אמרו ויק"ר פ' אמור פל"ב לא שינו את שמם, וצ"ע שיש רבים מאחב"י בחו"ל שנוהגים ובקשריהם עם הגויים בשמות נכריים עיין גיטין י"א ע"ב שרוב ישראל שבחו"ל שמותיהן בשמות גויים. ועי' עוד בארוכה בספר ויקרא שמו בישראל עמ' ל"ז.

שמיטה ויובל

האם יש להקל בשמיטה מחמת מחלו' רש"י ותוס' בזמן השמיטה

שאלה: האם יש מצרפים את המח' רש"י ותוס' בביאור שנת חורבן הבית להקל בשמיטה כיון ששנת השמיטה הוי ספק לאור המחלוקת? האם יש מפרשים שלא נחלקו רש"י ותוס' כלל בזה?

תשובה: בענין זמן שנת השמיטה, רוב המתירים היתר מכירה הביאו צד זה שלא ידוע מתי שנת השמיטה, וע"ע עי' בתשו' המבי"ט ח"א סי' כ"א דכיון דשביעית בזה"ז דרבנן ושנות השמיטה מוטל בספק על כן בדבר דהוי ספיקא דדינא הו"ל ספיקא דרבנן ויש לדון בהם לקולא, והעתיקו דבריו המל"מ פ"א מהל' מגילה ה"א ומהר"י אלגאזי בספרו ארעא דרבנן אות הס'

אות ת"נ גם בברכי יוסף להחיד"א יו"ד סי' של"א וכן בתשו' מרן הב"י מכת"י לענין המנהג שאין מברכין פדיון מעשר שני והשיב אפשר דלפי שנהגו לפדותו בכל שנה כספק מעשר שני ספק מעשר עני אעפ"י שאין דעתי נוחה מהמנהג ההוא מפני שכבר עלתה הסכמת כל החכמים ז"ל היום ארבעים ע"כ נמצא בשו"ת אבקת רוכל סימן ד' וכן בספר שער המים בסוף סי' ד' ובספר שאילת דוד בסוף חי' לשביעית דכ"א ע"ב שגם מצרף זאת לספק בשעה"ד וכן בתפארת ישראל על המשניות בסוף פ"י מס' שביעית בהלכתא גבירתא. וכן בית הלוי מביא שיטות כאלו ודוחה דבריהם. ועי' בילקוט יוסף מצוות התלויות בארץ עמ' ק"א. ועי' בקונטרס המברר שאין שום ספק בשנת השמיטה [כך שם הקונטרס בעילום שם נמצא באוצר החכמה] שמאריך שאין לצרף ספק זה כלל.

מקור דבשמיטה אומרים רק תיקון לאה

שאלה: שמעתי שיש אומרים שבשנת שמיטה לא אומרים רק תיקון לאה בתיקון חצות רציתי לשאול מה המקור לכך והאם יש טעם.

תשובה: בארץ ישראל נהוג בשנת השמיטה לומר רק תקון לאה ומנהג זה הוא מתלמידי הרש"ש זיע"א וכמובא בספר אמת ליעקב [ניניו] בקונטרס שפת אמת דף ק"א ע"ד ד"ה והוי.

מקור לעשית קידוש והבדלה על שנת השמיטה

בענין קידוש והבדלה על שנת השמיטה, עי' בירושלמי סוטה פ"ז ח' איתא בעי רבי חגיי קומי רבי יוסי ואינו צריך להבדיל אמר ליה כבר הבדיל מראש השנה ע"כ. ועי' במפרשים שם מה שפרשו, אומנם הרידב"ז שם דביאר דכונת הירושלמי דכשהבדיל במוצאי ראש השנה המבדיל בין קודש לחול שוב אין צריך להבדיל על שנת השבתון היינו דההבדלה שעשה קאי אתרוייהו ע"כ. ועי' צפנת פענח פכ"ט ה"א מהל' שבת שציין לירושלמי זה לענין הבדלה במוצאי שביעית ולפי"ז יש מחכמי זמנינו שדנו דאם בעינן להבדיל במוצאי שביעית על כרחך דבעינן נמי לקדש בכניסת שביעית דאי לא קידש על מה יבדיל וכיון שכן אמרינן דבעינן נמי לכוין בברכת שהחיינו בליל א' דרה"ש בשעת הקידוש אף על מצות שביעית. ועי' בספר דיני שביעית פ"א ס"ו כתב כשמברך שהחיינו בקידוש ליל א' דראש השנה ראוי לכוין גם על קיום המצות עשה של שנת השמיטה ובהערה שם כתב דהוא הערת הרה"ג רבי שמאי גינזבורג זצ"ל עפ"י דברי הירושלמי ופירוש הרידב"ז שם והסכימו בזה הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל ויבלח"ט הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א ועי' בהליכות שלמה תשרי עמ' י"א.

דין גוי ששבת בשמיטת הארץ

שאלה: האם גוי ששבת שמיטת הארץ לשנה גם כן חייב מיתה או שרק גוי ששבת ביום השבת לשבוע חייב מיתה.

תשובה: בענין גוי ששומר שמיטה, עי' בחת"ס בתורת משה פרשת בהר שכתב דלשמור שמיטה בחו"ל אסור מדכתיב שבת לה' וקי"ל גוי ששבת חייב וה"ה שביתת קרקע בארץ העמים. ועי' בשבט מיהודה [למהרי"ל איגר] שביאר מש"כ בזמירות שבת עזור לשובתים בשביעי דייקא דבחריש ובקציר הוא לשון הפס' כי תשא (שמות לד כא) בחריש ובקציר תשבות הנדרש לענין שמיטה ותחילת הפסוק דשם הוא גם כן ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות והיינו כי זהו הבירור וההבדל שבין ישראל לעמים שישראל אחר שניתן לנו רשות ששת ימים תעבוד נאמר ביום השביעי תשבות אבל גוי ששבת חייב מיתה וידוע כי לאו דוקא שובת בשבת חייב מיתה רק באיזה יום ששובת לשם מנוחה ושביתה חייב מיתה עי' סנהדרין נ"ח ב' רמב"ם הלכות מלכים פ"ו ה"ט מפני שאין לו שום שייכות עם קדושת המנוחה ומוטל עליו החיוב של בן נח לעבוד כל ימיו לצורך ישוב העולם בשביל ישראל.

מקור דברי הרמב"ן מיוסיפון דבבית שני נהג יובל

שאלה: שמעתי שהרמב"ן באיזשהו מקום מביא ראי' מספר יוסיפון שבזמן הבית שני אכן נהגו יובל. איפה נמצאים דברי הרמב"ן הללו ואיפה נמצאים דברי יוסיפון?

תשובה: דברי הרמב"ן בענין היובל בבית שני נמצאים בגיטין ל"ו ע"א ששם נחלקו ר"ת ושאר הראשונים האם נהג יובל בבית שני, וכתב הרמב"ן וסעד נמצא לזה בספר יוסף כן גוריון הכהן שאמר שנתקדש היובל בימי אחד ממלכי החשמונאים. גם בחידושי הריטב"א הביאו כן בשמו, אך לפנינו לא נמצא שנהגו כן ביובל, ורק כתב כן היוסיפון לגבי שמיטה, וכמו שהעירו זאת שם המגיהים וכן בהקדמות לספר יוסיפון. עוד מצאנו שהרמב"ן מביא את היוסיפון פעמים בלבד בספריו, בוישלח ל"ב ד' "וזה מוזכר בדברי רבותינו ומפורסם בספרים, דהיינו יוסיפון פרק סה ד'. ובויחי מ"ט ל"א "כי מצינו בספר דברי הימים ליוסף בן גוריון וזולתו מספרי הקדמוניות".

שריקה

אם יש איסור לשרוק בפה

שאלה: אשמח מאוד מאוד אם ידוע לכם מקור לסיפור עם החזו"א המצו"ב:

בקובץ 'חניכי ישיבת קול תורה', עמוד ע"ט, הובא מהגה"צ ר' יצחם ירוחם בורודיאנסקי שליט"א:[שאלו בזמנו את החזו"א על הצפצוף בפה, אמר להם- איני יודע לאסור אבל הרגש שבלב אינו מרשה לעשות כן], האם ידוע לכם מקור לסיפור זה:

תשובה: בענין שריקה בפה כבר נשאלנו עך כך כ"פ, וכבר השבנו דאין איסור לשרוק אך אין הדבר יאה ומתאים לבן תורה, ובירושלים ראו זאת בעין חמורה. ומעשה בהגרשז"א שראה בחור (מצוין) בישיבת קול תורה ששרק ומיד רצה לזורקו מהישיבה עד שהסבירו לו שהיום

אין רואים זאת בחומרה רבה כ"כ, וכן שמענו שסיפר ר' שלום שבדרון ששאלו את החזון איש האם מותר לשרוק בשבת ואמר שאסור לשרוק גם ביום חול.

עוד כתבנו בספרינו לדופקי בתשובה סי' תתצ"ד ונעתיק לך מש"כ שם דיש שכתבו דאסור משום שדים והבאנו דבספר ברבבות אפרים ח"ח סי' תר"ד אות ד' דנשאל על שמועה זו וכתב דלא מצא מקור לכך, וכעת מצאנו עוד שבספר ארחות שבת ח"ב פכ"א הערה ס' כתבו שמובא בשם החזו"א שאף בחול אין לשרוק כך בפיו דהוי פריצותא ע"כ. ובספר מנחת שי שבת עמ' שי"ב כתב דגם ביום חול אסור לשרוק דכ"ה דרך הגוים אבל לא מצאתי מקור לאסור, ומו"ר הרה"ג רבי משה רוזנברג שליט"א א"ל דהגה"צ רבי צבי מיכל הלר זצ"ל א"ל דכן אמר החזו"א דהגם דאין מקור לכך אבל הרגש אומר שאסור עכ"ד. ובספר מעשה איש ח"א עמ' קס"ז הביא מרשימות הגר"ש שבדרון זצ"ל לפני עשרות בשנים בהיותי בחור בהישיבה נפגשתי עם בחור שהלך לו בפרוזדור הפנימיה ושרק בפיו היה זה בשבת והערתי לו על השריקות הבחור התריס כנגדי היכן כתוב שאסור לשרוק ואמר לי בלגלוג יש לך בעיה עם השריקות לך ותשאל את החזו"א קמתי ונסעתי לב"ב ושאלתי את החזו"א אסור או מותר ולא ידוע אם שאל על שריקות בכלל או דוקא בשבת, ועיין רמ"א או"ח סי' של"ח ס"א ובמ"ב סק"ו, והשיב לי החזו"א בזה הלשון יש דברים שאי אפשר להגיד עליהם אסור או מותר צריכים להרגיש. ובקובץ אליבא דהלכתא ס"ט עמ' פ"ג הערה 618 כתב דשאל את מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ולא ראה צד לחשוש, ובאשר לשמועה מהחזו"א אמר שלא שמע כזאת ואולי אף החזו"א לא דיבר אלא בשבת.

תולדות ישראל

הפולמוס מסביב לשמעון כיפא אם היה נוצרי או מגדולי ישראל

תשובה: בענין שמעון כיפא יש כמה מקורות שונים בספר איסור והיתר [לרש"י] כתב וזה לשונו "נשמת" ויש אומרים על אותו נבל שמעון פטר חמור שהוא טעות של רומי יסדו אותו תחילה ושאר תפילות כשהיה על סלע [פטר בלטינית הוא סלע] וחס ושלום שלא תהא זאת בישראל וכל האומר דבר זה כשיבנה בית המקדש יביא חטאת שמנה. אבל במחזור ויטרי סי' שכ"ה כתב בשם ר"ת וז"ל ורבנו יעקב בר' מאיר פוסק דבכל י"ח ברכות יכול אדם לחדש בין דברים שהן הודאה ותפילה בין דברים שהן צרכיו כעין קרובות תפילות וסליחות שמסרו לנו רבותינו אנשי השם מימות שמעון כיפה שיסד סדר של יום הכיפורים אתן תהלה. ובספר חסידים סי' קצ"א כתב יהודי שהשתמד מכנין לו שם שנאמר תהלים קל"ה י"ח כמוהם יהיו עושיהם כמוהם יש לכנות לו כגון אם שמו אברהם ייקרא אפרם וכן כיוצא בזה ואפילו לצדיק והם תועים אחריו כגון שמעון כיפה שאומרים פטר חמור. עוד יש מדרש שמעון כיפא מובא בכמה מקורות ומובא בספר אוצר המדרשים [אייזנשטיין] עמ' 557 ולפיה שמעון כיפא הלך אחרי שהנוצרים הצרו מאד ליהודים וכן הרבה יהודים הלכו אחר הנוצרים והלך בשליחות חכמים והתחפש לנוצרי והשתמש בשם המפורש עד שהאמינו בו וציוה אותם לא ללכת לפי

תורת ישראל כי אותו האיש שונא את כל היהודים ושינה רבות ממנהגיהם עד אז וכן להזיק לשום יהודי כדי שיקבל שכרו בעוה"ז ולא יקבל שכר בעוה"ב. ואח"כ הסתגר במגדל עד יום מותו עיי"ש באורך. ולפ"ז מובנים דברי ר"ת מובן כיצד ואיך התקבלו תפילות כמו נשמת כל חי ואתן תהילה. וכן יש סידור הוצאת הרשלר מצוין אהבה רבה אהבתנו יש אומרים שמעון כיפה יסדה כך שמעתי מר' יודא ב"ר יעקב זצ"ל והמגיה שם ציין שכ"ה בסידור טיהינגן ומחזור ישן דפוס זולצבך. לפי המקורות הנוצרים היה תלמיד שקראו לו שמעון בר יונה דייג מכפר נחום שהאמין באותו האיש ובכוחותיו ואותו האיש כינה אותו שמעון פטרוס שמשמעו ביוונית סלע ואחר הוצאתו להורג של אותו האיש הוא נסע לרומא ושם התמנה לאפיפיור הראשון ושמו הפך לפטרוס הקדוש.

בענין החרם בעיירה גאלטיני

שאלה: האם אפשר לקבל יותר פרטים ובאיזה ספרים מדובר על המקרה הזה כדלהלן:

תשובה: בעיירה גלאטיני נהוג מזה שנים חרם של הרבנים האוסרת לגור בעיירה. הסיבה לכך היא ממעשה שקרה שם: בשנת 1670 גר יהודי בשם ר' רפאל לוי שהיה בכפר נידח ליד העיר גלאטיני הנמצא במחוז מץ. על ר' רפאל שמו עלילות דברים, הגויים בעיירה האשימוהו לאחר שילד נוכרי נעלם כי ידו בדבר, לאחר זמן מה גופתו של הנער נמצאה. רפאל נעצר, לאחר משפט ראווה מתוקשר כראוי בזמנים של אז, הואשם ע"י בית המשפט במחוז מץ ברצח, בית המשפט הוציא עליו גזר דין מוות, הקדוש רפאל לוי נתלה לעיני קהל מריעים ובהמשך גופתו נשרפה. רבני המחוז זעמו מאוד, כל מאמציהם ושתדלנותם עלו בתוהו, אי לכך הוציאו חרם על העיירה גלאטיני האוסרת על יהודי באשר הוא לדרוך כף רגליו באדמת העיירה הארורה וכל שכן מלהשתכן שם, כשהמטרה היא לפגוע בכלכלת העיירה, כשיהודים אמידים ועשירים לא יסחרו בה וכך הכלכלה המקומית לא תתרומם. החרם הזה נמשך ונשמר עד עצם היום הזה. ובענין רפאל לוי ע"ע באינ' לבית ישראל חלק י"ג [הלפרין] בערך לורן.

תורה

היכן נמצא המאירי שאפשר ללמוד את כל התורה בעשר שנים

תשובה: דברי המאירי הם על הפסוק במשלי בפרק ח' ל"ד אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי וכתב עלה המאירי וז"ל אשרי אדם שומע לי ואולם ייעד לשומע שהוא צריך לשקידה ר"ל התמדת הלימוד והעיון והוא אמרו שבכלל קבלת דבריה הוא לשקוד על דלתותיה ולשמור מזוזות פתחיה יום יום והשמיעה בכל אלו המקראות לשון קבלה כמו שמעני בראשית כ"ג י"א ישמע אליה אלהים שם ל' ב"ב והצורך בהתמדת הלימוד פירש זולתי כי שאר המלאכות אין החלק מהן תלוי בחלק האחר שאם הוא עושה מלאכה ראויה לעשרה ימים הנה בראשון נשלמה עשירית המלאכה ואם יבטל קצת זמן מ"מ כל אשר ישוב עליה ימצא העשירית עשוי לא יצטרך לחזור אבל התורה אם יפסיק בה ויבטל

זמן הכל נשכח וכן שאם תיעד זמן בלימוד החכמה על הדרך שאמרו בברייתא של אבות יכול אדם ללמוד תורה בעשר שנים לא תחשוב שהחלק העשירי ממנה ילמד בשנה הראשונה אבל בראשונה ישיג מעט ובשנייה כפליים וכל עוד שיתעסק בה תקל הבנתו וימצא לפניו נתיב החכמה דרך סלולה ויפה לו שעה אחת מאורך זמן בהתחלה ומתוך כך כל אשר ימעט בשקידה יפסיד מה שאין בו שיעור ומה שאינו ניתן להשבון עכ"ל יעו"ש.

ומש"כ פירש זולתי כוונתו לרס"ג לדברי רבינו סעדיה גאון בספרו דרישת החכמה והמאירי רמז לדבריו ומה שהזכיר המאירי הברייתא באבות כוונתו להא דאיתא באבות דרבי נתן פכ"ד ולפנינו הגירסא בעשרים שנה דאיתא התם הוא היה אומר יכול אדם ללמוד בעשרים שנה ולשכח בשתי שנים כיצד ישב ששה חדשים ואין חוזר לאחריו נמצא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא שנים עשר חדשים ולא חזר לאחריו נמצא מחליף חכמים זה בזה י"ח חדשים ולא חזר לאחריו נמצא משכח ראשי מסכתותיו כ"ד חדשים ואין חוזר לאחריו נמצא משכח ראשי פרקים ומתוך שאמר על טמא טהור ועל טהור טמא ומחליף חכם בחכם ומשכח ראשי מסכתותיו וראשי פרקיו סוף שיושב ודומם ועליו אמר שלמה [משלי כ"ד] על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כולו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה וכיון שנפל כותלו של כרם מיד חרב כל הכרם כולו עכ"ל יעו"ש.

מה הן האותיות הגדולות והקטנות בתנ"ך וכמה הם ומה מסורתן

תשובה: אותיות גדולות והקטנות הם אותיות שנמסרו במסורת שיש לכותבן בספר תורה יותר גדולות משאר האותיות, וכן יש מסורת לאותיות קטנות. רשימות האותיות הגדולות והקטנות נמצאות במדרש רבי עקיבא בן יוסף על אותיות גדולות וטעמיהן ובמדרש רבי עקיבא בן יוסף על אותיות קטנות וטעמיהן, ובקרית ספר למאירי מאמר שני חלק א', ובספר מעשה רוקח על הרמב"ם סוף חלק ראשון, ובמחזור ויטרי עמ' (683). בספר אכלה ואכלה, [הספר הקדמון והראשון על עניני המסורה] ובמסורה המודפסת בחומש מקראות גדולות מובאת רשימת האותיות הגדולות בתחילת ספר בראשית ובתחילת ספר דברי הימים, ורשימת האותיות הקטנות מופיע בריש ספר ויקרא. מספר האותיות הגדולות בתנ"ך הוא 83 והקטנות הוא 84 אך יש כו"כ שינוים במסורות ויש המונים פחות אותיות. במסכת סופרים פרק תשיעי מוזכרות רק מספר מעט של אותיות גדולות וקטנות. וכן בכתבי היד העתיקים ביותר של התנ"ך שנמצאו כמו כתר ארם צובה ועוד מופיעות רק מעט מן האותיות הגדולות והקטנות המובאות במסורה ולענין הלכה למעשה בכתיבת ספר תורה ומגילות, האריכו בספר מנחת שי ובקסת סופר עיי"ש.

מקור דבדורות האחרונים ניתן לחדש מה שלא יכלו דורות הראשונים

שאלה: בהקדמת הבנין יהושע על אבות דרבי נתן (מובא בש"ס וילנא) וכן בהקדמת הפאת השלחן הביאו מסידור ר' הירץ ז"ל שכתב (ז"ל הבנין יהושע): וכעי"ז כתב הרב המקובל הגאון מ"ה הירץ זצ"ל בהקדמה שלו על פירוש הסידור וז"ל, אמר קהלת (ג, א) "לכל זמן ועת לכל חפץ" להורת שיש זמן לדור' אחרונ' לחדש דברי תורה מה שלא יכלו הדורות

ראשונים לחדשו אף כי קטנם עבה ממתני האחרונים, לפי שעדיין לא הגיע הזמן של חפץ הדור' ההו' וכו' עיי"ש.

וחיפשתי עד לחדא ולא מצאתי בהקדמת הנ"ל, הידוע לכם היכן נמצא יסוד זה בס' הנ"ל או במקום אחר קדום.

תשובה: בענין הקדמת הרב המקובל ר' נפתלי הירש ש"ץ טריוויש ענין זה נמצא בסידורו בתחילת ההקדמה הנמצאת בין ישתבח לברכו דיוצר אור [הסידור נמצא באוצר החכמה].

מקור בחז"ל דמוזכר מ"ח פעמים בתנ"ך באר כנגד מ"ח קנינים שהתורה נקנית

תשובה: עי' במדרש רבה שיר השירים פרשה ד פסקה לא מעין גנים באר מים חיים שה"ש ד טו אמר ר' יוחנן ארבעים ושמונה פעמים כתיב בתורה באר באר ויש גורסים כתיב בתורה "מים חיים" כנגד ארבעים ושמונה דברים שנקנית בם התורה הה"ד מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון אמר ר' עזריה זה מזיל מקצת דבר וזה מזיל מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאת כמין לבנון אמר ר' תנחומא זה מלחים מקצת דבר וזה מלחים מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאת כמין לחיים וכתב בעץ יוסף ובליקוטים שם מ' פעמים כתיב באר ובארות בארות חמר פ' לך לך שתים שהן ארבע וכן בארות בארות דגבי יצחק בפר' תולדות הרי מ"ח ובארות דבני יעקן לא חשיב אולי משום דשם לויי להם.

מקור לסיום ע"י כמה לומדים

שאלה: מה המקור למה שנהוג שקבוצת לומדים מסיימת יחד את הש"ס או את התהלים וכדומה ועל ידי כך זה נחשב להם כמו סיום שלם.

תשובה: בענין סיום בחברת ש"ס ע"י כמה בני אדם כתב השדי חמד מערכת מ' כלל קצ"ח דמצוה שעושים אותה הרבה בני אדם בשותפות כל אחד נוטל שכר כאילו עשה כולה לבדו ומטעם זה נוהגים כל בית ישראל לעשות חבורות ש"ס ומחלקים הש"ס בין כמה בני אדם שכל אחד לוקח מסכת אחת ועושים סיום פעם אחת בשנה ושורת הדין נותנת שיטול כל אחד שכר כאילו למד הש"ס כולו.

ובנפש חיה סימן תקנ"א ס"י כתב רבים וכן שלמים נוהגים להמנות לחבורת ש"ס שכל אחד לומד מסכת אחת ועושים סעודה לגמרה של תורה וזה מיוסד על פי דברי הגמרא שבת צ"ב גבי מלאכה בשבת שאם זה אינו יכול וזה אינו יכול שניהם חייבים הרי דנקראת הפעולה בשלימות על שם כל אחד לפי שגם השני אינו יכול לגמור פעולה זו בלעדו. וכן כתב הרמב"ם בהלכות נזקי ממון פ"י ה"ה שור של שני שותפים שהרג כל אחד מהם משלם כופר שלם שכל אחד מהם צריך כפרה גמורה. אם כן כל שכן במדה טובה שנחשב לכל אחד כאלו השלים

בעצמו כל הש"ס ואחד המרבה במסכתות ואחד הממעיט משפט אחד להם בזכות סיום הש"ס כדין שותפין המשקיעים זה מנה וזה מאתיים שהשכר לאמצע עיין חו"מ סי' קע"ו ס"ה.

ובשיחות חכמים מנהג ישראל תורה אות כ"ט כתב דאפילו כשאחד או שניים מהם יכולים בעצמם לגמור כל הש"ס דלכאורא אינם זקוקים עוד לשאר הנמנים בכל זאת זכות נטפל להם כמוהם והיא משנה ערוכה במכות זה ממשמע שנאמר דברים י"ז על פי שנים עדים יקום דבר הרי כל שכן על פי שלשה למה נאמר או שלשה עדים לעשות דינו כיוצא בו אם כן ענש הכתוב את הנטפל לעושי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר את הנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה עכ"ל הרי שמלבד שנחשב לכל אחד משני עדים כאילו עשה כל העבירה ונהרג הנה כשיטפל להם עוד שלישי אף על פי שיכולה העדות להתקיים בשנים ובכל זאת נענש כעובר עבירה על אחת כמה וכמה במידה טובה שאם כי גם בלעדו היו גומרים הש"ס עם כל זה נחשב כאלו כל אחד השלים הכל ויקח שכרו משלם.

תפילה

נוסח ברכת ולמלשינים ולמינים או איפכא

שאלה: מה הנוסח היותר מבורר לומר בתפילת י"ח "למינים ולמלשינים" וכו' או כמו שכתוב בכמה סידורים "למלשינים ולמינים" וכו'.

תשובה: בענין ברכת המינים ברוב סידורי הספרדים המודפסים בדורות האחרונים כמו הנדפס בויניציא תצ"ח ובאמשטרדם תכ"א ותע"ה ות"ק ברכת המינים פותחת בתיבת למלשינים כמו בכל סידורי האשכנזים וכן בסידורי רבינו הרש"ש ז"ל שבכת"י גם אותן שבכת"י סופרו של רבינו הרש"ש ז"ל וכן בסידור הרש"ש ז"ל המצולם היר"א הברכה פותחת בלמלשינים. ומנהג רוב בני הספרדים כהיום הוא לומר למינים ולמלשינים וכן הוא בסידור חוקת עולם ובסידור הרש"ש ז"ל הנדפס ובסידור בית עובד הגירסא למלשינים ולמינים. ובסידור עבודת התמיד רק למינים והתוספת לנוסח בסידורי הספרדים המאוחרים לומר למינים ולמלשינים לעומת האומרים למלשינים בלבד יש בה מעלה כיון שעיקר תקנת הברכה היה על עון המינות. ועי' בקובץ אליבא דהילכתא תשס"ח עמ' ח' ועי' באורך רב בספר והצדיקו את הצדיק עמ' רנ"ב שהאריך בזה רבות והביא את כל המנהגים בזה של כל העדות וגם בתוך העדות עצמם שונים המנהגים ממקום למקום.

בברכת ולירושלים בוכסא דוד אם אומרים עבדך

תשובה: בנוסח אשכנז לא אומרים וכסא דוד עבדך כיון דקאי על הכסא ולכך לא מוסיפים תוארים על דוד, משא"כ באת צמח דוד וביעלה ויבוא זכרון דוד עבדך דקאי על משיח בן דוד עצמו לכך אומר עבדך. ויתכן יותר דלנוסח ספרד שאומרים גם על הכסא עבדך ויתכן אולי דזהו לשיטתם דהמקור לומר עבדך הוא בשער הכוונות דף ל"ז ושם כתוב דיכוון שלא ימות

משיח בן יוסף ע"י ארמילוס הרשע [וכ"כ בסידורי עדות המזרח] וכסא דוד הפשט משיח בן יוסף וא"כ לשיטתם גם שם קאי על המשיח עצמו ולכך אומרים עבדך.

ביאור הנוסח במודים הטוב כי לא כלו רחמיך וכו', ולא אמרו המרחם כי לא כלו רחמיך

שאלה: מעולם נתקשיתי בנוסח התפילה "הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך" דלכאו' ראוי יותר היה לומר "המרחם כי לא כלו רחמיך והטוב כי לא כלו חסדיך" עד שראיתי עכשיו בסידור אוצר התפילה נוסח אחר שהוא ב"והמרחם" נמצא אצל "כי" וז"ל "הטוב כי לא כלו רחמיך המרחם, וכי לא תמו חסדיך". האם יש מי שמבאר הנוסח דידן?

תשובה: בענין שאלתך על הלשון התפילה "הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו וכו' ולא אמר המרחם כי לא כלו רחמיך והטוב כי לא תמו חסדיך, עי' בספר האדם בעולמו שכתב שכלו הוא מלשון אזל, ותמו לשון נפסק, מרוב טובו לעולם לא יאזלו הרחמים שאין להם סוף וברוב רחמיו לעולם לא יפסיק לתת החסדים אף אם ע"פ דין צריך שיפסקו.

ובספר אבני שהם [לרמ"ל שחור] כתב שנוסח זה נתקן על פי האמור בתהלים קמה ח' ט' "חנון ורחום ה' ארך אפים וגדל חסד טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו" פתח בחנון ורחום וסיים בחסד, פתח בטוב ה' וסיים בורחמיו על כל מעשיו.

טעם דבמודים דרבנן יש בקשות שאין במודים דלחש

שאלה: יש להקשות בעניין נוסח ברכת מודים בשמו"ע, שבתפילת לחש הוא כולו הודאה, משא"כ בחזרת הש"ץ במודים דרבנן יש בו בקשות ג"כ (כן תחינו ותקימנו ותאסוף גלויותנו וכו') וצ"ב מ"ש זה מזה?

תשובה: בענין הבקשות במודים דרבנן מצאנו בחתם סופר בדרשות ח"ב עמוד ת"כ לפרשת בהעלותך שכתב דאין זה אלא ברוחניות אבל בגשמיות יש לו לאדם להסתפק במועט להודות על העבר ולא לבקש על העתיד, וביאר לפי זה באופן אחר דבמודים בתפילה אנו מודים על השפע הגשמי ולכן אין אנו צועקים על העתיד, משא"כ במודים דרבנן שעניינו רוחניות מבקשים אנו כן תחיינו ותקיימנו לשמור חוקיך ולעשות רצונך וכו' ועיין שם עוד בעמ' שמ"ג. ועי' עוד בק"א סוטה דף מ'.

כיצד בימים שאין נפילת אפים נעשים התיקונים הנגרמים על ידה

שאלה: ידוע דעל פי הקבלה נעשה תיקונים גדולים בנפילת אפים, ולפ"ז כיצד נעשה ענין זה בימים שאין נפילת אפים כגון שבת יו"ט ור"ח וכו' ויותר בימים שיש בהם נפילת אפים אך יש באותו בית כנסת חתן או ברית מילה.

תשובה: בענין שאלתך בענין נפילת אפים כבר דן בכך בשער הכונות בדרושי ויעבור (דרוש ב' דף מ"ג ע"ג) וז"ל "והנה ג"כ אני מסופק, כי בימים שאין בהם ויעבור, היכן נרמזו ב' הזווגים של לאה ורחל, לרוחות ולנפשות. ואמנם בימים שיש בהם הלל, כבר ביארנו שזווג לאה הוא בקריאת ההלל". עכ"ל. וכן נשאל על כך הרש"ש בעצמו עיין בנהר שלום בשאלות שנשאל רבינו הרש"ש מאת חכמי תוניס (שאלה כ"ב דף כ"ה, ובחדש דף כ"ג. [דף ל']) ששאלו היכא דליכא נפילת אפים, [בימים שאין אומרים תחנון] איך יעשה יהיה אז הזיווג ההוא, דאי אפשר שלא יהיה הזיווג ההוא. ועי' באמת ליעקב [בשפת אמת] (דף ק"ב עמוד ד' שאלה י') שהביא ממה שכתב הרב עזריאל אביגדור בספר זמרת הארץ (דף ז' ע"א). וז"ל "בימים שאסורים בהספד ותענית ואין אומרים ויעבור, ונפילת אפים, ויענך, אימתי עושים הזווגים הנעשים על ידי ויעבור, והשאר כידוע. ובאמת אמרו שבימים שאין נופלים על פניהם מחמת מנהג. כמו אחר הפסח וסוכות ומילה וחתן וכיוצא, שלא נזכרו בש"ס וספרא וספרי ותוספתא. (נ"ב וכבר העירו דגם שאר הימים לא מצאנו שאין אומרים תחנון בש"ס וספרא וספרי ותוספתא.) אין ספק שהירא את דבר ה', והחכמים יודעי העיתים הבאים בסוד ה'. דצריך שיאמר ויעבור ונפילת אפים ויענך בינו לבין עצמו. ומה שאני מסתפק הוא בימים שנזכרו בש"ס ורז"ל. ואם תאמר שנעשים ממילא בכח קדושת הימים. על דרך מה שכתב רבינו ז"ל בדרוש סוכות, שנכנסים החסדים הפנימים דאימא בין כפור לסוכות ממילא בכח קדושת הימים. זה אינו, שהרי ראש חודש גדול מכל אלה הימים, ועם כל זה הוצרך ההלל לזווג לאה. וצריך לכוין בקריאת תשעה תיקוני דיקנא דז"א הרמוזים בקראי דמן המצר קראתי וכו'. תשובה נראה לעניות דעתי דצריך לכוין בכונת הלב לעשות כל הזווגים, ואחר כונת הלב הן הן הדברים. אלא דקשה לזה דאם איתא שהיה צריך לתפילה לכוין לעשותם. היו מתקנים רבותינו ז"ל איזה דבר של תפילה, כמו שתקנו ההלל והדבר ספק אצלי טובא. וכתב שם באמת ליעקב אמר המגיה לא ידעתי איך נעשה התיקון בבינה בלבד, בלי שום אמירה ודיבור של תפילה. דגם הדיבור הוא עיקר התיקון. דכמו שאמרו רבותינו ז"ל, "תפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה". (נ"ב יש להעיר דלשון זה לא כתוב בחז"ל רק מופיע לראשונה באברבנאל אבות (ב/י"ג) וכן בפירושו על התנ"ך ישועות מלכו (י"ב/א) כמו כן כוונה בלא תפילה כנשמה בלא גוף. דהתפילה הוא הגוף.) על כן נלע"ד דאפשר דבאלו הימים, נעשה כל התיקון בברכת שים שלום כנודע. והגם דידעתי דבברכת שים שלום נעשה הזווג דזו"ן הקטנים, ובנפילת אפים נעשה זווג דזו"ן הגדולים. זהו בימים שיש נפילת אפים, אבל בימים שאין נפילת אפים נעשה כל התיקון בברכת שים שלום. עכ"ל האמת ליעקב.

ועיין בשמן ששון שם בדרושי ויעבור (אות ח') שהביא את דברי האמת ליעקב. וכתב עליו ועיין בדברי רבינו, דלעולם בכל הזמנים ישנו לזווגים הנזכרים. רק הספק הוא היכן נרמזו, והיינו בין לימים שנזכרו בתלמוד, ובין לימים אשר הם משום מנהג, נפל לו הספק. וסיים דבריו ומאחר דרבינו בעצמו לא נתפשט לו הספק. גם אנחנו לא נדע מה נעשה. ועל זה נאמר "גול אל ה' דרכך והוא יעשה עכ"ל. וראה עוד בפתח עינים (דף מ"ז ע"א ודף נ"ב ע"ד ד"ה ובענין).

ועי' בספר בגדי קודש אשר לאהרון למוהר"ר אהרון רפאל פירירה (תשובה כ"ב). שציין בסוף התשובה לדברי הזמרת הארץ הנ"ל. ועי' בספר אור הלבנה להר"ר יעקב קצין, בחלק אור חדש (עמוד ס') שהביא את דברי האמת ליעקב. ואחר כך כתב "ורשום אצלי מכתב יד עט"ר [רבי שאול קצין] זצוק"ל מהגהות רב היר"א שכתב על זה וז"ל מי שמתפלל בבית אל, זוכר המנהג ותיקין שמכוונים בכונת הלב, כמו שמכוונים בין ה' מלך לברוך שאמר, ובין ישתבח ליוצר, וכן מכוונים בין חתימת המברך לקדיש. וכן הוא מנהג הקדמונים עכד"ק.

ועיין בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת כי תשא אות ו'). וז"ל הימים שאין אומרים בהם וידוי, וי"ג מדות ונפילת אפים. בודאי הזיווגים נעשים למעלה. אך נעשים מאליהם בזכות קדושת הימים ההם. כך מרגלא בפומייהו דרבנן המקובלים ז"ל. עוד הביא דעה אחרת, שמעתי אומרים שמנהג החסידים לעיין כל זה במחשבה בלבד, כי כן דרכן לכוין במחשבה, כל מצות שנדחין מחמת שבת כגון תקיעת שופר ונטילת לולב.

ועיין שם שהקשה ממה שכתב בשער הכונות בדרושי הספר תורה שכתב זמן הרבה התפלל מורי ז"ל בביתו בעשרה, ולא חשש שיהיה שם ספר תורה לקרות בו, בין בחול בין בשבת. עכ"ל ואיך תהיה תפילתו של רבינו, נר ישראל חסרה חס ושלום, מן הארות סוד פתיחת ההיכל וספר תורה וקריאת התורה. אלא מוכרח לומר, שסמך בזה על שאר קהלות שמוציאין ספר תורה באותם ימים. דמה שעושין בשאר קהילות יועיל גם לקהילה שלו. כי הכל נכלל יחד.

ואחר כך הביא דבספרו מקבציאל הביא את דברי האמת ליעקב בשם זמרת הארץ הנ"ל. וכתב עליו, ואני פקפקתי בדבריו, וגם מה שהוכיח מן ראש חדש פקפקתי עליו בזה. וגם על סברת הרב אמת ליעקב שחידש מעצמו לכון בברכת שים שלום פקפקתי. ורק על מה שכתב לכון במחשבה הודיתי, ותבוא עליו ברכה. ואחר כך כתב כתב לי ידידנו הרב הגדיל החסיד מורנו הרב רבי אליהו מני נר"ו. שמצא מפי מכתב יד מכתיבת יד הרב החסיד היר"א וכו'. וזה מה שהבאנו לעייל בשמו בספר אור הלבנה.

ועי' בכף החיים (סימן קל"א ס"ק ד"ן). דגם הקשה איך לפי דברי האר"י מבטלים י"ג מידות ונפילת אפים, שהם מתיקוני התפילה. מפני חתן וכדומה, או מפני ט"ו באב וכדומה. וכתב שאומרים המקובלים דביום שיש בו קדושה יתירא, כגון ט"ו באב וכדומה. נעשה התיקון ההוא של י"ג מידות מאליו, ע"י קדושת היום. אבל ביום שיש בו חתן, או מילה, או אבל ר"ל, דאלו הם פרטיים. נוהגין חסידי בית אל יכב"ץ, לכוין התיקון ההוא הנעשה בי"ג מידות, ובנפילת אפים, בלב דוקא. בין סיום החזרה לקדיש. וכן בין סוף אשרי ובא לציון מכוונים התיקון הנעשה בלמנצח.

ומבואר דיש כאן למעשה ג' שיטות

א. שהזיווגים נעשים מאליהם בזכות קדושת הימים.

ב. שיש לכוין כוונת הזיווגים במחשבה ובכוונת הלב כמו שכתב בזמרת הארץ. וכמו שמצאנו שנוהגים כן בראש השנה שחל בשבת ובסוכות שחל בשבת. ויש שחלקו בין ימים שיש בהם קדושה שנעשה מאליו לבין יום שיש בו חתן ומילה.

ג. שנעשה התיקון בברכת שים שלום וכמו שכתב באמת ליעקב.

תפלה על נס שיהיו לו בנים

שאלה: שמעתי שיש רע"א אולי בגליון השו"ע שמדבר בעניין תפילה לאדם שיהיו לו בנים שאפשר להתפלל ע"ז גם אם הדבר כמו נס ואין כאן חסרון של תפילה על הנס. אם ידוע לכם מקורו שם או בכל מקום אחר.

תשובה: בעניין להתפלל על נס בעניין לידת בנים, עי' ברבינו בחיי על התורה. ועי' באמרי יוסף {ספינקא} ויקרא במדבר בהקדמה דהוכיח דמותר מהאבות שהיו עקורים והתפללו ומש"כ בשם רע"א בשו"ע עי' ברע"א או"ח סי' ר"ל ס"ק א' בשם ספר חסידים דאין להתפלל על נס עיי"ש {אך לא מיירי על בנים}.

סדר מעמדות מקורם וסדרם ומחברם

שאלה: בענין המעמדות שמחולקים לימי השבוע. אשמח מאוד אם תוכלו לברר לי:

א. מי חברו וסדרו? ב. ובאיזה זמן היה? ג. ומה עניינם של המעמדות?

תשובה: בענין המעמדות הוא מה שמבואר בחז"ל שישראל שבאותו משמר שאין יכולים לעלות לירושלם מתכנסים בעריהם וקורים במעשה בראשית ובטלים ממלאכתם כל אותה שבת ואחר החורבן המשיכו ענין זה ע"פ חז"ל בסוף מנחות כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם ועל פי זה נתקן סדר המעמדות לאחר החורבן דהיינו סדרי קרבנות הציבור וכן קטעים שונים ממקרא משנה המקורות לסדרי המעמדות.

ובענין הנוסח שבימינו עי' בסידור בית יעקב [ליעב"ץ] שכותב בהקדמתו לסדר המעמדות לא יכולתי לירד לסוף דעת אותו המסדר ולא ידענא מנו חפשתי ופשפשתי לכל הסדר ההוא מעמדות כי אנשי מעמד שהיו עומדין על הקרבן לא היה להם סדר זה רק שהיו קורין בספר תורה מעשה בראשית לכל יום יומו והיו מתפללין על קרבנם שיתקבל ברצון וארבעה ימים בשבוע היו מתענין אבל כל שאר הקריאות והגדות ותחנות שסידר זה החכם לא ידעתי להם שורש כי אם מרצונו ודעתו שלקט משניות ואגדות. ועיי"ש שכתב עוד הרבה השגות. אך הגאון רבי מרדכי הענא מהאמבורג זצ"ל שהיה מחותנו של היעב"ץ ענה על כל השגותיו מובא בקונטרס עץ חיים' באבוב קובץ כ"ג. אך היום כבר העירו ומצאו דמקורו בספר האשכול לרבנו אברהם בן יצחק מנרבונה סי' ד' שכתב ורבנו אליהו הזקן ז"ל תיקן סדר לז'

ימי השבוע שיקרא בכל יום מתורה נביאים וכתובים וסדר המערכה הכולל כל עבודות שהיו במקדש ופרשותיהם וכן הוזכר גם בסידור רב עמרם גאון על מאמר חז"ל קוראים במעשה בראשית שזה המנהג הנכון לנהוג היחידים אנשי המעשה אבל הציבור אין נוהגים כן שלא יתבטל איש איש ממלאכתו אשר המה עושים ומקצרין ומוסיף ואומר אחרי סיום קדיש. ועי' בארחות חיים לרבנו אהרן הכהן מלוניל [דיני תחנות ומזמורים סעיף ה'] שכתב כתב הרמב"ם ז"ל ונהגו לומר במקצת מקומות בכל יום אחר סדר קדושה השיר שהיו הלויים אומרים באותו היום וגם יש יחידים אומרים בכל המעמדות מבראשית עד ויכולו בכל יום פרשתו כפי יומו וכו' עיי"ש.

רוב סדרי המעמדות דומים זה לזה וברוב המהדורות נכתב על השער סדר מעמדות נחלקת לשבעה ימי השבוע מסודרת בסדר יפה כאשר הסדיר הגאון הגדול המקובל האלקי כמור"ר ישעיה הורוויץ סג"ל זצ"ל בחיבורו ספר שני לוחות הברית' סידור השל"ה שער השמים אך ידוע שהשל"ה הקדוש כתב רק את הפירוש ולא את הנוסח של הסידור.

עוד נכתב בשער סדר המעמדות "ואחריו קם הגאון בעל המחבר ספר תבואות שור' ומילא את התעלה מה שקיצר בעל השל"ה הרחיב וביאר באר היטב ומה שחסר זה גילה זה" והדברים מובאים בתבואות שור' בשמלה חדשה. סדר המעמדות היום הוא שילוב של נוסחאות השל"ה והתבואות שור' וכן החלוקה לימים על פי הוראת הרה"ק מאפטא. ועי' באורך בקובץ עץ חיים [באבוב] ז' וכ"ג שהאריך בכל הנושא.

תפלות ותיקונים למגפה

שאלה: עקב מגיפת הקורונה ה' ירחם יצאו כמה תפילות ותיקונים האם ידוע מקורם ומי חיברם.

תשובה: עי' בקונטרס כסף הכפורים מהרב החסיד כמהר"ר אביגדור עזריאל זצוק"ל בעה"מ ספר זמרת הארץ תלמיד הרש"ש ויצא לאור מחדש בתוספת לתיקון שובבים [בוארון] בתוספת נופך מה שמצאתי כתוב באמתחותי מכתבי הקודש לעט"ר הרמ"ז הרה"ג ח"ק לישראל אהרן בעה"מ ספר כפי אהרן ו"אזן אהרן". עיי"ש בכל המקורות נמצא באוצר החכמה. כן יש בשמן ששון בפתח עינים דף נ"ד מזמור לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא וגו' כל פרטי היחוד הזה כך מצאתי כתוב וז"ל מי שיש לו ס"ת בביתו יפתח ההיכל ויעמוד נגד הס"ת ויאמר המזמור הזה ג"פ שכך צוו לחכם אחד בחלום שיאמר זה המזמור כי הוא מועיל לעצור המגפה גם יכתוב או כולו בגויל ס"ת בכתיבת אשורית ובתגין כס"ת ע"כ מצאתי מכתיבת הרב הקדוש אבא מארי זלה"ה. והנה יש שכתבו שהכונה לאביו של השמן ששון אך אין זה נכון כיון שמובא ענין זה גם בקונטרס כסף הכיפורים הנ"ל שהיה תלמיד הרש"ש וחי קודם לשמן ששון ונראה דהכונה לרש"ש וכתב כן בנו כפי שמזכירו בענין שנים מקרא "ואני חי יצחק מזרחי ראיתי להרב הקדוש אבא מארי שר שלום שרעבי זלה"ה בסוף ימיו שלא היה קורא הכ"ו פסוקים בליל ששי שנים מקרא וא' תרגום כי אם כ"ו פסוקים פשוטים פעם א' מקרא דווקא בלי תרגום וגער בי כמה פעמים וכו' סידור הרש"ש כת"י דף 139.

היכן קרא הקב"ה ליעקב ישורון

שאלה: אנו אומרים בתפילה בכל יום וקראת את שמו ישראל וישורון היכן מצאנו שהקב"ה קרא ליעקב ישורון.

תשובה: עי' בחתם סופר שהקשה כן בתורת משה על פ' ויגש ד"ה וקראת ותירץ יש לומר דאחז"ל מגילה יח א הקב"ה קרא ליעקב אל שנאמר בראשית לג כ ויקרא לו אל אלקי ישראל ואם תצרף אל עם ישראל יהיה גמטריא ישורון עכ"ל רבינו ז"ל ועל זה קרא מעלתו תמה מה הקשה רבינו ומה צורך לתירוצו הלא מקרא מלא דבר הכתוב בישעי' מד ב אל תירא עבדי יעקב וישורון בחרתי בו עכ"ל.

סתירת לשונות פקידה וזכירה ביעלה ויבוא מה קודם

שאלה: ביעלה ויבוא נאמר תחילה ויפקד ויזכר ואח"כ מקדימים פקידה לזכירה מ"ט.

תשובה: בענין הלשון ביעלה ויבוא, עי' באגרא דפרקא אות קכ"ט ביאור ע"פ הקבלה, ועי' בנוסח ספרד דבאמת לא אומרים ופקדוננו. ובספר שפתי חיים על התפילה לר' חיים פרידלנדר ביאר ש"פקודה" היינו התפקיד שכל אחד מקבל ובהתאם לתפקיד הוא מקבל את האמצעים לכך בכשרונות ובתכונות ועם הכלים האלה הוא נולד עוד לפני שעושה מעשים כל שהם כמו שאמרו חז"ל נדה ס"ו "אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו ונוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טיפה זו מה תהא עליה גיבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני" ואלו הם הדברים השרשיים שניתנים לאדם מראש גבורה בריאות חכמה כשרונות ועשירות לכן מצדו של הקב"ה בתחילה ניתנים לאדם האמצעים לעבודת ה' שלו ולפי"ז הוא נידון אם במעשיו ניצל את הכלים שקיבל למילוי תפקידו לכן מצידו של הקב"ה בתחילה "יפקד" כל האמצעים שקיבל מהשי"ת האם השתמש בהם כראוי ואח"כ "יזכר" כל המעשים שעשה טוב ורע האם הוציא בהם לפועל ומילא את תכליתו, אבל מצד האדם המצווה קודם אנו אומרים "זכרונינו" המעשים שעשינו ואח"כ "פקדוננו" אם המעשים היו מתאימים לתפקיד לכלים שקיבלנו.

תפלת הרמב"ן למעוברת או מניקה או זקנה

שאלה: יישר כוחכם על הזיכוי הרבים הגדול וריבוי כבודה של תורה במפעלכם החשוב, כמו"כ אודה בזאת באופן אישי על התשובות המדויקות והמועילות כל פעם מחדש.

בעניין תפילת הרמב"ן, נסתפקתי אם יש עניין לומר תפילת הרמב"ן בזקנה או מעוברת וגם ודאי שלא תתעבר כעת, כגון במניקה או במי שצריך ליטול מניעה וכן בזיקנה.

תשובה: בענין תפילת הרמב"ן בזקנה, עי' בשל"ה בשער האותיות אות ק' אות ת"ז דכתב קודם שהביא תפילת הרמב"ן וז"ל ואף אם אשתו מעוברת או זקנה יתפלל בלבו לנשמה קדושה ויהיה זה הולד שבו תושפע הנשמה ההיא זרע אנשים בכל המעלות. והנה צ"ב כונתו דבשלמא

במעוברת ניחא אבל מ"ש נשמה קדושה בזקנה. אך הביאור כמ"ש שם באות ע"ח דעו בני כי מכל ביאה גם במעוברת ומינקת מתהוה נשמה קדושה וביאה כשהיא בקדושה תצא ממנה פעולה טובה דאף שאין אשתו מתעברת מכל מקום מעורר למעלה ומשפיע נשמה והאריכו בזה המקובלים וכתבו שעל כן יש היתר לשמש עם אשתו אף שהיא כבר מעוברת או מניקה או זקנה או עקרה כי אינו מוציא זרעו לבטלה אלא מתהוה מזה נשמה קדושה וכו' [והובא כעין זה בקיצור בביה"ל ריש סי' ר"מ בשם מקובלים].

האם לעת"ל יתבטלו התפילות, וכן כיצד יביאו קרבנות לעת"ל אחר דההגים יתבטלו

שאלה: א. ונשלמה פרים שפתינו, היינו שהתפילה באה במקום הקורבנות. לכאורה לפי זה, לעתיד לבוא כשנזכה שוב להקריב, יתבטלו התפילות?

ב. במדרש משלי (פרשה ט) שכל המועדים יהיו בטלים, וימי הפורים לא יהיו נבטלין לעולם, שנאמר (אסתר ט') וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. ויש גירסה בירושלמי שגם חנוכה לא יתבטל.

ואנו בתפילה שבים ומתפללים שנזכה להביא קרבנות כל חג וחג בזמנו, אמנם יש לשאול איך נביא קרבנות החגים והלא כולם יתבטלו?

תשובה: בענין ביטול התפילות שהם במקום קרבנות לעת"ל, כן מפורש במדרש [ויקרא רבה פ"ט ז ומדרש תנחומא פ' אמור ובילקוט תהילים פ"כ] לעתיד לבוא כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל כל התפילות בטלות וההודאה אינה בטלה. ועי' באבודרהם בשער ברכות המצוות ומשפטיהם שהביא מדרש זה וכתב ופירש החכם רבי דוד קמחי [הרד"ק השלם תהילים ק/ד] שרצה לומר באמרו כי התפילות בטלות שלא יצטרכו לשאול צרכי העולם הזה כי בטובה גדולה יהיו כל הימים ואין להם אלא לתת שבח והודאה לשם יתברך וכן לא יהיו חוטאים לעתיד לבא ולכן לא יצטרכו לקרבן חטאת ואשם כי אם קרבן תודה שאינו בא על חטא וזהו שאמר במדרש ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב (תהילים עח לט) שלא ישוב לטבעו וליצר הרע לימות המשיח [ועי' עוד באברבנאל בספר ישועות משיחו בהעיון הרביעי סוף פ"א וכן ברד"ק תהילים ע"ב/ י"ח-כ'] ועי' בביאור הגר"א על שו"ע נ"ב סע' ט' דהביא מדרש זה על מה שאמרו דאומרים מזמור לתודה בנגינה.

ומה שאלת לענין הקרבנות, עי' בעץ יוסף על מדרש רבה פרשת צו פ"ט אות ז' שכתבו דדוקא קרבנות יחיד בטלים חוץ מקרבן תודה אבל קרבנות ציבור לא בטלים. וכ"כ שם היפה תואר וז"ל ומה שאמר כל הקרבנות בטלים לעתיד לבא זה נאמר על קרבנות יחיד דבאים על חטא ולעתיד כיון דיבוקש עון ישראל ואיננו לכן לא יובאו עוד אבל התמידין ומוספין ושאר קרבנות צבור ע"כ לא יבטלו עכ"ל וכעין זה כתב האברבנאל בספרו ישועת משיחו בהעיון הרביעי סוף פ"א דאין הכוונה שיבטל דבר ממצות התורה אלא דאז הרי יתבטל יצר הרע ולב

האבן מבשרם וכדכתיב ואת הצפוני ארחיק מעליכם ואמרו חז"ל דהיינו יצר הרע הצפון בלבו של האדם וממילא הוא דיתבטלו רוב הקרבנות הבאים על חטא חוץ מקרבן תודה הבא על ההודאה להקב"ה על הטובה.

אך עי' בפירוש מהרז"ו על המדרש רבה פ' אמור כ"ז י"ב דגם שם הובא המדרש הנ"ל דהקשה דביחזקאל מ"ו כ' דגם שם הרי אירי לענין המקדש דלעתיד לבא וכתיב שם ויאמר אלי זה המקום אשר יבשלו שם הכהנים את האשם ואת החטאת אשר יאפו את המנחה וגו' ע"כ הרי דנראה מבואר דגם לעתיד יהיו להני קרבנות דחטאת ואשם ומנחה.

ועי' באור אברהם זבחים סי' ב' דהקשה עוד דבישעיה נ"ו ז' דכתיב והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי וגו' והרי הך קרא כמו"כ אירי לגבי העתיד לבוא וכדכתיב בקרא שלאחר זה נאם ה' אלקים מקבץ נדחי ישראל וגו' והרי מבואר דכמו"כ יהיו אז גם קרבן עולה והאריך בענין זה מאוד עיי"ש וכתב דאולי האשם והחטאת היא על העבירות שעשו קודם ביאת המשיח.

עוד אפשר לישב וכבר ציינו לכך לדברי היעב"ץ בר"ה דף ל' ע"א שכתב דמש"כ כאן קושיא דמצות בטילות לעתיד לבוא הוא רק בזמן תחיית המתים שהיא התקופה השניה של ימות המשיח משא"כ בתקופה הראשונה דימות המשיח אין בינם לעוה"ז אלא שיעבוד מלכויות וכן לענין קיום מצות אין חילוק. וא"כ כל הקרבנות עדין יוקרבו בתקופה הראשונה של ביאת המשיח. וע"ע בשו"ת לב חיים או"ח סי' ל"ב.

ביאור הפיוט במוסף א' דר"ה אטומים להחיות בטללי שינה

שאלה: מה הביאור בפי' הפיוט במוסף א' דר"ה אטומים להחיות בטללי שינה והר' יחיאל מפאריס פי' הן עמי הארצות שהם אטומים מן התורה ועתיד הקב"ה להחיותם בטללי שינה כשלומדים התלמידים וישינים על הספר ריר היוצא מפיהם הקב"ה משמרן ועושהו טל להחיות ומחיה מתי עם הארץ עכ"ל [הובא במעשה אורג ובמטה לוי] ולכאורה כיצד יכול לכפר להם ריר הת"ח בלי שום זכות וכן מה המקור לדברי ר' יחיאל מפאריז.

תשובה: עיין בספר תולדות יעקב על מסכת ברכות לר' יעקב בן אברהם הלוי דף ט"ו בדפי הספר שכתב דהכונה רק לע"ה שהחזיקו ת"ח בממונם. ובאמת מצאנו בירושתינו ח"א עמ' רכ"ג שהביא דכן הוא הנוסחה בכתב יד מונטפיורי וז"ל עמי הארצות בזכות שמחזיקים לומדי תורה עיי"ש שהביא את המקורות הראשונים מכמה כת"י לדברי ר' יחיאל מפאריז אלו.

ביאור סליחות הספרדים דהיה נגף בחודש טבת

שאלה: לכ' הרב שלום וברכה, בעבר עזרתם לי בכמה שאלות ואוסיף הפעם עוד שאלה.

בקינות לעשרה בטבת שלנו (הספרדים) (ד"ה שעה עליון) כתוב שבחודש טבת היו לעם ישראל שלש צרות, אחת מתוכן המצור של עשרה בטבת, אחת פטירת עזרא הסופר, ואחת שבו עשית הדחויות חל (התחיל) הנגף בהן עכ"ל. ולא פירשו המפרשים באיזה נגף מדובר, ובפירוש ר' ישראל קושטא ור' אבא ס"ט (ליוורנו תר"כ) כתבו שהכוונה לנגף שהיה במדבר או לנגף שהיה בימי דוד, עכ"ד. ולא ציינו שום מקור לזה, שהנגף הנ"ל היה בחודש טבת. ואפשר שכונתם שמחבר הקינה הנ"ל (שיש מיחסים אותו לר' אפרים מריננשבורק תלמיד ר"ת) היה בידו איזה מדרש שכתוב כן, וצ"ע.

בסידורי האשכנזים ב"ר כתוב שהיו בטבת ג' צרות, אלא ששם הצרה השלישית היא שתרגמו את התורה ליונית בחודש טבת, וזה מקורו במגילת תענית, אבל שהנגף התחיל בטבת לא מצאתי שום מקור לזה, אף אחרי חיפוש רב אודה לכת"ר אם יעזור לי בעניין זה.

תשובה: בענין החל הנגף שבפיוט שעה עליון כבר עמדו בזה בחוברות אור תורה בשנת תשס"ז ע"ט ק"ד קכ"ד ובשנת תשס"ח סי' נ' [במכתבים עמ' שכ"א] [חוברת שתס"ח] נמצאת באוצר החכמה] ושם נדחק לפרש שהכונה לתרגום יונית שקשה כחטא העגל שעליו נאמר שאין פורענות שאין בה מעונשו של העגל. עוד פירש דקאי על בבא אלי הפליט שהוא תחילת פורענות ונגף. ועי' מש"כ בשאר החוברות ואינם תחת ידינו.

ביאור הפיוט כמנחה על מחבת

שאלה: מהו הפשט במה שאומרים בזמירות שבת "ברוך קל עליון" וכו' לקל ירצו כמנחה על מחבת. מהו הרצוי במנחה על מחבת יותר משאר מנחות ובפרט מעל גבי מנחת מרחשת. האם לשון זה דוקא או רק מליצת הלשון כדי שיהא שווה למלת "בת"?

יה"ר שתמשיך להגדיל תורה ולהאדירה על ידי כל התשובות הנפלאות שמשיב לרבים!!!

תשובה: בביאור כמנחה על מחבת, בדרך שיחה עמ' תעד"ר ובטעמא דקרא [תפילה] דביאר על פי הגמרא במנחות ס"ג האומרת שמחבת מכפרת על מחבואי הפה לשון הרע מלשון מנבח נבוחי' ומרחשת על רחשי הלב הרהורי עבירה עיי"ש [ואף שאמרו רק בתורת הוה אמינא אין הכרח שדברים אלו נדחים למסקנא] ונמצא שמחבת מכפרת על מעשה עבירה לעומת מרחשת שמכפרת רק על הרהורי עבירה ועל כן אמר הפייטן שהשומר שבת נחשב כמביא מנחת מחבת משום שאף שבת מכפרת על מעשה עבירה כמו שאמרו חז"ל שבת קיח כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלים לו. ובאמת כבר כתב כעין זה במהרש"ם בספרו תכלת מרדכי על התורה פרשת ויקרא אות ד' דפ"ט ע"ב דכתב דהשומר שבת אפי' עבד ע"ז מוחלין לו בלי תשובה כמו מנחה [וזה דלא כט"ז או"ח ר"ס רמ"ב] עד כאן דברי הגאון הגדול מהרש"ם ז"ל ועי' מה שהאיר עליו בדברי יעקב [סופר] ח"א סי' י"ד. וכעין זה מובא בספר שביבי לב בשם הגה"צ ר' אליהו לופיאן שביאר אף הוא שכפי שכביכול הקב"ה שמח על כל מנחה בין אם היא על מרחשת שנעשית רכה ולחה מהשמן מנחות ס"ג

א' וברש"י ויקרא ב' ה' ואף אם היא יבשה וקשה כבמנחת מחבת שם כן הדבר ממש בשמירת שבת השומר שבת בין מתוך דבקות ודרגות גבוהות ובין מדרגות נמוכות ממש יבש בכל זאת לקל ירצו כמנחה על מחבת, גם שמירת שבת בדרגה נמוכה ויבשה חשובה היא אצל הקב"ה כמנחה על מחבת . וכעין זה ביאר בויטב לב ויקהל עמ' פ"ו כתב דר"ל כמו שדרשו חז"ל ברכות ה' ע"ב גבי מנחה אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים ועי' בשיעורי הגרב"ד פוברסקי עניני נישאין עמ' ט"ז מה שביאר ועי' בפני מנחם בליקוטים.

מי חילק את הזמירות לליל שבת ויום שבת

שאלה: בענין זמירות של שבת שנדפסו בברכונים שמקובל בתפוצות כלל ישראל, וחלק מן הזמירות הם "זמירות לליל שבת" וחלק הם "זמירות ליום שבת", יש לשאול מי קבע ומי החליט שאותם זמירות שייך להלילה ואותם זמירות שייך להיום, האם זה בא רק מהמדפיסים, או"ד יש מקור קדום לזה (דלא כ"כ מסתבר שהמחברים של הזמירות עצמם נתכוונו שאלו מיוחדים ביום דוקא ואלה מיוחדים בלילה).

תשובה: בענין המקור לחלוקה בין זמירות ליל שבת לזמירות יום שבת לא מצאנו הטעם ומי חילק כן אך כבר מובא חלוקה זאת בראשונים עי' בלקט יושר שהביא את הסדר שנהג מורו בעל התרומת הדשן והביא את הרשימה של הזמירות שאמר בליל שבת ומה שאמר בשבת בבוקר.

תפלת הרופא לרמב"ם

שאלה: יש תפילה התלויה בחדרי טיפולים של רופאים מיוחסת להרמב"ם, האם ידוע לנו מן המקורות המוסמכים שהרמב"ם כתב תפלה לרופא.

תשובה: בענין תפילות לרופא, הנה יש הרבה תפילות שנדפסו ולא ברור כונתך לאיזה תפילה, אך יש תפילה שיש מייחסים לרמב"ם אך אינו ברור כלל ויש מיחסים אותה לרופא לפני שלוש דורות ועי' בקובץ סיני שנה שישית כרך י"ב עמ' ק"כ דבאמת הוכיח דתפילה זו מזויפת. ועי' בקיצור כונות הרמח"ל עמ' רס"ב תפילה לרופא שהועתקה ע"י הגר"ח פרידלנדר. ועי' בארוכה באנציקלופדיה רפואית ח"א במבואות בסוף הספר על תפילות לרופא.

מקור לטעם החיבור חד גדיא בסוף ההגדה

שאלה: "מחבר הפיוט 'חד גדיא' חיבר זה השיר בדרך חידה במשל נסתר ונפלא לאמרו בסוף הסדר, כדי שהבאים אחריו ישתוממו על זה וכל אחד יתן אל ליבו להתבונן בה ולפתור החידה. ועל כן כל אחד יפרש את שיחתו כיד ה' הטובה עליו, ועל ידי זה ירבו לספר ביציאת מצרים עד שתחטפם שינה". מהו המקור לכך?

כתב רי"נ מלצר: בספר אוצר כל מנהגי ישורון (מהדורה תליתאה עמ' 141) הביא כן בשם התשב"ץ, וכתב שם במפורש שהכוונה לרבינו שמשון בר צדוק תלמיד מהר"ם מרוטנבורג, ואולם לא ציין מהו המקור שבו ראה דברי התשב"ץ האלו ולעת עתה לא מצאתים. הבאים אחריו העתיקו הדברים ומאותם מעתיקים חזרו והעתיקו אחרים, עד שהשתרבב הדבר וכיום קיימות הגדות שבהן מובא מאמר זה בשם ה'רשב"ץ' שהוא רבינו שמעון בר צמח מדוראן, ולא בשם התשב"ץ. גם בחיבורי הרשב"ץ לא מצאתי. נשמח באם תמצאו לנו את המקור לכך?

פרויקט 'ההגדה של כולנו'

תשובה: בענין מקור דברי התשב"ץ על חד גדיא אחר חיפוש לא מצאנו את מקורו אך מצאנו שהביאו דבריו בהגדת החתן סופר ובהגדת כמוצא שלל רב אך כבר כתבו בהגדת מכון ירושלים כמ"ש דלא ידעו מקורו של התשב"מהו אפוא המקור?

שינוי גזירה ע"י תפילה

שאלה: כל מאורעות האדם באות ע"י הקב"ה מקור הטוב והכל רק לטובת האדם איך יתכן להתפלל לשנות מצב או להשיג מה שאין, האין זה יכול להרוס את המטרה או לחילופין לגרום לרע בעניין אחר.

תשובה: בענין שינוי הגזרה ע"י התפילה ביארו בכו"כ ספרי מחשבה וביחוד ר' יוסף אלבו בספר העיקרים פרק י"ח מאמר ד' דע"י התפילה האדם משתנה ועולה למדרגה רמה עד שנעשה כאדם אחר וכגר שנולד וא"כ הוא אינו אותו אדם שנגזרה עליו הגזירה ולכך אפשר לבטל את הגזירה ע"י התפילה. להעביר את רוע הגזירה. ובספר העקידה פרשת צו כתב דכשהאדם מתפלל בע"כ שנשרש אצלו שורש האמונה במציאות ה' ובהשגחתו וביכולתו לעשות כל מה שירצה דאי לא כן אין מקום לתפילה ע"ש הרי שגם כוחה של תפילה הוא משום שנעשה מאמין ובריה חדשה שעליו לא נגזרה הגזירה וכתשובה ממש. הגה"צ ר"מ סאלמאן הקשה לרבו הגר"א לופיאן זצ"ל כמובא בספרו מתנת חיים מאמרים מאמר אין תפילה חוזרת ריקם כיצד לפי בעל העיקרים מועילה תפילה על אדם אחר [וכן הקשה בעין יעקב סוף פ"ה דברכות. ותי' לו שאותה עלייה שיש להמתפלל נזקפת על זכות הנצרך כיון שלמעשה הוא גרם לו עלייה זו ובזכות זה התפילה מועילה לו.

מקור לפתיחת ארון הקודש בתפילות מסוימות

תשובה: בענין פתיחת הארון לפיוטים, הנה מקורו הוא בלבוש או"ח סי' קל"ג לענין אנעים זמירות שכתב שכיון שהוא שבח גדול אין לאומרו בכל יום אלא לפרקים. ע"פ שבת דף קי"ח כל האומר הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף. כי אין זה דרך המוסר אפילו במלך בשר ודם לספר בשבחיו הגדולים בכל יום כדי שלא להרגילם כל כמזמר ומתלוצץ וכו'. ואם עכ"פ היו

רוצים לאומרו לא היה להם לפתוח הארון בכל יום שהוא לנו במקום ביאת מקדש לפני ולפנים וכמו שעושים בעלינו לשבח שאומרים אותו בכל יום ואין פותחים הארון באמירתו בר"ה ויו"כ כדי להגדילו ולהודיע להם שהוא שבח גדול ביותר ויאמרוהו ע"י כן גם בשאר ימות השנה בכונה יותר גדולה ולתת זה על לבם בר"ה וביוה"כ שהם ימי הדין כן ג"כ היה להם לעשות כן באנעים זמירות ולולא להפסיד הצדקות חסתי שמוכרין אותו בכל יום ונותנין המעות לצדקה בצירוף שהיה דבר תמוה מאד בעיני הבריות הייתי מבטלו במקום דאיכשר חילי מלפתוח הארון רק בשבתות וי"ט ור"ח הייתי פותחו על סמך הכתוב ביחזקאל שאמר שער החצר הפנימית וגו' יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח''' עכ"ל. ובצמח צדק ניקלשבורג סי' נ' ד"ה ועוד כתב שהמנהג לפתוח לפעמים את ארון הקודש בעת תפלה הוא מפני שצריכים כוונה גדולה כדי לעורר רחמים ועל ידי פתיחת הארון מתעוררת הכוונה וגם התפלה רצויה ומקובלת ע"י הס"ת וראה במ"ב סי' קד סק"ט שפתיחת ארון הקודש נחשבת קצת למצוה ועי' בשלחן הטהור סי' קל"ה שכתב דטלטול ספר תורה פתיחת הארון והוצאה והכנסה הם מעוררים בשמים ענינים גדולים ועת רצון ואין לעשותם על חינם ע"ש. ועי' בנטעי גבריאל חלק ר"ה פל"ה הערה ג' דכתב דבקהלות אשכנז בימי המהרי"ל היה המנהג לפתוח הארון מתחלת חזרת הש"ץ עד לפני קדושה ולפני קדושה סגרוהו ואחר הקדושה פתחוהו שוב וסגרוהו לפני רצה בעליית הכהנים לדוכן שהם נ"כ גם בשחרית וחזרו ופתחוהו לאבינו מלכנו וכ"כ במנהגים וורמיישא ומנהגי פרנקפורט וראה בסדר טרוי"ש שמנהגם להשאיר הארון פתוח אפי' בקדושה וברכת כהנים אך בשאר קהלות אין פותחים הארון במדה מרובה כ"כ. וכמ"ש הלבוש סי תקפ"ד ס"א ומנהגינו לפתוח הארון בתחלת חזרת הש"ץ ואח"כ בעת הפיוט ביום ראשון יראתי בפצותי או ביום שני בפיוט שלחתי במלאכות וכו' סוגרים ואח"כ כל מקום כפי מנהגו ובמנהגי ק"ק פיוררא אות כ"ה כתב שחרית פתיחת הארון ראשון דחזרת הש"ץ עד לפני ובכן תעלה קדושה ולקדושה סגרוהו השניה כשמתחיל לדור ודור פתחוהו וסוגרהו אחר המלך הקדוש השלישי קודם אבינו מלכנו.

תוספות לספרינו הקודמים לדופקי בתשובה ומפענח תעלומות

שאלה: היכן המדרש דכששלחה רחל את ר"ע ללמוד תורה א"ל שיצחקו עליו ולקחה חמור שיש שקע בגבו וזרעה שם וצמח ויצא לשוק ביום א' וצחקו עליו, וביום ב' צחקו פחות וביום השלישי לא צחקו עליו כלל, ואמרה לר"ע שאף עליו לא יצחקו על שאינו יודע ללמוד.

תשובה: בענין המעשה בחמור שנשתברו חוליותיו והצמיחה בהן אשתו שחלים כבר השבנו על כך בספרינו לדופקי בתשובה ח"א תשובה תרמ"א, אך כעת נוספו לנו עוד כמה פרטים בענין מדרש זה.

הנה מדרש זה מופיע במדרש הגדול שמות [מדרש תימני עתיק שנכתב אחר חיבור הרמב"ם ונדפס לראשונה בשנת תרע"ד] שמות פ"ד י"ג וכן בספר המעשיות לקט עתיק של סיפורים

[נדפס לראשונה בשנת תרפ"ד עמ' 107], אמנם עי' במדרש הגדול מהדורת מרגליות דכבר העיר דסיפור נישואי רבי עקיבא והליכתו ללמוד מופיע באבות דרבי נתן פ"ו ושם לא נמצא המשך פלאי זה של מעשה החמור. ועי' בקובץ האוצר חלק כ"ה עמ' רכ"א מה שכתב הר"ר יצחק ישעי' ווייס רב ואב"ד נוה אחיעזר בני ברק עורך וצפונות והרבה להקשות על מדרש פלאי זה ולסיום כתב דנראה שבעל מדרש הגדול מצא מקור מחז"ל שמופיע בו הסיפור בקצרה שאמרה לרבי עקיבא הבא לי חמור שעלו צמחים בחליותיו וצא עמו לשוק והכוונה היא כמו שאמרו במשנה בבא קמא פ"ג ע"ב עלה בו צמחים אם מחמת המכה וכו' ופירש הר"ב אבעבועות לבנות ובערוך ערך טינרי פי' צמחים וכו' וכולהו צמחים בועי אינון כלומר אבעבועות ופצעים משונים. והכונה דרחל ביקשה מר"ע שהוא ייקח לשוק למכור חמור שעלו בו צמחים שהוא מוכה אבעבעות ושחין ויעמוד ויכריז על סחורתו ובוודאי ביום ראשון כל הרואה ישחק ממוכר שוטה זה ומחמורו אולם לאחר שהורגלו באי השוק בחוויה זו אמרו זה מנהגו בכך לעמוד עם סחורה עלובה שמא ימצא לה קונה עיי"ש מש"כ בזה.

תוספות לספר לדופקי בתשובה סי' תש"צ. האם יש בריות בכוכבים

שאלה: בספרכם לדופקי בתשובה סי' תש"צ הבאתם את ספר הברית בח"א מאמר ג' פרקים ב-ד שנמצאים בריות בכוכבי השמים ולא רק בכדור הארץ אך הבאתם מס' דרך צדיקים ח"ב דף רי"א הביא בשם הגר"מ שרעבי זצ"ל שהוכיח שאין ברואים על הירח ממ"ש ב"פתח אליהו" המובא בתיקוני הזוה"ק "ובארעא אילנין ודשאין חיות בהמות ובנ"א" ומשמע רק שם ותו לא וכן נקטינן. וקשה דהרי בספר הברית הוכיח כן מהפס' בשירת דבורה אורו מרוז וכל יושביה דיש פשט בגמ' במועד קטן דף ט"ז דהכונה לכוכב בשם מרוז וכתוב וכל יושביה ומשמע שיש יצורים על כוכב מרוז.

תשובה: בענין ראית ספר הברית מלשון הפס' בשירת דבורה עיין ברבינו חננאל ובנמוקי יוסף במועד קטן שם שכתבו לפרש מהו כוונת הפסוק אורו מרוז וכל יושביה. דיושביה הכונה כגון הנאמר באיוב פרק ל"ח פסוק ל"ב ועיש על בניה תנחם והיינו שיש לכוכבים הגדולים כוכבים קטנים שהם סמוכים עליהם וזה יושביה של הכוכב מרוז שגם הם נתקללו עמו. ועי' בזוה"ק חלק ג' דף רס"ט עמוד ב' שמבאר בביאור הפס' שכשהכוכב מרוז מתחיל להאיר באים שאר הכוכבים ובולעים אותו ואת כל סיעתו וכולם נאבדים עיי"ש.

תוספת למש"כ כבר בלדופקי בתשובה בענין המקור למעשה שפגש ירמיה הנביא באפלטון

תשובה: בענין פגישת ירמיהו את אריסטו או אפלטון בהר הבית, הנה בספר לב אליהו בשביבי לב קנ"ה כתב דנפגש ירמיהו עם אפלטון בהר הבית בזמן החרבן ושם שאלו למה בוכה על עצים ואבנים יע"ש תשובתו המפורסמת, וממנו לקחו בדורינו מאות ספרים ובעלי מוסר ד"ז והנה שם כתב דהמקור הוא בספר תורת העולה לרמ"א והביא ע"ז הסבר בשם הסבא מקלם.

והנה בספר תורת העולה מופיע הדבר בח"א פי"א אך שם רק כתוב שאריסטו לקח את חכמתו מהיהודים וכן עוד פילוסופים ולא מוזכר ירמיהו ולא כל הסיפור הנ"ל. ועי' בספר שלשלת הקבלה עמ' רל"ז רל"ח דמביא שמועה בשם פירוש על הכוזרי שאפלטון היה עם ירמיהו במצרים [ולא מוזכר שם הסיפור על החרבן] והוסיף בעל שלשלת הקבלה וכן כתב בספר תורת העולה לרמ"א וכנראה כתב זאת מזיכרון שהרמ"א דיבר על הפילוסופים אך כאמור לא מוזכר כן ברמ"א [ועי' בחוברת אור ישראל כ"ח עמ' קפ"ז מאמר שלם מהרב יעקב ישראל סטל על כל השמועות של פגישות הפלוסופים עם חכמי ונביאי ישראל יש שם הרבה מקורות באם חשוב לך הענין]. ומזה השתלשל גם לספר לב אליהו המקור תורת העולה ועי' בספר גן ירושלם עמ' נ"ד לר' נחמן גדליה ברודר בדור שלפנינו דהביא ששמע מר' ישראל סלנטר שראה בספרי הרומאים סיפור זה, וכבר כתבו דסיפור זה אינו מוכר להיסטוריונים ולחוקרי כתבי אפלטון וכתבי הרומיים וכנראה שהסתובבה שמועה זו בשם ר' ישראל שמקורו בספרי הרומאים וחיברו זאת יחד עם הנאמר בשלשלת הקבלה בטעות בשם תורת העולה.

תושלב"ע